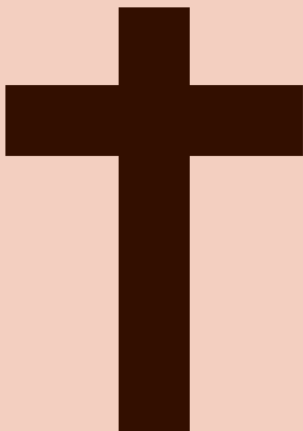

Uwien ya Jɔtiefɛnku
ya gbɔnku

The New Testament in the Ngangam language of Togo

Uwien ya Jɔtiefɛnku ya gbɔnku

The New Testament in the Ngangam language of Togo

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ngangam

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Ngangam

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 19 Dec 2025 from source files dated 29 Jan 2022
f30fbe0b-cda1-5a60-a4ee-8be80c6caef6

Contents

Matie	1
Mark	54
Luk	87
San	142
Ituon	181
Erom yaab	231
1 Korɛnt yaab	253
2 Korɛnt yaab	275
Galasi yaab	289
Efɛs yaab	297
Filip yaab	305
Kolɔs yaab	311
1 Tesalonik yaab	317
2 Tesalonik yaab	322
1 Timote	325
2 Timote	332
Tit	337
Filemɔn	340
Ebrembe	342
Saak	360
1 Pier	366
2 Pier	373
1 San	377
2 San	383
3 San	384
Sud	385
Mikpiirm	387

Tigbɛmɔnmɔnt tã Matie kɛle' tũ nnɔ Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Matie yé Yesu Kristo ya panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba nɛ. U kɛle' u'gbɔnku kuu ki de' binib bà nnɔ lɪ yé Sufmbɛ nɛ ki pekre' ki paan' Kristo ya sɛn bo.

U wuon' kugbɔnku kuu ni ki ye Yesu nɛ yé uyo bo Uwien là pùon' Sufmbɛ ki ye u li sɔn wà wɔ rí baa kí lá n̄m̄iɛn bɛ kí lí yé bí'ber nnɔ. U kɛle' Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gbɛr ku'ni tũ yɛbɛ, ki wuon' Yesu sɔnson' tũ len' nà nnɔ ma bo, ki tɔke' ki ye Uwien ya bɛl nɛkn' ní n̄ɔ.

Kugbɔnku kuu ya cincinm, liyul 1 kí tĩ baa iyul 2, Matie lienh Yesu ya m̄aam nin u'buwaam bo nɛ. Yesu yé ubɛr nɛ ki baa' wɔ rí n̄ɛn binib bí'biere ni.

Kí cin iyul 3:1 kí tĩ baa iyul 4:11, Matie lienh San s̄i' Yesu Uwien ya n̄unm ma bo nin Satan biike' wɔ ma bo nɛ.

Kí cin iyul 4:12 kí tĩ baa 18: 35, Matie lienh Yesu tien' nà Galile ya tinfɛnm ní nnɔ nɛ. U pɔn' mikɛnjɛnm má yɛbɛ nɛ ki wɔkn' binib Uwien ya bɛl ya gbɛr, ki cɛrɛ' biwienb faake' ki yɛbɛ.

Kí cin iyul 19 kí tĩ baa iyul 25, Yesu jon' Yerusalem bó, kí tĩ wɔkn' binib Uwien ya gbɛr ní'bó. U wɔkn' binib ugbengbenyo ya gbɛr, kí tɔke' bɛ ki ye bí la cɛrɛ uba rí lɛrɛ kí tuln bɛ.

Kí cin iyul 26 kí tĩ baa iyul 28, Matie lienh Sufmbɛ ya ciɛnb cuo' Yesu, kí cɛrɛ' bí bun' wɔ tibuur, kí kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo nin u mɛkre' ma bo ya gbɛr nɛ.

Yesu ya yaajɛb ya yel (Luk 3:23-38)

¹*Yesu Kristo ya yaajɛb ya yel ya gbɔnku sɔ nɔ. U là yé *Dafid ya yaabil nɛ, nɛ Dafid mɔ yé *Abraham ya yaabil.

²*Abraham là maa' *Isaak, nɛ *Isaak mɔ maa' *Sakɔb, *Sakɔb mɔ maa' Suda nin u'ninjiɛb.

³Suda mɔ maa' Farɛs nin Sera. Bí'naa ya yel si Tamar. Farɛs mɔ maa' Esilɔm, Esilɔm mɔ maa' Alam,

⁴Alam mɔ maa' Aminadab, Aminadab mɔ maa' Nasɔn, Nasɔn mɔ maa' Salima,

⁵Salima mɔ maa' Bos. U'naa ya yel si Lahab. Bos mɔ maa' Yobɛd. U'naa ya yel si Lut. Yobɛd mɔ maa' Yɛsɛ,

⁶Yɛsɛ mɔ maa' ubɛr *Dafid. *Dafid mɔ maa' Salomɔn. U'naa là yé Yuri ya po nɛ, nɛ *Dafid taa' wɔ ki kuɔn'.

⁷Salomɔn mɔ maa' Erobowam, Erobowam mɔ maa' Abiya, Abiya mɔ maa' Asafu,

⁸Asafu mɔ maa' Yosafat, Yosafat mɔ maa' Yolam, Yolam mɔ maa' Osiyas,

⁹Osiyas mɔ maa' Yowatam, Yowatam mɔ maa' Ahas, Ahas mɔ maa' Es-ekiyas,

¹⁰Esekiyas mɔ maa' Manase, Manase mɔ maa' Amos, Amos mɔ maa' Yosiyas,

¹¹Yosiyas mɔ maa' Yekoniya nin u'ninjiɛb uyo wà Israyɛl yaab ya n̄nnɛndb là tɔn' nin bɛ lituɔl kí cuo' bɛ kí jon' *Babilonn nnɔ.

¹² Bi cuo' bε ki jon' Babilonn ma nnɔ, ni ya puoli bó nε Yekoniya maa' Salatiel, Salatiel mɔ maa' Sorobabel,

¹³ Sorobabel mɔ maa' Abiyud, Abiyud mɔ maa' Eliyakim, Eliyakim mɔ maa' Asɔ,

¹⁴ Asɔ mɔ maa' Sadak, Sadak mɔ maa' Akim, Akim mɔ maa' Eliyud,

¹⁵ Eliyud mɔ maa' Eleyasaa, Eleyasaa mɔ maa' Matan, Matan mɔ maa' *Sakɔb,

¹⁶ *Sakɔb mɔ maa' *Yosef, wà yé Mari ya cε nnɔ. Mari mɔ maa' *Yesu wà bi yih wɔ *Uwien ya Nigendkε Kristo nnɔ.

¹⁷ Kí nε *Abraham kí li ηmɔηmɔbe kí tí baa *Dafid, bi là te yaajεb piik nin binan nε. Kí nε *Dafid kí li ηmɔηmɔbe kí tí baa uyo wà Israyel yaab ya nennendb là cuo' bε ki jon' Babilonn nnɔ, bi' mɔ là te yaajεb piik nin binan nε. Uyo wà bi' nennendb là cuo' bε ki jon' Babilonn nnɔ kí li ηmɔηmɔbe kí tí baa *Uwien ya Nigendkε Kristo ya yo, bi' mɔ là te yaajεb piik nin binan nε.

Yesu ya mɔam ya gbεr
(Luk 2:1-7)

¹⁸ Bi maa' Yesu Kristo ma bo sɔ. Bi là pun' u'naa Mari uje uba nε bi yih wɔ *Yosef. Wa laan là kuɔn' wɔ, nε *Mifuoñaanm cère' u punbe'.

¹⁹ U'cε *Yosef yé ugbemɔndaan ma nnɔ, nε kí yíε wɔ rí bóle kí ηɔre wɔ ηɔ tigber nnɔ là nε saali.

²⁰ U maaleh nnɔ ma nnɔ, nε ki laa' Yonbdaan ya tond uba tidεknt ni. Utond nnɔ take' wɔ ki ye: «*Yosef, *Dafid ya yaabile, la fenge kí ye ηa rí taa a'po Mari kí baa a'den, kime *Mifuoñaanm nε cère' u punbe'.

²¹ U li maa kibujεbuk, nε á yin kè *Yesu*, kime wɔn nε li nɛn u'bol yaab bi'biere ni.»

²² Nεn kε là tien' ηɔ Yonbdaan là cère' u'ñɔbonsaknl len' nà nnɔ, nè rí tien nε. U là len' ki ye:

²³ «Ujεfaan wà ηa ben je li punbe kí maa kibujεbuk. Bi li yin kè Emaniel.» Ní'tingi si: «*«Uwien te nin tε.»*»

²⁴ Nε *Yosef finde', ki tien' Yonbdaan ya tond take' wɔ ki ye wɔ rí tien nà nnɔ, nε ki taa' u'po Mari,

²⁵ ka duɔn' nin wɔ haali u tí maa' kibujεbuk, nε u yin' kè Yesu.

2

Bibenbenb biba baa' ki puke' Yesu

¹ Tɔ, bi maa' *Yesu Betelem ya du ni nε, Sude ya tinfenm ni, uyo wà Herod yé uber nnɔ. Bi maa' *Yesu ma nnɔ, nε binib bà ηmɔbe mibenm inmaabii bo ya biba nɛn' lenpuoli bó ní ki baa' Yerusalem,

² nε kí niire' ki ye: «Bi maa' kibuk kà kí yé Sufmbε ya bεr nnɔ te lε saan-i? Kime ti laa' ki'ηmaabil lenpuoli bó nε ki baa' tí puke kε.»

³ Uber Herod nin Yerusalem ya nib kε cii' tigber nnɔ ma nnɔ, nε tù beke' bε cεεn.

⁴ Nε u yin' *Sufmbε nin *bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwaknb kε, ki niire' bε ki ye bi li maa Uwien ya Nigendkε Kristo lε saan-i?

⁵ Nε bi ye: «Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnɔ ni, kime *Uwien ya ñɔbonsaknl là kele' ki ye Uwien ye:

⁶ «Sin Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnɔ, ηa mɔnbe ki yé dufenm Sude ya tinfenm ya du kε ni, kime uber li nε sin ni nε,

* **1:21** Yesu ya tingi si: Uwien ηmiendeh binib nε.

kí li yé wà li likeh n'nib Israyel yaab.» »

⁷Nen bo ne Herod bôle' ki yin' bibenbenb nno, ki niire' be lijmaabil nno cinbe ki puo' uyo wà,

⁸ne ki sòn' be Betelem bó ki ye: «Li joh men kí tí nuun kí bende kibuk nno ya gber mómóm. Ni laa' kè la, ní liebe ní kí lá tóke nni, n'mò ní jo kí tí puke kè.»

⁹U len' ki ghen', ne bi siere' ki bure'. Bi joh ma nno ne ki laa' lijmaabil là bi là laa' lè lenpuoli bó nno, le be usen ki tí baa' kibuk nno te nà saan nno, ne ki sere' ní'saan paaki.

¹⁰Bi laa' lè nno ma nno, ne bi'yenm songe' ki tí kende'.

¹¹Bi kòn' iden nno, ne ki laa' kibuk nno nin ki'naa Mari. Bi gbaan', ki puke' kibuk nno, ki ñen' bi'kál ní tìbonmómóm ki de' kè. Bi de' kè mĩñòkm nin lijubl liba bi yih lè ansan nin mikpòm miba bi yih mè miir*.

¹²Ni ya puoli bó ne Uwien tóke' be tideknt ni ki ye bi là liebe ubèr Herod bó. Nen bo ne bi ñen' usenpaanke ki kun'.

Bi taa' Yesu ki sèn' ki jon' Esipt bó

¹³Bi kun' ma nno ne *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni. Ne utond nno tóke' wò ki ye: «Fii kí taa kibuk kè nò nin ki'naa kí sèn' kí jo *Esipt bó, kí tí ní li te ní'bó, kí lí gu lidaali là n lí tóke ñe kí ye á liebe ní, kímè ubèr Herod lí nuun kibuk nno wò ní ku kè.»

¹⁴Nen saan ne Yosef fii' ki taa' kibuk nno nin ki'naa kuñònku ki jon' *Esipt,

¹⁵ki tí te ní'bó haali Herod tí kpo'. Ní tien' ño Yonbdaan là cère' u'ñòbonsòknl len' nà nno nè ní tien ne. U là ye: «Uwien ye: «N yin' n'buk kè ní ñe ní *Esipt ni.» »

Uber Herod ku' mubujebumu

¹⁶Tò, Herod bende' ki ye bibenbenb nno lere' wò ma nno, ne u'benku ni ben' ki gbien', ne u cère' u'sojambe ku' Betelem ya du nin u'dugbaan ke ya bujebumu mùa ke ñmàbe ibin ile nin mùa ña laan baa' ibin ile nno. U là niire' bibenbenb nno bi cinbe ki laa' lijmaabil nno uyo wà. Nen ne cère' u jje' ki kpaan' ibin ile.

¹⁷U ku' mubumu nno ma nno ne ní tien' *Uwien ya ñòbonsòknl Seremi là len' ma ki ye:

¹⁸«Bi cii' imuò bó Lama ya du ni, udaan uba muòh ikumuò, ki kpíendeh ki gbiekeh. Lasèl ne muòh u'bumu bo, uba ña ní fre kí suon wò, kímè u'bumu ña jì te.»

Bi taa' Yesu ki siere' Esipt ni

¹⁹Ni tete, ne Herod tí kpo'. U kpo' ma nno, ne *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt ni, *Esipt ni.

²⁰Ne u tóke' wò ki ye: «Fii kí taa kibuk nno nin ki'naa kí liebe Israyel ya du bó, kímè binib bà là nuunh be ní ku kè nno kpo'-a.»

²¹Ne u fii' ki taa' kibuk nno nin ki'naa, ki liebeh Israyel ya du bó.

²²*Yosef cii' ubèr Herod ya bije Akelayus teke' u'baa ya bèl Sude ya tinfenm ni. Nen bo ne u fenge', ka yíe wò ní baa ní'bó, ne Uwien wuon' wò tideknt ni ne u bure' Galile ya tinfenm bó.

* **2:11** Miir yé mikpòm miba ya bol ne. Bi taah kusiiku kuba ya bol ya siim ne ki teh mè. Mĩ'daaku faa cèen ne.

²³ U tĩ baa', nɛ ki kɔ udu uba ni, bi yih wù Nasarɛt. Nĩ tien' nnɔ ɲɔ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ lã len' nã nnɔ nɛ rĩ tien nɛ. Bi lã len' ki ye: «Bi li yin wɔ Nasarɛt ya du ya nil nɛ.»

3

San wã siih binib Uwien ya ɲunm nnɔ ya gɛr
(Mark 1:1-8; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

¹ San wã siih binib Uwien ya ɲunm nnɔ baa' uyo uba ki te kupenpelku ni, Sude ya tinfɛnm ni, ki kpaandeh ki teh:

² «Lèbre mɛn ni'tetɛm, kimɛ Uwien ya bɛl nɛkn' nĩ ɲɔ.»

³ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ Esayi lã len' San ya gɛr ki ye:
«Udaa uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:
<Tùrɛ mɛn Yonbdaa ya sɛn,
kĩ cubn u'sɛngbɛmu kí de wɔ.» »

⁴ San lã guo liliɛrl lã nnɔ, bi taa' ɲɔkma ya kobr nɛ ki lon' lɛ. U lã gbin kugbɔnku ya ningbɛnl nɛ u'ciɛk ni. U'jier lã si inacu nin tisiir nɛ.

⁵ Binib ɲɛh nĩ Yerusalem nin Sude ya tinfɛnm kɛ nin Sudɛn ya kpenl ya tinfɛnm kɛ ni, ki baaɛrɛh u'saan,

⁶ kí kpiirɛh bi'biɛrɛ, nɛ u siih bɛ Uwien ya ɲunm, Sudɛn ya kpenl ni.

⁷ San laa' *Farisɛnmɛ nin Sadusɛnmɛ baaɛrɛh u'saan kí yɛbɛ kí yíɛ wɔ rĩ sli bɛ Uwien ya ɲunm. Nɛ u tɔkɛ' bɛ kí ye: «Iwaalɛb ninbi, ɲmɛ nɛ wuɔn' nɛ nĩ li tien ma kí ɲɛ Uwien ya bɛnpiebɛ wã wɛ nĩ nnɔ nĩ?

⁸ Li sɔnh mɛn itùon yã wɔngɛh kí teh ni mɔnbɛ kí lèbrɛ' ni'tetɛm,

⁹ kí la li maalɛh ni'yɛnm ni kí teh: «Tĩ'yaajɛ si *Abraham ma nnɔ, nĩ dɛkrɛ' nɛ, kimɛ n tɔkɛh nɛ nɛ, Uwien li frɛ kí cɛrɛ itɛn yíɛ nɔ rĩ kpɛndɛ *Abraham ya yaabii.

¹⁰ Uwien bonde' liyɛl ɲɔ wɔ rĩ kpikrɛ isiin. Isiin yã kɛ ɲa lùonh biimɔnmɔn la, u li gɛ yĩ kí wiɛ umu nĩ nɛ.

¹¹ Min taah miɲunm nɛ kí siih nɛ Uwien ya ɲunm, kí wɔngɛh kí teh ni lèbrɛ' ni'tetɛm. Ama wã li paan n'puoli bó nĩ nnɔ ɲmɔbɛ mituɔm kí cɛn' nni. Ma kpɛ rĩ dɛkrɛ u'tacaan. Wɔn nɛ lã li cɛrɛ *Mifuoɲaanm nin umu rĩ jìrɛ nĩ ni'bo.

¹² U taa' kiyonyiek wɔ rĩ tĩ lɛndɛ u'ji. U li taa mijibim kí cùon ubɔnbuɔn ni, kí taa tífɛnt kí wiɛ umu wã ɲa rĩ kpiin ni.»

San sli' Yesu Uwien ya ɲunm
(Mark 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Tɔ, u ya yo nɛ *Yesu ɲɛn' Galilɛ ya tinfɛnm bó nĩ kí baa' San saan, Sudɛn ya kpenl saan ɲɔ San rĩ sli wɔ Uwien ya ɲunm.

¹⁴ San ɲa tuo', nɛ kí tɔkɛ' wɔ kí ye: «Sin wã bi li sli min Uwien ya ɲunm nnɔ, a'mɔ ji liɛbɛ' kí baa' min saan-ii?»

¹⁵ Nɛ *Yesu ye: «Tuo kí tien nnɔ fɛnfɛnnɔ. Nnɔ nɛ ti li frɛ kí tien Uwien yíɛ nã kɛ.» Nɛ San tuo' kí sli' wɔ Uwien ya ɲunm.

¹⁶ U sli' *Yesu ma nnɔ nɛ u ɲɛn' miɲunm ni i ya tãan bo. Kutaaku yàarɛ', nɛ u laa' *Uwien ya Fuoɲaanm jìinh nĩ kí naan unɛnjɛl, kí lã kɛlɛ' u'bo.

¹⁷ Nɛ uniekɛ uba ɲɛn' paaki bó nĩ kí ye: «N'bijɛ sɔ, n yíɛ wɔ, nɛ n'yɛnm sɔngɛ u'bo.»

4

Satan biikɛ' Yesu
(Mark 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ U ya yo nɛ *Mifuoɲaanm tuke' *Yesu kí jon' kupenpelku ni ɲɔ usɛnpol rĩ tĩ biikɛ wɔ.

² *Yesu lôle' buñobu iwien pinan nin tiñont pinan. Ni ya puoli bó ne mikõnm cuo' wɔ,

³ ne *usenpol unibiikl baa' u'saan, ki lá tóke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijé la, cère iten yie ní kpènde kpónɔ.»

⁴ Ne *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Ní kèle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nil ɲa li fuobe jier baba bo; u li fuobe iñobon yá kɛ ñɛh Uwien ya ñobu ni nnɔ mɔ bo ne.» »

⁵ Ne *usenpol taa' wɔ ki jon' Uwien ya du Yerusalem ni, ki tí duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki lekleki,

⁶ ne ki tóke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijé la, maabe kí ci tingi, kime ní kèle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Sin bo, Uwien li cère u'tondb ní guɔre ɲɛ,
ɲɔ a'taal la mɛ tenl.» »

⁷ Ne *Yesu ye: «Ní tí kèle' *Uwien ya gbɔnku ni mɔ ki ye: «Ná ní biike a'Yonbdaan Uwien.» »

⁸ *Usenpol tí taa' wɔ ki tí don' lijɔfɔkrl liba bo, ki wuon' wɔ unɛndun ya bɛl kɛ nin i'faal,

⁹ ne ki tóke' wɔ ki ye: «A gbaan' n'nintuɔli ki puke' nni la, n li taa nɛn kɛ kí de sin nɛ.»

¹⁰ Ne *Yesu ye: «Sin, Satan, siere n'saan, kime ní kèle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«A li gbaan kí kpieke a'Yonbdaan Uwien nɛ,
kí li pukeh wɔn baba.» »

¹¹ Nɛn saan nɛ *usenpol siere' kí daan' wɔ. Ne *Uwien ya tondb baa' kí lá toreh wɔ.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

(Mark 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² *Yesu cii' bí cuo' San kí tí pekn', nɛ u siere' ní'saan kí liɛbe' Galile ya tinfenm bó.

¹³ U bure' kí tí baa' Nasaret, kí gèbre' kí tí te Kapernawum ya du ni. Udu nnɔ te miñuncienm saan nɛ, Sabulon nin Nɛftali ya tinfenm ni.

¹⁴ U kèle' ní'saan ma nnɔ, nɛ ní tien' *Uwien ya ñobonsɔknl Esayi lá len' ma kí ye:

¹⁵ «Sabulon nin Nɛftali yaabɛ,
ninbi bá kɔ kí kpieke Galile ya ñuncienm,
Suden ya kpenpuol bó nnɔ,
mitinfenm má bi yih mè bá ɲa yé Sufmbɛ ya tinfenm nnɔ.

¹⁶ Binib bá lá te licinñunl ni nnɔ,
bí laa' kuwenwencienu.
Binib bá mikuum lá kpáakeh bɛ, mi'jinjinku yiin bí'bo nnɔ,
kuwenwenku wende' bí'bo.»

¹⁷ Kí ñɛ u ya yó kí taa kí li joh, nɛ *Yesu cin' kí kpaandeh kí teh: «Lèbre mɛn ní'tetem, kime Uwien ya bɛl nɛkn' ní ɲɔ.»

Yesu yin' bijenbɛb binan bɛ ní paan u'bo

(Mark 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ *Yesu cuonh kí kpáakeh Galile ya ñuncienm, nɛ kí laa' ninjiɛb bile, bí te kí wiɛnh bubebu. Bí lá yé bijenbɛb nɛ. Bí yih uba Simɔn, kí baanh wɔ Pier*, kí yih u'ninje Andre.

¹⁹ Ne u tóke' bɛ kí ye: «Paan mɛn n'bo ní, ɲɔ ní cère ní li taakeh binib kí dienh nni.»

²⁰ Bí daan' bí'bàan i ya tàan bo, nɛ kí paan' u'bo.

* **4:18** Pier ya tingi si: litenpenl nɛ.

²¹ U jende' waamu, nɛ ki tɪ laa' ninjɛb bile mɔ, Sebede ya bijɛb Saak nin u'ninɛ San. Bɛn nin bi'baa Sebede te bi'nɛrbu ni, ki tɔrɛh bi'báan. Nɛ *Yesu yin' bɛ.

²² Nɛ bi dáan' bi'baa nin buɛrbu nnɔ i ya táan bo, ki paan' u'bo.

Yesu kpaandeh Uwien ya gbɛr; ki buuh biwienɔ
(Luk 6:17-19)

²³ Nɛ *Yesu cuonh Galile ya tinfɛnm kɛ ni, ki kɔh Sufmbɛ ya táan ya dur ni, ki wɔknh binib Uwien ya gbɛr; ki kpaandeh Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, nɛ ki buuh iwien kɛ ya bol.

²⁴ Nɛ u'yel kpɛnh Siri ya tinfɛnm kɛ ni. Bi tukeh binib bá bun iwien kɛ ya bol ki báareh u'saan nɛ u buuh bi'kɛ. Bɛn si: isɛnpol ɲaake bá nin bá luh libinbil nin bá ya gbɛnɛnt faan'.

²⁵ Nɛ inigocien nɛn' ní Galile ya tinfɛnm ni nin mitinfɛnm mà bi yih mè Idu Piik nnɔ ni nin Yerusalem ni nin Sude ya tinfɛnm ni nin Sudeɗ ya kpenpuol bó, nɛ ki paan' u'bo.

5

Yesu wɔknh u'panpaankaab lijuɔl bo

Uwien ya mɔnm te binib bá bo
(Luk 6:20-23)

¹ *Yesu laa' inigol nnɔ ma nnɔ, nɛ ki don' ki tɪ kɛlɛ' lijuɔl liba bo. U'panpaankaab taan' u'saan,

² nɛ u cin' ki wɔknh bɛ ki teh:

³ «Binib bá ɲmɔbe ijiinyɛnmaale nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime *Uwien ya bɛl yé bi'yaal nɛ.

⁴ Binib bá muɔh nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime Uwien li sɔnge bi'yɛnm.

⁵ Binib bá jiindeh bi'ba tingi nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime uɲɛndun wuu li yé bi ya faal nɛ.

⁶ Binib bá ya nun mɔn bɛ rɪ li yé binimɔnb nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime bi lá li lɛ bi yie ná.

⁷ Binib bá muɔh bi'tɔb micɛɛkm nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime Uwien li muɔ bɛ micɛɛkm.

⁸ Binib bá taa' bi'ba ki de' Uwien, bi'fɛl bo ɲa ɲmɔbe jɔknt nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime bɛn nɛ li lɛ Uwien.

⁹ Binib bá nuunh uyɛnduɔn ya sɛn nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime Uwien li yin bɛ u'bumu.

¹⁰ Binib bá jinh ijɛnd bi'nimɔnt bo nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kime bɛn nɛ si Uwien ya bɛl.

¹¹ «Binib sukreh nɛ, ki jɛndeh nɛ, ki lienh ni'bo inɔbonbil kɛ ya bol min bo la, Uwien ya mɔnm te ni'bo.

¹² Li te mɛn uyɛnsɔnge ni, kɪ li poknh, kime ni li lɛ lisuul lá yɛbe paaki bó. Bi lá jɛnde' *Uwien ya nɔbonsɔknb bá lá te uyo bo nnɔ mɔ nnɔ nɛ.»

Ninbi nɛ yé miyaam nin kuwenwenku uɲɛndun wuu ni
(Mark 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ «Ninbi nɛ yɛ ʊɛndun wuu ya yaam. Ama miyaam saa' ka ji ɲmɛ la, niba ɲa te kɪ ji rɪ frɛ kɪ ɲmaake mɛ. Ma ji yɛ bonn, bi li wule mɛ nɛ, nɛ binib rɪ li taanh mi'bo kɪ gɛbreh.

¹⁴ «Ninbi nɛ yɛ ʊɛndun wuu ya wenwenku. Udu wà te ligbɛngbɛnl bo ɲa ɲmɔbe bɔlm.

¹⁵ Unil sɛ' lifrl la, wa rɪ taa senku kɪ cubn li'bo. U li taa lɛ kɪ tuɔn likpɛnkpɛnl bo nɛ, lɛ rɪ li wendeh bà kɛ te iden ni.

¹⁶ Ni'mɔ ya wenwenku rɪ li wendeh binib ya nun bó, bɛ rɪ li lenh ni teh ná nɪ mɔn nno, ɲɔ kɪ pɛke ni'Baa wà te paaki bó.»

Yiko ya wɔknm

¹⁷ «La maaleh mɛn ki teh n baa' rɪ lá gben *yiko nin Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ ya gbɛr nɛ. Ma baa' rɪ lá gben tù. N baa' rɪ lá tien tù cinbe ki ye ma bo nɛ.

¹⁸ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, yiko nno uba kpein mɔnɔn ɲa rɪ juore fɛnm, u'kɛ lɪ li tien nɛ. Kutaaku nin kitink li wuɔke kɪ kpaan ma kɛ la, yiko nno ya gbɛyɔyɔl liba mɔnɔn ɲa rɪ juore fɛnm.

¹⁹ Nɛn bo, wà kɛ kende' yiko nno ni uba bo waamu mɔnɔn, ki wɔkn' binib bɛ rɪ li teh u'yaam la, u li yɛ uwaal nɛ Uwien ya bɛl ni. Wà kɛ tuo' *yiko nno, ki wɔkn' binib nno la, u li yɛ uciɛn nɛ Uwien ya bɛl ni.

²⁰ N tɔkeh nɛ nɛ, ni'nimɔnt ɲa cɛn' *Yiko ya wɔnwɔknɔ nin *Farisiɛnmbe yaar la, na li li kɔ *Uwien ya bɛl ni.»

La cɛrɛ mɛn ni'benku ni rɪ li beh tɔb bo

²¹ «Ni cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La ku nil. Unil ku' u'tɔ la, bi li bu wɔ tibuur nɛ.»

²² Ama min tɔkeh nɛ ki teh wà kɛ ya benku ni ben' u'tɔ bo la, bi li bu wɔ tibuur nɛ. Wà kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yɛ fɛnm la, tibuur ya ciɛnb li bu wɔ tibuur nɛ. Wà kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yɛ uwaar la, u kpɛ wɔ rɪ kɔ umu wà ɲa rɪ kpiin ni nɛ.

²³ Nɛn bo, a joh á pu Uwien mipum u'ponpuol bo, ki tɪ tiɛrɛ' ki ye sin nin a'tɔ ɲmɔbe mimaam la,

²⁴ taa a'pum nno kɪ ble li'saan, kɪ jo ní tɪ gben mɛ kɪ yaan, kɪ liɛbe ní kɪ lá pu Uwien a'pum nno.

²⁵ «Sin nin unil ɲmɔbe mimaam nɛ u tuke mɛ kɪ joh tibuur la, taan nin wɔ buɲɔbu tonm, uyo wà ni laan te usɛn ni. Nno ɲa ní la, u li taa ɲɛ kɪ tɪ ɲukn tibuur ya ciɛn, u'mɔ rɪ taa ɲɛ kɪ ɲukn lipekl ya ciɛn wɔ rɪ pekn ɲɛ.

²⁶ N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, ɲa tɪ pɛn' kɪ gben' tibuur ya like la, ɲa rɪ ɲɛ len.»

Linanmaala ya gbɛr

²⁷ «Ni cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La teh nanmaala.»

²⁸ Ama min tɔkeh nɛ ki teh wà kɛ liike' upii ɲɔ u'menku kɔn' u'ni la, u duɔn' nin upii nno ɲɔ u'fɛl ni.

²⁹ Nɛn bo, a'ɲɔjiɛnunbu nɛ cɛrɛh a biih la, likre bù kɪ wiɛ kɪ jɛnde a'ba saan. A'gbɛnɛnt ya niba bó juore' fɛnm la, nɪ tu nin a'gbɛnɛnt kɛ rɪ kɔ umu wà ɲa rɪ kpiin ni.

³⁰ A'ɲɔjie nɛ cɛrɛh a biih la, cere wù kɪ wiɛ kɪ jɛnde a'ba saan. A'gbɛnɛnt ya niba bó juore' fɛnm la, nɪ tu nin a'gbɛnɛnt kɛ rɪ kɔ umu wà ɲa rɪ kpiin ni.»

Ujɛ la wiɛ u'po

(Matie 19:9; Mark 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ «Bi tɪ là liɛbe' ki ye: «Unil wiɛ' u'po la, wɔ rɪ keke kugbɔnku kɪ de wɔ, kɪ wuɔn kɪ ye u wiɛ' wɔ nɛ.»

³² Ama min tãkeh nɛ ki teh uʒɛ wà kɛ ya po ɲa tien' naɲmaɪ ɲɔ u wiɛ' wɔ la, u sureh upii nnɔ wɔ n' kpende unanɲmaa nɛ. Uʒɛ wà kuɔn' bi wiɛ' upii wà la, u tien' linanɲmaal nɛ.»

Yesu len' ipòl ya gbɛr

³³ «Ni tí cii' bi là tãke' uyo bo yaab ki ye: «La pole tonnɛnku bo. A pole' Uwien la, á tien a pole' ki ye bà.»

³⁴ Ama min tãkeh nɛ ki teh ni la lí n' pole. Ni la pole taaku, kimɛ kutaaku yé Uwien ya bɛrbiɛk nɛ.

³⁵ Ni la pole tink mɔ, kimɛ kitink yé Uwien ya tãan paandeh nà bo nɛ. Ni la pole Yerusalem mɔ, kimɛ Yerusalem yé Uwien Ubɛrcien ya du nɛ.

³⁶ La pole a'yul, kimɛ ɲa n' fre kí cère a'yurku kuba mɔnɔn n' kpende kuyupɛnpienku, ka n' fre kí cère kù n' kpende kuyubɔnbɔnku mɔ.

³⁷ Ni'lenm ni, nì yé imɔn la, nì ye imɔn. Nì tí yé kutonnɛnku la, nì ye nì yé «kutonnɛnku». Nì jí pukn' nà kɛ la, nì yé usɛnpol, ubiɛrɔ yaann nɛ.»

La teh mɛn biɛrɛ ki tuukeh fɛn

(Luk 6:29-30)

³⁸ «Ni tí cii' bi là tãke' uyo bo yaab ki ye: «Unil fie' u'tɔ ya nunbu la, bɛ n' fie u'mɔ yaabu. Unil fɛkre' u'tɔ ya nɪnl la, bɛ n' fɛkre u'mɔ yaal.»

³⁹ Ama min tãkeh nɛ ki teh unil tien' ɲɛ mibiɛrm la, la jɪn wɔ biɛrm. Unil kpɔbɛ' a'ɔɲiekpienku la, pekɛ a'ɔɲɛnkpienku mɔ kí de wɔ.

⁴⁰ Unil taa' ɲɛ ki jon' tibuur wɔ n' tí fie a'lierwawaal la, cɛbɛ wɔ a'lierɓbenku mɔ.

⁴¹ Unil wɔbn' ɲɛ ki ye á tuke u'tukl kí piɛrɛ wɔ kɔnsini uba la, piɛrɛ wɔ kɔnsini ule.

⁴² Wà miɛ' ɲɛ nibonn la, pu wɔ. Wà mɔ yíɛ á kpende wɔ nibonn la, la sikre wɔ buɔn.»

Li yíɛ mɛn ni'nɛnnɛndb

(Luk 6:27-28, 32-36)

⁴³ «Ni tí cii' bi là tãke' uyo bo yaab ki ye: «Li yíɛ wà yíɛ ɲɛ, kí li nɛn wà nɛn ɲɛ.»

⁴⁴ Ama min tãkeh nɛ ki teh: «Li yíɛ mɛn ni'nɛnnɛndb, kí li kàareh ki dienh binib bà jɛndeh nɛ,

⁴⁵ ɲɔ kí li yé ni'Baa wà te paaki bó ya bumu, kimɛ wɔn nɛ cɛrɛh u'wien puɔrɛh ki wɛndɛh bibiɛrdɛnb nin binimɔnb, kí cɛrɛh utaa mɔ nɪih ki dienh binimɔnb nin bibiɛrdɛnb.»

⁴⁶ Ni yíɛ bà yíɛ nɛ baba la, ni li lɛ li lɛ suul ba? Bilɛnpotekb mɔnɔn ɲa teh nnɔ-ɔɔ?

⁴⁷ Ni fuondɛh ni'yaab baba la, bɛ lèbrɛ'? Bà ɲa yé Sufmbɛ mɔnɔn ɲa teh nnɔ-ɔɔ?

⁴⁸ Nɛn bo, ninbi li te mɛn mɔnmɔnm kí tí gbɛn tɛn ni'Baa wà te paaki bó te ma bo.»

6

Ni li punh mipum ma bo

¹ «Li bɛn mɛn, ki la teh nimɔnt binib ya nun bó ki nuunh bɛ n' lɛ kí pɛkɛ nɛ. Ni teh nnɔ la, na n' lɛ suul ni'Baa wà te paaki bó saan.

² «A pun' ucɛɛkdaan nibonn la, la cuonh ki kpaandɛh ni'kɛ saan tɛn iɪuɔn ileɛ ya nib tɛh ma itáan ya dur ni nin isɛnɲɛ ni ɲɔ binib n' lɛ kí pɛkɛ bɛ. N tãkeh nɛ imɔn nɛ, bi laa' bi'suul ɲɔ.

³ A pun' ucɛɛkdaan nibonn la, la cère a'ɔɲɛn n' li bɛn a'ɔɲiɛ de' nà.

⁴ Pu wɔ lididikl bo. A'Baa wà lɛnh a tɛh nà lididikl bo nnɔ nɛ li su ɲɛ.»

Ni li kàareh ma bo

(Luk 11:2-4)

⁵ «Ni kàareh la, ni la li te ten iñuon ilele ya nib. Bi yíe be ní li sieh itáan ya dur ni nin isennaan ni ne ki kàareh ɲo binib ní li lenh be. N tókeh ne imòn ne, bi laa' bi'suul ɲo.

⁶ Sin wòn, a tí ní yíe á kàare la, kò a'duku ni, kí pīin, kí kàare a'Baa wà ɲa lenh wò nnò. A'Baa wà lenh a teh nà lididikl bo nnò ne li su ɲe.

⁷ «Ni kàareh la, ni la li kàareh ki ñobleh ki tekreh ten bà ɲa pɛ Uwien ya sɛn bo. Bi maaleh ki teh bi lienh ki gbiekeh ne la, Uwien li cenge bi'bó.

⁸ La teh mɛn ten bɛn, kime ni'Baa bɛn nà wiebe ne kí ɛ na laan miɛ' wò nè.

⁹ Ní li kàareh ki teh nò:

ǃTi'Baa wà te paaki bó,
cère binib kɛ ní li boh a'yel,

¹⁰ Cère a'bel ní baa ní,
cère a'yíem ní tien tingi ni ten paaki bó.

¹¹ De tɛ dinnò ya wentunl ya jier,

¹² fère tɛ ti'biil,
ten ti'mò fèreh ma bà biih tɛ nnò.

¹³ La cère tí lu mibiikm ni.

Ama fie tɛ usɛnpol ubierɔ ya nuò ní*.

[Kime sin ne si libel nin ufaa nin ukpieke

uyo wà ɲa ɲmòbe gbenm.]†

¹⁴ «Kime ni fèreh binib bi'biil la, ni'Baa wà te paaki bó mɔ li fère ne ni'yaal.

¹⁵ Ama na fèreh binib bi'biil la, ni'Baa mɔ ɲa ní fère ne ni'yaal.»

Ni lòle' buñɔbu la, ni li teh ma bo

¹⁶ «Ni lòle' buñɔbu la, ni la li saah ni'nun bó ten iñuon ilele ya nib. Bi saah bi'nun bó ɲo binib ní bende kí ye bi lùo buñɔbu ne. N tókeh ne imòn ne, bi laa' bi'suul ɲo.

¹⁷ Sin wòn, a lòle' buñɔbu la, fende a'nun bó, kí luobe a'yur mikpòm,

¹⁸ ɲo binib la bende kí ye a lùo ñɔbu. Ama a'Baa wà te a'saan lididikl bo ne bɛn. Wòn wà lenh a teh nà lididikl bo nnò ne li su ɲe.»

Paaki bó ya faal

(Luk 12:33-34)

¹⁹ «La li nuunh mɛn ní ɛ lifaal kí gbien unɛndun wuu ni. Kime likuotuul nin uyonyon li saa lè. Ne Binasub mɔ li lɔnbe kí kò kí suu lè.

²⁰ Ama li nuunh mɛn lifaal là yɛbe paaki bó. Nen bó kuotuul ɲa ní mɔ lè, nasu mɔ ɲa ní lɔnbe kí kò kí suu lè.

²¹ Kime a'faal te nà saan la, a'fɛl mɔ dɔ nen saan ne.»

Bununbu yé tigbɛnɛnt ya fɛl ne

(Luk 11:34-36)

²² «Bununbu yé tigbɛnɛnt ya fɛl ne. A'nun mɔn la, a'gbɛnɛnt kɛ te kuwenwenku ni ne.

²³ Ama a'nun ɲa mɔn la, a'gbɛnɛnt kɛ te licinñunl ni ne. A'nun yà cèreh a te kuwenwenku ni nnò ɲa ji lenh la, a te licinñunl là ni nnò ji li te mɛlɛ bo?»

Nil ɲa ní fre kí li pɛ cɛnbaambɛ bile bo

(Luk 16:13; 12:22-31)

* **6:13** Bi li fre kí lebre *fie tɛ usɛnpol ubierɔ ya nuò ní* kí ye ñɛn' tɛ mibiern ni mɔ. † **6:13** Bi kpíe' kí kele' tigbɔnt tà nnò ya tuba ni: *kime sin ne si libel nin ufaa nin ukpieke uyo wà ɲa ɲmòbe gbenm* ɲa te tu'ni.

24 «Nil ɲa ɲi fre kɪ li pɛ cɛnbaambɛ bile bo. U li nɛn uba nɛ, kɪ li yɛ utɔ. U li se uba ya ciɛk bɔ nɛ, kɪ li likeh utɔ fɛnm. Na ɲi fre kɪ li pɛ Uwien bo kɪ liebe' kɪ pɛ ilike mɔ bo.»

La cɛrɛ mɛn ni'nun ɲi li mɔn tijier nin tiwɛngolkaar bo

25 «Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ kɪ teh ni la cɛrɛ nɛ ɲi li wiɛbe nɛ ni li tien ma kɪ li fuobe bo, kɪ la li maaleh kɪ teh: <Ti li ji ba?> Kɪ la cɛrɛ nɛ ɲi li wiɛbe nɛ ni'gbɛnɛnt bo, kɪ la li maaleh kɪ teh: <Ti li gole ba?> Limiel ɲa cɛn' tijier-ii? Tigbɛnɛnt mɔ ɲa cɛn' tiwɛngolkaar-ii?

26 Liike mɛn inuɔn yà laanh paaki bɔ te ma bo. Ya koh, ka cɛh kɪ cɔngɛh bɔnbuɔn ni. Ama ni'Baa wà te paaki bɔ nɛ jindeh yɪ. Na nɲn cɛn' yɪ pɛlpɛl-ii?

27 Ni'ni ɲmɛ nɛ u'niɲnm ni, u li fre kɪ fɔkn u'miel waamu mɔnɔn kɪ pɛkn-i?

28 «Bɛ bo nɛ ni cɛrɛh nɲ wiɛbe nɛ tiwɛngolkaar bo? Maale mɛn kɪ liike kumuɔku ni ya sir puh ma bo, ta sɔnh tuonl, ka loh kpɛlcɛr.

29 Ama n tɔkeh nɛ nɛ, ubɛr Salomɔn nin u'fàaciɛnl kɛ, wa là gole' kpɛlcɛr tù mɔn kɪ baa' mipuum nɔnɔ ya miba mɔnɔn.

30 Uwien cɛrɛh timɔsir tà te dinnɔ kubaaku ni, kɪ li wun teke umu puh mipumɔnmɔnm la, bɛ li cɛrɛ wa ɲi tien nɲnbi binib mimɔnm kɪ cɛn timuɔr-i? Ni'tɛkjim nɛ pɔrɛ' nɛ.

31 Nɛn bo, ni la cɛrɛ nɛ ɲi li wiɛbe nɛ, kɪ la li maaleh kɪ teh: <Ti li ji ba? Ti li ɲu ba? Ti li gole ba?>

32 Kimɛ bà ɲa pɛ Uwien ya sɛn bo ya nun nɛ mɔn tu ya bont kɛ bo. Ni'Baa wà te paaki bɔ bɛn kɪ ye ni ciɛke tibont nɔnɔ kɛ.

33 Laan li nuunh mɛn *Uwien ya bɛl, kɪ li teh Uwien yɛ nà, u li taa tibont nɔnɔ kɛ kɪ pɛkn nɛ.

34 Nɛn bo, la cɛrɛ mɛn nɛ ɲi li wiɛbe nɛ wenli wà we ɲi nɔ bo. Wenli nɛ ni li wun maale wenli ya gbɛr bo. Lidaali là kɛ nin li'jɛnd nɛ.»

7

La biindeh mɛn tɔb

(Luk 6:37-38, 41-42)

1 «La biindeh mɛn nib ɲɔ Uwien mɔ la biin nɛ.

2 Ni biindeh binib ma bo la, Uwien mɔ li biin nɛ nɔnɔ nɛ. Ni taah nà kɪ bɪkreh tibont kɪ dienh binibɔb nɔnɔ Uwien mɔ li taa nɛn nɛ kɪ biike kɪ de nɛ.

3 Bɛ tien' a lɛnh kumuɔku kùà te a'tɔ ya nunbu ni, ka ji lɛnh jaantɛlkɛ wà puɔn a'yaabu ni?

4 A li tien mila kɪ tɔke a'tɔ kɪ ye: <Cɛrɛ ɲi ɲɛn kumuɔku kùà te a'nunbu ni nɔ>, ɲɔ jaantɛlkɛ puɔn a'yaabu ni?

5 Sin iɲuɔn ilele ya nilɔ, kpɛ kɪ ɲɛn jaantɛlkɛ wà puɔn a'nunbu ni nɔnɔ, kɪ li lɛnh mɔnmɔnm, kɪ yaan kɪ fre kɪ ɲɛn kumuɔku a'tɔ yaabu ni.

6 «La taah mɛn tibont tà yɛ Uwien jaar kɪ dienh isɛngbele, ɲɔ i la lá liebe kɪ kɛkɛrɛ nɛ. La taah mɛn ni'laan kɪ dienh fangamɛ, ɲɔ bi la tɛtɛ i'bo.»

Li mieh mɛn, kɪ li nuunh, kɪ li ɲih kunagɛnku

(Luk 11:9-13)

7 «Li mieh mɛn, bi li pu nɛ; li nuunh mɛn, ni li lɛ; li ɲih mɛn kunagɛnku, bi li pɲire.

8 Kimɛ wà kɛ mieh la, bi punh wɔ nɛ. Wà kɛ nuunh la, u lɛnh nɛ. Wà kɛ mɔ ɲih kunagɛnku la, bi pɲirɛh nɛ.

9 Ni'ni ɲmɛ ya buk miɛ' wɔ kpɔnɔ la, u li de kɛ litɛnl-i?

10 Bii kɪ miɛ' wɔ ujen la, u li de kɛ uwɛ?

¹¹ Ninbi bibierdenb, ni ben ki dienh ni'bumu na mon la, be li tien ni'Baa wa te paaki bo na ri cere binib ba mieh wo na mon nno be ri le ne!

¹² «Nen bo, ni yie binib ri li teh ne na ke nno, ni'mo ri li teh be nen. *Yiko ya gbɔnku nin Uwien ya nɔɔnsɔknɔ wɔknɔ na ke nno ya tingi nino.»

Ni li ne bunarɔbu bua ki ko

(Luk 13:24)

¹³ «Ne men bunarɔbu bua wiebe ki ko, kime bunarɔbu bua pie nin usen wa pie jondeh te fenm bo ne. Binib kpɛndeh usen wa pie ne ki yebe.

¹⁴ Bunarɔbu bua nin usen wa joh limiel bo nno na pie. Binib ba nuunh ki lenh u ya sen na yebe.»

Binib ya tetem ne li cere be ri bende bi ye bidɛnb ba

(Luk 6:43-44)

¹⁵ «Liike men ni'yul bo nin bitonnenɔɔnsɔknɔ. Bi baareh ni'saan ki te suoo ten ipe ne, ama ki nin ji ye ikɛr ki bre.

¹⁶ Bi'tuon ne li cere ni bende bi ye binib ba ya bol. Ba pɔh cɛce benɛnk bo. Ka pɔh kenken mo konkonbu bo.

¹⁷ Nen bo, busumɔnmɔnbu ke lɔonh ibii ya mon ne. Busubu bua na mon mo lɔonh ibii ya na mon ne.

¹⁸ Busumɔnmɔnbu na ri fre ki lɔon ibii ya na mon. Busubu bua na mon mo na ri fre ki lɔon ibii ya mon.

¹⁹ Busubu bua ke na lɔonh ibii ya mon la, bi li ge bu ki wie umu ni ne.

²⁰ Nen bo, binib ya tuon ne li cere ni bende bi ye binib ba ya bol.»

Uwien ya bel ni ya kam ya gber

(Luk 13:25-27)

²¹ «Na ye wa ke yih nni ki teh: 'Yonbdaan, Yonbdaan', ne li ko Uwien ya bel ni. Ama wa teh n'Baa wa te paaki bo yie ma bo, ne li ko u'bel ni.

²² Lidaali la Uwien li bu binib tibuur nno, binib ba yebe li toke nni ki ye: 'Yonbdaan, Yonbdaan, a ya yel bo na ri ne ti sɔkn' Uwien ya gber, ki nɔre' isenpol binib saan, ki tien' miyɔkm ya bont-ii?»

²³ Ne ni toke be ki ye: 'Jende men n'saan, ma ben ne fiebu. Ni ye ba teh na bre ne.»

Binib bile men' bi'dur ma bo

(Luk 6:47-49)

²⁴ «To, wa ke ciih n'gber tuu no, ki teh tu ye ma la, u naan uje wa nmɔbe miyɛnfuom, ki men' u'duku kutɛntɛku bo ne.

²⁵ Utaa nii', miwuom kon', ki puube' ki yile' kuduku nno bo, kutafaaku mo fii' ki lekɔn' ku'bo. Ku se kutɛntɛku bo ma nno, ne ka lu'.

²⁶ «Ama wa ke ciih n'gber tuu no, ka teh tu ye ma la, u naan ujeɔr wa men' u'duku litɛngbil bo ne.

²⁷ Utaa nii', miwuom kon', ki puube' ki yile' kuduku nno bo, kutafaaku mo fii' ki lekɔn' ku'bo, ne ku lu' kpɛlɛl.»

Yesu ya wɔknm nmɔbe mituom

²⁸ *Yesu wɔkn' ki ti gben', ne u wɔkn' linigol nno inɔbon ya nno cuo' be miyɔkm cɛɛn.

²⁹ Kime wa wɔknɔ be ten *Yiko ya wɔnwɔknɔ wɔknɔ ma bo, u wɔknɔ be ten unil wa du u wɔknɔ na nno bo ne.

8

Yesu cère' ujed uba lùore'

(Mark 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ *Yesu jiinh lijuol bo, nɛ linigocienl pɛ u'bo.

² Tɔ, ujed uba baa' ki lá gbaan' u'nintuoli, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yie la, a li fre kí cère n' lùore.»

³ Nɛ *Yesu tɛnde' u'nuo ki mɛ' wɔ, nɛ ki ye: «N yie, lùore.» Nɛ u pak ki lùore' i ya taan bo.

⁴ Nɛ *Yesu ye: «Liike a'yul bo ki la tɔke nil, ama jo kí tí lɛ utotɔwɔkɛ, kí tien lituurl ten Moyis lá ye bɛ n' li teh ma bo. Nɛn nɛ li wuon kí ye a lùore'.»

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔnl

(Luk 7:1-10)

⁵ *Yesu cuonh ki tí kɔh Kapɛrnawum ya du ni uyo wá nnɔ, nɛ sojambe kobk ya cien uba baa' u'saan ki gbáan' wɔ ki ye:

⁶ «Yonbdaan, n'tonsɔnl nɛ wɔbe' kí dɔ iden, kí wɔlndeh cɛɛn.»

⁷ Nɛ *Yesu ye: «Min li jo kí tí buu wɔ.»

⁸ Nɛ u tɔke' *Yesu ki ye: «O, Yonbdaan, ma kpɛ á baa kí kɔ n'den. A lí len' mɔnɔn ki ye «Faake» la, n'tonsɔnl nnɔ li faake nɛ.

⁹ Kimɛ min mɔnɔn nɔmɔbe binib bá yé nin nni biciɛnb, nɛ ki mɔ yé sojambe biba ya cien. N tɔke' uba ki ye: «Li joh» la, u joh nɛ, n tɔke' utɔ ki ye «Dɛn» la, u báareh nɛ. N tí tɔke' n'tonsɔnl ki ye wɔ n' tien ná la, u teh nɛn nɛ.»

¹⁰ *Yesu cii' u'nɔbon ma nnɔ, nɛ ní cuo' wɔ miyɔkm, nɛ u tɔke' binib bá pɛ u'bo nnɔ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ma laan laa' nil wá nɔmɔbe miɛ ya tekjim Israel yaab ni mɔnɔn.

¹¹ N tɔkeh nɛ nɛ, binib yebe ki lí nɛ lɛnpuoli bó ní nin nintuoli bó ní, kí lá kɛle kí jí *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb saan tijier *Uwien ya bɛl ni.

¹² Ama bi lí nɛn bá bi lí si *Uwien ya bɛl nnɔ kí wiɛ saali licin'funl ni. Nɛn saan nɛ bi lí te kí muoh, kí nɔmɔh in'ɔgbɛn.»

¹³ *Yesu tɔke' sojambe ya cien nnɔ ki ye: «Li kunh. Nɛ n' tien' nɛ ten a teke' nni kí jin' ma bo.» Nɛ ucien nnɔ ya tonsɔnl faake' i ya taan bo.

Yesu buu' binib bá bun iwien kɛ ya bol

(Mark 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ *Yesu jon' Píɛr den, nɛ kí laa' Píɛr ya cɔbnaa dɔ ki bun, u'gbɛnɛnt ton.

¹⁵ *Yesu mɛ' u'nuo, nɛ u'gbɛnɛnt sɔnge'. Nɛn saan nɛ u fii' kí cɛnde' wɔ.

¹⁶ Ní daali ya tajuoku, nɛ bi tuke' binib ligol kí baa' Yesu saan isɛnpol njaake bɛ. *Yesu nɔrɛ' isɛnpol nnɔ nin u'nɔmaam, nɛ kí cère' bá kɛ bun nnɔ faake'.

¹⁷ U tien' nnɔ nɔ un'ɔbonsɔknl Esayi lá len' ná nnɔ nɛ n' tien nɛ. U lá len' kí ye: «Wɔn nɛ nɛn' tí jiint, kí teke' tí wien kɛ kí tuke'.»

Binib bá yie bɛ n' paan Yesu bo ya gber

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Tɔ, *Yesu laa' linigol guon' wɔ, nɛ u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cère mɛn tí puore kí jo min'unciɛnm ya gbaatɔl bó.»

¹⁹ Yiko ya wɔnwɔknl uba baa' u'saan, nɛ kí tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a joh ná bó kɛ la, n lí pɛ á bo nɛ.»

²⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «In'ɛk nɔmɔbe ifɛle, inuon mɔ nɔmɔbe titer, ama *Unil ya Bijɛ wɔn nja nɔmɔbe u lí kpɔkn ná saan yul.»

²¹ Nɛ u'panpaankaab ya uba mɔ tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, cèbe nni n' jo kí tí sube n'baa nɔ kí liebe ní kí paan á bo.»

²² Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li pɛ n'bo, kí cère bitɛnkpiib n' li subeh bi'tɔb.»

Yesu cère' kutafaaku ñmile'
(Mark 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ *Yesu kòn' buñerbu nε u'panpaankaab mɔ paan' u'bo.

²⁴ Bi joh ma nno nε kutafaabiiku kuba fii' miñunm bo ki cèreh iñungbegbel fih ki yildeh buñerbu nno bo. Nin nen ke ɲɔ *Yesu wɔn dɔ nε ki gɔh.

²⁵ Nε bi baa' ki lá finde' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ñmien tε, ti benh ti luo nε.»

²⁶ Nε u ye: «Bε tien' ni sen' bujewanbu? Ni'tekjim nε pɔre' nε.» Nen saan nε u fii' ki tien' kutafaaku nin miñunm bo. Nε kutafaaku nin miñunm ke ñmile' cim.

²⁷ Nĩ cuo' binib miyɔkm, nε bi niireh ki teh: «U yé bε ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miñunm ke ti boh wɔ?»

Yesu ɲɔre' isenpol binib bile saan
(Mark 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Bi ti baa' miñuncienm ya gbaatɔl, Gadara yaab ya tinfenm ni, nε binib bile ñen' ikul bó ní ki cende' wɔ. Isenpol nε lá ɲaake bε. Bi lá bre cɛen nε, nε nib ɲa kaabe ki ñeh ni'bo ya sen.

²⁹ Bi laa' *Yesu ma nno, nε ki wuureh i ya taan bo ki teh: «Uwien ya Bijε, tinbi nin sin tu lε nε? A baa' á lá jènde tε nε uyo ɲa laan baa'-aa!»

³⁰ Tɔ, fangambe biba mɔ lá te ka fɔke nin ni'saan ki yebe ka dindin, bi kpaah bε.

³¹ Nε isenpol nno gbáan' *Yesu ki ye: «A ɲɔre' tε binib biε saan la, á cèbe tε ti jo ki ti kɔ fangambe biε nɔ.»

³² Nε *Yesu ye: «Li joh men.» Nε i siere' binib nno saan, ki ti kɔn' fangambe nno. I ya taan bo, nε fangambe nno ke sen' ki tinde' ligbengbenl, ki ti lu' miñunm ni ki luo'.

³³ Bà kpaah fangambe nno sen' ki jon' udu bó, ki ti tɔke' binib *Yesu cère' bijeb nno faake' ma bo nin ná ke tien'.

³⁴ Udu nno ya nib ke ñen' ki lá tuobe' *Yesu usen ni, nε ki gbáan' wɔ ki ye wɔ nĩ nε bi'tinfenm ni.

9

Ujε uba ya taan nin u'nuɔ faan' Yesu cère u faake'
(Mark 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yesu liεbe' ki kɔn' buñerbu ki tí puore' miñuncienm ki kun' u'du ni.

² Nε bi tuke' uje uba linagenl bo u'taan nin u'nuɔ ke faan' ki baa' u'saan. U laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nno, nε u tɔke' uje wɔ ya taan nin u'nuɔ faan' nno ki ye: «N'bukε, cuo a'ba, n fère' ɲε a'biere ɲɔ.»

³ Nen saan nε *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba maaleh ki teh: «Ujε wuɔ sukreh Uwien nε.»

⁴ *Yesu bende' bi'yenmaale, nε ki tɔke' bε ki ye: «Bε tien' ni ɲmɔbe yii ya yenmaalbiere?

⁵ Ni lε ba nε faa? N tɔke wɔ kɔ ye n fère' wɔ u'biere nε faa bii wɔ nĩ fii kɔ cuon nε faa?

⁶ Nen bo, n li wuɔn nε kɔ ye *Unil ya Bijε ɲmɔbe mituɔm uɲɛndun wuu ni wɔ nĩ fère binib bi'biere.» Nε ki tɔke' wɔ ya nuɔ nin u'taan faan' nno ki ye: «Fii, kɔ yuure a'ngagenl, kɔ li kunh.»

⁷ Nε u fii', ki kun'.

⁸ Linigol nno laa' nno ma nno, nε nĩ cuo' bε bujewanbu, nε bi pèke' Uwien u de' binib mituɔm mɔ nno bo.

Yesu yin' Matie wɔ n' paan u'bo
(Mark 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ *Yesu siere' ni'saan ki joh ma nno, ne ki laa' ulenpotekl uba ke lenpotekbuol, bi yih wɔ Matie. Ne *Yesu toke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ni.» Ne u fii' ki paan' u'bo.

¹⁰ Ni ya puoli bɔ ne *Yesu te Matie den ki jinh tijer. Bilenpotekb ligol nin bibierdenb mɔ baa' ki ke wɔn nin u'panpaankaab saan, ki jinh.

¹¹ *Farisienmbɛ laa' nno ma nno, ne ki niire' u'panpaankaab ki ye: «Be tien' ni'cenbaa te ki jinh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»

¹² *Yesu cii' bi len' ma bo, ne ki toke' be ki ye: «Binib bɔ nmɔbe laanfɛ ɲa nuunh dɔktiɛ, bɔ bun ne nuunh dɔktiɛ.»

¹³ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ɲa yie be ri li teh tuɔɔɛ ki dienh wɔ, ama u yie be ri li muɔh tɔb micɛɛkm ne. Nen bo, li joh men ki ti benge inɔbon yie nɔ ya tingi. Kimɛ ma baa' ri yin nimɔnb, n baa' ri yin bibierdenb ne.»

Unɔlɔle ya gber
(Mark 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Tɔ, San ya panpaankaab baa' ki lɔ niire' Yesu ki ye: «Be tien' tinbi nin *Farisienmbɛ luoh buɔɔbu, ne a ya panpaankaab ben ɲa luoh?»

¹⁵ Ne u jiin' be ye: «Binib bɔ bi yin' be upiikuɔn li fre ki li te uyensaa ni uyo wɔ piice laan te bi'saan-ii? Ama uyo uba we ni be ri nen piice nno bi'saan. U ya yo ne bi li lɔle buɔɔbu.»

¹⁶ Ne ki ti ye: «Uba ɲa ri taa kpelcɛfɛnku ya jenl, ki lekɔ liliɛrkpaal. U tien' nno la, kukpelcɛfɛnku ya jenl nno li kere liliɛrkpaal nno ne libɔnl nno ri yɛbre ki pɔkn.

¹⁷ Uba mɔ ɲa ri taa midaam mɔ ɲa laan muɔ' ki ben' ki piɛke iyɔkpaan ni. U tien' nno la, iyɔl nno li kpiere ki saa, ne midaam nno mɔ ri wule ki nɛnde. Bi piɛkeh midaam mɔ ɲa laan muɔ' ki ben' iyɔfɛn ni ne. Bi tien' nno la, liyɔl nno ɲa ri saa, midaam nno mɔ ɲa ri wule.»

Yesu cɛɛre' upii uba faake', ki mɛkre' kibupiik kiba mɔ
(Mark 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ *Yesu te ki lienh, ne ucien uba baa', ki lɔ gbaan' u'nintuɔli ki toke' wɔ ki ye: «N'bisɛ kpo' itaan yie bo ne. Ama den ki taa a'nuɔ ki paan u'bo, ɲo wɔ ri liebe ki li fuobe.»

¹⁹ Ne *Yesu fii' ki paan' u'bo nin u'panpaankaab.

²⁰⁻²¹ Tɔ, upii uba mɔ lɔ te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. U maale' u'yɛnm ni ki ye: «N mɛ' u'wɛngolkaar mɔnɔn la, n li faake ne.» Ne ki baa' *Yesu ya puoli bɔ ni, ki nekn' wɔ, ne ki mɛ' u'wɛngolkaar ya nɔgbɛn.

²² *Yesu jiebe' ki laa' wɔ, ne ki toke' wɔ ki ye: «N'bisɛ, cuo a'ba. A'tekjim ne ɲmien' ɲɛ.» Ne u pɔk ki faake' i ya taan bo.

²³ *Yesu ti baa' ucien nno den, ne ki laa' biwopieb nin linigol te ni'saan ki ɲmɔbe kuwaaku ki gbien'.

²⁴ Ne u toke' be ki ye: «Ñɛ men saali, kime kibupiik nno ɲa kpo', kɔ gɔh ne.» U len' nno ma nno, ne bi leh wɔ.

²⁵ Bi ɲɔɛ' linigol nno ki nɛn' saali, ne u kɔn' kibupiik nno dɔ kuduku kɔa ni nno, ki cuo' ki'nuɔ, ne ki fii'.

²⁶ Ne tigber nno yere' ki gbe mitinfɛnm nno ni ni'ke saan.

Yesu cɛɛre' ijɔn ile likre'

27 *Yesu siere' ni'saan ki bure'. U joh ma nno, ne ijùn ile pe u'bo, ki wuureh ki teh: «*Dafid ya yaabile*, muo te micεckm.»

28 *Yesu ti baa' iden, ijùn nno nekn' wɔ, ne u niire' yè ki ye: «Ni teke' ki jin' ki ye n li fre ki likre ne-εε?» Ne i jiin' wɔ ki ye: «A li fre, Yonbdaan.»

29 Ne u mε' i'nun, ki tɔke' yè ki ye: «Nε rí tien ne ten ni teke' nni ki jin' ma bo.»

30 Ne i likre'. Nen saan ne u tùore' ki kpekpε' i'bo ki ye i la tɔke nil.

31 Ama bi ñen' ma nno, ne ki lienh u'bó mitinfenm nno ni ni'ke saan.

Yesu buu' ulentε uba

32 Tɔ, uyo wà bi ñeh nno, ne bi tuke' ní uje uba usenpol cère' u'lenl tebe' ki baa' *Yesu saan.

33 *Yesu ñore' usenpol nno, ne u ji freh ki lienh. Ni cuo' linigol miyɔkm cεen, ne bi ye: «Ta laan laa' niε ya bonn tinbi Israyel yaab ni.»

34 Ama *Farisienmbε ben lienh ki teh isenpol ya cien ne de' wɔ mituom u ñuoh isenpol binib saan.

Yesu muoh inigol micεckm

35 *Yesu cuonh iducencien ke ni nin iduwawaale ni, ki wɔknh binib itáan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya bel ya gbemɔnmɔnt, ki buuh iwien ke ya bol.

36 U laa' inigol, ne ki muo' bε micεckm cεen, kime bi dore', bi'yenm saa', ne bi te ten ipe yà ña ñmɔbe wa kpaah yè.

37 Ne u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà li taan tù ña ji yebe.

38 Nen bo, gbáan men ukpeadaan wɔ rí sɔn bitonsɔnb bε rí ti taan u'jier.»

10

Yesu ya tondb piik nin bile

(Mark 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Ne *Yesu yin' u'panpaankaab piik nin bile nno ní, ki de' bε mituom bε rí li ñuoh isenpol binib saan, ki li buuh iwien ke ya bol.

2 U'tondb piik nin bile nno ya yel sɔ: ukpiεk, Simɔn wà bi yih wɔ Pier nno nin u'ninje Andre, Sebede ya bijieβ Saak nin u'ninje San,

3 Filip nin Batelemi, Toma nin Matie ulenpotekl, Alfe ya bije Saak nin Tade,

4 Simɔn wà ya nun món u'du ya gber* bo nin Sudas Iskariyɔt wà lá li kuore Yesu nno.

Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile

(Mark 6:7-13; Luk 9:1-6)

5 *Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile nno, ne ki tɔke' bε ki ye: «La jo men bà ña yé Sufmbε ya du ni. Ni'taal la te Samari ya tinfenm ya du uba mɔnan ni.

6 Ama li joh men Israyel yaab saan, kime ben ne te ten ipe yà tùre' usen.

7 Ni joh la, ní li kpaandeh ki teh Uwien ya bel nekn' ní ñɔ!

8 Kí li buuh biwienb, kí li mekreh bitenkpiib, kí li cèreh ijend lùoreh, kí li ñuoh isenpol binib saan. Ni laa' mituom nno ma, na pèn' niba. Ni'mɔ rí li buuh binib, ki lá li nuunh paaku.

9 Ni joh la, ni la tuke ñɔkm, ki la tuke like ya kur, ki la cùon likbu buba nin bu'tabu;

* 9:27 Dafid ya yaabile yé miyinm mà uyo uba la, bi taah mè ki yih Uwien lá pùon' ki ye u li sɔn wà ní wɔ rí li yé uber nno ne. Bi kele' tighɔnt tà Grekmε ya lenm ni nno, bi kele' ki ye Dafid ya Bijε ne. * 10:4 Yesu ya yo, Sufmbε ni, biba ya nun lá món bi'du ya gber bo ne, ne bi mɔh bε rí fie bi'du Erom yaab saan.

¹⁰ ki la tuke senjokəl, ki la tuke lier ile, ki la tuke tacaan, ki la ŋuuke gbien, kime utonsɔnl kɛ jinh u'tuonl bo nɛ.

¹¹ «Ni tɪ baa' udu wà ni la, ní nuun unimòn wà li teke nɛ u'den, kí li te nɛn saan kí tɪ baa' uyo wà ni li siere udu nnɔ ni.

¹² Ni kɔn' iden yà ni la, ní fuonde iden nnɔ ya nib kí ye: «Li te mɛn uyenduɔn ni.»

¹³ Iden nnɔ ya nib teke' nɛ la, uyenduɔn nnɔ li yé bi'yu nɛ. Ama ba teke' nɛ la, u li juore ni'yu nɛ.

¹⁴ Iden yà ya nib bii udu wà ya nib ŋa teke' nɛ, ka teke' ni'gbɛr mɔ la, nɛ mɛn nè kí kpakpaare ni'taan ya tengunku[†] kí wiɛ nɛ.

¹⁵ N tɔkeh nɛ imòn nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, binib nnɔ ya tudere li cɛn Sodəm nin Gomər ya du ya nib yu.»

*Bi li jènde Yesu ya nib ma bo
(Mark 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ «N sɔnh nɛ ma nɔ, ni li te tɛn ipe nɛ te ikɛr ya siik ni. Nɛn bo, ní li ceke tɛn iwe, kí li te suoo tɛn inɛnjel.

¹⁷ Li bɛn mɛn binib bó, bi lá li cuo nɛ kí jon tibuur, kí nɪ nɛ inalɛbe bi'taan ya dur ni.

¹⁸ Min bo, bi lá li tuke nɛ kí jo tibuur idu ya ciɛnb nin biberb saan. Nnɔ nɛ ni li yé n'mònkunb bɛn nin bà ŋa yé Sufmbɛ kɛ saan.

¹⁹ Bi cuo' nɛ kí jon' tibuur la, la nɪn mɛn ni li len ma bo bii ni li len kí ye bà. Uyo lá baa' la, ni li bɛnde ni li len kí ye bà.

²⁰ Kime na yé ninbi nɛ li len, ni'Baa *Uwien ya Fuoŋaann nɛ li cère ní len.

²¹ «U ya yo nɛ unil li kuore u'ninje, bɛ rí ku wɔ. Baa mɔ li kuore u'buk, bɛ rí ku kɛ. Mubumu mɔ li fii kí sere mu'naambɛ nin mu'baambɛ bo, kí cère bɛ rí ku bɛ.

²² Min bo nɛ binib kɛ li nɛn nɛ. Ama wà kɛ li mɪnde kí li ŋmɔŋmɔbe kí tɪ fɔre nnɔ, wɔn nɛ li ŋmɛre.

²³ Bi jèndeh nɛ udu uba ni la, ní sɛn kí jo udutɔ ni. N tɔkeh nɛ imòn nɛ, *Unil ya Bijɛ li baa ní kí lɛ na laan bòn' Israyɛl ya du kɛ.

²⁴ «Wà bɛngɛh ŋa rí cɛn wà wɔknɛh wɔ. Utonsɔnl mɔ ŋa rí cɛn u'cɛnbaa.

²⁵ Ní kpɛ wà bɛngɛh rí li te tɛn wà wɔknɛh wɔ nɛ, utonsɔnl mɔ rí li te tɛn u'cɛnbaa. Bi yin' ududaan isɛnpol ya ciɛn Bɛlsebul la, ba rí yin u'den yaab mɔ nà cɛn' nnɔ-ɔ?»

*Li fenge mɛn Uwien baba
(Luk 12:2-7)*

²⁶ «Nɛn bo, la fenge mɛn nib. Niba ŋa te ki buɔ ŋɔ ba lá li nɛn nè upaan bo. Tigɛr tuba mɔ ŋa te kí juore kí li buɔ ŋɔ ba lá li bɛnde tù.

²⁷ N tɔkeh nɛ nà licinɪunl ni nnɔ, kpaande nè mɛn kuwenwenku ni. N bunbɛh nɛ nà litubl ni nnɔ, kpaande nè mɛn kudulekaaku ya paaki.

²⁸ La fenge mɛn nib, kime bi kuuleh tigbɛnɛnt baba nɛ. Ba rí fre kí ku naank. Li fenge mɛn wà li fre kí ku tigbɛnɛnt nin kinaank kɛ umu wà ŋa rí kpiin ni.

²⁹ Bi li fre kí kuore inuɔn ile inje nɛ? Nin nɛn kɛ ŋɔ uba mɔnɔn ŋa rí lu kí kpo ŋɔ ni'Baa ŋa bɛn.

³⁰ Ninbi wɔn, Uwien bɛn haali ni'yur mɔnɔn ya nɔbu.

³¹ Nɛn bo, la fenge mɛn. Ni cɛn' inuɔn ligol.»

*Li lienh binib ya nun bó kí teh a yé Yesu yɔ
(Luk 12:8-9)*

[†] 10:14 Sufmbɛ bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà kɛ ji tu unil la, nɪ yé u'yaar nɛ, na ji yé uba yaar.

³² «Wà kɛ lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'yo la, n'mo li len n'Baa wà te paaki bó ya nun bó ki ye udaan mo yé n'yo nɛ.

³³ Ama wà kɛ lienh binib ya nun bó ki teh wa yé n'yo la, n'mo li len n'Baa wà te paaki bó ya nun bó ki ye udaan mo ɲa yé n'yo.»

Na yé ñakpaan, ni yé lituol nɛ
(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ «Ni là li maaleh ki teh n' tuke' uñakpaan nɛ ki baa' uɲɛndun wuu ni. N' tuke' lituol nɛ ki baa'.

³⁵ N' baa' n' pàare kibujɛbuk nin ki'baa nɛ, kɪ pàare kibupiik nin ki'naa, kɪ pàare yaabisɛ mo nin u'cɛ ya naa.

³⁶ Unil den yaab nɛ li yé u'nennɛndb.

³⁷ «Wà kɛ yíe u'naa bii u'baa ki cɛn' min la, wa kpɛ wo ní li yé n'yo. Unil wà kɛ mo yíe u'bise bii u'bije ki cɛn' min la, u'mo ɲa kpɛ wo ní li yé n'yo.

³⁸ Wà kɛ ɲa yuunh u'dɔponpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa kpɛ wo ní li yé n'yo.‡

³⁹ «Wà nuunh wo ní fie u'miel la, wɔn nɛ li kpo kɪ juore fɛnm. Wà li tuo kɪ kpo min bo nno, wɔn nɛ li lɛ limiel.»

Uwien li su binib ma bo
(Mark 9:41)

⁴⁰ «Unil teke' nɛ la, u teke' min nɛ. Unil teke' nni la, u teke' wà sɔn' nni ní nno nɛ.

⁴¹ Unil teke' *Uwien ya ñabonsaknl ki ye u yé *Uwien ya ñabonsaknl ma nno nɛ cère' u teke' wo la, u li lɛ *Uwien ya ñabonsaknl ya suul. Unil teke' unimɔn ki ye u yé unimɔn ma nno nɛ cère' u teke' wo la, u li lɛ unimɔn ya suul.

⁴² N' tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ de' ibaan yíe nɔ ya uba kiñunyibuok baba mɔnɔn, ki ye u yé n'panpaanke ma nno nɛ cère' u de' wo la, wà ní luo u'suul fiehu.»

11

San wà siih binib Uwien ya ñunm sɔn' u'panpaankaab Yesu saan
(Luk 7:18-35)

¹ *Yesu tɔke' u'panpaankaab piik nin bile bi li tien ma kɪ tɪ gben' ma nno, nɛ ki siere' nɪ'saan, kɪ jon' kɪ tɪ wɔknh binib Uwien ya gbɛr, kɪ kpaandeh tɪ mitɪnfɛnm nno ya du nɪ.

² To, San wà siih binib Uwien ya ñunm te lipɛkl ni uyo wà nno nɛ ki cii' *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya tɔon bó. Nɛ ki sɔn' u'panpaankaab u'saan, kɪ ye bɛ ní tɪ niire wo kɪ ye

³ wɔn nɛ yé wà li baa nɪ* nno bii bi li guure utɔ nɛ?

⁴ Bi tɪ niire' Yesu, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Liɛbe mɛn kɪ tɪ tɔke San ni cii' nà nin ni laa' nà:

⁵ ijɔn likreh, iwɔb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitɛnkpiib mɛkreh, nɛ bijiinb ciih Uwien ya gbɛmɔnmɔnt.

⁶ Wà ɲa ture' Uwien ya sɛn min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

⁷ San ya panpaankaab liɛbeh uyo wà nno, nɛ *Yesu cin' kɪ tɔkeh linigol San ya gbɛr ki teh: «Ni là jon' kupenpelku nɪ ní tɪ liike ba? Ni là jon' ní tɪ liike limuɔnl là mitafaam jɛngh lɛ nɛ-ɛɛ?

⁸ Ni nín là jon' ní tɪ liike ba? Ni là jon' ní tɪ liike unil wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɛ-ɛɛ? Binib bà guoh tikpɛlcɛmɔnmɔnt kɔh biberb den nɛ.

‡ 10:38 *Yesu ya yo, bi là ye bɛ ní kpɛ unil la, wɔn bugben nɛ tɔkeh u'dɔponpɔn kɪ joh bi li tɪ kpɛ wo nà saan. * 11:3 Bi ye Wà li baa nɪ la, bi niireh Uwien là pùon' kɪ ye u li sɔn wà ní wo ní là ɲmien Sufmbe nno nɛ.

⁹ Tò, ni nín là jon' ní tì liike ni lɛ bonn nɛ? Ni là jon' ní tì liike *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ-ɛɛ? N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u cɛn' *Uwien ya ñɔbonsɔknl mɔnɔn.

¹⁰ Kimɛ wɔn San bo nɛ ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Liike, n li sɔn n'tond wɔ ní liere nɛ, kí lá tũɔre a'sɛn.»

¹¹ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ba laan maa' nil uba u cɛn' San wà siih binib Uwien ya ñunm nno. Ama unil wà yɛ uwaal Uwien ya bɛl ni cɛn' wɔ.

¹² Kí ñɛ San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, bi piikeh Uwien ya bɛl nin ufaa nɛ, nɛ bà faa nuunh bɛ ní fie lè†.

¹³ *Uwien ya ñɔbonsɔknb kɛ nin yiko là len' ní li te ma bo, kí lá baa San ya yo.

¹⁴ Ni yíe ní cii mɔnmɔnm la, ní li bɛn kí ye San yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl *Eli wà bi li liebe ní nno nɛ.

¹⁵ Wà nɔmɔbe litubl la, wɔ ní cii.

¹⁶ «N li taa ba kí nenge fɛnfɛnnɔ ya nib-i? Bi naan tɛn mubumu nɛ kɛ kidaak ni ki jeleh, ki tɔkeh mu'tɔmu

¹⁷ ki teh: «Ti piebe' nɛ liwol,

nɛ na nɔn' ciek.

Ti gɛn' ikuyun,

nɛ na kpiendɛ'».

¹⁸ «Kime San baa' ki kùò tijier tubambɛ, ki lùòh buñòbu, ka ñuh daam, nɛ bi ye usɛnpol nɛ njaake wɔ.

¹⁹ *Unil ya Bijɛ baa' ki jinh ki ñuh, nɛ bi ye: «Liike mɛn uɛ wuɔ yé ufɔnfuɔb nɛ, ki yé uɔɛyibl, ki jɔreh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnɔ.» Tò, Uwien ya tũon nɛ wɔngɛh u'yɛnfuom mɔn ki kpɛ ma bo.»

Ni bre idu ya ña tuo' ki teke' Yesu ki jin' nno bo

(Luk 10:13-15)

²⁰ Tò, *Yesu cin' ki kɔnh nin idu iba ya nib. U là tien' miyɔkm ya bont tù yɛbe idu nno ni, nɛ i' nib ña lèbre' bi'tetem. Nɛn nɛ cɛrɛ' u kɔnh nin bɛ.

²¹ U len' ki ye: «Korasinn yaabɛ, ní bre ni'bo. Betsayida yaabɛ, ní bre ni'mɔ bo. Kime ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'buòl nɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bi là laa' tù la, bi bi tien' tɛn bi kɛ mikuum nɛ, ki pùnpùkn' mifentem, ñɔ kí wuɔn kí ye bi lèbre' bi'tetem ní wuòke'.

²² N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno, ni ya tudɛrɛ li cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu.

²³ Ninbi Kapernawum yaabɛ, ni maaleh ki teh Uwien li duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U li jiin nɛ kute nkpiiku ni nɛ. Kime ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'buòl nɔ, Sodòm yaab mɔ bi là laa' tù la, bi'du nno bi biɛ ki te nɛ haali nin dinnɔ.

²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno, ni ya tudɛrɛ li cɛn Sodòm yaab yu.»

Den mɛn Yesu saan ki lɛ lifuorl

(Luk 10:21-22)

²⁵ U ya yo nɛ *Yesu len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bɔlɛ' tibont tà biyɛnfɔdɛnɔb nin bibɛnbɛnb nno, a taa' tù ki wuɔn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pèkeh nɛ.

²⁶ Imɔn, Baa, a yíe nɛ ki tien' nno.

† **11:12** Migbiirm mic ya ciim te bolm mile bo nɛ: *Kí ñɛ San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, bi piikeh Uwien ya bɛl nin ufaa nɛ, nɛ bà faa nuunh bɛ ní fie lè bii kí ñɛ San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, binib ya nun mɔn bɛ ní kɔ Uwien ya bɛl ni nin ufaa nɛ.*

²⁷ «Tɔ, n'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki ŋukn' nni. N'Baa ŋa ŋi la, uba ŋa bɛn min u'Bijɛ yɛ udaan wà. Min u'Bijɛ ŋa ŋi la, uba mɔ ŋa bɛn n'Baa yɛ udaan wà. Binib bà n' yɛ ki taa' n'Baa kɛ wuɔn' bɛ nnɔ mɔ bɛn u yɛ udaan wà.

²⁸ «Ninbi bà kɛ tuke ituk i kpieke ki jii' nnɔ, dɛn mɛn n'saan, n li de nɛ lifuorl.

²⁹ Buke mɛn n'najɛdebiku, kɛ cɛrɛ n' wɔkn nɛ, kimɛ n te suoo nɛ, ki ŋmɔbɛ liyɛnguol. Ni li lɛ lifuorl n'saan,

³⁰ kimɛ n'najɛdebiku ya bukm ŋa faa. N'tukl mɔ ŋa kpieke.»

12

Saba ya daali ya gbɛr

(Mark 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gbɛbreh ikpàan iba ni. Mikònm cuo' u'panpaankaab, nɛ bi cin' ki coh ijifen* ki cienh ki nukeh ki ŋmɔnh.

² *Farisɛnmɛ laa' bi teh nnɔ ma nnɔ, nɛ bi tɔkɛ' *Yesu ki ye: «Liike a'panpaankaab teh yiko ye bi la teh nà *Saba ya daali ma.»

³ Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ni *Dafid là tien' ma bo nɛ-ɛɛ? Mikònm là cuo' wɔn nin u'nib,

⁴ nɛ u kɔn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpɔnɔ wà bi taa' ki de' Uwien nnɔ wɔn nin bɛn ŋmɔn'. Ama bitɔtuɔrkaab baba ŋa ŋi la, wɔn nin u'nib ŋa ŋmɔbɛ sɛn bɛ n' ŋmɔn kpɔnɔ nnɔ.

⁵ Bii na kaan' nà ke'le' yiko ya gbɔnku ni nɛ? N' ke'le' ki ye *Saba ya daali la, bitɔtuɔrkaab kɛndɛh *Saba ya daali ya yiko bo nɛ Uwien ya duku' ni, ama uba ŋa biindeh bɛ.

⁶ N tɔkɛh nɛ nɛ, unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku'.

⁷ N' ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ŋa yɛ bɛ n' li teh tuɔrɛ ki dienh wɔ ama u yɛ bɛ n' li muɔh tɔb micɛɛkm nɛ.» Ni bi bɛn inɔbon nnɔ ya tingi la, na bi li biindeh binib bà ŋa ŋmɔbɛ biil nɔ.

⁸ Tɔ, *Unil ya Bijɛ nɛ ŋmɔbɛ usɛn wɔ n' wuɔn bi li tien nà *Saba ya daali.»

Ujɛ uba ya nuɔ faan', Yesu cɛrɛ u faake' Saba ya daali

(Mark 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Tɔ, *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki kɔn' bi'taanl ya duku ni.

¹⁰ Ujɛ uba mɔ te len u'nuɔ uba faan'. Nɛ bi niire' Yesu ki ye: «Unil ŋmɔbɛ usɛn wɔ n' buu uwien Saba ya daali-ii?» Kimɛ bi là nuunh bi li dule nà bo kɛ biin wɔ nɛ.

¹¹ Nɛ u ye: «Ni'ni ŋmɛ nɛ ŋmɔbɛ upebaab, nɛ upe nnɔ lu' kubɔoku ni *Saba ya daali la, wa n' ŋɛn wɔ?»

¹² Unil ŋa cɛn' upe-ɛɛ? Nɛn nɛ wuɔn' ki ye ti'yiko ye unil ŋmɔbɛ usɛn wɔ n' tien nà mɔn *Saba ya daali.»

¹³ Nɛ ki tɔkɛ' ujɛ wà ya nuɔ faan' nnɔ ki ye: «Tɛndɛ a'nuɔ.» U tɛndɛ u'nuɔ nɛ u jire' u'ciɛm tɛn u'tɔ.

¹⁴ Nɛn saan nɛ *Farisɛnmɛ nnɔ ŋɛn' ki taan' ki ke'le' bɛ n' gbieri kɛ liike bi li tien ma kɛ ki Yesu.

Yesu yɛ Uwien ya tonsɔnl nɛ

¹⁵ *Yesu cii' ma nno nɛ ki siere' ni'saan. Linigociɛnl paan' u'bo, nɛ u buu' bi'ni biwienb kɛ,

* **12:1** Bi yin' nà ijifen migbiirm miɛ ni nnɔ yɛ *Sufmɛ donbɔ ya jier tuba nɛ bi yih tɔ ble. † **12:5** Migbiirm miɛ ni bi ye Uwien ya duku la, ba niireh kuduku nnɔ ya benku ni baba, bi niireh iluo mɔ nɛ. Nà saan kɛ bi ye Uwien ya duku la, bi sɔbɛ ki niireh iluo nnɔ nɛ. ‡ **12:6** Bi li fre kɛ lebre Unil te ni saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku ki ye nà cɛn' Uwien ya duku te ni saan nɔ mɔ.

16 ki kpekpe' bi'bo ki ye bi la cère be ní bende wə.

17 U tien' nnə ɲə *Uwien ya ɲəbonsəknɪ Esayi là len' nà nnə nè ní tien nɛ. U là len' ki ye Uwien ye:

18 «N'tonsənl sɔ nɔ,

N yíe wə,

N'yɛnm sange u'bo,

nɛ n gènde' wə.

N li jiin n'Fuoɲaanm u'bo,

ɲə wə ní li təkɛh inibol kɛ n li bu binib tibuur ma bo.

19 Wa ní li nuunh gbɛɛ, ka ní li wuureh,

ba ní cii u'waaku bó isɛnjɛ ni.

20 Wa ní tonde limuənl là kuə' ki gbàabe,

ka ní kpiin lifrɪ là benh lè ní kpiin,

u li te nnə nɛ kɪ tɪ baa uyo wə

u li cère nibonmònn ní liere usɛn.

21 «Wəɲ bo nɛ inibol kɛ li ɲməbe lidɛndɛnl.»

Biba ye Yesu ɲməbe Belsebul ya tuəm nɛ

(Mark 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 U ya yo nɛ bi tuke' ní uje uba ki baa' *Yesu saan. Usɛnpol nɛ cère' u yé ujuən, u'lenl mə tɛbe'. *Yesu buu' wə, nɛ u ji freh ki lienh, ki lenh mə.

23 Ní cuo' linigol nnə kɛ miyəkɪm, nɛ bi lienh ki teh: «Uje wuə ɲa lii yé *Dafid ya yaabil-ii?»

24 Ama *Fariɛɲnmbɛ cii' nnə ma nnə, nɛ ki lienh ki teh isɛnpol ya ciɛn Belsebul nɛ dienh wə mituəm u ɲuəh isɛnpol binib saan.

25 *Yesu bɛn bi'yɛnmaale ma nnə, nɛ ki təkɛ' bɛ ki ye: «Libel là kɛ ya nib bore' tɔb ki kənh bi'ɲmiel ni la, libel nnə li juore fɛnm nɛ. Udu uba ya nib bii iden iba ya nib mə bore' tɔb, ki kənh bi'ɲmiel ni la, udu nnə bii iden nnə mə li juore fɛnm nɛ.

26 Nɛn bo, Satan liebe' ki ɲuəh wəɲ Satan binib saan la, u kənh nin u'ba nɛ, nɛ u'bel li tien mila ka ní juore fɛnm-i?

27 Ní len' ki ye isɛnpol ya ciɛn *Belsebul nɛ de' nni mituəm n ɲuəh isɛnpol binib saan. Tɔ, ɲmɛ nɪn de' ní'panpaankaab mə mituəm bi ɲuəh isɛnpol binib saan-i? Ní'panpaankaab teh ma bo nɛ li wuəɲ kɪ ye ni ɲməbe iməɲ bii na ɲməbe.

28 Ama *Uwien ya Fuoɲaanm nɛ dienh nni mituəm n ɲuəh isɛnpol. Nɛn nɛ wuəɲ' ki ye Uwien ya bɛl baa' ní ní'saan.

29 Mitəm la, uba ɲa ní fre kɪ kɔ ufɛfaa den, kɪ fie u'bont, ka ɲməbe tuəm mə u li kpiɛ kɪ lɔle wə kɪ yaan. U lɔle' wə la, u ya yo nɛ u li fre kɪ kɔ u'den kɪ fie u'bont.

30 «Wə kɛ ɲa se n'ciɛk bó la, u nɛn nni nɛ. Wə kɛ ɲa taakeh ki toreh nni la, u kpiɛndɛh nɛ.

31 Nɛn bo, n təkɛh nɛ nɛ, Uwien li fère binib bi'biere kɛ, kɪ fère bɛ bi sukreh wə isuk yə kɛ. Ama unil suke' *Mifuoɲaanm mɛn la, Uwien ɲa ní fère wə.

32 Unil len' *Unil ya Biɛ bo fɛnfɛnm la, Uwien li fère wə. Ama unil len' *Mifuoɲaanm mɛn bo fɛnfɛnm la, Uwien ɲa ní fère wə kitink kɛ bo, ka ní fère wə paaki bó mə.»

Busubu nin bu'bii ya gbɛɛ

(Luk 6:43-45)

33 «Ní li bɛn kɪ ye busubu mən la, bu'bii mə li mən nɛ. Bù bre la, bu'bii mə li bre nɛ. Busubu ya bii nɛ li cère bɛ ní bɛnde bù yé busubu búa ya bol.

³⁴ Iwaaleb ninbi, ni bre ma nno, ni li tien mila ki len inobon ya mon-i? Kime unil ke len' ki kun' na bo la, ni nen' iyenmaale ya te u'fel bo ne.

³⁵ Unimn ya yennaalmanman ne cereh u teh na mon, ne ubierdaan ya yennaalbiere cereh u teh na bre.

³⁶ «N tokeh ne ne, lidaali la Uwien li bu binib tibuur nno, nen daali ne u li niire be bi la len' nobonfenfennm wa ke nno ya gber.

³⁷ A'lenm bo, ne Uwien li bu ne ugbemandaan bii u li biin ne.»

Bi yle Yesu ri tien miyokm ya bonn

(Mark 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ U ya yo ne *Yiko ya wonwoknb biba nin *Farisienmba biba toke' *Yesu ki ye: «Cenbaa, ti ye a tien miyokm ya bonn niba ne ti le.»

³⁹ Ne u toke' be ki ye: «Ninbi fenfenn ya nibe, ni ye binibierb ne, ka cuube Uwien saan, ne ki nuunh ni le miyokm ya bonn. *Uwien ya nobonsoknl *Sonas ya yokm ya bonn baba na ni la, na ji li le yokm ya bontonn niba.

⁴⁰ Sonas la tien' ujencien ya benku ni iwien ita nin tifoont tuta ma nno, nno ne *Unil ya Bijé mo li tien kutink ni iwien ita nin tifoont tuta.

⁴¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali la nno, Ninif yaab li fii ki sere fenfenn ya nib ya nun bo ki biin be. Kime *Sonas la kpaande' Ninif ya du ni Uwien ya gber ma nno, bi la cii' ne ki lebre' bi'tetem. Ama unil te nie saan no ki cen' *Sonas. §

⁴² Uwien li bu binib tibuur lidaali la nno, *Seba ya piiber li fii ki biin fenfenn ya nib, kime u la nen' ni fonfokm ne wo ri la cenge Salomon ya yenfogber. Ama unil te nie saan no ki cen' Salomon.» *

Isenpol liebe' unil bo la, ni bre u'bo ma bo

(Luk 11:24-26)

⁴³ «Usenpol siere' unil saan la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni ne, ki nuunh u li kele na saan ki fuore. U ti lu' la,

⁴⁴ ne wo ri ye u li liebe ki ti ko u la nen' na saan nno ne. U li liebe ni ki le niba na te u'konkuon nno ni, bi tuore' ki nere' wu, ki tien' tibonmonmont len.

⁴⁵ Nen saan ne u li jo ki ti taa ni isenpol ilole ya bre ki cen' won, i'ke ri la li naake unil nno bo, ki cere wo ri juore fennm ki cen u la te mikpiekm ma bo. Ni li te nno ne fenfenn ya nibierb mo bo.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb

(Mark 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ *Yesu laan bie ki lienh nin linigol nno, ne u'naa nin u'ninjieb baa' ki la se saali ki nuunh be ri toke wo tigber.

⁴⁷ [Ne linigol nno ni uba toke' wo ki ye: «A'naa nin a'ninjieb se saali ki nuunh be ri toke ne tigber.»]

⁴⁸ Ne *Yesu jiin' wo ki ye: «Hme ye n'naa? Bi le ye n'ninjieb-i?»

⁴⁹ Ne ki tende' u'nuo ki wuon' u'panpaankaab ki ye: «Liike men, n'naa nin n'ninjieb so.

⁵⁰ Unil wa ke teh n'Baa wa te paaki bo ye ma la, won ne ye n'ninje, ki ye n'ninse, ki ye n'naa.»

13

Wa ple' tibonbuor ya bim ya kpenjenn

(Mark 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Nen daali ne *Yesu nen' ki jon' ki ti kele' miufuncienm ya gbaal.

² Linigocienl taan' u'saan, ne u kən' ki kèle' buñerbu buba ni. Linigol nno ke se miñunm ya gbaal.

³ Ne u tókeh be tibont tũ yebe mikpenjenm ni. U tókeh be ki teh: «Ukpaal uba ne là jon' wó rí tí plé tibonbuor ya bim.

⁴ U plèh ma nno, miba lu' usengbe, ne inuon baa' ki lá ki jin' mè.

⁵ Mitòm lu' kutentièku bo, tenbim ña yebe nà saan. Tenbim ña yebe ma nno, ne mĩ pen' tonm.

⁶ Uwien ñen' ki tonge', ne ki se' mè. Ma ñmobe ñaan mòmòmnm ma nno, ne mĩ waan', ki kpo'.

⁷ Mitòm mɔ lu' kujegorku ni. Ne kujegorku kpére', ki wɔbn', ki ku' mè.

⁸ Mitòm mɔ lu' kitinmòmnmnk bo, ne ki lùon'. Miba lùon' kokobk, mitòm piluoluob, mitòm mɔ pitata.

⁹ «Wà ñmobe litubl la, wó rí cii.»

Be tien' Yesu pɔh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Ne u'panpaankaab baa' ki lá niire' wó ki ye: «Be tien' a pɔh be mikpenjenm-i?»

¹¹ Ne u jiin' be ki ye: «Uwien cère' ninbi ne bende' u'bel ya gbɛbɔlkaar, ama wa cère' ben bende'.

¹² Kime wà ñmobe la, bi li de wó kí pukn, ne wó rí li ñmobe kí gbien. Wà ña ñmobe la, bi li fie u ñmobe nà waamu nno mòmnm ne.

¹³ Nen ne cère' n pɔh be mikpenjenm. Kime bi likeh ne ka lenh, ki cengeh ka ciih, ka bende' ni'tingi mɔ.

¹⁴ Bi te nno ño *Uwien ya ñbɔnsɔknl Esayi là len' nà nno nè rí tien ne. U là ye:

«Ni li ciih ka bende' ni'tingi,
kí li likeh ka lenh.

¹⁵ Kime udu wuu ya nib ya yul faa ne.

Bi kpe bi'tub ne,

ki ñuun',

ka yíe bi'nun rí lɛ,

ka yíe bi'tub rí cii,

ka yíe be rí bende ni'tingi bi'yenm ni,

ka yíe be rí lèbre bi'tetem,

ñó rí buu be.» »

¹⁶ «Ninbi wɔn, Uwien ya mòmnm te ni'bo, kime ni'nun lenh, ni'tub mɔ ciih.

¹⁷ N tókeh ne imònm ne, *Uwien ya ñbɔnsɔknb nin bigbɛmòndɛnb ligol là yíe be rí lɛ ni lenh nà nɔ, ne ka laa' nè, ki yíe be rí cii ni ciih nà nɔ, ne ka cii' nè.»

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi

(Mark 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ «Ninbi, cenge men wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi.

¹⁹ Wà ke ciih Uwien ya bɛl ya gbɛr, ka bende' tu'tingi la, usenpol ubierɔ bàareh ne, ki ñende' bi bule' nà u'fɛl ni nno. Mibim mɔ lu' usengbe nno ya tingi nino.

²⁰ Mibim mɔ lu' kutentièku bo nno mɔ yé unil wà ciih Uwien ya gbɛr, ki teknh tũ tontonm nin uyensonge,

²¹ ama ka cèreh tũ kpaakeh ñaan u'fɛl ni, ka wuɔkreh u'ni mɔ ne. Liwɔbli bii ijend tu' wɔ tu'bo la, u pɔk kí taa tũ kí wíɛ ne.

²² Mibim mɔ lu' kujegorku ni nno mɔ yé unil wà ciih tigbɛr nno, uñɛndun ya gbɛr nin lifaal ya yenmaale yà lɛreh binib nno, wɔbnde' tũ, ki cèreh ta rí fre kí sɔn tuonl ne.

²³ Mibim mà lu' kitinmønmonk bo nnə mɔ yé unil wà ciuh tigber nnə, ki bəndeh tu'tingi ki te tən mibim mà lùonh nɛ. Miba lùonh kokobk, mitəm piluoluob, mitəm mɔ pitata.»

Utelmentɛ ya kpɛnjɛnm

²⁴ *Yesu tɪ pən' linigol nnə mikpɛnjɛntəm ki ye: «Uwien ya bɛl naan ukpaal wà plɛ' ifi u'kpàabu ni nɛ.

²⁵ Binib tɪ duən' ki gùən' uyo wà nnə, nɛ u'nennend baa' ki taa' utelmentɛ ki plɛ' ki ñmère' ifi nnə ni, nɛ ki bure'.

²⁶ Ifi nnə tɪ kpére' ki maa' ma nnə, nɛ bi laa' utelmentɛ mɔ te i'ni.

²⁷ Nɛ ukpaal nnə ya tonsɔnb niire' wɔ ki ye: «Cənbaa, ɲa là plɛ' ifi baba nɛ a'kpàabu ni-ii? Utelmentɛ wuu mɔ ñɛn' la?»

²⁸ Nɛ u ye: «N'nennend nɛ tien' nnə.» Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yíe tɪ jo kí tɪ ɲɛɲɛbe wɔ-ɔ?»

²⁹ Nɛ u ye: «Hnhn. Dàan mɛn. Ni ye ní ɲɛbe utelmentɛ nnə la, nba la ni li ɲɛbe kí kpɔbe ifi iba.

³⁰ Cère mɛn ifi nnə nin utelmentɛ nnə kɛ rɪ li te kí tɪ be. Nɪ tɪ kpaan' uceceyo la, n li take bificeb kí ye bɛ rɪ kpíe kí ɲɛɲɛbe utelmentɛ nnə kí lolòle, kí tɪ sɛ, ɲɔ kí yaan kí ce ifi nnə kí tɪ cùən n'bonbuən ni.» »

Mibim mà ñilke ya kpɛnjɛnm

(Mark 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ *Yesu tɪ pən' bɛ mikpɛnjɛntəm ki ye: «Uwien ya bɛl naan mibim mà bi yih mè mutaar uɲɛ uba taa' mè ki bule' u'kpàabu ni nɛ.

³² Mɛn nɛ yé mibim mà ñilke tikpinsir kɛ ya bim ni. Ama mɪ pɛn' la, mɪ li kpére kí gɛbre kpinsiiku kɛ kpinsiiku, kí tien busubu nɛ inuən rɪ li bàareh kí lá tereh bu'sigben bo kí kɔh.»

Kpɔnɔ ya ñɔke ya kpɛnjɛnm

(Luk 13:20-21)

³³ *Yesu tɪ pən' bɛ mikpɛnjɛntəm ki ye: «Uwien ya bɛl naan kpɔnɔ ya ñɔke wà upii uba bun' kpɔnɔyom mà dindin, ki taa' wù ki tien' len, nɛ kpɔnɔ nnə kɛ nuule' nɛ.»

Bɛ tien' Yesu pɔh binib mikpɛnjɛnm-i?

(Mark 4:33-34)

³⁴ *Yesu tɔkeh inigol ni'kɛ mikpɛnjɛnm ni nɛ. Wa tɔkeh bɛ tuba ka pən' bɛ kpɛnjɛnm.

³⁵ U teh nnə ɲɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknl là len' nà nnə nɛ rɪ tien nɛ. U là yé: «N li yàare n'ñabu kí pɔ mikpɛnjɛnm, kí kpiire tibonbɔlkaar tà là te haali uɲɛndun ya cincinyo nnə.»

Utelmentɛ ya kpɛnjɛnm ya tingi

³⁶ *Yesu dàan' linigol nnə, kí liɛbe' ki kun'. Nɛ u'panpaankaab baa' u'saan kí niire' wɔ ki ye: «Tɔke te utelmentɛ wà te ifi ni nnə ya kpɛnjɛnm ya tingi.»

³⁷ Nɛ u ye: «Ukpaal wà plɛ' ifi nnə yé *Unil ya Bijɛ nɛ.

³⁸ Bukpàabu nnə yé uɲɛndun wuu nɛ. Ifi nnə yé Uwien ya bɛl ni ya nib nɛ. Utelmentɛ nnə yé usɛnpol ubiɛɔ ya nib nɛ.

³⁹ Ukpaal ya nennend wà plɛ' utelmentɛ nnə yé usɛnpol nɛ. Lificel yé uɲɛndun ya gbenm nɛ. Nɛ bificeb nnə yé *Uwien ya tondb.

⁴⁰ Utelmentɛ ya ɲɛbm kí tɪ sɛ nnə yé uɲɛndun ya gbenm lá li te ma bo nɛ.

⁴¹ *Unil ya Bijɛ li sɔn ní u'tonsɔnb Uwien ya tondb uɲɛndun wuu ni, bɛ rɪ lá cuo bà tulndeh binib nin bibiɛɛndɛb kɛ kí ñɛn bɛ u'bel ni,

⁴² kí tĩ wíe umucien ni. Nɛn saan nɛ bi li muəh ki ɲmənɲh iŋəghɛn.

⁴³ U ya yo nɛ binimənb li te bi'Baa ya bel ni ki windeh tɛn uwien. Wà ɲməbe litubl la, wə ři cii.»

Lifaal là buə ya kpenjenm

⁴⁴ «Uwien ya bel naan lifaal là buə bukpàabu buba ni nɛ. Unil uba laa' lifaal nnə, nɛ ki taa' lè ki nebre' ki bəle'. Nĩ ɲmaake' wə ki tĩ kende', nɛ u jon' ki tĩ kuəre' u'bont kɛ, ki liebe' ki tĩ de' bukpàabu nnə.»

Lilenbimənmənl ya kpenjenm

⁴⁵ «Uwien ya bel liebe' ki naan ukpenkpend wà cuonh ki nuunh ilɛnbii* ya mən wə ři dɛ nɛ.

⁴⁶ U tĩ laa' lilenbimənmənl là ɲməbe kudaaku ki gbien', nɛ ki jon' ki tĩ kuəre' u'bont kɛ, ki liebe' ki tĩ de' lè.»

Bubebu ya kpenjenm

⁴⁷ «Uwien ya bel tĩ liebe' ki naan bubebu nɛ bi wíe' bù mĩtunm ni, ki cuo' ijen kɛ ya bol.

⁴⁸ Bù gbe ijen ma nnə, nɛ bi dɛre' bù ki řien' liwel bo, ki kɛle' ki gɛngɛnde' bi jinh yà ki kpĩen' ikpencub ni, ki taa' ba jinh yà ki wíe'.

⁴⁹ Uɲɛndun ya gbenm mə lá li te nnə nɛ. Uwien ya tondb lá li baa uɲɛndun ni, kĩ bore bibiɛrdɛnb nĩn binimənb

⁵⁰ kí taa bibiɛrdɛnb kí wíe umucien ni. Nɛn saan nɛ bi li muəh ki ɲmənɲh iŋəghɛn.»

Tibonkpaar nin tibonfɛnt ya gbɛr

⁵¹ *Yesu niire' u'panpaankaab ki ye: «Nĩ cii' nĩ'kɛ ya tingi-ii?» Nɛ bi tuo' hnn.

⁵² Nɛ u ye: «Nnə nɛ *Yiko ya wənwəknl wà kɛ paan' Uwien ya bel ya gbɛr bo la, u naan udendaan wà řɛndeh u'faal ni tibonkpaar nin tibonfɛnt nɛ.»

Nasaret ya nib ɲa teke' Yesu ki jin'

(Mark 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Tə, *Yesu pən' mikpenjenm nnə ki tĩ gben' ma nnə, nɛ ki siere' nĩ'saan,

⁵⁴ ki liebe' u'du ni, ki wəknh binib Uwien ya gbɛr bi'taanl ya duku ni. U'wəknm cuo' bɛ miyəkm, nɛ bi niireh təb ki teh: «U laa' la miɛ ya yɛnfuom-i? U laa' la miɛ ya tuəm ki teh miyəkm ya bont-i?

⁵⁵ Kanpinta ya bije ɲa řĩ-ii? Ba yih u'naa Mari-ii? Saak nin *Yosef nin Simən nin Sudas ya ninje ɲa řĩ-ii?

⁵⁶ U'ninsieb kɛ ɲa te niɛ saan-ii? U nĩn laa' nɛn kɛ lɛ saan-i?»

⁵⁷ Nnə nɛ bi'yɛnm ɲa ɲmaake' u'bo, nɛ ba teke' u'gbɛr.

Nɛ *Yesu təkɛ' bɛ ki ye: «*Uwien ya řəbɔnsəknl kɛ řəbɔnsəknl ya tiɛma du ni yaab nin u'den yaab baba nɛ ɲa boh wə.»

⁵⁸ Ba teke' wə ki jin' ma nnə, nɛ wa tien' yəkm ya bont tũ yɛbe nĩ'saan.

14

San wà là siih binib Uwien ya řunm ya kuum

(Mark 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ U ya yo nɛ Galile ya bɛr Herod, cii' bi lienh *Yesu bə,

² nɛ ki təkɛ' u'tonsənb ki ye: «San wà là siih binib Uwien ya řunm nnə nɛ. U mɛkre' bitɛnkpiib ni nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' u ɲməbe mituəm ki teh miyəkm ya bont.»

* **13:45** Bi yin' na lilenbil nnə yé nibonn ná windeh nɛ. Bi wokreh mĩtuncienm ya wɛnfuobk kiba nɛ ki řɛndeh nɛ.

³ Tɔ, nà cère' Herod len' nnɔ si: u là sɔn' u'sojambɛ bi tɪ cuo' San, ki lɔle' wɔ tikudɔkr, ki pekn', nɔ nɛ n' nmaake u'ninje Filip ya po Herodiyad nɛ.

⁴ Kimɛ San là tɔke' Herod ki ye wa nmaɔbe sɛn wɔ n' taa u'ninje Filip ya po Herodiyad ki kuɔn.

⁵ San là len' nnɔ nɛ Herod yie wɔ n' ku wɔ, ama ki ji fɛnge Sufmbɛ, kimɛ bi lienh ki teh San yé *Uwien ya nɔbonsɔkn' nɛ.

⁶ Herod maa' uwien wɔ nnɔ gɔbre' ki baa', nɛ u tien' kunacenku. Herodiyad ya bisɛ baa' ki lá nɔn' kiciɛk Herod nin u yin' bà kunacenku nnɔ ya nun bó. Herod ya yɛnm sɔnge' u'bo,

⁷ nɛ u pole' ki ye u miɛ' wɔ ná kɛ la, u li de wɔ.

⁸ Nɛ u'naa sure' wɔ u tɔke' Herod ki ye: «N yie á tɔkre San wɔ siih binib Uwien ya nɔnm nnɔ ya yul nɛ, kɪ kpɪen kíkɛnsɛnk nɪ kɪ de nni.»

⁹ U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ nɪ saa' ubɛr Herod ya yɛnm. Ama u pole' bicɛnb ya nun bó ma nnɔ, nɛn nɛ cère' wa yie'.

¹⁰ Nɛn saan nɛ u sɔn' soja uba ki ye wɔ n' jo lipɛkl bó kɪ tɪ tɔkre San ya yul nɪ.

¹¹ Soja nnɔ tuke' li'yul nnɔ nɪ kíkɛnsɛnk nɪ, kɪ lá de' ujɛfaan nnɔ. Nɛ u'mɔ taa' kɪ tɪ de' u'naa.

¹² San ya panpaankaab baa' ki lá yuure' u'gbɛnɛnt kɪ tɪ sube', nɛ ki jon' kɪ tɪ tɔke' *Yesu tigbɛr nnɔ.

Yesu jin' linigociɛnl liba

(Mark 6:30-44; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

¹³ *Yesu cii' nnɔ ma nnɔ, nɛ wɔn nin u'panpaankaab kɔn' buɛrɛbu ki bure' bi'baba nib nɔ te ná bó. Inigol cii' u bure', nɛ kɪ nɛn' idu nɪ, kɪ cuon' kɪ paan' u'bo.

¹⁴ *Yesu nɛn' buɛrɛbu nɪ uyo wɔ nnɔ, nɛ kɪ laa' linigociɛnl liba. Nɛ kɪ muɔ' bɛ micɛɛckm cɛn, kɪ buu' bi'ni bà bun.

¹⁵ Nɪ juɔrɛ', nɛ u'panpaankaab baa' ki lá tɔke' wɔ kɪ ye: «Ti te nɛn nɔ te ná saan nɛ, nɛ nɪ gɛbre' tijier ya ji yo ma nɔ, cère linigol liɛ lɛ n' jo idu nɪ kɪ tɪ de' tijier kɪ ji.»

¹⁶ Nɛ u ye: «Na ciekɛ bɛ n' jo, ninbi bugbɛn, de bɛ mɛn bɛ n' ji.»

¹⁷ Nɛ bi ye: «Ti nmaɔbe kpɔnɔ unjun nin ijen ile baba nɛ.»

¹⁸ Nɛ u ye: «Taa nɪ mɛn.»

¹⁹ Nɛ kɪ tɔke' linigol nnɔ kɪ ye lɛ n' kɛle timuɔr bo tingi nɪ. Nɛ kɪ yuure' kpɔnɔ unjun nin ijen ile nnɔ, kɪ yaare' kɪ liike' paaki, kɪ faare' Uwien, kɪ kɔkuɔ', kɪ taa' kɪ de' u'panpaankaab, nɛ bi gbiire' linigol nnɔ.

²⁰ Bi'kɛ nɔmɔn' kɪ gbo', nɛ bi tantaan' kpɔnɔjen nin ijenjen yá sɛn' nnɔ, kɪ gbien' ikpɛncub piik nin ile.

²¹ Binib bà jin' tijier nnɔ, bijɛb lá li baa ten itur injun. Ba kaan' piib nin bumu.

Yesu cuonh miɔnum bo

(Mark 6:45-52; San 6:15-21)

²² I ya tãan bo, nɛ *Yesu wɔbn' u'panpaankaab kɪ ye bɛ n' liebe kɪ kɔ buɛrɛbu nnɔ kɪ liere wɔ usɛn, kɪ puore miɔnɔnciɛnm kɪ jo ligbaatɔl, nɔ wɔ n' cɛbe linigol nnɔ kɪ yaan.

²³ U cɛbe' lɛ, nɛ kɪ don' lijuɔl bo u'baba wɔ n' kãare. Nɪ tɪ biire' kɪ laa' u biɛ kɪ te lijuɔl nnɔ bo nɛ.

²⁴ U ya yo kɪ laa' u'panpaankaab mɔ te buɛrɛbu nɪ kɪ jɛnde' liwɛl nɔ. Kutafaaku fii' kɪ tobreh bɛ, inungbegbel jɛngɛh buɛrɛbu nnɔ.

²⁵ Ikuoje muh uyo wɔ nnɔ, nɛ u cuonh miɔnum bo, kɪ tuo bi'saan.

²⁶ U'panpaankaab laa' u cuonh miɔnum bo ma nnɔ, nɛ bi'fɛl sɛn' cɛn. Bi maaleh kɪ teh nɪ yé ufɛnfɛnd nɛ, nɛ kɪ wuure' ijenwaanwuure.

²⁷ Nε u tōke' bε i ya tāan bo ki ye: «Cuo mēn ni'ba. Min *Yesu nε. La sēn mēn jεwaanbu.»

²⁸ Nε Pier ye: «Yonbdaan, nī mōnbe ki yé sin nε la, cère n'mō rī cuon miñunm bo kī baa a'saan.»

²⁹ Nε *Yesu ye: «Dēn.» Nε u řēn' buñerbu ni, ki cuonh miñunm bo ki joh *Yesu saan.

³⁰ Ama u laa' kutafaaku joh ki faa ma nnō, bujεwaanbu cuo' wō, nε u cin' ki feleh ki kōh miñunm ni, nε ki wuure' ki ye: «Yonbdaan, řmīen nni.»

³¹ *Yesu tēnde' u'nuō ki cuo' wō i ya tāan bo nε ki tōke' wō ki ye: «A'tekjim nε pōre' řε. Bε tien' a jieh?»

³² Bi'kε bile kōn' buñerbu ni uyo wā nnō, nε kutafaaku nnō go.

³³ Nēn saan nε bā te buñerbu ni nnō gbaan' *Yesu ya nintuōli ki ye: «Imōn, a mōnbe ki yé Uwien ya Bijε nε.»

Yesu cère' biwiēnb faake' Genesaret ya tinfenm ni

(Mark 6:53-56)

³⁴ Bi tī baa' miñuncienm ya gbaatōl, Genesaret ya tinfenm ni, nε ki řēn' buñerbu ni.

³⁵ Nī'saan ya nib bēnde' Yesu, nε ki sōnkn' mitinfenm nnō ya nib kε, bi taa' biwiēnb kε ki baa' u'saan,

³⁶ ki gbāanh wō ki teh wō rī cère biwiēnb rī mε u'lierku ya řōgben baba. Bā kε mε' u'lierku ya řōgben nnō kε faake' nε.

15

Yesu nin Sufmbε ya yaaje bok ya gber

(Mark 7:1-13)

¹ Tō, *Farisienmbε nin *Yiko ya wōnwōknb biba řēn' Yerusalem bō ki baa' *Yesu saan, nε ki niire' wō ki ye:

² «Bε tien' a'panpaankaab saah ti'yaaje bok-i? Kimε bi jinh tijier nε ka nire' ki paan' iyaaje bok ye ma bo.»

³ Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Bε tien' ninbi kēndeh Uwien ya wōbl bo ni'yaaje bok bo?»

⁴ Kimε Uwien lā len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tī len' ki ye: «Unil tōke' u'naa bii u'baa liñōbonbīl la, bε rī ku wō.»

⁵ Ama ninbi wōknh binib ki cēreh wā kε lienh ki teh u bi li de u'naa bii u'baa nā nnō, wa ji li fre kī de wō nē, nī yé Uwien yaann nε.

⁶ Nε udaan řa ji boh u'naa nin u'baa. Nnō nε ni taah ni'yaaje bok ki lēbeh Uwien ya gber.

⁷ Ninbi iñuōn ilele ya nibε, *Uwien ya řōbonsōknl Esayi lā len' ni'gber ma nnō, u lā řmōbe imōn nε. U lā len' ki ye Uwien ye:

⁸ «Binib biε pēkeh nni buñōbu ni nε, bi'yēnm řa nεke n'saan.

⁹ Bi pukeh nni fēnm nε, ki wōknh binib iyaaje bok baba.» »

Tibont tā kuāndeh unil tijōknt

(Mark 7:14-23)

¹⁰ *Yesu yin' linigol nnō, nε ki tōke' lē ki ye: «Li cengeh mēn, řō kī cii n li tōke nε tigber tā nō ya ũngi.

¹¹ Tibont tā kōh unil ya řōbu ni řa rī fre kī kuōn wō jōknt. Tā řēh u'ñōbu ni nnō, tun nε kuāndeh wō tijōknt.»

¹² Nēn saan nε *Yesu ya panpaankaab nēkn' wō ki tōke' wō ki ye: «A bēn a'lenm miε wire' *Farisienmbε-εε?»

¹³ Nε u take' be ki ye: «Kusiiku kùà kε n'Baa wà te paaki bó ña caan' kù la, u li ñebe kù nε.

¹⁴ La tange be men. Bi yé ijùon nε ki ñieh ijùon. Ujuon ñieh ujuon la, bi'ke bile li lu kubuoku ni nε.»

¹⁵ Nε Pier take' wà ki ye: «Take te mikpenjenm nno ya tingi.»

¹⁶ Nε u ye: «Ni'mo ña laan bie ki ben tibont ya tingi ne-εε?»

¹⁷ Na ben ki ye tibont tà kòh unil ya ñabu ni nno kòh u'puoku ni nε, nε u joh kunincenku ki ñendeh tù-uu?

¹⁸ Ama tibont tà te unil ya fèl ni nno, nε ñeh u'ñabu ni, ki kuandeh wà tijoknt.

¹⁹ Kime iyenmaalbiere nin linikul nin linañmaal nin lisansondl nin buna-subu nin kutonnenku nin isuk ke ñeh unil ya fèl ni nε.

²⁰ Tuu ya bont nε kuandeh unil tijoknt. Kí ji tijier ka ní nire kí paan iyaajebok ye ma bo wòn ña ní fre kí kuon nil joknt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf

(Mark 7:24-30)

²¹ *Yesu siere' ni'saan, nε ki bure' Tir nin Sidon ya tinfenm bó.

²² Tò, upii uba là te mitinfenm nno ni ki yé Kanaan ya pii, ki baa' ki lá wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile*, muo nni micεεkm. Usenpol nε ñaake n'biεe ki jèndeh wà cεen.»

²³ *Yesu ña gere' wà. Nε u'panpaankaab nekn' wà ki take' wà ki ye wà ní ñore upii bugben, u pε bi'bo ki ñmabe kuwaaku nε.

²⁴ Nε *Yesu ye: «Uwien sòn' nni ní ní lá tore Israyel yaab baba nε, kime ben nε te ten ipe yà ture' usen».

²⁵ Ama upii nno baa' ki lá gbaan' u'nintuoli nε ki gbáanh wà ki teh: «Yonbdaan, tore nni.»

²⁶ Nε *Yesu ye: «Na mon be ní taa mubumu ya jier ki wie' isengbele.»

²⁷ Nε upii nno ye: «Yonbdaan, ní yé imòn nε, ama isengbele monon jinh ijieyayal yà ñeh i'denb ya tebl bo ki luh nno nε.»

²⁸ Nε *Yesu ye: «Upii, a teke' nni ki jin' ní yebe. Nè ní tien a yíe ma bo.» Nε u'biεe pòk ki faake' i ya taan bo.

Yesu cèreh' biwienb faake' ki yebe

²⁹ *Yesu siere' ni'saan ki tí baa' Galile ya ñuncienm ya gbaal, nε ki don' lijuol bo ki kèle'.

³⁰ Nε binib bàareh u'saan ki yebe, ki tukeh ní idien nin ijùon nin itejenb nin igbaanlenteb nin biwientab bi yebe, ki lá blinh *Yesu ya nintuoli. Nε u cèreh bi'ke faakreh.

³¹ Binib nno laa' igbaanlenteb lienh, itejenb jire' i'ciem, idien cuonh cucul, ijùon mō lenh ma nno nε ní cuo' be miyokm, nε bi pèkeh Israyel yaab ya Wien.

Yesu tí jin' linigocienl liba

(Mark 8:1-10)

³² Nε *Yesu yin' u'panpaankaab ki take' be ki ye: «Linigol lie nō ñmabe nni micεεkm cεen nε. Bi te n'saan ma wienta sò, ba ji ñmabe niba be ní ji. Ma yíe ní cèbe be be ní li kunh, ka jin' niba ño kí tí dore usen ni.»

³³ Nε bi ye: «Tí te ñien ña te nà saan nε. Tí li lε la kpòno wà ní li yebe kí de lie ya nigol lè ní ñmōn kí gbo?»

³⁴ Nε u niire' be ki ye: «Ní ñmabe kpòno uñε?» Nε bi ye: «Ulole nin mujenwawaamu mō waamu.»

³⁵ Nε u take' linigol nno ki ye lè ní kèle tingi ni,

³⁶ ne ki yuure' kpɔnɔ ulole nin muɛnwawaamu nnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab, bi gbiire' linigol nnɔ.

³⁷ Bi'ke ɲmɔn' ki gbo', ne bi tantaan' tijenjent tà sien' nnɔ, ki gbien' ikenden ilole.

³⁸ Binib bà ɲmɔn' nnɔ, bijeb là te itur inan ne. Ba kaan' piib nin bumu.

³⁹ U cɛbe' linigol nnɔ, ne ki kɔn' buɛrɛbu ki bure' Magadan ya tinfɛnm bó.

16

Bi yie Yesu ní tien miyɔkm ya bonn

(Mark 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ *Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmɛ biba baa' *Yesu saan, ki yie bɛ ní biike wɔ, ne ki tɔke' wɔ ki ye wɔ ní tien miyɔkm ya bonn, kí wuɔn bɛ kí ye u'tuɔm ɲɛn' Uwien saan ne.

² Ne u tɔke' bɛ ki ye: «[Kutaajuɔku ni laa' kutaaku wien la, ni tɔkeh ki teh taa ɲa ní nii ne.

³ Ne kutɛnɲaaku ni laa' kutaaku biike la, ni tɔkeh ki teh utaa li nii dinnɔ. Ni likɛh kutaaku bo, ne ki bɛndɛh utaa li nii bii wa ní nii. Ne ka ji li fre kí sekn kí bɛnde tibont tà teh fɛnfɛnnɔ nɔ ya tingi-ii?]*

⁴ Ninbi fɛnfɛnnɔ ya nibɛ, ni yé binibierb ne, ka cuube Uwien saan, ne ki nuunh ní lɛ miyɔkm ya bonn. *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Sonas ya yɔkm ya bonn baba ɲa ní la, na ji li lɛ yɔkm ya bontɔnn niba.» U len' nnɔ ma nnɔ, ne ki siere' ki daan' bɛ.

Yesu lienh Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmɛ ya kpɔnɔ ya ɲɔke bó

(Mark 8:14-21)

⁵ *Yesu ya panpaankaab joh bɛ ní puore miɲunciɛnm ma nnɔ, bi sunde' ka tuke' kpɔnɔ.

⁶ Ne *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Li bɛn mɛn *Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmɛ ya kpɔnɔ ya ɲɔke bó.»

⁷ Ne bi maaleh ki teh: «Ta tuke' kpɔnɔ ma nnɔ ne cɛrɛ' u len' nnɔ.»

⁸ *Yesu bɛnde' bi maaleh ki teh bà, ne ki niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni lienh ki teh na tuke' kpɔnɔ? Ní'tekjim ne pɔrɛ' ne.

⁹ Na laan biɛ ki cii' tibont ya tingi ne-ɛɛ? Na tien n là taa' kpɔnɔ uɲun ki jin' bijeb itur inɲun ma nnɔ, ni là tantaan' ná sien' nnɔ ikpɛncub ubien wá ne-ɛɛ?

¹⁰ Na tien n là taa' kpɔnɔ ulole ki jin' bijeb itur inan ma nnɔ, ni là tantaan' ná sien' nnɔ ikenden ubien wá ne-ɛɛ?

¹¹ N ye ní li bɛn *Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmɛ ya kpɔnɔ ya ɲɔke bó ma nnɔ, na bɛn ki ye ma lienh kpɔnɔ ya gbɛr-ii?»

¹² Nɛn saan ne bi bɛnde' ki ye wa lienh kpɔnɔ ya ɲɔke ya gbɛr, ama u ye bɛ ní li bɛn Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmɛ ya wɔknm bó ne.

Pier len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ne

(Mark 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ *Yesu tí baa' Sesare Filip ya tinfɛnm ni nin u'panpaankaab, ne ki niire' bɛ ki ye: «Binib lienh ki teh *Unil ya Bijɛ yé ɲmɛ?»

¹⁴ Ne bi jiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wá siih binib Uwien ya ɲunm nnɔ ne. Bitɔb lienh ki teh a yé *Eli ne. Bitɔb mɔ lienh ki teh a yé Seremi bii Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ ya uba ne.»

¹⁵ Ne u niire' bɛ ki ye: «Ninbi nín teh n yé ɲmɛ?»

¹⁶ Ne Simɔn Pier jiin' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ne. A yé wɔn Uwien wá fuobe ya Bijɛ ne.»

* **16:3** Bi kpíe' ki kele' tighɔnt tà nnɔ ya tuba ni 16:2a-3 ɲa te tu'ni.

¹⁷ Nε *Yesu ye: «Simɔn, Sonas ya bije, Uwien ya mɔnm te a'bo. Na yé nisaal nε kpiire' ki wuɔn' ɲε. N'Baa wá te paaki bó nε kpiire' ki wuɔn' ɲε.

¹⁸ Pier, n ye a yé litenpenl nε. Nε li ya tɛnpenl bo nε n li sien n'taanl yaab tɛn kuduku se litenpuul bo ma bo. Mikuum ya tuɔm ɲa n' faake nin n'taanl nɔ.

¹⁹ N li de ɲε Uwien ya bɛl ya dupien. A yíe' nibonn ná uɲɛndun wuu ni la, bi li yíe nɛ paaki bó mɔ nε. A tuo' nibonn ná uɲɛndun wuu ni la, bi li tuo nɛ paaki bó mɔ nε.»

²⁰ Nɛn saan nε *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la tɔke nil kí ye u yé *Uwien ya Nigɛndkε Kristo.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó

(Mark 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Kí ɲε u ya yo nε *Yesu cin' ki tɔkeh u'panpaankaab ki teh ní kpe wɔ ní jo Yerusalem, *Sufmbε ya ciɛnɔ nin *bitɔtuɔrciɛnɔ nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ ní tɔ jɛnde wɔ kí gbien, kí ku wɔ, nε wienta daali wɔ ní mekre bitɛnkpiib ni.

²² Nɛn saan nε Pier taa' wɔ ki jɛnde', kí tɔ kɔnh nin wɔ ki teh: «Yonbdaan, Uwien ní cère nɛ ní tien mitafaam kí gɛbre. U la cère nɛ ní tu ɲε.»

²³ Nε *Yesu jɛbe' ki tɔke' Pier ki ye: «Paare n'puoli; Satan, a lieke nni usɛn nε. Kime a'ɲɛnmaale ɲa ɲɛn' Uwien saan, i yé binib yi nε.»

²⁴ Nε ki tɔke u'panpaankaab ki ye: «Unil yíe wɔ ní paan n'bo la, u la tange uba, wɔ ní li yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh, kí li paakeh n'bo†.

²⁵ Kime wá kε yíe wɔ ní fie u'miɛl la, wɔn nε li kpo kí juore fɛnm. Ama wá kε li tuo kí kpo min bo la, wɔn nε li lε limiɛl.

²⁶ Unil laa' uɲɛndun wuu ni ya bont kε ɲɔ kí tɔ luɔ' limiɛl la, u laa' bε ya kpele nε? Bii unil li taa bá kí pε kí teke u'miɛl-i?

²⁷ Lidaali liba, Unil ya Bijε lá li baa ní, kí li tɔke nin u'tonsɔnb Uwien ya tondb, kí li ɲmɔbe u'Baa Uwien ya kpieke. U ya yo nε u li jiin unil kε u sɔn' ma bo.

²⁸ N tɔkeh nε imɔn nε, binib bá se niε saan nɔ ya biba li lε *Unil ya Bijε we ní u'bel ni nε kí yaan kí kpo.»

17

Yesu ya gbenɛnt lèbre'

(Mark 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Iwien iluob gɛbre', nε *Yesu taa' Pier nin Saak nin u'ninje San ki jɛnde' ki tɔ don' lijɔfɔkrl liba bo.

² U'gbenɛnt lèbre' bi'nun bó nε u'nun bó windeh tɛn uwien. U'wengolkaar pende' tɛn kuwenwenku.

³ Nε bi laa' Moyis nin Eli puɔ' u'saan bi tɔkeh tigbɛr.

⁴ Nε Pier tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, tɔ te niε saan ma nɔ, nɔ mɔn nε. A yíe la, á cère ní pɔ niε saan ininbon* ita, sin liba, Moyis liba, *Eli mɔ liba.»

⁵ U lienh u'ɲɔbu ɲa laan lu' nε kutɛwɔlgbɔnpɛnpienku kuba baa' kí lá pibn' bi'bo. Nε bi cii' unieke uba bó kutɛwɔlgbɔnku nɔ ni u ye: «N'Bijε sɔ nɔ, n yíe wɔ; nε n'ɲɛnm sɔnge u'bo. Li cengeh mɛn u'bó.»

⁶ U'panpaankaab cii' unieke nɔ bó ma nɔ, nε bujɛwaanbu cuo' bε kí tɔ kɛnde', nε bi puɔn' tingi ni.

⁷ *Yesu baa' kí lá mɛ' bε, nε ki tɔke' bε ki ye: «Fii mɛn. La cère mɛn jɛwaanbu ní li ɲmɔbe nε.»

⁸ Bi yaare' ma nɔ, ba ji laa' nito, bi laa' Yesu baba nε.

† 16:24 Liike 10:38. * 17:4 Sufmbε lá taah tiwɛngbɔnt bii tikpelcejɔjuakt nε kí poh ininbon.

⁹ Bi jiinh lijuəl nnɔ ya tingi ma nnɔ, nɛ *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye: «Ni la tɔke uba ni laa' nà nɔ, kɪ tɪ baa uyo wà Unil ya Bijɛ li mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ.»

¹⁰ Nɛ u'panpaankaab nnɔ niire' wɔ ki ye: «Bɛ tien' *Yiko ya wɔnwɔknɔb lienh ki teh *Eli li baa nɛ kɪ yaan Kristo ɲ baa nɪ?»

¹¹ Nɛ u'jiin' bɛ ki ye: «*Eli li mɔnbɛ kɪ baa kɪ lá tùɔrɛ tibont kɛ nɛ kɪ yaan.

¹² N tɔkeh nɛ nɛ, *Eli baa' ɲɔ. Ama ba bɛndɛ' wɔ, nɛ kɪ tien' wɔ bi yɛ ma bo. Bi jɛndɛ' wɔ ma bo nnɔ, bi li jɛndɛ *Unil ya Bijɛ mɔ nnɔ nɛ.»

¹³ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nɛ u'panpaankaab bɛndɛ' kɪ ye u lienh San wà lá siih binib Uwien ya ɲunm nnɔ ya gbɛr nɛ.

Yesu ɲɔrɛ' usɛnpol kibuk kiba saan

(Mark 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab nnɔ tɪ baa' linigol saan uyo wà nnɔ, nɛ uje uba baa' kɪ lá gbaan' u'ɲintuoli,

¹⁵ kɪ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Yonbdaan, muɔ n'buk micɛɛkm. Kɪ luh libinbil nɛ kɪ jɛndɛh kɪ gbiekeh. Kɪ sɔbɛ kɪ luh umu nin miɲunm ni nɛ.

¹⁶ N tuke' kɛ kɪ baa' nɪ a'panpaankaab saan, nɛ ba frɛ' kɪ cɛrɛ' kɪ faake'.»

¹⁷ Nɛ *Yesu ye: «Ninbi fɛnfɛnnɔ ya nibɛ, na teke' Uwien kɪ jin', kɪ yɛ binib bà bre. N li wuɔkɛ ni'saan kɪ tɪ kpaan mila nɛ? N li ɲmɔbɛ sukle ni'bo kɪ tɪ kpaan mila nɛ?» Nɛ kɪ ye: «Taa mɛn kibuk nnɔ nɪ.»

¹⁸ Bi taa' kɛ nɪ, nɛ u tien' usɛnpol wà ɲaake kɛ nnɔ bo, nɛ u siere' kɪ'saan. Nɛ kɪ faake' i ya taan bo.

¹⁹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu ya panpaankaab baa' kɪ lá niire' wɔ bi'baba bo kɪ ye: «Bɛ tien' tinbi ɲa frɛ' kɪ ɲɔrɛ' usɛnpol nnɔ?»

²⁰ Nɛ u tɔkɛ' bɛ kɪ ye: «Ni'tekjim nɛ ɲa yɛbɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' na frɛ' kɪ ɲɔrɛ' wɔ. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni bi ɲmɔbɛ mitekjim mɪ waa ten kusiiku kùà bi yih kù mutaar nnɔ ya bim mɔnɔn la, ni bi li frɛ kɪ tɔkɛ lijuəl liɛ kɪ ye: «Siere niɛ saan, kɪ tɪ sere niɛ bó,» nɛ lɛ ɲ siere. Na bi li gbɛle niba.

²¹ [Ama usɛnpol wuɔ ya bol wɔn, na lɔlɛ' ɲɔbu kɪ kàare' la, na ɲ frɛ kɪ ɲɔrɛ wɔ.]†

Yesu tɪ len' u'kuum nin u'mɛkrm bó

(Mark 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²² Lidaali liba, *Yesu nin u'panpaankaab taan' Galile ni, nɛ u tɔkɛ' bɛ kɪ ye: «Bi li taa *Unil ya Bijɛ kɪ ɲukn binib,

²³ bɛ ɲ ku wɔ. Ama wienta daali, u li mɛkre bitɛnkpiib ni.» Nɛ bi'yɛnm saa' kɪ gbien'.

Uwien ya duku ya lenpo

²⁴ *Yesu nin u'panpaankaab baa' Kapɛrnawum ya du ni. Nɛ binib bà teknh Uwien ya duku ya lenpo nnɔ baa' kɪ lá niire' Pier kɪ ye: «A'cɛnbaa wɔn ɲa pɛh Uwien ya duku ya lenpo nɛ-a?»

²⁵ Nɛ u ye: «U pɛh nɛ.»

Pier tɪ baa' idɛn, nɛ *Yesu kpɛ' kɪ niire' kɪ ye: «Simɔn, uɲɛndun wuu ya bɛrb teknh bi'du ya nib saan nɛ lenpo bii bicɛnb saan-i? A maaalh kɪ teh ba?»‡

²⁶ Nɛ u'jiin' wɔ kɪ ye: «Bi teknh bicɛnb saan nɛ.» Nɛ *Yesu ye: «Nnɔ la, bi'du ya ya bɛn fuoreh nɛ-a!

²⁷ Ama ta yɛ tɪ bii bɛ. Li joh miɲunciɛnm bó kɪ tɪ wiɛ ufebe. A li cuo ujenkpiɛk wà nnɔ, á yàare' u'ɲɔbu, a li lɛ bulikbu u'ɲɔbu ni. A taa kɪ tɪ pɛ min nin sin bo.»

† 17:21 Bi kpɛ' kɪ kɛlɛ' tigbont tà nnɔ ya tuba ni mighiirm 21 ɲa te tu'ni. ‡ 17:25 Yesu ya yo ya bɛrb ɲa lá teknh bi'du ya nib lenpo. Bi lá teknh bi jɛkeh idu ya nnɔ ya nib nin bicɛnb nɛ lenpo.

18

Nme yé unikpekpiek-i?

(Mark 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ U ya yo nɛ *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Ŋme yé unikpekpiek Uwien ya bɛl ni?»

² Nɛ u yin' kibuk kiba, ki taa' kɛ ki sien' bi'siik ni,

³ nɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, na cɛrɛ' ni'tetem te tɛn mubumu yaam la, na rí kɔ *Uwien ya bɛl ni.

⁴ Unil wà kɛ jiin' u'ba tingi ki te tɛn kibuk kɛ nɔ te ma bo la, u ya daan nɛ yé unikpekpiek Uwien ya bɛl ni.

⁵ Wà kɛ teke' kibuk tɛn kɛ n'yel bo la, u teke' min nɛ.»

La cɛrɛ ubaan uba rí ture Uwien ya sɛn

(Mark 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nɔ, unil cɛrɛ' i'ni uba ture' Uwien ya sɛn la, bi bi taa' linɛienl, ki jɔn' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wiɛ' miɛfɛnɛnm ya lɔlɔl ni la, nɛ bi li tu udaan bo.

⁷ Mibiikm yé nibonn nà bre uɛndun bo nɛ. Mibiikm li li tuu ki te nɛ. Ama nɛ bre unil wà cɛrɛh mibiikm bàareh nno bo.

⁸ «A'nuɔ bii a'taal nɛ cɛrɛh a biih la, cɛrɛ tù kɛ wiɛ kɛ jɛnde a'ba saan. A ɛmɔbe unuɔ uba bii litaal liba, ɛɔ ki laa' limiɛl là ɛa ɛmɔbe gbenm la, nɛ tu nin á li ɛmɔbe inuɔ ile nin itaan ile, ɛɔ kɛ kɔ umu wà ɛa rí kpiin ni.

⁹ A'nunbu nɛ cɛrɛh a biih la, likre bù kɛ wiɛ kɛ jɛnde a'ba saan. A ɛmɔbe bununbu buba, ki laa' limiɛl là ɛa ɛmɔbe gbenm la, nɛ tu nin á li ɛmɔbe inun ile, ɛɔ kɛ kɔ umu wà ɛa rí kpiin ni.»

Upe wà bole' ya kpenjenm

(Luk 15:3-7)

¹⁰ «Li bɛn mɛn ki la yin ibaan yiɛ ya uba fɛnm. N tɔkeh nɛ nɛ, *Uwien ya tondɔ bà gu bɛ nno tuu ki tɛn bi'bo n'Baa wà te paaki bó ya nun bó nɛ.

¹¹ [Unil ya Bijɛ baa' uɛndun wuu ni wɔ rí lá ɛmiɛn binib bà ture' Uwien ya sɛn nɛ.]*

¹² «Unil ɛmɔbe ipe kobk, i'ni uba bole' la, ni maaleh ki teh u li tɛn mila? Wa rí cɛrɛ ipe piwɛ nin iwɛ nno kupekpaaabaaku ni, kɛ jo kɛ tɛ nuun wà bole' nno-ɔɔ?

¹³ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u tɛ laa' wɔ la, u'yɛnm li sɔnge upebaab nno bo, kɛ cɛn ipe piwɛ nin iwɛ yà ɛa bole' nno bo.

¹⁴ Nno nɛ, ni'Baa wà te paaki bó ɛa yíe ibaan yiɛ ya uba rí ture.»

A'tɔ bii' ɛɛ la, a li tɛn ma bo

¹⁵ «A'tɔ bii' ɛɛ la, nɛkn kɛ jo kɛ tɛ lɛ wɔ ni'lele bo, kɛ tɔke wɔ u'biil. U cii' ki de' ɛɛ la, tigbɛr nno gben' nɛnɔ.

¹⁶ U yíe', ka cii' ki de' ɛɛ la, nɛkn kɛ taa unil uba bii bile, kɛ kpɔbn a'ba bó, kɛ tɛ rí jo u'saan kɛ tɛ lɛ wɔ, ɛɔ nɛ gben tigbɛr nno, kɛmɛ nɛ ke'le' Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi ye bɛ rí gben tigbɛr tà kɛ la, bi li cenge bimɔnkunb bile bii bita bó nɛ kɛ yaan kɛ gben tɔ.»

¹⁷ Ama u yíe', ka cii' ki de' bi'mɔ la, taa tù kɛ tɔke *Kristo ya taanl yaab. U yíe', ka cii' ki de' bi'mɔ la, á liike wɔ tɛn unil wà ɛa bɛn Wien bii ulɛnpotekl.

¹⁸ «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni yíe' nibonn nà kɛ uɛndun wuu ni la, bi li yíe nɛ paaki bó mɔ nɛ. Ni tuo' nibonn nà kɛ uɛndun wuu ni la, bi li tuo nɛ paaki bó mɔ nɛ.

* **18:11** Bi kpíe' ki ke'le' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 11 ɛa te tu'ni.

¹⁹ «N tí tókeh nɛ imànd nɛ, nǐ'ni bile kpaan' buñɔbu uñɛndun wuu ni, ki kàare' ki miɛ' n'Baa wà te paaki bó ná kɛ la, u li de bɛ nɛ nɛ.

²⁰ Kimɛ binib bile bii bita taan' ná saan n'ɛl bo la, n te bi'siik ni.»

Utonsɔnl wà ɲa tuo' ki fɛrɛ' u'tò ya gbɛr

²¹ Nɛn saan nɛ Pier baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, n'tò biih nni la, n li fɛrɛ wɔ bolm minɛ nɛ? N li fɛrɛ wɔ haali bolm milole nɛ-ɛɛ?»

²² Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Na yé á fɛrɛ wɔ bolm milole; fɛrɛ wɔ haali pilolole bolm milole.

²³ «Nɛn bo, Uwien ya bel naan ubɛrcien wà yíe wɔ ń bɛnde u'faal kpɛ ma u'tonsɔnb saan nno nɛ.

²⁴ U cin' ma nno, bi taa' ní u'tonsɔnl uba nɛ, u kɔn' lifɛnl ni u'cɛnbaa saan ilike tibɔtɔr tibɔtɔr ta dindin.

²⁵ Wa ɲmɔbe like kí pɛ lifɛnl nno ma nno, nɛ u'cɛnbaa ye lifɛnl nno bo, bɛ ń taa wɔn nin u'po nin u'bumu nin u ɲmɔbe tibont tà kɛ kí kuɔrɛ, kí taa ilike ní.

²⁶ Nɛ utonsɔnl nno gbaan' u'cɛnbaa ya nintuɔli, ki gbáanh wɔ ki teh: «N'cɛnbaa, ńikn kí tien sukle. N li pɛ ɲɛ n kɔn' lifɛnl lá ni a'saan nno kɛ.»

²⁷ Nɛ u'cɛnbaa muɔ' wɔ micɛɛkm cɛn, ki cɛbe' wɔ lifɛnl nno, nɛ ki taa' wɔ ki wiɛ'.

²⁸ «Ama utonsɔnl nno ńɛn' saali, ki laa' u'tonsɔntɔ uba u ɲmɔbe u'fɛnl ilike kubɔtuaku, nɛ u cuo' wɔ, ki sɛrɛ' u'tule ni, kí tóke' wɔ ki ye: «Pɛ nni a ɲmɔbe n'fɛnl lá nno kɛ.»

²⁹ Nɛ u'tonsɔntɔ nno gbaan' u'nintuɔli, ki gbáanh wɔ ki teh: «Nikn kí tien sukle. N li pɛ ɲɛ.»

³⁰ Nɛ wa tuo', ki cuo' wɔ kí tí pekn', wɔ ń li te len haali nin uyo wà u li tí pɛ lifɛnl nno.

³¹ U'tonsɔntɔb laa' ní tien' ma, bi'yɛnm saa' ki gbien', nɛ bi jon' ki tí tóke' bi'cɛnbaa ná kɛ tien'.

³² Nɛn saan nɛ bi'cɛnbaa yin' wɔ, kí tóke' wɔ ki ye: «Utonsɔnbierɔ sin! A gbáan' nni ma nno, nɛ n cɛbe' ɲɛ a'fɛnl kɛ.

³³ A'mɔ ɲa bi li muɔ a'tonsɔntɔ micɛɛkm tɛn n muɔ' ɲɛ ma bo-oo?»

³⁴ U'cɛnbaa ya benku ni ben' u'bo, nɛ u cɛrɛ' bi dɛrɛ' u'tub ki taa' wɔ kí tí pekn', wɔ ń li te len haali nin uyo wà u li tí pɛ lifɛnl nno kɛ kí gben.

³⁵ «Nǐ'ni wà kɛ ɲa fɛrɛh u'tò u'biil nin u'fɛl kɛ la, n'Baa wà te paaki bó mɔ li dɛrɛ u'tub nno nɛ.»

19

Uwien taan' ná la, nil la bore nɛ

(Mark 10:1-12)

¹ *Yesu len' ki tí gben' uyo wà nno, nɛ ki ńɛn' Galile ya tinfɛnm ni, ki jon' Sude ya tinfɛnm mà te Sudɛn ya kpenpuol bó nno ni.

² Linigociɛnl paan' u'bo, nɛ u tí cɛrɛ' bi'ni bà yé biwienb faake'.

³ *Farisienmbɛ biba nekn' wɔ, kí yíe bɛ ń biike wɔ, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Uje ɲmɔbe usɛn wɔ ń wiɛ u'po maam kɛ maam bo-oo?»

⁴ Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Na kaan' ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno nɛ-ɛɛ? Nǐ kele' ki ye micincinm Uwien lá ńɛn' bɛ ma nno, «u lá ńɛn' uje nin upii nɛ»,

⁵ nɛ ki ye: «Nɛn nɛ cɛrɛ' uje kuɔn' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, wɔn nin u'po ń taan, nɛ bɛn bile nno ń taan kí tien unibaab.»

⁶ Nno nɛ ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab nɛ. Tɔ, Uwien taan' ná la, nil la bore nɛ.»

⁷ Nɛ bi liɛbe' ki niire' wɔ ki ye: «Bɛ tien' Moyis lá ye unil ye wɔ ń wiɛ u'po la, wɔ ń kele kugbɔnku kí de wɔ kí wuɔn kí ye u wiɛ' wɔ nɛ?»

⁸ Nε *Yesu ye: «Ni'yufaa bo nε cère' Moyis là de' nε usen ní li wiεnh ní'puob. Ama micincinm ná là te nnε.

⁹ N tókeh nε nε, uje wá ya po ηa tien' nanmaál ηo u wiε' wó ki tí kuón' upiito la, uje nnó tien' linanmaál nε.»

¹⁰ Nε *Yesu ya panpaankaab tóke' wó ki ye: «Uje nin u'po ya gber te nnó la, uje ηa bi kuón' pii la, ní bi tu.»

¹¹ Nε *Yesu ye: «Nib kε ηa rí fre kí tien ni len' ná nε. Uwien de' bà mituóm bi la kuón piib nnó, bεn nε li tuo.

¹² Isen yá cèreh binib ηa kuóndeh piib ηa tεtε. Biba te, bi maa' bε, ba yé jεb. Bitób te, bi fàare' bε nε. Bitób mε te, ka kuóndeh piib Uwien ya bεl ya tuonl bo nε. Wá kε li fre kí cii la, wó rí cii.»

Yesu nin mubumu

(Mark 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nen saan nε bi tukeh mubumu ki bàareh *Yesu saan ηo wó rí taa u'nuó kí paan mu'bo, kí kàare kí de mù. Nε u'panpaankaab kónh nin bε.

¹⁴ Nε *Yesu tóke' bε ki ye: «Cère mεn mubumu mù rí li bàareh n'saan. La piendeh mù mεn, kime binib bà te tεn mubumu nε si Uwien ya bεl.»

¹⁵ U taa' u'nuó ki paan' mu'bo ki gben', nε ki siere' ní'saan.

Ufàadaan uba ya gber

(Mark 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Tó, unacenfaan uba baa' *Yesu saan, ki niire' wó ki ye: «Cεnbaa, n li tien mίε mōnm ηo kí lε limiél là ηa ηmōbe gbenm-i?»

¹⁷ Nε *Yesu jiin' wó ki ye: «Bε tien' a niireh nni ná mōn bo? Wá mōn te uba nε. A yíe á lε limiél là ηa ηmōbe gbenm la, li boh *i'wób.»

¹⁸ Nε u ye: «l lε wób-i?» Nε *Yesu ye: «La ku nil, ki la teh nanmaál, ki la suh, ki la nendeh nib bo,

¹⁹ kí li boh a'naa nin a'baa, kí li yíe a'tó tεn a yíe a'ba ma bo.»

²⁰ Nε unacenfaan nnó ye: «N boh ní'kε nε. Bε biε ki pōre' nni?»

²¹ Nε *Yesu ye: «A yíe á li yé unimōn kí tí gben la, jo kí tí kuōre a ηmōbe tibont tà, kí taa ilike kí de bicεcεkdenb, kí li ηmōbe lifaal paaki bó, ηo kí baa kí lá paan n'bo.»

²² Unacenfaan nnó cii' nnó ma nnó, u'yεnm saa', nε u siere' ki bure', kime u ηmōbe lifaal ki gbien'.

²³ Nε *Yesu tóke' u'panpaankaab ki ye: «N tókeh nε imōn nε, ní faa ki gbien' nin ufàadaan rí kó Uwien ya bεl ni.»

²⁴ Nε ki ye: «N tí tókeh nε imōn nε, ní faa nin ufàadaan rí kó *Uwien ya bεl ní ki cεn' ríókma rí càare' mikpelpienbonm ni.»

²⁵ U'panpaankaab cii' nnó ma nnó, ní beke' bε cεεn, nε bi ye: «Ní te nnó la, ηmε li fre kí ηmεre?»

²⁶ *Yesu caan' bi'bo inun, nε ki tóke' bε ki ye: «Binib nε ηa rí fre, Uwien wōn ηa gbεle' niba.»

²⁷ Nε Pier ye: «Tinbi wōn la, tí dàan' tí'bont kε nε ki paan' a'bo-a! Tí li lε bε ya kpεle?»

²⁸ Nε *Yesu tóke' bε ki ye: «N tókeh nε imōn nε, Unil ya Bijε lá li kēle kibεrbiek bo, kí li ηmōbe ukpiεke kí gbien uηεndunfaan ni. U ya yo nε ninbi bà pε n'bo nnó mō li kēle muberbiεmu piik nin mule bo, kí bu Israyel yaab ya baamul piik nin ile nnó tibuur.

²⁹ Wá kε dàan' u'den bii u'ninjieb bii u'ninsieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan n'yel bo la, u li lε ní'kε bolm kobk, kí li lε limiél là ηa ηmōbe gbenm mō.

30 Bisɛnlierb lá li paan puoli ki yebe. Puoli yaab mɔ lá li liere usɛn ki yebe.»

20

Ufàadaan uba pɛn' u'paatieb ma bo

1 «Uwien ya bɛl naan ufàadaan wà fii' kutɛnɲɛsɔnsɔnku wɔ rí tĩ nuun paatieb bɛ rí lá sɔn u'kpàabu nĩ ya tuonl nɛ.

2 U laa' biba, nɛ kɛ tɔke' bɛ ki ye: «N li pɛ nɛ liwentunl ya paaku nɛ. Bi tuo' nɛ u wuɔn' bɛ u'kpàabu.

3 Uwien pende', nɛ u jon' kidaak bó ki tĩ laa' bitɔb se ki'ni, ka ɲmɔbe tuonl.

4 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni'mɔ rí jo kí tĩ sɔn n'kpàabu nĩ. Ni sɔn ki kpaan' ma bo la, n li pɛ nɛ nɔ nɛ,

5 nɛ bi bure'. Liwenyul, nɛ u tĩ liebe' kidaak bó, ki tĩ laa' bitɔb mɔ se ki'ni, nɛ u tɔke' bi'mɔ nɔ. Uwien dere', nɛ u tĩ liebe' kidaak bó, ki tĩ tĩ tien' nɔ.

6 Uwien mɔndeh uyo wà nɔ, nɛ u tĩ liebe' kidaak bó, ki tĩ tĩ laa' bitɔb mɔ tĩ se ki'ni, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' nɛ nĩ tun' ki se nɔ nɔ ka sɔnh niba?»

7 Nɛ bi ye: «Ta laa' wà li de tɛ tuonl nɛ» Nɛ u ye: «Ni'mɔ rí li joh kí tĩ sɔn n'kpàabu nĩ.»

8 «Uwien lu' ma nɔ, nɛ ufàadaan nɔ tɔke' u'tonsɔnb ya ciɛn ki ye: «Yin paatieb nɔ ní kí lá pɛ bɛ bi'paaku. Cín kí li paanh bá paan' puoli bó ní nɔ kí tĩ fɔre bá liere' usɛn.»

9 Bá baa' liwenmɔnl nɔ baa' bɛ rí lá teke bi'paaku, nɛ u pɛn' wà kɛ liwentunl ya paaku.

10 Bá liere' usɛn nɔ mɔ baa' bɛ rí lá teke bi'paaku ki maaleh ki teh bi li lɛ kí gɛbre puoli bó yaab nɔ nɛ. Nɛ u pɛn' bi'mɔ wà kɛ liwentunl ya paaku.

11 Bi teke' bi'paaku ma nɔ, nɛ ki kɔnh nin ufàadaan nɔ

12 ki teh: «Bá paan' puoli bó nɔ sɔn' kukurku kuba kpein nɛ. Tinbi ya gbɛn nɛ ben' liwentunɲɛnl. Kutɔntɔnku nii' tɛ. Nɛ a cɛrɛ' tinbi nin bɛn ya paaku kpe-a!»

13 Nɛ ufàadaan nɔ tɔke' bi'ni uba ki ye: «N'jɔ, ma jin' ɲɛ. A bi tuo' ki ye a li teke liwentunl ya paaku nɛ. Na te nɔ-ɔ?»

14 Teke a'like kí li kunh. N yíe rí de puoli bó yaab tɛn n de' ɲɛ ma bo nɛ.

15 Ma ɲmɔbe sɛn rí taa n'like kí tien n yíe ma bo-oo? N ɲmɔbe tinimɔnt ma nɔ nɛ cɛrɛ' a ɲmɔbe iponponbe-ee?» »

16 Tɔ, *Yesu tɔke' ki ye: «Nɔ nɛ puoli bó yaab lá li liere usɛn, nɛ bisɛnlierb mɔ lá li paan puoli bó.»

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó nta bo

(Mark 10:32-34; Luk 18:31-34)

17 *Yesu yíe wɔ rí ðuɔ Yerusalem bó, nɛ ki taa' u'panpaankaab piik nin bile nɔ, ki ɲɛn' ugbe. Bi joh ma nɔ nɛ u tɔkeh bɛ ki teh:

18 «Li cengeh mɛn, tĩ doh Yerusalem bó nɛ. Ti tĩ baa' la, bi li taa Unil ya Bijɛ kí ɲukn bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb, bɛ rí bu wɔ tibuur, kí ye u kpe bɛ rí ku wɔ,

19 nɛ kí taa wɔ kí ɲukn bá ɲa yé Sufmbɛ, bɛ rí lè wɔ, kí ɲĩ wɔ inalɛbe, kí yaan kí kpe wɔ udɔɔnpɔn bo, nɛ wienta daali wɔ rí mɛkre bitɛnkpiib nĩ.»

Yesu ya panpaankaab bile ya naa ya miɛbu

(Mark 10:35-45)

20 Nɛn saan nɛ Sebɛde ya bijieɛ bile ya naa taa' bɛ ní *Yesu saan, kí lá gbaan' u'nintuɔli, kí ye wɔ rí pu wɔ nibonn niba.

21 Nɛ u niire' wɔ ki ye: «A yíe ba?» Nɛ u ye: «A lá jin' a'bel la, á cɛrɛ n'bijieɛ bile biɛ rí li kɛ a'saan. Uba rí li kɛ a'nojie bó, utɔ mɔ a'nɔgɛn bó.»

²² Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Na bεn ni mieh nni nibonn nà. Ni li fre kí ji n li ji ijend yà nnò-ɔɔ?» * Nε bi ye: «Ti li fre.»

²³ Nε u ye: «Imòn, ni li ji n li ji ijend yà nnò. Ama binib bà li kèle n'nojie bó nin n'nagen bó nnò wòn na yé min nε li gènde bε. N'Baa nε li de mifenm nnò u bonde' mè ki ble' binib bà nnò.»

²⁴ Nε u'panpaankaab piik bà s'en' nnò cii' Sebede ya bijieb nnò tåke' *Yesu ki ye bà, nε bi'benku ni ben' bi'bo.

²⁵ Nε *Yesu yin' bε ki tåke' bε ki ye: «Ni bεn nĩ te ma uɣendun wuu ni. Bà yé idu ya bεrb nnò wɔbndeh i'nib nε, nε bà ɣmɔbe ticiɛnt nnò wɔngeh bε bi'tuom kpe ma bo.

²⁶ Na ní li te nnò ninbi ni. Ni'ni wà yíe wɔ ní li yé uciɛn la, wɔ ní tien u'ba ni'tonsɔnl.

²⁷ Wà yíe wɔ ní li yé usɛnlier la, wɔ ní tien u'ba u'yonb.

²⁸ Kime *Unil ya Bijε ɣa baa' uɣendun wuu ni bε ní sɔn kí de wɔ. U baa' wɔn nε ní sɔn kí de binib, kí kpo ɣɔ kí de binib bà yebe kí wiε.»

Yesu likre' ijùɔn ile

(Mark 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ *Yesu nin u'panpaankaab ñeh Seriko ya du ni uyo wà nnò nε linigociɛnl paan' bi'bo.

³⁰ Ijùɔn ile kε sɛngbaal ki cii' bi ye *Yesu nε gèbreh, nε i wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ tε micεcεkm.»

³¹ Nε linigol nnò tɛngɛh i'bo ki teh yé ní ɣmile, ama i tùɔreh ki wuureh nε ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ tε micεcεkm.»

³² Nε *Yesu sere' ki yin' ijùɔn nnò, nε ki niire' yé ki ye: «Ni yíe ní tien bà kí de nε?»

³³ Nε i ye: «Yonbdaan, ti yíe tí likre nε.»

³⁴ *Yesu muɔ' yé micεcεkm cεɛn, ki mε' i'nun, nε i likre' i ya tåan bo, ki paan' u'bo.

21

Binib kpiεkreh Yesu u tí kɔn' Yerusalem ni

(Mark 11:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab tí nεke Yerusalem, ki tuo' Betifaaje ya du, u te Olifi ya siin ya juɔl bó. Bi tí tuo' ni'saan ma nnò, nε *Yesu sɔn' u'panpaankaab ni bile

² ki tåke' bε ki ye: «Li joh mɛn udu wà te inun bó nɔ ni. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li pɔk kí lε uɣuunñɔ uba lùɔ, u'buk se u'saan. Ní lore wɔ, kí taa wɔn nin u'buk kε ní.

³ Unil ye nε niba la, ní ye: «Yonbdaan nε cieke yí.» Bi li pɔk kí cère ní taa yí kí bure nε.»

⁴ Ní tien' ɣɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknl là len' nà nnò nè ní tien. Nε u là ye:

⁵ «Tåke mɛn Siyɔn yaab kí ye bi'berciɛn we ní.

U te suoo nε, ki jeke uɣuunñɔ nin u'buk.»

⁶ Nε *Yesu ya panpaankaab bile nnò bure', ki tí tien' u len' ma nnò,

⁷ ki tuke' uɣuunñɔ nin u'buk nnò ki baa' Yesu saan, nε ki taa' bi'lier ki paan' i'bo, *Yesu jèke'.

⁸ Binib ligol taah bi'lier ki pèreh usɛn ni. Bitɔb mɔ bεreh tifer kí lá pèreh.

* **20:22** Yesu taa' kunɛnnɛnku kuba nε ki wuɔn' ijend nnò yebe ki kpe ma bo. Kun si: kí ñu kijendyiek ni.

⁹ Nε linigol là le usen nin là pε puoli nnɔ wuureh ki teh: «Osana* , *Dafid ya yaabil. Uwien ya mɔnm rí li te wá we ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo. Osana, Uwien wá te paaki bó.»

¹⁰ Tɔ, *Yesu tí baa' Yerusalem ni ma nnɔ, nε udu nnɔ kε jenge', binib niireh ki teh: «U le daan bε nε?»

¹¹ Nε linigol nnɔ ye: «U yé *Yesu *Uwien ya ñabonsɔknl wá ñen' Nasaret Galile ya tinfenm ni nnɔ nε.»

Yesu ñɔre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo
(Mark 11:15-19; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

¹² *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, nε ki ñɔre' binib bá kuɔreh tiwɛnt nin bá daanh nnɔ kε ki ñen'. Ki tuture' bilikkpendb ya teb nin bá kuɔreh inɛnjel nnɔ mɔ ya biɛmu ki gbɔbɛ'.

¹³ Nε ki tɔke' bε ki ye: «Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi lí yin u' duku ikaare ya duku nε, ama ninbi taah kú ki teh binasub ya tantaanbùol nε.» »

¹⁴ Nɛn saan nε ijùon nin iwɔb bàareh *Yesu saan Uwien ya duku ya luo bo, nε u cèreh í faakreh.

¹⁵ *Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bont tà nnɔ, ki cii' mubumu wuureh Uwien ya duku ya luo bo ki teh: «Osana, *Dafid ya yaabil» ma nnɔ, nε bi'benku ni ben' u'bo.

¹⁶ Nε bi tɔke' wɔ ki ye: «ŋa ciih mubumu muu lienh ki teh ba nε-εε?» Nε u ye: «N ciih. Na laan kaan' *Uwien ya gbɔnku ni ní kele' ná saan ki ye: «Uwien cère' mubumu nin mucenfendmu pèkeh wɔ nnɔ nε-εε?» »

¹⁷ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nε ki siere' ki dàan' bε, ki ñen' Yerusalem ni, ki jon' ki tí gɔn' Betani ya du ni.

Yesu wie' bukenkenbu buba minjùm
(Mark 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Ní faa', *Yesu liebeh Yerusalem bó ma nnɔ, nε mikònm cuo' wɔ.

¹⁹ U laa' bukenkenbu buba se sengbaal, nε u jon' bu'saan, ka laa' kenken bu'bo. U laa' tifer baba nε bu'bo, nε ki tɔke' bù ki ye: «ŋa ji lí lùon bil fiebu.» Nε busubu nnɔ kuore' bu'keke i ya taan bo.

²⁰ U'panpaankaab laa' nnɔ ma nnɔ, nε ní cuo' bε miyɔkm cɛɛn. Nε bi ye: «O! Bε tien' busubu nnɔ pɔk ki kuore' nɔ nnɔ?»

²¹ Nε *Yesu ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ni teke' Uwien ki jin', ka maaleh milele la, ní mɔ lí fre kí tien nnɔ. Na yé ní lí tien nɛn baba nε. Ní tɔke' lijuál liε ki ye lε ní fii kí tí lu minunciɛnm ní la, ní lí tien nnɔ nε.

²² Ní mie' Uwien nibonn ná kε ní'kaare ní, ki teke' ki jin' la, u lí de nε nɛ.»

Bi niire' Yesu wá de' wɔ usen wɔ ní tien u teh ná nɔ
(Mark 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gber, nε bitɔtuɔrcienb nin Sufmbε ya ciɛnb nɛkn' wɔ ki niire' wɔ ki ye: «A ŋmɔbe usen á tien a teh ná nɔ-ɔɔ? Ŋmε nε de' ŋε u ya sɛn-i?»

²⁴ Nε u tɔke' bε ki ye: «N' mɔ lí niire nε iniire iba kpein nε. Ní fre' ki jiin' nni la, n' mɔ lí tɔke nε n ŋmɔbe usen wá ki teh n teh ná nɔ.

²⁵ San là siih binib Uwien ya ñunm ma nnɔ, ŋmε lá de' wɔ usen-i? Uwien bii binib-i? Nɛn saan nε bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien nε de' wɔ usen la, u lí niire tε kí ye bε tien' ta lá teke' wɔ ki jin'-i?»

²⁶ Ti tí ye binib nε de' wɔ usen la, ti fenge linigol nnɔ mɔ, kime bi'ke maaleh ki teh San là yé *Uwien ya ñabonsɔknl nε.»

* **21:9** Osana ya tingi si: Uwien si ukpieke nε.

²⁷ Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Ta bεn.» Nε *Yesu mɔ jiin' bε ki ye: «N'mɔ ɲa bεn, ka rɩ take nε n ɲmɔbe usɛn wɔ ki teh n teh nà nɔ mɔ.»

Ninjieɓ bile ya kpenjenm

²⁸ *Yesu tɩ len' ki ye: «Maale mɛn kɩ liike n li take nε nà nɔ ya tingi. Ujε uba nε là te ki ɲmɔbe bijieɓ bile, nε ki take' ucien ki ye: «N'buke, jo kɩ tɩ sɔn bukpàabu nɩ dinno.» Nε u ye:

²⁹ «Ma we.» Nɩ pukn' waamu, nε u lèbre' u'yɛnmaale ki jon' ukpàabó.

³⁰ Nε uje nno jon' uwaal saan ki take' mɔ ki ye: «N'buke, jo kɩ tɩ sɔn bukpàabu nɩ dinno.» Nε u ye: «N'baa, n li jo,» nε ka jon'.

³¹ Nε *Yesu niire' bε ki ye: «Mubumu mule nno ni, kɩ lε tien' ki'baa yɩe nà?» Nε bi jiin' ki ye: «Ukpɛke nno.» Nε u ye: «N takeh nε imɔn nε, *bilɛnpoteɓb nin ijenkpend li kpiε kɩ kɔ Uwien ya *bɛl ni nin nε.

³² Kimε San baa' nɩ kɩ lá wuɔn' nε usɛn wɔ mɔn, nε na teke' wɔ ki jin'. Ama bilɛnpoteɓb nin ijenkpend nε teke' wɔ ki jin'. Nin ni laa' bi teke' wɔ ki jin' ma kε nno na lèbre' nɩ'tetem, nɩ teke wɔ kɩ ji.»

Bikpàab bà bre ya kpenjenm

(Mark 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ «Li cengeh mɛn mikpenjentɔm. Udendaan uba nε là te ki ɲmɔbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nno nɩ tisir tà bi taah tu'bii ki ɲeh fɛn nno, nε ki beke' ki linde' bù, ki gbɩn' kubuoku kɩa bi li ɲmengeh isibii nno bu'ni, ki caan' kininbentaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, nε ki bure' usɛn.

³⁴ Uyo wɔ isibii nno tɩ ben' nno, nε u sɔn' u'tonsɔnb bikpàab nno saan, bε rɩ tɩ teke wɔn ukpɛdaa ya bó nɩ.

³⁵ Bitonsɔnb nno tɩ baa' ma nno, nε bikpàab nno cuo' bε, ki ɲi' uba, ki ku' utɔ, ki yɛke' utɔ iten.

³⁶ Nε ukpɛdaa nno tɩ sɔn' bitonsɔntɔb bi yɛbe ki gèbre' bikpiεkb nno. Nε bikpàab nno tɩ tɩ tien' bi'mɔ nno.

³⁷ Nε u fɔre' ki sɔn' u'bije bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bije ma nno, bi li tɩ bo wɔ nε.

³⁸ Ama bikpàab nno laa' u'bije we nɩ ma nno, nε bi take' tɔb ki ye: «Wɔn nε yé u'faajil, cère mɛn tɩ ku wɔ, ɲɔ lifaal nno rɩ juore ti'yaal.»

³⁹ Nε bi cuo' wɔ, ki ɲɛn' ukpɛgbε, kɩ tɩ ku' wɔ.»

⁴⁰ *Yesu niire' ki ye: «Tɔ, ukpɛdaa nno lá baa' nɩ uyo wɔ la, u li tien bikpàab nno mila?»

⁴¹ Nε bitɔtuarcienb nin Sufmbe ya cienb nno jiin' wɔ ki ye: «U li ku bibierdenb bugben mikubierm nε, kɩ taa u'kpàabu nno kɩ de bikpɛtɔb bε rɩ li dienɲ wɔ isibii uyo wɔ u yɩe.»

⁴² Nε *Yesu ye: «Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ni nɩ kele' nà saan ki ye:

«Litɛnl là bidumɛb wiε' lè nno,
lɛn nε là tien' litɛnkpɛkl là co kuduku nno nε-εε?

Yonbdaan nε tien' nno,
nε nɩ ɲmɔbe kuɲuorku ti'nun bó.»

⁴³ «Nɛn nε cère n takeh nε ki teh Uwien li fie u'bɛl ni'saan, kɩ taa lè kɩ de linibol là li teh u yɩe nà.

⁴⁴ [Wɔ kε lu' litɛnl nno bo la, u li kɔkuɔ nε. Litɛnl nno lu' wɔ bo la, li li mɛmɛre wɔ nε.]»†

⁴⁵ Bitɔtuarcienb nin *Farisienmbε cii' nno ma nno, nε ki bende' ki ye *Yesu takeh bi ya gber nε.

† 21:44 Bi kpiε' ki kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 44 ɲa te tu'ni.

⁴⁶ Nε bi'nun mɔn bε rɪ cuo wɔ, ama bi fenge' linigol nnɔ, kime linigol nnɔ tuo' ki ye *Yesu yε *Uwien ya nɔbonsɔknl nε.

22

Tipiikuɔnjier ya kpɛnɛnm

(Luk 14:15-24)

¹ *Yesu tɪ pɔn' bε mikpɛnɛnm ki ye:

² «Uwien ya *bɛl naan ubɛr wɔ tien' u'bijε ya piikuɔn,

³ ki sɔn' u'tonsɔnb bε rɪ tɪ yin binib bɔ u yɛ bε rɪ baa kɪ lɔ ji nnɔ nε. Bi yin' bε, nε bi yɛ' ka baa'.

⁴ Nε u tɪ sɔn' bitonsɔntɔb bε rɪ tɪ tɔke bε kɪ ye u bonde' u'jier kε ki gben'-a. U kɔre' u'naje nin u'wɛnkobr tɔ gbenge, ki bonde' tibont kε ki gben'-a, ki ye bε rɪ baa nɪ,

⁵ nε bɔ tɔnge'. Biba bure' bi'kpɔan bɔ, bitɔb mɔ bure' bi'kpenkpende.

⁶ Bɔ sɛn' nnɔ cuo' bitonsɔnb nnɔ, ki jɛnde' bε, ki ku' bε.

⁷ Ubɛr nnɔ ya benku ni ben' ki gbien', nε u sɔn' u'sojambε, bi tɪ ku' binikub nnɔ, ki sɛ' bi'du.

⁸ Nε u tɔke' u'tonsɔnb ki ye: «Upiikuɔn ya jier bonde'-a. Ama binib bɔ n yin' bε nnɔ nɔ kpe bε rɪ ji tijier nnɔ.

⁹ Li joh mɛn udu ni nin isɛnnaan, kɪ tɪ yin nɪ ni li lɛ binib bɔ kε, bε rɪ baa kɪ lɔ ji upiikuɔn ya jier nnɔ.»

¹⁰ Nε u'tonsɔnb nnɔ jon' udu ni nin isɛnnaan, ki tɪ yin' nɪ bi laa' bɔ nnɔ kε, bɔ mɔn nin bɔ bre kε. Nε bi baa' ki gbe kuduku kɔa bi jinh tijier ku'ni nnɔ.

¹¹ «Ubɛr kɔn' wɔ rɪ liike binib bɔ baa' bε rɪ ji tijier nnɔ, nε ki laa' uje uba nɔ guo upiikuɔn nnɔ ya kpɛlɛr.

¹² Nε u niire' wɔ ki ye: «N'jɔ, a tien' mila ki kɔn' nɪ niɛ saan, ka guo piikuɔn ya kpɛlɛr-i?» Nε wa jiin' wɔ.

¹³ Nε ubɛr nnɔ tɔke' u'tonsɔnb ki ye bε rɪ cuo wɔ, kɪ lɔle u'nuɔ nin u'taan, kɪ nɛn wɔ kɪ tɪ wiε saali licinɛunl nɪ. Nɛn saan nε u li te ki muɔh, ki nɛmɔnh inɔgbɛn.

¹⁴ Kime binib bɔ Uwien yih bε nnɔ yebe nε, ama u gɛndeh bɔ nnɔ nε nɔ yebe.»

Sesa ya lɛnpolike

(Mark 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Tɔ, *Farisɛnmbε jon' ki tɪ taan' ki gbiere' ki liike' bi li tien ma kɪ dele kɪ cuo *Yesu miyɛnfuom ni.

¹⁶ Nε ki sɔn' bi'panpaankaab nin ubɛr Herod yaab ya biba *Yesu saan. Nε bi tɪ tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbɔ, ti bɛn ki ye a tɔkeh tɪgbɛmɔnt nε, ki wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm, ka fenge uba, ka boh uba ki cɛn' utɔ.

¹⁷ Nɛn bɔ, tɔke tɛ a maaleh ma bɔ. Ti nɛmɔbe usɛn tɪ li pɛh lɛnpɔ ki diɛnh ubɛrcɛn Sesa* bii ta nɛmɔbe?»

¹⁸ *Yesu bɛn bi'cekn kpe ma bɔ, nε ki tɔke' bε ki ye: «Ninbi inɛuɔn ilele ya nibε, bε tien' nɪ bɪkreh nni?»

¹⁹ Wuɔn nni mɛn lɛnpɔ ya likbu.» Bi taa' milikbim miba ki wuɔn' wɔ nε,

²⁰ u niire' bε ki ye: «Nɛmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yel te mi'bo?»

²¹ Bi ye: «Ubɛrcɛn Sesa,» nε u ye: «Taa mɛn nɔ yε Sesa yaann kɪ de Sesa, kɪ taa nɔ mɔ yε Uwien yaann kɪ de Uwien.»

²² Bi ci' nnɔ ma nnɔ, nɪ cuo' bε miyɔkm cɛɛn, nε bi dɔan' wɔ ki bure'.

* 22:17 Bi lɔ yih Erom yaab ya bercien kε bercien Sesa nε.

Bitenkpiib ya mækrm ya gbɛr
(Mark 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Nɛn daali nɛ Saduseyɛnmɛɛ biba baa' *Yesu saan. Bɛn nɛ lienh ki teh bitenkpiib ɲa ɲi mækre nnɔ. Bi niire' wɔ iniire

²⁴ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là len' ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cɛrɛ u'po, ka ɲmɔbe buk la, wɔ ɲi kere ukpopii nnɔ, kɪ maa mubumu kɪ de u'ninjɛ wɔ kpo' nnɔ.»

²⁵ Tɔ, ninjɛb bilole biba nɛ là te ti'ni, nɛ ukpiɛk là kuɔn' upii, ki kpo' ka maa' buk. Nɛ ulie kere' ukpopii nnɔ,

²⁶ kɪ mɔ kpo' ka maa' buk. Wà tɔ u'bo nnɔ mɔ tien' nnɔ. Bi'kɛ bilole tien' nnɔ, ki kpo' ka maa' buk.

²⁷ Nɛ upii nnɔ mɔ ti tonde' ki kpo'.

²⁸ Tɔ, bitenkpiib là mækre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nnɔ? Kimɛ bi'kɛ kuɔn' wɔ ki ti bɔn' nɛ.»

²⁹ Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Na bɛn nà kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni, ka bɛn Uwien ya tuɔm kpɛ ma bo. Nɛn nɛ cɛrɛh ni tùrɛh.

³⁰ Bitenkpiib là mækre' la, jɛb ɲa ɲi kuɔn piib, piib mɔ ɲa ɲi kun cɛr. Bi li te tɛn *Uwien ya tondɔ nɛ paaki bó.

³¹ Bitenkpiib ya mækrm mɛn la, na kaan' Uwien là tɔkɛ' nɛ tigbɛr tà nnɔ nɛ-ɛɛ?

³² U là ye: «Min nɛ yɛ *Abraham nin *Isaak nin *Sakɔb ya Wien.» Uwien ɲa yɛ tenkpiib ya Wien, u yɛ bà fuobe ya Wien nɛ.»

³³ Linigol nnɔ cii' *Yesu tɔkɛ' bɛ nnɔ ma nnɔ, nɛ ɲi cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn.

Li lɛ wɔbl yɛ likpiɛkl-i?
(Mark 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ *Farisɛnmɛɛ cii' *Yesu len' ki jin' *Saduseyɛnmɛɛ, nɛ ki taan' u'saan.

³⁵ Bi'ni bà bɛn yiko mɔnmɔnm nnɔ ya uba, nuunh wɔ ɲi dɛlɛ kɪ cuo *Yesu nɛ ki niire' wɔ ki ye:

³⁶ «Cɛnbaa, yiko ya gbɔnku ni, li lɛ wɔbl cɛn' wɔbl kɛ wɔbl-i?»

³⁷ Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: ««Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fɛl kɛ nin a'tetɛm kɛ nin a'yɛnmaale kɛ.»

³⁸ Lɛn nɛ yɛ liwɔbkpiɛkl kɪ cɛn' wɔbl kɛ wɔbl.

³⁹ Liwɔbliɛl naan likpiɛkl là sɔ: «Li yíe a'tɔ tɛn a yíe a'ba ma bo.»

⁴⁰ Moyis ya gbɔnt kɛ nin *Uwien ya ɲɔbonsaknb là len' nà kɛ nnɔ te iwɔb ile yà ni sɔ.»

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gbɛr
(Mark 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ *Farisɛnmɛɛ taan' ma nnɔ, nɛ *Yesu niire' bɛ

⁴² ki ye: «Ni maaleh *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo bo ki teh ba? ɲmɛ ya yaabil si wɔ?» Nɛ bi ye: «*Dafid ya yaabil nɛ.»

⁴³ Nɛ u ye: «U yɛ *Dafid ya yaabil la, ɲi tien' mila, *Mifuoŋaanm là cɛrɛ' *Dafid yin' wɔ Yonbdaan-i? Kimɛ *Dafid là len' ki ye:

⁴⁴ «Yonbdaan Uwien tɔkɛ' n'Yonbdaan ki ye:

Kɛlɛ n'ɲɔjie bó,

kɪ ti baa' uyo wà n li cɛrɛ á tɛ a'nɛnnɛndb kɛ bo litaal.»

⁴⁵ «*Dafid là yin' Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liɛbɛ' kɪ yɛ u'yaabil-i?»

⁴⁶ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, uba mɔnɔn ɲa frɛ' kɪ laa' ɲɔbonl kɪ jiin' wɔ. Kɪ ɲɛ nɛn daali ma, uba ɲa ji kaabe' kɪ niire' wɔ niire.

23

Li ben men Yiko ya wɔnwɔknɔb nin Farisienmbɛ bɔ

(Mark 12:38-40; Luk 11:43-45; 20:45-47)

¹ Nɛn saan nɛ *Yesu tɔkɛ' inigol nin u'panpaankaab ki ye:

² «Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ nɛ ɲmɔbɛ usɛn bɛ rɪ li tɔkɛh Moyis ya yiko ya tingi.

³ Nɛn bo, bi tɔkɛh nɛ nà kɛ nnɔ, nɪ li tuonh, kɪ li teh bi ye ma. Ni nɪn la sɔnh bi sɔnh ma bo, kime bi lienh nà nnɔ ba teh nɛn.

⁴ Bi lùoh ituk yà kpiekɛ nɛ ki cɛrɛh binib tukeh, ama bɛn bugbɛn ɲa toh bɛ rɪ taa bi'nabil mɔnɔn kɪ mɛ yɛ.

⁵ Bi teh bi'bont kɛ binib nɛ rɪ li ɲuɔrɛh bɛ. Nɛn bo nɛ bi taah Uwien ya gbɛr ya ɲɔbon ki teh itil* iba ni, i piɛ ki cɛn' bi'tɔb yɛ, ki ɲiɛh ki pɛndɛh bi'lier ya ɲɔgbɛn.

⁶ Bi yie bɛ rɪ li kaah binikpɛkpiekɛb ya kànkàan nɛ tinacent ni, ki yie bɛ rɪ li kaah inun bɔ ya biɛmu bo itáan ya dur ni,

⁷ ki yie binib rɪ li gbaandɛh ki fuondɛh bɛ mudaamu ni, ki yih bɛ <Cɛnbaa>.

⁸ Ninbi la li nuunh binib rɪ li yih nɛ cɛnbaa, kime ni ɲmɔbɛ Cɛnbaa uba kpein nɛ. Ni'kɛ yé ninjib nɛ.

⁹ Ni la yih uba ni'baa uɲɛndun wuu ni, kime ni ɲmɔbɛ Baa uba kpein nɛ, u te paaki bɔ.

¹⁰ Ni la li nuunh uba rɪ li yih nɛ u'ciɛn, kime ni ɲmɔbɛ uciɛn uba kpein nɛ. Wɔn nɛ yé Uwien ya Nigɛndkɛ *Kristo.

¹¹ Ni'ni wà yé usɛnlier la, wɔ rɪ li yé ni'tonsɔnɪ.

¹² Wà kpiekɛ' u'ba la, Uwien li yuɔn wɔ. Wà jiin' u'ba tingi la, Uwien li kpiekɛ wɔ.»

Ni bre iɲuɔn ilele ya nib bo

(Mark 12:40; Luk 11:39-42, 44, 47-52; 20:47)

¹³ *Yesu tɪ len' ki ye: «Ninbi, *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni piindɛh bunanɔbu binib la kɔ Uwien ya bɛl ni nɛ. Ninbi ɲa rɪ kɔ len, ka rɪ tuo binib bà yie bɛ rɪ kɔ nnɔ mɔ rɪ kɔ. [

¹⁴ Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni jinɪ ki pendɛh bikpopiib, nɛ ki kàarɛh nɪ wuɔkrɛh, ki lɛrɛh ki teh ni yé binimɔnb nɛ. Nɛn bo nɛ Uwien li dɛrɛ ni'tub kɪ cɛn u li dɛrɛ binitɔb ya tub ma bo.]†

¹⁵ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni cuonh ni'kɛ saan, ki puonh ikpɛn, ni'nun mɔn nɪ lɛ unil uba kpein mɔnɔn kɪ tien wɔ unil wà pɛ yiko bo nɛ. Ni tɪ laa' wɔ la, nɛ ni teh wɔ unil wà kpɛ utudɛrɛ umu wà ɲa rɪ kpiin ni bolm mile ki cɛn' ninbi.

¹⁶ «Ninbi bisɛnwuɔnjuɔnbɛ, nɪ bre ni'bo; ni tɔkɛh ki teh: <Unil pole' Uwien ya duku la, na yé niba,> ki liɛbɛ' ki teh: <Unil pole' miɲɔkm mà te ku'ni nnɔ la, wɔ rɪ tien u pole' ki ye ma nnɔ.>

¹⁷ Ninbi ijarjɔn, ni lɛ bonn cɛn' nitɔnn-i? Miɲɔkm nnɔ bii Uwien ya duku kua cɛrɛ' miɲɔkm nnɔ yé Uwien yaam-i?

¹⁸ Ni tɪ tɔkɛh ki teh: <Unil pole' Uwien ya ponpuol la, na yé niba,> ki liɛbɛ' ki teh: <Unil pole' tibonpukaar tɔ te li'bo nnɔ la, wɔ rɪ tien u pole' ki ye ma nnɔ.>

¹⁹ Ninbi ijɔn, ni lɛ bonn cɛn' nitɔnn-i? Tibonpukaar nnɔ bii Uwien ya ponpuol la cɛrɛ' tibonpukaar nnɔ yé Uwien yaar-i?

* 23:5 Sufmbɛ là kieh Uwien ya gbɛr ya ɲɔbon nɛ ki teh itil ni ki kpieh bi'yutun. † 23:14 Bi kpiekɛ' ki ke'le' tigbɔnt tɔ nnɔ ya tuba ni migbiirm 14 ɲa te tu'ni.

²⁰ Nɛn bo, unil pole' Uwien ya ponpuol la, u pole' Uwien ya ponpuol ki kpɔɔn' nà kɛ te li'bo nno mɔ nɛ.

²¹ Unil pole' Uwien ya duku la, u pole' Uwien ya duku ki kpɔɔn' Uwien wà te ku'ni nno mɔ nɛ.

²² Unil pole' kutaaku la, u pole' Uwien ya biɛk ki kpɔɔn' Uwien wà kɛ ki'bo nno mɔ nɛ.

²³ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni gbiɲh ni'niɲo nin ni'kɛn nin ni'mɔsiyuole bolm piik nɛ, ki taah miba ki diɛnh Uwien, nɛ ki dāandeh nà yé nibonmɔnn yiko nno ni. Nɛn si: tinimɔnt nin micɛɛkm ya muɔm nin mitekjim mā mɔn. Ni bi li teh nɛn nɛ, ki la sunde tibontɔr tã siɛn' nno bó.

²⁴ Ninbi bisɛnwuɔnjuɔnbɛ, ni cɛh ki ñɛndeh uɲmaɲmaasi nɛ. Ama ki ji ñuɲ ki kpɔɔbɛh ñɔkmaɲmɛn.

²⁵ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni ñikndeh ki cɛndeh isɛn nin tiyer ya puoli nɛ. Ama tũ gbe ni sun' tibont tã nin ni'nunfɔke cɛɛh ni lɛnh tã nɛ.

²⁶ Ninbi Farisienjuɔnbɛ, kpɛ mɛn kí cɛnde tu'benku ni, kí yaan tu'puoli bó mɔ ní wende.

²⁷ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni naan ikul yã bi pende' yɛ nɛ. Saali mɔn, nɛ benku ni gbe inikpɔɔb nin tijɔkt kɛ ya bol.

²⁸ Ni'mɔ te nno nɛ. Binib likeh nɛ la, bi teh ni yé binimɔnb nɛ, ama iɲuɔn ilele ya gɛr nin itũonbiɛrɛ nɛ gbe ni'fɛl bo.»

²⁹ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni mɛh *Uwien ya ñɔbonsɔknɔb bã lã te uyo bo nno ya kul nɛ, ki mɔngreh binimɔnb ya kul,

³⁰ nɛ ki lienh ki teh: «Ti bi lã te ti'yaajɛb ya yo la, ta bi li tuo tinbi nin bɛn í kpaan buñɔbu kí ku *Uwien ya ñɔbonsɔknɔb.»

³¹ Ni lienh nà nno nɛ wɔngɛh ki teh ni yé binib bã lã ku' *Uwien ya ñɔbonsɔknɔb nno ya yaabii.

³² Ni'yaajɛb lã sɔn' itũonbiɛrɛ yã nno, sɔn mɛn kí tonde yɛ.

³³ Iwɛ ninbi, ni yé iwaalɛb nɛ, ni li tien mila kí ñɛ utudɛrɛ wã li tu nɛ umu wã ɲa í kpiin ni?

³⁴ Nɛn bo nɛ n li sɔn *biñɔbonsɔknɔb nin biyɛnfɔdɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔb ni'saan. Ni li ku biba, kí kpɛ bitɔb idɔpɔnpɔn bo, kí ñi bitɔb mɔ inalɛbe ni'taan ya dur ni, kí li tuɔnh idu ki jɛndeh bɛ.

³⁵ Nɛn nɛ cɛrɛ' Uwien li dɛrɛ ni'tub binib bã bi lã ku' bɛ ba bii' niba nno kɛ bo, kí cin unimɔn Abel, kí tĩ baa' Baraki ya biɲɛ Sakari, wã ni lã ku' wɔ Uwien ya duku ya dubenku nin Uwien ya ponpuol ya sɛsiɛke nno.

³⁶ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, Uwien li dɛrɛ fɛnfɛnnɔ ya nib ya tub tibont nno kɛ bo.»

Yesu kpɛndeh Yerusalem bo (Luk 13:34-35)

³⁷ Nɛ ki ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleh *Uwien ya ñɔbonsɔknɔb, ki yɛkreh u sɔnh binib bã a'saan itɛn ki kuuleh bɛ. Uyo kɛ n lã yɛ í taan a'ñib n'ba saan tɛn ukuoñɔ taakeh u'bumu u'fiɛbe ni ma bo, nɛ ba tuo'.

³⁸ Liike mɛn Uwien sɛln' nɛ ni'kɔnkuɔn ma.

³⁹ N tɔkeh nɛ nɛ, na jĩ li lɛ nni kí tĩ baa uyo wã ni li lɛn ki ye: «Uwien ya mɔnm í li te wã we ní Yonbdaan ya yel bo nno bo.» »

24

*Bi lá li bere Uwien ya duku
(Mark 13:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki ñen' ki joh, ne u'panpaankaab ñe kn' wó ki wuon' wó bi men' Uwien ya duku ma bo.

² Ne u ye: «Ni laa' tibont tuu ke-a? N òkeh ne imòn ne, kuduku kuu nò ya tenl liba monon ña lá li juore kí li pè tól bo, bi lá li bere ku'ke ne.»

*Ijend ya yo lá li te ma bo
(Mark 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³ Yesu jon' ki tí kèle' Olifi ya siin ya juol bo, ne u'panpaankaab baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wó ki ye: «Tòke tē, tibont nnò kē lá li tien uyo wà. Ku le ñeku ba li wuon tē kí ye ní kpaan' a'babaayo nin uñendun ya gbenm-i?»

⁴ Ne u jiin' bē ki ye: «Li ben men, ki la cère uba rí tuln ne.

⁵ Kime binib lá li baa ki yebe, kí li ñmabe n'yel ki teh bi yé Uwien ya Nigendke Kristo ne, kí tuln binib bi yebe.

⁶ Ni li cii binib tóh lituol kónkónm bii fónfókm. Cuo men ni'ba, ki la cère ni'fèl rí li tiinh, kime ti ya bont kē li tien ne kí yaan, na laan yé gbengbenyo.

⁷ Linibol liba li jéke linibotól. Libel liba ya nib mō li jéke libetól yaab. Mikònm li lu idu ya yebe ni, kitink li jènge bùol, bùol.

⁸ Nen kē li te ten imerwien ya cincinm ne.

⁹ «U ya yo ne bi lá li cuo ne, kí jènde ne, kí ku ne. Min bo ne inibol kē li nen ne.

¹⁰ U ya yo ne binib bā yebe li wiē n'sen, kí li kuoreh tób, kí li nen tób.

¹¹ Bitonnenñabonsòknb li baa ki yebe kí lere binib bi yebe.

¹² Itùonbiere li yēbreh ki joh ne. Nen ne li cère binib bā yebe ya yiem rí waake.

¹³ Ama wà kē li mìnde kí li ñmāñmabe kí tí fōre nnò, wōn ne li ñmere.

¹⁴ Bi li kpaande *Uwien ya bēl ya gbemānmānt tuu uñendun kē ni inibol kē rí cii, ne kí yaan uñendun n' gben.»

*Nibonn nā ñmabe ijuoke ya gber
(Mark 13:14-23; Luk 21:20-24)*

¹⁵ «Tò, ni li lē ijuoke ya bonn nā saah tibont tà kē mōn nnò se Uwien ya duku ya dubenku ni ten *Uwien ya ñabonsòknl Daniel là len' nibonn nnò bo ma bo.» (Wà kē kàanh la, wó rí li ciih ni'tingi.)

¹⁶ Uyo nnò lá baa' la, binib bā te Sude ya tinfenm ni nnò, bē rí sen kí jo ijuon bó.

¹⁷ Wà te kudulekaaku ya paaki la, u la jiire kí kò iden ni, kí taa niba.

¹⁸ Wà mō te ikpāan bó la, u la ji rí liebe kí kun, wó rí tí taa u'liergbenku.

¹⁹ U ya yo biipiù bā punbe nin bā ñmabe mubumu mùa ñaanh, li ñmabe micēekm ne.

²⁰ Li kàareh men, Uwien la cère ní sen kusēnañuòku bii *Saba ya daali.

²¹ Kime binib li ji ijend kí gbien. Haali uñendun ya cincinm, kí lá baa fēnfennò, nib ña laan jin' i ya jend ya bol, ka ji lí li ji yē fiebu.

²² Uwien ña bi kùore' ijend nnò ya wien bo la, uba mōnon ña bi li ñmere. U gènde' binib bā nnò bo ne cère' u kùore' iwien nnò bo.

²³ «U ya yo unil tòke' ne ki ye: «Liike men, *Uwien ya Nigendke Kristo te nie saan' bii, «u te nie bó' la, ni la tuo.

²⁴ Kime bitonnenmānkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigendke Kristo ne. Bitòb li ye bi yé *Uwien ya ñabonsòknb ne. Bi li tien micincilm ya bont nin miyòkm ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh ní tuo' la, bē rí tuln Uwien gènde' binib bā nnò mōnon ne.

²⁵ Li ben men, n kpie' ki take' ne tigber nno ɲo.

²⁶ «Nen bo, bi take' ne ki ye: «Liike men *Kristo te kupenpelku ni» la, la jo men. Bi ti take' ne ki ye: «U buo nie saan» la, la teke men ki ji.

²⁷ Utemeknde ñeh lenpuoli bó ki ti baareh nintuoli bó ma bo nno, Unil ya Bijé ya baam má lá li te nno ne.

²⁸ «Liwenkpil te ná saan la, inenyobl taakeh nen saan ne.»

Unil ya Bijé ya baam ya gber

(Mark 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹ «I ya den ya jend gèbre' la, i ya taan bo,

«uwien li biike,

uɲmaal ɲa ji li wien,

inmaabii li cecere kí lu,

tibont tà ɲmobe mituam paaki bó li jènge.»

³⁰ U ya yo bi li le Unil ya Bijé ya ñeku te paaki bó ní. Ne inibol ya ke te utingben bo nno ní muo kí kpiende. Bi li le *Unil ya Bijé te titewolgbont ni ki we ní, ki ɲmobe ukpieke nin ufaa ki gbien'.

³¹ Linatunciɛn li muo uyo wá nno, u li sɔn u'tonsɔnɔn Uwien ya tondɔ bɛ ní jo lenpuoli nin nintuoli nin uɛn nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí tí baa uto, kí taan Uwien gènde' binib bá nno ke.»

Bukenkenbu ya kpenjenm

(Mark 13:28-31; Luk 21:29-33)

³² «Bukenkenbu ya tetem yé mikpenjenm ne ni'bo. Ni lá laa' bù tɔh isigben ki teh tifer la, ni ben ki ye ní neke uñalend ne.*

³³ Nno ne, ni lá laa' nen ke la, ní li ben kí ye *Unil ya Bijé nekn' ni'nañuon saan ɲo†.

³⁴ N tokeh ne imɔn ne, tibont nno ke li tien kí le fɛnfennɔ ya nib biɛ ɲa laan kpo' kí gben'.

³⁵ Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun ɲa ɲmobe tù ní gben.»

Uba ɲa ben lidaali lá Unil ya Bijé li baa ní

(Mark 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

³⁶ «Ama uba ɲa ben tibont nno li tien lidaali lá bii uyo wá. Paaki bó, Uwien ya tondɔ ɲa ben. U'Bijé mɔ ɲa ben, Uwien Baa baba ne ben.

³⁷ *Nowe ya yo lá te ma bo nno, Unil ya Bijé ya baam má lá li te nno ne.

³⁸ Nowe ya yo, uyo wá miwuam ɲa laan lá jin' kitink nno, binib lá jinh ne ki ñuh, bijeb kuɔndeh bipiib, bipiib mɔ kunh ticer, kí tí baa' lidaali lá Nowe kɔn' buñɛrciɛnbu.

³⁹ Ba lá ben ki ye niba li tien bɛ, kí tí baa' uyo wá miwuam kun' nin bi'ke. Uyo wá Unil ya Bijé lá li baa ní nno, ní li te nno ne.

⁴⁰ U ya yo, bijeb bile li bɔ bukpáabu ni, bi li taa uba kí daan uto.

⁴¹ Bipiib bile li naanh unegɔn uba bo, bi li taa uba kí daan uto.

⁴² Nen bo, la gɔh men, kime na ben lidaali lá Yonbdaan li baa ní.

⁴³ Ni ben ki ye ududaan bi ben uyo wá unasu li baa la, wa bi li dɔ ki gɔh, u bi li ke ki gu ne nasu la kɔ u'den.

⁴⁴ Nen bo, ni'mɔ ní bonde kí li gu, kime uyo wá na maaleh ki teh Unil ya Bijé li baa ní nno, u ya yo ne u li baa ní.»

Utonsɔnɔn wá mɔn nin wá bre ya gber

(Luk 12:41-48)

* **24:32** Sufimbe donbó ya kenkende teh nno ne. † **24:33** Bi li fre kí lebre *Unil ya Bijé nekn' ni'nañuon saan ɲo* kí yé ná li tien nno ya yo baa' ɲo, ní li tien ne.

45 «U le tonsɔnl ba ne ɲmɔbe mibenm u'cɛnbaa du u'bo? Wɔn si: wɔ ya cɛnbaa de' wɔ ticiɛnt wɔ nɪ li likeh u'den yaab, kɪ li loh be tijier uyo wɔ nɪ kpɛ ne.

46 Utonsɔnl nnɔ ya cɛnbaa baa' ki laa' u sɔnh lituonl nnɔ li'donbɔ la, Uwien ya manm li te utonsɔnl bugben bo.

47 N tɔkeh ne imɔn ne, u'cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ nɪ li likeh u'bont ke.

48 Ama utonsɔnl nnɔ bre la, u li maale u'fɛl nɪ kɪ ye u'cɛnbaa li wuɔke,

49 ne kɪ cin kɪ li nɪh u'tonsɔntɔb, kɪ pɛ bidɛyib bo, kɪ jinh, kɪ ŋuh.

50 Utonsɔnl nnɔ ya cɛnbaa li baa nɪ lidaali lɔ nin uyo wɔ wa maaleh ki teh u li baa nɪ.

51 U li bien u'gbɛnɛnt cɛɛn kɪ cɛrɛ wɔ nɪ le iŋuɔn ilele ya nib li le utudɛrɛ wɔ nnɔ. Nɛn saan ne u li te ki muɔh, kɪ ɲmɔnh iŋɔgbɛn.»

25

Bijefɛnb piik ya kpenjenm

1 «Tɔ, Uwien ya bel li naan bijefɛnb piik bɔ taa' bi'fr, be nɪ tɪ tuobe wɔ ɲmɔbe upiikuɔn nnɔ usɛn bɔ ne.*

2 Bi'ni biɲun yɛ ijɔr, ne biɲun mɔ yɛ biceknɔ.

3 Ijɔr nnɔ taa' bi'fr, ka tuke kpɔm.

4 Biceknɔ nnɔ taa' bi'fr, kɪ tuke mikpɔm mɔ ki kpaabe.

5 Piice nnɔ wuɔke' ma nnɔ, migɔɔnm cuo' be ne bi gɔɔn'.

6 «Kuyɔku ya siik, ne bi cii' bi wuureh ufaa bo ki teh: «Liike mɛn, piice nekn' nɪ ɲɔ. Ne mɛn kɪ tuobe wɔ usɛn bɔ.»

7 Ne bijefɛnb piik nnɔ ke finde', kɪ bondeh bi'fr.

8 Nɛn saan ne ijɔr iɲun nnɔ tɔke' biceknɔ biɲun nnɔ kɪ ye: «Pu tɛ mɛn mikpɔm, ti'fr benh yɛ nɪ kpiin ne.»

9 Ne biceknɔ nnɔ ye: «Nɪ yɛ fɛnm! Ti'kpɔm ɲa nɪ baa tinbi nin ninbi ke. Li joh mɛn bɔ kuɔreh mikpɔm saan kɪ tɪ de.»

10 Bi bure' be nɪ tɪ de, ne piice baa' nɪ. Ne biceknɔ biɲun bɔ bonde' nnɔ paan' piice nnɔ bo, kɪ kɔn' bi teh nɔ saan upiikuɔn nnɔ, ne bi piin'.

11 «Tɔ, ijɔr nnɔ mɔ lɔ baa' nɪ, ne kɪ ye: «Cɛnbaa, Cɛnbaa, piire tɪ kɔ.»

12 Ne u tɔke' be kɪ ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, ma bɛn ne.»

13 «Nɛn bo, la gɔh mɛn! Kime na bɛn lidaali lɔ bii uyo wɔ ne.»

Bitonsɔnb bita ya kpenjenm

(Luk 19:11-27)

14 «*Uwien ya bel tɪ naan uɲɛ wɔ joh usɛn, kɪ yin' u'tonsɔnb kɪ taa' u'faal kɪ de' be nnɔ ne.

15 U taa' milikbim itur iɲun kɪ de' uba, kɪ taa' itur ile kɪ de' utɔ, kɪ taa' liturɪ liba kɪ de' utɔ mɔ. U de' bi'ke bilɪ fre kɪ sɔn ma bo ne, ne kɪ pɔk kɪ siere' kɪ bure'.

16 Wɔ teke' itur iɲun nnɔ, i ya tɔan bo ne u tien' ukpenkpende, kɪ laa' kpɛle itur iɲun kɪ pukn'.

17 Wɔ teke' itur ile nnɔ mɔ tien' ukpenkpende kɪ laa' kpɛle itur ile kɪ pukn'.

18 Ama wɔ teke' liturɪ liba nnɔ jon' kɪ tɪ gbɪn' kubuɔku, ne kɪ taa' u'cɛnbaa ya likbim nnɔ kɪ subn'.

19 «Nɪ tete, ne bitonsɔnb nnɔ ya cɛnbaa lɔ liebe' nɪ, kɪ yɛ wɔ nɪ bɛnde u'faal kpɛ ma bi'saan.

* 25:1 Uyo bo, *Sufmbe ya piikuɔndaali, piice nin u'yul ne lɔ tɪ nɪ jo kɪ taa u'jekpen kɪ tɪ kuɔn.

²⁰ Nε utons�nl wà là teke' itur injun nnɔ tuke' ní, itur injun ki pukn', ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur injun nε. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpɛle itur injun ki pukn', yin sɔ.»

²¹ Nε u'cɛnbaa ye: «Ní mɔn, a yé utons�nmɔnmɔn nε, ki sɔn' lituonl mɔnmɔnm. A tien' mɔnmɔnm tibont tà waa ni. N li tien nε tibont tà yɛbe ya cɛn. Dɛn kí li poknh nin nni.»

²² Nε utons�nl wà là teke' itur ile nnɔ mɔ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur ile nε. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpɛle itur ile ki pukn', yin sɔ.»

²³ Nε u'cɛnbaa ye: «Ní mɔn, a yé utons�nmɔnmɔn nε, ki sɔn' lituonl mɔnmɔnm. A tien' mɔnmɔnm tibont tà waa ni. N li tien nε tibont tà yɛbe ya cɛn. Dɛn kí li poknh nin nni.»

²⁴ Nε utons�nl wà là teke' liturl liba nnɔ mɔ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n bɛn a'bó a'gbɛr faa nε. Nɔ bule' ná saan la, a cɛh nɛn saan nε. Nɔ cɔkn' ná saan la, a wɔrɛh nɛn saan nε.

²⁵ Nɛn nε cɛrɛ' n sɛn' bujɛwaanbu, ki taa' a'likbim, ki gbin' kubùoku ki subn'. Liike, a'likbim sɔ.»

²⁶ Nε u'cɛnbaa ye: «Utonsɛnbierɔ sin, ukpaayuon sin, a len' ki ye a bɛn n'bó, ki ye ma bule' ná saan la, n cɛh nɛn saan nε, ma cɔkn' ná saan la, n wɔrɛh nɛn saan nε.

²⁷ A bɛn nnɔ ma nnɔ, bɛ tien' nɔ nín taa' n'likbim ki tí blɛ' banki nɔ ná baa ní la, ní lɛ n'likbim nin kpɛle kí pukn-i?»

²⁸ Nε ki ye: «Fie mɛn u'turl liba nnɔ, kí taa kí pukn wà nɔmɛbe itur piik nnɔ.

²⁹ Kímɛ wà kɛ nɔmɛbe la, bi li pukn wɔn nε, wɔ ní li nɔmɛbe ki gbien'. Wà nɔ nɔmɛbe la, bi li tonde kí fie u nɔmɛbe ná waamu nnɔ mɔnɔn nε.

³⁰ Utonsɛnbierɔ wuɔ wɔn, wa nɔmɛbe kpɛle; nɛn wɔ mɛn kí tí wíɛ saali licinɗunl ni. Nɛn saan nε u li te ki muɔh, kí nɔmɔnh inɔgbɛn.» »

Unil ya Bijɛ li bu binib tibuur

³¹ «*Unil ya Bijɛ li baa ní, ki li tɔke nin Uwien ya tondb kɛ. U ya yo nε u li nɔmɛbe ukpíɛke ki gbien', kí kɛle u'berbiɛk bo tɛn ubɛrcien.

³² Bi li taan unɛndun ya nib kɛ u'nun bó, nε wɔ ní bore bɛ tɛn upekpaal boreh ipe nin iwɔb ma bo,

³³ kí taa ipe kí jon n'ɔjɛ bó, kí taa iwɔb kí jon u'nɔgɛn bó.

³⁴ Nɛn saan nε ubɛrcien li tɔke bà te u'nɔjɛ bó nnɔ kí ye: «Ninbi bà n'Baa tien' nε u'mɔnm nnɔ, dɛn mɛn kí lá ji libɛl là u là bonde' lè ki blɛ' nε haali unɛndun ya cincinm nnɔ.

³⁵ Kímɛ mikònm là cuo' nni, nε ni de' nni tijier n jin'. Uñuñun là cuo' nni, nε ni de' nni miñunm n ñun'. N là yé ucaan, nε ni teke' nni.

³⁶ N là te linil, nε ni de' nni tiwɛngolkaar n gole'. N là bun, nε ni baa' ki lá fuonde' nni. N là te lipɛkl ni, nε ni baa' n'saan.»

³⁷ Nε binimɔnb nnɔ li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nε ti là laa' nε mikònm nɔmɛbe nɛ, ti de' nɛ a jin'-i? Kí laa' nɛ uñuñun nɔmɛbe nɛ, ti de' nɛ a ñun'-i?

³⁸ Kí laa' nɛ a yé ucaan, ti teke' nɛ? Kí laa' nɛ a te linil, ti de' nɛ tiwɛngolkaar a gole'?

³⁹ Kí laa' nɛ a bun bii a te lipɛkl ni, ti baa' ki lá fuonde' nɛ?»

⁴⁰ Nε ubɛrcien li jiin bɛ kí ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ni là tien' nnɔ ki de' n'yaab ibaan nnɔ ma nnɔ, ni tien' ki de' min nε.»

⁴¹ «Nε kí tɔke bà te n'ɔgɛn bó nnɔ kí ye: «Ninbi bà Uwien wíɛ' nε minjùm nnɔ, jɛnde mɛn n'saan, kí tí kɔ Uwien sɛrɛ' umu wà wa ní kpiin, ki blɛ' usɛnpol nin u'tondb nnɔ ni.

⁴² Kimε mikònm là cuo' nni, nε na de' nni jier n jin'. Uñuñun là cuo' nni, nε na de' nni ñunm n ñun'.

⁴³ N là yé ucaan, nε na teke' nni. N là te linil, nε na de' nni wengolkaar n gole'. N là bun bii n là te lipεkl ni, nε na baa' ki lá fuonde' nni.»

⁴⁴ Nε bi'mo li niire nni ki ye: «Yonbdaan, u le yo ba nε ti là laa' ηε, mikònm ηmabe ηε bii uñuñun ηmabe ηε bii a yé ucaan bii a te linil bii a bun bii a te lipεkl ni, nε ta tore' ηε?»

⁴⁵ Nε n li jiin bi'mo ki ye: «N takeh nε imòn nε, na là tore' n'yaab ibaan nno ma nno, na tore' min nε.»

⁴⁶ Bi li le utudere wa ηa ηmabe gbenm. Ama binimònb nno ben li le limiel là ηa ηmabe gbenm nε.»

26

Bi kpaan' iye be ri ku Yesu

(Mark 14:1-2; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

¹ Uyo wa *Yesu len' ni'ke ki ti gben' nno nε ki take' u'panpaankaab ki ye:

² «Ni ben ki ye iwien ile gēbre' la, tinbi Sufmbε li jele ti'Pak ya nacenku. U ya yo nε bi li taa Unil ya Bijε ki ηukn binib, be ri ti kpe wo udəpənpənpə bo.»

³ To, bitətuərcienb nin Sufmbε ya cienb taan' bitətuərcienb ya cien Kayif den u luo bo

⁴ ki kpaan' iye ki ye bi li bole nε ki cuo Yesu, ki ku wo.

⁵ Nε ki takeh tob ki teh: «Ti la cuo wo men kunacenku nno ya yo. Ti cuo' wo u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lefina

(Mark 14:3-9; San 12:1-8)

⁶ *Yesu là te Betani ya du ni, Simon, ujend den.

⁷ U jinh uyo wa nno nε upii uba kən' ni ki tuke lefina uba u'daaku faa cεen alabaat* ya dingl ni, bi yih lefina nno naar. Upii nno taa' lefina nno ke ki wuwule' *Yesu ya yul bo.

⁸ U'panpaankaab laa' nno ma nno nε bi'benku ni ben', nε bi ye: «Be tien' u ñende' lefina wuo no?

⁹ Ti bi li fre ki kuore wo ki le ilike yi ri li yebe ki taa ki de bijiinb-a!»

¹⁰ *Yesu bende' bi lienh na bo, nε ki take' be ki ye: «Be tien' ni ηaabeh upii wuo ya yenm no nno? U tien' nni na man nε.

¹¹ Bijiinb li li te ni'saan uyo ke nε; ama min ηa ri li te ni'saan uyo ke.

¹² U taa' lefina wuo ki wule' n'gbenent bo ma nno, u bonde' n'subm nε.

¹³ N takeh nε imòn nε, bi li kpaande tigbεmənmon tuu uñendun ni na saan ke nno, bi li len u tien' na no bo, ηo binib ri li tien u'bo.»

Sudas yle wo ri kuore Yesu

(Mark 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wa Sudas Iskariyot nno jon' *bitətuərcienb saan,

¹⁵ ki ti niire be ki ye: «N taa' *Yesu ki ηukn' nε la, ni li de nni ba?» Nε bi kaan' ilike ya kur pita ki de' wo.

¹⁶ Nen daali nε u cin' ki nuunh u li ñε isen ya ki taa *Yesu ki ηukn be.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Pak ya nacenku

(Mark 14:12-21; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)

* **26:7** Alabaat yé litenl liba ya bol ne li'daaku faa cεen.

¹⁷ Kpɔnɔ wà ɲa ɲmɔbe ɲɔke ya nacenku ya cincindaali, nɛ *Yesu ya panpaankaab nɛkn' wɔ ki niire' wɔ ki ye: «A yɛ tɪ tien ɲɛ Pak ya nacenku ya jier lɛ saan-i?»

¹⁸ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Ní jo udu bó udaan uba saan, kí tɪ tɔke wɔ ki ye: «Tɪ Cenbaa ye u'yo baa'-a, wɔn nin u'panpaankaab lí baa kí lá jí Pak ya nacenku ya jier a ya den nɛ.» »

¹⁹ Nɛ u'panpaankaab tien' u tɔke' bɛ ma bo, nɛ ki tien' kunacenku nnɔ ya jier.

²⁰ Ní juɔre' nɛ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnɔ kɛle' ki jinh.

²¹ Bɪ jinh uyo wà nnɔ, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ní'ni uba lí kuɔre nni.»

²² Bɪ yɛnm saa' ki gbien', nɛ bi'kɛ niireh wɔ jɛjɛ ki teh: «Yonbdaan, n teh min ɲa ní-a?»

²³ Nɛ u ye: «Min nin wà taan' ki paan' lisɛnl ní nɔ nɛ lí kuɔre nni.

²⁴ Unil ya Bijɛ lí kpo tɛn ní kɛle' u'bo *Uwien ya gbɔnku ní kɪ ye ma bo nnɔ nɛ. Ama unil wà lí kuɔre wɔ nnɔ, ní bre udaan bo. Bɔ bi maa' wɔ mɔnɔn la, ní bí lí tu.»

²⁵ Nɛ Suda wà lí kuɔre wɔ nnɔ mɔ niire' wɔ ki ye: «Cenbaa, n teh min ɲa ní-a?» Nɛ *Yesu ye: «A ye nnɔ.»

Yonbdaan ya jier

(Mark 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korɛnt 11:23-25)

²⁶ Bɪ tɛ kɪ jinh tijier ma nnɔ, nɛ *Yesu yuure' kpɔnɔ, kɪ faare' Uwien, kɪ kɔkuɔ', kɪ taa' kɪ de' bɛ, kɪ ye: «Teke mɛn kí ɲmɔn, ná sɔ yɛ n'gbɛnɛnt.»

²⁷ Nɛ kɪ taa' midaam mɔ, kɪ faare' Uwien, kɪ taa' kɪ de' bɛ, kɪ ye: «Ní'kɛ ɲí ɲu mɛn,

²⁸ ná sɔ yɛ n'sɛm. Mɛn nɛ wɔngɛh kɪ teh Uwien cuo' nin binib kujotieku. Mí lí puube binib bá yebe ya kpele bo ɲɔ Uwien ɲí fɛre bɛ bí'biere.

²⁹ N tɔkeh nɛ nɛ, ma jí lí faa kí ɲu daam†, haali kí tɪ baa lidaali lá min nin ninbí lí liebe kí taan kí ɲu mɛ midɛfɛnm n'Baa ya bɛl ní.»

³⁰ Bɪ gɛn' Uwien ya yuon kɪ gbɛn', nɛ kɪ ɲɛn' kɪ don' Olifi ya siin ya juɔl bo.

Yesu tɔke' Pier kɪ ye u lí niɛ kí ye wa bɛn wɔ

(Mark 14:27-31; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

³¹ Tɔ, *Yesu tɔke' u'panpaankaab kɪ ye: «Kuɲɔnku kuu nɔ, ná lí tu nni nnɔ lí cɛre ní'kɛ ɲí sɛn kí dɔan nni, kímɛ ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ní kɪ ye: «N lí ku upekpaal, nɛ upepɛke kɛ ɲí yɛrɛ.»

³² Ama uyo wà n lí mɛkre bitɛnkpiib ní nnɔ, n lí liere nɛ kí jo Galile.»

³³ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Ná lí tu ɲɛ nnɔ lí cɛre bí'kɛ ɲí sɛn kí dɔan ɲɛ mɔnɔn la, min ɲa ɲí sɛn kí dɔan ɲɛ fiebu.»

³⁴ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, kuɲɔnku kuu, a lí niɛ bolm mita kí ye ɲa bɛn nni nɛ kí yaan ukuoje ɲí muɔ.»

³⁵ Nɛ Pier ye: «Haali bí lí ku min nin sɛn kɛ mɔnɔn la, ma ɲí niɛ kí ye ma bɛn ɲɛ.» Nɛ u'panpaankaab kɛ mɔ len' nnɔ.

Yesu kɔare' niba saan bí yih nɛ Getsemani

(Mark 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tɪ baa' niba saan, bí yih nɛ Getsemani. Nɛ u tɔke' bɛ kɪ ye: «Juore mɛn niɛ saan, ɲí jɛnde kí tɪ kɔare.»

³⁷ Nɛ kɪ taa' Pier nin Sebede ya bijieɓ bile kɪ bure'. Bujɛwaanbu cin' kɪ kɔh wɔ nɛ u'yɛnm saah,

† 26:29 Midaam nnɔ yɛ isibii ya daam má bí yih mɛ fɛn nnɔ nɛ.

38 nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «N'yɛnm saa' ki tɪ kɛndɛ' tɛn mikuum nɛ bɛnh nin nni. Nɪ mɔ nɪ juore niɛ saan, ki la gɔh.»

39 U jɛndɛ' waamu, nɛ ki puɔn', ki kàareh ki teh: «O, n'Baa, nɪ tuo' la, á cɛrɛ ijɛnd yɛ nɪ jɛndɛ nni. Ama la cɛrɛ nɛ nɪ li yé min yíe ma bo, cɛrɛ nɛ nɪ li yé sin yíe ma bo.»

40 U liɛbɛ' nɪ u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh nɛ, nɛ u tɔkɛ' Pɪɛr ki ye: «O! Na nɪ frɛ kɪ la gùɔn kukurku kuba mɔnɔn-ii?»

41 La gɔh mɛn, ki li kàareh nɔ ki la lu biikm nɪ. Nɪ'yɛnm yíe, ama mituɔm nɛ pɔrɛ' nɛ.»

42 Nɛ ki tɪ jɛndɛ' waamu, ki kàare' nle bo ki ye: «O, n'Baa, na nɪ tuo á jɛndɛ n'saan ijɛnd yíe nɔ la, cɛrɛ a'yíem nɪ tien.»

43 U tɪ liɛbɛ' nɪ u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi tɪ gɔh nɛ, kime migùɔnm nɛ nɔndɛ' bɛ.

44 Nɛ u dàan' bɛ, ki tɪ jɛndɛ' waamu, nɛ ki kàare' nta bo nin i ya nɔbonbaab.

45 U tɪ liɛbɛ' nɪ u'panpaankaab nnɔ saan, nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Nɪ biɛ ki fuoreh nɛ ki gɔh-a! Uyo nɛkn' nɪ nɔ! Bi li taa Unil ya Bijɛ kɪ nɔkn bibiɛrdɛnɔ.

46 Fii mɛn tɪ jo. Liike mɛn, wà kuɔrɛ' nni nnɔ nɛkn' nɪ nɔ.»

Yesu ya cuom

(Mark 14:43-50; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

47 U laan biɛ ki lienh nɛ Sudas u'panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba baa' nɪ nin linigociɛnɪ bi tuke mujusiemu nin ilɛnbɛn. Bitɔtuɔrciɛnɪ nin Sufmbɛ ya ciɛnɪ nɛ sɔn' bɛ nɪ.

48 Sudas wà kuɔrɛ' *Yesu nnɔ tɔkɛ' linigol nnɔ ki ye: «Nɪ lá laa' n jon' ki tɪ lɔkn' wà la, wɔn nɪnɔ, nɪ cuo wɔ.»

49 U pɔk ki cuon' ki nɛkn' Yesu, nɛ ki ye: «Cɛnbaa, n fuondɛh nɛ,» nɛ ki lɔkn' wɔ.

50 Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «N'jɔ, tien a baa' á tien nà.»

Nɛn saan nɛ binib nnɔ nɛkn' ki lá cuo' Yesu.

51 Bà tɛ Yesu saan nnɔ ya uba nɛrɛ' u'jusiek ki gɛ' ki paare' bitɔtuɔrciɛnɪ ya ciɛn ya tonsɔnl uba ya tubl.

52 Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «jiin a'jusiek nnɔ kɪ cùɔn ki'tuɔku nɪ, kime wà kɛ kuuleh nin kijusiek la, kijusiek nɛ li ku u'mɔ.

53 Nà bɛn ki ye n miɛ' n'Baa Uwien la, u li sɔn nɪ u'tondɔ ɪcɛk ɪcɛk piik nin ilɛ n'saan fɛnfɛnnɔ-ɔɔ?‡

54 N tien' nnɔ la, nà kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku nɪ nnɔ li tien mila kɪ tien-i?»

55 Nɛn saan nɛ u tɔkɛ' linigol nnɔ ki ye: «Nɪ tuke mujusiemu nin ilɛnbɛn nɪ lá cuo nni tɛn n yé udukond nɛ-a! N lá kaah idaan kɛ *Uwien ya duku ya luo bo ki wɔknɪ binib, nɛ na cuo' nni u ya yo.

56 Nɛn kɛ tien' nɔ *Uwien ya nɔbonsɔknɪ lá kɛlɛ' nà *Uwien ya gbɔnku nɪ nnɔ nɛ nɪ tien nɛ.»

Nɛn saan nɛ u'panpaankaab kɛ sɛn' ki dàan' wɔ.

Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab bun' Yesu tibuur

(Mark 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

57 Binib bà cuo' *Yesu nnɔ taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrciɛnɪ ya ciɛn Kayif dɛn, *Yiko ya wɔnwɔknɪ nin Sufmbɛ ya ciɛnɪ taan' nà saan nnɔ.

58 Pɪɛr pɛ *Yesu bo, ki tɛ fɔnfɔkm, ki tɪ baa' bitɔtuɔrciɛnɪ ya ciɛn dɛn nɛ ki kɔn' ki tɪ kɛlɛ' biguguurb saan, wɔ nɪ liike nɪ li gɛn ma bo.

59 Bitɔtuɔrciɛnɪ nin tibuur ya cɛkl yaab kɛ nuunh bi li dule kutonnɛnku kùà bo kɪ biin Yesu nɔ kɪ ku wɔ nɛ.

‡ 26:53 Erom ya sojacckl liba ya sojambe lá li baa ten itur iluob.

⁶⁰ Nin binib baa' ki lá nən' u'bo kutonnənku ki yēbe ma kē nnō, ba laa' u'biil. Mifōrm nē biññmaadenb bile baa'

⁶¹ Ki lá len' ki ye: «Ujē wuō len' ki ye: «N li fre ki bere Uwien ya duku, ki liēbe ki mē kù iwien ita.» »

⁶² Nē bitōtuorciēnb ya ciēn fii' ki sere', ki tōke' *Yesu ki ye: «ŋa n̄ len kī jiin-ii? Ŋa ŋmōbe tuba á len kī jiin binib bā biindeh ŋē nō-ō?»

⁶³ *Yesu ŋmin, nē bitōtuorciēnb ya ciēn tōke' wō ki ye: «Uwien wā fuobe ya yel bo, a yē Uwien ya Nigēndkē Kristo, ki yē Uwien ya Bijē nē la, tōke tē.»

⁶⁴ Nē *Yesu ye: «Sin nē ye nnō. Ama n tōkeh nē nē, kī ŋē fēnfēnnō kī taa kī li joh, ni li lē Unil ya Bijē kē Uwien, mituām kē ya daan ya jie bō, ki li lē wō titēwālgbānt ni paaki bō, u we nī.»

⁶⁵ U len' nnō ma nnō, nē bitōtuorciēnb ya ciēn kere' wōn bugbēn ya lierl, § nē ki ye: «U suke' Uwien nē. Ta ji nuunh mōnkunl. Ni cii' u suke' Uwien ma bo.

⁶⁶ Ni maaleh mila?» Nē bi ye: «U kpē mikuum nē.»

⁶⁷ Nēn saan nē bi cēreh u'nun bō tīfinsēnt, ki kureh wō, nē bitōb mō kpābreh wō itēnpē,

⁶⁸ ki tōkeh wō ki teh: «A yē Uwien ya Nigēndkē Kristo la, bukre wā nī' ŋē.»

Pier niē' ki ye wa bēn Yesu

(Mark 14:66-72; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Tō, Pier kē uluo bo, nē upiitonsōnl uba baa' ki lá tōke' wō ki ye: «A'mō lá te nin Galile ya *Yesu wuō nē.»

⁷⁰ Nē Pier niē' bi'kē ya nun bō ki ye: «Ma bēn a ye á ye bà.»

⁷¹ U joh bunañjebu bō, nē upiitonsōntō laa' wō, ki tōke' binib bā te ni'saan nnō ki ye: «Ujē wuō mō lá te nin Nasaret ya *Yesu nē.»

⁷² Nē u tī niē' ki pole' ki ye: «Ma bēn ujē bugbēn.»

⁷³ Nī pukn' waamu, nē binib bā te ni'saan nnō baa' ki lá tōke' wō ki ye: «Nī yē imān nē, a'mō yē *Yesu yaab ya uba nē; a'lenm nē wōngēh a yē nā bō yō.»

⁷⁴ Nē Pier cin' ki niēh ki poleh ki teh «Ma bēn ujē wuō nō. N nēn' la, Uwien la daan nni.» Nē ukuoje pōk ki muo' i ya tāan bo.

⁷⁵ Nēn saan nē Pier tiere' *Yesu bi tōke' wō ma ki ye: «A li niē bolm mita kī ye ŋa bēn nni nē kī yaan ukuoje nī muo' nnō.» Nē ki ŋēn' saali, ki tī muo' kī gbīēnde' cēēn.

27

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Mark 15:1; Luk 23:1-2; San 18:28-32)

¹ Nī faa' kutēñjēsōnsōnku, nē bitōtuorciēnb nin Sufmbe ya ciēnb kē kēle' ki bonde' ki liike' bī li tien ma kī ku Yesu.

² Bi lōle' wō, nē kī taa' wō ki tī ŋukn' gobina Pilat.

Sudas kpo' ma bo

(Itūon 1:18-19)

³ Tō, Sudas wā kuore' *Yesu nnō laa' bi bun' *Yesu tibuur ki ye u kpē mikuum ma nnō, u'yēnm ŋaabe' kī gbien', nē u jiin' ilike ya kur pita nnō, wō n̄ tī de bitōtuorciēnb nin Sufmbe ya ciēnb,

⁴ nē kī tōke' bē ki ye: «N bii' nē. N kuore' unil wā ŋa ŋmōbe biil nē.» Nē bi ye: «Na yē ti ya gbēr, a'yaar nīnō.»

⁵ Nē u taa' ilike ya kur nnō kī wiē' Uwien ya duku ni, kī siere', nē kī jon' kī tī jon' u'ba.

⁶ Tɔ, bitətuərɕiɛnb gɛngɛnde' ilike ya kur nnɔ, nɛ ki ye: «Nì yé misɛm ya like nɛ. Tì'yiko ɲa nì tuo tì taa yì kɪ kpɛn Uwien ya duku ya liklekl nì.»

⁷ Bi gbhere' kɪ likle' bi li tien yì ma, nɛ ki taa' yì kɪ de' umaar ya kpàabu, bɛ nì li subeh bicɛnb.

⁸ Nɛn bo nɛ bi yih nì'saan «Misɛm ya kpàabu» haali nin fɛnfɛnnɔ.

⁹ Nì tien' *Uwien ya ɲabonsɔknl Seremi là len' ma ki ye: «Bi taa' ilike ya kur pita nɛ; Israyɛl yaab là kpaan' udaan ya daaku ubiɛn wà nnɔ,

¹⁰ nɛ ki de' umaar ya kpàabu. Yonbdaan là tɔke' nni kɪ ye nnɔ nɛ.»

Pilat bun' Yesu tibuur

(Mark 15:2-5; Luk 23:3-5; San 18:33-38)

¹¹ *Yesu se gobina Pilat ya nun bó, nɛ u niire' wɔ ki ye: «Sin, a yé Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?» Nɛ Yesu jiin' wɔ ki ye: «Sin nɛ ye nnɔ.»

¹² Bitətuərɕiɛnb nin Sufmbɛ ya ɕiɛnb biindeh Yesu, ama wa len' tuba.

¹³ Nɛ Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Ʋa ciɪh bi biindeh ɲɛ mibiinm mà kɛ ya bol-ii?»

¹⁴ Ama *Yesu ɲa jiin' wɔ ɲabonl liba mɔnɔn. Nɛn nɛ cuo' wɔ miyɔkm cɛɛn.

Bi bun' Yesu tibuur kɪ ye u kpɛ mikuum

(Mark 15:6-15; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

¹⁵ Sufmbɛ ya Pak ya nacenku kɛ nacenku ya yo la, Pilat tì nì ɲɛn lipɛkl ya nìl wà linigol yíe wɔ nɛ kɪ wiɛ.

¹⁶ U ya yo kɪ laa' unil uba te lipɛkl nì u'yel kpɛrɛ', bi yih wɔ *Yesu Barabas.

¹⁷ Linigol taan' ma nnɔ, nɛ Pilat niire' lè kɪ ye: «Nì yíe nì ɲɛn ɲmɛ lipɛkl nì? *Yesu Barabas bii *Yesu wà bi yih wɔ *Kristo nnɔ?»

¹⁸ Pilat niire' nnɔ, kime u bɛn kɪ ye bitətuərɕiɛnb nin Sufmbɛ ya ɕiɛnb ɲmɔbe kinɛnk nɛ *Yesu bo. Nɛn nɛ cɛrɛ' bi taa' wɔ kɪ lá ɲukn' wɔ.

¹⁹ Uyo wà Pilat kɛ kɪ buh *Yesu tibuur nnɔ, nɛ u'po sɔn' kɪ tɔke' wɔ ki ye: «La taa a'gber kɪ kuɔn uje wà ɲa ɲmɔbe biil nɔ ya gber nì. Kime uje bugbɛn bo, n dekn' tɪdeknɛt kuɔnku kuu tù wiebe nni cɛɛn.»

²⁰ Ama bitətuərɕiɛnb nin Sufmbɛ ya ɕiɛnb sure' linigol nnɔ kɪ ye lɛ nì tɔke Pilat wɔ nì wiɛ bɛ Barabas, kɪ ku Yesu.

²¹ Nɛ Pilat tì niire' bɛ kɪ ye: «Bijɛb bile biɛ nì, nì yíe nì wiɛ u la?» Nɛ bi ye: «Wiɛ Barabas.»

²² Nɛ Pilat niire' bɛ kɪ ye: «Nnɔ la, *Yesu wà bi yih wɔ *Kristo nnɔ, n li tien wɔ mila?» Nɛ bi'kɛ ye: «Bɛ nì kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo.»

²³ Nɛ u tì niire' bɛ kɪ ye: «U tɛn kɪ bii' lɛ biil nɛ?» Nɛ bi tùɔreh kɪ wuureh kɪ gbiekeh kɪ teh: «Bɛ nì kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo.»

²⁴ Pilat laa' wa nì fre kɪ tien niba, bi kpireh kɪ joh nɛ, nɛ u taa' miɲunm, kɪ nire' bi'nun bó, nɛ kɪ ye: «Ma te uje wuɔ ya kuum nì. Nì yé nì ya gber nɛ.»

²⁵ Nɛ bi'kɛ ye: «Cɛrɛ u'kuum nì lɛ yé tinbi nun tì'bumu ya gbɛɛ.»

²⁶ Pilat wiɛ' bɛ Barabas, kɪ cɛrɛ' u'sojambɛ nì' *Yesu inalɛbe, nɛ u taa' wɔ kɪ de' bɛ bɛ nì tì kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo.

Sojambɛ leh Yesu

(Mark 15:16-20; San 19:2-3)

²⁷ Tɔ, Pilat ya sojambɛ nnɔ taa' *Yesu kɪ kɔn' Pilat den uluo bo, nɛ kɪ taan' bi'cekl ya sojambɛ kɛ, kɪ guɔn' kɪ linde' wɔ,

²⁸ kɪ gore' wɔ, nɛ kɪ taa' kuliermɔnmɔnku kuba kɪ goln' wɔ,

²⁹ kɪ taa' ikonkon kɪ lɔnlɔn' uyukɛkpɛ kɪ kpɛle' u'yul, kɪ taa' lilɛnbɛnl kɪ ɲukn' u'ɔjje nì, nɛ kɪ gbaandeh u'nun bó, kɪ leh wɔ kɪ teh: «Sufmbɛ ya bɛɔ, tì fuondeh ɲɛ-a!»

³⁰ Nɛ kɪ cereh u'bo tiɲinsɛnt, kɪ taah lilɛnbɛnl nnɔ kɪ kpaakeh u'yul bo.

³¹ Bi lè' wə ki tì gben', nɛ ki gore' kuliermónmónku nnə, ki taa' u'wəngolkaar ki jii'n' ki góln' wə, nɛ ki taa' wə ki bure' bɛ rí tì kpɛ udəpənpən bo.

Bi kpɛ' Yesu udəpənpən bo

(Mark 15:21-32; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

³² Bi tì ñɛh udu ni ma nnə, nɛ ki cende' uɛ uba bi yih wə Simən, u yé Sirənn ya du ya nil nɛ. Bi cuo' uɛ bugben ki wəbɛn' wə, wə rí tuke *Yesu ya dəpənpən.

³³ Bi tì baa' niba saan, bi yih nɛ Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpəbku ya Bùol.»

³⁴ Nɛ ki taa' midaam mà cuuke' nà to kərkeri ki de' Yesu, ki ye wə rí ñu. U lèn', nɛ ki yíe' ka ñun'.

³⁵ Sojambe nnə kpɛ' wə udəpənpən bo. Nɛ ki taa' u'wəngolkaar ki fùrɛ' imúon ki gbiire' tɔ,

³⁶ nɛ ki kɛ ni'saan ki gu wə.

³⁷ Bi là kɛle' nà cɛrɛ' bi kpɛ' wə nnə ki tɛbn' u'dəpənpən bo u'yul bó. Bi là kɛle' ki ye: «Sufmbɛ ya bɛr *Yesu sɔ nɔ.»

³⁸ Bi kpɛ' idukond ile mɔ u'saan idəpənpən bo, bi kpɛ' uba u'nəjie bó, ki kpɛ' u'tə u'nəgen bó.

³⁹ Binib bà gèbreh ni'saan nnə sukreh wə ki gònbeh iyul ki təkɛh wə

⁴⁰ ki tɛh: «Sin wà ye a li bere Uwien ya duku kí liɛbe kí mɛ kù iwien ita nnə, ñmien a'ba-a! A yé Uwien ya Bijɛ la, jüre ni udəpənpən wuu bo-a!»

⁴¹ Nɛ bitətuərɛienb nin Yiko ya wənwəknb nin Sufmbɛ ya cɛnɛb mɔ leh wə ki tɛh:

⁴² «U ñmien' binitəb nɛ, ka rí fre kí ñmien u'ba-a! U yé Israyɛl yaab ya bɛr la, wə rí jüre ni udəpənpən wuu bo fɛnfɛnnə, ɲɔ tì teke wə kí jì.

⁴³ U du Uwien bo nɛ, ki təkɛ' ki ye u yé Uwien ya Bijɛ. Uwien yíe wə la, wə rí ñmien wə fɛnfɛnnə.»

⁴⁴ Nɛ idukond yà bi kpɛ' yè u'saan idəpənpən bo nnə mɔ sukreh wə nnə.

Yesu ya kuum udəpənpən bo

(Mark 15:33-41; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

⁴⁵ Tə, kuwensiiku ya yo nɛ nɛ ci' ki bliike' utingben kɛ bo ki tì baa' kutaajuokɔ tikur tuta ya yo.

⁴⁶ Ní tuoh tikur tuta ya yo nɛ *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Eli, Eli, lama sabaktani?» Ní'tingi si: «N'Wien, n'Wien, bɛ tien' a wiɛ' nni?»

⁴⁷ Binib bà se ni'saan nnə ya biba ɲa cii' u wuure' ki ye bà mənəmən nɛ ki ye: «U lii yih Eli nɛ.»

⁴⁸ Nɛ bi'ni uba sɛn' i ya tään bo ki jon' ki tì yuure' ticitənt, ki lá sɛkn' midɛɲmiɲmiikm miba ni, ki taa' ki tuun' lilɛnbɛnl bo, ki tɛnde' ki kòle' u'ñəbu ki ye wə rí muərə.

⁴⁹ Nɛ bà sɛn nnə ye: «Dàan, tì liike *Eli li baa kí lá ñmien wə bii wa rí baa.»

⁵⁰ Nɛn saan nɛ *Yesu tì wuure' ufaa bo, nɛ ki kpo'.

⁵¹ U ya yo nɛ kukpɛlɛkɛkpɛkɛku kùà bore' Uwien ya duku ni bolm mile nnə kɛrɛ' ku'siik ni paaki ki tì ci' tingi. Kitink jènge', itɛn yɛyɛkrɛ',

⁵² ikul bibiire', nɛ Uwien cɛrɛ' binib bà là pɛ u'sɛn bo ki kpo' nnə mɛkrɛ' ki yɛbe.

⁵³ Bi ñɛn' ikul ni, nɛ *Yesu mɛkrɛ' uyo wà bitɛnkpiib ni nnə, bi kən' Uwien ya du Yerusalem ni, ki cɛrɛ' binib laa' bɛ ki yɛbe.

⁵⁴ Sojambe kobk ya cɛn nin sojambe bà te *Yesu saan ki gu wə nnə laa' kitink jènge' ma, ki laa' tibont tà kɛ tien' nnə, nɛ nɛ cuo' bɛ bujɛwaanbu ki gbien', nɛ bi ye: «Imən, uɛ wuə mənbe ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ.»

⁵⁵ Bipiib biba mɔ là te ni'saan ki yɛbe, ki se fənfəkm ki likeh. Bi là ñɛn' haali Galile nɛ ki pɛ u'bo ki toreh wə.

⁵⁶ Bi'ni biba si: Mari Madelenn nin Saak nin *Yosef ya naa Mari nin Sebede ya bijieb ya naa.

Yesu ya subm

(Mark 15:42-47; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁵⁷ Ni juare', ne ufaadaan uba baa' ni ki ye Arimate ya nil, bi yih wɔ *Yosef. U mɔ la ye *Yesu ya panpaanke ne.

⁵⁸ U jon' Pilat saan ki ti take' wɔ ki ye u tuo' la, wɔ n cɛbe wɔ *Yesu ya gbɛnɛnt. Nɛ Pilat de' usɛn ki ye bɛ n cɛbe wɔ tɔ.

⁵⁹ Nɛ *Yosef taa' *Yesu ya gbɛnɛnt, ki taa' kukpɛlɛfɛnku ki tɛntɛn' tɔ,

⁶⁰ ki taa' tɔ ki ti ble' ufele uba ni, ki binde' kutɛngbɛngbɛnku kuba, ki bliin' bufɛnaɔbu nɛ ki bure'. U la cɛre' bi cube' ufele nɔ kujɛtenku kuba ya kele ni nɛ ki de' wɔn bugbɛn. Ba laan la sube' nil len.*

⁶¹ Mari Madelenn nin Maritɔ nɔ mɔ la te ni saan, ki kɛ likul nɔ ya nun bɔ.

Sojambɛ gu Yesu ya kul

⁶² Lidaali la bi bondeh *Saba ya daali nɔ gbɛre', ni faa' nɛ bitɔtuɔrcienb nin *Farisienmbɛ taan' ki jon' Pilat saan,

⁶³ ki take' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti tiere' ki ye utonnɛndaan nɔ la fuobe ma nɔ, u la ye u kpo' la, wienta daali u li mɛkre bitɛnkpiib ni.

⁶⁴ Nɛn bo, cɛre sojambɛ n li gu u'kul, ki ti baa' wienta daali, ɔ u'panpaankaab la baa ki la suu ki nɛn u'gbɛnɛnt, ki take binib ki ye u mɛkre' bitɛnkpiib ni nɛ. Bi tien' nɔ la, ku ya tonnenfɔrkaaku li cɛn kukpiɛku.»

⁶⁵ Nɛ Pilat ye: «Sojambɛ sɔ. Li joh mɛn ki ti cɛre bɛ n li gu u'kul ni yie ma bo.»

⁶⁶ Nɛ bi bure' ki ti pɔle' ki dieke' litɛn la bi likul nɔ, ki cɛre' sojambɛ nɔ gu.

28

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Mark 16:1-10; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gbɛre', kutaaku kɔa li faa nɔ, nɛ Mari Madelenn nin Maritɔ wɔre' ki fi' ki jon' bɛ n ti gɔnde likul nɔ.

² I ya tɔan bo nɛ kitink jɛnge' ki gbien', nɛ Yonbdaan ya tond uba nɛn' paaki bɔ ni, ki la biire' litɛn nɔ ki binde' lɛ, ki kele' li'bo.

³ U windeh tɛn utɛmeknde, nɛ u'wɛngolkaar pɛn tein.

⁴ Sojambɛ bɔ gu likul nɔ laa' wɔ ma nɔ, bujɛwaanbu cuo' bɛ cɛɛn. Bi'gbɛnɛnt ɔh, nɛ bi fifike'.

⁵ Nɛ utond nɔ take' bipiib nɔ ki ye: «Ninbi, la fɛnge mɛn. N bɛn ni nuunh *Yesu wɔ bi la kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bɔ nɔ nɛ.

⁶ Wa ji te nie saan. U mɛkre' tɛn u la len' ma bo nɛ. Dɛn mɛn, ki liike u la dɔ na saan.

⁷ Jo mɛn tonm ki ti take u'panpaankaab ki ye u mɛkre', ki liere' bɛ ki bure' Galile bɔ ɔ. Bi li ti lɛ wɔ nɛn bɔ nɛ. N ɛmɔbe tun nɛ n take nɛ.»

⁸ Nɛ bipiib nɔ pɔk ki siere' likul nɔ saan; bujɛwaanbu ɛmɔbe bɛ, ama bi'yɛnm mɛn sɔnge cɛɛn nɛ bi tiinh ki joh bɛ n ti take *Yesu ya panpaankaab Uwien ya tond nɔ take' bɛ na nɔ.

⁹ Bi joh ma nɔ nɛ *Yesu cende' bɛ usɛn ni, ki fuonde' bɛ. Nɛ bi gbaan' u'nintuɔli, ki cuo' u'tɔan ki puke' wɔ.

¹⁰ Nɛ u take' bɛ ki ye: «La fɛnge mɛn. Li joh mɛn ki ti take n'panpaankaab ki ye bɛ n li joh Galile. Bi li ti lɛ nni nɛn bɔ nɛ.»

* **27:60** Sufmbɛ la subeh bitɛnkpiib nɔ nɛ.

Bi pèn' Sojambɛ ilike bɛ rí tɔke kí ye Yesu ɲa mɛkre'

¹¹ Uyo wà bipiib nnɔ joh nnɔ, nɛ sojambɛ bà gu *Yesu ya kul nnɔ ya biba jon' Yerusalem, kí tĩ tɔke' bitɔtuɔrciɛnb bi laa' nà kɛ.

¹² Nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb taan' kí kèle' kí gbiere', nɛ kí ɲɛn' ilike í yɛbe kí de' sojambɛ nnɔ,

¹³ kí tɔke' bɛ kí ye: «Li joh mɛn kí lí tɔkeh binib kí teh ní dɔ kuɲɔnku kí gɔh, nɛ u'panpaankaab baa' kí lá sun' kí ɲɛn' wɔ likul nnɔ ní.

¹⁴ Pilat cii' la, tinbi nɛ lí duɔn u'yɛnm kí ɲɛn nɛ len.»

¹⁵ Sojambɛ nnɔ teke' ilike nnɔ, nɛ kí jon' kí tĩ tien' bí tɔke' bɛ kí ye ma bo. Nɛn bo nɛ bí kpaandeh tigbɛr nnɔ Sufmbɛ ní haali nin dinnɔ.

Yesu sɔn' u'panpaankaab uɲɛndun ní ní'kɛ saan

(Mark 16:14-18; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)

¹⁶ Tɔ, *Yesu ya panpaankaab piik nin uba nnɔ jon' Galile ní, lijuɔl lá *Yesu lá yien' bɛ lí'bo nnɔ bo.

¹⁷ Bí laa' wɔ ma nnɔ, nɛ kí gbaan' u'nintuɔlí kí puke' wɔ. Ama bí'ni biba jiehi.

¹⁸ Nɛ *Yesu nɛkn' bɛ kí tɔke' bɛ kí ye: «Uwien de' nni mituɔm kɛ paaki nin tingi.

¹⁹ Nɛn bo, lí joh mɛn inibol kɛ saan, kí tĩ tien bɛ n'panpaankaab, kí sɛi bɛ Uwien ya ɲunm, Baa nin Bijɛ nin *Mifuoɲaanm ya yel bo,

²⁰ Kí wɔkn bɛ bɛ rí lí boh n tɔke' nɛ nà kɛ nnɔ. Ní lí bɛn kí ye ní tɛ ní'saan uyo kɛ kí tĩ baa uɲɛndun ya gbenm.»

Tigbɛmɔnmɔnt tà Mark kɛlɛ' tũ nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Mark ɲa yé Yesu ya tondɔ piik nin bile nnɔ ya uba. Ama u cii' Yesu ya gbɛr Pɛr nin Pɔl saan nɛ, kimɛ u tien' bi'saan ki wuɔkɛ'. U kɛlɛ' kugbɔnku kuu ki dɛ' binib bà nnɔ ya biba ɲa yé Sufmbɛ. Wa kɛlɛ' ku'ni bi maa' Yesu ma bo, ka kɛlɛ' Yesu len' tigbɛr tà nnɔ mɔ nĩ fɔkɛ, ama u tũrɛ' ki kɛlɛ' Yesu sɔnsɔn' itũnɔn yà nin u tien' miyɔkm ya bont tà kɛ, ki wuɔn' Yesu buu' biwienb nin wɔn nin Sufmbɛ ya ciɛnb finfinde' ma bo nɛ.

Mark cin' u'gbɔnku ma nnɔ, u wuɔn' ki ye Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ (1:1), ki tĩ tonde' nin wɔn Yesu, Uwien ya Bijɛ ya kuum udɔpɔnpɔn bo ya gbɛr (15:39).

Bi li fre kí gbiire Mark ya gbɔnku ibɔk ile. Libɔkkpiɛkl cinh liyul 1:1 kí tĩ baa iyul 8:26 nɛ libɔkɛl cinh iyul 8:27 kí tĩ baa 16:20. Kugbɔnku kuu ya bɔkkpiɛkl nĩ (1:1–8:26), Yesu buu' biwienb, ki ɲɔrɛ' isɛnpol binib saan, ki wɔkn' binib Uwien ya gbɛr. Ama wa yíɛ binib ní bɛndɛ u yé udaan wà nɛ ka toh binib mɔ ní tɔkɛ u yé udaan wà. Kugbɔnku kuu ya bɔkɛl nĩ (8:27–16:20), Mark yíɛ wɔ ní wuɔn binib kí ye Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ. U yé Uwien ya Bijɛ ma nnɔ, nɛ cɛrɛ' u tɛh miyɔkm ya bont.

Imɔn, Yesu yé Uwien ya Bijɛ nɛ, ama u tuo' ki tien' u'ba unisaal ki tuo' Uwien ya ɲɔbu bó, ki jin' ijɛnd ki tĩ kpo' udɔpɔnpɔn bo.

*San wà siih binib Uwien ya ɲunm ya gbɛr
(Matie 3:1-12; Luk 3:1-18; San 1:19-28)*

¹ *Uwien ya Bijɛ *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ya cinm.

² Tũ cin' tɛn *Uwien ya ɲɔbɔnsɔknl Esayi là kɛlɛ' ma u'gbɔnku ni ki ye:
«Liike, n li sɔn n'tond wɔ ní liere ɲɛ,
kí lá tũrɛ a'sɛn.

³ Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki tɛh:
<Tũrɛ mɛn Yonbdaan ya sɛn,
kí cubn u'sɛngɛnmɛu kí dɛ wɔ.»

⁴ Nnɔ nɛ San wà siih binib Uwien ya ɲunm baa' ki tɛ kupenpelku ni, ki kpaandɛh ki tɛh: «Lɛbrɛ mɛn ni'tɛtɛm, ní sli nɛ Uwien ya ɲunm ɲɔ Uwien ní fɛrɛ nɛ ni'biɛrɛ.»

⁵ Nɛ Sude ya tinfɛnm yaab kɛ nin Yerusalem yaab kɛ bàarɛh u'saan ki kpiirɛh bi'biɛrɛ, nɛ u siih bɛ Uwien ya ɲunm Sudɛn ya kpenl nĩ.

⁶ San là guo liliɛrl là nnɔ bi taa' ɲɔkma ya kɔbr nɛ ki lòn' lɛ. U là gbɛn kugbɔnku ya ningɛnl nɛ u'ciɛk nĩ. U là jinh inacu nin tisiir nɛ.

⁷ U là tɔkɛh linigol nnɔ ki tɛh: «Uba li paan n'puoli bó ní ki ɲmɔbɛ mituɔm ki cɛn' nni. Ma kpɛ ní buɔn kí lore u'tacɛningɛn.

⁸ Min taa' miɲunm nɛ ki sli' nɛ Uwien ya ɲunm. Wɔn nɛ lá li cɛrɛ
*Mifuoɲaannm ní jiirɛ ní ni'bo.»

*San sii' Yesu Uwien ya ɲunm
(Matie 3:13-4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)*

⁹ Tɔ, i ya dɛn nɛ *Yesu ɲɛn' Nasarɛt, udu wà tɛ Galilɛ ya tinfɛnm ni nnɔ ki baa' San saan. Nɛ San sii' wɔ Uwien ya ɲunm Sudɛn ya kpenl nĩ.

¹⁰ *Yesu ɲɛh miɲunm ni uyo wà nnɔ nɛ ki laa' kutaaku kɛrɛ', ki laa'
*Mifuoɲaannm jiinh ní ki naan unɛnjɛl, kí lá kɛlɛ' u'bo.

¹¹ Nε unieke uba n̄en' paaki bó ní ki ye: «Sin, a yé n'bijε nε, n yíε ηε nε n'yεnm s̄onge a'bo.»

Satan biike' Yesu

¹² I ya tāan bo, nε *Mifuoŋaanm taa' *Yesu ki jon' kupenpelku ni.

¹³ U là tien' len iwien pinan nε, nε *Satan bíkreh w̄o. U te nin kumūoku ni ya w̄ent nε, nε Uwien ya tondb toreh w̄o.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

¹⁴ T̄o, n̄i tete nε bi lá cuo' San ki pekn'. Ni ya puoli bó nε *Yesu jon' Galile ki t̄i kpaandeh Uwien ya gb̄em̄onm̄ont,

¹⁵ ki teh: «Uyo baa'-a! Uwien ya bel nek'n' ní η̄o. Lèbre m̄en ni'tetem, kí teke tigb̄em̄onm̄ont kí ji.»

Yesu yin' bijenb̄eb binan bε n̄i paan u'bo

(Matie 4:18-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)

¹⁶ *Yesu cuonh ki kp̄aakeh Galile ya n̄unciεnm, nε ki laa' Sim̄on nin u'ninje Andre te ki wienh bubebu. Bi là yé bijenb̄eb nε.

¹⁷ Nε u t̄oke' bε ki ye: «Paan m̄en n'bo ní, η̄o n̄i c̄ere ní li taakeh binib ki dien̄h nni.»

¹⁸ Bi d̄aan' bi'b̄aan i ya tāan bo, nε ki paan' u'bo.

¹⁹ U jende' waamu ki pukn', nε ki t̄i laa' Sebede ya bijiēb Saak nin u'ninje San te bi'ñerbu ni, ki t̄ūoreh bi'b̄aan.

²⁰ *Yesu yin' bε i ya tāan bo nε bi d̄aan' bi'b̄aa Sebede nin u'tons̄onb̄ buñerbu nno ni, ki paan' u'bo.

Yesu η̄ore' usenpol uje uba saan

(Luk 4:31-37)

²¹ Yesu nin u'panpaankaab t̄i baa' Kap̄ernawum ya du ni. *Saba ya daali nε *Yesu k̄on' bi'taanl ya duku ni, ki w̄oknh binib Uwien ya gber.

²² N̄i cuo' binib b̄a cengeh u'bo nno miȳokm̄ c̄εen, kime wa w̄oknh bε t̄en *Yiko ya w̄onw̄oknb̄ w̄oknh ma bo, u w̄oknh bε t̄en unil w̄a du u w̄oknh n̄a bo nε.

²³ Uje uba m̄o là te *Sufmb̄ε ya taanl ya duku nno ni usenpol η̄aake w̄o, nε u wuure'

²⁴ ki ye: «Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu lε nε? A baa' á lá boln tε nε-εε? N b̄en a yé udaan w̄a. A yé Uwien ya Nir̄aan nε.»

²⁵ Nε *Yesu tien' u'bo ki ye: «η̄mile, kí siere uje wūo saan.»

²⁶ Nε usenpol nno ñ̄onñ̄onge' uje nno nin ufaa, ki wuure' ki gbien', nε ki siere' u'saan.

²⁷ Nε n̄i cuo' bi'k̄e miȳokm̄ c̄εen. N̄en saan nε bi niireh t̄ob ki teh: «N̄i yé bε s̄o? U w̄oknh miw̄oknf̄enm̄ nε ki du mi'bo-a, ki w̄obndeh isenpol m̄on̄on i tuonh u'ñ̄obu bó-a!»

²⁸ N̄en bo nε *Yesu ya yel kp̄ere' Galile ya tin̄fenm̄ ni ni'k̄e saan.

Yesu buu' binib b̄a bun iw̄ien k̄e ya bol

(Matie 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ *Yesu nin b̄a p̄ε u'bo nno ñ̄en' litaanl ya duku nno ni, nε ki jon' Sim̄on nin Andre den. Saak nin San m̄o p̄iere' bε.

³⁰ T̄o, Sim̄on ya c̄obnaa d̄o ki bun, u'gb̄en̄ent ton. Nε bi p̄ok ki t̄oke' *Yesu ki ye u bun,

³¹ nε u baa' u'saan ki cuo' u'nūo ki fin' w̄o. U'gb̄en̄ent s̄onge' nε u c̄ende' bε.

³² N̄i'daali ya tajūoku uwien lu' ma nno, nε bi tukeh b̄a bun iw̄ien k̄e ya bol nin isenpol η̄aake b̄a nno k̄e ya bol ki b̄aareh *Yesu saan.

³³ Udu nno ya nib k̄e là taan' Sim̄on nin Andre den nε bunañ̄obu saan.

34 Nε *Yesu buu' binib bà bun iwien kε ya bol bi yebe, ki ηore' isenpol binib saan i yebe ka cεreh i lienh, kime i ben wɔ.

*Yesu take' binib Uwien ya gber Galile ya tinfenm ni
(Luk 4:42-44)*

35 Utenɲafaa nε *Yesu fii' nĩ biike ki ŋen' ki jon' nib ηa te nà saan ki tĩ kàareh.

36 Nε Simɔn nin u'tɔntɔknlieb mɔ fii' ki ŋen', ki nuunh wɔ,

37 bi tĩ laa' wɔ ma nno, nε ki take' wɔ ki ye: «Binib kε nuunh ηε nε.»

38 Nε u take' bε ki ye: «Tĩ jo mɛn nitɔnn bó, itengbaan yà te kɔnkɔnm nno ni ηɔ nĩ tĩ take Uwien ya gber ni'mɔ bó. Kime nɛn bo nε n baa'.»

39 Nε ki taa' bε ki jon' Galile ya tinfenm kε ni, ki tĩ kɔh Sufmbε ya táan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya gber, ki ηuɔh isenpol binib saan.

*Yesu cère' ujend uba lùore'
(Matie 8:1-4; Luk 5:12-16)*

40 Ujend uba baa' *Yesu saan, nε ki gbaan' u'nintuɔli, ki gbáan' wɔ ki ye: «A yie la, a li fre kí cère nĩ lùore.»

41 Yesu muɔ' wɔ micεcεkm cεen, nε ki tɛnde' u'nuɔ, ki mε' wɔ, ki take' wɔ ki ye: «N yie, lùore.»

42 I ya táan bo nε lijendl nno pɔk ki gben' nε u lùore'.

43 Nɛn saan nε *Yesu take' wɔ ki ye wɔ nĩ li joh, nε ki kpεkpε' u'bo,

44 ki ye: «Liike a'yul bo ki la take nil, ama jo tĩ tĩ lε utɔtuɔrke, kí tien milùorm ya tuɔrl ten Moyis là ye bε nĩ li teh ma bo. Nɛn nε li wuɔn kí ye a lùore'.»

45 Ama uje nno bure' ma nno, u tĩ kpaandeh tigber nno ni'ke saan nε. U tien' nno ma nno, nε *Yesu ηa ji li fre kí kɔ du uba ni, ka bɔle'. U là juonh idugbaan nε nib ηa te nà saan. Nε binib ŋeh ni'ke bó ki bàareh u'saan.

2

*Uje uba ya táan nin u'nuɔ faan' Yesu cère' u faake'
(Matie 9:1-8; Luk 5:17-26)*

1 Iwenkáanke gɛbre', nε *Yesu liebe' ki jon' Kapernawum ya du bó. Binib cii' u te u cáan' iden yà nno ni,

2 nε linigol taan' ni'saan ki yebe haali fenm ηa ji tĩ te naŋɔbu ni mɔnɔn. Nε u tɔkeh bε Uwien ya gber.

3 Tɔ, binib biba tuke' uje uba u'táan nin u'nuɔ kε faan' ki baa' Yesu saan. Binib binan nε là tuke' wɔ.

4 Linigol nno bo ba nĩ fre kí taa wɔ kí nɛnde *Yesu ma nno, nε ki don' u te kudulekaaku kùà ni nno ya paaki, ki cube' libònl u se nà saan nno, nε ki taa' uje nno ki kuɔn' ki yekn' nin linagenl nno ki ble' *Yesu ya nun bó.

5 *Yesu laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nno, nε u take' uje nno ki ye: «N'buke, n fère' ηε a'biere ηɔ.»

6 *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba kε ni'saan ki maaleh bi'fɛl ni ki teh:

7 «Bε tien' uje wuɔ lienh nɔ nno? U sukreh Uwien nε. Uwien baba ηa nĩ la, ηme li fre kí fère binib bi'biere?»

8 *Yesu pɔk ki bende' u'ɣenm ni bi maaleh ma bo nε ki niire' bε ki ye: «Bε tien' ni maaleh nɔ nno ni'ɣenm ni?»

9 Ni lε ba faa? N tɔke uje wuɔ kí ye n fère' wɔ u'biere nε faa bii wɔ nĩ fii kí yuure u'nagenl kí li cuonh nε faa?

10 Nɛn bo, n li wuɔn nε kí ye Unil ya Bijε ηmɔbe mituɔm uɲɛndun wuu ni wɔ nĩ fère binib bi'biere.» Nε ki take' uje wɔ ya nuɔ nin u'táan faan' nno ki ye:

11 «N lienh sin nε, fii kí yuure a'nagenl, kí li kunh.»

¹² I ya taan bo ne u fii' ki yuure' u'nagenl ki ñen' saali bi'ke ya nun bó. Ni cuo' bi'ke miyokm ceen ne bi pèkeh Uwien ki teh: «Ti fii' ma, ta laan laa' nie ya bonn ya tunbu.»

Yesu yin' Lefi wə n paan u'bo

(Matie 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ *Yesu liebe' ki jon' Galile ya ñuncienm ya gbaal, ne binib ligol baareh u'saan, u tokeh be Uwien ya gber.

¹⁴ U joh ma nno ne ki laa' ulenpotekl uba ke lenpotekbuol, bi yih wə Lefi u yé Alfe ya bije. Ne *Yesu toke' wə ki ye: «Paan n'bo ní.» Ne u fii' ki paan' u'bo.

¹⁵ Ni ya puoli bó ne *Yesu te Lefi den ki jinh tijier. Bilenpotekb ligol nin bibierdenb mo lá ke wən nin u'panpaankaab saan ki jinh tijier, kime bi lá paakeh u'bo ki yabe.

¹⁶ *Yiko ya wənwəknb biba, bà yé *Farisienmbə nno laa' *Yesu nin bilenpotekb nin bibierdenb te ki jinh tijier ma nno ne bi niire' u'panpaankaab ki ye: «Be tien' u te ki jinh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»

¹⁷ *Yesu cii' bi len' ma bo, ne ki toke' be ki ye: «Binib bà nməbe laanfie na nuunh daktie, bà bun ne nuunh daktie. Ma baa' n' yin nimənb, n baa' n' yin bibierdenb ne.»

Unələlə ya gber

(Matie 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Uyo uba ne San ya panpaankaab nin *Farisienmbə lá luo buñəbu, ne binib biba baa' ki lá niire' *Yesu ki ye: «Be tien' San ya panpaankaab nin *Farisienmbə yaab luo buñəbu a'yaab ben na luo?»

¹⁹ Ne u jiin' be ki ye: «Binib bà bi yin' be upiikuon li fre kí lələ buñəbu uyo wə piice laan te bi'saan-i? Piice laan te bi'saan la, ba n' fre kí lələ nəbu.

²⁰ Ama uyo uba we ní be n' ñen piice nno bi'saan ufaa. U ya yo ne bi li lələ buñəbu.»

²¹ Ne ki ti ye: «Uba na n' taa kpələcəfənkə ya jenl kí lek n liliərkpaal. U tien' nno la, kukpələcəfənkə ya jenl nno li kere liliərkpaal nno ne libənl nno n' yebre kí pukn.

²² Uba mo na n' taa midaam mà na laan muo' ki ben' ki pieke iyəkpaaan ni. U tien' nno la, midaam nno li kpien iyəl nno, kí wule kí ñende ne iyəl nno mo n' saa. Bi piekeh midaam mà na laan muo' ki ben' iyəfən ni ne.»

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ *Saba uba ya daali ne *Yesu nin u'panpaankaab gəbreh ikpāan iba ni. Bi cuonh ki joh ma nno ne u'panpaankaab coh ijifen' ki cienh.

²⁴ Ne *Farisienmbə niire' *Yesu ki ye: «Be tien' a'panpaankaab teh yiko kəon' nà *Saba ya daali?»

²⁵ Ne u toke' be ki ye: «Na laan kaan' *Dafid là tien' ma bo ne-ee? Wən nin u'nib na là nməbe jier ma mikənm cuo' be nno

²⁶ u kən' Uwien ya ninbonl ni, uyo wə Abiyatar là yé bitətuərcienb ya cien nno, ki taa' kpəon wə bi taa' ki de' Uwien nno ki nməon', ne ki de' wən nin bà toke nno bi'mə nməon'. Ama bitətuərkaab baba ne là nməbe usen be n' nməon kpəon nno.»

²⁷ Ne ki toke' be ki ye: «Unisaal bo ne Uwien sien' *Saba ya daali, na yé *Saba ya daali bo ne Uwien ñen' unisaal.

²⁸ Nen bo, Unil ya Bijə ne nməbe usen wə n' wuon bi li tien nà haali *Saba ya daali mənən.»

---

* 2:23 Liike Matie 12:1.

3

Uje uba ya nuɔ uba faan', Yesu cère' u faake' Saba ya daali
(Matie 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ *Saba uba ya daali ne *Yesu tí liebe' ki kɔn' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni. Uje uba mɔ te len u'nuɔ uba faan'.

² Ne bi sekndeh ki likeh u li cère uje nno rí faake *Saba ya daali bii wa rí cère wɔ rí faake, kimɛ bi lá nuunh bi li dule ná bo kí biin wɔ ne.

³ Ne *Yesu tɔke' uje wá ya nuɔ faan' nno ki ye: «fii kí sere siik ni.»

⁴ Ne ki niire' bɛ ki ye: «*Saba ya daali la, unil ɲmɔbe usɛn wɔ rí tien ná mɔn bii ná bre ne? U ɲmɔbe usɛn wɔ rí ɲmien unil bii wɔ rí ku wɔ ne?» Ba jiin' wɔ.

⁵ Ne u liike' bɛ ki gɔbre' ki bòn' nin ubenpiebe, u'yɛnm saa' bi'yufaa bo, ne u tɔke' uje wá ya nuɔ faan' nno ki ye: «Tɛnde a'nuɔ.» U tɛnde' u'nuɔ ne u jire' u'ciɛm.

⁶ Nen saan ne *Farisienmbɛ ɲɛn', ki taan' ki kèle' i ya tãan bo nin Herod yaab bɛ rí gbiere kí liike bi li tien ma kí ku Yesu.

Linigol taan' Yesu saan

⁷ Ne *Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan ki bure' miɲunciɛnm bó, ne linigociɛnl paan' u'bo. Linigol nno ɲɛn' ní Galile ya tinfɛnm ni nin Sude ya tinfɛnm ni

⁸ nin Yerusalem ni nin Idume ya tinfɛnm ni nin mitinfɛnm mà te Sudɛn ya kpenpuol nno ni nin Tir nin Sidɔn ya tinfɛnm ni ne. Bi lá yebe cɛɛn ne. Bi cii' *Yesu teh miyɔkm ya bont ma nno ne cère' bi baa' u'saan.

⁹ Ne u tɔke' u'panpaankaab ki ye bɛ rí taa buɲɛrbu kí pùkn miɲunm bo wɔ rí kɔ ɲɔ linigol nno la pebe wɔ.

¹⁰ Kimɛ u lá cère' binib faake ki yebe ma nno ne biwienb kɛ kpieleh bɛ rí nɛnde kí mɛ wɔ.

¹¹ Isɛnpol yá ɲaake binib nno laa' wɔ la, i cèreh bi gbaandeh u'nintuɔli ne ki wuureh ki teh: «A yé Uwien ya Bijɛ ne.»

¹² Ama *Yesu tɛngɛh isɛnpol nno bo ne ki teh i la cère binib rí bɛnde u yé udaan wá.

Yesu gènde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ni ya puoli bó ne *Yesu don' lijuɔl bo, ki yin' u yé binib bá nno. Bi baa' u'saan,

¹⁴ ne u gènde' binib piik nin bile bɛ rí li tuu ki te u'saan, ne ki yin' bɛ u'tondb. U gènde' bɛ wɔ rí li sɔnh bɛ bi tí tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt ne,

¹⁵ kí li ɲmɔbe mituɔm ki ɲuɔh isɛnpol binib saan.

¹⁶ U gènde' binib piik nin bile bá nno ya yel sɔ: Simɔn, u baan' wɔ Pier

¹⁷ nin Sebede ya bijieɓ Saak nin u'niɲɛ San, u baan' bɛ Bowanɛrgɛs, ni'tingi si: «itɛtien ya nib»

¹⁸ nin Andre nin Filip nin Batelemi nin Matie nin Toma nin Alfe ya bijɛ Saak nin Tade nin Simɔn wá ya nun mɔn u'du ya gbɛr bo

¹⁹ nin Sudas Iskariyɔt wá lá li kuɔre wɔ nno.

Biba ye Yesu ɲmɔbe Bɛlsebul ya tuɔm ne

(Matie 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ *Yesu kun' ne linigol tí taan' u'saan haali wɔn nin u'panpaankaab ɲa tí ɲmɔbe fɛnm bɛ rí jɪ jier mɔnɔn.

²¹ U'den yaab cii' ní te nno ne bi baa' bɛ rí taa wɔ. Kimɛ bi maaleh ki teh u waare' ne.

²² Tò, Yiko ya wòn wòknb bà ñen' Yerusalem bó ní nnò lienh ki teh Belsebul nɛ ɲaake wò. Wòn isenpol ya ciɛn nɛ diɛnh wò mituòm u ɲuòh isenpol binib saan.

²³ Nɛ u yin' bɛ ki pòn' bɛ mikpenjenm ki ye: «*Satan li tien mila kí ɲòrɛ wòn *Satan?

²⁴ Libɛl liba ya nib bore' tób ki kònh bi'ɲmiɛl ni la, libɛl nnò li juore fɛnm nɛ.

²⁵ Iden iba mɔ ya nib bore' tób ki kònh bi'ɲmiɛl ni la, iden nnò li juore fɛnm nɛ.

²⁶ Nɛn bo nɛ *Satan liɛbe' ki kònh nin u'ba la, u li gben kí juore fɛnm nɛ.

²⁷ «Uba ɲa rí fre kí kò uɛfaa den kí fie u'bont ka ɲmòbe tuòm mà u li kpiɛ kí lòlɛ wò kí yaan. U lòlɛ' wò la, u ya yo nɛ u li fre kí kò u'den kí fie u'bont kɛ.

²⁸ N tókeh nɛ imàn nɛ, Uwien li fère binib bi'biere kɛ, kí fère bɛ bi suke' wò isuk í yɛbe ki kpɛ ma kɛ.

²⁹ Ama, unil suke' *Mifuoñaanm mɛn la, Uwien ɲa rí fère wò, u'biere li juore u'bo nɛ haali uyo wà ɲa ɲmòbe gbenm.»

³⁰ Bi tóke' wò ki ye usenpol nɛ ɲaake wò ma nnò, nɛ cère' u len' nnò.

Yesu ya naa nin u'ninjieɓ

(Matie 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Tò, *Yesu ya naa nin u'ninjieɓ baa' ní ki lá te saali, nɛ ki sòn' bɛ rí tí yin wò.

³² Linigol kɛ ki guòn' wò, nɛ bi tóke' wò ki ye: «A'naa nin a'ninjieɓ [nin a'ninsieɓ]* te saali ki nuunh ɲɛ.»

³³ Nɛ u tóke' bɛ ki ye: «ɲmɛ nɛ yé n'naa? Bi lɛ yé n'ninjieɓ-i?»

³⁴ Kí liike' ki bòn' binib bà kɛ ki guòn' wò nnò nɛ ki ye: «Liike mɛn, n'naa nin n'ninjieɓ sò.

³⁵ Unil wà kɛ teh Uwien yíɛ ná la, wòn nɛ yé n'ninje, ki yé n'ninse, ki yé n'naa.»

4

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Matie 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ *Yesu tí liɛbe' ki jon' Galile ya ñuncienm ya gbaal ki tí wòknh binib Uwien ya gbɛr. Linigocienl tí taan' u'saan nɛ u kòn' kí kɛlɛ' buñerbu ni miñunm bo. Linigol nnò kɛ te miñunm ya gbaal.

² Nɛ u wòknh bɛ tibont tù yɛbe mikpenjenm ni, ki tókeh bɛ ki teh:

³ «Li cengeh mɛn, ukpaal uba nɛ jon' wò rí tí plè tibonbuor ya bim.

⁴ U plèh ma nnò, miba lu' usengbɛ, nɛ inuòn baa' kí lá jin' mè.

⁵ Mitòm lu' kutentieku bo, tenbim ɲa yɛbe ná saan. Tenbim ɲa yɛbe ma nnò, nɛ mɔ pɛn' tonm.

⁶ Uwien ñen' ki tonge', nɛ ki sɛ' mè. Ma ɲmòbe ñaan mɔnmɔnm ma nnò, nɛ mɔ waan', ki kpo'.

⁷ Mitòm mɔ lu' kujegorku ni. Nɛ kujegorku kpére' ki wòbn' mè nɛ ma lùon'.

⁸ Mitòm mɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, ki pɛn', ki kpére', ki lùon'. Miba lùon' pitata, mitòm piluoluob, mitòm mɔ kokobk.»

⁹ Nɛ ki tí ye: «Wà ɲmòbe litubl la, wò rí cii.»

Bɛ tien' Yesu pàh binib mikpenjenm-i?

(Matie 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ *Yesu nin u'tondb piik nin bile nin binib bà tuu ki paakeh u'bo nnò tí te bi'baba ma nnò, nɛ bi ñiire' wò mikpenjenm nnò ya tingi.

* **3:32** Bi kpiɛ' kí kele' tigbont tà nnò ya tuba ni *nin a'ninsieɓ* ɲa te tu'ni.

¹¹ Nε u jiin' bε ki ye: «Uwien nε cère' ninbi bende' u'bel ni ya gbɛbɔlkaar. Binib bà ɲa te u'bel ni nnɔ wɔn, nɪ yé bɛn bo mikpenjenm baba nε,

¹² ɲɔ
 ɔbε ɲ li likeh ka lenh,
 kí li cengeh ka ciɪh ni'tingi,
 nnɔ ɲa ɲi la, bi ciɪ' ni'tingi,
 ki lèbre' bi'tetem la,
 Uwien li fère bε bi'biere nε.» »

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi
(Matie 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ *Yesu niire' bε ki ye: «Na ciɪ' mikpenjenm miε ya tingi la, ni li tien mila kí ciɪ mà kε sien' nnɔ ya tingi?

¹⁴ Mikpenjenm nnɔ ya tingi sɔ: ukpaal nnɔ te tɛn unil wà tɔkeh binib Uwien ya gber nε.

¹⁵ Mibim mà lu' usengbε nnɔ yé binib bà ciɪh Uwien ya gber, *Satan bàareh i ya taa bo kí lá ɲendeɲ tũ bi'fɛl ni nε.

¹⁶ Mibim mà lu' kutentiεku bo nnɔ mɔ yé binib bà ciɪh Uwien ya gber, kí teknh tũ tontonm nin uyensonge,

¹⁷ ama ka cèreɲ tũ kpaakeh ɲaan bi'fɛl ni nε, nε ta wuɔkreh bi'ni mɔ. Liwɔbl bii ijend tu' bε tu'bo la, bi pɔk kí wiε Uwien ya sɛn nε.

¹⁸ Mibim mà lu' kujεgorku ni nnɔ mɔ yé binib bà ciɪh Uwien ya gber,

¹⁹ nε unɛndun wuu ya gber nin lifaal ya yɛnmaale yà lɛreh binib nnɔ nin tibont kε ya yɛnmaale kɔh bi'fɛl ni, kí wɔbndeɲ tũ, kí cèreɲ ta ɲi fre kí sɔn tuonl.

²⁰ Mibim mà lu' kitinmɔnmɔnk bo nnɔ mɔ yé binib bà ciɪh tigber nnɔ, kí teknh tũ, kí te tɛn mibim mà lùonh nε. Miba lùonh pitata, mitɔm piluoluob, mitɔm mɔ kokobk.»

Lifrl ya kpenjenm
(Luk 8:16-18)

²¹ Nε *Yesu tĩ tɔke' bε ki ye: «Unil sɛ' lifrl la, u li taa kusɛnku kí cubn li bo-oo? Bii u li taa lè kí sien igado ya tingi-ii? Wa ɲi taa lè kí tuɔn likpenkpɛnl bo ka-aa?

²² Kimε niba ɲa te ki buɔ ɲɔ ba lá li lε nè, niba mɔ ɲa ɲi juore kí li buɔ ɲɔ ka lá li ɲε upaan bo.

²³ Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ ɲi ciɪ.»

²⁴ U tĩ tɔke' bε ki ye: «Liike mɛn ni'yul bo nin ni ciɪh tigber tà nɔ. Ni taah nà kí bikreh tibont kí dienh binitɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nɛn nε kí biike kí de nε. U li biike kí gèbre nnɔ mɔnɔn kí de nε.

²⁵ Kimε wà ɲmɔbe la, bi li de wɔ kí pukn nε. Wà ɲa ɲmɔbe la, bi li tonde kí fie u ɲmɔbe nà waamu nnɔ mɔnɔn nε.»

Kitink cèreɲ tibonbuor pɛh ma bo ya kpenjenm

²⁶ Yesu tĩ len' ki ye: «Uwien ya bɛl naan tibonbuor ya bim mà uje uba bule' mɛ u'kpáabu ni nε.

²⁷ U gɔh-ɔɔ, u likeh ɲɔnku nin wien ni-ii, mibim nnɔ pɛh nε kí kpienh, wa bɛn mɪ teh ma bo.

²⁸ Kitink nε cèreɲ mɪ pɛh, kí cinh kí kpienh, kí tĩ pobe kí maa, kí tien ijifen, kí fɔre nin mibim.

²⁹ Nɪ lá ben' kí kpaan' micem la, nε wɔ ɲi taa puoko kí jo kí tĩ ce.»

Mibim mà ɲilke ya kpenjenm
(Matie 13:31-32, 34; Luk 13:18-19)

³⁰ *Yesu tí len' ki ye: «Tí li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i? Tí li taa mile kpenjenm ba kí nenge lè?»

³¹ Lí naan mibim mà bi yih mè mutaar nnò nɛ. Mɛn nɛ yé mibim mà ñilke tikpinsir kɛ ya bim ni kitink bo.

³² Ama bi bule' mɛ la, mɛ li pɛ kí kpére kí gɛbre kpinsiiku kɛ kpinsiiku, kí tien isighen yá gbenge. Inuon li fre kí tere isighen nnò ya sɔnge ni kí li kò mɔnɔn.»

³³ *Yesu taah mikpenjenm ma sɔ ya bol mɛ yɛbe kí tɔkeh binib Uwien ya gbɛr, bi li fre kí cii ma bo.

³⁴ Wa tɔkeh bɛ tuba ka pɔn' bɛ kpenjenm. Ama wɔn nin u'panpaankaab lá te bi' baba la, nɛ u tɔkeh bɛ mikpenjenm nnò kɛ ya tingi.

Yesu cère' kutafaaku ñmile'

(Matie 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Ní'daali ya taajuoku, uwien benh wù rí kò ma nnò, nɛ Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cère mɛn tí puore kí jo miñunciɛnm ya gbaatɔl bó.»

³⁶ U cère' linigol nnò, nɛ u'panpaankaab kɔn' u'saan buñerbu ni kí tuke' wɔ kí bure'. Ìñɛrto mɔ lá pɛ bi'bo.

³⁷ Bi joh ma nnò nɛ kutafaabiiku kuba fii', kí cèreh ñungbegbel fih kí yildeh buñerbu nnò bo, nɛ miñunm kuonh bu'ni haali bù tí benh bù rí gbe.

³⁸ Nin nɛn kɛ ñɔ *Yesu wɔn dɔ buñerbu ni nɛ puoli bó kí gɔh kí kuu liyukukul. Nɛ bi baa' kí lá finde' wɔ kí tɔke' wɔ kí ye: «Cɛnbaa, tí benh tí luo, nɛ ña tɔnge-ee?»

³⁹ Nɛn saan nɛ u finde', kí tien' kutafaaku nnò bo, nɛ kí tɔke' miñunm nnò kí ye: «Duon suoo.» Nɛ kutafaaku go, ní'kɛ ñmile' cim.

⁴⁰ Nɛ u niire' bɛ kí ye: «Bɛ tien' ni sɛn' bujɛwaanbu nɔ nnò? Na laan biɛ kí ñmɔbe tekjim nɛ-ɛɛ?»

⁴¹ Bujɛwaanbu cuo' bɛ kí gbien' nɛ bi niireh tɔb kí teh: «U cinbe kí yé bɛ ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miñunm kɛ tí boh wɔ?»

5

Usɛnpol ñaake uje uba Yesu ñɔre' wɔ

(Matie 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' miñunciɛnm ya gbaatɔl, Gerasa yaab ya tinfenm ni.

² U ñɛh buñerbu ni uyo wá wá nnò nɛ uje uba pɔk kí ñɛn' ikul bó ní kí cendeh wɔ. Usɛnpol nɛ lá ñaake wɔ.

³ U lá kɔ bi subeh binib tijɔlulnt tá ni nnò nɛ. Bi lɔlɔ' wɔ tikudɔkr mɔnɔn la, u cienh tù nɛ. Nɛn bo nɛ uba ña jí lá li fre kí cuo wɔ.

⁴ Bi lá taah mugbiɛmu nin tikudɔkr nɛ kí lùoh wɔ, nɛ u cienh tikudɔkr nnò kí kòh mugbiɛmu nnò. Uba ña lá li fre wɔ.

⁵ U lá tuu kí te ikul nnò ni nin igbɛngbɛn bo nɛ ñɔnku nin wien ni kí wuureh, kí taah itɛn kí bungreh u'ba.

⁶ U te fonfɔkm, kí laa' Yesu, nɛ kí sɛn' kí lá gbaan' u'nintuoli,

⁷ kí wuure' ufaa bo kí ye: «Yesu, Uwien wá ña ñmɔbe Nacento ya Bijɛ, min nin sin tu lɛ nɛ? N gbáanh ñɛ nɛ, Uwien bo, lá jɛnde nni.»

⁸ Yesu tɔke' usɛnpol nnò kí ye wɔ rí siere uje nnò saan ma nnò nɛ cère' u len' nnò.

⁹ Nɛn saan nɛ *Yesu niire' wɔ kí ye: «Bi yih ñɛ ba?» Nɛ u ye: «Tí yɛbe ma nnò, bi yih nni Ligol nɛ,»

¹⁰ kí tùɔreh kí gbáanh wɔ kí teh u lá ñɔre bɛ kí ñɛn mitinfenm nnò ni.

11 Tɔ, fangambe biba mɔ là te ni'saan ligbengbenl bo ki yebe ka dindin, bi kpaah be.

12 Ne isenpol nnɔ gbáan' *Yesu ki ye wɔ́ ní cèbe yè, yè ní jo kí tí kɔ́ fangambe biɛ nɔ.

13 U tuo', ne i siere' uje nnɔ saan, ki tí kɔ́n' fangambe nnɔ. Ne fangambe nnɔ ke sen' ki tinde' ligbengbenl, ki tí lu' miñunm ni ki luo'. Fangambe nnɔ là li baa ten itur ile.

14 Bà kpaah fangambe nnɔ sen' ki jon' udu ni nin idugbaan ki tí tɔ́ke' binib tigber nnɔ. Bi cii' tú ma nnɔ, ne ki baa' be ní lá liike ná tien'.

15 Bi baa' *Yesu saan ki laa' uje wá isenpol yá yebe lá ñaake wɔ́ nnɔ ya yenm jire' u ke ki guo, ne bujɛwaanbu cuo' be.

16 Ne binib bà là te ni'saan ki laa' *Yesu cère' uje nnɔ faake' ma bo nin ná tien' fangambe nnɔ tɔ́ke' be ní'ke.

17 Ne bi gbáan' *Yesu ki ye wɔ́ ní ñe bi'tinfenm ni.

18 Ne u liebe' ki kɔ́n' buñerbu. U liebeh wɔ́ ní tí kɔ́ buñerbu ma nnɔ ne uje wá isenpol lá ñaake wɔ́ nnɔ gbáanh wɔ́ ki teh wɔ́ ní cère wɔ́ ní paan u'bo.

19 Ne u yíe', ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Liebe kí kun kí tí tɔ́ke a'den yaab Yonbdaan muɔ́ ñe micɛckm ki tien' ná ke ki de' ñe nnɔ.»

20 Ne u bure' ki gbèreh mitinfenm mà bi yih mè Idu Piik nnɔ ni, ki tɔ́keh binib *Yesu tien' ná ke ki de' wɔ́. Ne ní cuo' bí'ke miyɔ́km cɛen.

*Yesu cère' upii uba faake', ki mɛkre' kibupii kiba mɔ
(Matie 9:18-26; Luk 8:40-56)*

21 *Yesu liebe' ki puore' miñunciɛnm ya gbaatɔ́l nin buñerbu ne linigociɛnl taan' u'saan miñunm nnɔ ya gbaal.

22 Nen saan ne *Sufmbɛ ya taanl ya duku ya ciɛn uba baa', bi yih wɔ́ Yayirus. U laa' *Yesu ma nnɔ, ne ki gbaan' u'nintuɔ́li,

23 ki gbáan' wɔ́ cɛen ki ye: «N'bisɛ benh wɔ́ ní kpo ne. N gbáanh ñe ne, den kí taa a'nuɔ́ kí paan u'bo wɔ́ ní faake kí li fuobe.»

24 Ne *Yesu paan' u'bo ki bure', linigociɛnl pɛ u'bo ki pebeh wɔ́ ikele ke.

25 Tɔ́, upii uba mɔ lá te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'.

26 U là jon' dɔ́ktiembɛ ligol saan, ki laa' ijend ke ya bol bi'nuɔ́ ni, ki ñende' u'like ke ki tí gben' na tungreh, ama u'wíen nnɔ kpireh ki joh ne.

27-28 U cii' bi lienh *Yesu bó, ne u maale' u'yɛnm ni ki ye: «N mɛ' u'wengolkaar mɔnɔn la, n li faake ne.» Ne ki pɛ *Yesu bo linigol nnɔ ni, ki tí mɛ' u'wengolkaar.

29 U'fer nnɔ pɔ́k ki gben' i ya tãan bo, ne u bende' u'ghen ni ki ye u'wíen nnɔ gben'-a!

30 U ya yo ne *Yesu mɔ pɔ́k ki bende' ki ye mituɔ́m miba ñen' u'ni, ne ki jiebe' linigol nnɔ ni ki ñiire' ki ye: «Ŋmɛ mɛ' n'wengolkaar-i?»

31 Ne u'panpaankaab tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «A laa' linigol lie pebeh ñe ikele ke ma bo ne a ñiireh ki teh Ŋmɛ mɛ' ñe-ɛɛ?»

32 Ne u jiebeh ki likeh ní'ke saan wɔ́ ní lɛ udaan wá mɛ' wɔ́.

33 Upii nnɔ ben nibonn ná tien' wɔ́ ma nnɔ, ne bujɛwaanbu cuo' wɔ́ u'ghenɛnt ñɔh. Ne u baa' ki lá gbaan' *Yesu ya nintuɔ́li, ki tɔ́ke' wɔ́ tigbɛmɔ́nt ke.

34 Ne *Yesu tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «N'bisɛ, a'tekjim ne ŋmien' ñe. Li joh nin uyɛnduɔ́n. A'wíen nnɔ gben' nínɔ.»

35 *Yesu laan te ki lienh, ne binib biba ñen' Yayirus donbó ki lá tuobe' be usɛn ni ne ki tɔ́ke' Yayirus ki ye: «A'bisɛ kpo'-a! La ji ní li ŋmɔbe Cɛnbaa yenñaabe.»

³⁶ *Yesu cii' bi len' ma bo. Nin nen ke u take' wɔ ki ye: «La fenge, teke nni ki ji baba.»

³⁷ Ne ka cère' binib ke paan' u'bo, u cère' Pier nin Saak nin Saak ya ninje San baba ne paan' u'bo.

³⁸ Bi ti baa' Yayirus den ne ki cii' kuwaaku bó. Binib te ni'saan ki yebe, ki muoh ki kpiendeh ceeɛn.

³⁹ *Yesu kɔn' iden nnɔ ni ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni muoh ki nmabe kuwaaku nɔ nnɔ? Kibuk nnɔ na kpo', ki goh ne.»

⁴⁰ U len' nnɔ ma nnɔ, ne bi leh wɔ. Nen saan ne u nɔre' bi'ke ki nen' saali, ne ki taa' kibuk nnɔ ya naa nin ki'baa nin u'panpaankaab bita nnɔ ki kɔn' ki te kuduku kua ni nnɔ,

⁴¹ ne ki cuo' ki'nuo, ki take' kɛ bi'lenm ni ki ye: «Talita kumi,» ni'tingi si: «Kibupiike, n takeh ne ne fii!»

⁴² Ne ki fii' ki sere' i ya taan bo, ki cuonh. Bi laa' nnɔ ma nnɔ, ne ni cuo' bi'ke miyɔkm ki ti kende'. Ki la yé ibin piik nin ile ya bupiik ne.

⁴³ Ne *Yesu kpekpɛ' bi'bo, ki ye bi la take nil, ne ki ye be ni de kɛ tijier kɛ ni ji.

6

Nasarɛt ya nib na teke' Yesu ki jin'

(Matie 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ *Yesu siere' ni'saan ki liebe' u'du ni ne u'panpaankaab paan' u'bo.

² *Saba ya daali ne u kɔn' bi'taanl ya duku ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber. Ni cuo' linigol la cenge u'bó nnɔ miyɔkm ceeɛn, ne bi niireh tɔb ki teh: «U laa' nen ke le saan-i? U laa' la mie ya yenfuom-i? U teh miyɔkm ya bont tã nɔ, u teh mila ki teh tũ?»

³ Kanpinta na ni-i? Mari ya bije na ni-i? Saak nin Yose nin Sud nin Simɔn ya ninje na ni-i? U'ninsieb na te nie saan-i?» Nnɔ ne bi'yenn na nmaake' u'bo ne ba teke' u'gber.

⁴ Ne u take' be ki ye: «*Uwien ya nɔbonsɔknl ke nɔbonsɔknl ya du ni yaab nin u'densen yaab nin u'dencenl yaab baba ne na boh wɔ.»

⁵ U taa' u'nuo ki paan' biwien biba bo ne bi faake' baba na ni la, wa ji fre ki tien' yɔkm ya bontɔnn ni'saan.

⁶ Ba teke' wɔ ki jin' ma nnɔ ne ni cuo' wɔ miyɔkm ceeɛn.

Yesu sɔn' u'panpaankaab piik nin bile

(Matie 10:5-15; Luk 9:1-6)

U siere' ni'saan ne ki cuonh itengbaan ni ki wɔknh binib tigbɛmɔnmɔnt.

⁷ U yin' u'panpaankaab piik nin bile ne ki sɔn' be bilele, ki de' be mituom be ni li nuoh isenpol binib saan.

⁸ Ne ki take' be ki ye: «Ni joh la, ni la tuke jier, ki la tuke kɔl, ki la cùɔn like, ki la tuke niba nin nitɔnn, ni li tuke ugbien baba,

⁹ ki cɛke itacaan, ki la tuke lier ile mɔ.

¹⁰ Ni ti baa' na ke saan bi teke' ne iden ya ni la, ni la lèbre den ki ti baa' lidaali la ni li siere ni'saan.

¹¹ Na saan ya nib na teke' ne ki yie' ni'gber la, ni siere ne ki kpakpaare ni'taan ya tengunku* ki wie nè. Nen ne li yé ni'saan ya nib bo kudieku.»

¹² Ne u'panpaankaab bure' ki ti kpaandeh tigbɛmɔnmɔnt ki teh: «Lèbre men ni'tetem.»

¹³ Ne ki nuoh isenpol i yebe binib saan ki taah mikpɔm ki faanh biwienb bi yebe, ne bi faakreh.

* **6:11** Sufmbe bo ki kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: na ke ji tu unil la, ni yé u'yaar ne, na ji yé uba yaar.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya kuum

(Matie 14:1-12; Luk 9:7-9)

¹⁴ Tò, *Yesu ya yel kpíen' ní'kè saan haali ubèr Herod mònòn tĩ cii', kímè bi lienh *Yesu bo ki teh San wà là siih binib Uwien ya ñunm nño nè mèkre' bitenkpiib ni. Nèn nè cèrè' u ñmàbe mituòm ki teh miyòkm ya bont.

¹⁵ Bitòb lienh ki teh u yé Eli nè. Bitòb mò teh u yé *Uwien ya ñàbonsòknl ten bìnàbonsòkntòb bà là te uyo bo nño nè.

¹⁶ Herod cii' *Yesu ya gbèr ma nño nè ki ye: «N là cèrè' bi tükre' San wà ya yul nño wòn nè mèkre' bitenkpiib ni.»

¹⁷ Nà cèrè' Herod len' nño si: wòn nín u'yul nè là cèrè' u'sojambè cuo' San ki lòlè' wò tikudòkr ki pèkn', u'po Herodiyad bo. Kímè Herodiyad là yé Herod ya ninjè Filip ya po nè, nè u taa' wò ki kuòn'.

¹⁸ Tò, San tòke' Herod ki ye wa ñmàbe sèn wò ní taa u'ninje ya po.

¹⁹ Nèn bo nè Herodiyad là nèn San ki yíe wò ní ku wò, ka ní fre,

²⁰ kímè Herod là boh San nè, ki bèn ki ye u yé unimòn nè, ki yé Uwien ya nil, nè ka sè u'bo. Herod là cengeh San ya gbèr la, wa ji tĩ bèn u maaleh ki teh bà, ama u nín yíe wò ní li tuu ki cengeh u'bó nè.

²¹ Ama lidaali liba Herodiyad laa' u li dule nà bo. Herod maa' uwien wà nño gbàbre' ki baa', nè u tien' tijier tù yèbe, ki yin' binikpèkpièkb nín u'sojaciènb nín Galile ya tinfèn' ya ciènb bè ní baa kí lá ji.

²² Bà te ki jinh ma nño nè Herodiyad ya bisè baa' kí lá ñòn' kicièk bi'kè ya nun bó. Ubèr Herod nín bà kè jinh u'saan tijier nño ya yènm sònge' u'bo. Nè u tòke' ujefaan nño ki ye: «Mie nni a yíe nà, ní de ñè.»

²³ Nè ki pole' ki ye: «A mie' nni nà kè la, n li de ñè nè; haali ní yé n'bel ya gbiirm bolm mile mònòn la, n li tuo.»

²⁴ Nè ujefaan nño ñèn' ki tĩ ñiirè' u'naa ki ye: «N'naa, n li tòke wò kí ye wò ní de nni ba?» Nè u tòke' u'bisè ki ye: «Tòke kí ye a yíe San wà siih binib Uwien ya ñunm nño ya yul nè.»

²⁵ Nè u pòk ki lièbe' ki kòn' i ya tàan bo ubèr Herod saan, ki tòke' wò ki ye: «N yíe itàan yíe bo á tükre San wà siih binib Uwien ya ñunm nño ya yul nè kí kpíen kíkènsènk ní ki de nni.»

²⁶ U len' nño ma nño, nè ní saa' ubèr Herod ya yènm ki gbien'. Ama u pole' bicènb ya nun bó ma nño nèn nè cèrè' wa yíe'.

²⁷ Nèn saan nè u sòn' soja uba i ya tàan bo wò ní jo kí tĩ gè kí tükre San ya yul ní. Nè soja nño jon' lipèkl ní ki tĩ cuo' San ki tükre' liyul,

²⁸ ki kpíen' kíkènsènk ní, kí lá de' ujefaan nño. Nè u'mò taa' kí tĩ de' u'naa.

²⁹ San ya panpaankaab cii' ní te nño, nè ki baa' kí lá yuure' u'gbènent, kí tĩ sube'.

Yesu jin' linigociènl liba

(Matie 14:13-21; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

³⁰ Tò, *Yesu ya tondb lièbe' ki taan' u'saan, nè ki tòke' wò bi tien' nà kè nín bi wòkn' binib nà kè.

³¹ Binib mò te ni'saan ki yèbe, biba joh, bitòb lièbeh. Nèn bo nè wòn nín u'panpaankaab ña laa' fènm mònòn bè ní ji jier. Nè u tòke' bè ki ye: «Cèrè mèn tĩ bure nib ña te nà saan kí tĩ ní li te ti'ba kí fuore waamu.»

³² Nèn saan nè bi kòn' buñerbu ki bure' bi'baba nib ña te nà bó.

³³ Ama binib laa' bi cubn' nà bó, bà yèbe bènde' bè nè ki ñèn' idu kè ni, ki sèn' ki kpíe' ki baa' ni'saan nín bè.

³⁴ *Yesu baa' kí ñèn' buñerbu ni uyo wà nño nè ki laa' linigociènl liba. Nè ki muò' bè micèekm cèen, kímè bi te ten ipe yà ña ñmàbe wà kpaah yè nè. Nèn bo nè u cin' kí tòkeh bè tígber tù yèbe.

³⁵ Uwien benh wù ní kò ma nnò nɛ u'panpaankaab baa' kí lá tòkè' wò kí yé: «Tí te n̄ien ɲa te ná saan nɛ, nɛ uwien mò benh wù ní kò ma nò,

³⁶ cère binib biɛ nò ní jo mudufifiirmu nin itengbaan yà kòkuò niɛ saan nò ní kí tí dɛ niba kí jí.»

³⁷ Nɛ u tòkè' bɛ kí yé: «Ninbi bugbɛn dɛ bɛ mɛn bɛ ní jí.» Nɛ bi niire' wò kí yé: «A yíe tí n̄ien iwentun kobilɛ ya tuonl ya paaku nɛ kí dɛ kpòno kí lá dɛ bɛ, bɛ ní ɲmɔn-ii?»

³⁸ Nɛ u niire' bɛ kí yé: «Ni ɲmòbɛ kpòno ɲɛ? Jo mɛn kí liikɛ.» Nɛ bi bure' kí tí liikɛ', kí liɛbɛ' ní kí lá tòkè' wò kí yé: «Tí ɲmòbɛ kpòno ɲunun nin ijen ile nɛ.»

³⁹ Nɛ u tòkè' u'panpaankaab kí yé bɛ ní cère binib nnò kɛ ní kèlɛ timòsɔngt bo icɛk icɛk.

⁴⁰ Nɛ bi kèkèlɛ' icɛk icɛk binib piɲunɲun nin binib kokobk.

⁴¹ Nɛn saan nɛ u yuure' kpòno ɲunun nin ijen ile nnò, kí yaare' kí liikɛ' paaki, nɛ kí faare' Uwien, kí kòkuò', kí taa' kí dɛ' u'panpaankaab bɛ ní gbiiɛ binib nnò kɛ. Bi gbiiɛ' ijen ile nnò mò kí tí taa' kí dɛ' bi'kɛ.

⁴² Bi'kɛ ɲmɔn' kí gbo',

⁴³ nɛ bi tantaan' kpònojenjent nin tijenjenjent tà s̄ien' nnò, kí gbien' ikpencub piik n̄in ile.

⁴⁴ Binib bà jin' tijier nnò bijɛb là te itur iɲun nɛ.

Yesu cuonh miɲunm bo

(Matie 14:22-33; San 6:15-21)

⁴⁵ I ya tàan bo nɛ *Yesu wòbn' u'panpaankaab kí yé bɛ ní liɛbɛ kí kò buɲɛrbu nnò kí liere wò usɛn kí puore miɲuncienm ya gbaatɔl kí jo Betsayida ya du ní ɲò wòn bugbɛn ní cèbɛ linigol nnò lɛ ní kun.

⁴⁶ U cèbɛ' linigol nnò ma nnò nɛ kí don' lijuɔl bo wò ní tí kàare.

⁴⁷ U'panpaankaab joh ma nnò ní tí biire' kí laa' buɲɛrbu nnò te miɲunm ya siik ní nɛ; nɛ *Yesu te liwɛl bo u'baba.

⁴⁸ U laa' kutafaaku tobreh bɛ, ní faa bi'bo kí gbien' ba jí lí frɛ kí kùrɛ. Ukuojemuòyo nɛ u cuonh miɲunm bo kí joh bi'saan kí tí nɛkn' bɛ kí benh wò ní gèbrɛ.

⁴⁹⁻⁵⁰ Bi laa' unil cuonh miɲunm bo ma nnò bi maaleh kí teh ní yé ufɛnfɛnd nɛ. Bujɛwaanbu cuo' bɛ kí gbien' nɛ bi wuure'.

Nɛ u tòkè' bɛ i ya tàan bo kí yé: «Cuo mɛn ní'ba, Min *Yesu nɛ, la sɛn mɛn jɛwaanbu.»

⁵¹ Nɛ kí kòn' bi'saan buɲɛrbu ní. U kòn' buɲɛrbu ní nɛ kutafaaku nnò go. Nɛ ní bɛkɛ' bɛ cɛɛn.

⁵² Bi'yɛnm là libɛ' ma nnò nɛ cère' ba bɛndɛ' u taa' kpòno kí tien' miyòkm ya bonn ná nnò ya tingi.

Yesu cère' biwiɛnb faake' Genesarɛt ya tinfɛnm ní

(Matie 14:34-36)

⁵³ Yesu nin u'panpaankaab tí baa' miɲuncienm ya gbaatɔl, Genesarɛt ya tinfɛnm ní, kí n̄ien' buɲɛrbu ní, nɛ kí lòlɛ' bù.

⁵⁴ Bi n̄ien' buɲɛrbu ní uyo nnò nɛ binib bɛndɛ' *Yesu i ya tàan bo.

⁵⁵ Nɛ kí tiinh kí joh mitinfɛnm nnò ní ní'kɛ saan, kí tukeh biwiɛnb inagɛn bo. Bi cií' u te ná saan là, nɛ bi taah bɛ kí joh u'saan.

⁵⁶ U jon' iducɛncien ní bii itengbaan ní là, bi taah biwiɛnb nɛ kí lá siɛndɛh binib taakeh ná saan, kí gbáanh wò kí teh wò ní cère biwiɛnb ní mɛ u'liɛrku ya ɲagbɛn baba. Bà kɛ mɛ' u'liɛrku ya ɲagbɛn nnò kɛ faake' nɛ.

7

Yesu nin Sufmbɛ ya yaajɛbok ya gɛr
(Matie 15:1-9)

¹ *Farisienmbɛ nin *Yiko ya wɔnwɔknɔn biba ñɛn' Yerusalem bó, ki baa' ki lá taan' *Yesu saan.

² Bi laa' *Yesu ya panpaankaab biba jinh inɔɔɔnɔkn, ni'tingi si: ba nire' ki paan' iyaajɛbok ye ma bo.

³ Tɔ, *Farisienmbɛ nin Suftɔb kɛ pɛ bi'yaajɛbok bo nɛ. Ba nire' ki paan' bi'yaajɛbok ye ma bo la, ba rí ji jier.

⁴ Nɛ bi ñɛn' kidaak ki baa' ka sɔkre' bi'ba ki paan' bi'yaajɛbok ye ma bo la, ba rí ji jier. Bi liebe' ki ñmɔbe iyaajɛboktɔ mɔ í yɛbe: tɛn tiñunñuwɛnt nin icɔn nin tikur ya sɛn ya cɛndm.

⁵ Nɛ *Farisienmbɛ nin *Yiko ya wɔnwɔknɔn nnɔ niire' *Yesu ki ye: «Bɛ tien' a'panpaankaab ña pɛ ti'yaajɛbok ye ma bo?»

⁶ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Ninbi iñuɔn ilele ya nibɛ, Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi lá len' ni'gber ma nnɔ, u lá ñmɔbe imɔn nɛ. U lá len' ki ye Uwien ye:

«Binib biɛ pɛkeh nni buñɔbu ni nɛ,
bi'yɛnm ña nɛke n'saan.

⁷ Bi pukeh nni fɛnm nɛ,
ki wɔknɔn binib iyaajɛbok baba.»

⁸ Nɛ *Yesu tí tɔke' bɛ ki ye: «Ni wiɛnh *Uwien ya wɔbl, nɛ ki boh iyaajɛbok.» »

⁹ Nɛ ki tí tɔke' bɛ ki ye: « «Ninbi ya bɔl, kí wiɛ *Uwien ya wɔbl, kí paan ni'yaajɛbok bo ña faa-a!»

¹⁰ Kime Moyis lá len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tí len' ki ye: «Unil tɔke' u'naa bii u'baa liñɔɔnbil la, bɛ rí ku wɔ.»

¹¹ Ama ninbi wɔknɔn binib ki cɛreh bi liɛnh ki teh bi bi li de bi'naambe nin bi'baambe ná nnɔ, ji yé «kɔrban nɛ» ba ji li fre kí de bɛ nɛ. Kɔrban ya tingi si: nɔ yé Uwien yaann nɛ.

¹² Nɛn bo, ninbi nɛ cɛreh ba toreh bi'naambe nin bi'baambe.

¹³ Nnɔ nɛ ni taah ni'yaajɛbok ki lèbeh Uwien ya gɛr, ki tɔkeh yé ni'tɔb ki nɛbreh, ki teh tibontɔr tɛn tuu nɔ tù yɛbe.»

Tibont tà kuɔndeh unil tijɔknt
(Matie 15:10-20)

¹⁴ Yesu tí yin' linigol nnɔ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni'kɛ rí li cengeh n'bó ña kí cii n li tɔke nɛ tigber tà nɔ ya tingi.

¹⁵ Tibont tà kɔh unil ya ñɔbu ni ña rí fre kí kuɔn wɔ jɔknt. Tà ñɛh u'fɛl ni nnɔ, tun nɛ kuɔndeh wɔ tijɔknt.

¹⁶ [Wá ñmɔbe litubl la, wɔ rí cii.]» *

¹⁷ U siere' ki dàan' linigol nnɔ ki tí kɔn' iden iba ni. U ya yo nɛ u'panpaankaab niire' wɔ mikpɛnjɛnm nnɔ ya tingi.

¹⁸ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni'mɔ ña laan biɛ ki bɛn tibont ya tingi nɛ-ɛɛ? Na bɛn ki ye tibont tà kɔh unil ya ñɔbu ni ña rí fre kí kuɔn wɔ jɔknt-ii?»

¹⁹ Kime ta kɔh u'fɛl ni, tù kɔh u'puoku ni nɛ, nɛ u joh kunincɛnku ki ñɛndeh tù.» *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, u wuɔn' ki ye jier tuba ña kù nɛ.

²⁰ U tí ye: «Tibont tà ñɛh unil ya fɛl ni nnɔ, tun nɛ kuɔndeh wɔ tijɔknt.

²¹ Kime tibonbiert ñɛh unil ya fɛl ni nɛ. Tun si: iyenmaalbiere nin lisɔnsɔndl nin bunasubu nin linikul

²² nin linanmaal nin ununfɔke nin mibiɛrm nin milerkjim nin fɛnfɛnm nin mituom nin isuk nin tigbengt nin mijɔrtetɛm.

* 7:16 Bi kpɛ' ki kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 16 ña te tu'ni.

²³ Tibonbiert tuu ke ñeh unil ya fël ni ne, ki kuandeh wɔ tijɔknt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf
(Matie 15:21-28)

²⁴ *Yesu siere' ni'saan, ne ki jon' Tir ya tinfenm ni. U kɔn' iden iba ni, ka yíe uba rí bende kí ye u te ni'saan ama wa fre' ki bóle' u'ba.

²⁵ Tɔ, upii uba lá te mitinfenm nnɔ ni usenpol njaake u'bise. U cií' *Yesu bó, ne ki baa' i ya taan bo ki lá gbaan' u'ntuoli.

²⁶ Upii nnɔ nja yé Suf, bi maa' wɔ Siri ya tinfenm ya kele wá bi wù Fenisi nnɔ ni ne. U gbáan' *Yesu ki ye wɔ rí nɔre usenpol wá njaake u'bise nnɔ.

²⁷ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Cère mubumu rí ji kí gbo kí yaan, kime na mɔn be rí taa mubumu ya jier kí wie isengbele.»

²⁸ Ne upii nnɔ ye: «Yonbdaan, ní yé imɔn ne, ama isengbele jinh mubumu ya jieyɔyɔl yá luh tingi ní nnɔ ne.»

²⁹ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A'ñɔbonmɔnmɔnl lie bo, li jo, usenpol nnɔ dāan' a'buk nɔ.»

³⁰ U liebe' ki kun', ki tɔ baa' ki laa' usenpol nnɔ mɔnbe ki dāan' u'buk nɔ, kí dɔ kudoku ni.

Yesu cère' ugbaanlɛntɛb uba faake'

³¹ *Yesu tí siere' Tir ya tinfenm ni, ki ñen' Sidɔn ya du ni, ki jon' Galile ya ñuncienm ya kele wá te mitinfenm mà bi yih mɛ Idu Piik nnɔ bó.

³² Tɔ, binib biba tuke' ugbaanlɛntɛb uba ki baa' u'saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ rí taa u'nuɔ kí paan u'bo.

³³ Ne *Yesu taa' wɔ ki ñen' linigol nnɔ ni, ki jon' ugbɛ, ki taa' u'nɔbii ki tuun' ugbaan nnɔ ya tub ni, ki sii' tiñinsɛnt ki mɛ u'lɛnl,

³⁴ ki yaare' ki liike' paaki, ki fuore' ki jiin', ne ki ye «Efata,» ni'tingi si: «Ñere.»

³⁵ Ne u'tub ñere' i ya taan bo, u'lɛnl mɔ tɛbre', ne u cin' ki lienh mɔnmɔnm.

³⁶ Ne *Yesu kpekpɛ' bi'bo ki ye bi la tɔke uba. Nin u kpekpɛ' bi'bo ma ke nnɔ, bi tɔɔreh ki kpaandeh tɔ ne.

³⁷ Ní cuo' binib miyɔkm ki tɔ kende' ne bi lienh ki teh: «U teh ná ke nnɔ mɔn ne, haali kí tɔ cɛreh igbaan mɔnmɔn ciíh, kí cɛreh bilɛntɛb mɔ lienh.»

8

Yesu tí jin' linigocienl liba
(Matie 15:32-39)

¹ I ya den ne, linigocienl liba tí taan' *Yesu saan. Ba nɔmɔbe niba be rí ji, ne u yin' u'panpaankaab ki tɔke' be ki ye:

² «Linigol lie nɔ nɔmɔbe nni micɛɛɛkm cɛɛn ne. Bi te n'saan ma wienta sɔ. Ba ji nɔmɔbe niba be rí ji.

³ Biba ñen' ní fɔnfɔkm ne. N cɛbe' be bi kunh ka jin' niba la, bi li tɔ dɔre usen ni.»

⁴ Ne u'panpaankaab jiin' wɔ ki ye: «Tí te ñien nja te ná saan ne. Nɔmɛ li fre kí lɛ tijer nie saan kí de binib biɛ ke be rí ji kí gbo?»

⁵ Ne u niire' be ki ye: «Ni nɔmɔbe kpɔnɔ uɔɛ?» Ne bi ye: «Ulole.»

⁶ Ne u tɔke' linigol nnɔ ki ye lɛ rí kɛle tingi ni, ne ki yuure' kpɔnɔ ulole nnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ' ki taa' ki de' u'panpaankaab, be rí gbiire linigol nnɔ. Ne bi taa' ki gbiire' be.

⁷ Bi nɔmɔbe mujenwawaamu muba mɔ. Ne u yuure' mu'mɔ, ki faare' Uwien, ne ki ye be rí taa mu'mɔ ki gbiire linigol nnɔ.

⁸ Bi'ke nɔmɔn' ki gbo', ne bi tantaan' tijenjɛnt tà sɛn' nnɔ, ki gbien' ikɛnden ilole.

⁹ Binib nnɔ̀ là li baa tɛn itur inan. Nɛn saan nɛ u cɛ̀bɛ' bɛ,
¹⁰ nɛ wɔ̀n nin u'panpaankaab kɔ̀n' buɛrɛbu i ya tɛ̀an bo ki bure' Dalmanuta
 ya tɛnfɛnm bó.

Bi yíe Yesu ní tien miyɔkm ya bonn

(Matie 16:1-4)

¹¹ *Farisiɛnmɛ baa' ki lá cin' ki nieh nin *Yesu miniɛm. Bi yíe bɛ ní biike wɔ̀
 nɛ ki tɔ̀kɛ' wɔ̀ ki ye wɔ̀ ní tien miyɔkm ya bonn ná li wuɔ̀n ki ye u'tuɔ̀m nɛn'
 Uwien saan nɛ.

¹² *Yesu fuore' ki jiin', nɛ ki tɔ̀kɛ' bɛ ki ye: «Bɛ tien' fɛnfɛnnɔ̀ ya nib biɛ nuunh
 bɛ ní lɛ miyɔkm ya bonn-i? N tɔ̀kɛh nɛ imɔ̀n nɛ, ba ní lɛ yɔ̀km ya bonn niba.»

¹³ Nɛ ki siere' bi'saan ki liebe' ki kɔ̀n' buɛrɛbu ki joh wɔ̀ ní tì puore
 miɲunciɛnm.

Yesu lienh Farisiɛnmɛ nin Herod ya kpɔ̀nɔ̀ ya ɲɔ̀kɛ bó

(Matie 16:5-12)

¹⁴ Tɔ̀, Yesu ya panpaankaab là sunde' ka tuke' kpɔ̀nɔ̀. Kpɔ̀nɔ̀ uba kpein nɛ
 là tɛ bi'saan buɛrɛbu ní.

¹⁵ *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye: «Li bɛn mɛn *Farisiɛnmɛ nin Herod ya kpɔ̀nɔ̀
 ya ɲɔ̀kɛ bó.»

¹⁶ Nɛ bi tɔ̀kɛh tɔ̀b ki teh: «Ta tuke' kpɔ̀nɔ̀ ma nnɔ̀ nɛ cɛ̀rɛ u len' nnɔ̀.»

¹⁷ *Yesu bɛnde' bi tɔ̀kɛh tɔ̀b ki teh bà, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ní tɔ̀kɛh
 tɔ̀b ki teh na tuke' kpɔ̀nɔ̀? Na laan biɛ ki fɛreh ki sekndeh tibont nɛ-ɛɛ? Bii na
 ciih tu'tingi nɛ? Ní'yɛnm biɛ ki liibe nɛ-ɛɛ?»

¹⁸ Ní ɲmɔ̀be inun, bɛ tien' na lenh-i? Ní ɲmɔ̀be itub, bɛ tien' na ciih-i? Na
 tien,

¹⁹ n là taa' kpɔ̀nɔ̀ uɲun ki kɔ̀kuɔ̀', ki gbiire' binib itur inun ma nnɔ̀, ní là
 tantaan' ná siɛn' nnɔ̀ ki gbien' ikpɛncub ubiɛn wà nɛ-ɛɛ?» Nɛ bi ye: «Piik nin
 ilɛ.»

²⁰ Nɛ u liebe' ki niire' bɛ ki ye: «Na tien n là taa' kpɔ̀nɔ̀ ulole ki kɔ̀kuɔ̀', ki
 gbiire' binib itur inan ma nnɔ̀, ní là tantaan' tijenjɛnt tà siɛn' nnɔ̀ ki gbien'
 ikɛnden ubiɛn wà nɛ-ɛɛ?» Nɛ bi ye: «Ilɛ.»

²¹ Nɛ u ye: «Na laan biɛ ki ciih tibont ya tingi nɛ-ɛɛ?»

Yesu likre' ujuɔ̀n uba Betsayida ya du ní

²² Yesu nin u'panpaankaab tì baa' Betsayida ya du ní, nɛ bi tuke' ujuɔ̀n uba
 ki baa' *Yesu saan, ki gbáan' wɔ̀ ki ye wɔ̀ ní taa u'nuɔ̀ kɛ mɛ wɔ̀.

²³ *Yesu cuo' u'nuɔ̀, nɛ ki dɛrɛ' wɔ̀ ki nɛn' udu ní, ki sii' tiɲinsɛnt, ki sɛkn
 ujuɔ̀n nnɔ̀ ya nun, ki taa' u'nuɔ̀ ki paan' u'bo, ki niire' wɔ̀ ki ye: «A lenh nibonn-
 ii?»

²⁴ U likre', nɛ ki ye: «N lenh binib ama bi naan isiin nɛ ki cuonh.»

²⁵ Nɛ *Yesu liebe' ki taa' u'nuɔ̀ ki pi' u'nun bó, u faake' nɛ ki tuɔ̀rɛ' ki ɲɛbe'
 inunbii ki caan' ki jì lenh tibont kɛ mɔ̀nmɔ̀nm.

²⁶ Nɛ *Yesu tɔ̀kɛ' wɔ̀ ki ye wɔ̀ ní li kun ki la liebe udu nnɔ̀ ní*.

Piɛr len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo

(Matie 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ *Yesu nin u'panpaankaab siere' ní'saan ki bure' iduwawaale yà tɛ ka
 fɔ̀kɛ nin Sesare Filip ya tɛnfɛnm nnɔ̀ bó. Bi joh ma nnɔ̀ nɛ u niire' bɛ ki ye:
 «Binib lienh ki tɛh n yé ɲmɛ nɛ?»

* **8:26** Bi kpíe' ki kele' tigbɔ̀nt tà nnɔ̀ ya tuba ní ní kele' ki ye: «La tì tɔ̀kɛ nil tigber nnɔ̀ udu ní nɛ.»

²⁸ Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ñunm nε. Bitɔb lienh ki teh a yé Eli nε. Bitɔb mɔ lienh ki teh a yé *Uwien ya ñabonsaknb ya uba nε.»

²⁹ Nε u ñiire' bε ki ye: «Ninbi nín teh n yé ηme nε?» Nε Pier jiin' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo nε.»

³⁰ Nεn saan nε *Yesu kpεkpe' bi'bo ki ye bi la take nil u yé udaan wà.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó

(Matie 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Ni ya puoli bó nε Yesu cin' ki tɔkeh u'panpaankaab ki teh: «Nì kpε Unil ya Bijε ñ ji ijend kí gbien nε. *Sufmbε ya ciεnb nin bitɔtuɔrciεnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb li wiε u'gbεr, kí ku wɔ, nε wienta daali wɔ ñ mεkre bitenkpiib nì.»

³² U tɔke' bε tigber nnɔ tù wien nε. Nεn saan nε Pier taa' wɔ ki jende', kí tì kɔn' nin wɔ ki ye u la lienh ki teh nnɔ.

³³ Ama *Yesu jibe' ki liike' u'panpaanketɔb nε ki tien' Pier bo ki ye: «Paare n'puoli, Satan. Kime a'yenmaale ηa ñen' Uwien saan, i yé binib yi nε.»

³⁴ Nε ki yin' linigol nin u'panpaankaab ki tɔke' bε ki ye: «Unil yíε wɔ ñ paan n'bo la, u la tange u'ba, wɔ ñ li yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo.

³⁵ Kime wà kε yíε wɔ ñ fie u'miel la, wɔn nε li kpo kí juore fεnm. Ama wà kε li tuo kí kpo min nin tigbεmɔnmɔnt tuu bo nnɔ, wɔn nε li lε limiel.

³⁶ Unil laa' uηendun wuu ni ya bont kε ηɔ kí tì luɔ' limiel la, u laa' bε ya kpele nε?

³⁷ Unil li taa bà kí pè kí teke u'miel-i?

³⁸ Unil ye min nin n'gbεr ηmɔbe wɔ ifε fenfennɔ ya nib bà ηa cuube Uwien saan, ki yé bibiερdnb nnɔ saan la, udaan mɔ lá li ηmɔbe nni ifε nε uyo wà Unil ya Bijε lá li baa ní nin Uwien ya tondb, wɔ ñ li ηmɔbe u'Baa Uwien ya kpieke nnɔ.»

9

¹ U tì tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ninbi bà se niε saan nɔ ya biba li lε Uwien ya bεl we ní nin mituɔm nε kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbεnεnt lεbre'

(Matie 17:1-13; Luk 9:28-36)

² Iwien iluob gεbre', nε *Yesu taa' Pier nin Saak nin San ki jende' ki tì don' liǰɔfɔkrl liba bo bi'baba. U'gbεnεnt lεbre' bi'nun bó,

³ nε u'wεngolkaar pende' kponkpon, ki windeh tein. Uba ηa te uηendun wuu ni kí fre kí tien kukpεlcieku kù ñ li piεn nnɔ.

⁴ Nε bi laa' Eli nin Moyis puɔ' u'saan bi tɔkeh tigber.

⁵ Nεn saan nε Pier tɔke' *Yesu ki ye: «Cεnbaa, ti te niε saan ma nɔ, nì mɔn nε. Cεre tì pɔ ininbon ita, sin liba, Moyis liba, Eli mɔ liba.»

⁶ Pier ηa ben u li len kí ye bà, kime bujεwaanbu cuo' wɔn nin bipanpaanketɔb nnɔ ki gbien-a.

⁷ Kutεwɔlgbonku kuba baa' ki piɓn' bi'bo, nε bi ciì' unieke uba bó kutεwɔlgbonku nnɔ ni u ye: «N'Bijε sɔ nɔ, n yíε wɔ, li cengeh mɛn u'bó.»

⁸ I ya tãan bo nε bi jibe' ki liike', ka ji laa' nito, bi laa' *Yesu baba nε se bi'saan.

⁹ Bi jiinh lijuɔl nnɔ ya tingi ma nnɔ, nε *Yesu kpεkpe' bi'bo ki ye bi la take uba bi laa' nà nɔ kí tì baa uyo wà Unil ya Bijε li mεkre bitenkpiib ni nnɔ.

¹⁰ Nε bi tuo' u ye ma nnɔ, ama ki ji ñiireh tɔb ki teh u ye wɔ ñ ye ba nε ki ye «kí mεkre bitenkpiib ni?»

¹¹ Nε ki ñiire' wɔ ki ye: «Bε bo nε Yiko ya wɔnwɔknb lienh ki teh Eli li baa nε kí yaan Kristo ñ baa ní?»

¹² Nε u jiin' bε ki ye: «Eli li mɔnbε kɪ kpiε kɪ baa kɪ lɔ tɔɔrε tibont kε nε kɪ yaan. Ama nɪ nɪn tien' mila kɪ liεbε' kɪ kεlε' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ ye binib li jɛndε Unil ya Bijε kɪ gbien, kɪ yuɔn wɔ?»

¹³ N tɔkeh nε nε, Eli baa' nɪ nɔ. Nε bi tien' wɔ bi yɛ ma bo. Bi tien' wɔ tɛn nɪ kεlε' ma u'bo *Uwien ya gbɔnku ni nno nε.»

*Yesu nɔrε' usɛnpol kibuk kiba saan
(Matie 17:14-21; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Tɔ, *Yesu nɪn u'panpaankaab bita nno tɪ baa' u'panpaanketɔb saan, nε kɪ laa' linigocienl se kɪ guɔn' bε. *Yiko ya wɔnwɔknɔ biba mɔ te, kɪ nieh nɪn bε miniem.

¹⁵ Linigol nno laa' *Yesu i ya tɔan bo ma nno, nε nɪ cuo' bi'kε miyɔkm cɛɛn. Nε bi sɛn' kɪ jon' kɪ tɪ fuonde' wɔ.

¹⁶ Nε u niire' u'panpaankaab kɪ ye: «Ninbi nɪn bɛn nieh bε bo?»

¹⁷ Nε linigol nno nɪ, ujε uba tɔkε' wɔ kɪ ye: «Cɛnbaa, n tuke' n'buk nε kɪ baa' a'saan. Usɛnpol uba nε nɔake kɛ, kɪ tien' kɛ ulɛntɛb.

¹⁸ U cuo' kɛ nɔ saan la, u gbɔbreh kɛ nε, nε kuɔinsɛnjukuku puubeh kɪ'nɔbu bɔ, kɪ nɔmɔh inin, kɪ'gbɛnɛnt mɔ tɛreh. N gbáan' a'panpaankaab bε n nɔrε usɛnpol nno, nε ba frε'.»

¹⁹ Nε *Yesu tɔkε' bε kɪ ye: «Ninbi fɛnfɛnnɔ ya nibε, na teke' Uwien kɪ jin'. N li wuɔkε ni'saan kɪ tɪ kpaan mila nε? N li nɔmɔbε sukle ni'bo kɪ tɪ kpaan mila nε?» Nε kɪ ye: «Taa mɛn kibuk nno nɪ.»

²⁰ Nε bi taa' kɛ kɪ baa' u'saan. Usɛnpol nno laa' *Yesu ma nno nε kɪ cɛrε' kɪ'gbɛnɛnt nɔh pepebu, kɪ lu' kɪ bindeh, kuɔinsɛnjukuku puubeh kɪ'nɔbu bɔ.

²¹ Nε *Yesu niire' kɪ baa kɪ ye: «Nɪ cin' kɛ ma nɪ wuɔkε'-aa?» Nε kɪ baa ye: «Nɪ cin' kɛ haali kɪ buwaam nɪ nε.

²² U sɔbε kɪ gbɔbreh kɛ umu nɪn miɔunm nɪ nε, kɪ nuunh wɔ rɪ ku kɛ. A li frε la, á muɔ tɛ micɛckm kɪ tore tɛ.»

²³ Nε *Yesu ye: «Bε tien' a ye n li frε la? Wɔ teke' kɪ jin' nɔ rɪ gbɛle niba.»

²⁴ Nε kibuk nno ya baa wuure' i ya tɔan bo kɪ ye: «N teke' nε kɪ jin', tore nni, kime n'tekjim nε pɔrε' nni.»

²⁵ *Yesu laa' linigol nno tiinh kɪ taakeh nɪ, nε u tien' usɛnpol nno bo kɪ ye: «Usɛnpol wɔ teh binib igbaanlɛntɛb nno n tɔkeh nε nε, dɔan kibuk kɛ, kɪ la jɪ rɪ nɛkn kɛ lidaali liba.»

²⁶ Usɛnpol nno wuure', nε kɪ cɛrε' kibuk nno ya gbɛnɛnt nɔh pepebu, nε kɪ dɔan' kɛ. Kɪ dɔ kɪ naan utɛnkpɪi, nε binib bɔ yεbε ye kɪ kpo'-a!

²⁷ Ama *Yesu cuo' kɪ nuɔ kɪ fin' kɛ. Nε kɪ fiɪ' kɪ sere'.

²⁸ *Yesu kun' ma nno nε u'panpaankaab niire' wɔ bi'baba bo kɪ ye: «Bε tien' tinbi nɔ frε' kɪ nɔrε' usɛnpol nno?»

²⁹ Nε u jiin' bε kɪ ye: «Yɛ ya sɛnpol ya bol wɔn, ikaare baba nɔ nɪ la, bonn nɔ te kɪ frε kɪ nɔrε yɛ.»

*Yesu tɪ lɛn' u'kuum nɪn u'mɛkrm bɔ
(Matie 17:22-23; Luk 9:43-45)*

³⁰ Yesu nɪn u'panpaankaab siere' ni'saan, nε kɪ cuon' kɪ cɔare' Galile ya tɪnfɛnm. *Yesu nɔ yɛ uba rɪ li bɛn u te nɔ saan,

³¹ kime u yɛ wɔ rɪ wɔkn u'panpaankaab nε. U tɔkε' bε kɪ ye: «Bi li taa Unil ya Bijε kɪ nɔkn binib, bε rɪ ku wɔ. Ama wienta daali u li mɛkre bitɛnkpɪib nɪ.»

³² U'panpaankaab nɔ ciɪ' u'lennm nno ya tingi nε ka kaabe' bε rɪ niire wɔ mɔ.

*Nɔmε yɛ unikpɛkpiεk-i?
(Matie 18:1-5; Luk 9:46-48)*

³³ Yesu nin u'panpaankaab ti baa' Kapernawum ya du ni, ne ki kon' kuduku kuba ni. Bi te kuduku nno ni ma nno, ne u niire' be ki ye: «Ni bi nieh be bo usen ni?»

³⁴ Ne bi se ki nmin, kime bi bi nieh ticient bo ne usen ni.

³⁵ Nen saan ne u kele' ki yin' u'panpaankaab piik nin bile nno ke, ne ki take' be ki ye: «Unil yie wo ri li ye usenlier la, wo ri tien u'ba bi'ke ya gbaarke, ki li ye bi'ke ya tonsanl.»

³⁶ Ne ki taa' kibuk kiba ki sien' bi'siik ni, ki yuure' ke ki bibe', ki take' be ki ye:

³⁷ «Wa ke teke' kibuk ten kie n'yel bo la, u teke' min ne. Wa ke teke' nni la, na ye u teke' min ne, u teke' wa son' nni ni nno ne.»

*Wa na nen te la, u se ti'ciek bo ne
(Luk 9:49-50)*

³⁸ Nen saan ne San take' wo ki ye: «Cenbaa, ti laa' unil uba u nuoh isenpol binib saan a'yel bo. Wa pe ti'bo ma nno ne ti pien' wo.»

³⁹ Ne *Yesu ye: «La ji ri pien wo men, kime nil na ri fre ki tien miyokm ya bonn n'yel bo na ki pak ki len n'bo na bre i ya taan bo.

⁴⁰ Wa na nen te la, u se ti'ciek bo ne.

⁴¹ N takeh ne imon ne, wa ke de' ne kiñunyibuok ki ye ni ye Kristo yaab ma nno ne la, wa ri luo u'suul fiebu.»

*La cere ubaan uba ri ture Uwien ya sen
(Matie 18:6-9; Luk 17:1-2)*

⁴² «Ama ibaan ya teke' nni ki jin' no, unil cere' i'ni uba ture' Uwien ya sen la, bi bi taa' linencienl, ki jon' u'tule ni, ki ture' wo ki wie' miñuncienm ni la, ni bi li tu udaan bo.

⁴³ A'nuo ne cereh a biih la, cere wu. A nmabe unuo uba na ki laa' limiel la na nmabe ghenm la, ni tu nin a li nmabe inuo ile, na ki ko umucencien wa na ri kpiin ni.

⁴⁴ [Ni'saan, «Mu na ri kpiin. Ininbieb ya nmanh tigbenent mo na ri kpo.»]*

⁴⁵ A'taal ne cereh a biih la, cere le. A nmabe litaal liba na ki laa' limiel la na nmabe ghenm la, ni tu nin a li nmabe itaan ile, na ki ko umu wa na ri kpiin ni.

[⁴⁶ Ni'saan, «Mu na ri kpiin. Ininbieb ya nmanh tigbenent mo na ri kpo.»]†

⁴⁷ A'nunbu ne cereh a biih la, likre bu. A nmabe bununbu buba ki kon' Uwien ya bel ni la, ni tu nin a li nmabe inun ile, na ki ko umu wa na ri kpiin ni.

⁴⁸ Ni'saan, «Mu na ri kpiin. Ininbieb ya nmanh tigbenent mo na ri kpo.»

⁴⁹ «Umu ne li cere unil ke ri nmaake ten miyaam.

⁵⁰ Miyaam ye nibonn na mon ne. Ama mi saa' ka ji nme la, niba na te ki ji ri fre ki nmaake me. Ni li nme ten miyaam, ki li nme nin tab.»

10

*Uwien taan' na la, nil la bore ne
(Matie 19:1-12; Luk 16:18)*

¹ *Yesu siere' ni'saan, ne ki jon' Sude ya tinfenm ma te Suden ya kpenpuol bo nno ni. Inigol ti taan' u'saan, ne u ti woken' be ten u ti ri teh ma bo.

² *Farisienmbe biba nekn' wo ki yie be ri biike wo, ne ki niire' wo ki ye: «Uje nmabe usen wo ri wie u'po-oo?»

³ Ne u niire' be ki ye: «Moyis la ye ni li teh mila?»

* 9:44 Bi kpie' ki kele' tigbant ta nno ya tuba ni migbiirm 44 na te tu'ni. † 9:46 Liike 9:44.

⁴ Ne bi ye: «Moyis là ye uje yíe wɔ́ ní wié u'po la, wɔ́ ní kele kugbɔ́nku kí de wɔ́ kí wuɔ́n kí ye u wié' wɔ́.»

⁵ Ne *Yesu ye: «Ní'yufaa bo ne cèrè' Moyis là kele' ki ye ní li teh nnɔ́.

⁶ Ama micincinm, uyo wà Uwien là ñen' unjendun wuu nnɔ́, «u là ñen' uje nin upii ne.

⁷ Nen ne cèrè' uje kuɔ́n' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa,

⁸ ne ben bile nnɔ́ ní taan kí tien unibaab.» Nnɔ́ ne ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab ne.

⁹ Tɔ́, Uwien taan' nà la, nil la bore nè.»

¹⁰ Bi tí baa' iden ne u'panpaankaab mɔ́ liebe' ki niire' wɔ́ tigber nnɔ́ bo.

¹¹ Ne u jiin' be ki ye: «Uje wà wié' u'po, ki tí kuɔ́n' upiito la, uje nnɔ́ yé ujenanmaa ne u'po ukpiek nnɔ́ bo.

¹² Upii wà fii' u'ce saan, ki tí kun' ujetɔ́ la, upii nnɔ́ yé upiinanmaa ne.»

Yesu nin mubumu

(Matie 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Tɔ́, binib tukeh mubumu, ki bàareh *Yesu saan ɲɔ́ wɔ́ ní mɛ mù, ne u'panpaankaab kɔ́nh nin be.

¹⁴ U'laa' bi kɔ́nh nin be ma nnɔ́, na ɲmaake' wɔ́, ne u tɔ́ke' be ki ye: «Cèrè mɛn mubumu mù ní li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kime binib bà te ten mubumu ne si Uwien ya bel.

¹⁵ N tɔ́keh ne imɔ́n ne, wà ke ɲa teke' Uwien ya bel ya gber kibuk yaam la, wa ɲ kɔ́ li'ni.»

¹⁶ Nen saan ne u yuunh mubumu nnɔ́, ki taah u'nuɔ́ ki paakeh mu'bo, ki teh mù Uwien ya mɔ́nm.

Ufàadaan uba ya gber

(Matie 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ *Yesu siereh uyo wà nnɔ́, ne uje uba sen' ki baa' ki lá gbaan' u'nintuɔ́li, ki niire' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa wà mɔ́n, n li tien mila kí le limiel là ɲa ɲmɔ́be gbenm-i?»

¹⁸ Ne *Yesu niire' wɔ́ ki ye: «Be tien' a yih nni wà mɔ́n-i? Uwien baba ɲa ní la, uba ɲa mɔ́n.

¹⁹ A ben iwɔ́b yà ye: «La ku nil, ki la teh nanmaal, ki la suh, ki la nendeh nib bo, ki la jinh nib, kí li boh a'naa nin a'baa nnɔ́.»

²⁰ Ne uje nnɔ́ ye: «Cɛnbaa, n boh ní'ke haali n'buwaam ni ne.»

²¹ *Yesu liike' wɔ́, u'yɛnm sɔ́nge' u'bo, ne u tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Nibonn niba ne pɔ́re' ɲɛ. Jo kí tí kuɔ́re a ɲmɔ́be tibont tà ke nnɔ́, kí taa ilike nnɔ́ kí de bicɛckɛɛn, kí li ɲmɔ́be lifaal paaki bó, ɲɔ́ kí baa kí lá paan n'bo.»

²² *Yesu len' nnɔ́ ma nnɔ́, ne uje nnɔ́ saa' u'nun bó, ki siere' ki bure' nin uyɛnsaa, kime u ɲmɔ́be lifaal ki gbien'.

²³ *Yesu jiebe' ki liike' u'panpaankaab, ne ki tɔ́ke' be ki ye: «Nì faa ki gbien' nin binib bà ɲmɔ́be lifaal nnɔ́ ní kɔ́ Uwien ya bel ni.»

²⁴ U len' nnɔ́ ma nnɔ́, ne miyɔ́km cuo' u'panpaankaab cɛɛn, ne u tí tɔ́ke' be ki ye: «N'bumu, Uwien ya bel ni ya kɔ́m faa cɛɛn ne.

²⁵ Nì faa nin ufàadaan ní kɔ́ Uwien ya bel ni ki cɛn' ñɔ́kma ní càare mikpɛlpienbonm ni.»

²⁶ Nì tɔ́re' ki beke' be cɛɛn, ne bi tɔ́keh tɔ́b ki teh: «O, nì te nnɔ́ la, ɲmɛ li fre kí ɲmɛre?»

²⁷ *Yesu caan' bi'bo inun, ne ki tɔ́ke' be ki ye: «Binib ne ɲa ní fre, Uwien wɔ́n ɲa ní gbele niba, u li fre kí tien ní'ke.»

²⁸ Ne Pier tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Tinbi wɔ́n la, ti dàan' tibont ke ne ki paan' a'bo-a!»

²⁹ Nε *Yesu ye: «N tōkeh nε imān nε, unil wā kε dāan' u'den bii u'ninjieb bii u'ninsieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpāan min nin tigbēmōnmōnt bō la,

³⁰ u li lε iden nin ninjieb nin ninsieb nin naambe nin mubumu nin ikpāan, ni'kε holm kobk fεnfennō, ama u li lε ijend mō. Nε uyo wā we nī nno, u lā li lε limiel lā ŋa ŋmōbe ghenm.

³¹ Bisēnlierb lā li paan puoli ki yebe. Puoli bō yaab mō lā li liere usen ki yebe.»

Yesu ti len' u'kuum nin u'mεkrm bō nta bō

(Matie 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² *Yesu nin u'panpaankaab doh Yerusalem bō, nε u le usen. Bi joh ma nno u'panpaankaab ya yεnm saa' nε bujewanbu cuo' bā mō pε u'bo nno. Nen saan nε u tī yin' u'panpaankaab piik nin bile nno u'ba saan nε ki cin' ki tōkeh bε nā li tī tu wō ni' bō.

³³ U tōke' bε ki ye: «Li cengeh mēn, ti doh Yerusalem bō nε. Ti tī baa' la, bi li taa Unil ya Bijε kī ŋukn bitōtuorciēn nin *Yiko ya wōnwōknb, bε nī bu wō tibuur, kī ye u kpe mikuum, kī taa wō kī ŋukn bā ŋa yé Sufmbε.

³⁴ Bi li lε wō, kī cεre u'bo tīninsent, kī nī wō inalebe, kī yaan kī ku wō, nε wienta daali wō nī mεkre bitenkpiib nī.»

Saak nin San ya miεbu

(Matie 20:20-28)

³⁵ Tō, Sebede ya bijieb Saak nin San nεkn' Yesu, nε ki tōke' wō ki ye: «Cεnbaa, ti yīe á tuo kī tien ti li miε ŋε nā nε.»

³⁶ Nε u niire' bε ki ye: «Nī yīe nī tien ba nε kī de nε?»

³⁷ Nε bi ye: «A lā jin' a'bēl la, á cēre tī'ni uba nī li kε a'nojie bō, utō mō nī li kε a'noĝen bō.»

³⁸ Nε u ye: «Na bēn ni miεh nibonn nā. Ni li fre kī ji n li ji ijend yā nno-oo?» Bii ni li fre kī kō n li kō micεckm mā ni nno ni-ii? *

³⁹ Nε bi ye: «Ti li fre.» Nε u ye: «Imān, ni li ji n li ji ijend yā nno, kī li kō n li kō micεckm mā ni nno nī.

⁴⁰ Ama binib bā li kēle n'nojie nin n'noĝen bō nno wōn, na yé min nε li gēnde bε. Uwien nε li de mifεnm nno u bonde' mē kī ble' binib bā nno.»

⁴¹ U'panpaankaab piik bā sīen' nno cii' Saak nin San tōke' wō ki ye bā, nε bi'benku nī cin' kī beh bi'bo.

⁴² Nen saan nε u yin' bε u'ba saan ki tōke' bε ki ye: «Nī bēn nī te ma uĝendun wuu nī. Bā yé idu ya bεrb wōbndeh i'nib nε, nε bā ŋmōbe ticiēn nno wōngēh bε bi'tuom kpe ma bō.

⁴³ Na nī li te nno ninbi nī. Nī'ni wā yīe wō nī li yé uciēn la, wō nī tien u'ba nī'tonsonl.

⁴⁴ Nī'ni wā yīe wō nī li yé usenlier la, wō nī tien u'ba ni'kε ya yonb.

⁴⁵ Kime Unil ya Bijε ŋa baa' uĝendun wuu nī bε nī sōn kī de wō. U baa' wōn nε nī sōn kī de binib, kī kpo ŋō kī de binib bā yebe kī wiε.»

Yesu likre' Bartime

(Matie 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ *Yesu nin u'panpaankaab tī baa' Seriko ya du nī. Bi ŋēh u'ni uyo wā nno nε linigociēn paan' bi'bo. Ujuōn uba kε sēngbaal kī miεh, bi yih wō Bartime, u yé Time ya bijε.

⁴⁷ U cii' bi ye Nasarēt ya *Yesu nε gēbreh, nε u cin' kī wuureh kī teh: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muō nni micεckm.»

* **10:38** Yesu taa' tinennent tule nε kī wuōn' ijend nno yebe kī kpe ma bō. Tun si: kī ŋu kijendyiek nī bii kī lūo ijend nī.

⁴⁸ Linigol nnɔ tɛngɛh u'bo ki tɛh wɔ ɾi ɲmile, ama u tɔ̀rɛh ki wuureh nɛ ki tɛh: «*Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛɛɛkm.»

⁴⁹ Nɛ *Yesu sere' ki ye: «Yin wɔ mɛn nɪ.» Nɛ bi yin' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cuo a'ba! Fii kɪ sere, u yih ɲɛ.»

⁵⁰ Nɛ u wiɛ' u'liɛrgbenku, ki fii' wukbu, ki baa' *Yesu saan.

⁵¹ *Yesu niire' wɔ ki ye: «A yie ɾi tien ba kɪ dɛ ɲɛ?» Nɛ u ye: «Cɛnbaa, n yie ɾi likre nɛ.»

⁵² Nɛ *Yesu ye: «Li joh, a'tekjim nɛ ɲmɛn' ɲɛ.» U likre' i ya tɔan bo, nɛ ki paan' *Yesu bo.

11

Binib kpɛkreh Yesu u ti kɔn' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab ti nɛke Yerusalem ki tuo' Bɛtifaaje nin Betani ya du. I tɛ Olifi ya siin ya juɔl bɔ nɛ. Bi ti tuo' ni'saan ma nnɔ, nɛ u sɔn' u'panpaankaab ni bile

² ki tɔke' bɛ ki ye: «Li joh mɛn udu wɔ tɛ inun bɔ nɔ ni. Ni ti kɔn' u'ni la, ni li pɔk kɪ lɛ ɲuunfanfaan uba lɔo. Uba ɲa laan jɛke' wɔ. Ni lore wɔ kɪ taa nɪ.»

³ Unil niire' nɛ ki ye bɛ tien' ni loreh wɔ la, nɪ ye: «Yonbdaan nɛ cieke wɔ. U li jiin wɔ nɪ fɛnfɛnnɔ wuɔ.» »

⁴ Bi bure', nɛ ki ti laa' ɲuunfanfaan nnɔ lɔo iden iba saali bunarɔbu saan ki nɛke usɛn. Nɛ bi cin' ki loreh wɔ.

⁵ Binib bɔ se ni'saan nnɔ ya biba niire' bɛ ki ye: «Ni tɛh ba sɔ? Bɛ tien' ni loreh ɲuunfanfaan wuɔ nɔ?»

⁶ Nɛ bi jiin' bɛ *Yesu bi ye bɛ ɾi ye ma nnɔ. Nɛ binib nnɔ cɛbe' bɛ bi bure',

⁷ ki tɔke' ɲuunfanfaan nnɔ ki baa' *Yesu saan, nɛ ki taa' bi'liɛr ki paan' u'bo, *Yesu jɛke'.

⁸ Nɛn saan nɛ biba taah bi'liɛr ki pɛrɛh usɛn ni ki yebe. Bitɔb koh kumuɔku ni, ki bɛrɛh tifer ki mɔ lɔ pɛrɛh.

⁹ Bɔ lɛ usɛn nnɔ nin bɔ pɛ puoli nnɔ kɛ wuureh ki tɛh: «Osana*, Uwien ya mɔnm ɾi li tɛ wɔ nɪ Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.

¹⁰ Uwien ya mɔnm ɾi li tɛ ti'yaaje *Dafid ya bɛl lɔ we nɪ nnɔ bo. Osana, Uwien wɔ tɛ paaki bɔ.»

¹¹ Tɔ, *Yesu ti baa' Yerusalem, ki kɔn' Uwien ya duku† ya lɔo bo, ki liike' tibont kɛ. Uwien bɛnh wɔ ɾi kɔ ma nnɔ, nɛ wɔn nin u'panpaankaab piik nin bile nɔ ɲɛn' ki bure' Betani ya du bɔ.

Yesu wiɛ' bukenkenbu buba miɲuɔm

(Matie 21:18-19)

¹² Kutaaku faa', nɛ *Yesu nin u'panpaankaab ɲɛn' Betani ya du ni ki bure'. Bi joh ma nnɔ nɛ mikɔnm ti cuo' wɔ.

¹³ U laa' bukenkenbu buba ti se fɔnfɔkm ki ɲmɔbe tifer. Nɛ u jon' wɔ ɾi ti liike u li lɛ niba bu'bo bii wa ɾi lɛ. U ti baa' bu'nintuɔli, ki laa' tifer baba nɛ bu'bo. Kime na lɔ yɛ kenken ya lɔnlɔonyo.

¹⁴ Nɛ u tɔke' busubu nnɔ ki ye: «Uba ɲa ji li lɛ bil liba a'bo fiebu.» Nɛ u'panpaankaab cii' u len' ki ye bɔ.

Yesu ɲɔrɛ' binib Uwien ya duku ya lɔo bo

(Matie 21:12-17; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

* 11:9 Liike Matie 21:9. † 11:11 Liike Matie 12:5.

¹⁵ Yesu nin u'panpaankaab tí baa' Yerusalem. Ne *Yesu kòn' Uwien ya duku ya luo bo, ki cin' ki ñuòh binib bà kuòreh tiwént nin bà daanh tiwént nnò ki ñendeh; ki tureh bilikkpendb ya teb nin bà kuòreh inenjel nnò ya biemu ki gbòbreh.

¹⁶ Wa cèreh nib tukeh wént ki gèbreh Uwien ya duku ya luo bo.

¹⁷ Nèn saan ne u tóke' bε ki ye:

«Ní kele' *Uwien ya gbónku ní ki ye:

«Bí lí yín n' duku inibol kε ya kaare ya duku ne»,

ama ninbí taa' kù ki tien' binasub ya tantaanbùol ne.»

¹⁸ Bitòtuòrcienb nin *Yiko ya wónwòknb cii' *Yesu tien' ma bo. Ne bi nuunh bí lí tien' ma kí ku wò, ama kí jí fenge wò. Kímε u'wòknm sange linigol nnò ya yennm cεen ne.

¹⁹ Ní jùore' ma nnò, ne *Yesu nin u'panpaankaab tí siere' udu nnò ní.

Yesu wiε' bukenkenbu bùa minjùm nnò kuore'

(Matie 21:20-22)

²⁰ Kutεsεsónku, ne bi cuonh ki gèbreh bukenkenbu nnò saan, kí laa' bù kuore' paaki kí tí cì' tingi.

²¹ Ne Pier tiere' ná wun tien', ne kí tóke' *Yesu kí ye: «Cεnbaa, líike, a wun wiε' bukenkenbu bùa minjùm nnò, kuore'-a!»

²² Ne *Yesu tóke' bε ki ye: «Teke mèn Uwien kí jí.

²³ N tókeh ne imòñ ne, uníl wà kε lí tóke líjuól líε kí ye lè ní fii kí tí lu minuncienm ní, kí teke' kí jin' kí ye ní lí tien' tén u' len' ma bo, ka maaleh mílele lá, ní lí tien' nnò ne.

²⁴ Nèn bo ne n tókeh ne kí teh ní miε' Uwien nibonn ná kε ní'kaare ní lá, ní lí dú kí ye ní laa' ne ñò, ne ní lí mònbe kí kε ne ne.

²⁵ Uyo wà ní te kí kàareh, kí lá tiere kí ye uba ñmòbe ne tigber tà kε lá, ní fère udaan ñò ní'Baa wà te paaki bó nnò mò ní fère ne ní'biil. [

²⁶ Ama ná fère' ní'tòb lá, ní'Baa wà te paaki bó mò ña ní fère ne.]][‡]

Bí niire' Yesu wà de' wò usen wò ní tien u teh ná nò?

(Matie 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Yesu nin u'panpaankaab tí líebe' kí baa' Yerusalem ní. *Yesu kòn' kí cuonh Uwien ya duku ya luo bo, ne bitòtuòrcienb nin *Yiko ya wónwòknb nin *Sufmbε ya cienb baa' u'saan,

²⁸ Kí niire' wò kí ye: «A ñmòbe usen á tien a teh ná nò-ò? Ñmε ne de' ñε usen á tien nè?»

²⁹ Ne u ye: «N'mò lí niire ne iniire iba kpein ne. Ní fre' kí jiiñ' nni lá, n'mò lí tóke ne n ñmòbe usen wà kí teh n teh ná nò.

³⁰ San lá síih binib Uwien ya ñunm ma nnò, ñmε ne lá de' wò usen-i? Uwien bíi binib ne? Tóke nni mèn.»

³¹ Nèn saan ne bí tókeh tòb kí teh: «Tí ye Uwien ne de' wò usen lá, u lí niire tε kí ye: «Bε tien' tà lá teke' wò kí jin'-i?»

³² Ta ní fre kí ye binib mò sò.» Bí fenge linigol nnò mò, kímε bí'kε tuo' kí ye San lá cinbe kí yé *Uwien ya ñòbonsòknl ne.

³³ Ne bí tóke' *Yesu kí ye: «Ta bεn.» Ne u'mò ye: «N'mò ña bεn, ka ní tóke ne wà de' nni usen ní tien n teh ná nò mò.»

12

Bikpàab bà bre ya kpénjenm

(Matie 21:33-46; Luk 20:9-19)

[‡] 11:26 Bí kpíε' kí kele' tigbont tà nnò ya tuba migbiirm 26 ña te tu'ni.

¹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu pɔn' bɛ mikpɛnɛnm ki ye: «Ujɛ uba nɛ là ɲmɔbɛ bukpáabu, ki caan' bukpáabu nnɔ ní tisir tà bi taah tu' bii ki ɲɛh fɛn nnɔ, nɛ ki bɛkɛ' ki linde' bù, ki gbɪn' kubùoku kúa bi li ɲmɛngɛh isibii nnɔ bu'ni, ki caan' kininbɛntaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpáab biba, nɛ ki bure' usɛn.

² Uyo wà isibii nnɔ tí ben' nnɔ, nɛ u sɔn' utons�ɔnl uba bikpáab nnɔ saan, wɔ ní tí teke wɔn ukpɛdaaŋ ya bó ní.

³ Utɔnsɔnl nnɔ tí baa' nɛ bi cuo' wɔ ki ɲi', ki ɲɔrɛ' wɔ, u liɛbɛ' inuɔkuon.

⁴ Ukpɛdaaŋ nnɔ tí sɔn' utonsɔntɔ bi'saan. Nɛ bi tí ɲiɲi' ki cube' u'yul, ki susuke' wɔ.

⁵ U tí liɛbɛ' ki sɔn' utonsɔntɔ bi'saan. Wɔn tí baa' ma, bi ku' wɔ nɛ. U liɛbɛ' ki sɔnsɔn' bitonsɔnb bi'saan bi yeɛbɛ, bi tí ɲiɲi' biba, ki kuku' bitɔb.

⁶ U'bijɛ baba nɛ ji sɛn' u'saan, u yíɛ u'bijɛ nnɔ cɛɛn. Nɛ u fɔrɛ' ki sɔn' wɔ bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bijɛ ma nnɔ, bi li tí bo wɔ nɛ.

⁷ Ama bikpáab nnɔ laa' u'bijɛ nnɔ wɛ ní ma nnɔ, nɛ bi tɔkɛ' tɔb ki ye: «Wɔn nɛ yé u'faajil, cɛrɛ mɛn tí ku wɔ ɲɔ lifaal nnɔ ní juore tí'yaal.»

⁸ Nɛ bi cuo' wɔ ki ku', ki ɲɛn' ki tí wiɛ' kpɛgbaal.

⁹ «Tɔ, ukpɛdaaŋ nnɔ li tien milá? U li baa kí lá ku bikpáab nnɔ nɛ, kí taa bukpáabu nnɔ kí guun' bikpɛtɔb.

¹⁰ Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ní ní kɛlɛ' ná saan ki ye:

«Litenl lá bidumɛb wiɛ' lɛ nnɔ, len nɛ lá tien' litɛnkpiɛkl lá co kuduku nnɔ nɛ-ɛɛ?

¹¹ Yɔnbdaaŋ nɛ tien' nnɔ, nɛ ní ɲmɔbɛ kuɲuɔrku tí'nun bó.» »

¹² *Sufmbɛ ya cienb bɛndɛ' ki ye *Yesu pɔn' bɛn nɛ mikpɛnɛnm. Nɛn bo nɛ bi'nun mɔn bɛ ní cuo wɔ, ama bi fɛngɛ' linigol nnɔ nɛ ki siɛrɛ' ki dàan' wɔ.

Sesa ya lɛnpolike

(Matie 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Bi sɔn' *Farisiɛnmɛ biba nin ubɛr Herod yaab ya biba *Yesu saan bɛ ní tí dɛlɛ wɔ, wɔ ní len kí lɔlɛ u'ba.

¹⁴ Bi tí baa' nɛ ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti bɛn ki ye a tɔkɛh tigbɛmɔnt nɛ, ka fɛngɛ uba, ka boh uba ki cɛn' u'tɔ. A wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm nɛ. Tɔ, ti ɲmɔbɛ usɛn tí li pɛh lɛnpɔ ki diɛnh ubɛrciɛn Sesa bii ta ɲmɔbɛ?» *Tí li pɛh bii tí li la pɛh?»

¹⁵ *Yesu bɛn ki ye bi yé ifuɔn ilelɛ ya nib nɛ, nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ní bikreh nni? Taa mɛn milikbim miba ní ní liikɛ.»

¹⁶ Bi taa' ní; nɛ u ɲiirɛ' bɛ ki ye: «Ŋmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yɛl tɛ mi'bo?» Nɛ bi ye: «Ubɛrciɛn Sesa.»

¹⁷ Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Taa mɛn ná yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa ná mɔ yé Uwien yaann, kí de Uwien.» U len' nnɔ ma nnɔ nɛ ní cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn.

Bitɛnkpiib ya mɛkrm ya gbɛr

(Matie 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Ní ya puoli nɛ Saduseɛnmɛ biba baa' *Yesu saan. Bɛn nɛ liɛnh ki teh bitɛnkpiib ɲa ní mɛkrɛ nnɔ.

¹⁹ Bi tɔkɛ' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis lá kɛlɛ' yiko ki de' tɛ ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cɛrɛ' u'pɔ, ka ɲmɔbɛ buk lá, wɔ ní kɛrɛ ukpopii nnɔ, kí maa mubumu kí de u'ninjɛ wà kpo' nnɔ.»

²⁰ Tɔ, ninjiɛb bilolɛ biba nɛ lá tɛ, nɛ ukpiɛk lá kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk.

* **12:14** Liikɛ Matie 22:17.

²¹ Wà tɔ u'bo nnɔ kere' ukpopii nnɔ ki mɔ kpo' ka maa' buk. Wà mɔ tɔ wɔn bo nnɔ mɔ kere' wɔ ki mɔ kpo' ka maa' buk.

²² Bijɛb bilole nnɔ kɛ tien' nnɔ ki kpo' ka maa' buk. Upii nnɔ mɔ tɛ fɔrɛ' ki kpo'.

²³ Tɔ, bitɛnkpiib lɔ mɛkre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nnɔ? Kimɛ bi'kɛ bilole kuɔn' wɔ ki tɛ bòn' nɛ.»

²⁴ Nɛ *Yesu jiiin' bɛ ki ye: «Na bɛn nà kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ya tingi, ka bɛn Uwien ya tuɔm kpɛ ma bo. Nɛn nɛ cɛrɛh ni tɔrɛh.

²⁵ Bitɛnkpiib lɔ mɛkre' la, jɛb ɲa nɛ kuɔn piib, piib mɔ ɲa nɛ kun cɛr. Bi li tɛ tɛn Uwien ya tondɔ nɛ paaki bó.

²⁶ Bitɛnkpiib ya mɛkrɛ mɛn la, na kaan' Moyis ya gbɔnku ni nà saan Uwien lɔ len' nin Moyis kufɛtuku kuba saan kù teknh umu ka wih nnɔ nɛ-ɛɛ? U lɔ tɔkɛ' Moyis ki ye: «Min nɛ yɛ *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.»

²⁷ Uwien ɲa yɛ tɛnkpiib ya Wien, u yɛ bà fuobe ya Wien nɛ. Ninbi lienɛ ki tɛh bitɛnkpiib ɲa nɛ mɛkre ma nnɔ ni tɔrɛ' kpɛkpɛl nɛ.»

Li lɛ wɔblɛ wɔbkpiɛkl-i?

(Matie 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ *Yiko ya wɔnwɔknl uba lɔ tɛ ni'saan ki cii' bi niɛh nin tɔb ma, nɛ ki laa' *Yesu jiiin' bɛ mɔnmɔnm ma bo. U nɛkn' *Yesu ki niire' wɔ ki ye: «Wɔb kɛ nni li lɛ yɛ likpiɛkl-i?»

²⁹ Nɛ *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «Liwɔbkpiɛkl si: «Ninbi Israyel yaabɛ, li cengeh mɛn: Yonbdaan Uwien baba nɛ yɛ Yonbdaan.

³⁰ Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fɛl kɛ nin a'tetɛm kɛ nin a'yɛnmaale kɛ nin a'tuɔm kɛ.»

³¹ Liwɔbl lɔ tɔ si: «Li yíe a'tɔ tɛn a'yíe a'ba ma bo.» Wɔbl liba ɲa tɛ ki gɛbrɛ' liɛ ya wɔbl.»

³² Nɛ u tɔkɛ' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, a tɔkɛ' tigbɛmɔnt nɛ. A tɔkɛ' ki ye Yonbdaan Uwien yɛ Uwenbaabɛ nɛ, uba ɲa tɛ ki pukn' u'bó ma nnɔ, tɔ tɛ nɛ.

³³ Unil yíe Uwien nin u'fɛl kɛ nin u'yɛnmaale kɛ nin u'tuɔm kɛ, ki yíe u'tɔ tɛn u'yíe u'ba ma bo la, nɛn nɛ mɔn ki cɛn' wɔ nɛ li taah tiwɛnt ki tɛh ifuɔrɛ ki windeh ki dienɛh Uwien nin mipum kɛ ya bol.»

³⁴ *Yesu laa' u len' nin mibɛnm, nɛ u tɔkɛ' wɔ ki ye: «ɲa fɔkɛ nin Uwien ya bɛl.» Nɛn gɛbrɛ' ma nnɔ, uba ɲa jì kaabɛ' ki niire' *Yesu niire ki pukn'.

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gbɛr

(Matie 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ *Yesu lɔ tɛ Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknɛ binib Uwien ya gbɛr ma nnɔ, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Nì tien' mila *Yiko ya wɔnwɔknɛ lienɛ ki tɛh Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo yɛ *Dafid ya yaabil-i?

³⁶ Mifuɔɔanm lɔ cɛrɛ' *Dafid bugbɛn len' ki ye:

«Yonbdaan Uwien tɔkɛ' n'Yonbdaan ki ye:

Kɛlɛ n'ɔjɛ bó,

ki tɛ baa uyo wà

n li cɛrɛ á tɛ a'nɛnnɛndɔ bo litaal.»

³⁷ *Dafid mɔnɔn lɔ yin' Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo u'Yonbdaan la, u jì tien' mila ki liɛbɛ' ki yɛ u'yaabil-i?» Linigociɛnɛ cengeh *Yesu ya gbɛr, nɛ nɛ ɲmɛ lɛ cɛɛn.

Li bɛn mɛn Yiko ya wɔnwɔknɛ bó

(Matie 23:1-36; Luk 20:45-47)

³⁸ Yesu wɔknɛ bɛ Uwien ya gbɛr, nɛ ki tɔkɛh bɛ ki tɛh: «Li bɛn mɛn *Yiko ya wɔnwɔknɛ bó. Bi yíe bɛ nɛ li guoh tiliergbengt nɛ ki gaakeh, ki yíe binib nɛ li gbaandɛh ki fuondɛh bɛ mudaamu ni,

³⁹ ki yíe bέ rí li kaah binikpέkpiέkb ya kánkàan itáan ya dur ni nin tinacent ni.

⁴⁰ Bέn nέ jinh ki pendeh bikpopiib, ki kàareh ní wuókreh, ki bøndeh binib ya nun bó. Nέn bo nέ Uwien li túòrέ kí dέrέ bi'tub cέέn.»

Ukpopiicέcέkdaan uba ya pum

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Tò, *Yesu kέ ki nέke Uwien ya pum ya likkpienbùol, nέ ki likeh linigol nno kpíendeh len ilike ma bo. Bifaadέnb bà yέbe bàareh ki kpíendeh ilike len i yέbe.

⁴² Ukpopiicέcέkdaan uba mɔ́ baa' ki lá kpíen' milikbim mile ma baa' gbɔ́nku kuba mɔ́nɔ́n.

⁴³ Nέ *Yesu yin' u'panpaankaab ki tɔ́kέ' bέ ki ye: «N tɔ́keh nέ imɔ́n nέ, ukpopiicέcέkdaan wuɔ́ kpíen' ilike ki cέn' bà kέ kpíen' nno.»

⁴⁴ Kimé bi'kέ de' ka pɔ́kre' bi'like ya pɔ́kl. Ama wɔ́n yé ucέcέkdaan nέ, ki tonde' u ɲmɔ́be ná kέ nnó ki lá kpíen'.»

13

Bi lá li bere Uwien ya duku

(Matie 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki ñέn', nέ u'panpaankaab ni uba take' wɔ́ ki ye: «Cέnbaa, liike iten yíέ gbenge ki kpέ ma bo-a! Liike bi taa' yé ki mέn' tidur tú ɲmɔ́be kuɲuɔ́rku ma bo-a!»

² Nέ u take' wɔ́ ki ye: «A laa' tiducient tuu nɔ́-ɔ́ɔ́? Bi lá li bere tu'kέ nέ, tenl liba mɔ́nɔ́n ɲa lá li juore kí li pέ tɔ́l bo.»

Ijέnd ya yo lá li te ma bo

(Matie 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Yesu jon' ki tí kɛ́le' Olifi ya siin ya juɔ́l bo, Uwien ya duku ya nuun bó, nέ Pier nin Saak nin San nin Andre baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wɔ́ ki ye:

⁴ «Tɔ́ke tέ, tibont nnó kέ lá li tien uyo wá? Ku ɛ́ ñέku ba li wuɔ́n kí ye uyo nnó baa'.»

⁵ Nέ u cin' ki tɔ́keh bέ ki teh: «Li bέn mέn, ki la cère uba rí tuln nέ.

⁶ Kimé binib lá li baa ki yέbe kí li ɲmɔ́be n'yel ki teh bi yé min nέ, kí tuln binib bà yέbe.

⁷ Ni lá cii binib tɔ́h lituɔ́l kɔ́nkɔ́nm ni bii fɔ́nfɔ́km la, ni la cère ni'fèl rí li tiinh. Kimé tu ya bont kέ li tien nέ kí yaan, na laan yé gbengbenyo.

⁸ Kimé linibol liba li jéke linibotól. Libel liba ya nib mɔ́ li jéke libetól yaab. Kitink li jenge bùol, bùol. Mikónm mɔ́ li lu. Ní li te ten imέrwien ya cincinm nέ.

⁹ «Ninbi bέn wɔ́n, li bέn mέn. Bi lá li cuo nέ kí jon tibuur, kí ñí nέ itáan ya dur ni. Min bo, bi lá li tuke nέ kí jo tibuur idu ya cienb nin biberb saan. Nnó nέ ni li yé n'mɔ́nkunb bi'saan.

¹⁰ Bi li kpaande tigbέmɔ́nmɔ́nt tuu inibol kέ saan nέ kí yaan.

¹¹ Bi cuo' nέ ki jon' tibuur la, ni la pɔ́k kí li yɔ́ke ni li len kí ye bà. Uyo nnó lá baa' la, *Mifuoñaanm nέ li tɔ́ke nέ ni li len kí ye bà. Na yé ninbi nέ li len, *Mifuoñaanm nέ li len.

¹² U ya yo nέ unil li kuɔ́rέ u'ninje, bέ rí ku wɔ́. Baa mɔ́ li kuɔ́rέ u'buk, bέ rí ku kέ. Mubumu mɔ́ li fii kí sere mu'naambέ nin mu'baambέ bo, kí cère bέ rí ku bέ.

¹³ Min bo nέ binib kέ li nέn nέ. Ama wá kέ li mĩnde kí li ɲmɔ́ɲmɔ́be kí tí fɔ́rέ nnó, wɔ́n nέ li ɲmέrέ.»

Nibonn ná ñmábe ijuáke ya gber

(Matie 24:15-28; Luk 21:20-24)

¹⁴ «Ni li lé ijuáke ya bonn ná saah tibont tà ké mən nnə se na bi li sere ná saan. (Wà ké káanh la, wə́ rí li ciìh nì'tingi.) Uyo nnə lá baa' la, bà li te Sude ya tinfənm ni nnə, bə́ rí sən kí jo ijuən bó.

¹⁵ Wà te kudulékaaku ya paaki la, u la jiire kí kə́ iden ni, kí taa niba.

¹⁶ Wà mə́ te ikpàan bó la, u la liebe kí kun, wə́ rí tí taa u'lierghenku.

¹⁷ U ya yo bipiib bà punbe nin bà ñmábe mubumu mùa ñaanh, li ñmábe micéekm nɛ.

¹⁸ Li kàareh mən, Uwien la cère nè rí tien kusenañuaku.

¹⁹ I ya den binib li ji ijend kí gbien. Haali uñendun ya cincinm kí lá baa fənfənnə, nib ña laan jin' i ya jend ya bol, ka ji lí li ji yé fiebu.

²⁰ Yonbdaan ña bi kùore' ijend nnə ya wien bo la, uba mənən ña bi li ñmère. U gènde' binib bà nnə bo nɛ cère' u kùore' iwien nnə bo.

²¹ «U ya yo unil təkə' nɛ kí ye: «Liike mən, Uwien ya Nigəndkɛ Kristo te nie saan» bii «u te nie bó' la, ni la tuo.

²² Kime bitonnenmònkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigəndkɛ Kristo nɛ. Bitəb li ye bi yé *Uwien ya ñəbonsəknb nɛ. Bi li tien micincilm ya bont nin miyəkɔm ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh ní tuo' la, bə́ rí tuln Uwien gènde' binib bà nnə mənən nɛ.

²³ Ninbi li bən mən. N kpíe' kí təkə' nɛ tigbɛr nnə ké ɲə.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gber

(Matie 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ «Ama, ijend nnə ya yo gèbre' la,

uwien li biike,

uñmaal ña ji li wien,

²⁵ Inmaabii li cecere kí lu,

tibont tà ñmábe mituəm paaki bó li jènge.

²⁶ U ya yo nɛ bi li lé Unil ya Bijɛ te titɛwəlgbont ni, kí we ní, kí ñmábe ufaa nin ukpike kí gbien'.

²⁷ U ya yo nɛ u li sən Uwien ya tondb bə́ rí jo lɛnpuoli nin nintuəli nin ugen nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí tí baa utə, kí taan Uwien gènde' binib bà nnə ké.»

Bukenkenbu ya kpenjenm

(Matie 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ «Bukenkenbu ya tetem yé mikpenjenm nɛ ni'bo. Ni lá laa' bù təh isigben, kí bundeh la, ni bən kí ye ní neke uñalend nɛ*.

²⁹ Nnə nɛ, ni lá laa' tibont tuu teh la, ní li bən kí ye Unil ya Bijɛ nɛkn' ni'nañuən saan ɲə†.

³⁰ N təkəh nɛ imən nɛ, tibont nnə ké li tien kí lɛ fənfənnə ya nib biɛ ña laan kpo' kí gben'.

³¹ Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun ña ñmábe tù rí gben.»

Uba ña bən lidaali là Unil ya Bijɛ li baa ni

(Matie 24:36-44)

³² «Ama uba ña bən tibont nnə li tien lidaali là bii uyo wə́. Paaki bó, Uwien ya tondb ña bən. U'Bijɛ mənən ña bən, Uwien Baa baba nɛ bən.

³³ Li bən mən kí la gəh, kime na bən uyo nnə.

* **13:28** Liike Matie 24:32. † **13:29** Liike Matie 24:33.

³⁴ Ní naan uje wà joh usen ki tãke' u'tonsɔnb ki ye bɛ rí li likeh u'den mɔnmɔnm, ki wuɔn' wà kɛ u li sɔn lituonl là, ki tãke' u'naŋɔguurl ki ye u la gɔh, ki yaan ki bure' nɛ.

³⁵ Nɛn bo, la gɔh mɛn, kime na bɛn uyo wà ududaan li baa ní. U li baa ní kutajuaku-uu, kuyaku-uu, ukuojɛmuɔyo-oo, kutɛnɔaaku-uu, na bɛn.

³⁶ Li bɛn mɛn, ɔɔ u la lá lure kí baa kí lɛ ni dɔ ki gɔh.

³⁷ N tãkeh nɛ ná nɔ n tãkeh binib kɛ nɛ, la gɔh mɛn.»

14

Bi kpaan' iyɛ bɛ rí ku Yesu

(Matie 26:1-5; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

¹ Ní sɛn' iwien ile bɛ rí jele *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku. U ya yo nɛ bi ɔmɔnh kpɔnɔ wà ɔa ɔmɔbe nɔke. *Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ nuunh bi li tien ma kí bɔle kí cuo *Yesu kí ku wɔ,

² Nɛ ki tãkeh tɔb ki teh: «Ti la cuo wɔ mɛn kunacenku nɔɔ ya yo. Ti cuo' wɔ u ya yo la, udu ya nib li kpɛ.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lɛfina

(Matie 26:6-13; San 12:1-8)

³ Tɔ, *Yesu lá te Betani ya du ni, Simɔn ujend den ki jinh tijier. U jinh uyo wà nɔɔ nɛ upii uba kɔn' ní ki tuke lɛfina uba u'daaku faa cɛɛn alabaat* ya dingl ni, bi yih lɛfina nɔɔ naar. Upii nɔɔ kpɔbre' lidingl nɔɔ ya tule, ki taa' lɛfina nɔɔ kɛ ki wuwule' *Yesu ya yul bo.

⁴ Binib bà te ní'saan nɔɔ ya biba ya benku ni ben', nɛ bi niireh tɔb ki teh: «Bɛ tien' u nɛnde' lɛfina wuɔ nɔ?»

⁵ Bi bi li fre kí kuɔre wɔ kí lɛ nɛ rí gɛbre iwentun kobiita ya paaku kí taa kí gbiire bijiinb-a!» Nɛ ki kɔnh nin upii nɔɔ.

⁶ Nɛ *Yesu ye: «Cɛre wɔ mɛn wɔ rí fuore. Bɛ tien' ni ɔaabeɛ u'yɛnm nɔ nɔɔ? U tien' ná mɔn nɛ ki de' nni-a!

⁷ Bijiinb li li te ní'saan uyo kɛ nɛ. Ni yíe ní tore bɛ uyo wà la, ni li fre kí tore bɛ; ama min ɔa rí li te ní'saan uyo kɛ.

⁸ U tien' u li fre kí tien ná nɛ. U taa' lɛfina nɔɔ ki wule' n'bo ki kpíe' ki bonde' n'gbɛnɛnt ɔɔ bɛ rí sube nni nɛ.

⁹ N tãkeh nɛ imɔn nɛ, bi li kpaande tigbɛmɔnmɔnt tuu uɔɛndun ni ná saan kɛ nɔɔ, bi li len u tien' ná nɔ bɔ, ɔɔ binib rí li tien u'bó.»

Sudas yíe wɔ rí kuɔre Yesu

(Matie 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyɔt nɔɔ jon' ki tí laa' bitɔtuɔrcienb ki ye u li taa *Yesu kí ɔukn bɛ.

¹¹ Bi cii' nɔɔ ma nɔɔ bi'yɛnm sɔnge' cɛɛn, nɛ bi pùon' ki ye bi li de wɔ ilike. Nɛ u bure' ki tí nuunh u lí nɛ isɛn yá kí taa *Yesu kí ɔukn bɛ.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbɛ ya Pak ya nacenku

(Matie 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)

¹² Kpɔnɔ wà ɔa ɔmɔbe nɔke ya nacenku ya cincindaali, lidaali là bi kòreh *Sufmbɛ ya Pak ya pefanfaan nɔɔ nɛ *Yesu ya panpaankaab niire' wɔ ki ye: «A yíe tí tien ɔe kunacenku nɔɔ ya jier lɛ saan-i?»

¹³ Nɛ u tãke' u'panpaankaab ni bile ki ye: «Ní jo udu bó. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li lɛ uje uba u tuke liɔuncuɔl kí cendeh nɛ. Ní paan u'bo,

¹⁴ kí tí kɔ u li kɔ iden yá ni nɔɔ ni kí tãke udendaan kí ye: «Ti' Cɛnbɔa ye wɔn nin u'panpaankaab li jí kunacenku nɔɔ ya jier ku lɛ duku ni?»

* 14:3 Lilike Matie 26:7.

¹⁵ U li wuon nɛ lidutɔtuɔl ya paaki ya ducienku kuba bi bonde' kù ɲɔ, tibont kɛ tɛ ku'ni. Nɛ tien tɛ kunacenku nnɔ ya jier kun ni.»

¹⁶ Bi bure' ki tɛ baa' udu nnɔ ni, nɛ ki laa' *Yesu tɔke' bɛ ki ye bi li lɛ nà kɛ nnɔ, nɛ ki tien' kunacenku nnɔ ya jier.

¹⁷ Nɛ juɔre' nɛ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnɔ baa' ki kɔn' kuduku nnɔ ni.

¹⁸ Bi kɛ ki jinh uyo wà nnɔ nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ninbi bà tɛ ki jinh n'saan nɔ ni ya uba nɛ li kuɔre nni.»

¹⁹ Bi'yɛnm saa' ki gbien', nɛ bi niireh wɔ jɛjɛ ki teh: «N teh min ɲa ɲi-a?»

²⁰ Nɛ u ye: «Ninbi piik nin bile biɛ ni ya uba nɛ li kuɔre nni. Min nin udaan nɛ taan' ki paan' lisɛnl ni nɔ.

²¹ Unil ya Bijɛ li kpo tɛn nɛ kɛle' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ma bo nnɔ nɛ. Ama unil wà li kuɔre wɔ nnɔ nɛ bre udaan bo. Ba bi maa' wɔ mɔnɔn la, nɛ bi li tu u'bo.»

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Korɛnt yaab 11:23-25)

²² Bi tɛ ki jinh tijier ma nnɔ, nɛ *Yesu yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' bɛ, ki ye: «Teke mɛn. Nà sɔ yɛ n'gbɛnɛnt.»

²³ Nɛ ki taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' bɛ, bi'kɛ ɲun'.

²⁴ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Nà sɔ yɛ n'sɛm. Mɛn nɛ wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtieku. Mɛ li puube binib bà yɛbe ya kpele bo.»

²⁵ Nɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ma ji li ɲu sibii ya daam haali kɛ tɛ baa lidaali là n li liebe kɛ ɲu mɛ midɛfɛnm Uwien ya bɛl ni.»

Yesu tɔke' Pier ki ye u li niɛ ki ye wa bɛn wɔ

(Matie 26:31-35; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

²⁶ Bi gen' Uwien ya yuon ki gbɛn' nɛ ki ɲɛn' ki don' Olifi ya siin ya juɔl bo.

²⁷ Nɛn saan nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Ni'kɛ li sɛn kɛ daan nni, kime nɛ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N li ku upekpaal nɛ ipe kɛ ɲi yere.»

²⁸ Ama uyo wà n li mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ, n li liere nɛ kɛ jo Galile.»

²⁹ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Bi'kɛ li sɛn kɛ daan nɛ mɔnɔn la, min ɲa ɲi sɛn.»

³⁰ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, kuɲɔnku kuu a li niɛ bolm mita kɛ ye ɲa bɛn nni nɛ kɛ yaan ukuoje ɲi muɔ kɛ lere.»

³¹ Nɛ Pier ɲiikeh ki lienh ki teh: «Haali bi li ku min nin sin kɛ mɔnɔn la, ma ɲi niɛ kɛ ye ma bɛn nɛ.» Nɛ bitɔb bà sɛn nnɔ kɛ len' nnɔ.

Yesu kàare' ni'ba saan bi yih nɛ Getsemani

(Matie 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tɛ baa' niba saan, bi yih nɛ Getsemani. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Juore mɛn niɛ saan, ɲi jo kɛ tɛ kàare.»

³³ Nɛ ki taa' Pier nin Saak nin San ki bure'. Bujɛwaanbu cin' ki kɔh wɔ nɛ u'yɛnm saah.

³⁴ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'yɛnm saa' ki tɛ kɛnde' tɛn mikuum nɛ bɛnh nin nni. Ni'mɔ ɲi juore niɛ saan, kɛ la gɔh.»

³⁵ U jɛnde' ki jon' inun bó waamu, nɛ ki puɔn' ki kàareh ki teh nɛ li tuo la, Uwien la cɛre' ijɛnd yie ya yo ɲi baa ní,

³⁶ kɛ lienh ki teh: «O, n'Baa, a li fre kɛ tien nibonn kɛ. Cɛre ijɛnd yie ɲi jɛnde nni. Ama la cɛre nɛ ɲi li yɛ min yie nà, cɛre' nɛ ɲi li yɛ sin yie nà.»

³⁷ U liebe' nɛ u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh nɛ, nɛ u tɔke' Pier ki ye: «Simɔn, a gɔh nɛ-ɛɛ? ɲa ɲi fre kɛ la guɔn kukurku kuba mɔnɔn-ii?

³⁸ La gɔh mɛn, kɛ li kàareh ɲɔ ki la lu biikm ni. Ni'yɛnm yie, ama mituɔm nɛ pore' nɛ.»

39 Nε ki tí jende' waamu, ki kàare' nin i ya ñəbonbaab.

40 U tí liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi tí gəh nε, kime miguonm nε ñənde' bε, ba bεn bi li jiin kí ye bā.

41 U tí jon' ki kàare' ki liebe' ní nta bo, ki təkε' bε ki ye: «Ni biε ki fuoreh nε ki dɔ ki gəh-a! Ní dɛkre'-a! Uyo baa'-a! Bi li taa Unil ya Bijε kí ŋukn bibiɛrdenb.

42 Fii mən tí jo. Liike mən, wà kuəre' nni nno nɛkn' ní ŋɔ.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

43 U laan biε ki lienh nε Sudas u'panpaankaab piik nin bile nno ya uba nin linigol pək ki puɔ' u'bo ki tuke mujusiemu nin ilenben. Bitətuərɛienb nin *Yiko ya wənwəknb nin *Sufmbε ya ciεnb nε sən' bε ní.

44 Sudas wà kuəre' *Yesu nno təkε' linigol nno ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tí ləkn' wà la, wən nínɔ. Ní cuo wɔ, kí tɔrε kí li ŋuuke wɔ ki joh.»

45 Tɔ, Sudas tí baa' nε ki pək ki nɛkn' *Yesu nε ki ye: «Cenbaa,» nε ki ləkn' wɔ.

46 Nε bi cuo' Yesu.

47 Bā te nǐ'saan nno ya uba nɛrε' kijusiek ki gε' ki paare' bitətuərɛienb ya ciεn ya tonsɔn uba ya tubl.

48 Nε *Yesu təkε' bā baa' bε ní lá cuo wɔ nno ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilenben ní lá cuo nni tən n yé udukond nε-a!

49 Idaan kε n là te nǐ'saan Uwien ya duku ya luo bo nε ki wəknh binib, nε na cuo' nni u ya yo. Tɔ, ni cuo' nni fεnfennɔ, ŋɔ nà kɛle' *Uwien ya gbənkɔ ni nno nɛ ní tɛn nε.»

50 Nən saan nε u'panpaankaab kε sən' ki dāan' wɔ.

51 Unacenfaan uba mɔ là pε u'bo ki fifike' bukpɛlbu. Bi ye bε ní cuo unacenfaan nno ki tí dɛkre' nin u'kpɛlbu,

52 nε u dāan' bɔ ki sən' linil ki bure'.

Sufmbε ya buur ya cɛkl yaab bun' Yesu tibuur

(Matie 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

53 Bi taa' *Yesu ki jon' bitətuərɛienb ya ciεn den. Bitətuərɛienb kε nin *Sufmbε ya ciεnb nin *Yiko ya wənwəknb mɔ taan' nǐ'saan.

54 Pɛr pε *Yesu bo, ki te fənfəkm kí tí baa' bitətuərɛienb ya ciεn den, ki kən' ki kɛle' biguguurb saan ki lokreh umu.

55 Bitətuərɛienb nin tibuur ya cɛkl yaab kε nuunh bi li dule nà bo kí biin *Yesu ŋɔ kí ku wɔ. Bi tɛn' ma kε ba laa' u'biil.

56 Binib ligol nən' u'bo kutonɛnku kε ya bol ama bi'gber nno ŋa cende'.

57 Bi'ni biba fii' ki sere' ki nən' u'bo ki ye:

58 «Tí cii' u len' ki ye u li bere Uwien ya duku kùa binib mən' kù nno, kí mε kutəku iwien ita, nib ŋa ní mε kun.»

59 U ya sən ni mənən bi'gber ŋa cende'.

60 Bitətuərɛienb ya ciεn fii' ki sere' binib nno kε ya siik ni, nε ki niire' *Yesu ki ye: «ŋa ní len kí jiin-ii? ŋa ŋmɔbe tuba á len kí jiin binib bā biindeh ŋε nɔ-ɔɔ?»

61 Nε *Yesu ŋmin ka gere'. Bitətuərɛienb ya ciεn tí niire' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigendkε Kristo nε-εε? A yé tí pəkεh wà nno ya Bijε nε-εε?»

62 Nε *Yesu ye: «N yé wən nε. Ní li lε Unil ya Bijε kε Uwien, mituəm kε ya daan ya jie bó, kí li lε u te titewəlgbənt nǐ paaki bó, kí we ní.»

63 U len' nno ma nno, nε bitətuərɛienb ya ciεn kɛrε' wən bugben ya lierl†, nε ki ye: «Ta ji nuunh mənɔkunl.

64 Ní cii' u suke' Uwien ma bo. Ní maaleh mila?» Nε bi'kε ye u bii' ki kpe mikuum.

† 14:63 Liike Matie 26: 5.

⁶⁵ Bi'ni biba cin' ki cəreh u'bo tɪfɪnsent ki taa' kukpɛlcɛku ki pibn' u'nun bɔ́, ki kureh wɔ́, ki tɔ́keh wɔ́ ki teh: «Bukre' wá kure' ɲɛ.» Nɛ biguguurb nnɔ́ taa' wɔ́ nin itɛnpɛ.

Pier niɛ' ki ye wa bɛn Yesu

(Matie 26:69-75; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Pɛr te uluo bo uyo wá nnɔ́, nɛ bitɔ́tuɔ́rciɛnb ya ciɛn ya piitonsɔ́nl uba baa' ⁶⁷ ki laa' Pɛr lokreh umu, nɛ u tɔ́rɛ' ki liike' wɔ́ ki ye: «A' mɔ́ lá te nin Nasaret ya *Yesu wuɔ́ nɛ.»

⁶⁸ Nɛ Pɛr niɛ' ki ye: «Ma bɛn, ka cii' a'lenm nnɔ́ ya tingi.» Nɛ ki siere' ki kɔ́n' kunakuuku ni. [U ya yo nɛ ukuoje muɔ́'.][‡]

⁶⁹ Upiitonsɔ́nl nnɔ́ tɪ́ laa' wɔ́ nɛ ki tɪ́ tɔ́ke' binib bá te ni'saan nnɔ́ ki ye: «Uje wuɔ́ mɔ́ yé *Yesu yaab ya uba nɛ.»

⁷⁰ Nɛ Pɛr tɪ́ niɛ' nle bo.

Nɪ́ tɪ́ pukn' waamu nɛ binib bá te u'saan nnɔ́ mɔ́ tɔ́ke' wɔ́ ki ye: «Nɪ́ yé imɔ́n nɛ, a yé *Yesu yaab ya uba nɛ, kimɛ a' mɔ́ yé Galile ya nil nɛ.»

⁷¹ Nɛ Pɛr cin' ki nieh ki poleh ki teh: «Ma bɛn ni lienh unil wá ya gbɛr nɔ́, n nɛn' la, Uwien la dáan nni»

⁷² Nɛ ukuoje pɔ́k ki muɔ́' i ya tãan bo ki lere'. Nɛn saan nɛ Pɛr tiere' *Yesu bi tɔ́ke' wɔ́ ma ki ye: «A li niɛ bolm mita kɪ́ ye ɲa bɛn nni nɛ kɪ́ yaan ukuoje n muɔ́ kɪ́ lere» nnɔ́, nɛ ki muɔ́' cɛɛn.

15

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Matie 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; San 18:28-38)

¹ Nɪ́ faa' kutɛnɲɛsɔ́nsɔ́nku, nɛ bitɔ́tuɔ́rciɛnb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb nin *Yiko ya wɔ́nwɔ́knb nin tibuur ya cɛkl yaab kɛ kɛ́le' ki bonde' bi li tien ma bo. Bi lɔ́le' *Yesu, nɛ ki taa' wɔ́ ki tɪ́ ɲukn' Pilat.

² Pilat niire' wɔ́ ki ye: «Sin, a yé *Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?» Nɛ u jiin' wɔ́ ki ye: «Sin nɛ ye nnɔ́.»

³ Tɔ́, Bitɔ́tuɔ́rciɛnb nnɔ́ biin' wɔ́ isɛn yá yebe ni.

⁴ Nɛ Pilat tɪ́ niire' wɔ́ ki ye: «ɲa n len kɪ́ jiin-ii? Cenge bi biindeh ɲɛ mibiinm má kɛ ya bol-a!»

⁵ Ama *Yesu ɲa ji jiin' nɔ́bonl, nɛ nɪ́ cuo' Pilat miyɔ́km.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpɛ mikuum

(Matie 27:15-26; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

⁶ *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku kɛ nacenku ya yo la, Pilat li nɛn lipɛkl ya nil wá linigol yíe wɔ́ nɛ kɪ́ wiɛ.

⁷ U ya yo ki laa' uje uba te lipɛkl ni bi yih wɔ́ Barabas. Wɔ́n nin binib bá lá pɛ u'bo nnɔ́ lá kpɛin' kukpiinku nɛ ki ku' unil uba. Nɛn bo nɛ bi lá pekn' bɛ.

⁸ Linigol nnɔ́ baa' Pilat saan ki tɔ́ke' wɔ́ ki ye wɔ́ nɪ́ tien u tɪ́ nɪ́ teh ma kunacenku nnɔ́ ya yo.

⁹ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Nɪ́ yíe nɪ́ wiɛ nɛ *Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?»

¹⁰ U niire' nnɔ́, kimɛ u bɛn ki ye bitɔ́tuɔ́rciɛnb ɲmɔ́be kinɛnk nɛ *Yesu bo, nɛn nɛ cɛrɛ' bi taa' wɔ́ ki ɲukn' wɔ́.

¹¹ Ama bitɔ́tuɔ́rciɛnb bɛn sureh linigol nnɔ́ nɛ ki teh bɛ nɪ́ tɔ́ke' Pilat wɔ́ nɪ́ wiɛ bɛ Barabas.

¹² Nɛ Pilat tɪ́ niire' bɛ ki ye: «Nnɔ́ la, uje wá ni yih wɔ́ *Sufmbɛ ya bɛr nnɔ́ n li tien wɔ́ mila?»

¹³ Nɛ bi wuure' ki ye: «Kpɛ wɔ́ udɔ́pɔ́npɔ́n bo!»

[‡] 14:68 Bi kpíe' ki kele' tigbɔ́nt tá nnɔ́ ya tuba ni u ya yo nɛ ukuoje muɔ́' ɲa te tu'ni.

¹⁴ Nε Pilat tí niire' bε ki ye: «U tén ki bii' li lε biil nε?» Nε bi tùreh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Kpε wɔ udɔpɔnpɔn bo!»

¹⁵ Pilat yíε wɔ rí sɔnge bi'yɛnm nε ki wiε' Barabas. U cère' u'sojambε nì' *Yesu inalεbe, nε u taa' wɔ ki de' bε bε rí tí kpε wɔ udɔpɔnpɔn bo.

Sojambε lεh Yesu

(Matie 27:27-31; San 19:2-3)

¹⁶ Sojambε nnɔ taa' wɔ ki kɔn' Pilat den uluo bo, nε ki yin' bi' cεkl ya sojambε kε ki taan',

¹⁷ ki taa' kuliermónmónku* kuba ki goln' wɔ, nε ki taa' ikonkon ki lónlón' uyukpekpiε ki kpεle' u'yul,

¹⁸ nε ki teh tén bi pεkeh wɔ nε ki teh: «*Sufmbε ya bεrɔ, ti fuondeh ηε-a!»

¹⁹ Ki taah lilɛnbɛnl ki kpaakeh u'yul bo, ki cεreh u'bo tiñinsɛnt nε ki gbaandeh u'wɔbn' bɔ ki gɔndeh.

²⁰ Bi lε' wɔ ki tí gben', nε ki gore' kuliermónmónku nnɔ, ki taa' u'wɛngolkaar ki jiin' ki goln' wɔ, nε ki taa' wɔ ki ñɛn' ki bure' bε rí tí kpε wɔ udɔpɔnpɔn bo.

Bi kpε' Yesu udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:32-44; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

²¹ Bi joh ma nnɔ nε ki tí cende' uje uba bi yih wɔ Simɔn, u yé Sirɛnn ya du ya nil nε, ki ñɛn' ikpáan bɔ ní. U yé Aleksand nin Lufus ya baa nε. Bi cuo' uje bugben ki wɔbn' wɔ, wɔ rí tuke *Yesu ya dɔpɔnpɔn.

²² Bi taa' *Yesu ki tí baa' niba saan, bi yih nè Golgota, nì'tingi si: «Kuyukpɔbku ya Bùol.»

²³ Nε ki taa' midaam mà cuuke' uñɔke wá bi yih wù miir nnɔ ki de' wɔ ki ye wɔ rí ñu. Nε u yíε' ka ñun'.

²⁴ Sojambε nnɔ kpε' wɔ udɔpɔnpɔn bo. Nε ki taa' u'wɛngolkaar bε rí tí gbiire nε ki fùɔrε' imúɔn ki liike' wá kε li ji ná bɔ.

²⁵ Ní là te kutɛnnɔaku tikur tiwε nε, nε bi kpε' wɔ udɔpɔnpɔn bo.

²⁶ Bi là kele' ná cère' bi kpε' wɔ nnɔ ki tɛbn' u'dɔpɔnpɔn bo u'yul bɔ. Bi là kele' ki ye: «*Sufmbε ya bεr.»

²⁷ Bi kpε' idukond ile mɔ idɔpɔnpɔn bo Yesu saan. Bi kpε' uba u'nɔjie bɔ, ki kpε' utɔ u'nɔgɛn bɔ. [

²⁸ Nε ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ tien'. Ní kele' ki ye: «Bi kaan' wɔ ki kpɔbn' idukond bɔ nε.»]†

²⁹ Binib bà gèbreh nì'saan nnɔ sukreh wɔ ki gɔnbɛh iyul ki tɔkeh wɔ ki teh: «Sin wá là ye a li bere Uwien ya duku ki liεbe ki mε kù iwien ita nnɔ

³⁰ ηmien a'ba, ki jiire nì udɔpɔnpɔn wuu bo-a!»

³¹ Bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb mɔ lεh wɔ ki teh: «U ηmien' binitɔb nε, ka rí fre ki ηmien u'ba-a!

³² Uwien ya Nigendkε Kristo, Israyel yaab ya bεrɔ, jiire nì udɔpɔnpɔn wuu bo fɛnfennɔ, tí lε ηɔ ki teke ηε ki ji-a!» Nε bi kpε' idukond yá u'saan idɔpɔnpɔn bo nnɔ mɔ sukreh wɔ nnɔ.

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:45-56; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

³³ Tɔ, kuwensiiku ya yo nε nì ci' ki biike' utingben kε bo ki tí baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo.

³⁴ Tikur tuta ya yo nε *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Elowi, Elowi, lama sabaktani?» Nì'tingi si: «N'Wien, n'Wien, bε tien' a wiε' nni?»

* **15:17** U ya yo, biberb là guoh tiliermónt tà ya daaku faa nε. † **15:28** Bi kpíε' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 28 ηa te tu'ni.

³⁵ Binib bà se ni'saan nnò ya biba ña cii' u wuure' ki ye ba mənəmən nē ki ye: «Li cengeh mən u yih Eli nē.»

³⁶ Bi'ni uba sən' ki jon' ki ti yuure' ticitənt ki lá sək'n' midərminmiikm miba ni, ki taa' ki tuun' lilənbenl bo, ki tende' ki kòle' u'ñəbu ki ye wə rí muəre, nē ki ye: «Daan mən, ti liike Eli li baa ki lá jiin wə bii wa rí baa.»

³⁷ Nən saan nē *Yesu wuure' ufaa bo, nē ki kpo'.

³⁸ U ya yo nē kukpəlcəkpekieku kua bore' Uwien ya duku ni bolm mile nnò kere' ku'siik ni paaki ki ti ci' tingi.

³⁹ Sojambe kobk ya cien wə se *Yesu ya nun bó nnò laa' u kpo' ma bo nē ki ye: «Imən, uje wuə mənbe ki yé Uwien ya Bijē nē.»

⁴⁰ Bipiib biba mō là te ni'saan, ki se fənfəkm ki likeh. Bi'ni uba si Mari Madelənn, utə si Saakbuk nin Yose ya naa Mari, utə mō si Salome.

⁴¹ *Yesu là te Galile ma nnò, nē bipiib nnò là pə u'bo, ki sənəh itūon ki toreh wə. Bipiib bà là pə u'bo ki ti baa' Yerusalem nnò mō là te ni'saan ki yebe.

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Nī juəre' ma nnò nē uje uba baa' nī bi yih wə Yosef u yé Arimate ya nil, ki yé tibuur ya cəkl yaab ya uba binib boh wə cən. U'mō là gu Uwien ya bəl li baa nī uyo wə nnò nē. Nī là yé kutaaku kua li faa *Saba ya daali, uyo wə bi bondeh *Saba ya daali nnò nē. Yosef jon' Pilat saan nin lifəl ki ti təke' wə ki ye u tuo' la, wə rí cəbe wə *Yesu ya gbənənt.

⁴⁴ Pilat cii' bi ye *Yesu kpo' ñə ma nnò nē nī cuo' wə miyək'm. Nən saan nē u yin' sojambe kobk ya cien ki niire' wə ki ye: «*Yesu kpo' ma nī wuəke'-aa?»

⁴⁵ Nē u təke' wə u kpo' uyo wə. Pilat cii' u kpo' uyo wə ma nnò, nē ki de' Yosef usən wə rí ti taa u'gbənənt.

⁴⁶ Nē Yosef jon' ki ti de' kukpəlcieku kuba, nē ki jiin' *Yesu ya gbənənt udəpənpən bo, ki taa' kù ki tentən' tū, ki taa' ki ti ble' ufele uba ni. Bi là cube' ufele nnò kujoténku kuba ya kele ni nē, nē ki binde' kutəngbengbenku kuba, ki biin' bufənañəbu‡.

⁴⁷ Nē Mari Madelənn nin Yose ya naa Mari laa' bi ble' *Yesu nà saan.

16

Yesu mekre' bitenkpiib ni

(Matie 28:1-8; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gəbre' ma nnò, nē Mari Madelənn nin Saak ya naa Mari nin Salome jon' ki ti de' mikpəm mā ya nu ħmə bə rí ti faan *Yesu ya gbənənt.

² Saba ya daali gəbre', kutaaku kua li faa nnò, nē bipiib nnò wəre' ki fii' nī biike ki bure' likul nnò bó ki ti baa' ki laa' uwien te ki pūreh.

³ Bi joh ma nnò nē ki niireh təb ki teh: «ħmə li ti biire tē kuténku nnò?»

⁴ Bi ti tuo ni'saan sə, ki liike' ki laa' kuténku nnò ña ji bi. Kù là yé kutəncəncienku nē.

⁵ Bi ti baa' ki kən' likul nnò ni nē ki laa' unacənfaan uba kē unəjie bó ki guo kulierpenpienku. Nē bujəwaanbu cuo' bə cən.

⁶ Nən saan nē unacənfaan nnò təke' bə ki ye: «La cère mən nē rí cuo nē jəwaanbu. Ni nuunh Nasaret ya *Yesu wə bi là kpe' wə udəpənpən bo nnò nē. U mekre'-a! Wa ji te nē saan. Liike mən, bi là taa' wə ki ble' nà saan sə.

⁷ Li joh mən, kī ti təke Pier nin u'panpaanketəb kī ye u liere' bə ki bure' Galile bó ñə. Bi li ti lē wə nən bó nē tən u là təke' bə ma bo.»

‡ 15:46 Liike Matie 27:60.

⁸ Ní beke' bipiib nnɔ cɛɛn nɛ bi nɛn' likul nnɔ ni ki tiinh bi'gbɛnɛnt kɛ ɲɔh. Bujɛwaanbu cuo' bɛ ma nnɔ nɛ ba tɔke' nil.

Yesu mɛkre' ki cɛrɛ' bi laa' wɔ

(Matie 28:9-10; San 20:11-18; Luk 24:13-35)

⁹ *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kɔa li faa nnɔ ya tɛɲaaku. *Yesu mɛkre' ma nnɔ nɛ ki kpɛɛ' ki taa' u'ba ki wuɔn' Mari Madelenn. Wɔn nɛ yɛ upii wɔ isɛnpol ilole lɔ ɲaake wɔ, *Yesu ɲɔrɛ' yɛ nnɔ.

¹⁰ U jon' *Yesu yaab saan ki laa' bi te uyɛnsaa ni, ki kɛ ki muɔh. Nɛ u tɔke' bɛ ki yɛ u laa' Yesu.

¹¹ Bi cii' u yɛ u laa' *Yesu u fuobe, nɛ ba teke' ki jin'.

¹² Ní ya puoli bó nɛ bi'ni bile lɔ cuonh ki joh udugbaan bó. Bi joh ma nnɔ nɛ *Yesu cɛrɛ' bi laa' wɔ. Wa te tɛn u lɔ te ma uyo wɔ Mari Madelenn laa' wɔ nnɔ.

¹³ Bi liebe' bi'tɔb saan ki tɔ tɔke' bɛ ki yɛ bi laa' Yesu, nɛ ba tɔ teke' ki jin'.

Yesu cɛrɛ' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ

(Matie 28:16-20; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itɔn 1:6-8)

¹⁴ *Yesu fɔrɛ' ki cɛrɛ' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ uyo wɔ bi te ki jinh tijier. U kɔn' nin bɛ ki yɛ bɛ tien' ba teke' binib bɔ laa' wɔ u mɛkre' nnɔ len' nɔ nnɔ ki jin-i? Nɛ ki yɛ bi'yul nɛ faa.

¹⁵ Nɛ ki tɔ tɔke' bɛ ki yɛ: «Li joh mɛn uɲɛndun ni ni'kɛ saan kɔ li kpaandeh tigbɛmɔnmɔnt binib kɛ saan.

¹⁶ Wɔ kɛ li teke' kɔ ji kɔ cɛrɛ bɛ nɔ sɔi wɔ Uwien ya nɔnm nɛ li ɲmɛrɛ. Wɔ kɛ ɲa teke' ki jin' la, Uwien li dɛrɛ u'tub.

¹⁷ Binib bɔ kɛ li teke' kɔ ji nnɔ li tien miyɔkm ya bont. N'yel bɔ, bi li ɲɔrɛ isɛnpol, kɔ li len milɛncɛnm,

¹⁸ kɔ li cuo iwɛ ya nɔ tien bɛ niba. Bi nɔn' uɲɔkɛndkɛ la, wa nɔ tien bɛ niba. Bi li taa bi'nɔɔ kɔ paan biwɛɛnb bɔ nɛ bɛ nɔ faake.»

Uwien taa' Yesu ki don' paaki bó

(Luk 24:50-53; Itɔn 1:9-11)

¹⁹ Yonbdaan *Yesu tɔke' bɛ tigbɛr ki tɔ gben' nɛ Uwien cɛrɛ' u don' paaki bó, kɔ tɔ kɛlɛ' u'jie bó.

²⁰ Nɛn saan nɛ u'panpaankaab joh ni'kɛ saan ki tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt. Nɛ Yonbdaan toreh bɛ ki cɛrɛh bi teh miyɔkm ya bont. Nɛn nɛ wɔngɛh ki teh bi lienh tigbɛr tɔ nnɔ te nɛ.]*

* **16:20** Bi kpɛɛ' ki kele' tigbɔnt tɔ nnɔ ya tuba ni migbiirm 9 kɔ tɔ baa 20 ɲa te tu'ni.

Tigbɛmɔnmɔnt tã Luk kɛle' tũ nnɔ Nã wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi yih wã kɛle' kugbɔnku kuu nnɔ Luk nɛ. Wa yé Yesu ya tondɔ piik nin bile nnɔ ya uba. Ama u tũrɛ' ki nuun' bã là pɛ Yesu bo saan nɛ ki bɛndɛ' u'gbɛr cin' ma bo nin tũ tĩ fɔrɛ' ma bo. U là tɔkɛ nin Pɔl u'sɛn ya jom ni ma nnɔ nɛ cɛrɛ' u bɛndɛ' tũ ki pukn'.

U kɛle' kugbɔnku kuu ki de' binib bã nnɔ ŋa yé Sufmbɛ. Bi teke' Yesu ki jin' nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' u tɔkɛh bɛ ifɔnbɔnfafaa ya tingi nin Sufmbɛ ya yaajɛtɛntiennm mã ba bɛn mɛ nnɔ.

Luk kɛle' kugbɔnku kua nɔ pɛ Matie nin Mark yaar bo nɛ, ama u kɛle' tigbɛr tuba ta te Matie nin Mark nin San ya gbɔnt ni. Tun si: Yesu jon' ki fuondɛ' Mart nin Mari (10:38-42) nin Samari ya jɛnimɔn ya gbɛr (10:29-37) nin uje wã ya buk bole' u liɛbɛ' ki laa' kɛ nnɔ ya gbɛr (15:11-32).

Luk bo, Yesu Kristo nɛ yé Yɔnbdaan nɛ, ki yé Uwien sɔn' wã wɔ rí là ŋmɛn binib. Imɔn, Uwien mɛkre' wɔn Yesu nɛ, ki de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo. Luk ya gbɔnku ya gbɛr tĩ tondɛ' Yerusalem ni nɛ (iyul 24) nin Yesu ya kuum uɔpɔnpɔn bo nin u' mɛkrɛm bitɛnkpiib ni.

Nã cɛrɛ' Luk kɛle' kugbɔnku kuu nɔ

¹ Ni bɛn ki ye binib bã yɛbɛ nĩkn' ki kɛle' tigbɔnt ni tibont tã là tien' tĩ'ni nnɔ.

² Bi kɛle' tũ tɛn binib bã là te tu'cincinyo ki laa' tũ tien' ma bo, ki yé binib bã kpaandɛh Uwien ya gbɛr nnɔ là wɔkn' tɛ ma bo nɛ.

³ Nɛ n'mɔ tũrɛ' ki nuun' ki bɛndɛ' tũ cin' ma bo, nɛ ki maale' ki ye nĩ mɔn n'mɔ rí paan tu'bo mɔnmɔnm kĩ kɛle tũ tɛntienn ma bo, ki de sin uciɛn Teofil,

⁴ ŋɔ a'mɔ rí bɛndɛ ki ye bi wɔkn' ŋɛ tigbɛr tã nnɔ mɔnbɛ ki te nɛ.

Uwien ya tond uba len' ki ye bi li maa San

⁵ Uyo wã Herod là yé Sude ya bɛr nnɔ, ki laa' utɔtuɔrkɛ uba te, ki yé Abiya ya cɛkl yaab ya uba, bi yih wɔ Sakari; ki yih u'po Elisabɛt, u yé Arɔn ya yaabil.

⁶ Bi'kɛ bile là yé binib bã cuube nɛ Uwien ya nun bó, ki boh Yɔnbdaan ya wɔb, ki tɛh u yé nã kɛ mɔnmɔnm.

⁷ Ama ba là ŋmɔbɛ buk, kimɛ Elisabɛt là yé uŋɔl nɛ, nɛ bi'kɛ bile là pore'-a.

⁸ Nĩ kpaan' Sakari rí sɔn lituonl Uwien ya nun bó, kimɛ u'cɛkl li sɔn itũon Uwien ya nun bó uyo wã nnɔ baa'.

⁹ Nɛ bitɔtuɔrkaab ya tɛntienn bo, bi fũrɛ' imũon, nĩ lu' Sakari bo, nɛ bi gɛndɛ' wɔ, wɔ rí kɔ Yɔnbdaan ya dubɛnku ni, kĩ tĩ sɛ liŋubl.

¹⁰ Uyo wã u te ki siɛnh liŋubl nnɔ, Uwien ya nib ligol te saali nɛ ki kãareh.

¹¹ Nɛn saan nɛ Yɔnbdaan ya tond uba baa' u'saan, ki se bi siɛnh liŋubl liponpuol là bo nnɔ ya jɛ bɔ.

¹² Sakari laa' wɔ ma nnɔ, nĩ bɛkɛ' wɔ, nɛ bujɛwaanbu cuo' wɔ.

¹³ Nɛ utond nnɔ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Sakari, la cɛrɛ' nɛ rí cuo ŋɛ jɛwaanbu. Uwien cii' a'kaare bó. A'po Elisabɛt li maa kibujɛbuk, nɛ á yin kɛ San.

¹⁴ Kĩ li cɛrɛ a'yɛnm rí songɛ kĩ gbien, nɛ binib bã yɛbɛ mɔ li pokn ki'maam bo.

¹⁵ Kĩ li yé unikpɛkpiɛk nɛ Yɔnbdaan ya nun bó. Ka rí ŋu sibii ya daam, ka rí ŋu dɛfɛfaam kɛ dɛfɛfaam. *Mifuoŋaanm li te ki'bo ki gbien' haali ki'naa ya bɛnku ni nɛ.

16 Kí li cère Israyel yaab bà yēbe ní liēbe kí paan Yonbdaan Uwien bo.

17 Kí li ηmōbe *Uwien ya Fuoñaanm nin mituom ten *Uwien ya ñobonsaknl Eli nē. Kí li liere Yonbdaan usen, kí cère bibaambē ní liēbe kí taan nin bi'bumu buñobu, kí cère binib bà ηa tuo' Uwien ya ñobu bó ní li ηmōbe iyenmaale ten binimānb, kí cère binib ní li yé binib bà bonde' bē ní teke Yonbdaan.»

18 Nē Sakari tōke' utond nnō kí ye: «Bē li cère ní bēnde kí ye a len' ná nō, ní te? Kímē min pore'-a nē n'po mō pore'.»

19 Nē utond nnō jiin' wō kí ye: «N yé Uwien ya tond Gabriel nē, kí te Uwien ya nun bó kí sōnh u'tuon. U sōn' nni ní ní lá tōke ηē tigbēmōnmōnt tuu nē.

20 Tō, a'lenl li tēbe, ηa ji li freh kí lienh kí tī baa uyo wā nibonn nnō ní tien, kímē ηa teke' kí jin' kí ye n tōke' ηē tigber tā nō ya yó lá baa' la, tū li tien.»

21 U ya yó kí laa' linigol nnō gu Sakari li ñē ní Uwien ya duku ni uyo wā nē. U wuoke' ka ñen' ní ma nnō nē ní beke' bē cēen.

22 U lá ñen' ní ka ji freh kí lienh, nē bi bēnde' kí ye u laa' niba nē tideknt yaam Uwien ya duku ni. Nē u wōngēh bē migbaam, ka freh kí lienh.

23 Sakari ya tūon ya wien tī gben' nē u liēbe' u'den.

24 Ní tete nē u'po Elisabet lá punbe', kí bōle' u'ba kí tī baa' inmaale inun,

25 nē kí maale' u'yēnm ní kí ye: «A laa'-aa! Uyo wā Yonbdaan yīe nē kí muo' nni, kí ñen' nni ifē ní binib ya nun bó.»

Uwien ya tond tōke' Mari kí ye u li maa Yesu

26 Elisabet ya tēnpunbe ya ηmaalluob ní, nē Uwien sōn' u'tond Gabriel Galile ya tinfenm ya du uba ni, bi yih wū Nasaret.

27 U lá sōn' wō ujēfaan uba saan nē wa bēn jē, bi yih wō Mari. Bi lá pun' wō uje uba nē u yé *Dafid ya yaabil, bi yih wō Yosef.

28 Utond nnō baa' kí kōn' Mari den, nē kí ye: «N fuondeh ηē Mari. Yonbdaan tien' ηē tinimōnt kí gbien', nē kí te nin ηē.»

29 Mari cii' inñobon nnō ma nnō nē ní beke' wō cēen, u maaleh wō ní bēnde ifuonde nnō ya tingi si bà.

30 Nē utond nnō tōke' wō kí ye: «Mari, la cère nē ní cuo ηē jēwaanbu, kímē Uwien tien' ηē tinimōnt nē.

31 Liike-a! A li punbe, kí maa kibujebuk kí yin kē Yesu.

32 Kí li yé unikpekpiēk nē, bi li yih kē Uwien wā ηa ηmōbe Nacentō ya Bijē nē. Yonbdaan Uwien li de wō u'yaaje *Dafid ya bēl.

33 U li yé ubēr nē Sakōb ya yaabii bo uyo kē. Nē u'bēl nnō ηa ní li ηmōbe gbenm.»

34 Nēn saan nē Mari tōke' utond nnō kí ye: «Ní li tien mila kí tuo, kímē ma bēn jē-a?»

35 Nē utond nnō jiin' wō kí ye: «*Mifuoñaanm li jiire ní a'bo, nē Uwien wā ηa ηmōbe Nacentō ya tuom ní lēkn a'bo ten usōnge. Nēn nē cère' a li maa kibuk ká nnō, li yé uñaan, bi li yih kē Uwien ya Bijē nē.

36 Liike, a'puole Elisabet punbe' ma u'ηmaalluob sō. Wōn wā bi lá yih wō unjōl nnō punbe' u'por ní nē.

37 Kímē Uwien ηa gbēle' niba.»

38 Nēn saan nē Mari jiin' utond nnō kí ye: «N yé Yonbdaan ya piitonsōnl nē. Nē ní tien ten a len' ma nō.» U ya yó nē utond nnō siere' kí dāan' wō.

Mari jon' kí tī fuonde' Elisabet

39 I ya den nē Mari pōk kí bure' ijuon bó, Sude ya tinfenm ya du uba ni.

40 U tī baa' kí kōn' Sakari den, nē kí fuonde' Elisabet.

41 Elisabet cii' ifuonde nnō ma nnō, nē u'buk nukbe' u'benku ni. *Mifuoñaanm jiire' ní u'bo kí gbien',

⁴² nɛ u len' ufaa bo ki ye: «Uwien tien' nɛ u'mɔnm ki cɛn' bipiib kɛ, ki tien' mimɔnm kibuk kà te a'benku ni nnɔ mɔ bo.

⁴³ N'mɔ ya ba nɛ n'Yonbdaan ya naa baa' n'saan-i?

⁴⁴ Kimɛ uyo wà a'fuonde lu' n'tubl ni nnɔ, nɛ n'buk nukbe' n'benku ni nin uyɛnsɔnge.

⁴⁵ Sin wà teke' ki jin' ki ye Yonbdaan tɔke' nɛ nà nnɔ li tien nnɔ, Uwien ya mɔnm te a'bo.»

Mari gɛn' iyuon ki donde' Yonbdaan

⁴⁶ Nɛ Mari ye:

«N nɛngɛh Yonbdaan,

⁴⁷ ki nɔmɔbe uyɛnsɔnge ki gbien',
Uwien, n'Nmiɛnl bo.

⁴⁸ U tiere' min u'tonsɔnpijiin bó,
fɛnfɛnnɔ kɪ taa kɪ li joh,
binib kɛ li len kɪ ye Uwien ya mɔnm te n'bo.

⁴⁹ Kime mituɔm kɛ ya daan tien' nni
tibont tà nɔmɔbe ukpiɛke,
u'yel si: Uñaan nɛ.

⁵⁰ U li tuu ki teh binib bà boh wɔ tinimɔnt nɛ,
haali uyo wà nɔ nɔmɔbe gbenm.

⁵¹ U wuɔn' binib u'tuɔm,
ki nɔre' binib bà maaleh ki teh
bi yé binikpɛkpiɛkb nnɔ.

⁵² U nɛn' bibɛrcienb bi'bɛl ni,
ki kpiɛke' bijiinb.

⁵³ U de' binib bà mikɔnm nɔmɔbe bɛ tibont na nɔmɔbe fuul,
ki nɔre' bifaadenb bi bure' inɔpien.

⁵⁴ U tiere' u'nimɔnt bó,
ki tore' u'tonsɔnb Israyel yaab,

⁵⁵ tɛn u là ye u li tuu ki teh ma
ki dienh ti'yaajɛ *Abraham nin u'yaabii nnɔ.»

⁵⁶ Mari tien' Elisabet saan nɪ baa' tɛn inɔmaale ita,
nɛ ki liɛbe' ki kun'.

San wà siih binib Uwien ya nunm ya mɔam

⁵⁷ Elisabet ya mamaayo baa', nɛ u maa' kibujɛbuk.

⁵⁸ U'den yaab nin u'konkuɔnlieb cii' Yonbdaan muɔ' wɔ micɛɛɛkm ki gbien',
nɛ wɔn nin bɛn kɛ pokn'.

⁵⁹ Kibuk nnɔ ya wienniin daali, nɛ bi baa' bɛ rɪ jiɛ ki'punl, ki yɪɛ bɛ rɪ yin kɛ
Sakari tɛn ki'baa.

⁶⁰ Nɛ ki'naa yɪɛ', ki ye bi li yin kɛ San nɛ.

⁶¹ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye ba yih a'den ya nil uba li ya yel-a.

⁶² Nɛ bi niire' ki'baa migbaam ki ye u yɪɛ wɔ rɪ yin u'buk li ɛ yel ba?

⁶³ Nɛ u wuɔn' bɛ ki ye bɛ rɪ de wɔ kudɔbipɛnpɛnku kuba wɔ rɪ keɛ ku'bo. Bi
de wɔ, nɛ u keɛ' ki ye: «ki'yel si San» nɛ. Nɛ nɪ cuo' bi'ke miyɔkm.

⁶⁴ I ya tãan bo nɛ Sakari ya lenl tɛbre', nɛ u cin' ki lienh, ki pɛkɛ Uwien.

⁶⁵ Nɛn saan nɛ bujɛwaanbu cuo' binib bà kɛ kɔ ka fɔke nin nɪ'saan nnɔ. Sude
ya tinfɛnm ya du yà kɛ te ijuɔn bó nnɔ ya nib lienh tigbɛr nnɔ.

⁶⁶ Tù de' binib bà kɛ cii' tù nnɔ iyenmaale. Nɛ bi maaleh bi'yɛnm ni ki teh:
«Kibuk kɛ lá li yé bɛ ya nitunbu sɔ?» Kime Yonbdaan ya tuɔm te ki'bo.

Sakari ya yuon

67 Nɛn saan nɛ *Mifuoŋaanam jiire' ní kibuk nnɔ ya baa Sakari bo ki tɪ gben',
ki cɛrɛ' u sɔkndeh Uwien ya ŋɔbon ki teh:

68 «Tɪ pɛkɛ mɛn Yonbdaan, tinbi Israyɛl yaab ya Wien,
kimɛ u baa' u'nib saan, ki teke' bɛ ki wiɛ',

69 ki cɛrɛ' wà li ŋmɛn tɛ,
ŋɛn' u'tonsɔnl *Dafid den,
ki ŋmɔbe mituwɔm.

70 U là cɛrɛ' u'ŋɔbonsɔknɔ len' nɛn nɛ uyo bo.

71 Bi là len' ki ye:

«Uwien ye u li fie tɛ bà se ti'bo saan,
kí ŋɛn tɛ bà kɛ nɛn tɛ ya nuɔ ni.

72 U là muɔ' ti'yaajɛb micɛɛkɛm,
ki tiɛrɛ' u'jɔtiɛku bó.»

73 U là pùon' nà sɔ ti'yaajɛ Abraham:

74 «u là ye u li ŋɛn tɛ ti'nennɛndɔ ya nuɔ ni,
ŋɔ tɪ li pukeh wɔ ki la fenge,

75 kí li pɛ u'bo mɔnmɔnm,
kí li cuube u'nun bó,
ti'fuobm kɛ ni.»

76 «Sin, n'bukɛ, bi li yin ŋɛ
Uwien wà ŋa ŋmɔbe Nacento ya ŋɔbonsɔknɔ.

Kimɛ a li liere Yonbdaan,
kí tɔɔrɛ u'sɛn kí de wɔ,
77 kí cɛrɛ u'nib rɪ bɛndɛ kí ye u li fɛrɛ bɛ bi'biɛrɛ, bɛ rɪ ŋmɛrɛ.»

78 Kimɛ ti'Wien ŋmɔbe tinimɔnt ki gbien'.
U'nimɔnt nnɔ bo nɛ u li cɛrɛ kuwenwenku rɪ ŋɛ paaki bó kí wende ti'bo tɛn
uwien puɔrɛh ma bo.

79 Kuwenwenku nnɔ li wende binib bà te licinŋunl ni, mikuum ya jinjinku
yiin bi'bo nnɔ.

Kù li wuɔn tɛ usɛn wà li de tɛ uyɛnduwɔn.»

80 Kibuk nnɔ kpɛnh, nɛ ki lenh miyɛnm*. Kí te kupɛnpɛlku ni nɛ ki tɪ baa'
uyo wà kí ŋɛn' kí tuonl upaan bo Israyɛl yaab ya nun bó.

2

Yesu ya mɔam ya gbɛr

(Matie 1:18-25)

1 Tɔ, i ya dɛn nɛ Erom ya bɛrciɛn Ogust caan' ki ye bɛ rɪ kàan binib bà kɛ te
u ya tɪnfɛnm bo nnɔ.

2 Bi là kaan' kukɛnkpɛku bu'gbɛn ma nnɔ ki laa' Kirinus nɛ yé Siri ya
tɪnfɛnm ya gobina.

3 Wà kɛ là li jo kí tɪ kàan kukɛnku nnɔ u'yaajɛdu ni nɛ.

4 Nɛn bo nɛ Yosɛf ŋɛn' Galilɛ ya tɪnfɛnm ya du wà bi yih wù Nasarɛt nnɔ ni,
ki jon' bi maa' *Dafid udu wà ni u tɛ Sude ya tɪnfɛnm ni, bi yih wù Bɛtɛlɛm
nnɔ ni, kimɛ Yosɛf bugbɛn yé *Dafid ya yaabil nɛ.

5 U là tɔkɛ nin Mari utɛnpunb ki jon' ni'bo kukɛnku nnɔ nɛ. Bi là pun' Yosɛf
u ya jɛfaan nɛ, ama wa laan là kuɔn' wɔ.

6 Bi tɛ Bɛtɛlɛm ni u yo wà nnɔ, nɛ Mari ya mamaayo baa',

7 u maa' u'jɛfɛnmɛl kí yé kɪkɛ ki taa' tɪkpɛlɛr ki pɔbn' kɛ, ki taa' kɛ ki kpɛn'
tiwɛnt jinh nà ni, kimɛ fɛnm ŋa là tɛ cɛnduku ni.

* 1:80 Bi li frɛ kí lɛbrɛ *ki lenh miyɛnm* kí ye kí pɛ Uwien ya sɛn bo nin kí'yɛnmaale kɛ mɔ.

Uwien ya tond uba tãke' biwɛnkpaab Yesu ya mɔam bɔ

⁸ Tɔ, biwɛnkpaab biba là te mitinfɛnm nnɔ ni, ki kɔh ikpaaan bɔ, ki gɔh ki gu bi'wɛnt kuɔɔnku.

⁹ Yonbdaan ya tond uba puɔ' bi'saan, nɛ Yonbdaan ya wenwenku wende' ki yile' bi'bo, nɛ bujɛwaambu cuo' bɛ cɛɛn.

¹⁰ Nɛn saan nɛ utond nnɔ tãke' bɛ ki ye: «La fɛnge mɛn, kime n tuke tighɛmɔnmɔnt nɛ rɪ là tãke nɛ. Tigbɛr nnɔ li sɔnge binib kɛ ya yɛnm kɪ gbien.

¹¹ Dinnɔ wuɔ nɔ, bi maa' ni'Njmiɛnl *Kristo Yonbdaan, *Dafid ya du ni.

¹² Nà sɔ li yé kudɛku: ni li lɛ kicɛnfɛndk kiba puɔbe tikpɛlɛɛr ni ki kpe tiwɛnt jinh nà ni.»

¹³ Nɛ Yonbdaan ya tondb ligol baa' utondbaab nnɔ saan i ya taaan bo bi pɛkeh Uwien ki teh:

¹⁴ «Uwien si ukpɛke paaki bɔ. Uyenduɔn rɪ li te kitink bo binib bà Uwien yíe bɛ nnɔ bo»

¹⁵ Yonbdaan ya tondb nnɔ siere' ki liɛbe' ki don' paaki bɔ u yo wà nnɔ, nɛ biwɛnkpaab nnɔ ji tãkeh tɔb ki teh: «Tí jo mɛn Bɛtɛlɛm, kɪ tɪ liike nibonn nà tien' ni' bɔ nɔ Yonbdaan cɛrɛ' tɪ bɛnde nɔ.»

¹⁶ Nɛ bi pɔk ki bure' ki tɪ baa' ki laa' Mari nin Yosef nin kicɛnfɛndk nnɔ, ki kpe tiwɛnt jinh nà ni.

¹⁷ Bi laa' kɛ ma nnɔ, nɛ ki len' Yonbdaan ya tond bi tãke' bɛ nà kɛ kicɛnfɛndk nnɔ bo nnɔ.

¹⁸ Nɛ nɪ bɛke' binib bà kɛ cii' biwɛnkpaab len' tigbɛr tà nnɔ.

¹⁹ Mari wɔn cengeh tigbɛr nnɔ kɛ, nɛ ki tũrɛh ki taah tũ ki blinh u'fɛl bo.

²⁰ Nɛn saan nɛ biwɛnkpaab nnɔ siere' ki liɛbeh, ki pɛkeh Uwien, ki kpɛkɛrɛh wɔ, bi cii' nà nin bi laa' nà bo. Kime ni'kɛ tien' tɛn Yonbdaan ya tond bi len' ma bo nɛ.

²¹ Wienniin daali bi jɛ' kibuk nnɔ ya punl nɛ ki yin' kɛ Yesu. Kime Yonbdaan ya tond là ye bɛ rɪ yin kɛ li ya yel nɛ ki yaan bi punbe' kɛ.

Bi taa' Yesu ki kɔn' Uwien ya duku ya luo bo ki wuɔn' Uwien

²² Uyo wà nɪ kpaan' bɛ rɪ tien tijɔknt ya nɛnm ya tuɔrl tɛn Moyis ya yiko ye ma bo nnɔ, nɛ Mari nin Yosef taa' kibuk nnɔ ki jon' Yerusalem, bɛ rɪ tɪ wuɔn Yonbdaan.

²³ Kime nɪ kɛle' Yonbdaan ya yiko ya gbɔnku ni ki ye: «Kibujɛbukpɛk kɛ li yé Yonbdaan yaak nɛ.»

²⁴ Mari nin Yosef li tien lituɔrl nnɔ Yonbdaan ya yiko ye ma bo nɛ. U ye bɛ rɪ li taah kumuɔku ni ya nɛnjɛl ile bii iden ya nɛnjɛfanfaan ile nɛ ki teh lituɔrl nnɔ.

²⁵ Tɔ, uje uba là te Yerusalem ni, bi yih wɔ Simeyɔn, u yé unil wà cuube nɛ, ki pɛ *Uwien bo mɔnmɔnm, ki gu lidaali là Uwien li nɛn Israyɛl yaab bi'jɛnd ni. *Mifuɔñaanm là te u'bo,

²⁶ ki tãke' wɔ ki ye wa rɪ kpo, ka laa' Yonbdaan ya Nigɛndkɛ Kristo.

²⁷ *Mifuɔñaanm cɛrɛ' u kɔn' Uwien ya duku* ya luo bo. U te len uyo wà nnɔ, nɛ kicɛnfɛndk *Yesu ya naa nin ki'baa tuke kɛ ki kɔn' nɪ, bɛ rɪ là tien kɛ lituɔrl Yonbdaan ya yiko ye ma bo,

²⁸ nɛ Simeyɔn teke' kɛ ki njuuke, ki pɛkeh Uwien ki teh:

²⁹ «Tɔɔ, Yonbdaan, fɛnfɛnnɔ a tien' a là tãke' nni nà nnɔ.

A li fre kɪ cɛrɛ min a'tonsɔnl rɪ kpo nin uyenduɔn.

³⁰ Kime a cɛrɛ' n'nun laa' Ujmiɛnl.

³¹ A là bonde' wɔ uɛndun ya nib kɛ ya nun bɔ nɛ.

* 2:27 Liike Matie 12:5; Mark 11:11.

32 U yé kuwenwenku kúa li cère bà ɲa yé Israyel yaab ní bende ɲe nɛ.

Wɔn bo nɛ binib li kpíeke a' nib Israyel yaab.»

33 Kibuk nnɔ ya naa nin ki'baa cii' Simeyɔn len' ki'bo tigber tà nnɔ, nɛ ní bɛke' bɛ.

34 U tien' bɛ Uwien ya mɔnm, ki tɔke' ki'naa Mari ki ye: «A li bɛn ki ye kibuk kɛ bo, tinbi Israyel yaab ní bà yɛbe li lu, bà yɛbe mɔ li fii. Kí yé kudíeku kúa li cère binib ɲa ní len ki cii' tɔb bó nɛ.

35 Kí li cère iyɛnmaale yà buɔ binib bà yɛbe ya fɛl ní ní ɲɛ upaan bo. Sin Mari mɔnɔn, ní li wire ɲɛ ten bi cɔke' ɲɛ kijuk nɛ.»

36 Upii uba mɔ là te, ki yé *Uwien ya ɲɔbonsɔknl, bi yih wɔ Ann. U yé Fanuyel ya bisɛ, ki yé Asɛr ya bol ya nil, ki pore' cɛɛn. U là tien' u'cɛ saan ibin ilole, nɛ u kpo' ki cère' wɔ,

37 u juore' ki yé ukpopii ki tí baa' ibin piniin nin inan, ka jɛndeh Uwien ya duku, ki pukeh wɔ ɲɔnku nin wien ni, kí lùoh buɲɔbu, kí káareh.

38 Tɔ, u ya yɔ nɛ u'mɔ baa' ní, kí cin' ki faareh Uwien kibuk nnɔ bo, nɛ kí tɔke' kí'gber Yerusalem ya nib bà kɛ là gu uyo wà Uwien li teke bɛ kí wiɛ nnɔ.

Yosɛf nin Mari liɛbe' ki kun' Nasarɛt

39 *Yesu ya baambe tien' Yonbdaan ya yiko ye ma nnɔ kɛ, nɛ kí liɛbe' ki kun' Nasarɛt, bi'du ní Galile ya tinfɛnm ní.

40 Kibuk nnɔ kpíenh, kí faakreh, kí lɛnh miyɛnfuom, nɛ Uwien ya mɔnm te kí'bo.

Yesu tɔke nin u'baambe ki jon' Yerusalem

41 Binl kɛ binl *Yesu ya baambe doh Yerusalem bó nɛ kí tí jɛleh Pak ya nacenku.

42 *Yesu tí laa' ibin piik nin ile uyo wà nnɔ, nɛ bi tuke' wɔ kí don' Yerusalem bó tɛn bi tí ní tuu kí joh ma kunacɛnku nnɔ.

43 Kunacɛnku nnɔ ya wien tí gben' ma nnɔ nɛ bi liɛbe' kí kunh bi'donbó. Ama kibuk *Yesu wɔn là juore' Yerusalem ní nɛ, ba bɛn kí ye u juore'.

44 *Yesu ya baambe cuon' liwentunɲɛnl kí maaleh kí teh u líi tɛ bisɛnjotɔb ní nɛ. Bi lá tiɛɛr' kí liike' ka laa' wɔ, nɛ kí cin' kí nuunh wɔ bi'yaab nin bi'bɛnbɛnkaab kɛ ní.

45 Ba laa' wɔ, nɛ kí pekre' kí nuunh wɔ kí liɛbeh Yerusalem.

46 Wienta daali nɛ bi laa' wɔ Uwien ya duku ya luo bo, u kɛ *Yiko ya wɔnwɔknb ya siik ní, kí cengeh bi'wɔknm, kí niireh bɛ iniire.

47 Ní jin' pinib bà kɛ cengeh u'bó nnɔ, kímɛ u ɲmɔbe mibɛnm, nɛ kí jiindeh bɛ mɔnmɔnm.

48 Uyo wà u'baambe tí laa' wɔ nnɔ, ní bɛke' bɛ cɛɛn, nɛ u'naa ye: «Kibuke! Bɛ nɛ a tien' tɛ nɔ nnɔ? Liike min nin a'baa ya yɛnm saa' ma cɛɛn uyo wà tí nuunh ɲɛ nnɔ-a!»

49 Nɛ *Yesu jiin' bɛ kí ye: «Bɛ bo nɛ ní nuunh nni? Na bɛn kí ye ní líi tɛ n'Baa den nɛ-ɛɛ?†»

50 Ama ba cii' u tɔke' bɛ liɲɔbonl là nnɔ ya tingi.

51 Nɛn saan nɛ *Yesu paan' bi'bo kí liɛbe' Nasarɛt, kímɛ u là boh bɛ nɛ. U'naa taah tigber nnɔ kɛ kí blinh u'fɛl bo.

52 *Yesu kpíenh kí yɛbreh, u'yɛnfuom pukndeh, nɛ Uwien nin binib kɛ ya yɛnm sɔnge u'bo.

† 2:49 Bi líi frɛ kí lɛbre ní líi tɛ n'Baa den kí ye ní líi sɔnh n'Baa ya tuonl nɛ mɔ.

3

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya gber

(Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; San 1:19-28)

¹ Erom yaab ya berciɛn Tiber Sesa ya bɛl ya piikn binlɔun bo, ki laa' Pons Pilat nɛ yɛ Sude ya tinfɛnm ya gobina. Herod mɔ yɛ Galile ya tinfɛnm ya gobina, u'ninɛ Filip mɔ yɛ Iture nin Trakonit ya gobina, nɛ Lisaniyas mɔ yɛ Abilenn yɔ.

² U yɔ wà Anni nin Kayif yɛ bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛnb nnɔ nɛ Uwien len' nin Sakari ya biɛ San kupenpelku ni.

³ U cin' ki cuonh mitinfɛnm mɔ nuɔn Sudɛn ya kpenl nnɔ ni, ki kpaandeh ki teh: «Lèbre mɛn ni'tetem, n sli nɛ Uwien ya ñunm nɔ Uwien n fère nɛ ni'biere.»

⁴ U tien' nnɔ nɔ nà kele' *Uwien ya ñobonsɔknl Esayi ya gbɔnku ni nnɔ nɛ n tien nɛ. Nl kele' ki ye:

«Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tùɔre mɛn Yonbdaan ya sɛn,

ki cubn u'sengbenmu ki de wɔ.

⁵ Bi li taa titent ki gbien tijɔbɔr kɛ,

ki bere ki jenge ijuɔn nin igbengben kɛ,

ki naare isɛn ya kɛ pɔle',

ki kpɛlke isɛn ya kɛ nɔ kpɛlke.

⁶ Unisaal kɛ li lɛ Uwien nmiendeh ma binib.» »

⁷ Nɛn saan nɛ San tɔkeh linigol là baareh u'saan, ki nuunh wɔ n sli bɛ Uwien ya ñunm nnɔ ki teh: «Iwaaleb ninbi, nɛ nɛ wuon' nɛ ni li tien ma ki nɛ Uwien ya benpiebe wà we nli nnɔ ni?»

⁸ Li sɔnh mɛn ituon ya wɔngeh ki teh ni lèbre' ni'tetem, ki la li maaleh ni'yɛnm ni ki teh: «Ti'yaaje si *Abraham ma nnɔ, nli dèkre' nɛ, kime n tɔkeh nɛ nɛ, Uwien li fre ki cère iten yie nɔ nli kpɛnde *Abraham ya yaabii.

⁹ Uwien bonde' liyel nɔ wɔ nli kpɛkre isiin. Isiin ya kɛ nɔ luonh biimɔnmɔn la, u li gɛ yɛ ki wiɛ umu ni nɛ.»

¹⁰ Nɛ inigol nnɔ niireh wɔ ki teh: «Ti nlin li tien mila?»

¹¹ Nɛ u jiindeh bɛ ki teh: «Wà nɔmɔbe ilier ile la, wɔ nli taa liba ki pu wà nɔ nɔmɔbe. Wà mɔ nɔmɔbe tijier la, wɔ nli pu wà nɔ nɔmɔbe.»

¹² Bilɛnpotɛkb mɔ baa' u'saan wɔ nli sli bɛ Uwien ya ñunm, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti'mɔ li tien mila?»

¹³ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «La wɔbndeh mɛn nib bɛ nli paanh nli gèbreh bi sien' nɛ ubiɛn wà.»

¹⁴ Nɛ sojamɛ mɔ niire' wɔ ki ye: «Nɛ tinbi le? Ti'mɔ li tien mila?» Nɛ u jiin' bi'mɔ ki ye: «La fienh mɛn nib ya bonn, ki la biin wà nɔ nɔmɔbe biil. Cère mɛn ni'yɛnm nli li sɔnge ni'paaku bo.»

¹⁵ Binib là gu Uwien ya Nigendke Kristo ya baam, nɛ ki maaleh bi'yɛnm ni ki teh: «San la lli yɛ wɔn nɛ-a?»

¹⁶ Nɛ San tɔke' bi'kɛ ki ye: «Min taah miñunm nɛ ki siih nɛ Uwien ya ñunm. Ama uba we nli, ki cɛn' nni. Ma kpɛ nli lore u'taceningben. Wɔn nɛ lá li cère *Mifuoñaanm nin umu nli jiire nli ni'bo.

¹⁷ U taa' kiyonyiek nɔ wɔ nli tɛ lende u'ji. U li taa mijibim ki cùɔn ubɔnbuɔn ni, ki taa tifent ki wiɛ umu wà nli kpiin ni.»

¹⁸ Tɔ, San liebe' ki taa' inɔbɔntɔ i yɛbe ki saake' binib ya gbɛnɛnt, ki tɔke' bɛ tigbɛmɔnmɔnt.

¹⁹ U ya yɔ nɛ gobina Herod là taa' u'ninɛ ya pɔ Herodiyad, ki kuon', ki liebe' ki sɔn' ituonbiertɔ mɔ i yɛbe. Nɛn kɛ bo nɛ San tɔke' wɔ ki ye u bii'.

²⁰ Nɛn bo nɛ Herod cuo' San ki tɛ pekn', ki liebe' ki bii' ki pukn'.

San sii' Yesu Uwien ya ñunm

(Matie 3:13-17; Mark 1:9-11)

²¹ San là siih binib ke Uwien ya ñunm ma nnɔ, nɛ ki sii' *Yesu mɔ. *Yesu kaareh uyo wà nnɔ, nɛ kutaaku yàare',

²² *Mifuoñaanm jiinh ní ki naan unenjel ki lá kèle' u'bo, nɛ unieke uba ñen' paaki bó ní ki ye: «Sin, a yé n'biɛ* nɛ, n yíe ɲɛ nɛ n'yeɲm sɔnge a'bo.»

Yesu ya yaajɛb ya yel

(Matie 1:1-17)

²³ Uyo wà *Yesu baa ten ibin pita nnɔ, nɛ ki cin' u'tuonl. Binib là maaleh ki teh u yé Yosef ya biɛ nɛ. Yosef là yé Heli ya biɛ nɛ,

²⁴ Heli mɔ yé Matat ya biɛ, Matat mɔ yé Lefi ya biɛ, Lefi mɔ yé Mɛlki ya biɛ, Mɛlki mɔ yé Yanayi ya biɛ, Yanayi mɔ yé Yosef ya biɛ,

²⁵ Yosef mɔ yé Matatiyas ya biɛ, Matatiyas mɔ yé Amos ya biɛ, Amos mɔ yé Nahum ya biɛ, Nahum mɔ yé Esili ya biɛ, Esili mɔ yé Nagayi ya biɛ,

²⁶ Nagayi mɔ yé Mart ya biɛ, Mart mɔ yé Matatiyas ya biɛ, Matatiyas mɔ yé Semeyinn ya biɛ, Semeyinn mɔ yé Yosek ya biɛ, Yosek mɔ yé Yoda ya biɛ,

²⁷ Yoda mɔ yé Yowanan ya biɛ, Yowanan mɔ yé Lesa ya biɛ, Lesa mɔ yé Sorobabel ya biɛ, Sorobabel mɔ yé Salatiel ya biɛ, Salatiel mɔ yé Neri ya biɛ,

²⁸ Neri mɔ yé Mɛlki ya biɛ, Mɛlki mɔ yé Adi ya biɛ, Adi mɔ yé Kosam ya biɛ, Kosam mɔ yé Elmadam ya biɛ, Elmadam mɔ yé Ɛri ya biɛ,

²⁹ Ɛri mɔ yé *Yesu† ya biɛ, *Yesu mɔ yé Elieser ya biɛ, Elieser mɔ yé Yorim ya biɛ, Yorim mɔ yé Matat ya biɛ, Matat mɔ yé Lefi ya biɛ,

³⁰ Lefi mɔ yé Simeyon ya biɛ, Simeyon mɔ yé Suda ya biɛ, Suda mɔ yé Yosef ya biɛ, Yosef mɔ yé Yonam ya biɛ, Yonam mɔ yé Eliyakim ya biɛ,

³¹ Eliyakim mɔ yé Meleya ya biɛ, Meleya mɔ yé Mena ya biɛ, Mena mɔ yé Matata ya biɛ, Matata mɔ yé Natan ya biɛ, Natan mɔ yé *Dafid ya biɛ,

³² *Dafid mɔ yé Yese ya biɛ, Yese mɔ yé Yobed ya biɛ, Yobed mɔ yé Bos ya biɛ, Bos mɔ yé Sala ya biɛ, Sala mɔ yé Nasɔn ya biɛ,

³³ Nasɔn mɔ yé Aminadab ya biɛ, Aminadab mɔ yé Adimin ya biɛ, Adimin mɔ yé Arini ya biɛ, Arini mɔ yé Esilɔm ya biɛ, Esilɔm mɔ yé Fares ya biɛ, Fares mɔ yé Suda ya biɛ,

³⁴ Suda mɔ yé Sakɔb ya biɛ, Sakɔb mɔ yé *Isaak ya biɛ, *Isaak mɔ yé *Abraham ya biɛ, *Abraham mɔ yé Tara ya biɛ, Tara mɔ yé Nakor ya biɛ,

³⁵ Nakor mɔ yé Seruk ya biɛ, Seruk mɔ yé Eragawu ya biɛ, Eragawu mɔ yé Falek ya biɛ, Falek mɔ yé Eber ya biɛ, Eber mɔ yé Sala ya biɛ,

³⁶ Sala mɔ yé Kayinam ya biɛ, Kayinam mɔ yé Afaksad ya biɛ, Afaksad mɔ yé Sem ya biɛ, Sem mɔ yé Nowe ya biɛ, Nowe mɔ yé Lamɛk ya biɛ,

³⁷ Lamɛk mɔ yé Matusala ya biɛ, Matusala mɔ yé Enɔk ya biɛ, Enɔk mɔ yé Yared ya biɛ, Yared mɔ yé Malelel ya biɛ, Malelel mɔ yé Kayinam ya biɛ,

³⁸ Kayinam mɔ yé Enɔs ya biɛ, Enɔs mɔ yé Set ya biɛ, Set mɔ yé Adam ya biɛ, Adam mɔ yé Uwien ya biɛ.

4

Satan biike' Yesu

(Matie 4:1-11; Mark 1:12-13)

¹ *Mifuoñaanm jiire' ní *Yesu bo ki gbe u'ni. U siere' Sudɛn ya kpenl saan, nɛ mɪ tuke' wɔ ki jon' kupenpelku ni,

* 3:22 Bi kpíe' ki kele' tigbɔntà tɔ nnɔ ya tuba ni bi ye: A yé n'biɛ nɛ. Dinno n tien' ɲɛ n'biɛ. † 3:29 Migbiirm miɛ ni bi ye *Yesu la, ba niire' Yonbdaan Yesu. U'mɔ te uba nɛ.

² Nε usenpol bikreh wɔ len ki tɪ baa' iwien pinan. Iwien pinan nnɔ wa jin' niba. I gɛbre' ma nnɔ nε mikɔnm cuo' wɔ.

³ Nεn saan nε usenpol tɔke' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Bijε la, cère litenl liε n' kpɛnde kpɔnɔ.»

⁴ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Ni kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nil ɲa n' li fuobe jier baba bo.» »

⁵ Nε usenpol taa' wɔ ki don' nà saan dokre', ki wuɔn' wɔ unɛndun ya bɛl kɛ i ya taa' bo,

⁶ nε ki tɔke' wɔ ki ye: «N li de ɲε libɛl liε ya ciɛnt nin li'faal kɛ, kime bi là taa' ni'kɛ ki de' min nε. N li fre kɪ taa nɛ kɪ de n yíe wà.

⁷ Nεn bo, a gbaan' n' nintuɔli ki puke' nni la, sin nε li si ni'kɛ.»

⁸ Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Ni kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «A li gbaan kɪ kpiεke a'Yonbdaan Uwien nε kɪ li pukeh wɔn baba.» »

⁹ Nε *usenpol taa' wɔ ki jon' Yerusalem, ki tɪ duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki lekɛkɛ, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijε la, maabe kɪ lá ci tingi ni,

¹⁰ kime nɪ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Sin bo, Uwien li wɔbn u'tondb bε n' guure ɲε.»

¹¹ Kɪ tɪ ye: «Bi li guɔre ɲε ɲɔ a'taal la mε tɛnl.» »

¹² Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Ni tɪ kɛle' mɔ ki ye: «Nja n' biike a'Yonbdaan Uwien.» »

¹³ Usenpol biike' *Yesu mibiikm kɛ ya bol ki tɪ gbɛle', nε ki laan siere' ki dāan' wɔ.

*Yesu cin' u'tuonl Galile ni
(Matie 4:12-17; Mark 1:14-15)*

¹⁴⁻¹⁵ *Yesu liεbe' nɪ Galile ya tinɛnm ni nin *Mifuoŋaanm ya tuɔm, ki wɔknh *Sufmbɛ ya taa' ya dur ni; nε binib kɛ kpiεkreh wɔ. U ya yo nε u'yel kpɪenh mitɪnfɛnm nnɔ ni ni'kɛ saan.

*Nasarɛt ya nib ɲa teke' Yesu ki jin'
(Matie 13:53-58; Mark 6:1-6)*

¹⁶ *Yesu baa' Nasarɛt ya du ni, bi wube' wɔ nà saan, nε ki kɔn' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni *Saba ya daali tɛn u tɪ n' teh ma uyo kɛ. U fii' ki sere' wɔ n' kaa' *Uwien ya gbɔnku,

¹⁷ nε bi taa' *Uwien ya nɔbonsɔknl Esayi ya gbɔnku ki de' wɔ. U pɛrɛ' kugbɔnku nnɔ, nε ki kaan' nà saan nɪ kɛle' ki ye:

¹⁸ «Yonbdaan ya Fuoŋaanm te n'bo, kime u gɛnde' nni n' tɔke bijiinb tigbɛmɔnmɔnt nε, ki sɔn' nni nɪ n' lá tɔke iyonbe kɪ ye i li teke i'yul, kɪ tɔke iɲɔn kɪ ye i li likre,

kɪ tɔke bi jɛndɛh bā nnɔ kɪ ye bi li nɛ bi'jɛnd ni,

¹⁹ kɪ tɔke binib libinl là Yonbdaan li tien bε tinimɔnt.»

²⁰ *Yesu konkonde' kugbɔnku nnɔ, ki jiin' ki de' litaanl ya duku ya tonsɔnl, nε ki kɛle'. Binib bā kɛ te kuduku nnɔ ni caan' u'bo inun,

²¹ nε u cin' ki tɔkeh bε ki teh: «Tigbɛr tã ni cii' tũ nɔ, dinnɔ nε tũ tien'.»

²² Nε bi'kɛ kun' u'bo imɔn. U len' iɲɔbonmɔnmɔn ya nnɔ bεke' bε cɛɛn, nε bi niireh tɔb ki teh: «Wa yé Yosef ya bijε-εε?»

²³ Nε u tɔke' bε ki ye: «N bɛn ki ye ni li pɔ nni mikpɛnɛnm miε nɔ ki ye: «Dɔktie, buu a'ba.» Ni tɪ li tɔke nni kɪ ye «ni cii' n tien' nà kɛ Kapernawum ya du ni nnɔ, n' tien nɛ n' du ni mɔ.» »

24 Nε ki tí ye: «N tǎkeh nε imǎn nε, «*Uwien ya ǎbonsǎknl kε ǎbonsǎknl ya tiεma du ni yaab nε ǎa teknh u'gber.» »

25 N tǎkeh nε imǎn nε, Eli ya yo utaa là sere' ibin ita nin inǎmaale iluob nε, nε mikǒncienm lu' unǎndun kε ni. U ya yo ki laa' bikpopiib po nε Israyel ya du ni.

26 Nin nεn kε ǎo Uwien ǎa là sǎn' Eli bi'ni uba mǎnǎn saan. Ama u là sǎn' wǎ Sarepta ya du wǎ te Sidǎn ya tinfenm ni nnǎ ya kpoppi uba saan nε.

27 *Uwien ya ǎbonsǎknl Elise ya yo ki laa' ijend po nε Israyel ya du ni, ama Elise ǎa là cère' bi'ni uba mǎnǎn lùore', u là cère' Naaman wǎ yé Siri ya tinfenm ya nil nnǎ baba nε lùore'.

28 Binib bà kε te litaanl ya duku ni nnǎ cii' u len' nǎ nnǎ nε bi'benku ni ben' u'bo ki gbien',

29 nε bi fii', ki cuo' wǎ ki ǎen' udu ni, ki taa' wǎ ki tí baa' bi'du nnǎ te ligbengbenl là bo nnǎ ya tintinm saan, bε ń ture wǎ kí wiε li'tingi.

30 Ama u ǎen' bi'siik ni, ki bure'.

Yesu ǎǎre' usenpol uǎe uba saan

31 U tí baa' Galile ya tinfenm ya du uba ni bi yih wù Kapernawum, ki cin' ki wǎknh binib Uwien ya gber *Saba ya daali.

32 U'wǎknh nnǎ cuo' binib nnǎ kε miyǎkm cεen, kime u du u'wǎknh nnǎ bo nε.

33 Tǎ, uǎe uba là te Sufmbε ya taanl ya duku nnǎ ni usenpol ǎaake wǎ. U laa' Yesu, nε ki wuure' ufaa bo ki ye:

34 «Ho! Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu lε nε? A baa' á lá boln tε nε-εε? N ben a yé udaan wǎ, a yé Uwien ya Nínáan nε.»

35 Nε *Yesu tien' u'bo ki ye: «ǎmile, kí siere ki dǎan uǎe wuǎ nǎ». Nε usenpol nnǎ gbǎbe' uǎe nnǎ binib kε ya siik ni, ki dǎan' wǎ ka tien' wǎ niba.

36 Nε ní cuo' bi'kε miyǎkm cεen. Nεn saan nε bi niireh tǎb ki teh: «Bε ya gber sǎ nǎ? U ǎmǎbe ufaa nin mituǎm nε ki wǎbndeh isenpol, í dǎandeh binib-a!»

37 Nε *Yesu ya yel kpienh mitinfenm nnǎ kε ni.

Yesu buu' binib bà bun iwien kε ya bol

(Matie 8:14-17; Mark 1:29-34)

38 *Yesu ǎen' litaanl ya duku nnǎ ni, ki jon' Simǎn den, ki laa' Simǎn ya cǎbnaa bun, u'gbenent ton cεen. Bi gbǎan' *Yesu ki ye wǎ ń cère wǎ ń faake.

39 Nε u gǎn' u'bo, ki tien' iwien nnǎ bo nε u faake' ki pǎk ki fii' ki cǎnde' bε.

40 Uwien benh wù ń lu uyo wǎ nnǎ, nε bà kε yaab bun iwien kε ya bol tukeh bε ki bǎareh *Yesu saan. U taah u'nuǎ ki paakeh bi'bo, nε bi faakreh.

41 U cǎreh isenpol mǎ dǎandeh linigol, ki wuureh ki teh: «A yé Uwien ya Bije nε.» Ama *Yesu tǎnghε i'bo nε ka cǎreh í lienh kime í ben ki ye u yé Uwien ya Nigǎndkε Kristo nε.

42 Ní faa', nε *Yesu siere' ki jon' nib ǎa te nǎ saan. Nε linigol cin' ki nuunh wǎ. Bi tí laa' wǎ, nε ka ji yie wǎ ń siere kí dǎan bε.

43 Nε u tǎke' bε ki ye: «Ní kpε ń taa Uwien ya bεl ya gbemǎnmǎnt tuu nǎ kí tǎke idutǎ mǎ yaab nε, kime nεn bo nε Uwien sǎn nni ní.»

44 Nnǎ nε u tǎkeh binib Uwien ya gber *Sufmbε ya táan ya dur tà te Sude ya tinfenm ni nnǎ ni.

5

Yesu yin' u'panpaankεkpiekb

(Matie 4:18-22; Mark 1:16-20; San 1:35-51)

¹ Lidaali liba *Yesu là se Genesarēt ya nunciem̃n ya gbaal, nē linigol pēbeh wō ki nuunh bē rī cenge Uwien ya gbēr.

² U laa' iñēde ile miñunm̃ nnõ ya gbaal. Bijenbēb ñēn' i'ni ki te ki sōkreh bi'bāan.

³ Nē *Yesu kōn' iñēde nnõ ya buba, bū yé Simōn yaabu, nē ki gbāan' wō ki ye wō rī sule kī kō miñunm̃ ni waamu. U sule' kī kōn', nē *Yesu kēle' buñerbu nnõ ni, kī cin' kī wōknh inigol Uwien ya gbēr.

⁴ U wōkn' kī tī gben', nē kī tōke' Simōn kī ye: «Jo miñunm̃ ñō nā saan, nī tī wiē ni'bāan kī cuo ijen.»

⁵ Nē Simōn jīn' wō kī ye: «Cēnbaa, tī jēnde' kuñoñm̃enku nē ka cuo' bonn. Ama sin len' ma nō, n li wiē.»

⁶ Bi wiē', kī cuo' ijen i yebe ka dindin, haali ibāan tī benh yē rī kere.

⁷ Nē bi kenbe' kī yin' bi'jenbētōb bā te buñertōbu ni nnõ, bē rī baa kī tore bē. Bi baa', nē bi ñēn' ijen nnõ kī gbien' iñēde ile nnõ kē, haali i tī benh yī rī lin.

⁸ Simōn Pīer laa' nnõ ma nnõ, nē kī gbaan' *Yesu ya nun bō, kī tōke' wō kī ye: «Yonbdaan, jende n'saan, kime n yé ubiēdaan nē.»

⁹ Bi cuo' ijen i yebe ma nnõ, nē nī cuo' Simōn nin bā kē te u'saan nnõ miyōkm cēn.

¹⁰ Miyōkm cuo' Sebede ya bijieb Saak nin San bā yé Simōn ya tonsōntōb nnõ mō. Nēn saan nē *Yesu tōke' Simōn kī ye: «La fenge, fēnfēnnō kī taa kī li joh, a ji li taakeh binib nē kī dieñh nni.»

¹¹ Bi dēre' bi'ñēde nnõ kī ñēn' ugbe, kī dāan' ni'kē, nē kī paan' u'bo.

Yesu cère' ujend uba lùore'

(Matie 8:1-4; Mark 1:40-45)

¹² Lidaali liba nē *Yesu te mitinfēnm̃ nnõ ya du uba ni, uje uba mō te len lijendl gbe u'gbenēt kē bo. U laa' Yesu, nē kī baa' kī lá pūon' u'nun bō, kī gbāan' wō kī ye: «Yonbdaan, a yīe la, a li fre kī cère rī lùore.»

¹³ Nē *Yesu tēnde' u'nuõ kī mē' wō, nē kī ye: «N yīe, lùore.» Nē lijendl nnõ pōk kī gben' i ya tāan bo.

¹⁴ Nē *Yesu kpēkpe' u'bo kī ye u la tōke nil nā tien', nē kī tōke wō kī ye: «Li jo kī tī lē utōtuōrke, kī tien milūorm ya tuōrl tēn Moyis là ye bē rī li teh ma bo. Nēn nē li wuōn kī ye a lùore'»

¹⁵ *Yesu ya yel tūōreh kī kpīeñh, nē inigol taakeh u'saan bē rī cenge u'gbēr kī yebe, kī nuunh wō rī buu bi'ni bā yé biwiēnb.

¹⁶ Ama u sōbe kī siereh bi'saan nē, kī joh nib ŋa te nā saan, kī tī kàareh.

Uje uba ya tāan nin u'nuo faan' Yesu cère' u faake'

(Matie 9:1-8; Mark 2:1-12)

¹⁷ Lidaali liba nē *Yesu te kī wōknh Uwien ya gbēr. *Farisienmbē nin *Yiko ya wōnwōknb bā ñēn' Galile nin Sude ya tinfēnm̃ ya du kē ni nin Yerusalem bō nī nnõ mō te ni'saan. Yonbdaan Uwien ya tuōm cēreh u buuh biwiēnb.

¹⁸ Nē bijeb biba tūke' uje uba linagēnl bō kī baa' nī. Uje nnõ ya tāan nin u'nuõ nē là faan'. Bi nuunh bē rī taa wō kī kuōn kuduku ni kī tī ble *Yesu ya nun bō nē.

¹⁹ Linigol nnõ bō ba laa' fēnm̃ bē rī kuōn wō Yesu saan ma nnõ, nē kī don' u te kudulēkaaku kūa ni nnõ ya paaki, kī cube' libōnl, nē kī taa' wō kī kuōn' kī yekn' nin linagēnl nnõ, kī ble' siik ni *Yesu ya nun bō.

²⁰ *Yesu laa' bi teke' wō kī jin' ma nnõ, nē kī tōke' uje wā ya tāan nin u'nuo faan' nnõ kī ye: «N fēre' ŋe a'biere ŋō.»

²¹ Nēn saan nē *Yiko ya wōnwōknb nin *Farisienmbē cin' kī maaleh kī teh: «U yé ŋmē nē kī sukreh Uwien nō? Uwien baba ŋa ŋī la, ŋmē li fre kī fēre binib bi'biere?»

²² *Yesu bende' bi'yenmaale, ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni maaleh na nno ni'yenm ni?»

²³ Ni le ba ne faa? N take wo ki ye n fere' wo u'biere ne faa bii wo ri fii ki li cuonh ne faa?

²⁴ Nen bo, n li wuon ne ki ye Unil ya Bijε ηmabe mituam unendun wuu ni wo ri fere binib bi'biere. Ne ki take' uje wa ya taan nin u'nuo faan' nno ki ye: «N lienh sin ne, fii, ki yuure a'nagenl, ki li kunh.»

²⁵ I ya taan bo ne u pok ki fii' bi'nun bo, ki yuure' linagenl la u bi do li'bo nno, ki pekeh Uwien ki kunh.

²⁶ Ni cuo' bi'ke miyokm ceen, ne bi pekeh Uwien. Bujewaanbu cuo' be, ne bi lienh ki teh: «Ti laa' miyokm ya bonn dinno.»

Yesu yin' Lefi wo ri paan u'bo

(Matie 9:9-13; Mark 2:13-17)

²⁷ Ni ya puoli bo ne *Yesu siere' ni'saan ki joh, ki laa' ulenpotekl uba bi yih wo Lefi, u ke lenpotekbuol. *Yesu take' wo ki ye: «Paan n'bo ri.»

²⁸ Ne u daan' ni'ke, ki fii' ki paan' u'bo.

²⁹ Lefi tien' tijier u'den tu yebe ki teke' *Yesu kucenku. Bilenpotekb ligol nin binitab mo la te tijier nno ya jim.

³⁰ Na ηmaake' *Farisienmbε nin bi'yaab ba ye *Yiko ya wonwoknb nno, ne bi niire' *Yesu ya panpaankaab ki ye: «Be tien' ni jinh, ki nuh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»

³¹ Ne *Yesu take' be ki ye: «Binib ba ηmabe laanfie ηa nuunh daktie, ba bun ne nuunh daktie.

³² Ma baa' ri yin nimonb, n baa' ri yin bibierdenb ne be ri lebre bi'tetem.»

Unalole ya gber

(Matie 9:14-17; Mark 2:18-22)

³³ *Farisienmbε nno take' *Yesu ki ye: «San ya panpaankaab nin tinbi *Farisienmbε yaab sobe ki luh buñabu ne, ki kaareh, ne a'yaab ben jinh ki nuh-a!»

³⁴ Ne u jiin' be ki ye: «Ni li fre ki cere binib ba bi yin' be upiikuon nno ri lole buñabu uyo wa piice laan te bi'saan-ii?»

³⁵ Ama uyo uba we ri be ri nen piice bi'saan. U ya yo ne bi li lole buñabu.»

³⁶ Ne u ti pon' be mikpenjenm ki ye: «Uba ηa ri jie ki lekre lilierfenl ya kpelcieku ki lekn likpaal. U tien' nno la, u li saa lifenl nno, ne lifenl ya kpelcieku nno ηa ri tuo ki cuo nin likpaal nno.

³⁷ Uba mo ηa ri taa midaam ma ηa laan muo' ki ben' ki pieke iyokpaan ni. U tien' nno la, midaam nno li kpien iyol nno, ki wule ki nende ne iyol mo ri saa.

³⁸ Ama bi piekeh midaam ma ηa laan muo' ki ben' iyofen ni ne.

³⁹ Wa ke nun' midaam ma muo' ki ben' la, wa ji yie ma ηa laan muo' ki ben', u li ye: «Ma muo' ki ben' nno ne ηme.»

6

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Mark 2:28)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gèbreh ikpaan iba ni, ne u'panpaankaab coh ijifen* ki cienh ki nukeh ki ηmonh.

² Ne *Farisienmbε biba niire' be ki ye: «Be tien' ni teh yiko kuon' na *Saba ya daali?»

* 6:1 Liike Matie 12:1.

³ Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Na kaan' *Dafid là tien' ma bo nε-εε? Mikònm là cuo' wòn nin u'nib ma nnò,

⁴ u kòn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpònò wà bi taa' ki de' Uwien nnò ki ηmòn', ki taa' ki de' u'nib, bi'mò ηmòn'. Ama bitòtuørkaab baba nε là ηmòbe usen bε rí ηmòn kpònò nnò.»

⁵ Nε ki tòke' bε ki ye: «Unil ya Bijε nε ηmòbe usen wò rí wuòn bi li tien nà Saba ya daali.»

Ujε uba ya nuò faan', Yesu cère' u faake' Saba ya daali

(Matie 12:9-14; Mark 3:16)

⁶ *Saba ya dètòl liba, *Yesu tí kòn' litaanl ya duku ni, ki wòknh binib Uwien ya gbεr. Ujε uba mò te len, u'nòjie faan'.

⁷ *Yiko ya wònwòknh nin *Farisienmbε sekndeh bε rí liike u li cère unil rí faake *Saba ya daali bii wà rí cère, kimε bi nuunh bε rí bε bi li dule nà bo kí biin wò nε.

⁸ *Yesu bεn bi'yenmaale ma nnò nε ki tòke' ujε wà ya nuò faan' nnò ki ye: «Fii kí sere siik ni.» U fii' ki sere',

⁹ nε *Yesu niire' bε ki ye: «*Saba ya daali la, unil ηmòbe usen wò rí tien nà mòn bii nà bre nε? U ηmòbe usen wò rí ηmien unil bii wò rí ku wò nε?»

¹⁰ U liike' bi'kε ki gòbre' ki bòn', nε ki tòke' ujε wà ya nuò faan' nnò ki ye: «Tende a'nuò.» U tende' u'nuò, nε u jire' u'ciem.

¹¹ Bi'benku ni ben' cεen, nε bi gbierεh bε rí liike bi li tien *Yesu ma.

Yesu gènde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Mark 3:13-19)

¹² Lidaali liba nε *Yesu don' lijuòl bo wò rí tí kàare, ki gòn' ki kàareh

¹³ nì tí faa', nε u yin' u'panpaankaab ki gènde' bi'ni piik nin bile, ki yin' bε u'tondb.

¹⁴ U'tondb nnò ya yel sò: Simòn, wà u yin' wò Pier nnò nin u'ninje Andre nin Saak nin San nin Filip nin Batelemi

¹⁵ nin Matie nin Toma nin Alfe ya bijε Saak nin Simòn wà ya nun mòn u'du ya gbεr bo,

¹⁶ nin Saak ya bijε Sudas nin Sudas Iskariyot wà lá li kuòre Yesu.

Yesu kpaandeh Uwien ya gbεr; ki buuh biwienb

(Matie 4:23-25)

¹⁷ Yesu nin u'tondb jiinh lijuòl nnò bo, ki lá sere' li'niel, u'panpaankaab yεbe nà saan nnò. Linigocienl liba mò là te ni'saan. Lì ñen' ní Sude ya tinfennm kε ni nin Yerusaleim ni nin Tir ni nin Sidon ya du ni nε. Idu nnò te miñuncienm ya gbaal nε.

¹⁸ Bi baa' bε rí cenge u'gbεr nε, kí nuunh wò rí buu bi'ni bà yé biwienb. Nε u buu' bε, ki ηòre' isenpol mò i ηmòbe binib bà ki jèndeh nnò saan.

¹⁹ Linigol nnò kε nuunh bε rí mε wò, kimε mituòm miba nε ñεh u'ni ki cèreh bi'kε faakreh.

Uwien ya mæn̄m te ni'bo

(Matie 5:1-12)

²⁰ Nen saan nε Yesu caan' u'panpaankaab bo inun, ki ye:

«Ninbi bijiinbε, Uwien ya mæn̄m te ni'bo,
kimε Uwien ya bεl yé ni'yaal nε.

²¹ Ninbi bà mikònm ηmòbe nε fεnfennò nò,
Uwien ya mæn̄m te ni'bo,
kimε ni lá li jì kí gbo.

Ninbi bà muòh fεnfennò nò, Uwien ya mæn̄m te ni'bo,

kimɛ ni lá li lè.

²² «Binib nɛn nɛ,
ka yíe bɛ ní li lɛnh nɛ,
ki sukreh nɛ,
ki saah ni'yel Unil ya Bijɛ bo la, Uwien ya mɔnm te ni'bo.
²³ Bi teh nɛ nnɔ la, cɛrɛ mɛn ni'yɛnm ní li sɔnge ní li poknh,
kimɛ ni li lɛ lisuul lá yɛbe paaki bó.
Bi'yaajɛb mɔ lá teh nnɔ nɛ Uwien ya ñɔbonsɔknɔ.»

Ni bre binib bo

²⁴ «Ama ninbi bifáadenbɛ, ní bre ni'bo,
kimɛ ni jin' ni'ɲmaa ɲɔ.
²⁵ Ninbi bá jinh ki gbíeh fɛnfɛnnɔ nɔ,
ní bre ni'bo,
kimɛ mikɔnm lá li cuo nɛ.
Ninbi bá lɛh fɛnfɛnnɔ nɔ,
ní bre ni'bo,
kimɛ ni'yɛnm lá li saa tɛn ni kɛ mikuum nɛ ki muɔh.
²⁶ Binib kɛ pɛkeh nɛ la, ní bre ni'bo.
Bi'yaajɛb mɔ lá teh nnɔ nɛ bitonnɛñɔbonsɔknɔ.»

Li yíe mɛn ni'nɛnnɛndb

(Matie 5:38-48; 7:12a)

²⁷ «N tɔkeh ninbi bá cengeh nni nɔ nɛ, li yíe mɛn ni'nɛnnɛndb, kí li teh bá nɛn nɛ mɔnmɔnm.
²⁸ Li tɔkeh mɛn binib bá wiɛnh nɛ miɲùum ki teh Uwien ní tien bɛ u'mɔnm,
kí li káareh ki diɛnh bá sukreh nɛ.
²⁹ Unil kpɔbe' a'kpiɛnku kuba la, pekɛ kutɔku mɔ kí de wɔ. Unil fie' a'lierghɛnku la, cɛbe wɔ a'lierwawaal mɔ.
³⁰ Wà kɛ miɛ' ɲɛ nibonn la, pu wɔ. Wà mɔ taa' a'bonn la, la niire wɔ ni'bo.
³¹ Ni yíe binib ní li teh nɛ ná nnɔ, ni'mɔ ní li teh bɛ nɛn.
³² «Ni yíe bá yíe nɛ baba la, ni li lɛ ku lɛ pɛnpɛku? Bibiɛrdɛnb mɔnɔn yíe bá yíe bɛ nɛ.
³³ Ni teh mɔnmɔnm bá teh nɛ mɔnmɔnm baba nɛ la, ni li lɛ ku lɛ pɛnpɛku? Bibiɛrdɛnb mɔnɔn teh nnɔ nɛ.
³⁴ Ni kpɛndɛh bá ni daan ki ye bi li jiin nɛ baba la, ni li lɛ ku lɛ pɛnpɛku? Bibiɛrdɛnb mɔnɔn kpɛndɛh bi'tɔb nɛ, kí daan ki teh bi li jiin bɛ bi kpɛnde' ná nnɔ.
³⁵ Ama ninbi li yíe mɛn ni'nɛnnɛndb, kí li teh bɛ ná mɔn, kí li kpɛndɛh binib tibont, kí la daan ki ye bi li jiin nɛ tù. Ni teh nnɔ la, ni li lɛ lisuul lá yɛbe, nɛ ki li yé Uwien Wà ɲa ɲmɔbe Nacɛntɔ ya bumu. Wɔn mɔnɔn teh bibiɛrdɛnb nin binib bá ɲa faareh wɔ tinimɔnt nɛ.
³⁶ Li teh mɛn tinimɔnt tɛn ni'Baa Uwien teh ma bo.»

La li biindeh mɛn tɔb

(Matie 7:1-5)

³⁷ «La biindeh mɛn nib ɲɔ Uwien mɔ la biin nɛ. La ye mɛn uba kpɛ utudɛrɛ ɲɔ Uwien mɔ la ye ni'mɔ kpɛ utudɛrɛ. Li fɛrɛh mɛn binib bi'biɛrɛ ɲɔ Uwien mɔ ní fɛrɛ nɛ ni'yi.
³⁸ Li punh mɛn binib ɲɔ Uwien mɔ ní li punh nɛ. U li gbien ni'yiek kɛ ní gbe wɔ ní yeyɛkɛ, kí ñiñi kí gbien nɛ ní wule, nɛ kí de nɛ, kimɛ ni taah ná ki bíkreh tibont kí diɛnh binitɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nɛn nɛ kí biike kí de nɛ.»
³⁹ *Yesu tí pɔn' bɛ mikpɛnɛnm ki ye: «Ujuɔn li fre kí ñiɛ u'juɔntɔ-ɔɔ? Bi'kɛ bile ɲa ní lu kubùoku ni-ii?

⁴⁰ Wà bengeh ɲa cɛn' wà wəknh wə. Ama wà kɛ benge' ki tɪ gben' la, u li te tɛn u'cɛnbəa nɛ.

⁴¹ «Bɛ tien' a lɛnh kumuɔku kùà te a'tɔ ya nunbu ni, ka ji lɛnh jaantɛlkɛ wà puɔn a'yaabu ni?»

⁴² A li tien mila kɪ take a'tɔ kɪ ye: «Cère ɲi ɲɛn kumuɔku kùà te a'nunbu ni nɔ», ɲɔ ka lɛnh jaantɛlkɛ wà puɔn a'yaabu ni nɔ. Sin iɲuɔn ilele ya nibɔ, kpɛ kɪ ɲɛn jaantɛlkɛ wà puɔn a'nunbu ni nɔ, kɪ li lɛnh mənəmən, kɪ yaan kɪ fre kɪ ɲɛn kumuɔku a'tɔ yaabu ni.»

Busubu nin bu'bii ya gbɛr

(Matie 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ *Yesu tɪ tɔkɛ' bɛ ki ye: «Busumənəmənbu ɲa ɲi fre kɪ lùon ibii yà ɲa mən. Busubu bùà ɲa mən mɔ ɲa ɲi fre kɪ lùon ibii yà mən.

⁴⁴ Busubu ya bii nɛ cèreh bi bɛndɛh bù yé busubu bùà ya bol. Ba pòh kɛnkɛn konkonbu bo, ka pòh cɛcɛ mɔ bɛnɛn bo.

⁴⁵ Unimən ya yɛnmaaləmən yà te u'fɛl bo nɛ cèreh u teh nà mən, nɛ ubiɛrdaan ya yɛnmaalbiere cèreh u teh nà bre, kimɛ unil kɛ len' ki kun' nà bó la, ɲi ɲɛn iyɛnmaale yà te u'fɛl bo nɛ.»

Binib bile mən' bi'dur ma bo

(Matie 7:24-27)

⁴⁶ «Bɛ bo nɛ ni yih nni: «Yonbdaan, Yonbdaan,» ka teh n tɔkɛh nɛ ní li teh ma bo.

⁴⁷ Wà kɛ baa' n'saan, ki ciɪh n'gbɛr, ki teh tù ye ma la, n li wuɔn nɛ u naan udaan wà.

⁴⁸ U naan uɛ wà yíe wə ɲi mɛ kuduku ɲɔ ki gbin' ní ɲuɔkɛ', ki pu' litɛnpuul kutɛntiɛku bo nɛ. Miwuəm kɔn' ki puube' ki yile' kuduku nɔ bo, nɛ ka fre' ki jɛngɛ' kù, kimɛ udaan nɔ mən' kù mənəmən.

⁴⁹ Ama unil wà ciɪh n'gbɛr, ka teh tù ye ma la, u naan uɛ wà mən' kuduku utintɛle bo nɛ. Miwuəm kɔn', ki puube' ki yile' ku'bo, nɛ kù pɔk ki lu' kpɛlkpɛl.»

7

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔnl

(Matie 8:5-13)

¹ *Yesu tɔkɛ' binib nɔ tigbɛr ki gben', nɛ ki bure' Kapɛrnawum ya du bó.

² Sojamɛ kobk ya ciɛn uba lá te ki ɲmɔbɛ utons�nl uba ki yíe wə cɛn. Utonsɔnl nɔ lá bun ki bɛnh wə ɲi kpo.

³ Sojacien nɔ ciɪ' bi liɛnh Yesu bó, nɛ u sɔn' Sufmbɛ ya ciɛnb u'saan, bɛ ɲi tɪ gbáan wə wə ɲi baa kɪ lá ɲmɛn u'tonsɔnl nɔ.

⁴ Bicɛnb nɔ baa' *Yesu saan, nɛ ki tùɔrɛh ki gbáanh wə ki teh: «Sojacien nɔ kpɛ á tore wə nɛ,

⁵ kimɛ u yíe tɪ'du ya nib, nɛ wɔn nɛ mən' ti'taanl ya duku.»

⁶ Nɛn saan nɛ Yesu paan' bi'bo ki bure', ki tɪ nɛkɛ sojacien nɔ den, nɛ u sɔn' u'jɔtiɛb bi tuobe' wə usɛn bó, ki tɔkɛ' wə ki ye: «Yonbdaan, sojacien nɔ ye a la ji ɲi jɛndɛ a'ba, kimɛ wa kpɛ á baa kɪ kɔ u'den.

⁷ Nɛn bo nɛ u maale' ki ye wa kpɛ wə ɲi bugbɛn ɲi tuobe ɲɛ usɛn bó mənən. A li len' ki ye faake la, u'tonsɔnl nɔ li faake nɛ.

⁸ Kimɛ wɔn mənən ɲmɔbɛ binib bə yé nin wə bicɛnb, nɛ ki mɔ yé sojamɛ biba ya ciɛn. U tɔkɛ' uba kɪ ye: «Li joh' la, u joh nɛ, u tɔkɛ' utɔ kɪ ye: «Dɛn' la, u báareh nɛ. U tɪ tɔkɛ' u'tonsɔnl kɪ ye: «Tien niɛ' la, u teh nɛn nɛ.»

⁹ *Yesu cii' u'ñobon nnə ma nnə, nĩ cuo' wə miyəkm, nɛ u jɛbe' ki liike' linigol lə pɛ u'bo nnə ki ye: «N təkɛh nɛ nɛ, ma laan laa' miɛ ya tekjim ya tunbu Israyɛl yaab mənən ni.»

¹⁰ Binib bə tuobe' *Yesu usɛn bə nnə liɛbe' sojacien nnə den, ki laa' u'tonsɔnl nnə faake'-a.

Yesu mɛkre' ukpooii uba ya biɛ

¹¹ Lidaali liba nɛ *Yesu joh udu uba bə, bi yih wū Nayinn, ki təkɛ nin u'panpaankaab nin binib ligol.

¹² U ti tuo wə nĩ kə udu nnə ni, nɛ ki laa' ukpooii uba ya bubaabk kpo' bi tuke ki joh kukaaku bə, nɛ udu nnə ya nib pɛ ka dindin.

¹³ Yonbdaan laa' ukpooii nnə ma nnə, nɛ ki muə' wə micɛɛkm, ki təkɛ' wə ki ye: «Ji la muəh», nɛ

¹⁴ ki cuon' ki nɛkn' ikɛliɛn, ki tɛnde' u'nuə ki mɛ' yɛ. Binib bə tuke utɛnkpii nnə sere', nɛ u ye: «Unacien, n lienh sin nɛ, fii.»

¹⁵ U fii' ki kɛlɛ', ki cin' ki lienh, nɛ *Yesu taa' wə ki de' u'naa.

¹⁶ Nɛn saan nɛ bujɛwaanbu cuo' bi'kɛ, nɛ bi pɛkɛh Uwien ki teh: «Uwien ya ñobonsəkncien uba nɛ ñɛn' ti'ni. Uwien nɛ baa' wə nĩ nmiɛn u'ñib.»

¹⁷ Nɛ bi təkɛh *Yesu tien' nà nnə Sude ya tinfɛnm kɛ ni nin itengbaan yà kɛ nɛkɛ Sude nnə ni.

San wə siih binib Uwien ya ñunm sən' u'panpaankaab Yesu saan (Matie 11:2-19)

¹⁸ San wə siih binib Uwien ya ñunm nnə ya panpaankaab jon' ki ti təkɛ' wə tigbɛr nnə kɛ. Nɛ u yin' bi'ni bile,

¹⁹ ki sən' bɛ Yonbdaan saan, bɛ nĩ ti niire wə kɛ ye wɔn nɛ yé wə li baa' nĩ nnə bii bi li guure utə nɛ?

²⁰ San ya panpaankaab nnə baa' *Yesu saan nɛ ki təkɛ' wə ki ye: «*«San wə siih binib Uwien ya ñunm nnə nɛ sən' tɛ a'saan ti lá niire nɛ»* ki ye: *«Sin nɛ yé wə li baa nĩ nnə bii ti li guure utə nɛ?»* »

²¹ U ya yo ki laa' *Yesu cɛrɛh biwienb bə yɛbe faakreh, ki cɛrɛh iwəb cuonh, ki ñuəh isɛnpol binib saan, ki likreh ijūn i yɛbe;

²² nɛ ki təkɛ' San ya panpaankaab nnə ki ye: «Liebe mɛn kɛ ti təkɛ San ni laa' nà nin ni cii' nà: ijūn likreh, iwəb cuonh, ijend luoreh, igbaan ciih, bitɛnkpiib mɛkreh, nɛ bijiinb ciih tigbɛmɔnmɔnt.

²³ Wə ña ture' Uwien ya sɛn min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

²⁴ San ya panpaankaab liɛbe' uyo wə nnə, nɛ Yesu cin' ki təkɛh linigol San ya gbɛr ki teh: «Ni lá jon' kupenpelku ni nĩ ti liike ba? Ni lá jon' nĩ ti liike limuənl lá mitafaam jɛngɛh lɛ nɛ-ɛɛ?

²⁵ Ni nín lá jon' nĩ ti liike ba? Ni lá jon' nĩ ti liike unil wə guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɛ-ɛɛ? Binib bə guoh tikpɛlcɛmɔnmɔnt, ki te liwiel ni nnə kəh bibɛrb den nɛ.

²⁶ Tə, ni nín lá jon' nĩ ti liike ni lɛ bonn nɛ? Ni lá jon' nĩ ti liike Uwien ya ñobonsəknl nɛ-ɛɛ? N təkɛh nɛ imən nɛ, u cɛn' Uwien ya ñobonsəknl mənən.

²⁷ Kimɛ wɔn San bo nɛ nĩ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sən n'tond wə nĩ liere nɛ,
kɛ lá ture a'sɛn.»

²⁸ «N təkɛh nɛ nɛ, ba laan maa' nil uba, u cɛn' San. Ama unil wə yé uwaal Uwien ya bɛl ni cɛn' wə.

²⁹ «Udu ya nib kɛ, haali nin bilɛnpotekb kɛ cii' San ya gbɛr, ki bɛnde' ki ye Uwien yé ugbɛmɔndaan, nɛ ki cɛrɛ' u sli' bɛ Uwien ya ñunm.

* 7:19 Liike Matie 11:3.

³⁰ Ama Farisienmbɛ nin bà bɛn yiko mɔnmɔnm nɔ tuo' u sɛi' bɛ Uwien ya ñunm. Nɛn nɛ wuɔn' ki yɛ bi yɛ' Uwien yɛ nà.»

³¹ Yesu tɛ len' ki yɛ: «N nɛn li taa ba ki nɛnge fɛnfɛnnɔ ya nib-i? Bi naan ba?

³² Bi naan tɛn mubumu nɛ kɛ kidaak ni ki jɛleh, ki tɔkeh mu'tɔmu ki tɛh: «Ti piebɛ' nɛ liwol, nɛ na ñɔn' ciɛk. Ti gɛn' ikuyɔn, nɛ na muɔ'.»

³³ Kimɛ San wà sɛih binib Uwien ya ñunm baa' ki kùɔ tijier tubambɛ, ka ñuh daam, nɛ ni yɛ usɛnpol nɛ ñaake wɔ.

³⁴ Unil ya Bijɛ baa', ki jinh ki ñuh, nɛ ni yɛ: «Liike mɛn uɛ wuɔ yɛ ufɔnfuɔb nɛ ki yɛ uɛyɛibl, ki jɔreh nin bilɛnpotɛkɛb nin bibiɛrdɛnb.»

³⁵ Ama binib bà kɛ tuo' Uwien ya yɛnfuom nɛ bɛn mɛ mɔn ki kpɛ ma bo.»

Upii uba kpieke' Yesu

³⁶ Lidaali liba nɛ Farisien uba yin' *Yesu wɔ rɛ baa ki lá ji u'den, nɛ u jon' Farisien nɔnɔ den, ki tɛ kɛ ki jinh.

³⁷ Upiisɔnsɔnd uba mɔ lá tɛ udu nɔnɔ ni. U cii' *Yesu tɛ Farisien nɔnɔ den ki jinh, nɛ ki tɛkɛ ní lɛfina uba alabaat' ya dingl ni,

³⁸ ki baa' ki lá sere' *Yesu ya puoli bó u'taan saan, ki muɔh, u'nunsiiir luh *Yesu ya taan bo, ki sɛkndɛh yɛ, nɛ u taah u'yur ki ñmireh yɛ, ki bibɛh yɛ, ki taah lɛfina nɔnɔ ki faanh yɛ.

³⁹ Farisien nɔnɔ laa' nɔnɔ ma nɔnɔ, nɛ ki maale' u'yɛnm ni ki yɛ: «Uɛ wuɔ bi yɛ *Uwien ya ñɔbɔnsɔkɛl la, u bi li bɛndɛ upii wà miɛkeh wɔ nɔ yɛ udaan wà. U bi li bɛndɛ kɛ yɛ u yɛ usɔnsɔnd nɛ.»

⁴⁰ Nɛ *Yesu tɛkɛ' Farisien nɔnɔ ki yɛ: «Simɔn, n ñmɔbɛ tigbɛr tuba rɛ tɛkɛ ñɛ.» Nɛ u yɛ: «Lɛn n'cɛnbaa»

⁴¹ Nɛ *Yesu yɛ: «Uɛ uba nɛ kpɛndɛ' binib bilɛ ilikɛ. U kpɛndɛ' uba milikbim itur kɔbiinjɔn, ki kpɛndɛ' utɔ milikbim itur piɔnɔn.

⁴² Bi'kɛ bilɛ ña rɛ frɛ kɛ pɛ wɔ ma nɔnɔ, nɛ u cɛbɛ' bɛ bi'fɛn. Bijɛb bilɛ nɔnɔ ni, u lɛ li yɛ ulikdaan nɔnɔ ki cɛn' utɔ.»

⁴³ Nɛ Simɔn jiin' wɔ ki yɛ: «N maale' ki yɛ wà ya fɛnl yɛbɛ nɔnɔ nɛ li yɛ wɔ ki cɛn'.» Nɛ *Yesu tɛkɛ' wɔ ki yɛ: «A tɛkɛ' bú tɛ.»

⁴⁴ Nɛ ki pekɛrɛ' upii nɔnɔ bó, ki tɛkɛ' Simɔn ki yɛ: «A laa' upii wuɔ-ɔɔ? N kɔn' ní a'den ma ña dɛ' ñunm bɛ rɛ sɛkrɛ n'taan, ama upii wuɔ wɔn, u taa' u'nunsiiir nɛ ki sɛkn' yɛ, ki taa' u'yur ki ñmiñmire' yɛ.

⁴⁵ Ña lɔkn' nni ama n tɛ kɔn' ní ma wɔn ña daan n'taan ya bibm haali nin fɛnfɛnnɔ.

⁴⁶ Sin ña taa' kpɔm mɔnɔn ki faan' n'yul, ama wɔn taa' lɛfina nɛ ki faan' n'taan.

⁴⁷ Nɛn bo, n tɛkɛh ñɛ nɛ, n fɛrɛ' wɔ u'biɛrɛ i yɛbɛ ma nɔnɔ, nɛ cɛrɛ' u yɛ nni ki gbien', kimɛ unil wà n fɛrɛ' wɔ ibiɛrɛ waamu la, udaan mɔ yɛ nni waamu nɛ.»

⁴⁸ Nɛn saan nɛ u tɛkɛ' upii nɔnɔ mɔ ki yɛ: «N fɛrɛ' ñɛ a'biɛrɛ.»

⁴⁹ Nɛ wɔn nin binib bà jinh nɔnɔ maaleh bi'yɛnm ni ki tɛh: «Uɛ wuɔ yɛ ñmɛ nɛ, ki tɛ fɛrɛh binib bi'biɛrɛ?»

⁵⁰ Nɛ *Yesu tɛkɛ' upii nɔnɔ ki yɛ: «A'tekjim nɛ ñmiɛn' ñɛ. Li joh nin uyɛnduɔn.»

8

Yesu ya tondɔb nin bipiib biba piɛrɛh wɔ

¹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu joh iducɛncien nin iduwawaale ni, ki kpaandɛh Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, nɛ u'tondɔb piik nin bilɛ nɔnɔ pɛ u'bo.

² Bipiib bà u là cèrè' bi faake' nin u là ɲɔrɛ' bà saan isenpol nnɔ mɔ pɛ u'bo. Bɛn si: Mari wà bi yih wɔ Madelenn nnɔ, *Yesu là ɲɔrɛ' isenpol ilole wɔn saan nɛ

³ nin Herod ya tonsɔnb ya ciɛn Kusa ya po Sann nin Susann nin bipiitɔb ligol, nɛ bi'kɛ taah bi'bont ki toreh wɔn nin u'tondb.

Wà plɛ' tibonbuor ya bim ya kpɛnɛnm
(Matie 13:1-9; Mark 4:1-9)

⁴ Tɔ, binib ɲɛn' nɛ idu kɛ ni, ki baa' *Yesu saan, ki taan' ki tien' linigociɛn, nɛ u pɔn' bɛ mikpɛnɛnm ki ye:

⁵ «Ukpaal uba nɛ là jon' wɔ rɛ tɛ plɛ tibonbuor ya bim. U plɛh ma nnɔ, miba lu' usɛngbɛ, nɛ binib tɛtɛ' mi'bo, nɛ inuɔn baa' ki là jin' mɛ.

⁶ Mitɔm lu' kutɛntiɛku bo, ki pɛn'. Nɛ saan ɲa sɔnge ma nnɔ, nɛ mipiɛm nnɔ kuore'.

⁷ Mitɔm mɔ lu' kujɛgorku ni, ki pɛn'. Nɛ mipiɛm nnɔ nin kujɛgorku kɛ kpɛinh, nɛ kujɛgorku wɔbn', ki ku' mɛ.

⁸ Mitɔm mɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, ki pɛn' ki kpɛrɛ', nɛ ki lɔon' kokobk.» *Yesu len' ki pukn' ki ye: «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ rɛ cii.»

Bɛ tien' Yesu pɔh binib mikpɛnɛnm-i?
(Matie 13:10-17; Mark 4:10-12)

⁹ *Yesu ya panpaankaab niire' wɔ mikpɛnɛnm nnɔ ya tingi.

¹⁰ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Uwien nɛ cèrɛ' ninbi bɛndɛ' u'bɛl ya gbɛbɔlkaar. Ama bitɔb bɛn wɔn, nɛ yɛ mikpɛnɛnm nɛ bi'bo ɲɔ

ɔbɛ rɛ li likɛh ka lɛnh,

ki li cɛngɛh ka ciɛh ni'tingi.»

Wà plɛ' tibonbuor ya bim ya kpɛnɛnm ya tingi
(Matie 13:18-23; Mark 4:13-20)

¹¹ «Mikpɛnɛnm nnɔ ya tingi sɔ: tibonbuor nnɔ yɛ Uwien ya gbɛr nɛ.

¹² Mibim mà lu' usɛngbɛ nnɔ yɛ binib bà ciɛh Uwien ya gbɛr, usɛnpol bàareh ki là ɲɛndɛh tɔ bi'fɛl ni ɲɔ bi la teke Uwien kɛ ji kɛ ɲmɛrɛ nɛ.

¹³ Mibim mà lu' kutɛntiɛku bo nnɔ mɔ yɛ binib bà ciɛh Uwien ya gbɛr, ki teknh tù nin uyɛnsɔnge, ama ka cèrɛh tù kpaakeh ɲaan bi'fɛl ni nɛ. Bi teke' Uwien ki jin' nɛ wuɔkɛ' waamu, mibiikm tu' bɛ la, bi pɔk kɛ wiɛ Uwien ya sɛn nɛ.

¹⁴ Mibim mà lu' kujɛgorku ni nnɔ mɔ yɛ binib bà ciɛh Uwien ya gbɛr nɛ ki cèrɛh unɛndun ya gbɛr nin lifaal ya yɛnmaale nin unɛndun ya ɲmaa wɔbndɛh tigbɛr nnɔ ki cèrɛh ta fɔrɛh mɔnmɔnm bi'fɛl ni nɛ.

¹⁵ Mibim mà lu' kitinmɔnmɔnk bo nnɔ mɔ yɛ binib bà ya fɛl bo mɔn, bi ɲmɔbe tigbɛmɔnt, ki cɛngɛh tigbɛr nnɔ, ki taah tù ki blinh bi'fɛl bo, ki ɲikndɛh ki cèrɛh tù sɔnh itɔon nɛ.»

Yesu sureh binib bɛ rɛ li cɛngɛh u'gbɛr
(Mark 4:21-25)

¹⁶ *Yesu tɛ ye: «Uba ɲa rɛ sɛ frl kɛ taa lisenl kɛ cubn li'bo bii kɛ taa lɛ kɛ sien gado ya tingi. Ama u li taa lɛ kɛ tuɔn likpɛnkpɛn bo nɛ ɲɔ bà kɛ kɔh nɛ idɛn ni nɛ li lɛnh.

¹⁷ Kimɛ bonn ɲa tɛ ki buɔ ɲɔ bà lá li lɛ nɛ, gbɛr mɔ ɲa tɛ ki buɔ ɲɔ ka lá li ɲɛ upaan bo.

¹⁸ Nɛn bo, liikɛ mɛn ni'yul bo nin ni cɛngɛh n'gbɛr ma bo, kimɛ wà ɲmɔbe la, bi li de wɔ kɛ pukn, wà ɲa ɲmɔbe la, bi li tonde kɛ fie u maaleh ki tɛh u ɲmɔbe ná waamu nnɔ mɔnɔn nɛ.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb

(Matie 12:46-50; Mark 3:31-35)

¹⁹ *Yesu ya naa nin u'ninjieb baa' ki nuunh wɔ. Linigol te ma nnɔ nɛ ba fre' ki kɔn' ki laa' wɔ.

²⁰ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «A'naa nin a'ninjieb te saali ki yie bɛ rɛ lɛ nɛ.»

²¹ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'naa nin n'ninjieb si binib bɔ kɛ cihi Uwien ya gbɛr ki teh tɔ yɛ ma bo nɛ.»

Yesu cɛrɛ' kutafaaku nmile'

(Matie 8:18, 23-27; Mark 4:35-41)

²² Lidaali liba nɛ *Yesu nin u'panpaankaab kɔn' buɛrɛbu, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Cɛrɛ mɛn ti puore ki jo miɲuncienm ya gbaatɔl bɔ.» Nɛ bi bure'.

²³ Bi tɛ miɲunm bo ki joh ma nnɔ nɛ *Yesu duɔn' ki gɔh. Kutafaabiiku kuba pɔk ki fii' miɲunm bo, ki cɛrɛh miɲunm fih ki kɔh buɛrɛbu nnɔ ni ki gbiekeh. Ni lɔ yɛ kinunbɔnk nɛ bi'bo.

²⁴ Nɛ bi baa' ki lɔ finde' *Yesu ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, Cɛnbaa, ti benh ti luo nɛ.» *Yesu finde', ki tien' kutafaaku nin iɲungbegbel nnɔ bo. Kutafaaku gɔ, iɲungbegbel nnɔ lu' nɛ ni'kɛ nmile'.

²⁵ Nɛ u niire' u'panpaankaab bi ye: «Nɛ lɛ ni'tekjim-i?» *Yesu tien' nɔ nnɔ cuo' bɛ miyɔkm, ki cuo' bɛ bujɛwaanbu, nɛ bi niireh tɔb ki teh: «U cinbe ki yɛ bɛ ya nitunbu sɔ nɔ? U tengɛh kutafaaku nin miɲunm mɔnɔn bo, nɛ ni'kɛ boh wɔ.»

Yesu nɔrɛ' isɛnpol uɛ uba saan

(Matie 8:28-34; Mark 5:1-20)

²⁶ Bi ti baa' Gerasa yaab ya tinfɛnm ni. Mitinfɛnm nnɔ kuo Galile ya nɲuncienm nɛ.

²⁷ *Yesu nɛh buɛrɛbu ni uyo wɔ nnɔ, nɛ mitinfɛnm nnɔ ya jɛ uba cende' wɔ. Isɛnpol nɛ lɔ naake wɔ. U cuonh upuntɛngɛ ni wuɔkɛ', ka ji te den, ki kɔ bi subɛh bitɛnkpiib tiɲɔlulnt tɔ ni nnɔ ni.

²⁸ Uɛ nnɔ laa' *Yesu ma nnɔ nɛ ki gbaan' u'nintuɔli, nɛ isɛnpol nnɔ cɛrɛ' u wuure' ufaa bo ki ye: «Yesu, Uwien wɔ nɔ nmɔbe Nacɛntɔ ya Biɛ, min nin sin tu lɛ nɛ? N gbɔanh nɛ nɛ, la jɛnde nni.»

²⁹ Yesu tɔke' usɛnpol nnɔ ki ye wɔ rɛ siere ki dɔan uɛ nnɔ ma nnɔ nɛ cɛrɛ' u len' nnɔ. Usɛnpol nnɔ cuo' uɛ bugbɛn ni wuɔkɛ'. Bi lɔ kuɔndɛh wɔ mugbiɛmu, ki lɔh wɔ tikudɔkr, u la jo niba saan nɛ, ama u cienh tikudɔkr nnɔ nɛ ki kɔh mugbiɛmu nnɔ. Usɛnpol nnɔ tɔkɛh wɔ ki joh nib nɔ te nɔ saan nɛ.

³⁰ *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bi yih nɛ ba?» Nɛ u ye: «Bi yih nni Ligol nɛ.» Isɛnpol nɔake wɔ ki yɛbe ma nnɔ nɛ cɛrɛ' u ye nnɔ.

³¹ Nɛ isɛnpol nnɔ gbɔan' *Yesu ki ye u la wɔbn yɛ, yɛ rɛ jo kubuɔku* kɔa nɔ ka nmɔbe biɛn nnɔ ni.

³² Tɔ, fangambɛ biba mɔ lɔ te ligbɛngbɛnl bo ki yɛbe ka dindin, bi kpaah bɛ. Isɛnpol nnɔ gbɔan' *Yesu ki ye wɔ rɛ cɛbe yɛ, yɛ rɛ jo ki tɛ kɔ fangambɛ nnɔ. U tuo',

³³ nɛ i dɔan' uɛ nnɔ, ki jon' ki ti kɔn' fangambɛ nnɔ. Nɛ fangambɛ nnɔ kɛ sɛn' ki tinde' ligbɛngbɛnl nnɔ, ki ti lu' miɲunm ni ki luo'.

³⁴ Bɔ kpaah fangambɛ nnɔ laa' nɔ tien', nɛ ki sɛn' ki jon' udu ni nin idugbaan, ki ti tɔke' binib tigbɛr nnɔ.

³⁵ Nɛ bi nɛn' ki joh bɛ rɛ ti liike nɔ tien'. Bi ti baa', ki laa' uɛ wɔ isɛnpol dɔan' wɔ nnɔ ya yɛnm jire' u kɛ *Yesu saan, ki guo, nɛ bujɛwaanbu cuo' bɛ.

* **8:31** Sufmɛ lɔ maaleh ki teh *kubuɔku* kuba nɛ tɛ bi pekndɛh len isɛnpol ki gu lidaali lɔ Uwien li bu yɛ tibuur.

36 Binib bà là te ni'saan ki laa' tibont nnə kɛ tentien' ma bo nnə təkɛ' bɛ *Yesu cɛrɛ' uɛ nnə faake' ma bo.

37 Nɛ bujɛwaanbu cuo' Gerasa ya tinɛnm yaab kɛ cɛɛn. Nɛn nɛ cɛrɛ' bi təkɛ' *Yesu ki yɛ wə ɲ jɛnde bi'saan. *Yesu liɛbɛ' ki kən' buɲɛrɛbu, wə ɲ bure,

38 nɛ uɛ wə isɛnpol dāan' wə nnə gbāanh wə ki teh wə ɲ cɛrɛ wə ɲ paan u'bo, nɛ *Yesu ɲa tuo', ki təkɛ' wə ki yɛ:

39 «Liɛbɛ kɪ kun kɪ tɪ təkɛ binib Uwien tien' nà kɛ ki de' ɲɛ.» Nɛ u bure', ki cuonh udu ni ni'kɛ saan, ki təkɛh binib *Yesu tien' nà kɛ ki de' wə.

Yesu cɛrɛ' upii uba faake', ki mɛkre' kibupiik kiba mɔ

(Matie 9:18-26; Mark 5:21-43)

40 *Yesu liɛbɛ' ki baa' miɲunciɛnm ya gbaatɔl, nɛ linigol teke' wə, kimɛ bi'kɛ là gu wə nɛ.

41 Nɛ *Sufmɛ ya taanl ya duku ya ciɛn uba, bi yih wə Yayirus, baa' ki là gbaan' *Yesu ya nintuɔli, ki gbāan' wə ki yɛ wə ɲ dɛn u'den,

42 kimɛ u'bubaabk nɛ bun, ki benh kɛ ɲ kpo; kɪ ɲmɔbɛ ibin piik nin ile nɛ. Nɛ *Yesu paan' u'bo ki bure'.

U joh ma nnə nɛ linigol pɛ u'bo ki pɛbeh wə, wa ji tɪ freh ki fuoreh.

43 Upii uba mɔ te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta ghen'. U jon' dɔktiɛmɛ saan, ki ɲɛnde' u'like kɪ tɪ ghen'. Uba ɲa fre' ki buu' wə.

44 U baa' *Yesu ya puoli bó, ki là mɛ' u'wɛngolkaar ya ɲɔgbɛn, nɛ u'fɛr nnə pɔk ki ghen' i ya taan bo.

45 Nɛ *Yesu niire' ki yɛ: «ɲmɛ mɛ' nni?» Bi'kɛ niɛ' ki yɛ ba mɛ' wə ma nnə nɛ Pier təkɛ' wə ki yɛ: «Cɛnbāa, linigol là guɔn' ɲɛ nɔ nɛ pɛbeh ɲɛ.»

46 Nɛ *Yesu yɛ: «Unil uba mɛ' nni, kimɛ n laa' mituɔm miba ɲɛn' nni.»

47 Upii nnə laa' wa ɲ fre kɪ bóle, bujɛwaanbu cuo' wə, u'gbɛnɛnt ɲɔh, nɛ u baa' ki là gbaan' *Yesu ya nintuɔli, ki təkɛ' wə binib kɛ ya nun bó, nà cɛrɛ' u mɛ' wə nin u faake' i ya taan bo ma bo.

48 Nɛ *Yesu təkɛ' wə ki yɛ: «N'bisɛ, a'tekjim nɛ ɲmɛien' ɲɛ. Li joh nin uyɛnduɔn.»

49 *Yesu laan te ki lienh nɛ unil uba ɲɛn' Yayirus donbó ki là tuobɛ' bɛ usɛn ni, ki təkɛ' Yayirus ki yɛ: «A'bisɛ kpo'-a! La ji ɲ li ɲmɔbɛ Cɛnbāa yɛnɲaabe.»

50 *Yesu cii' bi len' ma bo, nin nɛn kɛ ɲɔ u təkɛ' Yayirus ki yɛ: «La fɛnge, teke nni kɪ ji baba, u li ɲmɛrɛ.»

51 *Yesu tɪ baa' Yayirus den, nɛ ka cɛrɛ' binib kɛ paan' u'bo ki kən'. U cɛrɛ' Pier nin San nin Saak nin kibupiik nnə ya naa nin ki'baa baba nɛ paan' u'bo ki kən'.

52 Binib bà kɛ te ni'saan nnə muɔh ki'kuum bo nɛ ki kpɛndɛh. Nɛ *Yesu təkɛ' bɛ ki yɛ: «La ji muɔh mɛn, ka kpo', kɪ gɔh nɛ.»

53 Nɛ bi lɛh Yesu, kimɛ bi bɛn ki yɛ kibuk nnə kpo'-a!

54 *Yesu cuo' ki'nuɔ, ki təkɛ' kɛ ki yɛ: «N'bukɛ, fi.»

55 Nɛ ki'naank liɛbɛ' ɲi i ya taan bo, kɪ fii' nɛ *Yesu yɛ bɛ ɲ de kɛ tijier kɛ ɲ ji.

56 Nɪ cuo' ki'naa nin ki'baa miyɔkm, nɛ *Yesu kpɛkɛ' bi'bo ki yɛ bi la təkɛ nil nà tien' nɔ.

9

Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:5-15; Mark 6:7-13)

1 *Yesu taan' u'tondb piik nin bile, ki de' bɛ mituɔm nin usɛn bɛ ɲ li ɲuɔh isɛnpol kɛ ya bol binib saan, kɪ li buuh iwɛn.

2 U sɔn' bɛ, bɛ ɲ li təkɛh binib Uwien ya bɛl ya gbɛr, kɪ li buuh biwɛnb,

³ Nε ki tɔkε' bε ki ye: «Ni joh la, ni la tuke bonn. Ni la tuke gbien, ki la tuke kɔl, ki la tuke jier, ki la tuke like, ki la tuke liεr ile mɔ.

⁴ Ni ti baa' iden yɔ kε bi teke' nε la, ni li te nen saan kɔ ti baa lidaali lɔ ni li siere udu nnɔ ni.

⁵ Udu wɔ ya nib nɔ teke' nε la, ni kpakpaare ni'taan ya tɛngunku* kɔ wiε nε, kɔ siere. Nen nε li yε ni'saan ya nib bo kudiekɔ.»

⁶ Tɔ, bi bure', nε ki joh idu ni, ki tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt, ki cεreh biwiεnb faakreh ni'kε saan.

Herod nuunh wɔ n bende Yesu yε udaan wɔ

(Matie 14:1-12; Mark 6:14-29)

⁷ Gobina Herod cii' bi lienh *Yesu teh tibont tɔ kε nnɔ bɔ, nε ka bεn u li maale kɔ ye bɔ. Kime biba lienh ki teh: «San wɔ lɔ siih binib Uwien ya nunm nnɔ nε mεkre',»

⁸ bitɔb lienh ki teh: «Eli nε liebe' nɔ», bitɔb mɔ lienh ki teh: «Uwien ya nɔbonsɔknɔ bɔ lɔ te uyo bo nnɔ ya uba nε mεkre' ki liebe' nɔ.»

⁹ Nε Herod ye: «Min bugbεn nε lɔ cεre' bi tɔkre' San ya yul-a! N cii' bi lienh wɔ mɔ bɔ nɔ, u'mɔ yε nme nε?» Nε ki nuunh wɔ n lε Yesu.

Yesu jin' linigociεnl liba

(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; San 6:1-14)

¹⁰ *Yesu ya tondɔ liebe' nɔ, ki lɔ tɔke' wɔ bi tien' nɔ kε, nε u taa' bε ki jende' bi ti te bi'baba Betsayida ya du bɔ ya kele.

¹¹ Inigol nnɔ cii' u bure' ma nnɔ nε ki paan' u'bo. *Yesu teke' bε, ki tɔkeh bε Uwien ya bεl ya gbεr, nε ki buuh bi'ni bɔ yε biwiεnb.

¹² Uwien bεnh wɔ n lu, nε u'tondɔ piik nin bile nnɔ nεkn' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «Ti te nien nɔ te nɔ saan nε, cεre linigol lie nɔ jo idu bɔ, kɔ ti nuun tijier nin gɔgɔbuɔl.»

¹³ Nε *Yesu ye: «Ninbi bugbεn, de bε mεn bε nɔ ji.» Nε bi ye: «Ti nɔmɔbe kpɔnɔ unun nin ijen ile baba nε, ti'bugbεn nε nɔ nɔn jon' kɔ ti de' tijier kɔ lɔ de' bɔ ye ya nib kε nɔ nɔ la.»

¹⁴ Bijεb lɔ li baa tɛn itur injun. Nε *Yesu tɔke' u'panpaankaab kɔ ye: «Cεre mεn linigol nnɔ nɔ kɛle tingi ni, icεk icεk binib pinunjun.»

¹⁵ Nε bi cεre' bi'kε kɛle' nnɔ.

¹⁶ Nε *Yesu yuure' kpɔnɔ unun nin ijen ile nnɔ, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien tu'bo, ki kɔkɔɔ', kɔ taa' kɔ de' u'panpaankaab bε nɔ gbiire linigol nnɔ.

¹⁷ Bi'kε nɔmɔn' kɔ gbo', nε bi tantaan' tijenjɛnt tɔ siεn' nnɔ, kɔ gbien' ikpɛncub piik nin ile.

Pier ye Yesu yε Uwien ya Nigendkε Kristo nε

(Matie 16:13-19; Mark 8:27-29)

¹⁸ Lidaali liba nε *Yesu jende' kɔ ti kɔareh, nε u'panpaankaab te u'saan. U niire' bε ki ye: «Inigol lienh ki teh n yε nme nε?»

¹⁹ Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yε San wɔ siih binib Uwien ya nunm nnɔ nε, bitɔb lienh ki teh a yε Eli nε, bitɔb mɔ lienh ki teh Uwien ya nɔbonsɔknɔ bɔ lɔ te uyo bo nnɔ ya uba nε mεkre' ki liebe' nɔ.»

²⁰ Nε u niire' bε ki ye: «Ninbi nɔn teh n yε nme nε?» Nε Pier jiin' wɔ ki ye: «A yε Uwien ya Nigendkε Kristo nε.»

²¹ Nε *Yesu tɔre' kɔ kpεkpε' bi'bo kɔ ye bi la tɔke tɔ nil.

* 9:5 Sufmbε bo ki kpakpaare itaan ya tɛngunku ya tingi si: nɔ kε ji tu unil la, na yε uba yaar, ni ji ye u'yaar nε.

Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bó
(Matie 16:24-28; Mark 8:30-9:1)

²² Yesu tóke' be ki ye: «Ní kpe Unil ya Bijé ní jì ijènd kí gbien né. *Sufmbe ya cienb nin bitóturciénb nin *Yiko ya wónwónb li wié u'gber, kí ku wò, né wienta daali wò ní mēkre bitenkpiib ní.»

²³ Né ki tóke' bí'ké ki ye: «Unil yíe wò ní paan n'bo la, u la tóngé u'ba. Wò ní li yuunh u'dápónpón daan ké daan ki bukeh ki paakeh n'bo.

²⁴ Kimé wà ké yíe wò ní fie u'miel la, wón né li kpo kí juore fènm. Ama wà ké li tuo kí kpo min bo nnò, wón né li ñmère.

²⁵ Unil laa' uñendun wuu ni ya bont ké ñò kí tí luò' limiel la, u laa' be ya kpele?

²⁶ Unil ye min nin n'gber ñmabe wò ife la, uyo wà Unil ya Bijé lá lí baa ní kí li ñmabe wón nin u'Baa nin u'tondb ya kpieke nnò, udaan mò li ñmabe wò ife né.

²⁷ N tókeh né imònd né, ninbi bà se nié saan nò ya biba li lé Uwien ya bel né kí yaan kí kpo.»

Yesu ya gbénent lèbre'

(Matie 17:1-8; Mark 9:2-8)

²⁸ *Yesu len' kí gben' ma nnò, iwien iniin gèbre', né u taa' Pier nin San nin Saak, kí don' lijuál liba bo wò ní tí kàare.

²⁹ U tí te kí kàareh ma nnò né u'nun bó lèbre', u'wengolkaar pende' kponkpon, kí dònbeh inun bó.

³⁰ Né bí laa' bije bile u'saan bí tókeh tigber. Moyis nin Eli né.

³¹ Bí mò windeh tein. Bí tókeh wò u lí kpo Yerusalem ní ma bo ya gber né.

³² U ya yo kí laa' migùnm ñònde' Pier nin u ya tób, né bí dò kí gòh. Bí finde', né kí laa' *Yesu windeh kí dònbeh inun bó, kí laa' bije bile nnò mò se u'saan.

³³ Uyo wà, bijeb nnò ye be ní siere *Yesu saan nnò, né Pier tóke' wò kí ye: «Cenbaa, tí te nié saan ma nò ní mòn né. Cère tí pò ininbon† ita, sin liba, Moyis liba, Eli mò liba.» Pier len' nnò, kimé wa ben u lí len kí ye bà né.

³⁴ U lienh nnò u'ñòbu ña laan lu', né kutewòlgbònkú kuba baa' kí lá pibn' bí'bo. Kú pibndeh bí'bo uyo wà nnò né bujéwaanbu cuo' Pier nin u'tób nnò.

³⁵ U ya yo né bí cii' unieke uba bó kutewòlgbònkú nnò ní u ye: «N'Bije sò nò, n gènde' wón né. Lí cengeh mèn u'bó.»

³⁶ Unieke nnò tí ñmile' uyo wà nnò, bí laa' *Yesu baba né jì se. Né bí bóle' tigber nnò bí'ba ya búol, ka tuo' kí tóke' nil bí laa' ná nnò u ya yo.

Yesu ñòre' usenpol kibuk kiba saan

(Matie 17:14-18; Mark 9:14-27)

³⁷ Kutaaku faa', né bí jìire' ní líjuál nnò bo. Né linigocienl tuobe' *Yesu usen bó.

³⁸ Linigol nnò ní uje uba wuure' kí ye: «Cenbaa, n gbáanh ñe né, muò n'bijé, kimé u yé n'bubaabk né.

³⁹ Usenpol uba né sòbe kí coh kè, kí cèreh kí ciikeh kí wuureh, kí'gbénent tereh, kufinsenjujuku ñeh kí'ñòbu bó. Usenpol nnò bungreh kè kí gbiekeh, né ka wiènh kè tonm.

⁴⁰ N gbáan' a'panpaankaab be ní ñòre usenpol nnò kí'saan, né ba fre'.»

⁴¹ Né *Yesu ye: «Ninbi fènfennò ya nibe, na teke' Uwien kí jin', kí yé binib bà bre. N lí wòke ní'saan kí tí kpaan mila né? N lí ñmabe sukle ní'bo kí tí kpaan mila né? Né kí tóke' uje nnò kí ye: «Taa a'bijé ní.» »

⁴² Kibuk nnò we ní uyo wà nnò né usenpol nnò tí gbàbe' kè tingi ní, kí cère' kí tereh. Né *Yesu tièn' usenpol nnò bo, kí buu' kibuk nnò, kí taa' kè kí de' kí'baa.

† 9:33 Liike Matie 17:4.

43 Ní cuo' linigol nnɔ kɛ miyɔkm nɛ bi lienh ki teh: «Uwien ɲmɔbe mituɔm.»

*Yesu ti len' u'kuum nin u'mɛkrm bó
(Matie 17:22-23; Mark 9:30-32)*

*Yesu teh ná nnɔ bɛkɛ' linigol nnɔ kɛ, nɛ u tɔkɛ' u'panpaankaab ki ye:

44 «Tùɔrɛ kɛ cenge mɛn n ye ní tɔkɛ nɛ ná nɔ. Nà ní taande bi li taa Unil ya Bijɛ kɛ ɲukn binib.»

45 Nɛ ba cii' ni'tingi. Uwien nɛ bɔlɛ' nɛ ɲɔ bi la bɛnde. Nɛ ba kaabe' bɛ ní niire *Yesu ni'tingi mɔ.

*Nmɛ yé unikpekpiɛk-i?
(Matie 18:1-5; Mark 9:33-37)*

46 *Yesu ya panpaankaab cin' ki nieh nin tɔb bɛ ní bɛnde wà yé bi'kɛ ya ciɛn nɛ.

47 *Yesu bɛn bi'yɛnmaale, nɛ ki taa' kibuk kiba ki sien' u'ba saan,

48 ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Wà kɛ teke' kibuk tɛn kɛ n'yel bɔ la, u teke' min nɛ. Wà kɛ teke' nni la, u teke' wà sɔn' nni ní nnɔ nɛ. Imɔn, wà yé uwaal ni'ni la, wɔn nɛ yé ni'kɛ ya ciɛn.»

*Wà ɲa nɛn nɛ la, u se ni'ciɛk bó nɛ
(Mark 9:38-40)*

49 Nɛn saan nɛ San tɔkɛ' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti laa' unil uba u ɲuɔh isɛnpol binib saan a'yel bɔ. Wa pɛ a'bo tɛn tinbi ma nnɔ nɛ ti pien' wɔ.»

50 Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «La ji ní pien wɔ mɛn, kimɛ wà ɲa nɛn nɛ la, u se ni'ciɛk bó nɛ.»

Samari yaab biba ɲa teke' Yesu

51 Uyo wà *Yesu li liebe kɛ dùo paaki bó nnɔ nɛkn' ní. Nɛ u caan' ki ye u li jo Yerusalem nɛ, pɛrm ɲa te len,

52 nɛ ki sɔn' u'tondb bɛ ní liere usɛn. Bi bure' ki tí baa' Samari ya du uba ni, bɛ ní bonde kɛ li gu wɔ.

53 Ama udu nnɔ ya nib ɲa teke' wɔ, kimɛ u joh Yerusalem bó nɛ.

54 U'panpaankaab Saak nin San laa' nnɔ ma nnɔ nɛ ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yíe tí cɛrɛ umu ní jiire ní kɛ lá wi bɛ-ɛɛ?»

55 Nɛ *Yesu jiɛbɛ' ki liike' Saak nin San, ki kɔn' nin bɛ.

56 Nɛ wɔn nin u'panpaankaab siere' ni'saan, ki bure' udutɔ bó.

*Binib bà yíe bɛ ní paan Yesu bɔ ya gbɛr
(Matie 8:19-22)*

57 Bi joh ma nnɔ nɛ ujɛ uba tɔkɛ' *Yesu ki ye: «A joh ná bó kɛ la, n li pɛ a'bo nɛ.»

58 Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «ɲɛk ɲmɔbe ifɛlɛ, inuɔn mɔ ɲmɔbe titer, ama Unil ya Bijɛ wɔn ɲa ɲmɔbe u li kpɔkn ná saan yul.»

59 U tí tɔkɛ' utɔ mɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» Nɛ u ye: «Yonbdaan, cɛbɛ nni ní jo kɛ tí subɛ n'baa ɲɔ kɛ liebe ní kɛ paan a'bo.»

60 Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «Cɛrɛ bitɛnkpiib ní li subɛh bi'tɔb. Sin wɔn li joh kɛ tí li tɔkɛh binib Uwien ya bɛl ya gbɛr.»

61 Nɛ utɔ mɔ tí tɔkɛ' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n li paan a'bo, ama cɛrɛ ní kun kɛ tí cɛbɛ n'den yaab ɲɔ.»

62 Nɛ *Yesu tɔkɛ' u'mɔ ki ye: «Wà kɛ ɲa teke' Uwien ya tuonl tinɔjɛr tule la, wa kpɛ wɔ ní sɔn Uwien ya bɛl ni ya tuonl.»

10

Yesu sɔn' u'panpaankaab pilole nin bile

¹ Ni ya puoli bó nɛ Yonbdaan *Yesu liebe' ki gènde' binib pilole nin bile*, ki sɔn' bɛ, bilele bɛ ní liere kí jo wɔn bugben lí jo idu yá kɛ ní nnɔ.

² Nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà lí taan tù ɲa yebe. Nɛn bo gbáan mɛn ukpɛdaan wɔ ní sɔn bitonsɔnb bɛ ní tí taan u'jier.

³ Lí joh mɛn. N sɔnh nɛ ma nɔ, ní lí te tɛn mupebumu nɛ te ikɛr ya siik ní.

⁴ Ní la tuke likbu, kí la tuke kɔl, kí la taa tacaan, kí la fuonde nil sɛn ní.

⁵ Ní kɔn' iden yá la, ní kpíe kí fuonde iden nnɔ ya nib kí ye: «Lí te mɛn uyɛnduɔn ní.»

⁶ Unil te ní'saan kí nuunh uyɛnduɔn la, u lí lɛ ní'yɛnduɔn nnɔ. Nnɔ ɲa ní la, ní'yɛnduɔn nnɔ lí juore ní'yu nɛ.

⁷ Ní lí te í ya den, kí la lèbre dentɔ, kí lí jinh kí ñuh bí dienh nɛ ná, kime utonsɔnl kɛ kpɛ bɛ ní lí pɛh wɔ nɛ.

⁸ Ní kɔn' udu wá ní, bí teke' nɛ la, ní lí jinh bí lí de nɛ ná,

⁹ kí lí buuh biwienb bà te ní'saan, kí lí tɔkeh bɛ kí teh Uwien ya bɛl nɛkn' bɛ ɲɔ.

¹⁰ Ama ní kɔn' udu wá ní, ba teke' nɛ la, jo mɛn binib taakeh ná saan kí tí tɔke bɛ kí ye:

¹¹ «Ní'du wuu ya tɛngunku kùà mɔnɔn tɛbn' tí'taan bo nɔ, tí pipre' kun nɛ kí wiɛ ní'bo. Ama ní nín lí bɛn kí ye Uwien ya bɛl nɛkn' nɛ ɲɔ.»

¹² *Yesu tí tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien lí bu binib tibuur nnɔ, binib nnɔ ya tudɛrɛ lí cɛn Sodòm† yaab yu.»

Idu yá ɲa tuo' kí teke' Yesu kí jin'

(Matie 11:20-24)

¹³ *Yesu tí len' kí ye: «Korasinn yaabɛ, ní bre ní'bo. Bɛtsayida yaabɛ, ní bre ní'mɔ bo. Kime ní laa' miyɔkm ya bont tà ní'buol nɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bí lá laa' tù la, bí bí tien' tɛn bí kɛ mikuum nɛ, kí pùnpùkn mifentɛm ɲɔ kí wuɔn kí ye bí lèbre' bí'tetɛm ní wuɔke'.

¹⁴ Lidaali là Uwien lí bu binib tibuur nnɔ, ní ya tudɛrɛ lí cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu.

¹⁵ Ninbí Kapɛrnawum yaabɛ, ní maaleh kí teh Uwien lí duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U lí jiin nɛ kutɛnkpiiku ní nɛ.»

¹⁶ *Yesu tɔke' u'panpaankaab kí ye: «Wà cengeh ní'gbɛr la, u cengeh ní'yaar nɛ. Wà nɛn nɛ la, u nɛn min nɛ. Wà nɛn nni la, u nɛn wá sɔn' nni ní nɛ.»

Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nnɔ liebe' ní

¹⁷ *Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nnɔ liebe' ní nin uyɛnsɔnge, kí tɔke' wɔ kí ye: «Yonbdaan, isɛnpol mɔnɔn tuonh tí'ñɔbu bó nɛ a'yel bo.»

¹⁸ Nɛ u tɔke' bɛ kí ye: «N laa' *Satan cere' kutaaku bo tɛn utɛmeknde kí lá lu'.

¹⁹ Liike mɛn, n de' nɛ mituɔm ní lí taanh iwɛ ní nɛn bo, kí lí ɲmɔbe mituɔm kí cɛn' unɛnnɛnd ya tuɔm kɛ. Bonn ɲa ní tien nɛ.

²⁰ La lí poknh mɛn isɛnpol tuo' ní'ñɔbu bó ma nnɔ bo, ama lí poknh mɛn Uwien keɛ' ní'yel paaki bó ma nnɔ bo.»

Yesu ye wɔn bo ɲa ní la, uba ɲa ní fre kí bende Uwien

(Matie 11:25-27; 13:16-17)

²¹ U ya yo nɛ *Mifuoñaanm cɛrɛ' *Yesu ya yɛnm sɔnge cɛɛn nɛ u len' kí ye: «Baa, sín kutaaku ní nɛn kitink ya Yonbdaan, a bɔlɛ' tibont tà biyɛnfodɛnb ní nɛn bɛnɛnb nnɔ, a taa' tù kí wuɔn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pɛkeh ɲɛ. Imɔn, Baa, a yíɛ nɛ kí tien' nnɔ.»

* **10:1** Bí kpíe' kí keɛ' tighɔnt tà nnɔ ya tuba ní bí ye binib pilole nɛ. † **10:12** Sodòm yé uyo bo ya du uba nɛ. U'ñib là teh ibiere cɛn nɛ.

22 *Yesu tí len' ki ye: «N'Baa ne taa' tibont ke ki nukn' nni. N'Baa na ní la, uba na ben min u'Bije yé udaan wà. Min u'Bije na ní la, uba mo na ben n'Baa yé udaan wà. Binib ba n' yie' ki taa' n'Baa ki wuon' be nno mo ben u yé udaan wà.»

23 Ne ki jiebe' ki liike' u'panpaankaab, ki take' ben baba ki ye: «Ni'nunbu laa' na no, Uwien ya monm te ni'bo.

24 N takeh ne ne, *Uwien ya fobonsaknb nin biberb ligol la yie be ri le ni lenh na no, ne ka laa' ne. Bi la yie be ri cii ni ciih na no, ne ka cii' ne.»

Samari ya jenimàn uba ya gber

25 Nen saan ne ba ben *yiko monmonm nno ya uba fii' ki sere' ki nuunh wo ri biike *Yesu ne ki niire' wo ki ye: «Uwonwòknò, n li tien mila ki le limiel la na nmobe ghenm-i?»

26 Ne *Yesu niire' wo ki ye: «Be kele' *Yiko ya gbanku ni? A kàanh be len-i?»

27 Ne u jiin' wo ki ye: «Li yie a'Yonbdaan Uwien nin a'fel ke nin a'tetem ke nin a'tuom ke nin a'yenmaale ke, ki li yie a'to mo ten a yie a'ba ma bo.»

28 Ne *Yesu take' wo ki ye: «A jiin' monmonm. Li teh nno ki le limiel la na nmobe ghenm.»

29 Ama u yie wo ri wuon ki ye u cuube ma nno, ne ki ti niire' *Yesu ki ye: «Hme ne nin yé n'to?»

30 Ne *Yesu take' wo ki ye: «Uje uba ne la nen' Yerusalem ki joh Seriko bó, ki ti lu' idukond ya nuò ni. Idukond nno fie' u'went ke, ki ni' wo u ti benh wo ri kpo, ne i siere' ki daan' wo.

31 Nibonn yaam, utoturke uba mo kpe u ya sen ki lá leke' u'bo, ne ki lóke' ki gèbre'.

32 Ni te pupuki, ne Lefi ya bol ya nil uba mo kpe u ya sen ki mo lá leke' u'bo, ne ki mo lóke' ki gèbre'.

33 Ama Samari ya nil uba mo lá joh usen ki ti baa' ni'saan ki laa' wo, ne ki muo' wo micεεkm cen.

34 U cuon' ki nekn' wo, ki taa' midaam ma bi yih me fen nno ki səsəkre' u'gbien, ki taa' mikpam ki tentien' yé, ki taa' tikpelcer ki lolòle' yé, ki taa' wo ki jekn' won bugben ya nuun bo, ki taa' wo ki jon' ticendur tuba saan, ki ti liike' wo.

35 Kutaaku faa' ne u nen' ilike ki de' ticendur nno ya daan, ki take' wo ki ye: «Liike nni wo. A nen' ilike ki pukn' yii bó la, n lá liebe' ní la, min bugben ne li pè ne.»

36 Ne *Yesu niire' wa ben *yiko nno ki ye: «A ya buol bijeb bita nno ni, hme ne yie wa lu' idukond ya nuò ni nno?»

37 Ne u jiin' wo ki ye: «Wà muo' wo micεεkm nno.» Ne *Yesu ye: «Li joh ki mo ri ti ri li teh nno.»

Yesu jon' ki ti fuonde' Mart nin Mari

38 *Yesu nin u'panpaankaab te usen ni ki joh ma nno ne ki ti baa' udu uba ni, ne upii uba teke' wo u'den, bi yih wo Mart.

39 U nmobe ninse uba, bi yih wo Mari. Mari nno baa' ki lá kèle' Yonbdaan *Yesu saan, ki cengeh u'gber.

40 Ama Mart won ya nun món tijier ya tienm bo ne. Nen bo ne u kpiere' ni ki lá take' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n'ninse cèbe' min baba ne ituon ne na teh ne niba? Take wo wo ri tore nni-a!»

41 Ne Yonbdaan take' wo ki ye: «Mart, Mart, a cère' a'nun món tibont tà yebe bo ne, nen ne cère' a jieh.

42 Ama nibonn niba kpein ne yé nibonmònn. Mari won gènde' nen ne. Uba na ri fie nè u'saan.»

11

*Yesu wəkn' u'panpaankaab bi li kàareh ma bo
(Matie 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Lidaali liba ne *Yesu te niba saan ki kàareh. U kàareh' ki ti gben', ne u'panpaankaab ya uba tōke' wə ki ye: «Yonbdaan, San wà siih binib Ūwien ya nūnm wəkn' u'panpaankaab bi li kàareh ma bo ne, a'mə rí wəkn tē ti li kàareh ma bo.»

² Ne *Yesu tōke' bē ki ye: «Ni kàareh la, ní li teh:

«Tí'Baa,
cère binib kē rí li boh a'yel,
cère' a'bel rí baa ní,

³ Li dienh tē daanl kē daanl ya wentunl ya jier.

⁴ Fère tē ti'biere, kimē ti'mə fèreh bā kē biih tē nnə ne.

La cère tí lu mibiikm ní.» »

⁵ *Yesu tí tōke' bē ki ye: «Tēntēn, ní'ni uba rí li ḡmabe jō, ne u'jō nnə rí baa u'den kuyōku ya siik kí len kí ye: «N'jō, kpende nni kpəno uta,

⁶ kimē n'jō uba ne ḡnēn' usēn ki baa' n'den, ne ma ḡmabe jier rí de wə.»

⁷ Ne u'jō nnə rí jiin kuduku ni ki ye: «La ḡmabe nni yēnḡaabe, min nin n'bumu kē duon' ki piin'-a, ma rí fre kí fii kí de ḡe.»

⁸ N tōkeh ne ne, wa rí fii kí de wə kujōtieku bo mənən la, u li fii kí de wə u yíe nà kē, u gbien' wə uyēnḡaabe ma nnə bo.

⁹ Nēn bo ne n tōkeh ne, li miēh mēn, bi li pu ne; li nuunh mēn, ni li lē; li ṅih mēn kunagenku, bi li piire.

¹⁰ Kimē wā kē miēh la, bi punh wə ne. Wā kē nuunh la, u lenh ne. Wā kē mō ṅih kunagenku la, bi piireh ne.

¹¹ Ní'ni uba ya buk miē' wə ujen la, u li de kē uwē-ēē?*

¹² Bii kí miē' wə lijēnl la, u li de kē unēn-ii?

¹³ Ninbi bibiērdēn, ni bēn ki dienh ní'bumu nà mən la, bē li tien ní'Baa wā te paaki bó ḡa rí cère *Mifuoṅaanm rí jiire ní binib bā miēh wə mē nnə bo!»

*Biba ye Yesu ḡmabe Belsebul ya tuəm ne
(Matie 12:22-30; Mark 3:20-27)*

¹⁴ Ujē uba ne là te usēnpol cère' u'lenl tēbe. *Yesu ḡore' usēnpol nnə u'saan, ne u ji freh ki lienh. Ní beke' linigol cēen.

¹⁵ Ama bi'ni biba lienh ki teh u taah isēnpol ya ciēn Belsebul ya tuəm ne ki ḡuoh isēnpol binib saan.

¹⁶ Bitəb mō yíe bē rí biike wə, ne ki tōke' wə ki ye wə rí tien miyōkm ya bonn nà li wuon kí ye u'tuəm ḡnēn' Uwien saan ne.

¹⁷ Ama u bēn bi'yēnmaale ma nnə ne ki tōke' bē ki ye: «Libel là kē ya nib bore' tōb ki kōnh bi'ḡmiel ni la, libel nnə li juore fēnm ne, ne li'rib ya dur rí lulu tu'tor bo.

¹⁸ Ní lienh ki teh n taah isēnpol ya ciēn Belsebul ya tuəm ne ki ḡuoh isēnpol binib saan bii ba? *Satan ya nib tōh lituəl bi'ḡmiel ni la, u'bel li tien mila ka rí juore fēnm-i?

¹⁹ Ní ye min taah isēnpol ya ciēn Belsebul ya tuəm ne ki ḡuoh isēnpol binib saan la, ní'yaab taa' ḡmē ya tuəm ki ḡuoh isēnpol binib saan? Ní'yaab teh ma bo ne li wuon kí ye na ḡmabe mən.

²⁰ Ama min taa' Uwien ya tuəm ne ki ḡuoh isēnpol binib saan. Nēn ne wuon' ki ye *Uwien ya bēl baa' ní ní'saan.

* **11:11** Bi kpíe' ki kele' tigbānt tà nnə ya tuba ni ní kele' ki ye: Ní'ni uba ya buk miē' wə kpəno la, u li de kē litenl-ii?

²¹ «Ufefaa bèle' u'jekonwent, ki ke ki gu u'den la, niba ɲa ɾi tien u'faal.

²² Ama wà mɔ faa ki cɛn' wɔn pi' wɔ ki faake' nin wɔ la, u li fie u'jekonwent tɔ u du tu'bo nɔ ke, kɪ fie u'faal mɔ kɪ gbigbiire binib.

²³ «Wà ke ɲa se n'ciɛk bó la, u nen nni nɛ. Wà ke ɲa taakeh ki toreh nni la, u kpiendeh nɛ.»

Isenpol liɛbe' unil saan la, nɪ bre u'bo ma bo

(Matie 12:43-45)

²⁴ «Uɛnɔpol siere' ki daan unil la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni nɛ, ki nuunh u li kɛle nà saan kɪ fuore. U ti luo' la, nɛ wɔ ɾi ye u li liɛbe kɪ ti ɲekn u là siere' ki daan wà nɔ nɛ.

²⁵ U li liɛbe nɪ kɪ lɛ bi tɔ̀rɛ' ki ɲɛɲɛrɛ' u'konkuɔn nɔ, ki tien' tibonmɔnmɔnt len.

²⁶ Nɛn saan nɛ u li jo kɪ ti taa nɪ isenpol ilole yà bre ki cɛn' wɔn, i'ke ɾi lá ɲekn unil nɔ kɪ li te, kɪ cɛrɛ wɔ ɾi juore fɛnm kɪ cɛn u là te mikpiɛkm ma bo.»

Uwien ya mɔnm li te binib bà bo

²⁷ *Yesu laan biɛ ki lienh, nɛ upii uba len' ufaa bo linigol nɔ ni ki ye: «Upii wà maa' ɲɛ ki ɲaan' ɲɛ nɔ Uwien ya mɔnm te u'bo.»

²⁸ Nɛ *Yesu ye: «Binib bà cengeh Uwien ya gbɛr, ki boh tù nɔ, Uwien ya mɔnm te bɛn bo nɛ.»

Bi yɛ Yesu ɾi tien miyɔkm ya bonn

(Matie 12:38-42)

²⁹ Binib taakeh *Yesu saan ki yɛbreh, nɛ u len' ki ye: «Fɛnfɛnnɔ ya nib biɛ yé bibiɛrɛnb nɛ, ki nuunh bɛ ɾi lɛ miyɔkm ya bonn. *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Sonas ya yɔkm ya bonn baba ɲa ɾi la, ba ji li lɛ yɔkm ya bontɔnn niba.

³⁰ Uwien là tien' Sonas nà nɔ là yé kudɛku nɛ Ninif yaab bo. Nɔ nɛ, u li tien Unil ya Biɛ nà nɔ mɔ li yé kudɛku fɛnfɛnnɔ ya nib bo.

³¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali là nɔ, Seba ya piibɛr li fii kɪ biin fɛnfɛnnɔ ya nib, kime u là ɲɛn' nɪ fɔnfɔkm nɛ wɔ ɾi lá cenge Salomɔn ya yɛnfɔgbɛr. Ama unil uba te niɛ saan nɔ ki cɛn' Salomɔn.

³² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nɔ, Ninif ya nib mɔ li fii kɪ biin fɛnfɛnnɔ ya nib, kime Sonas là tɔke' bɛ Uwien ya gbɛr, nɛ bi lɛbre' bi'tetem. Ama unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Sonas.»

Inun yé tigbɛnɛnt ya frl nɛ

(Matie 5:15; 6:22-23)

³³ «Uba ɲa ɾi sɛ frl kɪ taa lɛ kɪ bɔle bii kɪ taa kusɛnku kɪ cubn li'bo, ama u li taa lɛ kɪ tuɔn likpenkpenl bo nɛ ɲɔ bà ke kɔh nɪ iden ni ɾi li lenh.

³⁴ A'nunbu yé a'gbɛnɛnt ya frl nɛ. A'nun mɔn la, a'gbɛnɛnt ke te kuwenwenku ni nɛ. A'nun ɲa mɔn la, a'gbɛnɛnt ke te licinɲunl ni nɛ.

³⁵ Nɛn bo, fiin kɪ liike kuwenwenku kua te a'bo nɔ la li yé licinɲunl-a!

³⁶ Kuwenwenku wendeh ɲɛ, ka siɛn' niba saan la, a'gbɛnɛnt ke te ku'ni nɛ. Ni te tɛn lifrl là wien cɛn nɛ wendeh ɲɛ.»

Yesu biin' Farisienmbɛ nin Yiko ya wɔnwɔknɔ

(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)

³⁷ *Yesu len' ki gben', nɛ Farisien uba yin' wɔ wɔ ɾi baa kɪ lá ji u'den, nɛ u jon' Farisien nɔ den ki ti ke ki jinh.

³⁸ Farisien nɔ laa' *Yesu jinh ka nire' ki paan' iyaajɛbok ye ma bo, nɛ nɪ cuo' wɔ miyɔkm.

39 Nε Yonbdaan tōke' wō ki ye: «*Farisienmbε, liike mεn ni naan ma, ni nīkndeh ki cεndeh isēn nin tiyer ya puoli nε, ama inasuyēnmaale nin mibiεrm nε gbe ni'fēl ni.

40 Ijōr ninbi, na bεn ki ye Uwien wā nēn' tibont tā ni lēnh tū nno, wōn nε tien' unisaal ya fēl mō-ō?

41 Nεn bo, taa mεn ni ηmōbe tibont tā, kī pu bijiinb ηō ni'bont kε la li ηmōbe jōkt.

42 «Ninbi *Farisienmbε, nī bre ni'bo, kime ni gbiinh ni'ninjo nin ni'gōnt nin ni'kpinfetōr bolm piik nε, ki taah miba ki diēnh Uwien, ama ka tōnge nī li cuube, ka yīe Wien mō. Nī bi li teh nēn nε, ki la sunde tibontōr tā sīen' nno mō bō.

43 «Ninbi *Farisienmbε, nī bre ni'bo, kime ni yīe nī li kaah binikpekpiekb ya kānkāan nε itāan ya dur nī, ki yīe binib rī li gbaandeh ki fuondēh nε mudaamu nī.

44 Nī bre ni'bo, kime ni naan ikul yā bere' nib ηa ji lēnh yē, ki cuonh ki taanh i'bo ka bēn nε.»

45 Nε bā bēn *yiko mōnmōnm nno ya uba tōke' wō ki ye: «Uwōnwōknō, a lienh nno ma nō, a sukreh tī'mō nε-a!»

46 Nε *Yesu ye: «Ninbi bā bēn *yiko mōnmōnm nno, nī bre ni'mō bo, kime ni cēreh binib tukeh itukkpekpiek nε ka toh nī'bugbēn rī taa nī'nōbil mōnōn kī mε yē.

47 Nī bre ni'bo, kime ni mēh *Uwien ya nōbonsōknb bā lā te uyo bo nno ya kul nε, ki sunde'-a ki ye nī ya yaajeb nε lā ku' bε.

48 Nī teh nā nε wōngēh kī teh nī tuo' nī'yaajeb lā tien' nā nno nε, kime bi lā ku' *Uwien ya nōbonsōknb, nε ninbi ji mēh bi'kul.

49 Nēn bo nε Uwien len' nin miyēnfuom ki ye: «N li sōn n'nōbonsōknb nin bitōndb bi'saan. Bi li ku bi'ni biba kī jēnde bitōb.»

50 Nēn nε li cēre Uwien rī dēre fēnfēnnō ya nib ya tub haali uηēndun ya cincinyo bi lā ku' *Uwien ya nōbonsōknb bā kε nno bo kī lā tu fēnfēnnō,

51 kī cin Abēl, kī tī baa' Sakari, wā bi lā ku' wō Uwien ya duku ya luo bo nno. N tōkeh nε imōn nε, Uwien li dēre fēnfēnnō ya nib ya tub binib nno kε ya kuum bo.

52 «Ninbi bā bēn *yiko mōnmōnm nno, nī bre ni'bo, kime na diēnh nib sēn bε rī bēnde Uwien. Ninbi ηa pε Uwien ya sēn bo, nε kī piēndeh binib bā yīe bε rī paan u'bo nno mō.»

53 *Yesu nēn' uyo wā nno, nε *Yiko ya wōnwōknb nin *Farisienmbε taa' u'bo ubēnpiebe nε kī niireh wō iniire tigbεr kε ya bol bo,

54 kī nuunh bε rī dēle kī cuo wō u'lenm nī.

12

Li bēn mēn iñuōn ilele ya nib bō

(Matie 10:26-27)

1 U ya yo nε binib itur itur taan' *Yesu saan, haali kī tī pēbeh tōb. Nε *Yesu cin' kī tōkeh u'panpaankaab kī teh: «Li bēn mēn *Farisienmbε ya kpōnō ya nōke bō, bi yē iñuōn ilele ya nib nε.

2 Niba ηa te kī buō ηō ka lā li nē upaan bo. Tigbεr tuba mō ηa te kī juore' kī li buō ηō bā lā li bēnde tū.

3 Nī len' nā kε licinñuul nī la, bi li cii nē kuwenwenku nī nε. Nī bunbe' nā litubl nī kudubenku bō nno, bi li kpaande nē kuduku ya paaki nε.»

Li fenge mēn Uwien baba

(Matie 10:28-31)

4 «Ninbi bà yé n'jotieb nnò, n tókeh ninbi nɛ: la fenge mɛn bà kuuleh tigbɛnɛnt, ka ji li fre kí tien niba kí pukn.

5 N li wuon nɛ udaan wà ní kpɛ ní li fenge wò. Li fenge mɛn Uwien. Wòn nɛ li fre kí cɛrɛ ní kpo nɛ ki ɲmòbe mituom wò rí taa nɛ kí wiɛ umu wà ɲa rí kpiin ni. N tókeh nɛ nɛ, li fenge mɛn wòn.

6 «Bi li fre kí kuore inuon ɲun ɲɛ nɛ? Nin nɛn kɛ ɲò Uwien ɲa rí sunde i'ni uba mɔnon bó.

7 Nɛn bo, la fenge mɛn, kime ni cɛn' inuon ligol. Uwien bɛn haali ni'yur mɔnon ya ɲabu.»

Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yo

(Matie 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 «N tókeh nɛ nɛ, wà kɛ lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'yo la, Unil ya Bijɛ mɔ li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mɔ yé u'yo nɛ.

9 Ama wà kɛ lienh binib ya nun bó ki teh wa yé n'yo la, n'mɔ li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mɔ ɲa yé n'yo.

10 Unil len' Unil ya Bijɛ bo fɛnfɛnm la, Uwien li fère wò. Ama unil suke' *Mifuoŋaanm mɛn la, Uwien ɲa rí fère wò.

11 «Bi taa' nɛ ki jon' itaan ya dur ni bii tibuur ya ciɛnb saan bii udu ya ciɛnb saan bɛ rí bu nɛ tibuur uyo wà la, la nɲin mɛn ni li len ma bo bii ni li len bà kí ɲɛ len.

12 Kime *Mifuoŋaanm nɛ li cɛrɛ ní bɛnde ni li len kí ye bà u ya yo.»

Ufaadenjɔr uba ya kpenjɛnm

13 Linigol nnò ni uje uba tóke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, tóke n'ninje kí ye wò rí gbiire ti'baa ya faal kí de nni n ya bó.»

14 Nɛ *Yesu tóke' wò ki ye: «Uje, ɲmɛ de' nni usɛn rí tùore ni'gɛr bii rí gbiire nɛ ni'faal-i?»

15 Nɛ ki tóke' linigol nnò ki ye: «Li bɛn mɛn ki la cɛrɛ ni'nun rí li fòke lifaal bo, kime unil ɲmòbe lifaaciɛn mɔnon la, na yé len nɛ li cɛrɛ wa rí kpo.»

16 Nɛ ki pɔn' bɛ mikpenjɛnm ki ye: «Ufaadaan uba nɛ là te u'kpàan lùon' cɛɛn.

17 Nɛ u maaleh u'fɛl ni ki teh: «N li tien mila? Kime ma ji ɲmòbe rí li cùon nà saan n'jier.»

18 Nɛ ki ye: «N li tien ma sò: n li we n'bɔnbuon kɛ nɛ, kí mɛ icɛnciɛn, kí cùon n'jier nin n'bont kɛ,

19 nɛ kí ye n ɲmòbe lifaal li yebe ki li baa nni ibin ibin. Nɛn bo, n li fuoreh nɛ, kí li jinh, kí ɲuh, kí poknh.»

20 Nɛn saan nɛ Uwien tóke' wò ki ye: «Ujɔr sin, a li kpo kuŋonku kuu kɛ. A taan' lifaal là kɛ nò, ɲmɛ ji li si lè?»

21 Unil wà kɛ nuunh lifaal kí dòkndeh, ka ɲmòbe nà yé lifaal Uwien ya nun bó nnò yaam mɔ te nnò nɛ.»

La cɛrɛ mɛn ni'nun rí li mɔn tijier nin tiwɛngolkaar bo

22 *Yesu tóke' u'panpaankaab ki ye: «Nɛn bo nɛ n tókeh nɛ ki teh ni la cɛrɛ nɛ rí li wiɛbe nɛ ni li tien ma kí li fuobe bo, ní li maaleh ki teh: «Ti li ji ba?» Kí la cɛrɛ nɛ rí li wiɛbe nɛ ni'gɛnɛnt bo, ní li maaleh ki teh: «Ti li gole ba?»

23 Kime limiel cɛn' tijier, nɛ tigbɛnɛnt mɔ cɛn' tiwɛngolkaar.

24 Maale mɛn kí liike ikankaan te ma bo. Ya koh, ka cɛh, ka ɲmòbe bɔnbuon, ka ɲmòbe jieblibuol. Ama Uwien nɛ jindeh yɛ. Na nín cɛn' inuon-ii?

25 Ni'ni ɲmɛ nɛ u'nɲinm ni, u li fre kí fòkn u'miel waamu kí pukn-i?

26 Na nín li fre kí tien nibonwawaann ma nò, bɛ tien' ni nɲinh tibontɔr bo?

²⁷ Maale mɛn kɪ liike tisir puh ma bo. Ta loh kunkum, ka loh kpɛlcɛr mɔ. Ama n tɔkeh nɛ nɛ, ubɛr Salomɔn nin u'fɔaciɛnl kɛ wa lɔ gole' kpɛlcɛr tɔ mɔn kɪ baa' mipuum nnɔ ya miba mɔnɔn.

²⁸ Uwien cɛrɛh timɔsir tɔ te kubaaku ni dinno kɪ li wun teke umu puh mipumɔnmɔnm la, bɛ li cɛrɛ wa rɪ tien ninbi binib mimɔnm kɪ cɛn timuɔr-i? Nɪ'tekjim nɛ pɔrɛ' nɛ.

²⁹ Ninbi la cɛrɛ mɛn ni'nun rɪ li mɔn ni li ji bɔ nin ni li nɔ bɔ bo, kɪ la cɛrɛ iɛnmaale rɪ li jɛndɛh nɛ.

³⁰ Kimɛ unɛndun yaab bɔ nɔ pɛ Uwien ya sɛn bo ya nun nɛ mɔn tu ya bont kɛ bo. Ama ninbi bɛn wɔn, ni'Baa Uwien bɛn kɪ ye ni ciɛke tɔ.

³¹ Nɛn bo, cɛrɛ mɛn ni'nun rɪ li mɔn *Uwien ya bɛl bo, u li taa tibont nnɔ kɪ pukn nɛ.

³² Kicɛkwawaak ya nibɛ, la fɛnge mɛn, kimɛ ni'Baa Uwien yɛ nɪ li te u'bɛl ni nɛ.»

Lifaal lɔ nɔ nɔmɔbe gbenm (Matie 6:19-21)

³³ «Kuɔrɛ mɛn ni nɔmɔbe nɔ, kɪ taa ilike nnɔ kɪ pu bijiinb, nɔ kɪ li nɔmɔbe muliksɔrmu mɔ nɔ saa, kɪ li nɔmɔbe Uwien saan lifaal lɔ nɔ nɔmɔbe gbenm. Nasu nɔ rɪ nɛkn nɛn saan, kuotuul mɔ nɔ te ni'saan kɪ mɔ lɛ.

³⁴ Kimɛ ni'faal te nɔ saan la, ni'fɛl mɔ dɔ nɛn saan nɛ.»

Bonde mɛn kɪ li gu Yonbdaan

³⁵ «Li bondeh mɛn ni'ba, kɪ la cɛrɛ ni'fr rɪ kpiin.

³⁶ Li te mɛn tɛn bitonsɔnb bɔ gu uyo wɔ bi'cɛnbɔa nɛn' upiikuɔn bɔ kɪ lɔ nɪ' kunagɛnku la, bɛ rɪ pɔk kɪ piire nnɔ.

³⁷ Uwien ya mɔnm te bitonsɔnb bɔ bi'cɛnbɔa li baa kɪ lɛ bɔ gɔh nnɔ bo. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u li taa u'tonsɔnkpɛlcɛr kɪ gole kɪ cɛrɛ bɛn nɛ rɪ kɛle, wɔn rɪ taa tijier kɪ gbiire bɛ.

³⁸ U baa' kuyɔku ya siik bii ukuojemuɔyo mɔnɔn kɪ laa' bi bonde' la, Uwien ya mɔnm te bi'bo.

³⁹ Ni bɛn kɪ ye ududaan bi bɛn uyo wɔ unasu li baa la, wa bi li cɛrɛ nasu rɪ kɔ u'dɛn.

⁴⁰ Ni'mɔ rɪ bonde kɪ li gu, kimɛ uyo wɔ na maaleh kɪ teh Unil ya Bijɛ li baa nɪ nnɔ, u ya yo nɛ u li baa.»

Utonsɔnl wɔ mɔn nin wɔ bre ya gbr (Matie 24:45-51)

⁴¹ Nɛn saan nɛ Pɛr niire' *Yesu kɪ ye: «Yonbdaan, a pɔn' tinbi nɛ mikpenjɛnm miɛ bii a pɔn' mɛ binib kɛ nɛ?»

⁴² Nɛ u jiin' wɔ kɪ ye: «U lɛ tonsɔnl ba nɛ nɔmɔbe mibɛnm u'cɛnbɔa du u'bo? Wɔn si: wɔ ya cɛnbɔa li de wɔ ticiɛnt wɔ rɪ li likɛh u'tonsɔntɔb, kɪ li loh bɛ tijier uyo wɔ nɪ kpɛ nɛ.

⁴³ Utonsɔnl nnɔ ya cɛnbɔa baa' kɪ laa' u sɔnh lituonl nnɔ li'donbɔ la, Uwien ya mɔnm li te utonsɔnl bugbɛn bo.

⁴⁴ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u'cɛnbɔa li de wɔ ticiɛnt wɔ rɪ li likɛh u'bont kɛ.

⁴⁵ Ama n'ba la, utonsɔnl nnɔ li maale u'yɛnm ni kɪ ye u'cɛnbɔa li wuɔke, nɛ kɪ cin kɪ li nɪh u'tonsɔntɔb, bijɛb nin bipiib kɛ, kɪ li jinh, kɪ nɪh kɪ yibɛh.

⁴⁶ Utonsɔnl nnɔ ya cɛnbɔa li baa nɪ lidaali lɔ nin uyo wɔ wa maaleh kɪ teh u li baa, nɛ kɪ bien u'gbɛn cɛn, kɪ cɛrɛ wɔ rɪ lɛ bɔ nɔ tuo' Uwien ya nɔbu bɔ li lɛ tudɛrɛ wɔ nnɔ.

⁴⁷ «Utonsɔnl wɔ bɛn u'cɛnbɔa yɛ ma, ka bonde' bonn, ka tien' u'cɛnbɔa yɛ ma la, bi li bien u ya gbɛn nɛ kɪ gbien.

⁴⁸ Ama utons�nl wà ɲa bɛn u'cɛnbaa yie ma, ki sɔnh lituonl là kpɛ bɛ rí nĩ wɔ mɔnɔn la, bi li nĩ wɔ waamu nɛ. Nɛn bɔ nɛ bi de' wà nĩ yɛbe la, bi niireh wɔn nɛ bi de' wɔ nà nnɔ bó ki gbiekeh. Bi guun' wà tibont tù yɛbe la, bi niireh wɔn nɛ tu'bo ki gbiekeh.»

Na yé ñɔkpaan, ni yé umaapàare nɛ

(Matie 10:34-36)

⁴⁹ «N tuke umu nɛ ki lá wie' kitink bo, nɛ n bi yie wù rí pɔk kí teke nɛ.

⁵⁰ N li jènde kí tĩ kɛnde. Ma jènde' ki tĩ ghen' la, n'yɛnm ɲa rí duɔn.

⁵¹ Ni maaleh ki teh n tuke unɔkpaan nɛ ki baa' unɛndun wuu ni-ii? Na te nnɔ, n tɔkeh nɛ nɛ, n tuke umaapàare nɛ ki baa'.

⁵² Kime fɛnfɛnnɔ kí taa kí li joh, binib binun te iden iba la, bi li pàare tɔb. Bitá li nɛn bile, bile nnɔ mɔ li nɛn bita.

⁵³ Bibaa li nɛn u'bijɛ,
u'bijɛ mɔ li nɛn wɔ;
binaa li nɛn u'bise,
u'bise mɔ li nɛn wɔ;
upii li nɛn u'yaabise,
u'yaabise mɔ li nɛn wɔ.»

Binib ɲa ciɪh Uwien teh tibont tà fɛnfɛnnɔ nɔ ya tingi

(Matie 16:2-3)

⁵⁴ *Yesu tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ni laa' titɛwɔlgbɔnt te nintuɔli bó la, ni pɔk tɔkeh kí teh: «utaa lí nii nɛ, nɛ wɔ rí nii.

⁵⁵ Mitafaam ñɛn' unɔgen bó ní la, ni tɔkeh ki teh kutòntònkɔ li cùun, nɛ kù rí cùun.

⁵⁶ Ninbi inuɔn ilele ya nibɛ, ni freh ki sekndeh ki bɛndeh kutaaku nin kitink ya bont tɛtɛh ma bo, bɛ tien' na fre' ki sekn' ki bɛnde' Uwien teh tibont tà fɛnfɛnnɔ nɔ ya tingi?»

A bii' unil la, cuo u'dunl tonm

(Matie 5:25-26)

⁵⁷ «Bɛ tien' ninbi bugbɛn ɲa freh ki maaleh ki bɛndɛh nà mɔn-i?

⁵⁸ Sin nin unil ɲmɔbe mimaam, nɛ u tuke mè kí jo tibuur la, cère ní ghen mè uyo wà ni laan te usɛn ni. Nnɔ ɲa nĩ la, u li taa ɲɛ kí tĩ ɲukn tibuur ya ciɛn, u'mɔ rí taa ɲɛ kí tĩ ɲukn lipekl ya ciɛn wɔ rí pekn ɲɛ.

⁵⁹ N tɔkeh ɲɛ nɛ, ɲa tĩ pɛn' ki ghen' tibuur ya like la, ɲa rí ñɛ len.»

13

Lèbre mɛn ni'tetem

¹ U ya yo nɛ binib biba baa' ki lá tɔke' *Yesu ki ye Galile yaab biba là te ki teh lituɔrl ki dienh Uwien, nɛ Pilat ku' bɛ.

² Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Ni maaleh ki teh Galile ya nib nnɔ là yé bibiɛrdɛnb ki cɛn' Galile ya nitɔb nɛ cère' bi jènde' bɛ nnɔ-ɔɔ?

³ Na te nnɔ. N tɔkeh nɛ nɛ, na lèbre' ni'tetem la, ni'kɛ mɔ li kpo nnɔ nɛ.»

⁴ *Yesu tĩ len' ki ye: «Likpɛnkpɛnfɔfɔkrl là lu' ki ku' bijɛb piik nin biniin Silowe ní ma nnɔ, ni maaleh ki teh bi là teh ibiɛre ki cɛn' Yerusalem ya nitɔb kɛ nɛ-ɛɛ?

⁵ Na te nnɔ. N tɔkeh nɛ nɛ, na lèbre' ni'tetem la, ni'kɛ mɔ li kpo nnɔ nɛ.»

Busubu bua ɲa lùonh ya kpɛnɛnm

⁶ Nɛ ki pɔn' bɛ mikpɛnɛnm ki ye: «Bukɛnkɛnbu buba nɛ là se uɛ uba ya kpàabu nĩ. Nĩ tete nɛ u lá baa' wɔ rí liike bù lùon' bii bua lùon'-i? Nɛ ki laa' bua lùon'.

7 Nε u tōke' u'tonsɔnl wà gu bukpaabu nnɔ ki ye: «Ibin ita sɔ n baa' ma kε rí pùò ikenken busubu buu bɔ la, mà lenh bonn. Gε bù, la cère bù rí jì rí li se ki teknh kitink ya sensenm fεnm.»

8 Nε utonsɔnl nnɔ tōke' wɔ ki ye: «Cεnbaa, dāan bù libinl liε nɔ, rí gbii bu'niel, kɪ nuun tiwɛnt ya bint kɪ tien bù.

9 N'ba la, libinl là we ní nɔ, bù li lùon. Bua lùon' la, á jì rí gε bù.» »

Yesu cère' upii uba faake' Saba ya daali

10 *Saba uba ya daali nε *Yesu te Sufmbε ya taanl ya duku kuba ni, ki wɔknh binib Uwien ya gbεr.

11 Ki laa' upii uba mɔ te len, usεnpol njaake wɔ, ki tien' wɔ uwien ibin piik nin iniin, u bɔ ka freh ki yaareh.

12 *Yesu laa' wɔ, ki yin' wɔ, nε ki tōke' wɔ ki ye: «Upii, a laa' a'ba,»

13 ki taa' u'nuɔ ki paan' u'bo, nε u yaare' i ya taan bo, ki cin' ki pεkeh Uwien.

14 *Yesu cère' upii nnɔ faake' *Saba ya daali ma nnɔ nε litaanl ya duku nnɔ ya cien ya benku ni ben' nε u tōke' linigol nnɔ ki ye: «Ni nɔmbe iwien iluob nε ní li sɔnh itùon. Ní li bàareh i ya wien nε u buuh nε, na yé *Saba ya daali nε ní li bàareh u buuh nε.»

15 Nε Yonbdaan *Yesu tōke' wɔ ki ye: «Ninbi iñuon ilele ya nibε, ni'ni nɔmε nja nɛndeh u'ne bii u'ñuun *Saba ya daali ki tí nɛndeh?

16 Upii wuɔ yé *Abraham ya yaabil nε, nε *Satan cère' u bun ibin piik nin iniin ka rí fre ki yaare. Ma bi li cère wɔ rí faake *Saba ya daali bii?»

17 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ nε ife cuo' binib bà kε niεh nin wɔ miniem nnɔ. Ama linigol nnɔ kε ya yenm sɔnge' u tien' miyɔkm ya bont tà kε nnɔ bo.

Mibim mà nílke ya kpɛnɛnm

(Matie 13:31-32; Mark 4:30-32)

18 Nεn saan nε *Yesu ye: «Uwien ya bel naan ba? N li taa ba kɪ nenge lè?

19 Lɪ naan mibim mà bi yih mè mutaar uje uba taa' ki bule' u'kpàabu ni nε. Mɪ pɛn' ki kpére' ki tɔn' isigben, nε inuon tereh i'bo ki kɔh.»

Kpɔnɔ ya nɔke ya kpɛnɛnm

(Matie 13:33)

20 *Yesu tí ye: «N tí li taa ba kɪ nenge Uwien ya bel-i?

21 Lɪ naan kpɔnɔ ya nɔke wà upii uba bun' kpɔnɔyom mà dindin, ki taa' wù ki tien' len, kpɔnɔ nnɔ kε nuule' nε.»

Ni li nε bunanɔbu bùa kɪ kɔ

(Matie 7:13-14, 21-23)

22 *Yesu joh Yerusalem, nε ki nɛh iducenciεn nin iduwawaale ni ki wɔknh binib Uwien ya gbεr.

23 Nε udaan uba niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bà li nɔmεre nja yebe nε-εε?» Nε *Yesu tōke' bε ki ye:

24 «Cère men ni'nun n li mɔn ní nɛ bunanɔbu bùa wiεbe kɪ kɔ. N tōkeh nε nε, kime binib bà yebe li nuunh bε rí nɛ bù kɪ kɔ ka rí fre.

25 Uyo uba ududaan lá li fii kɪ plin bunanɔbu, nε ni juore' kɪ li se saali kɪ nɛh kunagenku ki teh: «Yonbdaan, piire tε bunanɔbu.» U li tōke nε kɪ ye: «Ma ben ni yé nà bó yaab.»

26 Nεn saan nε ní li lienh ki teh: «Tinbi nin sin nε là taakeh ki jinh kɪ nɛh. A là te tí'ɗu ya sɛnje ni nε kɪ wɔknh binib Uwien ya gbεr.»

27 Nε wɔ rí tōke nε kɪ ye: «N tōkeh nε nε, jende mɛn n'saan, ma ben ni yé nà bó yaab. Ninbi, ni'kε teh nà bre nε.»

²⁸ Nɛn nɛ cɛrɛ' bi li juon nɛ saali, nɛ li muɔh ki ŋmɔnh iŋɔghɛn uyo wà ni li lɛ *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb nin *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ kɛ tɛ Uwien ya bɛl ni nɔ.

²⁹ Binib li ñɛ lɛnpuoli bó ní nin nintuɔli bó ní nin ikele kɛ ní kí lá kɛle kí ji tijier Uwien ya bɛl ni.

³⁰ Nnɔ nɛ bà paan' puoli ya biba lá li liere usɛn. Bà mɔ liere' usɛn ya biba lá li paan puoli.»

Yesu kpiɛndɛh Yerusaleɛm bo

(Matie 23:37-39)

³¹ U ya yo nɛ *Farisienmbɛ biba nek'n' *Yesu ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «Siere libùol liɛ kí lí joh, kime Herod yíe wɔ ní ku ŋɛ nɛ.»

³² Nɛ *Yesu tɔkɛ' bɛ kí ye: «Lí joh mɛn kí tí tɔkɛ u ya tiibe ki ye: «Dinnɔ n ŋuɔh isɛnpol binib saan, ki cɛrɛh biwiɛnb faakreh, kí tí lí wun tien nnɔ wenli mɔ, nɛ n' tuonl ní gben wienta daali.»

³³ Ama n li cuon dinnɔ nin wenli nin daalibó nɛ kí baa Yerusaleɛm, kime na kpɛ *Uwien ya ñɔbonsɔknl ní kpo niba saan, kí kɛndɛ' Yerusaleɛm ní.»

³⁴ Nɛ ki ye: «Yerusaleɛm, Yerusaleɛm, a kuuleh *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ, kí yɛkreh u sɔnh binib bà a'saan nnɔ itɛn kí kuuleh bɛ. Uyo kɛ n lá yíe ní taan a'nib n'ba saan tɛn ukuoŋɔ taakeh u'bumu u'fiebe ní ma bo, nɛ ba tuo'.

³⁵ Liike mɛn Uwien sɛln' nɛ ní kɔnkuɔn ma. N tɔkeh nɛ nɛ, na jí lí lɛ nni, kí tí baa uyo wà ní lí lɛn kí ye: «Uwien ya mɔnm ní lí tɛ wà wɛ ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.» »

14

Yesu cɛrɛ' uwien uba faake' Saba ya daali

¹ *Saba uba ya daali nɛ *Yesu jon' *Farisienmbɛ ya ciɛn uba den wɔ ní tí jí tijier, nɛ binib bà tɛ ní'saan nnɔ sieke wɔ.

² Ujɛ uba mɔ tɛ ní'saan kí sɛ *Yesu ya nun bó u'gbɛnɛnt cɔncuɔn',

³ nɛ *Yesu niire' bà bɛn *yiko mɔnmɔnm nnɔ nin *Farisienmbɛ kí ye: «Unil ŋmɔbɛ usɛn wɔ ní buu biwiɛnb *Saba ya daali bíi wà ŋmɔbɛ?»

⁴ Bí ŋmin, nɛ *Yesu mɛ' ujɛ nnɔ kí cɛrɛ' u faake', nɛ u cɛbɛ' wɔ u bure'.

⁵ Nɛ u niire' bɛ kí ye: «Ní'ni ŋmɛ ya buk bíi u'nɛ lu' líiɛnɔnɔn ní *Saba ya daali la, wà ní ñɛn wɔ í ya tãan bo?»

⁶ Nɛ ba fre' kí jii'n' wɔ u'niire nnɔ.

Yesu tɔkeh binib ukánkãan ya gber

⁷ *Yesu laa' bí yin' binib bà tijier ya jim nnɔ gɛndɛh binikpɛkpiɛkb ya kánkãan kí kaah, nɛ u pɔn' bɛ mikpɛnɛnm kí ye:

⁸ «Unil yin' ŋɛ upiikuɔn ya jier ya jim la, la jó kí tí kɛle binikpɛkpiɛkb ya kánkãan. Nba la, u yin' uba mɔ u cɛn' ŋɛ u mɔ ní lá baa ní,

⁹ nɛ wà yin' ní'kɛ bile nnɔ ní baa kí lá tɔkɛ ŋɛ kí ye: «Cɛrɛ ujɛ wuɔ ní kɛle a kɛ ná saan nɔ.» Nɛ a fii kí tí kɛle puoli bó nin ifɛ.

¹⁰ Nɛn bo, unil yin' ŋɛ tijier ya jim la, jó kí tí kɛle puoli bó, ŋɔ wà yin' ŋɛ nnɔ lá baa' la, wɔ ní tɔkɛ ŋɛ kí ye: «N'jó, dɛn inun bó ní.» Nɛn saan nɛ ní lí yé a'bo ukpiɛkɛ sin nin bà kɛ jinh tijier nnɔ ya nun bó.

¹¹ Kime wà kɛ kpiɛkreh u'ba la, Uwien lí yuɔn wɔ. Wà kɛ jiiɛndɛh u'ba tingi la, Uwien lí kpiɛkɛ wɔ.»

¹² Nɛ *Yesu tɔkɛ' wà yin' wɔ tijier ya jim nnɔ kí ye: «A yɛ á yin binib tijier ya jim la, la yin a'jɔtieb, kí la yin a'ninjieb, kí la yin a kpi nín bà, kí la yin a'kɔnkuɔnlieb bà yé bifaadɛnb, kime bí'mɔ lí frɛ kí yin ŋɛ á jí kí jii'n.

¹³ Ama a ye á yin binib tijier ya jim la, yin bijiinb nin itejenb nin iwòb nin ijùò.

¹⁴ Uwien ya mǎnm li te a'bo, kimɛ bɛn ɲa ɲmɔbe niba bɛ rí jiin ɲɛ. Uwien nɛ li su ɲɛ uyo wà u li cɛrɛ binimònb rí mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ.»

Tipiikuɔnjier ya kpɛnɛnm

(Matie 22:1-10)

¹⁵ Wɔn nin binib bà jinh tijier nnɔ ya uba cii' u len' ma bo nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Bà li ji tijier Uwien ya bɛl ni nnɔ, Uwien ya mǎnm te bi'bo.»

¹⁶ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Ujɛ uba nɛ là tien' tijier tù yɛbe, ki yin' binib ligol bɛ rí baa kí lá ji.

¹⁷ Tijier nnɔ ya jijiyo baa' nɛ u sɔn' u'tonsɔnl u nɔn' ki tɔke' bɛ kí ye bɛ rí dɛn bi bonde' ni'kɛ ki gben'-a.

¹⁸ Nɛ bi'kɛ yíɛ, a li ye bi kpaan' iyɛ nɛ. Ukpiɛk ye: «Tien' nni kafala, ma rí fre kí baa, kimɛ n dɛ' bukpáabú nɛ ki yíɛ rí jo kí tǐ líike bú.»

¹⁹ Utɔ ye: «Tien' nni kafala, ma rí fre kí baa, kimɛ n dɛ' inajɛ piik nɛ ki yíɛ rí jo kí tǐ wɔkn yɛ.»

²⁰ Utɔ mɔ ye: «N laan kuɔn' upii sɔ, nɛn bo nɛ ma rí fre kí baa.»

²¹ Nɛ utonsɔnl nnɔ líɛbe' u'cɛnbaa saan, ki tǐ tɔke' wɔ bi'kɛ len' ma bo. Nɛn saan nɛ u'cɛnbaa nnɔ ya benku ni ben', nɛ u tɔke' u'tonsɔnl nnɔ ki ye: «Jo tontonm isɛnjɛ nin musɛnbumu ni, kí tǐ taa ní bijiinb nin itejenb nin ijùò nin iwòb, bɛ rí baa kí lá ji.»

²² Nɛ utonsɔnl nnɔ líɛbe' ní ki lá tɔke' u'cɛnbaa ki ye: «Cɛnbaa, n tien' a ye ma nnɔ, ama mifɛnm biɛ ki sɛn'.»

²³ Nɛ u'cɛnbaa tɔke' wɔ ki ye: «Nnɔ la, jo isɛn ni nin ikpáan ni, kí tǐ cɛkn binib bɛ rí baa ɲɔ n'dɛn rí gbɛ.

²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, binib bà n là kpíɛ' ki yin' bɛ nnɔ uba mǎnɔn ɲa rí lɛn n'jier.»

Dàan mɛn tibont kɛ kí paan Yesu bo

(Matie 10:37-38)

²⁵ *Yesu joh ma nnɔ nɛ binib pɛ u'bo ki yɛbe. U jɛɛbe' ki líike' bɛ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye:

²⁶ «Unil baa' wɔ rí paan n'bo, ka yíɛ nni ki cɛn' u'naa nin u'baa nin u'po nin u'bumu nin u'ninjiɛb nin u'ninsíɛb nin u'míɛl mǎnɔn la, wa kpɛ wɔ rí li yé n'panpaanke.

²⁷ Unil wà kɛ ɲa yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa rí fre kí li yé n'panpaanke.

²⁸ Ni'ni ɲmɛ nɛ yíɛ wɔ rí mɛ kuduku la, wa rí kpíɛ kí kɛlɛ kí bú kí líike u'like li baa bii ya rí baa?

²⁹ Wà tien' nnɔ ɲɔ ki pu' kuduku nnɔ ka fre' ki mɛn' ki faa' kù la, binib bà kɛ li lɛ kuduku nnɔ li lɛ wɔ nɛ,

³⁰ kí len kí ye: «Líike mɛn udaan wuɔ cin' ki mɛh kuduku nɛ ka fre' ki faa' kù.»

³¹ U lɛ bɛr ba nɛ ɲmɔbe sojambɛ itur piik ki yíɛ wɔ rí jo kí tǐ jèkɛ' ubɛrtɔ wà ɲmɔbe sojambɛ itur pile, ɲɔ ka rí kpíɛ kí kɛlɛ kí maale kí líike, u li fre kí taa u'sojambɛ itur piik nnɔ kí tuobe ubɛrtɔ wà ɲmɔbe sojambɛ itur pile nnɔ bii wa rí fre?

³² U laa' wa rí fre la, wɔn nnɔ laan te fɔkm ma nnɔ, u li sɔn ucɛndɛnduol nɛ wɔ rí cɛndɛ wɔ usɛn ni kí tɔke wɔ kí ye wɔ rí cɛrɛ bɛ rí gben tigbɛr nnɔ.

³³ Nnɔ nɛ ni'ni wà kɛ ɲa dàan' u ɲmɔbe nà kɛ la, wa rí fre kí li yé n'panpaanke.»

Miyaam ya kpɛnɛnm
(Matie 5:13; Mark 9:50)

³⁴ «Miyaam yɛ nibonn nà mɔn nɛ. Ama mĩ saa' ka ji nɛm la, niba ŋa te kɪ ji nɛ frɛ kɪ ŋmaake mɛ.

³⁵ Mĩ li juore fɛnm nɛ, ma ji li ŋmɔbe tuonl. Bi li taa mɛ kɪ wule nɛ. Wà ŋmɔbe litubl la, wɔ nɛ cii.»

15

Upe wà bole' ya kpɛnɛnm
(Matie 18:12-14)

¹ Bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛntɔb kɛ nɛkndɛh *Yesu saan bɛ nɛ cɛngɛ u'gbɛr.

² Nɛ *Farisiɛnmɛ nin Yiko ya wɔnwɔknɔ bunbɛh u'bo kɪ tɛh: «Ujɛ wuɔ teknh bibiɛrdɛnb nɛ kɪ taakeh kɪ jinh nin bɛ.»

³ Nɛn saan nɛ *Yesu pɔn' bɛ mikpɛnɛnm kɪ yɛ:

⁴ «Nĩ'ni nɛm ŋmɔbe ipɛ kobk ŋɔ uba bole' la, wa nɛ cɛrɛ ipɛ piwɛ nin iwɛ yà sɛn' nɔ kumuɔku ni, kɪ jo kɪ tɪ nuun wà bole' nɔ haali kɪ tɪ lɛ wɔ?

⁵ U tɪ laa' wɔ la, u'yɛnm li sɔngɛ nɛ wɔ nɛ yuure wɔ kɪ buke.

⁶ U tɪ baa' idɛn la, u li yin u'jɔtiɛb nin u'kɔnkuɔnliɛb, kɪ tɔkɛ bɛ kɪ yɛ: «Cɛrɛ mɛn tɪ li poknh, kime n laa' n'pɛ wà là bole' nɔ.»

⁷ Nɔ nɛ n tɔkɛh nɛ, ubiɛrdaan uba mɔnɔn lɛbrɛ' u'tɛtɛm la, Uwien ya yɛnm li sɔngɛ u'bo kɪ cɛn binib piwɛ nin biwɛ bɔ cuubɛ ka ŋmɔbe bɛ nɛ lɛbrɛ bi'tɛtɛm nɔ bɔ.»

Bulikbu bɔa bole' ya kpɛnɛnm

⁸ «U lɛ pii ba ŋmɔbe milikbim piiŋ ŋɔ miba bole' la, wa nɛ sɛ lifrl, kɪ ŋɛrɛ kuduku, kɪ tɔrɛ kɪ nuun kɪ tɪ lɛ mɛ?

⁹ U tɪ laa' mɛ la, u li yin u'jɔtiɛb nin u'kɔnkuɔnliɛb kɪ tɔkɛ bɛ kɪ yɛ: «Cɛrɛ mɛn tɪ li poknh, kime n laa' n'likbu bɔa là bole' nɔ.»

¹⁰ Nɔ nɛ n tɔkɛh nɛ, ubiɛrdaan uba mɔnɔn lɛbrɛ' u'tɛtɛm la, Uwien ya tondb li pokn u'bo.»

Kibuk kà gaare' ya kpɛnɛnm

¹¹ *Yesu tɪ yɛ: «Ujɛ uba nɛ là te kɪ ŋmɔbe bijieɛ bile.

¹² Nɛ uwaal tɔkɛ' u'baa kɪ yɛ: «N'Baa, gbiirɛ a'faal kɪ taa n lá li ji nà bó kɪ de nni.» Nɛ u'baa gbiirɛ' u'faal kɪ de' bi'kɛ bi ya bó.

¹³ Na wuɔkɛ', nɛ uwaal nɔ taan' u'faal kɛ, kɪ bure' fɔnfɔkm udu uba bó, kɪ tɪ te ni' bó kɪ tɛh fɛnfɛnm, kɪ nɛndɛ' u'faal kɛ.

¹⁴ U tɪ nɛndɛ' ni'kɛ kɪ gben', nɛ mikɔnciɛnm miba lu' udu nɔ ni. U ya yo nɛ tijiint kɔn' wɔ.

¹⁵ Nɛn saan nɛ u jon' udu nɔ ya jɛ uba saan wɔ nɛ taa wɔ lituonl, nɛ ujɛ nɔ jon' wɔ u'kpáábɔ u tɪ gu fangambɛ.

¹⁶ U yie wɔ nɛ ji fangambɛ nɔ ya jier mɔnɔn, ama uba ŋa diɛnh wɔ tɔ.

¹⁷ Nɛ u maale' u'yɛnm ni kɪ yɛ: «N'Baa ya tonsɔnb kɛ jinh kɪ gbieɛh nɛ, nɛ mikɔnm bɛnh mɛ nɛ ku min nɛ saan.

¹⁸ N li fii kɪ liebɛ n'baa bó, kɪ tɪ tɔkɛ wɔ kɪ yɛ: «N'Baa, n bii' Uwien, kɪ bii' a'mɔ.

¹⁹ Ma ji kpɛ á yin nni a'bije. Li tɛh nni tɛn n yɛ á'tonsɔnb ya uba nɛ.»

²⁰ Nɛ kɪ fii' kɪ liebɛh u'baa bó.

«U tɪ tuo idɛn, kɪ laan biɛ kɪ tɛ fɔkm, nɛ u'baa laa' wɔ, nɛ cuo' wɔ micɛɛɛkm, nɛ u sɛn' kɪ tuobɛ' wɔ usɛn bó, kɪ lɔkn' wɔ.

²¹ Nɛ u'bije tɔkɛ' wɔ kɪ yɛ: «N'Baa, n bii' Uwien, kɪ bii' a'mɔ. Ma ji kpɛ á yin nni a'bije.»

22 Ama u'baa tōke' u'tonsɔnb ki ye: 'Taa mən liliərmənmənl ní tonm kí lá goln wə, kí piln wə miflīm, kí ɕɛkn wə itacaan,

23 kí taa ní unafanfaan wə gbenge, kí lá kòre, tí jele kunacenu.

24 Kimɛ n là maaleh ki teh n'bijɛ wuə nɔ kpo' nɛ, jaan u fuobe. U là bole' nɛ, nɛ n piire' wə. Nɛ bi cin' ki jeleh kunacenu.

25 «U ya yɔ ki laa' u'bijɛ uciɛn te ukpàábó nɛ. U nɛn' ukpàábó ní ki lá tuo iden, nɛ ki cii' inacenjelgangaan nin kujaanku bó.

26 Nɛ u yin' bitonsɔnb ya uba, ki niire' wə ná tien'.

27 Nɛ u tōke' wə ki ye: 'A'waakɛ nɛ liebe' ní. U liebe' ní nin laanfɛ ma nɔ, nɛ a'baa cère' bi kòre' unafanfaan wə gbenge.»

28 U cii' nɔ ma nɔ nɛ u'benku ni ben', u jɛ' ka kɔn', nɛ u'baa nɛn' ki gbáan' wə.

29 Nɛ u tōke' u'baa ki ye: 'Liike, n sɔnh ɲɛ itùon ibin ibin nɛ, ka yìe' a'ñɔbu bó fiebu, ama ɲa de' nni wəbuk mənɔn, min nin n'jotieb ní jele kunacenu.

30 Ama a'bijɛ wuə, wən là paan' ijenkpend bo nɛ, kí tí nɛnde' a'faal kí lá liebe' ní, nɛ a kòre' wə unafanfaan wə gbenge-a!»

31 Nɛ u'baa jiin' wə ki ye: 'N'buke, sin te n'saan uyo kɛ nɛ. Sin nɛ si n ɲmɔbe tibont tà kɛ.

32 A'waakɛ wən, n là maaleh ki teh u kpo' nɛ, jaan u fuobe. U là bole' nɛ, nɛ n piire' wə. Nɛn bo nɛ ní kpɛ tí jele kunacenu kí pokn.» »

16

Utonsɔnl wə ɲmɔbe miyɛnfuom

1 *Yesu tōke' u'panpaankaab ki ye: «Ufaadaan uba nɛ là te ki ɲmɔbe utonsɔnl uba u likeh u'bont kɛ. Bi linde' u'puoli bó kí lá tōke' u'cɛnbaa ki ye u nɛndeh u'faal nɛ.

2 Nɛ u'cɛnbaa yin' wə kí lá niire' wə ki ye: 'N ciuh bi lienh a'bo bɛ ya gbɛr sɔ? Wuɔn nni a tentien' n'bont ma bo, kimɛ ɲa ji lí yé n'tonsɔnl.»

3 Nɛ utonsɔnl nɔ maale' u'yenn ni ki ye: 'N'cɛnbaa lí nɛn nni lituonl ni ma, n lí tien mila? Ma ɲmɔbe tuəm ní ko kpàar-a! Kí ye n lí miɛh mɔ la, ní ɲmɔbe nni ifɛ nɛ.

4 Tɔ, n bɛn n lí tien ma ɲɔ n'cɛnbaa nɛn' nni lituonl ni la, biba ní teke nni bi'den.»

5 Nɛ kí yih bà ɲmɔbe u'cɛnbaa ya fɛnl nɔ uba uba, nɛ kí niire' ukpiɛk ki ye: 'A ɲmɔbe n'cɛnbaa ya fɛnl ɲɛ?»

6 Nɛ u ye: 'Mikpɔm tikucinwawaart* kobk. Nɛ u tōke' wə ki ye: 'Taa a'fɛnl ya gbɔnku ní kí kɛle tonm, kí kɛle tikucinwawaart piɲun.»

7 Nɛ kí niire' utɔ ki ye: 'Sin, a'mɔ ɲmɔbe u'fɛnl ɲɛ?» Nɛ u ye: 'Iji tibɔtɔcɛncient† kobk. Nɛ u tōke' u'mɔ ki ye: 'Taa a'fɛnl ya gbɔnku kí kɛle tibɔtɔcɛncient piniin.»

8 Utonsɔnl wə ɲa ɲmɔbe gbɛmɔnt nɔ ya cɛnbaa cii' nɔ ma nɔ, nɛ kí pɛke' wə kí ye u ɲmɔbe miyɛnfuom nɛ kí tien' nɔ. Kimɛ uɲɛndun wuu ya nib ɲmɔbe miyɛnfuom bi'tɔb bo kí cɛn' bà yé Uwien yaab.

9 «N tōkeh nɛ nɛ, ní lí taah uɲɛndun wuu ní ya faal là lɛreh binib, kí coh binib kujɔtiek, ɲɔ lí lá ghen' la, Uwien ní teke nɛ u'den ya tuu kí te ní.

10 Wà yé unimɔn nibonwawaann ní la, u lí yé unimɔn nɛ niboncɛncienn mɔ ní. Wà ɲa yé nimɔn bonwawaann ní la, wà ní lí yé nimɔn boncɛncienn mɔ ní.

11 Na yé nimɔnb uɲɛndun wuu ya faal ní la, ɲmɛ ji lí de nɛ lifaamɔnl-i?

* 16:6 Bi yih *tikucinwawaart* nɔ nɛ bat. Kuba lí fre kí teke ten litr pita nin uluob. † 16:7 Bi yih *tibɔtɔcɛncient* nɔ nɛ Kɔr. Kuba lí fre kí teke ten litr kobiita nin piluob.

12 Na likeh utɔ ya bont mɔnmɔnm la, ɲmɛ ji li de nɛ ni'yaar-i?

13 «Utonsɔnl uba ɲa ɲi fre kɪ li pɛ cɛnbaambɛ bile bo. U li nɛn uba nɛ, kɪ li yɛ utɔ. U li se uba ya ciek bɔ nɛ, kɪ li likeh utɔ fɛnm. Na ɲi fre kɪ li pɛ Uwien bo kɪ liebe' kɪ pɛ ilike mɔ bo.»

Yesu len' tigbetɔr tɔ yɛbe

(Matie 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12)

14 *Farisienmbɛ cii' *Yesu len' tigbetɔr tɔ kɛ nnɔ nɛ kɪ lɛh wɔ, kɪmɛ bi yɛ ilike kɪ gbien'.

15 Nɛ u tɔke' bɛ kɪ ye: «Ninbi, ni yɛ binib bɔ yih ni'ba binimɔnb nɛ binib ya nun bɔ, ama Uwien bɛn ni'fɛl ni te ma bo, kɪmɛ binib likeh nɔ tɛn ni yɛ nibonmɔnn la, ni yɛ fɛnm nɛ Uwien ya nun bɔ.

16 «Uwien de' Moyis *yiko wɔ nnɔ, binib lɔ pɛ wɔn nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ ya gber bo nɛ kɪ tɪ baa' San ya yo. Kɪ ɲɛ u ya yo nɛ bi tɔke' binib Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, nɛ unil kɛ mɔh kɪ nuunh wɔ ɲi kɔ li'ni nin ufaa.

17 Nin nɛn kɛ ɲɔ ni faa nin Yiko ya gbɛyɔyɔl liba mɔnɔn ɲi juore fɛnm kɪ cɛn' kutaaku nin kitink ya gbenm.

18 «Ujɛ wɔ kɛ wiɛ' u'pɔ kɪ tɪ kuɔn' upiitɔ la, u tien' linaɲmaal nɛ. Upii ya cɛ wiɛ' wɔ, ujɛtɔ kuɔn' wɔ la, ujɛ nnɔ mɔ tien' linaɲmaal nɛ.»

Ufɔadaan uba nin Lasaar ya gber

19 «Ufɔadaan uba nɛ lɔ te, kɪ guoh tiwɛnmɔnmɔnt tɔ ɲmɔbe kudaaku, kɪ teh tinacent idaan kɛ, kɪ jinh nɔ ɲmɛ, kɪ poknh.

20 Ucɛɛkdaan uba mɔ lɔ dɔ ufɔadaan nnɔ ya naɲɔjɛbu saan inɛl yɛyɛke' wɔ ni'kɛ saan, bi yih wɔ Lasaar.

21 U yɛ wɔ ɲi ji ijieyɔyɔl ya ɲɛh ufɔadaan nnɔ ya tebl bo kɪ luh nnɔ mɔnɔn ka ɲi lɛ. Isɛngbɛle nɛ bɔareh kɪ lɔ liɛreh u'nel nnɔ.

22 Nɪ tete nɛ ucɛɛkdaan nnɔ lɔ kpo'. Nɛ Uwien ya tondɔ baa' kɪ lɔ yuure' wɔ kɪ don' paaki bɔ *Abraham saan. Ufɔadaan nnɔ mɔ lɔ kpo', nɛ bi sube' wɔ.

23 U te kutɛnkpiiku ni kɪ jɛndɛh, nɛ kɪ lɔ yaare' kɪ laa' *Abraham fɔnfɔkm, kɪ laa' Lasaar mɔ te u'saan.

24 Nɛ u wuure' kɪ ye: «N'baa *Abraham, muɔ nni micɛɛckm, kɪ sɔn Lasaar wɔ ɲi tɪ taa u'ɲɔbijom, kɪ tuun miɲunm ni kɪ lɔ sɛkn n'lenl, kɪmɛ n jɛndɛh umu wuu ni kɪ gbiekeh nɛ.»

25 Nɛ *Abraham tɔke' wɔ kɪ ye: «N'bukɛ, tiɛɛ kɪ ye a lɔ fuobe ma nnɔ, a lɔ te liwiel ni nɛ, nɛ Lasaar te ijend ni. Fɛnfennɔ Lasaar ji te uyɛnsɔnge ni nɛ niɛ saan, nɛ sin te ijend ni.

26 Nɪtɔnn mɔ si: kubuokɔ kɔa ɲɔ ka ɲmɔbe biɛn nɛ te tinbi nin ninbi ya siik ni, ɲɔ unil yɛ wɔ ɲi ɲɛ tɪ'saan kɪ jo ni' bɔ la, u la fre, uba mɔ ɲa ɲi fre kɪ ɲɛ ni'saan kɪ baa tɪ'buol.»

27 Nɛ ufɔadaan nnɔ tɔke' *Abraham kɪ ye: «Wee, n'baa, ni te nnɔ la, n gbáanh ɲɛ nɛ, sɔn Lasaar wɔ ɲi jo n'baa den

28 kɪmɛ n'ɲinɲɛb biɲun sɛn' ni' bɔ. Wɔ ɲi tɪ gbieriɛ bɛ, ɲɔ bi la baa niɛ saan, kɪ mɔ ɲi lɔ li jɛndɛh.»

29 Nɛ *Abraham tɔke' wɔ kɪ ye: «Bi ɲmɔbe Uwien de' Moyis *yiko wɔ nnɔ nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ ya gber. Bɛ ɲi li pɛ *yiko nnɔ bo, kɪ li cengeh tigbetɔr nnɔ teh bɔ.»

30 Nɛ u ye: «N'baa *Abraham, na te nnɔ, ba ɲi cii, ama unil ɲɛn' kutɛnkpiiku ni kɪ jon' bi'saan la, bi li lɛbre bi'tetɛm.»

31 Nɛ *Abraham tɔke' wɔ kɪ ye: «Ba paan' Uwien de' Moyis *yiko wɔ nnɔ bo, ka cenge' *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ ya gber la, unil mɛkre' bitɛnkpiib ni mɔnɔn la, ba ɲi tuo kɪ lɛbre bi'tetɛm.» »

17

La cère uba ní tùre Uwien ya sɛn

(Matie 18:6-7, 21-22; Mark 9:42)

¹ *Yesu tóke' u'panpaankaab kí ye: «Nà lí cère binib ní tùre Uwien ya sɛn ɲa lí lí lúo, ama wà lí cère utò ní tùre nnò, ní bre u'bo.

² Bi bí taa' linèciɛnl kí jòn' u'tule ní, kí ture' wò kí wiɛ' miñunciɛnm ní la, ní bí lí tu u'bo, nín wò ní cère ibaan yiɛ ya uba ní tùre Uwien ya sɛn.

³ Nɛn bo, lí bɛn mɛn.

A'tò bii' ɲɛ la, wuɔn wò u'biil. U tuo' kí ye u bii' la, á fère wò.

⁴ U bii' ɲɛ uwien uba bolm milole, kí baa' a'saan bolm milole kí tóke' kí ye u bii' ɲɛ la, á fère wò.»

Mitekjim ya gbɛr

(Matie 17:19-20)

⁵ Nɛ u'tondb tóke' wò kí ye: «Yonbdaan, cère tí'tekjim ní yebre kí pukn.»

⁶ Nɛ u tóke' bɛ kí ye: «Ní bí ɲmòbe mitekjim mí waa tɛn kusiiku kùà bí yih kù mutaar nnò ya bim mɔ̀nɔ̀n la, ní bí lí tóke busubu buu kí ye bù ní ɲɛbe bu'ba kí tí caan miñunciɛnm ní, nɛ bù ní tuo ní'ñòbu bó.»

Utonsɔ̀nl bí lí sɔ̀nh ma bo u'cɛnbaa ya bùol

⁷ «Ní'ni ɲmɛ ɲmòbe utonsɔ̀nl u koh wò bukpaabu bí u kpaah wò tiwɛnt, kí ɲɛn' ní'bo ní la, u lí tóke wò kí ye: «Dɛn tonm kí lá jí?»

⁸ Na te nnò. U lí tóke wò kí ye: «Lèbre a'kpɛlɛɛ, kí tien tijier, kí taa kí lá sien nni ní jí kí ñu kí tí gben kí yaan a'mò ní jí kí ñu.»

⁹ Utonsɔ̀nl tien' u'cɛnbaa ye wò ní tien ná la, u lí de wò faala-aa?

¹⁰ Ní'mò yaam te nnò nɛ. Ní tien' Uwien ye ní tien ná kɛ la, ní tóke kí ye: «Tí yé bitonsɔ̀nb bà ɲa nuunh bɛ ní pèke tɛ nɛ, tí tien' tí bí lí tien ná nɛ.» »

Yesu cère' ijend piik lùore'

¹¹ *Yesu joh Yerusaleɛm ma nnò, nɛ kí ɲɛn' Samari nín Galile ya tinbiɛn.

¹² U tí kòh udu uba ní uyo wà nnò, nɛ ijend piik tobreh wò usen bó, kí te fɔ̀nfɔ̀km,

¹³ kí lienh ufaa bo kí teh: «Cɛnbaa Yesu, muò tɛ micɛcɛkm.»

¹⁴ *Yesu laa' yè nɛ kí tóke' yè kí ye: «Lí joh mɛn bitòtuorkaab saan bɛ ní tí fiin nɛ.»

I joh ma nnò nɛ kí lùore'.

¹⁵ Bí'ni uba laa' u lùore' ma nnò, nɛ kí liebe' ní kí lá pèkeh Uwien ufaa bo,

¹⁶ nɛ kí gbaan' *Yesu ya nintuɔ̀li, kí faare' wò. Ujɛ bugbɛn yé Samari ya nil nɛ.

¹⁷ Nɛn saan nɛ *Yesu ye: «Ijend piik nnò kɛ ɲa lùore' bí? Bíwɛ nnò nín te le saan-i?»

¹⁸ Ucaan wuò baba ɲa ní la, bí'ni uba mɔ̀nɔ̀n ɲa maale' wò ní liebe ní kí kpícke Uwien-a!»

¹⁹ Nɛ kí tóke' wò kí ye: «Fii, kí lí joh, a'tekjim nɛ ɲmíɛn' ɲɛ.»

Uwien ya bɛl lí baa ní

(Matie 24:23-28, 37-41)

²⁰ *Farisiɛnmbɛ niire' *Yesu kí ye: «Uwien ya bɛl lí baa ní u lɛ yo ba?» Nɛ u tóke' bɛ kí ye: «Uwien ya bɛl ya baam ɲa yé bonn ná binib lɛnh nɛ.

²¹ Ba ɲi ye: «Liike mɛn lí te niɛ saan bí lí te niɛ bó.» Kímɛ Uwien ya bɛl te ní'ni nɛ.»

²² Nɛ kí tóke' u'panpaankaab kí ye: «Uyo uba we ní, ní'nun lí mɔ̀n ní tien Unil ya Bijɛ saan liwentunl liba mɔ̀nɔ̀n, ka ní lɛ wò.

²³ Bi li tɔke nɛ kɪ ye: «Liike mɛn, u te niɛ bɔ́,» bii «U te niɛ saan.» La jo mɛn, ki la jekbeh.

²⁴ Kime utemɛknde ñeh kutaaku ya kele uba, ki muɔreh ki tɪ baaɔreh ukeltɔ ma bo nnɔ, Unil ya Bijɛ yaam mɔ li te nnɔ nɛ lidaali lɔ u li baa nɪ nnɔ.

²⁵ Ama nɪ kpɛ wɔ rɪ ji ijend kɪ gbien nɛ. Fɛnfɛnnɔ ya nib li wiɛ u'gber nɛ kɪ yaan tibont nnɔ kɛ rɪ tien.

²⁶ Nɪ lɔ te ma bo Nowe ya yo nnɔ, Unil ya Bijɛ ya babaayo mɔ lɔ li te nnɔ nɛ.

²⁷ Binib lɔ jinh nɛ kɪ ñuh, bijeb kuɔndeh bipiib, bipiib mɔ kunh ticɛ, kɪ tɪ baa lidaali lɔ Nowe kɔn' buñɛrcienbu, nɛ miwuam kɔn' kɪ jin' bi'ke.

²⁸ Bii nɪ li te tɛn nɪ lɔ te ma bo Lɔt ya yo nɛ. Binib lɔ jinh nɛ kɪ ñuh, kɪ teh ukpenkpende, kɪ koh tikpɔar, kɪ mɛh tidur.

²⁹ Ama lidaali lɔ Lɔt ñɛn' Sodɔm ya du ni nnɔ, nɛ umu nin mitɛnñɔkjiem ñɛn' paaki bɔ nɪ utaa yaam kɪ lɔ ku' bi'ke.

³⁰ Lidaali lɔ Unil ya Bijɛ lɔ li puɔ nɪ' bɔ nɪ nnɔ, nɪ li te nnɔ nɛ.

³¹ «U ya yo wɔ te kudulekaaku ya paaki, u'wɛnt te kuduku ni la, u la jiire kɪ kɔ kɪ taa tɔ. Wɔ mɔ te ikpɔan bɔ la, u la liɛbe kɪ kun.

³² Tiɛre mɛn Lɔt ya po bɔ.

³³ Wɔ nuunh wɔ rɪ fiɛ u'miɛl la, wɔn nɛ li kpo kɪ juore fɛnm. Wɔ li tuo kɪ kpo min bo nnɔ, wɔn nɛ li lɛ limiɛl.

³⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, nɪ' daali ya ñɔnku, binib bile li dɔ gado uba bo, bɛ rɪ taa uba kɪ dɔan utɔ.

³⁵ Bipiib bile li tɛ kɪ naanh unɛgɔn uba bo, bɛ rɪ taa uba kɪ dɔan utɔ.

³⁶ [Bijeb bile li te bukpɔabu ni, bɛ rɪ taa uba kɪ dɔan utɔ.]»

³⁷ Nɛ u'panpaankaab niire' wɔ kɪ ye: «Yonbdaan, nɪ li tien lɛ saan-i?» Nɛ u tɔke' bɛ kɪ ye: «Liwenkpil te nɔ saan la, inɛnyobl taakeh nɛn nɛ.»

18

Ukpɔpii uba nin tibuur ya nil uba ya gber

¹ Nɛ *Yesu pɔn' bɛ mikpenjenm, wɔ rɪ wuɔn bɛ kɪ ye nɪ mɔn bɛ rɪ li kɔareh uyo kɛ nɛ, kɪ la cɛɛrɛ bi'gbɛnɛnt rɪ njende.

² U tɔke' kɪ ye: «Tibuur ya nil uba nɛ lɔ te udu uba ni, ka fɛnge Wien, ka boh nib.

³ Ukpɔpii uba mɔ lɔ te udu nnɔ ni, kɪ baaɔreh u'saan, kɪ tɔkeh wɔ kɪ teh: «Liike min nin n'ennɛnd ya gber tuu kɪ kun nni imɔn.»

⁴ U tuu kɪ yiɛnh nɪ tɪ wuɔke', nɛ u maale' u'yɛnm ni kɪ ye: «Nin ma fɛnge Wien, ka boh nib ma kɛ nnɔ,

⁵ nɪ li kun wɔ imɔn nɛ, kime u gbien' nni uyɛnɲaabe nɛ. Ma kun' wɔ mɔn la, u li tuu kɪ baaɔreh nɛ n'yɛnm rɪ tɪ ñɛ n'ba ni.»

⁶ *Yesu tɪ tɔke' u'panpaankaab kɪ ye: «Ni ciɪ' tibuur ya nil wɔ ña buh buur tu'donbɔ nnɔ len' ma bo-a!

⁷ Uwien nɛ ña ji li kun u'ngendkaab bɔ muɔh kɪ yih wɔ ñɔnku nin wien ni nnɔ imɔn-ii? U li taande-ee?

⁸ N tɔkeh nɛ nɛ, u li kun bɛ imɔn na rɪ taande. Ama Unil ya Bijɛ lɔ li baa nɪ uyo wɔ nnɔ, u li biɛ kɪ lɛ binib ñmɔbe mitekjim kitink kɛ bo-oo?»

Farisien uba nin ulɛnpotekl uba ya gber

⁹ *Yesu tɪ pɔn' mikpenjenm wɔ rɪ wuɔn binib bɔ maaleh kɪ teh bi cuube kɪ yindeh binifɔb nnɔ.

¹⁰ U ye: «Bijeb bile nɛ don' Uwien ya duku bɔ, bɛ rɪ tɪ kɔare. Uba yɛ Farisien, nɛ utɔ yɛ ulɛnpotekl.

* **17:36** Bi kpɛ' kɪ kele' tigbɔnt tɔ nnɔ ya tuba ni migbiirm 36 ña te tu'ni.

¹¹ Farisi'en nnɔ se nɛ ki kàareh u'yɛnm ni ki teh: «Uwien, n faareh nɛ nin ma te tɛn binitɔb te ma nnɔ bo. Ma suh, ka teh nà bre, ka teh nanmaale, ka te tɛn ulenpotekl wuɔ nɔ.

¹² N lùoh buñɔbu bolm mile nɛ iwien ilole ni. N lenh nà kɛ nnɔ, n gbiinh nè bolm piik nɛ, ki taah miba ki dienh nɛ.»

¹³ Ama ulenpotekl nnɔ, wɔn se fɔnfɔkm nɛ, ka kaabe wɔ n'yaare ki liike paaki bó mɔnɔn, ki gbiknh liyul ki teh: «O, Uwien muɔ min ubierdaan micesɛkm.»

¹⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, Uwien bù' ulenpotekl nnɔ nɛ ugbemɔndaan, u kun', nà yé Farisi'en nnɔ, kimɛ wà kɛ kpiekreh u'ba la, Uwien li yuɔn wɔ nɛ. Wà kɛ jiindeh u'ba tingi la, Uwien li kpieke wɔ nɛ.»

Yesu nin mucɛnfɛndmu

(Matie 19:13-15; Mark 10:13-16)

¹⁵ Binib tukeh mucɛnfɛndmu ki bàareh *Yesu saan nɔ wɔ n'taa u'nuɔ kɛ mɛ mu. U'panpaankaab laa' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki kɔnh nin bɛ.

¹⁶ Ama *Yesu cɛrɛ' bi taa' mù ki baa' u'saan, nɛ u ye: «Cɛrɛ mɛn mubuwaamu mù nɛ li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kimɛ binib bà te tɛn mubumu nɛ si Uwien ya bɛl.

¹⁷ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ nɔ teke' Uwien ya bɛl ya gɛr kibuk yaam la, wà n'kɔ li'ni.»

Ufàadaan uba ya gɛr

(Matie 19:16-30; Mark 10:17-31)

¹⁸ *Sufmɛ ya ciɛn uba niire' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa wà mɔn, n li tien mila kɛ lɛ limiɛl là nɔ nɔmɛ gbenm-i?»

¹⁹ Nɛ *Yesu ye: «Bɛ tien' a yih nni wà mɔn-i? Uwien baba nɔ n'la, uba nɔ mɔn.

²⁰ A bɛn iwɔb yà ye: «La teh nanmaale, ki la ku nil, ki la suh, ki la nɛndeh nib bo, kɛ li boh a'naa nin a'baa nnɔ.» »

²¹ Nɛ uciɛn nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «N boh ni'kɛ haali n'buwaam ni nɛ.»

²² *Yesu cii' nnɔ ma nnɔ nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Nibonn niba biɛ ki pɔrɛ' nɛ. Kuɔrɛ a nɔmɛ tibont tà kɛ, kɛ taa ilike nnɔ kɛ de bijiinb, kɛ li nɔmɛ lifaal paaki bó, nɔ kɛ baa kɛ lá paan n'bo.»

²³ Ama u cii' nnɔ ma nnɔ nɛ u'yɛnm saa' ki gbien', kimɛ u'faal yebe.

²⁴ *Yesu laa' u'yɛnm saa' ma nnɔ nɛ u ye: «Nɛ faa ki gbien' nin binib bà nɔmɛ lifaal n'kɔ Uwien ya bɛl ni.

²⁵ Nɛ faa nin ufàadaan n'kɔ Uwien ya bɛl ni ki cɛn' nin n'ɔkma n'kɔ càare mikpɛlpienbonm ni.»

²⁶ Nɛ binib bà cengeh u'bó nnɔ ye: «O, nɛ te nnɔ la, nɛmɛ li fre kɛ nɛmɛrɛ?»

²⁷ Nɛ *Yesu ye: «Binib nɛ nɔ n'fre, Uwien wɔn nɔ gɛle' niba.»

²⁸ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Tinbi wɔn la, ti dàan' ti'faal nɛ ki paan' a'bo-a!»

²⁹ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà kɛ dàan' u'den bii u'pɔ bii u'ninjie bii u'naa bii u'baa bii u'bumu, Uwien ya bɛl bo la,

³⁰ u li lɛ haali kɛ ti gɛbre tibont tà kɛ u dàan' tù nnɔ fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ. Nɛ uyo wà wɛ nɛ nnɔ, u li lɛ limiɛl là nɔ nɔmɛ gbenm mɔ.»

Yesu len' u'kuum nin u'mɛkrm bó nta bo

(Matie 20:17-19; Mark 10:32-34)

³¹ *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnɔ cuonh ki joh, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Li cengeh mɛn, ti doh Yerusalem bó sɔ, *Uwien ya n'ɔbonsɔknɔ là kɛle' nà kɛ Unil ya Bijɛ bo nnɔ li tien nɛ.

³² Kime bi li taa wɔ́ kɛ́ ŋukn bà ɲa yé Sufmbɛ, bɛ́ ní lè wɔ́, kɛ́ jènde wɔ́, kɛ́ cɛrɛ u'bo tíŋinsɛnt,

³³ kɛ́ ní wɔ́ inalɛbe, kɛ́ yaan kɛ́ ku wɔ́, nɛ́ wienta daali wɔ́ ní mɛkre bitɛnkpiib ní.»

³⁴ U'panpaankaab nnɔ́ ɲa cii' ní'tingi, kimé inɔ́bon nnɔ́ ya tingi buɔ́ nɛ, nɛ́ ba bende' í ye yé ní ye bà.

Yesu likre' ujuɔn uba

(Matie 20:29-34; Mark 10:46-52)

³⁵ *Yesu tí nɛkn' Seriko ya du ní. Ujuɔn uba là te udu nnɔ́ ní, kɛ́ kaah sɛngbaal kɛ́ miɛh binib tibont.

³⁶ U cii' linigol gɛ́breh ma nnɔ́ nɛ́ u niire' kɛ́ ye: «Bɛ́ teh nɔ́?»

³⁷ Nɛ́ bi tɔ́ke' wɔ́ kɛ́ ye: «Nasaret ya *Yesu nɛ́ gɛ́breh.»

³⁸ Nɛ́ u yin' ufaa bo kɛ́ ye: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muɔ́ nni micɛɛɛkm.»

³⁹ Binib bà lɛ́ *Yesu usɛn nnɔ́ tɛngɛh u'bo kɛ́ teh wɔ́ ní ŋmile, ama u tũɔreh kɛ́ wuureh nɛ́ kɛ́ teh: «*Dafid ya yaabile, muɔ́ nni micɛɛɛkm.»

⁴⁰ Nɛ́ *Yesu sere' kɛ́ ye bɛ́ ní taa wɔ́ ní. U nɛkn' *ma nnɔ́ nɛ́ Yesu niire' wɔ́ kɛ́ ye:

⁴¹ «A yíe ní tien bà kɛ́ de ɲɛ́?» Nɛ́ u ye: «Yonbdaan, n yíe ní likre nɛ́.»

⁴² Nɛ́ *Yesu ye: «Likre, a'tekjim nɛ́ ŋmien' ɲɛ́.»

⁴³ U likre' í ya tãan bo, nɛ́ kɛ́ paan' u'bo, kɛ́ pɛ́keh Uwien. Binib nnɔ́ kɛ́ laa' nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ́ kɛ́ mɔ́ pɛ́keh Uwien.

19

Ulenpotekl uba teke' Yesu u'den

¹ *Yesu kɔ́n' Seriko ya du ní, kɛ́ joh wɔ́ ní càare.

² Ujɛ uba là te len, bi yih wɔ́ Sase, u yé bilɛnpotekb ya ciɛn nɛ, kɛ́ yé ufàadaan mɔ́,

³ kɛ́ nuunh wɔ́ ní lɛ́ *Yesu kɛ́ bɛnde wɔ́. Ama linigol te ma nnɔ́, wa fre' kɛ́ laa' wɔ́, kimé u yé kinijenjenk nɛ́.

⁴ Nɛ́ u sɛn' kɛ́ liere' usɛn kɛ́ tí don' busubu bubu, *Yesu li gɛ́bre nà saan, ɲɔ́ u lá gɛ́breh la, wɔ́ ní lɛ́ wɔ́.

⁵ *Yesu tí baa' ní'saan, kɛ́ yaare' kɛ́ liike', nɛ́ kɛ́ tɔ́ke' wɔ́ kɛ́ ye: «Sase, jiire ní tonm, kimé dinnɔ́ wuɔ́ nɔ́ ní kpɛ́ ní gɔ́ a'den nɛ́.»

⁶ U jiire' ní tonm, nɛ́ kɛ́ teke' *Yesu nin uyɛnsɔnge.

⁷ Linigol nnɔ́ laa' nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ́ bi'ke bunbeh kɛ́ teh: «U jon' kɛ́ tí càan' ubiɛrdaan nɛ́.»

⁸ Nɛ́ Sase fii', kɛ́ sere', kɛ́ tɔ́ke' Yonbdaan kɛ́ ye: «Yonbdaan a bɛn-ii! N li ghiire n'faal mile kɛ́ taa miba kɛ́ de bijiinb. N là jin' unil ya bonn la, n li jiin nɛ́ bolm minan nɛ́ kɛ́ de udaan.»

⁹ Nɛ́ *Yesu tɔ́ke' wɔ́ kɛ́ ye: «Dinnɔ́ Uŋmienl baa' iden yii, kimé a'mɔ́ yé *Abraham ya yaabil nɛ́.

¹⁰ Unil ya Bijɛ baa' wɔ́ ní lá nuun bà bole' nɛ, kɛ́ ŋmien bɛ́.»

Bitonsɔnb bita ya kpenjenm

(Matie 25:14-30)

¹¹ Binib bà cɛngɛh *Yesu ya gbɛr nnɔ́ maaleh kɛ́ teh u nɛke Yerusalem ma nnɔ́, bi li pɔk kɛ́ lɛ́ Uwien ya bɛ́ í ya tãan bo nɛ, nɛ́ u tí pɔn' bɛ́ mikpenjenm,

¹² kɛ́ ye: «Unikpɛkpiɛk uba là yíe wɔ́ ní jo udu uba bó ní fɔ́ke, bɛ́ ní tí jin wɔ́ libɛl wɔ́ ní liɛbe ní.

¹³ Nɛ́n saan nɛ́ u yin' u'tonsɔnb piik, kɛ́ de' unil kɛ́ milikbim, nɛ́ kɛ́ tɔ́ke' bɛ́ kɛ́ ye: «Taa mɛn kɛ́ li teh ukpenkpende, kɛ́ tí baa uyo wà n li liɛbe ní.»

14 U'du ni ya nib là nɛn wɔ, nɛ ki sɔn' binib ki ye bɛ ɾ upaan u'bo kɪ tɪ tɔke ubɛrcien kɪ ye: «Ta yɛ uje wɔ ɾ li ye ti'ber.»

15 Ama u jin' libɛl nnɔ, ki liɛbe' ki kun' nɪ, nɛ ki yin' u'tonsɔnb bà u là de' bɛ ilike nnɔ ɲɔ wɔ ɾ liiike wà kɛ tien' ukpenkpende, ki laa' kpele wà.

16 Ukpiɛk baa', ki là tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni milikbim mà nnɔ, n taa' mè ki tien' ukpenkpende, ki laa' piik ki pukn'.»

17 Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Nɪ mɔn. A yɛ utonsɔnmɔnmɔn nɛ. A tien' unimɔn nibonwawaann ni ma nɔ, n li cɛrɛ a li likeh idu piik.»

18 Nɛ nle mɔ baa', ki là tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni milikbim mà nnɔ, n taa' mè ki tien' ukpenkpende, ki laa' minun ki pukn'.»

19 Nɛ u tɔke' u'mɔ ki ye: «Li yɛ idu inun ya cɛn.»

20 Nɛ utɔ mɔ baa', ki là tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, liike, a'likbim nnɔ sɔ. N là pɔbn' mè kukpɛlcɛku ni nɛ ki bɔle'.

21 Kimɛ n fɛnge ɲɛ nɛ. A'gɛr faa nɛ, a yuunh ɲa ble' nà, nɛ ki cɛh ɲa bule' nà.»

22 Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Utonsɔnbɛrɔ sin, a len' ki lɔle' a'ba nɛ. N li ɾi nɛn bo nɛ kɪ bu ɲɛ tibuur. A ye a bɛn n'bo, n'gɛr faa nɛ, n yuunh ma ble' nà, nɛ ki cɛh ma bule' nà.

23 Bɛ tien' ɲa nɪn taa' n'like kɪ tɪ ble' banki n là baa' nɪ là, ɾi lɛ n'like nin kpele kɪ pukn-i?»

24 Nɛ ki tɔke' bà te ni'saan nnɔ ki ye: «Fie mɛn u'saan milikbim nnɔ, kɪ taa kɪ pukn wà ɲmɔbe milikbim piik nnɔ.»

25 Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, u ɲmɔbe milikbim piik-a!»

26 Nɛ u ye: «N tɔkeh nɛ nɛ, wà kɛ ɲmɔbe la, bi li de wɔn nɛ kɪ pukn. Wà ɲa ɲmɔbe la, bi li tonde kɪ fie u ɲmɔbe nà waamu nnɔ mɔnɔn nɛ.

27 N'ennɛndb bɛn wɔn, ba là yɛ ɾi li yɛ bi'ber. Nɛn bo, taa mɛn bɛ nɪ, kɪ là kòkòrɛ bɛ n'nun bó.» »

Binib kpiɛkreh Yesu u tɪ kɔn' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; San 12:12-19)

28 *Yesu pɔn' bɛ mikpenjenm nnɔ kɪ tɪ ghen', nɛ ki liere' bɛ usɛn bi doh Yerusalem bó.

29 U tɪ nekn' Betifaaje nin Betani ya du. I te lijuɔl liba saan nɛ, bi yih lɛ Olifi ya siin ya juɔl. Nɛn saan nɛ u sɔn' u'panpaankaab bile

30 kɪ ye: «Li joh mɛn udu wà te inun bó nɔ ni. Nɪ tɪ kɔn' u'ni là, ni li lɛ unjuunfanfaan uba lùo. Uba ɲa laan jɛke' wɔ. Nɪ lore wɔ kɪ taa nɪ.

31 Unil niire' nɛ kɪ ye bɛ tien' ni loreh wɔ là, nɪ tɔke wɔ kɪ ye: «Yonbdaan nɛ ciɛke wɔ.» »

32 *Yesu sɔn' bà nnɔ, bure' kɪ tɪ laa' tibont nnɔ kɛ te tɛn u bi tɔke' bɛ ma bo.

33 Bi loreh unjuunfanfaan nnɔ uyo wà nnɔ, nɛ u'dɛnb niire' bɛ kɪ ye: «Bɛ tien' ni loreh wɔ?»

34 Nɛ bi jiin' bɛ kɪ ye: «Yonbdaan nɛ ciɛke wɔ.»

35 Nɛ ki tuke wɔ kɪ baa' *Yesu saan, nɛ ki taa' bi'liergbengt kɪ paan' unjuunfanfaan nnɔ bo, kɪ cɛrɛ' *Yesu jɛke'.

36 U joh ma nnɔ nɛ binib taah bi'liergbengt kɪ pɛrɛh usɛn ni.

37 U tɪ nekn' Yerusalem kɪ baa' Olifi ya siin ya juɔl ya tintindbuɔl, nɛ u'panpaankaab kɛ ligol cin' kɪ poknh, kɪ lienh ufaa bo kɪ pɛkeh Uwien bi là laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bont tà kɛ nnɔ bo,

38 kɪ wuureh kɪ teh:

«Uwien ya mɔnm ɾi li te ubɛr wà we nɪ Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo. Uyɛnduɔn ɾi li te paaki bó,

pêke mæn Uwien paaki bó.»

³⁹ *Farisienmbê bâ te linigol nnô ni ya biba tôte' *Yesu ki ye: «Cenbaa, tôte a'panpaankaab biê bē rî ñmile.»

⁴⁰ Nē *Yesu tôte' bē ki ye: «N tôteh nē nē, bi ñmile' mōnōn la, iten li wuure kî pēke nni nē.»

Yesu muoh Yerusalem bo

⁴¹ *Yesu nekn' Yerusalem ya du, ki laa' wû ma nnô nē ki muoh u'bo,

⁴² ki teh: «Yerusalem, a bi bēn uyenduon ya sēn dinno la, nî bi li mōn a'bo. Ama fēnfēnnô ña ji li lē wû, kime u buo nē.

⁴³ Uyo uba we nî a'ennēndb lā li nē nî'kē bó nî kî lā jebe nē,

⁴⁴ kî ku a'nib kē, kî bere a'dur kē, ka rî cēre tēnl liba rî juore kî li pē tōl bo, kime ña bende' uyo wā Uwien baa' wō rî tore nē.»

Yesu ñore' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-17; Mark 11:15-19; San 2:13-22)

⁴⁵ *Yesu kōn' Uwien ya duku ya luo bo, nē ki cin' ki ñuoh bâ kuoreh tibont u'bo nnô ki ñēndeh.

⁴⁶ Nē ki tôteh bē ki teh:

«Nî kēle' *Uwien ya gbōnku ni ki ye:

«N'duku li yé ikaare ya duku nē,

ama ninbi taa' kû ki tien' binasub ya tantaanbuol nē.» »

⁴⁷ Idaan kē *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo nē, ki wōknh binib Uwien ya gbēr. Nē bitōuarcienb nin *Yiko ya wōnwōknb nin *Sufmbē ya ciēnb nuunh bē rî ku wō,

⁴⁸ ka laa' bi li nē isen yā, kime binib kē ya nun mōn bē rî cenge u'gbēr nē.

20

Bi niire' Yesu wā de' wō usen wō rî tien u teh nā nō

(Matie 21:23-27; Mark 11:27-33)

¹ Lidaali liba nē *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, ki wōknh binib Uwien ya gbēr, ki tôteh bē tīgbe mōnmōnt, nē bitōuarcienb nin *Yiko ya wōnwōknb nin *Sufmbē ya ciēnb baa',

² ki lā niire' wō ki ye: «Tôte tē, a ñmōbe usen a tien' a teh nā nō-ō? Ñmē nē de' nē u ya sēn-i?»

³ Nē u jiin' bē ki ye: «N'mō li niire nē iniire iba nē. Tôte nni mēn.

⁴ San lā siih binib Uwien ya ñunm ma nnô, ñmē lā de' wō usen-i? Uwien bii binib nē?»

⁵ Nēn saan nē bi tôteh tōb ki teh: «Ti ye Uwien nē de' wō usen la, u li niire tē kî ye: «Bē tien' ta lā teke' wō ki jin'-i?»

⁶ Ti tî ye binib nē de' wō usen la, linigol liē li yēke tē iten kî ku tē, kime bi'kē tuo' kî ye San lā yé *Uwien ya ñābonsōknl nē.»

⁷ Nē bi jiin' *Yesu ki ye ba bēn wā lā de' San usen.

⁸ Nē u'mō ye: «N'mō ña bēn, ka rî tôte nē wā de' nni usen rî tien n teh nā nō mō.»

Bikpāab bâ bre ya kpēnjenm

(Matie 21:33-46; Mark 12:1-12)

⁹ Nî ya puoli bó nē u pōn' binib mikpēnjenm ki ye: «Ujē uba nē lā ñmōbe bukpāabu, ki caan' bukpāabu nnô ni tisir tā bi taah tu'bi kî ñeh fēn nnô, ki taa' bû kî guun' bikpāab biba, nē ki bure' usen, kî tî wuoke' nî'bó.

¹⁰ Uyo wā isibii nnô tî bēn' nnô, nē u sōn' utonsōnl uba bikpāab nnô saan bē rî tî de wō u ya bó nî. Ama bikpāab nnô tî nî' wō, ki ñore' wō u bure' ināpien.

¹¹ Nε u tí sɔn' utonsɔntɔ, bi tí ñi' u'mɔ, ki suke' wɔ, ki ɲɔre' u'mɔ u bure' inɔpien.

¹² Nε u tí liebe' ki sɔn' nta, bi tí ñi' u'mɔ ki bunbunge' wɔ, nε ki ɲɔre' wɔ.

¹³ Nε ukpɛdaan nɔɔ ye: «N li tien mila? N li sɔn n'biɛ wà n yíe wɔ nε. Nba la, bi li ti bo wɔn.»

¹⁴ Ama bikpàab nɔɔ laa' u'biɛ nɔɔ we ní ma nɔɔ, nε bi tɔke' tɔb ki ye: «Wɔn nε yé u'faajil, cère mɛn tí ku wɔ ɲɔ lifaal nɔɔ ní juore tí'yaal.»

¹⁵ Nε bi ñen' wɔ ukpɛgbɛ, ki tí ku' wɔ.

«Nɛn bo ukpɛdaan nɔɔ li tien bε mila?»

¹⁶ U li baa kí lá ku bikpàab nɔɔ, nε kí taa bukpaabu nɔɔ kí guun bikpɛtɔb.»

Linigol nɔɔ cii' u len' nɔɔ ma nɔɔ, nε bi ye: «Uwien la cère nε ní tien.»

¹⁷ *Yesu caan' bi'bo inun nε ki ye: «Na te nɔɔ la, ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Litɛnl lá bidumɛb wiε' lè nɔɔ,

lɛn nε lá tien' litɛnkpɛkl lá cɔ kuduku» nɔɔ ya tingi si ba?»

¹⁸ Wà kɛ lu' litɛnl nɔɔ bo la, u li kɔkuɔ nε. Litɛnl nɔɔ lu' wà mɔ bo la, li li mɛmɛre wɔ nε.

¹⁹ *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin bitɔtuɔrciɛnb bɛnde' ki ye *Yesu pɔn' bɛn nε mikpɛɲɛnm nɔɔ. Nɛn bo nε bi nun mɔn bε ní cuo wɔ i ya tɔan bo, nε ki fɛnge' linigol nɔɔ.

Sesa ya lɛnpolike

(Matie 22:15-22; Mark 12:13-17)

²⁰ U ya yo nε bi cin' ki pingɛh Yesu, nε ki sɔn' bifɛnfiɛnb biba u'saan, bε ní li teh tɛn bi yé binimɔnb nε ki yíe bε ní cenge u'gbɛ, ɲɔ kí dule u'lenm bo kí cuo wɔ, kí ɲukn udu nɔɔ ya gobina. Wɔn nε ɲmɔbe mituɔm udu nɔɔ bo.

²¹ Nε bi baa' ki lá ɲiire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti bɛn ki ye a lienh ná nin a wɔknɛh binib ná kɛ nɔɔ cuube nε, ki bɛn ki ye ɲa boh uba ki cɛn' utɔ, ki wɔknɛh mɔnmɔnm binib li tien ma kí li pɛ Uwien ya sɛn bo.

²² Tɔke tɛ, ti ɲmɔbe usɛn tí li pɛh lɛnpɔ ki diɛnh ubɛrciɛn Sesa bii ta ɲmɔbe?»

²³ Ama *Yesu bɛn bi'cekn nε ki tɔke' bε ki ye:

²⁴ «Wuɔn nni mɛn milikbim miba.» Bi wuɔn' wɔ, nε u ɲiire' bε ki ye: «ɲmɛ si kunɛnɛnku nin liyel lá te mi'bo nɔ?» Nε bi ye: «Uɛrciɛn Sesa.»

²⁵ Nε u tɔke' bε ki ye: «Taa mɛn ná yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa ná mɔ yé Uwien yaann kí de Uwien.»

²⁶ Ba fre' ki laa' bi li dule ná bo kí cuo *Yesu u'lenm ni binib ya nun bó. U'lenm ni, u jiin' bi'ɲiire ma bo nɔɔ cuo' bε miyɔkm, nε ba ji ye niba.

Bitɛnkpɛb ya mɛkrm ya gbɛr

(Matie 22:23-33; Mark 12:18-27)

²⁷ Saduseyɛnmɛ biba mɔ nɛkn' Yesu. Bɛn nε lienh ki teh bitɛnkpɛb ɲa ní mɛkre nɔɔ. Bi ɲiire' wɔ

²⁸ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis lá kele' yiko ki de' tɛ ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cère' u'pɔ, ka ɲmɔbe buk lá, wɔ ní kere ukpɔpii nɔɔ, kí maa mubumu kí de u'ɲinjɛ wà kpo' nɔɔ.»

²⁹ Tɔ, ɲinjiɛb bilole biba nε lá te, nε ukpɛk lá kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk.

³⁰ Nε ulie kere' ukpɔpii nɔɔ, ki mɔ kpo', ka maa' buk.

³¹ Nta mɔ tien' nɔɔ, ki mɔ kpo', ka maa' buk. Bi tetɛh nɔɔ nε jɛb bilole nɔɔ kɛ tí kuɔn' upii nɔɔ kí bòn', ki kpo', ka maa' buk.

³² Upii nɔɔ mɔ tí fɔre' ki kpo'.

³³ Tɔ, bitɛnkpɛb lá mɛkre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nɔɔ? Kimɛ bi'kɛ bilole kuɔn' wɔ ki tí bòn' nε.»

³⁴ Nε *Yesu take' bε ki ye: «Uηendun wuu ni nε bijεb kuɔndeh bipiib, bipiib kunh ticer.

³⁵ Ama binib bà Uwien ye bi kpe bε rí mεkre bitenkpiib ni, kí li yé uηendun wá wε ní yaab nno; wun ni jεb ηa rí kuɔn piib, bipiib mɔ ηa rí kun cεr.

³⁶ Ba ji li kpo, kime bi li te tɛn Uwien ya tondb nε. Bi li mεkre ma nno, bi li yé Uwien ya bumu nε.

³⁷ Moyis mɔnɔn lá wuɔn' tε ní wien ki ye bà kpo' li mεkre. U laa' ná saan kufɛtuku kuba kú teknh umu ka wih nno, u yin' Yonbdaan ki ye *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien nε.

³⁸ Uwien ηa yé tenkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien nε, kime wɔn bo bi'kε fuobe nε.»

³⁹ Nε *Yiko ya wɔnwɔknb biba take' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, a len' mɔnmɔnm.»

⁴⁰ Nε uba ηa ji kaabe' wɔ rí niire wɔ niire niba bo.

*Uwien ya Nigɛndkε Kristo nin Dafid ya gbεr
(Matie 22:41-46; Mark 12:35-37)*

⁴¹ Nε *Yesu niire' bε ki ye: «Nì tien' mila, binib lienh ki teh Uwien ya Nigɛndkε Kristo yé *Dafid ya yaabil-i?

⁴² Kime *Dafid bugben lá len' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni ki ye:
Yonbdaan Uwien take' n'Yonbdaan ki ye:
Kɛle n'nojie bó,

⁴³ kí tì baa uyo wá n li cère á tε a'nennɛndb bo litaal.»

⁴⁴ *Dafid yih *Uwien ya Nigɛndkε Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liεbe' ki yé u'yaabil mɔ?»

*Li bεn mɛn Yiko ya wɔnwɔknb bó
(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)*

⁴⁵ Linigol nno cengeh *Yesu ya gbεr, nε u take' u'panpaankaab ki ye:

⁴⁶ «Li bεn mɛn *Yiko ya wɔnwɔknb bó. Bi yie bε rí li guoh tiliegbengt nε ki gaakeh, ki yie binib rí li gbaandeh ki fuondεh bε mudaamu ní, kí yie bε rí li kaah binikpekpiεkb ya kánkɔan itáan ya dur nin tinacent ní.

⁴⁷ Ben nε jinh ki pendεh bikpopiib, kí káareh ní wuɔkreh ηɔ binib rí ye bi yé binimɔnb. Uwien li dεre bi'tub kí gbien kí cɛn binitɔb.»

21

*Ukpopiicεckdaan uba ya pum
(Mark 12:41-44)*

¹ *Yesu liike', ki laa' bifáadɛnb báareh ki kpiɛndeh ilike Uwien ya pum ya likkpienbuol,

² ki laa' ukpopiicεckdaan uba mɔ baa' ki lá kpiɛn' milikbim mile.

³ Nε u ye: «N takeh nε imɔn nε, ukpopicεckdaan wuɔ kpiɛn' ilike ki cɛn' bi'kε.

⁴ Kime bi'kε de' ka pɔkre' bi'like ya pɔkl. Ama wɔn yé ucεckdaan nε, nε ki tonde' u ηmɔbe ná kε nno ki baa', kí lá kpiɛn'.»

*Bi lá li bere Uwien ya duku
(Matie 24:1-2; Mark 13:1-2)*

⁵ Binib lienh Uwien ya duku ya gbεr ki teh bi taa' itɛn yá ki mɛn' kú nno nin binib pun' Uwien tibont tà, bi taa' kí tien' ku'ni nno mɔn cɛɛn. Nε *Yesu take' bε ki ye:

⁶ «Nì likeh ná nɔ, uyo uba wε ní, tɛnl ηa rí juore kí li pε tɔl bo, bi li bere ni'kε nε.»

Ijend ya yo lá li te ma bo

(Matie 24:3-14; Mark 13:3-13)

7 Nε bi niire' wɔ́ kɪ ye: «Cɛnbaa, nɪ li tien nnɔ́ u lε yo ba? Ku lε diɛku ba li wuɔ́n tε kɪ ye uyo baa?»

8 Nε u jiin' bε kɪ ye: «Li bɛn mɛn, kɪ la cɛrɛ uba rɪ tuln nε. Kimɛ binib lá li baa kɪ yɛbɛ, kɪ li ɲmɔbɛ n'yel kɪ tɛh bi yé min nε, kɪ tɔkɛ kɪ ye uyo nnɔ́ baa' ɲɔ́. Nɪ la paan bi'bo.

9 Nɪ lá cii' binib tɔh lituɔ́l kɔ́nkɔ́nm, kɪ cii' binib yɛnɲ bi'bɛrb ya ɲuɔ́n bó la, nɪ la cɛrɛ nɛ rɪ cuo nε jɛwaanbu, kimɛ tu ya bont kɛ li tien nε kɪ yaan. Ama na yé uɲɛndun li pɔk kɪ gben i ya taa bo nε.»

10 Nɛn saan nε u tí tɔkɛ' bε kɪ ye: «Linibol liba li jɛkɛ linibotɔ́l. Libɛl liba ya nib mɔ́ li jɛkɛ libetɔ́l yaab.

11 Kitink li jɛngɛ kɪ gbien, nε mikɔ́nm nin iwienbiɛrɛ mɔ́ rɪ lu buɔ́l, buɔ́l. Micincilnciɛnm li tien kutaaku bo.

12 «Ama kɪ yaan nɛn kɛ rɪ tien nnɔ́, bi li cuo nε, kɪ jɛndɛ nε, kɪ cɛrɛ bɛ rɪ bu nε tibuur *Sufmbɛ ya taa ya dur ni, kɪ taa nε kɪ jon lipekl. Min bo nε bi lá li tuke nε kɪ jon tibuur bibɛrb nin idu ya ciɛnb saan.

13 Nnɔ́ nε ni li yé n'mɔ́nkunb bi'saan.

14 Taa mɛn kɪ blɛ ni'yul ni kɪ ye na rɪ li nuunɲ ni li tí len ma kɪ ɲmɛrɛ.

15 Kimɛ min nε li tɔkɛ nε, nɪ li tí len ma bo nin miyɛnfuom, ɲɔ́ nɪ'nɛnnɛndb ya uba la frɛ kɪ niɛ nin nε, kɪ la frɛ kɪ len kɪ jiin nε.

16 Haali ni'baambɛ nin ni'naambɛ nin ni'ninjiɛb nin ni'yaab nin ni'jɔ́tiɛb mɔ́nɔ́n li kuɔ́rɛ nε. Nε bi li ku ni'ni biba.

17 Min bo nε binib kɛ li nɛn nε.

18 Ama ni'ni uba mɔ́nɔ́n ya yul ɲa rɪ gáare.

19 Nɪ mɛndɛ' ijɛnd kɛ ni la, nɪ li lε limiɛl lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm.»

Bi lá li bɛrɛ Yerusaleɲ ya du

(Matie 24:15-21; Mark 13:14-19)

20 «Nɪ lá laa' sojamɛ jɛbɛ' Yerusaleɲ ya du uyo wá la, li bɛn mɛn kɪ ye bi li bɛrɛ wu, na rɪ taande.

21 Uyo nnɔ́ lá baa' la, bá tɛ Sude ya tɪnfɛnm ni nnɔ́, bɛ rɪ sɛn kɪ jo ijuɔ́n bó. Bá mɔ́ tɛ Yerusaleɲ ni la, bɛ rɪ sɛn kɪ ɲɛ u'ni. Bá mɔ́ tɛ idugbaan bó la, bi la ji rɪ kɔ́ udu ya benku ni.

22 Kimɛ u ya yo nε Uwien li dɛrɛ Yerusaleɲ ya nib ya tub, ɲɔ́ ná kɛ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔ́nku ni nnɔ́ rɪ tien.

23 U ya yo, bipiib bá punbɛ' nin bá ɲmɔbɛ mubumu mùa ɲaanh, li ɲmɔbɛ micɛɛkm nε, kimɛ Uwien ya benku ni ben' udu nnɔ́ ya nib bo ma nnɔ́, bi li jɛndɛ kɪ gbien.

24 Bi li ku biba nin kijusiek, kɪ cuo bitɔ́b kɪ jon inibol kɛ ya du bó, nε bá ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ́ li ɲuuke Yerusaleɲ bugbɛn kɪ tí baa uyo wá Uwien sien' nnɔ́.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gbɛr

(Matie 24:29-31; Mark 13:24-27)

25 «Micincilnm ya bont li tien uwien nin uɲmaal nin inɲaabi bo. Iɲungbegbel li fii miɲunciɛnm bo, kɪ li ɲmɔbɛ kuwaaku kɪ gbien, kɪ ɲaabe binib ya yɛnm ba ji li bɛn bi li tien ma.

26 Tibont tá ɲmɔbɛ paaki bó mituɔ́m li jɛngɛ, binib li maaleh ná li tu uɲɛndun wuu ná bo nε bi'fɛl rɪ sɛn kɪ tí kɛndɛ.

27 U ya yo nε bi li lε Unil ya Bijɛ tɛ kutɛwɔ́lgbɔ́nku ni, kɪ wɛ ní, kɪ ɲmɔbɛ ufaa nin ukpiɛkɛ kɪ gbien'.

²⁸ Ni lá laa' tu ya bont ke cin' ki teh la, ní cuo ni'ba, kí cère ni'yul rí li ce, kime ni'ñmeñmeryo nekn' ní ño.»

Bukenkenbu ya kpenjenm

²⁹ Yesu tí pón' be mikpenjenm ki ye: «Sekk men bukenkenbu nin isito ke.

³⁰ Ni lá laa' i bundeh la, ninbi nin ni'yul ben kí ye ní neke uñalend ne.

³¹ Ni'mo yaam te nno ne. Ni lá laa' tibont nno teh la, ní li ben kí ye Uwien ya bel nekn' ní ño.

³² «N tokeh ne imàn ne, tibont nno ke li tien, kí le fenfenno ya nib bie ña laan kpo' ki gben'.

³³ Kutaaku nin kitink li gben, ama n'gber tun ña ñmabe tù rí gben.»

La gòh men ño Unil ya bije ya baam la pìln ne

³⁴ «Liike men ni'yul bo, kí la cère tideyibr nin ujincien nin uñendun ya bont ya nuunm rí yebre ni'fèl ni ño Unil ya Bijé ya babaadaali la pìln ne,

³⁵ ten bubebu pìlndeh ijen ma bo, kime Unil ya Bijé ya baam li ci binib bà ke te utingben bo ne.

³⁶ La gòh men, kí li kàareh uyo ke, ño kí le mituom kí ñe ijend yà ke we ní nno ni, kí fre kí sere Unil ya Bijé ya nun bó.»

³⁷ Uwien ni la, *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo ne ki wòknh binib Uwien ya gber; ne ní biire' la, u joh kí tí gòh Olifi ya siin ya juol bo.

³⁸ Ne udu ya nib ke bàareh u'saan Uwien ya duku ya luo bo kutenñesonsunku ki cengeh u'gber.

22

Bi kpaan' iye be rí ku Yesu

(Matie 26:1-5, 14-16; Mark 14:1-2, 10-11; San 11:45-53)

¹ Kpónò wà ña ñmabe ñòke ya nacenku kùà bi yih kù *Sufmbé ya Pak nno nekn' ní.

² Ne bitòtuòrcienb nin *Yiko ya wònwòknb nuunh bi li tien ma kí ku Yesu, ne kí ji fenge udu ya nib.

Sudas yíe wò rí kuore Yesu

(Mark 14:10-11; Matie 26:14-16)

³ Nen saan ne *Satan kòn' Sudas Iskariyot ya fèl ni. U yé *Yesu ya panpaakaab piik nin bile nno ya uba ne.

⁴ U jon' bitòtuòrcienb nin Uwien ya duku ya guguurb ya cienb saan, wò rí tí tòke be u li tien ma kí taa *Yesu kí ñukn be.

⁵ Bi'yenn songe' cèen, ne bi kpaan' buñobu ki ye bi li de wò ilike.

⁶ U tuo', ne kí nuunh u li ñe isen yà kí taa *Yesu kí ñukn be kí la cère linigol nno rí bende.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbé ya Pak

(Matie 26:17-29; Mark 14:12-26)

⁷ Lidaali là bi jeleh kpónò wà ña ñmabe ñòke ya nacenku nno baa'. Nen daali ne bi kòreh *Sufmbé ya Pak ya pefanfaan.

⁸ Ne *Yesu sòn' Pìer nin San kí tòke' be ki ye: «Jo men kí tí tien te Pak ya jier tí ji.»

⁹ Ne bi niire' wò ki ye: «A yíe tí tien ku'jier le saan-i?»

¹⁰ Ne u ye: «Cenge men, ní tí kòn' udu ni la, ní li le uje uba tuke liñuncuol kí cendeh ne. Ní paan u'bo, kí tí kò u li kò iden yà ní nno ni,

¹¹ kɪ tɔke udendaan ki ye: <Ti' Cenbaa ye wɔn nin u'panpaankaab li ji Pak ya nacenku ya jier ku le duku ni?>

¹² U li wuɔn nɛ lidututuɔl ya paaki ya ducienku kuba, bi bonde' kù ɲɔ. Nɪ tien kunacenku nnɔ ya jier kun ni.»

¹³ Bi bure' ki ti baa' ki laa' *Yesu bi tɔke' bɛ ki ye bi li le nà nnɔ kɛ, nɛ ki tien' kunacenku nnɔ ya jier.

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Korɛnt 11:23-25)

¹⁴ Tijier nnɔ ya jijiyo baa', nɛ *Yesu nin u'tondb kɛle' ki jinh.

¹⁵ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'nun là mɔn min nin ninbi rɪ taan kɪ ji kunacenku ya jier nɛ kɪ yaan rɪ jɛnde.

¹⁶ N tɔkeh nɛ nɛ, kimɛ ma ji li ji ku'jier kɪ tɪ baa uyo wà ku'tingi li tɔɔre kɪ wende Uwien ya bɛl ni.»

¹⁷ Nɛ ki taa' midaam, ki faare' Uwien ki ye: «Teke mɛn midaam miɛ kɪ gbiire.

¹⁸ N tɔkeh nɛ nɛ, ma ji li faa kɪ ɲu sibii ya daam, kɪ tɪ baa uyo wà Uwien ya bɛl li baa nɪ.»

¹⁹ Nɛ ki taa' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' bɛ, nɛ ki ye: «Nà sɔ yé n'gbɛnɛnt, n taa' ki de' nɛ. Li teh mɛn nnɔ kɪ li tien n'bó.»

²⁰ Bi jin' kɪ tɪ gben', nɛ u taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, nɛ ki ye: Midaam miɛ yé n'sɛm nɛ, ki wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtiefɛnku. Ninbi bo nɛ mɪ li puube.

²¹ «Liike mɛn, wà li kuɔre nni nnɔ kɛ niɛ saan ki jinh nin nni.

²² Unil ya Bijɛ li kpo Uwien sien' wɔ ma bo nɛ. Ama unil wà li kuɔre wɔ nnɔ, nɪ bre udaan bo.

²³ Nɛ u'panpaankaab cin' ki niireh tɔb ki teh: <Ti'ni ɲmɛ li tien ni ya bonn-i?>

»

Yesu ya panpaankaab findeh ticiɛnt bo

(Matie 18:1; 20:25-28; Mark 9:34; 10:42-45)

²⁴ Uyo uba nɛ *Yesu ya panpaankaab findeh nin tɔb wà li yé ucien bi'ni.

²⁵ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Idu ya bɛrb wɔbndeh i'nib nɛ, nɛ bà ɲmɔbe ticiɛnt bi'bo cɛrɛh bi yih bɛ binimɔnb.

²⁶ Ninbi yaam ɲa te nnɔ. Wà yé ucien ni'ni la, wɔ rɪ tien u'ba uwaal. Wà yé usɛnlier la, wɔ rɪ tien u'ba utons�nl.

²⁷ Wà teh tijier nin wà jinh, ɲmɛ cɛn' uɔ? Na yé wà jinh-ii? Nin nɛn kɛ ɲɔ min te ni'ni tɛn utons�nl nɛ.

²⁸ «Ninbi nɛ ɲikn' ka siere' ki dàan' nni uyo wà kɛ nɪ faa n'bo.

²⁹ Nɛn bo, n'Baa cɛrɛ' u'bɛl yé n'yaal ma nnɔ, n'mɔ li cɛrɛ lè rɪ li yé ni'yaal,

³⁰ ɲɔ nɪ li jinh ki ɲuh nin nni n'bɛl ni, kɪ kɛle mubɛrbiɛmu bo, kɪ bu Israyɛl yaab ya baamul piik nin ilɛ nnɔ tibuur.»

Yesu tɔke' Pier ki ye u li niɛ kɪ ye wà bɛn wɔ

(Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; San 13:36-38)

³¹ *Yesu tɔke' Simɔn ki ye: «Simɔn, Simɔn, liike *Satan miɛ' usɛn wɔ rɪ yoyoke nɛ tɛn bi yoknh kufenku ma bo ki ɲɛndɛh mibim nɛ.

³² Ama n kàare' ki de' sin ɲɔ a'tɛkɛjim la pɔrɛ ɲɛ. Uyo wà a liebe' nɪ ki paan' n'bo la, á saake a'ninjieɓ ya gbɛnɛnt.»

³³ Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, n li tuo bɛ rɪ pɛkn min nin sin, bii kɪ kpo nin ɲɛ mɔnɔn-a!»

³⁴ Nɛ *Yesu ye: «Pier, n tɔkeh ɲɛ nɛ, dinnɔ mɔnɔn, a li niɛ bolm mita kɪ ye ɲa bɛn nni nɛ kɪ yaan ukuɔje rɪ muɔ.»

Bonde mɛn ni'ba, nɪ yé lituɔl nɛ ni'bo

³⁵ Nε ki niire' bε ki ye: «N là sɔn' nε ma, ki ye ni la tuke like, ki la tuke kɔl, ki la taa tacaan nnɔ, ni là luɔ' niba-aa?» Nε bi ye: «Ta là luɔ' niba.»

³⁶ Nε u ye: «Fɛnfɛnnɔ wà ɲmɔbe bulikbu la, wɔ rɪ li tuke. Wà mɔ ɲmɔbe likɔl la, wɔ rɪ li tuke. Wà ɲa ɲmɔbe jusiek la, wɔ rɪ kuɔre u'lierku kí dε.

³⁷ N tɔkeh nε nε, kimε nà kɛlɛ' n'bo *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ li tien nε. Ni kɛlɛ' ki ye:

«Bi kaan' wɔ ki kpɔbn' idukond bó nε,
«bi li mɔnbe kí tien nni nnɔ nε fɛnfɛnnɔ.» »

³⁸ Nε bi ye: «Yonbdaan, liike-a mujusiemu mule sɔ.» Nε u tɔke' bε ki ye: «Nì li dɛkre.»

Yesu kàare' Olifi ya siin ya juɔl bo

(Matie 26:36-46; Mark 14:32-42)

³⁹ *Yesu ɲɛn' nɪ'saan ki jon' Olifi ya siin ya juɔl bo tɛn u tɪ rɪ joh uyo kε ma bo, nε u'panpaankaab mɔ paan' u'bo.

⁴⁰ U tɪ baa' nɪ'saan, nε ki tɔke' bε ki ye: «Li kàareh mɛn ɲɔ ki la lu biikm ni.»

⁴¹ Nε ki dàan' bε, ki jɛnde' waamu, ki gbaan' ki kàareh

⁴² ki teh: «N'Baa, a yíe la, cère ijend yíe rɪ jɛnde nni. Ama la cère n ya yíem rɪ tien, cère a'yaam rɪ tien.» [

⁴³ Nɛn saan nε Uwien ya tond uba ɲɛn' paaki bó ní, ki baa' u'saan ki saake' u'gbɛnɛnt.

⁴⁴ *Yesu ya yɛnm saa' ki tɪ kɛnde', nε u tùɔre' ki kàare' nin inunmɔn; nε kutɔntɔnku ɲɛh wɔ ki naan misɛm ki tuoreh tingi ni.]*

⁴⁵ U kàare' ki gbɛn' nε ki fii' ki liɛbe' u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi'yɛnm saa' ki gbien', bi dɔ ki gɔh,

⁴⁶ nε u ye: «O! Nì tuo', ni dɔ ki gɔh-ɔɔ? Fii mɛn, kí li kàareh ɲɔ ki la lu biikm ni.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; San 18:3-11)

⁴⁷ *Yesu laan biε ki lienh nε linigol liba puɔ' bi'bo, bi yih wà Sudas, u yé *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba nnɔ le bε usɛn. U nɛkn' *Yesu nε ki lɔkn' wɔ.

⁴⁸ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Sudas! A li lɔkn Unil ya Bijε nε kí kuɔre wɔ-ɔɔ!»

⁴⁹ *Bà te nin Yesu nnɔ laa' nà benh nɛ rɪ tien, nε ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, tí taa mujusiemu kí gɛgɛ bε-ɛɛ?»

⁵⁰ Nε bi'ni uba taa' kijusiek ki gɛ' ki paare' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ya tonsɔnl uba ya nɔjietubl.

⁵¹ Nε *Yesu ye: «Dàan mɛn, nì li dɛkre», nε ki mɛ' utonsɔnl nnɔ ya tubl nnɔ ki cère' u faake'.

⁵² Nε ki tɔke' bitɔtuɔrciɛnb nin Uwien ya duku ya guguurb ya ciɛnb nin *Sufmɛ ya ciɛnb bà baa' bε rɪ lá cuo wɔ nnɔ ki ye: «Nì tuke mujusiemu nin ilɛnbɛn nì lá cuo nni tɛn n yé udukond nε-a!

⁵³ N là te nin nε Uwien ya duku ya luɔ bo idaan kε, nε na cuo' nni. Ama fɛnfɛnnɔ ninbi nin ubiɛɔ ya tuɔm ya yo nε baa'.»

Pier niε' ki ye wa ben Yesu

(Matie 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; San 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Nɛn saan nε bi cuo' *Yesu ki taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn den. Nε Pier pɛ bi'bo ki te fɔnfɔkm.

⁵⁵ Bi sère' umu uluo ya siik, nε ki kèlɛ' ki jebe' wù. Pier mɔ baa' ki kèlɛ' bi'ni.

* **22:44** Bi kpíe' ki kɛlɛ' tighɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 43 nin 44 ɲa te tu'ni.

⁵⁶ Upiitonsɔnl uba laa' wɔ u kɛ umu saan, nɛ u caan' u'bo inun ki ye: «Uje wuɔ nɔ mɔ bi te nin *Yesu nɛ.»

⁵⁷ Nɛ u niɛ' ki ye: «Upii, ma bɛn wɔ.»

⁵⁸ Nɛ Pɛr ye: «Kayi! Ma yɛ bi'yɔ.»

⁵⁹ Nɛ tien tɛn kukurku kuba, nɛ unitɔ mɔ len' ki ye: «Nɛ yɛ imɔn nɛ, uje wuɔ mɔ bi te nin *Yesu nɛ, kimɛ u yɛ Galile yɔ nɛ.»

⁶⁰ Nɛ Pɛr jiin' wɔ ki ye: «Uje, ma bɛn a ye a ye bɔ.» U laan biɛ ki lienh nɛ ukuoje pɔk ki muɔ'.

⁶¹ U ya yɔ nɛ Yonbdaan jɛbe' ki caan' Pɛr bo inun. Nɛ Pɛr tiere' Yonbdaan bi tɔke' wɔ ma ki ye: «Dinnɔ, a li niɛ bolm mita kɛ ye ɲa bɛn nni nɛ kɛ yaan ukuoje nɛ muɔ nno.»

⁶² Nɛ u fii' ki nɛn' saali, ki ti muɔ' ki gbiende' cɛɛn.

Biguguurb sukreh Yesu ki yieke ki nɛh wɔ

(Matie 26:67-68; Mark 14:65)

⁶³ Nɛn saan nɛ binib bɔ gu *Yesu nno leh wɔ, ki yieke ki nɛh wɔ,

⁶⁴ ki taa' kukpɛlcɛku ki pibn' u'nun bɔ, ki tɔkeh wɔ ki teh: «Bukre' wɔ nɛ' nɛ.»

⁶⁵ Nɛ ki liebe' ki sukreh wɔ isuk mɔ i yɛbe.

Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab bun' Yesu tibuur

⁶⁶ Nɛ faa' kutɛnɲɛsɔnsɔnku, nɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb nin bitɔtuɔrciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ taan', ki cɛrɛ' bi taa' *Yesu ki baa' bi'buur ya cɛkl yaab saan.

⁶⁷ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yɛ Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ la, tɔke tɛ.» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «N tɔke' nɛ mɔnɔn la, na li li teke kɛ ji.

⁶⁸ N ti niire' nɛ iniire mɔ la, na nɛ jiin nni.

⁶⁹ Ama kɛ nɛ fɛnfɛnnɔ kɛ taa kɛ li joh, Unil ya Bijɛ li kɛle Uwien, mituɔm kɛ ya daan ya jɛ bɔ.»

⁷⁰ Nɛ bi'kɛ ye: «Nɛn mɛn la, a yɛ Uwien ya Bijɛ nɛ-a!» Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Ninbi mɔnɔn len' bɛ te, n yɛ wɔn nɛ.»

⁷¹ Nɛn saan nɛ bi ye: «Ta ji nuunh mɔnkunl, tinbi mɔnɔn cii' u'ɲɔbu ni.»

23

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; San 18:28-38)

¹ Nɛ bi'kɛ fii', ki taa' *Yesu ki jon' Pilat saan,

² ki cin' ki biindeh wɔ ki teh: «Ti laa' uje wuɔ sureh ti'du ya nib nɛ bɛ nɛ kpɛr, ki tɔkeh bɛ ki teh, bi la ji nɛ li pɛh ubɛrciɛn Sesa lɛnpɔ, ki teh u yɛ Uwien ya Nigendkɛ Kristo, ubɛr nɛ.»

³ Nɛ Pilat niire' wɔ ki ye: «Sin, a yɛ *Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Sin nɛ ye nno.»

⁴ Nɛ Pilat tɔke' bitɔtuɔrciɛnb nin linigol nno ki ye: «Ma laa' uje wuɔ ya biil.»

⁵ Nɛ bi niikeh ki teh: «U wɔknɛh Sude ya tinfɛnm kɛ ni nɛ, ki cɛrɛh binib kpɛrɛh. U cin' Galile ya tinfɛnm ni nɛ, ki ɲmɔɲmɔbe ki lɔ baa' niɛ saan.»

Herod bun' Yesu tibuur

⁶ Pilat cii' nno ma nno, nɛ ki niire' ki ye: «Uje bugbɛn yɛ Galile yɔ nɛ-ɛɛ?»

⁷ Pilat cii' *Yesu nɛn' Galile ma nno, nɛ u yɛ bɛ nɛ taa wɔ kɛ jo Herod saan, kimɛ Herod nɛ likɛh Galile ya nib, ki te Yerusalem ni i ya dɛn.

⁸ Herod laa' *Yesu ma nno, nɛ u'ɲɛnm sɔnge cɛɛn, kimɛ u lɔ cii' u'bɔ, nɛ ki nuunh wɔ nɛ lɛ wɔ nɛ ti wuɔke', ki daan wɔ nɛ tien miyɔkm ya bonn ɲɔ wɔ nɛ lɛ.

⁹ U niire' *Yesu iniire i yɛbe, ama *Yesu ɲa jiin' wɔ ɲɔbonl.

¹⁰ Bitətuərɕienb nin *Yiko ya wənwəknb mə te ni'saan ki biindeh wə ufaa bo.

¹¹ Herod nin u'sojambɛ liike' wə fənm, ki lɛ' wə, nɛ Herod taa' kulierku kuba, ku mən cɛn ki golv' wə, ki cɛrɛ' bi taa' wə ki jiin' Pilat saan.

¹² Herod nin Pilat ɲa là ɲmɛ. Nɛn daali nɛ bi ɲmaake'.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpɛ mikuum

(Matie 27:15-26; Mark 15:6-15; San 18:39-19:16)

¹³ Nɛn saan nɛ Pilat yin' bitətuərɕienb nin *Sufmbɛ ya cɛnɛb nin udu ya nib,

¹⁴ ki təkɛ' bɛ ki ye: «Ni taa' uɛ wuɔ ki baa' n'saan ki ye u gaandeh binib nɛ. Nɛn bo nɛ n bun' wə tibuur ni'kɛ ya nun bó, ki niire' wə iniire ni biindeh wə isɛn yá ni nnə, ka laa' u bii' bə.

¹⁵ Herod mə ɲa laa' u bii' bə. Nɛn bo nɛ u jiin' wə ní ti'saan. Tə, wa tien' nà kpɛ kuum.

¹⁶ Nɛn bo, n li cɛrɛ bɛ ní nɛ wə nɛ, kɪ taa wə kɪ wiɛ.»

¹⁷ [Binl kɛ binl, kunacenku nnə ya yo la, Pilat nɛndeh lipekl ya nil uba nɛ ki wiɛnh.]*

¹⁸ Nɛ bi'kɛ taan' ki wuure' ki ye: «Ku uɛ wuɔ nə, kɪ wiɛ tɛ Barabas.»

¹⁹ Bi là cuo' Barabas ki pekn', kimɛ u là cɛrɛ' binib kpi' udu ni, nɛ ki ku' unil mɔ.

²⁰ Pilat yíɛ wə ní wiɛ *Yesu ma nnə, nɛn nɛ cɛrɛ' u liebe' ki len' nin binib nnə.

²¹ Ama bɛ ní wuureh nɛ ki teh: «Kpɛ wə udəpənpən bo! Kpɛ wə udəpənpən bo!»

²² Nɛ u tí niire' bɛ nta bo ki ye: «U tén ki bii' li lɛ biil bɛ nɛ? Min ɲa laa' u tien' nà ni kpɛ kuum. N li cɛrɛ bɛ ní nɛ wə nɛ, kɪ taa wə kɪ wiɛ.»

²³ Ama bi niikeh ki wuureh ufaa bo nɛ ki teh bɛ ní kpɛ wə udəpənpən bo. Bi wuure' ki tí faake'

²⁴ nin Pilat, nɛ u gbɛle' ki tuo' bi ye ma.

²⁵ U pekre' Barabas wà là cɛrɛ' binib kpi' udu ni, ki ku unil mɔ nnə ki wiɛ'. Bi là ye wə ní wiɛ' wən nɛ. Ama *Yesu wən, u taa' wə ki de' bɛ bɛ ní ti tien wə bi yíɛ ma nɛ.

Bi kpɛ' Yesu udəpənpən bo

(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; San 19:17-27)

²⁶ Bi taa' *Yesu ki bure'. Bi joh ma nnə nɛ ki tí cende' uɛ uba bi yih wə Simən, u yé Sirɛnn ya du ya nil nɛ, ki nɛn' ikpään bó ní. Bi cuo' uɛ bugbɛn ki wəbn' ki bukn' wə udəpənpən nɛ u pɛ *Yesu ya puoli bó.

²⁷ Linigociɛnl pɛ *Yesu bo. Bi'ni biba yé bipiib nɛ, ki muɔh ki kpɛndɛh u'bo.

²⁸ *Yesu jiebe' ki liike' bɛ, nɛ ki ye: «Yerusalem ya piibe, la muɔh mɛn min bo, li muɔh mɛn ninbi nin ni'bumu bo.

²⁹ Kimɛ uyo uba wɛ ní bi li len kɪ ye: «Bipiib bə yé inɔl, ka maa', ka ɲaan' nnə yaam tu.»

³⁰ U ya yo nɛ binib li təkɛ ijuɔn kɪ ye: «Bere mɛn kɪ nɛkn ti'bo», kɪ təkɛ igbɛngbɛn mə kɪ ye: «Lɛkn mɛn ti'bo.»

³¹ Kimɛ bi teh udəsənge nə la, bi ji li tien mila udəkuon-i?»

³² Bi là tuke' idukond ile mə, bɛ ní ti taan kɪ ku yɛn nin Yesu.

³³ Bi tí baa' niba saan, bi yih nɛ «Kuyukpəbku ya Bùol.» Nɛn saan nɛ bi kpɛ' *Yesu udəpənpən bo, nɛ ki kpɛ' idukond ile nnə mɔ. Bi kpɛ' uba u'nojie bó, ki kpɛ' utə u'ɲogɛn bó.

* **23:17** Bi kpɛ' ki kele' tigbont tà nnə ya tuba ni migbiirm 17 ɲa te tu'ni.

34 [Nε *Yesu ye: «N'Baa, fère bε bi'biere, kime ba ben bi teh nà.»][†] Sojambe taa' u'wengolkaar ki fùòre' imúon ki gbiire' tù.

35 Nε udu ya nib se ki likeh. *Sufmbε ya cienb ben leh *Yesu nε ki teh: «U ηmien' bitòb nε. U yé Uwien ya Nigendkε Kristo la, wò rí ηmien u'ba mα.»

36 Sojambe nnα mα sukreh wα, ki nekn' wα ki taa' midεηmijmiiikm ki tende' wα,

37 nε ki ye: «A yé *Sufmbε ya ber la, ηmien a'ba-a!»

38 Bi là kele' ki tēbn' u'yul ya paaki bó, ki ye: «*Sufmbε ya ber sα nα.»

39 Idukond yà bi kpε' yé idəpənpən bo nnα ya uba mα sukreh wα ki teh: «ŋa yé Uwien ya Nigendkε Kristo bi? Ŋmien a'ba ŋα kí ηmien ti'mα!»

40 Nε udukondtα nnα tien' u'bo ki ye: «Tinbi nin wən taan' ki laa' utudere uba, nε ŋa fenge Wien-a!

41 Tinbi yaam kpε' utudere wuu nε, kime bi tien' tε ti'tùon kpε ma bo nε. Ama wən ŋa tien' biere iba.»

42 Nε ki ye: «Yesu, a lá jin' a'bel uyo wà la, á li tien n'bó.»

43 Nε *Yesu jiin' wα ki ye: «N tōkeh ηε imòn nε, dinnα mənən a li te nin nni Uwien den nε.»

Yesu ya kuum udəpənpən bo

(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; San 19:28-30)

44 Ní là tuo kuwensiiku ya yo nε, ní ci' ki blike' utingben kε bo ki tí baa' kutaajuaku tikur tuta ya yo.

45 Wien ŋa ji ñeh nε kukpəlcəkpekpiekku kùà bore' Uwien ya duku ni bolm mile nnα kere' ku'siik ni.

46 U ya yo nε *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «N'Baa, n taa' n'miel ki ηukn' ηε.» U len' nnα ki tí gben', nε ki kpo'.

47 Sojambe kobk ya cien laa' nnα ma nnα, nε ki pəke' Uwien ki ye: «Uje wuo manbe ki yé ugbeməndaan nε.»

48 Binib bà kε baa' ligol bε rí lá liike nnα, laa' tibont tà kε tien', nε ki liebe' ki kunh nin uyensaa.

49 Binib bà kε ben wα nin bipiib bà ñen' Galile ya tinfenm bó ní, ki pε u'bo nnα, se fənfəkm ki likeh.

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; San 19:38-42)

50-51 Uje uba là te, bi yih wα Yosef, u ñen' *Sufmbε ya du uba ni, nε bi yih wù Arimate. U là yé *Sufmbε ya buur ya cεkl yaab ya uba nε, ki cuube, ki yé unimòn, ki gu Uwien ya bεl li baa ní uyo wà. Wa là tuo' u'təb ye bε rí tien ma, nε ka kuon' u'ba bi'tùon ni.

52 U jon' Pilat saan ki tí tōke' wα ki ye wα rí cēbe wα *Yesu ya gbənənt ŋα wα rí jiin tù udəpənpən bo ki tí sube.

53 Pilat tuo', nε Yosef jiin' *Yesu ya gbənənt udəpənpən bo, ki taa' kukpəlciekku ki tēntən' tù, ki taa' ki tí ble' ufele ni. Bi là cube' ufele nnα kujətenku kuba ya kεle ni nε, ka laan sube' nil len[‡].

54 Ní là yé lidaali là bi bondeh Saba nε, nε Saba bugben benh wα rí cin.

55 Bipiib bà là ñen' Galile ya tinfenm bó ní ki pε *Yesu bo nnα, paan' Yosef bo, ki tí laa' ufele nnα, ki laa' bi taa' *Yesu ya gbənənt ki ble' len ma bo.

56 Bipiib nnα liebe' ki kun', ki tí bonde' ləfina nin mikpəm. Nε ki juore' ki fuore' *Saba ya daali liwəbl ye ma bo.

[†] 23:34 Bi kpιε' ki kele' tigbont tà nnα ya tuba ni, «N'Baa, fère bε bi'biere, kime ba ben bi teh nà» ŋa te tu'ni.

[‡] 23:53 Liike Matie 27:60.

24

Yesu mēkre' bitenkpiib ni

(Matie 28:1-10; Mark 16:1-8; San 20:1-10)

1 *Saba ya daali gēbre', kutaaku kua li faa nnə, nē bipiib nnə wəre' ki fii', ki taa' bi lā bonde' mīkpəm mā mi'nu ŋmē nnə ki jon' likul bó.

2 Bi tī baa', ki laa' kutenku kua bi lā taa' ki bliin' likul nnə ŋa ji bi.

3 Nē bi kōn' ka laa' Yonbdaan *Yesu ya gbēnt.

4 Nī beke' bē cēen nē ba ji bēn bi li ye bā. I ya tāan bo nē bi laa' bijeb bile baa' ki lā sere' bi'saan, ki guo tikpelcer tū windeh ki dānbeh inun bó.

5 Bujəwaanbu cuo' bipiib nnə, nē ba ji kaabe' ki liike' bijeb nnə, nē bi niire' bē ki ye: «Bē tien' ni nuunh unifuob bitenkpiib ni?

6 Wa ji te niē saan. U mēkre'-a. Tiere mēn u lā tōke' nē ki ye bā uyo wā u laan lā te Galile ni nnə.

7 U lā ye «Nī kpē bē rī taa Unil ya Bijē kī ŋukn bibiēdenb, bē rī kpē wə udəpənpən bo, ŋə wienta daali wə nī mēkre bitenkpiib ni nē.» »

8 Nēn saan nē bipiib nnə tiere' *Yesu la len' ki ye bā.

9 Bi siere' likul nnə saan ki liebe' ki kun', ki taa' tigber nnə kē ki tōke' *Yesu ya tondb piik nin uba nnə nin binitəb bā kē mō lā pē u'bo nnə.

10 Bipiib nnə ya yel si: Mari Madelēnn nin Sann nin Mari Saak ya naa. Bēn nin bipiitəb nē taa' tigber nnə ki tōke' *Yesu ya tondb.

11 Bi tōke' bē ma nnə nē bi maaleh ki teh nī yé mijərleñm nē, nē ka teke' tigber nnə ki jin'.

12 Nēn saan nē Pier fii' ki sēn' ki jon' likul nnə saan, ki gbien' ki liike', ki laa' kukpēlcieku nnə baba nē dō len. Nibonn nā tien' nnə cuo' wə miyək m cēen, nē u liebe' ki kun'.

Yesu cēre' u'panpaankaab bile laa' wə Emayus ya sēn ni

(Mark 16:12-13)

13 Nēn daali nē *Yesu ya panpaankaab ya bile joh udu uba bó bi yih wū Emayus. Kī nē Yerusalem kī tī baa udu nnə nī te tēn kōnsini piik nin uba nē.

14 Bi joh ma nnə nē ki lienh tibont tā kē tien' nnə bó.

15 Bi lienh ki nieh nin tōb uyo wā nnə, nē *Yesu nēnde' bē, bi tōke ki joh.

16 Nī libe' bi'yēnm nē ba bēnde' wə.

17 U niire' bē ki ye: «Nī cuonh ki lienh bē ya gbēr nē?» Bi'yēnm saa' nē bi sere'.

18 Bi'ni bi yih wā Kleyopas nnə jīin' wə ki ye: «N maale' ki ye sin baba nē te Yerusalem nī, ka bēn nā tien' len idēn yīe nō.»

19 Nē u ye: «Bē ya bonn tien'-i?» Nē bi tōke' wə ki ye: «Tī lienh nā tu' Nasaret ya *Yesu nnə ya gbēr nē. U lā yé *Uwien ya nōbonsəknl nē, ki ŋmōbe mituəm u'leñm nin u'tuon kē nī, binib nin Uwien ya nun bó.

20 Ama ti'yaab bā yé bitətuərcienb nin ti'du ya cienb taa' wə ki tī ŋukn' Erom ya cienb, bi bun' wə ki ye u kpē mikuum, nē kī kpē' wə udəpənpən bo.

21 Tinbi lā daan ki ye wōn nē li teke tinbi Israyel yaab kī wīe. Nin ti'dēndēn kē ŋə tibont nnə kē tien' ma dinnə wienta sə.

22 Ama ti'cēkl ya piib biba tōke' tē tigber tuba tū jin' tē. Bi wəre' ki fii' ki jon' likul bó,

23 ka tī laa' *Yesu ya gbēnt, nē ki liebe' nī ki lā tōke' tē ki ye Uwien ya tondb biba baa' bi'saan ki tōke' bē ki ye u fuobe.

24 Nē ti'yaab biba mō jon' likul nnə bó, ki tī laa' nī te tēn bipiib nnə len' ma nē. Ama wōn wōn, ba laa' wə.»

25 Nē *Yesu tōke' bē ki ye: «O, bijebē, mibēnm nē pōre' nē. Na teke' *Uwien ya nōbonsəknb lā len' nā kē nnə tonm.

26 Nĩ kpɛ Uwien ya Nigendkɛ Kristo ń jènde nɛ kɪ yaan Uwien ń kpɛkɛ wɔ.»

27 Nɛ ki cin' ki tɔkeh bɛ nà kɛ keke' u'bo Uwien ya gbɔnt ni nnɔ. U cin' ki tɔkeh bɛ Moyis là keke' nà u'bo nɛ ki tɪ baa' *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ kɛ mɔ là keke' nà.

28 Bi tɪ nɛkn' bi joh udu wà ni nnɔ, nɛ *Yesu tien' tɛn u ye wɔ ń gèbre nɛ.

29 Nɛ bi cɛkn' wɔ ki ye wɔ ń juore bi'saan, uwien benh wù ń lu nɛ, nĩ li biire na ń wuoke. Nɛ u juore' bi'saan.

30 Bi kèlɛ' bɛ ń ji uyo wà nnɔ, nɛ u yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ' ki de' bɛ.

31 Nɛn saan nɛ bi'yɛnm cɪbre', bi bɛnde' wɔ, nɛ u pɔk ki fele'.

32 Nɛ bi tɔke' tɔb ki ye: «U bi lienh ki tũɔreh ki tɔkeh tɛ *Uwien ya gbɔnku ya gber ya tingi usɛn ni ma nnɔ, nà bi siɛnh tɪ'fɛl ni tɛn umu-uu?»

33 Nɛ bi fii' ki liɛbe' Yerusalem i ya tãan bo ki tɪ laa' *Yesu ya tondɔ piik nin uba nnɔ nin binitɔb taan' ki tɛ.

34 Bi tɔke' bipanpaankaab bile nnɔ ki ye: «Yonbdaan mɔnbe ki mɛkre'. U cère' Simɔn laa' wɔ.»

35 Nɛ bipanpaankaab bile nnɔ mɔ tɔke' bɛ nà tien' usɛn ni, ki tɔke' bɛ ki ye bi bɛnde' wɔ uyo wà u kɔkuɔ' kpɔnɔ nnɔ nɛ.

Yesu cère' u'panpaankaab piik nin uba laa' wɔ

(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; San 20:19-23; Itũon 1:6-8)

36 Bi lienh bi'ɲɔbu ɲa lu', nɛ *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye: «Li tɛ mɛn uyɛnduan nĩ.»

37 Nĩ fɛnde' bɛ ki gbien', bujɛwaanbu cuo' bɛ, kimɛ bi maaleh ki teh nĩ yé ufɛnfɛnd nɛ.

38 Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' nĩ cuo' nɛ bujɛwaanbu, ni maaleh milele?

39 Liike mɛn n'nuɔ nin n'taan, min li nɛ. Mɛ nni mɛn kɪ liike, ni li lɛ n ɲmɔbe tigbɛnɛnt nin ikpɔb. Fɛnfɛnd ɲa ɲmɔbe gbɛnɛnt ki niireh nin kpɔbl.»

40 U lienh nnɔ uyo wà nnɔ, nɛ ki wɔngɛh bɛ u'nuɔ nin u'taan.

41 Nɛn saan nɛ bi'yɛnm sɔngɛ', ama ba laan teke' ki jin' ki ghen', ki biɛ ki tɛ miyɔkm nĩ. Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Nĩ ɲmɔbe niba libuɔl liɛ ń ji-ii?»

42 Bi de' wɔ lijɛnjenpulkaal liba.

43 Nɛ u teke', ki ɲmɔn' bi'nun bó.

44 Nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «N laan là tɛ nin nɛ uyo wà nnɔ, n là tɔke' nɛ ki ye: nĩ kpɛ Moyis là keke' nà nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ là keke' nà nin nà kɛ keke' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni n'bo nnɔ, kɛ ń tien nɛ.»

45 Nɛn saan nɛ u cɪbre' bi'yɛnm bɛ ń fre kɪ cii nà keke' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ya tingi.

46 Nɛ ki tɪ tɔke' bɛ ki ye: «Nĩ keke' ki ye nĩ kpɛ Uwien ya Nigendkɛ Kristo ń jènde, ki kpo kɪ mɛkre bitɛnkpiib ni wienta daali.

47 Bi li tɔke uɲɛndun ya nib kɛ n'gbɛr, kɪ ye bɛ ń lèbre bi'tetɛm ɲɔ Uwien ń fère bɛ bi'biere. Bi li cin Yerusalem ni nɛ kɪ li tɔkeh tũ.

48 Ninbi nɛ yé n'mɔnkunb tibont nnɔ kɛ bo.

49 Min nin n'yul nɛ li cère nĩ lɛ n'Baa là pũon' ki ye u li de nɛ nà nnɔ. Nĩ li tɛ Yerusalem ni, kɪ tɪ baa lidaali là ni li lɛ mɪtuɔm mál li ɲɛ paaki bó nĩ nnɔ.»

Yesu don' paaki bó ma bo

(Mark 16:19-20; Itũon 1:9-11)

50 *Yesu taa' bɛ ki jon' Betani ya du bó ya keke, ki tɪ yuon' u'nuɔ ki tien' bɛ Uwien ya mɔnm.

51 U tɛh bɛ Uwien ya mɔnm uyo wà nnɔ, nɛ ki dään' bɛ, Uwien cère' u don' paaki bó.

52 Bi gbaan' ki kpɛkɛ' wɔ, nɛ ki liɛbe' Yerusalem nin uyɛnsɔngciɛn.

⁵³ Bi là tuu ki te Uwien ya duku ya luo bo nε ki pèkeh Uwien.

Tigbɛmɔnmɔnt tɑ San kele' tũ nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond San nɛ kele' kugbɔnku kuu nnɔ. U yie binib ɔ bɛnde Yesu yɛ udaan wɑ nɛ. Yesu yɛ Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ. Wɔn nɛ liebe' ki yɛ Uwien ya Bijɛ.

San kele' tigbɛmɔnmɔnt ma bo nnɔ bore' nin Matie nin Mark nin Luk kele' tũ ma bo. U yie binib ɔ tũɔre kɔ cii Yesu tien' tibont tɑ nin u len' tɑ nnɔ ya tingi nɛ. San ya gbɔnku ya cincinm (1:1-18) u tɔkeh binib ki teh Yesu bugbɛn nɛ yɛ Uwien ya ɔɔbɔnl. U lɑ te nin Uwien nɛ haali ucincinyo nɛ ki baa' ki lɑ kɔn' nin binib (1:1-18).

San ya gbɔnku gbiire' ibɔk ile nɛ. Libɔkkpiekl ni (1:18-12:50), San lienh Yesu tien' miyɔkm ya bont tɑ nnɔ bɔ nɛ. U tien' tũ ki tɔ dukn' bolm milole nɛ. Tu ya bont nɛ wɔngeh ki teh Yesu yɛ Uwien ya Bijɛ. Sufmbe ya ciɛnb tuu ki findeh nin wɔ ki teh u taah u'ba ki kpɔandeh Uwien nɛ, ki kɛndeh Saba ya daali ya yiko bo. Yesu take' binib ki yɛ wɔn nɛ yɛ tijier tɑ dienh limiel, ki yɛ kuwenwenku kua wendeh uɔɛndun.

Libɔkkliekl ni (13:1-21:25), San liebe' ki yɛ Yesu nɛ yɛ usɛn wɑ unisaal li kpɛn wũ ki baa Baa Uwien saan, ki liebe' ki yɛ Yesu siere' uɔɛndun wuu ni ki liebe' u'Baa bɔ (iyul 13-17). Li ya bɔkl ni San lienh bi cuo' Yesu ma bo, ki bun' wɔ tibuur ki yɛ u kpɛ mikuum, ki kpɛ' wɔ uɔɔɔɔɔɔɔɔ ma bo nɛ. U mɛkre' bitenkpiib ni, ki cɛre' u'panpaankaab laa' wɔ u fuobe (iyul 18-21).

Yesu Kristo nɛ yɛ Uwien ya ɔɔbɔnl

¹ Uwien ɔa laan lɑ ɔɛn' uɔɛndun ma nnɔ ki laa' Liɔɔbɔnl te nɛ. Li lɑ te nin Uwien nɛ, ki yɛ Uwien.

² Li lɑ te nin Uwien nɛ micincinm.

³ Uwien lɑ ɔɛn' tibont kɛ nin len nɛ. Uwien ɔa ɔɛn' bonn niba ɔa la te ni'ɛɛnm ni.

⁴ Len nɛ yɛ limiel ya daan. Limiel nnɔ nɛ dienh binib kuwenwenku.

⁵ Kuwenwenku nnɔ wendeh licinɔunl ni, nɛ licinɔunl ɔa fre' ki kpiin' kũ.*

⁶ Uwien sɔn' unil uba nɔ, bi yih wɔ San.

⁷ U baa' wɔ ɔ kun kuwenwenku nnɔ bo imɔn nɛ, ɔa wɔn bo binib kɛ ɔ teke kũ ki ji.

⁸ Wɔn ɔa yɛ kuwenwenku nnɔ, ama u baa' wɔ ɔ kun ku'bo imɔn nɛ.

⁹ Kũ yɛ kuwenwenmɔnku kua baa' uɔɛndun ni kũ ɔ wende binib kɛ nɛ.

¹⁰ Uwien ɔɛn' uɔɛndun nin Liɔɔbɔnl nnɔ nɛ. Li baa' uɔɛndun ni ama uɔɛndun ya nib ɔa bɛnde' lɛ.

¹¹ Li baa' li'yaab saan, nɛ li'yaab ɔa teke' lɛ.

¹² Ama binib bɑ kɛ teke' lɛ nnɔ, bi teke' lɛ ki jin' nɛ, nɛ li de' bɛ usɛn bɛ ɔ li yɛ Uwien ya bumu.

¹³ Bi yɛ Uwien ya bumu ma nnɔ, na yɛ u maa' bɛ tɛn unisaal maa' mubumu ma bo nɛ, Uwien nɛ yie ki cɛre' bi yɛ u'bumu.

¹⁴ Liɔɔbɔnl nnɔ tien' li'ba unisaal, ki baa' ki lɑ kɔn' ti'ni, ki teh tinimɔnt cɛɛn, ki tɔkeh tigbɛmɔnt baba. Ti laa' u'kpɛke. Ukpɛke wɑ u'Baa Uwien de' wɔ wũ, kime u yɛ u'bubaabk nɛ.

* 1:5 Bi li fre kɔ lebre licinɔunl ɔa fre' ki kpiin' kũ ki yɛ licinɔunl ɔa teke' kũ mɔ.

¹⁵ San kun' u'bo imòn ki kpaande' ki ye: «N là lienh wòn bọ nẹ ki teh wà li paan n'bo ní nnọ cẹn' nni, kime u là te ki laa' ba laan maa' nni.»

¹⁶ U'nimànt ni nẹ u de' ti'kẹ bupaabu, ki li liebe kị de te bù kị pukn.

¹⁷ Imòn, Moyis nẹ là de' te *yiko. Tinimànt nin tighemànt tun wòn, *Yesu Kristo nẹ baa' nin tũ.

¹⁸ Uba ọa kpele ki laa' Wien. Ama u'Bijebaab wà yé Uwien ki te nin Uwien nnọ nẹ cèrè' ti bende' wọ.

San wà siih binib Uwien ya ñunm ya gber

(Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; Luk 3:1-18)

¹⁹ Sufimbẹ ya cienb bà te Yerusalem ni nnọ sọn' bitətuərkaab nin Lefi yaab† San saan, nẹ bi ti'niire' wọ ki ye: «A yé ọmẹ nẹ?»

²⁰ Nẹ San kun' imòn ki ye: «Min ọa yé Uwien ya Nigendkẹ Kristo.»

²¹ Nẹ bi liebe' ki niire' wọ ki ye: «A nín yé ọmẹ? A yé Eli nẹ-ẹẹ?» Nẹ u ye: «Ma yé Eli.» Bi ti'niire' wọ ki ye: «A yé *Uwien ya ñabonsəknl wà li baa ní nnọ nẹ-ẹẹ?» Nẹ u ye: «Hhn.»

²² Nẹ bi ti'niire' wọ ki ye: «A nín yé ọmẹ nẹ? A bugben tọke te a yé udaan wà, ọa ti bende ti li ti jiin bà sọn' te ní nnọ kị ye bà.»

²³ Nẹn saan nẹ San jiin' bẹ ki ye: «N yé wà wuureh kupenpelku ni ki teh: «Tùore mẹn kị cubn Yonbdaan ya sẹn,» nnọ nẹ. *Uwien ya ñabonsəknl Esayi là len' nnọ nẹ.»

²⁴ Bi sọn' binib bà San saan nnọ ya biba là yé *Farisienmbẹ nẹ.

²⁵ Bi liebe' ki niire' wọ ki ye: «Ọa yé Uwien ya Nigendkẹ Kristo, ka yé Eli, ka yé *Uwien ya ñabonsəknl wà li baa ní nnọ mọ la, bẹ nín tien' a siih binib Uwien ya ñunm-i?»

²⁶ Nẹ u tọke' bẹ ki ye: «Min taah miñunm nẹ ki siih binib Uwien ya ñunm. Ama uba te ni'siik ni, na bẹn wọ.

²⁷ U pẹ n'puoli bó ní nẹ, ama ma kpe ní lore u'taceningben mənən.»

²⁸ Ni'kẹ là tien' Betani ya du ni nẹ, Suden ya kpenpuol bó. San là siih binib Uwien ya ñunm nẹn saan nẹ.

Yesu nẹ yé Uwien ya Pebuk

²⁹ Kutaaku faa', San laa' *Yesu we ní u'saan, nẹ u ye: «Liike mẹn, Uwien ya *Pebuk kà ñendeh unğundun ya nib ya biere nnọ sọ.

³⁰ N là tọke' wòn ya gber nẹ ki ye uje uba pẹ n'puoli bó ní ki cẹn' nni nnọ, kime u là te ki laa' ba laan maa' nni.

³¹ Min mənən ọa là bẹn udaan wà nẹ, ama n baa' ki siih binib Uwien ya ñunm ọa Israyel yaab nẹ ní bende wọ.»

³² Nẹ San tọke' binib ki ye: «N laa' *Mifuoñaanm ñen' paaki bó ki jiinh ní, ki naan unenjel, kị lá te u'bo.

³³ Min mənən ọa là bẹn udaan wà nẹ, ama Uwien wà sọn' nni ní li siih binib u'ñunm nnọ, nẹ tọke' nni ki ye n li le *Mifuoñaanm jiire' ní kị lá te uje uba bo. Wòn nẹ li cèrè *Mifuoñaanm ní jiire ní binib bo.

³⁴ N laa', nẹ ki kun' imòn ki ye wòn nẹ yé Uwien ya Bijẹ.»

Bà kpié' ki tien' Yesu ya panpaankaab

³⁵ Kutaaku faa', nẹ San tí te ni'saan nin u'panpaankaab bile.

³⁶ U laa' *Yesu gèbreh, nẹ u caan' u'bo inun, ki ye: «Liike mẹn, Uwien ya Pebuk sọ.»

³⁷ San ya panpaankaab bile nnọ cii' u len' nà, nẹ ki paan' *Yesu bo.

† 1:19 Lefi yaab yé binib bà là toreh bitətuərkaab Uwien ya duku ni nẹ.

38 *Yesu jibebe', ki laa' bi pɛ u'bo, nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni yie ba?» Nɛ bi ye: «Rabi, a te lɛ saan-i?» Rabi ya tingi si: Uwɔnwɔknl bii Cenbaa nɛ.

39 Nɛ u ye: «Dɛn mɛn, ni li lɛ.» Nɛ lɛ te kutaajuɔku tikur tunan ya yo nɛ. Bi paan' u'bo ki tɛ laa' u te nɛ saan, nɛ ki juore' u'saan ki tonde' nɛ daali ya wentunl.

40 Bijɛb bile bɛ lɛ cii' San ya lenm nɔ ki paan' *Yesu bo nnɔ, bi yih uba Andre, u yɛ Simɔn Pier ya ninjɛ.

41 U kpɛ' ki jon' ki tɛ laa' u'ninjɛ Simɔn nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' Mɛsi.» Mɛsi ya tingi si: Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ.

42 Nɛ ki taa' wɔ ki baa' *Yesu saan. *Yesu caan' Simɔn bo inun, ki tɔke' wɔ ki ye: «Bi yih nɛ Simɔn nɛ, San ya bijɛ. Bi ji li yih nɛ Sefas nɛ.» Sefas ya tingi si: Litɛnpɛnl nɛ.

43 Kutaaku tɛ faa' nɛ *Yesu yie wɔ nɛ jo Galile ya tinɛnm bɔ. U laa' Filip nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo nɛ.»

44 Filip nnɔ yɛ Betsayida ya du yo nɛ. Andre nin Pier mɔ yɛ nɛn bɔ yaab nɛ.

45 Filip jon' ki tɛ laa' Natanayɛl nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' unil wɔ Moyis lɛ kɛlɛ' u'gber Yiko ya gbɔnku ni nnɔ. *Uwien ya nɔbonsɔknɔ mɔ lɛ len' u'gber. Wɔn si: Nasaret ya Yesu, Yosef ya bijɛ.»

46 Nɛ Natanayɛl niire' wɔ ki ye: «Nibonmɔnmɔnn li fre kɛ nɛ nɛ Nasaret ya du ni-i?» Nɛ Filip tɔke' wɔ ki ye: «Dɛn kɛ tɛ liike.»

47 *Yesu laa' Natanayɛl wɛ nɛ u'saan, nɛ u ye: «Liike mɛn, Israyɛl ya bol ya nil tenten sɔ, u yɛ ugbɛmɔndaan nɛ.»

48 Nɛ Natanayɛl niire' wɔ ki ye: «A bɛn nni lɛ saan-i?» Nɛ *Yesu ye: «A bi te bukenkenbu ni ma nnɔ n kpɛ' ki laa' nɛ nɛ ki yaan Filip yin' nɛ.»

49 Nɛ Natanayɛl ye: «Cenbaa, a mɔnbe ki yɛ Uwien ya Bijɛ nɛ. A yɛ Israyɛl ya bɛrcɛn nɛ.»

50 Nɛ *Yesu ye: «N tɔke' nɛ ki ye n laa' nɛ bukenkenbu ni ma nnɔ nɛ a teke' nni ki jin'. A li lɛ miyɔkm ya bont tɛ yɛbe ki cɛn' nɛ nɛ.»

51 Nɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni li lɛ kutaaku yɛ, kɛ lɛ Uwien ya tondɔ doh kutaaku ki jiinh nɛ *Unil ya Bijɛ ya yul ya paaki.»

2

Bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni

1 Wienta daali nɛ bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni, Galile ya tinɛnm ni. *Yesu ya naa mɔ lɛ te nɛ saan.

2 Bi lɛ yin' *Yesu nin u'panpaankaab mɔ upiikuɔn nnɔ.

3 Midaam lɛ pɔrɛ', nɛ *Yesu ya naa tɔke' wɔ ki ye: «Ba ji nɛmɔbe daam.»

4 Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Upii, min nin sin tu lɛ nɛ? N'yo nɛ laan baa'-a!»

5 Nɛ u'naa tɔke' bitonsɔnb ki ye: «U ye ma la, nɛ tien nnɔ.»

6 Tɔ, icincɛnɛn iluob iba lɛ se nɛ saan. Cin kɛ cin lɛ li fre kɛ teke tɛn icuɔn iniin bii icuɔn piik nin ile. *Sufmbɛ lɛ kuonh i ya cin ni nɛ miɛnɛn ki taah ki sokreh bi'ba, ki paakeh iyaajɛbok ye ma bo.

7 *Yesu tɔke' bitonsɔnb nnɔ ki ye: «Gbien mɛn icin yii nɔ miɛnɛn.» Nɛ bi gbien' i'kɛ miɛnɛn.

8 Nɛ u ye: «Kon mɛn kɛ tɛ de wɔ likeh kunacɛnku ya tɔn.» Nɛ bi kon' ki tɛ de' wɔ,

9 ki laa' miɛnɛn nnɔ kpɛndɛ' midaam nɔ. Nɛ u wube' ki liike', ka bɛn mɛ nɛn' nɛ saan. Ama bitonsɔnb bɛ kon' ki tɛ de' wɔ nnɔ, bɛn bɛn. Nɛ u yin' piice,

10 ki tɔke' wɔ ki ye: «Wɔ kɛ ye wɔ nɛ de midaam la, u kpɛreh ki dienh mɔ nɛ. Binib nɛn' ki tɛ gbɔ' la, nɛ u ji dienh mɔ nɛ nɛ ki gbien'. Sin sɛn' ma nɛ mɛ ki tɛ kɛndɛ' nɛ ki yuɔn' ki de'-a!»

11 Nɛn nɛ yé miyɔkm ya bonn ná *Yesu cin' ki tien' nɛ. U là tien' miyɔkm ya bonn bugbɛn Kana ni nɛ, Galile ya tinfɛnm ni, ki cɛrɛ' binib laa' u ɲmɔbe ukpɛke ma bo. Nɛ u'panpaankaab teke' wɔ ki jin'.

12 Ni ya puoli bó nɛ wɔn nin u'naa nin u'ninɲɛb nin u'panpaankaab jiire' Kapɛrnawum ya du bó, ki tɪ tien' ni' bó iwenkãanke.

Yesu ɲɔrɛ' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-13; Mark 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 Ni là sien' waamu nɛ *Sufmbɛ ya Pak rí jele, nɛ *Yesu don' Yerusalem bó,

14 ki tɪ kɔn' Uwien ya duku* ya luo bo, ki laa' binib te u'bo. Biba kuɔreh inɛ nin ipe nin inɛnjel, bitɔb kpendeh ilike.

15 Nɛ u taa' inɲi ki tien' unalɛbe yaam, ki ɲɔrɛ' biwɛnkuɔrb nnɔ nin bi'pe nin bi' nɛ nnɔ kɛ ki nɛn' saali, ki kpɛnkpiɛn' bilikkpendb nnɔ ya like, ki tuture' bi'teb ki gbɔgbɔbe'.

16 Nɛ ki tɔke' binɛnjekuɔrb nnɔ ki ye: «Ñɛn mɛn ni'kɛ niɛ saan! Ni la taa n'Baa ya duku kɪ tien kukpenkpendduku.»

17 Nɛ u'panpaankaab tiɛrɛ' ki ye nɪ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien, n'nun mɔn a'duku ya gbɛr bo cɛɛn, nɛ nɪ siɛnh n'fɛl ni tɛn umu.»

18 Nɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb niire' wɔ ki ye: «A li tien mi lɛ yɔkm ya bonn kɪ wuɔn tɛ kɪ ye a ɲmɔbe usɛn á tien a teh ná nɔ?»

19 Nɛ u ye: «We mɛn Uwien ya duku kuu, ɲɔ rí taa iwien ita kɪ liɛbe kɪ mɛ kù.»

20 Nɛ bi ye: «Bi taa' ibin pinan nin iluob nɛ ki mɛn' Uwien ya duku kuu nɔ, nɛ sin ye a li taa iwien ita kɪ liɛbe kɪ mɛ kù-uu?»

21 Ama *Yesu lienh Uwien ya duku kùá bó nnɔ, u niireh u'gbɛnɛnt nɛ.

22 Uyo wá u mɛkre' bitɛnkpiib ni nnɔ, nɛ u'panpaankaab tiɛrɛ' ki ye u là len' nnɔ. Nɛ ki teke' ná kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nin *Yesu ya lenm ki jin'.

Yesu bɛn ná te unil ya fɛl ni

23 *Yesu là te Yerusalem ni nɛ Pak ya nacenku nnɔ ya yo, ki tien' miyɔkm ya bont, binib laa', nɛ bá yebe teke' wɔ ki jin'.

24 Ama wɔn ɲa du bi'bo, kime u bɛn binib kɛ ya yɛnmaale.

25 Wa nuunh uba rí tɔke wɔ unil ya gbɛr. Kime wɔn bugbɛn bɛn ná te unil ya fɛl ni.

3

Yesu nin Nikodɛm ya gbɛr

1 Ujɛ uba là te bi yih wɔ Nikodɛm, u yé *Farisiɛnmɛ ya cɛkl ya nil nɛ, ki yé Sufmbɛ ya ciɛnb ya uba.

2 U baa' *Yesu saan kuɔnku ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, tɪ bɛn ki ye Uwien nɛ sɔn' ɲɛ nɪ á lá wɔkn tɛ, kime Uwien ɲa te nin nil la, wa rí fre kɪ tien yɔkm ya bont tɛn a teh ma bo nɔ.»

3 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, ba maa' unil wá ki lere' la*, udaan ɲa rí fre kɪ lɛ Uwien ya bɛl.»

4 Nɛ Nikodɛm ye: «Unil tien' uciɛn la, bi li tien mila kɪ maa wɔ kɪ lere? U li fre kɪ liɛbe kɪ kɔ u'naa ya benku ni ɲɔ bɛ rí maa wɔ kɪ lere-ee?»

5 Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, ba maa' nil wá miɲunm nin *Mi-fuɔñaanm ni la, udaan ɲa rí fre kɪ kɔ Uwien ya bɛl ni.

* 2:14 Liike Matie 12:5; Mark 11:11; Luk 2:27.

* 3:3 Grɛkmɛ ya lenm ya ɲɔbonl là teh kɪ maa kɪ lere nnɔ li fre kɪ ye kɪ maa paaki bó mɔ.

⁶ Unisaal maa' nà la, nĩ yé unisaal nɛ. *Mifuoŋaanm maa' nà la, nĩ yé *Mifuoŋaanm yaann nɛ.

⁷ La cèrè n take' ɲe ma ki ye nĩ kpɛ bɛ rí maa nɛ kí lere nnò rí cuo ɲe miyɔkm.

⁸ Mitafaam† joh mĩ yíe nà bó nɛ, nɛ a ciɪh mĩ'waaku bó, ka bɛn mĩ ñɛn' nà, ki niireh nin mĩ joh nà. Unil wà kɛ *Mifuoŋaanm maa' wò la, u'mò yaam te nnò nɛ.»

⁹ Nɛ Nikodɛm niire' wò ki ye: «Nĩ li tien mila kí tien-i?»

¹⁰ Nɛ *Yesu jiin' wò ki ye: «A yé unil wà wɔknɪ Israyɛl yaab Uwien ya gbɛr, nɛ ka bɛn n len' nà nò ya tingi-i?»

¹¹ N takeh ɲe imòɛn nɛ, ti lienɪ ti bɛn nà nɛ, ki kundeh imòɛn ti'nun laa' nà bo, nɛ na teknh ti'mònkun ki jinh.

¹² N takeh nɛ unɛndun wuu ni ya gbɛr, nɛ na teknh tù ki jinh. N take' nɛ paaki bó yaar la, ni li tien mila kí teke tù ki ji?

¹³ Unil ya Bijɛ wà ñɛn' paaki bó ki jiire' ní ɲa rí la, uba ɲa don' paaki bó.

¹⁴ «Bi li fin Unil ya Bijɛ paaki bó tɛn Moyis là fin' ma uwɛ udò bo ki caan' kupenpelku ni nnò nɛ,

¹⁵ ɲò unil wà kɛ teke' wò ki jin' la, wò rí lɛ limiɛl là ɲa ɲmòbe ghenm.»

¹⁶ Imòɛn, Uwien yíe unɛndun ya nib ki gbien', nɛ ki taa' u'Bubaabk ki de' ɲò wà kɛ teke' wò ki jin' la, u la kpo kí juore fɛnm, ama wò rí lɛ *limiɛl là ɲa ɲmòbe ghenm.

¹⁷ Kime Uwien ɲa sɔn' ní u'Bijɛ unɛndun ni wò rí lá biin unɛndun ya nib, u sɔn' wò ní wò rí lá ɲmiɛn bɛ nɛ.

¹⁸ Wà kɛ teke' wò ki jin' la, Uwien ɲa rí biin wò. Ama wà kɛ ɲa teke' wò ki jin' la, Uwien biin' wò ɲò, kime wa teke' wɔn Uwien ya Bubaabk ki jin'.

¹⁹ Uwien ɲiikeh nà bo sò ki biindeh binib: kuwenwenku baa' unɛndun ni, nɛ binib yíe licinñun ki cɛn' kuwenwenku, kime bi'tuon bre nɛ.

²⁰ Wà kɛ teh nà bre nen kuwenwenku nɛ, ka yíe wò rí nekɪ kù, kime u jie u'tuonbiɛrɛ nnò li ñɛ upaan bo nɛ.

²¹ Wà kɛ teh nà mɔn joh kuwenwenku ni nɛ, nɛ binib rí lɛ u'tuon kí bɛnde kí ye u teh Uwien yíe nà nɛ.

San len' Yesu ya gbɛr ma bo

²² Nĩ ya puoli bó nɛ *Yesu nin u'panpaankaab jon' Sude ya tinfɛnm ni, ki ti te ni' bó, nɛ u siih binib Uwien ya ñunm.

²³ San mò là siih binib Uwien ya ñunm, ɛnɔn ya du ni nɛ, kime miñunm là yɛbe ni'saan. Udu nnò kpíeke Salim ya du nɛ. Binib là bàareh u'saan, nɛ u siih bɛ Uwien ya ñunm.

²⁴ U ya yo ki laa' ba laan là cuo' San ki tĩ pɛkn'.

²⁵ San ya panpaankaab findeh nin Suf uba bi sɔkreh bi'ba ki paakeh iyaajebok ye ma bo nnò bo nɛ.

²⁶ San ya panpaankaab baa' kí lá take' wò ki ye: «Cɛnbaa, unil wà là te a'saan Sudɛn ya kpenpuol bó, a take' binib u'gbɛr nnò, u'mò ji siih binib Uwien ya ñunm nɛ, nɛ binib kɛ ji joh wɔn saan.»

²⁷ Nɛ San take' bɛ ki ye: «Nil ɲa rí frɛ kí li ɲmòbe niba ɲò Wien ɲa de' wò nɛ.

²⁸ Ninbi bugbɛn yɛ n'mònkunb ki ye n là len' ki ye min ɲa yé Uwien ya Nigendkɛ *Kristo, ama Uwien sɔn' nni rí liere wɔn nɛ usɛn.

²⁹ Ujɛ kuɔndɛh upii la, wɔn si upii. Piice ya jò wɔn te ugbe nɛ ki cengeh u'jò bó. U tĩ cii' u'jò ya ñieke bó uyo wà la, nɛ u'yɛnm rí sɔnge cɛɛn. N'mò ɲmòbe u ya yɛnsɔnge nɛ kí tĩ ghen'.

³⁰ Nĩ kpɛ wɔn *Kristo ya yel rí li tùɔrɛh ki kpíɛnh, nɛ n'yaal rí li sondeh.»

† 3:8 Grekmbe ya lenm ya ñobonl là teh Mifuoŋaanm nnò li frɛ ki ye mitafaam mɔ.

Unil wà ñen' paaki bó ní ya gber

³¹ Wón wà ñen' paaki bó ní nnò nɛ cɛn' ná kɛ tɛ. Unil wà ñen' unɛndun ní yé unɛndun ya nil nɛ, ki lienh unɛndun ya lenm. Unil wà ñen' paaki bó ní nɛ cɛn' ná kɛ tɛ.

³² U kundeh imòn u laa' ná nin u cii' ná bo nɛ. Ama uba mənən ɲa teke' u'mònkun nnò.

³³ Wà kɛ teke' u'mònkun nnò la, u tuo' ki ye Uwien yé ugbemòndaan nɛ.

³⁴ Unil wà Uwien sən' wò ní nnò lienh wən Uwien ya gber nɛ, kimɛ Uwien taa' *u'Fuoñaanm ki de' wò ki tĩ gben' nɛ.

³⁵ Uwien Baa yíe u'Bijɛ, nɛ ki taa' ná kɛ tɛ ki ɲukn' wò.

³⁶ Wà teke' Uwien ya Bijɛ ki jin' la, u ɲmàbe limiél là ɲa ɲmàbe ghenm nɛ. Ama wà ɲa tuo' ki teke' Uwien ya Bijɛ ki jin' la, wa ní lɛ limiél nnò. Uwien ya mutuol li tuu ki tɛ u'bo nɛ.

4

Yesu nin Samari ya pii uba ya gber

¹ *Yesu cii' binib tɔke' *Farisienmbɛ ki ye u teh binib u'panpaankaab ki siih bɛ Uwien ya ñunm ki cɛn' San.

² Imòn, *Yesu bugbɛn ɲa là siih nib Uwien ya ñunm. U'panpaankaab nɛ là siih bɛ.

³ *Yesu cii' bi lienh nnò ma nnò nɛ u siere' Sude ya tinɛnm ni, ki liɛbeh Galile ya tinɛnm bó.

⁴ U joh Galile la, u li ñɛ *Samari ya tinɛnm ni nɛ.

⁵ U tĩ baa' Samari ya du uba ni, bi yih wù Sikar. Sakòb là de' u'bijɛ Yosef bukpaabu bùa nnò ɲa fàke nin ni'saan.

⁶ Sakòb ya ñunbunl tɛ nɛn saan nɛ. *Yesu cuon' ki jii', nɛ ki kèlɛ' liñunbunl nnò ya ñɔgbel bo. Ní là tuo kuwensiiku ya yo nɛ.

⁷ Samari ya pii uba baa' wò ní lun miñunm, nɛ *Yesu tɔke' wò ki ye: «Pu nni miñunm ní ñu.»

⁸ U ya yo ki laa' u'panpaankaab jon' udu ya benku ni bɛ ní tĩ dɛ tijier.

⁹ Nɛ upii nnò ye: «Kí ye bɛ bo? Sin Suf mɔ lá miɛh min Samari ya pii miñunm-ii?» U len' nnò, kimɛ Sufmbɛ ɲa là nekndeh Samari yaab.

¹⁰ Nɛ *Yesu ye: «A bi bɛn Uwien ya paabu, ki tĩ bi bɛn wà miɛh ɲɛ miñunm nɔ la, sin nɛ bi li miɛ wò, nɛ u bi li de ɲɛ mifuobm ya ñunm.*»

¹¹ Nɛ upii nnò ye: «Cɛnbaa, ɲa ɲmàbe bonlunkaann, liñunbunl nnò mɔ ñɔ, a li lɛ mifuobm ya ñunm nnò lɛ saan-ii?»

¹² Tĩ'yaajɛ Sakòb nɛ là de' tɛ liñunbunl liɛ nɔ. Wən nin u'bijieɛb nin u'went kɛ là ñun' li'ñunm. Sin nɛ cɛn' wən-ii?»

¹³ Nɛ *Yesu tɔke' wò ki ye: «Wà kɛ ñuh miɛ ya ñunm la, uñuñun li liebeh ki coh wò nɛ.

¹⁴ Ama wà kɛ li ñu n li de wò miñunm mà nnò, ñuñun ɲa ji li cuo wò fiebu. N li de wò miñunm mà nnò li tɛ tɛn liñunbunl nɛ u'ni, kí li dienh wò limiél là ɲa ɲmàbe ghenm.»

¹⁵ Nɛ upii nnò ye: «Cɛnbaa, de nni mi ya ñunm, ñuñun ji la cuo nni ɲɔ n ji la bàareh niɛ saan ki luh.»

¹⁶ Nɛ *Yesu ye: «Jo kí tĩ yin a'cɛ kí liebe ní.»

¹⁷ Nɛ u ye: «Ma ɲmàbe cɛ.» Nɛ *Yesu jiin' wò ki ye: «A ye ɲa ɲmàbe cɛ ma nɔ, ní yé imòn nɛ.

* 4:10 Grekmbɛ ya lenm ya ñobonl là tɛ mifuobm ya ñunm nnò li frɛ kí ye miñunbungkaam mɔ.

18 Kimε a kun' ticer ki tī dukn' jεb biɲun nε. A ji te uje wā saan fεnfεnnō nō ɲa yε a'cε. A len' ma nō, a tōke' tigbεmōnt nε.»

19 Nε upii nnō ye: «Cεnbaa, n bende' ki ye a yε *Uwien ya ɲōbonsōknl nε.

20 Tinbi Samari yaab ya yaajεb puke' Uwien lijuəl liε bo nε, nε ninbi *Sufmbε ye bi li pukeh Uwien nā saan si: Yerusaleɲ ni nε.»

21 Nε *Yesu tōke' wō ki ye: «Upii, teke kī jī kī ye, uyo we nī, nib ɲa jī lā li pukeh Baa Uwien lijuəl liε bo, ka jī li pukeh wō Yerusaleɲ mō nī.

22 Ninbi Samari yaab pukeh Uwien, nε ka ben wō. Tinbi *Sufmbε wōn, ti bεn wō, nε ki pukeh wō. Kimε wā li ɲmien binib kε ɲεn' *Sufmbε nī nε.

23 Uyo we nī, nε nī yε fεnfεnnō nε, bipupukmōnb li pukeh Baa Uwien bi'fɛl nī nε imōnmōn. Kimε Uwien nuunh bi ya nib ya bol nε bε nī li pukeh wō.

24 Uwien ɲa ɲmōbe gbεnεnt, ba lenh wō. Binib bā kε pukeh wō nnō li pukeh wō bi'fɛl nī* nε imōnmōn.»

25 Nε upii nnō ye: «N bεn ki ye Uwien ya Nigendkε, wā bi yih wō *Kristo nnō, li baa nī. U lā baa' la, u li tōke tε tibont kε ya tingi.»

26 Nε *Yesu ye: «Min wā lienh ɲε nō, n yε wōn nε.»

27 U ya yo nε u'panpaankaab liεbe' nī. Bi laa' wōn nin upii tōkeh tigbεr ma nnō nε nī cuo' bε miyōkm, ama uba ɲa kaabe' ki niire' wō ki ye: «A yīε ba u'saan-i?» Bii «A tōkeh wō bε ya gbεr-i?»

28 Nεn saan nε upii nnō taa' u'cuəl ki sien', ki jon' udu ya benku ni, ki tī tōke' binib ki ye:

29 «Dεn mεn kī tī liike uje wā tōke' nni n tien' nā kε nō-a! Wa lii yε Uwien ya Nigendkε Kristo-oo?»

30 Nε bi ɲεn' udu ni ki joh *Yesu bó.

31 Upii nnō liεbe' udu bó uyo wā nnō, nε *Yesu ya panpaankaab gbáanh wō ki teh: «Cεnbaa, jī tijier.»

32 Nε u tōke' bε ki ye: «N ɲmōbe tijier tuba nī jī na bεn tū.»

33 Nε u'panpaankaab niireh tōb ki teh: «Uba nε nīn tuke' tijier ki lā de' wō bii?»

34 Nε u tōke' bε ki ye: «N'jier si nī tien wā sōn' nni nī yīε nā nε, kī sōn u'tuonl kī tī gbεn.

35 Ninbi pōh mikpεɲjεnm ki teh: «Nī sien' iɲmaale inan nε nē nī kpaan tikpεjier ya taanm.» Ama min tōkeh nε nε: yaare mēn kī liike, tikpεjier ben' ki kpaan' mitaanm ɲō.

36 Wā taakeh tikpεjier teknh u'paaku nε, ki taakeh nī'kε limiel lā ɲa ɲmōbe gbenm bo. Nεn nε li cère wā buuh nin wā taakeh kε nī li ɲmōbe uyεnsōnge.

37 Mikpεɲjεnm mā teh: «Uba buuh, nε utō taakeh» nnō yε imōn nε.

38 Kimε n sōn' nε nī tī taan tikpεjier tā na jènde' tu'bo nε. Biba nε jènde' ki sōn', nε ninbi jondeh bi'tontonku bo.»

39 Upii nnō tōke' Samari ya tinfεnm yaab ki ye *Yesu tōke' wō u tien' nā kε ma nnō nε bi teke' *Yesu ki jin' ki yebe,

40 ki baa' u'saan, ki gbáan' wō ki ye wō nī juore bi'saan, nε u tien' nin bε iwien ile.

41 Binib teke' wō ki jin' wōn bugbεn ya lenm bo ki yebe ki cεn' bā teke' wō ki jin' upii nnō ya lenm bo nnō.

42 Nε bi tōke' upii nnō ki ye: «Na jī yε a ya lenm baba bo nε ti teke' wō ki jin'. Tinbi bugbεn cii' u len' ma bo, ki bende' ki ye u mōnbe ki yε uɲεndun ya ɲmienl nε.»

Yesu cère' utonsɛncien uba ya buk faake'

† 4:24 Grekmbε ya lenm ya ɲōbonl lā teh bi'fɛl ni nnō li frε kī ye Mifuoɲaanm ya tuom bo mō.

⁴³ Iwien ile nnɔ gɛbre', nɛ *Yesu nɛn' ni'saan ki jon' Galile ya tinfɛnm ni.

⁴⁴ Wɔn bugben nɛ lɛn' ki ye *Uwien ya nɔbonsɔknl kɛ nɔbonsɔknl ya tiɛma du ni yaab nɛ nɔ boh wɔ.

⁴⁵ Ama u ti baa' Galile ya tinfɛnm ni ma nnɔ, bi teke' wɔ kucɛnku mɔnmɔnm nɛ, kime bi'mɔ lɛn' jon' Yerusalem bɛ n ti jele kunacɛnku ma nnɔ, bi lɛn' u tien' nɛ kɛ kunacɛnku nnɔ ya yo.

⁴⁶ U liebe' ki baa' Kana ya du ni, Galile ya tinfɛnm ni, u lɛn' cɛrɛ' miɛnm kpɛndɛ' midaam nɛ saan nnɔ. Gobina ya tonsɔnciɛn uba te Kapɛrnawum ya du ni u'biɛ bun.

⁴⁷ Utonsɔnciɛn nnɔ cii' *Yesu nɛn' Sude ya tinfɛnm bɔ ki baa' Galile ya tinfɛnm ni, nɛ u baa' ki gbɛan' *Yesu ki ye wɔ n' jo u'den, kɛ cɛrɛ u'biɛ n' faake, kime u bɛn wɔ n' kpo nɛ.

⁴⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Na laa' yɔkm ya dɛku nin yɔkm ya bonn la, na li li teke nni kɛ ji-a!»

⁴⁹ Nɛ utonsɔnciɛn nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, jo n'den tonm! A taande' la, a li ti baa kɛ n'buk nnɔ kpo'-a.»

⁵⁰ Nɛ *Yesu ye: «Li kunh, a'biɛ faake'-a.»

Ujɛ nnɔ teke' *Yesu tɔke' wɔ nɛ nnɔ ki jin', nɛ ki liebe' ki kunh.

⁵¹ U kunh ma nnɔ nɛ u'tonsɔnb tuobe' wɔ usɛn ni ki tɔke' wɔ ki ye: «A'biɛ faake'-a.»

⁵² Nɛ u niire' bɛ ki ye: «U lɛ yo ba nɛ u'gbɛnɛnt tunge'?» Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Wɛnli kutaajuɔku kukurku kuba ya yo nɛ u'gbɛnɛnt wun sɔnge'.»

⁵³ Nɛ ujɛ nnɔ bɛndɛ' ki ye u ya yo nɛ *Yesu wun tɔke' wɔ ki ye u'biɛ faake' nɛ. Nɛn saan nɛ wɔn nin u'den yaab kɛ teke' *Yesu ki jin'.

⁵⁴ Nɛn nɛ tien' miyɔkm ya bonlienn nɛ *Yesu tien' nɛ uyo wɔ u nɛn' Sude ya tinfɛnm ni, ki liebe' nɛ Galile ya tinfɛnm ni nnɔ.

5

Ujɛ uba ya tɛan nin u'nuɔ faan' Yesu cɛrɛ' u faake'

¹ Ni ya puoli bɔ nɛ Sufmbɛ ya nacɛnku kuba te Yerusalem ni, nɛ *Yesu don' ni bɔ.

² Bi lɛn' lɔkɛ kujɛbieku kuba Yerusalem ni, kɛ te bi yih nɛ saan ipe ya naɔbu nnɔ. *Sufmbɛ ya lenm ni, bi yih kujɛbieku nnɔ Betsata nɛ. Tininbont tunun lɛ se ki guɔn' kɛ.

³ Biwienb dɔdɔ tininbont nnɔ ni ki yebe. Biba yɛ ijɔn, bitɔb yɛ idien, bitɔb mɔ ya nuɔ nin bi'taan kɛ faan'. [Bi'kɛ lɛ dɔ ki gu uyo wɔ miɛnm li jɛnge nɛ.

⁴ Kime uyo uba la, Uwien ya tond uba ti n' jiire nɛ nɛ ki lɛ kɔ kujɛbieku nnɔ ni, kɛ kɔkɔre miɛnm. Uyo wɔ u baa' ki lɛ kɔkɔre uwien wɔ kpɛ' ki kɔn' la, u bun iwien yɛ kɛ la, u li faake nɛ.]*

⁵ Ujɛ uba mɔ lɛ te ni'saan ki bun ibin pita nin iniin.

⁶ *Yesu laa' u dɔ, nɛ u bɛndɛ' ki ye u bunge' nɛ wuɔke'-a. Nɛ u niire' wɔ ki ye: «A yɛ a faake-ee?»

⁷ Nɛ uwien nnɔ jiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, miɛnm lɛ jɛngeh la, ma nɔmɔbe nil wɔ li taa nni kɛ kuɔn mi'ni. N bɛn n' kɔ la, nɛ uba n' kpɛ nin nni kɛ kɔ.»

⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Fii, kɛ yuure a'nagenl, kɛ li cuonh.»

⁹ Nɛ u faake' i ya tɛan bɔ, kɛ yuure' u'nagenl, kɛ cuonh.

Ni daali lɛ yɛ *Saba ya daali nɛ.

¹⁰ Nɛn bɔ nɛ *Sufmbɛ ya ciɛn tɔke' ujɛ wɔ faake' nnɔ ki ye: «Dinno yɛ *Saba ya daali nɛ, nɛ nɔmɔbe sɛn a yuure' a'nagenl kɛ tuke.»

* 5:4 Bi kpɛ' ki kele' tigbɔnt tɛ nnɔ ya tuba ni migbiirm 5:3b-4 nɛ te tu'ni.

¹¹ Nε u tɔke' bε ki ye: «Ujε wà cère' n faake' nnɔ, wɔn nε ye rí yuure n' nageɲl kí li cuonh.»

¹² Nε bi niire' wɔ ki ye: «U lε daan nε ye á yuure a' nageɲl kí li cuonh-i?»

¹³ Nε ujε wà faake' nnɔ ɲa bende' unil wà nε, kime linigol là te ni'saan ma nnɔ wa bende' *Yesu taa' nà bó.

¹⁴ Uyo uba nε *Yesu lá laa' wɔ Uwien ya duku ya luo bo, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «Liike, fεnfennɔ a faake'-a! A la ji rí tien biere ɲɔ ijend yà cɛn' yie nɔ la tu ɲε.»

¹⁵ Nε ujε nnɔ jon' ki tɪ tɔke' *Sufmbε ya ciɛnb ki ye *Yesu nε cère' u faake'.

¹⁶ Nεn bo nε Sufmbε ya ciɛnb cin' ki kɔnh nin Yesu, kime u cère' unil faake' *Saba ya daali.

¹⁷ Ama *Yesu tɔke' bε ki ye: «N'Baa sɔnh itùon nε haali nin fεnfennɔ, nε n'mɔ sɔnh.»

¹⁸ *Yesu len' nnɔ ma nnɔ nε Sufmbε ya ciɛnb tùoreh ki nuunh bε rí ku wɔ. Na yé u saa' *Saba ya daali ya kuɔl baba nε bi nuunh bε rí ku wɔ, kime u yin' Uwien wɔn bugben ya Baa ma nnɔ u taa' u'ba ki kpaan' Uwien nε.

Uwien de' u'Bije mituom

¹⁹ Nεn saan nε *Yesu liebe' ki tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imàn nε, Uwien ya Bije ɲa rí fre kí tien niba u'ba bo. U laa' u'Baa teh nà nnɔ, u'mɔ teh nεn nε. U'Baa teh nà nnɔ, u'mɔ teh nεn nε,

²⁰ kime Baa yie u'Bije, nε kí wuɔn' wɔ u teh nà kε. U li wuɔn wɔ itùon yà cɛn' yie nɔ, ɲɔ nè rí tùore kí cuo nε miyɔkm.

²¹ Uwien Baa mɛkreh bitenkpiib, kí cèreh bi fuobe ma nnɔ, nnɔ nε u'Bije mɔ li cère u yie bà nnɔ rí li fuobe.

²² Uwien Baa ɲa buh nil uba buur, u cèbe' u'Bije nε tibuur kε,

²³ ɲɔ binib kε rí kpieke u'Bije tɛn bi kpiekreh u'Baa ma bo. Unil wà kε ɲa kpieke' Uwien ya Bije la, wa kpieke' u'Baa wà sɔn' wɔ ní nnɔ mɔ nε.

²⁴ «N tɔkeh nε imàn nε, unil wà kε cii' n'gbεr, kí teke' wà sɔn' nni ní kí jin' la, u laa' limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm nε. Uwien ɲa rí biin udaan. U ɲεn' mikuum ni nε, kí kɔn' mifuobm ni.

²⁵ N tɔkeh nε imàn nε, uyo we ní, nε nɪ yé fεnfennɔ nε, bitenkpiib li cii Uwien ya Bije ya nieke bó. Bà li cii nnɔ li lε limiel.

²⁶ Baa yé limiel ya daan ma nnɔ nε kí cère' u'Bije mɔ yé limiel ya daan,

²⁷ kí de' wɔ ufaa wɔ rí bu binib tibuur, kime u yé Unil ya Bije nε.

²⁸ La cère mɛn nie kε rí cuo nε miyɔkm. Uyo we ní, binib bà kε te ikul ni nnɔ li cii u'nieke bó,

²⁹ kí ɲε ní. Bà sɔn' lituonmɔnmɔnl nnɔ li mɛkre kí lε limiel, nε bà sɔn' itùonbiere nnɔ mɔ li mɛkre ɲɔ Uwien rí bu bε tibuur.»

Nà wɔngeh ki teh Yesu mɔnbe kí ɲεn' ní u'Baa Uwien saan

³⁰ «Ma rí fre kí tien niba n'ba bo. N buh binib tibuur n'Baa ye ma bo nε. N'buur cuube nε, kime ma nuunh n yie nà, n nuunh wà sɔn' nni ní nnɔ yie nà nε.

³¹ N kunde' n'ba bo imàn la, na rí tuo n'mònkun nnɔ.

³² Uba nε kunde' n'bo imàn, nε n bɛn ki ye u lienh n'bo nà nnɔ, yé imàn nε.

³³ Ninbi bugben là sɔn' ní tondb San saan, nε u tɪ len' n'bo tigbɛmònt.

³⁴ Na yé n nuunh unil ya mònkun nε cère' n tiere' nε San ya gbεr. N lienh nnɔ ɲɔ ní ɲmɛre nε.

³⁵ San là te tɛn lifrl là bi se' lè lɪ wendeh nε. Ninbi bugben là tuo' kí pokn' u'wenwenku ni uyo uba.

³⁶ Ama niba kunde' n'bo imàn, kí cɛn' San ya mònkun. Nɛn si: n'Baa de' nni itùon yà nnɔ n sɔnh yɛn nε, nε n li sɔn yé kí tɪ gben nε. Itùon bugben nε wɔngeh kí teh n'Baa nε sɔn' nni ní.

³⁷ N'Baa wà sòn' nni ní nnò, wòn bugbèn kundeh n'bo imàn nè. Ama na cii' u'nieke bó, ka laa' wò mò.

³⁸ U'gber ɲa te ni'fèl ni, kime na teke' u sòn' wà ní nnò ki jin'.

³⁹ Ni tùrèh ki fiinh *Uwien ya gbònkú, ki maaleh ki teh, ni li ɛ kun ni nè limièl là ɲa ɲmòbe ghenm. Kugbònkú nnò nè kundeh n'bo imàn.

⁴⁰ Nè na yíe ní baa n'saan kí ɛ limièl nnò.

⁴¹ «Na yé n nuunh ukpieke binib saan nè.

⁴² Ama n bèn nè, ninbi ɲa ɲmòbe Wien ya yíem ni'fèl ni.

⁴³ Min baa' n'Baa ya yel bo nè, nè na teke' nni. Ama unil baa' wòn bugbèn ya yel bo la, ni teknh wò nè.

⁴⁴ Ni yíe ní li kpiekreh tòb nè, ka nuunh kpíeke wà ñeh ní Uwien baba saan nnò. Nèn bo, ni li tien mila kí teke nni kí jì?

⁴⁵ Ni la maaleh ki teh min nè li biin nè n'Baa saan. Ni du Moyis wà bo nnò, wòn nè li biin nè.

⁴⁶ Ni bi teke' Moyis ki jin' la, ni bi li teke n'mò kí jì nè, kime Moyis là keke' n ya gber nè.

⁴⁷ Na teke' Moyis keke' nà nnò ki jin' ma nnò, ni li tien mila kí teke n'gber kí jì?»

6

Yesu jin' linigocienl liba

(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Ni ya puoli bó nè *Yesu puore' Galile ya ñunciennm mà bi liebe' ki yih mè Tiberiyad u'ñunciennm nnò.

² Binib laa' u teh miyòkm ya bont, ki cèreh biwienb faakreh ma nnò nè bi pè u'bo ki yebe.

³ Nè *Yesu nin u'panpaankaab don' lijuál ki tí kèlè'.

⁴ Ní là sïen' waamu nè *Sufmbè ya Pak í jele.

⁵ *Yesu yaare' ki laa' binib we ní u'saan ligol, nè u niire' Filip ki ye: «Ti li de tijier ɛ saan ɲò binib biè í jì?»

⁶ Wòn bugbèn là bèn u li tien ma bo, nè ki niire' Filip ɲò wò í cii u li len kí ye bà.

⁷ Nè Filip jiin' wò ki ye: «Ti taa' iwien kobiile ya tuonl ya paaku mənən ki de' tijier la, ta í baa unil kè í ɛ finfiimu kí jì.»

⁸ Nè u'panpaankaab ya uba, bi yih wà Andre u yé Simən Píer ya ninje nnò tòke' *Yesu kí ye:

⁹ «Kibujebuk kiba te niè saan ki ɲmòbe kpòno ɲunū nin mujenwawaamu mule ama binib biè yebe ki kpè ma nò, ní li tien bè ba?»

¹⁰ Nè *Yesu tòke' bè ki ye: «Cère mən binib nnò kè í kèlè.» Timòsəngt là yebe ní'saan, nè bi kèlè' tu'bo. Bijeb là li baa ten itur ɲun.

¹¹ *Yesu yuure' kpòno nnò, ki faare' Uwien, ki gbiire' binib nnò, nè ki tien' nnò mujenwawaamu nnò mò. U là de' bi'kè bi yíe ma bo nè.

¹² Bi'kè ɲmən' ki gbo', nè u tòke' u'panpaankaab ki ye bè í tantaan tijenjent tà sïen' nnò ɲò niba là ñende.

¹³ Bi tantaan' binib nnò ɲmən' kpòno ɲunū nnò ki gbo' tijenjent tà sïen' nnò, ki gbien' ikpəncub piik nin ile.

¹⁴ Binib nnò laa' *Yesu tien' miyòkm ya bonn nnò ma nnò nè ki ye: «Uje wuo mənbe kí yé *Uwien ya ñòbònsəknl wà li baa ɲəndun wuu ní nnò nè.»

¹⁵ *Yesu bənde' ki ye bi nuunh bè í cuo wò kí tien bi'bèr, nè ki siere' bi'saan, ki liebe' ki don' lijuál u'baba.

*Yesu cuonh miñunm bo**(Matie 14:22-33; Mark 6:45-52)*

¹⁶ Kutaajuaku juore' ma nno ne u'panpaankaab bure' miñuncienm bó,
¹⁷ ki ti kón' buñerbu, ki joh miñuncienm ya kpenpuol, Kapernawum ya du bó. Ni biire' ki laa' *Yesu na laan baa' bi'saan.

¹⁸ Kutafaaku fii' ki joh ki gbiekeh, ne inungbegbel fih.

¹⁹ Bi kùre' buñerbu ki baa' kónsini unun bii uluob, ne ki laa' *Yesu cuonh miñunm bo ki nekndeh buñerbu nno, ne bujewaambu cuo' be.

²⁰ Ne u tóke' be ki ye: «Min ne. La sen men jewaambu.»

²¹ U len' nno ma nno bi'yenm songe ne bi taa' wó buñerbu nno ni. Ne i ya taan bo bi pók ki baa' ugbé, bi li ñe ná saan buñerbu ni.

Linigol nuunh Yesu

²² Kutaaku faa', ne linigol là juore' miñuncienm ya gbaatál nno tiere' ki ye buñerbu buba ne wun te ni'saan, ki bende' ki ye bú wun fii' uyo wá nno, *Yesu na kón' bú, u'panpaankaab baba ne wun kón' bú ki bure'.

²³ Ama inerto ñen' Tiberiyad ya du bó ní ki baa' ná saan Yonbdaan wun taa' kpóno ki faare' Uwien, ki de' binib bi ñmón' nno.

²⁴ Linigol nno laa' *Yesu nin u'panpaankaab na ji te ni'saan ma nno ne bi kón' inerte nno, ki joh miñuncienm ya kpenpuol, Kapernawum ya du bó, be ní ti nuun wó.

Yesu ne yé limiel ya jier

²⁵ Bi ti laa' wó miñuncienm ya kpenpuol, ne ki niire' wó ki ye: «Cenbaa, a baa' nie saan u le yo ba?»

²⁶ Ne u tóke' be ki ye: «N tókeh ne imón ne, ni jin' tijier ki gbo' ma nno, nen bo ne ni nuunh nni, na yé ni bende' miyákm ya bont nno ya tingi ne ki nuunh nni.

²⁷ La sònñ men ki nuunh tijier tà saah. Ama li sònñ men ki nuunh tijier tà dienh ne limiel là na ñmábe gbenm. Unil ya Bijé ne li de ne tijier bugben, kime Baa Uwien bugben wuón' ki ye u de' wón ne u tuóm.»

²⁸ Ne bi niire' wó ki ye: «Ti li tien mila kí sòn Uwien yíe itúon yá?»

²⁹ Ne *Yesu ye: «Uwien yíe lituonl là si: ní teke min wá u sòn' nni ní nno ne kí ji.»

³⁰ Ne bi ye: «A li tien mi le yókm ya bonn tí le na kí teke ne kí ji? A li sòn ba?»

³¹ Ti'yaajeb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nno kupenpelku ni. Ní kele' *Uwien ya gbónku ni ki ye: «U de' be tijier tà ñen' paaki bó ní be ní ji.»

³² Ne *Yesu ye: «N tókeh ne imón ne, na yé Moyis ne là de' ne tijier tà ñen' paaki bó ní nno. Ama n' Baa ne dienh ne tijiémònt tà ñen' paaki bó ní.

³³ Kime tijier tà Uwien dienh ne tù nno, tun ne ñen' paaki bó ní ki dienh unedun ya nib limiel.»

³⁴ Ne bi ye: «Yonbdaan, li dienh te tu ya jier uyo ke.»

³⁵ Ne u ye: «Min ne yé limiel ya jier. Wá ke baa' n'saan la, kònm na ji li cuo wó. Wá ke teke' nni ki jin' la, ñuñun na ji li cuo wó.

³⁶ N kpíe' ki tóke' ne na: ní laa' nni, ama na nín teke' nni ki jin'.

³⁷ Binib bà ke n' Baa taah be ki dienh nni li baa n'saan. Wá ke baa' n'saan la, ma ní wíe wó.

³⁸ Kime n ñen' paaki bó ní ní lá tien wá sòn' nni ní yíe ná ne, ma baa' ní tien n'bugben yíe ná.

³⁹ Wá sòn' nni ní yíe ná si: u de' nni binib bà ke nno, n la cère bi'ni uba ní bole, ama ní mekre bi'ke uwenfórke ya daali*.

* 6:39 Uwenfórke ya daali yé lidaali là Uwien li bu binib ke tibuur nno ne.

⁴⁰ Kime n'Baa yé nà si: «Binib bà ké laa' min u'Bijé ki teke' nni ki jin' nnò rí lè limiel là ɲa ɲmòbe gbenm nɛ. Nɛ n li mɛkre bɛ uwenfòrkɛ ya daali.» »

⁴¹ U ya yo nɛ Sufmbɛ ya cienb bunbeh u'bo, kime u len' ki ye: «Min nɛ yé tijier tà ɲen' paaki bó ní.»

⁴² Nɛ ki tókeh tób ki teh: «Ujɛ wuɔ Yosef ya bije *Yesu ɲa ɲí-ii? Ti bɛn u'naa nin u'baa-a! Bɛ tien' u len' ki ye u ɲen' paaki bó ní?»

⁴³ Nɛ *Yesu liɛbe' ki tóke' bɛ ki ye: «La bunbeh mɛn tób saan.

⁴⁴ N'Baa wà sɔn' nni ní nnò ɲa dère' nil, ki baa' n'saan la, nil ɲa rí fre kí baa n'saan. Unil wà ké baa' n'saan la, n li mɛkre udaan uwenfòrkɛ ya daali.

⁴⁵ Uwien ya ɲɔbonsɔknɔb là kéle' ki ye: «Uwien li wɔkn bi'kɛ miwɔknm.» Unil wà ké cii' n'Baa len' nà miwɔknm nnò ní, ki teke' nɛ la, udaan li baa n'saan.

⁴⁶ Uba ɲa laa' Baa Uwien, wà ɲen' ní u'saan nnò baba nɛ laa' wɔ.

⁴⁷ N tókeh nɛ imòn nɛ, unil wà teke' nni ki jin' la, u ɲmòbe limiel là ɲa ɲmòbe gbenm nɛ.

⁴⁸ Min nɛ yé limiel ya jier.

⁴⁹ Ni'yaajɛb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nnò kupenpelku ni. Nin nɛn ké ɲo bi kpo'.

⁵⁰ Ama tijier tà ɲen' paaki bó ní nnò, unil jin' tun la, wa rí kpo.

⁵¹ Min nɛ yé tijier tà ɲen' paaki bó ní ki dienh binib limiel. Unil jin' tu ya jier la, u li fuobe nɛ uyo ké. N'gbɛnɛnt nɛ yé tijier tà n li de tù uɲɛndun ya nib ɲo bɛ rí lè limiel.»

⁵² Nɛn bo nɛ *Sufmbɛ findeh bi'ɲmiel ni ki teh: «Ujɛ wuɔ li tien mila kí de' te u'gbɛnɛnt tí ɲmòn-i?»

⁵³ Nɛ *Yesu ye: «N tókeh nɛ imòn nɛ, na ɲmònh Unil ya Bijɛ ya gbɛnɛnt, ka ɲuh u'sèm la, miɛl ɲa te ni'ni.

⁵⁴ Unil wà ɲmònh n'gbɛnɛnt ki ɲuh n'sèm la, limiel là ɲa ɲmòbe gbenm te u'ni, nɛ n li mɛkre wɔ uwenfòrkɛ ya daali.

⁵⁵ Kime n'gbɛnɛnt yé tijiɛmònt nɛ, nɛ n'sèm yé midɛmònm.

⁵⁶ Unil wà ɲmònh n'gbɛnɛnt ki ɲuh n'sèm la, u te nin nni, nɛ n'mò te nin wɔ.

⁵⁷ N'Baa yé limiel ya daan nɛ ki sɔn' nni ní, wɔn bo nɛ n fuobe. Nnò nɛ unil ɲmònh n'gbɛnɛnt la, min bo nɛ u'mò li fuobe.

⁵⁸ Tijier tà ɲen' paaki bó ní te nnò nɛ. Ta te tɛn ni'yaajɛb là jin' tà nnò. Bɛn kpo'-a. Ama unil jin' tu ya jier la, u li fuobe nɛ uyo ké.»

⁵⁹ *Yesu là wɔknɔb *Sufmbɛ ya taanl ya duku kùà te Kapɛrnawum ni nnò nɛ ki len' nɛn ké.

Yesu ya panpaankaab biba siere' u'saan

⁶⁰ U'panpaankaab cii' nnò ma nnò nɛ bi'ni bà yɛbe ye: «Tigbɛr tuu faa nɛ. ɲmɛ li fre kí cenge tù?»

⁶¹ U bɛnde' u'yɛnm ni ki ye bi bunbeh tigbɛr nnò bo, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Ni saa' ni'yɛnm nɛ-ɛɛ?

⁶² Ni nín ji bi laa' Unil ya Bijɛ liɛbe' ki doh paaki bó u là te nà saan nɛ le?

⁶³ *Mifuoɲaanam nɛ dienh limiel. Unisaal baba ɲa rí fre kí tien bonn. Tigbɛr tà n tóke' nɛ nò ɲen' *Mifuoɲaanam saan nɛ ki dienh limiel.

⁶⁴ Ama ni'ni biba ɲa teke' ki jin'.» Kime *Yesu là bɛn haali micincinm bà ɲa teke' wɔ ki jin', ki bɛn wà lá li kuɔre wɔ mɔ.

⁶⁵ Nɛ u tí ye: «Nɛn bo nɛ n tóke' nɛ ki ye n'Baa ɲa cèbe' wà la, wa rí fre kí baa n'saan.»

⁶⁶ Kí ɲɛ u ya yo nɛ u'panpaankaab ni bà yɛbe siere' u'saan ka ji tókeh nin wɔ.

⁶⁷ Nɛ u niire' piik nin bile nnò ki ye: «Ni'mò yé ní siere bi?»

68 Nε Simōn Pier jiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ti siere' la, ti li jo ηme saan-i? Sin ne ηmɔbe limiel là ηa ηmɔbe gbenm ya gber.

69 Ti teke' ki jin', ki ben ki ye sin ne yé Uwien ya Niŋaan.»

70 Nε u tɔke' be ki ye: «Min ne ηa gènde' ne piik nin bile-ee? Ama ni'ni uba yé usenpol ne.»

71 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, u niireh Simōn Iskariyɔt ya bije Sudas ne. Nin Sudas mɔ yé u'panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba ma ke nnɔ, wɔn ne lá li kuɔre wɔ.

7

Yesu ya ninjieɓ ηa teke' wɔ ki jin'

1 Ni ya puoli bó ne *Yesu cuonh Galile ya tinfenm ni, ka yíe wɔ rí jo Sude ya tinfenm ni, kime Sufmbe ya cienb bà te ni'bo' nnɔ nuunh be rí ku wɔ ne.

2 Tɔ, nì là sien' waamu ne *Sufmbe rí jele kunacunku kùa bi yih kù Ininbon ya nacenku nnɔ.

3 Nε u'ninjieɓ tɔke' wɔ ki ye: «Siere nie saan, kí li joh Sude ya tinfenm bó ηa a'panpaankaab mɔ rí tì lε a teh miyɔkm ya bont tà.

4 Unil yíe u'yel rí fii la, wa buɔh u sɔnh ná. A teh miyɔkm ya bont tà nnɔ, cère binib ke rí lε a teh ná.»

5 Kime ben u'ninjieɓ mɔnɔn ηa là teke' wɔ ki jin'.

6 Nε *Yesu tɔke' be ki ye: «N'yo ηa laan baa'. Ninbi wɔn uyo ke mɔn ni'bo ne.

7 Uɣendun ya nib ηa rí fre kí li nen ninbi. Bi nen min ne, kime n lienh ki teh bi'tuon bre ne.

8 Ninbi li joh mɛn kunacunku nnɔ. Min ηa rí jo, kime n'yo ηa laan baa'.»

9 U là tɔke' be nnɔ ne ki juore' Galile ya tinfenm ni.

Yesu jon' Ininbon ya nacenku ya jelm

10 *Yesu ya ninjieɓ bure' kunacunku nnɔ ma nnɔ ne u'mɔ lɔkre' ki paan'.

11 *Sufmbe ya cienb nuunh wɔ kunacunku nnɔ ni, ne ki niireh ki teh: «U te lε sɔ?»

12 Nε linigol nnɔ bunbeh ki tɔkeh tɔb u'gber. Biba teh u yé unimɔn, ne bitɔb teh wa yé nimɔn, u tulndeh binib ne.

13 Ama uba ηa len' u'gber paan bo, kime bi fenge *Sufmbe ya cienb ne.

14 Bi jele' kunacunku ki tì gbiire' siik ni uyo wɔ nnɔ, ne *Yesu jon' Uwien ya duku bó, ki tì wɔknh binib Uwien ya gber.

15 Nì cuo' *Sufmbe miyɔkm, ne bi len' ki ye: «Uje wuɔ ηa benge' gbɔnku-a! U tien' mila ki ben kugbɔnku miε ya benm-i?»

16 Nε u tɔke' be ki ye: «N wɔknh binib ná nɔ, na yé min bugben ya wɔknm. Nì yé wɔ sɔn' nni ní nnɔ ya wɔknm ne.

17 Unil yíe wɔ rí tien Uwien yíe ná la, u li bende n wɔknh binib ná nɔ, nì yé Uwien ya wɔknm ne bii n lienh min bugben ya yel bo ne.

18 Unil wɔa lienh wɔn bugben ya yel bo la, u nuunh u'tiema kpieke ne. Unil wɔa nuunh wɔ sɔn' wɔ ya kpieke la, wɔn ne yé ugbemɔndaan, ka ηmɔbe tonnɛnku.

19 Moyis ne ηa là de' ne *yiko-oo? Nin nen ke ni'ni uba ηa pe yiko nnɔ bo. Be tien' ni nuunh ní ku nni?»

20 Nε linigol nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «Usenpol ne ηaake ηe! ηme nuunh wɔ rí ku ηe?»

21 Nε u ye: «N tien' miyɔkm ya bonn niba kpein ne *Saba ya daali, ne nì cuo' ni'ke miyɔkm.

²² Moyis là ye ní li jeh ipun. Upunjie ña ñen' Moyis saan, u ñen' ni'yaajekpiekb saan ñe. Nën bo ñe *Saba ya daali mənən, kibuk kà kpaan' ní jie ki'punl la, ni jeh kè ñe.

²³ Ni jeh ipun *Saba ya daali ño ni la saa Moyis ya yiko ñe. Nē min cère' uwien ya gbənent kē faake' *Saba ya daali, ñe ni'benku ni ben' n'bo-oo?

²⁴ La likeh mən nib ya nun bó ki buh bē buur. Cère mən ni'buur rí li cuube.»

Binib nuunh bē rí bende Yesu yé udaan wà

²⁵ Yerusalem yaab biba lienh ki teh: «Uje wà bi nuunh bē rí ku wò nnò ña so-oo?

²⁶ Wòn ñe lienh binib ya nun bó ba teh wò niba nò! Bii ti'cienb mənbe ki bende' ki ye u yé Uwien ya Nigēndkē Kristo ñe?

²⁷ *Kristo lá baa' la, uba ña rí bende u ñen' nà saan. Ama uje wuò wòn ti'kē ben u ñen' nà saan.»

²⁸ *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, ki wəknh binib, ñe ki len' ufaa bo ki ye: «Ni mənbe ki ben nni ki ben n ñen' nà saan-a! Nin nēn kē ño ma baa' n'ba ya baam. Wà sòn' nni ní nnò yé ugbēmòndaan ñe. Ama ninbi ña ben wò.

²⁹ Min wòn, n ben wò, kime n ñen' wòn saan ñe, ñe wòn ñe sòn' nni ní.

³⁰ Nēn saan ñe bi nuunh bē rí cuo wò. Ama uba ña tien' wò niba, kime u'yo ña laan lá baa'.

³¹ Linigol nnò ni binib bà yebe ñe teke' wò ki jin', ñe ki len' ki ye: «Uwien ya Nigēndkē Kristo lá baa' la, u li tien miyók m ya bont kí cən uje wuò tien' ma bo nò-oo?»

Farisienmbē nin bitətuər cienb nuunh bē rí cuo Yesu

³² *Farisienmbē cii' linigol nnò bunbeh *Yesu bo nà kē nnò, ñe ben nin bitətuər cienb sòn' biguguurb bē rí ti cuo wò ní.

³³ Nē *Yesu take' linigol nnò ki ye: «Ma ji li wuòke ni'saan, n li liebe wà sòn' nni ní nnò bó.

³⁴ Ni lá li nuun nni ka rí lē nni, kime na rí fre kí jo n tí li te nà saan nnò.»

³⁵ Nē *Sufmbē niireh tób ki teh: «U li jo lē saan ñe ta rí lē wò? U li jo Grēkmbē ya tinfēnm mà *Sufmbē yere' ki te mi'ni nnò ñe kí tí rí li wəknh Grēkmbē-εε?

³⁶ U len' ki ye ti li nuun wò, ka rí lē wò, ka rí fre kí jo u tí li te nà saan nnò. U'lenm miē nò ya tingi si ba?»

Miñunm mà dienh limiel ya gber

³⁷ Kunacenkú nnò ya tontonddaali là yé uwengbenge ñe. Nēn daali ñe *Yesu sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Uñunm ñmòbe wà la, wò rí dēn n'saan kí ñu.

³⁸ Unil wà teke' nni ki jin' la, miñunm mà dienh limiel li puube u'fēl ni tēn likpenl ñe. Ní kele' nnò ñe *Uwien ya gbənkú ni.»

³⁹ U len' nnò mà nnò, u niireh *Mifuoñaanm mà Uwien lá li de mè binib bà teke' wò ki jin' nnò ñe. U ya yo ki laa' *Mifuoñaanm ña laan lá jiire' ní, kime Uwien ña laan lá kpíeke' Yesu.

Yesu bo, binib ña len' ki cii' tób bó

⁴⁰ Linigol nnò cii' *Yesu len' nà nnò ñe biba len' ki ye: «Uje wuò mənbe ki yé *Uwien ya ñəbonsəknl wà li baa ní nnò ñe.»

⁴¹ Bitəb ye: «U yé Uwien ya Nigēndkē Kristo ñe.» Nē bitəb mō ye: «Kristo li fre kí li yé Galile ya nil-ii?

⁴² Na kele' Uwien ya gbənkú ni ki ye u li yé ti'yaaje *Dafid ya yaabil, kí li yé *Dafid ya du Betelē m ya nil ñe-εε?»

⁴³ Nnò ñe Yesu bo, linigol nnò ña len' ki cii' tób bó, ñe ki gbiire' icēk ile.

⁴⁴ Bi'ni biba là nuunh bē rí cuo wò ufaa bo ñe, ama uba ña tien' wò niba.

45 Biguguurb bà bitòtuòrcienb nin *Farisienmbɛ sɔn' bɛ bɛ ní tĩ cuo *Yesu nno liebe' bi'saan, nɛ bi niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' na cuo' wɔ ní?»

46 Nɛ bi ye: «Nil uba ɲa laan len' tɛn u ya jɛ.»

47 Nɛ *Farisienmbɛ nno ye: «Ninbi mɔ cɛrɛ' u tuln' nɛ nɛ-ɛɛ?»

48 Bicienb nin tinbi *Farisienmbɛ ni, unil te ki teke' wɔ ki jin'-ii?

49 Linigol là teke' wɔ ki jin' nno ɲa bɛn *yiko ya gbɛr nɛ. Bi yé binib bà Uwien wiɛ' bɛ mɪnɪum nɛ.»

50 Nikodem, *Farisienmbɛ ya uba, wà là jon' *Yesu saan uyo uba nno niire' bɛ ki ye:

51 «Ti'yiko bo, ti li fre kí biin unil, ka kpɛ' ki bun' wɔ tibuur ki bɛnde' u tien' nà-aa?»

52 Nɛ bi ye: «Sin, a'mɔ yé Galile yɔ nɛ-ɛɛ? Tùòrɛ kí fiin *Uwien ya gbɔnku kí liike, a li ɛ Galile ya nil uba mɔnɔn ɲa laan ñɛn' *Wien ya ñɔbonsɔknl?»

Upiinaɲmaa uba ya gbɛr

53 [Nɛ bi'kɛ kùn'.

8

1 *Yesu don' lijuɔl liba bo, bi yih ɛ Olifi ya siin ya juɔl.

2 Ní faa' kutɛnɲɛsɔnsɔnku, nɛ u liebe' Uwien ya duku bó. Binib taan' u'saan ki yɛbɛ, nɛ u kɛlɛ' kí wɔknh bɛ Uwien ya gbɛr.

3 Nɛn saan nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbɛ tuke' ní upii uba bi pɪln' wɔn nin ujɛ, kí lá sien' linigol nno ya nun bó,

4 nɛ ki tɔkɛ' *Yesu ki ye: «Cɛnbɔaa, upii wɔɔ nɔ, bi pɪln' wɔn nin jɛ nɛ.

5 Moyis ya yiko ni, ní yé liwɔbl nɛ bɛ ní li yèkreh itɛn kí kuuleh ni ya piibol. Tɔ, sin ye ba?»

6 Bi là len' nno ɲo bɛ ní dele *Yesu kudiɛku nɛ, kí ɛ bi li dule nà bo kí biin wɔ. Nɛ *Yesu gòn' ki ɲmɔbɛ u'nɔbil kí dɛngɛh tingi ni.

7 Bi ɲaake ki niireh wɔ ma nno nɛ u yaare' ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ni'ni wà ɲa laan tien' biere la, wɔn ní kpɛ' kí wiɛ wɔ litɛnl,»

8 kí liebe' ki gòn' ki ɲmɔbɛ u'nɔbil kí dɛngɛh tingi ni.

9 Bi cii' u len' nno ma nno nɛ bi'kɛ siereh uba uba, kí cin' biciɛnb kí tĩ fɔrɛ' biwaab, kí tĩ dàan' *Yesu nin upii nno, u se *Yesu ya nun bó.

10 Nɛ *Yesu yaare' ki niire' wɔ ki ye: «Upii, bi te ɛ saan-i? Uba ɲa biin' ɲɛ-a?»

11 Nɛ u ye: «Yɔnbdaan, uba ɲa biin' nni.» Nɛ *Yesu ye: «N'mɔ ɲa ní biin ɲɛ. Li joh, kí lá jí ní li teh biere.»*]

Yesu nɛ yé uɲɛndun ya wenwenku

12 *Yesu tí tɔkɛ' linigol kí ye: «Min nɛ yé uɲɛndun ya wenwenku. Unil wà kɛ pɛ n'bo la, wà ní li cuonh cinɲunl ni, ama u li ɛ kuwenwenku kùà diɛnh limiel.

13 «U len' nno ma nno nɛ *Farisienmbɛ tɔkɛ' wɔ ki ye: «A kundeh a'ba bo nɛ imɔn. A'mònkun nno ɲa yé mɔn.» »

14 Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «N kundeh n'ba bo imɔn mɔnɔn la, n'mònkun nno yé imɔn nɛ, kime n bɛn n ñɛn' nà saan, kí bɛn n joh nà saan mɔ. Ninbi nɛ ɲa bɛn n ñɛn' nà saan, ka bɛn n joh nà saan mɔ.

15 Ní buh tibuur unisaal buh ma bo nɛ. Min ɲa buh uba buur.

16 N lí buh binib tibuur mɔnɔn la, n'buur cuube nɛ, kime na yé min baba nɛ buh binib tibuur, min nín n'Baa wà sɔn' nni ní nno nɛ buh binib tibuur.

* 8:11 Bi kpɛ' kí kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 7:53 kí tĩ baa 8:11 ɲa te tu'ni.

¹⁷ Ni'yiko ni, ni kele' ki ye bimònkunb bile len' tigbɛbaabt la, bi'mònkun nno yé imòn nɛ.

¹⁸ N yé n'bugbɛn ya mònkunl nɛ. Nɛ n'Baa wà sòn' nni ní nno mɔ yé n'mònkunl.»

¹⁹ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A'baa te la?» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Na bɛn nni, ka bɛn n'Baa mɔ. Ni bi bɛn nni la, ni bi li bɛnde n'Baa mɔ.»

²⁰ U lienh nno, ki laa' u te Uwien ya duku ya luo bo nɛ, bi dienh Uwien mipum ná saan nno, ki wòknh binib. Uba ɲa cuo' wɔ, kime u'yo ɲa laan baa'.

Yesu len' ki ye u ñɛn' ni paaki bó ɛ

²¹ *Yesu tí tɔke' bɛ ki ye: «N bureh nɛ. Ni li nuun nni, ka í lɛ nni, kí tí kpo nin ni'biere. N joh ná saan nno, na í fre kí jo ni'saan.»

²² Nɛ Sufmbɛ niireh tɔb ki teh: «U ye wɔ í ku u'ba nɛ bii? Kime u len' ki ye u jo ná saan nno, ta í fre kí jo ni'saan.»

²³ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi yé kitink bo yaab nɛ. Ama min ñɛn' ní paaki bó nɛ. Ni yé uɲɛndun wuu yaab nɛ, nɛ min ɲa yé uɲɛndun wuu yɔ.

²⁴ Nɛn bo nɛ n tɔke' nɛ ki ye ni li kpo nin ni'biere. Kime na teke' ki jin' ki ye n yé n yé wà ma nno ni li kpo nin ni'biere nɛ.»

²⁵ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yé ɲmɛ?» Nɛ u ye: «N tɔke' nɛ micincinm ki ye n yé wà nno, n yé wɔn nɛ.

²⁶ N ɲmɔbe tigbɛr tú yɛbe í len ni'bo kí biin nɛ. Ama wà sòn' nni ní nno yé ugbɛmòndaan nɛ. N cií' tigbɛr tà u'saan nno n tɔkeh tun nɛ uɲɛndun yaab.»

²⁷ *Yesu len' nno ma nno, ba bɛnde' ki ye u lienh u'Baa ya gber nɛ.

²⁸ Nɛn saan nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni li fin Unil ya Bijɛ uyo wà paaki bó nno nɛ kí bɛnde kí ye «n yé n yé wà» nɛ. Ni li bɛnde kí ye ma sɔnh niba n'ba bo. N tɔkeh n'Baa wòkn' nni ná nɛ.

²⁹ Wà sòn' nni ní nno tɛ nin nni nɛ. Wa dàan nni n'baba, kime n teh ná sɔnge u'ɲɛnm nɛ uyo kɛ.»

³⁰ *Yesu lienh nno ma nno nɛ binib teke' wɔ ki jin' ki yɛbe.

Ibiere coh binib tiyonbt yaam

³¹ Nɛ *Yesu tɔke' *Sufmbɛ bà teke' wɔ ki jin' nno ki ye: «Ni pɛ n'gbɛr bo ka dàan' tú la, ni mɔnbe ki yé n'panpaankaab nɛ,

³² kí li bɛnde tigbɛmònt. Nɛ tigbɛmònt nno lí ñɛn nɛ tiyonbt ni.»

³³ Nɛ bi ye: «Tí yé *Abraham ya yaabii nɛ. Uba ɲa lí cuo' tɛ yonbt. Bɛ tien' a ye tí lí ñɛ tiyonbt ni?»

³⁴ Nɛ u ye: «N tɔkeh nɛ imòn nɛ, wà kɛ teh ibiere la, u yé ibiere ya yonb nɛ.

³⁵ Uyonb ɲa í lí tuu kí yé u'yɔnbdaan den yɔ. Ama unil maa' u'bijɛ la, u lí tuu kí yé u'den yɔ uyo kɛ nɛ.

³⁶ Nɛn bo nɛ Uwien ya Bijɛ ñɛn' nɛ tiyonbt ni la, ni lí mɔnbe kí ñɛ tu'ni nɛ.

³⁷ N bɛn kí ye ní yé *Abraham ya yaabii nɛ. Ama ní nuunh ní ku nni nɛ, kime na tuo' n'gbɛr.

³⁸ Min tɔkeh nɛ n laa' ná n'Baa saan nɛ. Nɛ ninbi teh ní cií' ná ni'baa saan.»

³⁹ Nɛ bi ye: «Tí'baa sí *Abraham nɛ.» Nɛ u ye: «Ni bi yé *Abraham ya bumu la, ni bi lí sɔnh u là sòn' ma bo nɛ.

⁴⁰ N tɔke' nɛ n cií' tigbɛmònt tà Uwien saan nno, nɛ ní nuunh ní ku nni. *Abraham ɲa là tien' nno.

⁴¹ Ninbi teh tɛn ni'baa nɛ.» Nɛ bi ye: «Tinbi ɲa yé gbaandbumu. Tí ɲmɔbe Baa uba nɛ. Wɔn si Uwien.»

⁴² Nɛ u ye: «Ni'baa bí sí Uwien la, ni bi lí yé nni nɛ, kime n ñɛn' ní Uwien saan nɛ. Ma baa' n'ba ya baam, wɔn nɛ sòn' nni ní.

⁴³ Bɛ tien' na ciíh n lienh kí teh bà? Kime na lí yé ní cenge n'gbɛr nɛ.

⁴⁴ Ni'baa si usenpol ne, ne ni nuunh ní li teh u yé ná. U yé unikul ne haali unendun ya cinm, ka tókeh gbemònt, kime gbemònt ɲa te u'ni. U'lenm si kutonnɛnku ne, kime u yé utonnendaan ne, ki yé kutonnɛnku ya baa.

⁴⁵ Ama min tókeh tigbemònt ne. Nen ne cère' na teknh n'gber ki jinh.

⁴⁶ Ni'ni, ɲme li fre kí wuon kí ye n'fi' ma, n tien' ibiere? N tókeh tigbemònt ne. Be tien' na teknh n'gber ki jinh-i?

⁴⁷ Unil wà ké yé Uwien yó la, wón ne cihi Uwien ya gber. Ninbi ɲa cihi, kime na yé u'yaab.»

Unil wà ké boh Yesu ya gber ɲa ní kpo fiebu

⁴⁸ *Sufmbe tóke' wó ki ye: «Ta bi len'-ii? A yé Samari ya nil ne. Usenpol ne ɲaake ɲe.»

⁴⁹ Ne u tóke' be ki ye: «Senpol ɲa ɲaake nni. N boh n'Baa ne, ne ninbi ɲa boh nni.

⁵⁰ Min ɲa nuunh ní kpieke n'ba; uba ne kpiekreh nni. Wón ne si wó ní liike tu ya gber.

⁵¹ N tókeh ne imàn ne, unil boh n'gber la, wa ní kpo fiebu.»

⁵² Ne *Sufmbe tóke' wó ki ye: «Fenfennó wuó ti bende' ki ye usenpol ne ɲaake ɲe. Ti'yaaje *Abraham nin *Uwien ya ɲabonsaknb lá kpo', ne sin len' ki ye unil boh a'gber la, wa ní kpo fiebu-a!

⁵³ A cén' ti'yaaje *Abraham ne-ee? Wón nin *Uwien ya ɲabonsaknb ké kpo'. Sin yé ɲme ne?»

⁵⁴ Ne u tóke' be ki ye: «N bi kpiekreh n'ba ne la, n'kpieke nnó bi yé fennm ne. N'Baa ne kpiekreh nni, wón wá ni ye u yé ni'Wien nnó.

⁵⁵ Na ben wó, ama min ben wó. N bi ye ma ben wó la, n bi li tien utonnendaan ten ninbi ne. Ama min ben wó, ne ki boh u'gber.

⁵⁶ Ni'yaaje *Abraham lá maale' ki ye u li lé n'yo, ne ki pokn'. U laa' n'yo nnó, nen bo ne u lá ɲmabe uyensonge.»

⁵⁷ Ne *Sufmbe ye: «ɲa baa' ibin pinun, ne ki ye a laa' *Abraham?»

⁵⁸ Ne u ye: «N tóke' ne imàn ne, ba laan lá maa' *Abraham ma nnó ki laa' n te ne.»

⁵⁹ Nen saan ne bi gènde' iten be ní yéke kí ku wó, ne u lókre' ki ɲen' Uwien ya duku ya luo bo.

9

Yesu likre' uje uba bi maa' wó ujuon

¹ *Yesu cuonh ki joh ne ki tí laa' uje uba, bi maa' wó ujuon.

² Ne u'panpaankaab niire' wó ki ye: «Cenbaa, uje wuó ne tien' ibiere bii u'naa nin u'baa ne tien' ɲo bi maa' wó ujuon-i?»

³ Ne *Yesu jiin' be ki ye: «Na yé uje bugben ya biere bo, ka yé u'naa bii u'baa ya biere mó bo. Ní te nnó ɲo unil ké ní lé Uwien li sɔn lituonl lá kí de wó ne.

⁴ Ní laan wien ma nɔ, ní kpe tí sɔn wá sɔn' nni ní nnó ya tuonl ne. Ní li biire, ne nil ɲa ní fre kí sɔn.

⁵ N laan te unendun ni ma nɔ, n yé unendun ya wenwenku ne.»

⁶ U len' nnó ki tí gben', ne ki sii' tiɲinsent tingi ni, ki taa' u'nobil ki bunbun' titent, ki faan' ujuon nnó ya nun,

⁷ ki tóke' wó ki ye: «Jo kí tí fende kujebieku kúa bi yih kù Silowe nnó ni.» Silowe ya tingi si: Bi sɔn' wá. Ujuon nnó jon' ki tí fende' ki liebeh ní ma nnó, u ji like ne.

⁸ Ne ukonkuonlieb nin binib bà ben ki ye u yé wá tí ní miéh nnó niireh tɔb ki teh: «Na yé uje wuó ne lá tí ní ké ki miéh nnó-ɔɔ?»

⁹ Biba ye wɔn nɛ. Bitɔb ye bi naan nɛ, wɔn ɲa ɲi. Nɛ wɔn bugbɛn ye: «Min nɛ.»

¹⁰ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A'nun likre' mila bo?»

¹¹ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ujɛ wɔ bi yih wɔ *Yesu nnɔ, wɔn nɛ bun' titɛnt ki fàan' n'nun, nɛ ki tɔke' nni ki ye ɲi joh Silowe ya jɛbieku ni kɪ tɪ fɛnde. N jon' ki tɪ fɛnde, nɛ ki likre'.»

¹² Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «U te lɛ saan-i?» Nɛ u ye: «Ma bɛn.»

Farisienmbɛ niire' ujuɔn wɔ likre' nnɔ iniire

¹³ Nɛ bi taa' wɔ ki jon' *Farisienmbɛ saan.

¹⁴ Tɔ, lidaali là *Yesu bun' titɛnt ki likre' ujuɔn nnɔ là yé *Saba ya daali nɛ.

¹⁵ Nɛ *Farisienmbɛ mɔ niire' ujɛ wɔ là yé ujuɔn nnɔ nɪ tien ma bo ɲɔ u likre'. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «U bun' titɛnt nɛ ki fàan' n'nun, nɛ n fɛnde', ki likre'.»

¹⁶ Nɛ *Farisienmbɛ ya biba ye: «Ujɛ bugbɛn ɲa ɲɛn' nɪ Wien saan, kimɛ wa boh *Saba ya daali.» Nɛ bitɔb ye: «Unil yé ubierdaan la, wa ɲi fre kɪ tien yɔkm ya bont tɛn u teh ma nɔ.» Bi len' ka cii' tɔb bó nɛ ki gbiire' icɛk ile.

¹⁷ Nɛ bi liɛbe' ki niire' ujɛ wɔ là yé ujuɔn nnɔ ki ye: «Sin wɔ u likre' ɲɛ nnɔ, a maaleh ki teh u yé ɲmɛ nɛ?» Nɛ u ye: «U yé *Uwien ya ɲɔbonsɔknl uba nɛ.»

¹⁸ *Sufmbɛ ya ciɛnb ɲa teke' ki jin' ki ye u là yé ujuɔn, nɛ ki likre'. Nɛ ki yin' u'naa nin u'baa nɪ

¹⁹ ki lá niire' bɛ ki ye: «Ni'bijɛ sɔ nɔ-ɔɔ? Ni maa' wɔ ujuɔn nɛ-ɛɛ? Nɪ tien' mila u ji likɛh fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ?»

²⁰ Nɛ u'naa nin u'baa ye: «Ti bɛn ki ye ti'bijɛ nɛ. Ti là maa' wɔ ujuɔn nɛ.

²¹ Ama ta bɛn nɪ tien' ma u likre' fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ, ka bɛn udaan wɔ likre' wɔ mɔ. Wa ji yé buk, niire wɔ mɛn. U li tɔke nɛ u'gbɛɛ.»

²² U'naa nin u'baa là fɛngɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb ma nnɔ nɛ cɛrɛ' bi len' nnɔ, kimɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb là kpaan' buɲɔbu ki ye wɔ len' ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo la, bi li ɲɔrɛ wɔ bi'taanl ya duku ni nɛ.

²³ Nɛn bo nɛ u'naa nin u'baa len' ki ye: «Wa ji yé buk, niire wɔ mɛn.»

²⁴ *Farisienmbɛ tɪ yin' ujɛ wɔ là yé ujuɔn nnɔ, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Tɔke tigbɛmɔnt Uwien ya nun bó. Tinbi bɛn ki ye ujɛ bugbɛn yé ubierdaan nɛ.»

²⁵ Nɛ u ye: «U yé ubierdaan la, ma bɛn. N bɛn nà nnɔ nɛn si: N là yé ujuɔn nɛ, fɛnfɛnnɔ wuɔ n likre'.»

²⁶ Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «U tien' mila ki likre' ɲɛ?»

²⁷ Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «N kpɛ' ki tɔke' nɛ, nɛ na tuo' nɪ cii. Bɛ bo nɛ ni nuunh ɲi tɪ ɲi liɛbe kɪ tɔke nɛ? Ni'mɔ la lii nuunh nɪ tien u'panpaankaab nɛ-a?»

²⁸ U len' nnɔ ma nnɔ nɛ bi suke' wɔ, ki tɔke' wɔ ki ye: «Sin nɛ yé u'panpaanke. Tinbi yé Moyis ya panpaankaab nɛ.

²⁹ Tinbi bɛn ki ye Uwien là tɔke' Moyis nɛ tigbɛɛ, ama ujɛ wuɔ wɔn, ta bɛn u ɲɛn' nà saan.»

³⁰ Nɛ u ye: «Liike mɛn miyɔkm ya bonn-a! U likre' nni, nɛ na bɛn u ɲɛn' nà saan-a!

³¹ Ti bɛn ki ye Uwien ɲa cɛngɛh bierdaan ya kaare. Unil boh Uwien ki teh Uwien ya yiem la, Uwien cɛngɛh u ya kaare nɛ.

³² Uɲɛndun ya cincinyo kɪ lá baa dinno, ta laan cii' nil likre' wɔ bi maa' wɔ ujuɔn.

³³ Ujɛ bugbɛn ɲa bi ɲɛn' nɪ Uwien saan la, wa bi li fre kɪ tien niba.»

³⁴ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Bi maa' sin a yé ubierdaan, nɛ a yé á wɔkn tinbi-ii?» Nɛ ki ɲɔrɛ' wɔ ki ɲɛn' litaanl ya duku ni.

35 *Yesu cii' bi ɲɔre' wɔ ki ɲɛn' litaanl ya duku ni. Nɛ u jon' ki tɪ laa' wɔ, ki ɲiire' wɔ ki ye: «Sin, a teke' Unil ya Bijɛ ki jin'-ii?»

36 Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ɲmɛ nɛ yɛ Unil ya Bijɛ? Tɔke nni ɲɔ rɪ teke wɔ kɪ ji.»

37 Nɛ *Yesu ye: «A laa' wɔ; wɔn nɛ tɔkeh ɲɛ tigbɛr nɔ.»

38 Nɛ u ye: «Yonbdaan, n teke' ɲɛ ki jin',» nɛ ki gbaan' u'nintuali ki puke' wɔ.

39 Nɛ *Yesu ye: «N baa' uɲɛndun wuu ni, rɪ bu tibuur nɛ, kɪ cɛrɛ binib bɔ ɲa lenh rɪ likre, ɲɔ bɔ like rɪ juɔn.»

40 Farisiɛnmbe bɔ te u'saan nnɔ cii' u len' ma bo, nɛ ki ɲiire' wɔ ki ye: «Ti'mɔ yɛ ijɔɔn nɛ-ɛɛ?»

41 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni bi yɛ ijɔɔn la, na bi li ɲmɔbe biɛre. Ama ni lienh ki teh ni yɛ binunyaanb nɛ, nɛn bo nɛ ni juore' ki te ni'biɛre ni.»

10

Yesu nɛ yɛ upekpaamɔn

1 «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wɔ maabe' ki kɔn' upepeke ni, ka ɲɛn' naɲɔbu ki kɔn' la, u yɛ unasu nɛ, ki yɛ udukond.

2 Ama unil wɔ ɲɛh bunaɲɔbu ki kɔh nnɔ, wɔn nɛ yɛ upekpaal.

3 Unil wɔ gu bunaɲɔbu nnɔ li piire wɔ bɔ nɛ. Ipe bɛn u'ɲieke. U yih wɔn bugbɛn ya pe ya yel, nɛ ki ɲɛndeh yɛ.

4 U tɪ ɲɛn' u'pɛ kɛ la, u le usɛn nɛ i pɛ u'bo, kimɛ i bɛn u'ɲieke.

5 Ya rɪ paan caan bo. I li sɛn wɔ nɛ mɔnɔn, kimɛ ya bɛn cɛnb ya ɲieke.»*

6 *Yesu pɔn' bɛ mikpɛnjenm miɛ nɔ, ama ba cii' mi'tingi.

7 Nɛ u tɪ tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, min nɛ yɛ upepeke ya naɲɔbu.

8 Binib bɔ kɛ kpɛi' ki baa' nin nni nnɔ yɛ binasub nɛ, ki yɛ idukond, ama ipe ɲa cenge' bi'bɔ.

9 Min nɛ yɛ bunaɲɔbu. Unil ɲɛn' min ki kɔn' la, u li ɲmɛrɛ, kɪ li kɔh ki ɲɛh, ki li lɛ u li ji bɔ.

10 Unasu baa' la, u nuunh wɔ rɪ suu ipe kɪ kɔkɔrɛ kɪ sasaa nɛ. Min baa' rɪ lɔ de yɛ limiɛl nɛ, ɲɔ niba la pɔrɛ i'fuobm ni.

11 «Min nɛ yɛ upekpaamɔn. Upekpaamɔn li tuo kɪ kpo u'pɛ bo.

12 Unil wɔ ɲa cinbe ki yɛ pekpaal ki kpaah ipe ilike bo, ɲɔ ka yɛ pedaan mɔ nnɔ, laa' ukɛr we nɪ la, u li sɛn kɪ cɛrɛ yɛ nɛ. Ukɛr li cuo iba, nɛ ya sɛn' rɪ yɛyɛrɛ.

13 Wɔ kpaah ipe ilike bo nnɔ ɲa tɔnge yɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ u li sɛn kɪ dɔan yɛ.

14 Min yɛ upekpaamɔn nɛ, ki bɛn n'pɛ, nɛ n'pɛ mɔ bɛn nni,

15 tɛn n'Baa bɛn nni ma, n'mɔ bɛn wɔ nnɔ. Nɛ min li tuo kɪ kpo n'pɛ bo.

16 N ɲmɔbe ipetɔ ya ɲa yɛ upepeke wuu ya pɛ. N li li kpaah i'mɔ nɛ, nɛ i li cengeh n'ɲieke bɔ. T'kɛ li taan kɪ tien upepeke uba nɛ, kɪ li ɲmɔbe upekpaal uba.

17 N'Baa yɛ nni, kimɛ n li tuo kɪ kpo, ɲɔ kɪ liebe kɪ mɛkre.

18 Uba ɲa rɪ frɛ kɪ ku nni. Min nɛ tuo' bɛ rɪ ku nni. N ɲmɔbe mituɔm rɪ kpo, ki ɲmɔbe mituɔm rɪ mɛkre mɔ. N'Baa nɛ cɛbɛ nni rɪ tien nnɔ.»

19 *Yesu len' nnɔ nɛ Sufmbe ya gbɛr ɲa tɪ cende'.

20 Bi'ni bɔ yɛbɛ tɔke' ki ye: «Usɛnpol uba nɛ ɲaake wɔ. U waare' nɛ. Bɛ tien' ni cengeh u'bɔ?»

21 Nɛ bitɔb ye: «U'lenm ɲa yɛ unil wɔ usɛnpol ɲaake wɔ ya lenm. Unil wɔ usɛnpol ɲaake wɔ li frɛ kɪ likre ijɔɔn-ii?»

* 10:5 *Yesu ya yo nnɔ upedaan nin u'yul nɛ lɔ sɔbɛ ki yɛ upekpaal. Bi lɔ taakeh bi'pɛ ki gɔndeh upepeke uba ni nɛ, nɛ uguguurl gu yɛ. Nɪ faa' la, nɛ wɔ kɛ rɪ baa upepeke nnɔ saan kɪ yin u'pɛ, yɛ rɪ nɛ kɪ paan u'bo.

Sufmbɛ ɲa teke' Yesu ki jin'

²² Sufmbɛ là jeleh kunacunku Yerusalem ni ki tien bi là tien' lituɔrl ki mɔnge' Uwien ya duku uyo wà nnɔ nɛ. Ní là yé tiwɔrcient ya yo nɛ.†

²³ *Yesu là cuonh ki joh ki liebeh Salomɔn ya ninbonku ni Uwien ya duku ya luo bo.

²⁴ *Sufmbɛ ya cienb guɔn' wɔ, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «A li cère tí li jie nè rí tí wuɔke-a? A yé Uwien ya Nigendke Kristo la, tɔke tɛ imɔn.»

²⁵ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N là tɔke' nɛ, nɛ na teke' nni ki jin'. N sɔnh itùon ya n'Baa ya yel bo nnɔ nɛ wɔngeh n yé udaan wà.

²⁶ Ninbi ɲa yé n'pe. Nɛn bo nɛ na teke' nni ki jin'.

²⁷ N'pe cengeh n'nieke bó. N bɛn yè, nɛ i pɛ n'bo.

²⁸ N dienh n'pe limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm. Ya rí kpo kí juore fɛnm, uba mɔ ɲa rí fre kí fie yè n'saan.

²⁹ N'Baa nɛ de' nni yè; u'tuɔm cɛn' mituɔm kɛ.‡ Uba ɲa rí fre kí fie bonn wɔn n'Baa ya nuɔ ni.

³⁰ Min nin n'Baa te miba nɛ.»

³¹ Nɛ *Sufmbɛ ya cienb tí yuure' itɛn bɛ rí yèke kí ku wɔ.

³² Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N sɔn' ni'nun bó itùonmɔnmɔn i yɛbe n'Baa ya yel bo. Li lɛ tuonl bo nɛ ni nuunh ní yèke nni itɛn kí ku nni?»

³³ Nɛ *Sufmbɛ ya cienb ye: «Na yé tuonmɔnmɔnl bo nɛ ti nuunh tí yèke ɲɛ itɛn kí ku ɲɛ. A suke' Uwien nɛ. Sin yé unil, nɛ ki taah a'ba ki teh Uwien.»

³⁴ Nɛ u ye: «Ní keke' ni'yiko ya gbɔnku ni ki ye ni yé iwien nɛ.

³⁵ Tí bɛn ki ye uba ɲa rí fre kí ɲmire ná keke' *Uwien ya gbɔnku ni. Tɔ, Uwien là tɔke' binib bà u'gbɛr nnɔ, u ye bi yé iwien nɛ.

³⁶ Nɛ min wà Uwien gɛnde' nni ki sɔn' nni ní uɲɛndun wuu ni nnɔ, n len' ki ye n yé u'Bije, nɛ ni ye n suke' wɔ-ɔɔ?

³⁷ Ma sɔnh n'Baa ya tùon la, la teke nni mɛn kí ji.

³⁸ Ama n sɔnh yè la, na lí lí teke nni kí ji mɔnɔn la, teke mɛn n sɔnh itùon ya nnɔ kí ji, ɲɔ kí bɛnde mɔnmɔnm kí ye n'Baa tɛ nin nni, nɛ n'mɔ tɛ nin wɔ.»

³⁹ Nɛn saan nɛ bi tí nuunh bɛ rí cuo wɔ, nɛ u ɲmɛrɛ' bi'nuɔ ni.

⁴⁰ U liebe' ki jon' Sudɛn ya kpenpuol bó, kí tí tɛ San là cin' ki siih binib Uwien ya ɲunm ná saan nnɔ.

⁴¹ Nɛ binib baa' u'saan ki yɛbe, ki len' ki ye: «San ɲa là tien' yɔkm ya bonn niba, ama u là len' uje wuɔ ya gbɛr tà nnɔ yé imɔn nɛ.»

⁴² Nɛ binib teke' Yesu ki jin' ni'saan ki yɛbe.

11

Lasaar ya kuum

¹⁻² Uje uba nɛ là tɛ ki bun, bi yih wɔ Lasaar. U yé Mari nin Mart ya ninje nɛ. Wɔn nin bɛn kɛ là kɔh udu uba ni nɛ, bi yih wɔ Betani. Mari nnɔ yé upji wà là taa' lɛfina ki wule' Yonbdaan ya tãan bo, ki taa' u'yur ki ɲmɪɲmire' yè nnɔ nɛ.

³ Uje nnɔ ya ninsieb nnɔ sɔn' bi tí tɔke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, unil wà a yíe wɔ nnɔ bun nɛ.»

⁴ Yesu cii' ma nnɔ nɛ ki ye: «Iwien bugbɛn ɲa yé kuum. Ama i li cère binib rí kpieke Uwien ɲɔ kí kpieke wɔn Uwien ya Bijɛ mɔ.»

⁵ Yesu là yíe Mart nin u'ninɛ nin Lasaar ya gbɛr.

⁶ U cii' Lasaar bun ma nnɔ nɛ u juore' ki tien' u te ná saan nnɔ iwien ile.

† 10:22 Ba ɲa yé Sufmbɛ là kɔn' Uwien ya duku ni ki kuɔn' kù tìjɔnkɔt, nɛ bi tien' lituɔrl ki liebe' ki mɔnge' kù. Sufmbɛ ji là jeleh kunacunku ki tien nɛn bó nɛ. ‡ 10:29 Bi kpie' ki keke' tìgbɔnt tà nnɔ ya tuba ni ní keke' ki ye: «N'Baa de' nni ná nnɔ yɛbe kí cɛn' nibonn kɛ» nɛ.

7 Iwien ile nnɔ gɛ̀bre' nɛ u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cɛ̀re mɛn tɪ liebe Sude ya tinfɛnm bɔ.»

8 Nɛ u'panpaankaab ye: «Cɛnbaa, na yɛ idɛn yɛ nɛ Sufmbɛ lɔ nuunh bɛ rɪ yɛke itɛn kɪ ku ŋɛ nɪ' bɔ nɛ a tɪ liebeh nɪ' bɔ-oo?»

9 Nɛ u jɪn' bɛ ki ye: «Uwien uba ŋa te tikur piik nin tule-ee? Unil cuonh uwien nɪ la, wa rɪ gbiere, kimɛ unɛndun wuu ya wenwenku nɛ cɛreh u lenh.

10 Ama unil cuonh kuŋɛnku la, u li gbiere nɛ, kimɛ na wien.»

11 Yesu len' nnɔ kɪ tɪ gben', nɛ kɪ tɪ ye: «Ti'jo Lasaar guɔn'-a, ama n li jo kɪ tɪ finde wɔ.»

12 Nɛ u'panpaankaab ye: «Yonbdaan, u guɔn' la, u li faake-a!»

13 Yesu lɔ yɛ wɔ rɪ tɔke kɪ ye Lasaar kpo' nɛ. Ama u'panpaankaab bɛn maaleh kɪ teh u lienh migɔmɔnm ya gber nɛ.

14 Nɛn saan nɛ *Yesu jɪ tɔke' bɛ nɪ wien kɪ ye: «Lasaar kpo'-a!

15 U kpo', ma te nɪ'saan ma nnɔ, ninbi bɔ nɛ nɪ tien' nni uyɛnsɔnge, kimɛ nɛn nɛ li cɛre nɪ tuɔre kɪ teke nni kɪ jɪ. Tɪ jo mɛn u' bɔ.»

16 Nɛ u'panpaankaab ya uba, bi yih wɔ Toma kɪ liebe' kɪ yih wɔ lilebl nnɔ tɔke' bitab kɪ ye: «Cɛ̀re mɛn tɪ mɔ rɪ jo kɪ tɪ kpo nin wɔ.»

Yesu nɛ yɛ mimekrm, kɪ yɛ limiel

17 *Yesu tɪ baa' Betani ya du nɪ uyo wɔ nnɔ, kɪ laa' Lasaar tien' likul nɪ iwien inan nɪnɔ.*

18 Betani ŋa fɔke nin Yerusalem. Nɪ li te tɛn kɔnsini uta nɛ.

19 Nɛn nɛ cɛre' Sufmbɛ lɔ baa' Mart nin Mari saan, bɛ rɪ lɔ suon bɛ bi'ninje ya kuum bɔ kɪ yɛbe.

20 Mart cii' *Yesu we nɪ, nɛ u tobreh wɔ usɛn bɔ. Ama Mari wɔn juore' kɪ kɛ idɛn nɛ.

21 Mart tɪ tɔke' *Yesu kɪ ye: «Yonbdaan, a bi te nɛ saan la, n'ninje ŋa bi kpo'.

22 Ama n bɛn kɪ ye fɛnfɛnnɔ wuu mɔnɔn, a miɛ' Uwien nibonn nɔ kɛ la, u li de ŋɛ nɛ nɛ.»

23 Nɛ *Yesu tɔke' wɔ kɪ ye: «A'ninje li mɛkre.»

24 Nɛ Mart ye: «N bɛn kɪ ye u lɔ li mɛkre uwenfɔrke ya daali, lidaali lɔ binib li mɛkre nnɔ nɛ.»

25 Nɛ Yesu ye: «Min nɛ yɛ mimekrm kɪ yɛ limiel. Unil teke' nni kɪ jin' la, u kpo' mɔnɔn la, u li fuobe nɛ.

26 Wɔ kɛ fuobe kɪ teke' nni kɪ jin' la, wa rɪ kpo fiebu. A teke' n len' nɔ kɪ jin-i?»

27 Nɛ Mart ye: «Hnn, Yonbdaan, n teke' kɪ jin' kɪ ye a yɛ Uwien ya Bijɛ nɛ, kɪ yɛ Uwien ya Nigendkɛ Kristo wɔ li baa nɪ unɛndun nɪ nnɔ.»

28 Mart len' nnɔ, nɛ kɪ bure' kɪ tɪ yin' u'ninɛ Mari, kɪ bunbe' kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Cɛnbaa baa' nɪ, kɪ yih ŋɛ.»

29 Mari cii' nnɔ ma nnɔ nɛ kɪ pɔk kɪ fii', kɪ jon' u'saan.

30 *Yesu ŋa laan kɔn' udu nɪ, u laan te usɛn nɪ, Mart tuobe' wɔ nɔ saan nnɔ nɛ.

31 *Sufmbɛ bɔ te idɛn Mari saan, kɪ suondeh wɔ nnɔ laa' u pɔk kɪ fii' kɪ fɛn' saali ma nnɔ nɛ bi'mɔ paan' u'bo. Bi lɔ maaleh kɪ teh u joh likul bɔ nɛ wɔ rɪ tɪ muɔ.

32 Mari tɪ baa' *Yesu te nɔ saan uyo wɔ kɪ laa' wɔ nnɔ, nɛ kɪ gbaan' u'nintuɔli, kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Yonbdaan, a bi te nɛ saan la, n'ninje ŋa bi kpo'.»

33 Yesu laa' u muɔh, kɪ laa' *Sufmbɛ bɔ pɛ u'bo nnɔ mɔ muɔh ma nnɔ, nɛ u'yɛnm saa' kɪ gbien',

* 11:17 Liike Matie 27:60.

³⁴ Nε u niire' bε ki ye: «Ni sube' wɔ lε saan-i?» Nε bi ye: «Yonbdaan, dεn kɪ tɪ liike-a!»

³⁵ Nε saan nε Yesu muɔ'.

³⁶ Nε *Sufmbε ye: «Liike mɛn u lɔ yɛ wɔ nɪ tɪ kpε ma.»

³⁷ Nε bi'ni biba ye: «Wɔn wɔ lɔ likre' ujuɔn-ii? Wa bi li fre kɪ cère Lasaar la kpo-oo?»

³⁸ Nɛn saan nε *Yesu ya yɛnm tɪ saa' ki gbien', nε u bure' likul bó. Nɪ lɔ yé kujɔlulnku nε, nε litɛnl bi ku'ɲɔbu.

³⁹ Yesu ye: «Biire mɛn litɛnl nnɔ.» Ujε wɔ kpo' nnɔ ya ninɛ Mart tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, u lii nuuke'-a! Kimε u tien' len iwien inan sɔ.»

⁴⁰ Nε *Yesu ye: «Ma tɔke' njε ki ye a teke' nni ki jin' la, a li lε Uwien njɔbe ukpɛke ma bo-oo?»

⁴¹ Nɛn saan nε bi biire' litɛnl nnɔ, nε u yaare' ki liike' paaki ki ye: «N'Baa, n faareh njε nin a cenge' n'bó ma nɔ.

⁴² N bɛn ki ye uyo kε a cengeh n'bó nε. Ama linigol liε bo nε cère' n len' nnɔ, njɔ bε rɪ teke kɪ ji kɪ ye sin nε sɔn' nni nɪ.»

⁴³ U len' nnɔ, nε ki tien' ufaa bo ki ye: «Lasaar, njε nɪ!»

⁴⁴ Nε ujε wɔ bi yé utɛnkpɪi nnɔ njɛn' likul nɪ nɪ, tikpɛlcɛr biε ki tɛntɛn' u'nuɔ nin u'taan, kutaku piibe u'nun bó. Nε Yesu tɔke' bε ki ye: «Nɛnɛn mɛn tikpɛlcɛr nnɔ, kɪ cère wɔ rɪ li joh.»

Bi kpaan' iyε bε rɪ ku Yesu

(Matie 26:1-5; Mark 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Sufmbε bɔ lɔ baa' Mari saan ki laa' Yesu tien' nibonn nɔ nnɔ, bi'ni bɔ yεbe teke' wɔ ki jin'.

⁴⁶ Ama bi'ni biba mɔ jon' *Farisienmbε saan ki tɪ tɔke' bε *Yesu tien' nɔ nnɔ.

⁴⁷ Nɛn saan nε bitɔtuɔrciɛnb nin *Farisienmbε nnɔ yin' bi'buur ya cɛkl yaab ki taan', nε ki tɔke' bε ki ye: «Ti li tien mila? Kimε ujε bugbɛn teh miyɔkm ya bont cɛɛn nε.

⁴⁸ Ti cère' u tuu ki teh nnɔ la, binib kε li teke' wɔ kɪ ji, nε Erom yaab li baa kɪ lá bere ti'Wien ya duku, kɪ gbɛn ti'bol ya nib kε.»

⁴⁹ Bi yih bi'ni uba Kayif, wɔn nε lɔ yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn libinl nnɔ, nε u tɔke' bi'ɲɔb ki ye: «Na bɛn niba,

⁵⁰ ka bɛn ki ye nɪ mɔn unibaab rɪ kpo ti'du ya nib bo njɔ ti'bol kε la gbɛn-ii?»

⁵¹ U len' ma nnɔ, na yé wɔn bugbɛn ya yɛnm nɪ nε u len' nnɔ. U lɔ yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn libinl nnɔ ma nnɔ, nε cère' u len' tɛn uɲɔbɔnsɔknl ki ye *Yesu li kpo bi'bol ya nib kε bo.

⁵² Na yé bi'bol ya nib baba bo nε u li kpo. U li kpo kɪ taan Uwien ya bumu mùa yere' nɪ'kε saan nnɔ kɪ tien bε unibaab nε.

⁵³ Kɪ njε nɛn daali nε bi sien' ki ye bi li ku Yesu nε.

⁵⁴ Nɛn bo nε *Yesu njɔ ji cèreh *Sufmbε lenh wɔ. U siere' ni'saan ki bure' udu uba bó, bi yih wɔ Efrayim, wa fɔke nin kupɛnpɛlku, nε wɔn nin u'panpaankaab tɪ te nɪ'bó.

⁵⁵ Nɪ lɔ sien' waamu nε bε rɪ jele *Sufmbε ya Pak ya nacenku. Nε binib njɛn' idugbaan ni ki baa' Yerusalem ki yεbe, bε rɪ lá njɛn bi'yul bo tijɔknt kɪ bonde kunacenku nnɔ.

⁵⁶ Bi te Uwien ya duku ya luo bo ki nuunh Yesu ma nnɔ nε ki niireh tɔb ki teh: «Ni maaleh mila? U li baa kunacenku kuu bii wa rɪ baa?»

⁵⁷ Bitɔtuɔrciɛnb nin *Farisienmbε lɔ len' ki ye unil bɛn u te nɔ saan la, wɔ rɪ wuɔn bε, bε rɪ jo kɪ tɪ cuo wɔ.

12

Mari fàan' Yesu ya tàan lɛfina
(Matie 26:6-13; Mark 14:3-9)

¹ Ní là sɛn' iwien iluob nɛ Sufmbɛ ní jele bi'Pak ya nacenku, nɛ *Yesu jon' Betani ya du ní. Lasaar wà u là mɛkre' wɔ nɔ, kòh nɛn ní nɛ.

² Bi tien' *Yesu tijier ní'saan. Mart nɛ là gbiih bɛ tijier nɔ nɛ Lasaar mɔ yé bà jinh tijier *Yesu saan nɔ ya uba.

³ Mari taa' lɛfina uba u te litrjenku, u'daaku faa cɛɛn, bi yih lɛfina nɔ naar, ki lá fanfaan' *Yesu ya tàan, ki taa' u'yur ki n̄m̄n̄m̄ire' yɛ. Lɛfina nɔ ya nu teke' kuduku kɛ.

⁴ Nɛ *Yesu ya panpaankaab ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyot, wɔn wà lá li kuɔre Yesu nɔ ye:

⁵ «Bɛ tien' bà ní taa lɛfina nɔ kɔ kuɔre kɔ lɛ iwentun kobiita ya paaku kɔ taa kɔ de bijiinb-i?»

⁶ Na yé Sudas tɔngɛh bijiinb nɛ. Kimɛ u là yé unasu nɛ. Wɔn nɛ n̄uuke kiliksɔrk ma nɔ, u suh bi taah ilike yà ki kpiendeh len nɔ nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' u len' nɔ.

⁷ Nɛ *Yesu tɔke' Sudas ki ye: «Cɛrɛ wɔ wɔ ní fuore. U taa' lɛfina wuɔ wɔ ní bonde n'subm nɛ.

⁸ Bijiinb lí lí te ní'saan uyo kɛ nɛ; ama min n̄a ní lí te ní'saan uyo kɛ.»

⁹ Sufmbɛ ligol cii' *Yesu te Betani ya du ní, nɛ ki baa' u'saan. Na yé Yesu baba bo nɛ bi baa'. Bi nuunh bɛ ní lɛ Lasaar wà *Yesu là mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ní nɔ mɔ nɛ.

¹⁰ Nɛn saan nɛ bitɔtuɔrcienb sien' ki ye bi lí ku Lasaar mɔ,

¹¹ kimɛ wɔn bo nɛ *Sufmbɛ teke' *Yesu kɔ jin' ki yɛbe, ka jì pɛ bɛn bitɔtuɔrcienb bo.

Bi kpiɛkreh Yesu u tí kɔn' Yerusalem ní
(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Kutaaku faa', nɛ linigocienl là baa' Yerusalem ní lɛ ní jele kunacenku nɔ cii' *Yesu we ní,

¹³ nɛ bi bɛrɛ' mubiɛbisiimu ya fɛr ki tobreh wɔ usen bó, ki wuureh ki teh: «Osana!

Uwien ya mɔnm ní lí te wà we ní

Yonbdaan ya yel bo nɔ bo.

Uwien ya mɔnm ní lí te Israyɛl yaab ya bɛr bo.»

¹⁴ *Yesu laa' unjuunfanfaan kɔ jɛkɛ' tɛn ní kɛlɛ' ma *Uwien ya gbɔnku ní ki ye:

¹⁵ «*Siyon' yaabɛ, là cɛrɛ mɛn nɛ ní cuo nɛ jɛwaanbu.

Liike mɛn, ní'berciɛn we ní,

ki jɛkɛ unjuunfanfaan.»

¹⁶ *Yesu ya panpaankaab n̄a laan là cii' ní'tingi u ya yo. Uwien kpiɛkɛ' wɔ uyo wà nɔ, nɛ bi tiɛrɛ' ki ye ní kɛlɛ' u'bo nɔ nɛ *Uwien ya gbɔnku ní, ki bɛndɛ' ki ye linigol nɔ tien' wɔ bi bi lí tien wɔ ma bo nɛ.

¹⁷ Linigol là là te *Yesu saan lidaali là u là mɛkre' Lasaar ki yin' wɔ ki ye wɔ ní n̄ɛ ní likul ní nɔ, bɛn nɛ là tɔkɛ' binib tigber nɔ.

¹⁸ Nɛn bo nɛ binib ligol tuobe' wɔ usen bó, kimɛ bi là cii' u tien' miyɔkm ya bonn nɔ ma bo.

¹⁹ Nɛn saan nɛ *Farisiɛnmbɛ tɔkeh tɔb ki teh: «Ní laa'-aa? Ninbi n̄a jì lí fre kɔ tien niba. Unjɛndun ya nib kɛ jì pɛ wɔn bo nɛ.»

Grɛkmbɛ biba nuunh bɛ ní lɛ Yesu

* **12:15** Bi liebe' ki yih Yerusalem nɛ Siyon.

²⁰ Grɛkmbɛ† biba mɔ̀ là baa' Yerusalem kunacenu nno ya yo bɛ́ ní lá puke Uwien.

²¹ Bi nɛkn' Filip. U yé Betsayida ya du wà te Galile ya tinfenm ni nno yɔ̀ nɛ, nɛ ki tɔ̀kɛ' wɔ̀ ki yɛ: «Uciɛn, ti yíe tí lɛ *Yesu nɛ.»

²² Nɛ Filip jon' ki tí tɔ̀kɛ' Andre. Nɛ bi'kɛ bile jon' ki tí tɔ̀kɛ' Yesu.

²³ Nɛ *Yesu tɔ̀kɛ' bɛ́ ki yɛ: «Uyo wà Uwien li kpíɛke Unil ya Bijɛ nno baa' ní ɲɔ́.

²⁴ N tɔ̀kɛh nɛ imɔ̀n nɛ, bi bule' mijibim ma kpo' la, mɔ̀ li juore mi'baba nɛ. Ama mɔ̀ kpo' la, mɔ̀ li pɔ̀rɛ́ kɔ̀ yɛbre nɛ.

²⁵ Wà kɛ́ yíe wɔ̀ ní fie u'miɛl la, wɔ̀n nɛ li kpó kɔ̀ juore fenm. Ama wà kɛ́ ɲa tɔ̀ngɛh u'miɛl uɲɛndun wuu ní la, wɔ̀n nɛ li lɛ́ limiɛl là ɲa ɲmɔ̀be gbenm.

²⁶ Unil yíe wɔ̀ ní sɔ̀n n'tuɔ̀n la, udaan ní li pɛ́ n'bo. N te ná saan la, n'tonsɔ̀n mɔ̀ li te nɛn saan nɛ. Unil sɔ̀nh n'tuɔ̀n la, n'Baa li kpíɛke wɔ̀.»

Yesu lienh u'kuum bo

²⁷ «Fɛnfɛnnɔ́, n'yɛnm saa' ki gbien'-a! N li len kɔ̀ yɛ ba? N yɛ: «N'Baa, ɲɛ nni ijɛnd yà we ní nɔ́ ni-ii?» Ama n baa' nɛn bo nɛ kɔ̀ lá tu' uyo wuu nɔ́.

²⁸ N'Baa, wuɔ̀n a'kpíɛke.»

Nɛn saan nɛ uníɛke uba ɲɛn' paaki bó ní ki yɛ: «N wuɔ̀n' n'kpíɛke ɲɔ́, ki li líɛbe kɔ̀ wuɔ̀n wù mɔ̀ nɛ.»

²⁹ Linigol là se ní'saan ki cii' uníɛke nno bó nno, ya biba yɛ utaa nɛ dun', nɛ bitɔ̀b yɛ Uwien ya tond uba nɛ len' wɔ̀.

³⁰ Nɛ u yɛ: «Na yé mɔ̀n bo nɛ cɛ̀rɛ́' udaan wà len' nɔ́ len', ninbi bo nɛ u len'.

³¹ Fɛnfɛnnɔ́ wuɔ̀ nɛ Uwien li bu uɲɛndun wuu ya nib tibuur. Fɛnfɛnnɔ́ nɛ Uwien li ɲɔ̀rɛ́ wà yé uɲɛndun wuu ya ciɛn nno.

³² Min wɔ̀n, uyo wà bi li fin nni paaki bó nno‡, nɛ n li dɛrɛ́ binib kɛ́ kɔ̀ nɛkn n'ba.»

³³ U len' nno ɲɔ́ wɔ̀ ní wuɔ̀n u li kpó mikuum mà ya bol nɛ.

³⁴ Nɛ linigol nno tɔ̀kɛ' wɔ̀ ki yɛ: «Ti cii' *Uwien ya gbɔ̀nku yɛ Uwien ya Nigɛndkɛ́ *Kristo li fuobe uyo kɛ́ nɛ. A tien' mila kɔ̀ len' ki yɛ bi li fin Unil ya Bijɛ udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo paaki bó? Nɲɛ yé Unil ya Bijɛ bugbɛn-i?»

³⁵ Nɛ u tɔ̀kɛ' bɛ́ ki yɛ: «Kuwenwenku ɲa jí li wuɔ̀kɛ' ní'ni. Li cuonh mɛn uyo wà kuwenwenku laan te, ɲɔ́ licinɲunl la pɔ̀ln nɛ. Unil wà kɛ́ cuonh licinɲunl ní la, wa bɛn u joh ná bó.

³⁶ Kuwenwenku laan te ma nɔ́, teke mɛn kù kɔ̀ jí, ɲɔ́ kɔ̀ li yé kuwenwenku yaab.»

*Yesu len' nno, nɛ kɔ̀ ɲɛn' ní'saan kɔ̀ jɛndɛ' kɔ̀ tí bóle'.

Sufmbɛ ɲa teke' Yesu kɔ̀ jin'

³⁷ Nin u là tien' miyɔ̀km ya bont tù yɛbe bi'nun ni ma kɛ́ nno, ba teke' wɔ̀ kɔ̀ jin'.

³⁸ Ba teke' wɔ̀ kɔ̀ jin' ɲɔ́ *Uwien ya ɲɔ̀bɔ̀nsɔ̀knl Esayi là len' ná nno nɛ́ ní tien nɛ. U là yɛ:

«Yonbdaan, ɲɲɛ tuo' kɔ̀ teke' ti len' ná nno kɔ̀ jin'-i?

ɲɲɛ bɛndɛ' a ɲmɔ̀be mituɔ̀m ma bo?»

³⁹ Esayi tí là len' ná bo cɛ̀rɛ́' ba lí li frɛ́ kɔ̀ teke kɔ̀ jí. U là yɛ:

⁴⁰ «Uwien juɔ̀n bi'nun,

ki libe' bi'yɛnm,

ɲɔ́ bi la lɛnh,

ki la cii' ní'tingi bi'yɛnm ní,

† 12:20 Migbiirm miɛ́ ni bi yɛ Grɛkmbɛ la, bi niirɛh bà ɲa yé Sufmbɛ nɛ. ‡ 12:32 Bi li fin nni paaki bó nno ya tingi te bolm mile bo nɛ. Miba si: kɔ̀ fin udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo. Mitɔ̀m si: kɔ̀ dùo paaki u'Baa saan.

ki la lèbre bi'tetem,
 ɲɔ wɔ ɲi buu bɛ.»

⁴¹ Esayi là len' nnɔ, kime u là laa' *Yesu ya kpieke ma nnɔ nɛ cèrè' u len' u'gber.

⁴² Nin nɛn kɛ, *Sufmbɛ ya ciɛnb bà yɛbe mɔnɔn là teke' *Yesu ki jin'; ama *Fariɛɛnmbe bo nɛ ba len' upaan bo ki ye bi teke' wɔ ki jin'. Bi là fenge' bi li ɲɔrɛ bɛ litaanl ya duku ni nɛ.

⁴³ Kime bi yie binib ya kpiekm ki cɛn' Uwien yaam.

Yesu take' binib tigber tà nnɔ nɛ lá li biin bɛ

⁴⁴ *Yesu len' ufaa bo ki ye: «Wà kɛ teke' nni ki jin' la, na yé u teke' min baba nɛ ki jin', u teke' wà sɔn' nni ní nnɔ mɔ ki jin' nɛ.

⁴⁵ Wà kɛ laa' nni la, u laa' wà sɔn' nni ní nnɔ mɔ nɛ.

⁴⁶ Min yé kuwenwenku nɛ ki baa' uɲɛndun ni, ɲɔ unil wà kɛ teke' nni ki jin' la, u la juore cinɲunl ni.

⁴⁷ Unil cii' n'gber, ka bon' tù la, na yé min nɛ li biin wɔ, kime ma baa' ɲi lá biin uɲɛndun ya nib, n baa' ɲi lá ɲmien bɛ nɛ.

⁴⁸ Wà kɛ wiɛ' nni, ka teke' n'gber la, u laa' nibonn ná li biin wɔ. Uwenfɔrke ya daali la, n'gber nnɔ nɛ li biin wɔ,

⁴⁹ kime ma tɔkeh n'bugben ya gber. N'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ, wɔn nɛ take' nni n li len ma bo nin n li wɔkn ma bo.

⁵⁰ N ben ki ye u'gber dienh binib limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm nɛ. Nnɔ nɛ n tɔkeh tà kɛ nɔ n tɔkeh tù n'Baa take' nni tù ma bo nɛ.»

13

Yesu sɔkre' u'panpaankaab ya tàan

¹ Ní là sien' waamu nɛ *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku ɲi jele. *Yesu ben ki ye u'yo baa' wɔ ɲi nɛ uɲɛndun wuu ni, ki liebe u'Baa bó. U là yie u'nib bà te uɲɛndun ni nnɔ. U là yie bɛ ki ti gben' nɛ.

² *Yesu nin u'panpaankaab là jinh kutaajuɔku ya jier uyo wà nnɔ ki laa' usɛnpol de' Simɔn Iskariyɔt ya bijɛ Sudas iyɛnmaale ɲɔ wɔ ɲi kuore Yesu.

³ Yesu ben ki ye u'Baa de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo, ki ben mɔ ki ye u'ɲɛn' ní Uwien saan nɛ, ki ti liebeh Uwien saan.

⁴ Wɔn nin u'panpaankaab kɛ ki jinh, nɛ u fii' ki sere', ki gore' u'paaki bó ya liɛrl ki ble', ki taa' kukpɛlcieku ki gbin' u'ciek ni,

⁵ nɛ ki taa' miɲunm ki kuore' kusɛnku ni, ki cin' ki sɔkreh u'panpaankaab ya tàan*, ki taah u gbin kukpɛlcieku kùà nnɔ ki ɲmireh yè.

⁶ U ti baa' Simɔn Pier saan, nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, sin ɲi lá sɔkre min ya tàan-ii?»

⁷ Nɛ *Yesu ye: «Fɛnfɛnnɔ ɲa ɲi cii n teh ná nɔ ya tingi, ama a lá li cii nè uyo uba nɛ.»

⁸ Nɛ Pier ye: «ɲa li li sɔkre n'tàan fiebu.» Nɛ *Yesu ye: «Ma sɔkre' a'tàan la, ɲa ɲi lɛ gbiin n'saan.»

⁹ Nɛ Simɔn Pier ye: «Yonbdaan, nnɔ la, la sɔkre n'tàan baba. Sɔkre n'nuo nin n'yul mɔ.»

¹⁰ Nɛ *Yesu ye: «Unil sii' la, wa ɲi li nuunh wɔ ɲi pɔk kɛ sii kɛ lere, u li sɔkre u'tàan baba nɛ, kime u'gbenɛnt kɛ wien nɛ. Ní'mɔ wien nɛ, ama na ɲín yé ní'kɛ nɛ wien.»

¹¹ Kime *Yesu ben udaan wà li kuore wɔ, nɛn nɛ cèrè' u len' ki ye: «Na yé ní'kɛ nɛ wien.»

* **13:5** *Itàan ya sɔkrm là yé liyonbtuonl nɛ.*

¹² Tɔ, u sɔkre' bi'taan ki tɔ gben', ki gole' u'lierl nno, ne ki liebe' ki tɔ kɛle', ki niire' be ki ye: «Ni cii' n tien' ne na ya tingi-ii?

¹³ Ni yih nni ni'Cenbaa nin ni'Yonbdaan ma na, ni nmabe imɔn ne, kime n ye wɔn ne.

¹⁴ Min ni'Yonbdaan nin ni'Cenbaa sɔkre' ni'taan ma na, ni'mo ri li sɔkreh ni'tɔb ya taan nno.

¹⁵ Kime min wuɔn' ne ni li teh ma ne, ni'mo ri li teh ni'tɔb ten n tien' ne ma na.

¹⁶ N tokeh ne imɔn ne, utonsɔnl ɲa cen' u'cenbaa, utond mo ɲa cen' wa sɔn' wɔ.

¹⁷ Ni bende' n len' na na ya tingi ma na, ni teh nno la, Uwien ya mɔnm li te ni'bo ne.

¹⁸ «Ma lienh ni'ke bo, min n ben n gɛnde' binib ba; ama na kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno li tien ne. Ni kele' ki ye: «Min nin unil wa taakeh ki jinh n'jier ne fii' ki sere' n'bo.»

¹⁹ N toke' ne nibonn na ɲa laan tien' ya gber fenfennɔ, ɲo ni la tien' la, ni bende ki ye «n ye n ye wa» ne†.

²⁰ N tokeh ne imɔn ne, unil teke' n sɔn' unil wa la, u teke' min ne. Unil teke' nni la, u teke' wa sɔn' nni ni nno ne.»

Yesu toke' u'panpaankaab ki ye bi'ni uba li kuɔre wɔ

(Matie 26:20-25; Mark 14:17-21; Luk 22:21-23)

²¹ *Yesu len' nno ki tɔ gben', u'yenn saa' ki gbien', ne u toke' be ki ye: «N tokeh ne imɔn ne, ni'ni uba li kuɔre nni.»

²² Ne u'panpaankaab jɛbeh ki likeh tɔb, ka ben u niireh wa.

²³ Bi jinh ma nno, u'panpaankaab ni u yie wa ki gbien' nno ne ke ki buɔke wɔ.

²⁴ Ne Simɔn Pier kenbe' wɔ ki ye wɔ ri niire *Yesu ki ye u niireh ɲme ne?

²⁵ Ne u'panpaanke nno gbien' *Yesu bo, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ɲme ne?»

²⁶ Ne *Yesu toke' wɔ ki ye: «N wɔre' kpɔnɔ ki se' ki de' wa la‡, wɔn nɔnɔ.» Ne ki wɔre' kpɔnɔ ki se', ki de' Simɔn Iskariyot ya biye Sudas.

²⁷ Sudas teke' kpɔnɔ nno uyo wa nno, ne *Satan kɔn' u'fɛl ni. Ne *Yesu toke' wɔ ki ye: «Tien a ye a tien na nno tonm!»

²⁸ Binib ba ke ki jinh tijier nno ni uba mɔnɔn ɲa bende' na cɛre' *Yesu toke' wɔ ki ye nno.

²⁹ Sudas ne ɲuuke kiliksɔrk ma nno, biba maale' ki ye *Yesu toke' wɔ ki ye wɔ ri jo ki tɔ de be kunacenu ya bont ne, bii wɔ ri jo ki tɔ de bijiinb ne niba.

³⁰ Sudas teke' kpɔnɔ nno ma nno ne ki pɔk ki ɲen' i ya taan bo. Ni la ye kuɔnku ne.

Yesu gbierɛh u'panpaankaab be ri li yie tɔb

³¹ Sudas ɲen' uyo wa nno ne *Yesu toke' be ki ye: «Fenfennɔ Uwien kpiɛke' Unil ya Biye. Wɔn bo ne bi li kpiɛke Uwien mo.

³² Wɔn bo ne bi kpiɛke Uwien la, Uwien bugben mo li kpiɛke wɔ. U li kpiɛke wɔ fenfennɔ ne.

³³ N'bumu, ma ji li wuɔke ni'saan. Ni li nuun nni, ama n la toke' *Sufmbɛ ya cienb na nno, n ji li toke ni'mo ne fenfennɔ, ki ye: «Na ri fre ki jo n joh na saan.»

³⁴ N de' ne liwɔbfɛnl ne: «li yie men tɔb.» N yie ne ma nno, ni'mo ri li yie tɔb nno.

³⁵ Ni yie tɔb la, nen ne li cɛre binib ke ri bende ki ye ni ye n'panpaankaab.»

† 13:19 Liike 8:28. ‡ 13:26 Ki wɔre' kpɔnɔ ki se' ki de' unil ye kujɛtieku ya dieku ne Sufmbɛ bo.

Yesu tãke' ki ye Pier li niẽ ki ye wa ben wɔ

(Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Nɛ Simɔn Pier niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a joh ɛ bɔ?» Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N joh nã bɔ nnɔ ɲa ɲi fre kɪ paan n'bo fɛnfɛnnɔ. A lã li paan n'bo uyo uba nɛ.»

³⁷ Nɛ Pier niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bɛ bo nɛ ma ɲi fre kɪ paan a'bo fɛnfɛnnɔ? N li tuo kɪ kpo a'bo-a!»

³⁸ Nɛ *Yesu tãke' wɔ ki ye: «A li mɔnbe kɪ tuo kɪ kpo n'bo-oo? N tãkeh ɲɛ imɔn nɛ, a li niẽ bolm mita kɪ ye ɲa bɛn nni nɛ kɪ yaan ukuoje ɲi muɔ.»

14

Yesu nɛ yé usen wã joh Uwien saan

¹ *Yesu tãke' u'panpaankaab kɪ ye: «La cère mɛn ni'yɛnm ɲi saa. Teke mɛn Uwien kɪ ji, kɪ teke n'mɔ kɪ ji.

² Mifɛnm yɛbe n'Baa den. Ma bi yɛbe la, n bi li tãke nɛ kɪ ye n joh ɲi tɪ bonde mifɛnm kɪ ble nɛ-ɛɛ?

³ N jon' kɪ tɪ bonde' mifɛnm kɪ ble' nɛ la, n li liebe ɲi, kɪ lã taa nɛ, ɲɔ ni'mɔ ɲi tɪ ɲi li te min te nã saan.

⁴ N joh nã bɔ nnɔ, ni bɛn ni bɔ ya sɛn.»

⁵ Nɛ Toma tãke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ta bɛn a joh nã bɔ, ti li tien mila kɪ bɛnde ni'bɔ ya sɛn-i?»

⁶ Nɛ *Yesu tãke' wɔ ki ye: «Min nɛ yé usen wã wɔngɛh binib tigbɛmɔnt, kɪ dienh bɛ limiɛl. Uba ɲa ɲi fre kɪ jo n'Baa saan ka ɲɛn' min saan.

⁷ Ni bi bɛn nni la, ni bi li bɛnde n'Baa mɔ nɛ. Fɛnfɛnnɔ ni bɛn wɔ, kɪ laa' wɔ mɔ.»

⁸ Nɛ Filip tãke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, wuɔn tɛ a'Baa nɛ ɲi li dɛkre tɛ.»

⁹ Nɛ *Yesu tãke' wɔ ki ye: «Filip, n te ni'saan ɲi wuɔke' kɪ kpaan' nɔ, nɛ ɲa bɛn nni-ii! Unil wã laa' nni la, u laa' n'Baa nɛ. Bɛ tien' a tãke' kɪ ye ɲi wuɔn nɛ n'Baa?

¹⁰ ɲa teke' kɪ jin' kɪ ye n tɛ nin n'Baa nɛ, nɛ n'Baa mɔ tɛ nin nni-ii? N tãkeh nɛ tigbɛr tã nɔ ɲa yé n'bugbɛn yaar. N'Baa wã tɛ nin nni nnɔ nɛ sɔnh u'tuon.

¹¹ «Teke mɛn kɪ ji kɪ ye n tɛ nin n'Baa nɛ, nɛ n'Baa mɔ tɛ nin nni. Na teke' n'gbɛr kɪ jin' la, teke nni mɛn kɪ ji miyɔkm ya bont nnɔ bo.

¹² N tãkeh nɛ imɔn nɛ, unil wã kɛ teke' nni kɪ jin' la, u li sɔn ituon yã n sɔn' yɛ nɔ. U li sɔn ituon yã yɛbe nin n sɔn' yã nɔ mɔnɔn, kime n joh n'Baa bɔ nɛ.

¹³ Ni miɛ' nã kɛ n'yɛl bo la, n li tien nɛ, ɲɔ bɛ ɲi kpɛkɛ n'Baa min u'bije bo.

¹⁴ Ni miɛ' nni * nã kɛ n'yɛl bo la, n li tien nɛ.»

Uwien li sɔn Utotorl uba ni

¹⁵ Ni yie nni la, ni li boh n'wɔb nɛ,

¹⁶ nɛ n li gbãan n'Baa wɔ ɲi de nɛ Utotortɔ wɔ ɲi li te ni'saan uyo kɛ.

¹⁷ U yé *Mifuoɔaanm nɛ, kɪ yé tigbɛmɔnt ya daan. Uɲɛndun ya nib ɲa ɲi fre kɪ teke mɛ, kime ba lɛnh mɛ, ka bɛn mɛ mɔ. Ama Ninbi wɔn, ni bɛn mɛ; mɛ te ni'saan, kɪ li te ni'ni mɔ.

¹⁸ Ma ɲi cère nɛ ɲi li te tɛn mutɛnkpiibumu. N li liebe ɲi ni'saan.

¹⁹ Ni sɛn' waamu, uɲɛndun ya nib ɲa ji li ɛ nni, ama ninbi li ɛ nni, kime n fuobe, nɛ ni'mɔ li fuobe.

²⁰ Ni'daali baa' la, ni li bɛnde kɪ ye min nin n'Baa taan' kɪ yé unibaab nɛ, nɛ ninbi nin min mɔ taan' kɪ yé unibaab.

* **14:14** Bi kpɛ' kɪ kele' tigbɔnt tã nnɔ ya tuba ni nni ɲa te tu'ni.

²¹ «Unil wà yíe nni si: wà bɛn n'wɔb ki boh yɛ nɛ. N'Baa li yíe unil wà yíe nni, nɛ n'mɔ lí yíe udaan, kí cɛrɛ udaan ní bɛndɛ nni.»

²² Nɛ Sudastɔ, wà ɲa yé Sudas Iskariyɔt nnɔ niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, bɛ bo nɛ a lí cɛrɛ tinbi ní bɛndɛ ɲɛ, ka ní cɛrɛ uɲɛndun ya nib ní bɛndɛ ɲɛ?»

²³ Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Wà yíe nni la, u lí boh n'gbɛr nɛ, n'Baa li yíe wɔ, nɛ tí lí baa u'saan, kí lí kɔh u'saan.

²⁴ Wà ɲa yíe nni la, wa ní lí boh n'gbɛr. Ní cengeh tigbɛr tà nɔ ɲa yé n'yaar, tù yé n'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ yaar nɛ.

²⁵ «N laan biɛ ki tɛ ní'saan ma nnɔ nɛ kí tɔkɛ' nɛ tigbɛr tuu nɔ.

²⁶ Ama *Mifuɔnaannm mà yé Utotorl nnɔ, n'Baa lí sɔn mè ní n'yel bo. Mɛn nɛ lí wɔkn nɛ ní'kɛ, kí tiɛrɛ nɛ n tɔkɛ' nɛ tigbɛr tà nnɔ.

²⁷ «Lí tɛ mɛn uyɛnduɔn ní. N diɛnh nɛ n ɲmɔbɛ uyɛnduɔn wà nnɔ nɛ; ma diɛnh nɛ wù tɛn uɲɛndun ya nib diɛnh ma bo. La cɛrɛ mɛn ní'yɛnm ní saa, kí la sɛn jɛwaanbu.

²⁸ Ní cii' n tɔkɛ' nɛ ki ye n lí jo kí liɛbɛ ní ní'saan. Ní yíe nni la, n joh n'Baa saan ma nnɔ ní bí lí ɲmɔbɛ uyɛnsɔngɛ nɛ, kímɛ n'Baa cɛn' nni.

²⁹ N tɔkɛh nɛ nibonn ná ɲa laan tien' ya gbɛr fɛnfɛnnɔ, ɲɔ ní lá tien' la, ní tɛkɛ kí jí nɛ.

³⁰ Ma jí lí tɔkɛ nɛ tigbɛr nɛ ní wuɔkɛ, kímɛ uɲɛndun wuu ya ciɛn wɛ ní, wa ní frɛ kí tien nni níba.

³¹ Ama ní kpɛ uɲɛndun ya nib ní bɛndɛ kí ye n yíe n'Baa, nɛ kí tɛh u tɔkɛ' nni ma bo. «Fii mɛn tí jo.» »

15

Yesu nɛ yé busumɔnbu

¹ «Min nɛ yé busumɔnbu* nɛ n'Baa yé ukpaal wà tùɔrɛh busubu nnɔ.

² Isigben yá kɛ tɛ n'bo ka lùonh nnɔ, u lí gɛ yí kí wiɛ nɛ. Ama isigben yá kɛ lùonh nnɔ, u lí kpɛkpɛrɛ kí tùɔrɛ yí, nɛ yí ní tùɔrɛ kí lùon.

³ N tɔkɛ' nɛ tigbɛr tà nɔ tùɔrɛ' ní'tetɛm ɲɔ.

⁴ Lí tɛ mɛn nín nni, tɛn n tɛ nín nɛ ma. Usigben tɛ u'ba, ka tuukɛ busubu bo la, wà ní frɛ kí lùon. Nnɔ nɛ ní'mɔ ɲa tɛ nín nni la, na ní frɛ kí tien bonn.

⁵ «Min nɛ yé busubu, nɛ nínbí yé isigben. Unil wà kɛ tɛ nín nni, n'mɔ tɛ nín udaan la, u lí tɛ tɛn usigben wà lùonh kí gbiekɛh nɛ. Na tɛ nín nni la, na ní frɛ kí tien bonn.

⁶ Unil wà ɲa tɛ nín nni la, bí lí jɛndɛ wɔ kí tí wiɛ nɛ wɔ ní kuorɛ tɛn usigben wà ɲa tuukɛ subu bo. Isigben yá kuorɛ' la, bí gɛndɛh yí kí kpiɛndɛh umu ní nɛ í wih.

⁷ Ní tɛ nín nni, kí ɲmɔbɛ n'gbɛr ní'fɛl ní, kí miɛ' Uwien ní yíe ná la, u lí dɛ nɛ nɛ nɛ.

⁸ Ní yé n'panpaakaab, kí tɛ tɛn isigben yá lùonh kí gbiekɛh la, nɛn nɛ kpiekɛh n'Baa.

⁹ N'Baa yíe nni ma nnɔ nɛ n'mɔ yíe nɛ. Lí tɛ mɛn n'yíɛm ní.

¹⁰ N boh n'Baa ya wɔb, nɛ kí tɛ u'yíɛm ní. Ní'mɔ boh n ya wɔb la, ní'mɔ lí tɛ n'yíɛm ní nɛ.

¹¹ «N tɔkɛ' nɛ nɛn kɛ ɲɔ ní lí ɲmɔbɛ uyɛnsɔngɛ wà n ɲmɔbɛ wù nnɔ nɛ; ɲɔ ní'yɛnm ní lí sɔngɛ kí tí gbɛn.

¹² N yíe ní lí tɛh ná si: lí yíe mɛn tɔb tɛn n yíe nɛ ma bo.

¹³ Níl ɲa ɲmɔbɛ yíɛm kí cɛn' wà lí tuo kí kpo u'jɔtiɛb bo.

¹⁴ Ní tɛh n tɔkɛ' nɛ ná la, ní yé n'jɔtiɛb nɛ.

* **15:1** Busubu nnɔ yé tisir tà bí taah tu'bii kí ɲɛh fɛn nnɔ nɛ.

¹⁵ Ma ji li yih nɛ n'tonsɔnb; n li yih nɛ n'jɔtieb nɛ, kime utonsɔnl ɲa bɛn u'cɛnbaa ya gɛr kɛ; ama min tɔkɛ' nɛ tigɛr tɔ kɛ n cii' tɔ n'Baa saan nɔ.

¹⁶ Na yɛ ninbi nɛ gɛndɛ' nni, min nɛ gɛndɛ' nɛ, ki dɛ' nɛ lituɔnl kɛ yɛ nɛ li joh, kɛ li tɛ tɛn isigben yɛ luɔnh isibii yɛ li tuu ki tɛ. Nɛn bo, ni miɛ' n'Baa nibonn nɛ kɛ n'yɛl bo la, u li dɛ nɛ nɛ.

¹⁷ N yɛ ni li tɛh nɛ si: nɛ li yɛ tɔb nɛ.»

Uɲɛndun ya nib li nɛn Yesu nin u'yaab

¹⁸ «Uɲɛndun ya nib nɛn nɛ la, nɛ li bɛn kɛ yɛ bi kpɛ' ki nɛndɛ' min nɛ.

¹⁹ Ni bi yɛ uɲɛndun yaab la, uɲɛndun yaab bi li yɛ nɛ nɛ, kime uɲɛndun ya nib yɛ bi'yaab nɛ. Ama ninbi ɲa yɛ uɲɛndun yaab. N ɲɛn' nɛ uɲɛndun ya nib ni ma nɔ nɛ cɛrɛ' bi nɛn nɛ.

²⁰ Li tien mɛn n lɔ tɔkɛ' nɛ nɛ ki yɛ: «Utonsɔnl ɲa cɛn' u'cɛnbaa nɔ.» Bi jɛndɛ' min la, bi li jɛndɛ ni'mɔ nɛ. Bi tuo' n'gɛr la, bi li tuo ni'mɔ yaar nɛ.

²¹ Min bo nɛ bi li tien nɛ nɛn kɛ, kime ba bɛn wɔ sɔn' nni nɛ.

²² Ma bi baa' ki lɔ tɔkɛ' bɛ n'gɛr la, uba ɲa bi li biin bɛ kɛ yɛ bi tien' ibiɛrɛ, ama fɛnfɛnnɔ, ba ji li frɛ kɛ dule niba bo kɛ yɛ ba tien' biɛrɛ.

²³ Unil nɛn nni la, u nɛn n'Baa mɔ nɛ.

²⁴ Ma bi sɔn' yɔkm ya tuɔn yɛ nisaal ɲa laan sɔn' yɛ bi laa' la, uba ɲa bi li biin bɛ kɛ yɛ bi tien' biɛrɛ. Ama fɛnfɛnnɔ bi laa' yɛ nɛ ki nɛn min nin n'Baa kɛ.

²⁵ Ama nɛn kɛ tien' ɲɔ nɛ nɛ cɛrɛ nɛ kɛlɛ' bi'yiko ya gbɔnku † ni nɔ nɛ nɛ nɛ tien nɛ. Ni kɛlɛ' ki yɛ: «Bi nɛn nni nɛ ka ɲmɔbɛ bi nɛn nni bɔ bo.»

²⁶ «Tɔ, n'Baa li cɛrɛ nɛ sɔn Utotorl nɛ. U yɛ *Mifuɔɲaannɛ nɛ, ki yɛ tigɛmɔnt ya daan, ki ɲɛn' nɛ n'Baa saan. Mi lɔ baa' uyo wɔ la, mi li kun n'bo imɔn.

²⁷ Ni'mɔ li kun n'bo imɔn, kime ni tɛ n'saan haali n'tuɔnl ya cincinyo nɛ.»

16

¹ «N tɔkɛ' nɛ nɛn kɛ ɲɔ nɛ lɔ tien' la, ni la wiɛ ni'tekjim nɛ.

² Bi li ɲɔrɛ nɛ itaán ya dur ni. Uyo uba mɔnɔn wɛ nɛ, unil ku' nɛ la, u li maaleh kɛ tɛh u tien' lituɔrl nɛ ki dɛ' Uwien.

³ Ba bɛndɛ' n'Baa yɛ udaan wɔ, ka bɛndɛ' n'mɔ yɛ udaan wɔ, nɛn nɛ li cɛrɛ bɛ nɛ tien' nɛ nɔ.

⁴ N tɔkɛ' nɛ bi lɔ li tien' nɛ ma bo, ɲɔ u ya yo lɔ baa' la, nɛ li tien kɛ yɛ n lɔ tɔkɛ' nɛ nɛ ɲɔ.»

Mifuɔɲaannɛ ya tuɔn

«Ma lɔ tɔkɛ' nɛ tɔ n'tuɔnl ya cincinyo, kime min nin ninbi nɛ lɔ tɛ.

⁵ Ama fɛnfɛnnɔ, n liɛbɛh wɔ sɔn' nni nɛ nɔ saan nɛ, nɛ ni'ni uba ɲa niirɛ' nni n joh nɔ bo-a?»

⁶ Kime n len' ki yɛ n li bure kɛ cɛrɛ nɛ ma nɔ nɛ ni'yɛnm saa' ki gbien'.

⁷ Ama n tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, n jon' nɛ la, nɛ li mɔn ni'bo, kime ma jon' la, Utotorl nɔ ɲa nɛ baa nɛ. N jon' la, n li sɔn wɔ nɛ ni'saan.

⁸ U lɔ baa' la, u li cɛrɛ uɲɛndun ya nib nɛ bɛndɛ kɛ yɛ bi yɛ bibiɛrdɛnb, kɛ cɛrɛ bɛ nɛ bɛndɛ kɛ yɛ Uwien cuube, kɛ bɛndɛ kɛ yɛ Uwien li bu bɛ tibuur.

⁹ U li cɛrɛ bɛ nɛ bɛndɛ kɛ yɛ bi yɛ bibiɛrdɛnb, kime ba teke' nni ki jin'.

¹⁰ U li cɛrɛ bɛ nɛ bɛndɛ kɛ yɛ Uwien cuube, kime n li jo n'Baa saan, nɛ na ji li lɛ nni.

¹¹ U li cɛrɛ bɛ nɛ bɛndɛ kɛ yɛ bi li bu bɛ tibuur, kime Uwien bun' uɲɛndun wuu ya cɛn tibuur ɲɔ.

¹² «N biɛ ki ɲmɔbɛ tigɛr tɔ yɛbɛ nɛ tɔkɛ nɛ, ama tɔ li kpɛkɛ nin nɛ fɛnfɛnnɔ.

† 15:25 Bi yɛ bi'yiko ya gbɔnku la, bi niirɛh Uwien ya Jɔtiɛkpaaku ya gbɔnku nɛ. Liikɛ 10:34.

¹³ Uyo wà *Mifuoŋaanam lá li baa nno; men mà yé tigbemànt ya daan nno; mí li pekre ne tigbemànt ya sen ke ni. Ma ní tóke mí'bugben ya gber, ama mí cii' tà nno, tun ne mí li tóke ne. Mí li tóke ne ná lá li tien' ya gber m̀.

¹⁴ Mí li kpieke nni, kime mí li taa n ya gber ne kí tóke ne.

¹⁵ N'Baa ya bont ke yé n'yaar ne, nen ne cèrè' n ye mí li taa n ya gber ne kí tóke ne.»

Ni'yensaa li kpende uyensonge

¹⁶ «Nì sien' waamu, na ji li le nni, nì pukn' waamu la, ni li le nni.»

¹⁷ Ne u'panpaankaab biba niireh tób ki teh: «U len' ná nò ya tingi si ba? U ye nì sien' waamu, ta ji li le wò, nì pukn' waamu la, ti li le wò, ki ye u joh u'Baa bó!

¹⁸ Ne ki tí ye «U yih ba waamu?» Ta ben u ye wò ní ye bà?»

¹⁹ *Yesu bende' bi yíe be ní niire wò iniire, ne u tóke' be ki ye: «Nì niireh tób n len' ma ki ye: «nì sien' waamu, na ji li le nni, nì pukn' waamu la, ni li le nni nno ya tingi ne-a?»

²⁰ N tokeh ne imòn ne, ninbi li muò kí kpiende, ne uɛndun ya nib li pokn. Ninbi ya yenn li saa, ama ni'yensaa nno lá li kpende uyensonge.

²¹ Upii benh nin timer la, u te uyensaa ni ne u'merwien bo. Ama u tí maa' ki gben' la, uyensonge li cèrè wa ji li tiere imerwien nno bó, kime unifaan kòn' uɛndun ni.

²² Nì te nno ne ni'mò bo; fɛnfennò, ni te uyensaa ni ne. Ama n lá li liebe kí le ne, ne ní li te uyensonge ni. Uba ɲa ní fre kí ɲen ni'yensonge nno ní'fèl ni.

²³ «Nen daali na ji li niire nni bonn niba bó. N tokeh ne imòn ne, ni mié' n'Baa nibonn n'yel bo la, u li de ne nè ne.

²⁴ Na laan mié' bonn n'yel bo haali nin fɛnfennò. Mié men, ní li le ɲò kí le uyensonge kí tí gben.»

Yesu faake' nin uɛndun

²⁵ «N tóke' ne ní'ke mikpenjenm ni ne. Uyo uba we ní ma ji li pò kpenjenm kí tóke ne gber. Ama n li tóke ne n'Baa ya gber nè ní li wien ne.

²⁶ Nì'daali ni li mié n'Baa tibont n'yel bo. Ma tokeh ne ki teh min ne li mié n'Baa kí de ne,

²⁷ kime n'Baa bugben ne yíe ne, ni yíe nni, ki teke' ki jin' ki ye n ɲen' ní wòn saan ma nno bo.

²⁸ Tò, n ɲen' n'Baa saan ne ki baa' uɛndun ni, n tí li ɲe uɛndun ni kí liebe n'Baa bó.»

²⁹ Ne u'panpaankaab tóke' wò ki ye: «A laa'-aa! Fɛnfennò a ji lienh ní wien ne, ɲa ji pòh kpenjenm.

³⁰ Fɛnfennò ti bende' ki ye a ben tibont ke, ɲa nuunh nil ní niire ɲe niire kí yaan á bende u ye wò ní niire kí ye bà; nen ne cèrè' ti teke' ki jin' ki ye a ɲen' ní Uwien saan ne.»

³¹ Ne *Yesu niire' be ki ye: «Nì teke' ki jin' fɛnfennò wuò nò-ò?»

³² Tò, uyo uba we ní, kí li baa'-a, ní'ke li yere wa ke ní taa u ya bó kí cèrè nni n'baba; ama ma te n'baba, kime n'Baa te nin nni.

³³ N tóke' ne tigber tuu nò ɲò ní te nin nni ma nno, ní li te uyenduon ni ne. Uɛndun wuu ni, ni te ijend ni ne, ama li co men ní'ba, kime n faake' nin uɛndun ki gben' u'tuom ɲò.»

17

Yesu kàareh Uwien

¹ Tò, *Yesu len' nno kí gben', ne ki yaare' kí liike' paaki bó, ki ye: «N'Baa, uyo baa', wuon a'Bije ya kpieke, ɲò a'Bije m̀ ní wuon a'kpieke.

² A de' wə mituəm unisaal ke bo ɲo wə ɾi taa limiel là ɲa ɲmabe ghenm kí de a de' wə binib bà nnə ke nɛ.

³ Limiel là ɲa ɲmabe ghenm si bɛn ɾi bɛnde kí ye sin baba nɛ yé Uwien imɔn, kí bɛnde *Yesu Kristo wà a sɔn' wə ɾi nnə mɔ.

⁴ Min wuɔn' a'kpieke kitink bo, kí sɔn' a de' nni lituonl là ɾi sɔn nnə kí ghen'.

⁵ N'Baa, fɛnfɛnnə, kpieke nni a'saan. De nni ukpieke wà n là ɲmabe wù a'saan kí laa' uɲɛndun ɲa laan te nnə.

⁶ «N cère' binib bà a gènde' bɛ uɲɛndun ya nib ni, kí de' nni nnə bɛnde' a yé udaan wà. Bi là yé a'yaab nɛ, nɛ a taa' bɛ kí de' nni, nɛ bi boh a'gber.

⁷ Fɛnfɛnnə, bi bɛnde' kí ye a de' nni nibonn nà ke nnə ɲɛn' a'saan nɛ,

⁸ kime n tɔke' bɛ a tɔke' nni tigber tà nnə, nɛ bi teke' tù, kí mɔnbe kí bɛnde' kí ye n ɲɛn' ní a'saan nɛ, kí teke' kí jin' kí ye sin nɛ sɔn' nni ní.

⁹ «N kàareh ɲɛ kí dienh bɛn nɛ. Ma kàareh ɲɛ kí dienh uɲɛndun ya nib. Ama n kàareh ɲɛ kí dienh binib bà a de' nni bɛ nnə nɛ, kime bi yé a'yaab nɛ.

¹⁰ Nà ke yé n'yaann yé a'yaann nɛ, nɛ nà ke mɔ yé a'yaann yé n'yaann nɛ. Bɛn nɛ cèreh binib lɛnh n'kpieke.

¹¹ Ma ji li te uɲɛndun ni, bɛn nɛ li te uɲɛndun ni; min we ní a'saan nɛ. N'Baa uñaan, a de' nni a'yel là nnə, cère liyel bugbɛn ya tuəm ɾi li gu bɛ, bɛ ɾi li yé unibaab tɛn min nin sin yé unibaab ma bo.

¹² N là te bi'saan uyo wà nnə, n là gu bɛ nin a'yel là a de' nni nnə ya tuəm nɛ. N guure' bɛ, nɛ nì kpaan' wà ɾi kpo kí juore fɛnm nnə baba ɲa ɲi la, bi'ni uba ɲa kpo' kí juore' fɛnm. U kpo' kí juore' fɛnm ɲo nà ke'le' a'gbonku ni nnə nɛ ɾi tien nɛ.

¹³ Fɛnfɛnnə, n we ní a'saan nɛ. N laan te uɲɛndun ni ma nnə nɛ kí lienh nnə, ɲo bɛ ɾi li ɲmabe uyɛnsonge wà n ɲmabe wù nnə kí tì ghen.

¹⁴ N tɔke' bɛ a'gber; nɛ ɲɛndun ya nib nɛnde' bɛ, kime ba yé ɲɛndun yaab, tɛn n'mɔ ɲa yé ɲɛndun yɔ ma.

¹⁵ Ma kàareh ɲɛ kí teh á ɲɛn bɛ uɲɛndun ni, ama n kàareh ɲɛ kí teh a la cère usenpol ubierɔ nɛ ɾi tien bɛ niba.

¹⁶ Ba yé ɲɛndun yaab tɛn n'mɔ ɲa yé ɲɛndun yɔ ma.

¹⁷ Cère bɛn li cinbe kí yé a'yaab tigbɛmɔnt bo. A'gber nɛ yé tigbɛmɔnt nnə.

¹⁸ A sɔn' nni ní uɲɛndun ni ma nnə, nɛ n'mɔ sɔn' bɛn uɲɛndun ni.

¹⁹ Bɛn bo nɛ n taa' n'ba kí de' ɲɛ, ɲo bi'mɔ ɾi li cinbe kí yé a'yaab tigbɛmɔnt bo.

²⁰ «Ma kàareh ɲɛ kí dienh bɛn baba, n kàareh ɲɛ kí dienh binib bà bi li tɔke bɛ n'gber bɛ ɾi teke nni kí ji nnə mɔ nɛ.

²¹ N kàareh ɲɛ ɲo bi'ke ɾi taan kí li yé unibaab nɛ. Tɛn sin n'Baa a tɛ nin nni ma n'mɔ tɛ nin ɲɛ nnə, cère bi'mɔ ɾi li tɛ nin tɛ, ɲo uɲɛndun ya nib ɾi teke kí ji kí ye sin nɛ sɔn' nni ní.

²² A de' nni ukpieke wà nnə, n'mɔ de' bɛ wù, ɲo bɛ ɾi taan kí li yé unibaab tɛn min nin sin yé unibaab ma,

²³ kime n tɛ nin bɛ, nɛ a'mɔ tɛ nin nni. Nnə nɛ bi taan' kí yé unibaab kí tì ghen', ɲo uɲɛndun ya nib ɾi bɛnde kí ye sin nɛ sɔn' nni ní, kí bɛnde kí ye a yíe bɛ tɛn a yíe nni ma bo.

²⁴ N'Baa, a de' nni binib bà nnə, n yíe ɾi tɛ nà saan la, bi'mɔ ɾi li tɛ nin nni nɛ, kí lɛ a de' nni ukpieke wà nnə, kime a yíe nni kí laa' ɲa laan ɲɛn' uɲɛndun.

²⁵ N'Baa ugbɛmɔndaan, uɲɛndun ya nib ɲa bɛn ɲɛ, ama min bɛn ɲɛ. Nɛ biɛ nɔ mɔ bɛn kí ye sin nɛ sɔn' nni ní.

²⁶ N cère' bi bɛnde' a yé udaan wà, kí li liebe kí cère bɛ ɾi bɛnde ɲɛ, ɲo a yíe nni miyilem ma nnə ɾi li tɛ bi'ni, ɲo n'mɔ ɾi li tɛ nin bɛ.»

18

*Yesu ya cuom**(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; Luk 22:47-53)*

¹ *Yesu len' nnɔ ki tɪ gben', nɛ wɔn nin u'panpaankaab bure' ki tɪ puore' kubunbunku kua bi yih kù Sedran nnɔ. Isiin ya kpàabu buba te ni'saan, nɛ wɔn nin u'panpaankaab kɔn' bu'ni.

² Sudas, wà kuore' *Yesu nnɔ, mɔ bɛn ni'saan, kime *Yesu nin u'panpaankaab là sɔbe ki taakeh nɛ nɛ.

³ Nɛ Sudas taa' Erom ya sojacɛkl liba nin Uwien ya duku ya gugurb bɔ bitɔtuarcienb nin *Farisienmbɛ sɔn' bɛ nnɔ, bi joh ni'saan ki tuke ifr nin imanafin nin tɪjekɔnwɛnt.

⁴ *Yesu bɛn nà kɛ li tu wɔ ma nnɔ, nɛ ki tuobe' bɛ usɛn bɔ, ki niire' bɛ ki ye: «Ni nuunh ɲmɛ?»

⁵ Nɛ bi ye: «Ti nuunh Nasarɛt ya *Yesu nɛ.» Nɛ u ye: «Min sɔ.» Sudas wà kuore' wɔ nnɔ mɔ te bi'ni.

⁶ U len' ki ye wɔn sɔ ma nnɔ, nɛ bi sulnh puoli bɔ ki luh.

⁷ *Yesu tɪ niire' bɛ ki ye: «Ni nuunh ɲmɛ?» Nɛ bi ye: «Ti nuunh Nasarɛt ya *Yesu nɛ.»

⁸ Nɛ u ye: «N tɔke' nɛ ki ye min sɔ nɔ. Ni nuunh min nɛ la, cère mɛn biɛ bɛ rɪ li joh.»

⁹ U len' nnɔ ɲɔ u là len' tigber tà nnɔ tù rɪ tien nɛ. U là len' ki ye: «N'Baa a de' nni binib là nnɔ, ma cère' uba mɔnɔn bole'.»

¹⁰ Tɔ, Simɔn Pier ɲmɔbe kijusiek, nɛ ki nèrɛ' ki ge' ki paare' bitɔtuarcienb ya ciɛn ya tonsɔnl uba ya nɔjietubl. Bi yih utons�nl nnɔ Malkus nɛ.

¹¹ Nɛ *Yesu tɔke' Pier ki ye: «Jiin a'jusiek kí cùɔn kí'tuɔku ni. N'Baa sien' ki ye rɪ ji ijend ya nnɔ n la ji yɛ-ɛɛ?»

Bi tuke' Yesu ki jon' Anni saan

¹² Sojacɛkl nnɔ nin li'ciɛn nin Sufmbɛ ya gugurb nnɔ cuo' *Yesu ki lɔle' u'nuɔ,

¹³ nɛ ki kpɛ' ki tuke' wɔ ki jon' Anni saan. Anni yé Kayif ya cuɔjɛ nɛ. Kayif nɛ là yé bitɔtuarcienb ya ciɛn libinl nnɔ.

¹⁴ Wɔn Kayif nɛ là tɔke' *Sufmbɛ ya ciɛnb ki ye nɪ mɔn unibaab rɪ kpo bi'du ya nib bo nnɔ.

*Pier niɛ' ki ye wa bɛn Yesu**(Matie 26:69-70; Mark 14:66-68; Luk 22:55-57)*

¹⁵ Bi tuke' *Yesu ki joh ma nnɔ, nɛ Simɔn Pier nin *Yesu ya panpaankɛtɔ uba pɛ u'bo. Bitɔtuarcienb ya ciɛn bɛn *Yesu ya panpaankɛtɔ bugbɛn. Nɛn bo nɛ u paan' *Yesu bo ki kɔn' bitɔtuarcienb ya ciɛn nnɔ den uluo bo.

¹⁶ Ama Pier wɔn juore' ki se saali nɛ bunañɔbu saan. Nɛ upanpaankɛtɔ wà bitɔtuarcienb ya ciɛn bɛn wɔ nnɔ jon' ki tɪ laa' upiitonsɔnl wà gu bunañɔbu nnɔ, nɛ ki cère' Pier kɔn'.

¹⁷ Nɛ upii nnɔ niire' Pier ki ye: «Sin, a'mɔ ɲa lii yé uje wuɔ ya panpaankaab ya uba-aa?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Ma yé u'panpaankɛ.»

¹⁸ Tiwɔr là te, nɛ bitɔtuarcienb ya ciɛn ya tonsɔnb nin biguguurb sère' umu, ki lokreh. Nɛ Pier mɔ te bi'saan ki lokreh.

*Bitɔtuarcienb ya ciɛn niire' Yesu iniire**(Matie 26:59-66; Mark 14:55-64; Luk 22:66-71)*

¹⁹ Bitɔtuarcienb ya ciɛn niire' *Yesu iniire u'panpaankaab bo nin u wɔknh miwɔknm ma nnɔ bo.

20 Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N len' binib kε ya nun bɔ nε, ki wɔkn' uyo kε ni'taan ya dur ni nin Uwien ya duku ya luo bo, *Sufmbε kε taakeh nà saan. Ma len' gbεr tuba balm ni.

21 Bε tien' a niire min-i? Niire binib bà cenge' n'gbεr n tɔke' bε ki ye bà. Bεn bεn n tɔke' bε ki ye bà mɔnmɔnm.»

22 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, ki laa' biguguurb ya uba se ki nεke wɔ, nε ki kpɔbe' wɔ utenpε, ki niire' wɔ ki ye: «A jiindeh bitɔtuɔciɛnb ya ciɛn nε nɔ nnɔ-ɔɔ?»

23 Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N len' nɪ bre nε la, wuɔn nà cère' nɪ bre; nε n tɪ len' nɪ mɔn nε la, bε tien' a nɪh nni?»

24 Nεn saan nε Anni cère' bi taa' *Yesu ki jon' bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn Kayif saan u'nuɔ juore' ki luo.

Pier tɪ niε' ki ye wa bεn Yesu

(Matie 26:71-75; Mark 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Simɔn Pier se ki lokreh umu, nε bi niire' wɔ ki ye: «Sin, a'mɔ ɲa lii yé u'panpaankaab ya uba-aa?» Nε u niε' ki ye: «Ma yé u'panpaankε.»

26 Nε bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ya tonsɔnb ya uba, wà Pier bi gε' ki paare' u'tubl nnɔ ya den yɔ uba tɔke' Pier ki ye: «Ma bi laa' ɲε u'saan bukpaabu nnɔ ni-i?»

27 Nε Pier tɪ niε' ki ye wa bεn Yesu. Nε ukuoje pak ki muɔ' i ya taan bo.

Bi taa' Yesu ki jon' Pilat saan

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luk 23:1-5)

28 Nεn saan nε bi taa' *Yesu ki nɛn' Kayif den, ki jon' udu nnɔ ya gobina den, bi yih wɔ Pilat. Nɪ là yé kutenɲesɔnsɔnku nε. *Sufmbε ya ciɛnb ɲa là yie bε nɪ kuɔn bi'ba jɔknt ɲɔ kɪ fre kɪ jele bi'Pak ya nacenku nε. Nεn nε cère' ba tuo' ki kɔn' Pilat den*.

29 Nεn bo nε Pilat nɛn' saali bi'saan, ki niire' bε ki ye: «Uje wuɔ tien' ba ni biindeh wɔ?»

30 Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Wa bi yé nibiεɔ la, ta bi cuo' wɔ ki ɲukn' ɲε.»

31 Nε Pilat ye: «Ninbi bugbεn, taa wɔ mɛn ki tɪ bu wɔ ni'yiko ye ma bo.» Nε bi ye: «Tinbi Sufmbε ɲa ɲmɔbe sɛn tɪ ku nil.»

32 Bi len' nà nɔ nε wuɔn' ki ye *Yesu là len' nà ki tɔke' binib, u li kpo mikuum mà ya bol nnɔ nε nɪ tien.

33 Pilat tɪ liebe' ki kɔn' tibuur ya duku ni, ki yin' *Yesu ki là niire' wɔ ki ye: «Sin, a yé *Sufmbε ya bεr nε-εε?»

34 Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «A len' nà nɔ, a maale' a'ba nε bii bi tɔke' ɲε nε ki ye n yé *Sufmbε ya bεr-i?»

35 Nε Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Min ɲa yé Suf-a! A'bol ya nib nin bitɔtuɔrciɛnb nε taa' ɲε ki ɲukn' nni. A tien' bε nε?»

36 Nε *Yesu ye: «N'bel ɲa yé uɲɛndun wuu ni ya bel. N'bel bi yé uɲɛndun wuu ni ya bel la, n'nib bi li kɔn tijer ɲɔ *Sufmbε ya ciɛnb la fre kɪ cuo nni. Ama fεnfεnnɔ, n'bel ɲa nɪn te niε saan.»

37 Nε Pilat tɔke' wɔ ki ye: «Nεn mɛn la, a yé ubεr nε-a!» Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Sin nε ye n yé ubεr. N baa' uɲɛndun wuu ni nɪ là tɔke' binib tigbεmɔnt nε. Nεn bo nε bi maa' nni. Unil wà kε pε tigbεrmɔnt bo nε cengeh n'bó.»

38 Nε Pilat niire' wɔ ki ye: «Tigbεmɔnt si ba?»

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpε mikuum

(Matie 27:15-31; Mark 15:6-20; Luk 23:13-25)

* 18:28 Sufmbε kɔn' bà ɲa yé Sufmbε den la, bi saa' bi'yiko nε, ki kuɔn' bi'ba tijɔknt kɪ tɪ kpaan uyo uba.

Pilat len' nnɔ ma nnɔ nɛ ki tɪ ɲɛn' *Sufmbɛ bó, ki tɪ tɔkɛ' bɛ ki ye: «Min ɲa laa' u'biil.

³⁹ Ama binl kɛ binl ni'Pak ya nacenku ya yo la, n tuu ki ɲɛndɛh lipɛkl ya nil uba nɛ ki wiɛnh. Nɛn bo, ni yie n taa *Sufmbɛ ya bɛr nnɔ nɛ kɪ wiɛ-ɛɛ?»

⁴⁰ Nɛ bi wuure' ki ye: «La wiɛ wɔn, wiɛ Barabas.» Barabas nnɔ là yé unil wá yie' Erom yaab ya ɲɔbu bó nɛ.

19

¹ Nɛn saan nɛ Pilat cɛrɛ' bi taa' *Yesu ki ɲi' wɔ inalɛbe.

² Sojambɛ taa' ikonkon ki lɔnlɔn' uyukpɛkpɛ ki kpɛlɛ' u'yul, ki taa' kulɛrmónmónku kuba ki gɔln' wɔ,

³ nɛ ki ɲɛkndɛh wɔ ki tɔkɛh wɔ ki tɛh: «Sufmbɛ ya bɛrɔ, ti fuondɛh ɲɛ-a!» Nɛ ki kpɔbreh wɔ itɛpɛ.

⁴ Nɛ Pilat tɪ ɲɛn' saali, ki tɔkɛ' *Sufmbɛ ki ye: «N li taa wɔ kɪ ɲɛn nɪ saali ni'saan ɲɔ nɪ bɛndɛ ki ye ma laa' u'biil.»

⁵ Nɛn saan nɛ *Yesu ɲɛn' nɪ saali ki kpɛ ikonkon ya yukpɛkpɛ, ki guo kulɛrmónmónku nnɔ. Nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ujɛ bugbɛn sɔ.»

⁶ Ama bitɔtuarcɛnb nin biguguurb laa' wɔ ma nnɔ nɛ ki wuureh ki tɛh: «Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo! Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo!» Nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ni'bugbɛn nɪ taa wɔ kɪ tɪ kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo, kimɛ min ɲa laa' u'bi' nà nɪ kpɛ kuum.»

⁷ Nɛ bi tɔkɛ' wɔ ki ye: «Tinbi ɲmɔbɛ yiko uba nɛ, nɛ yiko nnɔ bo, u kpɛ mikuum nɛ, kimɛ u taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijɛ nɛ.»

⁸ Pilat cii' bi ye *Yesu taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijɛ ma nnɔ, nɛ bujɛwaanbu tɔrɛ' ki cuo' wɔ cɛɛn.

⁹ Nɛ u tɪ liɛbɛ' ki kɔn' tibuur ya duku nnɔ ni ki tɪ niirɛ' *Yesu ki ye: «Sin, a yɛ lɛ bó yɔ nɛ?» Ama *Yesu ɲa jii'n' wɔ.

¹⁰ Nɛ Pilat tɔkɛ' wɔ ki ye: «ɲa gɛrɛh min nɛ-ɛɛ? ɲa bɛn ki ye n ɲmɔbɛ mituɔm nɪ wiɛ ɲɛ bii n kɛ ɲɛ udɔpɔnpɔn bo-oo?»

¹¹ Nɛ *Yesu tɔkɛ' wɔ ki ye: «Uwien dɛ' ɲɛ mituɔm mà nnɔ baba ɲa ɲi la, ɲa ɲmɔbɛ tuɔm miba n'bo. Nɛn bo nɛ unil wá taa' nni ki ɲukn' ɲɛ nnɔ ya biil cɛn' a'yaal.»

¹² Nɛn saan nɛ Pilat nuunh u li tien ma kɪ wiɛ Yesu, ama *Sufmbɛ wuureh nɛ ki tɛh: «A wiɛ' wɔ la, ɲa jɪ yɛ ubɛrcɛn Sɛsa* ya jɔ, kimɛ unil wá kɛ yih u'ba ubɛr la, u yɛ Sɛsa ya ɲɛnnɛnd nɛ.»

¹³ Pilat cii' bi len' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki tɪ ɲɛn' *Yesu saali, nɛ ki kɛlɛ' tibuur ya biɛk bo, bi yih libuɔl là «Itɛn ya bɛnbɛn nnɔ.» *Sufmbɛ ya lenm ni, bi yih ni'saan ki tɛh «Gabata» nɛ.

¹⁴ Ni là yɛ lidaali là *Sufmbɛ bondeh bi'Pak ya nacenku nnɔ nɛ, ki tuo liwɛnyul ya yo, nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ni'ber sɔ.»

¹⁵ Nɛ bi wuure' ki ye: «U kpɛ mikuum nɛ! U kpɛ mikuum nɛ! Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo!» Nɛ Pilat niirɛ' bɛ ki ye: «N kpɛ ni'ber udɔpɔnpɔn bo-oo?» Nɛ bitɔtuarcɛnb jii'n' wɔ ki ye: «Ta ɲmɔbɛ bɛrɔ ki kɛndɛ' ubɛrcɛn Sɛsa bo.»

¹⁶ Nɛn saan nɛ Pilat taa' *Yesu ki ɲukn' bɛ bɛ nɪ tɪ kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo. Nɛ bi taa' wɔ ki bure'.

Bi kpɛ' Yesu udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ *Yesu bugbɛn tuke u'dɔpɔnpɔn ki ɲɛn' udu ni, ki joh niba saan, bi yih nɛ «Kuyukpɔbku ya Buɔl.» *Sufmbɛ ya lenm ni, bi yih ni'saan «Golgota» nɛ.

¹⁸ Bi kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nɛn saan nɛ, nɛ ki kpɛ' bijɛb bile mɔ; uba ukelɛ uba, utɔ mɔ ukɛltɔ, nɛ *Yesu fo siik ni.

* 19:12 Sɛsa nɛ là yɛ Erom yaab likɛh mitinfɛnm mà nnɔ kɛ ya bɛrcɛn.

19 Pilat kele' mikelm miba ki ye: «Nasaret ya *Yesu wà yé *Sufmbɛ ya bɛr nnɔ sɔ», nɛ ki cɛrɛ bi taa' ki tɛbɛn' u'dɔpɔnpɔn bo.

20 Nɛ kele' *Sufmbɛ ya lenm ni nin Erom yaab ya lenm ni nin Grɛkmbɛ ya lenm ni nɛ. Bi kpɛ' *Yesu udɔpɔnpɔn bo nà saan nnɔ ɲa fɔkɛ nin udu ni, nɛn nɛ cɛrɛ' *Sufmbɛ bà yɛbɛ kaan' mikelm nnɔ.

21 Nɛ *Sufmbɛ ya tɔtuɔrciɛnb tɔkɛ' Pilat ki ye: «ɲa bi li kele kɛ ki ye *Sufmbɛ ya bɛr, a bi li kele kɛ ki ye: wɔn nɛ ye u yé *Sufmbɛ ya bɛr nɛ.»

22 Nɛ Pilat tɔkɛ' bɛ ki ye: «N kele' nà nɔ n kele' nɛ.»

23 Sojambɛ kpɛ' *Yesu udɔpɔnpɔn bo ki gben', nɛ ki gbiirɛ' u'wɛngolkaar igbiin inan, wà kɛ ugbiin uba ki tɛ sɛn' u'liɛrfɔfɔrkru. Kulɛrfɔfɔrkru nnɔ ɲa ɲmɔbɛ ɲɛɲɛ kɛ ɲɛ paaki kɛ tɛ ci tingi, kime bi là lòn' kù nɛ.

24 Nɛn saan nɛ bi tɔkɛ' tɔb ki ye: «Tɛ la kɛrɛ kù mɛn, cɛrɛ mɛn tɛ fùɔrɛ imúɔn, kɛ liikɛ wà li jɛ kù.» Nɛn kɛ tien' ɲɔ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ ɲ tien nɛ. Nɛ kele' ki ye:

«Bi gbiirɛ' n'wɛngolkaar,

nɛ ki fùɔrɛ' imúɔn,

bɛ ɲ liikɛ wà li jɛ n'liɛrku.»

Tɔ, sojambɛ nnɔ tien' nɛn nɛ.

25 *Yesu ya naa nin u'naa ya ninɛ nin Klopas ya po Mari nin Mari Madelenn se u'dɔpɔnpɔn saan.

26 *Yesu laa' u'naa nin u'panpaanke wà u yɛ wɔ ki gbien' nnɔ se ki buɔkɛ, nɛ u tɔkɛ' u'naa ki ye: «Upii, a'bijɛ sɔ.»

27 nɛ ki tɔkɛ' u'panpaanke nnɔ mɔ ki ye: «A'naa sɔ.» Kɛ ɲɛ nɛn daali nɛ u'panpaanke nnɔ cɛrɛ' *Yesu ya naa tɛ u'den.

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Nɛ ya puoli bó nɛ *Yesu bɛn ki ye fɛnfɛnnɔ u sɔn' u'tùɔn kɛ ki gben'-a, nɛ ki len' ki ye: «Uñuñun nɛ ɲmɔbɛ nni,» ɲɔ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ɲ tien.

29 Licuɔl liba se ni'saan ki gbe midɛɲmɛɲmiikm miba, nɛ bi taa' ticitɔnt ki sɛkn' mi'ni, ki taa' ki tuun' kusiiku kù bi yih kù isɔp nnɔ ya lɛnbenl bo, ki tendɛ' ki kòlɛ u'ñɔbu.

30 U muɔrɛ' midaam nnɔ nɛ ki ye: «N tien' ni'kɛ ki gben' nínɔ», ki gòn', nɛ ki kpo'.

Soja uba cɔkɛ' Yesu ya kele ni likpaanl

31 Nɛ là yé lidaali là *Sufmbɛ bondeh bi'Saba nɛ. U ya *Saba là yé uwɛngbɛngɛ nɛ. Nɛn bo nɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb ɲa là yɛ nikpil ɲ li tɛ dɔpɔnpɔn bo, nɛ ki tɔkɛ' Pilat ki ye wɔ ɲ cɛrɛ u'sojambɛ ɲ ɲi kɛ kù bi kpɛ' binib bà nnɔ ya taaɲ, kɛ jiin bɛ.

32 Nɛ sojambɛ nnɔ baa' ki ɲi' ki kuɔ' binib bà bi kpɛ' bɛ idɔpɔnpɔn bo nin *Yesu nnɔ ya taaɲ. Bi ɲi' ki kuɔ' ukpiɛk yɛ, ki ɲi' ki kuɔ' uliɛ mɔ yɛ.

33 Ama bi tɛ baa' *Yesu saan ma nnɔ, ki laa' u kpo'-a, nɛn bo nɛ ba kuɔ' u'yɛ.

34 Nɛ sojambɛ nnɔ ya uba taa' likpaanl ki cɔkɛ' *Yesu ya kele ni. Nɛ misɛm nin miñunm pɔk ki ɲɛn' i ya taaɲ bo.

35 Unil wà laa' tibont nnɔ nɛ tɔkɛ' u laa' nà. U len' nà nɔ yé imàɲ nɛ, nɛ u bɛn ki ye u tɔkɛ' tigbɛmànt nɛ, ɲɔ ni'mɔ ɲ teke ki jɛ.

36 Bi tien' *Yesu nnɔ ɲɔ nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ ɲ tien nɛ. Nɛ kele' ki ye: «Ba ɲ kuɔ u'kpɔbl liba mɔnɔn.»

† 19:31 Bi là ɲih ki kòh binib bà bi kpaakeh bɛ idɔpɔnpɔn bo ya taaɲ ɲɔ bɛ ɲ kpo tonm nɛ.

³⁷ Ní tì liébe' ki kéle' *Uwien ya gbɔ̀nku ni ki ye: «Bi li caan unil wà bi ɔ̀ke' wɔ̀ likpaanl nno bo inun.»

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Ni ya puoli bó nɛ Yosef wà yé Arimate ya du ya nil nno baa' ki miɛ' Pilat ki ye wɔ̀ ní cɛbe wɔ̀ ní jiin' *Yesu ya gbɛnɛnt udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo. Pilat tuo', nɛ u jon' ki tì jiin' tù. Yosef bugbɛn là yé *Yesu ya panpaanke nɛ ka tuo' nil ní bɛnde, kime u là fenge *Sufmbɛ ya ciɛnb nɛ.

³⁹ Nikodem, wà là baa' *Yesu saan miba kuɔ̀nku nno mɔ̀ baa', ki tuke' lɛfina. Bi cùuke lɛfina wà bi yih wɔ̀ *miir nno nin bi yih wà alowɛs nno nɛ. Lɛfina nno ya kpieke li baa' tɛn kilo pita.

⁴⁰ Yosef nin Nicodem taa' kukpɛlcieku ki tenten' *Yesu ya gbɛnɛnt, nɛ ki taa' lɛfina nno ki tien' tu'bo, *Sufmbɛ subeh bitɛnkpiib ma bo.

⁴¹ Isiin ya kpàabu buba te bi kpɛ' *Yesu nà saan nno. Bi là gbɛn' ufele uba bukpàabu nno ni ka laan sube' nil len.

⁴² Ní là yé lidaali là *Sufmbɛ bondeh Saba nɛ, nɛ ufele nno mɔ̀ ɲa fàke nin ní'saan. Nɛn bo nɛ bi taa' *Yesu ki tì sube' u'ni.

20

Yesu mekre' bitɛnkpiib ni

(Matie 28:1-8; Mark 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa nno nɛ Mari Madelenn wɔ̀re' ki fii' ní bìike, ki bure' likul nno bó. U tì baa' ki laa' kuteɛnku kùà bi là taa' ki biin' likul nno ɲa jì bi.

² Nɛ u sɛn' ki jon' Simɔ̀n Pier nin *Yesu ya panpaankɛtɔ̀ wà u yíe wɔ̀ ki gbien' nno saan, ki tì tɔ̀ke' bɛ ki ye: «Bi nɛn' Yonbdaan likul nno ní ɲò! Ta bɛn bi taa' wɔ̀ ki ble' nà saan!»

³ Nɛn saan nɛ Pier nin *Yesu ya panpaankɛtɔ̀ nno nɛn' ki joh likul nno bó.

⁴ Bi joh ma nno bi'kɛ bile tiinh nɛ, ama upanpaankɛtɔ̀ nno sɛn' ki cɛn' Pier ki kpíe' ki baa' lí'saan,

⁵ nɛ ki gbien' ki liike', ki laa' tikpɛlcɛr nno nɛ dɔ̀ len, ama wa kɔ̀n'.

⁶ Simɔ̀n Pier, wà paan' puoli bó ní nno, mɔ̀ baa', nɛ ki kɔ̀n' likul nno ni, ki laa' tikpɛlcɛr nno dɔ̀ len,

⁷ ki laa' kukpɛlcieku kùà bi là taa' ki pibn' *Yesu ya yul nno jɛnde' ki dɔ̀ likonkonl, ku'ba.

⁸ Nɛn saan nɛ upanpaanke wà bi kpíe' ki baa' likul saan nno mɔ̀ kɔ̀n' ki laa', nɛ ki teke' ki jin'.

⁹ Kime haali nin u ya yo ba laan là cii' nà kéle' *Uwien ya gbɔ̀nku ni ki ye *Yesu lá li mekre bitɛnkpiib ni nno ya tingi.

¹⁰ Nɛ *Yesu ya panpaankaab nno liébe' ki kùn'.

Yesu cère' Mari Madelenn laa' wɔ̀

(Matie 28:9-10; Mark 16:9-11)

¹¹ Tɔ̀, Mari juore' ki se saali nɛ likul nno saan ki muɔ̀h. U se ki muɔ̀h, nɛ ki là gbien' ki liike' lí'ni,

¹² ki laa' Uwien ya tondb bile bi guo tiwɛnpenpient ki kɛ *Yesu ya gbɛnɛnt là dɔ̀ nà saan nno. Uba kɛ u'yul là kunh nà bó, nɛ utɔ̀ mɔ̀ kɛ u'tàan là kunh nà bó nno.

¹³ Nɛ bi niire' wɔ̀ ki ye: «Upii, bɛ tien' a muɔ̀h?» Nɛ u jiin' bɛ ki ye: «Bi nɛn' n'Yonbdaan nɛ, ma bɛn bi taa' wɔ̀ ki ble' nà saan.»

¹⁴ U len' nno ma nno nɛ ki jìébe' ki laa' *Yesu se, ama wa bɛnde' ki ye *Yesu nɛ.

15 Nε *Yesu niire' wɔ ki ye: «Upii, bε tien' a muɔh? A nuunh ηme?» Mari maale' ki ye uje wɔ gu bukpaabu nno nε, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «Cenbaa, sin nε taa' wɔ la, wuɔn' nni, a ble' wɔ nɔ saan ri jo ki taa.»

16 Nε *Yesu ye: «Mari.» Nε u jiebe' ki tɔke' wɔ *Sufmbε ya lenm ni ki ye: «Rabuni.» Ni'tingi si «Cenbaa.»

17 Nε *Yesu ye: «La li co nni*, kime ma laan don' n'Baa bɔ, ama jo ki ti tɔke n'ninjib ki ye: n doh n'Baa wɔ yε ni'mɔ ya baa nno bɔ nε. U yε n'Wien nε, ki yε ni'mɔ ya Wien.»

18 Nε Mari Madelenn jon' ki ti tɔke' *Yesu ya panpaankaab ki ye: «N laa' Yonbdaan,» nε ki tɔke' bε *Yesu tɔke' wɔ tigber tɔ nno.

Yesu cère' u'panpaankaab laa' wɔ

(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Tɔ, *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kɔa li faa' nno ya tajuɔku, nε *Yesu ya panpaankaab taan' ki te kuduku kuba ni ki pɔnpɔin' inafuɔn, kime bi lɔ fenge *Sufmbε ya ciɛnb nε. Nε *Yesu baa' ki lɔ sere' bi'siik ni, ki tɔke' bε ki ye: «Li te mɛn uyenduɔn ni.»

20 U len' nno, nε ki wuɔn' bε u'nuɔ nin u'kele ni ya gbien. U'panpaankaab laa' wɔ ma nno, nε bi'yenn songe.

21 Nε u ti tɔke' bε ki ye: «Li te mɛn uyenduɔn ni. N'Baa sɔn' nni ma nno, nε n'mɔ sɔn' ninbi.»

22 U len' nno, nε ki piebe' bi'bo, ki tɔke' bε ki ye: «Teke mɛn *Mifuoŋaannm.

23 Ni fère' binib bɔ bi'biere la, Uwien mɔ li fère bε. Na fère' bɔ la, Uwien mɔ ŋa ri fère bε.»

Toma laa' Yesu nε ki teke' ki jin'

24 *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba bi yih wɔ Toma, ki liebe' ki yih wɔ lilebl nno, ŋa lɔ te nin bitɔb uyo wɔ *Yesu baa' bi'saan nno.

25 Bipanpaanketɔb tɔke' wɔ ki ye: «Ti laa' Yonbdaan.» Nε u tɔke' bε ki ye: «Ma laa' bi lɔ kpɛ' u'nuɔ ni ipenjen nɔ saan ya gbien, ka taa' n'nɔbil ki tuun' igbien nno ni, ka taa' n'nuɔ ki tuun' bi lɔ cɔke' u'kele ni nɔ saan nno ya gbiel ni la, ma ri teke ki ji fiebu.»

26 Tɔ, iwien inin gɛbre', nε *Yesu ya panpaankaab ti taan' ki te kuduku ni. Toma mɔ ji te bi'ni. Nin inafuɔn pipi ma kε nno *Yesu baa' ki lɔ sere' bi'siik ni ki ye: «Li te mɛn uyenduɔn ni.»

27 Nε ki tɔke' Toma ki ye: «Tende a'nɔbil ki mε nɛ saan, ki liike n'nuɔ ya gbien, ki tende a'nuɔ ki tuun n'kele ya gbiel mɔ ni. Ji la maaleh tema, teke ki ji.»

28 Nε Toma ye: «A yε n'Yonbdaan nin n'Wien nε.»

29 Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A laa' nni ma nno nε ki teke' ki jin'. Bɔ ŋa laa' nni ki teke' ki jin' nno, Uwien ya mɔnm te bi'bo.»

Nɔ cère' San kele' kugbɔnku kuu

30 *Yesu tien' miyɔkm ya bontɔr mɔ tɔ yebe u'panpaankaab ya nun ni. Ba kele' tɔ kugbɔnku kuu ni.

31 Bi kele' tuu nɔ ŋɔ ni teke ki ji ki ye *Yesu yε Uwien ya Nigendke Kristo, ki yε Uwien ya Biye nε. Ni teke' wɔ ki jin' la, wɔn bo nε ni li lε limiel.

21

Yesu ti cère' u'panpaankaab laa' wɔ

* 20:17 Bi li fre ki lebre la li co nni ki ye la mε nni mɔ.

¹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu tí cɛrɛ' u'panpaankaab laa' wɔ Tiberiyad ya ñuncienm ya gbaal. U cɛrɛ' bi laa' wɔ ma sɔ:

² Simɔn Pier nin Toma wà bi liɛbe' ki yih wɔ lilebl nnɔ nin Natanayel wà ñɛn' ní Kana ya du wà te Galile ya tinfɛnm ni nnɔ nin Sebede ya bijieɓ nin *Yesu ya panpaankaatɔb bile nɛ lá taan' ki te.

³ Nɛ Simɔn Pier tɔke' bɛ ki ye: «N joh lijenbel nɛ.» Nɛ bi ye: «Ti'mɔ li paan a'bo.» Nɛ bi ñɛn' ki bure' ki tí kɔn' buɛrɛbu. Ba cuo' bonn haali kuɔnɔŋmɛnku.

⁴ Ní tí wendeh uyo wà nnɔ, nɛ bi laa' *Yesu se miɔnum ya gbaal. Ama u'panpaankaab nnɔ ɲa bende' ki ye wɔn nɛ.

⁵ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Heel! Nacenbɛ, na laa' bonn bi?» Nɛ bi ye: «Ta laa' bonn.»

⁶ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Wiɛ mɛn bubɛbu buɛrɛbu ya jie bó, ni li lɛ.» Bi wiɛ' ki cuo' ijen í yebe cɛɛn nɛ ka fre' ki dɛrɛ' bubɛbu nnɔ ki jiin' ní.

⁷ Nɛ *Yesu ya panpaankɛ wà u yíe wɔ ki gbien' nnɔ tɔke' Pier ki ye: «Yonbdaan nɛ.» Simɔn Pier cii' Yonbdaan nɛ ma nnɔ, ki laa' u te liɔil nɛ, nɛ u taa' u'lierl ki gole', ki lu' miɔnum ni ki joh u'saan.

⁸ U'panpaanketɔb bà sɛn' nnɔ we ní buɛrɛbu ni ki diɛh bubɛbu bù gbe ijen. Ba lá fɔke nin ñunm ya gbaal. Ní li te tɛn mɛta kobk nɛ.

⁹ Bi tí baa' miɔnum ya gbaal ki ñɛn' buɛrɛbu ni nɛ ki laa' ikuɔn ya mu uba, ujen puu u'ni, ki laa' kpɔnɔ mɔ.

¹⁰ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Taa ní mɛn ni cuo' ijen yà nɔ ya iba.»

¹¹ Nɛn saan nɛ Simɔn Pier liɛbe' buɛrɛbu nnɔ ní, ki tí dɛrɛ' bubɛbu ki ñɛn' liwɛl bo, bù gbe ijengbengenge kobk nin piɲun nin ita. Nin í yebe ma kɛ nnɔ, bubɛbu nnɔ ɲa kɛrɛ'.

¹² Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Dɛn mɛn kí ɲmɔn.» U'panpaankaab ya uba mɔnɔn ɲa tɔnge wɔ ní niire wɔ ki ye: «Sin ɲmɛ nɛ?» Kime bi bɛn ki ye Yonbdaan nɛ.

¹³ Nɛn saan nɛ *Yesu nek'n', ki yuure' kpɔnɔ ki de' bɛ, ki taa' ujen nnɔ mɔ ki de' bɛ.

¹⁴ *Yesu tí mɛkre' bitenkpiib ni ki cɛrɛ' u'panpaankaab laa' wɔ ma, bolmta sɔ.

Yesu ye Pier ní li likeh u'niɓ

¹⁵ Bi jin' tijier nnɔ ki gben' uyo wà nnɔ, nɛ *Yesu niire' Simɔn Pier ki ye: «Simɔn, San ya bije, a yíe nni ki cɛn' biɛ nɔ-ɔ?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mɔnɔn bɛn ki ye n fɛ ɲɛ.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li likeh n'pebumu».

¹⁶ Nɛ ki liɛbe' ki niire' wɔ ki lere' ki ye: «Simɔn, San ya bije, a yíe nni-ii?» Nɛ u tí jiin' wɔ ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mɔnɔn bɛn ki ye n fɛ ɲɛ.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li yé n'pekpaal.»

¹⁷ Nɛ ki liɛbe' ki niire' wɔ nta ki ye: «Simɔn, San ya bije, a fɛ nni-ii?» Nɛ Pier ya yɛnm saa', kime *Yesu niire' wɔ bolmta sɔ ki ye: «A fɛ nni-ii?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a bɛn tibont kɛ, ki bɛn ki ye n fɛ ɲɛ.» Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li kpaah n'pe.

¹⁸ N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, a lá yé unacenfaan ma nnɔ, a lá guoh a'kpɛlɛɛr a'ba nɛ, ki joh a yíe ná bó. Ama a tí pore' uyo wà la, a li yuon a'nuɔ, nɛ unitɔ ní gɔln ɲɛ, ki taa ɲɛ ki jo ɲa yíe ná bó.»

¹⁹ U len' nnɔ ɲɔ wɔ ní wuɔn, Pier lá li kpo mikuum mà ya bol kí kpieke Uwien nɛ. U len' nnɔ ki gben', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.»

Pier niire' Yesu upanpaanketɔ nnɔ ya gber

* 21:15 Grekmɛ ya lenm ya ñobonl lá ya tingi si: biɛ nɔ nnɔ lí fre kí lí yé binitɔb bii tibontɔr mɔ.

²⁰ Píer jìbe', ki laa' *Yesu yíe upanpaanke wà ki gbien' nnò pɛ bi'bo. Upanpaanke nnò nɛ là gbien' *Yesu bo, bi là jinh tijier uyo wà nnò, ki niire' wò ki ye: «Yonbdaan, ɲmɛ ye wò ní kuore ɲɛ?»

²¹ Píer laa' wò ma nnò, nɛ ki niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, bɛ lá li tu wuò mɔ?»

²² Nɛ *Yesu jiin' wò ki ye: «N yíe wò ní li te kí tĩ baa uyo wà n li baa ní la, nì yé a'gber-ii? Sín, li pɛ n'bo ní dee.»

²³ Li ya ñɔbonl bo nɛ *Yesu yaab ni bi lienh ki teh u'panpaanke nnò ɲa ní kpo. *Yesu wɔn ɲa tɔke' ki ye wa ní kpo. Ama u tɔke' wò ki ye: «N yíe wò li te kí tĩ baa uyo wà n li baa ní la, nì yé a'gber-ii» nɛ?

²⁴ Upanpaanke nnò nɛ tɔke' binib tigber tuu, ki kele' tù kugbɔnku kuu ni. Nɛ ti bɛn ki ye u'gber nnò yé imàn nɛ.

²⁵ *Yesu tien' tibont tù yebe. Bi bi ye bɛ ní kele tu'kɛ jɛjɛ la, n maale' ki ye unɛndun wuu ya fɛnm ɲa ní baa bɛ ní ble bi li kele tigbɔnt tà nnò.

Yesu ya tondb ya tùon

Nà wàneh kugbànkù kuu te ma bo

Bi yih wà kele' kugbànkù kuu nnò Luk nɛ. Kugbànkù bugbɛn yé tìgbɛm̀ǹm̀nt t̀à u kele' t̀ù nnò ya tutukl nɛ. K̀ù t̀àkeh Yesu ya tondb là kpaande' u'gbɛm̀ǹm̀nt ùndun ni ma bo nɛ. Bi cin' ki kpaande' t̀ù Yerusalem ni nɛ, ki tuòn' mitinfɛnm mà guòn' Yerusalem nnò, ki ɲm̀ɲm̀be ki t̀i baa' idu yà kɛ guòn' Mediterane ya ɲunciɛnm nnò.

Kugbànkù kuu cin' nin Yesu ya dùom paaki bó Uwien saan ya gber nɛ (1:9). U cèrè' Mifuoñaanm jìrè' ní u'tondb bo ki toreh bɛ bi'tùon ni (2:1-12).

Kí cin iyul 2 kí t̀i baa iyul 12, bi lienh Yesu ya tond Pier bo nɛ ní yɛbe. Binib bà là kpiɛ' ki teke' Yesu ki jin' nnò kɛ là yé Sufmbɛ nɛ. Sufmbɛ ya ciɛnb là jènde' bi'mò tɛn bi là jènde' Yesu ma bo nɛ. Nin bi jèndeh bɛ ma kɛ nnò Mifuoñaanm dienh bɛ lifɛl nɛ bi t̀àkeh binib Yesu ya gbɛm̀ǹm̀nt, ki teh miyòkm ya bont (3-8).

Kí cin iyul 13 kí t̀i baa ku'biɛn, bi jì lienh Pòl bo nɛ ní yɛbe. Bi lienh Pòl concuon' ma bo ki t̀àke' binib Uwien ya gber nɛ. Pòl mò là yé Suf nɛ, ki yé Farisiɛnm̀be ya cɛkl ya uba, ki yé unil wà jèndeh Kristo ya taarl yaab cɛɛn.

Lidaali liba nɛ u là joh Damas ya du bó wò r̀i t̀i t̀i jènde bà mò teke' Yesu ki jin' ni' bó nnò. Nɛ Yesu t̀i jìe' wò usɛn ki cèrè' u tien' u'yo. U ya Pòl nɛ jì cèrè' Yesu ya gbɛm̀ǹm̀nt yere' Mediterane ya ɲunciɛnm ya tinfɛnm ni, ki ɲm̀ɲm̀be ki t̀i baa' uduciɛn Erom ni.

Yesu p̀uon' ki ye u li de u'tondb Mifuoñaanm

¹ N'jò Teofil, n'gbànkpiɛku ni, n t̀àke' ɲɛ *Yesu cin' ki tien' nà nin u wòkn' nà,

² ki t̀i baa' lidaali là Uwien taa' wò ki don' paaki bó nnò. Kí yaan Uwien r̀i taa wò kí dùo paaki bó nnò *Mifuoñaanm cèrè' u wòkn' binib bà u gènde' bɛ ki tien' u'tondb nnò bi li kpe isɛn yà.

³ U kpo' ki mèkre' bitenkpiib ni ma nnò, u cèrè' bɛn nɛ laa' wò mibolm mà yɛbe, ki t̀i baa' iwien pinan, ɲò wò r̀i wuòn bɛ kí ye u m̀nbe ki fuobe. U cèrè' bi laa' wò, nɛ u t̀àke' bɛ Uwien ya bɛl ya gber.

⁴ Lidaali liba wòn nin bɛn jinh tijier*, nɛ u t̀àke' bɛ ki ye: «Ni là jènde Yerusalem ni, ama ní li te len, kí t̀i baa lidaali là n'Baa Uwien li de nɛ u là p̀uon' ki ye u li de nɛ nà nnò. Ní ci' lipuonl nnò min saan nɛ.

⁵ Ní là ci' n ye: San là taa' miñunm nɛ ki s̀i' binib Uwien ya ɲunm, ama ninbi wòn, ní s̀ien' iwenkàanke nɛ, n li cèrè *Mifuoñaanm nɛ r̀i jìrè ní ni'bo.»

Uwien cèrè' Yesu don' paaki bó

⁶ *Yesu ya tondb taan' u'saan nɛ ki niire' wò ki ye: «Yonbdaan, nɛn mɛn la, fɛnfɛnnò nɛ a li fie tinbi Israyel yaab ya bɛl, kí jìin kí de tɛ-ɛɛ?»

⁷ Nɛ *Yesu jìin' bɛ ki ye: «Lidaali là nin uyo wà tibont nnò li tien nnò ɲa yé ni'gber, Baa Uwien nɛ s̀ien' ni'kɛ u yíe ma bo.

⁸ Ama uyo wà *Mifuoñaanm li jìrè ní ni'bo nnò, ní li lɛ mituòm, kí li yé n'm̀nknunb Yerusalem ni nin Sude ya tinfɛnm kɛ ní nin Samari ya tinfɛnm kɛ ní nin utingbɛn kɛ bo.»

⁹ U len' nnò ma nnò nɛ Uwien cèrè' u doh paaki bó bi'nun ni. Nɛ kutɛwɔlgbànkù kuba baa' kí lèkn' u'bo, ba jì laa' wò.

* 1:4 Bi li frɛ kí lebre wòn nin bɛn jinh tijier nnò kí yé wòn nin bɛn te mò.

¹⁰ U doh uyo wà nnò nɛ bi juore' ki se ki likeh paaki bó. Bi se ki likeh ma nnò nɛ ki laa' i ya taan bo bijeb bile se bi'saan, ki guo tikpelɛpiɛnt,

¹¹ ki niire' bɛ ki ye: «Galile yaabɛ, bɛ tien' ni se ki likeh paaki nɔ? Uwien nɛ ñen' *Yesu wuɔ ni'saan ki don' paaki. U li baa ní ten ni laa' u doh ma bo nɔ nɛ.»

Yesu ya tondb nin binitɔb taan' bɛ rí kàare

¹² Tɔ, *Yesu ya tondb siere' lijuɔl là bi yih lè Olifi ya siin ya juɔl nnò bo ki liebe' Yerusalem ni. Lijuɔl nnò ɲa fòke nin Yerusalem. Ní lii te kɔnsini uba nɛ.

¹³ Bi tí baa' Yerusalem ni ma nnò nɛ ki kɔn' bi tí rí taakeh ki te paaki ya duku kùà ni nnò. Píer nin San nin Saak nin Andre nin Filip nin Toma nin Batelemi nin Matie nin Alfe ya bije Saak nin Simɔn wà ya nun mɔn u'du bo ya gbɛr nin Saak ya bije Sudas nɛ kɔn' ki te kuduku nnò ni.

¹⁴ Bipiib biba mɔ là te bi'ni, bi ya uba si: *Yesu ya naa Mari nin *Yesu ya ninjib. Bi'ke kpaan' buɲɔbu, nɛ ki tuu ki taakeh ki kàareh.

Bi gènde' Matiyas ki lère' Sudas ya lènl

¹⁵ I ya dɛn nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò taan' litaanl. Bi là li baa binib kobk nin pile. Nɛ Píer fii' ki sere' bi'siik ni, ki tòke' bɛ ki ye:

¹⁶ «N'yaabɛ, ní kpɛ *Mifuoñaanm là cère' *Dafid len' Sudas ya gbɛr tà, bi kele' tì *Uwien ya gbɔnku ni nnò rí tien nɛ. Wɔn Sudas nɛ là le ki wɔngɛh binib bà cuo' *Yesu nnò usɛn.

¹⁷ Sudas là yé tinbi *Yesu ya tondb ya uba nɛ. *Yesu là gènde' u'mɔ ki de' wɔ tì sɔnh lituonl là nɔ nɛ.»

¹⁸ (Sudas tien' nibonn ná bre, nɛ bi pèn' wɔ ilike, u taa' ki de' kitink kiba; nɛ ki lu' ki'bo libenlibl u'puoku kpíere', nɛ u'niɛr kɛ ñen'.

¹⁹ *Yerusalem ya nib kɛ cii' tigbɛr nnò. Nɛn bo nɛ bi yin' kitink nnò bi'lenm ni ki ye: «Akaldama» Ní'tingi si: Misɛm ya tink.)

²⁰ Píer tí len' ki ye: «Ní kele' iyuon ya gbɔnku kùà te *Uwien ya gbɔnku ni nnò ni ki ye:

«U'den rí tien kulɛngbonku, ɲɔ níl la ji rí li kɔ yí.»

Ní tí kele' ki ye:

«Unitɔ rí lère u'lènl.»

²¹ Binib te ki tòke' nin tɛ uyo wà kɛ Yonbdaan *Yesu là te nin tɛ ti joh ni'kɛ saan nnò,

²² ki cin' uyo wà San là siih binib Uwien ya ñunm ki tí baa' lidaali là Uwien ñen' wɔ ti'buɔl ki cère' u don' paaki nnò. Ní kpɛ bɛn ya uba nɛ rí kpɔbn ti'bó, kí li yé umɔnkunl Yonbdaan ya mɛkrm bo.»

²³ Nɛn saan nɛ bi gènde' bijeb bile. Bi yih uba Yosef, ki baanh wɔ Basabas, ki liebe' ki baanh wɔ Yustus mɔ, ki yih uɔ Matiyas.

²⁴ Nɛ bi kàare' ki ye: «Yonbdaan, sɛn nɛ bɛn binib kɛ ya fɛl ni te ma bo. Binib bile biɛ ni, wuɔn tɛ a gènde' wà,

²⁵ ɲɔ wɔ rí lère Sudas ya lènl a'tondb ya tuonl ni, kime Sudas dàan' lè nɛ ki jon' u kpɛ wɔn li te ná saan».

²⁶ Bi kàare' Yonbdaan ki gben', nɛ ki fùore' imúɔn bɛ rí liike bi li gènde wà. Nɛn nɛ wuɔn' bɛ ki ye bi li gènde Matiyas nɛ. Nɛ bi taa' wɔ ki kpɔbn' *Yesu ya tondb piik nin uba nnò bó.

2

Mifuoñaanm ya baam

¹ *Pantekot ya nacenku ya daali, nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò kɛ taan' ki te buɔl liba.

² Nɛ bi cii' i ya taan bo kuwaaku kuba ñen' ní kutaaku bó, ki naan ten kutafaabiiku, kí lá gbɛ kuduku kùà bi kɛ ku'ni nnò.

³ Nɛn saan nɛ bi laa' nibonn niba baa' ki naan imupien, ki pàareh ki paakeh wà kɛ ya yul bo.

⁴ Nɛ *Mifuoŋaanm kɔn' bi'kɛ ki tɪ gben', ki cɛrɛ' bi lienh ilenbol, mɪ yɛ wà kɛ rɪ len ma bo.

⁵ U ya yo ki laa' *Sufmbɛ bà pɛ Uwien bo mɔnmɔnm nɔ te Yerusalem ni nɛ. Bi ñɛn' idu yà kɛ te uɲɛndun ni nɛ ki baa'.

⁶ Bi cii' binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔ ya waaku bó ma nɔ nɛ ki taan' ni'saan ki yebe. Bi cii' bi lienh ma nɔ nɛ ni beke' bɛ ki gbien', kimɛ wà kɛ ciih bi lienh u'tiema lenm nɛ.

⁷ Ni beke' bɛ ki gbien' ba ji bɛn bi li ye bà, ki ñuɔreh binib bà teke' *Yesu ki jin' nɔ, nɛ ki ye: «O, binib bà lienh nɔ, bi'kɛ ɲa yé Galile yaab-ii?»

⁸ Ni tien' mila ɲo ti'ni wà kɛ ciih bi lienh u'yaajelenm-i?

⁹ Ti'ni biba ñɛn' Pat ya du bó ní nɛ, bitɔb ñɛn' Medi ya du bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Elam ya du bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Mesopotami bó ní, bitɔb mɔ yé Sude ya tinfenm yaab, bitɔb mɔ ñɛn' Kapadosi ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Pont ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Asi ya tinfenm bó ní,

¹⁰ bitɔb mɔ ñɛn' Friji ya tinfenm bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Panfili bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Esipt bó ní, bitɔb mɔ ñɛn' Libi ya du wà bi yih wù Sirenn nɔ ya tinfenm bó ní. Bitɔb mɔ ñɛn' Erom bó ní.

¹¹ Ti'ni, biba yé *Sufmbɛ nɛ, bitɔb mɔ yé Sufkpɛnkpɛnd. Bitɔb mɔ yé Kret yaab, bitɔb mɔ yé Arabi yaab. Ti'kɛ ciih bi lienh ti'lenm ni nɛ ki tɔkeh Uwien sɔn' itùonciɛn yà nɔ.»

¹² Ni beke' bɛ ki gbien', ba ji bɛn bi li maale kí ye bà, nɛ ki niireh tɔb ki teh: «Ni'tingi si ba?»

¹³ Ama biba mɔ sukreh bɛ nɛ ki teh bi ñun' midaam nɛ ki yibe'.

Pier tɔke' linigol Uwien ya gbɛr

¹⁴ Nɛn saan nɛ Pier nin u'tɔb piik nin uba nɔ fii' ki sere', nɛ Pier len' ufaa bo, ki tɔke' linigol nɔ ki ye: «Ninbi *Sufmbɛ nin ninbi bà kɛ te *Yerusalem ni nɔ, cenge mɛn n' bó mɔnmɔnm, rɪ tɔke nɛ ni'tingi.

¹⁵ Ni maaleh ki teh binib biɛ ñun' midaam nɛ ki yibe'-ee? Ba ñun' daam, kimɛ nɪ laan te kutɛnɲaaku ya kur tuwɛ nɛ.

¹⁶ Ama *Uwien ya ñɔbonsɔknl Sowɛl là len' nà nɔ nɛ teh. U là len' ki ye:

¹⁷ «Uwien ye: iwenfɔkɛ yà wɛ ní nɔ;
n li cɛrɛ n'Fuoŋaanm rɪ baa binib kɛ bo,
ni'bijieb nin ni'bisieb li sɔnkn n'ñɔbon,
ni'nacɛnfɛnb nin ni'jɛciɛn li lɛ tibont tidɛknt yaam.

¹⁸ U ya yo nɛ n là li cɛrɛ n'Fuoŋaanm rɪ baa n'tonsɔnb,
bijɛb nin bipiib bo,
bɛ rɪ tien n'ñɔbonsɔknb.

¹⁹ N li tien micincilnm kutaaku nin kitink bo,
n li cɛrɛ misɛm nin umu nin kumunijjuɔku rɪ li te,

²⁰ uwien li blike ten licinɲunl,
nɛ uɲmaal rɪ mɔnde ten misɛm,
kɪ yaan Yonbdaan ya daali rɪ baa ní,
u li yé uwengbenge nɛ, ki li ɲmɔbe ukpiɛke.

²¹ Nɛn daali wà kɛ li muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nɛ li ɲmɛrɛ.»

²² Pier tí len' ki pukn' ki ye: «Israyɛl yaabɛ, cenge mɛn n' bó. Ninbi mɔnɔn bɛn ki ye Uwien cɛrɛ' Nasarɛt ya *Yesu tien' miyɔkm ya bont nin tibont tà kɛ nisaal ɲa rɪ frɛ ki tien tɔ, ɲo wɔ rɪ wuɔn nɛ *Yesu yé udaan wà nɛ.

²³ Bi taa' wɔ ki ɲukn' nɛ, nɛ ni cɛrɛ' bà ɲa pɛ yiko bo kpe' wɔ uɔɔpɔnpɔn bo ki ku' wɔ. Uwien là bɛn nɛ ki sien' ki ye nɛ rɪ tien nɔ.

24 Ama Uwien makre' wɔ́ ki ñen' wɔ́ mikuum ya jend ni, kime kuum ɲa ɲmɔ́be tuɔ́m mɛ́ ní juon wɔ́ kutɛnkpiiku ní.

25 *Dafid là len' u'bo ki ye:
 «N tuu ki lenh Yonbdaan n'nun bó nɛ.
 U te n'nojie bó,
 ɲɔ́ niba là sɛ́n n'fɛ́l nɛ.

26 Nɛn bo nɛ n ɲmɔ́be uyɛnsɔ́nge,
 ki lienh miyɛnsɔ́nglenm,
 n bɛn ki ye n li kpo,
 ama n ɲmɔ́be lidɛndɛnl,

27 kime ɲa rí cère rí juore kutɛnkpiiku ní,
 ka rí cère min a'niñaan rí búre.

28 A wuɔ́n' nni limiɛl ya sɛn.

A te n'saan ma nnɔ́,
 a li cère n li ɲmɔ́be uyɛnsɔ́nge kí tì gben nɛ.» »

29 Píer tí len' ki ye: «N'yaabɛ, ní kpɛ́ rí túɔ́re kí tɔ́ke nɛ tí'yaajɛ *Dafid ya gbɛr nɛ. U là kpo', nɛ bí sube' wɔ́. U'kul biɛ́ ki te tí'du ní haali nínnɔ́.

30 U là yé *Uwien ya ɲɔ́bonsɔ́knl nɛ, ki bɛn ki ye Uwien là pùon' ki pole' ki ye u là li cère u'yaabil liba rí kɛ́le u'berbiɛk bo.

31 Uwien là cère' *Dafid bɛnde' ki ye u'Nigɛndkɛ́ Kristo là li makre bitɛnkpiib ní. Nɛn bo nɛ *Dafid là len' u'bo ki ye:
 «Uwien ɲa cère' u juore' kutɛnkpiiku ní,
 ka cère' u'gbɛnɛnt búre'»

32 U ya *Yesu nɛ Uwien makre' wɔ́ bitɛnkpiib ní, nɛ tí'kɛ́ yé bimɔ́nkunb.

33 U'Baa Uwien kpiɛkɛ' wɔ́, ki taa' wɔ́ ki káan' u'jie bó, ki de' wɔ́ u là pùon' ki ye u li de wɔ́ Mifuoñaanm mà nnɔ́, nɛ u cère' mɛ́ baa' tí'bo. Ní ciih ná, kí likeh nɛ́ nɔ́, ní yé *Mifuoñaanm ya tuonl nɛ.

34 Tí bɛn ki ye *Dafid ɲa là don' paaki, ama wɔ́n bugbɛn là len' ki ye:
 «Yonbdaan Uwien tɔ́ke' n'Yonbdaan kí ye:
 Kɛ́le n'nojie bó,

35 kí tí baa uyo wà n li cère á te a'nɛnnɛndb bo litaal.» »

36 Nɛ Píer tí len' ki ye: «Israyɛl yaabɛ, ní'kɛ́ rí mɔ́nbe kí bɛnde kí ye nínni kpɛ́' *Yesu wà udɔ́pɔ́nɔ́n bo nnɔ́, Uwien tien' wɔ́n nɛ Yonbdaan, kí tien' wɔ́ Kristo u'Nigɛndkɛ́.»

37 Linigol nnɔ́ cii' Píer len' nnɔ́ ma nnɔ́ nɛ ní jin' bɛ́, kí saa' bí'yɛnm kí gbien', nɛ bí níire' Píer nínni *Yesu ya tondtɔ́b kí ye: «Tí'yaabɛ, tí nínni lí tien mila?»

38 Nɛ Píer jii'n' bɛ́ kí ye: «Lèbre mɛ́n ní'tetɛm, kí cère tí sɛ́i ní'ni wà kɛ́ Uwien ya ɲunm *Yesu Kristo ya yel bo, ɲɔ́ Uwien rí fère nɛ ní'biere, kí pu nɛ *Mifuoñaanm,

39 kime tí'Yonbdaan Uwien là pùon' lipuonl kí ye u li taa *Mifuoñaanm kí de u yin' binib bà kɛ́ nnɔ́. Bɛn sí: nínni nínni ní'bumu nínni bà kɛ́ te fɔ́km nnɔ́.»

40 Píer taah íɲɔ́bontɔ́ í yɛbe kí sureh bɛ́, kí saakreh bí'gbɛnɛnt kí teh: «Wíe mɛ́n fɛ́nfɛ́nnɔ́ ya níbbà yé bíbiɛrdɛnb nnɔ́ ya gbɛr ɲɔ́ Uwien rí ɲmíɛn nɛ.»

Binikipiskb bà là teke' Yesu kí jin' nnɔ́ là fuobe ma bo

41 Nɛ bí sɛ́i' binib bà tuo' u'gbɛr nnɔ́ Uwien ya ɲunm. Ní'daali binib bà pukn' bà teke' *Yesu kí jin' bó nnɔ́ lí baa tɛ́n itur ita.

42 Bí tuu kí cengeh *Yesu ya tondb ya wɔ́knm nínni inunmɔ́n nɛ, kí te tɛ́n bí te naa nínni baa, kí taakeh kí jinh tijier*, kí taakeh kí kàareh.

* 2:42 Bí taakeh kí jinh tijier tà nnɔ́ lí frɛ́ kí lí yé Yonbdaan ya jier bíi tijiefɛ́nt tuba.

⁴³ Tò, Uwien cèrè' *Yesu ya tondb teh miyòkm ya bont cèen. Nèn bo nè binib kè fenge Uwien.

⁴⁴ Binib bà kè teke' *Yesu ki jin' nnò kpè buñòbu nè, ki taah bi'bont kè ki gbiinh tób.

⁴⁵ Bi kuàreh bi'tinmu nin bi ñmàbe tibont tà, nè ki taah ilike ki gbiinh tób, nĩ wíèbe bè ma bo.

⁴⁶ Idaan kè bi là kpè buñòbu nè, ki tuu ki taakeh Uwien ya duku ya luo bo, ki taakeh tób den ki jinh tijier, ki ñmàbe uyennmaa nin lifèsàngl,

⁴⁷ ki pèkeh Uwien, nè bi'du ya nib kè yíe bi'gber. Nè idaan kè Yonbdaan ñmiendeh binib ki pukndeh bi'bó.

3

Pier nin San cèrè' uwòb uba faake'

¹ Lidaali liba nè Pier nin San joh Uwien ya duku bó tikur tuta ya kaare ya yo.

² Tò, uje uba là te bi maa' wò uwòb. Idaan kè bi yuunh wò ki lá kaandeh Uwien ya duku ya nañòbu bùa bi yih bù Bunañòmòmòmònbu nnò saan, wò ñ li mieh binib bà kòh Uwien ya duku ya luo bo nnò nè tibont.

³ U laa' Pier nin San tuo bè ñ kò Uwien ya duku ya luo bo, nè u miè' bè nibonn.

⁴ Pier nin San caan' u'bo inun, nè Pier tòke' wò ki ye: «Liike tē.»

⁵ Nè u tùòrè' ki likeh bè, ki daan u li lè bi'saan nibonn nè.

⁶ Nè Pier tòke' wò ki ye: «Ma ñmàbe like, ka ñmàbe ñòkm. Ama n li de ñe n ñmàbe nà nè. *Yesu Kristo wà yé Nasaret ya níl nnò ya yel bo, fii kí cuon!»

⁷ Nè ki cuo' u'nojie, ki fin' wò. Nè u'tàan nin u'tegbiemu pòk ki faake' i ya tãan bo.

⁸ U maabe' ki ci', ki sere', ki cin' ki cuonh, nè ki paan' bi'bo ki kòn' Uwien ya duku ya luo bo, ki cuonh, ki mèbreh, ki pèkeh Uwien.

⁹ Linigol kè laa' u cuonh ki pèkeh Uwien.

¹⁰ Bi bènde' ki ye wòn nè tí ñ kè Uwien ya duku ya Nañòmòmòmònbu saan ki mieh nnò. Bi laa' u faake' ma nnò nè nĩ cuo' bè miyòkm nin bujèwaanbu.

Pier lienh nin linigol Uwien ya duku ya luo bo

¹¹ Uje nnò ña dàan' Pier nin San. Nĩ cuo' binib nnò kè miyòkm nè bi sèn' ki baa' bi'saan kuninbonku* kuba ni, bi yih kù «Salomàn ya ninbonku.»

¹² Tò, Pier laa' binib nnò ma nnò, nè ki niire' bè ki ye: «Israyel yaabè, bè tien' nĩ cuo' nè miyòkm-i? Bè tien' ni likeh tē ten ti'tiema tuòm nin ti pè Uwien bo mòmòmòm ma nnò nè cèrè' uje wuò faake'?

¹³ Uwien wà *Abraham nin *Isaak nin Sakòb nin ti'yaajeb là pukeh wò nnò nè kpíeke' u'tonsònl *Yesu wà ninbi kuàrè' wò ki yíe' wò Pilat ya nun bó nnò. Pilat wòn là yíe' wò ñ taa wò kí wíe nè, nè na tuo'.

¹⁴ Ninbi, yíe' wà yé uñaan, ki yé ugbemàndaan, nè ki ji tòke' Pilat ki ye wò ñ taa unikul kí wíe.

¹⁵ Ni ku' wà yé limiel ya daan, nè Uwien mèkre' wò bitenkpiib ni. Tinbi nè yé bimònkunb.

¹⁶ Ti du u'yel bo ma nnò nè liyel bugbèn ya tuòm cèrè' uje wà ni likeh wò ki bèn wò nò faake'. Ti teke' *Yesu ki jin' ma nnò nè cèrè' uje wuò laa' laanfíe ki tí gben' ki se ni'kè ya nun bó nò.

* **3:11** Bi yih nà saan *kuninbonku* nnò te Uwien ya duku ya luo bo nè. Bi là taa' iten nè ki men' ku'kpenkpen, ki lè' ki yekn' Uwien ya duku ya luo ya guoncenciñl là guon' ki linde' kù nnò.

¹⁷ «N'yaabɛ, n bɛn ki ye ninbi nin ni'ciɛnb ku' *Yesu ma nnɔ, na bɛn nɛ ki sɔn' li ya tuonl.

¹⁸ Uwien là cère' u'ñɔbonsɔknɔ kɛ len' uyo bo ki ye u'Nigɛndkɛ Kristo lá li jɛnde nɛ. Nɛn nɛ tien'.

¹⁹ Nɛn bo, lèbre mɛn ni'tetem, kí liɛbe kí paan Uwien bo ɲɔ wɔ ní fère nɛ ni'biere.

²⁰ Nnɔ nɛ Yonbdaan li de nɛ lifuorl, ki li sɔn ní u'Nigɛndkɛ Kristo ni'saan. Wɔn si *Yesu; u là gɛnde' wɔ ninbi bo nɛ.

²¹ Ní kpe wɔn *Yesu ní li te paaki bó nɛ, kí tí baa uyo wà Uwien li fɛnde tibont kɛ. Ní te tɛn u là cère' u'ñɔbonsɔknɔ len' ná kɛ uyo bo nnɔ nɛ.

²² Moyis wɔn là len' ki ye: «Yonbdaan Uwien li cère ni'ni uba ní ñe u'ñɔbonsɔknɔ ni'bo tɛn min. Ní cenge u li tɔke nɛ ná kɛ.

²³ Unil wà kɛ ɲa tuo' u'ñɔbonsɔknɔ nnɔ ya ñɔbu bó la, Uwien li ñɛn wɔ u'niɓ ni nɛ ki gben' u'gbɛr»

²⁴ *Uwien ya ñɔbonsɔknɔ kɛ, ki cin' Samiɛl nin biñɔbonsɔkntɔb bá paan' u'bo nnɔ mɔ lá len' ná teh idɛn yíɛ nɔ ya gbɛr.

²⁵ Ninbi nɛ yé Uwien ya ñɔbonsɔknɔ nnɔ ya yaabii, nɛ ki li jonde kujɔtiɛku kua u là cuo' kú nin ni'yaajɛb nnɔ bo. U là tɔke' ni'yaajɛ *Abraham ki ye u li tien inibol yà kɛ te utingbɛn bo nnɔ u'mɔnm u ya yaabii bo nɛ.

²⁶ Mikpiɛkm, ninbi bo nɛ Uwien là gɛnde' u'tonsɔnl Yesu, ki sɔn' wɔ ni'saan wɔ ní lá tien nɛ Uwien ya mɔnm, kí ñɛn ni'ni wà kɛ u'tuonbiɛɛ ni.»

4

Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab bun' Pier nin San tibuur

¹ Pier nin San laan biɛ ki lienh nin linigol nnɔ; u ya yo nɛ bitɔtuɔrkaab nin Uwien ya duguurb ya ciɛn nin Saduseyɛnmɛ baa' bi'saan.

² Bi'benku ni ben' Pier nin San bo, kime bi wɔknɔ binib ki teh *Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni ma nnɔ, binib bá kpo' mɔ li mɛkre nɛ.

³ Bi cuo' bɛ ki laa' uwien lu' ɲɔ, nɛ bi taa' bɛ ki tí pɛkn' ki cère' bi te len ní tí faa'.

⁴ Nin nɛn kɛ, binib bá cií' Pier nin San len' ná nnɔ, bi'ni bá yɛbe teke' *Yesu ki jin'. Bijɛb bá teke' wɔ ki jin' nnɔ li baa tɛn itur iɲun.

⁵ Kutaaku faa', nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔ taan' Yerusalem ní.

⁶ Bá lá taan' nnɔ ya biba si: bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn Anni nin Kayif nin San nin Aleksand nin bitɔtuɔrciɛnb ya cɛkl ya nitɔb kɛ.

⁷ Bi cère' Pier nin San sere' bi'siik ni nɛ bi niire' bɛ ki ye: «Ni taa' ba ya tuɔm nɛ bíi ní taa' ɲmɛ ya yel nɛ ki buu' uwɔb wuɔ nɔ?»

⁸ Nɛn saan nɛ *Mifuoñaanm cère' Pier tɔke' bɛ ki ye: «Bitɔtuɔrciɛnb nin *Sufmbɛ ya ciɛnbɛ,

⁹ ti tore' uwɔb nnɔ ma nnɔ, nɛ ni buh tɛ tibuur dinnɔ, ki niireh tɛ ki teh ti tien' mila ki buu' wɔ.

¹⁰ Tɔ, ninbi nin Israyel ya nitɔb kɛ ní bɛnde kí ye Nasaret ya *Yesu Kristo wà ninbi kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo nnɔ, Uwien mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ni. U ya yel ya tuɔm nɛ cère' uje wuɔ faake' ki se ni'nun bó nɔ.

¹¹ *Yesu bo nɛ ní keɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:
«Litɛn lá ninbi bidumɛb wíɛ' lɛ nnɔ,
lɛn nɛ lá tien' litɛnkpíɛkl lá co kuduku.»

¹² Minɲiɛnm ɲa ní ñɛ uba saan ki kɛnde' *Yesu saan, kime *Yesu ya yel baba ɲa ní la, Uwien ɲa de' nil uba liyel uɲɛndun wuu ni ɲɔ lɛn bó tí fre kí ɲmɛɛɛ.»

¹³ Bi sekn' ki laa' Pier nin San ɲa yé nɪkpɛkpiɛkb udu ni, ka bɛn gbɔnku ki gbien', ki ɲmɔbe lifɛl ki lienh ma nnɔ, nɛ nɪ cuo' bɛ miyɔkm. Nɛ bi bɛnde' ki ye bɛn nin *Yesu nɛ là te.

¹⁴ Tɔ, bi laa' uje wà faake' nnɔ se Pier nin San saan ma nnɔ nɛ ba ji bɛn bi li ye bà.

¹⁵ Bi cère' bi ɲɛn' Pier nin San tibuur ya duku nnɔ ni, nɛ bi cin' ki gbiereh

¹⁶ ki teh: «Ti li tien mila binib biɛ nɔ? Binib bà kɛ te Yerusalem ni bɛn ki ye bi mɔnbe ki tien' miyɔkm ya bonn nɛ, ta ɲ fre ki nɛ.

¹⁷ Ama ta yíe tigber nnɔ ɲ yɛbre udu ni nɪ'kɛ saan. Nɛn bo, cère mɛn tí mɔnde bi'bo inun kí wɔbn bɛ, bi la ji ɲ tɔke nil *Yesu ya gber.»

¹⁸ Nɛ bi liebe' ki yin' bɛ ki kuɔn', ki pien' bɛ ki ye bi la ji ɲ wɔkn nil *Yesu ya gber, ki la ji ɲ te u'yel mɔ.

¹⁹ Ama Pier nin San tɔke' bɛ ki ye: «Nɪ kpɛ tí tuo ni ya ɲɔbu bó bii Uwien ya ɲɔbu bó nɛ? Ninbi mɔnon maale mɛn kí liike. Ni lɛ ba mɔn Uwien saan ni-i?

²⁰ Tinbi ɲa ɲ fre kí li ɲmin kí la tɔke ti laa' ná nin ti cii' ná.»

²¹ Biciɛnb nnɔ tí mɔnde' bi'bo inun nɛ ki taa' bɛ ki wiɛ'. Ba laa' bi li dule ná bo kí dɛre bi'tub, kímɛ udu ya nib kɛ pèkeh Uwien miyɔkm ya bonn nnɔ bo nɛ.

²² Pier nin San tien' miyɔkm ya bonn, ki cère' uje wà faake' nnɔ ya bin gɛbre' ibin pinan.

Binib bà teke' Yesu ki jin' nnɔ kàareh

²³ Tɔ, bi taa' Pier nin San ki wiɛ' ma nnɔ nɛ bi liebe' ki jon' bi'tɔb saan, ki tí tɔke' bɛ bitɔtuɔrciɛnb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb nnɔ tɔke' bɛ ná nnɔ kɛ.

²⁴ Bi cii' ma nnɔ nɛ bi'kɛ kpaan' buɲɔbu, ki kàareh Uwien ki teh: «Yonbdaan, sin nɛ ɲɛn' kutaaku nin kitink nin miɲunciɛnm, ki ɲɛn' tibont tà kɛ te kutaaku bo nin tà kɛ te kitink bo nin tà kɛ te miɲunciɛnm ni.

²⁵ Sin nɛ là cère' Mifuɔñaanm ya tuɔm bo, a'tonsɔnl ti'yaaje *Dafid len' ki ye:

«Bɛ bo nɛ bà ɲa yé *Sufmbɛ ya benku ni ben' ki tí kɛnde'?

Bɛ bo nɛ idu ya nib maaleh yɛnmaalfɛnm-i?

²⁶ Uɲɛndun ya bɛrciɛnb bonde' bi'ba,

nɛ idu ya bɛrb taan' bi'tɔb saan,

bɛ ɲ kɔn nin Yonbdaan nin u'Nigɛndkɛ Kristo tijɛr.»

²⁷ Imɔn nɛ, ubɛr Herod nin Pɔns Pilat nin bà ɲa yé Israyel yaab nin Israyel yaab là taan' udu wuu ni, ki ku' *Yesu wà yé a'tonsɔñaan ki yé a'Nigɛndkɛ nnɔ.

²⁸ Bi taan' ki tien' a'tuɔm nin a'yíem bo, a là sien' ki ye ná ɲ tien nnɔ nɛ.

²⁹ Yonbdaan, fɛnfɛnnɔ gbien kí liike bi wɔbndeh tɛ liwɔbl là ba, kí dɛ tinbi a'tonsɔnb lifɛl ɲɔ tí li tɔkeh binib a'gber ki la fɛnge.

³⁰ Wuɔn a'tuɔm kí cère biwiɛnb ɲ faake, miyɔkm ya bont ɲ li teh, a'tonsɔñaan *Yesu ya yel bo.»

³¹ Bi kàare' ki gben' ma nnɔ nɛ bi taan' ki te ná saan nnɔ jènge'. *Mifuɔñaanm baa' bi'kɛ bo, nɛ bi laa' lifɛl ki tɔkeh binib Uwien ya gber.

Binib bà teke' Yesu ki jin' nnɔ taakeh bi'bont ki gbiinh tɔb

³² Linigol là teke' *Yesu ki jin' nnɔ kpɛ buɲɔbu nɛ, ki ɲmɔbe iyɛnmaale iba. Uba ɲa lienh ki teh u'bonn yé u'baba yaann. Bi'kɛ là taakeh bi'bont nɛ ki gbiinh.

³³ *Yesu ya tondb ɲmɔbe mitɔciɛnm ki kundeh imɔn ki teh Yonbdaan *Yesu mɔnbe ki mɛkre' bitɛnkpiib ni. Nɛ Uwien juokeh bi'kɛ ki gbiekeh.

³⁴ Bi'ni uba ña te ki luo' niba, kimε bà kε ηmabe mutinmu bii iden nno kuoreh nε ki taah bi kuoreh ki lenh ilike yà nno,

³⁵ ki lá dienh *Yesu ya tondb, nε bi gbiinh, ki dienh unil kε nĩ wiεbe wə ma bo.

³⁶ Ujε uba te bi'ni, bi yih wə Yosef. Nε *Yesu ya tondb baanh wə Banabas, ni'tingi si: «wà songreh binib ya yεnm.» U yé Lefi ya yaabil nε. Bi maa' wə Ciip ya du ni nε.

³⁷ U ηmabe bukpáabu buba, ki kuore' bù, nε ki taa' u kuore' ki laa' ilike yà nno, ki lá de' *Yesu ya tondb.

5

Ananias nin u'po Safira ya gber

¹ Tə, ujetə mə là te bi'ni, bi yih wə Ananias, ki yih u'po Safira. U kuore' u'kpáabu buba, ki teke' ilike.

² Wən nin u'po kpaan' buñəbu nε u bore' ilike nno ya niba bó ki taa' u'ba, ki tuke' nà bó sien' nno ki lá de' *Yesu ya tondb.

³ Nε Pier niire' wə ki ye: «Ananias, bε tien' a taa' a'fɛl ki cεbe' *Satan nə nno, ki lere' *Mifuonaaanm, ki bore' bukpáabu nno ya like ya niba bó ki taa' a'ba!

⁴ Na laan lá kuore' bukpáabu nno ma nno, bù lá yé a'yaabu nε. A kuore' bù ma nə, ilike nno mə yé a'yi nε. Bε tien' a maale' a'fɛl ni á tien nə? A lere' Uwien nε, ηa lere' nib.»

⁵ Ananias cii' inəbon nno ma nno, nε ki lu' ki kpo'. Nε bujewaancienbu cuo' binib bà kε cii' tigber nno.

⁶ Nən saan nε binacenfənb baa' ki taa' bukpəlbə, ki pəbn' wə, ki yuure' ki nən' ki tɪ sube'.

⁷ Nɪ tien' tən tikur tuta, nε u'po kən' ní, ka bən nà tien'.

⁸ Nε Pier niire' wə ki ye: «Təke nni tigbemənt, ni kuore' bukpáabu búa nno ya like kεkε sə-əə?» Nε u ye: «Hnn, i'kεkε nínə.»

⁹ Nε Pier təke' wə ki ye: «Bε tien' sin nin a'cε kε kpaan' buñəbu ki biike' *Yonbdaan ya Fuonaaanm-i? Liike, bà sube' a'cε nno nε tuo bunañəbu nə. Bi li yuure a'mə, kɪ nən.»

¹⁰ Nε u'mə lu' u'nun bó i ya taan bo ki kpo'. Binacenfənb nno kən' ní ki laa' u kpo', nε bi tɪ yuure' u'mə, ki tɪ sube' u'cε saan.

¹¹ Bujewaancienbu cuo' Kristo ya taanl yaab kε nin binib bà kε cii' tigber nno.

Yesu ya tondb teh miyəkɪm ya bont

¹² *Yesu ya tondb teh miyəkɪm ya bont udu ya nib ni cεen. Binib bà teke' *Yesu ki jin' nno kε kpε buñəbu nε, ki taan' ki te Salomən ya ninbonku* nɪ.

¹³ Nitəb ηa kaabe' ki taakeh nin bε, ama udu ya nib kε lá pəkεh bε nε.

¹⁴ Nε binib ligol, bijεb nin bipiib kε teknh Yonbdaan ki jinh uyo kε ki pukndeh bi'bə.

¹⁵ *Yesu ya tondb teh miyəkɪm ya bont ma nno, nε binib yuunh biwiεnb ki lá blinh tikaagbont nin igado bo isεngbε, ηə Pier lá gεbreh, u'jinjinku mənən lu' bi'bo la, bε nɪ faake.

¹⁶ Linigol mə tukeh biwiεnb nin binib bà isenpol ηaake bε nno, ki nɛh ní idu yà nεke Yerusalem nno nɪ, ki bəareh *Yesu ya tondb saan nε bi cεreh bi'kε faakreh.

Bi cuo' Yesu ya tondb

* 5:12 Liike 3:11.

¹⁷ Tò, bitòtuàrcienb ya cien nin binib bà kɛ pɛ u'bo ki yé Saduseyɛnmɛ nno laa' *Yesu ya tondɔb teh nno ma nno, nɛ bi taa' bi'bo iponponbe, ki jon'

¹⁸ ki cuo' bɛ, ki tɪ pɛkn' udu nno ya pɛkl ni.

¹⁹ Ama ni'daali ya ñonku, nɛ Yonbdaan Uwien ya tond baa' ki lá piire' lipɛkl ya nagenku, ki ñɛn' bɛ, nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye:

²⁰ «Li joh mɛn Uwien ya duku ya luo bo, ki tɪ n̄ li tɔkeh binib mifuobfɛnm miɛ ya gɛr kɛ.»

²¹ Bi tuo' u'ñobu bó, nɛ kutɛnɛsɔnsɔnku bi kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔkn̄h binib Uwien ya gɛr.

Bitòtuàrcienb ya cien nin binib bà pɛ u'bo nno baa' ki lá yin' *Sufmɛ ya buur ya cɛkl yaab bà bi liɛbe' ki yih bɛ Israyel ya cienb nno kɛ ki taan', nɛ ki sɔn' biguguurb bɛ n̄ jo liɛkl bó ki tɪ taa' *Yesu ya tondɔb n̄i.

²² Bi tɪ baa' ni'saan ka laa' bɛ, nɛ ki liɛbe' n̄ ki lá tɔkɛ' ki ye:

²³ «Ti tɪ baa' ki laa' liɛkl ya duku pi mɔnmɔnm nɛ, biguguurb mɔ se kunagenku saan ki gu. Nin nɛn kɛ tɪ piire' ma, ta laa' nil uba mɔnɔn len.»

²⁴ Uwien ya duku ya gugurb ya cien nin bitòtuàrcienb cii' tigber nno ma nno, nɛ n̄i beke' bɛ *Yesu ya tondɔb bɛ cɛn, kime ba bɛn n̄i tien' ma[†]

²⁵ Nɛn saan nɛ unil uba baa', ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Liike mɛn-a! Bijeb bà ni pɛkn' bɛ nno, bi te Uwien ya duku ya luo bo ki wɔkn̄h binib Uwien ya gɛr.»

²⁶ Nɛn saan nɛ Uwien ya duku ya gugurb ya cien nin u'nib bure' bɛ n̄i tɪ cuo' *Yesu ya tondɔb n̄i. Ba cuo' bɛ nin ufaa, bi tuke' bɛ n̄i suoo nɛ, kime bi fɛnge udu ya nib la yɛkɛ bɛ tɛn nɛ.

²⁷ Bi tuke' bɛ ki tɪ baa', nɛ ki cɛrɛ' bi sere' *Sufmɛ ya buur ya cɛkl yaab ya nun bɔ, nɛ bitòtuàrcienb ya cien tɔkɛ' bɛ ki ye:

²⁸ «Ta là wɔbn̄n' ki pien' nɛ ki ye ni là ji n̄ wɔkn̄ nil *Yesu ya gɛr-ii? Nɛ ni cɛrɛ' ni'wɔkn̄m gbe Yerusalem ni n̄i'kɛ saan-a! Ni yie n̄i ye uje bugben ya kuum ñɛn' tinbi nɛ-a!»

²⁹ Nɛ Pier nin *Yesu ya tondɔb tɔkɛ' bɛ ki ye: «N̄i kpɛ tɪ tuo Uwien ya ñobu bó ki cɛn' nin tɪ tuo binib ya ñobu bó.

³⁰ Ninbi nɛ kpɛ' *Yesu uɔɔpɔnpɔn bo, ki ku' wɔ, nɛ ti'yaajɛb ya Wien mɛkre' wɔ bitenkpiib ni,

³¹ ki kpɛkɛ' wɔ, ki taa' wɔ ki káan' u'jie bó, wɔ n̄ li yé ubɛr, ki li yé Uɣmienl, ki cɛrɛ Israyel yaab n̄i lɛbre bi'tetɛm ɲɔ Uwien n̄i fɛrɛ bɛ bi'biere.

³² Tinbi nɛ yé tigber nno ya mɔnkunb, nɛ Uwien taa' *Mifuoñaanm mà ki de' binib bà boh wɔ nno mɔ yé tu'mɔnkunl.»

³³ *Sufmɛ ya buur ya cɛkl yaab cii' bi len' nno ma nno, nɛ bi'benku ni ben' bi'bo ki tɪ kɛnde', nɛ bi yie bɛ n̄i ku bɛ.

³⁴ Tibuur yaab nno ya uba fii' ki sere' bi'nun bó, bi yih wɔ Gamaliel. U yé *Farisienmɛ ya uba nɛ, ki yé *Yiko ya wɔnwɔkn̄l mɔ, ki ɲmɔbe liyel *Sufmɛ kɛ saan. U tɔkɛ' bɛ ki ye bɛ n̄i taa' *Yesu ya tondɔb nno ki ñɛ saali waamu.

³⁵ Bi ñɛn' saali, nɛ u tɔkɛ' tibuur ya cɛkl yaab nno ki ye: «Israyel yaabe, liike mɛn ni'yul bo nin ni yie n̄i tien bijeb biɛ nà nɔ.

³⁶ Kime uje uba nɛ là te nà laan wuɔkɛ', bi yih wɔ Teyuda. U là yih u'ba unikpɛkpɛk nɛ, nɛ bijeb kobiinan pɛ u'bo. Bi ku' wɔ nɛ binib bà kɛ pɛ u'bo nno yere', nɛ licɛkl nno juore' fɛnm.

³⁷ Uje nno yaam gɛbre', nɛ Galile ya nil uba mɔ fii' ki sure' binib bi paan' u'bo ki yebe, bi yih wɔ Sudas. N̄i là yé uyo wà bi káanh kukɛnku nno nɛ. Bi ku' u'mɔ, nɛ binib bà kɛ pɛ u'mɔ bo nno, mɔ yere'.

[†] 5:24 Bi li fre ki lɛbre ba bɛn n̄i tien' ma kɪ ye ba bɛn tigber nno li kpaan ma mɔ.

³⁸ Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ, ji la tuuke mɛn bijɛb biɛ ya gbɛr. Cɛrɛ bɛ mɛn bɛ rɪ li joh. Bi lienh nà nɔ nin bi sɔnh lituonl là nɔ yé unisaal yaam nɛ la, nɪ li juore fɛnm nɛ.

³⁹ Ama nɪ yé Uwien yaam nɛ la, na rɪ fre kí pien bɛ. Ni kɔnh nin bɛ tijer la, nba la, nɪ lɔ li lɛ nɪ kɔnh nin Uwien nɛ.»

Gamaliel len' nɔ ma nɔ, nɛ bi tuo'.

⁴⁰ Bi yin' *Yesu ya tondb, bi liɛbɛ' ki kɔn' nɪ, nɛ bi nɪ' bɛ, ki pien' bɛ ki ye bi la ji rɪ li tɔkeh nɪl *Yesu ya gbɛr, nɛ ki taa' bɛ ki wiɛ'.

⁴¹ *Yesu ya tondb siere' bi'saan nin uyɛnsɔnge, kime bi bɛn nɪ kpɛ bɛ rɪ ji ifɛ *Yesu ya yel bo nɛ.

⁴² Idaan kɛ, bi tuu ki joh Uwien ya duku ya luo bo nin binib den nɛ, ki tɪ wɔknh binib, ki tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt ki teh *Yesu nɛ yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo.

6

Bi gɛndɛ' jɛb bilole bɛ rɪ li toreh Yesu ya tondb

¹ Idɛn yà binib bà teke' *Yesu ki jin' ya cɛkl yɛbreh ki pukndɛh nɔ, nɛ *Sufmbɛ bà teke' *Yesu ki jin' ki lienh Grɛkmbɛ ya lenm nɔ cin' ki kɔnh nin Suftɔb bà lienh bi'yaajɛlenm nɔ* ki teh daan kɛ daan bi gbiinh tibont la, bi sundɛh bi ya kpɔpiib bó nɛ.

² Nɛ *Yesu ya tondb piik nin bile nɔ yin' binib bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nɔ ki taan', nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Na mɔn tɪ juore tijer ya gbiirm bo kí dɔan Uwien ya gbɛr ya tɔkm.

³ Nɛn bo, ti'yaabɛ, gɛndɛ mɛn ni'ni jɛb bilole bà *Uwien ya Fuoñaanm te bi'bo, bi ɲmɔbɛ miyɛnfuom, ki yé binimɔnb binib ya nun bó, ɲɔ tɪ cɛrɛ bɛ rɪ li sɔnh li ya tuonl.

⁴ Tinbi *Yesu ya tondb wɔn, tɪ li mɔndɛh ki kàareh nɛ, kí li tɔkeh binib Uwien ya gbɛr.»

⁵ *Yesu ya tondb len' nà nɔ ɲmaake' binib nɔ kɛ, nɛ bi gɛndɛ' Etienn, u teke' *Yesu ki jin' mɔnmɔnm, *Mifuoñaanm te u'bo. Bi gɛndɛ' Filip nin Prokɔr nin Nikanɔr nin Timɔn nin Pamena nin Antiyɔk ya Nikola, u yé Sufkɛnpɛnd.

⁶ Bi taa' jɛb bilole nɔ ki wuɔn' *Yesu ya tondb, bi taa' bi'nuɔ ki paan' bi'bo nɛ ki kàare' ki de' bɛ.

⁷ Uwien ya gbɛr yɛrɛh ni'kɛ saan, nɛ binib teknh *Yesu ki jinh ki yɛbreh ki pukndɛh Yerusalem ni. Bitɔtuɔrkaab ligol mɔ tuo' ki teke' *Yesu ki jin'.

Bi cuo' Etienn

⁸ Uwien juoke' Etienn ki gbien', ki de' wɔ mituɔm ki gbien', ki cɛrɛ' u teh miyɔkm ya bont udu ya nib nɪ.

⁹ *Sufmbɛ bà te litaanl ya duku kùà bi yih kù bà ɲa ji yé yonbɛ ya taanl ya duku nɔ, ya biba nin Sirɛnn ya du nin Aleksandri ya du nin Silisi ya du nin Asi ya tinfɛnm yaab kɛ taan' ki findeh nin Etienn.

¹⁰ Ama ba fre' ki faake' nin wɔ, kime u lienh nin *Mifuoñaanm de' wɔ miyɛnfuom mɔ nɔ nɛ.

¹¹ Nɛn saan nɛ bi de' bijɛb biba ilike bɛ rɪ nɛn u'bo kí ye bi cii' u suke' Moyis nin Uwien.

¹² Bi len' nɔ ma nɔ nɛ udu ya nib nin bi'ciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb kpɛrɛ', nɛ ki bɛrɛ' ki tɪ cuo' Etienn, ki taa' wɔ ki jon' *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab saan,

* **6:1** U ya yɔ binib bà lɔ teknh *Yesu ki jiih nɔ, biyɛbnl lɔ yé *Sufmbɛ nɛ. Bi'ni biba lɔ lienh Grɛkmbɛ ya lenm nɛ, ki pɛ Grɛkmbɛ ya tentienm bo. Bitɔb lienh bi'yaajɛlenm, ki pɛ bi'yaajɛtentienm bo. Ben nɛ lɔ yɛbɛ.

¹³ Ne ki tuke' bitonnendɛnb ní bi lá len' ki ye: «Uyo kɛ uje wuɔ sukreh Uwien ya duku nɛ, ki saah Moyis ya yiko.

¹⁴ Kime ti cii' u len' ki ye Nasaret ya *Yesu li we Uwien ya duku kuu, kí lèbre mitetem mà Moyis là wɔkn' tɛ mè nnɔ.»

¹⁵ Nɛ tibuur ya cɛkl yaab nnɔ kɛ caan' Etienn bo inun ki laa' u'nun bó te tɛn Uwien ya tond ya nun bó.

7

Etienn len' ki jin' Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab

¹ Nɛn saan nɛ bitɔtuɔrcienb ya cien niire' Etienn ki ye: «Bi len' ma nɔ, tù te-ee?»

² Nɛ Etienn jiin' ki ye: «N'baambe nin n'ninjieɛ, li cengeh mɛn. Uyo wá ti'yaajɛ *Abraham laan là kɔ Mesopotami ya du ni, ka laan jon' ki tí kɔn' Haraan ya du ni nnɔ, nɛ Uwien wá ɲmɔbe ukpieke puɔ' u'saan,

³ ki tɔke' wɔ ki ye: «Nɛ a'du ni nin a'yaab ni, kí jo n li wuɔn ɲɛ udu wá nnɔ ni.»

⁴ Nɛn saan nɛ u fii' Kalde yaab ya du ni, ki tí kɔn' Haraan ya du ni. U te wun ni nɛ haali u'baa tí kpo', nɛ Uwien cère' u baa' ki kɔn' udu wá ni kɔ u'ni fɛnfennɔ nɔ.

⁵ Uwien ɲa de' wɔ tink kiba udu wuu ni, wa de' wɔ tink kí kpɛ nin kutɛpenku ya piɛn mɔnɔn, ama u pùon' ki ye u li taa udu wuu kí de wɔn nin u'yaabii nɛ, wú n li yé bi'yu uyo kɛ. Uyo wá Uwien pùon' lipuonl liɛ nnɔ, ki laa' *Abraham ɲa laan ɲmɔbe buk.

⁶ Nɛ Uwien tɔke' wɔ ki ye: «A'yaabii lá li tien bicɛnb udutɔ ni, nɛ u'nib ní taa bɛ kí tien iyonbe, kí jɛnde bɛ ibin kobiinan.

⁷ Ama min Uwien nɛ li dɛrɛ bi li yé udu wá ya nib ya yonbe nnɔ ya tub. Ni ya puoli bó nɛ a'yaabii li nɛ udu nnɔ ni, kí baa kí lá li pukeh nni niɛ saan.»

⁸ Nɛ Uwien cuo' nin *Abraham kujɔtieku ki tɔke' wɔ ki ye upunjie nɛ yé kudieku kùa wɔngɛh bi'jɔtieku nnɔ. Nɛn bo nɛ *Abraham maa' *Isaak, nɛ ki jie' u'punl wienniin daali. *Isaak mɔ maa' Sakɔb, kí mɔ jie' u'punl. Sakɔk mɔ tien' nnɔ u'bijieɛ. Bɛn nɛ yé ti'yaajɛb piik nin bile nnɔ.

⁹ «Ti'yaajɛb nnɔ taa' iponponbe bi'waake Yosef bo, nɛ ki kuɔrɛ' wɔ binib bo wɔ ní tí ní li yé uyɔnb Esipt bó. Ama Uwien là te nin wɔ,

¹⁰ nɛ ki ɲɛn' wɔ u'jɛnd kɛ ni, kí juoke' wɔ, kí de' wɔ miyɛnfuom, kí cère' Esipt ya bercien Farahɔn yíe u'gɛr; nɛ kí taa' wɔ kí tien' udu nnɔ nin u'den kɛ ya cien.

¹¹ Tɔ, mikɔnm miba ya bol lu' Esipt nin Kanaan ya du ni ni'kɛ saan. Ní là yé micɛckcienn nɛ binib bo. Ti'yaajɛb ɲa jí là ɲmɔbe bi lí jí bà.

¹² Sakɔb cii' tijier te Esipt ni, nɛ u cère' u'bijieɛ jon' miba kí tí dɛ'.

¹³ Bi jon' nle ma nnɔ, nɛ Yosef cère' u'ninjieɛ bɛnde' wɔ, nɛ Farahɔn mɔ bɛnde' Yosef ya bol si là.

¹⁴ Nɛn saan nɛ Yosef sɔn' bɛ ní tí taa u'baa Sakɔb nin u'den yaab kɛ ní Esipt ní. Bì là te binib pilole nin biɲun nɛ.

¹⁵ Sakɔb nin u'den yaab kɛ jon' kí tí kɔ Esipt ni, nɛ u tí kpo'. Ní tete nɛ u'bijieɛ, ti'yaajɛb mɔ tí kpo',

¹⁶ nɛ bi taa' bɛ kí tí sube' ufele uba ni Sikɛm ya du ni. *Abraham nɛ là taa' ilike kí de' ufele nnɔ Sikɛm ni, Hemɔr yaab saan.

¹⁷ «Uyo wá Uwien li tien u là pùon' lipuonl là kí de' *Abraham nnɔ nɛkn' ní. U ya yɔ nɛ tí bol ya nib pàrɛ' kí yɛbrɛ' Esipt ni,

¹⁸ kí tí baa' uyo wá ubɛrtɔ teke' libel Esipt ni. Wɔn ɲa tu' Yosef.

19 U là lere' ti'bol ya nib, ki jènde' ti'yaajeb, ki wəbn' bə ɾi taa bi'cɛnfɛndmu ki ti wiɛ mù ɾi kpo.

20 U ya yo nɛ bi maa' Moyis, u là yé kibuk kà mən Uwien ya nun bó nɛ. Bi wube' kè ki'baa den inɲaale ita nɛ.

21 Bi taa' kè ki ti wiɛ' uyo wà nnə, nɛ Farahən ya biɛ leke' ki'bo, ki yuure' kè, ki wube' kè tən u'tiɛma buk.

22 Bi wəkn' Moyis Esipt yaab ya yɛnfuom kɛ. U là yé unil wà ɲmɔbe mituəm u'lenm ni nin u'tuon ni nɛ.

23 «Tə, uyo wà u laa' ibin pinan nnə, nɛ u taa' iyeɲmaale ki jon' wə ɾi ti fuonde u'yaab Israyel yaab.

24 U ti baa' ki laa' Esipt ya nil uba ɲmɔbe Israyel yə uba ki jèndeh, nɛ u teke' Israyel yə bo, ki ɲi' ki ku' Esipt yə nnə.

25 U tien' nnə ki maaleh ki teh u'yaab li bende kɪ ye Uwien li cère wən nɛ ɾi ɲɛn bɛ bi'nennɛdb ya nuɔ ni, ama ba bende'.

26 Kutaaku faa' sɔ u laa' Israyel yaab bile kənh. U yíe wə ɾi pàa bɛ, nɛ ki təkɛ' bɛ ki ye: «Ni'ninɲiɛl nɛ, bɛ tien' ni ɲmɔbe tɔb ki jèndeh?»

27 Ama wà ɲmɔbe u'tɔ ki jèndeh nnə pɛ' Moyis ki jende', ki təkɛ' wə ki ye: «Nɲɛ nɛ kàan' ɲɛ ti'ber ɲɔ a li buh tɛ tibuur-i?»

28 A yíe á ku nni tən a wun ku' Esipt yə ma nnə nɛ-a!»

29 U len' nnə ma nnə nɛ Moyis sɛn' ki jon' Madiyan ya du ni, ki ti kə, nɛ ki maa' mubujebumu mule ni'bo.

30 «Ibin pinan gèbre', nɛ Uwien ya tond uba baa' Moyis saan kupenpelku ni, Sinayi ya juəl saan, ki tɛ kufɛtuku kuba ni kù teknh umu ka wih.

31 Moyis laa' nɛ ma nnə, nɛ ɲi cuo' wə miyəkɲm. Uyo wà u nɛkndeh wə ɾi liike nnə, nɛ ki cii' Yonbdaan len' ki ye:

32 «Min nɛ yé a'yaajeb ya Wien, ki yé *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.» Bujewaanbu cuo' Moyis, u'gbɛnɛnt ɲɔh, nɛ wa ji kaabe' ki liike'.

33 Nɛn saan nɛ Yonbdaan təkɛ' wə ki ye: «Cɛkre a'tacaan, kime a se nà saan nɔ n tɛ ni'saan nɛ.

34 Imɔn, n laa' n'nib Israyel yaab ya cɛcɛkm kɛɛ ma bo Esipt ni, ki cii' bi'kpiende bó, nɛ ki jiiɛ' ɲi ɾi ɲmien bɛ. Fɛnfennə li jɔh, n sən' ɲɛ Esipt bó, á ti ɲɛn bɛ len nɛ.»

35 «Moyis wà Israyel yaab là yíe' wə, ki təkɛ' ki ye ɲmɛ kàan' wə ubɛr wə ɾi li buh bɛ tibuur nnə, Uwien tien' wən nɛ ubɛr nin Uɲmienl, ki sən' wə, ki cère' u'tond wà là baa' u'saan kufɛtuku kuba ni nnə toreh wə.

36 Wən nɛ ɲɛn' bɛ Esipt ni. U tien' miyəkɲm ya bont udu nnə ni nin miɲunciɛnmɔnmɔnm saan nin kupenpelku ni ibin pinan.

37 Wən Moyis nɛ təkɛ' Israyel yaab ki ye: «Uwien li cère ni'ni uba ɾi ɲɛ uɲəbonsəknl ni'bo tən min.»

38 Israyel yaab là taan' kupenpelku ni uyo wà nnə, wən nɛ là tɛ ti'yaajeb nin Uwien ya tond wà lienh nin wə nnə ya siik ni. Utond nnə là təkɛ' wə tigbɛr tà dienh limiel Sinayi ya juəl bo wə ɾi lá təkɛ' tɛ nɛ.

39 Nin nɛn kɛ ti'yaajeb ɲa tuo' ki bon' wə. Bi yíe' u'ɲɔbu bó, nɛ ki yíe bɛ ɾi liɛbɛ Esipt ni,

40 nɛ ki təkɛ' Arən ki ye: «Mɛ tɛ ibule yí ɾi li lɛ tɛ usɛn, kime Moyis wà ɲɛn' tɛ Esipt ni nnə, ta bɛn nà tu' wə.»

41 U ya yo nɛ bi mən' ubul uba u naan kinabuk, ki tūɔɾɛ' lituɔrl ki de' wə, nɛ ki jele' kunacɛnku ki pokn' bi mən' ubul wà nnə bo ki gbien'.

42 Nɛn nɛ cère' Uwien búle' bɛ ibuɔn, ki sɛln' bɛ bi pukeh tiwɛnwɛnt tà tɛ kutaaku bo nnə, tən *Uwien ya ɲəbonsəknb kɛle' ma *Uwien ya gbɔnku ni. Bi kɛle' ki ye:

«Israyel yaabɛ, ni là kòɾɛ' tiwɛnt ki tien' ituɔɾɛ yà

nin ni tien' ituorto yà kupenpelku ni ibin pinan nnò,
ni là tien' ki de' min ne-εε?

⁴³ Na là tien' ki de' min,
ama ni là yuure' ubul Molok ya ninbonl ne ki tuke',
ki yuure' ubul wà naan linmaabil bi yih wə Erefann nnò mə.
Ni là mən' ibule nnò ki ye ni li gbaandeh ki pukeh yin ne.
Nen bo ne ni li cère be ní cuo ne tiyonbt
ki jon nà bó fəke ki cən' nin *Babilonn.»

⁴⁴ «Ti'yaajeb là te kupenpelku ni ma nnò bi là nməbe ben nin Uwien cendeh
lininbonl là ni ne. Kujotieku ya gbənkū mə là te len ni ne. Uwien ne là təkə'
Moyis ki ye wə ní tien lininbonl nnò. Ne Moyis tien' lè Uwien wuon' wə ki ye lè
ní li naan ma bo nnò.

⁴⁵ Ti'yaajeb là taa' lininbonl nnò ki de' bi'yaabii. Ne bi teke' lè ki njuuke ki tí baa'
uyo wə Sosuwe yé bi'senlierl nnò. Ben nin Sosuwe là joh be ní tí teke udu wə,
ben bo Uwien là njore' inibol u'ni nnò ma nnò, bi là tuke lè ne. Lininbonl nnò
là te nen saan ne, ki tí baa' ubər *Dafid ya yo.

⁴⁶ Uwien ya yenm sänge *Dafid bo, ne *Dafid miə' wə usen wə ní mē kuduku ki
de' wən Uwien wə yé u'yaaje Sakəb ya Wien nnò*.

⁴⁷ U'bije Salomən ne mən' Uwien kuduku.

⁴⁸ «Ama Uwien wə nja nməbe Nacentə nja kəh nib mən' tidur tà ni tən *Uwien
ya nɔbonsəknl là len' ma ki ye Uwien ye:

⁴⁹ «Kutaaku ne yé n'berbiek,
kitink yé n'taan taanh nà bo ne,
ni li mē be ya dubol ne kí de nni,
njə ní li kəh ku'ni ki fuoreh?

⁵⁰ Na yé min ne nien' tibont kε-εε?»

⁵¹ Etienn tí len' ki ye: «Ni'yul faa, ne ni'fəl bo te tən binib bə nja pε Wien bo, ka
cengeh u'gbər, ki yienh *Mifuoŋaanm uyo kε. Ni te tən ni'yaajeb ne.

⁵² Ni'yaajeb là jənde' *Uwien ya nɔbonsəknb kε, ki ku' binib bə təkəh ki teh
Uwien ya Gbeməndaan li baa ní nnò. Fənfennə, u baa' ní, ne ni kuore' wə, ki
ku' wə.

⁵³ Uwien là sən' u'tondb bi lá de' ninbi ne u'yiko, ne na bon' wə.»

Bi yèke' Etienn iten ki ku' wə

⁵⁴ Etienn len' nnò ma nnò ne bi'benku ni ben' ki tí kənde', ne bi gbienh u'bo
inəbii.

⁵⁵ Ama *Mifuoŋaanm te Etienn bo ma nnò, ne u yaare' ki liike' kutaaku bo,
ki laa' Uwien ya wenwenku windeh, ki laa' *Yesu se Uwien ya jie bó.

⁵⁶ Ne u ye: «Liike mən, n laa' kutaaku ye, ne ki laa' Unil ya Bije† se Uwien ya
jie bó.»

⁵⁷ U len' nnò ma nnò ne bi wuure' ufaa bo, ki pipi' bi'tub, ne ki taan' ki bere'
ki tí cuo' wə,

⁵⁸ ki nien' wə udu nnò ni, be ní tí yèke wə iten kí ku wə, ne ki gore' bi'liercenciən
ki ble' ki guun' unacenfaan uba bi yih wə Səl.

⁵⁹ Bi yəkreh wə iten uyo wə nnò, ne u kàareh ki teh: «Yonbdaan Yesu, teke
n'naank.»

⁶⁰ Ne ki gbaan', ki wuure' ufaa bo ki ye: «Yonbdaan, la tange bi'biere yii nə.»
U len' nnò ki gben', ne ki kpo'.

* 7:46 Bi kpíe' ki kele' tigbənt tà nnò ya tuba ni, ní kele' ki ye kí mē kuduku kí de Sakəb ne. † 7:56 Bi
liebe' ki yih Yesu ne Unil ya Biye.

8

1 Sɔl mɔ se bà ku' Etienn nnɔ ya ciɛk bó nɛ.

Sɔl jèndeh Kristo ya taanl yaab

Ki nɛ nɛn daali nɛ bi cin' ki jèndeh *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nnɔ ki gbiekeh. Nɛn bo nɛ bi'kɛ yɛrɛ', ki jon' Sude nin Samari ya tinfɛnm ni. *Yesu ya tondb baba nɛ ji là sɛn' Yerusalem ni.

2 Binib bà pɛ Uwien bo mɔnmɔnm nnɔ nɛ subɛ' Etienn, ki muɔ' u'kuum ki gbien'.

3 Sɔl wɔn là nɛkndeh wɔ rí bere *Kristo ya taanl nɛ. U joh iden nɛ kɪ tɪ coh bijɛb nin bipiib ufaa bo kɪ tɪ pɛkndeh.

Filip tɔkeh Uwien ya gbɛmɔnmɔnt Samari ni

4 *Kristo ya taanl yaab yɛrɛ' ma nnɔ, nɛ ki cuonh ni'kɛ saan ki tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt.

5 Filip jon' Samari ya tinfɛnm ya du uba ni ki tɪ tɔkeh binib Uwien ya Nigendkɛ Kristo ya gbɛr.

6 Udu nnɔ ya nib cengeh Filip bó, ki lɛnh u teh miyɔkm ya bont tà nnɔ mɔ, nɛn nɛ cɛrɛ' bi pɛ u'gbɛr bo mɔnmɔnm.

7 Isɛnpol nɔake binib bi yɛbɛ nɛ u nɔuh yɛ bi'saan, i siɛrɛh ki wuureh ufaa bo. U cɛrɛh iwɔb nin idiɛn mɔ faakrɛh ki yɛbɛ.

8 Nɛn bo nɛ udu nnɔ ya nib ya yɛnm sɔngɛ' ki gbien'.

9 Ujɛ uba mɔ là te udu nnɔ ni, bi yih wɔ Simɔn, u teh iɔkɛ nɪ coh Samari ya tinfɛnm ya nib miyɔkm. U là yih uba unikɛkpɛkɛ nɛ.

10 Nɛ binib kɛ tuo' u'nɔbu bó, ka tuuke wá yé wá, ki liɛnh u'bo ki teh: «Uwien ya tuom nɛ kpɛndɛ' unil wuɔ. Bi yih nɛn nɛ mitɔciɛnm.»

11 Bi tuonh u'nɔbu bó, kime u nɛn' uyo nɛ ki teh iɔkɛ nɪ coh bɛ miyɔkm.

12 Ama Filip baa' ki lá tɔkɛ' bɛ Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, ki liɛbɛ' ki tɔkɛ' bɛ *Yesu Kristo yé udaan wá, bi teke' ki jin' nɛ u sɪi' bijɛb nin bipiib kɛ Uwien ya nɔnm.

13 Simɔn, unɔkdaan nnɔ mɔnɔn teke' ki jin', nɛ Filip sɪi' u'mɔ Uwien ya nɔnm. Wa ji siɛrɛh Filip saan, ki lɛnh u teh miyɔkciɛnm ya bont, nɛ nɪ coh wɔ miyɔkm cɛɛn.

14 *Yesu ya tondb bà te Yerusalem ni nnɔ cii' Samari ya tinfɛnm ya nib mɔ teke' Uwien ya gbɛr ki jin', nɛ bi sɔn' Pier nin San ni'bó.

15 Bi tɪ baa', nɛ ki káare' ki de' Samari ya nib bà teke' ki jin' nnɔ, nɔ Uwien rí de bɛ *Mifuoɔnaam.

16 Kime *Mifuoɔnaam nɔ laan là jiire' ní bi'ni uba mɔnɔn bo. Bi là sɪi' bɛ Uwien ya nɔnm baba nɛ, Yonbdaan *Yesu ya yel bo.

17 Nɛn saan nɛ Pier nin San taa' bi'nuɔ ki paan' bi'bo, ki káare' ki de' bɛ, nɛ *Mifuoɔnaam jiire' ní bi'bo.

18 Simɔn unɔkdaan nnɔ, laa' *Yesu ya tondb taa' bi'nuɔ ki paan' binib bo, *Mifuoɔnaam jiire' ní bi'bo ma nnɔ, nɛ u yɛ u li de bɛ ilikɛ,

19 bɛ rí de wɔ mituɔm nnɔ, nɔ u'mɔ taa' u'nuɔ ki paan' unil wá bo la, *Mifuoɔnaam rí jiire ní udaan bo.

20 Nɛ Pier tɔkɛ' wɔ ki yɛ: «Sin nin a'likɛ kɛ rí juorɛ fɛnm, kime a maale' ki yɛ a li frɛ kɪ taa ilikɛ kɪ dɛ Uwien ya paabu nɛ.

21 A'niba nɔ li tɛ tigɛr tuu ni, kime a'yɛnmaale nɔ cuube Uwien ya nun bó.

22 Lɛbrɛ a'tetɛm, kɪ wɪɛ a'biɛrm miɛ nɔ, kɪ káare Yonbdaan, nba la, u li fɛrɛ nɛ a'yɛnmaalbiɛrɛ yii nɔ.

23 Kime n laa' a nɔmɔbɛ iponponbɛ ki gbien', nɛ ibiɛrɛ lɔo nɛ inɔmi yaam.»

²⁴ Nε Simon urɔkdaan nnɔ, tɔke' Pier nin San ki ye: «Ni bugɛn kàare mɛn Yonbdaan kɨ de nni, ɲɔ ni len' nà nɔ niba la tu nni.»

²⁵ Pier nin San kun' Yonbdaan bo imɔn, ki tɔke' binib u'gɛr ki tɨ gben' nε ki liebeh Yerusalem. Bi joh ma nnɔ nε ki tɔkeh tighɛmɔnmɔnt Samari ya tinfɛnm ya du yà yebe ni.

Etiyopi ya keracien uba teke' Yesu ki jin'

²⁶ Lidaali liba nε Yonbdaan ya tond uba tɔke' Filip ki ye: «Fii, kɨ taa unɔgɛn bó, kɨ tɨ kpɛn usɛn wà ñɛh Yerusalem ki joh Gasà ya du bó nnɔ. Nib ɲa ji kplɛndɛh usɛn bugɛn.»

²⁷ Filip fii' ki bure'. U joh ma nnɔ nε ki laa' uɛfàarkɛ uba, u yé Etiyopi ya keracien uba nε. Wɔn nε likeh Etiyopi ya piiber Kandasi ya faal kɛ. U là baa' Yerusalem ni ki puke' Uwien nε.

²⁸ U liebe' ki kunh ki kaa kutɛnlolku ni, nε ki kàanh *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là keke' kugbɔnku kùà nnɔ.

²⁹ Nε Mifuɔñaanm tɔke' Filip ki ye: «Cuon kɨ nekn kutɛnlolku kuu nɔ.»

³⁰ Filip sɛn' ki nekn' kù, nε ki cii' u kàanh *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là keke' kugbɔnku kùà nnɔ. Nε Filip niire' wɔ ki ye: «A kàanh kugbɔnku kùà nɔ, a ciih ku'tingi-ii?»

³¹ Nε u ye: «Nil ɲa wuɔn' nni ku'tingi la, n li tien mila kɨ cii?» Nε ki tɔke' Filip ki ye wɔ n kɔ nɨ kɨ keke' u'saan.

³² U kàanh *Uwien ya gbɔnku ni nà saan nnɔ, nɨ keke' ki ye:

«Bi tuke wɔ tɛn bi tuke upe nε ki joh bɛ n tɨ kòre.

U tɛ tɛn bi gureh kipebuk ya kobr nε ka muɔh.

Nnɔ nε u'mɔ ɲa len' tuba.

³³ Bi yuɔn' wɔ, nε ki mun' wɔ imɔn,

ɲmɛ ji li len u'yaabii bó?

Kimɛ bi gben' u'miel uɲɛndun wuu ni ɲɔ.»

³⁴ Nε uɛ nnɔ tɔke' Filip ki ye: «N faare' ɲɛ nε, laan tɔke nni, *Uwien ya ñɔbonsɔknl nnɔ len' ɲmɛ ya gɛr nε? Wɔn bugɛn ya gɛr nε bii u len' uba yaar nε?»

³⁵ Nɛn saan nε Filip nɨ' mikɛlm nnɔ bo ki tɔke' wɔ *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt.

³⁶ Bi jojoh ki tɨ baa' libuol liba miɲunm te nɨ'saan, nε uɛ nnɔ tɔke' Filip ki ye: «Liike-a, miɲunm sɔ-a! A li tuo kɨ sɨi nni Uwien ya ñunm-ii?»

³⁷ [Nε Filip ye: «A teke' *Yesu ki jin' mɔnmɔnm la, usɛn te.» Nε u ye: «N teke' ki jin' ki ye *Yesu Kristo yé Uwien ya Bijɛ nɛ.]]*

³⁸ Nɛn saan nε u cère' bi sien' kutɛnlolku nnɔ, nε wɔn nin Filip kɛ bile jiire', ki kɔn' miɲunm ni, nε Filip sɨi' wɔ Uwien ya ñunm.

³⁹ Bi ñɛn' miɲunm ni uyo wà nnɔ, nε Yonbdaan ya Fuoñaanm taa' Filip ki bure'. Uɛ nnɔ ɲa ji laa' wɔ nε ki liebe' ki kɔn' u'tɛnlolku ni, ki joh nin uyɛnsɔnge.

⁴⁰ Filip wɔn, bi tɨ laa' wɔ Asɔt ya du ni nε. U ñɛh idu yà kɛ ni nnɔ, u tɔkeh binib tighɛmɔnmɔnt nε, ki tɨ baa' Sesare ya du ni.

9

Sɔl pekre' ki paan' Yesu bo

¹ U ya yo ki laa' Sɔl laan biɛ ki ɲmɔbe limutuol binib bà teke' Yonbdaan ki jin' nnɔ bo nε, ki nuunh wɔ nɨ ku bɛ. U jon' bitɔtuɔrcienb ya ciɛn saan,

* **8:37** Bi kpɛie' kɨ keke' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 37 ɲa te tu'ni.

² Wò ní kẹlẹ kughonku kí de wò usen wò ní jo *Sufmbẹ ya táan ya dur tà te Damas ya du ní nno. U tí laa' ní' bó binib bà pẹ *Yesu ya sen bo, ní yé bijeb bii bipiib la, wò ní cuo bẹ kí lóle, kí taa bẹ ní Yerusaleṃ ní.

³ Sòl joh kí tí neke Damas ya du ma nno, nẹ kuwenwenku kuba ñen' paaki bó ní i ya táan bo, kí wende' kí yile' u'bo.

⁴ U lu' tingi ní, nẹ kí cii' unieke uba bó u teh: «Sòl, Sòl, bẹ tien' a jèndeh nni?»

⁵ Nẹ Sòl niire' kí ye: «Yonbdaan, a yé u lẹ daan nẹ?» Nẹ u tọke' wò kí ye: «Min *Yesu nẹ, a jèndeh min nẹ.

⁶ Ama fii, kí kò udu ní, bi lí tọke nẹ a lí tien ma bo.»

⁷ Sòl nin bijeb bà tọke nno jeke kí se, ka jí lí fre kí len, kime bi cii' unieke bó nẹ, ama ba laa' wà lienh.

⁸ Sòl fii', u'nunbii kẹ, ama wa jí lienh. Nẹ bi cuo' u'nuo, kí dère' wò kí kòn' Damas ya du ní.

⁹ U tien' iwien ita ka lenh, ka jinh, ka ñuh mọ.

¹⁰ Tò, unil uba là te Damas ya du ní, kí teke' Yonbdaan kí jin', bi yih wò Ananiyas. Yonbdaan yin' wò tìdẹknt yaam kí ye: «Ananiyas.» Nẹ u ye: «Min sò, Yonbdaan.»

¹¹ Nẹ Yonbdaan tọke' wò kí ye: «Fii, kí tí kpíen usen wà bi yih wù usen wà cuube nno, kí lí joh Sudas den, kí tí niire uje uba bó, u te kí kàareh, bi yih wò Sòl. U yé Tars ya du ya nil nẹ.

¹² U laa' uje uba tìdẹknt yaam, bi yih wò Ananiyas, u kòn' ní u'saan, kí lá taa' u'nuo kí paan' u'bo, wò ní líkre.»

¹³ Nẹ Ananiyas jiin' kí ye: «Yonbdaan, n cii' binib len' uje bugben ya gber kí yebe. Bi ye u jènde' a' nìb kí gbien' Yerusaleṃ ní.

¹⁴ Bitòtuarcienb de' wò usen u baa' niẹ saan mọ wò ní cuo binib bà taakeh a'yel bo nno nẹ.»

¹⁵ Nin nèn kẹ Yonbdaan tọke' wò kí ye: «Lí joh u'saan, kime min nẹ gènde' wò, wò ní cère bà ọa yé Israyel yaab nin bi'berb nin Israyel yaab ní bende n yé udaan wà.

¹⁶ Min bugben nẹ lí wuon wò u lí jí ijend yà kẹ n'yel bo.»

¹⁷ Nèn saan nẹ Ananiyas fii' kí jon' Sudas den, kí tí kòn' Sòl saan, kí taa' u'nuo kí paan' u'bo, nẹ kí ye: «N' ninje Sòl, Yonbdaan *Yesu wà cère' a laa' wò usen ní, uyo wà a we ní nno nẹ sòn' nni ní, ní baa kí cère á líkre, kí cère *Mifufuonnm ní jiire ní a'bo.»

¹⁸ Nẹ nibonn niba ñen' Sòl ya nun ní i ya táan bo kí lu' kí naan tijenpòkr. U ya yò nẹ u líkre', kí fii', bi sù' wò Uwien ya ñunm,

¹⁹ Nẹ u jin' tijier kí laa' mituom.

Sòl kpaande' Uwien ya gber Damas ya du ní

Sòl tien' Damas ya du ní iwenkàanke binib bà teke' Yonbdaan kí jin' nno saan.

²⁰ Nẹ kí cin' i ya táan bo kí kòh *Sufmbẹ ya táan ya dur ní, kí tọkeh binib kí teh *Yesu yé Uwien ya Bijẹ nẹ.

²¹ Miyokm cuo' binib bà kẹ ciih u tọkeh tigber tà nno, nẹ bi niireh tób kí teh: «Bo, na yé wòn nẹ là jèndeh binib bà taakeh *Yesu ya yel bo Yerusaleṃ ní nno-ò? Wa baa' wò ní lá cuo bà mọ te niẹ saan nọ nẹ, kí lóle bẹ, kí taa bẹ kí jo Yerusaleṃ, kí tí ọukn bitòtuarcienb-ii?»

²² Sòl wòn tùrẹh kí faakreh nẹ, kí lienh kí jinh *Sufmbẹ bà te Damas ya du ní ní, kí wòngẹh bẹ kí teh *Yesu mọbe kí yé Uwien ya Nigendkẹ Kristo nẹ.

²³ Iwien ya yebe gèbre', nẹ *Sufmbẹ nno gbiere' kí kpaan' bẹ ní ku Sòl.

²⁴ Idaan kẹ, ñonku nin wien ní, bi kẹ kí gu udu nno ya guon ya nañuon nẹ, Sòl lá ñen' ní la, bẹ ní ku wò. Nẹ u cii' bi kpaan' u'bo iye ma bo.

²⁵ Nε kuñonku kuba, wən nin binib bà te nno yuure' wə kukendencencienu kuba ni, ki ñen' liguonl.

Səl liēbe' Yerusalem bō

²⁶ Nε Səl bure' ki tī baa' Yerusalem, ki yīe wə rī taan nin binib bà teke' *Yesu ki jin' nno; nε bi'kε fenge' wə, ka teke' ki jin' ki ye u'mə ji yé unil wə teke' *Yesu ki jin' nε.

²⁷ Nən saan nε Banabas taa' wə ki jon' *Yesu ya tondb saan, ki tī tōke' bε Səl là laa' Yonbdaan usen ni ma bo nin Yonbdaan len' nin wə ma bo nin u laa' lifəl ki tōke' binib *Yesu ya gbēr Damas ya du ni ma bo.

²⁸ Banabas tōke' bε ma nno nε bi tuo' ki cère' Səl nin bən te. U tōkeh nin bε ki cuonh Yerusalem ni ni'kε saan, ki tōkeh binib Yonbdaan ya gbēr nin lifəl.

²⁹ U là tōke' *Sufmbε bà lienh Grēkmbε ya lenm nno mə tigbēr nno, nε bi finde' nin wə, ki nuunh bε rī ku wə.

³⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nno cii' bi nuunh bε rī ku Səl ma nno, nε bi taa' wə ki jon' Sesare ya du ni, ki cère' u bure' Tars ya du bō.

³¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Sude ya tinfenm ni nin Galile ya tinfenm ni nin Samari ya tinfenm ni nno kε là te uyenduon ni nε, ki faakreh mitekjim ni, ki boh Yonbdaan bi'fuobm ni nε, *Mifuoñaanm saakreh bi'gbenent ki cèreh bi yebreh ki pukndeh.

Pier cère' Ene faake'

³² Tə, Pier joh ni'kε saan ma nno, nε ki jon' Lida ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nno mə saan.

³³ U laa' uje uba ni'saan u'gbenent faan' bi yih wə Ene. U də kukaagbōnku bo haali ibin iniin ka freh ki fih.

³⁴ Nən saan nε Pier tōke' wə ki ye: «Ene, *Yesu Kristo de' nε laanfē nɔ. Fii, ki gbəgbəbe a'kaagbōnku.» Nε u pək ki fii' i ya taan bo.

³⁵ Binib bà kε te Lida ya du ni nin Sarōnn ya du ni nno laa' wə, nε ki lèbre' bi'tetem, ki paan' Yonbdaan ya sən bo.

Pier cère' upii uba mēkre' Yope ya du ni

³⁶ Upii uba là te Yope ya du ni ki teke' *Yesu ki jin', bi yih wə Tabita, ki liēbe' ki yih u'yel bugbēn Grēkmbε ya lenm ni ki teh Dorkas, ni'tingi si: «upiecel». U là sōnh itūonmōnmōn i yēbe, nε ki punh bijiinb mipum.

³⁷ Uwien uba sə u là bunge', ki kpo'. Bi sli' wə, nε ki taa' wə ki tī ble' lidutətuəl ya duku kuba ni paaki.

³⁸ Yope ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nno cii' Pier te Lida ya du ni. Idu nno nɔ fōke nin i'tə ma nno, nε bi sōn' bijeb bile, bε rī tī yin Pier wə rī ñikn ki baa bi'saan tonm.

³⁹ Bi tī baa' ki tōke' Pier nε u fii' ki paan' bi'bo ki bure'. U tī baa' ni'saan, nε bi taa' wə ki don' paaki ya duku nno ni. Bikpopiib bà kε taan' ni'saan nno te Pier ya nun bō ki muəh, ki wəngēh wə tikpelcēr tā Dorkas là ñele' tū uyo wə u là fuobe nno.

⁴⁰ Pier nɔre' bi'kε ki ñen', nε ki gbaan', ki kàare', ki pekre' utenkpii nno bō ki len' ki ye: «Tabita, fii.» Nε u likre', ki laa' Pier, nε ki fii' ki kēle'.

⁴¹ Pier cuo' u'nno ki fin' wə, nε ki yin' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno nin bikpopiib nno, ki taa' wə ki wuən' bε u fuobe.

⁴² Binib bà kε te Yope ya du ni nno cii' tigbēr nno. Nən bo nε binib teke' Yonbdaan ki jin' ki yēbe.

⁴³ Pier tien' Yope ya du ni ki wuəke'. U là te uje u'ba den nε, bi yih wə Simōn u yé ugbōnjebl.

10

Kørneyi laa' Yonbdaan ya tond uba tideknt yaam

¹ Uje uba là te Sesare ya du ni, bi yih wə Kørneyi. U yé Sojambe kobk ya cien ne. Bi yih Sojacekl nno «Itali ya Sojambe ne.»

² Kørneyi nin u'den yaab ke pe Uwien bo mənəmən ne, ki boh wə. U punh bijiinb mipum ki gbiekeh, ki kàareh idaan ke.

³ Lidaali liba ya tajuoku tikur tuta ya yo, ne u cinbe ki laa' Uwien ya tond uba tideknt yaam, u kən' nī u'saan ki yin' wə ki ye: «Kørneyi.»

⁴ U liike' Uwien ya tond nno, ne bujəwaanbu cuo' wə, ne u ye: «Yonbdaan, a ye ba?» Ne Uwien ya tond nno təkə' wə ki ye: «A'kaare nin a punh bijiinb mipum ma nno ne cère' Uwien tiere' a'bó.

⁵ Fənənnə, sən binib be nī jo Yope ya du ni, ki tī yin uje uba nī, bi yih wə Simən, ki baanh wə Pier.

⁶ U te ugbənjebl uba den ne, bi yih u'mə Simən. Iden nno te miñuncienm ya gbaal ne.»

⁷ Uwien ya tond wə len' nin Kørneyi nno bure', ne Kørneyi pək ki yin' u'tonsənb nī bile nin u'sojambe bə te u'saan idaan ke, ki sənəh wə itùon nno ni ya uba, wə pe Uwien bo mənəmən nno,

⁸ ki təkə' be u laa' nā nno ke, ne ki sən' be Yope ya du bó.

Uwien wuən' Pier nibonn niba tideknt yaam

⁹ Kutaaku faa' ki laa' bi te usen nī ki nēke Yope ya du. Kuwensiiku ya yo, ne Pier don' u te kudulekaaku kua nī nno ya paaki wə nī kàare.

¹⁰ Mikònn cuo' wə, ne u yé wə nī ji. Bi teh tijier be nī de wə uyo wə nno, ne u laa' tideknt yaam,

¹¹ kutaaku ye, ki laa' nibonn niba, nī naan bukpelbu ki pié, bi co nī'ngben inan nī jiinb nī tingi.

¹² Itàan inan ya went ke ya bol nin tiwent tà fuunh kubenku bo ke ya bol nin inuən ke ya bol te nibonn nno bo.

¹³ Ne u cii' uniéke uba bó u ye: «Pier, fii kī ku kī ηmən.»

¹⁴ Ne Pier ye: «Kayi, Yonbdaan, n tī fii' ma, ma ηmən' nibonn nā yé likuəl, ki yé tijoknt ya bonn fiebu.»

¹⁵ Ne uniéke nno tī ye: «Uwien mənge' nā la, la ye nī yé jəknt.»

¹⁶ Uniéke nno ye nno bolm mita, ne nibonn nno pək ki liébe' ki don' kutaaku.

¹⁷ Uyo wə Pier te ki maaleh wə nī bende u laa' nibonn nā tideknt yaam nno ya tingi nno, ne binib bə Kørneyi sən' be, bi te ki niireh be nī bende Simən den nno baa' nī'saan, ki lá sere' bunañəbu nī,

¹⁸ ne ki yin' ki niire' ki ye: «Uje wə bi yih wə Simən, ki baanh wə Pier nno te iden yə sə-ə?»

¹⁹ Pier laan bié ki te ki maaleh u laa' nibonn nā tideknt yaam nno ya tingi, ne *Mifuoñaanm təkə' wə ki ye: «Liike, bijeb bita biba nuunh ηe.

²⁰ Fii kī jiire, ki paan bi'bo, ki la jie, kime min ne sən' be nī.»

²¹ Ne Pier jiire', ki təkə' bijeb nno ki ye: «Min ne yé unil wə nī nuunh wə nno. Nī nuunh nni be bo?»

²² Ne bi təkə' wə ki ye: «Kørneyi ne sən' te nī. U yé Sojambe kobk ya cien ne, ki yé ugbəməndaan, ki boh Uwien. *Sufmbe ke pəkəh wə ki gbiekeh ne. Uwien ya tond uba təkə' wə ki ye wə nī yin ηe, á baa u'den wə nī cenge a'gber.»

²³ Pier taa' be ki kən', ki cère' bi gən'.

Nī faa' ne u fii' ki paan' bi'bo. Yope ya du ya nib bə teke' *Yesu ki jin' nno ya biba piere' wə.

²⁴ Ní tí liébe' ki faa' nē Pier baa' Sesare ya du ni. U baa' ki laa' Kórneyi yin' u'den yaab nin u'jotiemónb bi taan' n̄, ki kē ki gu w̄.

²⁵ Pier baa' uyo w̄a nn̄, nē Kórneyi tuobe' w̄, ki lá gbaan' u'nintuoli, ki puke' w̄.

²⁶ Nē Pier t̄ake' w̄ ki ye: «Fii», nē ki cuo' w̄ ki fin' ki ye: «N'm̄ yé unisaal nē.»

²⁷ U lienh nin w̄ ki tí k̄on', nē ki laa' binib taan' ki yēbe.

²⁸ Nē u t̄ake' bē ki ye: «Ninbi, ni bēn ki ye unil w̄a kē yé Suf n̄a n̄m̄abe sēn w̄a rí k̄a w̄a n̄a yé Suf den bii w̄a rí taan nin udaan. Ama min w̄on Uwien wuon' nni ki ye n la ye uba yé j̄oknt ka k̄pē rí nekn w̄.

²⁹ Nēn bo nē ni yin' nni ma nn̄, n baa', ka yīe'. N ji niireh nē nē, ni cinbe ki yin' nni bē bo?»

³⁰ Nē Kórneyi t̄ake' w̄ ki ye: «D̄et̄alb̄o ya t̄ajuaku tikur tuta ya yo, t̄en wu ya yo, n lá te n'den ki k̄aareh, nē ki laa' uje uba i ya t̄aan bo, u se n'nun b̄o ki guo tikp̄elc̄er t̄u windeh teen.

³¹ Nē u t̄ake' nni ki ye: «Kórneyi, Uwien teke' a'kaare, ki tiere' a punh bijiinb mipum ma nn̄ b̄o.

³² Nēn bo, s̄on binib bē rí jo Yope ya du ni, kí tí yin uje w̄a te ni'b̄o, bi yih w̄a Sim̄on, ki baanh w̄a Pier nn̄ ní. U te ugb̄onj̄ebl uba den nē, bi yih u'm̄a Sim̄on, u'den te miñuncienm ya gbaal.»

³³ U t̄ake' nni ma nn̄, i ya t̄aan bo, nē n s̄on' bē rí tí yin n̄e ní. A baa' ma n̄, n̄i m̄on. F̄en̄f̄enn̄, ti'kē te niē saan Uwien ya nun b̄o nē, ki yīe tí cii tigber t̄a kē u t̄ake' n̄e á lá t̄ake tē nn̄.»

Pier t̄ake' Uwien ya gber Kórneyi den

³⁴ Nē Pier len' ki ye: «Im̄on nē, f̄en̄f̄enn̄ n b̄ende' ki ye Uwien n̄a yīe uba ki c̄en' uto.

³⁵ Inibol kē ni, unil te ki boh Uwien, ki teh n̄a cuube la, Uwien ya yenm s̄onge u'bo nē.

³⁶ Ni bēn tigb̄em̄onm̄ont t̄a Uwien c̄ere' Israyel yaab cii' t̄u nn̄. T̄u yé tigber t̄a c̄ere' Uwien nin binib taan' buñ̄abu kí n̄e *Yesu Kristo w̄a yé unil kē ya Yonbdaan nn̄ bo nē.

³⁷ Ki bēn San lá kpaandeh uyo w̄a ki teh binib rí lèbre bi'tetem w̄a rí s̄i bē Uwien ya ñunm nn̄ ḡèbre' ma nn̄, nibonn n̄a tien', ki cin' Galile ya tinf̄enm ni ki tí baa' Sude ya tinf̄enm kē ni.

³⁸ Ki bēn m̄o ki ye Uwien c̄ere' *Mifuoñ̄aanm te Nasaret ya *Yesu bo, ki de' w̄a mituom. U lá cuonh ni'kē saan nē ki teh n̄a m̄on, ki c̄ereh binib b̄a kē us̄enpol j̄endeh bē nn̄ faakreh, kime Uwien lá te nin w̄.

³⁹ U tien' tibont t̄a kē *Sufm̄bē ya du ni nin Yerusalem ni nn̄, tinbi nē yé tu'm̄onkunb. U ya *Yesu nē bi k̄pē' w̄a ud̄ap̄on̄on bo, ki ku' w̄.

⁴⁰ Ama w̄on nē, Uwien m̄ekre' w̄a wienta daali bitenkpiib ni, ki c̄ere' binib laa' w̄.

⁴¹ Wa c̄ere' udu ya nib kē laa' w̄, ama Uwien ḡende' tinbi b̄a uyoyo ti yé bim̄onkunb nn̄, u c̄ere' tinbi nē laa' w̄. U m̄ekre' bitenkpiib ni ma nn̄, tinbi nin w̄on nē taan' ki jin', ki ñun'.

⁴² U t̄ake' tinbi nē ki ye tí li kpaandeh ki t̄akeh udu ya nib u'gber, kí li yé u'm̄onkunb ki ye Uwien ḡende' w̄on nē, w̄a rí bu binifuob nin bitenkpiib kē tibuur.

⁴³ *Uwien ya ñ̄obons̄aknb kē lá kun' w̄on *Yesu bo im̄on ki ye w̄a kē teke' w̄a ki jin' la, Uwien li f̄ere udaan u'biere u'yel bo.»

Mifuoñ̄aanm j̄iire' ni b̄a n̄a yé Sufm̄bē bo

44 Pìer laan bié ki lienh, nê *Mifuoñaanm jiire' ní binib bà ké cengeh u lienh tigber tà nnò bo.

45 Nê *Sufmbé bà teke' *Yesu ki jin' ki pìere' Pìer nnò, laa' Uwien de' bà ña yé *Sufmbé nnò mò *Mifuoñaanm nê ní cuo' bē miyokm.

46 Bi cii' bi lienh ilenbol ki pèkeh Uwien. Nēn saan nē Pìer len' ki ye:

47 «Uwien de' binib bié mò *Mifuoñaanm tēn tinbi ma nò, ñmē ji li fre kí ye bi la sīi bē Uwien ya ñunm-i?»

48 Nē ki de' usen bi sīi' bi'kē Uwien ya ñunm, *Yesu Kristo ya yel bo. Nēn saan nē bi gbáan' Pìer ki ye wò ní tien bi'saan iwenkáanké ki pukn.

11

Pìer liebe' ní Yerusalem ki tòke' Kristo ya taanl yaab u tien' nà

1 *Yesu ya tondb nin Sude ya tinfenm yaab bà ké teke' *Yesu ki jin' nnò cii' bà ña yé *Sufmbé mò teke' Uwien ya gber ki jin'.

2 Pìer liebe' ní Yerusalem u yo wà nnò nē *Sufmbé bà teke' *Yesu ki jin' nnò findeh nin wò

3 ki teh: «Bē tien' a kōn' bà ña yé *Sufmbé den, ki jin' nin bē tijier-i?»

4 Nēn saan nē Pìer taa' tigber cin' ma bo, ki tòke' bē tū tentien' ma bo ki ye:

5 «Nà lē Yope ya du ní ki kàareh, nē ki laa' nibonn niba tideknt yaam, ní ñēn' ní kutaaku bo, ki naan bukpelbu ki pié, bi co ní'ñogben inan, ní jiinh ní ki lá ñēkn' nni.

6 N liike' nē mōnmōnm, nē ki laa' itāan inan ya wēnt ké ya bol nin kumuoku ni ya wēnt ké ya bol nin tiwēnt tà fuunh kubenku bo ké ya bol nin inuon ké ya bol te nibonn nnò bo.

7 Nē n cii' unieke uba bó u tòke' nni ki ye: «Pìer, fii kí ku kí ñmōn.»

8 Nē n ye: «Kayi, Yonbdaan, n tī fii' ma, nibonn nà yé likuol ki yé tijaknt ya bonn ña laan kōn' n'ñobu ni fiebu.»

9 Nē unieke nnò tī len' kutaaku bo ki ye: «Uwien mōnge' nà la, la ye ní yé jaknt.»

10 Unieke nnò ye nnò bolm mita, nē ní'kē liebe' ki don' kutaaku.

11 Nē i ya tāan bo, bijeb bita baa' ní tī tē* iden yà nnò ya nañobu saan. Bi sōn' bē Sesare ya du bó ní nē bē rí lá yin nni.

12 Nē *Mifuoñaanm tòke' nni ki ye rí paan bi'bo, ki la ñmōbe gēngēnde. Nē tī'ninjieb biluob bié nò pìere' nni, tī tī baa' ki kōn' uje nnò den,

13 nē u tòke' tē u laa' Uwien ya tond uba baa' u'den ma bo, ki tòke' wò ki ye wò rí sōn binib bē rí jo Yope ya du ní, kí tī yin uje wà bi yih wò Simōn, ki baanh wò Pìer nnò ní.

14 U li tòke wò tigber tà li cēre wōn nin u'den yaab ké rí ñmēre.

15 N cin' n li lienh, nē *Mifuoñaanm pōk ki jiire' ní bi'bo tēn mī là jiire' ní tī'bo micincinm ma nnò.

16 Nēn saan nē n tiere' Yonbdaan là tòke' tē liñobonl là nnò. U là ye: «San là taa' miñunm nē ki sīi' binib Uwien ya ñunm, ama ninbi wōn, n li cēre *Mifuoñaanm nē rí jiire' ní ni'bo.»

17 Uwien de' tinbi bà teke' Yonbdaan *Yesu Kristo ki jin' bupaabu bùa nnò, u de' bi'mò bu ya paabaabu nē. Min yé ñmē nē kí fre kí pien Uwien u la tien u yie ma?»

18 *Sufmbé nnò cii' Pìer len' nnò ma nnò, nē ba ji finde' nin wò. Bi pèke' Uwien, nē ki tòke' ki ye: «Imōn, Uwien nē mōnbe ki cēre' bà ña yé *Sufmbé nnò mò lèbre' bi'tetem ki laa' limiel.»

* 11:11 Bi kpìe' ki kele' tigbont tà nnò ya tuba ní, ní kele' ki ye n te nē.

Antiyokyaab teke' Yesu ki jin'

¹⁹ Tɔ, bi ku' Etienn uyo wà nnɔ, nɛ bi cin' ki jèndeh binib bà teke' *Yesu ki jin', nɛ bi yere' ni'kɛ saan, ki tɪ baa' Fenisi ya tinfɛnm nin Ciip nin Antiyok ya du ni, ki tɔkeh *Sufmbɛ baba *Yesu ya gbɛr.

²⁰ Ama bi'ni bà yé Ciip nin Sirɛnn yaab nnɔ baa' Antiyok ya du ni, nɛ ki cin' ki tɔkeh bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ mɔ Yonbdaan *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt.

²¹ Bi là ɲmɔbɛ Yonbdaan ya tuɔm nɛ. Nɛn bo nɛ binib teke' Yonbdaan ki jin', ki lèbre' bi'tetem, ki paan' u'sɛn bo ki yɛbɛ.

²² Tigbɛr nnɔ lu' *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nnɔ ya tubl ni, nɛ bi sɔn' Banabas Antiyok ya du bó.

²³ U tɪ baa' ki laa' Uwiɛn tien' bɛ tinimɔnt ma nnɔ nɛ u'yɛnm sɔngɛ' ki gbien'. Nɛ u saake' bi'kɛ ya gbɛnɛnt ki yɛ bɛ rɪ li pɛ Yonbdaan ya sɛn bo nin inunmɔn.

²⁴ Banabas là yé unimɔn nɛ, ki teke' *Yesu ki jin', nɛ *Mifuoŋaanm te u'bo. Nɛn bo nɛ binib là teke' Yonbdaan ki jin' ki yɛbɛ ki pukn' u'bó.

²⁵ Ni ya puoli bó nɛ Banabas bure' Tars ya du bó wɔ rɪ tɪ nuun Sɔl.

²⁶ U tɪ laa' wɔ, nɛ ki taa' wɔ ki baa' Antiyok ya du ni. Banabas nin Sɔl tien' len libinɲmɛnɪ nɛ ki te Kristo ya taanl yaab ni ki wɔkn' linigol Uwiɛn ya gbɛr. Bi cin' ki yin' binib bà teke' Yesu ki jin' «Kristo yaab» Antiyok ya du ni nɛ.

²⁷ U ya yo nɛ *Uwiɛn ya ɲɔbonsɔknɔn biba ɲɛn' Yerusalem, ki baa' Antiyok ya du ni.

²⁸ Bi yih uba Agabus. U fii' ki sere', nɛ *Mifuoŋaanm cère' u len' ki yɛ mikɔnciɛnm miba li lu utingbɛn kɛ bo. (Mikɔnciɛnm nnɔ mɔnbɛ ki lu' ubɛrciɛn Klod ya yo nɛ.)

²⁹ Agabus len' nnɔ ma nnɔ nɛ bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ yɛ unil kɛ rɪ de u li fre ki dɛ nà, bɛ rɪ taa kɪ tɪ tore bi ya tɔb bà te Sude ya tinfɛnm ni nnɔ.

³⁰ Bi'kɛ de', nɛ bi taa' ki sɔn' Banabas nin Sɔl bɛ rɪ tɪ de *Kristo ya taanl ya ciɛnɔ bà te Sude ni nnɔ.

12

Uɓɛr Herod jènde' bà teke' Yesu ki jin'

¹ U ya yo nɛ ubɛr Herod cin' ki jèndeh *Kristo ya taanl yaab biba.

² U cère' bi ku' San ya ninjɛ Saak nin kijusiek.

³ U tien' nnɔ, ki laa' nɪ ɲmaake' Sufmbɛ, nɛ u cère' bi tɪ cuo' Pɛr mɔ. Nɪ là yé uyo wà *Sufmbɛ jɛleh kunacɛnku kùà bi ɲmɔnh kpɔnɔ wà ɲa ɲmɔbɛ ɲɔkɛ nnɔ nɛ.

⁴ Bi cuo' wɔ ma nnɔ nɛ ki taa' wɔ ki tɪ pɛkn'. Nɛ ki cère' Sojambɛ icɛk inan gu wɔ. Cɛkl kɛ cɛkl ɲmɔbɛ sojambɛ binan nɛ. Herod yíɛ *Sufmbɛ ya Pak rɪ gbɛrɛ ɲɔ nɛ wɔ rɪ ɲɛn Pɛr kɪ bu wɔ tibuur udu ya nib ya nun bó.

⁵ Pɛr te lipɛkl ni ma nnɔ nɛ *Kristo ya taanl yaab mɔ te ki kàareh Uwiɛn nin inunmɔn, ki diɛnh wɔ.

Uwiɛn ya tond uba ɲɛn' Pɛr lipɛkl ni

⁶ Tɔ, kutaaku kùà li faa ɲɔ Herod rɪ ɲɛn Pɛr kɪ bu wɔ tibuur nnɔ ya ɲɔnku ki laa' Pɛr dɔ sojambɛ bile ya siik ni nɛ ki gɔh, ki lùò tikudɔkr tule. Biguguurb mɔ sɛ bunafɔbu saan ki gu.

⁷ Nɛ Yonbdaan Uwiɛn ya tond uba pɔk ki puo' nɛ u'wenwenku wɛndɛ' kuduku nnɔ ni. U ɲi' Pɛr ya keɛ ni ki finde' wɔ, nɛ ki tɔkɛ' wɔ ki yɛ: «Fii tonm», nɛ tikudɔkr nnɔ lore' u'nuɔ ni ki lu'.

⁸ Nɛ utond nnɔ tɪ tɔkɛ' wɔ ki yɛ: «Gbin a'ningbɛnɪ, kɪ cɛkɛ a'tacaan.» Pɛr tien' nnɔ, nɛ u tɪ yɛ: «Gole a'liɛrgbɛnku kɪ paan n'bo nɪ.»

⁹ Nε Pier paan' u'bo ki ñeh, ki maaleh ki teh nĩ yé tideknt nε. Wa maaleh ki teh utond nnō tien' nā nnō mōnbe ki yé imōn nε.

¹⁰ Bi ñeh ma nnō nε ki gèbre' uguguurl uba, ki tĩ gèbre' ulie, ki tĩ baa' tikur ya nagenku kua pi saali ya nañōbu nnō. Kunagenku nnō pĩire' ku'ba, nε bi ñen', ki kpĩen' usen uba ki cuon' waamu, nε utond nnō pōk ki bure' ki dāan' wō.

¹¹ Nεn saan nε Pier ya nun bó wende', nε u ye: «Fεnfεnnō nε n bende' ki ye nĩ yé tigbēmōnt. Yonbdaan nε mōnbe ki sōn' u'tond nĩ u lá fie' nni Herod ya nuō nĩ, ki ñen' nni *Sufmbε yíe bε nĩ tien nni nā nnō nĩ.»

¹² Pier cii' nā tien' wō nnō ya tingi, nε ki bure' San wā bi baanh wō Mark nnō ya naa Mari donbó. Binib taan' nĩ saan ki káareh ki yεbe.

¹³ U tĩ baa', ki nĩ' saali ya nagenku, nε upiitonsōnl uba baa' ki lá liike' udaan wā ñih. Bi yih upii nnō Loda.

¹⁴ U bende' Pier ya nieke, u'yεnm sōnge ki gbien' nε wa pĩire, ki sen' ki liebe' u'tōb saan, ki tĩ tōke' bε ki ye Pier nε se bunañōbu saan saali.

¹⁵ U len' nnō ma nnō, nε bi tōke' wō ki ye u waare' nε. Nin nεn kε u ñiikeh ki teh nĩ yé imōn nε. Nε bi tōke' wō ki ye nĩ lii yé Uwien ya tond wā gu wō nε.

¹⁶ Pier bie ki se ki ñih kunagenku, bi pĩire' ki laa' wōn nε, nε nĩ beke' bε cεen.

¹⁷ Nεn saan nε u yuon' u'nuō ki wuōn' bε ki ye bε nĩ ñmile. Bi ñmile' nε u tōke' bε Yonbdaan tien' ma ki ñen' wō lipekl nĩ, nε ki len' ki pukn' ki ye bε nĩ jo ki tĩ tōke Saak nin bi ya tōb tigber nnō. Nε ki ñen' ki bure' niba bó.

¹⁸ Nĩ faa' uyo wā nnō, nε sojambe nnō ya yεnm saa' ki gbien', nε bi niireh tōb ki teh Pier wuō nĩn tien' mĩla?

¹⁹ Nεn saan nε Herod cère' bi nuun' wō. Bi nuun' wō, ka laa', nε u yin' biguguurb nnō, ki niire' bε tigber nnō, nε ki cère' bi ku' bε, nε ki siere' Sude ya tinfεnm nĩ, ki bure' Sesare ya du bó, ki tĩ tien' nĩ'bó iden ile.

Uber Herod ya kuum

²⁰ Herod ya benku ni piebe' Tir nin Sidōn ya nib bo ki gbien'. Nε bi'ke kpaan' buñōbu bε nĩ jo kĩ lε wō. Bi kpĩe' ki laa' uje uba nε bi yih wō Blatus, wōn nε gu Herod ya dugkaaku. Wōn nin ben kpaan' tũ ñō wō nĩ cuo ubε ya dunl tigber nnō nĩ ghen nε, kime tijier ñeh Herod ya du ni nε ki báareh bi' du nĩ.

²¹ Bi sien' lidaali lá bε nĩ cende tōb nnō baa', nε Herod gole' u'berlierl, ki kèle' u'berbiek bo, nε ki cin' ki lienh binib kε ya nun bó.

²² U lienh ma nnō, nε bi'ke wuureh ki teh: «Nĩ yé Uwien ya nieke nε, na yé nisaal yu.»

²³ Nε Yonbdaan ya tond uba pebe' wō i ya tãan bo, ki cère' iwĩen iba ya bol lu' u'bo, nε ininbieb ñmōnh wō u tĩ kpo', kime wa kpĩeke' Uwien.

²⁴ U ya yo nε Uwien ya gber tũare' ki yere' ki gbe ni'ke saan.

²⁵ Banabas nin Sōl ben wōn, bi lá taa' mipum ki tĩ de' *Kristo ya taanl ya ciεnb Yerusaleṁ ni ma nnō, nε ki taa' San wā bi baanh wō Mark nnō, ki liebe' ki jon' Antiyak ya du bó.

13

Mifuoñaanm cère' bi gènde' Banabas nin Sōl ki sōn' bε

¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyak ya du ni nnō, *Uwien ya ñābonsōknb nin *Yesu ya gber ya wōnwōknb te bi'ni. Ben si: Banabas nin Simeyōn, bi baanh wō unibōn nin Lusiys, u yé Sirenn ya du ya nil nin Manayεnn, bi taan' ki wube' wōn nin Herod Antipas nε. Utō si Sōl.

² Lidaali liba nε bi lōle' buñōbu ki taan' buol liba ki dondeh Yonbdaan, nε *Mifuoñaanm tōke' bε ki ye: «Bore nni mēn Banabas nin Sōl bi'ba, bε nĩ sōn n yin' bε lituonl lá bo nnō.»

³ Bi lôle' buñabu ki kàare' ki tì gben' ma nnò, nɛ ki taa' bi'nuò ki paan' Banabas nin Sòl bo, ki cèbe' bɛ bi bure'.

Banabas nin Sòl jon' Ciip ya dekl bó

⁴ Tò, *Mifuoñaanm sòn' Banabas nin Sòl ma nnò, nɛ bi bure' ki tì baa' Selusi ya du ni, ki kòn' buñercienbu, ki bure' Ciip ya dekl bó.

⁵ Bi tì baa' lidekl nnò ya du uba ni bi yih wù Salaminn, nɛ ki kòh *Sufmbɛ ya tãan ya dur ni ki tɔkeh binib Uwien ya gbɛr. San Mark mò là tɔke nin bɛ ki toreh bɛ.

⁶ Bi cuon' ki càare' lidekl nnò kɛ, nɛ ki tì baa' ligbaatòl ya du uba ni, bi yih wù Pafos, ki cende' uɛ uba, u yé uñòkdaan, ki yé utonnɛnñòbònsòknl. U yé Suf nɛ, bi yih wò Bar Yesu.

⁷ Uñòkdaan nnò là te lidekl nnò ya gobina saan nɛ, u yé ununwiendaan, u'yel si Sègiyus Pòlus. U ciɛke wò ñ cii Uwien ya gbɛr, nɛ ki cèrɛ' bi' yin' Banabas nin Sòl ni.

⁸ Bar *Yesu nnò ya yetòl si Elimas nɛ. Grɛkmbɛ ya lenm ni Elimas ya tingi si uñòkdaan nɛ. U jeh Banabas nin Sòl ya gbɛr, nɛ ki ñikndeh wò ñ pien gobina nnò u la teke *Yesu ki ji.

⁹ Nɛ *Mifuoñaanm cèrɛ' Sòl, wà bi liɛbe' ki yih wò Pòl nnò caan' Elimas bo inun,

¹⁰ ki tɔke' wò ki ye: «Utonnɛndaan sin, a'biere nɛ yɛbre' nin nɛ, a yé usɛnpòl ya bije nɛ, ki nɛn nà kɛ mɛn. A nuunh á saa Yonbdaan ya gbɛmònt kí tì kpaan mila nɛ?»

¹¹ Fɛnfɛnnò, sin nin Yonbdaan nɛ kòlɛ'. U li cèrɛ á juon tɛtɛli, ka ji li lenh bònbonl mɛnɔn kí tì baa uyo wà u yíɛ.» I ya tãan bo, ñi tien' tɛn ligunl yaam ki bìike' u'nun bó, nɛ u yekn' ki juon', ki tulnh ki nuunh wà li cuo u'nuò kí diɛ wò.

¹² Gobina nnò laa' ñi tien' nnò ma nnò, nɛ u teke' Yonbdaan ki jin', kime Yonbdaan ya gbɛr tà bi wòkn' wò nnò jin' wò cɛɛn.

Pòl nin Banabas jon' Pisidi ya tinfɛnm ya du uba ni bi yih wù Antiyòk

¹³ Pòl nin u'tòntòknlieb kòn' buñercienbu Pafos ya du ni, ki bure' ki tì baa' Pɛje ya du ni, u te Panfili ya tinfɛnm ni. Nɛn saan nɛ San Mark dàan' bɛ ki liɛbe' Yerusalem.

¹⁴ Pòl nin Banabas bɛn siere' Pɛje ya du ni, ki bure' ki tì baa' Antiyòk ya du ni, u te Pisidi ya tinfɛnm ni. *Saba ya daali, nɛ bi kòn' ki kèlɛ' bi'taanl ya duku ni.

¹⁵ Bi kaan' Moyis là kɛlɛ' *yiko ya gbònkù kùà nnò ni nin *Uwien ya ñòbònsòknb là kɛlɛ' nà nnò ki gben', nɛ litaanl ya duku nnò ya ciɛnb sòn' bɛ ñ tì tɔke bɛ kí ye bi ñmòbe tigbɛr bɛ ñ tɔke kí saake binib ya gbɛnɛnt la, bɛ ñ tɔke.

¹⁶ Nɛn saan nɛ Pòl fii' ki sere' ki yuon' unuò ki len' ki ye: «Israyel yaab nin ninbi bà kɛ boh Uwien nnò, li cɛngɛh mɛn.

¹⁷ Tinbi Israyel ya bol ya Wien nɛ là gɛndɛ' ti'yaajɛb, ki cèrɛ' bi'pòrɛ' uyo wà bi là te Esipt ni nnò. Nɛ Uwien taa' u'tuòm ki ñɛn' bɛ u'ni.

¹⁸ U jɛndɛ' nin bɛ kupɛnpɛlku ni ibin pinan nɛ,

¹⁹ ki yaan ki gben' inibol ilole yà là kò Kanaan ya tink bo nnò, ki taa' bi'tink nnò ki de' tɛ, kí kpɛndɛ' ti'yaak.

²⁰ «Kí ñɛ uyo wà Israyel yaab là kò Esipt ni nnò kí tì baa uyo wà Uwien de' bɛ Kanaan ya tink nnò, ñi tien' tɛn ibin kobiinan nin pinun nɛ. Ni ya puoli bó nɛ Uwien gɛndɛh bi'ni biba ki teh bi'senlierb, ki ñmòñmòbe kí tì baa' u'ñòbònsòknl Samiɛl ya yo.

21 U ya yo nɛ bi ye bi yíe bɛ rí li ɲmɔbe ubɛr, nɛ Uwien gɛnde' Kis ya bije Sawul, u yé Bensamen* ya baamul ya nil ki tien' bi'ber. U yé bi'ber ki tí baa' ibin pinan,

22 nɛ Uwien ɲɛn' wɔ libɛl ni, ki taa' *Dafid ki tien' bi'ber. Uwien len' wɔn *Dafid bo nɛ ki ye: «N laa' Yese ya bije *Dafid, u yé unil wá n'yɛnm sɔnge u'bo nɛ. U li tien n yíe ná kɛ.»

23 Uwien ɲɛn' wɔn *Dafid ya yaabii ni nɛ *Yesu ki tien' Israyel yaab ya ɲmíenl kí ɲɛ u lá pùon' lipuonl lá nɔɔ bo.

24 San liere' *Yesu usɛn ki baa' ki lá tɔke' Israyel yaab ki ye bɛ rí lèbre bi'tetem ɲɔ wɔ rí sɪi bɛ Uwien ya ɲunm.

25 San lá benh wɔ rí gben u'tuonl ma nɔɔ, nɛ ki niireh bɛ ki ye: «Ni bɛn n yé ni maaleh ki teh n yé wá nɔɔ nɛ-ɛɛ? Na te nɔɔ, wɔn pɛ ní n'puoli bó nɛ, ama ma nín kpɛ rí lore u'tacɛningbɛn mɔnɔn.» »

26 Tɔ, nɛ Pɔl tí tɔke' bɛ ki ye: «N'yaab *Abraham ya yaabii nin bà ɲa yé *Sufmbɛ ki boh Uwien nɔɔ, Uwien lá cère' tinbi nɛ cií' tigbɛr tà li cère tí ɲmɛre nɔɔ.

27 Nin nɛn kɛ Yerusalem ya nib nin bi'berb ɲa bɛnde' *Yesu yé udaan wá, ka cií' *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ lá len' ná, bi káanh nè *Saba kɛ Saba ya daali nɔɔ ya tingi. Nɛn bo nɛ bi bun' *Yesu tibuur. *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ lá len' ki ye bi li tien nɔɔ nɛ.

28 Ba laa' bi li dule ná bo kí ye u kpɛ mikuum. Nin nɛn kɛ bi miɛ' Pilat usɛn bɛ rí ku wɔ.

29 Bi tien' wɔ ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye bi li tien wɔ ma bo ki gben' ma nɔɔ nɛ ki jiin' wɔ udɔpɔnpɔn bo, ki taa' wɔ ki tí sube'.

30 Ama Uwien cère' u mɛkre' bitɛnkpiib ni.

31 *Yesu cère' binib bà lá pɛ u'bo ki ɲɛn' Galile ki lá baa' Yerusalem nɔɔ laa' wɔ iwien yá yebe. Fɛnfɛnnɔ bɛn nɛ yé u'mònkunb udu ya nib ya nun bó.

32 Tinbi mɔnɔn tɔkeh nɛ tu ya gbɛmɔnmɔnt nɛ ki teh Uwien lá pùon' lipuonl ki de' tí'yaajɛb nɛ.

33 U tien' lipuonl nɔɔ ki de' tinbi bà yé bi'yaabii nɛ; ki mɛkre' *Yesu tɛn ní kɛle' ma Uwien ya yuon ya gbɔnku ni, iyul ile, ki ye:

«Sin nɛ yé n'Bije.

Dinnɔ nɛ n wɔɔn' ki ye n yé a'Baa.»

34 Uwien cère' *Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni, ka ji li liɛbe len, ki niireh nin wɔ rí bùre. U lá len' nɛn nɛ ki ye:

«N li de nɛ tibont tà n lá pùon' ki ye n li de tù *Dafid nɔɔ, tù ɲɛn' ní n ya bùol nɛ, ki kpɛ bɛ rí li du tu'bo.»

35 Nɛn bo nɛ ní tí kɛle' kugbɔnku nɔɔ ni niba saan ki ye:

«Ná rí cère a'niɲaan rí bùre.»

36 *Dafid lá fuobe uyo wá nɔɔ, u lá yé Uwien ya tonsɔnl nɛ, ki teh Uwien yíe ma. U tí kpo', nɛ bi sube' wɔ u'yaajɛb saan, u bùre'.

37 *Yesu wɔn, Uwien mɛkre' wɔ nɛ, wa bùre'.

38-39 N'yaabɛ, Moyis ya yiko ɲa lá fre' ki bù' nɛ gbɛmòndɛnb ama wa kɛ teke' *Yesu ki jin' la, Uwien lí bù wɔ ugbɛmòndaan nɛ. Ní li bɛn kí ye wɔn bo nɛ bi tɔkeh nɛ ki teh Uwien lí fère nɛ ní'biɛre.

40 Tɔ, liike mɛn ni'yul bo ki la cère *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ lá len' ná nɔɔ rí tu nɛ. Bi lá len' ki ye:

41 «Ninbi bà yih bitɔb fɛnm nɔɔ, liike mɛn,

kí cère nè rí ji nɛ ní juore fɛnm,

kime n li tien miyɔkm ya bonn niba,

* 13:21 Bensamen yé Sakɔb ya bufɔrkaak nɛ, ki yé Israyel yaab ya baamul piik nin ile nɔɔ ya liba ya yaajɛ.

uyo wà ni laan fuobe,
unil tòke' nɛ lituonl nno bó la,
na ní teke kí jì.»

⁴² Pól nin Banabas ñeh litaanl ya duku nno ni uyo wà nno, nɛ bi gbáan' bɛ kí yɛ *Saba wà wɛ ní nno ya daali, bɛ ní tí ní liɛbɛ ní, kí lá tòkɛ bɛ tu ya gbɛr.

⁴³ Litaanl nno yaare' uyo wà nno, nɛ *Sufmbɛ ligol nin binib bà yɛ Sufkpenkpend kí pukeh Uwien nno paan' Pól nin Banabas bo. Nɛ Pól nin Banabas tókɛh bɛ kí tɛh Uwien juokɛ' bɛ ma nno, bɛ ní lí tuu kí pɛ u'sɛn bo mɔnmɔnm.

⁴⁴ Tò, *Saba wà tuon' nno ya daali, udu nno ya nib bà yɛbɛ taan' bɛ ní cenge Yonbdaan ya gbɛr.

⁴⁵ *Sufmbɛ ya ciɛnb laa' linigol nno taan' ma nno, nɛ bi ponbɛ' nin bɛ kí gbien', kí sukreh Pól, kí saah u tókɛh tigbɛr tà nno.

⁴⁶ Nin nɛn kɛ Pól nin Banabas laa' lifɛl kí tókɛ' bɛ kí yɛ: «Nì bi kpɛ tí kpɛ kí tókɛ ninbì nɛ Uwien ya gbɛr. Nɛ ní yìɛ', ka teke' tù, kí maalɛ' kí yɛ na kpɛ ní lɛ limiel là ɲa ɲmɔbɛ gbenm. Nɛn bo nɛ tí lí pekɛrè bà ɲa yé *Sufmbɛ bó.

⁴⁷ Yonbdaan tókɛ' tɛ ná sɔ. U yɛ:
«N tien' sin nɛ kuwenwenku á lí wɛndɛ inibol kɛ,
kí cɛrɛ binib bà kɛ tɛ utingbɛn bo ní ɲmɛrɛ.» »

⁴⁸ Binib bà ɲa yé *Sufmbɛ nno cii' bi len' nno ma nno, nɛ bi'yɛnm songɛ' kí gbien', nɛ bi pɛkɛh Yonbdaan ya gbɛr cɛɛn. Nɛ binib bà kɛ Uwien sien' kí yɛ bɛ ní lɛ limiel là ɲa ɲmɔbɛ gbenm nno, teke' kí jin'.

⁴⁹ Nɛn saan nɛ Yonbdaan ya gbɛr yɛrɛh mitinfɛnm nno kɛ ní.

⁵⁰ *Sufmbɛ bɛn wɔn, bi cɛrɛ' bipiikpɛkpɛkb bà tɛ udu nno ní, kí pukeh Uwien nno nin udu nno ya ciɛnb kpɛrɛ' Pól nin Banabas bo, kí jɛndɛ' bɛ, nɛ kí ɲɔrɛ' bɛ kí ñɛn' bi'du ní.

⁵¹ Pól nin Banabas kpakpaare' bi'taan ya tɛngunku kí wɛɛ' nɛ†, nɛ kí bure' Ikoniyɔm ya du bó.

⁵² Binib bà teke' *Yesu kí jin' Antiyók ya du ní nno wɔn *Mifuoñaanm tɛ bi'bo nɛ bi ɲmɔbɛ uyɛnsɔngɛ kí gbien'.

14

Pól nin Banabas tɛ Ikoniyɔm ya du ní

¹ Pól nin Banabas tí baa' Ikoniyɔm ya du ní, nɛ kí tien' bi bi tien' mà Antiyók ní nno. Bì kɔn' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ní kí tókɛ' binib Uwien ya gbɛr. Nɛn bo nɛ *Sufmbɛ nin Grɛkmbɛ teke' kí jin' kí yɛbɛ.

² Ama *Sufmbɛ biba tien' uyufaa, ka teke' kí jin', kí surɛ' bà ɲa yé *Sufmbɛ nno bi kpɛrɛ' binib bà teke' *Yesu kí jin' nno bo, kí maalɛh bi'bo ná brɛ.

³ Nin nɛn kɛ Pól nin Banabas tien' udu nno ní kí wuɔkɛ'. Bì là ɲmɔbɛ lifɛl kí liɛnh kí du Yonbdaan bo nɛ, nɛ u cɛrɛh bi tɛh miyókɛm ya bont ɲɔ wɔ ní wuɔn kí yɛ bi tókɛh u'juokɛm ya gbɛr tà nno yé imɔn nɛ.

⁴ Ama udu nno ya nib ɲa len' kí cii' tɔb bó, nɛ kí gbiirɛ' icɛk ilɛ. Biba sɛ *Sufmbɛ ya ciɛk bó, nɛ bitɔb mɔ sɛ *Yesu ya tondɔ ya ciɛk bó.

⁵ *Sufmbɛ nin bi'ciɛnb nin bà ɲa yé *Sufmbɛ nno ya biba bonde' bí lí tien' *Yesu ya tondɔ ma, kí yɛ bí lí jɛndɛ bɛ nɛ, kí yéke bɛ itɛn kí ku bɛ.

⁶ Pól nin Banabas cii' bi nuunh bɛ ní tien bɛ ma, nɛ kí sɛn' kí jon' Likawoni ya tinfɛnm ya du Lista nin Dɛbɛ nin idu nno ya tengbaan ní.

⁷ Nɛ kí tókɛh ní'mɔ bó yaab tigbɛmɔnmɔnt nno.

† 13:51 Sufmbɛ bo kí kpakpaare itaan ya tɛngunku ya tingi si: ná kɛ jí tu unil lá, ní yé u'yaar nɛ, ná jí yé uba yaar.

Pòl nin Banabas te Lista ya du ni

⁸ Ujé uba là te Lista ya du ni, u'taan faan wà ní fre kí fii kí sere. Bi maa' wò uwòb nè, wa cuon' fiebu.

⁹ Lidaali liba Pòl lienh nè u cengeh. Pòl caan' u'bo inun, ki bende' ki ye u'tekjim li cère wò ní faake.

¹⁰ Nè ki len' ufaa bo ki ye: «Fii kí sere.» Nè ujé nnò fii' ki maabe' ki ci', ki cin' ki cuonh.

¹¹ Linigol laa' Pòl tien' nà nnò, nè ki wuure' Likawoni yaab ya lenm ni ki ye: «Ho! Ibule nè kpènde' binib ki baa' ti'saan-a!»

¹² Nè bi yin' Banabas *Seyus, ki yin' Pòl Hèrmès*, kime Pòl nè sòbe ki lienh.

¹³ Ubul *Seyus nnò ya duku te udu nnò ya guon ya nañòbu saan nè saali. Seyus ya tɔtɔwɔrɛ tuke' ní inaje nin misipuum mà u tien' mè uyukpɛkpɛ yaam ki baa' iguon nnò ya nañòbu saan, ki yíe wòn nin linigol nnò ní tɔwɔre lituɔrl kí de Banabas nin Pòl.

¹⁴ Ama *Yesu ya tondb Banabas nin Pòl cii' nnò ma nnò, bi'yenm saa' ki gbien', nè bi cuo' bi'lier ki kere'†, ki sen' ki kɔn' linigol nnò ya siik ni, nè ki wuureh

¹⁵ ki teh: «Ti'jɔtiebɛ, bɛ bo nè ni teh niɛ ya bonn-i? Ti'mò yé binib tɛn ninbi nè. Ti baa' ki tɔkeh nè tigbɛmɔnmɔnt nè ki teh ni' bule yii yé fɛnm nè, ní wiɛ yí ki paan' Uwien wà fuobe bo. Wòn nè ñɛn' kutaaku nin kitink nin miñuncienm nin tibont kɛ.

¹⁶ Uyo bo, u là cère' inibol kɛ pɛ l yíe nà bo nè.

¹⁷ Nin nɛn kɛ wà daan' mimɔnm ya tienm nɔ wò ní wuɔn binib u yé udaan wà. U cèreh utaa niìh, tijier teh, ni jinh ki gbuokeh, ki te liwiel ni.»

¹⁸ Nin *Yesu ya tondb len' nà kɛ nnò bi ñikn' nè ki tì pien' linigol nnò lí la tɔwɔre tuɔrl kí de bɛ.

¹⁹ Nɛn saan nè *Sufmbɛ biba ñɛn' Antiyɔk nin Ikoniyɔm ya du bó ki baa' ní, ki lá sure' linigol nnò, ki cère' lí kpɛ' Pòl nin Banabas bo, ki yèkɛ' Pòl itɛn, ki fuun' wò ki ñɛn' udu ni, ki maaleh ki teh u kpo' nè.

²⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò baa' ki lá sere' ki guɔn' wò, nè u fii', ki liebe' ki kɔn' udu nnò ni.

Pòl nin Banabas liebe' ki jon' Antiyɔk ya du ni

Kutaaku faa' nè Pòl nin Banabas siere' ki jon' Dɛbe ya du bó,

²¹ ki tì tɔkeh ni' bó yaab tigbɛmɔnmɔnt nnò. Nè binib teke' tù ki paan' *Yesu ya sen bo ki yɛbe. Bi siere' ki liebe' Lista ya du nin Ikoniyɔm ya du nin Antiyɔk ya du wà te Písidi ya tinfɛnm ni nnò ni.

²² Bi gèbreh idu nnò ní ma nnò, nè ki saakreh bà teke' *Yesu ki jin' nnò ya gbɛnɛnt, ki gbierɛh bɛ ki teh bɛ ní li tuu ki ñmòbe mitekjim, ki tɔkeh bɛ ki teh tì lí jɛnde ki gbien nè kí yaan kí kɔ Uwien ya bɛl ni.

²³ Nɛn saan nè bi gènde' *Kristo ya táan kɛ ni biciɛnb, nè ki lòle' buñòbu, ki kàare' ki de' bɛ, ki taa' bɛ ki ñukn' Yonbdaan wà bi teke' wò ki jin' nnò.

²⁴ Pòl nin Banabas ñɛn' Písidi ya tinfɛnm ni, nè ki jon' Panfili ya tinfɛnm ni.

²⁵ Bi tì baa' Pɛje ya du ni ki tɔke' udu nnò ya nib Uwien ya gbɛr, nè ki bure' Atali ya du bó.

²⁶ Bi tì baa', nè ki kɔn' buñɛrcienbu, ki puore' miñuncienm ki liebe' Antiyɔk ya du bó. U ya du ni nè *Kristo ya taanl yaab kàare' ki ye Uwien ní juoke bɛ bi sɔn' lituonl lá nnò bo.

²⁷ Bi tì baa', nè ki taan' *Kristo ya taanl yaab, ki tɔke' bɛ Uwien cère' bi tien' tibont tà kɛ nnò nin u wuon' bà ña yé *Sufmbɛ mitekjim ya sen ma bo.

* 14:12 Grekmbɛ ya du ni bi yih ibule ya cien nè Seyus, nè ki yih i'tond Hèrmès. † 14:14 Liike Matie 26:65.

28 Pòl nin Banabas tien' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno saan ki wuòke'.

15

Bi finde' upunjie bo Antiyòk ya du ni

1 Tò, binib biba ñen' Sude ya tinfeɲm bó ní ki baa' Antiyòk ya du ni, ki lá wòknh binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ki teh: «Na jìe' nì'pun Moyis ya yiko ye ma bo la, Uwien ña ní ñmien ne.»

2 Pòl nin Banabas ña tuo', ne ki finde' nin be tigber nno bo ki gbien'. Nen bo ne bi'ke tuo' ki ye Pòl nin Banabas nin binitòb biba ní jo Yerusalem, kí tí lè *Yesu ya tondb nin u'taanl ya ciɛnb ifinfinde nno bo.

3 Ne *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyòk ni nno plere' be *. Bi joh ma nno ne ki ñeh binib bà teke' *Yesu ki jin', ki te Fenisi nin Samari ya tinfeɲm ni nno saan, ki tòkeh be ki teh bà ña yé *Sufmbɛ mɔ lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin'. Ne ní sɔngreh bi'ke ya yenm ki gbiekeh.

Bi taan' litaanl Yerusalem ni

4 Bi tí baa' Yerusalem ni, ne *Kristo ya taanl yaab nin bi'ciɛnb nin *Yesu ya tondb teke' be kucɛnkɛ. Ne Pòl nin Banabas tòke' be Uwien cère' bi tien' tibont tà ke nno.

5 *Fariɛnɛmbɛ ya cekl yaab bà lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin' nno ya biba, fii' ki sere', ki len' ki ye bà ña yé *Sufmbɛ ki teke' *Yesu ki jin' nno, ní kpɛ be ní jìe' bi'pun ne, ki li boh Moyis ya yiko.

6 Nen saan ne *Yesu ya tondb nin u'taanl ya ciɛnb taan' be ní liike bi li tien ma tigber nno.

7 Bi finde' ki gbien' ma nno, ne Pìer fii' ki sere', ki tòke' be ki ye: «N'yaabe, ni ben ki ye Uwien gènde' nni ní'ni ní wuòke' ñò bà ña yé *Sufmbɛ ní cii u'gbemɔnmɔnt n'ñòbu ni, ki teke' *Yesu kí jì ne.

8 Uwien ben binib ya fèl ní te ma bo, ne ki de' be *Mifuoñaanm ten u là de' tí mɔ ma bo ñò wò ní wuòne be, kí ye u gènde' be ne.

9 Wa bore' tinbi nin ben, kime mitekjim bo ne u sòkre' bi'fèl bo ya jòknt.

10 Ní te nno la, be tien' fɛnfɛnnò ní ðelkeh Uwien, ki wòbndeh be, be ní tuke litukl là tinbi nin tí'yaajɛb ña fre' ki tuke' lè?

11 Ama tinbi wòn, Yonbdaan *Yesu ya juokm bo ne ti teke' wò ki jin' ki ñmɛre'. Ní te nno ne bà ña yé *Sufmbɛ mɔ ya bùol.»

12 Pìer len' ki gben', ne linigol nno ñmile', ki cengeh Banabas nin Pòl li len kí ye bà. Ne bi cin' ki tòkeh be Uwien cère' bi tien' miyòkm ya bont tà bà ña yé *Sufmbɛ ni nno ma bo.

13 Banabas nin Pòl len' ki gben' ma nno ne Saak mɔ ye: «N'yaabe, cenge mɛn.

14 Simòn tòke' te Uwien cin' ki tien' ma bo. U gènde' bà ña yé *Sufmbɛ mɔ ni binib ki tien' u'yaab.

15 Ní tien' ten *Uwien ya ñòbonsòknb là len' ma bo ne, kime ní kele' *Uwien ya gbònkɛ ní ki ye:

16 Yonbdaan là len' ki ye:

*Dafid ya den lu'†, n li liɛbe ní kí mɛ yì,

N li liɛbe ní kí fin lilɛngbenl nno kí cère iden nno ní li se.

17 Nen bo ne binib bà sien' ke li nuun min Yonbdaan.

Inibol yà ke n yin' yè, yè ní li yé n'yè nno li nuun nni.

Yonbdaan ne len' nno,
ne ki tien' tibont nno ke.

* 15:3 Bi li fre kí lèbre ki plere' kí ye ki tore' mɔ. † 15:16 Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne.
Dafid ya den lu' bii Dafid ya bel lu'.

18 U cèrè' binib bende' tibont nnò haali uyo bo nɛ. »

19 Saak tí len' ki ye: «Nen bo nɛ n maale' ki ye ní mən ti la li wəbndeh bā ɲa yé *Sufmbɛ, ki lèbre' bi'tetem ki paan' Uwien bo nnò nin ti'yaajɛntienm.

20 Ama cèrè mən tí kɛle kugbɔnku kí tɔke bɛ kí ye: bi la lí jinh bule ya jier, kime tú yé tɔknt nɛ, ki la teh naɲmaal, ki la ɲmɔnh wɛnkpil, ki la jí sɛm.

21 Kime haali ti'yaajɛb ya yo kí lá baa dinnò, Moyis ɲmɔbe binib bā wəknh u'yiko nɛ idu kɛ ní. Bi tuu ki káanh wə nɛ *Saba kɛ *Saba ya daali *Sufmbɛ ya táan ya dur ni.»

Bi kɛle' kugbɔnku ki de' bā ɲa yé Sufmbɛ

22 Nen saan nɛ *Yesu ya tondb nin u'taanl yaab kɛ nin bi'ciɛnb gbiere' ki kpaan' ki gɛnde' bijɛb biba bi'ni ki pukn' Pɔl nin Banabas bó bɛ ní sɔn bɛ Antiyɔk ya du bó. Bi gɛnde' Sudas wā bi baanh wə Basabas nin Silas nɛ. Bi yé binib bā bi boh bɛ *Kristo ya taanl yaab ni nɛ.

23 Bi de' bɛ kugbɔnku kua nnò bi kɛle' ku'ni ki ye ma sɔ: «Tinbi *Yesu ya tondb nin *Kristo ya taanl ya ciɛnb, fuondeh ti'yaab bā ɲa yé Sufmbɛ ki te Antiyɔk ya du ni nin Siri ya tinfɛnm ni nin Silisi ya tinfɛnm ni nnò.

24 Ti cii' ti'yaab biba jon' ni'saan, ki tí tɔke' nɛ tigbɛr tà ɲaabelh ni'yɛnm ki diɛnh nɛ iyeɲmaale. Ta sɔn' bɛ bɛ ní tí tɔke nɛ gbɛr.

25 Nen bo nɛ ti taan' ki kpaan' buɲɔbu, ki gɛnde' ti'ni binib, tí sɔn bɛ ni'saan, bɛn nin Banabas nin Pɔl, ti'yaab bā ti yíe bɛ nnò.

26 Bi yé binib bā ɲa tɔnge' bi'miel Yonbdaan *Yesu Kristo ya tuonl bo nɛ.

27 Ti sɔn' Sudas nin Silas, bɛ ní lá tɔke nɛ buɲɔbu ni tigbɛr tà tí kɛle' tú kugbɔnku kuu ni nnò nɛ.

28 *Mifuɔɲaam tɔrɛ' tɛ ti kpaan' buɲɔbu, ti la wəbn nɛ kí de nɛ *yiko uba wə ní lí yé ni'bo litukl kí pukn tibont tà yé ni'bo tibonmɔnt nnò bó. Tun si:

29 ni la ɲmɔnh tɔtuɔrɔnt, ki la jinh sɛm, ki la ɲmɔnh wɛnkpil, ki la teh naɲmaal. Ní cuo' ní'ba tu ya bont bo la, nɛn nɛ mən. Ní'yaam ní lí ɲmɛ.»

30 Tɔ, bi cɛbe' bi sɔn' binib bā nnò bi bure' Antiyɔk ya du bó. Bi tí baa' ni'bó, nɛ ki taan' *Kristo ya taanl yaab kɛ, ki taa' kugbɔnku nnò ki ɲukn' bɛ.

31 Bi kaan' kú ma nnò, nɛ bi'kɛ ya yɛnm sɔnge', kime kú saake' bi'gbɛnɛnt.

32 Sudas nin Silas yé *Uwien ya ɲɔbonsɔknɛ ma nnò, nɛ kí tɔke' bɛ tigbɛr tú yɛbe ki saake' bi'gbɛnɛnt bɛ ní lí pɛ Uwien ya sɛn bo mənɛnm.

33 Bi wuɔke' ni'saan waamu nɛ ki yaan binib bā teke' *Yesu kí jin' nnò cɛbe' bɛ bɛ ní líe bɛ bā sɔn' bɛ nnò saan nin uyɛnduɔn.

34 [Silas wən juore' ki te Antiyɔk ya du ni nɛ.]‡

35 Pɔl nin Banabas mɔ juore' Antiyɔk ya du ni, ki tɔkeh nin binib bi yɛbe ki tí wəknh binib, ki tɔkeh bɛ Yonbdaan ya gbɛr.

Pɔl nin Banabas pàare' tɔb

36 Iwenkàankɛ gɛbre', nɛ Pɔl tɔke' Banabas ki ye: «Cèrè tí líe bɛ idu yā kɛ ní, tí lá tɔke' binib Yonbdaan ya gbɛr nnò, kí tí fuonde binib bā teke' *Yesu kí jin' nnò kí líike bi ɲuuke u'gbɛr ma bo.»

37 Banabas lá yíe wə ní tuke San wā bi líebe' ki yih wə Mark nnò nɛ.

38 Ama Pɔl ɲa tuo' wə ní líebe kí tɔke nin San Mark, kime u lá siere' kí dàan' bɛ Panfili ya tinfɛnm ni, nɛ ka tore' bɛ bi'tuon ni.

39 Pɔl nin Banabas finde' nin tɔb ní tí ben' ki fiire', nɛ wā kɛ taa' u ya bó. Nen saan nɛ Banabas taa' San Mark kí kɔn' buɲɛrciɛnbu, ki bure' Ciip ya dekl bó.

40 Nɛ Pɔl gɛnde' Silas wə ní pɛrɛ wə. Binib bā teke' *Yesu kí jin' nnò kàare' Yonbdaan kí ye wə ní juoke bɛ, nɛ bi bure',

‡ 15:34 Bi kpíe' kí kɛle' tigbɔnt tà nnò ya tuba ni migbiirm 34 ɲa tɛ tu'ni.

⁴¹ ki ñeh *Kристо ya táan yà te Siri nin Silisi ya tinfenm ni nnò saan, ki cèreh i'ñib faakreh mitekjim ni.

16

Timote pìere' Pól nin Silas

¹ Pól nin Silas tì baa' Dèbe nin Lista ya du ni, ki laa' uje uba teke' *Yesu ki jin' ki te mifenm nnò, bi yih wò Timote. U'naa yé Suf nè, ki teke' *Yesu ki jin', nè u'baa yé Grèk.

² Binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Lista nin Ikoniyoṃ ya du ni nnò ke pèkeh Timote nè.

³ Pól yíe Timote rí pìere wò. *Sufmbè bà te ni'saan nnò bo nè u jìe' Timote ya punl, kímè *Sufmbè nnò ke bèn ki ye Timote ya baa yé Grèk nè.

⁴ Bi cuonh ki ñeh idu ni ma nnò, nè ki tòkeh binib bà teke' ki jin' ki te i'ni nnò, *Yesu ya tondb nin u'taanl yaab ya cienb bà te Yerusalem ni ñen' isen yà nnò, nè ki sureh bè bè rí li pè i'bo.

⁵ Nèn bo nè *Kристо ya táan yaab faakreh mitekjim ni, nè binitòb teknh wò ki jinh ki pukndeh bi' bó daan ke daan.

Uwien yie Pól rí jo Maseduonn ya tinfenm bó

⁶ *Mifuoñaanm pien' Pól nin u'tontòknlieb bi la tòke Uwien ya gber Asi ya tinfenm ni. Nèn bo nè bi gèbre' Friji nin Galasi ya tinfenm,

⁷ ki tì baa' Misi ya tinblen, ki maaleh bè rí jo Bitini ya tinfenm ni, nè *Yesu ya Fuoñaanm ña de' bè sen.

⁸ Nèn saan nè bi gèbre' Misi ya tinfenm, ki tì baa' Trowas ya du ni.

⁹ Kuñonku nè Pól laa' Maseduonn ya tinfenm ya je uba tideknt yaam, u se u'saan ki gbáanh wò ki teh wò rí baa ní Maseduonn ki lá tore bè.

¹⁰ Pól laa' Maseduonn ya je nnò tideknt yaam ma nnò, nè ti *pòk ki bonde' i ya táan bo, tì jo Maseduonn ya tinfenm bó, kímè ti bende' ki ye Uwien nè yin' te ni' bó tì tì tòke u'gbemònmònt.

Upii uba teke' Yesu ki jin' Filip ya du ni

¹¹ Nèn saan nè ti kòn' buñercienbu Trowas ya du ni, ki cubn' Samotras ya dekl bó. Kutaaku faa' nè ti bure' Neyapoli ya du bó.

¹² Nè ki ñen' nèn saan, ki jon' Filip ya du bó; u yé Maseduonn ya tinfenm ya ducencien nè. Erom yaab nè ñuuke udu nnò. Ti tien' u'ni iwenkáankè nè.

¹³ *Saba ya daali, nè ti ñen' udu nnò ni, ki jon' ukpen uba ya gbaal. Ti maale' ki ye *Sufmbè taakeh nà saan ki kàareh lii te nè nè. Ti laa' bipiib biba taan' ní'saan, nè ti kèlè' ki tòke' bè Uwien ya gber.

¹⁴ Upii uba là te bi'ni, bi yih wò Lidi. U yé Tiyatiir ya du ya pii nè, ki pukeh Uwien, ki kuareh ikpèlde l mòn ki yé imònmòn. Yonbdaan cìbre' u'yènm ki cèrè' u cenge' mòmnmòm, ki tuo' Pól len' nà nnò.

¹⁵ Ti slii' wòn nin u'den yaab ke Uwien ya ñunm ma nnò, nè u tòke' te ki ye: «Ni tuo' ki ye n mònbe ki teke' Yonbdaan ki jin' la, den mèn, kí li te n'den.» Nè ki cékn' te ti tuo'.

Bi pekn' Pól nin Silas Filip ya du ni

¹⁶ Lidaali liba nè ti tì lá joh bi taakeh nà saan ki kàareh nnò. Nè ujefaan uba cende' te usen nè, ki yé uyonb; ki ñmòbe ipol iba, ki tòkeh binib nà li wun rí tien. U teh nnò nè ki lenh lifaal lí yèbe ki dienh u'cènbaambè.

* **16:10** Wà kele' kugbònkú kuu nnò ye *tinbi* ma nnò, ní wuon' ki ye u'mò tòke nin Pól nè.

¹⁷ U paan' tinbi nin Pól bo ki wuureh ki teh: «Binib bié nò yé Uwien wà ña ñmàbe Nacentò ya tonsònb nè. Bi tòkeh nè ni li kpíen usen wà kí ñmère nè.»

¹⁸ U teh nnò nè idaan kẹ, Pól ya benku ni tí piebe', nè u jiébe' kí tòke' ipól nnò ki ye: «Yesu Kristo ya yel bo, siere mèn u'saan.» Nè í siere' u'saan i ya táan bo.

¹⁹ Tò, uje'faan nnò ya cénbaambe laa' ba ji li fre kí lẹ faal u'bo, nè bi cuo' Pól nin Silas, ki tuke' bẹ ufaa bo ki jon' udu nnò ya nib taakeh ná saan nnò, ño u'ciénb ní bu bẹ tibuur.

²⁰ Nè ki taa' bẹ ki wuon' Erom yaab ya buur ya ciénb ki ye: «Binib bié nò yé *Sufmbẹ nè, ki tuke' fénfénm ki baa' tí'du ní,

²¹ ki wàknh mitetem mà ña kpẹ tinbi Erom yaab ní tuo mè, ki niireh nin tí paan mi'bo.»

²² Bi len' nnò ma nnò nè linigol kpře' bi'bo. Tibuur yaab nnò dère' ki gore' Pól nin Silas ya wént, nè ki ye bẹ ní ní bẹ ilénbén.

²³ Bi ní' bẹ cén, nè ki taa' bẹ ki tí pèkn', kí tòke' wà gu lipekl nnò ki ye wò ní li gu bẹ mánmàn.

²⁴ Bi tòke' wò ma nnò nè u kuon' bẹ lipekl ya dubenku ni, ki taa' bi'tàan ki sekn' idò ya ñmàbe ibon ni, kí lóle' kí mòkn' yí.

²⁵ Ní tí tuo kuyòku, nè Pól nin Silas te kí kàareh, kí gèh iyuon kí pèkeh Uwien, nè lipekl ya nitòb cengeh bi'bó.

²⁶ Nè kitink jènge' i ya táan bo kí gbien', kí cère' lipekl ya duku ya tenpuul mọ jènge', nè lí nagent kẹ pípiire'. Tikudàkr tà lùo lipekl ya nib nnò kẹ cecere'.

²⁷ Wà gu lipekl nnò fínde', kí laa' tinagent yeyé ma nnò, nè u nèrè' u'jusiek wò ní ku u'ba, kí maaleh kí teh lipekl ya nib nnò kẹ ñén' kí sensen' nè.

²⁸ Nè Pól tien' u'bo kí ye: «La tien a'ba ná bre, tí'kẹ te ní'saan.»

²⁹ Wà gu lipekl nnò ye bẹ ní taa umu ní, nè kí tòrè' kí kòn' lipekl ya du ní, kí gbaan' Pól nin Silas ya nun bó, u'gbénent kẹ ñòh.

³⁰ Ní ya puoli bó nè u taa' bẹ kí ñén' saali, kí niire' bẹ kí ye: «Biciénbẹ, n lí tien mla kí ñmère?»

³¹ Nè bi jiin' wò kí ye: «Teke Yonbdaan *Yesu kí ji, sin nin a'den yaab kẹ lí ñmère.»

³² Nén saan nè bi tòke' wòn nin u'den yaab kẹ Yonbdaan ya gbér.

³³ Nè u taa' bẹ u ya yò kufònkú nnò kẹ kí tí sàkre' bi wun ní'ni' bẹ ma nnò ya gbien. Nè Pól nin Silas sli' wòn nin u'den yaab kẹ Uwien ya ñunm i ya táan bo.

³⁴ Nè u taa' Pól nin Silas kí jon' u'den, kí tí de' bẹ tijier. U teke' Uwien kí jin' ma nnò nè wòn nin u'den yaab te uyensonge ní.

³⁵ Kutaaku faa' nè Erom ya buur yaab nnò sòn' bi'sojambe bẹ ní jo kí tí tòke wà gu lipekl nnò wò ní taa bijeb nnò kí wié.

³⁶ Wà gu lipekl nnò tòke' Pól kí ye tibuur yaab sòn' kí tòke' nni kí ye ní taa nè kí wié. Nén bó, ñè mèn kí lí joh nin uyenduon.

³⁷ Nè Pól ye: «Tibuur yaab cère' bi ní'ni' tinbi Erom yaab binib ya nun bó ka bun' tẹ buur; nè kí pèkn' tẹ. Fénfénno bi jí yíe bẹ ní bọle kí wié tẹ ma nò, ta ní tuo. Cère tibuur yaab bugben ní baa kí ñén tẹ.»

³⁸ Sojambẹ nnò liébe' kí tí tòke' tibuur yaab nnò Pól len' ná nnò. Bi cii' Pól nin Silas yé Erom yaab ma nnò nè bujéwaanbu cuo' bẹ.

³⁹ Nè bi baa' Pól nin Silas saan kí tien' bẹ kafala, nè kí ñén' bẹ lipekl ní, kí gbáan' bẹ bẹ ní siere udu nnò ní.

⁴⁰ Pól nin Silas ñén' kupenpekndu nnò ní, nè kí jon' Lidi den, kí laa' binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò, kí saake' bi'gbénent, nè kí bure'.

¹ Pól nin Silas siere' Filip ya du ni, nɛ ki gèbre' Anfipolis nin Apoloni ya du ni, ki tì baa' Tesalonik ya du ni. *Sufmbɛ ya taanl ya duku kuba te len.

² Pól kòn' litaanl ya duku nnò ni tɛn u tì rí teh ma bo. Nɛ ki taa' *Saba uta ki tɔkeh bɛ *Uwien ya gbɔnku ya gber.

³ U tɔkeh tigber nnò ya tingi ki teh Uwien ya Nigendkɛ Kristo li jènde, kɔ kpo ki mɛkre bitɛnkpiib nɛ. Nɛ ki teh n tɔkeh nɛ *Yesu wà ya gber nò, wòn nɛ yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo.

⁴ *Sufmbɛ biba nin Grɛkmbɛ bà pukeh Uwien nnò ligol nin bipiikpɛkpiɛkb mò ligol ya yɛnm sɔnge' Pól len' nà nnò bo, nɛ bi kpɔbn' wòn nin Silas bó.

⁵ *Sufmbɛ bà ya yɛnm ɲa sɔnge' Pól len' nà nnò bo nnò, taa' u'bo iponponbe, nɛ ki taa' idukond isɛnjɛ nɛ, ki kpɔbn' bi'ba bó, ki cère' udu nnò ya nib taan' ki yɛbe ki kpre' Pól nin Silas bo, ki teh fɛnfɛnm udu nɛ. Bi jon' uje uba den, bi yih wò Sasɔn ki tì kòn' nin mituəm, ki nuunh bɛ rí taa Pól nin Silas kɔ jo udu nnò ya nib taan' nà saan nnò,

⁶ nɛ ka laa' bɛ. Ba laa' bɛ ma nnò nɛ ki cuo' Sasɔn nin binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò ya biba ufaa bo, ki taa' bɛ ki jon' udu nnò ya ciɛnb saan, nɛ ki wuureh ki teh: «Binib bà cuon' ki saa' uɲɛndun kɛ nnò, baa' nɛ saan mò,

⁷ nɛ Sasɔn teke' bɛ u'den. Bi kende' ubɛrciɛn Sesa ya yiko bo, nɛ ki lienh ki teh ubɛrtɔ te, bi yih wò Yesu.»

⁸ Tigber nnò còke' linigol nin udu nnò ya ciɛnb kɛ,

⁹ nɛ bi teke' Sasɔn nin bi'tɔb nnò ilike, ki yaan ki wiɛ' bɛ.

Pól nin Silas te Bere ya du ni

¹⁰ Nɛ biire' nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò cère' Pól nin Silas bure' i ya tãan bo Bere ya du bó. Bi tì baa' nɛ ki jon' *Sufmbɛ ya taanl ya duku bó.

¹¹ *Sufmbɛ bà kò Bere ya du ni nnò teknh tigber ki cɛn' Tesalonik yaab. Nɛn bo nɛ bi teke' Pól tɔke' bɛ tigber tà nnò mɔnmɔnm, nɛ ki fiinh *Uwien ya gbɔnku daan kɛ daan bɛ rí liike tù te bii ta te.

¹² Bi'ni binib teke' *Yesu ki jin' ki yɛbe. Nɛ Grɛkmbɛ ya piikpɛkpiɛkb nin biɛb mò teke' wò ki jin' ka dindin.

¹³ Ama uyo wà *Sufmbɛ bà te Tesalonik ya du ni nnò cii' Pól te Bere ya du mò ni ki tɔkeh binib Uwien ya gber nnò, nɛ bi jon' ni'mò bó ki tì tì cère' linigol kpɛr'.

¹⁴ Nɛn saan nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò cère' Pól siere' i ya tãan bo ki kpɛn' usɛn wà joh miɲunciɛnm bó nnò. Silas nin Timote bɛn juore' Bere ya du ni nɛ.

¹⁵ Bà piɛreh Pól nnò, piɛre' wò ki tì baa' Atɛnn ya du ni nɛ. Nɛ Pól tɔke' bɛ ki ye bi tì baa' la, bɛ rí tɔke Silas nin Timote ki ye bɛ rí baa nɛ u'saan tonm.

Pól tɔkeh Uwien ya gber Atɛnn ya du ni

¹⁶ Pól gu Silas nin Timote Atɛnn ya du ni uyo wà nnò, nɛ ki laa' ibule gbe udu nnò ni, nɛ u'yɛnm saa' ki gbien'.

¹⁷ U te *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, nɛ wòn nin *Sufmbɛ nin binib bà pukeh Uwien nnò tɔkeh tigber. Idaan kɛ u joh binib taakeh nà saan nɛ ki tɔkeh binib bà baareh ni'saan nnò *Yesu ya gber.

¹⁸ Binib biba mò là te ni'saan ki bɛnge' miyɛnfuom, bɛn nin Pól lienh. Biba yé *Epikuryɛnmbe, nɛ bitɔb yé *Stoyisienmbɛ. Biba lienh ki teh «Uje wuɔ ɲɔɲableh ki teh ba nɛ?» Nɛ bitɔb lienh ki teh: «U li lienh niba bó ya bula ya gber nɛ.» Bi len' nnò, kime Pól tɔkeh *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt nin mimɛkrm ya gber nɛ.

¹⁹ Bɛn nin wɔn jon' udu nnɔ ya buur ya buɔl, bi yih nà saan Ayeropaji* nnɔ, nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A li fre kɪ tɔke tɛ a wɔknh binib miwɔknfɛnm mɔ nɔ-ɔɔ?»

²⁰ Kimɛ a kpaakeh ti'tub nɛ nin a'gbɛcɛnt tuu, nɛ ti yɛ tɪ cii tu'tingi.

²¹ Tɔ, Atɛnn ya du ya nib kɛ nin bicɛnb bɔ te udu nnɔ ni nnɔ fɛ tigbɛcɛnt ya tɔkm nɛ. Nɛn bo nɛ bi taakeh ki kaah uyo kɛ ki tɔkeh tɔ.

²² Pɔl fii' ki sere' Ayeropaji ya nib nnɔ ya siik ni, nɛ ki ye: «Atɛnn yaabɛ, n sekn' ki laa' ni pɛ ibule bo cɛɛn nɛ.

²³ N cuonh ni'du ni uyo wɔ nnɔ nɛ ki likeh ni'ponpob, ki tɪ laa' liba bi kɛle' li'bo ki ye: «Ta bɛn wɔ nnɔ mɔ yaal sɔ.» Ni pukeh wɔ, ka bɛn wɔ nnɔ min baa' n tɔke nɛ u ya gɛr nɛ.

²⁴ Wɔn nɛ yɛ Uwien, ki nɛn' uɛndun nin tibont tɔ kɛ te u'ni nɔ. Wɔn wɔ yɛ kutaaku nin kitink ya Yonbdaan nnɔ, nɔ kɔ nib mɛn' tidur tɔ nnɔ ni.

²⁵ Wa nuunh nil ya torm, niba nɔ pɔrɛ' wɔ, kimɛ wɔn nɛ dienh binib limiel nin mitafaam mɔ bi fuoreh mɛ nɔ nin tibont kɛ.

²⁶ U nɛn' unibaab nɛ, ki cɛrɛ' u pɔrɛ' inibol yɔ te utingbɛn kɛ bo nɔ. Wɔn Uwien nɛ sien' iyo kɛ, ki bobore' inibol kɛ nin i'kɔnkuɔn.

²⁷ U lɔ tien' nnɔ nɔ binib nɪ li nuunh wɔ nɛ. Nba la, bi nɔnɔnɔn kɪ nuunh wɔ la, bi li tɪ lɛ wɔ. Imɔn wa li jɛndɛ' ti'ni uba mɔnɔn saan.

²⁸ Wɔn bo nɛ ti te, ki fuobe, ki cuonh. Ni'yonyuonb biba mɔ lɔ len' nnɔ nɛ. Bi lɔ len' ki ye: «Ti'mɔ yɛ Uwien ya bumu nɛ.»

²⁹ Ti yɛ Uwien ya bumu ma nnɔ, ta bi li maaleh ki teh Uwien naan tɛn ibule nɛ. Unisaal nɛ taa' u'yɛnmaale nin u'bɛnm ki kpen' itɛn, ki duore' miɔɔkm nin ilike ya kurku ki tien' yɪ.

³⁰ Uwien nɔ tɔnge binib nɔ laan lɔ bɛn wɔ ki teh tibont tɔ nnɔ. Ama fɛnfɛnnɔ u jɪ tɔkeh uɛndun ya nib kɛ nɛ ki teh bɛ nɪ lɛbrɛ bi'tetɛm.

³¹ Kimɛ u sien' lidaali lɔ u li bu uɛndun ya nib kɛ tibuur tɔ nɪ li cuube. U gɛndɛ' unil wɔ li bu binib tibuur nnɔ. U cɛrɛ' udaan mɛkre' bitɛnkpiib ni nɔ wɔ nɪ wuɔn binib kɪ ye u mɔnbɛ kɪ gɛndɛ' wɔn nɛ.»

³² Binib nnɔ cii' Pɔl len' ki ye binib li mɛkre bitɛnkpiib ni ma nnɔ, nɛ biba lɛ' wɔ, bitɔb mɔ len' ki ye: «Ti lɔ li cenge a'gɛr tuu uyo uba nɛ.»

³³ Nɛ Pɔl siere' bi'saan ki bure'.

³⁴ Nin nɛn kɛ binib biba teke' *Yesu ki jin', ki kpɔbn' Pɔl bɔ. Bi'ni bi yih uba Denis u yɛ Ayeropaji ya nil, utɔ mɔ yɛ upii, bi yih wɔ Damaris nin binitɔb mɔ.

18

Pɔl te Korɛnt ya du ni

¹ Pɔl siere' Atɛnn ni, nɛ ki jon' Korɛnt ya du bɔ.

² U tɪ cɛndɛ' Suf uba bi yih wɔ Akilas nin u'po. Bi maa' wɔ Pɔnt ya tɪnfɛnm ni nɛ, ki yih u'po Prisil. Bi nɛn' Itali ya ducien Erom bɔ nɛ ki baa' na wuɔkɛ'. Kimɛ ubɛrcien Klod nɛ lɔ blɛ' liwɔbl ki ye *Sufmbɛ kɛ nɪ nɛ Erom ya du ni. Pɔl nin bɛn cuo' kujɔtiɛku.

³ Bɛn nin Pɔl ya tuonl kɛ lɔ tɛ nɛ, bi lɔ pɔh ininbon* nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl jon' ki tɪ tɛ bi'dɛn, bi tɛ ki sɔnh.

⁴ *Saba kɛ *Saba ya daali Pɔl joh *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni nɛ bi tɔkeh tigbɛr, nɛ u nɪkndɛh *Sufmbɛ nin Grɛkmbɛ nɪ teke *Yesu ki ji.

⁵ Silas nin Timote nɛn' Maseduɔnn ya du bɔ, ki baa' nɪ uyo wɔ nnɔ, nɛ Pɔl taa' u'ba ki dɛ' Uwien ya gɛr ya tɔkm baba, ki tɔrɛh ki tɔkeh *Sufmbɛ ki teh *Yesu nɛ yɛ Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo.

* **17:19** Ayeropaji yɛ ligbɛngbɛn liba ya yɛl nɛ Grɛkmbɛ ya lenm ni. Bi lɔ liebe' ki yih binib bɔ taakeh li'bo nnɔ mɔ ki teh Ayeropaji yaab nɛ. * **18:3** Bi lɔ nukɛh tigbont nɛ ki pɔh ininbon nnɔ, mitɔm la, bi taah tikpɛlɛr nɛ ki pɔh yɛ.

⁶ Ba tuo' Pól ya ñábu bó, ki sukreh wá ma nnó, né u gbεgbε' u'wengolkaar ya tengunku ki tóke' bε ki ye: «Na ñméré' la, ni'yaar bo, na ñen' min. Fεnfennó n li pekre bá ña yé *Sufmbε bó né.»

⁷ Pól siere' ni'saan, ki jon' uje uba den, bi yih wá Titiyus Yustus, u yé unil wá pukeh Uwien né. U'den nin litaanl ya duku nnó buáke né.

⁸ Litaanl ya duku nnó ya ciεn Krispus nin u'den yaab kε teke' Yonbdaan ki jin'. Korεnt yaab mǎ cii' Pól tókeh *Yesu ya gbεr tá nnó, ki teke' ki jin' ki yebe, né bi sii' bε Uwien ya ñunm.

⁹ Kuñonku kuba né Yonbdaan tóke' Pól tideknt yaam, ki ye: «La li fεnge, li tókeh binib tigbεmǎnmǎnt nnó, ki la li ñmin.

¹⁰ N te nin ñε, uba ña rí fre kí tien ñε ná bre, kime n'yaab yebe udu wuu ni.»

¹¹ Pól tien' ni'saan libinl liba nin ñmaale iluob né, ki wáknh binib Uwien ya gbεr.

Bi tuke' Pól ki jon' Galiyón saan tibuur

¹² Tó, uyo wá Galiyón lá yé Akayi ya tinfεnm ya gobina nnó né *Sufmbε ya ciεnb kpaan' Pól bo iye, né ki cuo' wá, ki jon' tibuur,

¹³ ki tí tóke' ki ye: «Uje wuá sureh binib bε rí li pukeh Uwien yiko ña ye ma bo né.»

¹⁴ Pól yáare' wá rí len, né Galiyón tóke' *Sufmbε nnó ki ye: «U bi bii' libiil liba né, bii u bi tien' kinunbǎnk kiba né la, ninbi Sufmbε, n bi li duǎn n'yεnm kí cenge ni'bo.

¹⁵ Ama ni findeh nin tǎb ñǎbon bo nin binib ya yel bo nin ni'yiko bo wǎn la, ní yé ni'yaar né. Min ña yíε n li yé wá li bu tuu ya gbεr.»

¹⁶ Né ki ñore' bε ki ñen' tibuur ya duku ni.

¹⁷ Né binib bá kε te ni'saan nnó cuo' litaanl ya duku ya ciεn, Sǎstenn, ki ñih wá tibuur ya duku ya nun bó, ama Galiyón ña lí tǎnge' tú.

Pól liebe' Antiyók ya du bó

¹⁸ Pól biε ki tien' Korεnt ya du ni ki wuáke'. U cǎbe' binib bá teke' *Yesu ki jin' nnó, né wǎn nin Prisil nin Akilas bure' bε rí tí kǎ buñεciεnbu Sankre ya du ni. U kuo' u'yur wun ni né u lá pǎon' lipuonl lá nnó bo. Bi kǎn' buñεciεnbu u ya du ni né ki cubn' Siri ya tinfεnm bó.

¹⁹ Bi tí baa' Efes ya du ni né Pól dáan' u'tǎntǎknlieb, ki jon' *Sufmbε ya taanl ya duku ni bi tí tókeh tigbεr.

²⁰ Bi gbáan' wá wá rí tien bi'saan iwenkáanke, né wa tuo',

²¹ ki cǎbe' bε, ki tóke' bε ki ye Uwien tuo' la, u tí li liebe ní bi'saan uyo uba. Né ki kǎn' buñεciεnbu ki siere' Efes ya du ni, ki bure'

²² ki tí baa Sesare ya du ni. U tí baa' ma nnó né ki don' Yerusalēm bó, ki fuonde' *Krisito ya taanl yaab, né ki ñen' ni'bo ki cǎn' Antiyók ya du bó.

²³ U tien' iwenkáanke Antiyók ya du ni, né ki tí bure'. U joh ma nnó né ki ñen' Galasi nin Friji ya tinfεnm ni, ki faake' binib bá teke' *Yesu ki jin' nnó ya tekjim.

Apolos jon' Efes nin Korεnt ya du ni

²⁴ Uje uba baa' Efes ya du ni, ki yé Suf, bi yih wá Apolos. Bi maa' wá Aleksandri ya du ni né. U yé unil wá freh ki lienh né, ki ben tigbεr tá kele' *Uwien ya gbǎnku ni nnó mǎnmǎnm.

²⁵ Bi lá wákn' wá u li paan ma bo Yonbdaan ya sεn bo. U'yεnm pε *Yesu ya gbεr bo cǎn, né u tókeh tú binib, ki wáknh bε tú te ma bo mǎnmǎnm. Ama u ben San lá siih binib Uwien ya ñunm ma bo nnó baba né.

²⁶ Apolos kòn' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, ki cin' ki tɔkeh binib *Yesu ya gbɛr nin lifɛl. Prisil nin Akilas cenge' u'gbɛr ki gben', nɛ ki taa' wɔ ki jon' bi'den, ki tɛ tɔrɛ' ki tɔke' wɔ Uwien ya sɛn ya gbɛr mɔnmɔnm.

²⁷ Apolos yɛ wɔ n̄ jo Akayi ya tɛnfɛnm bɔ ma nnɔ nɛ binib bɔ teke' *Yesu ki jin' nnɔ saake' u'gbɛnɛnt, ki kɛlɛ' kugbɔnku ki de' wɔ wɔ n̄ tɛ de bi'tɔb bɔ tɛ ni'bɔ nnɔ bɛ n̄ teke wɔ kucɛnku mɔnmɔnm. U tɛ baa' ni'bɔ nɛ ki tore' binib bɔ teke' *Yesu ki jin' Uwien ya juokm bo nnɔ n̄ yɛbɛ.

²⁸ Kimɛ u lienh ki jinh *Sufmbɛ binib kɛ ya nun bɔ nɛ, nɛ ki n̄likeh n̄ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ bo, ki wɔngɛh ki tɛh *Yesu yɛ Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ.

19

Pɔl tɛ Efɛs ya du ni

¹ Apolos laan biɛ ki tɛ Korɛnt ya du ni u yɔ wɔ nnɔ, nɛ Pɔl n̄ɛn' ijuɔn ya du bɔ, ki baa' Efɛs ya du ni, nɛ ki laa' binib bɔ teke' *Yesu ki jin' nnɔ ya biba len,

² ki niirɛ' bɛ ki yɛ: «Ni tɛ teke' *Yesu ki jin' ma nɔ, *Mifuoŋaannm jiiɛ' ni'bo n̄ɔɔ?» Nɛ bi yɛ: «Tinbi n̄a laan lɛ cii' nil len' ki yɛ *Mifuoŋaannm tɛ mɔnmɔnm.»

³ Nɛ Pɔl niirɛ' bɛ ki yɛ: «Bi s̄ii' nɛ Uwien ya n̄unsii u lɛ ba?» Nɛ bi jiiin' wɔ ki yɛ: «Bi s̄ii' tɛ San l̄a s̄iih binib Uwien ya n̄unsii wɔ nnɔ nɛ.»

⁴ Nɛ Pɔl tɔke' bɛ ki yɛ: «San l̄a s̄iih binib Uwien ya n̄unm mitetɛm ya lɛbrm bo nɛ, nɛ ki tɔkeh bɛ ki tɛh bɛ n̄ teke wɔ li paan u'puoli bɔ n̄i nnɔ ki jɛ. Ni'tingi si: bɛ n̄ teke' *Yesu ki jɛ.»

⁵ Bi cii' Pɔl len' n̄a nnɔ, nɛ ki cɛrɛ' u s̄ii' bɛ Uwien ya n̄unm Yonbdaan *Yesu ya yɛl bo.

⁶ Pɔl taa' u'nnɔ ki paan' bi'bo, nɛ *Mifuoŋaannm jiiɛ' n̄i bi'bo, nɛ bi lienh milɛncɛnm, ki sɔknɛh Uwien ya n̄ɔbɔn.

⁷ Binib nnɔ kɛ l̄a li baa piik nin bile.

⁸ Pɔl l̄a joh *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, ki tɛ baa' in̄maale ita nɛ, ki lienh nin binib ka fɛngɛ, ki tɔkeh bɛ Uwien ya bɛl ya gbɛr, ki n̄iknɛh ki sureh bɛ bɛ n̄i tuo u tɔkeh tigbɛr t̄a nnɔ.

⁹ Ama bi'ni biba ya yul faa, ba tuo' ki teke' tigbɛr nnɔ, nɛ ki sɛrɛh binib bɔ teke' *Yesu ki jin' ki pɛ u'sɛn bo nnɔ linigol ya nun bɔ. Nɛn bo nɛ Pɔl siɛrɛ' ki d̄aan' bɛ, ki taa' bɔ teke' Yesu ki jin' nnɔ, ki jon' Tiranus ya kɛraduku bɔ ki tɛ wɔkn̄h bɛ idaan kɛ.

¹⁰ U tien' nnɔ ki tɛ dukn' ibin ile nɛ. Nɛn bo nɛ Asi ya tɛnfɛnm ya nib, bɔ yɛ *Sufmbɛ nin b̄a n̄a yɛ *Sufmbɛ kɛ cii' Yonbdaan ya gbɛr.

Sikefa ya bijieb ya gbɛr

¹¹ Uwien cɛrɛ' Pɔl tɛh miyɔkm ya bonciɛnt cɛɛn,

¹² haali bi tɛ taah mupapaajɛmu nin tikpɛlɛr t̄a kɛ mɛ' Pɔl nnɔ mɔnmɔnm ki tɛ paakeh bi'wienb bo nin isɛnpol n̄aake binib bɔ bo, nɛ bi faakrɛh i ya t̄aan bo.

¹³ *Sufmbɛ biba m̄a l̄a tɛ ki cuonh ni'kɛ saan ki n̄uɔh isɛnpol binib saan. Bi yɛ bɛ n̄i taa Yonbdaan *Yesu ya yɛl, ki li n̄uɔh isɛnpol binib saan, nɛ ki lienh ki tɛh: «*Yesu wɔ Pɔl tɔkeh binib u'gbɛr nnɔ ya yɛl bo, siɛrɛ mɛn.»

¹⁴ Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn uba nɛ l̄a tɛ ki n̄mɔbɛ bijieb bilole, ki yɛ Suf, bi yih wɔ Sikefa. Bɛn nɛ l̄a cuonh ki tɛh nnɔ.

¹⁵ Nɛ usɛnpol cɛrɛ' uɛ wɔ u n̄aake wɔ nnɔ tɔke' bɛ ki yɛ: «N bɛn Yesu, ki bɛn Pɔl yɛ udaan wɔ. Ninbi lɛ? Ni'mɔ yɛ n̄mɛmbɛ nɛ?»

¹⁶ Nɛ ki fii' ki ciin' bɛ, ki faake' nin bi'kɛ ki jɛndɛ' bɛ ki gbien', ki bunbunge' bɛ. Nɛ bi'kɛ sɛn' ki n̄ɛn' u'dɛn in̄il.

¹⁷ Efɛs ya nib, bɔ yɛ *Sufmbɛ nin b̄a n̄a yɛ *Sufmbɛ kɛ cii' tigbɛr nnɔ, bujɛwaanbu cuo' bi'kɛ; nɛ bi kp̄iɛkɛ' Yonbdaan Yesu.

¹⁸ Linigol là teke' *Yesu ki jin' nno ya biba bàareh ki lá tókeh binib ya nun bó bi lá teh ná na mán nin bi lá teh ináke ma bo.

¹⁹ Bà lá teh ináke nno ya biba tukeh bi' nók gbónt ní ki lá taakeh ki cokndeh, ki sienh binib ké ya nun bó. Bi bú' tigbónt nno ya daaku, ki laa' ní te tilikur itur pijun né.

²⁰ Nno né Yonbdaan ya tuóm bo, u'gber yere' ní'ké saan ki nmóbe mituóm.

Kukpiinku kpi' Efes ya du ni

²¹ Ni ya puoli bó né Pól maale' ki ye u li ñé Maseduónn nin Akayi ya tinfenm bó né ki jo Yerusaleṁ. Né ki ye: «N tí baa' ní' bó lá, n li jo Erom ya du bó m.»

²² Nén saan né u gènde' bà toreh wó nno ya bile, bi yih uba Timote, ki yih utó Erat, ki sòn' bε Maseduónn ya tinfenm bó. Né wón juore' Asi ya tinfenm ni ki tien' iwenkáanke.

²³ U ya yo né kukpiinku kpi' Efes ya du ni Yonbdaan ya sɛn bo ki bre cɛɛn.

²⁴ Ujε uba lá te udu nno ni, bi yih wó Demetriyus. U taah ilike ya kur né ki teh muduwawaam múa naan tɛn ubul *Atemis ya duku, ki kuóreh binib bo. Lituonl nno bo bitonsónb lénh kpele cɛɛn né.

²⁵ Demetriyus taan' binib bà ké sònḥ lituonl nno nin binib bà mɔ sònḥ li ya tuonbol, né ki tóke' bε ki ye: «N'jotiebε, ni bɛn ki ye ti fuobe lituonl lá bo sɔ-a!

²⁶ Ama Pól wón lienḥ ki teh, ibule ḡa yé bonn, binib né mɛḥ yí. U sure' binib bà bi tuo' u' nḡbu bó yεbe. Na yé niε saan Efes ni baba, Asi ya tinfenm ké ni né. Ninbi mánón cii', ki sekn' ki laa' mɔ.

²⁷ U teh nno lá, na yé tí' tuonl baba né li saa. Ubucien *Atemis mɔ ya duku li juore fɛnm né. Atemis wá, Asi ya tinfenm ya nib nin unɛndun ya nib ké pukeḥ wó nno, mɔ ḡa ji li nmóbe kpieke.»

²⁸ Binib nno cii' nno ma nno né bi' benku ni ben' ki gbien' né bi wuureh ki teh: «Efes yaab ya bul *Atemis yé ubucien né.»

²⁹ Nén saan né udu nno ya nib ké kpre', ki tóke ligol ki joh udu nno ya nib taakeḥ ná saan nno, né ki cuo' Pól ya tóntóknlieb bile usɛn ní. Bi yih uba Gayus, ki yih utó Aristak. Bi yé Maseduónn ya tinfenm ya nib né.

³⁰ Pól yíε wó ní jo linigol nno saan, né binib bà teke' *Yesu ki jin' nno pien' wó.

³¹ Mitinfenm nno ya cienb bà yé Pól ya jotieb nno mɔ sòn' ki tóke' wó ki ye u lá jo linigol nno taan' ná saan nno.

³² U ya yo né linigol nno nmóbe kuwaaku ki gbien', ka ji bɛn ná bó si ná bó. Biba wuureh ki lienḥ tuba, bi' táb mɔ wuureh ki lienḥ tutɔr. Bi' ni biba ḡa ji lá bɛn ná cère' bi taan' ní' saan mánón.

³³ *Sufmbε bà te ní' saan nno gènde' ujε uba ki lien' usɛn, bi yih wó Aleksand. Linigol nno ni biba tóke' wó tigber nno ya tingi, né u yuon' unuó ki wuon' ki ye u yíε wó ní tóke linigol nno tigber nno ya tingi né.

³⁴ Ama linigol nno bɛnde' ki ye u yé Suf ma nno, né bi taakeh ki wuureh ki tí baa' tɛn tikur tule ki teh: «Efes yaab ya bul Atemis yé ubucien né.»

³⁵ Udu nno ya kɛraci cère' linigol nno nmile', né u len' ki ye: «Efes yaabε, unil ké bɛn ki ye ninbi Efes yaab né gu ubucien Atemis ya duku, ki bɛn ki ye u' nɛnnɛnku ñɛn' kutaaku bo né ki jiire' ní.

³⁶ Uba ḡa ní fre kí niε kí ye ta te. Nén bo, ni bi li duón ní' yɛnm né, ki lá tien níba ka maale'.

³⁷ Kimε ninbi né tuke' bijeb biε nɔ ki baa' niε saan. Ba saa' níba ubul ya duku ní, ka suke' tí' bule mɔ.

³⁸ Demetriyus nin u' tonsónb nmóbe tigber nin unil lá, tibuur ya búol te, bà buḥ tibuur mɔ te, bε ní jo nɛn bó kí tí len.

³⁹ Ni tí ñmábe tìgbet̃ar ki pukn' la, bi li tũore tũ udu ya taancienl là ñendeh *yiko nño ni ñe.

⁴⁰ Ta ben la, dinno ya taanl lie bo, ti'du ya cienb li biin t̃e kí ye ti nuunh tí kpiin udu ñe; kime ta ñmábe ti li ñi ná bo kí t̃ake ná c̃ere' ti taan'. » U len' nño ki gben', ñe ki c̃ere' bi'k̃e siere'.

20

P̃ol jon' Maseduann nin Gres ya du ni

¹ Kukpiinku nño ya waaku tí ñmile' ma nño, ñe P̃ol c̃ere' binib bà teke' *Yesu ki jin' nño taan' u'saan, ñe u saake' bi'gbeñent, ki c̃ebe' b̃e ki bure' Maseduann ya tinfenm bó.

² U ñeh idu ya t̃e mitinfenm nño ni, ki t̃akeh binib bà teke' *Yesu ki jin' nño tìgber tũ ỹebe ki saakreh bi'gbeñent, ki tí baa' Gres ya du ni,

³ ki tien' len iñmaale ita. U là benh w̃o ñ k̃o buñercienbu uyo w̃a kí jo Siri ya tinfenm bó nño ñe ki cii' *Sufm̃be kpaan' u'bo iỹe b̃e ñ tien w̃o ná bre, ñe u ye u li liebe' kí ñe Maseduann ya tinfenm bó ñe.

⁴ Ñe binib biba p̃iere' w̃o. Bà p̃iere' w̃o nño ya yel si: Sopater, u yé Bere ya du ya nil ñe, ki yé Pirus ya bije nin Aristak nin Sekundus, bi yé Tesalonik ya du ya nib ñe nin Gayus, u yé Debe ya du ya nil ñe nin Ticik nin Trofim, bi yé Asi ya tinfenm ya nib ñe nin Timote.

⁵ Binib bugben liere' usen ki jon' Trowas ya du ni ki tí gu t̃e*.

⁶ Tinbi w̃on, kp̃oño w̃a ña ñmábe ñake ya *nacenku g̃ebre' ñe ki yaan ti k̃on' buñercienbu Filip ya du ni. Ti tí tu' b̃e Trowas ya du ni wieñjun daali ñe, ki tien' len iwien ilole.

P̃ol te Trowas ya du ni

⁷ *Saba ya daali ya tajuoku ñe ti taan' tí ji Yonbdaan ya jier, ñe P̃ol cin' ki t̃akeh binib Uwien ya gber. Ní faa' la, u li bure ma nño ñe u t̃ake' b̃e tũ ki tí baa' kuyoku ya siik.

⁸ Ti taan' lidut̃at̃ual liba ya paaki ya duku ni ñe. Ifr ỹebe kuduku nño ni.

⁹ Unacenfaan uba k̃e lidut̃at̃ual nño ya dutaaku ya dubonl bo, bi yih w̃o Etikus. P̃ol t̃ake' tìgber ki wuake' ma nño ñe migũanñ ñ̃nde' unacenfaan nño u gũon' ki gbok̃re', ñe ki cere' ki lu' tingi. Bi jiire' b̃e ñ fin w̃o ki laa' u kpo'-a!

¹⁰ Nen saan ñe P̃ol jiire' ki bũon' ki yuure' w̃o, ñe ki t̃ake' b̃e ki ye: «Cuo men ni'ba, wa kpo'.»

¹¹ P̃ol liebe' ki don' kuduku nño ya paaki ñe ki gbiire' Yonbdaan ya jier bi jin', ñe u tí t̃ake' b̃e tìgber ki wuake'. Ní tí tuo mifaam, ñe u bure'.

¹² Bi tuke' unacenfaan nño ní u fuobe ñe unil k̃e ya ỹenm duon'.

P̃ol ñen' Trowas ki jon' Mile

¹³ Tinbi k̃on' buñercienbu, ki liere' usen ki bure' As̃os ya du bó. P̃ol ye ti li taa w̃o buñercienbu ni nen bó ñe, kime u là ỹie w̃o ñ cuon ñe kí jo ni'bo.

¹⁴ U tí tu' t̃e As̃os ni, ñe ti taa' w̃o buñercienbu nño ni ti bure' Mitilenn ya du bó.

¹⁵ Ti siere' ni'saan ki bure', ní ñm̃oñm̃obe ki tí faa' ki laa' ti gaake Kiyo ya dekl ñe. Kutaaku faa' ñe ti baa' lidekt̃al saan, bi yih l̃e Sam̃os, kutaaku tí liebe' ki faa' ñe ti baa' Mile ya du ni.

¹⁶ Kime P̃ol ña ỹie w̃o ñ wuake Asi ya tinfenm ni ñe ki l̃oke' Efes ya du. U là benh w̃o ñ baa Yerusalem tonm ñe, ki maaleh ní tuo' la, w̃o ñ baa len *Pantekot ya nacenku ya daali.

* 20:5 Liike 16:10.

Pəl cèbe' Kristo ya taanl là te Efes ni nnə ya ciənb

17 Pəl te Milē ya du ni, nē ki sən' ki yin' *Kristo ya taanl ya ciənb bà te Efes ya du ni nnə.

18 Bi baa' u'saan uyo wà nnə, nē u tōke' bē ki ye: «Kí nē lidaali là n'taal tē Asi ya tinfenm ni nnə, ninbi nē bēn n là fuobe nin nē idaan kē ma bo.

19 N jii' n'ba tingi nē ki sən' Yonbdaan ya tuonl nin tinunsiir, ki jin' ijend, kimē *Sufmbē biba là kpaan' iye bē rí li teh nni nà bre nē.

20 N tōke' nē *Yesu ya gber binib taakeh nà saan nin ni'den ka bōle' nē tigber tà kē li tore nē.

21 N tōke' *Sufmbē nin bà nā yé *Sufmbē ki ye bē rí lēbre bi'tetem kí paan Uwien ya sən bo, kí teke Yonbdaan *Yesu kí ji.

22 Fēnfēnnə min nē te usen ni kí joh Yerusalem nə. *Uwien ya Fuoñaanm nē wəbn' nni rí jo. Ma bēn nà li tī tu nni ni'bó.

23 Ama n nín bēn ki ye *Mifuoñaanm tōkeh nni idu kē ni kí teh bi li tī lōle nni ni'bó, kí jēnde nni ma.

24 Ama min nā nín tōgeh n'miel tēn lēn nē yé n'bo nibonmōnn. N yíe rí sən kí tī baa' n'tuonl ya biēn nē. N yíe rí tien Yonbdaan *Yesu ye rí tien nà nnə nē. Nēn si: rí tōke binib Uwien ya juokm ya gbemənmənt.

25 «N là cuonh kí tōkeh ninbi bà kē Uwien ya bēl ya gber nnə, n bēn ki ye na ji li lē nni.

26 Nēn bo nē n tōkeh nē dinno wuə kí teh ni'ni wà kē kpo' kí juore' fēnfēnm la, na nēn' min,

27 kimē n tōke' nē Uwien yíe nà kē, ka bōle' nē niba.

28 Li njuuke mēn ni'ba mənəmən, kí li njuuke binib bà *Mifuoñaanm guun' nē bē nnə mə mənəmən. Li likeh bē mēn. Bi yé Uwien ya taanl nē. U taa' u'Bijē ya sēm nē kí dē' lē.

29 N bēn ki ye n bure' la, binib li kə ni'ni, kí li bre tēn ikēr, kí li nuunh bē rí bere litaanl nnə, kí tien li'nib nà bre ka rí ləkre uba mənən.

30 Bitonnendēb li nē ninbi mənən ni kí lere binib bà teke' *Yesu kí jin' nnə bē rí wíe u'sen kí paan bēn bo.

31 Nēn bo, la gəh mēn, kí li tien kí ye ibin ita sə n gbiereh ni'ni wà kē nin tinunsiir nē nōnku nin wien ni.

32 «Fēnfēnnə n taa' nē kí njukn' Uwien; kí tōkeh nē kí teh ní tiere Uwien ya juokm ya gber bó. Tigber nnə nmoəbe mituəm, kí li cēre ní li faa mitekjim ni, kí li de nē lifaal là u bonde' lē kí ble' binib bà kē yé u'yaab nnə.

33 N là te ni'saan ma nnə, ma binbe' uba ya likbu kí niireh nin u'wəngolkaar.

34 Ninbi mənən bēn ki ye n ya nōje bo nē min nin n'təntəknlieb là fuobe.

35 N tuu kí sənhi kí wəngēh nē kí teh ni'mə rí li sənhi nin inunmōn nō kí li toreh bijiiib, kí li tien Yonbdaan *Yesu mənən là lēn' liñəbonl là kí ye: «Wà diēnh ya yēnm sōnge kí cēn' wà teknh nnə.» »

36 Pəl lēn' kí tī gben', nē wən nin bēn kē gbaan' nē u kàare'.

37 Nēn saan nē bi'kē cin' kí muəh kí joh kí tī ləkndeh Pəl.

38 Bi'yēnm tūəre' kí saa' u lēn' liñəbonl là kí ye ba ji li lē wə nnə bo nē, nē kí piere' wə, wə rí tī kə buñercienbu.

21

Pəl doh Yerusalem bó

1 Ti cèbe' bē ma nnə nē kí kən' buñercienbu, kí bure' kí cubn' kí tī baa' Kəs ya dekl; wienle daali nē ti baa' Lod ya dekl, kí nēn' nēn saan kí bure' Patara ya du bó.

² Ti laa' ni'saan buñercienbu buba bù fih bù ní bure Fenisi ya tinfenm bó, ne ti kón' bù ki bure'.

³ Ti jojoh ki tí likeh Ciip ya dekl tí'nun bó, ne ki ñmieke' lè unógen bó, ki cubn' Siri ya tinfenm bó, ki tí baa' Tir ya du ni. Bi li ñen ituk buñercienbu nnó ni nen saan ne.

⁴ Ti laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' udu nnó ni, ne ki tien' bi'saan iwien ilole. *Mifuoñaanm cère' bi' take' Pól ki ye u la duo Yerusalem bó.

⁵ Iwien ilole nnó gèbre' ma nnó, ne ti liebe' ki bure'. Ti joh tí kó buñercienbu, ne ben nin bi'puob nin bi'bumu ke pìere' te ki ñen' udu nnó ni. Ti'ke gbaan' mifuncienm nnó ya gbaal, ki kàare',

⁶ ne ti cèbe' tób, ti kón' buñerbu nnó, ne ben liebe' ki kun'.

⁷ Ti kón' buñercienbu miforkaam Tir ya du ni ne ki tí baa' Tolemays ya du ni. Ti jon' ki fuonde' binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te ni'saan nnó, ne ki tien' bi'saan uwien uba.

⁸ Kutaaku faa' ne ti tí liebe' ki bure' ki tí baa' Sesare ya du ni, ki jon' ki tí te Filip wà tókeh *Yesu ya gbemánmánt nnó den. U yé bi là gènde' jeb bilole* bà nnó ya uba ne.

⁹ U là ñmóbe bisieb binan ne ba ben jeb, ki sòkndeh Uwien ya ñáon.

¹⁰ Ti tien' ni'saan iwenkáanke, ne *Uwien ya ñáonsòknl uba ñen' Sude ya tinfenm bó ki baa' ní bi yih wó Agabus.

¹¹ U tu' te ni'saan ne ki teke' Pól ya ningbenl, ki lóle' wón Agabus ya táan nin u'nuó, ki len' ki ye *Mifuoñaanm ye ma sò: «Udaan wà si liningbenl lie nnó *Sufmbé li tí lóle wó nnó ne Yerusalem ni, kí taa wó kí ñukn bà ña yé *Sufmbé.»

¹² Ti cii' nnó ma nnó ne tinbi nin binib bà te ni'saan nnó gbáan' Pól ki ye u la duo Yerusalem bó.

¹³ Ne Pól ye: «Ni teh be nò, ki mómúh ki saah n'yénm-i? Min bonde' ki gben' ne. Bi li tí lóle nni bíi bi lí tí ku nni Yerusalem ní Yonbdaan *Yesu bo mánan la, n lí lí jo ne.»

¹⁴ Wa tuo' tí'yaam ma nnó ne ti daan' wó, ki ye: «Yonbdaan ní tien u yíe ma.»

¹⁵ Ti tien' ni'saan iwenkáanke yà nnó gèbre', ne ti bonde' ki tí gben' ki don' Yerusalem bó.

¹⁶ Binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Sesare ya du ni nnó ya biba mó pìere' te. Bi tuke' te ki jon' uje uba den tí tí gón', bi yih wó Minasón, u yé Ciip ya nil ne, ki pe Yesu ya sèn bó ní wuáke'.

Pól baa' Yerusalem ni ki jon' Saak den

¹⁷ Tó, ti baa' Yerusalem ni ma nnó ne binib bà teke' *Yesu ki jin' nnó teke' te nin uyensonge.

¹⁸ Kutaaku faa' ne tinbi nin Pól jon' Saak den ki tí fuonde' wó. *Kristo ya taanl ya cienb ke mó là taan' ni'saan.

¹⁹ Pól fuonde' be ki tí gben', ne ki tóke' be ni'ke dokdoki kí ñe u'tuonl bo Uwien tien' ná bà ña yé *Sufmbé ya siik ni.

²⁰ Bi cii' Pól len' ná nnó, ne bi pèke' Uwien, ki tóke' wó ki ye: «Tí'ninje, a laa'-aa! *Sufmbé itur itur ne teke' *Yesu ki jin', ne bi'ke ya nun mán be ní li boh Moyis ya yiko ne.

²¹ Bi cii' bi ye a wóknh *Sufmbé bà ke te inibotó ya du ni nnó ki teh bi la jí ní li pé Moyis ya yiko bo, ki la jí ní li jeh bi'bumu ya pun, ki la jí ní li pé bi'yaajebok bo.

²² Ti li tien mila? Bi lí lí cii a'baam bó ne.

²³ Tó, á tien tí lí tóke ñe ná nò. Bijeb binan biba te tí'ni, ki là pùon' lipuonl;

* 21:8 Liike 6:5.

²⁴ taa be ní jo Uwien ya duku ni, kí tí tien tìjòknt ya ñenm ya tuòrl, á pè bi lí tí taa tìbont tá kí tien lituòrl nnò bo, ɲò be ní kuo bi' yur. A tien' nnò la, binib ké lí bende kí ye bi lienh tá a'bo nnò ta te, kí bende kí ye a'mò pè Moyis ya yiko bo ne.

²⁵ Binib bà ɲa yé *Sufmbé ki teke' *Yesu ki jin' nnò, ben wòn, tí là maale' ki ye ní mòn tí kele kugbònkú nɛ kí tòke be kí ye bí là ɲmònɲ tòtuòrnònt, kí là ɲmònɲ wènkpil, kí là jinh sèm, kí là teh naɲmaal.»

²⁶ Kutaaku tí faa' nɛ Pól taa' bijeb nnò, wòn nin ben tí taan' kí cin' kí teh tìjòknt ya ñenm ya tuòrl nnò. Nɛ u kòn' Uwien ya duku ya luo bo, kí tòke' utòtuòrké lidaali là bi lí tien lituòrl nnò kí gben ɲò wà ké ní de Uwien u'pum.

Bi cuo' Pól Uwien ya duku ya luo bo

²⁷ Tò, bi lí tien lituòrl nnò kí tí dukn iwien ilole nɛ. Iwien nnò tí benh yí ní gben, nɛ *Sufmbé bà ñen' Asi ya tinfenm bó ní nnò laa' Pól Uwien ya duku ya luo bo, kí cèrè' linigol kpɛrè' Pól bo, nɛ kí cuo' wò,

²⁸ kí wuureh kí teh: «Israyel yaabe, là tuo mèn, uje wà sò cuonh ní'ké saan, kí wòknh binib ké miwòknm mà saah tinbi *Sufmbé nin Moyis ya yiko nin Uwien ya duku. U tuke' binib bà ɲa yé *Sufmbé mònɲ, kí kòn' Uwien ya duku ní, kí kuòn' kù tìjòknt.»

²⁹ Kímé bi là laa' Pól nin Trofim, wà yé Efes ya du ya nil nnò tòke udu ní ma nnò nɛ bi maale' kí ye Pól taa' wò kí kòn' Uwien ya duku ní nɛ.

³⁰ Kukpiinku kpi' udu ní ní'ké saan, nɛ udu nnò ya nib sèn' kí taan' ní, kí cuo' Pól, kí dèrè' wò kí ñen' Uwien ya duku ní, nɛ kí pòk kí plín' inaɲuòn.

³¹ Uyo wà bi nuunh be ní ku Pól nnò, nɛ Erom ya Sojambe ya cièn cii' bi ye: «Yerusalem ké kpi' ɲò.»

³² I ya taan bo, nɛ ucièn nnò taa' Sojambe nin sojambe kobk ya cièn biba, kí tiinh kí joh linigol nnò saan. Bi laa' Sojambe nnò nin bi'cièn ma nnò, nɛ bi dàan' ka jí ñih Pól.

³³ Nèn saan nɛ sojambe ya cièn nnò cuon' kí nekn' Pól, kí cuo' wò, kí tòke' u'sojambe kí ye be ní taa tikudòkr tule kí lòle wò, nɛ kí niire' Pól yé udaan wà nin u tien' bà.

³⁴ Ama linigol nnò ní, biba wuureh kí lienh tuba, nɛ bitòb mò wuureh kí lienh tutòr. Kuwaaku nnò bo nɛ sojambe ya cièn nnò ɲa frè' kí bende' nà tien', nɛ kí tòke' u'sojambe kí ye be ní taa Pól kí jo bi' tonsònduku saan.

³⁵ Bi tuke wò kí joh kí tí baa' kuduku nnò ya naɲòkòkòl saan, nɛ sojambe tí gben' kí yuure' wò paaki, kímé linigol nnò ɲmòbe kinunbònk nɛ.

³⁶ Udu nnò ya nib ké pè puoli nɛ kí wuureh kí teh: «Ku wò mèn! Ku wò mèn!»

Pól len' wò ní fie u'ba Sufmbé saan

³⁷ Bi ye be ní kuòn Pól kuduku nnò ní uyo wà nnò nɛ u niire' sojambe ya cièn nnò Grèkmbé ya lenm ní ki ye: «A lí tuo kí cèbe nni ní tòke ɲé líɲòbònl liba-aa?» Nɛ ucièn nnò niire' wò kí ye: «A ciìh Grèkmbé ya lenm nɛ-ɛɛ?»

³⁸ Nèn mèn là, sin ɲa ní Esipt ya jɛ wà cèrè' linigol yìe' tí' du ya cièn ya ñòbu bó idèn yìe nò kí tuke' binikub itur inan kí jon' kupenpelku ní nnò-a?»

³⁹ Nɛ Pól ye: «Min yé Suf nɛ, kí maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfenm ní, u'yel kpèrè' nnò ní, kí yé len ya nil. A tuo' là, á cèbe nni ní len nin linigol líe nò.»

⁴⁰ U cèbe' Pól kí ye wò ní len, nɛ Pól sere' linaɲòkòkòl nnò bo, kí yuon' unuò kí ye be ní ɲmile, bí ɲmile' cim, nɛ u len' be *Sufmbé ya lenm ní kí ye:

22

¹ «N'baambe nin n'niñjiebe, cenge mèn fɛnfɛnnò n lí tòke nɛ tigber tá kí fie n'ba nò.»

² Bi cii' u lienh bi ya lenm ma nnò, nɛ bi tùɔrɛ' ki ɲmile' cim.

Nɛn saan nɛ Pɔl yɛ:

³ «N yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfɛnm ni nnò ni. Ama bi wube' nni udu wà ni sɔ. Gamaliel nɛ là wɔkn' nni ti'yaajɛb ya yiko ya bom mɔnmɔnm. Nɛ n'nun là mɔn Uwien ya tuonl bo, tɛn ni'kɛ ya nun mɔn ma li'bo fɛnfɛnnò wuɔ nɔ.

⁴ N là jèndɛh binib bà pɛ *Yesu ya sɛn bo nɛ haali bi ti kpuokeh, ki coh bijɛb nin bipiib, ki lùoh bɛ tikudɔkr, ki ti pɛkndɛh.

⁵ Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn nin *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab li frɛ kɪ tɔkɛ nɛ kɪ yɛ n len' nà nɔ nɪ yé imɔn nɛ. Bi là kɛlɛ' tigbɔnt mɔnmɔn ki dɛ' nni rɪ tɪ dɛ *Sufmbɛ bà tɛ Damas ya du nɪ nnò, bɛ rɪ cɛbɛ nni rɪ cuo binib bà tɛkɛ' *Yesu ki jin' ki tɛ ni'bo nnò, kɪ lɔlɛ bɛ tikudɔkr kɪ taa bɛ kɪ baa Yerusalem ni, kɪ lá dɛrɛ bi'tub.»

Pɔl tɔkɛ' bɛ u tɛkɛ' Yesu ki jin' ma bo

(Itùon 9:1-19; 26:12-18)

⁶ «N là joh ki ti nɛkn' Damas ya du, kuwensiiku ya yo, nɛ kuwenwenciɛnku kuba ci' ki nɛn' paaki bó ní, ki wɛndɛ' ki yilɛ' n'bo.

⁷ N lu' tingi nɪ, nɛ ki cii' uniekɛ uba bó u tɛh: «Sɔl, Sɔl, bɛ tɛn' a jèndɛh nni?»

⁸ Nɛ n niirɛ' ki yɛ: «Yonbdaan, a yé u lɛ daan nɛ?» Nɛ u jiin' nni ki yɛ: «Min Nasarɛt ya *Yesu nɛ, a jèndɛh min nɛ.»

⁹ Min nin bà là tɛ nnò laa' kuwenwenku nnò ama ba cii' wà lienh nni nnò ya niɛkɛ bó.

¹⁰ Nɛ n ti niirɛ' ki yɛ: «Yonbdaan, n li tɛn mila?» Nɛ u jiin' nni ki yɛ: «Fii kɪ jo Damas ya du nɪ, bi li tɪ tɔkɛ ɲɛ a li tɛn nà kɛ.»

¹¹ Kuwenwenku nnò wɛndɛ' n'nun ni ma nnò, ma ji lɛnh, nɛ min nin bà tɔkɛ nnò cuo' n'nuo ki dɛh n ti baa' Damas ya du nɪ.

¹² «Ujɛ uba là tɛ lɛn, bi yih wɔ Ananiyas. U pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm, ki boh Moyis ya yiko nɛ *Sufmbɛ bà kɛ kɔ Damas ni nnò pɛkɛh wɔ.

¹³ U baa' ki sɛrɛ' n'saan nɛ kɛ tɔkɛ' nni ki yɛ: «N'ninɛ Sɔl, likrɛ.» Nɛ n pɔk ki likrɛ' i ya taan bo ki laa' wɔ.

¹⁴ Nɛ u tɔkɛ' nni ki yɛ: «Ti'yaajɛb ya Wien juo' ki gèndɛ' ɲɛ, á bɛndɛ u'yíɛm, kɪ lɛ *Yesu ugbɛmɔndaan, kɪ cii' u'niɛkɛ bó.

¹⁵ Kimɛ a li yé u'mònkunl nɛ binib kɛ ya nun bó, kɪ tɔkɛ bɛ a laa' nà nin a cii' nà.

¹⁶ Ji la taandɛ, fii kɪ cɛrɛ bɛ rɪ sɪi ɲɛ Uwien ya nɔnm, á tɛ u'yɛl wɔ rɪ fɛrɛ ɲɛ a'biɛrɛ.»

¹⁷ «Ni ya puoli bó nɛ n liɛbɛ' Yerusalem. Lidaali liba nɛ n tɛ Uwien ya duku ni ki káarɛh nɛ nɪ tɛn' nni tidɛknt yaam,

¹⁸ n laa' Yonbdaan nɛ u tɔkɛ' nni ki yɛ: «Fii kɪ nɛ Yerusalem ni tonm, kɛ lɛn ya nib ɲa rɪ tɛkɛ a li tɔkɛ bɛ n'gɛr tã nnò.»

¹⁹ Nɛ n jiin' wɔ ki yɛ: «Yonbdaan, bi bɛn ki yɛ min nɛ là joh *Sufmbɛ ya taan ya dur nɪ, ki coh binib bà tɛkɛ' ɲɛ ki jin' nnò, kɪ ti pɛkndɛh, kɪ jèndɛh bɛ ki gbiekɛh.

²⁰ Bi là kuuleh a'mònkunl Etienn uyo wà nnò, min mɔnmɔn là tɛ ni'saan, ki tuo' ki yɛ nɪ mɔn, nɛ ki gu binib bà kuuleh wɔ nnò ya wɛngolkaar.»

²¹ Nɛ u tɔkɛ' nni ki yɛ: «Li joh, kɛmɛ n li sɔn ɲɛ nà bó fɔkɛ, bà ɲa yé *Sufmbɛ nnò saan.» »

Ba kaabɛ' ki nɪ' Pɔl kɛmɛ u yé Erom yɔ nɛ

²² Linigol nnò cɛngɛ' Pɔl bó kɪ ti baa' uyo wà u yɛ Yonbdaan yɛ wɔ rɪ jo bà ɲa yé *Sufmbɛ saan nnò, nɛ ki cin' ki wuureh ki tɛh: «Gben mɛn unil wuɔ ya gɛr kitink bo, kɛmɛ na kpɛ wɔ rɪ li fuobɛ.»

²³ Nε ki tũ̀reh ki wuureh, ki goreh bi'liergbenkt ki wiẽnh, ki yiih titent ki plẽh paaki ki teh kutengunku.

²⁴ Nε Sojambe ya cien nno take' u'sojambe ki ye be ri taa Pol ki kuon bi'duku ni, ki ri wɔ inalẽbe, ki wɔbn wɔ wɔ ri take u tien' bɔ nɔ bi wuureh u'bo nɔ nno.

²⁵ Bi lɔle' Pol, be ri ri wɔ inalẽbe uyo wɔ nno, nε u take' Sojambe kobk ya cien wɔ se u'saan nno ki ye: «Ni nmabe usen ri ri Erom yo, ka kpiẽ' ki bun' wɔ tibuur ki laa' u'biil-ii?»

²⁶ Sojambe kobk ya cien nno ciĩ' nno ma nno nε ki jon' bi'cien nno saan, ki ti take' wɔ ki ye: «A bi ye ɔ tien be so! Uje nno yé Erom yo nε.»

²⁷ Nε bi'cien nno jon' Pol saan, ki ti niire' wɔ ki ye: «A yé Erom yo nε-εε?» Pol tuo'.

²⁸ Nε ucien nno ye: «Min pẽn' ilike i yebe nε ki yaan ki kpẽnde' Erom ya nil.» Nε Pol ye: «Bi maa' min n yé Erom ya nil nε.»

²⁹ Pol len' nno ma nno nε bɔ bi li ri wɔ ki wɔbn wɔ wɔ ri len nno sule' ki sere' i ya taan bo. Ucien nno bẽnde' ki ye u lɔle' unil wɔ nno yé Erom yo ma nno nε bujɛwaanbu cuo' wɔ.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Pol tibuur

³⁰ Tɔ, sojambe ya cien nno yie wɔ ri tũ̀re ki bẽnde *Sufmbe biindeh Pol nibonn nɔ bo ma nno, kutaaku faa' nε u lore' Pol, ki cẽre' bitɔtuɔrcienb nin *Sufmbe ya buur ya cekl yaab kε taan', nε u cẽre' Pol baa' ki lɔ sere' bi'nun bɔ.

23

¹ Pol caan' tibuur ya cien nno bo inun nε ki ye: «N'yaabe, n bẽn n'yɛnm ni ki ye ma nmabe biil Uwien ya nun bɔ haali nin fɛnfɛnnɔ.»

² U len' nno ma nno, nε bitɔtuɔrcienb ya cien Ananiyas take' bɔ se ki nεke Pol nno ki ye be ri ri u'nbu bɔ nε bi ri'.

³ Nɛn saan nε Pol take' wɔ ki ye: «A yie a li mɔn binib ya nun ni nε, Uwien nε li ri sin. A kε niε saan ki ye a buh nni tibuur ti'yiko ye ma bo nε, nε ki kɛnde' *yiko bugbẽn bo ki ye be ri ri nni.»

⁴ Nε binib bɔ te ni'saan nno take' Pol ki ye: «A sukreh bitɔtuɔrcienb ya cien so-ɔɔ?»

⁵ Nε Pol ye: «Weee! N'yaabe, ma bẽn ki ye u yé bitɔtuɔrcienb ya cien. N bi bẽn la, ma bi li len nno, kime ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nɔ ri len a'ɔu ya cien fɛnfɛnm.»»

⁶ Tɔ, Pol bẽn ki ye bi'ni biba yé Saduseyɛnmbe nε, bitɔb mɔ yé Farisiɛnmbe. Nε u wuure' tibuur ya cekl yaab nno ya siik ni ki ye: «N'yaabe, n yé Farisiɛn nε, nε n'baa mɔ yé Farisiɛn. N nmabe lidɛndɛn ki ye bitɛnkpiib li mɛkre. Lidɛndɛn nno bo nε, bi buh nni tibuur.»

⁷ U len' nno u'nbu nɔ lu', nε Farisiɛnmbe nin Saduseyɛnmbe cin' ki findeh nin tɔb, nε linigol nno bore' mile.

⁸ Saduseyɛnmbe bẽn, maaleh ki teh tɛnkpiib nɔ ri mɛkre, Wien ya tondb nɔ te, ciiku mɔ nɔ te, ama *Farisiɛnmbe bẽn teh ni'ke te nε.

⁹ Bi biε findeh nin tɔb, ki nmabe kuwaaku ki gbien', nε *Yiko ya wɔnwɔknɔb ni bɔ yé *Farisiɛnmbe nno ya biba fi' ki sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Ta laa' uje wuɔ ya biil. Nba la, Uwien ya tond bii niba nε len' nin wɔ.»

¹⁰ Ifinfinde nno brikreh ki joh ma nno, Sojambe ya cien nno fɛnge bi la lɔ dɛre ki tɔnde Pol nε ki take' u'sojambe ki ye be ri jũ̀re ki jo ki ti nɛn Pol bi'ni, ki jiin bi'duku ni.

¹¹ Ni'ɔaali ya nɔnku nε Yonbdaan baa' Pol saan, ki take' wɔ ki ye: «Cuo a'ba. A take' binib n'gber Yerusalem ni ma bo nno, a li ti take tũ̀ nno nε Erom ya du ni mɔ.»

Sufmbɛ kpaan' iyɛ bɛ rí ku Pɔl

¹² Kutaaku faa' nɛ *Sufmbɛ biba taan' ki kpaan' iyɛ ki pole' ki ye ba ku' Pɔl la, ba rí ji ka rí ñu mɔ.

¹³ Binib bà kpaan' iyɛ nnɔ gɛbre' pinan.

¹⁴ Bi jon' bitɔtuɔrcienb nin *Sufmbɛ ya cienb saan, ki tĩ tɔke' bɛ ki ye: «Ti pole' ki ye ta ku' Pɔl la, ta rí ji bonn.

¹⁵ Fɛnfɛnnɔ ninbi nin *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab tuo' la, ní sɔn unil wɔ rí jo Sojamɛ ya cien saan ki tĩ tɔke wɔ kɪ ye wɔ rí cɛrɛ Pɔl rí baa ni'saan, ní tũrɛ ki fiin u'gɛr. Tinbi bonde' ɲɔ tĩ ku wɔ, wa rí baa niɛ saan.»

¹⁶ Pɔl ya ninɛ ya bijɛ cii' bi bonde' ma bo, nɛ ki jon' Sojamɛ ya tonsɔnduku bɔ, ki tĩ kɔn' ki tɔke' Pɔl.

¹⁷ Nɛn saan nɛ Pɔl yin' Sojamɛ kobk ya cien uba, ki tɔke' wɔ ki ye: «Pɛrɛ unacien wuɔ ni'cien saan, kime u ɲmɔbɛ tigɛr tuba wɔ rí tɔke wɔ.»

¹⁸ Nɛ sojamɛ kobk ya cien nnɔ taa' wɔ ki jon' bi'cien nnɔ saan, ki tĩ tɔke' wɔ ki ye: «Lipekl ya nil Pɔl nɛ yin' nni ki tɔke' nni ki ye rí pɛrɛ unacien wuɔ a'saan, u ɲmɔbɛ tigɛr tuba wɔ rí tɔke ɲɛ.»

¹⁹ Sojamɛ ya cien nnɔ cuo' unacien nnɔ ya nuɔ bi jende', nɛ u niire' wɔ ki ye: «A yíe á tɔke nni bɛ ya gɛr-i?»

²⁰ Nɛ u ye: «*Sufmbɛ biba bonde', ki ye bi li tɔke ɲɛ kɪ ye á wun taa Pɔl ní tibuur ya cienb saan, ɲɔ bɛ rí tũrɛ kɪ fiin u'gɛr.

²¹ Bi tɔke' ɲɛ la, a la tuo, kime bijɛb bà nuunh bɛ rí gùbn usɛn bó kɪ ku Pɔl nnɔ gɛbre' pinan. Bi pole' ki ye ba ku' Pɔl la, ba rí ji ka rí ñu mɔ. Fɛnfɛnnɔ bi bonde' ki gben'-a, bi jĩ cengeh sin bó ɛɛ.»

²² Nɛ Sojamɛ ya cien nnɔ tɔke' unacien nnɔ ki ye: «La tɔke nil kɪ ye a tɔke' nni tigɛr tũ nɔ», nɛ kɪ cɛrɛ' u bure'.

Bi taa' Pɔl ki jon' gobina Feliks saan

²³ Sojamɛ ya cien nnɔ yin' sojamɛ kobk ya cienb ni bile ki tɔke' bɛ ki ye bɛ rí taa Sojamɛ kobiile nin bitɛnjɛkb pilole nin sojamɛ bà bukeh ikpaan nnɔ kobiile, bɛ rí bonde kɪ lá bure kuɔnku tikur tuwɛ ya yo Sesare ya du bó.

²⁴ Ní bonde itaan mɔ kɪ taa Pɔl kɪ jo gobina Feliks saan, wɔ rí ñɛ caabu, niba la tien wɔ.

²⁵ Sojamɛ ya cien nnɔ keɛle' kugbɔnku bɛ rí tĩ de gobina Feliks. U keɛle' ki ye:

²⁶ «Min Klod Lisiyas nɛ fuondeh sin ucien, gobina Feliks.

²⁷ *Sufmbɛ lá cuo' uɛ wuɔ ki benh bɛ rí ku wɔ nɛ. N cii' u yé Erom yɔ ma nnɔ nɛ n taa' Sojamɛ ki tĩ fie' wɔ bi'saan.

²⁸ N lá yíe rí bende bi biindeh wɔ bà bo ma nnɔ, nɛ ki taa' wɔ ki jon' *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab saan.

²⁹ Bi bun' wɔ tibuur, nɛ n bende' ki ye bi biindeh wɔ bi'yiko bo nɛ. Ma laa' u tien' nà, nĩ kɛ bɛ rí ku wɔ bii bɛ rí pɛkn wɔ.

³⁰ N cii' bi ye *Sufmbɛ kpaan' iyɛ bɛ rí bɔɛ kɪ ku wɔ ma nnɔ nɛ n cɛrɛ' bi taa' wɔ i ya tãan bo kɪ baa' a'saan, kɪ tɔke' binib bà biindeh wɔ nnɔ kɪ ye bi'mɔ rí jo a'saan, kɪ tĩ tɔke ɲɛ bi biindeh wɔ bà bo.»

³¹ Tɔ, Sojamɛ nnɔ paan' bi'cien tɔke' bɛ nà nnɔ bo, nɛ ki taa' Pɔl kuɔnku ki jon' Antipatis ya du bó.

³² Kutaaku faa' nɛ Sojamɛ bà cuonh tingi ni nnɔ liɛbe' bi'duku bó, nɛ bitɛnjɛkb nnɔ gɛbre' nin Pɔl kɪ joh Sesare ya du bó.

³³ Bi tĩ baa' kɪ taa' kugbɔnku nnɔ kɪ de' gobina Feliks, nɛ ki taa' Pɔl mɔ kɪ ɲukn' wɔ.

³⁴ Gobina nnɔ kaan' kugbɔnku nnɔ kɪ gben', nɛ kɪ niire' Pɔl kɪ ye «A yé mi lɛ tinfɛnm bɛ yɔ nɛ?» Nɛ Pɔl ye: «N yé Silisi yɔ ɛɛ.» U cii' u yé Silisi yɔ ma nnɔ,

³⁵ Nε u tǎke' wǎ ki ye: «Binib bà biindeh ηε nnǎ mǎ baa' ní la, n li cenge a'gbεr.» Ki cère' u te ubεr Herod là mεn' kubεrduku kùà nnǎ ni, nε bi gu wǎ.

24

Sufmbε biin' Pǎl

¹ Iwien injun gèbre', nε bitǎtuǎrcienb ya ciεn Ananiyas baa' Sesare ya du ni nin *Sufmbε ya ciεnb biba nin lǎya uba bi yih wǎ Tetulus. Nε bi biin' Pǎl gobina Feliks ya nun bó.

² Bi yin' Pǎl u baa' nε Tetulus cin' ki biindeh wǎ ki teh: «Uciεn Feliks, sin bo nε ti ηmǎbe uñǎkpaan ki tǐ gben' kí ñε a laa' miyenfuom mǎ ki tuke' milèbrm ki baa' tǐ du wuu ni nnǎ.

³ Tǐ lenh a teh mimǎnm mǎ uyo kε ni'kε saan, nε ki faareh ηε.

⁴ Ma yíε ní len kí wuǎke kí ñaabe a'yεnm. Nεn bo, n gbáanh ηε a'nimǎnt bo, á cenge tǐ'bo waamu.

⁵ Tǐ sekn' ki laa' uje wuǎ yé unibierǎ nε. U kpǐindeh *Sufmbε bà kε te uñǎndun wuu ni nε, kí cèreh bi teh fεnfεnm. Wǎn nε yé licεkl lá pε Nasaret ya *Yesu ya sεn bo nnǎ ya ciεn.

⁶ U lá bǐkn' wǎ ní kuǎn Uwien ya duku tijǎknt mǎnǎn nε ti cuo' wǎ. [Tǐ lá yíε tǐ bu wǎ tǐbuur tǐ'yiko ye ma bo nε.

⁷ Nε Sojambε ya ciεn Lisiyas baa' ki lá taa' ufaa ki fie' wǎ tǐ'saan,

⁸ ki tǎke' binib bà biindeh wǎ nnǎ ki ye bε ní jo a'saan.]^{*} Sin mǎnǎn bun' wǎ tǐbuur la, a li bende tǐ biindeh wǎ bà bo.»

⁹ Sufmbε taan' Tetulus buñǎbu ki ye u len' tá nǎ tǔ te nε.

Pǎl lienh Feliks ya nun bó wǎ ní fie u'ba

¹⁰ Nεn saan nε Feliks yuon' unuǎ ki de' Pǎl usεn wǎ ní len. Nε Pǎl ye: «N bεn ki ye a ηuuke udu wuu ní tien' ibin yǎ yebe, nεn bo, n li tǎke ηε n'gbεmǎnt nin midum.

¹¹ N don' Yerusalem bó ki tǐ puke' Uwien ma na gèbre' iwien piik nin ile. A li fre kí niire binib kí liike tǔ te bii ta te.

¹² Nǐl ña laa' n te Uwien ya duku ni bii *Sufmbε ya táan ya dur ni bii udu ni niba saan ki findeh nin uba bii ki sureh binib bε ní kpre.

¹³ Ba ní fre kí wuǎn ηε fεnfεnnǎ wuǎ nǎ bi biin' nni bà bo.

¹⁴ N bεn ná sǎ ní tǎke ηε: n pε *Yesu ya sεn bo ηǎ ní li pukeh tǐ'yaajεb ya Wien mǎnmǎnm nε, nε bεn *Sufmbε lienh ki teh usεn nnǎ ña yé sεnmǎn. N boh ná kε kele' *yiko ya gbǎnku ni nin *Uwien ya ñǎbonsǎknb kele' ná kε nnǎ mǎ nε.

¹⁵ N ηmǎbe lidεndεnl là nnǎ, bεn mǎnǎn ηmǎbe li ya dεndεnbaabl nε, ki ye Uwien li mεkre bitεnkpiib, bà mǎn nin bà bre kε.

¹⁶ Nεn bo nε n tuu kí ñiknde' n lá li ηmǎbe biil Uwien nin binib saan.

¹⁷ «N tien' ibin yǎ yebe ka te Yerusalem ni, nε ki liεbe' ní ní lá pu n' du ya jiinb bupaabu, kí tǔǎre lituǎrl kí de Uwien.

¹⁸ Nεn saan nε bi laa' nni n te uyo wǎ Uwien ya duku ya luo bo ki teh tijǎknt ya ñεnm ya tuǎrl nnǎ. Ba laa' nni nin nigol, ka laa' n cère' nib mǎ kpre' ma.

¹⁹ Ama *Sufmbε bà ñεn' ní Asi ya tǐnfεnm bó ní nnǎ, nε là laa' nni. Bi bi ηmǎbe n'bo tigber la, bεn nε bi li baa a'saan kí lá biin nni,

²⁰ bii bεn bà biindeh nni nǎ, bε ní tǎke ηε *Sufmbε ya buur ya cεkl yaab bun' nni tǐbuur Yerusalem ní ma nnǎ bi laa' n' biil li la?

²¹ Nba la, n lá sere' bi'nun bó ma ki wuure' ki len' liñǎbonl là baba ki ye: «N teke' ki jin' ki ye Uwien li mεkre bitεnkpiib nnǎ bo nε ní buh nni tǐbuur ñinnǎ.»

»

* 24:8 Bi kpíε' ki kele' tigbǎnt tá nnǎ ya tuba ni migbiirm 6b-8a ña te tu'ni.

²² Feliks bɛn *Yesu ya sɛn ya paanm bo ya gbɛr mɔnmɔnm. Nɛn bo nɛ u tɔkɛ' bɛ ki yɛ: «Liɛbe nɛ mɛn lidaali liba. Sojamɛ ya ciɛn Lisiyas lá baa' nɛ la, n li liike ni'gbɛr ya tingi.»

²³ Nɛ ki tɔkɛ' Sojamɛ kobk ya ciɛn ki yɛ wɔ́ nɛ li gu Pɔl, ki la li wɔ́bndɛh wɔ́ isɛn iba ni. U'yaab yɛ bɛ nɛ tore wɔ́ la, u la piɛndɛh bɛ.

²⁴ Iwenkáankɛ gɛ̀brɛ', nɛ Feliks tɔkɛ nin u'po Drusil ki baa' tibuur ni. U'po nnɔ́ yé Suf nɛ. Feliks sɔ́n' bɛ nɛ tɛ yin Pɔl nɛ wɔ́ nɛ lá tɔkɛ bɛ tigbɛr tà li cɛrɛ bɛ nɛ teke *Yesu Kristo ki ji nɔ́ bɛ nɛ cɛngɛ.

²⁵ Pɔl tɛ ki liɛnh ki wɔ́ngɛh unil li tɛh ma kɛ li cuube nin u li coh u'ba ma bo, kime Uwien li bu binib tibuur ma nnɔ́, nɛ bujɛwaanbu cuo' Feliks, nɛ u yɛ: «Fɛnfɛnnɔ́ á li frɛ kɛ li joh, n lá laa' mifɛnm la, n li liɛbe kɛ yin nɛ.»

²⁶ Feliks daan ki tɛh nba la Pɔl li de wɔ́ ilike nɛ. Nɛn bo nɛ u sɔ́nh ki yih wɔ́ uyo kɛ bi tɔkɛh tigbɛr.

²⁷ Ibinɛmɛn ile gɛ̀brɛ', nɛ gobina wà bi yih wɔ́ Pɔ́siyus Fɛstus nnɔ́ baa' ki lá lɛrɛ' Feliks ya lɛnl. Feliks yíɛ wɔ́ nɛ sɔ́ngɛ *Sufmbɛ ya yɛnm ma nnɔ́ nɛ ki daan' Pɔl juorɛ' ki paake.

25

Pɔl yɛ ubɛrciɛn Sɛsa nɛ li bu u'buur

¹ Gobina Fɛstus baa' Sɛsare ya du ni, ki tien' len iwien ita nɛ ki don' Yɛrusalɛm bó.

² U tɛ baa' nɛ bitɔ́tuɔrciɛnb nin *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab nnɔ́ ya sɛnliɛrb baa' u'saan, ki lá biin' Pɔl, ki gbáan' Fɛstus cɛɛn,

³ ki yɛ u la yíɛ, wɔ́ nɛ níkn kɛ cɛrɛ bɛ nɛ taa Pɔl kɛ baa Yɛrusalɛm ni. Kime bi kpaan' iye u wɛ ní la, bɛ nɛ ku wɔ́ usɛn ni nɛ.

⁴ Nɛ Fɛstus tɔkɛ' bɛ ki yɛ: «Pɔl laan biɛ ki tɛ lipɛkl ni nɛ Sɛsare ya du ni. Nɛ min mɔ́nɔ́n li liɛbe kɛ kun i taa yíɛ bo nɛ.

⁵ U nɛmɔ́bɛ libiil la, cɛrɛ mɛn ni'ciɛnb nɛ paan n'bo kɛ tɛ biin wɔ́ nɛn bó.»

⁶ Fɛstus lii tien' Yɛrusalɛm ni iwien iniin bii iwien piik nɛ ki yaan ki liɛbe' Sɛsare ya du bó. Kutaaku faa' nɛ u kɔ́n' ki kɛlɛ' tibuur ya duku ni ki sɔ́n' bɛ nɛ tɛ taa Pɔl ní.

⁷ Pɔl baa' ma nnɔ́ nɛ *Sufmbɛ bá nɛn' ní Yɛrusalɛm nnɔ́ guɔ́n' wɔ́, ki biindɛh wɔ́ nɛ bre isɛn yà yɛbɛ ni, ka nɛ frɛ kɛ wuɔ́n kɛ yɛ bi liɛnh tà nnɔ́ tɛ tɛ.

⁸ Pɔl yíɛ wɔ́ nɛ fie u'ba nɛ ki lɛn' ki yɛ: «Ma saa' *Sufmbɛ ya yiko, ka saa' Uwien ya duku, ka bii' ubɛrciɛn Sɛsa mɔ́.»

⁹ Fɛstus yíɛ wɔ́ nɛ sɔ́ngɛ *Sufmbɛ ya yɛnm, nɛ ki niirɛ' Pɔl ki yɛ: «A yíɛ á dùo Yɛrusalɛm bó bɛ nɛ tɛ bu nɛ tibuur tigbɛr tuu bo n'nun bó-oo?»

¹⁰ Nɛ Pɔl jiin' wɔ́ ki yɛ: «N li sɛrɛ ubɛrciɛn Sɛsa ya nun bó u'buur ya duku ni nɛ. Bi li bu nni tibuur nɛn saan nɛ. Sin mɔ́nɔ́n bɛn mɔ́nmɔ́nm ki yɛ ma bii' *Sufmbɛ niba.

¹¹ N bi bii' bii n bi tien' nibonn ná kpɛ mikuum la, ma bi li nuunh nɛ nɛrɛ. Ama bi biindɛh nni ná bo nɛ yé gbɛmɔ́nt la, uba nɛ frɛ kɛ taa nni kɛ nɛkn bɛ. Ubɛrciɛn Sɛsa nɛ li bu n'buur.»

¹² Nɛn saan nɛ Fɛstus nin u'gbɛgbierkaab taan' ki liike' tigbɛr nnɔ́ nɛ u tɔkɛ' Pɔl ki yɛ: «A yɛ ubɛrciɛn Sɛsa nɛ li bu a'buur ma nɔ́ á li jo wɔ́n saan nɛ.»

Uɛr Agripa yíɛ wɔ́ nɛ cɛngɛ Pɔl ya gbɛr

¹³ Iwenkáankɛ gɛ̀brɛ', nɛ ubɛr Agripa nin u'ninɛ Berenis tɔkɛ ki baa' Sɛsare ya du ni, bɛ nɛ fuondɛ Fɛstus.

¹⁴ Bi tien' len idɛn ile ma nnɔ́ nɛ Fɛstus tɔkɛ' ubɛr Agripa Pɔl ya gbɛr ki yɛ: «Ujɛ uba tɛ libuɔ́l liɛ nɔ́, Feliks nɛ lá pɛkn' wɔ́, u juorɛ' ki tɛ lipɛkl ni.

¹⁵ N là jon' Yerusalem uyo wà nnò nɛ bitətuərɕiɛnb nin *Sufmbɛ ya ɕiɛnb baa' ki lá biin' uje bugben ki ye u kpɛ mikuum nɛ.

¹⁶ Nɛ n jiin' bɛ ki ye tinbi Erom yaab ya tentienm ni, bi biin' unil la, ti tí rí kòlɛ' wɔn nin binib bā biindeh wɔ nnò nɛ, wɔ rí ɕii bi biindeh wɔ bā bo, kɔ cɛrɛ u'mɔ rí len u li len ma kɔ fie u'ba. Ta rí dɛrɛ nil ya tubl ka kpɛ' ki bun' wɔ buur.

¹⁷ N tɔkɛ' bɛ nnò, nɛ bi baa' ní. Kutaaku faa' ma, ma taande', n kɔn' ki kɛlɛ' tibuur ya duku ni nɛ, ki sɔn' bi tí taa' uje nnò ní.

¹⁸ Nɛ binib bā biindeh wɔ nnò fii' ki sere' ki guɔn' wɔ ki biindeh wɔ. Min maaleh ki teh bi li biin wɔ nibonn ná bo nnò li bre ki tí kɛnde' nɛ, ama na te nnò.

¹⁹ N laa' bi findeh nin wɔ ná bo nnò, yé bi' Wien bo ya paanm ya gbɛr nɛ nin uje wà bi yih wɔ *Yesu u kpo' ɲɔ Pɔl lienh ki teh u fuobe nnò ya gbɛr nɛ.

²⁰ Ma lá bɛn n li tien ma tigbɛr nnò. Nɛ n niire' Pɔl ki ye u yíe wɔ rí jo Yerusalem bɛ rí tí bu wɔ tibuur tigbɛr nnò bo nɛn bó-oo?

²¹ Ama u ye ubɛrɕiɛn Sesa nɛ li bu u'buur. Nɛn bo nɛ n cɛrɛ' u te lipɛkl ni, kɔ tí baa lidaali lá n li cɛrɛ bɛ rí taa wɔ kɔ jo ubɛrɕiɛn saan.»

²² Nɛ ubɛr Agripa tɔkɛ' Festus ki ye: «Min mɔnɔn bi yíe rí cenge uje bugbɛn bó.» Nɛ Festus tɔkɛ' wɔ ki ye: «Wenli a li wun cenge u'bó.»

²³ Kutaaku faa' nɛ ubɛr Agripa nin Berenis baa' binikpɛkpɛkb ya baam, ki tɔkɛ nin sojambe ya ɕiɛnb nin udu nnò ni ya ɕiɛnb, ki lá kɔn' kuduciɛnku kùa ubɛr teknh binib ku'ni nnò ni. Nɛ Festus sɔn' bi taa' Pɔl ní.

²⁴ Nɛ ki len' ki ye: «Ubɛr Agripa nin ninbi bā kɛ te nin tɛ niɛ saan nɔ, ni likɛh uje wà nɔ, *Sufmbɛ kɛ lá baa' n'saan Yerusalem ni, ki tí baa' niɛ saan mɔ, ki lá wuureh ki teh na kpɛ wɔ rí ji li fuobe.

²⁵ Min ya buɔl ma laa' u tien' ná ní kpɛ kuum; ama wɔn nin u'yul ye ubɛrɕiɛn nɛ li bu u'buur ma nnò, nɛ n ye ní mɔn rí jon wɔ nɛn bó nɛ.

²⁶ N yíe rí kɛlɛ kugbɔnku kɔ de ubɛrɕiɛn kɔ tɔkɛ wɔ Pɔl ya gbɛr nɛ, ka bɛn n li ɕinbe kɔ kɛlɛ kɔ kun ná bó, nɛn bo nɛ n taa' wɔ ki sien' ní'nun bó. N ɕinbe kɔ sien' wɔ sin ubɛr Agripa ya nun bó nɛ, á niire wɔ u'gbɛr nnò te ma bo, ɲɔ n bɛnde' n li kɛlɛ kɔ kun ná bó.

²⁷ Kime n maale' ki ye ná mɔn rí cɛrɛ bɛ rí taa' lipɛkl ya nil kɔ jo Ubɛrɕiɛn saan ka tɔkɛ' bi biin' udaan ná bo.»

26

Pɔl len' wɔ rí fie u'ba Agripa ya nun bó

¹ Tɔ, ubɛr Agripa tɔkɛ' Pɔl ki ye: «A ɲmɔbe usɛn á len kɔ fie a'ba.»

Nɛ Pɔl yuon' unuɔ kɔ ɕin' ki tɔkɛh ki teh:

² «Ubɛr Agripa, n'yɛnm songɛ cɛɛn nin n laa' usɛn dinnɔ wuɔ ma rí len a'nun bó kɔ fie n'ba *Sufmbɛ biin' nni mibiinm má kɛ nnò ni.

³ N bɛn ki ye a bɛn *Sufmbɛ ya tentienm kɛ, ki bɛn bi findeh nin tɔb ná bo. Nɛn bo nɛ n gbáanh ɲɛ á duɔn a'yɛnm kɔ li cengeh n li len kɔ ye bā.

⁴ «*Sufmbɛ kɛ bɛn n lá te ma n'nacɛnfɛnm ni. Bi bɛn haali micincinm n lá fuobe ma bo n'du ya nib ni nin Yerusalem ni.

⁵ Bi bɛn nni ní wuɔkɛ' ki ye n yé Farisiɛnmɛ ya cɛkl yɔ nɛ. Li ya cɛkl nɛ boh Moyis ya yiko mɔnmɔnm ki cɛn' icɛktɔ. Bi yíe la, bi li frɛ kɔ kun imɔn.

⁶ N ɲmɔbe lidɛndɛnl Uwien lá pùon lipuonl lá kɔ de' tí'yaajɛb nnò bo nɛ. Nɛn bo nɛ bi buh nni tibuur dinnɔ.

⁷ Tinbi *Sufmbɛ ya baamul piik nin ile nnò kɛ pukeh Uwien nɔnku nin wien ni, nɛ ki daan ki ye Uwien li tien u'puonl nnò. Ubɛr Agripa, li ya dɛndɛnl bo nɛ *Sufmbɛ biindeh nni.

⁸ Ninbi Sufmbɛ, bɛ bo nɛ na teke' ki jin' ki maaleh ki teh Uwien ɲa rí mɛkre tɛnkpiib-i?

⁹ Min mənən là maaleh ki teh nĩ kpe, nĩ tuo' la, ń ñe isen ke kí saa Nasarɛt ya *Yesu ya yel nɛ.

¹⁰ N là teh nnə nɛ Yerusalem ni. Min nin n'yul là coh Uwien ya nib nɛ ki tĩ pekndeh, kí ñe bitətuərɛienb de' nni usen wà nnə bo. Bi là ye bi li ku bɛ la, n'mə se bi'ciək bó nɛ.

¹¹ Uyo kɛ n là joh *Sufmbɛ ya táan ya dur ni nɛ ki tĩ jèndeh Uwien ya nib, ki wəbndeh bɛ bɛ ń suke wə. N'benku ni là piebe' bi'bo ki gbien', nɛ n joh idu ya ɲa te *Sufmbɛ ya tinfɛnm ni bó, ki tĩ jèndeh bɛ.»

Pəl təkɛ' u teke' Yesu ki jin' ma bo

(Itùon 9:1-19; 22:6-16)

¹² «Nnə nɛ lidaali liba bitətuərɛienb de' nni usen ń jo kí tĩ cuo binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te Damas ya du ni nnə.

¹³ Uɓɛr Agripa, n là te usen ni ki joh Damas bó ma nnə, kuwensiiku ya yo nɛ n laa' kuwenwenku kuba ñɛn' paaki bó ní ki windeh ki cɛn' uwien, ki wende' ki yile' min nin n'təntəknlieb bo.

¹⁴ Tĩ'kɛ lu' tingi ni, nɛ n cii' uniekɛ uba bó u len' *Sufmbɛ ya lenm ni ki ye: «Səl, Səl, bɛ tien' a jèndeh nni? Nĩ bre a'bo nin á mò nin Uwien.»

¹⁵ Nɛ n niire' wə ki ye: «Yonbdaan, a yé u lɛ daan nɛ?» Nɛ u təkɛ' nni ki ye: «Min *Yesu nɛ, a jèndeh min nɛ.

¹⁶ Fii kí sere, kimɛ n baa' a'saan, ki gènde' ɲɛ á sən n'tuonl nɛ, kí li yé n cère' a laa' tibont tà nɔ nin n lá li cère á lɛ tá nnə ya mənkuul.

¹⁷ N sənɲ ɲɛ *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ nnə saan nɛ. N li cère bi la fre kí tien ɲɛ niba.

¹⁸ Tĩ wende bi'nun bó, kí ñɛn bɛ licinɲuul ni, kí cère bɛ ń li te kuwenwenku ni, kí fie bɛ *Satan ya nuə ni, kí taa bɛ kí ɲukɲ Uwien, ɲə Uwien ń fère bɛ bi'biere, kí de bɛ lifaal là Uwien li de lè binib bà teke' min *Yesu ki jin' ki yé u'yaab nnə.»

Pəl təkɛ' u teke' Yesu ki jin' ki sən' itùon ya

¹⁹ «Tə, ɓɛr Agripa, kí ñɛ nɛn daali ma, ma yĩɛ' udaan wà len' nni paaki bó tidedknt yaam nnə ya ɲəbu bó.

²⁰ N kpɛɛ' ki təkɛ' Damas ya du ya nib nɛ Uwien ya gbɛr, ki tuən' Yerusalem yaab nin Sude ya tinfɛnm kɛ yaab nin bà ɲa yé Sufmbɛ. N təkɛ' bɛ ki ye bɛ ń lèbre bi'tetɛm kí paan Uwien ya sɛn bo kí sən itùon ya wəngɛh ki teh bi mənbe ki lèbre' bi'tetɛm.

²¹ Nɛn bo nɛ *Sufmbɛ cuo' nni Uwien ya duku ya luo bo, ki nuunh bɛ ń ku nni.

²² Ama Uwien pi n'bo haali nin dinno, nɛ ki cère' n yé u'mənkunl mubumu nin biciɛnb kɛ ya nun bó. Ma təkɛh tuba kí kɛnde' *Uwien ya ɲəbonsəknb nin Moyis là len' ki ye tà li tien nnə.

²³ N təkɛh ki teh Uwien ya Nigendkɛ Kristo li bi li ji ijend nɛ, kí li yé unil wà li kpɛɛ' kí məkɛ bitenkpiib ni, kí li wəngɛh *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ Uwien ya wenwenku.»

²⁴ Pəl lienɲ wə ń fie u'ba ma nnə, nɛ Fɛstus len' ufaa bo ki ye: «Pəl, a yé uwaar nɛ. A'benɛienm nɛ cère' a waare'.»

²⁵ Nɛ Pəl jiin' wə ki ye: «Uciɛn Fɛstus, ma yé waar. N lienɲ tigbɛmənt nɛ, na yé waarlenm.

²⁶ Uɓɛr Agripa bɛn tigbɛr nnə. Nɛn bo nɛ n laa' lifɛl ki lienɲ u'nun bó. N bɛn ki ye tigbɛr nnə tuba ɲa luon' wə, kimɛ tigbɛr nnə ɲa là tien' bəlm ni.

²⁷ Uɓɛr Agripa, a teke' *Uwien ya ɲəbonsəknb là len' nà nnə ki jin'-ii? N bɛn ki ye a teke' ki jin'.»

²⁸ Nɛ Agripa niire' Pəl ki ye: «Nĩ sɛɛn' waamu nɛ á sure nni ń tien Kristo yə.»

²⁹ Nε Pól ye: «N kàareh Uwien tuo' la, nǐ yé fεnfεnnǎ bii uyo uba nε la, sin nin binib bà kε cengeh n'ból nno, ní tien *Kristo yaab tεn min nε. Ama ma yíe bε ní lóle nε tikudǎkr tεn min».

³⁰ Nε ubεr Agripa nin gobina Festus nin Berenis nin binib bà kε te kuducεncienku kúa ubεr teknh binib ku'ni nno fii'.

³¹ ki ñeh nε ki tǎkeh tǎb ki teh: «Ujε wuǎ ña tien' ná kpε kuum bii pεkl.»

³² Nε Agripa tǎke' Festus ki ye: «Ujε bugben ña bi ye ubεrcien Sesa nε li bu u'buur la, ti bi li fre kí wiε wǎ.»

27

Bi taa' Pól ki bure' Erom ya du bó

¹ Tǎ, bi tǎke' ki ye ti li jo Itali bó ma nno, nε bi taa' Pól nin lipεkl ya nitǎb ki de' Sojambe kobk ya cien uba bi yih wǎ Juliyus. U te sojacekl lá ni nno ya yel si «Ubercien ya Sojambe nε.»

² Buñercienbu buba lá te ki yé Adramiti ya du ya ñεrbu, ki joh Asi ya tinfenm bó, nε ti kǎn' bù ki bure'. Tinbi nin ujε uba nε lá tǎke bi yih wǎ Aristak. U yé Maseduann ya tinfenm ya nil nε, ki kǎ Tesalonik ya du ni.

³ Kutaaku faa' nε ti baa' Sidǎn ni. Sojambe ya cien Juliyus ñuuke Pól nin tinimǎnt ma nno nε ki cǎbe' wǎ, wǎ ní jo u'jǎtieb saan bε ní tǐ teke wǎ kucǎnku.

⁴ Ti siere' ni'saan ki joh, kutafaaku tobreh tε ma nno, nε ti likn' Ciip ya dekl ki nuǎn lè,

⁵ ki tǐ puore' miñuncienm mà nuǎn Silisi nin Panfli ya tinfenm nno, nε ki tǐ baa' Lisi ya tinfenm ya du uba ni bi yih wǎ Mira.

⁶ Nεn saan nε Sojambe ya cien nno laa' Aleksandri ya du ya ñercienbu buba, bù joh Itali ya du bó, nε u cǎre' tǐ kǎn' bun.

⁷ Ti lá tien' iwenkáanke nε ki jǎnjǎndeh ki tǐ nekn' Kinid ya du. Ti'ñεrbu lá joh sosuo nε, kime kutafaaku lá tobreh tε nε, nε ti wiε' tǐ bi cuube ná bó nno, ki cubn' Salomone ki tǐ linde' Kret ya dekl, ki nuǎn lè.

⁸ Ti kpáakeh miñuncienm nno nin ijend nε, ki ñmǎmǎbe ki tǐ baa' libùol liba saan bi yih lè «ñersienbǎmǎnǎn», ni'saan ña fǎke nin Lase ya du.

⁹ Ti wuǎke' usen ni nε *Sufmbε ya ñǎlǎle ya yo tǐ gǎbre'. U ya yo gǎbre' la, uñerkure ji ñmǎbe kinunbǎnk nε. Nεn bo nε Pól gbhere' bε ki ye:

¹⁰ «N'jǎtiebε, n likeh ma nǎ, ti biε ki joh nin buñεrbu buu la, kinunbǎnk li tu tε, nε na yé buñεrbu baba nε li saa ituk ní ñende, tinbi binib mǎnǎn te len.»

¹¹ Ama Sojambe ya cien nno du uñεrdaan nin uñεrkurl bo ki cǎn' Pól len' ná nno.

¹² Nε ñersienbùol nno mǎ ña mǎn nil ní li te ni'saan tiwǎrcient ya yo ma nno, bà yebe ye ní mǎn bε ní bure nε, ní tuo' la, bε ní baa Kret ya ñersienbùol bi yih ni'saan Feniks. Nersienbùol nno ñmǎbe kǎkǎbùon ile nε. Liba te nintuǎli bó ugen bó, litǎl te nintuǎli bó ujie bó. Bi yíe tiwǎrcient nno ya yo kí lε bi te nεn saan nε.

Kutafaabiiku fii' miñuncienm bo

¹³ Kutafaaku kuba ñεn' ugen bó ní, ka faa nε bi ye bi bi maale' ná nno li tuo, nε ki lore' buñercienbu nno ki bure', ki kpáakeh Kret ya dekl.

¹⁴ Ama bi bure' ma, na taande' nε kutafaabiiku kuba fii' lidekl nno bó ní ki yile' bi'bo bi yih kù «Lenpuoli ya jie bó ya tafaaku».

¹⁵ Kutafaaku nno yile' buñεrbu nno bo ma nno bua ji li fre kí tuobe kù. Kù pe' tε ki cǎn', nε tǐ cǎre' buñεrbu nno paan' ku'bo.

¹⁶ Ti jojoh ki tǐ likn' lidekl liba, bi yih lè Koda, nε ki ñikn' ki yuure' ti'ñercienbu ñieh buñεrwawaabu bùa nno

¹⁷ ki kp̄ien' bucienu ni. Ne biñerkurb taa' iñmi ki lòle' ki p̄np̄n' ki cuo' bucienu n̄n̄o ya tingi. Bi là fenge nba la, buñerbu n̄n̄o li t̄i yèke litengbil là bi yih l̄e Sirt * n̄n̄o n̄e. Nen bo n̄e bi taa' n̄a co buñercienbu bù la joh tontonm n̄n̄o ki j̄on' bu'bo ki cùn' miñunm ni, ki c̄ere' bù paan' kutafaaku bo.

¹⁸ Kutaaku t̄i faa' ki laa' kutafaaku bīe ki joh ki faa, ki jengeh buñercienbu, n̄e bi ñen' ituk iba ki wīe' miñunm ni.

¹⁹ Wienta daali n̄e biñerkurb ñen' buñercienbu bugben ya went tuba m̄o ki wīe' miñunm ni.

²⁰ Ti tien' iden ya ȳebe ka laa' wien, ka laa' ñmaabii m̄o. Kutafaaku n̄n̄o li bīe ki faa n̄e. Ta ji daan ki ye ti li ñm̄ere.

²¹ T̄o, n̄i wuoke' binib bà te buñercienbu ni n̄n̄o ña jin' niba. Nen saan n̄e P̄ol fii' ki sere' bi'nun bó ki t̄oke' b̄e ki ye: «N'j̄otiebe, ni bi là tuo' n'ñ̄abu bó, ka siere' K̄ret ya dekl ni la, kinunb̄onk k̄ie ña bi li tu te, tibont m̄o ña bi li ñende.

²² F̄en̄en̄o wūo n̄e gb̄aanh n̄e n̄e, cuo men ni'ba kime ni'ni uba ña r̄i kpo, buñerbu baba n̄e li saa.

²³ N̄i ȳe Uwien ya nil n̄e, n̄e ki pukeh w̄o. Kuñonku kuu n̄o u s̄on' u'tond uba n'saan,

²⁴ u là t̄oke' nni ki ye: «P̄ol, la s̄en j̄ewaanbu. A li li sere ub̄ercien Sesa ya nun bó n̄e. Uwien li juoke ñe k̄i c̄ere binib bà k̄e te nin ñe buñercienbu ni n̄n̄o r̄i ñm̄ere.»

²⁵ Nen bo, n'j̄otiebe, cuo men ni'ba. N teke' Uwien ki jin' ki du ki ye u li tien u t̄oke' nni n̄a n̄n̄o.

²⁶ Ama kutafaaku li tuke te k̄i t̄i gb̄en lidekl liba.»

²⁷ T̄o, piik nin ñonkunan s̄o, kutafaaku tuke te ti te Adriyatik ya ñuncienm bo. Ni t̄i tuo kuȳoku n̄e biñerkurb maale' ki ye ti nekn' liw̄el liba n̄e.

²⁸ Bi ȳie b̄e r̄i bikn' k̄i liike miñunm n̄n̄o ñ̄o ki kp̄e ma bo, n̄e ki taa' uñmi ki lòle' likuluonl liba ki wīe' miñunm ni ki bikn' ki laa' n̄i kp̄e meta pita nin ulole n̄e. Ti j̄ende' ki pukn', n̄e bi t̄i bikn' ki laa' meta pile nin uniin.

²⁹ Bi fenge nba la, buñercienbu n̄n̄o la t̄i ȳeke iten n̄e. Nen bo n̄e bi lòle' ikuluon inan ki j̄on' buñerbu n̄n̄o ya puoli ki cuo' bù ki sien', ki tureh kutaaku r̄i faa k̄i tu b̄e.

³⁰ Biñerkurb n̄n̄o nuunh b̄e r̄i l̄okre k̄i ñe buñercienbu n̄n̄o ni ma n̄n̄o n̄e ki j̄iin' buñerwawaabu n̄n̄o ki pukn' miñunm bo, ki nen' ki ye bi joh b̄e r̄i t̄i lòle' ikuluon n̄e k̄i j̄on' buñercienbu n̄n̄o ya nun bó.

³¹ N̄e P̄ol t̄oke' sojambe nin bi'cien ki ye: «Binib bīe ñen' buñerbu buu ni la, na r̄i ñm̄ere»

³² Nen saan n̄e sojambe cere' iñmi ya l̄uo buñerwawaabu n̄n̄o, ki c̄ere' bù bure'.

³³ N̄i wendeh p̄ip̄i n̄e P̄ol gb̄aanh' bi'ke b̄e r̄i ñikn' k̄i ji tijier, n̄e ki ye: «Dinno wūo n̄o n̄i tien' iwiien piik nin inan s̄o, ni te iyenben ni ka jinh niba.

³⁴ Nen bo ñikn' men k̄i ji tijier, kime n̄i li tore n̄e r̄i ñm̄ere. Ni'ni uba m̄onon ya yul ña r̄i ḡaare»

³⁵ P̄ol len' ki gben', n̄e ki taa' kp̄on̄o, ki faare' Uwien bi'ke ya nun bó, ki kūo' ki cin' ki ñm̄onh.

³⁶ Nen saan n̄e bi'ke cuo' bi'ba ki m̄o jin' tijier.

³⁷ Ti là te binib kobiile nin pilole nin biluob n̄e buñercienbu n̄n̄o ni.

³⁸ Bi'ke jin' ki gbo', n̄e ki ñen' tijier t̄a te buñerbu ni n̄n̄o ki wīe' miñunm ni ñ̄o bù r̄i ȳoake.

* **27:17** Litengbil là bi yih l̄e Sirt n̄n̄o te Libi ya ñuncienm ni n̄e, ka f̄oke nin ñungbaal.

³⁹ Uwien puo' uyo wà nnò, biñerkurb ña bende' bi te nà saan, ama bi laa' lijaal liba miñuncienm ya gbaal. Ne bi ye nì tuo' la, bi li cèrè buñercienbu nnò n' tì ñe nen saan ne.

⁴⁰ Ne ki cèrè' ikuluon nnò ya ñmi, ki cèrè' i juore' miñunm ni. Ne ki lore' tiñekurlenbent ya ñmi, ki taa' kukpalcieku kuba ki jon' buñerbu ya nun bó paaki, ki cèrè' kutafaaku tureh be ki cuube miñunm nnò ya gbaal.

⁴¹ Bi tì lèke' litengbil liba bo miñunm linde' lè. Buñerbu don' li'bo, ne liñeryul bubn', bua ji li fre kí jo. Ne iñungbegbel fih ki yèkreh ufaa bo ki wieleh buñerbu nnò ya juul bó.

⁴² Sojambè nnò maale' ki ye bi li ku lipèkl ya nib nnò ne ñò uba la wo kí ñe kí sen kí ñmere.

⁴³ Ama sojambè ya cien nnò yíe wò ní ñmien Pòl, ne ka tuo' be ní tien bi maale' nà nnò, ne ki ye bà freh ki woh nnò ní kpíe kí maabe kí lu miñunm ni, kí wo kí puore.

⁴⁴ Bà sien' nnò mò ní cuo idəyək bii iñeryəyol kí puore. Bi tien' nnò ne bi'ke puore' caabu.

28

Pòl te Malt ya dekl bo

¹ Ti ñen' miñunm nnò ni ma nnò ne bi təkè' tē ki ye bi yih lidekl nnò Malt ne.

² Lidekl nnò ya nib tien' tē tinimənt cēen. Utaa cin' ki niñh, tiwər te ma nnò, ne bi sère' umu ki cèrè' tì'kè jebe' wù.

³ Pòl wore' tidəbikuont, ki lá kplen' umu ni. Umu nnò ya wòl cèrè' uwe ñen' tidəbri nnò ni, ki kère' Pòl ya nuò ki juore' ki juon.

⁴ Lidekl nnò ya nib laa' uwe juon Pòl ya nuò bo ma nnò, ne ki təkèh təb ki teh: «Uje wuò lī yé unikul ne. U ñmere' ka kpo' miñuncienm ni, ama tì'bul wà cuube nnò ña ní cèrè wò ní li fuobe.»

⁵ Nen saan ne Pòl gbè' uwe nnò, u lu' umu ni ka cii' u'luol bó.

⁶ Bi maaleh ki teh nì li duun ne, bii Pòl li kpo i ya tàan bo ne. Bi lilikeh nì tì wuòke', bi laa' bonn ña tien' wò, ne bi liebe' kí maale' ki ye u yé ubul ne.

⁷ Tə, lidekl nnò ya cien uba là te bi yih wò Publiyus. U'kpàabu ña fəke nin ti te nà saan nnò. Ne u teke' tē iwien ita, ki cənde' tē tən ti yé u'jotieb ne.

⁸ Publiyus ya baa də ki bun, u'gbenənt ton, u juh misəm. Pòl jon' u də nà saan nnò, ki tì taa' u'nuò ki paan' u'bo ki kàare' ki de' wò, ne u faake'.

⁹ Pòl tien' nnò ma nnò, ne biwientəb bà te lidekl nnò bo nnò baa' u'saan, ne u cèrè' bi'mə faake'.

¹⁰ Binib nnò seln' tē cēen. Tì ye tì siere uyo wà nnò, ne bi pun' tē nà kē cīke tē.

Pòl baa' Erom ya du ni

¹¹ Tì là tien' nì'saan iñmaale ita ne, ki yaan ki kən' Aleksandri ya ñercienbu buba ki bure' bù ñməbe ibuleb* ya nennənku. Buñercienbu nnò là juore' nì'saan tiwərcient ya yo ne.

¹² Tì tì baa' Sirakus ya du ni, ki tien' len iwien ita,

¹³ Ne ki ñen' len' ki nən' miñuncienm, ki tì baa' Lejiyo ya du ni. Kutaaku faa', kutafaaku kuba fii' ugen bó ní, ne tì taa' iwien ile ki baa' Pusol ya du ni.

¹⁴ Tì laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò ya biba len, ne bi gbàan' tē tì tien bi'saan iwien ilole. Tì tentien' nnò ne ki tì baa' Erom ya du ni.

* **28:11** *Ibuleb* nnò yé Grekməbə ya bule ya yel ne. Bi là maaleh ki teh yin ne gu biñerkurb miñuncienm bo. Bi yih ibuleb nnò ya liba Kastər, ki yih li'tə mə Polus.

¹⁵ Binib bà teke' ki jin' ki te Erom ya du ni nno cii' ti we ní nē ki tuobe' tē usen bó. Biba tí tuobe' tē Apiyus ya daak saan nē, bitób mō tí tuobe' tē Ticendur tuta saan. Pól laa' bē ma nno, nē ki faare' Uwien, nē u'gbenent saake'.

¹⁶ Tí tí baa' Erom ya du ni ma nno, nē bi de' Pól u'duku u'ba, ki cère' soja uba gu wó.

Pól tóke' Erom yaab Uwien ya gber

¹⁷ Iwien ita gēbre', nē Pól yin' *Sufmbē ya cienb, bi taan', nē u tóke' bē ki ye: «N'yaabē, ma tien' tí du ya nib bonn, ka saa' tí yaajebok liba. Ama bi cuo' nni Yerusalem ni nē, ki taa' nni ki nukk' Erom yaab.

¹⁸ Bi bun' nni tibuur ki laa' ma nmbē biil, nē bi yíe bē ní taa nni kí wíe, kímē ba laa' n tien' ná ní kpē bē ní ku nni.

¹⁹ Ama *Sufmbē nā tuo' bē ní wíe nni ma nno nē cère' n len' ki ye ubercien Sesa nē li bu n'buur. Na yé n yíe ní biin n'bol ya nib nē.

²⁰ N yin' nē ní lá wuon nē tu ya gber nē. Tinbi Israyel yaab lá nmbē lidendēn lá nno bo nē bi lóle' nni tikudókr.»

²¹ Nē bi tóke' wó ki ye: «Sude ya tinfenm ya nib nā kele' a'gber gbónku ni ki de' tē. Tí yó uba mō nā nēn' ní bó ní, kí lá tóke' tē a'gber bíi kí len' tígbebiert tuba a'bo.

²² Ama tí yíe tí cii a'nóbu ni nē sin bugbēn maaleh ki teh bà, kímē tí bēn ki ye idu kē ní, binib nā tuonh a'cēkl ya gber.»

²³ Nē bi sien' lidaali lá bi lí liebe ní Pól saan. Ní daali, nē bi baa' u te ná saan nno, kí yebe cēen. Pól cin' kutennjaaku nē kí tókeh Uwien ya bēl ya gber kí tí baa' kutaajuaku. U níikeh Moyis nin *Uwien ya nōbonsáknb lá kele' ná *Uwien ya gbónku ni nno bo nē, kí tókeh bē *Yesu ya gber kí níknēdeh bē ní tuo tú.

²⁴ Bì ní biba tuo' tú, nē bitób yíe' ka teke' tú kí jin'.

²⁵ Bì ní siereh ka cii' tób bó ma nno, nē Pól len' lí nōbonl liba kí ye: «*Mí-fuónaanm lá cère' *Uwien ya nōbonsáknl Esayi tóke' ní yaajeb tígber tá nno yé tígbe mōnt nē.

²⁶ Mí lá ye: «Lí joh kí tí tóke Israyel yaab kí ye:

Ní lí túore kí cenge ama ná ní cii ní tingi,

ní lí túore kí líike ama ná ní lē,

²⁷ kímē binib nno ya yul faa nē,

bí kpē' bí tub nē,

kí pí' bí nun,

ka yíe bí nun ní lē,

ka yíe bí tub ní cii,

ka yíe bē ní bēnde ní tingi bí yēnm ní,

ka yíe bē ní lēbre bí tetem nō ní buu bē.» »

²⁸ Nē Pól tí tóke' bē kí ye: «Bēnde mēn kí ye Uwien sōn' nni bà nā yé *Sufmbē saan nē ní tí tóke bē mīnmienm ya gber. Bēn lí cengeh tú.»

²⁹ [Pól len' nno ma nno, nē *Sufmbē nno siere' kí findeh nin tób kí gbíkeh.]†

³⁰ Pól tien' ibinmēn ile nē kí te kuduku kua u paanh ku'bo nno ní, kí teknh bà kē báareh u'saan nno.

³¹ U tókeh binib Uwien ya bēl ya gber nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya gber, kí nmbē lifél kí lienh, nē uba nā piendeh wó.

† 28:29 Bì kpíe' kí kele' tígbe nt tá nno ya tuba ní mīgbiirm 29 nā te tu'ni.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Erom yaab nnɔ

Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond Pɔl nɛ kɛle' kugbɔnku kuu nɔ. U yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du ni. U là bɛn Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gbɛr mɔnmɔnm nɛ, ki yé Farisiɛn, ka sɛ yiko ya gbɛr bo. U là jɛndɛh Kristo yaab cɛɛn nɛ. Nɛ ki tí lá joh Damas bó wɔ ní tí jɛndɛ ní' mɔ bó yaab. Kristo jiɛ' wɔ usɛn, ki tien' wɔ u'yo, nɛ u ji tɔkeh binib wɔn Kristo ya gbɛr.

Pɔl ya sɛn ya jom nta bo nɛ u kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Erom yaab. Bi'ni biba là teke' Kristo ki jin' ka yé Sufmbɛ. Ama Sufmbɛ bà teke' Kristo ki jin' ki juore' ki pɛ yiko bo ya biba lienh ki teh bà ɲa yé sufmbɛ nnɔ mɔ li boh yiko nnɔ nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu nɔ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 8, Pɔl ye unisaal kɛ yé ubierdaan nɛ. Nɛ yiko ɲa ní fre kí ɲɛn nil biere ni. Ama unil kɛ li ɲmɛre kí ɲɛ mitekjim nin Mifuoɲanm ya torm bo nɛ.

Kí cin iyul 9 kí tí baa 11, Pɔl kɛle' Uwien ya nib Israyel yaab nin Kristo yaab ya gbɛr nɛ. Kristo yaab ya tekjim te tɛn busubu nɛ. Bu'ɲaan cin' Sufmbɛ ya bùol nɛ. Ama na yé Sufmbɛ kɛ nɛ teke' Kristo ki jin'. Nin nɛn kɛ ɲɔ Uwien biɛ ki yíe bɛ nɛ ki yih bɛ u'yaab.

Kí cin iyul 12 kí tí baa 15, Pɔl wuɔn' binib li pukeh Uwien ma bo nin bi li ɲmɛ nin tɔb ma bo, ki sure' bà ya tekjim faa bɛ ní li ciuh ki dienh bà ya tekjim ɲa faa nnɔ. U tí fɔre' nin ifuonde nɛ (liyul 16).

Ifuonde

¹ Min Pɔl nɛ kieh nɛ kugbɔnku kuu. N yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. Uwien nɛ yin' nni ní li yé Yesu Kristo ya tond, kí gɛndɛ' nni ní li kpaandɛh wɔn Uwien ya gbɛmɔnmɔnt.

² Uwien là pùon' tɛ ti ya gbɛmɔnmɔnt nɛ haali uyoyo, ki cɛrɛ' u'ɲɔbonsɔknɔ kɛle' tù u'gbɔnku ni.

³ Tù lienh u'Bijɛ bo nɛ. U tien' u'ba unisaal nɛ bi maa' wɔ *Dafid ya lontunku ni.

⁴ Ama *Mifuoɲanm bo nɛ Uwien wuɔn' ki ye u yé u'Bijɛ ki cɛrɛ' u ɲmɔbɛ mituɔm kí ɲɛ u'mɛkrm bitɛnkpiib ni bo. Wɔn nɛ yé *Yesu Kristo tí Yonbdaan.

⁵ Wɔn bo nɛ n laa' mijuokm kí yé u'tond, ɲɔ u'yel bo ní li tɔkeh inibol kɛ ki teh bɛ ní teke wɔ kí ji, kí li boh wɔ.

⁶ Ní' mɔ te inibol nnɔ ni nɛ, kímɛ *Yesu Kristo yin' ní' mɔ nɛ.

⁷ N kieh kugbɔnku kuu ní de ninbi bà kɛ te Erom ya du ni Uwien yíe nɛ, ki yin' nɛ ki tien' u'yaab nnɔ nɛ. Tí Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl nuunh wɔ ní jo kí tí fuonde Kristo yaab bà te Erom ni nnɔ

⁸ Micincinm n li kpíɛ kí faare n'Wien nɛ. *Yesu Kristo bo nɛ n li faareh wɔ ní' kɛ bo, kímɛ bi lienh uɲɛndun ni ní' kɛ saan ní' tekjim bó.

⁹ Wɔn Uwien wà n sɔnh nin n'fɛl kɛ ki dienh wɔ u'Bijɛ ya gbɛmɔnmɔnt ya tɔkm ní nnɔ nɛ yé n'mɔnkunl kí ye n tuu kí tien ní' bó n'kaare ni.

¹⁰ N kàareh kí miɛh wɔ uyo kɛ ki teh u tuo' la, wɔ ní de nni usɛn ní baa ní' saan nɛ.

¹¹ Kimɛ n'nun mɔ́n rí lɛ nɛ kɪ cɛrɛ ní lɛ *Mifuoŋaanm ya paabu ŋɔ kɪ tũɔrɛ kɪ lɪ faa mitekjim nɪ nɛ.

¹² N len' nà nɔ ya tingi si: n baa' ni'saan la, min nin ninbi, wà kɛ rí saake u'tɔ ya gbɛnɛnt kɪ ñɛ ti ŋmɔbɛ mitekjim ma nnɔ bo nɛ. N ya tekjim rí saake ni'gbɛnɛnt, ni'mɔ yaam rí saake n'yaar.

¹³ N'yaabɛ, n yíɛ ní lɪ bɛn kɪ yɛ n tuu kɪ bobndɛh rí baa ni'saan nɛ, ka laan laa' bɔnl. N yíɛ n'tuonl rí cuon ni'mɔ saan tɛn lɪ cuon' ma inibotɔ saan nnɔ nɛ.

¹⁴ Ní yé liwɔbl nɛ n'bo rí tɔkɛ binib kɛ tigbɛmɔnmɔnt, bà ya nun wɛndɛ' nin bà ya nun ŋa wɛndɛ', bà bɛn niba nin bà ŋa bɛn niba mɔ.

¹⁵ Nɛn bo nɛ n'nun mɔ́n rí tɔkɛ ninbi bà tɛ Erom ni mɔ tigbɛmɔnmɔnt nnɔ.

Tigbɛmɔnmɔnt yé Uwien ya tuɔm nɛ

¹⁶ Fɛ ŋa ŋmɔbɛ nni tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm bo. Tù yé Uwien ya tuɔm nɛ, kɪ lɪ ŋmɛn binib bà kɛ teke' tù kɪ jin': bà yé *Sufmbɛ mikpiɛkm nin bà ŋa yé *Sufmbɛ mɔ.

¹⁷ Kimɛ tun nɛ wɔngɛh Uwien ñlikeh nà bo kɪ bùh binib bigbɛmɔndɛnb. U ñlikeh mitekjim baba bo nɛ kɪ bùh binib bigbɛmɔndɛnb tɛn ní kɛlɛ' ma u'gbɔnku ni kɪ yɛ: «Ugbɛmɔndaan lɪ fuobɛ u'tekjim bo nɛ.»

Binib kɛ bre nɛ

¹⁸ Uwien wɔngɛh haali paaki bó nɛ kɪ tɛh u'mutuol fii' binib bo. Kimɛ bi sɔnh itũonbiɛrɛ nɛ ka pɛ u'bo, kɪ piɛndɛh tigbɛmɔnt ya sɛn bi'tũonbiɛrɛ nnɔ bo.

¹⁹ Kimɛ bi bɛn unisaal lɪ frɛ kɪ bɛndɛ nà kɛ Uwien bo. Wɔn Uwien nɛ wuɔn' bɛ nɛ.

²⁰ Imɔn, haali uɔɛndun ya cincinyo kɪ lá baa fɛnfɛnnɔ nɔ, nib ŋa kɛplɛ kɪ laa' Wien nin bi'nunbu, ama bi lɛnh u'ñɛn' tibont tà nɛ kɪ bɛndɛh kɪ tɛh u mɔnbɛ kɪ yé Uwien, kɪ ŋmɔbɛ mituɔm mà ŋa ŋmɔbɛ gbɛnm. Nɛn bo nɛ ba jɪ lɪ frɛ kɪ yɛ bà bɛn wɔ.

²¹ Nin bi bɛn wɔ ma kɛ nnɔ, ba kpiɛkrɛh wɔ kɪ yɛ u yé Uwien, ka faarɛh wɔ mɔ. Ama bi juorɛ' nin bi'yɛnmaalkuon nɛ, ka ŋmɔbɛ yɛnm, kɪ tɛ libɔnbɔnl ni.

²² Bi yih bi'ba biyɛnfodɛnb nɛ, kɪ nín jɪ yé ijɔr.

²³ Bi dàan' Uwien wà ŋa rí kpo ya kpiɛkm, nɛ kɪ lɛbɛ' kɪ kpiɛkrɛh unisaal wà lɪ kpo ya nɛnnɛnku nin inuɔn nin itàan inan ya wɛnt nin tiwɛnbɛlnkaar ya nɛnnɛnt.

²⁴ Nɛn bo nɛ Uwien sɛln' bɛ, bi pɛ bi'yɛnm yíɛ nà bo, kɪ sɔnh tijɔknt ya tũon, kɪ jɛndɛh bi'ba ifɛ.

²⁵ Bi taa' kutonɛnku nɛ kɪ lɛbɛ' Uwien ya gbɛmɔnt, kɪ pukɛh tibont tà Uwien ñɛn' tù, kɪ sɔnh itũon kɪ diɛnh tù, kɪ dàan' wɔn Uwien wà ñɛn' tibont nnɔ kɛ kɪ kɛ kɛpɛnpɛku uyo wà ŋa ŋmɔbɛ gbɛnm nnɔ. Ami.

²⁶ Nɛn bo nɛ Uwien sɛln' bɛ, bɛ rí lɪ sɔnh ifɛ ya tũon bi'yɛnm yíɛ ma bo. Nɛ bi'puob tɛh nà ŋa kɛpɛ tienm, kɪ dàan' miduɔnm nin biɛb, kɪ duɔndɛh nin bi'piitɔb.

²⁷ Biɛb mɔ dàan' miduɔnm nin bipiib, bi'mɛnku kɔh biɛtɔb ni kɪ gbɛkɛh, nɛ bi tɛh nà ŋa kɛpɛ tienm, kɪ yé ifɛ nín bi'jɛtɔb. Nɛn bo nɛ bi lɛnh bi'yul bo ya tudɛrɛ wà kɛpɛ bi'tũonbiɛrɛ nnɔ.

²⁸ Ba tɔngɛ' Uwien ma nnɔ, nɛ u sɛln' bɛ, bɛ rí lɪ ŋmɔbɛ yɛnmaalfɛnm, kɪ lɪ tɛh nà ŋa kɛpɛ tienm.

²⁹ Bi cɛrɛ' mitɛmɛt mà kɛ ŋa mɔn ya bol nin mibiɛrm nin ununfɔkɛ nin iponponbɛ nin inikul nin ikɔnkɔn nin mɛlɛrkjim nin iyɛnmaalbiɛrɛ nɛ yɛbrɛ' nin bɛ. Bi yé bitonnɛndɛnb nɛ,

³⁰ ki yé bitenfuonb, ki yé Uwien ya nennendb, ki yé bikelnbaandeb, ki yie tighengt nin tinacenkpekuont, ki yé idukond, ka boh bi'naambe nin bi'baambe,

³¹ ki yé iɔɔr, ki yé binib bà ba du bi'bo, ki yé binunkuondɛnb, ka muoh nil cɛcɛkm.

³² Bi ben Uwien sien' ki ye binib teh nno la, bi kpe mikuum ne. Nin nen ke bi tuu ki teh nno ne, ka juore' nen baba bo, ki liebe' ki saakreh binitab bà mo teh nno ya gbɛnent.

2

Uwien li bu unil ke tibuur

¹ Tɔ, sin unil wà biindeh a'to nno, a yie la, á li yé wà ke, a'mo te libiil ni ne Uwien saan. A biindeh a'to ma nno a biindeh a'ba ne. Kime a biindeh wà ná bo nno, a'mo teh nen ne.

² Ti ben ki ye Uwien dieh binib bà teh tu ya bont ya tub la, u ɲmɔbe imɔn ne.

³ Sin unil wà biindeh binitab bà teh tu ya bont, ki mo teh tù nno, a maaleh ki teh a li ne tibuur ni Uwien saan ne-ɛɛ?

⁴ Uwien tien' ɲe tinimɔnt ki gbien', ki ɲmɔbe a'bo lifɛsɔngl nin kuminku, ne a yin' nen ke fɛnm-ii? ɲa ben ki ye Uwien tien' ɲe tinimɔnt ɲɔ á lèbre a'tetem ne-ɛɛ?

⁵ A'yul faa, ɲa yie á lèbre a'tetem ma nno, a bondeh a'ba bo Uwien ya benpiebcien ne, ki gu lidaali là u'mutuol li fii binib bo wà ní bu be tibuur ní donbó nno.

⁶ Nen daali ne u li jiin unil ke u'tuon kpe ma bo.

⁷ Binib bà mɛndeh ki sɔnh ituon yà mɔn, ki nuunh ukpieke nin lisel nin limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm Uwien saan nno, Uwien li cère ben ne ní li tuu ki fuobe nin wà.

⁸ Ama binib bà pe bi'yɛnm yie ná bo, ki wie' tighɛmɔnt ya sɛn, ki pe tibonbiert ya sɛn bo nno, Uwien ya mutuol li fii, u'benku ni ní piebe bi'bo kɔ gbien.

⁹ Binib bà ke teh ná bre nno, ijend nin micɛcɛkm li lu bi'bo. Ní li lu bà yé *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ ke bo ne.

¹⁰ Ama bà ke teh ná mɔn li le ukpieke nin lisel nin uyɛnduɔn. Bà yé *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ ke li le ne,

¹¹ kime Uwien ɲa ɲmɔbe gɛngɛnde.

¹² Binib bà ke ɲa ben *yiko ki teh ná bre la, bi li kpo, ama Uwien ɲa ní ní *yiko bo kɔ bu be buur. Ama binib bà ke ben *yiko ki teh ná bre nno Uwien li ní *yiko nno bo ne kɔ bu be tibuur.

¹³ Kime na yé bà ben *yiko ne yé bigbɛmɔndɛnb Uwien saan, ama Uwien buh bà teh *yiko nno ye ma bo ne bigbɛmɔndɛnb.

¹⁴ Bà ɲa yé *Sufmbɛ, ka ben *yiko ɲɔ ki teh *yiko nno ye ma nno, ba ben ma ki teh nno, bi'yɛnmaale ne yé bi'yiko.

¹⁵ Bi teh nno ma nno, nen ne wɔngɛh ki teh yiko ye ná nno te bi'yɛnm ni ne. Bi'yɛnm ní bi ben ná mɔn nin ná bre. Nen bo ne bi'yɛnmaale biindeh be uyo uba, ki teknh be uyotɔ mɔ.

¹⁶ N tɔkeh binib tighɛmɔnmɔnt tà nno wɔngɛh ki teh ní lá li te nno ne lidaali là Uwien li cère *Yesu Kristo ní bu binib tibuur, kɔ cère be ní nen ná ke buɔ bi'fɛl ní upaan bo nno.

Sufmbɛ nin yiko ya gber

¹⁷ Tɔ, sin Suf wà lienh ki teh a yé Suf, ki du *yiko bo baba, ki jɛbnh a'ba ki teh a ben Uwien,

- 18 ki bɛn u yɛ nà, ki bɛn nà mɔn nin nà ɲa mɔn, kí ñe *yiko bo,
 19 ki maaleh ki teh a yé ununyaan ne ki diɛh ijùɔn, ki yé bà te licinñunl ni ya wenwenku,
 20 ki wɔknh ijɔr mibɛnm, ki wɔknh mubumu, kime a bɛn *Uwien ya yiko ma nɔ, a maaleh ki teh a bɛn tibont kɛ ne, ki maaleh ki teh a lienh nà kɛ nɔ yé tigbɛmɔnt ne.
 21 Tɔ, sin wà wɔknh bitɔb nɔ nɔ, bɛ tien' ɲa wɔknh a'ba? Sin wà tɔkeh binib ki teh bi la suh nɔ, bɛ tien' a suh?
 22 Sin wà lienh ki teh nib la teh nanmaál nɔ, bɛ tien' a teh lè? Sin wà ɲa yíe á cii bule ya nu nɔ, bɛ tien' a suh tibudur ya bont-i?
 23 A jɛbnh a'ba *yiko bo, ki liebe' ki saah wɔ ma nɔ, a yuɔndeh Uwien ne.
 24 Kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Ninbi ne cèreh inibotɔ sukreh Uwien.»
 25 Tɔ, a jìe' a'punl ki boh yiko la, upunjìe ɲmɔbe kpele ne. Ama a jìe' a'punl ki saah yiko la, ní te ten ɲa jìe' ne.
 26 Wà ɲa jìe' punl, boh *yiko la, Uwien ya buol ní te ten u jìe' u'punl ne.
 27 Sin wà yé Suf ki ɲmɔbe yiko, u kele' kugbɔnku ni, ki liebe' ki jìe' a'punl mɔ nɔ, ɲa boh *yiko nɔ ma nɔ, wà ɲa jìe' punl, ki boh wɔ nɔ ne li bu ɲe tibuur.
 28 Na yé unil wà yé Suf upaan bo baba ne yé Sufmɔn. Na yé wà jìe' u'punl bi'ke laa' u jìe' ne yé upunjiemɔn.
 29 Suf ya yɛnm ne wɔngɛh ki teh u yé Sufmɔn. Upunjiemɔn ñe lifɛl ni ne. U ya punjiɛ ñen' *Mifuoñaanm saan ne, wa ñen' *yiko wà bi kele' wɔ kugbɔnku ni nɔ. Na yé binib ne li pèke wà yé Sufmɔn, Uwien ne li pèke wɔ.

3

Uba ɲa te ki yé gbɛmàndaan Uwien saan

- 1 *Sufmbɛ ya kpele nín si ba? Bii bi'punjiɛ ɲmɔbe kpele-ee?
 2 Ní'ke ɲmɔbe kpele wà yebe ne isen kɛ ni, kime Uwien kpìe' ki taa' u'gbɛr ki ɲukn' bɛn ne.
 3 Ní ye nè rí wuɔn kí ye ba? Ní ye nè rí wuɔn kí ye bi'ni biba ɲa paan' Uwien ye ma bo la, ní li pien Uwien u la tien u ye ma bo ne-ɛɛ?
 4 Na rí tien nɔ fiebu. Binib kɛ yé bitonnɛndɛnb mɔnɔn la, Uwien wɔn tuu ki yé ugbɛmàndaan ne ten ní kele' ma u'gbɔnku ni ki ye:
 «A'lenm ní ne bi li bɛnde kí ye
 a yé ugbɛmàndaan.
 Bì bun' nin ɲe tibuur la,
 a li faake nin bɛ.»
 5 Tɔ, ní yé ti teh nà ɲa cuube ní wɔngɛh ki teh Uwien yé ugbɛmàndaan la, ti nín ji li len kí ye ba? Tí li ye Uwien diɛh tí'tub la, u teh nà ɲa cuube ne-ɛɛ? (N lienh binib lienh ma bo ne.)
 6 Na te nɔ fiebu. U teh nà ɲa cuube la, u li tien mila kí bu uɲɛndun ya nib tibuur-i?
 7 Tɔ, ní yé n'tonnɛnku wɔngɛh Uwien ya gbɛmɔnt ki cèreh binib kpìekreh wɔ la, bɛ tien' u diɛh n'tub ki teh n yé ubiɛrdaan-i?
 8 Tí li teh nà bre ɲɔ nè rí kpɛnde nà mɔn-ii? Binib biba sukreh tɛ ki teh ti lienh ki teh nɔ ne. Bideɛb li lɛ utudɛrɛ wà bi kpɛ wù ne.
 9 Ní ye nè rí wuɔn kí ye ba? Ní ye nè rí wuɔn kí ye tinbi Sufmbɛ, ti cɛn' binitɔb ne-ɛɛ? Na te nɔ fiebu. N là wɔkn' ne ki ye *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ kɛ te ibiɛrɛ ya yonbt ní ne.
 10 Nɛn ne kele' *Uwien ya gbɔnku ni. Ní kele' ki ye:
 «Uba mɔnɔn ɲa te ki yé gbɛmàndaan,

¹¹ uba ŋa te ki ŋmabe yɛnfuom,
uba ŋa te ki nuunh Uwien,

¹² bi'ke daan' u'sen ne,
ki taan' ki juore' fɛnm.

Uba mɔnɔn ŋa te ki teh nà mɔn.

¹³ Bi'nieke yɛ tɛn itɛnkpiifɛle ne,
bi'len ya tɔn si milɛrm baba ne,
Bi'nuɔn ŋmabe tilabr tɛn iwaaleb ne.

¹⁴ Inɔbonbil nin minɔum baba ne gbe bi'nuɔn ni.

¹⁵ Bi'taan ton linikul bo ne.

¹⁶ Bi'nen' nà ke saan la, bi saah ne,
ki kuɔndeh binitɔb micɛɛɛkm ni.

¹⁷ Ba bɛn yɛnduɔn ya sɛn.

¹⁸ Ba fɛnge Wien.»

¹⁹ Tɔ, ti bɛn ki ye *yiko len' nà ke nnɔ, u len' ki de' binib bà li boh wɔ nnɔ ne,
ŋɔ uba la dule niba bo kɔ ye wa bi'. Nnɔ ne uɛndun ya nib ke li bende kɔ ye
bi ŋmabe libiil Uwien saan.

²⁰ Nɛn bo ne unil teh *yiko ye ma bo la, na rɔ cɛre Uwien rɔ bù wɔ
gbɛmɔndaan. Yiko cɛreh binib bɛndeh nà yé ibiere baba ne.

Uwien bɔh binib bigbɛmɔndɛnb mitekjim bo ne

²¹ Fɛnfɛnnɔ wuɔ Uwien ji wuɔn' u ŋɛh usɛn wà ki bɔh binib bigbɛmɔndɛnb,
na yé u tukndeh *yiko ye ma bo ne. Yiko nin Uwien ya ñɔbonsɔknɔ là juɔ' ki
len' nɛn ne u'gbɔnku ni.

²² U bɔh binib bigbɛmɔndɛnb bi'tekm *Yesu Kristo kɔ ji bo ne. Bà ke teke'
*Yesu Kristo ki jin' la, u bɔh bɛ bigbɛmɔndɛnb ne. Kimɛ bi'ke te miba ne.

²³ Bi'ke tien' ibiere ne ki luo' Uwien ya kpɛke.

²⁴ Ama Uwien ya juokm bo ne u bù' bɛ bigbɛmɔndɛnb *Yesu Kristo ya tuɔrl
là dɛ' bɛ ki wiɛ' nnɔ bo. Na yé bi'nimɔnt bo ne.

²⁵ Uwien taa' wɔn ne ki tien' lituɔrl u'sɛm bo, ki dɛ' bà ke teke' wɔ ki jin' ki
wiɛ', ki wuɔn' wɔn Uwien ya gbɛmɔnt, ka dere' binib ya tub bi'biere bo uyo bo,

²⁶ u là duɔn' u'yɛnm uyo wà nnɔ. Fɛnfɛnnɔ wuɔ u wuɔn' u'gbɛmɔnt ki ye wà
ke teke' *Yesu ki jin' ne yé ugbɛmɔndaan. U tien' nnɔ ŋɔ binib rɔ bende kɔ ye
wɔn Uwien ne yé ugbɛmɔndaan.

²⁷ Nɔ te nnɔ la, uba biɛ ki ŋmabe u li jɛbn u'ba nà bo-oo? Nɔ yé fɛnm. Na
yé binib ya tɔn bo ne Uwien bɔh bɛ bigbɛmɔndɛnb, u bɔh bɛ bigbɛmɔndɛnb
bi'tekjim bo ne.

²⁸ Kimɛ ti bɛn ki ye Uwien bɔh unil ugbɛmɔndaan u'tekjim bo ne, na yé u
teh *yiko ye ma bo ne u bɔh wɔ ugbɛmɔndaan.

²⁹ Uwien yé *Sufmbɛ baba ya Wien ne, ka yé bà ŋa yé *Sufmbɛ ya Wien-ii?
U yé bi'mɔ ya Wien ne.

³⁰ Kimɛ Uwien te uba ne. Wɔn ne bɔh bà yé *Sufmbɛ nin bà ŋa yé *Sufmbɛ
bigbɛmɔndɛnb mitekjibaabm bo.

³¹ Ti lienh nà nnɔ, nɔ ye ne rɔ ye mitekjim bo *yiko ŋa ji yé bonn nɛ-ɛɛ? Nnɔ
ŋa ñi! Ti wɔngeh *yiko cinbe kɔ te ma bo ne.

4

Uwien bù' Abraham ugbɛmɔndaan u'tekjim bo ne

¹ Tɔ, ti li ye ba kɔ taa kɔ jo ti'yaaje *Abraham ya gbɛr bo? Wɔn nin u'yul là
laa' ba?

² Nɔ bi'yé u'tɔnmɔnmɔn ne cɛre' Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan la, u bi ŋmabe
u li jɛbn u'ba nà bo. Ama Uwien ya bùol na te nnɔ.

³ Kimε nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nε Uwien bũ' wɔ ugbɛmɔndaan.»

⁴ Unil sɔn' lituonl ki teke' nibonn la, na yé paabu, nĩ ye u'paaku nε.

⁵ Unil wɔ ɲa nuunh Uwien nĩ juoke wɔ u'tuon bo, ama ki teke' wɔn Uwien wɔ juokeh bibiɛɗɛn nɔ ki jin' la, u'tekjim bo nε Uwien li bũ wɔ ugbɛmɔndaan.

⁶ Nnɔ nε *Dafid mɔ lá pokn' binib bɔ Uwien bũ' bε bigbɛmɔndɛnb, ka tukn' bi'tuon nɔ ya mɔnm bo. *Dafid lá ye:

⁷ «Binib bɔ Uwien fère' bε bi'biil, ki subn' bi'biere bo nɔ, u'mɔnm te bi'bo.

⁸ Unil wɔ Yonbdaan ɲa nĩ tɔnge u'biere nɔ u'mɔnm te udaan bo.»

⁹ Mimɔnm nɔ te ki de' bɔ jie' ipun baba nε bii mĩ te ki de' bɔ mɔ ɲa jie' nε? Tĩ liebe nĩ *Abraham ya gbɛr bo. Tĩ ye u teke' Uwien ki jin' ma nɔ nε cère' Uwien bũ' wɔ ugbɛmɔndaan.

¹⁰ U lε yo ba nε u bũ' wɔ ugbɛmɔndaan-i? Uyo wɔ u jie' u'punl nɔ bii uyo wɔ wa laan lá jie' nε? Uyo wɔ wa laan lá jie' nɔ nε.

¹¹ Nĩ ya puoli bó nε Uwien cère' *Abraham jie' u'punl. Upunjie nɔ nε yé kudĩku kù wɔngeh ki teh *Abraham ya tekjim bo nε Uwien bũ' wɔ ugbɛmɔndaan ki laa' wa laan jie' punl. Nɛn nε cère' *Abraham yé binib bɔ kε teke' Uwien ki jin' ka jie' pun ya yaaje ɲɔ Uwien nĩ bũ bi'mɔ bigbɛmɔndɛnb.

¹² Binib bɔ jie' ipun, ka pε upunjie baba bo, ama ki tekn' *Abraham ya taal nĩ, ki teke' Uwien ki jin' tɛn *Abraham lá teke' Uwien ki jin' ma, ki laa' wɔ laan jie' punl nɔ, u yé bi'mɔ ya yaaje nε.

Uwien pùon' binib bɔ teke' wɔ ki jin' nɔ mimɔnm

¹³ Na yé *Abraham lá bon' *yiko nε Uwien pùon' ki ye uɲɛndun li yé wɔn nin u'yaabii ya faal, kimε mitekjim bo nε Uwien bũ' wɔ ugbɛmɔndaan.

¹⁴ Nĩ yé Uwien bi pùon' ki ye uɲɛndun li yé bɔ boh *yiko nɔ ya faal nε la, mitekjim ɲa ji bi li ɲmɔbe kpele, lipuonl nɔ mɔ bi li juore fɛnm nε.

¹⁵ Kimε *yiko ya saam nε cèreh Uwien ya mutuol fih binib bo. Yiko ɲa te la, unil li saa wɔ-wɔ?

¹⁶ Nɛn bo nε Uwien pùon' lipuonl mitekjim bo, ɲɔ lε nĩ li yé bupaabu, kí li kpe *Abraham ya yaabii kε bo. Na yé li li te kí de bɔ pε *yiko bo baba nε, li li te kí de' bɔ mɔ teke' Uwien ki jin' tɛn *Abraham nɔ nε. Kimε *Abraham yé tinbi bɔ kε teke' Uwien ki jin' nɔ ya yaaje nε.

¹⁷ Tɛn nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N tien' ɲε inibol ligol ya yaaje.» *Abraham nε yé ti'kε ya yaaje Uwien ya nun bó. Wɔn Uwien nε mɛkreh bitenkpiib, nε ki naanh tibont nin u'ɲɔbon.

¹⁸ Nĩ lá naan lipuonl nɔ ɲa nĩ tien nε. Nin nɛn kε *Abraham tuu ki daan nε. U teke' Uwien ki jin' nε Uwien tien' wɔ inibol ligol ya yaaje. Tɛn nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «A'yaabii li yebe ka ɲmɔbe fuul.»

¹⁹ Nĩ lá sɛn' waamu nε wɔ nĩ lε ibin kobk, ki bɛnde' ki ye u nεke mikuum, nε u'po Sara mɔ tonde' ki yé uɲɔl. Ama nin nɛn kε *Abraham ya dum ɲa kùore' waamu mɔnm.

²⁰ *Abraham ɲa maale' milele lipuonl nɔ bo, u'dum mɔ ɲa kùore', ama u tùrɛh ki faakreh mitekjim ni nε, ki kpiɛkreh Uwien,

²¹ ki cinbe ki bɛn ki ye Uwien pùon' nà nɔ, u ɲmɔbe mituɔm mà u li fre kí tien nɛ.

²² Nɛn bo nε Uwien bũ' wɔ ugbɛmɔndaan.

²³ Nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien bũ' *Abraham ugbɛmɔndaan.» Na yé *Abraham baba bo nε nĩ kele' nɔ.

²⁴ Nĩ kele' ti'mɔ bo nε. Tĩ teke' Uwien wɔ cère' Yonbdaan *Yesu mɛkre' bitenkpiib ni nɔ ki jin', nε wɔn Uwien bũ' ti'mɔ bigbɛmɔndɛnb.

²⁵ Uwien cère' wən *Yesu nē kpo' ti'biere bo, ki cère' u makre' bitenkpiib ni, ɲə wən bo wə nī bɔ̀ tē bigbɛmɔ̀ndɛnb.

5

Uwien cère' binib nin wən taan' buɲɔ̀bu

¹ Tɔ̀, ti'tekjim bo nē Uwien bɔ̀ tē bigbɛmɔ̀ndɛnb, ki cère' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo, tinbi nin wən taan' buɲɔ̀bu.

² Wən *Yesu Kristo nē cère' ti laa' mijuokm Uwien saan, kime ti teke' wə ki jin'. Ti fuobe mi ya juokm ni nē ki ɲmɔ̀be lidɛndɛnl ki jɛbnh ti'ba ki teh ti li lɛ ukpieke Uwien saan.

³ Na yé nɛn baba bo nē ti jɛbnh, ti jɛbnh ijend mɔ̀ ni nē. Kime ti bɛn ti ye ijend ni nē ti lɛnh lifɛl,

⁴ nē lifɛl cɛreh ti ɲmɔ̀be kuminku, kuminku mɔ̀ dienh tē lidɛndɛnl.

⁵ Lidɛndɛnl nɔ̀ ɲa nī yuɔ̀n tē. Kime Uwien de' tē *Mifuoɲaanm ma nɔ̀, mɛn nē cɛreh ti bɛndeh ti'fɛl ni u yíe tē ki gbien' ma bo.

⁶ Imɔ̀n, uyo wà ta là ɲmɔ̀be tuɔ̀m nɔ̀, nē *Kristo teke' tinbi bibiɛrdɛnb ya kuum ki kpo'. Uwien nē sien' u ya yo.

⁷ Nī faa nin unil nī teke ugbɛmɔ̀ndaan ya kuum kī kpo. Nba la, uba li kaabe kī kpo unimɔ̀n bo.

⁸ Ama Uwien wuɔ̀n' ki ye u yíe tē, ki cère' *Kristo teke' ti'kuum ki kpo' uyo wà ti laan là biɛ ki yé bibiɛrdɛnb nɔ̀.

⁹ Fɛnfɛnnɔ̀, *Kristo ya sɛm bo nē Uwien bɔ̀ tē bigbɛmɔ̀ndɛnb ma nɔ̀, bɛ li tien ɲə wà ji li nɛn tē Uwien ya bɛnpiebe wà we nī nɔ̀ ni?

¹⁰ Uyo wà ti là yé Uwien ya nɛnnɛndb nɔ̀ nē u cère' tinbi nin wən taan' buɲɔ̀bu kī nē u'Bije ya kuum bo. Tinbi nin wən taan' buɲɔ̀bu ma nɔ̀, bɛ li tien ɲə ta ji li ɲmɛrɛ u'Bije ya fuobm bo?

¹¹ Na yé nɛn baba bo nē ti jɛbnh ti'ba, ti jɛbnh Uwien bo mɔ̀ nē. Yonbdaan *Yesu Kristo taan' tinbi nin Uwien buɲɔ̀bu fɛnfɛnnɔ̀ ma nɔ̀, nē cère' ti jɛbnh.

Adam nin Kristo ya gbɛr

¹² Unibaab bo nē ibiere cin' uɲɛndun ni. Ibiere nɔ̀ nē tuke' mikuum ki baa', nē binib kɛ kpuokeh kime bi'kɛ teh ibiere nē.

¹³ Kí yaan Uwien nī de Moyis *yiko nɔ̀ ki laa' ibiere te nē uɲɛndun ni. Yiko ɲa laan là te ma nɔ̀, ba là tɔ̀ngɛh binib ya biere.

¹⁴ Ama kī nē Adam ya yo kī ti baa Moyis ya yo mikuum jinh binib nē. Nin ba tien' biere tɛn Adam là kɛnde' Uwien ya ɲɔ̀bu bɔ̀ kī bii' ma kɛ nɔ̀ mikuum jinh bɛ nē. Adam là yé unil wà we nī nɔ̀ ya nɛnnɛnku nē.

¹⁵ Ama Uwien ya paabu nin Adam ya biil ɲa tē, ka kpɛ mɔ̀. Unibaab ya biil bo nē mikuum jin' binib bi yebe ma nɔ̀, bɛ li tien ɲə unibaab *Yesu Kristo mɔ̀ bo Uwien ɲa nī juoke binib bi yebe, kī de bɛ bupaabu bɔ̀ nī li yebe ka ɲmɔ̀be bɔ̀ kpɛ nin bā nī?

¹⁶ Uwien ya paabu tien' nà nin unibaab nɔ̀ ya biere tien' nà ɲa tē. Wən unibaab ya biere bo nē Uwien ye binib kɛ kpɛ utudɛrɛ. Ama Uwien ya juokm bo nē u bɔ̀h binib bigbɛmɔ̀ndɛnb nin bi'biere yebe ma kɛ nɔ̀.

¹⁷ Unibaab ya biil bo nē mikuum ɲmɔ̀be mituɔ̀m binib kɛ bo kī nē wən unibaab nɔ̀. Nī tɛ nɔ̀ là, bɛ li tien ɲə binib bā laa' Uwien ya nimɔ̀ncient tà cère' Uwien bɔ̀ tē bigbɛmɔ̀ndɛnb nɔ̀ ɲa ji li lɛ Uwien ya fuobm, kī ji libɛl unibaab *Yesu Kristo bɔ̀?

¹⁸ Unibaab ya biil nē tuke' utudɛrɛ ki baa' binib kɛ bo. Nɔ̀ nē unibaab ya tuonmɔ̀nmɔ̀nl mɔ̀ bo, Uwien bɔ̀h binib kɛ bigbɛmɔ̀ndɛnb ki cɛreh bi fuobe.

¹⁹ Unibaab ŋa bon' Uwien ma nnɔ nɛ cɛrɛ' binib kɛ yɛ bibiɛrdɛnb Uwien saan. Nnɔ nɛ unibaab mɔ bon' Uwien ma nnɔ cɛrɛ' binib kɛ yɛ bigbɛmɔndɛnb Uwien saan.

²⁰ Uwien lá taa' *yiko ki baa' nɛ binib ya biil yɛbre' ki gbien'. Ama ibiɛrɛ yɛbe ná saan lá, Uwien ya nimɔnt mɔ yɛbe ní'saan cɛɛn nɛ.

²¹ Ibiɛrɛ lá ŋmɔbe mituɔm nɛ ki tukeh mikuum ki báareh. Nnɔ nɛ Uwien ya nimɔnt mɔ ŋmɔbe mituɔm ki cɛrɛh binib yɛ bigbɛmɔndɛnb u'saan, ki li lɛ limiɛl lá ŋa ŋmɔbe gbenm kí ñɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

6

Ti kpo' nin Kristo ma nnɔ, ti li fuobe nin wɔ mɔ nɛ

¹ Tɔ, ní te nnɔ ma nnɔ, ní ye nè ní ye ba? Ní ye nè ní ye tí li tuu ki teh ibiɛrɛ ŋa Uwien ya nimɔnt ní li yɛbreh nɛ-ɛɛ?

² Na te nnɔ fiebu. Ti ñɛn' ibiɛrɛ ya wɔbl ni ŋɔ, ti li tien mila kí liebe kí li fuobe ibiɛrɛ ní?

³ Bii ná bɛn ki ye bi sii' tinbi bá kɛ Uwien ya ñunm ti taan' nin *Yesu Kristo nnɔ ti taan' u'kuum mɔ nɛ-ɛɛ?

⁴ Bi sii' tɛ Uwien ya ñunm ti taan' Kristo ya kuum ma nnɔ, bi taan' ki sube' tinbi nin wɔn nɛ. Nɛ u'Baa Uwien ya kpieke bo, u cɛrɛ' u mɛkre' bitɛnkpiib ni ŋɔ ti mɔ ní li te mifuobfɛnm ni.

⁵ Nɛ tinbi nin wɔn taan' u'kuum ma nnɔ, ti li taan u'mɛkrm mɔ nɛ.

⁶ Tùɔrɛ mɛn kí li bɛn kí ye bi kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo ma nnɔ, bi kpɛ' ti'tetekpaam mɔ nin wɔ nɛ. Mitetekpaam nnɔ lá ji ní li ŋmɔbe tuɔm ŋɔ tí lá ji ní yɛ ibiɛrɛ ya yonbe.

⁷ Imɔn, unil kpo' lá, u ñɛn' ibiɛrɛ ya yonbt ni nɛ.

⁸ Ti kpo' nin Kristo ma nnɔ, ti teke' ki jin' ki ye ti li fuobe nin wɔ mɔ nɛ.

⁹ Ti bɛn ki ye u mɛkre' bitɛnkpiib ni ma nnɔ, wa ji li kpo, kuum ŋa ji ŋmɔbe tuɔm u'bo.

¹⁰ U kpo' bolm miba kpein nɛ ki gben' ibiɛrɛ ya tuɔm. Fɛnfɛnnɔ u fuobe, nɛ u'fuobm nnɔ yɛ Uwien yaam nɛ.

¹¹ Nnɔ nɛ ní'mɔ li bùh ní'ba tɛn ní'mɔ kpo' ki ñɛn' ibiɛrɛ ya tuɔm ní, nɛ ki fuobe ki de' Uwien *Yesu Kristo bo.

¹² Nɛn bo, ní lá ji ní cɛrɛ ibiɛrɛ ní li ŋmɔbe tuɔm ní'gbɛnɛnt tà li kpo nnɔ bo, kí lá ji ní li teh tù yíe ná.

¹³ Ní lá taah ní'gbɛnɛnbɛl ki teh ibiɛrɛ tɛn í yɛ itùonbiɛrɛ ya jɛwɛnt nɛ. Ama ní te tɛn binib bá mɛkre' kí liebe' kí fuobe ma nnɔ, taa mɛn ní'ba kí de Uwien, kí taa ní'gbɛnɛnbɛl kí de wɔ tɛn í yɛ itùonmɔnmɔn ya jɛwɛnt nɛ.

¹⁴ Na ji li te biɛrɛ ya yonbt ní, kímɛ yiko ŋa ji ŋuuke nɛ, Uwien ya nimɔnt nɛ ji ŋuuke nɛ.

Ti ñɛ ibiɛrɛ ní kí li teh ná mɔn Uwien ya nun bó

¹⁵ Ní tingi si ba? Tí li teh ibiɛrɛ kí ye *yiko ŋa ji ŋuuke tɛ, Uwien ya nimɔnt nɛ ji ŋuuke tɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu!

¹⁶ Na bɛn ki ye a taa' a'ba kí de' unil, ki boh wɔ tɛn a yɛ u'yonb lá, a mɔnbɛ kí yɛ udaan ya yonb nɛ-ɛɛ? A taa' a'ba kí de' ibiɛrɛ lá, a yɛ ibiɛrɛ ya yonb nɛ, nɛ ibiɛrɛ báareh nin mikuum nɛ. Ní yɛ a tí taa' a'ba kí de' Uwien, kí boh wɔ lá, u li bù ŋɛ ugbɛmɔndaan nɛ.

¹⁷ Tí faare mɛn Uwien. Nínb bá lá yɛ ibiɛrɛ ya yonbe uyo uba nnɔ, fɛnfɛnnɔ ní ji boh bí wɔkn' nɛ miwɔknm má Uwien ya sɛn bo nnɔ nin ní'fɛl kɛ nɛ.

¹⁸ Uwien ñɛn' nɛ ibiɛrɛ ya yonbt ní, nɛ kí tien' nɛ tigbɛmɔnt ya yonbe.

¹⁹ Ní'jiint bo nɛ n taa' minisaaltetɛm kí tien' kúnɛnnɛnku ŋɔ ní frɛ kí cii. Uyo uba ní lá taa' ní'ba kí tien' tíjɔnt nin fɛnfɛnm ya yonbe nɛ, kí teh ná ŋa kpe

sen Uwien ya nun bó ma nno, fenfenna ní jì ní taa ni'ba kí tien tighemònt ya yonbe, kí lí yé Uwien ya nib imònmàn.

²⁰ Ní là yé ibièrè ya yonbe ma nno, niba ña là wòbndeh nè ní lí teh ná cuube Uwien ya nun bó.

²¹ Ní là teh tibont tà uyo uba nno, tù jì coh nè ife nè fenfenna, nè tu'fòrm là bàareh nin mikuum nè.

²² Ama fenfenna Uwien ñen' nè ibièrè ya yonbt ní, kí tien' nè u ya yonbe, nè ní jì teh tibont tà mòn u'nun bó. Nè mifòrm, ní lí le limiel là ña ñmòbe ghenm.

²³ Ibièrè ya paaku si mikuum nè, nè Uwien ya paabu si limiel là ña ñmòbe ghenm, Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

7

Yiko nin Kristo yaab ya gber

¹ N'yaabe, n lienh nin ninbi bà nno, ní yé binib bà ben *yiko mòmòmnm nè. Ní ben kí ye unil te *yiko ya wòbl ní uyo wà u laan fuobe nè.

² Nno nè *yiko bo uje laan fuobe la, u'po ña ñmòbe sen wò ní fii u'saan, ama u'ce kpo' la, u ñmòbe usen wò ní liebe kí kun ticer.

³ Upii nèbre' kí kun' ticer uyo wà u'ce laan fuobe la, bí lí yin wò upiinanmaa nè. Ama u'ce kpo' la, wa jì te yiko ya wòbl ní. U liebe' kí kun' ujetò la, bà ní yin wò piinanmaa.

⁴ N'yaabe, ni'mò yaam te nno nè. Kristo là kpo' ma nno, ni'mò là kpo' nin wò nè, ka te yiko ya wòbl ní, ní jì yé uba yaab nè. Ni'tingi si: ní jì yé Kristo wà mekre' bitenkpiib ní nno yaab nè, ñò tí lí sònh itùon yà mòn kí dienh Uwien.

⁵ Imàn, uyo wà tí là pè minisaaltetem bo nno, *yiko nè là cèreh tí lenh iyenmaalbièrè, kí teh tibont tà bàareh nin mikuum.

⁶ Fenfenna tí te ten tí kpo' nè kí ñen' ná là co te nno ní, ka jì te yiko ya wòbl ní. Tí jì pè Mifuoñaanm wògeh te usenfaan wà nno bo nè, kí sònh Uwien ya tuonl; ta jì pè Moyis kele' yiko wà nno là wògeh te usenkpaan wà nno bo.

Yiko nè cèreh unil bendeh ibièrè

⁷ Tò, ní ye nè ní ye ba? Ní ye nè ní ye yiko yé ibièrè ya bonn nè-èè? Na te nno fiebu! Kime *yiko ña bí te la, ma bí lí bende ná yé ibièrè ya bonn. Ná bí kele' *yiko ya gbònkú ní kí ye: «La ñmòbe nunfòke la,» ma bí lí bende kí ye ununfòke yé bièrè.

⁸ Yiko ya wòbl bo nè ibièrè laa' usen kí cèrè' n ñmòbe ununfòke kè ya bol. Yiko ña bí te la, bièrè ña bí ñmòbe tuòm.

⁹ Uyo wà mà là ben yiko nno, n là fuobe nè. Ama n tí bende' *yiko nno ya wòbl ma nno, nè ibièrè laa' mituòm n'bo,

¹⁰ nè n kpo'. Yiko ya wòbl là bí lí de nni limiel nno, baa' nin mikuum nè min bo.

¹¹ Kime *yiko ya wòbl bo nè, ibièrè laa' usen, kí lèrè' nni, kí cèrè' n kpo'.

¹² Imàn, *yiko nin u'wòbl ñen' Uwien saan nè kí mòn, kí cuube.

¹³ Tò, ná yé nibonmòmòmnm nè kpènde' n'bo mikuum-ii? Na te nno fiebu! Ibièrè nè cèrè' n kpo'. Nibonmòmòmnm nno bo nè ibièrè laa' usen kí ku' nni, ñò yí ní tuòrè kí wuon' í yé bà. Yiko nno ya wòbl nè wuon' te ibièrè bre kí gbien' ma bo.

Ibièrè coh binib tiyonbt ma bo

¹⁴ Imàn, tí ben kí ye *yiko ñen' Uwien saan nè. Min wòn, ní yé unisaal nè, nè ibièrè cuo' nni tiyonbt.

¹⁵ Ma ben n teh ná, kime n yíe ní tien ná la, ma teh ñen. Ama n ñen ná nno n teh ñen nè.

¹⁶ N teh ma yíe ní tien ná la, nɛn nɛ wuɔn' ki ye n tuo' ki ye *yiko yé nibonmɔnmɔnn nɛ.

¹⁷ Ní te nnɔ la, na yé min nɛ teh nnɔ, ibiere yà te nni nnɔ nɛ teh nnɔ.

¹⁸ N bɛn ki ye bonmɔnmɔnn ɲa te nni, n niireh n yé unisaal ma nnɔ nɛ. N yíe ní tien ná mɔn, ama ma ní fre kí tien nɛ.

¹⁹ Kimɛ n yíe ní tien mimɔnm mà nnɔ, ma teh mè. Nà bre, ma yíe ní tien nè nnɔ, n teh nɛn nɛ.

²⁰ N teh ma yíe ná la, na yé min nɛ teh, ibiere yà te nni nnɔ nɛ teh.

²¹ Nɛn bo, n laa' n te mitetem mà ni sɔ: min wà yíe ní tien ná mɔn nnɔ, n lɛnh n freh ki teh ná bre baba nɛ.

²² N fɛ *Uwien ya yiko n'yɛnm ni cɛɛn nɛ,

²³ ama n laa' mituɔm miba mɔ te nni, ki mɔh nin n'yɛnmaalmɔnmɔn, ki cère' ibiere yà te nni nnɔ cuo' nni tiyonbt, n te i'wɔbl ní.

²⁴ Min wuɔ ya cɛɛkdaan! Njɛ li fie nni ibiere yà te nni, ki li baa nin nni mikuum nnɔ saan-i?

²⁵ N faareh Uwien, kimɛ wɔn nɛ li fie nni kí nɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Min wɔn n'yɛnmaale ni, n te *Uwien ya yiko ya yonbt ni nɛ, ama minisaaltetem ya sɛn ni wɔn, n yé ibiere ya yonb nɛ ki te i'yiko ni.

8

Mifuoŋaanm nɛ dienh limiɛl

¹ Fɛnfɛnnɔ Uwien ɲa ji li dɛrɛ bà yé *Yesu Kristo yaab ya tub.

² Kimɛ unil yé *Yesu Kristo yɔ la, *Mifuoŋaanm ya tuɔm mà dienh limiɛl nnɔ, nɛ nɛn' udaan ibiere nin mikuum ya tuɔm ni.

³ Uwien tien' *yiko ɲa ní fre kí tien ná. Kí nɛ unisaal ya jiiint bo nɛ *yiko ɲa là ɲmɔbe tuɔm. Nɛn bo nɛ ibiere bo, Uwien sɔn' ní u'tiɛma Bijɛ uɲɛndun wuu ni nin tigbɛnɛnt, tù naan tinbi bibiɛrdɛnb yaar. Uwien taa' wɔn nɛ ki tien' lituɔrl ki gbɛn' ibiere ya gbɛr.

⁴ U tien' nnɔ ɲɔ tinbi bà dāan' minisaaltetem ki pɛ *Mifuoŋaanm yíe ná bo nɛ ní fre kí tien' *yiko ye ná kɛ mɔnmɔnm.

⁵ Binib bà pɛ minisaaltetem bo nnɔ teh unisaal yíe ná nɛ. Ama bà pɛ *Mifuoŋaanm bo nnɔ, bɛn teh mí yíe ná nɛ.

⁶ Unisaal yíe ná nnɔ bàareh nin mikuum nɛ. Ama *Mifuoŋaanm yíe ná nnɔ nɛn dienh limiɛl nin uɲɛnduɔn nɛ.

⁷ Kimɛ binib bà teh unisaal yíe ná nnɔ yé Uwien ya nɛnnɛndb nɛ. Ba boh *Uwien ya yiko, ka lí li fre kí bo wɔ mɔ.

⁸ Bà pɛ minisaaltetem bo nnɔ ɲa ní fre kí sɔnge Uwien ya yɛnm.

⁹ Ninbi bɛn wɔn, na pɛ nisaaltetem bo, ni pɛ *Uwien ya Fuoŋaanm bo nɛ, kimɛ Uwien ya Fuoŋaanm te ní'ni. Kristo ya Fuoŋaanm ɲa te unil wà ní la, udaan ɲa yé u'yɔ.

¹⁰ Kristo te ninbi ní ma nnɔ, ibiere cère' ní'gbɛnɛnt li kpo mɔnɔn la, *Mifuoŋaanm nɛ yé ní'miɛl kí nɛ Uwien bù' nɛ bigbɛmɔndɛnb ma nnɔ bo.

¹¹ Uwien wà cère' *Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ní nnɔ ya Fuoŋaanm te ní'ni ma nnɔ, wɔn wà cère' Kristo mɛkre' bitɛnkpiib ní nnɔ lí de ní'gbɛnɛnt tà lá li kpo nnɔ mifuobm kí nɛ *u'Fuoŋaanm mà te ní'ni nnɔ bo.

¹² N'yaabɛ, nɛn bo nɛ ti ɲmɔbe lifɛnl. Ama ta ɲmɔbe fɛnl nin unisaal ya tetem ɲɔ tí li teh unisaal yíe ná.

¹³ Kimɛ ní pɛ minisaaltetem bo la, ní li kpo nɛ, ama kí nɛ *Uwien ya Fuoŋaanm bo, ní wiɛ' unisaal yíe ná la, ní li fuobe nɛ.

¹⁴ *Uwien ya Fuoŋaanm pekreh binib bà kɛ nnɔ nɛ yé Uwien ya bumu.

15 Uwien de' ne *u'Fuoñaanm mà nnò ña co ne yonbt ño ní liebe kí sɛn bujɛwaanbu, ama *u'Fuoñaanm ne tien' ne u'bumu, ne ki cɛrɛ' ti yih wò ti'Baa.*

16 *Uwien ya Fuoñaanm nin mi'yul ne kundes imòn ti'yɛnm ni ki teh ti yé Uwien ya bumu.

17 Ti yé Uwien ya bumu ma nnò, ti yé u'faajib mɔ ne. Ti yé Uwien ya faajib ne tinbi nin Kristo kɛ. Ti taan' ki jɛndeh nin Kristo ma nnò, tinbi nin wòn li taan kí lɛ ukpieke mɔ ne.

Uwien lá li kpieke u'nib

18 N ben ki ye fɛnfennò ya jɛnd ña ñmɔbe bɛ rí taa yé kí kpaan nin ukpieke wà Uwien lá li ñɛn wù upaan bo kí de tɛ nnò.

19 Kime Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nnò gu nin inunmón ne lidaali là Uwien li wuɔn bà yé u'bumu.

20 Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nnò juore' fɛnm. Na yé tù yíe ne ki juore' fɛnm, wòn Uwien ne cɛrɛ' tù juore' fɛnm. Ama tù ñmɔbe lidɛndɛnl ki ye

21 lidaali liba tu'mò li ñɛ mituɔm mà kuuleh tù, ki cɛrɛh tù te tiyonbt ni nnò ni, ki mɔ rí lɛ Uwien ya bumu ya kpieke, ki li te liwiel ni.

22 Ti ben ki ye haali nin fɛnfennò Uwien ñɛn' tibont tà kɛ nnò jɛndeh ne ki kplɛndeh tɛn upii ne benh nin imɛrwien.

23 Na yé tibont nnò baba, tinbi bà Uwien de' tɛ *u'Fuoñaanm, mí yé u'paacindkaabu nnò, ti'mò kplɛndeh ti'fɛl ni ne, ki gu lidaali là Uwien li wuɔn kí ye ti mɔnbe ki yé u'bumu, u de' tɛ ki wiɛ' nnò.

24 Ti ñmɛrɛ' ama nì laan yé lidɛndɛnl ne. Unil ñmɔbe lidɛndɛnl nibonn bo la, wa laan laa' nɛ ne. U laa' nɛ la, na ji yé dɛndɛnl u'bo.

25 Ti ñmɔbe lidɛndɛnl nibonn bo, ka laan laa' nɛ la, ti li mɛnde ne kí li gu.

26 Nnò ne *Uwien ya Fuoñaanm toreh tɛ ti'jiint ni, kime ta ben u yíe tí li kàareh wò ma bo. Ne *u'Fuoñaanm kàareh wò kí dienh tɛ, ki dunh haali níl ña rí fre kí lɛ u li taa iñɔbon yà kí tɛkn mí lienh ná nnò.

27 Uwien, wà ben binib ya fɛl ni te ma bo, ben *u'Fuoñaanm ya yɛnmaale. Mɛn ne kàareh wò u yíe ma bo kí dienh u'yaab.

28 Ti ben ki ye Uwien teh tibont tà kɛ nnò u teh tù binib bà yíe wò ya mɔnm bo ne. Bi yé binib bà u yin' bɛ u là bobn' ma bo ne.

29 Kime u là ben bɛ ki laa' ba laan maa' bɛ, ne ki sien' ki ye bɛ rí li naan u'Bije, ño u'Bije rí li yé kibukpiek libugol ni.

30 Uwien yin' bà nnò, u là juo' kí gɛnde' ben ne. U yin' bà nnò, u cɛrɛ' ben ne yé bigbɛmòndɛnb. U cɛrɛ' ben bà yé bigbɛmòndɛnb nnò, u de' ben ne ukpieke.

Niba ña rí fre ki bore tinbi nin Uwien ya yiem

31 Ti li len tu lɛ ba kí pukn-i? Uwien se ti'ciɛk bó la, ñmɛ ji li fre kí tien tɛ niba?

32 Wa yíe u'tiɛma Bije mɔnɔn bo, ama u taa' wò kí cɛbe' wò rí tí kpo ti'kɛ ya biɛrɛ bo ne. U de' tɛ u'Bije ma nnò, bɛ li tien u la juoke tɛ kí de tɛ tibont kɛ?

33 Ñmɛ li fre kí biin Uwien gɛnde' binib bà? Uwien mɔnɔn ye bi yé bigbɛmòndɛnb ne.

34 Nɛn bo, ñmɛ li fre kí ye bi kpɛ utudɛrɛ? Yesu Kristo kpo'. Na yé u kpo' baba, u mɛkre' bitɛnkpiib ni mɔ ne, ki te Uwien ya jie bó, kí kàareh wò kí dienh tɛ.

35 Bɛ li fre kí bore tinbi nin Kristo u la li yíe tɛ? Ijɛnd bii uyɛnsaa bii bi jɛndeh tɛ ma nnò bii mikònm bii micɛɛkm bii kinunbɔnk bii mikuum-i?

* 8:15 Grekmbɛ ya lenm ni bi kɛlɛ' ki ye: Aba ne. Liñɔbonl nnò ñɛn' *Sufmbɛ ya lenm ni ne, ne li'tingi si: Baa.

³⁶ Nĩ te tɛn nĩ ke'le' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nĩ ke'le' ki ye:
«Sin bo nɛ bi kuuleh tɛ idaan kɛ,
ki likeh tɛ tɛn ti yɛ ipe nɛ bi tuke ki joh bɛ ɾi tĩ kɔrɛ.»

³⁷ Ama *Yesu Kristo wà yíe tɛ nnɔ ya tuɔm bo nɛ, ti faa ki cɛn' wà kɛ mɔn' ki faake'.

³⁸ Imɔn, n bɛn ki ye niba ɲa te kɪ fre kɪ bore tinbi nin Uwien u la yíe tɛ. Mikuum, limiel, Uwien ya tondɔ, paaki bó ya tuɔm kɛ ya bol, fɛnfɛnnɔ ya gbɛr, uyo wà we ní ya gbɛr, mituɔm mǎ kɛ te ya bol,

³⁹ nà kɛ te paaki bó, nà kɛ te dɛntingi, Uwien ɲɛn' nà kɛ nnɔ, niba ɲa te kɪ fre kɪ bore tinbi nin Uwien u la yíe tɛ. U wuɔn' tɛ u'yíem nnɔ kɪ ɲɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo nɛ.

9

Uwien nin u'nib Israyel yaab ya gbɛr

¹ Tɔ, n yɛ Kristo yɔ nɛ ki tɔkeh tigbɛmɔnt, ma nɛndɛh. N'yɛnm nin *Mifuoŋaanm nɛ yɛ bimɔnkunb ki ye

² n te uyɛnsaaciɛn ni, nɛ nĩ wi n'fɛl ni ki gbiekeh uyo kɛ.

³ Imɔn, n bi yíe Uwien ɾi wíe nni minjɔum kɪ bore min nin Kristo, n'yaab bá yɛ n'bol ya nib nnɔ bo.

⁴ Bɛn nɛ yɛ Israyel yaab. Uwien tien' bɛn nɛ u'bumu, ki de' bɛ u'kpíeke, ki cuo' nin bɛ kujɔtieku mibolm mǎ yɛbe, ki de' bɛ *yiko, ki wuɔn' bɛ bi li pukeh wɔ ma bo, nɛ ki pùon' bɛ ipuon.

⁵ Israyel ya bol cin' nin bi ya yaajɛb nɛ. Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo tien' u'ba unisaal ki ɲɛn' bi ya bol ni nɛ. Wɔn nɛ yɛ Uwien ki ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo. Wɔn si kupɛnpɛku uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

⁶ Na yɛ Uwien ɲa fre' ki tien' u là pùon' lipuonl là nnɔ nɛ. Ama Israyel ya yaabii kɛ ɲa cinbe ki yɛ Israyel ya bol ya nib.

⁷ *Abraham ya yaabii mɔ kɛ ɲa cinbe ki yɛ Uwien ya puonl ya bumu. Kimɛ Uwien là pùon' *Abraham ki ye u'bijɛ *Isaak ya bumu baba nɛ li yɛ u'yaabiimɔn.

⁸ Ni'tingi si: na yɛ unisaal maa' mubumu mùa nɛ yɛ Uwien ya bumu. Uwien ya puonl ya bumu baba nɛ yɛ u'bumu, ki yɛ *Abraham ya yaabii.

⁹ Uwien là pùon' *Abraham ki ye ma sɔ: «Nĩ là ɲmɛn nɔ la, n li liebe ní kɪ lɛ a'po Sara ɲuuke kibujɛbuk nɛ.»

¹⁰ Na yɛ nɛn baba: tiere mɛn Lebeka mɔ ya gbɛr. Wɔn nin ti'yaajɛ *Isaak là maa' ileb nɛ, mù yɛ mujɛmu.

¹¹⁻¹² Ama ba laan la maa' mubumu nnɔ, ki niireh nin mù ɾi tien nà mɔn bii nà bre, nɛ Uwien juɔ' ki tɔke' Lebeka ki ye uciɛn là li tien uwaal ya yonb nɛ. Uwien len' nnɔ ɲɔ wɔ ɾi wuɔn kɪ ye wa tukndɛh níl ya tuonl bo kɪ gɛndɛh wɔ, ama u'yíem bo nɛ u gɛndɛh unil, nɛ miyíem nnɔ ɲa ɲmɔbe lèbrm.

¹³ Nĩ te tɛn nĩ ke'le' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nĩ ke'le' ki ye: «N yíe Sakɔb, nɛ ki nɛn Esawu.»

¹⁴ Nĩ te nnɔ la, ti nín li len kɪ ye ba? Ti li ye Uwien teh nà ɲa cuube nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu!

¹⁵ Uwien là tɔke' Moyis ki ye: «N yíe ɾi muɔ unil wà micɛɛɛkm la, n muɔh wɔn nɛ. N tí yíe ɾi tien wà tinimɔnt là, n teh wɔn nɛ.»

¹⁶ Nɛn bo, na yɛ unil ya yíem bo, ka yɛ u'nikm bo nɛ Uwien muɔh wɔ micɛɛkm. Uwien ya nimɔnt bo nɛ u muɔh unil micɛɛkm.

¹⁷ Nĩ ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Uwien tɔke' Farahɔn ki ye: «N káan' ɲɛ ubɛr ɲɔ sin bo ɾi wuɔn binib n ɲmɔbe mituɔm mǎ bo nɛ, ɲɔ binib kɛ ɾi cii n'yel bó utingbɛn kɛ bo.»

¹⁸ Nnɔ nɛ Uwien yíe wɔ́ rí muɔ́ wà micɛcɛkm la, u muɔ́h wɔ́n nɛ, nɛ u yíe wà ya yul rí li faa la, u cèreh li faa nɛ.

Uwien ya benpiebe nin u muɔ́h binib micɛcɛkm ma bo

¹⁹ Nɛn bo, uba li niire nni kí ye: nĩ te nnɔ la, bɛ bo nɛ Uwien kɔnh nin binib kí teh ba teh ni'donbó? Bii u li fre kí ye: ɲmɛ li fre kí pien Uwien u la tien u yíe ma?

²⁰ Tɔ, sin unisaalo, a tɛn kí yé ɲmɛ nɛ kí nieh nin Uwien-i? Timaar li fre kí niire, wà mɛn' tũ kí ye «Bɛ tien' a mɛn' tɛ nɔ nnɔ-ɔ?»

²¹ Umaar ɲa ɲmɔbe sɛn wɔ́ rí tien u'ɔkr u yíe ma-aa? U li fre kí bore tuba kí mɛ lisenl là ɲmɔbe kuɔuɔrku, kí taa tutɔr kí mɛ là ɲa ɲmɔbe ŋuɔrku.

²² Uwien là yíe wɔ́ rí wuɔ́n biba kí ye u'mutuol fii' bi'bo, kí yíe bɛ rí bɛnde kí ye u ɲmɔbe mituɔm nɛ. Nin nɛn kɛ bà fin' u'mutuol kí bi kpɛ mikuum nnɔ, u taa' lifɛsɔngl cɛɛn nɛ kí ɲmɔbe bɛ.

²³ U là yíe wɔ́ rí wuɔ́n bitɔb mɔ kí ye u muɔ́ bɛ micɛcɛkm nɛ, kí yíe bɛ rí bɛnde u'kpiɛke yebe kí kpɛ ma bo nɛ. U là bonde' bɛn nɛ wɔ́ rí de bɛ ukpiɛke nnɔ.

²⁴ Tinbi nɛ yé u bonde' bà nnɔ. Na yé u yin' tɛ *Sufmbɛ ya bol ni baba nɛ, bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ te len nɛ.

²⁵ Nĩ te tɛn nĩ kɛle' ma Ose ya gbɔnku ni nnɔ nɛ. Nĩ kɛle' kí ye:
«Linibol là ya nib ɲa là yé n'yaab nnɔ,
n li yin bɛ n'yaab,
linibol là ma là yíe lɛ nnɔ,
n li yíe lɛ.

²⁶ Bi là tɔke' bɛ nà saan kí ye ba yé n'nib la,
bi li yin bɛ ni'saan min Uwien wà fuobe ya bumu.»

²⁷ Israyel yaab bɛn wɔ́n, *Uwien ya ŋɔbonsɔknl Esayi mɔ là len' bi'gbɛr kí ye:
«Israyel yaab yebe tɛn likpentɛngbil mɔnɔn la, bi'ni binikáankaab nɛ li ɲmɛre.

²⁸ Kime Yonbdaan li sɔn u'tuonl kitink bo u là len' ma bo nnɔ kí tĩ gben ka rí taande.»

²⁹ Nĩ liɛbe' kí te tɛn Esayi tí là len' ma kí ye:
«Yonbdaan mituɔm kɛ ya daan
ɲa bi cère' ti'bol sɛn' waamu la,
ti bi kunde' tɛn Sodɔm nin Gomɔr yaab nɛ.»

Israyel yaab nin mitekjim ya gɛr

³⁰ Ti len nà nnɔ ya tingi si ba? Nĩ'tingi si: bà ɲa yé *Sufmbɛ ka là nuunh Uwien rí bù bɛ bigbɛmɔndɛnb nnɔ, fɛnfɛnnɔ Uwien bù' bɛ bigbɛmɔndɛnb bi'tekjim bo nɛ.

³¹ Ama Israyel yaab bɛn là nuunh Uwien rí bù bɛ bigbɛmɔndɛnb *yiko ya bom bo nɛ ka laa'.

³² Bɛ bo nɛ ba laa'? Kime ba teke' Uwien kí jin', kí maaleh kí teh bi'tuon bo nɛ Uwien li bù bɛ bigbɛmɔndɛnb. Nnɔ nɛ bi gbɛre' milum ya tɛnl,

³³ tɛn nĩ kɛle' ma *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «Liike mɛn, n taa' milum ya tɛnl kí ble' Siyɔn ya du ni. Lĩ yé lɛtɛnl là binib lekeh lí'bo kí luh nɛ. Ama wà du lí'bo la, fɛ ɲa rí ji wɔ́.»

10

¹ N'yaabɛ, n'nun mɔ́n nà bo n kàareh Uwien si: Israyel yaab rí ɲmɛre nɛ.

² N li fre kí kun bi'bo imɔ́n kí ye bi'nun mɔ́n Uwien ya tuonl bo, ama ba bɛn bi li sɔn ma bo nɛ.

³ Ba ben Uwien buh binib bigbemòndenb isen ya ni, ne ki nuunh bi'tiema sen, be ri li ye bigbemòndenb, ki yie' ka paan' isen ya bo Uwien buh binib bigbemòndenb nno bo.

⁴ Kime Kristo baa' ma yiko na ji nmobe tuonl. Wa ke teke' wo ki jin' la, Uwien li bu udaan ugbemòndaan ne.

Wa ke teke' Kristo ki jin' li nmere

⁵ Ba nuunh be ri li ye bigbemòndenb *yiko bo nno, Moyis la kele' bi'gber ki ye: «Unil wa teh *yiko ye ma la, *yiko nno bo ne u li fuobe.»

⁶ Ama ba nuunh be ri li ye bigbemòndenb mitekjim bo nno ya gber won, ni kele' *Uwien ya gbunku ni ki ye bi la li maaleh bi'ym ni ki teh: «nm li duò paaki bó?» Ni'tingi si: nm li jiin Kristo ni?

⁷ Ki la li maaleh mo ki teh: «nm li jüre dtingi?» Ni'tingi si: nm li mekre Kristo ni?

⁸ Ni kele' *Uwien ya gbunku ni ki ye ba? Ni kele' ki ye:

«Uwien ya gber neke a'saan,

ki te a'ñabu nin a'fel ni.»

Tigber nno ye mitekjim ya gber ta ti takeh tu binib nno ne.

⁹ A yaare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu ne ye Yonbdaan, ki nmobe midum a'fel ni ki ye Uwien mekre' wo bitenkpiib ni la, Uwien li nmien ne.

¹⁰ Kime a nmobe midum a'fel ni la, Uwien bu' ne ugbemòndaan ne. Ne a yaare' ki len' binib ke ya nun bó ki ye *Yesu ye a'Yonbdaan la, Uwien li nmien ne.

¹¹ Imòn, ni kele' *Uwien ya gbunku ni ki ye: «Wa ke du u'bo la, fe na ri ji udaan.»

¹² Nen bo, *Sufmbé nin ba na ye *Sufmbé ke te miba ne. Bi'ke ya Yonbdaan te uba ne ki teh ba ke muoh ki yih wo mimonm.

¹³ Imòn: «Wa ke li muò ki yin Yonbdaan ya yel nno, won ne li nmere.»

¹⁴ To, binib na teke' wo ki jin' la, bi li tien mila ki muò ki yin wo? Ba cii' u'gber la, bi li tien mila ki teke wo ki ji? Unil na kpaande' tu la, bi li tien mila ki cii tu?

¹⁵ Ba son' nil wo ri ti kpaande tu la, nm li kpaande tu? Ni te ten ni kele' ma *Uwien ya gbunku ni ki ye: «Binib ba tuke tigbemòmònt ki we ni nno ya cènl mon cèen ne.»

¹⁶ Nin nen ke na ye binib ke ne tuo' tigbemòmònt nno. Nen bo ne Esayi la len' ki ye: «Yonbdaan, nm tuo' ki teke' ti len' na nno ki jin'-i?»

¹⁷ Nen bo, mitekjim ñeh tigber ya ciim ni ne, ne tigber nno ye Kristo ya gber ne.

¹⁸ To, n niireh ne-a, Israyel yaab na la cii' ne-ee? Ben ne la cii'-a!

Ni te ten ni kele' ma *Uwien ya gbunku ni ki ye:

«Bi cii' bi'ñafaam bó utingben ke bo,

bi'ñabon jon' utingben bo ni'ke saan.»

¹⁹ To, n ti niireh ne-a, Israyel yaab na la cii' ni'tingi ne-ee? Ben ne la cii' ni'tingi-a! Moyis la len' na ki ye Uwien ye:

«N li cère ni li ponbe linibol la na ye niba nno,

ki cère ba na ben niba ya bol ri fin ni'mutuol.»

²⁰ Esayi mo la mänge' lifel ki len' ki ye Uwien ye:

«Binib ba na nuunh nni nno, n cère' ben ne laa' nni.

Binib ba na la niireh n'bo nno, n taa' n'ba ki wuon' ben ne.»

²¹ Israyel yaab ben won, u len' bi'gber ki ye: «N tun' liwentunymenl, ne ki kenbeh ki yih linibol la na boh nni ka ciih n'ñabu bó nno.»

11

Uwien ɲa wiɛ' Israyel yaab

¹ Nɛn bo, n niireh nɛ-a, Uwien wiɛ' u'nib Israyel yaab nɛ-ɛɛ? Wa wiɛ' bɛ fiebu. Kime min Pɔl mɔnɔn yɛ Israyel yɔ nɛ, ki yɛ *Abraham ya yaabil, ki yɛ Bensamen ya lontunku yɔ.

² Uwien ɲa wiɛ' u'nib bɔ uyo bo u lɔ juɔ' ki gɛndɛ' bɛ nnɔ. Na bɛn nɔ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni Eli bo nɛ-ɛɛ? Nɛ kɛlɛ' ki yɛ Eli biin' Israyel yaab Uwien saan ki yɛ:

³ «Yɔnbdaan, bi kuku' a'ɲɔbonsɔknɔ, ki wewe' a'ponpob. Min baba nɛ sɛn', nɛ bi nuunh bɛ rɪ ku n' mɔ.»

⁴ Ama Uwien jiin' wɔ ki yɛ: «N sɛn' n'ba biɛb bɔ ɲa gbaan' ki pɛkɛ' ubul Baal nnɔ itur ilolɛ nɛ.»

⁵ Nɛ te nnɔ nɛ haali nin dinno, Israyel yaab ni nɛ sɛn' binikɔankaab bɔ Uwien gɛndɛ' bɛ u'nimɔnt bo nnɔ nɛ.

⁶ U lɔ gɛndɛ' bɛ u'nimɔnt bo nɛ na yɛ bi'tuon bo. Nɛ bi yɛ bi'tuon bo nɛ la, Uwien ya nimɔnt ɲa ji bi li yɛ nimɔnt.

⁷ Nnɔ la, ti nɛn li yɛ ba? Israyel yaab nuun' nɔ nnɔ, ba laa' nɛ, Uwien gɛndɛ' bɔ nnɔ nɛ laa' nɛ. Bitɔb nnɔ wɔn, Uwien cɛrɛ' bi'yul faa nɛ.

⁸ Nɛ te tɛn nɛ kɛlɛ' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nɛ kɛlɛ' ki yɛ:

«Uwien fɔɔrɛ' bi'yɛnm,
nɛ ki cɛrɛ' bi'nun ɲa lɛnh,
bi'tub ɲa ciɪh kɪ lɔ baa fɛnfɛnnɔ wuɔ.»

⁹ *Dafid mɔ lɔ len' bi'bo ki yɛ:

«Bi'jier rɪ li yɛ bi'bo kudiɛku,
kɪ li yɛ bi'bo ticuɔr,
kɪ li yɛ bi li lɛkɛ nɔ bo kɪ lu,
kɪ li yɛ bi'bo utudɛrɛ wɔ bi kpɛ wɔ.»

¹⁰ Cɛrɛ bi'nun rɪ bɔndɛ bi ji la lɛnh,
kɪ cɛrɛ bɛ rɪ li tuu ki niibɛh ibuɔn.»

¹¹ Nɛn bo, n niireh nɛ-a, Israyel yaab lu' ɲɔ bi la ji rɪ fii kpɛlɛkpɛl nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu! Bi'lum nnɔ bo nɛ bɔ ɲa yɛ Israyel yaab mɔ li ɲmɛrɛ. Nɛn nɛ li fin bi'ponponbɛ.

¹² Nɛ yɛ *Sufmbɛ ya biil cɛrɛ' uɲɛndun laa' mimɔnm Uwien saan, nɛ bi'lum cɛrɛ' bɔ ɲa yɛ *Sufmbɛ mɔ laa' lifaal Uwien saan la, bi lɔ li lɛ miɲmɛrm kɪ tɪ ghen ma nnɔ, nɛ ji li te milɔ bo?

Bɔ ɲa yɛ Sufmbɛ ya ɲmɛrm ya gɛr

¹³ Tɔ, n ji cinbɛ ki lienh ninbi bɔ ɲa yɛ *Sufmbɛ nnɔ nɛ. *Yesu sɔn' nni rɪ tɔkɛ nɛ u'gɛr ma nnɔ, n poknh n'tuonl bugɛn bo nɛ,

¹⁴ kɪ daan ki yɛ nɛ tuo' la, rɪ fin n'bol ya nib ya mutuol ɲɔ kɪ ɲmiɛn bi'ni bi'ba nɛ.

¹⁵ Nɛ yɛ Uwien wiɛ' *Sufmbɛ ki cɛrɛ' wɔn nin inibotɔ yɛ te uɲɛndun ni taan' buɲɔbu la, u lɔ li lɛbɛ kɪ teke bɛ ma nnɔ, nɛ ji li te milɔ bo? Na li yɛ bitɛnkpiib ya mɛkrm-ii?

¹⁶ Tɔ, Uwien si kpɔnɔ ya niba bɔ la, nɛ wuɔn' ki yɛ wɔn si kpɔnɔ nnɔ kɛkɛ nɛ. Uwien si busubu ya ɲaan la, nɛ wuɔn' ki yɛ wɔn si bu'sigben mɔ nɛ.

¹⁷ Israyel yaab te tɛn olifi ya sucaankaabu bɔ bi cɔrɛ' bu'sigben ibɔ nɛ, ki taa' bɔ ɲa yɛ Israyel yaab kɪ te tɛn olifi ya subu bɔ pɛn' kumuɔku ni nnɔ ya sigben kɪ nɛbn' kɪ kpɔbn' yɛ sɛn' nnɔ bo nɛ. Fɛnfɛnnɔ sin nin yɛ sɛn' nnɔ kɛ ji jonɛh busubu nnɔ ya ɲaan yɛ jɛndɛh bɔ nnɔ bo nɛ.

¹⁸ Nɛn bo, la jɛbnh a'ba bi cɔrɛ' isigben yɛ nnɔ bo. A li tɛn milɔ kɪ jɛbn a'ba, kime na yɛ sin nɛ tɛkɛ isɪɲaan, isɪɲaan nɛ tɛkɛ ɲɛ.

¹⁹ Nba la, a li ye: «Bi còre' isigben nno ɲo be ɲi taa min ne kí nebn i'buòl.»

²⁰ Imò, isigben nno ɲa teke' Uwien ki jin', ne bi còre' yí, sin teke' Uwien ki jin' ne bi taa' ɲe ki nebn i'buòl. Ama a la ɲín li jebnh a'ba, á li fenge.

²¹ Kimé Uwien còre' busubu ya sigbenmò la, a ben ki ye u li daan sin wà yé usigbennebnké nno ne-ee?

²² Sekn kí bende Uwien ya nimònt nin u'bièrm. U bre binib bà ɲa ji pè u'bo nno bo, ne ki teh sin wà pè u'bo nno tinimònt. A tuu ki pè u'bo la, u li tuu ki teh ɲe tinimònt ne. Nno ɲa ɲí la, u li wié a'mò ne.

²³ Ní te nno ne Israyel yaab mɔ bo: bi wié' bi'yufaa la, Uwien li jiin be kí nebn bi lá còre' be ná saan nno ne. U ɲmòbe mituom wɔ ɲi jiin be kí nebn.

²⁴ Sin wà yé olifi ya subu búa pèn' kumuoku ni ya sigben bi taa' ɲe ki nebn' olifi ya sucaankaabu bo nno, a yé usigbencaan ne, ɲa yé busubu nno ya sigbenmò. Nno ne Uwien ye wɔ ɲi jiin kí nebn busucaankaabu nno ya sigbenmò bu'bo la, na ɲi li faa.

Israyel ke li ɲmere ne

²⁵ N'yaabe, n yíe ɲi tɔke ne tigbeɔlkaar tuba ne, ɲo ni la li maaleh ki teh ni yé biyenfodenb. Israyel yaab biba li li ɲmòbe uyufaa ne haali nin uyo wà bà ɲa yé Israyel yaab ke li paan Uwien ya sɛn bo.

²⁶ Nno ne Israyel yaab ke li ɲmere, tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni. Ní kele' ki ye:

«Uɲmiɛnl li ɲe Siyɔn ya du ni ne,
kí gben Sakɔb ya yaabii ya biil.

²⁷ N li gben bi'biere,
n li cuo nin be kujɔtieku kúa nno ɲíno.»

²⁸ Tɔ, bi yíe' tigbemònmònt ma nno, ne ki kpɛnde' Uwien ya nennɛndb ɲo ninbi ne ɲi jonde. Ama Uwien bié ki yíe be ne kí ɲe bi'yaajeb bo, kime wɔn ne lá gɛnde' be ki tien' u'yaab.

²⁹ Kimé Uwien pun' unil bupaabu búa la, wa liebeh ki teknh bù, u tí yin' unil la, u yin' wɔ ne, wa lèbreh u'yɛnmaale.

³⁰ Imò, uyo bo ni'mò ɲa là boh Wien. Ama fɛnfɛnnɔ *Sufmbɛ ɲa bon' Uwien ma nno ne u muo' ne micɛɛkm.

³¹ Fɛnfɛnnɔ ba bon' Uwien ma nno ne Uwien muo' ne micɛɛkm. Nɛn ne li cère Uwien ɲi muo bi'mò micɛɛkm.

³² Kimé Uwien kuon' binib ke uyufaa ni, ɲo wɔ ɲi muo bi'ke micɛɛkm ne.

Uwien ya yɛbn ɲa ɲmòbe kpaanm

³³ Bo! Uwien ya faal mɔ laan yebe-a!

U'yɛnfuom nin u'bɛnm yebe cɛɛn ne!

Nil ɲa ɲi fre kí bende u'yɛnmaale,

ka ɲi fre kí bende u teh ma bo mɔ.

³⁴ «ɲme bɛn Yonbdaan ya yɛnmaale?

ɲme li fre kí gbieri wɔ?

³⁵ Bii ɲme kpíe' kí de' wɔ nibonn,

ɲo wɔ ɲi jiin kí pè wɔ?»

³⁶ Nibonn ke ɲɛn' wɔn saan ne. Wɔn ne cère' ni'ke te, ne wɔn si ni'ke mɔ. Wɔn si ukpieke uyo wà ɲa ɲmòbe gbenm. Ami.

¹ Nɛn bo, n'yaabe, Uwien ya nimɔnt bo nɛ n gbierɛh nɛ nɪ taa ni'ba kɪ de Uwien tɛn kitɔtuɔrwɛnk kɔ fuobe, kɪ mɔn, kɪ sɔnge Uwien ya yɛnm. Nɛn nɛ yɛ mipum ma sɔnge Uwien ya yɛnm.

² Ni la li te tɛn unɛndun wuu ya nib. Ama cɛrɛ mɛn Uwien rɪ lɛbrɛ ni'yɛnmaale kɪ de nɛ i'yɛnmaalfaan nɔ nɪ li sekndɛh kɪ bɛndɛ Uwien yɛ nɔ: nɔ mɔn, kɔ pɔrɛ nɛ, kɪ sɔnge u'yɛnm.

³ Tɔ, Uwien de' nni bupaabu bɔa nnɔ bo, nɛ n tɔkeh ni'kɛ kɪ tɛh ni la li bɔh ni'ba kɪ gɛbrɛh ni kpɛ ma bo. Unil kɛ rɪ tɔrɛ kɪ bɛndɛ u yɛ wɔ, kɪ li bɔh u'ba kɪ kpɔandɛh Uwien cɛrɛ' u teke' Kristo kɪ jin' ma bo.

⁴ Unisaal ya gbɛnɛnt te tuba nɛ, kɪ nɔmɔbe igbɛnɛnbɛl i yɛbe. Ama i'kɛ nɔ tɛ tɔn.

⁵ Ti'mɔ yaam te nnɔ nɛ. Nin ti yɛbe ma kɛ nnɔ ti taan' nin Kristo ma nnɔ, ti ji te tigbɛnɛnt tuba nɛ, nɛ wɔ kɛ yɛ tigbɛnɛnt nnɔ ya gbɛnɛnbɛl kɪ tuuke i'tɔ bo.

⁶ Uwien ya juokm bo nɛ u de' ti'kɛ bupaabu jɛjɛ. Nɛn bo, Uwien de' wɔ uɔbɔnsɔkn ya paabu la, udaan rɪ li sɔkndɛh kɪ kpɔandɛh Uwien de' wɔ mitekjim ma bo.

⁷ Uwien de' wɔ bupaabu wɔ rɪ li toreh binib la, wɔ rɪ li toreh. Uwien de' wɔ bupaabu wɔ rɪ li wɔknɛh la, wɔ rɪ li wɔknɛh.

⁸ Uwien de' wɔ bupaabu wɔ rɪ li saakrɛh binib ya gbɛnɛnt la, wɔ rɪ li saakrɛh binib ya gbɛnɛnt. Uwien de' wɔ bupaabu wɔ rɪ li punh binib tibont la, wɔ rɪ li punh kɪ la cuɔlɛh. Uwien de' wɔ tɪcɪɛnt wɔ rɪ li likɛh binib la, wɔ rɪ li sɔnh u'tuonl mɔnmɔnm. Uwien de' wɔ bupaabu wɔ rɪ li muɔh binib micɛcɛkm la, wɔ rɪ li muɔh bɛ nin lifɛsɔngl.

⁹ Nɪ li yɛ binib imɔnmɔn. Cɛrɛ mɛn ni'nun rɪ li mɔn nɔ mɔn ya tienm bo, kɪ li nɛn nɔ brɛ.

¹⁰ Nɪ li yɛ tɔb tɛn ninjiɛb yɛ tɔb ma bo. Nɪ li nɪkndɛh kɪ boh tɔb, ama nɪ cɛrɛ mibom rɪ li kpɪɛrɛh kɪ nɛh ninbi.

¹¹ Li yɛ mɛn lituonl kɪ la tiinh gbɛnɛnbien. Cɛrɛ mɛn ni'nun rɪ li mɔn Yonbdaan ya tuonl bo.

¹² Ni nɔmɔbe lidɛndɛn lɔ u'saan nnɔ cɛrɛ mɛn ni'yɛnm rɪ li sɔnge li'bo. Nɪ li nɔmɔbe kuminku ijɛnd nɪ, kɪ li kɔarɛh uyo kɛ.

¹³ Nɪ li toreh Uwien ya nib bɔ nɪ pɔrɛ' bɛ, kɪ cɛrɛ ni'nun rɪ li mɔn bicɛnb ya tekm bo.

¹⁴ Nɪ li kɔarɛh Uwien wɔ rɪ tien binib bɔ jɛndɛh nɛ nnɔ u'mɔnm. Nɪ li tɛh wɔ rɪ tien bɛ u'mɔnm, ni la tɛh wɔ rɪ wiɛ bɛ nɔum.

¹⁵ Li poknɛ mɛn nin bɔ poknɛ, kɪ li muɔh nin bɔ muɔh.

¹⁶ Li lienɛ mɛn kɪ ciɛh tɔb bɔ. La li wɔngɛh mɛn ni'ba, li jiindɛh mɛn ni'ba tingi binib ya nun bɔ, kɪ la maalɛh kɪ tɛh nɪ yɛ biyɛnfɔdɛnb.

¹⁷ Unil tien' nɛ nɔ brɛ la, la jiin wɔ nɔ brɛ. Li nuunh mɛn nɪ li tɛh nɔ mɔn binib kɛ ya nun bɔ.

¹⁸ Nɪ yɛ ni li frɛ, nɛ nɪ li nɛ ninbi nɛ la, li nɪkndɛh mɛn kɪ li nɔmɛ nin unil kɛ.

¹⁹ N'jɔtiɛbɛ, unil tien' nɛ nɔ brɛ la, ninbi nin ni'yul la nuunh nɪ tu wɔ fɛnl, ama cɛrɛ mɛn Uwien ya mutuol rɪ fii wɔ rɪ tien u li tien ma. Kɪmɛ nɪ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ yɛ Yonbdaan yɛ: «Min nɛ li tu lifɛnl, min nɛ li jiin unil kɛ u'tuonl kpɛ ma bo.»

²⁰ Nɪ liɛbɛ' kɪ kɛlɛ' kɪ yɛ: «Mikɔnm nɔmɔbe a'nɛnnɛnd la, de wɔ wɔ rɪ ji, uɔtuɔn nɔmɔbe wɔ la, de wɔ mɪrɔnm. A tɛh nnɔ la, nɪ naan tɛn a wɔrɛh imukuɔn nɛ kɪ cokndɛh u'yul bo.»

²¹ La cɛrɛ mibiɛrm rɪ faake nin nɛ. Li faa nin mibiɛrm a'mɔnm bo.

13

Li boh mən udu ya cien

¹ Unil kɛ ɾi li boh bicienb bā likeh udu nnɔ. Kimɛ nil ɲa yɛ cien ɲɔ Uwien ɲa tien' wɔ cien. Bā kɛ yɛ udu ya cienb nnɔ, Uwien nɛ tien' bɛ bicienb.

² Nɛn bo, wā kɛ yɛ' udu ya cien ya ɲɔbu bó la, u yɛ' Uwien sien' ki ye nɛn li te ma bo nɛ. Unil teh nnɔ la, u nuunh u'ba bo utudɛrɛ nɛ.

³ Nnɔ nɛ binib bā teh nā mən ɲa fenge udu ya cienb, bā teh nā bre nɛ fenge bɛ. Nɛn bo, ɲa yɛ á li fenge bɛ la, li teh nā mən, ɲɔ bɛ ɾi li pɛkeh ɲɛ.

⁴ Kimɛ udu ya cienb sɔnh Uwien ya tuonl là li pukn ɲɛ a li te mənmmnɛ nɛ. Ama a teh nā bre la, li fenge. Kimɛ na yɛ fɛnm nɛ udu ya cienb ɲmɔbe usɛn bɛ ɾi dɛrɛ a'tub. Bi diɛh binib ya tub la, bi sɔnh Uwien ya tuonl nɛ bɛ ɾi wuɔn kɪ ye Uwien ya mutuol fih bā teh nā bre bo.

⁵ Nɛn bo, na yɛ ni boh udu ya cienb ki fenge utudɛrɛ baba nɛ. Ama ni boh bɛ kimɛ ni'yɛnm ni, ni bɛn ki ye nɛn nɛ mən.

⁶ Nɛn bo nɛ ni pɛh lɛnpɔ. Kimɛ lɛnpotekb nnɔ, Uwien nɛ sien' bi'mɔ bɛ ɾi li sɔnh li ya tuonl nin inunmɔn.

⁷ Li teh mən unil kɛ u kpɛ ɾi li teh wɔ nā. Li pɛh mən lɛnpɔ ki diɛnh bilɛnpotekb, kɪ li pɛh tikre kɪ diɛnh tikrtek, kɪ li boh bā kpɛ ɾi li boh bɛ, kɪ li selndɛh bā kpɛ ɾi li selndɛh bɛ.

Li yɛ mən tɔb

⁸ La ɲmɔbe mən uba fɛnl. Lifɛnbaabl là ni li ɲmɔbe lè si: ɾi li yɛ tɔb nɛ, kimɛ unil wā yɛ u'tɔ la, udaan bon' *yiko ye nā kɛ nnɔ nɛ.

⁹ Imɔn, *yiko wā ye: «La teh naɲmaal, kɪ la ku nil, kɪ la suh, kɪ la ɲmɔbe nunfɔkɛ utɔ ya bonn bo» nin wā kɛ sɛn' nnɔ taan' kɪ te yikobaab wā ye: «Li yɛ a'tɔ tɛn a yɛ a'ba ma bo» nnɔ ni nɛ.

¹⁰ Unil wā ɲmɔbe miyɛm ɲa teh u'tɔ nā bre. Nɛn si unil ɲmɔbe miyɛm la, u boh *yiko ye nā kɛ nnɔ nɛ.

Bonde mən kɪ li gu Kristo ya baam

¹¹ Tɔ, n lienh nnɔ kimɛ ni bɛn ti te uyo wā. Nɪ yɛ uyo wā ni li finde migɔnɛm bo nɛ. Kimɛ lidaali là ti li ɲmɛrɛ nnɔ ɲa ji fɔkɛ tɛn lidaali là ti teke' Kristo kɪ jin' nnɔ.

¹² Kuyɔku gɛbre'-a! Kutaaku ya wendm ɲa ji fɔkɛ. Nɛn bo, cɛrɛ mən tí daan licinɲuunl ya tuonl, kɪ bɛlɛ kuwenwenku ni ya jɛwent.

¹³ Cɛrɛ mən tí li te mənmmnɛ tɛn binib te ma uwien ni. Cɛrɛ mən ti la li yɛ uninɛnjin, kɪ la ɲuh kɪ yibɛh, kɪ la teh sɔnsɔndl, kɪ la teh fɛnfɛnm, kɪ la kɔnh jɛr, kɪ la ɲmɔbe nɛnk.

¹⁴ Taa mən Yonbdaan *Yesu Kristo kɪ tien ni'liɛrl, kɪ la ji ɾi de ni'gbɛnɛnt sɛn tɪ ɾi tien tɪ yɛ nā.

14

La biindeh mən tɔb jier ya jim bo

¹ Tɔ, teke mən wā ɲa faa tekjim ni, kɪ la niɛh nin wɔ u maaleh ma bo.

² Nba la, uba li fre kɪ maale kɪ ye tijier tuba ɲa kùɔ u'tekjim bo, kɪ lɛ wā ɲa faa tekjim ni nnɔ kùɔ tinɔnt, nɛ kɪ jinh tikpinfer baba.

³ Wā jinh ni'kɛ nnɔ, la li séreh wā jinh tijier tubambɛ nnɔ. Wā mɔ ɲa jinh tijier tubambɛ nnɔ, la biindeh wā jinh ni'kɛ nnɔ. Kimɛ Uwien teke' u'mɔ nɛ.

⁴ A yɛ ɲmɛ kɪ biindeh u'tɔ ya tonsɔnl-i? U teh nɪ mən bii u teh na mən la, nɪ likeh u'cɛnbaa nɛ. Nɛ u li tien nɛ ɾi li mən nɛ, kimɛ Yonbdaan li fre kɪ sere u'ciɛk bó.

⁵ Nĩ te nn̄o n̄e iwentun m̄o bo. Uba maaleh ki teh iwentun iba c̄en' i't̄o n̄e, uto m̄o maaleh ki teh i'k̄e te miba n̄e. Unil k̄e r̄i li teh u maaleh ma bo.

⁶ Unil w̄a boh liwentunl liba ki c̄en' i't̄o la, u boh l̄e ki selndeh Yonbdaan n̄e. Unil w̄a jinh ni'k̄e la, u jinh ki selndeh Yonbdaan n̄e, kime u faareh Uwien n̄e k̄i yaan k̄i ji. W̄a m̄o n̄a jinh tijier tubamb̄e nn̄o, w̄a jinh t̄u ki selndeh Yonbdaan n̄e, kime u'm̄o n̄a jinh t̄u ki faareh Uwien n̄e.

⁷ Ti'ni uba n̄a fuobe ki de' u'ba. Uba m̄o n̄a kpuokeh ki dienh u'ba.

⁸ Ti fuobe la, ti fuobe ki de' Yonbdaan n̄e. Ti t̄i kpo' la, ti kpo' ki de' Yonbdaan n̄e. N̄en bo n̄e ti fuobe bii ti kpo' la, ti ȳe Yonbdaan yaab n̄e.

⁹ Kime Kristo kpo' ki m̄ekre' bitenkpiib ni, n̄o w̄o r̄i li ȳe bitenkpiib nin binifuob k̄e ya Yonbdaan n̄e.

¹⁰ N̄e sin, nĩ te nn̄o la, b̄e tien' a biindeh a't̄o? A'm̄o, b̄e tien' a s̄ereh a'nin̄e? Ti'k̄e li jo k̄i sere Uwien ya nun b̄o, n̄e w̄o r̄i bu t̄e tibuur.

¹¹ Kime nĩ k̄ele' *Uwien ya gb̄onku ni ki ye:

«Min Yonbdaan w̄a fuobe n̄e len' ki ye:
nisaal k̄e nisaal li gbaan n'nintuoli,
k̄i ȳaare u'ñ̄obu k̄i ye min n̄e ȳe Uwien.»

¹² N̄en saan n̄e unil k̄e li t̄ake [Uwien] u tien' ma bo.

Uba la c̄ere u't̄o r̄i t̄ure Uwien ya s̄en ni

¹³ N̄en bo, c̄ere m̄en ti d̄aan' t̄ob ya biinm. Ni li c̄e n̄a bo si: ni la tien' niba n̄e r̄i tuln ni'yo Uwien ya s̄en ni, k̄i c̄ere w̄o r̄i k̄o libiil ni.

¹⁴ Yonbdaan *Yesu bo, n m̄onbe ki b̄en ki ye jier tuba n̄a ȳe j̄oknt. Unil ye tijier tuba ȳe t̄j̄oknt la, t̄u ȳe t̄j̄oknt w̄on baba bo n̄e.

¹⁵ A jinh tijier ki b̄en ki ye nĩ li saa a't̄o ya ȳenm la, n̄a ji kpe ȳiem ya s̄en. La c̄ere Kristo kpo' unil w̄a bo nn̄o r̄i juore f̄enm a jinh tijier t̄a nn̄o bo.

¹⁶ La c̄ere m̄en nibonn n̄a m̄on ki de' n̄e nn̄o r̄i li ȳe nibonn n̄a bi't̄ob li suke n̄e ni'bo.

¹⁷ Kime Uwien ya b̄el n̄a ȳe jim nin ñunm ya gb̄er. Li ȳe tibont t̄a *Mifuoñaanm dienh t̄e t̄u nn̄o ya gb̄er n̄e. Tun si: tigb̄em̄ont nin uȳenduon nin uȳensonge.

¹⁸ Unil n̄m̄obe mi ya tetem, ki s̄onh ki dienh Kristo la, Uwien ya ȳenm s̄onge u'bo n̄e, n̄e binib p̄ek̄eh w̄o.

¹⁹ N̄en bo, c̄ere m̄en t̄i li nuunh n̄a li c̄ere t̄i li kpe buñ̄obu, ki li c̄ere ti'ni w̄a k̄e r̄i li faakreh mitekjim ni.

²⁰ La saah Uwien ya tuonl tijier bo. Im̄on, jier tuba n̄a ȳe j̄oknt, ama n̄a bre si: unil li ji tijier t̄a n̄e r̄i tuln u't̄o Uwien ya s̄en ni n̄e.

²¹ N̄a m̄on si: á d̄aan tin̄ont nin midaam nin tijier t̄a k̄e li tuln a'yo Uwien ya s̄en ni n̄e.

²² A tekjim bo a n̄m̄obe iȳenmaale k̄e tu ya bont bo la, c̄ere n̄e r̄i li te a'f̄el ni Uwien ya nun b̄o. Unil w̄a jeke' w̄o r̄i tien nibonn u'ȳenmaale n̄a biindeh w̄o la, Uwien ya m̄onm te u'bo n̄e.

²³ Ama unil jinh tijier ki jieh la, u biindeh u'ba n̄e Uwien ya nun b̄o. Udaan jieh ma nn̄o, w̄a teh mitekjim ye ma bo, kime n̄a k̄e n̄a ȳe tekjim yaann ȳe ibiere n̄e.

15

Li toreh m̄en t̄ob b̄e r̄i faake mitekjim ni

¹ Tinbi b̄a faa mitekjim ni nn̄o, nĩ m̄on t̄i li toreh b̄a n̄a faa tekjim ni nn̄o n̄e bi'jiint ni, ki la li nuunh t̄i li teh ti'ȳenm ȳie ma.

² C̄ere m̄en ti'ni w̄a k̄e r̄i li teh n̄a s̄onge u't̄o ya ȳenm, ki m̄on ki de' w̄o, k̄i li toreh w̄o w̄o r̄i faake mitekjim ni.

³ Kime Kristo ɲa là nuunh wɔ́ rí li teh u'yenm yíe ma. Ten nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Bà sukreh ɲe nno, ya suk juore' min bo ne.»

⁴ Nà ke là kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni uyo bo nno, nĩ là kele' nè rí wɔ́kn tɛ ne. Nĩ là kele' nè rí de tɛ kuminku nin uyenduɔ́n ɲo tĩ li ɲmɔ́be lidɛndɛnl ne.

⁵ Uwien wà yé kuminku nin uyenduɔ́n ya daan nno, rí cɛ̀re nĩ li lienh ki ciih tɔ́b bó *Yesu Kristo yíe ma bo,

⁶ ɲo ni'ke rí taa iyenmaale iba kí kpaan buɲɔ́bu, kí pɛ̀ke Uwien, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa.

Kristo baa' unil ke bo ne

⁷ Nen bo, li teknh mɛ́n tɔ́b ten Kristo teke' ne ma ɲo nè rí de Uwien ukpíeke.

⁸ N tɔ́keh ne ne, Kristo là tien' *Sufmbɛ ya tonsɔ́nl, ɲo Uwien là pùɔ́n' bi'yaajɛb nà nno nè rí tien ne. Nen ne wɔ́ngeh kí teh Uwien yé umɛ́mɔ́ndaan.

⁹ Kristo baa' ɲo bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ́ rí kpíeke Uwien kí ɲe u muɔ́h binib micɛ́ckm ma nno bo ne ten nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye:

«Nen bo ne n li pɛ̀ke ɲe inibol ke ni,
kí gè iyuon kí donde ɲe.»

¹⁰ Nĩ tĩ kele' ki ye:

«Ninbi inibotɔ́ nno,
li poknh mɛ́n nin Uwien ya nib.»

¹¹ Nĩ tĩ liebe' ki kele' ki ye:

«Ninbi inibotɔ́ ke,
li pɛ̀keh mɛ́n Yonbdaan,
inibol ke rí li dondeh wɔ́.»

¹² Esayi mɔ́ là len' ki ye:

«Unil uba li ɲe Yɛse ya bol ni,
wɔ́n ne li fii kí li ɲmɔ́be mituɔ́m inibol ke bo,
inibol ke li ɲmɔ́be lidɛndɛnl wɔ́n bo ne.»

¹³ Uwien wà yé lidɛndɛnl ya daan, rí de ne uyɛ́nsɔ́nge nin uyenduɔ́n kí gbien isen ke ni, kí ɲe ni'tekjim bo, ɲo *Mifuoɲaam ya tuɔ́m rí cɛ̀re ni'dɛndɛnl nno rí li yɛbreh kí gbíekɛh.

Pɔ́l lienh u'tuonl bo

¹⁴ N'yaabe, ninbi ya búol wɔ́n, min nin n'yul bɛ́n n'yenm ni ki ye ni'nimɔ́nt yɛbe kí gbien', ni ɲmɔ́be mibɛ́nm isen ke ni, kí li fre kí li gbíereh tɔ́b.

¹⁵ Nin nen ke n mɛ́nge' lifɛ́l kí kele' kugbɔ́nku kuu ni nibɛ́mbɛ saan, ɲo rí tiere ne tigber tã ni kpíe' kí cii' tũ ɲo ne. N kele' nno kí ɲe Uwien là de' nni bupaabu búa

¹⁶ kí tien' nni *Yesu Kristo ya tonsɔ́nl bà ɲa yé *Sufmbɛ saan nno ne. N sɔ́nh lituonl nno ten utɔ́tuɔ́rke ne, kí tɔ́keh bà ɲa yé *Sufmbɛ nno Uwien ya gbɛ́mɔ́nmɔ́nt, ɲo be rí li yé lituɔ́rl là *Mifuoɲaam cɛ̀re' lí yé Uwien yaal, u'yenm sɔ́nge lí'bo.

¹⁷ *Yesu Kristo bo ne n li fre kí jɛ́bn n'ba n sɔ́nh lituonl là kí dienh Uwien nno bo.

¹⁸ Kime ma rí fre kí mɛ́nge fɛ́l kí len niba bo, kí kɛ́nde Kristo taa' nni n sɔ́n' lituonl là kí cɛ̀re' bà ɲa yé *Sufmbɛ boh Uwien nno bo. N'lenm nin n'tùɔ́n ni ne u tien' nè,

¹⁹ kí ɲe miyɔ́km ya bont nin Uwien ya Fuoɲaam ya tuɔ́m bo. Nno ne n fre' kí tɔ́ke' Kristo ya gbɛ́mɔ́nmɔ́nt ni'ke saan, kí ɲen' Yerusalem kí tĩ baa' Iliri ya tinfɛ́nm ni.

²⁰ N'nun là mɔ́n rí tɔ́ke tigbɛ́mɔ́nmɔ́nt nno nib ɲa laan là cii' Kristo ya yel nà saan nno ne, kime ma là yíe rí ɲuɔ́n uba ya tɛ́npuul bo.

²¹ N là yíe rí tien ten nĩ kele' ma *Uwien ya gbɔ́nku ni nno ne. Nĩ kele' ki ye:

«Ba là tóke' binib bà u'gber nnò li lɛ wɔ,
ba ɲa là cii' u'gber nnò li cii tù.»

Pɔlyie wɔ ní jo Erom bó

²² Nɛn nɛ là tuu ki piendeh nni ki cèrɛ' ma fre' ki baa' ni'saan.

²³ Fɛnfennò ma jì ɲmɔbe tuonl iten nnò ni. N ɲɛn' ibin ibin ki nuunh ní baa ni'saan, nɛ ka laa' bɔnl.

²⁴ Ama n yíe ní jo España. N daan n joh nɛ la, ní ɲɛ kí lɛ nɛ, kí jonde ní'tɔntɔkn bo waamu ɲɔ ní tore nni ní baa ni'bó.

²⁵ Ama fɛnfennò, n laan joh Yerusalem nɛ Uwien ya nib ya torm bo.

²⁶ Kime Kristo yaab bà te Maseduɔnn nin Akayi ya tinfɛnm ni nnò cèkre' bi'yɛnm bɛ ní tore Kristo yaab bà yé bijiinb ki te Yerusalem ni nnò.

²⁷ Imɔn, bi là cèkre' bi'yɛnm nɛ, nɛ ní li bi kpɛ bɛ ní tore bɛ nɛ. Kime *Sufmbɛ laa' Uwien ya mɔnm mà nnò, bi gbiire' mɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ nɛ. Nɛn bo nɛ ní kpɛ bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ ní gbiire bi'bont nin Sufmbɛ.

²⁸ N taan' mipum nnò ki gben', ki taa' ki jon' Yerusalem ki tí de' bɛ la, n li ɲɛ ni'saan nɛ kí yaan kí jo España ya du bó.

²⁹ Nɛ n bɛn ki ye n we ní ni'saan la, n li baa nin Kristo ya mɔnm mà yɛbe nɛ.

³⁰ N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nin *Mifuɔɲaanm ya yíem bo, nɛ n gbáanh nɛ, ní tore nni kí li kàareh Uwien ki dienh nni.

³¹ ɲɔ wɔ ní ɲɛn nni Sude ya tugbɛndɛnb ya nuɔ ni, kí li kàareh wɔ mɔ ki teh wɔ ní cèrɛ mipum mà n tuke mɛ ki joh Yerusalem bó nnò, Uwien ya nib ní tí teke mɛ mɔnmɔnm.

³² Nnò nɛ Uwien tuo' la, n li baa ni'saan nin uyɛnsɔnge, kí fuore waamu.

³³ Uwien wá yé uyɛnduɔn ya daan ní li te nin ni'kɛ. Ami.

16

Ifuonde

¹ Tɔ, n yíe ní teke ti'ninɛ Febe nɛ. U yé wá sɔnh Kristo ya taanl là te Sankre ya du ní nnò ní nɛ.

² Yonbdaan ya yel bo, teke mɛn wɔ tɛn ní kpɛ bɛ ní li teknh Uwien ya nib ma bo. Uyo wá kɛ u lá cɛke ní tore wɔ la, ní tore wɔ. Kime wɔn mɔnɔn là tore' binib bi yɛbe. U là tore' min mɔnɔn.

³ Ní fuonde Prisil nin Akilas kí de nni. Bi yé n'tonsɔnlieb nɛ *Yesu Kristo ya tuonl ni.

⁴ Bi là nuunh bɛ ní ɲmɛn min nɛ ki tí benh bɛ ní kpo. Nɛn bo nɛ n faareh bɛ. Na yé min baba nɛ faareh bɛ, Kristo ya táan yaab bà ɲa yé *Sufmbɛ nnò mɔ kɛ faareh bɛ nɛ.

⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà taakeh bi'den ki kàareh nnò mɔ kí de nni. Ní fuonde n'jo Epayinɛt kí de nni. Wɔn nɛ kpíɛ' ki teke' Kristo ki jin' Asi ya tinfɛnm ni.

⁶ Ní fuonde Mari kí de nni. U'gbɛnɛnt ben' ni'bo cɛɛn nɛ.

⁷ Ní fuonde n'ɲinjiɛb Andronikus nin Yuniyas. Min nin bɛn nɛ là te lipɛkl ni. Bi ɲmɔbe liyel *Yesu ya tondɔb saan. Bi kpíɛ' ki teke' Kristo ki jin' nin nni mɔnɔn.

⁸ Ní fuonde n'jo Ampliyatus kí de nni. N yíe wɔ ki gbien' Yonbdaan bo nɛ.

⁹ Ní fuonde n'jo Urben. U yé ti'tonsɔnlie nɛ Kristo ya tuonl ni. Ní fuonde n'jo Stakis mɔ kí de nni.

¹⁰ Ní fuonde Apeles wá wuɔn' ki ye u mɔnbe ki yé Kristo yɔ nnò kí de nni. Ní fuonde Aristobul nin u'den yaab.

¹¹ Ní fuonde n'den yɔ Herodiyɔn, kí fuonde Narsis nin u'den yaab bà pe Yonbdaan bo nno.

¹² Ní fuonde Trifenn nin Trifos bà ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nno, kí fuonde ti'jɔ Pɛrsid wà mɔ ya gbɛnɛnt ben' Yonbdaan ya tuonl ni nno.

¹³ Ní fuonde Yonbdaan ya tonsɔnmɔn Lufus nin u'naa wà yé n'mɔ ya naa nno.

¹⁴ Ní fuonde Aɛnkirt nin Flegon nin Hɛrmɛs, kí fuonde Patrobas nin Hɛrmas nin ti'ninjɛb bà te bi'saan nno.

¹⁵ Ní fuonde Filolɔg nin Yuli, kí fuonde Nere nin u'ninɛ nin Olimpás nin Uwien ya nib bà kɛ te bi'saan nno.

¹⁶ Ní fuonde ni'tɔb mɔnmɔnm. Kristo ya táan yaab kɛ fuondeh nɛ.

Igbierfɔrkɛ

¹⁷ N'yaabɛ, n gbáanh nɛ nɛ, liike mɛn ni'yul bo nin binib bà boreh nɛ kí cɛrɛh ní tùrɛh nno. Ben nɛ nieh nin bi là tɔkɛ' nɛ Uwien ya gbɛr tà nno. Ní la nekndɛh bi ya nib,

¹⁸ kímɛ ba yé ti'Yonbdaan Kristo ya tonsɔnb. Bi sɔnh bi'pòr bo nɛ, nɛ kí ñmɔbe uñɔɱmaa, kí lɛrɛh binib bà ya bɛnm ña yɛbe.

¹⁹ Ninbi bɛn wɔn, unil kɛ bɛn ni ñmɔbe mibom ma bo. Nɛn nɛ cɛrɛ' n'yɛnm sɔngɛ ni'bo. N yíe ní li ñmɔbe miyɛnfuom kí gbien, kí li teh ná mɔn nɛ, kí li cɛkɛ kí lɔkɛh ná brɛ.

²⁰ Na ní wuɔkɛ Uwien, uyɛnduɔn ya daan, li cɛrɛ ní tɛ kí mɛrɛ *Satan. Ti'Yonbdaan *Yesu ní juokɛ nɛ.

²¹ N'tonsɔnlíe Timote fuondeh nɛ. N'den yaab Lusiyus nin Sasɔn nin Sosipatɛr mɔ fuondeh nɛ.

²² Min Tɛtiyus wà Pɔl cɛrɛ' n kɛlɛ' kugbɔnku kuu nno mɔ fuondeh nɛ Yonbdaan ya yel bo.*

²³ Gayus wà teke' min Pɔl nin Kristo ya taanl yaab kɛ ya cɛnku nno mɔ fuondeh nɛ. Erat wà ñuukɛ udu wuu ya likɛ nno mɔ fuondeh nɛ. Ti'ninjɛ Katus mɔ fuondeh nɛ.

[²⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ní juokɛ nɛ. Ami.]†

²⁵ Cɛrɛ mɛn tí kpíɛkɛ Uwien. U ñmɔbe mituɔm mà li cɛrɛ tí li faa mitekjim ni. N tɔkɛh *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt tà nno nɛ yɛ nno. Tù là buɔ nɛ haali uyo bo nɛ Uwien kpiire' tù,

²⁶ kí cɛrɛ' fɛnfɛnnɔ tù te upaan bo. *Uwien ya ñɔbonsɔknɔb là kɛlɛ' tù bi'gbɔnt ni ma nno nɛ cɛrɛ' tù jí te kuwenwenku ni. Uwien wà tuu kí te nno, nɛ là sien' kí yɛ inibol kɛ ní cii tù, ñɔ kí li ñmɔbe mibɛnm kí teke wɔ kí jí kí li boh wɔ.

²⁷ Uwien baba nɛ yé uyɛnfodaan, kí kpɛ ukpíɛkɛ uyo wà ña ñmɔbe gbɛnm *Yesu Kristo bo. Ami.

* **16:22** Pɔl nin u'yul ña cinbe kí kɛlɛ' kugbɔnku bugben. U lienh nɛ uɛ uba cɛngɛh kí kieh bi yih wɔ Tɛtiyus. † **16:24** Bi kpíɛ' kí kɛlɛ' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 24 ña te tu'ni.

Kugbɔnkpiɛku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Korɛnt yaab nnɔ

Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl ya sɛn ya jom nle bo nɛ u caan' Kristo ya taanl là te Korɛnt ni nnɔ. Korɛnt yé Grɛkmbɛ ya ducɛncien ya uba nɛ. Udu nnɔ ya ñɛrsienbùon bo nɛ cère' u là ñmɔbe lifaal ki gbien'. Binib bà yɛbe là fuobe fɛnfɛnm nɛ udu nnɔ ni, ki pɛ ibule bo.

Pɔl cii' bi ye Kristo yaab ni biba mɔ fuobe fɛnfɛnm nɛ (1:11; 7:11). Udu nnɔ ya nib ya tɛtem bo nin bi là lienh Kristo yaab bo tigbɛr tà nnɔ, nɛ cère' bi kɛle' kugbɔnku ki ñiire' Pɔl bi li te ma bo. Nɛ Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki jiin' bɛ bi' ñiire nnɔ.

Kí cin liyul 1 kí tĩ baa iyul 4, Pɔl ye binib bà kɛ tɔkeh Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ, kɛ sɔnh lituonbaabl nɛ. Nɛn bo nɛ nà kpɛ bɛ rí li findeh nin tɔb.

Kí cin iyul 5 kí tĩ baa iyul 11:16, Pɔl ye Kristo yaab ña jì yé yonbe. U ye unil yé Kristo yɔ ki biɛ ki teh fɛnfɛnm la, bɛ rí pien wɔ (iyul 5–6). U wuɔn' bɛ bi li te ma bo upiikuɔn ya sɛn ni (iyul 7) nin bi li fuobe ma bo nin bà ña yé Kristo yaab (iyul 8–10). U sureh bɛ bɛ rí li nuunh tɔb ya mɔnm, kí li boh tɔb nɛ, kí li yíe tɔb, kí la ñmɔbe pàpàare (iyul 13).

Iyul 15 ni, Pɔl ye Uwien mɛkre' Kristo ma nnɔ, u li mɛkre bitɛnkpiib mɔ. Pɔl sureh Korɛnt yaab bɛ rí taan mipum kí tĩ tore Kristo yaab bà yé bijiinb Yerusalem bó. U tĩ fɔrɛ' nin ifuonde nɛ (16).

Ifuonde

¹Uwien ya yíem bo nɛ u yin' min Pɔl, rí li yé *Yesu Kristo ya tond. Min nin ti' ninjɛ Sɔstenn nɛ kieh kugbɔnku kuu

²tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ. U gènde' bɛ kí ñɛ *Yesu Kristo bo nɛ ki tien' u'yaab. U gènde' bɛ bɛ rí li ñmɔbe mitetɛm mà dɛkre' u'bo nin binib bà kɛ muɔh ki yih Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel ni' kɛ saan nnɔ nɛ. U yé tinbi nin bɛn kɛ ya Yonbdaan nɛ.

³Ti' Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien u tien' Korɛnt yaab mimɔnm mà nnɔ bo

⁴N tuu ki faareh n'Wien ni'bo kí ñɛ u tien' nɛ mimɔnm ni yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ bo nɛ.

⁵Kimɛ ni yé u'yaab ma nnɔ nɛ Uwien tien' nɛ mimɔnm ki gbien' isɛn kɛ ni, milɛnm nin mibɛnm kɛ ni,

⁶kí ñɛ bi tɔkɛ' nɛ tigbɛr tà Kristo bo, ni teke' tù, ki cère' tù kpɛ' iñaan ni'ni nnɔ bo.

⁷Nɛn bo, ninbi bà gu nin inunmón lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu Kristo li ñɛn u'ba upaan bo nnɔ Uwien ya paabu buba mɔnɔn ña jì pɔrɛ' nɛ.

⁸Wɔn nɛ li cère ní li faa kí tĩ fɔrɛ ñɔ lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu [Kristo] li baa ní nnɔ bi la lɛ bi li biin nɛ nà bo.

⁹Uwien yé umɛmɔndaan nɛ. Wɔn nɛ yin' nɛ ní taan nin u'Bijɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo.

Miborm mà te Kristo ya taanl yaab ni

¹⁰N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nɛ n sureh nɛ ní li lienh ki ciuh tɔb bó, kí la cère borm rí li te ni'ni. Ama ní li kpɛ buñɔbu mɔnmɔnm, kí li ñmɔbe iyɛnmaale iba, kí li kpe usɛn uba.

¹¹ Tɔ, n'yaabɛ, Kolowe* den yaab tɔke' nni ki ye ifinfinde te ni'ni.

¹² N ye ɔ len nà si: ni'ni biba lienɛ ki teh bɛn pɛ Pɔl bo nɛ, bitɔb teh bɛn pɛ Apolos bo nɛ, bitɔb teh bɛn pɛ Pier† bo nɛ, bitɔb mɔ teh bɛn pɛ Kristo bo nɛ.

¹³ Kristo bobore' nɛ-ɛɛ? Bi kpɛ' Pɔl nɛ udɔpɔnpɔn bo ni'bo-oo? Pɔl ya yel bo nɛ bi sɛi' nɛ Uwien ya ɲunm-ii?

¹⁴ N faareh Uwien, Kripus nin Gayus baba ɲa ɲi la, ma sɛi' uba ni'ni Wien ya ɲunm.

¹⁵ Nɛn bo, uba ɲa ɲi fre kɪ ye bi sɛi' nɛ Uwien ya ɲunm n ya yel bo nɛ.

¹⁶ Oo! N sɛi' Sitefanis nin u'den yaab mɔ. Ma teke' ki jin' ki ye n liebe' ki sɛi' uba Uwien ya ɲunm ki pukn'.

¹⁷ Kimɛ Kristo ɲa sɔn' nni ɲi li siih binib Uwien ya ɲunm. U sɔn' nni ɲi li tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt nɛ, ki la tuuke unisaal ya yɛnfogbɛr ɲɔ *Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo la juore fɛnm.

Yesu Kristo nɛ yɛ Uwien ya tuɔm nin u'yɛnfuom

¹⁸ Imɔn, Kristo ya kuum udɔpɔnpɔn bo yɛ tiwaargbɛr nɛ bɔ pɛ fɛnm ya sɛn bo, ama tinbi bɔ Uwien ɲmiɛndɛh tɛ nnɔ, tinbi bo ɲi yɛ Uwien ya tuɔm nɛ.

¹⁹ Kimɛ ɲi kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Uwien ye:

«N li gben biyɛnfodɛnb ya yɛnfuom,
kɪ cɛrɛ bibɛnbɛnb ya bɛnm ɲi juore fɛnm.»

²⁰ Tɔ, u'yɛnfodaan ji te la? Yiko ya wɔnwɔkɲl ji te la? Miniɛm ya ɲil ji te la uyo wuu nɔ? Uwien wuɔn' ki ye uɲɛndun ya yɛnfuom yɛ liwaarl nɛ.

²¹ Kimɛ uɲɛndun wuu ya ɲib ɲin bi'yɛnfuom kɛ ba fre' ki bɛnde' Uwien u'yɛnfuom ni. Nɛn bo nɛ Uwien cɛkre' u'yɛnm wɔ ɲi cɛrɛ binib bɔ teke' Kristo ki jin' nnɔ ɲi ɲmɛrɛ kɪ ɲɛ tiwaargbɛr tɔ ti kpaandɛh tɔ ki tɔkeh binib nnɔ bo.

²² *Sufmbɛ nuunh bɛ ɲi lɛ miyɔkm ya bont nɛ, nɛ Grɛkmbɛ nuunh miyɛnfuom.

²³ Ama tinbi tɔkeh binib bi kpɛ' Kristo udɔpɔnpɔn bo ma nnɔ ya gbɛr nɛ. Tɔ yɛ tigbɛr tɔ cɔkreh *Sufmbɛ nɛ, ki yɛ tiwaargbɛr bɔ ɲa yɛ *Sufmbɛ bo.

²⁴ Ama Kristo yɛ Uwien ya tuɔm nin u'yɛnfuom nɛ binib bɔ Uwien yin' bɛ nnɔ bo; *Sufmbɛ nin bɔ ɲa yɛ *Sufmbɛ kɛ.

²⁵ Kimɛ binib yih Uwien ya tuonl lɔ liwaartuonl nnɔ cɛn' unisaal ya yɛnfotuonl, nɛ u'jiint mɔ ɲmɔbɛ mituɔm ki cɛn' unisaal ya tuɔm.

²⁶ N'yaabɛ, tiɛrɛ mɛn Uwien yin' nɛ ki laa' ni yɛ bidenb bɔ. Unisaal bo ni'ni biyɛnfodɛnb nin inigbɛngbɛng ɲa yɛbɛ, nɛ ba yɛ idɛn yɔ ɲmɔbɛ mituɔm yaab mɔ ɲa yɛbɛ.

²⁷ Ama binib likɛh bɔ ki teh ba bɛn niba nnɔ, Uwien gɛnde' bɛn nɛ wɔ ɲi jin bi yih bɔ biyɛnfodɛnb nnɔ ifɛ, ki gɛnde' bi yih bɔ ijiin nnɔ wɔ ɲi jin bi yih bɔ bɛfɛfaab nnɔ ifɛ.

²⁸ Binib likɛh bɔ ki teh ba ɲmɔbɛ pukm uɲɛndun ni ki yindɛh bɛ, ki yih bɛ fɛnm nnɔ, Uwien gɛnde' bɛn nɛ, ki tien' binib likɛh bɔ ki teh bi ɲmɔbɛ mipukm nnɔ fɛnm.

²⁹ U tien' nnɔ ɲɔ uba la li jɛbnɛ u'ba wɔn Uwien ya nun bɔ nɛ.

³⁰ Wɔn nɛ taan' ɲinbi nin *Yesu Kristo, ki cɛrɛ' Kristo yɛ ti'bo miyɛnfuom. Wɔn Kristo bo nɛ u bu' tɛ bigbɛmɔndɛnb, ki gɛnde' tɛ ti li yɛ u'yaab, ki dɛ' tɛ ki wiɛ'.

³¹ Nɛn bo, ɲi tɛ tɛn nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ. ɲi kele' ki ye: «Unil ye wɔ ɲi wuɔn u'ba la, wɔ ɲi wuɔn u'ba Yɔnbdaan bo.»

* 1:11 Kolowe yɛ upii nɛ. † 1:12 ɲi kele' migbiirm miɛ ni ki yɛ Kefasi nɛ. Bi liebe' ki yih wɔn nɛ Pier. Liike San 1:42.

2

Pəl tɔkeh binib bi kpɛ' Kristo udɔpɔnpɔn bo ma nnɔ ya gbɛr

¹N'yaabɛ, min mɔnɔn lɔ baa' ni'saan ma nnɔ, ma baa' nin iɔɔbon yɔ ya ciim faa, ka baa' nin binib ya yɛnfuom n lɔ tɔke nɛ Uwien ya bonbɔlkaar ya gbɛr,

²kimɛ ma lɔ jɛkɛ' n tɔke nɛ gbɛr tuba ki kɛndɛ' *Yesu Kristo ya gbɛr, wɔn wɔ bi kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nnɔ ya gbɛr.

³N lɔ tɛ ni'saan ma nnɔ n lɔ yɛ ujiin nɛ, ki fɛngɛ, nɛ n'gbɛnɛnt ɔh pepebu.

⁴N lɔ tɛ ni'saan ma nnɔ, na yɛ n lɔ bɛn milɛnm nɛ bii n lɔ taa' miyɛnfuom nɛ ki wɔkn' nɛ bii ki tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nnɔ. Ama *Mifuoɔnaam nɛ wɔngɛh mi'tuɔm n tɛh nɔ kɛ nnɔ ni,

⁵ɔh ni'tekjim la li pɛ binib ya yɛnfuom bo ama mɛ n li pɛ Uwien ya tuɔm bo.

Uwien ya yɛnfuom

⁶Tɔ, ti nɔn wɔknh Kristo yaab bɔ tien' binicekrkaab mitekjim ni nnɔ miyɛnfuom nɛ. Na yɛ unɛndun wuu ya yɛnfuom, ka yɛ bɔ ɔmɔbɛ mituɔm unɛndun bo ya yɛnfuom mɔ, kimɛ bi gbɛn' bi'gbɛr.

⁷Tinbi tɔkeh Uwien ya yɛnfuom ya gbɛr nɛ. Tɔ yɛ tigbɛbɔlkaar tɔ lɔ juɔrɛ' ki buɔ nɛ. Kɔ yaan Uwien n ɔn unɛndun wuu nnɔ u lɔ juɔ' ki bonde' miyɛnfuom bugbɛn wɔ n de tɛ ukpikɛ nɛ.

⁸Bɔ ɔmɔbɛ mituɔm unɛndun wuu bo ya uba mɔnɔn ɔa bɛndɛ' miyɛnfuom nnɔ. Kimɛ bi bi bɛndɛ' mɛ la, ba bi kpɛ' Yonbdaan ukpikɛ ya daan udɔpɔnpɔn bo.

⁹Ama nɔ tɛ tɛn nɔ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nɛ. Nɔ kɛlɛ' ki yɛ:

«Uwien bonde' nɔ ki blɛ' bɔ yɛ wɔ nnɔ,
nɔl ya nunbu ɔa tuun' ni'bo,
u'tubl ɔa ciɔ' ni'bɔ,
wa li maalɛ' ni'bɔ mɔnɔn.»

¹⁰U cɛrɛ Mifuoɔnaam kpiirɛ' nɛn nɛ ki wuɔn' tinbi. Kimɛ mɔ likɛh ki lɛnh nibonn kɛ nɛ, haali tigbɛr tɔ tɛ Uwien ya fɛl bo mɔnɔn.

¹¹Na yɛ unisaal baba ɔa nɔ la, ɔmɛ li frɛ kɔ bɛndɛ nɔ tɛ u'fɛl bo? Nnɔ nɛ *Uwien ya Fuoɔnaam baba ɔa nɔ la, uba ɔa bɛn nɔ tɛ Uwien ya fɛl bo.

¹²Tinbi wɔn, ta maalɛh tɛn unɛndun ya nib maalɛh ma bo, ama Uwien nɛ de' tɛ *u'Fuoɔnaam ɔa tɔ frɛ kɔ bɛndɛ u punh tɛ bupaabu bɔa nnɔ.

¹³Ti lɛnh nibonn nɔ bo nɔ, ta taah nisaal ya yɛnfuom ya ɔɔbon ki lɛnh. Ama ti lɛnh *Uwien ya Fuoɔnaam yɛ tɔ lɛn iɔɔbon yɔ nɛ. Ti tɛh nnɔ ma nnɔ ti taah iɔɔbon yɔ ɔn nɔ *Uwien ya Fuoɔnaam saan nɛ ki wɔknh binib bɔ *Uwien ya Fuoɔnaam tɛ bi'ni'.

¹⁴Unil wɔ ɔmɔbɛ inisaalyɛnmaalɛ baba ɔa nɔ frɛ kɔ tɛkɛ *Uwien ya Fuoɔnaam ya gbɛr. Wɔn bo tɔ yɛ tiwaargbɛr nɛ, nɛ wa nɔ frɛ kɔ ciɔ tu'tingi, kimɛ *Uwien ya Fuoɔnaam nɛ cɛrɛh binib bɛndɛh tɔ.

¹⁵Ama wɔ ɔmɔbɛ *Uwien ya Fuoɔnaam wɔn li frɛ kɔ bɛndɛ tibont kɛ ya tingi, nɛ uba ɔa nɔ frɛ kɔ bɛndɛ udaan ya yɛnmaalɛ.

¹⁶Nɔ tɛ tɛn nɔ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnkɔ ni nɛ. Nɔ kɛlɛ' ki yɛ:

«ɔmɛ bɛn Yonbdaan ya yɛnmaalɛ?

ɔmɛ li frɛ kɔ gbiɛr wɔ?»

Ama tinbi wɔn, ti ɔmɔbɛ Kristo ya yɛnmaalɛ nɛ.

* **2:13** Migbiirm miɛ ya form ya ciim tɛ bolm mile bo nɛ: *ki wɔknh binib bɔ Uwien ya Fuoɔnaam tɛ bi'ni* bii ki tɔkeh binib Mifuoɔnaam ya gbɛr.

3

Uwien ya tonsɔnl ya tuonl

¹ N'yaabe, ma fre' ki len* nin ne ten n bi li len ma nin ba ηmabe *Mi-fuoŋaanm nno. Ama n len' nin ne ten ni ye binib ba pe minisaaltetem bo ne, ki ye mucenfendmu Kristo ya sen ni.

² N la de' ne mibiim ne, ma la de' ne jier ta kpieke, kime na la li fre ki ji tu. Fɛnfennɔ mɔnɔn na li li bie ki fre ki ji tu,

³ Kime ni laan li bie ki pe minisaaltetem bo ne. Iponponbe nin ikɔnkɔn ya te ni'ni nno ne wɔngeh ki teh ni bie ki ηmabe minisaaltetem ne, ki ŋaake ki teh unisaal teh na baba.

⁴ Ni'ni biba lienh ki teh ben pe Pɔl bo ne, bitɔb lienh ki teh ben pe Apolos bo ma nno, na pe nisaaltetem bo nɔnɔ-ɔɔ?

⁵ Apolos ye be ne? Bii min Pɔl ye be ne? Ti ye Uwien ya tonsɔnb ne. Ne ki ŋe tinbi bo Uwien cɛre' ni teke' *Yesu Kristo ki jin'. Ti'ni wa ke son' Yonbdaan de' wɔ lituonl la ne.

⁶ Min Pɔl caan' busubu ne, ne Apolos jɔke' bu miŋunm, ama Uwien ne cɛreh bu kpienh.

⁷ Nen bo, wa caakeh nin wa jɔknh miŋunm ke ŋa ye niba, ama Uwien wa cɛreh ni kpienh nno ne ye niba.

⁸ Wa caakeh nin wa jɔknh ke te miba ne, ne wa ke li le u'suul u'tiema tuonl bo ne.

⁹ Kime ti te ki sɔnh Uwien ya tuonl ne†. Ni te ten Uwien ya kpaaabu ne, ki te ten Uwien ya duku mɔ.

¹⁰ Uwien ne de' nni bupaabu ki cɛre' n ye udumecien wa ηmabe miyɛnfuom, ki pu' kuduku ya tenpuul, ne uba ji ηwɔndeh. Ama unil ke ri liike u'ɣul bo nin u ηwɔndeh ma bo.

¹¹ Kime uba ŋa ji li fre ki pu tenputɔl ki kɛnde' la te nno bo; len si: *Yesu Kristo.

¹² Uba li fre ki taa miŋɔkm bii ilike ya kur bii iten ya mɔn ki ηmabe kudaaku ki ŋuan litenpuul nno bo. Utɔ mɔ li fre ki taa idɔ bii timuɔr bii ikɛk ki caan litenpuul nno bo.

¹³ Unil ke ya tuonl la li ŋe upaan bo Uwien li bu binib tibuur lidaali la nno ne. Kime ni daali li baa nin umu ne. Umu nno ne li bikn wa ke ya tuonl ki wuon li ye la ba.

¹⁴ Wa ke mu ŋa win' u ŋuan' na litenpuul nno bo la, u li le u'tuonl ya suul.

¹⁵ Wa ke umu win' u ŋuan' na la, u'tuonl juore' fɛnm ne. Wɔn bugben nin li ηmɛre ama u li te ten unil wa caare' umu ni ne ki ηmɛre'.

¹⁶ Na ben ki ye ni ye Uwien ya duku ne, ne *u'Fuoŋaanm te ni'ni-ii?

¹⁷ Unil bere' Uwien ya duku la, Uwien li gben udaan ya gber ne, kime ku ye wɔn Uwien ya tiema duku ne‡, ne ninbi ne ye kuduku bugben.

¹⁸ Uba la lɛreh u'ba. Unil te ni'ni ki yih u'ba uyɛnfodaan ten uɛɛndun wuu ni ya nib maaleh ma bo la, wɔ ri kpie ki tien u'ba uwaar ŋɔ ki mɔnbe ki li ye uyɛnfodaan.

¹⁹ Kime uɛɛndun wuu ya yɛnfuom ye liwaarl ne Uwien bo. Ni te ten na kele' *Uwien ya gbɔnku ni ne. Ni kele' ki ye:

«U taah biyɛnfodɛnb ya cekn ne ki coh be.»

²⁰ Ni ti liebe' ki kele' ki ye:

«Yonbdaan ben biyɛnfodɛnb ya yɛnmaale.

* 3:1 Liike Itɔn 18:1-17. † 3:9 Bi li fre lebre ti te ki sɔnh Uwien ya tuonl ki ye tinbi nin Uwien te ki sɔnh u'tuonl mɔ. ‡ 3:17 Bi li fre ki lebre ku ye wɔn Uwien ya tiema duku ne ki ye ku ye kuŋaanku mɔ.

U bɛn ki ye ya yé bonn.»

²¹ Nɛn bo, uba ji la ɲmɔbe gbengt kí ye wɔn pɛ wuɔ bo bii wuɔ bo, kime nibonn kɛ yé u'yaann nɛ.

²² Min Pɔl bii Apolos bii Pier^S bii uɲɛndun wuu bii limiɛl bii mikuum nin tibont tà te fɛnfɛnnɔ nɔ, haali nin tà we ní nnɔ, ninbi si ni'kɛ.

²³ Ama ni'mɔ yé Kristo yaab nɛ, nɛ Kristo mɔ yé Uwien yɔ.

4

Pɔl nin Korɛnt yaab ya gɛr

¹ Nɛn bo, unil kɛ ní li bɛn kí ye ti yé Kristo ya tonsɔnb nɛ, ki yé binib bà Uwien taa' u'gbɛɔlkaar kɛ ya bol kí ɲukn' tɛ tí taa tù kí tɔke binib.

² Tɔ, ni bɛn ki ye bi de' unil lituonl la, ní kpɛ wɔ ní sɔn lɛ ni'donbó nɛ.

³ Min wɔn, ninbi nɛ li biin nni bii tibuur ya nib mɔnɔn nɛ li biin nni la, n'baka ɲa kpe len. Min nin n'yul ɲa biindeh n'bá.

⁴ Imɔn, n'yɛnmaale ɲa jɛndeh nni niba bo, ama na yé nɛn nɛ wɔngɛh ki teh n cuube Uwien ya nun bó. Yonbdaan nɛ yé wá buh nni tibuur.

⁵ Nɛn bo, la ci mɛn kí bu buur tu'daali ɲa laan baa. Guure mɛn Yonbdaan ní baa kí bu tibuur. Wɔn nɛ li ɲɛn tibont tà buɔ licin'ɲunl ni upaan bo, kí kpiire iyenmaale yá te unil kɛ ya fɛl bo kí wuɔn. Nɛn saan nɛ unil kɛ li lɛ u kpɛ kupɛnpekú kúá Uwien saan.

⁶ N'yaabɛ, n len' ná nɔ, n taa' min nin Apolos ya gɛr nɛ kunɛnnɛnku ní gbieri nɛ, ní tɛkn ti ya taal ni ɲɔ kí la teh níba kí tí gɛbreh ná kɛle'. Ní la li ɲmɔbe gbengt kí teh ní pɛ uba bo nɛ, kí nɛn utɔ.

⁷ Bɛ wuɔn' kí ye a cɛn' bitɔb-i? A ɲmɔbe ba ɲɔ Uwien ɲa de' ɲɛ nɛ? Uwien nɛ de' ɲɛ nɛ la, bɛ tien' a ji ɲmɔbe tigbengt tɛn uba ɲa de' ɲɛ nɛ?

⁸ Ní laa' ní yíe ná kɛ ɲɔ-a! Ní ji yé bifaaɗɛnb nɛ-a, kí kpɛnde' bi'berb nɛ tinbi juore' fɛnn-a! Imɔn, n bi yíe ní mɔnbɛ kí li yé biberb nɛ, ɲɔ ti'mɔ ní tɛbn nɛ kí li yé biberb.

⁹ Kime, min bo, ní naan Uwien tien' tinbi Yesu ya tondɔ, binigbaarkaab nɛ. Ti te tɛn binib bà bi bun' bɛ tibuur kí ye bi kpɛ mikuum nɛ. Imɔn, ti yé tilaar ya bonn nɛ uɲɛndun wuu ní. Uwien ya tondɔ nin binib kɛ lɛh tɛ nɛ.

¹⁰ Kristo bo, tinbi te tɛn iwaar nɛ, nɛ ninbi yé biyɛnfodɛnb kí ɲɛ ní yé Kristo yaab ma nnɔ bo-a! Tinbi yé ijiin nɛ, nɛ ninbi yé bifɛfaab. Bi kpiɛkreh ninbi nɛ kí yuɔndɛh tinbi.

¹¹ Mikɔnm nin uɲuɲun ɲmɔbe tɛ, haali nin fɛnfɛnnɔ wuɔ. Ta ɲmɔbe wɛngolkaar. Binib ɲiɲ tɛ, ta ɲmɔbe ti kɔ ná.

¹² Ti jɛndɛh kí sɔnh ituɔn nɛ kí jinh ti'ɲɔje bo. Bi sukreh tɛ, nɛ ti teh «Uwien ní tien bɛ u'mɔnm.» Bi jɛndɛh tɛ, nɛ ti tuonh ijɛnd nnɔ.

¹³ Bi lienh kí saah tɛ, nɛ ti duɔndɛh bi'yɛnm. Bi likɛh tɛ tɛn ti yé tinag-bokmuɔr nɛ uɲɛndun wuu ní, kí likɛh tɛ tɛn ti yé tijɔknt ya bonn nɛ unil kɛ bo haali nin fɛnfɛnnɔ.

¹⁴ Ma kɛle' tigɛr bugɛn ní jin nɛ ifɛ, ama n nuunh ní pekɛr nɛ ní kpɛn usɛn nɛ, kime ní tɛn n'tiɛma bumu nɛ, nɛ n yíe nɛ.

¹⁵ Kime ní ɲmɔbe biwɔnwɔknɔb itur piik mɔnɔn Kristo ya sɛn ní la, ní'baa te uba nɛ. Min nɛ yé ní'baa, kime min nɛ tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nɛ ní teke' *Yesu Kristo kí jin'.

¹⁶ Nɛn bo nɛ n gbáanh nɛ, ní tɛkn n'taal ní Kristo ya sɛn ní.

¹⁷ Nɛn bo nɛ n sɔn' Timote ní'saan. U sɔnh Yonbdaan ya tuonl ni'donbó nɛ. N yíe wɔ tɛn n'tiɛma buk nɛ. U lí tiɛrɛ nɛ n fuobe ma bo Kristo ya sɛn ní. N wɔknɛh nɛn nɛ ní'kɛ saan Kristo ya táan kɛ ní.

¹⁸ Ni'ni biba là maaleh ki teh ma ji li baa ni'saan ne. Nen ne cèrè' bi gbengreh bi'ba.

¹⁹ Ama Yonbdaan tuo' la, n li baa ni'saan na rí taande. Binib bà gbengreh bi'ba nno n lá baa' la, na yé n li tukn bi'lenm baba bo ne, n li tukn kí líike bi'tuom mɔ kpɛ ma bo ne.

²⁰ Kimɛ Uwien ya bɛl ɲa yé lenm ya gbɛr, li yé mituom ya gbɛr ne.

²¹ Tɔ, ni cinbe ki yíe ba? Ni yíe rí baa ni'saan nin iningben ne bii rí baa kí li ɲmɔbe miyíem nin uyenduon ne?

5

Pol kɔnh nin Korɛnt yaab lisɔnsɔndl bo

¹ Tɔ, bi lienh ni'ke saan ki teh uba te ni'ni ki teh lisɔnsɔndl liba ya bol. Bi lienh ki teh udaan diere' u'baa ya po ne. Haali binib bà ɲa pɛ Uwien ya sen bo mɔnɔn ɲa teh li ya sɔnsɔndl.

² Nin nen ke ne ni biɛ ki ɲmɔbe tigbengt-a! Ni bi li te ten ni ke mikuum ne, kí ɲɛn udaan wá tien' ni ya bonn ni'ni.

³ Min ɲa te nin ne. Nin ne ke n likeh ki lenh ná ke teh ni'ni. Nen bo, n bun' udaan wá tien' ni ya bonn tibuur n bi te nin ne la, n li bu wɔ ma bo ɲɔ.

⁴ Ní taan litaanl Yonbdaan *Yesu ya yel bo. Ni taan' la, n'yenmaale li te nin ne, Yonbdaan *Yesu ya tuom mɔ te nin ne,

⁵ ní taa udaan kí cɛbe *Satan* wɔ rí ji ijend u'gbɛn ni ɲɔ u'naank rí ɲmɛrɛ lidaali là Yonbdaan li bu binib tibuur nno.

⁶ Ní gbengreh ni'ba ná bo nno ɲa mɔn. Na bɛn ki ye bi bun' kpɔnɔyom, ki taa' kpɔnɔ ya ɲɔke waamu ki tien' len la, kpɔnɔ nno ke nuuleh ne-ɛɛ?

⁷ Nen mɛn ibiɛrɛ yá te ni'ni kí wiɛ ten bi wienh ma kpɔnɔ ya ɲɔke wá saa', ki la li ɲmɔbe jɔknt, kí li te ten kpɔnɔyom má bi bun' mè mifɛnfɛnm ka tien' ɲɔke mi'ni. Ni mɔnbe ki te ten kpɔnɔ wá ɲa ɲmɔbe ɲɔke ne. Kimɛ Kristo wá yé ti'Pak ya Pebuk nno lá taa' u'ba ki tien' lituɔrl kí de' Uwien, ti'tuonbiɛrɛ bo ne.

⁸ Nen bo, ti'tetem ke ni, cèrɛ mɛn tí li jeleh kunacɛnku, kí la li ɲmɔbe biɛrɛ iba nin itɔ. Lisɔnsɔndl nin ibiɛrɛ ke ya bol te ten kpɔnɔ ya ɲɔke ne. Ama tí li jeleh nin iyɛnmaalmɔnmɔn nin tigbɛmɔnt. Nen ne te ten kpɔnɔ wá ɲa ɲmɔbe ɲɔke.

⁹ Tɔ, n lá kele' n'gbɔnku ni ki ye ni la li ɲmɔbe kánkàan nin isɔnsɔnd.

¹⁰ Ma niireh kutataaku ni unɛndun ya nib bà yé isɔnsɔnd nin binunfɔkɛnb nin binasub nin bà pɛ ibule bo nno. Ní bi yé bɛn la, ní bi li ɲɛ unɛndun wuu ni ne.

¹¹ N lá kele' ná nno ya tingi si: ni la ɲmɔbe kánkàan nin wá yih u'ba Kristo yɔ, kí biɛ kí yé usɔnsɔnd bii ununfɔkɛn bii wá pɛ ubul bo bii utɛnfuon bii uɛyíbl bii unasu ne. Ní la taan nin ni ya nitunbu kí ji tijier mɔnɔn.

¹²⁻¹³ Na yé min ne li bu kí biin bà ɲa yé Kristo yaab, Uwien ne li bu kí biin bɛ. Bà yé Kristo yaab bɛn wɔn, ninbi ne li bu kí biin bɛn, kimɛ ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nen mɛn unibierɔ ni'ni.»

6

La taah mɛn tɔb ki joh buur

¹ U lɛ sɛn bo ne, ni'ni wá ke nin u'tɔ laa' tigbɛr la, u taah tú ki joh tibuur ya dɛnb bà ɲa cuube Uwien saan, bɛ rí tí bu tú, ka rí cèrɛ Uwien ya nib rí tuɔrɛ tú?

* 5:5 Pol ye bɛ rí taa udaan kí cɛbe Satan ma nno u ye wɔ rí ye bɛ rí ɲɔrɛ udaan bi'cekl ni ne.

² Na ben ki ye Uwien ya nib ne li bu uɛndun yaab tibuur-ii? Nɛ yé ninbi ne li bu uɛndun yaab tibuur la, be tien' na ji li fre kí tùore ni'gbewawaar-i?

³ Na ben ki ye ti li bu Uwien ya tondb tibuur, ki ji niireh nin fɛnfennɔ wuɔ ya gber-ii?

⁴ Ni laa' tu ya gber ya bol ni'ni la, ni taah binib bà Kristo ya taanl ɲa yíe bi'gber ne ki teh ni'buur ya nib.

⁵ N len' ná nɔ yé ni'fɛ ne. Yɛnfodaan uba mɔnɔn ɲa te ninbi Kristo yaab ni ki li freh ki tùoreh tigber ni'ni-ii?

⁶ Be tien' ni'ni wà nin u'tɔ laa' tigber la, u taah tù ki joh tibuur ya denb bà ɲa teke' Kristo ki jin' saan ki tì buh tù?

⁷ Imɔn, ni taah tɔb ki joh tibuur ma nɔ, nɛ wuɔn' ki ye na kpíen' sɛn ne. Na bi kpɛ unil tien' ne ná bre la, ní tuo-oo? Bii u jin' ni'bonn la, ní daan wɔ-ɔɔ?

⁸ Ama ninbi ne teh binitɔb ná bre, ki jinh ki pendeh be, ne bi yé ni'yaab ne.

⁹ Na ben ki ye binib bà ya tetem ɲa cuube ɲa ní kɔ Uwien ya bel ni-ii? La lɛreh mɛn ni'ba. Isɔnsɔnd nin bà pɛ ibule bo nin binanɲa maab nin bijɛb bà taah bi'tɔb ki teh bipiib ki duɔndeh nin be

¹⁰ nin binasub nin binunfɔkdɛnb nin bidɛyib nin bitɛnfuonb nin bà fienh bi'tɔb ya bont nɔ ɲa ní kɔ Uwien ya bel ni.

¹¹ Ni là te nɔ ne, ni'ke ɲa ní mɔnɔn la, ama Uwien sɛi' ki lùore' ne ki bore' ne ki tien' u'yaab ki bù' ne bigbemɔndɛnb, Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nin wɔn ti'Wien ya Fuɔñaanm bo.

Li teh mɛn ná li kpiɛkreh Uwien

¹² «Niba ɲa yé n'bo kuɔl*» Nɛ yé imɔn ne, ama na yé ni'ke ne yé n'bo nibonmɔnmɔnn. «Niba ɲa yé n'bo kuɔl». Nɛ yé imɔn ne, ama min ɲa ní taa n'ba ki tien niba ya yonb.

¹³ «Tijier bo ne kupuoku te, kupuoku bo ne tijier mɔ te.» Tɔ, Uwien li cère ni'ke nile ní gben. Ama tigbenɛnt tun ɲa te ki de' sɔnsɔndl, tù te ki de' Yonbdaan ne, ne Yonbdaan mɔ te ki de' tigbenɛnt.

¹⁴ Ne Uwien wà cère' Yonbdaan mɛkre' bitɛnkpiib ni nɔ li cère u'tuɔm bo ti'mɔ ní mɛkre.

¹⁵ Na ben ki ye ni'gbenɛnt yé Kristo ya gbenɛnbɛl ne-ɛɛ? N taa n'gbenɛnt tà yé Kristo ya gbenɛnbɛl nɔ ki tien ujenkpend ya gbenɛnbɛl-ii? Ma ní tien nɔ fiebu.

¹⁶ Na ben ki ye wà ke mɔkn' ujenkpend la, wɔn nin ujenkpend nɔ taan' ki tien' tigbenɛnt tuba ne-ɛɛ? Kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye uje nin upii taan' la, «ben bile nɔ taan' ki tien' unibaab ne.»

¹⁷ Ama wà ke taan' nin Yonbdaan la, wɔn nin Yonbdaan ya yɛnm taan' ki tien' miyɛnm miba ne.

¹⁸ Wiɛ mɛn lisɔnsɔndl. Unil teh ibiɛrtɔ la, na likeh u'gbenɛnt. Ama u teh lisɔnsɔndl la, u teh u'tiɛma gbenɛnt ne ibiɛre.

¹⁹ Na ben ki ye ni'gbenɛnt yé *Mifuɔñaanm ya duku ne-ɛɛ? Uwien ne de' ne mè, ne mɛ te ní ni. Nɛn bo na ji si niba.

²⁰ Kime Uwien ne pɛn' ki fien' ne ti'yonbt ni. Nɛn bo, ní li taah ni'gbenɛnt ki sɔnh itùon ya kpiɛkreh wɔn Uwien.

7

Upii nin yiko ya gber

* **6:12** Niba ɲa yé n'bo kuɔl yé mikpenjenm ne Korént yaab là poh mè.

¹ Tò, tí jì ní líike mæn ni kële' nni kugbõnku tigber tà bo nnò. Ní mæn uje ní li coh u'ba upii bo nɛ*.

² Ama linaŋmaál ya pïenm bo, jɛ kɛ jɛ ní li ñmòbe u'po, pii kɛ pii mɔ ní li ñmòbe u'cɛ.

³ Ujɛ ya mænku kɔn' u'po ní la, na kpɛ u'po ní yíe. Upii mɔ ya mænku kɔn' u'cɛ ní la, na kpɛ u'cɛ mɔ ní yíe.

⁴ Upii ña si u'tiema gbɛnɛnt, u'cɛ nɛ si tù. Ujɛ mɔ ña si u'tiema gbɛnɛnt, u'po nɛ si tù.

⁵ Uba la yíe kí yɛ wá ní duɔn nin u'tò. Ní yé ní lá yíe ní lɛ libònl kí kàare nɛ la, ní kpíe kí lɛn kí cii tɔb bó, kí laan dàan waamu. Ama ní liɛbe kí tùkre kí li fuobe upii nin u'cɛ fuobe nin tɔb ma bo. Nnò ña ní la, *Satan lí biike nɛ, kí ñɛ na ní fre kí cuo ní'ba ma nnò bo.

⁶ N lɛn' nà nɔ ña yé wɔbl. N de' nɛ usɛn ní yíe la, ní li teh nnò nɛ.

⁷ N bi yíe unil kɛ ní li tɛ tɛn min nɛ†, ama Uwien de' unil kɛ u'tiema paabu nɛ. U de' uba buu ya paabu nɛ, kí de' utò mɔ buu ya paabu.

⁸ N tɔkeh ijekpɔk nin ipiikpɔk nin bikpopiib nɛ kí teh ní mæn bɛ ní juore kí li tɛ tɛn min nɛ.

⁹ Ama bá ní fre kí cuo bí'ba la, bijɛb ní kuɔn bipiib, bipiib mɔ ní kun ticɛr. Kime bijɛb kuɔn' bipiib, bipiib mɔ kun' ticɛr la, nɛn tu nin upii ya mænku ní li ñmòbe uje u wɔlnh bii uje ya mænku ní li ñmòbe upii u'mò wɔlnh.

¹⁰ Piicɛb nin bipiib bá ñmòbe ciɛbɛ, n lí tɔke nɛ nà nɔ yé ní'bo liwɔbl nɛ. Nà ñɛn' min saan, Yonbdaan nɛ yɛ nnò: Upii la fii u'cɛ saan.

¹¹ Upii fii' u'cɛ saan la, u la liɛbe kí kun cɛr bii wɔ ní liɛbe kí taan u'cɛ buñbu. Ujɛ mɔ la ñore u'po.

¹² Bà sɛn' nnò, na yé Yonbdaan nɛ tɔkeh bɛ, min nin n'yul nɛ tɔkeh bɛ. Ní yé uje yé Kristo yɔ ño u'po ña yé Kristo yɔ kí tuo' kí yɛ u lí tɛ nin wɔ la, u la ñore upii nnò.

¹³ Upii mɔ yé Kristo yɔ ño u'cɛ ña yé Kristo yɔ kí tuo' kí yɛ u lí tɛ nin wɔ la, u la fii u'cɛ nnò saan.

¹⁴ Kime uje ña yé Kristo yɔ ño u'po yé Kristo yɔ la, u'po nnò bo Uwien lí tien wɔ tɛn u yé u'yɔ nɛ. Upii mɔ ña yé Kristo yɔ ño u'cɛ yé Kristo yɔ la, u'cɛ nnò bo Uwien lí tien wɔ tɛn u yé u'yɔ nɛ. Na bí tɛ nnò la, bí'bumu bí lí yé bà yé tɔknt Uwien ya nun bó ya bumu nɛ, ama mù jí yé bà ña yé jɔknt Uwien ya nun bó yaamu nɛ.

¹⁵ Ama uje wá ña yé Kristo yɔ yíe wɔ ní wiɛ u'po bii upii wá ña yé Kristo yɔ yíe wɔ ní fii u'cɛ saan la, u lí fre kí tien u yíe ma. Ú ya yɔ wá yé Kristo yɔ nin wá ña yé Kristo yɔ nnò ña jí tɛ gber. Uwien ña yin' nɛ ní lí ñmòbe uyɛnduɔn nɛ-ɛɛ?

¹⁶ Upii, sin bo a'cɛ bí lí ñmɛre la, a bɛn-ii? Ujɛ, sin bo a'po bí lí ñmɛre la, a bɛn-ii?

Uba la nuunh wɔ ní lèbre Uwien sien' wɔ ma bo

¹⁷ Nɛn ñɛn' lɛn la, Yonbdaan sien' unil kɛ ma bo la, wɔ ní li fuobe nnò. Uwien yin' unil kɛ kí laa' u se usensien wá la, wɔ ní juore kí lí se wun ní. N tɔkeh nɛn nɛ Kristo ya táan kɛ ní.

¹⁸ Uwien yin' unil kí laa' u jìɛ' u'punl ño la, u la lí buɔh binib la bɛnde kí yɛ u jìɛ'. U yin' wá mɔ kí laa' wá jìɛ' u'punl la, u la jí ní jìɛ'.

¹⁹ Unil jìɛ' u'punl bii wá jìɛ' la, nà yé nɛn nɛ yé nibonmònn. Ama Uwien ya wɔb ya bom nɛ yé nibonmònn.

²⁰ Uwien yin' unil kɛ kí laa' u se usensien wá la, wɔ ní juore kí lí se wun ní.

* **7:1** Ní mæn uje ní li coh u'ba upii bo nɛ. Biba maaleh kí teh Korɛnt yaab nɛ lɛn' í ya ñɔbon. † **7:7** Pɔl yɛ u bí yíe unil kɛ ní li tɛ tɛn wɔn ma nnò u yɛ wɔ ní yɛ u bí yíe unil kɛ ní juore kí lí yé lijekpɔk tɛn wɔn nɛ.

²¹ Uwien yin' ɲɛ ki laa' a yé uyonb la, la cère nɛ ní li wi ɲɛ. Ama a laa' usɛn á fre kí ɲɛ tiyonbt nno ni la, la cère nè ní ɲmɛɛ ɲɛ.

²² Kime Yonbdaan yin' unil ki laa' u te tiyonbt ni la, u ɲɛn' udaan ibiɛɛ ya yonbt ni nɛ, u ji yé u'yo nɛ. Nno nɛ Yonbdaan tí yin' wà mɔ ki laa' wa te yonbt ni la, u ji yé Kristo ya yonb nɛ.

²³ Uwien nɛ pɛn' ki ɲɛn' ni'kɛ ti'yonbt ni. Nɛn bo, la ji ní li yé mɛn nib ya yonbe.

²⁴ Tɔ, n'yaabɛ, Uwien yin' wà kɛ ki laa' u se usensien wà la, wɔ ní juore kí li se wun wɔn Uwien ya nun bó.

Bà ɲa kuɔn' piib nin bà ɲa kun' cɛɛr ya gɛɛr

²⁵ Bà ɲa kuɔn' piib nin bà ɲa kun' cɛɛr bɛn wɔn, ma ɲmɔbe Yonbdaan ya mɛsɛn ní wuɔn bɛ. Ama n li tɔkɛ bɛ n maaleh ma bo nɛ, kime n yé unil wà Yonbdaan muɔ' nni ki cère' n kɛ bɛ ní li du n'bo nɛ.

²⁶ Ti jinh ijɛnd yá fɛnfɛnnɔ nɔ bo, n maale' ki ye ní mɔn wà kɛ ní juore kí li te tɛn u te ma bo nɛ.

²⁷ A ɲmɔbe upii la, la li nuunh sin nin wɔn ní gbiire. ɲa laan ɲmɔbe pii la, ji la li nuunh á kuɔn.

²⁸ Ama a ye á kuɔn upii la, na yé biɛɛɛ. Kijɛfɛnbuk mɔ ye kè ní kun ticɛɛr la, na yé biɛɛɛ. Bà kuɔn' bipiib nin bà kun' ticɛɛr li lɛ ijɛnd bi'fuobm ni. Ma yíɛ ijɛnd nno ní tu bɛ nɛ cère n'len' nno.

²⁹ N'yaabɛ, n yíɛ ní len ná sɔ: uyo wà sɛn' nno ɲa ji yebe. Nɛn bo, kí ɲɛ fɛnfɛnnɔ kí li joh wà ɲmɔbe upii la, wɔ ní tien tɛn wa ɲmɔbe,

³⁰ wà muɔh la, wɔ ní tien tɛn wa muɔh, wà poknh la, wɔ ní tien tɛn wa poknh, wà daanh tibont la, wɔ ní tien tɛn wɔn ɲa si tibont nno,

³¹ wà jondɛh uɲɛndun ni ya bont bo la, wɔ ní tien tɛn wa cinbe ki jondɛh tu'bo, kime uɲɛndun wuu nɔ ji te ma bo nno wa ji li wɔkɛ.

³² Ma yíɛ niba ní li wiɛbe nɛ. Wà ɲa ɲmɔbe pii ya nun mɔn Yonbdaan ya tɔn bo nɛ. U'nun mɔn u li tien ma bo ɲɔ Yonbdaan ya yɛnm ní li sɔnge u'bo nɛ.

³³ Ama wà ɲmɔbe upii ya nun mɔn u li fuobe ma bo uɲɛndun wuu ni nɛ. U'nun mɔn u li tien ma bo ɲɔ u'po ya yɛnm ní li sɔnge u'bo nɛ,

³⁴ nɛ u'yɛnmaale gbiire' mile. Upii wà ɲa ɲmɔbe cɛ nin kijɛfɛnbuk ya nun mɔn Yonbdaan ya tɔn bo nɛ, ki nuunh bi'yɛnmaale nin bi'fɛl kɛ ní li te ki de' Yonbdaan. Ama upii wà ɲmɔbe cɛ ya nun mɔn u li fuobe uɲɛndun wuu ni ma bo nɛ, nɛ u'nun mɔn u li tien ma bo ɲɔ u'cɛ ya yɛnm ní li sɔnge u'bo.

³⁵ N len' nno ki nuunh ni'tiɛma mɔnm nɛ, ma nuunh ní de nɛ wɔbl. Ama n nuunh ní li teh ná mɔn ki dɛkre' nɛ, kí taa ni'ba kí de Yonbdaan kí li te ki de' wɔn baba.

³⁶ † Ní yé unil ɲmɔbe kijɛkpɛng u'mɛnku te ki'ni ní tɛ kɛnde', wà yíɛ wɔ ní saa kè kí jin kɛ fɛ, kí yíɛ nibonn kɛ ní li te ni'donbó la, wɔ ní tien ná mɔn u'bo. Bɛ ní kuɔn tɔb. Na yé biɛɛɛ.

³⁷ Ama unil cɛkre' u'yɛnm, uba ɲa wɔbn' wɔ, ki yíɛ nɛ ki gɛnde' ki ye wɔn nin u'jɛkpɛng ní li te, wa ní mɛ kɛ fiebu la, u tien' ní mɔn nɛ.

³⁸ Tɔ, wà kuɔn' u'jɛkpɛng la, u tien' ní mɔn nɛ, ama wa juore' liɛkpɔkl la, u tien' ní mɔn ki cɛn' u bi kuɔn' la.

³⁹ Uyo wà upii ya cɛ laan fuobe la, u yé u'cɛ nɛ. Ujɛ nno tí kpo' la, u li fre kí kun u yíɛ uje wà, ama ní kɛ uje nno ní li yé Kristo yo nɛ.

⁴⁰ N ya buɔl, min maale' ki ye u juore' ka liɛbe' ki kun' jɛ la, u li ɲmɔbe uyɛnsonge ki gbien'. Na yé *Uwien ya Fuonaaanm nɛ pekreh n'mɔ bi?

‡ 7:36 Migbiirm 36 kí tí baa 38 ya gɛɛr ya ciim te bolm mile bo nɛ. Biba maaleh ki teh migbiirm bugben lienh wà ɲmɔbe kijɛkpɛng ya gɛɛr nɛ. Bitɔb maaleh ki teh mí lienh bibaa wà ɲmɔbe biɛɛ ka yíɛ wɔ ní gɛɛr cɛɛr ya kunm bo nɛ.

8

Titatuarnont ya gber

¹ Tɔ, tɛ ji ri liike nɛn titatuarnont ya gber. Tun bo wɔn la, ti bɛn ki ye «ti'ke nɛmɛ mibɛnm nɛ.» Ama mibɛnm cɛrɛh unil gbɛngreh u'ba nɛ, nɛ miyiem cɛrɛh unil kpɛnh mitekjim ya sɛn ni.

² Unil maaleh ki teh u bɛn niba la, wa laan bɛnde' ki kpaan' u bi li bɛnde ma bo.

³ Ama wà yíe Uwien la, Uwien bɛn udaan nɛ.

⁴ Tɔ, titatuarnont ya nɛmɛn wɔn la, ti bɛn ki ye ibule yà kɛ te unɛndun wuu ni nɔ nɔ ya yé bonn, ki bɛn ki ye niba nɔ te ki kɛnde' Uwien bo.

⁵ Imɔn, tibont te kutaaku nin kitink bo binib taah tɔ ki teh bi'wien. Imɔn, bɛn bo iwien te ligol nɛ, nɛ yonbɛnɔ mɔ ligol.

⁶ Ama tinbi bo Uwien te uba nɛ ki yé ti'Baa. Wɔn nɛ nɛn' tibont kɛ, nɛ wɔn bo nɛ ti fuobe. Yonbdaan mɔ te uba nɛ. Wɔn si *Yesu Kristo. Kí nɛ wɔn bo nɛ tibont kɛ te, nɛ ti'mɔ te kí nɛ wɔn bo nɛ.

⁷ Ama na yé binib kɛ nɛ nɛmɛn mi ya bɛnm. Biba paan' ibule bo ki mɛn' nɛ ki daan' yi na laan wuɔke'. Nɛn bo nɛ bi biɛ ki nɛmɛn titatuarnont la, bi maaleh ki teh tɔ yé titatuarnont nɛ. Bi'fɛl nɔ co ma nɔ nɛ bi'yɛnmaale jɛndɛh bɛ, nɛ bi maaleh ki teh tɔ kuɛndɛh bɛ tɔjɔnkt.

⁸ Na yé tijier nɛ li cɛrɛ tɛ li yé binib bɔ cuube Uwien ya nun bó. Ti jin' la, na ri pɔkn tɛ niba, ta ti jin' mɔ la, na ri kuɔrɛ tɛ niba.

⁹ Ama ní liike ni'yul bo, ki la cɛrɛ wà ya tekjim nɔ faa ri lu Uwien ya sɛn ni, kí nɛ ni nɛmɛn usɛn ní li teh tibont tɔ nɔ bo.

¹⁰ Kimɛ unil wà ya tekjim nɔ faa laa', sin wà nɛmɛn mibɛnm, jinh tijier ibule ya duku ni la, u'mɔ ya fɛl li cúun nɛ wɔ ri li nɛmɛn titatuarnont ki ciibe.

¹¹ Nnɔ nɛ a'bɛnm nɔ bo a'tɔ wà ya tekjim nɔ faa li bole. Nɛ Kristo kpo' u'mɔ bo nɛ.

¹² Ni teh u'yaab i ya biɛrɛ ya bol, ki saah bi'yɛnm bi'fɛl nɔ co ma nɔ bo la, ni teh Kristo nɛ ibiɛrɛ.

¹³ Nɛn bo, n jinh ná li cɛrɛ n'tɔ ri lu Uwien ya sɛn ni la, ma ji li ji nɛ fiebu nɔ ki la cɛrɛ n'tɔ ri lu Uwien ya sɛn ni.

9

Yesu ya tondɔ nɛmɛn usɛn wà

¹ Ma si n'ba bi? Ma yé *Yesu ya tond bi? Ma laa' Yonbdaan *Yesu bi? Na yé n sɔn' Yonbdaan ya tɔnɔn ma nɔ nɛ cɛrɛ' ni yé u'yaab-ii?

² Ma yé *Yesu ya tond binitɔ bo mɔnɔn la, ninbi bo wɔn n yé wɔ nɛ. Kimɛ ni yé Yonbdaan yaab ma nɔ nɛ yé kudieku kɔa wuɔn' ki ye n yé u'tond.

³ Binib bɔ biindeh nni nɔ n li jiin bɛ ná sɔ:

⁴ Ta nɛmɛn sɛn tɛ ji kí nɔ tɛ tɔnɔn bo bi?

⁵ Ta nɛmɛn sɛn wà kɛ ri li nɛmɛn upii wà yé Kristo yɔ, kí li tɔke nin wɔ bi? Yonbdaan ya tondtɔb nin u'ninjieɔ nin Pier* nɔ teh nɔ nɛ-ɛɛ?

⁶ Bii min nin Banabas baba nɛ nɔ sɔn' tuontɔl la, ta ri ji?

⁷ U lɛ soja ba nɛ sɔnh sojatunl ka teknɔ paaku fiebu? Bii nɛmɛn nɛ li caan busubu ka ri mɔ bu'bii? Bii nɛmɛn nɛ kpaah tiwɛnt ka ri nɔ tu'biim-i?

⁸ N len' ná nɔ yé unisaal ya yɛnmaale baba nɛ-ɛɛ? Yiko ya gbɔnt ni mɔnɔn ná tɛ nɔ-ɔɔ?

⁹ Kimɛ Moyis kele' yiko ya gbɔnt nɔ ni ki ye: «A taa unɛ u taanh iji la, nɔ ri lɔle u'nɔbu†.» Uwien tuukeh inɛ ya gber nɛ-ɛɛ?

* 9:5 Liike 1:12. † 9:9 Israyel yaab lá yé bɛ ri gu tibont la, bi taah inɛ nɛ i taanh ki nɛndɛh tibont nɔ ya bim.

¹⁰ Na yé tinbi bo nɛ Uwien cinbe ki len' nno-ɔɔ? Imɔn, tinbi bo nɛ nɪ kɛle' nno. Nɪ kpɛ wá kòn' bukpáabu nin wa gun' bu'ji kɛ rí li daan ki ye wá kɛ li lɛ u ya bó nɛ.

¹¹ Ti cɛrɛ' ni laa' *Mifuoŋaanm ya mɔnm ma nno, ni de' tɛ ni'faal ya niba bó la, nɪ bre nɛ-ɛɛ?

¹² Binitɔb ɲmɔbe usɛn bɛ rí teke tibont ni'saan la, ta ɲmɔbe usɛn ki cɛn' bɛ-ɛɛ? Ama tinbi ɲa tɔnge' nɛn kɛ, kimɛ ta yíe niba rí pien Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ma nno nɛ cɛrɛ' ta yíe ti li yé uba bo tukl, nɛ ki ɲmɔbe sukle nibonn kɛ bo.

¹³ Na bɛn ki ye binib bá sɔnh itùon Uwien ya duku ya luo bo nno bi'jier ñɛh kuduku nno ya luo bo nɛ-ɛɛ? Nɛ bá mɔ sɔnh itùon Uwien ya ponpuol saan nno, mɔ ɲmɔbe bí ya bó nɛ binib tukeh tibont tá ki lá dienh Uwien u'ponpuol bo nno nɪ.

¹⁴ Nno nɛ Yonbdaan lá de' usɛn ki ye binib bá kpaandeh tigbɛmɔnmɔnt nno, rí li fuobe tun bo.

¹⁵ Ama min ɲa tɔnge' i ya sɛn kɛ. Nɛ n kieh kugbɔnku kuu ma nɔ, na yé n nuunh nɪ de nni n kpɛ nɪ de nni ná nno nɛ. N kpɔ' la, nɪ tu nin uba rí cɛrɛ rí lúo n jɛbnh n'ba ná bo nno.

¹⁶ Kí tɔke binib tigbɛmɔnmɔnt tun wɔn la, na yé rí li jɛbnh n'ba, kimɛ nɪ yé n'bo liwɔbl nɛ. Ma tɔke' tù la, nɪ bre n'bo nɛ.

¹⁷ Min nin n'yul nɛ bi cɛkre' n'yɛnm ki sɔnh lituonl bugbɛn la, n bi li nuunh lisuul nɛ. Na yé n yíe nɛ ki sɔnh lɛ. Bi niin' nni nɛ n sɔnh lɛ, n bi li sɔnh lɛ ma bo.

¹⁸ Nɛn bo, n'suul si ba? N'suul si rí li tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt tuu ki la nuunh niba nɛ, ki la tuuke n tɔke' binib tigbɛmɔnmɔnt bugbɛn la, n kpɛ bɛ rí de nni tibont tá nno.

¹⁹ Ma yé uba ya yonb, ama n taa' n'ba ki tien' binib kɛ ya yonb ɲɔ rí lɛ binib bá yɛbe kí de Kristo nɛ.

²⁰ *Sufmbɛ saan, n teh bi teh ma bo nɛ ɲɔ rí lɛ bɛ kí de Kristo. Imɔn, ma ji te Moyis ya yiko ya wɔbl nɪ, ama n lá te nin bɛ la, n pɛ bi teh ma bo nɛ ɲɔ rí lɛ bɛ kí de Kristo.

²¹ Bá ɲa bɛn Moyis ya yiko nno saan mɔ n teh tɛn bɛn nɛ ɲɔ rí lɛ bi'mɔ kí de Kristo. Na yé n kɛnde' *Uwien ya yiko bo nɛ, kimɛ n boh Kristo ya yiko nɛ.

²² Bá ya tekjim ɲa faa' mɔ saan la, n te tɛn bɛn nɛ ɲɔ rí lɛ bi'mɔ kí de Kristo. Nɛn bo, binib kɛ saan n te tɛn bɛn nɛ ɲɔ rí ñikn kí cɛrɛ bi'ni biba rí ɲmɛrɛ.

²³ Tigbɛmɔnmɔnt bo nɛ n teh nɛn kɛ, ɲɔ n'mɔ rí lɛ n ya bó tu'mɔnm nɪ.

²⁴ Na bɛn ki ye binib te minɔnsɛnniɛm bo la, bi'kɛ tiinh nɛ, ama unibaab wá li sɛn kí faake nno nɛ li lɛ lisuul-ii? Nɛn bo, ni'kɛ rí li tiinh ki nuunh nɪ lɛ lisuul.

²⁵ Wá kɛ nuunh wɔ rí niɛ kí sɛn la, u coh u'ba tibont tá yɛbe ni nɛ. U teh nno ɲɔ wɔ rí lɛ lisuul lá nno ɲa wuɔkreh. Tinbi wɔn, ti mɔh ki nuunh lisuul lá li tuu ki te nɛ.

²⁶ Nɛn bo, min tiinh la, ma ɲaake ki tiinh ka bɛn n joh ná bó, ka te tɛn unɔkuñil wá ñih ka ɲmɔbe u ñih wá.

²⁷ N biendeh n'gbɛnɛnt ki gbiekɛh, ki teh n'ba tɛn uyonb ɲɔ min wá tɔkeh bitɔb tigbɛmɔnmɔnt tuu nno, min bugbɛn lá lá lúo n ya bó nɛ.

10

La li ɲmɔbe mɛn Israyɛl yaab lá ɲmɔbe mitetɛm má kupɛnpɛlku ni nno

¹ N'yaabɛ, n yíe nɪ li bɛn ná lá tu' ti'yaajɛb nɛ. Kutɛwɔlgbɔnku kuba nɛ lá jiire' nɪ kí wɔngɛh bi'kɛ usɛn, nɛ bi'kɛ puore' miñuncienm.

² Kutɛwɔlgbɔnku nin miñuncienm nno yé bi'kɛ bo Uwien ya ñunsii nɛ ki tien' bɛ Moyis ya panpaankaab.

³ Bi'kɛ lá taan' ki jin' tijiebaabt tá ñɛn' Uwien saan nɛ,

⁴ ki taan' ki ñun' miñunbaabm mà ñen' Uwien saan. Imòñ, bi'ke là ñuh miñunm mà nnò Uwien nê là cêrê' mî tãh ki ñeh kujotenku kuba ni. Kutenku nnò yé Uwien yaaku nê, nê bi là te nà kê saan la, kú te nê. Kutenku nnò là yé Kristo nê.

⁵ Nin nêñ kê Uwien ya yennm ña songe' bi'ni bà yêbe bo. Nêñ bo nê bi là kpokpo' kupenpelku ni.

⁶ Tibont tuu là tu' ti'yaajeb ñò nê rí de tẽ ucekn ñò ti la tien nà bre tẽñ bẽn nê.

⁷ Ni'mò la li pẽ ibule bo tẽñ bi'ni biba là tien' ma. Ní kele' *Uwien ya gbõnku ni ki ye: «Binib nnò là kèle' ki jin' ki ñun', nê ki fii' ki caan' kujelku.»

⁸ Ti la li tẽh mẽn sãnsõndl tẽñ bi'ni biba là tien' ma, ki cêrê' binib itur pile nin ita kpo' uwien uba nnò.

⁹ Ti la biike mẽn Yonbdaan* tẽñ bi'ni biba là tien' ma ki cêrê' iwe kèkèrê' ki ku' bẽ nnò.

¹⁰ La li ñulnh mẽn tẽñ bi'ni biba là ñulnh ma ki cêrê' Uwien ya tond wà kuuleh baa' ki kuku' bẽ nnò.

¹¹ Tibont tuu nnò kê là tu' ti'yaajeb ñò nê rí de binitõb ucekn nê. Bi kele' tũ ñò tũ rí gbiere tinbi bà ña ji fãke nin ugbengbenyo nnò nê.

¹² Nẽn bo, wà maale' ki ye u se mẽnmm mitekjim ya sẽn ni la, wò rí li bẽn ki la lu.

¹³ Mibiikm mà tu' nê nò, yé mibiikm mà li fre kí tu unisaal kê nê. Uwien yé umemàndaan ma nnò, wà rí cêrê mibiikm mà li faake nin nê rí tu nê. Ama mibiikm là tu nê la, u li de nê mituãm ní juun kí teke, kí wuon nê ni li kpĩen isen yà kí ñe len.

La li tuuke mẽn ibule nin ituwẽ ya gber

¹⁴ Nẽn bo, n'jõtiebẽ, wiẽ mẽn ibule nin ituwẽ ya gber.

¹⁵ N lienh nin ninbi bà nnò, ni yé biyẽnfodẽn nê. Ninbi mẽnõñ rí maale kí liike n len' nò ya tingi.

¹⁶ Ti jinh Yonbdaan ya jier la, ti ñuh midaam mà, ki faareh Uwien mi'bo nnò ña taakeh tẽñ nin Kristo ya sẽn-ii? Ti kòh kpõnò wà ki gbiinh ki ñmõnh nnò ña taakeh tẽñ nin Kristo ya gbẽnent-ii?

¹⁷ Kpõnò nnò tẽ kpõnò uba ma nnò, nin tí yêbe ma kê nnò ti taan' ki tien' tigbẽnent tuba nê. Kime ti'kê taakeh ki gbiinh u ya kpõnabaab nê.

¹⁸ Liike mẽn Israyel yaab teh ma bo. Binib bà jinh bi taah tiwẽnt tà ki teh ituwẽ liponpuol bo ki dienh Uwien nnò, bẽn nin wõn taakeh nê kí ñe liponpuol nnò bo.

¹⁹ N len' nà nò ya tingi si ba? N ye rí ye ibule yé niba nê-ẽẽ? Bii n ye rí ye bi taah tiwẽnt tà ki punh yí nnò ya nõt nê yé niba?

²⁰ Na tẽ nnò. N ye rí ye bi tũrẽh ituwẽ yà nnò, ba tũrẽh ki dienh Wien, bi tũrẽh ki dienh isenpol nê. Nê ma yíe ninbi nin isenpol rí li tẽ gber.

²¹ Na rí fre kí ñu Yonbdaan ya deyiek, kí liebe kí ñu isenpol yaak mò. Na rí fre kí ji Yonbdaan ya jier, kí liebe kí ji isenpol yaar mò.

²² Bii ti yíe tí fin Yonbdaan ya mutuol nê? Ti ñmòbe mituãm ki cẽn' wò-õõ?

Cêrê mẽn ni tẽh nà kê rí li kpiẽkreh Uwien

²³ Tò, «Niba ña yé kuol*» ama na yé ni'kê nê yé nibonmẽnmm. «Niba ña yé kuol.» Ama na yé ni'kê nê li tore unil wò rí kpẽrẽ mitekjim ya sẽn ni.

²⁴ Uba la nuunh u'tiema mẽnmm, ama wò rí li nuunh bitõb yaam.

²⁵ Ni lèkẽ' tinõnt tà kẽ bo kidaak ni la, dẽ mẽn kí ñmõn, ki la cêrê' ni'yẽnmaale rí li jẽndeh nê, ní li niireh tũ yé bà yaar,

²⁶ kime «Yonbdaan si kitink nin tibont tà kẽ tẽ ki'bo.»

* **10:9** Bi kpiẽ' ki kele' tigbõt tà nnò ya tuba ni ní kele' ki ye Kristo nê. † **10:23** Liike 6:12.

²⁷ Wà ɲa yé Kristo yɔ yin' nɛ tijier ya jim, ni tuo' ki jon' la, u de' nɛ nà kɛ la, ji mɛn, ki la cɛrɛ' nɛ yɛnmaale ní li jɛndɛh nɛ, ní li niirɛh tù yé bà yaar.

²⁸ Ama unil tɔkɛ' nɛ ki ye ní yé titɔtuɔrnɔnt la, ni la ji. Wà tɔkɛ' nɛ ki ye ní yé titɔtuɔrnɔnt nnɔ bo nɛ ná ní ji ɲɔ udaan ya yɛnmaale la jɛndɛh wɔ.

²⁹ N niirɛh u ya daan ya yɛnmaale nɛ la jɛndɛh wɔ, ma niirɛh ninbi yi.

Tɔ, nba la, uba lá fre kí maale u'yɛnm ní kí ye: «Bɛ bo nɛ wa ní fre kí tien u bi ɲmɔbɛ usɛn wɔ ní tien ná kí ɲɛ utɔ ya yɛnmaale bo?»

³⁰ N faareh Uwien kí jinh tijier la, bɛ bo nɛ bi lí liɛbɛ kí biin nni n faareh Uwien tijier tà bo nnɔ bo?»

³¹ Nɛn bo, ní jinh bii ní ɲuh bii ní teh ná kɛ la, ní lí teh ní'kɛ kí kpiɛkreh Uwien.

³² Ní yé Suf bii wà ɲa Suf bii Uwien ya taanl yɔ nɛ la, ní la cɛrɛ ní'tɛntiɛm ní tuln bí'ni uba mɔnɔn.

³³ Ní lí teh tɛn n teh ma bo. N sɔngreh binib kɛ ya yɛnm tibont kɛ ní nɛ, ka nuunh n'yul bo ya mɔnm, kí nuunh linigol ya mɔnm ɲɔ bɛ ní ɲmɛrɛ nɛ.

11

¹ Tekn mɛn n'taal ní tɛn n tɛkn' Kristo ya taal ní ma.

Ujɛ nin upii lí te ma bo ikaare ní

² N pɛkeh nɛ nin ní tien n'bó tibont kɛ ní ma, kí pɛ Kristo ya níkpɛɛb ya wɔknm mǎ n lá wɔkn' nɛ mɛ nnɔ bo mɔnmɔnm nnɔ.

³ Ama n yɛ ní bɛndɛ kí ye jɛ kɛ jɛ ya ciɛn sí Kristo nɛ. Pii kɛ pii mɔ ya ciɛn sí ujɛ nɛ, nɛ Kristo mɔ ya ciɛn sí Uwien.

⁴ Ujɛ wà kɛ kàareh bii u sɔknɛdeh Uwien ya ɲɔbon kí cùubɛ níbonn la, u jindeh u'ciɛn nɛ ifɛ.

⁵ Ama upii wà mɔ kɛ kàareh bii u sɔknɛdeh Uwien ya ɲɔbon, bonn ɲa ɲaake u'yul bo la, u mɔ jindeh u'ciɛn nɛ ifɛ, kímɛ ní te tɛn u kuo' u'yur* nɛ.

⁶ Upii laa' wa ní taa niba kí ɲɛkn u'yul bo la, wɔ ní tú kí cɛ u'yur-a! Ama upii cɛn' u'yur bii u kuo' tù la, ní yé u'bo ifɛ nɛ. Nɛn bo, wɔ ní li taah niba kí ɲɛknɛdeh u'yul bo.

⁷ Ujɛ kàareh la, wa kpɛ wɔ ní lí cùubɛ bonn, kímɛ u yé Uwien ya nɛnnɛnku nɛ, kí wɔngɛh Uwien ya kpɛkɛ. Ama upii wɔn wɔngɛh ujɛ ya kpɛkɛ nɛ.

⁸ Na yé Uwien lá taa' upii ya gbɛnɛnt bo nɛ kí tien' ujɛ, u lá taa' ujɛ ya gbɛnɛnt bo nɛ kí tien' upii,

⁹ nɛ na yé upii bo nɛ Uwien lá ɲɛn' ujɛ ama ujɛ bo nɛ Uwien lá ɲɛn' upii.

¹⁰ Nɛn bo nɛ Uwien ya tondɔ bo, ní kpɛ upii ní taa niba kí ɲɛkn u'yul bo kí wuɔn kí ye u ɲmɔbɛ usɛn wɔ ní tien u teh ná.

¹¹ Tɔ, nin nɛn kɛ Yonbdaan ya sɛn ní wɔn, pii ɲa te la, jɛ ɲa te. Jɛ mɔ ɲa te la, pii ɲa te.

¹² Kímɛ ní yé imɔn nɛ, Uwien lá taa' ujɛ ya gbɛnɛnt bo nɛ kí tien' upii, nɛ upii mɔ nɛ maah ujɛ. Nɛ nɛn kɛ ɲɛn' Uwien saan nɛ.

¹³ Ninbi mɔnɔn maale mɛn kí líikɛ, upii kàareh niba ɲa ɲaake u'yul bo la, ní cùubɛ-ɛɛ?

¹⁴ Uwien ɲɛn' tibont ma bo mɔnɔn wuɔn' kí ye ujɛ tɔkɛ tiyufɔfɔrkrt la, ní yé ifɛ nɛ.

¹⁵ Upii wɔn bo, tiyufɔfɔkrt yé ukpiɛkɛ nɛ. Kímɛ Uwien de' wɔ tiyufɔfɔkrt tù ní lí piiɛbɛ u'yul bo nɛ.

¹⁶ Unil nuunh wɔ ní lí niɛh isɛn kɛ ní la, udaan ní lí bɛn kí ye tinbi ɲa ɲmɔbɛ mí ya tetem, Uwien ya táan yaab mɔ ɲa ɲmɔbɛ mɛ.

* **11:5** Pɔl ya yɔ upii lá kuo' u'yur bii u cɛn' tù la, ní yé u'bo ifɛ nɛ.

*Yonbdaan ya jier**(Matie 26:26-29; Mark 14:22-25; Luk 22:14-20)*

¹⁷ Tò, n gbierreh nε ma nò ní li tòke nε usen wà bo ma ní pèke nε, kimε ni taakeh ní'taan la, na teh ná li tore nε, ni teh ná li saa nε nε.

¹⁸ Mikpiεkm n cii' bi ye ni taakeh itáan la, ni ηmabe ipápàare nε. Nε n teke' ki jin' ki ye bi tòke' nni tigber tà nnò, tuba yé tigbεmònt nε.

¹⁹ Imòn, uyo uba la, ní kpε miborm ní li te ní'ni ηò bε ní bende bà cinbe ki yé bigbεmòndenb nε.

²⁰ Ní lá taan' la, na yé ni cinbe ki jinh Yonbdaan ya jier nε,

²¹ kimε wà ke kpíeleh wò ní ji u'tiema jier nε. Mikònm ηmabe uba, utò mò ñun' ki yibe' ηò.

²² Na ηmabe den ní ji kí ñu nεn bó-oo? Bii ni yindeh Uwien ya taanl yaab nε, ki jindeh bijiinb ife? N lí len kí ye ba? N lí pèke nε nε-εε? Ma ní pèke nε u ya sen bo.

²³ Tò, min cii' miwòknm mà sò Yonbdaan saan nε ki taa' mè ki wòkn' nε. Kuñònkù kùà bi là li kuòre Yonbdaan *Yesu nnò, nε u taa' kpòno

²⁴ ki faare' Uwien, ki kòkuò', nε ki ye: «Nà sò yé n'gbenent n taa' ki de' nε. Li teh men nnò kí li tién n'bó.»

²⁵ Bi jin' ki tí gben', nε u taa' midaam mò, ki faare' Uwien, nε ki ye: «Midaam miε yé n'sèm nε, ki wòngèh ki teh Uwien cuo' nin binib kujotiefenku. Uyo wà ke ní ñuh mè la, ní li teh nnò kí tién n'bó.»

²⁶ Kimε uyo wà ke ní ηmònh kpòno wuò, ki ñuh midaam miε la, ni tòkeh binib Yonbdaan ya kuum ya gber nε, kí tí baa lidaali là u li baa ní.

²⁷ Nεn bo nε wà ke ηmònh Yonbdaan ya kpòno, kí ñuh u'daam, ka boh tijier bugben la, u biindeh u'ba nε Yonbdaan ya gbenent nin u'sèm bo.

²⁸ Nεn bo, unil ke ní tùòre kí maale kí liike u'tetem te ma bo kí yaan kí ηmònh kpòno nnò, kí ñu midaam nnò.

²⁹ Kimε unil ηmònh kpòno nnò, ki ñun' midaam nnò, ka bùh ki teh ní yé Yonbdaan ya gbenent la, u ηmònh, ki ñuh ma nnò, u nuunh u'tiema yul bo ya tudere nε.

³⁰ Nεn nε cèrè' ní'ni bà yεbe yé biwiεnb, bitòb yé ijiin, bà yεbe mò kpo'.

³¹ Tí tùòrè' ki maale' ki liike' tí'tetem te ma bo la, Yonbdaan ηa ní dèrè tí'tub nnò.

³² Ama u diéh tí'tub la, u cekndeh tε ηò u lá bu kí biin unjendun ya nib kí yekn tε nε.

³³ N'yaabe, nεn bo, ni tí taan' ní ji la, ní li guureh tòb.

³⁴ Mikònm ηmabe wà la, wò ní ji u'den, ηò ní lá lá taan kí li nuunh ní'tiema tudere.

Tigber tà sien' nnò, n lá baa' la, n lí tùòrè tu'mò.

12*Mifuoñaanm ya paabu*

¹ Tò, tí ji ní liike men *Mifuoñaanm ya paabu ya gber. N'yaabe, ma yíe ní li te ka bεn Mifuoñaanm dienh bupaabu bùà ke ya bol nnò ya gber.

² Ní bεn ki ye na laan là pε Uwien ya sεn bo ma nnò, ibule nε là co nε ticuòr nε na ní frε kí ηmεrε i'saan, ki bεn mò ki ye ibule nnò ηa lienh.

³ Nεn bo nε n yíe ní tùòrè kí bende kí ye *Uwien ya Fuoñaanm cèrèh unil tòkeh tigber la, wà ní frε kí len kí ye: *Yesu ní juore fεnm. *Mifuoñaanm ηa ñí la, níl mò ηa ní frε kí len kí ye: *Yesu yé Yonbdaan.

⁴ *Mifuoñaanm ya paabu te ibol ibol nε, ama mi ya Fuoñaanbaabm nε dienh ní'kε.

⁵ Itùon te ibol ibol nɛ, ama wà kɛ sɔnh ki dienh Yonbdaan uba nɛ.

⁶ Itùon ya sɔnm te ibol ibol nɛ, ama Uwien uba nɛ cɛreh unil kɛ sɔnh itùon.

⁷ *Mifuoñaanm dienh wà kɛ bupaabu nɛ ní li toreh unil kɛ nɛ.

⁸ *Mifuoñaanm nɛ dienh uba miyɛnfolelm. Mí ya Fuoñaanbaabm nɛ dienh utɔ mɔ mibɛnm.

⁹ Mɛn nɛ dienh uba mitekjim mà yɛbe, ki dienh utɔ mɔ bupaabu bùa cɛreh u buuh biwienb.

¹⁰ Mí dienh uba mituɔm wɔ ní li teh miyɔkm ya bont, ki cɛreh utɔ mɔ sɔkndeh Uwien ya ñɔbon, ki cɛreh utɔ mɔ sekndeh ki bɛndeh nà yé *Mifuoñaanm yaann nin nà ña yé Fuoñaanm yaann, ki cɛreh uba lien milencɛnm ibol ibol, ki cɛreh utɔ mɔ sɔkndeh milencɛnm nnɔ.

¹¹ Mí ya Fuoñaanbaabm nɛ cɛreh tibont nnɔ kɛ teh. Mí dienh unil kɛ bupaabu jɛɛ mí yíe ma bo nɛ.

Tigbɛnt te tuba nɛ, ama tu'gbɛnɛnbɛl te ligol nɛ

¹² Tɔ, liike mɛn unisaal ya gbɛnt te ma bo. Tù ñmɔbe igbɛnɛnbɛl ligol nɛ. Nin í te ligol ma kɛ nnɔ, í taan' ki tien' tigbɛnɛnbaabt nɛ. Kɛristo yaam mɔ te nnɔ nɛ.

¹³ Kímɛ tí'ni bà yé *Sufmbɛ nin bà ña yé Sufmbɛ, bà yé iyonbe nin bà ña yé yonbe, Mifuoñaanbaabm nɛ jiire' ní tí'kɛ bo kí yé tí'bo Uwien ya ñunsii, ki tien' te unibaab. Tí'kɛ ñun' mí ya Fuoñaanbaabm nɛ ten miñunm.

¹⁴ Tɔ, tigbɛnt ya gbɛnɛnbɛl ña te liba, í te ligol nɛ.

¹⁵ Litaal tɔkɛ' ki yɛ: «Ma yé nuɔ ma nnɔ, ma yé gbɛnt ya gbɛnɛnbɛl» la, lí li fre kí bore lí'ba kí la tuuke gbɛnt bo-oo?

¹⁶ Litubl mɔ tɔkɛ' ki yɛ: «Ma yé nunbu ma nnɔ, ma yé gbɛnt ya gbɛnɛnbɛl» la, lí li fre kí bore lí'ba kí la tuuke gbɛnt bo-oo?

¹⁷ Tigbɛnt kɛ bi yé bununbu nɛ la, unil bí li teh mila kí ciìh? Tù tí bí yé litubl nɛ la, u bí li teh mila kí ciìh unu?

¹⁸ Ama Uwien tien' tigbɛnt ya gbɛnɛnbɛl kɛ gbɛnɛnbɛl lí'buol u yíe ma bo nɛ.

¹⁹ Tigbɛnt kɛ bi yé ligbɛnɛnbɛl liba la, ní bí li yé tigbɛnt-ii?

²⁰ Nɛn bo, igbɛnɛnbɛl te ligol nɛ kí taan' ki tien' tigbɛnɛnbaabt.

²¹ Nɛn nɛ cɛrɛ' bununbu ña ní fre kí tɔkɛ unuɔ kí yɛ: «Ma ciekɛ ñɛ.» Liyul mɔ ña ní fre kí tɔkɛ itàan kí yɛ: «Ma ciekɛ nɛ.»

²² Na te nnɔ. Tigbɛnt ya gbɛnɛnbɛl yà bí likɛh yɛ tɛn ya yé bonn nnɔ mɔnɔn ñmɔbe lituonl nɛ.

²³ Igbɛnɛnbɛl yà ña ñmɔbe sel nnɔ, tí dienh yɛn nɛ lisel kí cɛn' í'tɔ. Nɛ tigbɛnt ya nà'saan yé ifɛ ya bonn nnɔ, tí tùɔrɛh nɛn saan nɛ mɔnmɔnm.

²⁴ Ama tigbɛnt ya nà saan ña yé fɛ ya bonn nnɔ ña nuunh mí ya tùɔrm kɛ. Uwien nɛ tien' tigbɛnt nɛ kí de' tigbɛnt ya nà saan ña ñmɔbe sel nnɔ, lisel kí gbien',

²⁵ ña tigbɛnt ya gbɛnɛnbɛl la boreh í'tɔ, ama yé ní lí kpɛ buñɔbu kí li toreh í'tɔ.

²⁶ Tigbɛnt ya niba saan wí la, ní'kɛ saan wí nɛ. Niba saan laa' lisel la, ní'kɛ saan lí ñmɔbe uyɛnsonge nɛ.

²⁷ Ninbí nɛ yé Kɛristo ya gbɛnt, nɛ unil kɛ yé tigbɛnt nnɔ ya gbɛnɛnbɛl.

²⁸ Uwien cɛrɛ' binib bà sɔnh u'taanl ní sí: mikpiɛkm, *Yesu ya tondb, nle bo *Uwien ya ñɔbonsɔknb, nta bo biwɔnwɔknb. Ní ya puoli bó nɛ u de' bà bupaabu bɛ ní lí teh miyɔkm ya bont nin u de' bà bupaabu bɛ ní lí buuh biwienb nin u de' bà bupaabu bɛ ní lí muɔh binib nin u de' bà bupaabu bɛ ní lí likɛh binitɔb nin u de' bà bupaabu bɛ ní lí lien milencɛnm ibol ibol nnɔ.

²⁹ Bi'ke yé *Yesu ya tondb ne-εε? Bi'ke yé *Uwien ya ñabonsaknb ne-εε? Bi'ke yé biwɔnwɔknb ne-εε? Bi'ke teh miyɔkm ya bont ne-εε?

³⁰ Bi'ke ñmɔbe bupaabu bɛ rí li buuh biwiɛnb ne-εε? Bi'ke lienh milencɛnm ibol ibol ne-εε? Bi'ke sɔkndeh milencɛnm ibol ibol nnɔ ne-εε?

³¹ Tɔ, cɛrɛ mɛn nɪ'nun rí li mɔn bupaabu bɔa mɔn ki cɛn' bupaabu kɛ ya bol bo.

Ama fɛnfɛnnɔ n li wuɔn nɛ usɛn wà mɔn ki cɛn' isɛntɔ.

13

Miyɛm nɛ cɛn' nibonn kɛ

¹ N lienh binib ya lenm nin Uwien ya tondb ya lenm kɛ, ka nín ji yíe nib la, n te tɛn lisɛnbuɔl bii ligangaal là muɔh ki ñmɔbe kuwaaku nɛ.

² Nɪ yé n ñmɔbe bupaabu ki sɔkndeh Uwien ya ñabon, ki bɛn tigbɛr tà kɛ buɔ, ki ñmɔbe mibɛnm kɛ ya bol, ki ñmɔbe mitekjim ki tɪ gben', mɪ li fre kí cɛrɛ ijuɔn rí nɛbrɛ i'buɔl nɔ ka yíe nib la, ma yé bonn.

³ Nɪ yé n taa' n'faal kɛ ki gbighiirɛ' binib, ki tuo' bi wɪn' nni nɔ ka yíe nib la, ma ñmɔbe kpɛlɛ uba nín uto.

⁴ Unil ñmɔbe miyɛm la, u ñmɔbe lifɛsɔngl nɛ, ki ñmɔbe tinimɔnt, ka ñmɔbe nunfɔkɛ, ka wɔngɛh u'ba, ka ñmɔbe gbɛngt,

⁵ ka teh fɛ ya bonn, ka nuunh u'tiɛma mɔnm, ka yé bɛnpiebdaan, ka njuuh nib bo.

⁶ U'yɛnm nɔ sɔngɛ nà nɔ cuube bo, ama u'yɛnm pɛ tigbɛmɔnt bo nɛ.

⁷ Unil ñmɔbe miyɛm la, u ñmɔbe sukle tibont kɛ nɪ nɛ, ki du Uwien bo isɛn kɛ nɪ, ki ñmɔbe lidɛndɛnl isɛn kɛ nɪ, ki ñmɔbe kuminku nà kɛ li tu wɔ bo.

⁸ Miyɛm nɔ rí gben fiebu. Uwien ya ñabon ya sɔknm mɛn li gben nɛ. Milencɛnm mɔ binib lienh mɛ nnɔ mɔ li gben. Mibɛnm mɔ li gben.

⁹ Fɛnfɛnnɔ wuɔ ti bɛn jɛnjɛnku nɛ, nɛ ki sɔkndeh Uwien ya ñabon mɔ jɛnjɛnku.

¹⁰ Ama nà mɔn ki tɪ gben' lá baa' uyo wà la, ti bɛn nà nín ti teh nà jɛnjɛnku nnɔ kɛ li gben nɛ.

¹¹ N là yé kibuk ma nnɔ, n là lienh mibuwaalenm nɛ, ki bɛn tibont ya tingi kibuk bɛn ma bo, ki maaleh kibuk maaleh ma bo. N tɪ tien' uciɛn, nɛ ki dàan' ibuwaatɔn.

¹² Fɛnfɛnnɔ, ti lɛnh tibont dɔmudɔmu nɛ, nɪ te tɛn ti likɛh kinunliik kà nɔ lɛnh mɔnmɔnm nɪ nɛ, nɛ ki lɛnh tijinjint. Ama uyo wɛ nɪ tɪ lɛ tɔ nín tɪ'nunbu. Fɛnfɛnnɔ ma laan bɛn tibont ki tɪ gben'. Ama uyo wɛ nɪ rí bɛndɛ tɔ kɪ tɪ gben tɛn Uwien bɛn nni ma bo.

¹³ Tɔ, mitekjim nín lidɛndɛnl nín miyɛm tuu ki tɛ nɛ, ama tibont tuta nnɔ nɪ miyɛm nɛ cɛn' tu'kɛ.

14

Mifuoñaanm ya paabu li toreh Kristo ya taanl yaab kɛ nɛ

¹ Li nuunh mɛn nɪ li yíe binib, kí cɛrɛ nɪ'nun rí li mɔn *Mifuoñaanm ya paabu bo; nɪ'kɛ tu nín bupaabu bɔa li cɛrɛ nɪ li sɔkndeh Uwien ya ñabon.

² Kimɛ unil lienh milencɛnm la, wa lienh nín nib, u lienh nín Uwien nɛ. Uba nɔ ciɪh u lienh ki teh bà. *Mifuoñaanm nɛ cɛrɛh u lienh tigbɛr tà buɔ.

³ Ama unil sɔkndeh Uwien ya ñabon la, u lienh nín binib nɛ, ki toreh bɛ bi kpiɛnh mitekjim ya sɛn nɪ, ki saakrɛh bi'gbɛnɛnt, ki sɔngrɛh bi'yɛnm.

⁴ Wà lienh milencɛnm la, u kpiɛndɛh u'ba nɛ mitekjim ya sɛn nɪ. Ama wà sɔkndeh Uwien ya ñabon toreh Kristo ya taanl yaab nɛ bɛ rí kpɛrɛ mitekjim ya sɛn nɪ.

⁵ N yé ni'kɛ ní li lienh milencɛnm, ama n tùɔrɛ' kɛ ní li sɔkndeh Uwien ya ñɔbon nɛ. Wà sɔkndeh Uwien ya ñɔbon cɛn' wà lienh milencɛnm. Ama ní yé unil te kɛ sɔkn milencɛnm nnɔ la, ni'mɔ li fre kɛ tore Kristo ya taanl yaab bɛ ní kpɛrɛ mitekjim ya sɛn ni.

⁶ N'yaabɛ, ní yé n baa' ni'saan ki lá lienh milencɛnm baba, ka cɛrɛh ni bɛndeh Uwien ya gbɛbɔlkaar, ka cɛrɛh ni bɛndeh gbɛmɔnt, ka sɔkndeh nɛ Uwien ya ñɔbon, ka wɔknh nɛ wɔknm miba nin mitɔm la, n toreh nɛ nínɔ-ɔɔ?

⁷ Tɔ, maale mɛn kɛ liike bi taah tibont tà kɛ jeleh kujelku nnɔ te ma bo. Ní yé liwol bii kubɛku nɛ tu'muɔ ña bore' la, bi lí tien mila kɛ bɛnde nà kɛ muɔh ma bo?

⁸ Unil piebe' butɔbu ya natunl ka piebe' mɔnmɔnm la, ñmɛ li bonde butɔbu?

⁹ Ni'mɔ yaam te nnɔ nɛ. Ni lienh inñɔbon ñɛh ni'ñuɔn ni nib ña ciih i'tingi la, bi lí tien mila kɛ bɛnde ni ye ní ye bà? Ni lienh ki wienh fɛnm nɛ.

¹⁰ Ma bɛn ilenbol ya ñɔbu unjɛndun wuu ni, ama lenm miba ña te ka ñmɔbe mi'tingi.

¹¹ Ma ciih nil ya lenm la, u yé ucaan nɛ n'bo, nɛ n'mɔ yé ucaan u'bo.

¹² Ni'mɔ yaam te nnɔ nɛ. Ni'nun mɔn *Mifuoñaanm ya paabu bo ma nɔ, tùɔrɛ mɛn kɛ li nuunh bù, ama ní li nuunh bupaabu bùa lí tore Kristo ya taanl yaab bɛ ní kpɛrɛ mitekjim ya sɛn ni.

¹³ Nɛn bo, unil lienh milencɛnm la, wɔ ní li kàareh, Uwien ní de wɔ bupaabu bùa lí cɛrɛ wɔ ní fre kɛ sɔkn milencɛnm nnɔ.

¹⁴ Kime n kàareh milencɛnm ni la, *Mifuoñaanm nɛ cɛrɛ' n kàareh, n'bugbɛn ña bɛn n teh bà.

¹⁵ Nɛn bo, n li tien mila? *Mifuoñaanm cɛrɛh n kàareh milencɛnm ni la, n li kàareh n bɛn milenm mà mɔ ni nɛ. Mí cɛrɛh n gɛh iyuon milencɛnm ni la, n li gɛh n bɛn milenm mà mɔ ni nɛ.

¹⁶ Kime *Mifuoñaanm cɛrɛh a faareh Uwien milencɛnm ni baba ñɔ unil te ni'ni, ka bɛn niba Uwien ya sɛn ni la, u li tien mila kɛ ye «Ami»? Kime wa ciih a lienh ki teh bà.

¹⁷ Imɔn, a faareh Uwien ní mɔn cɛɛn nɛ, ama na toreh bitɔb bɛ ní kpɛrɛ mitekjim ya sɛn ni.

¹⁸ N faareh Uwien nin n lienh milencɛnm ki cɛn' ni'kɛ ma nnɔ.

¹⁹ Ama n te Kristo ya taanl yaab ni, ki tu ki len' inñɔbon injun ñ wien ki wɔkn' bɛ la, ní tu nin ní len inñɔbon itur piik milencɛnm ni.

²⁰ N'yaabɛ, la te mɛn ten mubumu ni'yɛnmaale ni. Nà bre ya tienm wɔn, li te mɛn ten mucɛnfɛndmu, ama iyenmaale ni wɔn, li maaleh mɛn biciɛnb maaleh ma bo.

²¹ Ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Yonbdaan ye:

«N lí cɛrɛ linibɔtɔl ya nib nɛ ní len nin n'nib biɛ milencɛnm, nin nɛn kɛ ñɔ, ba ní cenge n'ból.»

²² Nɛn bo, milencɛnm ña yé ñɛku binib bà teke' Uwien ki jin' nnɔ bo, ama mí yé kudɛku bà ña teke' wɔ ki jin' nnɔ bo nɛ. Uwien ya ñɔbon ya sɔknm mɛn yé kudɛku bà teke' wɔ ki jin' nnɔ bo nɛ, ma yé ñɛku bà ña teke' wɔ ki jin' nnɔ bo.

²³ Ní yé Kristo ya taanl yaab kɛ taan' ñɔ bi'kɛ lienh milencɛnm la, binib bà ña bɛn niba Uwien ya sɛn ni bii binib bà ña teke' wɔ ki jin', kɔn' ní la, ba ní ye ní ye iwaar-ii?

²⁴ Ama unil kɛ sɔkndeh Uwien ya ñɔbon, wà ña teke' wɔ ki jin', bii wà ña bɛn niba u'sɛn ni kɔn' ní la, binib kɛ lienh nà nnɔ nɛ lí cɛrɛ wɔ ní bɛnde kɛ ye u yé ubiɛrdaan, nɛ u'yɛn ní saa u'biere bo.

²⁵ U'fɛl bo ya gbɛr kɛ li nɛ upaan bo. Nnɔ nɛ u li gbaan, kɪ puke Uwien, kɪ ye nɪ yé imòn nɛ, Uwien mənbe kɪ te nɪ'ni.

Kristo yaab taan' la, bi la teh tibont ɲmerkɲmerki

²⁶ N'yaabɛ, ti li tien mila? Ni lá taan' la, wà ɲmɔbe iyuon la, wà rɪ gɛ. Wà mɔ ɲmɔbe miwɔknm la, wà rɪ wɔkn. Uwien cère' wà bende' u'gbɛɔlkaar la, wà rɪ tɔke tù bitɔb. Wà mɔ ɲmɔbe bupaabu wà rɪ len milencɛnm la, wà rɪ len bii wà rɪ sɔkn mɛ. Wà teh nà kɛ la, wà rɪ cère nɛ rɪ li toreh Kristo yaab bɛ rɪ kpère mitekjim ya sen ni.

²⁷ Binib ye bɛ rɪ len milencɛnm la, nɛ li yé bile bii bita. Nɪ la gɛbre' binib bita. Bɛ rɪ li lienh uba uba. Uba mɔ rɪ li sɔkndeh bi lienh kɪ teh bà.

²⁸ Nil ɲa te litaanl nnɔ ni kɪ sɔkn la, bɛ rɪ li ɲmin, kɪ li lienh bi'yenm ni nin Uwien.

²⁹ Nɪ yé Uwien ya ɲɔbon ya sɔknm mɔ la, bile bii bita rɪ sɔkn, bitɔb rɪ fiin kɪ liike bi sɔkndeh nà nnɔ ya tungi.

³⁰ Uwien cère' unitɔ bende' u'gbɛɔlkaar litaanl nnɔ ni, kɪ ye wà rɪ sɔkn tù la, wà bi lienh nnɔ rɪ ɲmile.

³¹ Imòn, nɪ'kɛ li fre kɪ li sɔkndeh Uwien ya ɲɔbon ama nɪ li sɔkndeh uba uba. Ni teh nnɔ la, unil kɛ li bende Uwien ya gbɛr, nɛ nɪ li saake unil kɛ ya gbɛnɛnt.

³² Unil sɔkndeh Uwien ya ɲɔbon la, u li fre kɪ li coh u'ba.

³³ Kime Uwien ɲa yíe fɛnfɛnm, u yíe nibonn kɛ rɪ li te ni'donbó nɛ.

Ni te ma Kristo yaab ya táan kɛ ni si:

³⁴ Bipiib li ɲmin nɛ itáan ni. Ba ɲmɔbe sen bɛ rɪ len, bɛ rɪ li blinh bi'yul, kime nɪ kɛle' nnɔ nɛ Moyis ya gbɔnt ni.

³⁵ Bi yíe bɛ rɪ tɔrɛ kɪ cii niba ya tingi la, bɛ rɪ tɪ niire bi'ciɛb idonbó; kime na kpɛ pii rɪ li lienh Kristo ya taanl ni.

³⁶ Bii Uwien ya gbɛr ɲɛn' ninbi saan nɛ-ɛɛ? Ninbi baba nɛ cii' tù-uu?

³⁷ Unil maaleh kɪ teh u yé *Uwien ya ɲɔbonsɔknl bii u maaleh kɪ teh *Mifuoñaanm te u'ni la, wà rɪ bende kɪ ye n kɛle' nà nɔ yé Yonbdaan ya wɔbl nɛ.

³⁸ Unil wà ɲa tɔnge' nɛ la, Uwien mɔ ɲa rɪ tɔnge wɔ.

³⁹ N'yaabɛ, nɛn bo, cère mɛn ni'nun rɪ li mɔn nɪ li sɔkndeh Uwien ya ɲɔbon, kɪ la pien nil u la len lencɛnm.

⁴⁰ Ama nɪ li teh nibonn kɛ ni'donbó, kɪ la teh ɲmerkɲmerki.

15

Kristo ya mɛkrm bitenkpiib ni

¹ N'yaabɛ, n yíe rɪ tiere nɛ n là tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà, ni teke' tù, kɪ ɲuuke tù mɔnmɔnm nnɔ nɛ.

² Ni ɲuuke tù n là tɔke' nɛ tù ma bo la, tun bo nɛ ni li ɲmɛre. Nnɔ ɲa ɲɪ la, ni teke' kɪ jin' fɛnm nɛ.

³ N là cii' nà nnɔ n cinde' kɪ tɔke' nɛ nɛn nɛ. Nɛn si: Ti'biɛre bo nɛ Kristo kpo'. Nɪ là kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ ye nɪ lá li tien nnɔ nɛ.

⁴ Bi sube' wɔ, nɛ wiента daali u mɛkre' bitenkpiib ni. Nɪ là kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ ye nɪ lá li tien nnɔ nɛ.

⁵ U cère' Piɛr* laa' wɔ, ni ya puoli bó nɛ u cère' bitondb piik nin bile nnɔ kɛ laa' wɔ.

⁶ Nɛ kɪ liebe' kɪ cère' u'panpaankaab mɔ taan' kɪ laa' wɔ kɪ gɛbre' binib kobɪɲun. Bi'ni bà yebe biɛ kɪ fuobe, nɛ biba mɔ kpo'-a!

⁷ U liebe' kɪ cère' Saak laa' wɔ, nɛ kɪ cère' bitondb kɛ mɔ laa' wɔ.

* 15:5 Liike 1:12.

⁸ Bi'kɛ yaam tɪ gɛ̀bre', nɛ u cɛ̀rɛ' min wà te tɛn kibuk kà bi lɔ̀rɛ' kɛ nɔ̀ mɔ̀ fɔ̀rɛ' kɪ laa' wɔ̀.

⁹ Imɔ̀n, min nɛ yé *Yesu ya tondb kɛ ya gbaarkɛ. Ma kpɛ bɛ rɪ yin nni *Yesu ya tond mɔ̀nɔ̀n, kimɛ n là jɛndeh Uwien ya taanl yaab nɛ.

¹⁰ Ama Uwien ya juokm bo nɛ n ji te tɛn n te ma fɛnfɛnnɔ̀ wuɔ̀ nɔ̀. U juokɛ' nni mijuokm ma nɔ̀ nɔ̀ nɔ̀ juorɛ' fɛnm. Ma juorɛ' fɛnm, kimɛ n'gbɛnɛnt bɛn' lituonl ni kɪ cɛn' bi'kɛ. Na yé n taa' n'tiɛma tuɔ̀m nɛ kɪ sɔ̀n' lituonl nɔ̀, n laa' Uwien ya juokm mɔ̀ nɔ̀ nɛ cɛ̀rɛ' n sɔ̀n'.

¹¹ Tɔ̀, nɪ yé min nɛ bii bɛn nɛ tɔ̀kɛ' nɛ tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt la, ti'kɛ tɔ̀kɛ' nɛ tigbɛbaabt nɛ, nɛ ni teke' tun nɛ kɪ jin'.

Uwien li mɛkre bitɛnkpiib

¹² Tɔ̀, ti tɔ̀kɛh kɪ tɛh Kristo mɛkre' bitɛnkpiib ni nɛ. Nɪ tien' mila ni'ni biba lienh kɪ tɛh bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɛkre?

¹³ Nɪ yé bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɛkre la, Kristo mɔ̀ nɔ̀ mɛkre' nɛ-a!

¹⁴ Kristo nɔ̀ mɛkre' la, ti tɔ̀kɛh tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt tà nɔ̀ yé fɛnm nɛ, nɛ ni'tekjim mɔ̀ yé fɛnm nɛ.

¹⁵ Bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɔ̀nbɛ kɪ mɛkre la, nɪ wɔ̀ngɛh kɪ tɛh ti nɛndɛh Uwien bo nɛ-a! Kimɛ ti lienh kɪ tɛh u mɛkre' Kristo nɛ, nɛ wa mɛkre' wɔ̀-a!

¹⁶ Tɔ̀, bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɛkre la, Kristo mɔ̀ nɔ̀ mɛkre' nɛ-a!

¹⁷ Nɛ Kristo nɔ̀ mɛkre' la, ni'tekjim yé fɛnm nɛ, nɛ ni juorɛ' kɪ te ni'biere ni nɛ.

¹⁸ Nɔ̀ la, Kristo yaab bà kpɔ̀' nɔ̀ mɔ̀ juorɛ' fɛnm nɛ.

¹⁹ Nɪ yé ti nɔ̀mbɛ lidɛndɛn Kristo bo unjɛndun wuu ni ya fuobm baba bo nɛ la, ti yé bicɛɛkɛdɛnb kɪ cɛn' binib kɛ.

²⁰ Ama imɔ̀n nɛ, Uwien mɔ̀nbɛ kɪ mɛkre' Kristo. Wɔ̀n nɛ yé unil wà kpɛ' kɪ mɛkre' bitɛnkpiib ni, kɪ wuɔ̀n' kɪ yɛ bitɛnkpiib mɔ̀ lá li mɛkre.

²¹ Kimɛ unibaab bo nɛ mikuum baa', nɛ unibaab mɔ̀ bo nɛ bitɛnkpiib li mɛkre.

²² Adam bo nɛ binib kɛ kpuokɛh, nɛ Kristo mɔ̀ bo nɛ binib kɛ li mɛkre.

²³ Ama wà kɛ nin u'sensien nɛ. Kristo nɛ yé unil wà kpɛ' kɪ mɛkre'. U lá baa' la, binib bà yé u'yaab nɔ̀ mɔ̀ li mɛkre.

²⁴ Ni ya puoli bó nɛ Kristo li gben nà nɔ̀mbɛ ufaa kɛ ya bol nin nà nɔ̀mbɛ mituɔ̀m kɛ ya bol, kɪ taa libɛl kɪ jiin kɪ de u'Baa Uwien. Ugbɛngbenyo nɔ̀nɔ̀.

²⁵ Kimɛ u li yé ubɛr nɛ kɪ ti baa uyo wà Uwien li cɛ̀rɛ wà rɪ tɛ u'nɛnnɛndb kɛ bo litaal.

²⁶ Mikuum nɛ yé unɛnnɛndfɔ̀rkɛ wà u li gben u'gbɛr.

²⁷ Imɔ̀n, Uwien cɛ̀rɛ' u tɛ' nibonn kɛ bo litaal nɔ̀. Ama bi yɛ: «U tɛ' nibonn kɛ bo litaal la», nà yé u tɛ' Uwien mɔ̀ bo nɛ, kimɛ Uwien nɛ cɛ̀rɛ' u tɛ' nibonn kɛ bo litaal.

²⁸ Uyo wà Kristo li yé ucɛ̀n nibonn kɛ bo nɔ̀, u ya yo nɛ wɔ̀n Kristo wà yé Uwien ya Bijɛ nɔ̀ mɔ̀ li jiin ticiɛnt kɪ de Uwien wà de' wɔ̀ ticiɛnt nibonn kɛ bo nɔ̀. Nɔ̀ nɛ Uwien li tuɔ̀rɛ kɪ li yé ubɛr nibonn kɛ bo.

²⁹ Tɔ̀, maale mɛn kɪ liikɛ binib bà cɛ̀rɛh bi siih bɛ Uwien ya nɔ̀nm bitɛnkpiib ya taal ni nɔ̀ ya gbɛr. Nɪ yé bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɛkre la, nɪ li tore bɛ ba? Bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɛkre la, bɛ bo nɛ bi cɛ̀rɛh bi siih bɛ Uwien ya nɔ̀nm bi'taal ni?

³⁰ Nɪ yé bitɛnkpiib nɔ̀ rɪ mɛkre la, bɛ bo nɛ tinbi sɔ̀nh ituɔ̀n yà cɛ̀rɛh kinunbɔ̀nk tuu kɪ bàarɛh tɛ?

³¹ N'yaabɛ, nɪ yé imɔ̀n nɛ, idaan kɛ mikuum kpàakɛh nni nɛ. Nɪ liɛbɛ' kɪ yɛ imɔ̀n mɔ̀ nɛ kɪ yɛ ninbi nɛ yé n'bo ijɛnjɛbn Yonbdaan *Yesu Kristo ya sɛn nɪ.

³² Nĩ yé n mən' nin muwɛnbiimu Efes ya du bó inisaalyɛnmaale baba bo nɛ la, n kpele si ba? Nĩ yé bitɛnkpiib ɲa rí mɛkre la, cère mən tí li jinh kí ñuh-a, kimɛ wenli tí li wun kpo-a!

³³ La cère mən uba rí lere nɛ. «A tɔkeh nin unibierɔ la, a'mo lí tí gben kí saa nɛ.»

³⁴ Cuo mən ni'ba kí la teh mən biere, kimɛ ni'ni biba ɲa bɛn Wien. N len' ná nɔ yé ni'fɛ nɛ.

Bà li mɛkre ya gbenɛnt lí te ma bo

³⁵ Ama uba lí fre kí niire kí ye: «Bitɛnkpiib lí mɛkre mila bo? Bi mɛkre' la, bi'gbenɛnt lí te mila bo?»

³⁶ Ujɔr sin, a bule' nibonbuonn ná kpo' la, na rí pɛ.

³⁷ Nibonbuonn ná a bule' nɛ nnɔ ɲa yé nĩ pɛn' ná nnɔ, nĩ yé nĩ lá lí lùon ná nnɔ nɛ. Nba la, a bule' iji nɛ, mitòm la, tibontɔr.

³⁸ Nɛ Uwien cèreh mibim kɛ pɛh mipiɛm u yíe ma bo. Nɛ bim kɛ bim nin mipiɛm nɛ.

³⁹ Bonn kɛ bonn nin ni'gbenɛnt nɛ. Binib ya gbenɛnt te tu'ba nɛ, tiwɛnt mo yaar tu'ba, inuon mo yaar tu'ba, ijen mo yaar tu'ba.

⁴⁰ Kutaaku bo ya bont te tu'ba, nɛ kitink bo yaar mo te tu'ba. Kutaaku bo yaar ya mənbe nin kitink bo yaar ya mənbe ɲa tɛ.

⁴¹ Uwien ya wien te u'ba nɛ, uɲmaal mo yu u'ba, iɲmaabii mo yu u'ba. Iɲmaabii mənɔn kɛ ya wien ɲa kpe.

⁴² Bitɛnkpiib lá mɛkre' la, nĩ lí te nnɔ nɛ. Bi sube' bɛ nin tigbenɛnt tà nnɔ lí bùre nɛ, ama bi lí mɛkre nin tà nnɔ tun ɲa rí bùre.

⁴³ Bi subeh nin tigbenɛnt tà nnɔ ɲa ɲmɔbe sel, bi lí mɛkre nin tà nnɔ, tun ɲmɔbe ukpieke nɛ. Bi subeh nin tigbenɛnt tà nnɔ ɲa ɲmɔbe tuom, bi lí mɛkre nin tà nnɔ, tun ɲmɔbe mituom nɛ.

⁴⁴ Bi subeh nin tigbenɛnt tà nnɔ, tù yé tinisaalgbenɛnt nɛ. Bi lí mɛkre nin tà nnɔ yé *Mifuoŋaanm lí de tà nɛ. Tinisaalgbenɛnt te la, *Mifuoŋaanm dienh tà mo te nɛ.

⁴⁵ Nɛn bo nɛ nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «Adamkpiek là yé unisaal nɛ,» ama Adamfɔrke† wɔn yé *Mifuoŋaanm ya daan nɛ kí dienh limiel.

⁴⁶ Nà yé tí lí kpíe kí lí ɲmɔbe *Mifuoŋaanm dienh tigbenɛnt tà nnɔ nɛ. Tí lí ɲmɔbe tinisaalgbenɛnt nɛ kí yaan kí lá lɛ *Mifuoŋaanm dienh tà nnɔ.

⁴⁷ Uwien là taa' titent nɛ kí tien' unikpiek. U yé titent nɛ. Unilie wɔn, wɔn ñɛn' paaki bó nɛ kí jiire' ní.

⁴⁸ Bi taa' titent kí tien' unikpiek wà nnɔ te ma bo nnɔ, bà yé kitink bo yaab mo te nnɔ nɛ. Wà ñɛn' paaki bó kí jiire' ní te ma bo nnɔ, bà lí yé paaki bó yaab nnɔ mo lí te nnɔ nɛ.

⁴⁹ Tí naan unil wà bi taa' titent kí tien' wɔ ma nnɔ, nnɔ nɛ tí lá lí naan wà ñɛn' paaki bó kí jiire' ní nnɔ mo.

⁵⁰ N'yaabe, n ye rí tɔke ná sɔ: ná ɲmɔbe tigbenɛnt nin misɛm ɲa rí fre kí kɔ Uwien ya bɛl ni. Na lí bùre nin ná ɲa rí bùre ɲa rí fre kí taan.

⁵¹ Cenge mən rí tɔke nɛ tigbebɔlkaar tuba. Tí'kɛ ɲa rí kpo kí gben ama tí'kɛ ya gbenɛnt lí lèbre nɛ.

⁵² Tigbenɛnt ya lèbrm nnɔ ɲa rí taande nĩ lí tien tɛn bununbu ya kɛnbm nɛ uyo wà bi lí piebe linatunfɔrkaarl nnɔ. Bi piebe' linatunfɔrkaarl nnɔ uyo wà la, bitɛnkpiib lí mɛkre kí lí ɲmɔbe tigbenɛnt tà ɲa rí bùre, nɛ Uwien rí lèbre tí mo ya gbenɛnt.

† 15:45 Bi ye Adamfɔrke la, bi niireh Kristo.

⁵³ Kime nĩ kpe tigenent tã li bure nno ń kpende tã ɲa ji li bure ne, ne tã li kpo nno mo ń kpende tã ɲa ji li kpo.

⁵⁴ Tigbenent tã li bure nno lã kpende' tã ɲa ń bure ɲo tigenent tã li kpo mo kpende' tã ɲa ji kpo la, nen daali ne nã kele' *Uwien ya gbɛnku ni nno li tien. Ni kele' ki ye:

«Uwien faake' nin mikuum, ki gben' mi'gber.

⁵⁵ Mikuumɛ, a'faa ji te la?

Mikuumɛ, a'lobpien ji te la?»

⁵⁶ Ibiere ne yé mikuum ya lobpien, ne yiko bo ne ibiere ɲmabe ti'bo mituom.

⁵⁷ Nin nen ke ti faare men Uwien, kime won ne dienh te ufaa kí ɲe Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

⁵⁸ Nen bo, n'yaab bà n yíe be, tũre men kí cuo kenken, kí cère ni'nun ń li mɔn Yonbdaan ya tuonl bo, ní li tuu kí sɔnh lɛ kí joh inun bó, kí li ben kí ye ni sɔnh kí dienh ti'Yonbdaan la, ni'tontɔnku ɲa ń juore fɛnm.

16

Bi li taan ilike ma bo kɪ tore Kristo yaab bà te Yerusalem bó

¹ Tɔ, mipum mà ni li taan mè kɪ tore Uwien ya nib nno ya gber wɔn, tien men ten n lã tɔke' Kristo ya táan yaab bà te Galasi kɪ ye be ń tien ma bo nno.

² Nawucu ke nawucu ya wenkpieke ya daali*, ni'ni wã ke ń li boreh u laa' nã bo kɪ blinh u'den niba saan u tuom kpe ma bo. Ni la li gu ń baa ɲo kɪ yaan ni taan mipum nno.

³ Ní gènde ni'ni biba, n lã baa' la, ń de be tighɔnt, kɪ sɔn be, be ń taa ni taan' mipum mà nno kɪ tɪ de Kristo yaab bà te Yerusalem ni nno.

⁴ Nĩ kpe n'mo ń jo ni'bó la, n li tɔke nin be.

Pɔl bondeh isen ya jom

⁵ N maaleh ń ɲe Maseduonn ne kɪ baa ni'saan, kime n li cuon kɪ càare mi ya tinfenm ne.

⁶ Nba la, n li tien ni'saan iwenkàanke bii n li tien ni'saan kɪ tɪ gben tiwɔrcient ya yo ne, ɲo ní tore nni n fre kɪ baa n joh nã bó.

⁷ Ma yíe miɛ bo n baa' ni'saan la, ń sere itaan bo kɪ gèbre', kime Yonbdaan tuo' la, n yíe ń tien ni'saan iwien ile ne.

⁸ Ama n li juore Efes ya du ni, kɪ tɪ baa Pantekot ya nacenku ya yo ne,

⁹ kime Uwien pekre' usen kɪ de' nni ń sɔn lituonciɛnl udu nno ni nin binennɛndb yebe ma ke nno.

¹⁰ Timote baa' ni'saan la, ní ɲikn kɪ teke wɔ mɔnmɔnm, kɪ cère u'yɛnm ń li dɔ, kime u'mo sɔnh Yonbdaan ya tuonl ten min ne.

¹¹ Nen bo, uba la liike wɔ fɛnm. Ní tore wɔ, ɲo wɔ ń liɛbe ní n'saan nin uyenduɔn, kime n gu wɔn nin ti'ninjieɓ bitɔɓ ya liɛbm ní ne.

¹² Ti'ninje Apolos wɔn, n tũre' kɪ sure' wɔ wɔ ń piere ti'ninjieɓ ni'saan, ama wa yíe wɔ ń baa ni'saan fɛnfɛnno wuɔ fiebu. U lã laa' usen la, u li baa ní.

Igbierforke nin ifuonde

¹³ La gɔh men, kɪ li faa mitekjim ni, kɪ li ɲmabe lifɛl, kɪ li faa.

¹⁴ Li teh men tibont ke nin miyiem.

¹⁵ N'yaabe, n li liɛbe kɪ gbieri ne usen uba mo ni. Ni ben kɪ ye Sitefanis nin u'den yaab ne kpíe' kɪ teke' Kristo kɪ jin' nin Akayi ya tinfenm ya nib ke, ne kɪ taa' bi'ba kɪ de' Uwien ya nib ya torm.

* **16:2** Nawucu ya wenkpieke ne ji yé Kristo yaab ya fofuordaali.

¹⁶ Nɛn bo, li boh mɛn bi ya nib nin bɑ kɛ taakeh nin bɛ ki sɔnh itũon nin inunmɔn nnɔ.

¹⁷ Sitefanas nin Fotunatus nin Akayikus ya baam lɑ sɔnge' n'yɛnm. Na lɑ te n'saan ma nnɔ, bɛn nɛ la lɛrɛ' ni'lɛnl.

¹⁸ Kimɛ bi lɑ duɔn' n'yɛnm ki duɔn' ni'mɔ yaam. Li pɛkeh mɛn bi ya nib.

¹⁹ Kristo ya tɑan yaab bɑ te niɛ saan Asi ya tinfɛnm ni nnɔ fuondeh nɛ. Akilas nin Prisil nin Kristo ya taanl ya nib bɑ taakeh bi'den nnɔ mɔ fuondeh nɛ mɔnmɔnm Yonbdaan ya yel bo.

²⁰ Ti'yaab kɛ fuondeh nɛ. Ni'mɔ rɪ li fuondeh tɔb mɔnmɔnm.

²¹ Min Pɔl nin n'yul nɛ keɛle' ifuonde yii nɔ.[†]

²² Unil wɑ ɲa yɛ Yonbdaan la, Uwien rɪ wiɛ wɔ minjũum. Maranata! Ni'tingi si: Yonbdaan, dɛn!

²³ Yonbdaan *Yesu rɪ juoke nɛ.

²⁴ *Yesu Kristo bo nɛ n yɛ ni'kɛ.

[†] **16:21** Ki nɛ Kugbɔnku kuu ya cinm ki lɑ baa 16:20 Pɔl lienh nɛ uba kieh, ama wɔn nin u'yul nɛ keɛle' migbiirm 21 ki ti baa' 24.

Kugbɔnlieku kua Pɔl kele' ki de'

Korɛnt yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnkpɛku kua ki de' Korɛnt yaab nnɔ ya puoli bó nɛ wɔn nin u'yul jon' nɛ'bo. U ti baa' nɛ bi'yenn nɛ nmaake' u'bo. Bi'ni biba mɔnɔn yɛ ki ye wa yé Yesu ya tond. Pɔl mɔ ya yenn nɛ nmaake' bi'bo. Nɛn bo nɛ wa wuɔke' bi'saan, ki liebe' Efes ya du bó. U ti baa' nɛ ki kele' kugbɔntɔku nin tinunsiir ki de' Tit wɔ rí ti de bɛ. Ku ya gbɔnku bole' nɛ, nil nɛ bɛn nɛ tien' ma. Tit tuke kugbɔnku nnɔ uyo wà ki joh Korɛnt nnɔ, Pɔl ya yenn nɛ dɔ. Tit liebe' nɛ ki lá cende' Pɔl Maseduonn ya du ni nɛ, ki tɔke' wɔ ki ye Korɛnt yaab tuo' u'gber ki lèbre' bi'tetem, nɛ u'yenn ji duɔn' nɛ u kele' kugbɔnku kuu ki de bɛ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 7 Pɔl len' kí fie' u'ba, ki ye u yé Kristo ya tond nɛ, nɛ nɛ yé u'bo lituonl nɛ. Ijend nin kinunbɔnk tu' wɔ u'tuonl ni ki yɛbe, ama u juun' ki teke' nɛn kɛ.

Ji cin iyul 8 kí tí baa 9 Pɔl sureh Kristo yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ bɛ rí pu Kristo yaab bà te Yerusalem ni, ka nɛmbe niba nnɔ mipum nin tinimɔnt.

Kí cin iyul 10 kí tí baa 13 Pɔl wuɔn' unil li nɛmbe mitetem mà, kí li yé Kristo ya tond nɛ. U ya buol Kristo ya tond yé unil wà jiindeh u'ba tingi ki kpiendeh bitab nɛ.

Ijuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kɛh kugbɔnku kuu tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ nin bà mɔ kɛ yé u'yaab ki te Akayi ya tinfenn kɛ ni nnɔ.

² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Ni'mɔ rí li duɔndeh ni'tɔb ya yenn

³ Ti pɛke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U yé ti'Baa wà muɔh binib micɛɛkm ki gbiekeh nɛ, ki yé Uwien wà duɔndeh binib ya yenn isen kɛ ni.

⁴ U duɔndeh ti'yenn ijend kɛ ni nɔ ti'mɔ rí li freh ki duɔndeh binib bà lenh ijend kɛ ya bol ya yenn kí nɛ tinbi mɔnɔn lenh uyenduɔn wà u'saan nnɔ bo nɛ.

⁵ Nnɔ nɛ Kristo bo, ti lenh ijend ki gbiekeh ma nnɔ wɔn Kristo bo nɛ Uwien duɔndeh ti'yenn mɔ ki gbiekeh.

⁶ Ti te uyensaa ni la, ti nuunh ninbi ya yenduɔn nin ni'nɛrm nɛ. Uwien duɔn' ti'yenn nɔ ti'mɔ rí duɔn ni'yaam ní juun kí tuo ti jinh ijend ya nnɔ nɛ.

⁷ Nɛn bo, ti cinbe ki du ni'bo ki gbien', kime ti bɛn ki ye tinbi nin ninbi taakeh ki jinh ijend ma nnɔ, ti li taan kí li nɛmbe uyenduɔn mɔ nɛ.

⁸ Ti'yaabe, ta yíe ní li te ka bɛn ki ye ijend là tu' tɛ Asi ya tinfenn ni. Ijend nnɔ nɛ là nɛmbe fuul. I là faake' nin tɛ cɛɛn nɛ, nɛ ta ji là daan ki ye ti li lɛ limiel mɔnɔn.

⁹ Imɔn, tinbi mɔnɔn là maale' ki ye ti'kuum ya yo baa' nɛ. Ní là tien' nnɔ nɔ ti là ji rí li du ti'ba bo, ama ti li du Uwien wà mɛkreh bitenkpiib nnɔ bo nɛ.

¹⁰ Wɔn nɛ nɛn' tɛ mi ya kubierm ni, kí tí li nɛn tɛ mi'ni mɔ. Imɔn, ti du wɔn bo nɛ ki ye u li nɛn tɛ len.

¹¹ Ni'mɔ toreh tɛ len nɛ nin ni'kaare. Nnɔ nɛ Uwien dienh tɛ mimɔnm kí nɛ linigol ya kaare bo. Nɛ tinbi bo binib bà yɛbe mɔ li faare Uwien.

Nà cɛre' Pɔl pien' u'sen ya jom

¹² Ti jebnh ti'ba na bo si: ti ben ti'yenm ni, ki ye ti ηmabe mitetem ma nno ñen' Uwien saan ne. Mi wien ne, ki cuube uñendun wuu ni, ni'ke tu nin ninbi bo. Uwien ya juokm ne cère' ti te nno, na ye nisaalyenfuom.

¹³ Ti kele' ne tigber tà ti'gbont ni nno, gber tuba ηa te len ηo ní kàan ka rí fre kí bende tu'tingi. Ne n teke' ki jin' ki ye ni li fre kí bende tu'ke ya tingi

¹⁴ Ten ni cin' ki bende ma ki teh tinbi ne ye ni'jenjebn, ne ni'mo li ye ti'ye lidaali là Yonbdaan *Yesu li baa ní nno.

¹⁵ N là ηmabe mi ya dum ya bol ne ki cèkre' n'yenm rí kpíe kí baa ni'saan ηo ní tí rí le mimənm kí pukn.

¹⁶ N ñen' ni'saan la, n li jo Maseduənn ya tinfenm bó ne, kí tí rí liebe ní ni'saan ηo ní de nni ná ke cèke nni rí fre kí jo Sude ya tinfenm bó.

¹⁷ N cèkre' n'yenm rí tien nno ma nno, ma tūəre' ki maale' ne-εε? Bii n cèkre' n'yenm rí tien ná nno ye unisaal ya yenmaale ne, ηo rí ye nen ne, kí liebe kí ye nen ηa ní?

¹⁸ Uwien ye umeməndaan ne. U ben ki ye ta təkhe ne ki teh nen ne, ki liebeh ki teh nen ηa ní.

¹⁹ Kimε *Yesu Kristo Uwien ya Bijε wà min nin Silfen* nin Timote là təkhe' ne u'gber nno ηa teh nen ne, kí liebe kí ye nen ηa ní. Ama u tuu ki cε ki teh nen ne.

²⁰ Wən bo ne Uwien là pūon' ki ye u li tien ná ke nno tien'. Wən bo mə ne ti teh «Ami» ki kpíekreh Uwien.

²¹ Wən Uwien ne cère' tinbi nin ninbi faa mitekjim ni kí ñe Kristo bo. Wən ne gənde' tε ki tien' u'yaab,

²² ki tien' u'díeku ti'bo, ki cère' *Mifuoñaanm te ti'fèl bo. Nen ne wuəon' ki ye ta rí lúo mimənm mà u bonde' mε kí ble' tε nno.

²³ Min wən, n taə' Uwien ne ki tien' n'mənkunl, n nen la, u la dàan nni. Ma là yíe rí len tuba, tū rí saa ni'yenm ne. Nen ne cère' ma liebe' ní Korent ni.

²⁴ Na ye ti nuunh tí wəbn ne kí wuəon ne ni li teke Uwien kí ji ma bo ne, kime ni co mitekjim kenken ne. Ama ti nuunh tinbi nin ninbi rí taan kí sən ηo ní li ηmabe uyensənge ne.

2

¹ Min cèkre' ná sə n'yenm ni: ní ye n li liebe ní ni'saan, ni'yenm rí saa la, ma we ní.

² Kimε min nin yul saa' ni'yenm la, rí ji li le ηmε wə rí de nni uyensənge? Na ye n saa' ninbi bà ya yenm nno-əə?

³ Nen bo ne n tí là kele' ne kugbənkubə, kime ma là yíe rí baa n'yenm rí saa ninbi bà bi li de nni uyensənge nno bo. N ben ni'ke ya tetem. Ná li sənge n'yenm nno lí sənge ni'ke mə yaam ne.

⁴ N là kieh ne kugbənkubə nno ma nno, n'yenm ηa là ηmε fiimu nə, ní wi nni ki tí kende' ne n muəh bríbrí. Nin nen ke ηo ma là kele' kugbənkubə bugben rí saa ni'yenm, n là yíe ní bende n yíe ne ki tí kpε ma bo ne.

Wà bii' nno, ni fère wə

⁵ Unil tien' uyensaa ya bonn la, na ye u saa' min baba ya yenm ne, u saa' ni'ke yaam ne. Ma yíe rí len kí tí kende. Na li ye ni'ke mənən la, u saa' ni'ni bíba yaam.

⁶ U ya daan wən, ni'ni bà yebe kən' nin wə ma, ní dεkre ne.

⁷ Nen bo, ni ji bi li fère wə u'biil ne, kí duəon u'yenm. Nno ηa ní la, u'yenm ji li saa kí tí kende ne.

⁸ Nen bo ne n sureh ne ní wuəon wə kí ye ni yíe wə.

* **1:19** Bi liebe' ki yih *Silfen* ne Silas. Liike Itəon 15:22, 40.

⁹ Kime n kieh ne kugbɔnku kuu ma nɔ, n yie ri diire ki liike ni boh tibont isen ke ni bii na boh ne.

¹⁰ Ni fere' unil wa u'biil la, n'mo fere wo ninɔ. N fere' wo u'biil ma nno, na bi cieke min ri fere wo, ninbi bo ne n fere' udaan Kristo ya nun bo,

¹¹ ɲa ki la de *Satan usen wo ri lere ki tuln te, kime ti ben u maaleh ti'bo ya.

Pɔl ya yenn saa' Trowas ya du ni

¹² N la jon' Trowas ya du bo ri ti toke Kristo ya gbemɔnmɔnt ne. Nin Yonbdaan de' nni usen ri sɔn lituonl bugben ma ke nno,

¹³ n'yenn ɲa la do, kime ma la laa' n'ninje Tit. Nen bo ne n la cɛbe' udu nno yaab ki bure' Maseduonn ya tinfenm bo.

Yesu Kristo ne mɔn' ki faake'

¹⁴ To, ti faare men Uwien. Uyo ke u cereh ti te binib ba wɔngeh ki teh u mɔn' ki faake' ya cekl ni ne ki ne Kristo bo. Ki ne tinbi bo ne u cereh binib bendeh Kristo ya gber ni'ke saan. U'gber ya bendm nno te ten lefina wa ya nu nme ki joh ni'ke saan ne.

¹⁵ Imɔn, Uwien bo, ti ye Kristo ya lefina ne ki nu ki nme. Ba pe minmɛrm ya sen bo nin ba pe usen wa li cere be ri juore fenm ke ciuh lefina nno ya nu ne.

¹⁶ Lefina nno ye biba bo mikuum ya nu ne, ki tukeh mikuum ki baareh be, ki ye bitɔb bo limiel ya nu, ki cereh bi lenh limiel. Nme li fre ki sɔn li ya tuonl-i?

¹⁷ Tinbi ɲa taah Uwien ya gber ya tokm ki teh ukpenkpende ten binib ba yebe teh ma bo. Uwien ne sɔn' te. Kristo bo ne ti tokeh wɔn Uwien ya gber u'nun bo, jɔknt ɲa te ti'fel bo.

3

Kujotiefenku ya tuonl

¹ Ni maaleh ti bie ki taa ti'ba ki wuɔn ne ne? Bii ni maaleh ti de ne tigbɔnt ki wuɔn ki ye ti ye *Yesu ya tondɔ ne? Bii ni maaleh ninbi ne ri de te tigbɔnt ki wuɔn ki ye ti ye be, ten binib biba teh ma bo?

² Ninbi nin ni'jul ne ye ti'bo kugbɔnku. Kugbɔnku nno kele' ti'fel ni ne, ne unil ke ben ku, ki kaan' ku mo.

³ Imɔn, ni mɔnbe ki ye Kristo bo kugbɔnku ne ki ne ti'tuonl bo. Kua kele' nin siem, ku kele' nin Uwien wa fuobe ya Fuoŋaanm ne. Kua kele' tenpenpen bo, ku kele' binib ya fel ni ne.

⁴ Kristo bo, ti nmabe mi ya dum ne Uwien ya nun bo.

⁵ Ta maale' ki ye ti li fre ki tien niba ti'tiema tuɔm bo, ama Uwien ne cereh ti freh ki teh, ti teh na.

⁶ Wɔn ne de' te mituam ki cere' ti ye kujotiefenku ya tonsɔnb. Kujotieku nno ɲaŋen' Moysis kele' *yiko wa nno, ku ŋen' *Mifuoŋaanm ne. Kime *yiko baareh nin mikuum ne, ne *Mifuoŋaanm dienh limiel.

⁷ Yiko nno la kele' itenpenpen bo ne, ki nmabe Uwien ya kpieke, ki cere' Moysis ya nun bo windeh. Israyel yaab ɲa la li fre ki liike u'nun bo ki ne ukpieke nno bo. Ama ukpieke nno ɲa wuɔkreh. Ni ye *yiko wa baareh nin mikuum ya tuonl la nmabe u ya kpieke la,

⁸ be li tien *Mifuoŋaanm ya tuonl ya kpieke ɲa ri cen nno?

⁹ Lituonl la bo Uwien li bu ki biin binib nmabe ukpieke la, be li tien lituonl la li cere wo ri bu binib bigbemɔndenb ɲa ri li nmabe ki cen nno?

¹⁰ Nen bo ne ukpieke wa la windeh uyo bo nno ɲa ye bonn fenfenno ya kpieke wa ɲa nmabe u ya to no bo.

¹¹ Ní yé ná ɲa wuɔkreh ɲmɔbe ukpieke la, be li tien ná tuu ki te ɲa ní li ɲmɔbe ukpieke kí cɛn nɛn-i?

¹² Ti du li ya dɛndɛnl bo nɛ ki ɲmɔbe lifɛl.

¹³ Ta teh tɛn Moyis lá teh ma bo. U lá pibndeh u'nun bó ɲo Israyɛl yaab la le ukpieke wá windeh ka ní wuɔke nnɔ ya gbenm nɛ.

¹⁴ Ama bi'yɛnm juore' ki liibe nɛ. Haali nin dinnɔ bi káanh Kujɔtiekpaa ku ya gbɔnku la, ná lá lieke bi'nun bó nnɔ biɛ ki te nɛ, na lèkre'. Kristo ɲa ní la, uba ɲa ní fre kí lèkre nɛ.

¹⁵ Imɔn, haali nin dinnɔ bi káanh Moyis ya gbɔnt la, ní te tɛn niba nɛ cùube bi'yɛnm bo.

¹⁶ Ama unil pekre' ki paan' Yonbdaan bo nɛ la, u'yɛnm li cibre.

¹⁷ Kimɛ Yonbdaan yé *Mifuoñaanm nɛ. Nɛ Yonbdaan ya Fuoñaanm te ná saan la, liwiel nɛ te ní'saan.

¹⁸ Tinbi bà kɛ niba ɲa ji lieke ti'nun bó nnɔ, ti te tɛn kinunliik nɛ bi likeh ki lɛnh Yonbdaan ya kpíeke windeh ma bo. Nɛ wɔn wá yé *Mifuoñaanm nnɔ lèbreh tɛ ki cèreh ti nɛngreh wɔ, ki lɛnh ukpieke u yebreh ki joh.

4

Uwien taa' u'faal ki ɲukn' tinbi bà yé isɛncɛb nnɔ nɛ

¹ Uwien ya nimɔnt bo nɛ u taa' u'tuonl ki ɲukn' tɛ. Nɛn bo nɛ ti'gbɛnɛnt ɲa ɲɛndeh.

² Ama ti wíɛ' itùon yá yé libɔnbɔnl ni ya tùon ki ɲmɔbe ifɛ nnɔ. Ta taah cekn ki lɛreh nib, ka lèbreh Uwien ya gɛɛr yɛ ma. Ama tinbi tɔkeh tigbɛmɔnt baba nɛ ní wien. Nnɔ nɛ unil kɛ li du ti'bo Uwien ya nun bó.

³ Nɛ ní yé ti tɔkeh tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ ya tingi biɛ ki buɔ la, tu'tingi buɔ bà juonh fɛnm nnɔ bo nɛ.

⁴ Bi yé binib bà ɲa teke' Kristo ki jin' nɛ. *Satan wá yé uɲɛndun wuu ya wien nnɔ nɛ libe' bi'yɛnm ki cèrɛ' ba lɛnh tigbɛmɔnmɔnt ya wenwenku. Kuwenwenku nnɔ wɔnghɛh Kristo wá yé Uwien ya nɛnnɛnku nnɔ ya kpíeke nɛ.

⁵ Tɔ, ti tɔkeh nɛ tigɛɛr tà nnɔ ɲa lienh tinbi bo, tù lienh *Yesu Kristo bo nɛ ki teh wɔn nɛ yé Yonbdaan. Tinbi bɛn wɔn, ti tɔkeh nɛ ki teh ti yé ní'tonsɔnb nɛ wɔn *Yesu bo.

⁶ Kimɛ Uwien wá lá yɛ: «Kuwenwenku ní wende licinɲunl ni nnɔ», wɔn nɛ wende' ti'fɛl ni ɲo tí bɛnde u'kpíeke wá windeh [Yesu] Kristo ya nun bó nnɔ.

⁷ Tinbi bà yé isɛncɛb nnɔ, Uwien taa' u'gbɛmɔnmɔnt tà yé lifaaciɛnl nnɔ ki ɲukn' tinbi nɛ. Nɛn nɛ wuɔn' ki yɛ mituɔm mà ɲa ɲmɔbe mɛ kpɛ nin bà nnɔ ɲɛn' Uwien saan nɛ, ma ɲɛn' tinbi saan.

⁸ Bi pɛbeh tɛ isɛn kɛ ni nɛ, ama ba freh ki mɛreh tɛ. Ti te iyɛnben ni, ama ti tuu ki ɲmɔbe lidɛndɛnl nɛ.

⁹ Bi bùuh tɛ, ama ba nɛndeh tɛ. Bi gbɔbreh tɛ, ama ba freh ki gbɛndeh ti'gbɛr.

¹⁰ Uyo kɛ ti jinh *Yesu lá jin' ijɛnd yá u'kuum ni nnɔ nɛ ti'gbɛn ni, ɲo nɛ ní wuɔn kí yɛ u'fuobm mɔ te ti'ni.

¹¹ Imɔn, *Yesu bo, mikuum tuu ki kpáakeh tɛ nɛ ti'fuobm ni uyo kɛ ɲo nɛ ní wuɔn kí yɛ u'fuobm te ti'gbɛnɛnt tà li kpo nnɔ ni.

¹² Nnɔ nɛ mikuum bɛnh nin tinbi, nɛ ninbi lɛnh mifuobm.

¹³ Tɔ, ná ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ ti'mɔ teke' nɛn nɛ ki jin'. Ní ke'le' ki yɛ: «Ná teke' ki jin' ma nnɔ, nɛ ki lɛn'» Ti'mɔ teke' ki jin' ma nnɔ, nɛ ki lienh.

¹⁴ Imɔn, ti bɛn ki yɛ Uwien wá mɛkre' Yonbdaan *Yesu nnɔ li mɛkre' ti'mɔ tí li te nin *Yesu wɔ ní taa tinbi nin ninbi kí jo u'ba saan.

¹⁵ Ninbi bo ne i ya jend ke tu' te, ɲo Uwien ya mənəm rí li yɛbreh ki joh, kí cère binib bà yebe rí li tùreh ki faareh wə, ki kpiəkreh wə.

Kí li fuobe mitekjim bo

¹⁶ Nən bo ne ti'gbenent ɲa ɲendeh. Ti'gbenent jiih ki joh mənən la, ti'yenm ni wən, ti fəndeh ne daan ke daan.

¹⁷ Kime fənfenno ya jend ɲa yé bonn ná kpieke ti'bo, ka wuəkreh mə. Ama i bondeh te tí le ukpieke wə yebe ka ti ɲməbe u kpe nin bà, ki li tuu ki te mə ne.

¹⁸ Tinbi ɲa tange bi lenh tibont tà, ama ti tange ba lenh tà ne. Kime bi lenh tà nno ɲa wuəkreh, ne ba lenh tà nno, tun tuu ki te ne.

5

¹ Tə, ti ben ki ye ti fuobe nin tigbenent tà kitink kie bo nɔ te ten lininbonl ne. Lininbonl nno lá bere' la, ti ɲməbe iden yá li tuu ki te Uwien bonde' yí ki ble' te paaki bó. Wən Uwien ne mən' iden bugben, na yé nil ne mən' yí.

² Ti laan te kitink kie bo ma nɔ, ti jendeh ne ki dunh, ti'nun mɔn tí le iden yá te paaki bó nno kí kə. Iden nno te ten lilierl ne ti taa kí gole.

³ Ti gole' lilierl nno la, ta ji li te nil.

⁴ Ti'gbenent laan te ten lininbonl kitink kie bo ma nɔ, ti dunh ten ti tuke litukl ne li kpieke nin te. Na yé ti yíe tí daan ti ɲməbe tigbenent tà kitink kie bo nɔ ne, ama ti nuunh ti li le tigbenent tà paaki bó nno ne rí pibn tu'bo ɲo mifuobm rí fuobe kí ɲen ná li kpo tu'ni nno.

⁵ Uwien nin u'yul ne bonde' te nen ke. U de' te *Mifuoñaanm ma nno ne wuon' ki ye ta rí luo mimənm mə u bonde' mə ki ble' te nno.

⁶ Nən bo ne ti ɲməbe lifəl uyo ke. Ama ti ben ki ye ti laan ɲməbe ti'gbenent tà kitink kie bo nɔ, ti te kucənkə ne, ka neke Yonbdaan den.

⁷ Kime mitekjim ne pekrete, ná yé ti lenh ná ne pekrete.

⁸ Imən, ti ɲməbe lifəl, ki bi yíe tí daan tuu ya gbenent ne kí jo kí li te Yonbdaan saan.

⁹ Ama ti juore' ki ɲməbe tigbenent tuu nɔ bii tí daan' tù la, ti'nun mɔn ná bo si: tí songe Yonbdaan ya yenm ne.

¹⁰ Kime ní kpe ti'ke rí sere Kristo ya nun bó ne, wə rí bu te tibuur kí cère unil ke rí le u kpe ná kí ɲe u tien' ná kitink kie bo. Ní yé ná mən bii ná bre ne la.

Kristo ne taan' binib nin Uwien buñabu

¹¹ Ti ben Yonbdaan ya bom yé nibonn ná. Nən bo ne ti sureh binib be rí tuo u'ñabu bó. Uwien ben te mənəmən; n du ki ye ní'mə ben te mənəmən ni'fəl ní.

¹² Ta nuunh tí liebe kí taa ti'ba kí wuon ne, ama ti yíe ní le ni li ɲi ná bo, kí li jəbnh ni'ba kí ɲe tinbi bo ne. Nən bo, ni li fre kí jiin binib bà jəbnh bi'ba upaan bo ya bont bo, ki daandeh ná te lifəl ni nno bo.

¹³ Ní yé ti sənɲ liwaartuonl ne la, ti sənɲ ki dienh Uwien ne. Ti tí sənɲ liyenfotuonl ne la, ti sənɲ ki dienh ninbi ne.

¹⁴ Kristo ya yiem ne sureh te ki cère' ti ɲməbe yii ya yenmaale. Yin si: unibaab ne teke' binib ke ya kuum ki kpo'. Nən bo, unil ke taan' ki kpo' nin wə ne.

¹⁵ U teke' bi'ke ya kuum ki kpo' ɲo nə rí wuon kí ye bà fuobe ɲa ji fuobe ki de' bi'ba, ama bi fuobe ki de' wən wə teke' bi'ke ya kuum ki kpo', ki mekre' bitenkpiib ni nno ne.

¹⁶ Nno ne, ɲe fənfenno kí li joh ta ji li büh nib unisaal büh binib ma bo. Ní yé uyo uba ti lá büh Kristo unisaal büh binib ma bo mənən la, ta ji büh wə nno.

¹⁷ Nɛn bo nɛ unil yé Kristo yɔ la, udaan ji yé unifaan nɛ. Nibonkpaann gben'-a! Nibonfɛnn nɛ ji te.

¹⁸ Nɛn kɛ nɛn' Uwien saan nɛ. Wɔn nɛ cɛrɛ' tinbi nin wɔn taan' buɔɔbu kɛ nɛ Kristo bo, ki de' tɛ lituonl ki ye tɛ tɔke binitɔb bi'mɔ rɛ taan wɔ buɔɔbu.

¹⁹ Imɔn, Kristo bo Uwien cɛrɛ' uɛndun ya nib nin wɔn taan' buɔɔbu. Wa ji tuuke binib ya biil. U de' tɛ lituonl ki ye tɛ tɔke binitɔb bi'mɔ rɛ taan wɔ buɔɔbu nɛ.

²⁰ Ti se Kristo ya taal ni nɛ ki tɔkeh nɛ tigbɛr tuu, nɛ kɛ nɛ tinbi bo Uwien nin u'yul nɛ lienh nɛ. Ti gbáanh nɛ nɛ, Kristo ya yel bo, taan mɛn nin Uwien buɔɔbu.

²¹ Kristo ɲa là tien' biɛrɛ iba nin itɔ. Uwien là tun' wɔ ti ya biɛrɛ nɛ, ɲɔ kɛ nɛ wɔn bo, Uwien rɛ bù tɛ bigbɛmɔndɛnb.

6

¹ Ti tɛ ki sɔnh Uwien ya tuonl ma nɔ bo nɛ ti sureh nɛ, ni la cɛrɛ ni laa' bupaabu bùa u'saan nɔ rɛ juore fɛnm.

² Kimɛ nɛ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Uyo wà nɛ kɛ nɔ

nɛ n teke' a'kaare.

Mɛnmɛrm ya daali,

nɛ n tore' ɲɛ.»

Tɔ, nɛ ji kpaan' uyo sɔ, mɛnmɛrm ya daali sɔ.

³ Ta yɛ ti teh nà rɛ tuln uba Uwien ya sɛn ni ɲɔ uba rɛ len ti'tuonl bo fɛnfɛnm nɛ.

⁴ Ama tibont kɛ ni, ti wɔngɛh ki teh ti yé Uwien ya tonsɔnb nɛ, ki ɲmɔbe kuminku ki gbien' ijɛnd nin liwɔbl nin iyɛnbɛn ni.

⁵ Ti tuo' tipuɔr nin lipɛkl nin binib kpɛh ti'bo ma nin kujiinku kɛ ya bol, ki pɛrɛ' migùnm, ki wɔln' mikònm.

⁶ Nin nɛn kɛ ɲɔ ti'tetɛm wien nɛ. Ti ɲmɔbe mibɛnm Uwien ya sɛn bo, ki ɲmɔbe liyɛnguol, ki teh tinimɔnt. *Mifuoɲaanm tɛ nin tɛ, ti yɛ binib imɔnmɔn,

⁷ ki kpaandɛh tigbɛr tà yé tigbɛmɔnt, Uwien ya tuom tɛ nin tɛ. Ti taah tigbɛmɔnt nɛ ki teh tijɛkɔnwɛnt, ki ɲih ki guɔnh.

⁸ Biba kpiɛkɛh tɛ, nɛ bitɔb yuɔndɛh tɛ. Biba sukɛh tɛ, nɛ bitɔb pɛkɛh tɛ. Bi yih tɛ bitonnɛndɛnb ama ti yé bigbɛmɔndɛnb nɛ.

⁹ Bi teh tɛn ba bɛn tɛ nɛ, ama kɛ nɛn bɛn tɛ kɛin. Bi likɛh tɛ tɛn ti kpo' ɲɔ, ama ti nɛn fuobɛ nɛ. Bi ɲih tɛ, ama ba kuuleh tɛ.

¹⁰ Bi saah ti'yɛnm, ama ti'yɛnm tuu ki sɔngɛ nɛ. Bi maaleh ki teh ti yé bijiinb nɛ, ama tinbi nɛ cɛrɛh bà yɛbɛ lɛnh lifaal. Bi maaleh ki teh ta ɲmɔbe niba nɛ, ama ti nɛn ɲmɔbe ni'kɛ.

¹¹ Ninbi Korént yaabɛ, ta ɲmɛrɛ' nɛ gbɛr tuba, ti yɛ nɛ nin ti'fɛl kɛ nɛ.

¹² Ti ya yɛnm pɛ ni'bo cɛɛn nɛ, ni ya yɛnm nɛ ɲa pɛ ti'bo.

¹³ Ni'mɔ rɛ tien nɔ kɛ jiin tɛ. Ni'mɔ rɛ cɛrɛ ni'yɛnm rɛ li pɛ ti'bo. Ni tɛ tɛn n'tiɛma bumu ma nɔ nɛ cɛrɛ' n len' nɛ nɔ.

La teh mɛn tɛn bà ɲa pɛ Wien bo

¹⁴ La taa mɛn ni'yul kɛ kɛlɛ bà ɲa teke' Uwien ki jin', kimɛ ninbi nin bɛn ɲa rɛ kɛ kɛ li tɛ gbɛr. Nà cuubɛ nin nà ɲa cuubɛ li fre kɛ taan-ii? Kuwenwenku nin licinɛunl li fre kɛ taan-ii?

¹⁵ Kristo nin *Satan li fre kɛ kpaan buɔɔbu-uu? Wà teke' Kristo ki jin' nin wà ɲa teke' wɔ ki jin' tɛ tigbɛr-ii?

¹⁶ Uwien ya duku nin ibule tɛ-ɛɛ? Nɛ tinbi nɛ yé Uwien wà fuobe ya duku. Wɔn Uwien nɛ len' ki ye:

«N li tɛ bi'siik ni nɛ ki cuonh nin bɛ,
ki li yé bi'Wien,
nɛ bɛ rí li yé n'nib.»

¹⁷ Nɛn bo nɛ Yonbdaan liebe' ki len' ki ye:

«Ñɛ mɛn bi'ni kɪ jɛnde bɛ.
La mɛ mɛn jɔknt ya bont,
ŋɔ rí teke nɛ.»

¹⁸ Wɔn Yonbdaan mituɔm kɛ ya daan tí len' ki ye:

«N li yé ni'Baa,
nɛ ní li yé n'bijiɛb nin n'bisieɛb.»

7

¹ N'jɔtiebɛ, Uwien là pùon' tinbi nɛ tu ya bont kɛ. Nɛn bo cère mɛn tí ñɛn nà kɛ yé tɔjɔknt ti'gbɛnɛnt nin ti'fɛl ni, kɪ cère Uwien rí tien tɛ u'yaab kɪ tí gbɛn, tí li boh wɔ.

Pɔl ya yɛnm sɔnge Kristo yaab bà tɛ Korɛnt ni nnɔ bo

² Li ñikndeh mɛn ni'yɛnm rí li pɛ ti'bo. Ta bii' uba, ka tuln' uba, ka lɛrɛ' ki jin' uba ya bonn.

³ Na yé n nuunh rí biin nɛ, nɛ ki lienh nɔ. Kime n kpiɛ' ki len' ŋɔ ki ye ti fuobe-ee, ti kpo'-oo; ti'yɛnm pɛ ni'bo nɛ.

⁴ N du ni'bo ki gbien'. Ninbi nɛ yé n'bo ijenjɛbn. N'yɛnm dɔ cɛɛn nɛ. Ti'jɛnd kɛ ni n'yɛnm sɔnge cɛɛn nɛ.

⁵ Tɔ, ti tí baa' Maseduɔnn ya tinfɛnm ni ma, ta laa' fuorl, ama ti jin' ijɛnd kɛ ya bɔl nɛ len. Ikànkàn là jebe' tɛ ni'kɛ saan nɛ, nɛ bujɛwaanbu mɔ coh tɛ.

⁶ Ama Uwien wà dienh binib bà ya yɛnm saa' uyɛnduɔn nnɔ cère' Tit baa', nɛ ti'yɛnm duɔn'.

⁷ Na yé Tit ya baam baba nɛ duɔn' ti'yɛnm. U tɔke' tɛ ki ye u laa' uyɛnduɔn wà ni'saan nnɔ mɔ duɔn' ti'yɛnm nɛ. U tɔke' tɛ ki ye ni'nun mɔn ní tí rí lɛ nni, nɛ ni kɛ tinunsiir bo, ki ye ni'nun mɔn ní sere n'ciɛk bó. Nɛn kɛ nɛ cère' n'yɛnm tɔrɛ' ki sɔnge' ki gbien'.

⁸ Ní yé n là kɛle' nɛ kugbɔnku kùà nnɔ saa' ni'yɛnm mɔnɔn la, ma là gbiende' ku'kelm bo. Ama n là gbiende' kù saa' ni'yɛnm ma nnɔ bo nɛ. Imɔn, n là gbiende', kime n là laa' kù saa' ni'yɛnm ama ni'yɛnsaa nnɔ ŋa wuɔke'.

⁹ Ama fɛnfɛnnɔ n'yɛnm sɔnge'. Na yé n'yɛnm sɔnge' kù cère' ni'yɛnm saa' ma nnɔ bo nɛ. Ama n'yɛnm sɔnge' ni'yɛnsaa nnɔ cère' ni lèbre' mitetem ma nnɔ bo nɛ. Uwien nɛ cère' ni'yɛnm saa'. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye ta tien' nɛ nà bre.

¹⁰ Kime uyɛnsaa wà sɔnge Uwien ya yɛnm cèrɛh unil lèbreh mitetem nɛ ki lɛnh limiel. U ya yɛnsaa ŋa kpe wù rí li wi nil. Ama uyɛnsaa wà ŋa cèrɛh nil lèbreh mitetem bàareh nin mikuum nɛ.

¹¹ Ní'yɛnsaa nnɔ sɔnge' Uwien ya yɛnm ma nnɔ, na laa' ní tí fɔrɛ' ma bo-oo! Na laa' ni ji teh ni bi li tien nà tonm-ii! Na laa' ni'yɛnm ji saah ni'tuonbiɛrɛ bo, ni gbiɛndeh-ee! Na laa' ni ji fɛnge ibiɛrɛ ya tienm-ii? Na laa' ni'nun mɔn ní tí rí lɛ nni-ii? Na laa' ni'nun mɔn ní sere n'ciɛk bó-oo? Na laa' ni ji nuunh unil sɔn' itùonbiɛrɛ la, ní dɛrɛ u'tub-ii? Ní teh nnɔ ma nnɔ, ní wuɔn' ki ye na tɛ tigbɛr nnɔ ni nɛ.

¹² N là kɛle' nɛ kugbɔnku ma nnɔ, na yé wà bii nnɔ bo, ka yé u bii' wà nnɔ mɔ bo nɛ n kɛle' kù. Ama n là yíɛ rí wuɔn ninbi bugbɛn Uwien ya nun bó, kɪ ye ni'nun mɔn ní li se ti'ciɛk bó nɛ.

¹³ Nɛn nɛ duɔn' ti'yɛnm.

Na yé nɛn baba nɛ duɔn' ti'yɛnm. Ni là cɛrɛ' Tit ya yɛnm dɔ, u ɲmɔbe uyɛnsɔnge ma nɔɔ nɛ cɛrɛ' ti'yɛnm ti liebe' ki sɔnge' ki pukn'.

¹⁴ Nɛ yé ninbi bo n jɛbn' n'ba u'saan waamu la, na cuo' nni fɛ. Ti tuu ki tɔkeh nɛ tigbɛmɔnt ma nɔɔ, nɛn nɛ wuɔn' ki ye ninbi bo, ti jɛbn' ti'ba Tit saan ma nɔɔ ti ɲmɔbe imɔn nɛ.

¹⁵ U là tiere' ni'kɛ là boh wɔ ma bo, ki teke' wɔ kucɛnku mɔnmɔnm, ki seln' wɔ ma bo la, u tɔɔreh ki yíe nɛ ki pukndeh nɛ.

¹⁶ N'yɛnm sɔnge' ki gbien', kimɛ n du ni'bo isɛn kɛ ni nɛ.

8

Pol sureh Kristo ya táan yaab bɛ rí tore bi'tɔb bà te Yerusalem bó nɔɔ

¹ Ti'yaabɛ, ti yíe ní bɛnde Uwien tien' Kristo ya táan yaab bà te Maseduɔnn ya tinfɛnm ni mimɔnm mà nɔɔ nɛ.

² Ijɛnd tu' bɛ na ɲmɔbe fuul ama bi juore' ki te uyɛnsɔngciɛn ni nɛ. Nin bi'jiint yebe ma kɛ nɔɔ, bi de' mipum nin tinimɔnt nɛ yebe.

³ Bi de' bi'tuɔm kɛ ma bo nɛ. N li fre kí kun imɔn kí ye bi de' ki gɛbre' bi'tuɔm ya bien mɔnɔn. Bi cɛkre' bi'yɛnm nɛ ki de',

⁴ ki tuu ki cɛ ki teh tí cɛrɛ bi'mɔ ya pum rí li te mipum mà li tore Uwien ya nih bà te Yerusalem bó nɔɔ ni.

⁵ Bi tien' ní tí gɛbre' ti là daan bɛ ma bo mɔnɔn. Bi kpiɛ' ki taa' bi'ba ki de' Yonbdaan nɛ, ki yaan ki taa' bi'ba ki de' ti'mɔ Uwien yíe ma bo.

⁶ Nɛn bo nɛ ti gbáan' Tit wɔ rí tukre u là cin' mipum ya tuonl là ni'saan nɔɔ kí tí gben lɛ.

⁷ Niba ɲa pɔrɛ' nɛ isɛn kɛ ni, kimɛ ni ɲmɔbe mitekjim, ki bɛn ki lienh, ki ɲmɔbe mibɛnm, ki teh ni bi li tien ná kɛ ya bol tonm, ki ɲmɔbe miyíem mà ti là wɔkn' nɛ mɛ nɔɔ. Mipum ya sɛn ni mɔ, wuɔn mɛn kí ye ni ɲmɔbe tinimɔnt.

⁸ N lienh ma nɔ, na yé n wɔbndeh nɛ nɛ, ama n yíe ní bɛnde Uwien ya nitɔb ya nun mɔn bɛ rí de mipum ma bo nɛ. N tien' nɔɔ ɲɔ rí liike ni'mɔ ɲmɔbe miyíem imɔnmɔn bii na ɲmɔbe nɛ.

⁹ Kimɛ ni bɛn ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya nimɔnt kɛ ma bo. U là yé ufáadaan nɛ. Ninbi bo nɛ u tien' u'ba ujiiin, ɲɔ u'jiint nɔɔ rí cɛrɛ ní tien bifaadɛnb.

¹⁰ N ɲmɔbe iyenmaale yà sɔ tigber tuu bo. Iyenmaale nɔɔ yé ni ya kpele nɛ. Yin si: na yé ní là kpiɛ' ki de' mipum baba nɛ, ninbi nɛ là kpiɛ' ki caan' mipum nɔɔ ya gber libinl là gɛbre' nɔ.

¹¹ Tɔ, fɛnfɛnnɔ, nɪkn mɛn kí sɔn lituonl nɔɔ kí tí gben lɛ ni'tuɔm kɛ ma bo. Ni là caan' uyo wà ki ye ni li sɔn lɛ nɔɔ, ni là cɛkre' ni'yɛnm nɛ. Nɛn bo, li ɲmɔbe mɛn i ya yɛnmaalbaabe kí sɔn lɛ kí tí gben.

¹² Kimɛ unil ɲmɔbe iyenmaalɔnmɔnm wɔ rí pu la, Uwien li teke u'pum nɔɔ u'yɛnmaalɔnmɔnm nɔɔ bo nɛ, wa rí tɔnge mɛ yebe bii ma yebe.

¹³ Na yé ní pipre ni'bonn kɛ kí de bitɔb ɲɔ kí li cɛknh nɛ. Nɛ mɔn ni'kɛ yaam rí li kpe nɛ.

¹⁴ Kimɛ fɛnfɛnnɔ ni ɲmɔbe ki gbien' ma nɔɔ, nɛ mɔn ní tore bà ɲa ɲmɔbe nɛ. Ni'mɔ là luɔ' la, bi'mɔ ɲmɔbe ki gbien' la, bɛ rí tore nɛ. Nɔɔ nɛ ni'kɛ yaam li kpe.

¹⁵ Tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Wà là laa' nɛ yebe

ɲa là jin' ki gbele'.

Wà mɔ là laa' waamu

mɔ ɲa là jin' nɛ pɔrɛ' wɔ.»

Bi sɔn' Tit nin u'tɔntɔknlieb Korént ya du bó

¹⁶ Tò, tí faare mén Uwien nin u cèrè' Tit mɔ ya nun mɔn ni'gber bo ma nno bo.

¹⁷ Ti tɔke' Tit wɔ rí jo ni'saan nɛ u tuo'. Na yé u tuo' baba nɛ, u'nun là mɔn wɔ rí jo ni'saan nɛ, nɛ u cèkre' u'yenm wɔ rí jo.

¹⁸ Ti li cèrè ti'ninje uba mɔ rí tɔke nin wɔ kí jo ni'saan. Kristo ya táan yaab kɛ pèkeh ti'ninje nno nɛ kí nɛ u sɔn' lituonl là tɔgbemɔnmɔnt ya tɔkm bo nno.

¹⁹ Na yé nɛn baba bo, Kristo ya táan yaab mɔnɔn gènde' wɔn nɛ wɔ rí tɔke nin tɛ tí taa bi taan' mipum mà nno kí jon Yerusalem. Ti li sɔn lituonl bugbɛn kí kpíeke Yonbdaan nɛ, kí wuɔn kí yé ti nɔmɔbe miyiem tí tore binib.

²⁰ Bi taan' mipum mà ki nɔkn' tɛ nno yé ilikcencien nɛ. Ta yíe uba rí là suke tɛ ilike nno ya sɛn ni.

²¹ Kímɛ na yé ti nuunh tí li teh nà mɔn Yonbdaan ya nun bó baba nɛ, ti nuunh tí li teh nà mɔn binib ya nun bó mɔ nɛ.

²² Ti sɔn' ti'ninje utɔ mɔ wɔ rí tɔke nin bà joh ni'saan nno. Isɛn kɛ ni nin itùon kɛ ni, ti laa' u'nun mɔn binib ya torm bo. Fɛnfɛnnɔ u du ni'bo kí gbien' ma nno nɛ u'nun jì tùrɛ' kí mɔn wɔ rí jo ni'saan.

²³ Tit wɔn yé n'tɔntɔknlie nɛ, kí yé n'tonsɔntɔ ni'saan. Ti'ninjieb bɛn yé Kristo ya táan ya tondb nɛ. Bi sɔnh bɛ rí kpíeke Kristo nɛ.

²⁴ Nɛn bo, wuɔn bɛ mɛn kí yé ni yíe bɛ, nɔ Kristo ya táan yaab kɛ rí bɛnde kí yé ti jɛbnh ni'bo usɛn wà bo nno yé imɔn nɛ.

9

Uwien yíe unil wà punh nin iyenmaalmɔnmɔn nɛ

¹ Mitorm mà ni li tore Uwien ya nib nno wɔn, na jì cìeke rí kɛle nɛ gbɔnku.

² Kímɛ n bɛn ni'nun mɔn binib ya torm bo. N là jɛbn' n'ba ni'bo Maseduɔnn ya tinfɛnm yaab saan u ya sɛn ni nɛ, kí tɔke' bɛ kí yé Kristo yaab bà tɛ Akayi ya tinfɛnm ni nno là bonde' nɔ bɛ rí de mipum haali libinl là gèbrɛ' nɔ. Ni'nun là mɔn binib ya torm bo ma nno nɛ saake' bà yɛbe ya gbɛnɛnt.

³ Nɛn bo nɛ n sɔn' ti'ninjieb biɛ ni'saan nɔ n jɛbn' ni'bo usɛn wà bo nno la juorɛ' fɛnm. Li yé mɛn binib bà mɔnbe kí bonde' kí gbɛn' tɛn n là len' ma bo.

⁴ Na tien' nno, kí cèrɛ' Maseduɔnn ya tinfɛnm yaab tɔke nin nni kí baa' ni'saan kí laa' na bonde' kí gbɛn' la, ti du ni'bo usɛn wà bo nno li yé ti'bo ifɛ nɛ, ma yíe rí yé i li yé ni'yi nɛ.

⁵ Nɛn bo nɛ n maale' kí yé nì kpɛ rí cèbe ti'ninjieb bɛ rí liere tɛ kí baa ni'saan kí tore nɛ, ní taan mipum mà ninbi nin ni'yul là pùon' kí yé ni li de mè nin tinimɔnt nno. Nno nɛ bi li bɛnde kí yé ni cèkre' ni'yenm nɛ kí de', na yé fiem.

⁶ Bɛnde mɛn kí yé: wà bule' waamu la, u lá li ce waamu nɛ. Wà bule' nì yɛbe la, u lá li ce nì yɛbe nɛ.

⁷ Wà kɛ rí de u cèkre' u'yenm wɔ rí de ma bo. U la de nin uyɛnsaa, kí la cèrɛ nɛ rí li yé u'bo liwɔbl mɔ. Kímɛ Uwien yíe wà dienh nin lifɛsɔngl nɛ.

⁸ Nɛ u nɔmɔbe mituɔm wɔ rí de nɛ mimɔnm kɛ ya bol kí gbien, nɔ ní tien nà kɛ cìeke nɛ uyo kɛ isɛn kɛ ni, kí li biɛ kí nɔmɔbe kí gbien', kí frɛ kí tien tinimɔnt kɛ ya bol.

⁹ Tɛn nì kɛle' ma *Uwien ya gbɔnku ni kí yé:

«U punh bijiinb nin tinimɔnt nɛ,
nɛ u'nimɔnt nɔ nɔmɔbe gbɛnm».

¹⁰ Uwien wà dienh ukpaal tibonbuor, kí dienh wɔ tijier nno, wɔn nɛ li de ni'mɔ tibonbuor kí cèrɛ tũ rí pɔrɛ, kí cèrɛ ni'nimɔntuɔn nì yɛbrɛ kí gbien.

¹¹ Uwien li cèrɛ ní li nɔmɔbe kí gbien' isɛn kɛ ni, kí li teh tinimɔnt kɛ ya bol. Nno nɛ ti taah ni'pum kí tí dienh binib bà nno li faare Uwien.

¹² Kime ni sɔnh mitorm ya tuonl là nnɔ ɲa cɛreh Uwien ya nib lenh nà pɔre' bɛ baba, li cɛreh binib faareh Uwien mɔ ki yebe nɛ.

¹³ Ni'tuonl nnɔ wuɔn' ki ye ni boh Kristo ya gbɛmɔnmɔnt tà ni tɔkeh tù binib kɛ ya nun bó nnɔ, ki taakeh ni ɲmɔbe tibont tà nin tinimɔnt ki toreh bɛn nin binitab kɛ. Nɛn bo nɛ bi bɛnde' ki ye ni sɔnh lituonl là nnɔ ɲmɔbe kpele nɛ ki kpiɛkreh Uwien.

¹⁴ Bi kàareh ki dienh nɛ, ki wɔngeh ki teh bi yíe nɛ ki gbien' kɛ ɲɛ Uwien juoke' nɛ ki gbien' ma nnɔ bo.

¹⁵ Ti faare mɛn Uwien u'paabu bùa ɲa ɲmɔbe bù kpe nin bà nnɔ bo.

10

Pɔl kɔnh u'ba bo

¹ Min Pɔl, n ye ɲ niire nɛ nɛ; ni'ni biba lienh ki teh n te ni'saan uyo wà la, ma kaabe, nɛ ma lá nɛke nɛ la, n ji yé ukaaje-a! Kristo ya yɛnguol nin u'nimɔnt bo nɛ n tɔkeh nɛ ki teh:

² N faare' nɛ nɛ, la cɛre mɛn n lá baa ni'saan la, ɲ wuɔn nɛ kɛ ye n yé ukaaje. Ama binib bà maaleh ki teh ti ɲmɔbe minisaaltetɛm nɛ ki sɔnh nnɔ, n li wuɔn bɛn kɛ ye n yé ukaaje.

³ Imɔn, ti yé binib nɛ ama ta mɔh nin nisaaltuɔm.

⁴ Kime ti ɲmɔbe tijekɔnwɛnt tà nnɔ ɲa ɲɛn' nisaal saan, tù ɲɛn' Uwien saan nɛ ki ɲmɔbe mituɔm. Ti taah tu ya tuɔm nɛ ki gbendeh nà kɛ ɲmɔbe mituɔm ya gɛr, ki cɛreh bitonnɛndɛnb ya yɛnmaale juonh fɛnm,

⁵ ki gbendeh nà kɛ yé tigbengt ya bonn ki piendeh binib bi la bɛnde Uwien nnɔ ya gɛr, ki lɛbreh unil kɛ ya yɛnmaale wɔ ɲ li boh Kristo.

⁶ Ni tɛ laa' uyo wà ni boh Kristo ki tɛ gben' la, ti li dɛre wà kɛ ɲa boh wɔ ya tub.

⁷ Li likeh mɛn tibont tu'donbó. Unil du u'ba bo ki ye u yé Kristo yɔ la, wɔ ɲ taa kɛ ble u'yul ni kɛ ye u yé Kristo yɔ la, ti'mɔ yé Kristo yaab nɛ.

⁸ Yonbdaan de' tɛ ticiɛnt tɛ cɛre ni'cɛkl ɲ kpére nɛ, wa ye tɛ bere lè. Nɛ yé n pɛkeh n'ba ticiɛnt nnɔ bo nɛ tɛ kende' waamu mɔnɔn la, na coh nni fɛ.

⁹ Ma yíe nɛ ɲ li naan tɛn n nuunh ɲ fɛnde nɛ nɛ ki ɲɛ tigbɔnt tà n kieh nɛ tù nnɔ bo.

¹⁰ Kime biba lienh ki teh n kieh mimaam mà tigbɔnt ni nnɔ faa nɛ ki cɔkreh binib, ama n ji lá te bi'ni la, n yé ujiin nɛ, ki lienh gbɛfɛnm.

¹¹ Wà kɛ lienh nnɔ ɲ li bɛn kɛ ye ta nɛke ni'saan ki kele' tigbɔnt ni ki ye ma la, ti tɛ lá baa' mɔ la, ti li tien nnɔ nɛ.

¹² Ta tuo' tɛ taa ti'ba kɛ nenge binib bà wɔngeh bi'ba nnɔ, ki niireh nin tɛ gɛkn nin bɛ. Ba ɲmɔbe yɛm. Bi taah bi'ba nɛ ki teh kunɛnnɛnku, ki liɛbe' ki taah bi'ba ki kpàandɛh kù.

¹³ Tinbi bɛn wɔn, ta ɲ li jɛbnh ti'ba kɛ tɛ kende. Ti li jɛbn ti'ba ki tɛ kpaan' Uwien sien' tɛ tɛ sɔn kɛ kpaan nà saan nnɔ nɛ. Wɔn nɛ cɛre' ti baa' ni'mɔ saan.

¹⁴ Ti là baa' ni'saan ma nnɔ ta gɛbre' ti'biɛn. Ti là kpaan' Uwien sien' tɛ nà saan nɛ. Tinbi nɛ cinbe ki kpiɛ' ki baa' ni'saan kɛ tɔke' nɛ Kristo ya gbɛmɔnmɔnt.

¹⁵ Ta ɲ gɛbre ti'tuonl ya biɛn kɛ tɛ ɲ li jɛbnh ti'ba bitɔb yaal bo. Ama ti daan kɛ ye ni li kpére mitekjim ni. Nnɔ nɛ ti li sɔn ituon ni'ni yé ɲ li yebe. Ama ta ɲ gɛbre Uwien sien' kɛ ye tɛ sɔn kɛ kpaan nà saan.

¹⁶ Ti li joh idu yà tɔ ni'yu bo ni, ki tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt, ta ɲ jo bitɔb sɔn' nà saan, kɛ li jɛbnh ti'ba bi'tuon bo.

¹⁷ Nɛ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Unil ye wɔ ɲ wuɔn u'ba la, wɔ ɲ wuɔn u'ba Yonbdaan bo.»

¹⁸ Na yé Yonbdaan ya yɛnm sɔnge unil wà pèkeh u'ba bo nɛ, wɔn Yonbdaan pèkeh wà la, u'yɛnm sɔnge wɔn bo nɛ.

11

Pɔl nin bà taah bi'ba ki teh Yesu ya tondb nnɔ ya gɛr

¹ Tɔ, ni bi tuo' la, ní cɛbe nni ní len nin nɛ mijɔrlɛnm waamu. Nikn mɛn kɪ tuo.

² N yíe nɛ cɛɛn nɛ, ka sɛ ni'bo tɛn Uwien ɲa sɛ ni'bo ma. Kime ni te tɛn ujɛfaan nɛ ní taa nɛ kɪ pun ujɛ uba kpein, wɔn si Kristo. Wɔ ní teke nɛ tɛn ujɛfaan wà ɲa bɛn jɛ fiebu.

³ Ama n fɛnge nibonn niba nɛ. Nɛn si: uwe là taa' ucekn ki lɛrɛ' ɛfa ma nnɔ, bi la là taa gbɛfɛnfɛnm uba kɪ lɛbre ni'yɛnmaale kɪ saa ni'tetem mà cuube ni la jɪ ní lɛ pɛ Kristo bo ni'donbó ɛɛ.

⁴ Bɛ tien' unitɔ baa' kɪ là tɔke' nɛ *Yesu uba ya gɛr wa yé ti là tɔke' nɛ wà ya gɛr bii u tí wuɔn' nɛ nà ɲa tɛ nin ni là laa' *Mifuoñaanm ma nnɔ bii u tí tɔke' nɛ tighɛmɔnmɔnt tà ɲa tɛ nin ti là tɔke' nɛ tà nnɔ la, ni tuonh-i?

⁵ Ma laa' bà yih bi'ba *Yesu ya tondmɔnb nnɔ cɛn' nni nà.

⁶ Nba la, milɛnm ni nɛ ma fɛh kɪ lienh mɔnmɔnm ama mibɛnm mɛn ni, na te nnɔ. Tí wuɔn' nɛ isɛn kɛ ni nɪn ti tɛh nà kɛ ni, kɪ ye ti bɛn.

⁷ N là jiiin' n'ba tingi, kɪ kpɛin' nɛ, kɪ tɔke' nɛ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt ka teke' ni'saan bonn ma nnɔ, n bii' nɛ-ɛɛ?

⁸ N là pendɛ' Kristo ya táantɔ yaab nɛ kɪ frɛ' kɪ sɔn' kɪ tore' nɛ, kime bɛn nɛ là pɛh nni kupaaku.

⁹ Uyo wà n là te ni'saan nnɔ, n là cieke tibont ama ma là miɛh uba niba. Kime ti'ninjieb bà ñɛn' ní Maseduɔnn ya tɪnfɛnm bó ní nnɔ de' nni nà kɛ là cieke nni. Ma là yíe ní li yé ni'ni uba bo tukl isɛn kɛ ni, ka lí li tien uba bo tukl mɔ.

¹⁰ Kɪ ñɛ Kristo ya gbɛmɔnt tà n ɲmɔbe tù nnɔ bo nil ɲa te Akayi ya tɪnfɛnm ni kɪ piɛn nni n la jɛbn n'ba ni ya bonn bo.

¹¹ Bɛ bo nɛ n len' nnɔ? Ma yíe nɛ nɛ-ɛɛ? Uwien wɔn bɛn kɪ ye n yíe nɛ.

¹² N tɛh nà nɔ, n lí li tɛh nɛn nɛ, ɲɔ binib bà nuunh bi lí dule nà bo kɪ wuɔn bi'ba kɪ ye tinbi nin bɛn kpɛ nnɔ, la lɛ bi lí dule nà bo.

¹³ Bi ya nib nɛndɛh nɛ kɪ tɛh bi yé Kristo ya tondb. Bi yé bitonsɔnb bà lɛrɛh binib nɛ, kɪ bɔndɛh bi'nun bó kɪ tɛh bi yé Kristo ya tondb.

¹⁴ Bi tɛh nà nnɔ ɲa yé bonn nà coh yɔkm, kime *Satan mɔnɔn bɔndɛh binib ya nun bó nɛ kɪ tɛh u yé Uwien ya tond wà yé kuwenwenku.

¹⁵ Nɛ u'tonsɔnb mɔ bɔndɛh binib ya nun bó kɪ tɛh bi tɛh nà cuube la, ni'mɔ ɲa yé bonn nà coh yɔkm. Bi tí lí fɔrɛ kɪ lɛ utudɛrɛ wà bi'tuon kpɛ wù nɛ.

Pɔl jɛnde' Yesu Kristo bo

¹⁶ N tí ye ní len nɛ kɪ lɛrɛ nɛ. Ní la maaleh kɪ tɛh n yé ujɔr nɛ. Bii ní tí maale' kɪ ye n yé ujɔr nɛ la, ní tien sukle n'bo ɲɔ n'mɔ ní frɛ kɪ jɛbn n'ba waamu.

¹⁷ N lienh nà nɔ ɲa yé Yonbdaan yíe ní len ma bo. N lienh tɛn ujɔr nɛ, kime n ɲmɔbe n lí ñi nà bo kɪ jɛbn n'ba.

¹⁸ Binib bà yebe jɛbnh bi'ba minisaaltetem bo ma nnɔ, n'mɔ lí frɛ kɪ jɛbn n'ba-a!

¹⁹ Ní yih ni'ba biyɛnfodɛnb nɛ. Bɛ tien' ní toh kɪ cengeh ijɔr ya gɛr kɪ tuonh i'ñuon bó?

²⁰ Kime ní tuonh bi tɛh nɛ iyonbe, kɪ jinh kɪ pendɛh nɛ, kɪ fiɛnh ní ɲmɔbe nà kɛ, kɪ yindɛh nɛ, kɪ kpɔbreh nɛ.

²¹ N len' nà nɔ, ní yé ifɛ nɛ. Tí gbɛlɛ' tí'ba cɛɛn nɛ kɪ te nnɔ.

Unil mēnge' lifəl ki jēbn' u'ba nibonn bo la, n'mə li mēnge lifəl kɨ jēbn n'ba
nɛ, haali n li lienh mijərleɲm mənən la.

²² Binib bugheŋ yé Ebrembe ne-εε? N'mə yé wəŋ ne. Bi yé Israyel yaab ne-εε? N'mə yé wəŋ ne. Bi yé *Abraham ya yaabii ne-εε? N'mə yé leŋ ne.

²³ N ji ye ní tùrè kí len mijàrm sà. Bi yé Kristo ya tonsónb né-é? N yé Kristo ya tonsónl kí cén' bɛ, kí sòn' kí cén' bɛ, bi pɛkn' nni kí cén' bɛ, kí ñi' nni kí cén' bɛ. N tuu kí lenh kinunbɔnk kà li frɛ kí baa nin nni mikuum.

²⁴ Bolm minun, *Sufmbε n̄i' nni inalεbe n̄nm pita nin miwε.

²⁵ Bolm mita, Erom yaab mə nī' nni ilənben. Miba, bi yeke' nni iten. Bolm mita, buñerbu lin' nin nni. Miba mə n tien' miñuncienn bo liwentunñmenl nin kuñənnmenku.

²⁶ Uyo wà kẹ n joh isen la, n lẹnh kinunbɔnk kẹ ya bol nẹ. N laa' kinunbɔnk ikpen bo, ki laa' kinunbɔnk idukond saan, ki laa' kinunbɔnk n'yaab *Sufmbɛ saan, ki laa' kinunbɔnk bā ɲa yé *Sufmbɛ saan, ki laa' kinunbɔnk iducɛncien ni, ki laa' kinunbɔnk nib ɲa kɔ na saan, ki laa' kinunbɔnk miɲuncien bo, ki laa' kinunbɔnk bā nendeh ki teh bi yé Kristo yaab nɔɔ saan.

²⁷ N'gbenent ben' tūlōn ni, kujjinku kon' nni. N sɔbe ki pèreh miglōnm. Mikōnm nin uñuñun kɛ cuo' nni, n gɔh ki tɛkreh ka jinh. N ñuh tiwɔr ka ñmɔbe niba rí ñɛkn n'ba bo.

²⁸ Ma kaan' ki gben' nà kɛ tu' nni. Ama n'nun mɔ́n nà bo si: Kristo ya táan kɛ yaab ya gber nɛ ciɛke nni daan kɛ daan.

²⁹ Nme yé ujiin nɔ ma tien' n'ba tɛn ujiin-i? Nme ture' Uwien ya sɛn nɔ na wire' nni ki gbien-i?

³⁰ Nĩ kpε ń jεbn n'ba la, n li jεbn n'ba n'jiint bo nε.

³¹Yonbdaan *Yesu ya Baa Uwien wà si kupenpeku uyo wà ña ñmòbe gbenm
nnò ben ki ye ma nendeh.

³² N là te Damas ya du ni ubE Aletas ya yo nE. Udu nnə ya cien là nuunh wə
 ń cuo nni. nE ki cèrè' u'sojambE se udu nnə ya guon ya nañəbu saan ki gu.

³³ Ama bi ñen' nni likendencenciɛnɛl ni ɛɛ udu nnə ya guonl là guən' wù nnə ya dubonl liba, ɛɛ n ɲɛrɛ' u'nuə ni.

12

Uwien kpiire' tibont tà ki wuən' Pəl

¹ Ní kpe ní lí jébnh n'ba-aa? Na ɲmɔbe kpele. Ama n lí len tibont tà ké Yonbdaan kpiire' tú kí wuɔn' nni nno bo.

² N ben uje uba u yé Kristo yó.* Ibin piik nin inan sɔ, Uwien taa' wɔ ki don' paaki ya paaki ya paaki bó. Ú don' nin u'gbenent ne-ee! Ma ben. Wa tí don' nin u'gbenent-ii! Ma ben. Uwien ne ben.

³Udaan don' nin u'gbenent bii wa don' nin u'gbenent-ii! Ma ben. Uwien ne ben. Ama n ben

⁴ *ki ye Uwien taa' wə ki don' paaki ki ti baa' wən Uwien den. Nən saan nɛ u cii' tigber tā nisaal ŋa ŋ lɛ u li taa inɔ̃bon yā kɪ lɛn kɪ tɛkn tū, ka ŋmɔ̃be sɛn wə ŋ lɛn tū mɔ̃.*

⁵U ya daan bo n li jɛbn n'ba. Ama min bugbɛn bo wɔn n li jɛbn n'ba n'jiint bo nɛ.

⁶ N bi yé ní jébn n'ba la, n bi lí fre kí jébn, nɛ na bi yé n'bo jǝrm, kimɛ n bi lí lienh tigbɛmànt baba nɛ. Ama ma jébnh n'ba, kimɛ ma yé uba ní lí ɲmàbe n'bo iyɛnmaale yà cɛn' u lɛnh n teh ná nin u ciìh n lienh ná.

* **12:2** Pɔl ye *ujε uba* ma nnɔ, u niireh wɔn bugben nε.

⁷ Kime Uwien kpiire' tibonmɔnmɔnt ki wuɔn' nni. Uwien ɲa yie ri li jebnh n'ba tibont bugben bo ma nno, ne ki cɛrɛ' *Satan sɔn' nibonn niba, ni lɔ kɔn' n'gbenɛnt ni, ki cɔkreh nni tɛn ukonkon nɛ ri pien nni n la li jebnh n'ba.

⁸ N gbáan' Yonbdaan bol mita ne ki ye wɔ ri ɛn nɛ n'gbenɛnt ni,

⁹ ama u tɔke' nni ki ye: «N'juokm li dɛkre ɲɛ. Kime a yé ujiin uyo wɔ la, u ya yo ne n wɔngeh n'tuom.» Nɛn bo, n li tuo kɔ li jebnh n'ba n'jiin bo. Nno ne Kristo ya tuom li te nni.

¹⁰ Nɛn bo, n lɔ te tijiint ni bii tisukr ni bii micɛɛkm ni bii liwɔbl ni bii iyenben ni Kristo bo la, n'yenm sɔnge nɛ. Kime uyo wɔ mituom lɔ pɔrɛ' nni la, u ya yo ne n tɔareh ki lenh mituom.

Pɔljieh Kristo yaab bɔ te Korɛnt ni nno

¹¹ Ni laa'-aa! Ninbi ne cɛrɛ' n lienh mijɔrm. Ninbi ne bi li wuɔn binib n yé udaan wɔ. Nin ma yé niba ma ke nno, bɔ yih bi'ba *Yesu ya tondmɔnb nno ɲa cɛn' nni niba.

¹² N lɔ te ni'saan ma nno n lɔ ɲmɔbe kuminku ki gbien', ki teh miyɔkm ya bont ke ya bol. Nɛn ne wɔngeh ki teh n yé *Yesu ya tond.

¹³ Kristo ya táantɔ yaab laa' bɔ ki cɛn' ninbi? Ma lɔ yé ni'bo tukl ma nno ne tien' n'biil-ii? Ni yé nɛn bo la, fɛrɛ nni mɛn.

¹⁴ N bonde' ki gbien' ri baa ni'saan bolmta sɔ. N baa' la, ma ti li li yé ni'bo tukl, kime n báareh ninbi bo ne, ma báareh ni'faal bo. Na yé mubumu ne nuunh lifaal ki blinh mu'baambe, bibaambe ne nuunh lifaal ki blinh bi'bumu.

¹⁵ Min li tuo kɔ taa n ɲmɔbe ná ke, kɔ sɔn lituonl kɔ tore ne, kɔ li tuo kɔ taa min bugben mɔnɔn kɔ cɛbe ne. N yie ne ki gbien' la, ninbi yie nni ma bo nno li kùore ne-ɛɛ?

¹⁶ Imɔn, ma lɔ yé ni'bo tukl. Ama biba maaleh ki teh n lɔ ɲmɔbe ununwien ne, ki taah ucekn ki lɛreh ki jinh ne.

¹⁷ Liike mɛn binib bɔ ke n sɔn' bɛ ni'saan nno, n ɲi' uba bo ki lɛrɛ' ki jin' ne-ɛɛ?

¹⁸ N lɔ sɔn' Tit ni'saan ma ki cɛrɛ' ti'ninje uba tɔke nin wɔ nno, u la lɛrɛ' ki jin' ne-ɛɛ? Min nin wɔn ke ɲa lɔ ɲmɔbe iyenmaale iba ne ki kpe usɛn uba-aa?

¹⁹ Ni ɛn' uyo ki maaleh ki teh ti lienh ki nuunh ti lɛ imɔn ne ni'saan-a! Na te nno. Ti yé Kristo yaab ne, ki te Uwien ya nun bó ki lienh. Ti'jɔtieɛ, ti teh nɛn ke ki nuunh ni'tekjim ne ri kpɛrɛ Uwien ya sɛn ni.

²⁰ Kime n fenge n lɔ lɔ baa' ni'saan kɔ lɛ ni te ma bi yie ni li te ma bo, ni'mo ri lɛ n te na bi yie n li te ma bo ne. N fenge n lɔ lɔ baa' kɔ lɛ ifinfinde nin iponponbe nin ubenpiebe nin kuanierku nin itenfuon nin kuɔkpɔbku nin tigbengt nin fɛnfɛnm ne te ni'ni ne.

²¹ N liebe' ki fenge n lɔ lɔ baa' ni'saan Uwien cɛrɛ' ri ji ifɛ ni'bo, kɔ muɔ binib bɔ yebe, ki tien' ibiɛrɛ ka lɛbrɛ' bi'tetem, ki juore' ki teh tijɔknt ya bont, ki pɛ lisɔnsɔndl bo, ki teh fɛnfɛnm ke ya bol nno bo ne.

13

Igbierfɔrke nin micɛbm

¹ N ji we ri ni'saan bolmta sɔ. Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi ye bɛ ri gben tigbɛr tɔ ke la, bi li cenge bimɔnkunb bile bii bita bó ne kɔ yaan kɔ gben tɔ.»

² N lɔ baa' ni'saan miliem ma nno n lɔ tɔke' binib bɔ ke lɔ tien' ibiɛrɛ nno nin bitɔb ke ɲɔ. Fɛnfɛnm ma te ni'saan, n ti juo' ki tɔkeh bɛn ne ki teh n lɔ baa' la, ma ri daan bi'ni uba kpein mɔnɔn.

³ Tɔ, ni nuunh kudɛku kɔ wɔngeh ki teh Kristo ne cɛrɛh n lienh-a! Wɔn ɲa yé jiin ni'bo, u yé utɔdaan ne ni'ni.

⁴ Imòñ, u là tien' u'ba ujiin nɛ bi kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo, ama fɛnfɛnnɔ Uwien ya tuɔm bo nɛ u fuobe. Tinbi bà yé u'yaab nnɔ mɔ yé bijiinb nɛ. Ama ninbi bo nɛ ti' mɔ li fuobe nin wɔ kɪ ñɛ Uwien ya tuɔm bo.

⁵ Liike mɛn ni'tetɛm tɛ ma bo, kɪ fiin ni'ba kɪ liike ni'fuobm kpe mitekjim ya sɛn-ii? Na bɛn kɪ yɛ *Yesu Kristo tɛ ni'ni-ii? Nba la, ní fiin ni'ba kɪ lɛ na tɛ nnɔ ña ñí la.

⁶ N ñmɔbe lidɛndɛnl kɪ yɛ ni fiin' la, ni li bɛndɛ kɪ yɛ ti ya tuonl ña juore' fɛnm.

⁷ Ti miɛh Uwien wɔ ñ cɛrɛ ni la li tɛh nà bre nɛ. Na yé ti nuunh tí wuɔn nɛ kɪ yɛ ti ñmɔbe imòñ nɛ; ti nuunh ní li tɛh nà mɔn nɛ. Ní yɛ nɛ ñ wuɔn kɪ yɛ ta ñmɔbe mɔn mɔnɔn la, na bre.

⁸ Kimɛ ta ñmɔbe tuɔm tí pien tigbɛmànt ama ti ñmɔbe mituɔm tí sɔn ñɔ tù ñ li joh inun bó nɛ.

⁹ Ninbi faa ñɔ tinbi yé bijiinb la, ti'yɛnm sɔnge nɛ. Ti miɛh nà ti'kaare ni si: ní tien binicekrkaab mitekjim ni nɛ.

¹⁰ Nɛn nɛ cɛrɛ' ma laan baa' ni'saan ma nnɔ n kɛlɛ' kugbɔnku kuu kɪ de' nɛ. Ma yíe n lá baa' la, ñ lɛ ní kpɛ ñ wuɔn nɛ kɪ yɛ n bre kɪ ñɛ Yonbdaan de' nni ticiɛnt tà nnɔ bo. U de' nni tú kɪ yɛ ñ cɛrɛ ni'cɛkl ñ kpɛrɛ nɛ, wa yɛ ñ bere lɛ.

¹¹ Tɔ, n'yaabɛ, li tɛ mɛn uyɛnsɔnge ni, kɪ li nuunh ní li yé binicekrkaab mitekjim ni. Li duɔndɛh mɛn tɔb ya yɛnm, kɪ li tɛ iyɛnmaale, kɪ li ñmɛ nin tɔb ñɔ Uwien miyíem nin uyɛnduɔn ya daan ñ li tɛ nin nɛ.

¹² Li fuonɛh mɛn tɔb mɔnmɔnm. Uwien ya nib kɛ fuonɛh nɛ.

¹³ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm nin Uwien ya yíem nin Mifuoñaanm ya taanm ñ li tɛ nin ni'kɛ.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Galasi yaab nnɔ

Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya táan yà te Galasi ya tinfɛnm ni nnɔ nɛ. Udu nnɔ ya nib bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ kɛ teke' Kristo ki jin' nɛ.

Sufmbɛ biba wɔkn' Kristo ya táan nnɔ ni, ki caan' ki ye bà ɲa yé Sufmbɛ ki teke' Kristo ki jin' nnɔ ní paan yiko bo, kí li teh Sufmbɛ teh ma bo.

Nɛn bo nɛ Pɔl kɛle' ki ye na yé yiko bo nɛ Uwien bùh binib bigbɛmɔ̀ndɛnb, u bùh bɛ bigbɛmɔ̀ndɛnb mitekjim bo nɛ.

Kí cin liyul 1 kí tĩ baa iyul 2, Pɔl lienh wɔn bugbɛn ya gber nɛ. U ye u yé Suf nɛ, ki yé Yesu Kristo ya tond bà ɲa yé Sufmbɛ saan (2:11-21).

Kí cin iyul 3 kí tĩ baa iyul 4, Pɔl ɲiikɛh Kujɔ̀tiɛkpaaku ya gbɔnku bo nɛ ki wɔngh ki teh Kristo nɛ sɔn' Uwien ya puonl ya tuonl. U liebe' ki ye binib yé Kristo yaab la, bɛn nin Uwien taan' buɲɔbu nɛ (3:28). Kí ye Kristo yaab ɲa jì ɲmɔbe wuɔ yé Suf, wuɔ ɲa yé Suf, wuɔ yé uyonb, wuɔ ɲa yé yonb, wuɔ yé uje, wuɔ yé upii.

Kí cin iyul 5 kí tĩ baa iyul 6, Pɔl ye Kristo yaab ɲa jì yé yonbe.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. Na yé nib nɛ gɛ̀ndɛ' nni, ka yé nisaal nɛ cɛ̀rɛ' n yé u'tond. Tĩ'Baa Uwien wà mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ni nin *Yesu Kristo bugbɛn nɛ cɛ̀rɛ' n yé u'tond.

² Min nɛ kieh kugbɔnku kuu ní de Kristo ya táan yà te Galasi ya tinfɛnm ni nnɔ. Min nin n'yaab bà kɛ te n'saan nnɔ fuondeh nɛ.

³ Tĩ'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

⁴ Tĩ'Baa Uwien ya yíem bo nɛ *Yesu Kristo tuo' ki kpo' ti'biere bo ɲɔ wɔ ní ɲɛn tɛ idɛn yà bre ti te i'ni nɔ ni.

⁵ Wɔn Uwien nɛ si ukpiɛke uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

Galasi yaab wíe' tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt

⁶ Ní jin' nni nɛ nin ní wiɛnh Uwien wà yin' nɛ Kristo ya juokm bo ya gber tontonm ma ki sikreh ki paakeh tigbɛtɔr bo nnɔ.

⁷ Na yé gbɛmɔ̀nmɔ̀ntɔr te nɛ. Binib biba nɛ te, ki saah ni'yɛnm, ki nuunh bɛ rí lɛbre Kristo ya gbɛmɔ̀nmɔ̀nt.

⁸ Ama, ní yé tinbi bii Uwien ya tond mɔ̀nɔn nɛ ɲɛn' paaki bó ní ki lá tɔke' nɛ tigbɛr tà bore' nin ti lá tɔke' nɛ tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt tà nnɔ la, Uwien ní wíe wɔ minjɔum.

⁹ Ti lá tɔke' nɛ ɲɔ, nɛ n tí liebe' ki tɔkeh nɛ fɛnfɛnnɔ wuɔ ki teh: unil tɔke' nɛ tigbɛr, tù bore' nin ní lá cii' tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt tà tĩ'saan nnɔ la, Uwien ní wíe wɔ minjɔum.

¹⁰ Fɛnfɛnnɔ n nuunh binib nɛ rí li pɛkeh nni bii Uwien-i? N nuunh binib ya yɛnm nɛ rí li sɔnge n'bo-oo? N bi biɛ ki nuunh binib ya yɛnm nɛ rí li sɔnge n'bo la, ma bi li yé Kristo ya tonsɔnl.

Ní tien' ma Pɔl tĩ yé Yesu Kristo ya tonsɔnl

¹¹ N'yaabɛ, n yíe ní bɛnde kí ye n lá tɔke' nɛ tigbɛmɔ̀nmɔ̀nt tà nnɔ ɲa ɲɛn' nil saan nɛ.

¹² Kimɛ ma là cii' tù nil saan, nil ɲa wəkn' nni tù, ama *Yesu Kristo nɛ kpiire' tù, ki cɛrɛ' n bɛndɛ' tù.

¹³ Ninbi mənən cii' n'tetɛm là te ma uyo wà n là pɛ Uwien bo *Sufmbɛ yaam nno. N là jɛndɛh Uwien ya taanl yaab nɛ tɛ kɛndɛ', nɛ n'nun mɔn rɛ gben bɛ.

¹⁴ Tinbi *Sufmbɛ pɛ Uwien bo ma bo wən la, n là cɛn' n'gbənkɛ yaab bi yɛbe, nɛ n'nun mɔ là mɔn ti'yaajɛbok bo ki cɛn' bɛ.

¹⁵ Ama Uwien gɛndɛ' nni ki laa' ba laan maa' nni. U'nimɔnt bo nɛ u yin' nni. U'yim bo nɛ

¹⁶ u cɛrɛ' n bɛndɛ' u'Bijɛ yɛ udaan wà ɲo rɛ jo kɛ tɛ tɔkɛ bà ɲa yɛ *Sufmbɛ nno u'gbɛr. I ya taan bo ma gbien' uba bo,

¹⁷ ka don' Yerusalem bó rɛ tɛ là kpiɛ' ki yɛ nin nni *Yesu ya tondb nno. Ama n bure' Arabi ya tinfɛnm bó nɛ, ki ɲɛn' ni'bo ki liɛbɛ' ní Damas ya du ni.

¹⁸ Tɔ, ibin ita gɛbrɛ', nɛ n don' Yerusalem bó rɛ tɛ Pier*, ki tien' u'saan iwien piik nin injun.

¹⁹ Saak wà yɛ Yonbdaan ya ninjɛ nno baba ɲa ní la, ma là laa' *Yesu ya tond uba ki pukn'.

²⁰ N kɛh nà rɛ de nɛ nɔ, Uwien bɛn ki ye ma nɛndɛh.

²¹ Tɔ, n ɲɛn' nɛn bó ma nno n jon' Siri nin Silisi ya tinfɛnm bó nɛ.

²² U ya yo ki laa' Kristo ya taan yaab bà te Sude ya tinfɛnm ni nno ɲa laan bɛn nni.

²³ Ama bi là cii' nà baba si: «Ujɛ wà là jɛndɛh tɛ nno, ji cuonh ki tɔkɛh binib mitekjim ya gbɛmɔnmɔnt tà u'nun là mɔn wɔ rɛ gben tù nno nɛ.»

²⁴ Nɛn bo nɛ bi pɛkɛh Uwien n'bo.

2

Pɔl nin Yesu ya tondɔb taan' ki kɛlɛ'

¹ Ibin piik nin inan gɛbrɛ', nɛ n liɛbɛ' ki don' Yerusalem bó nin Banabas. N là tɔkɛ nin Tit mɔ nɛ.

² Uwien nɛ là ye rɛ liɛbɛ ni'bo, nɛ n jon'. Min nin Kristo yaab ya ciɛnb taan' ki kɛlɛ' ti'ba, nɛ n tɔrɛ' ki tɔkɛ' bɛ tigbɛmɔnmɔnt tà n kpaandɛh tù bà ɲa yɛ *Sufmbɛ saan nno. Kimɛ ma là yɛ n sɔn' nà bii n sɔnh nà nno rɛ juore fɛnm nɛ.

³ Tɔ, Tit wà n là tɔkɛ nin wɔ nno là yɛ Grɛk nɛ. Ama Kristo yaab ya ciɛnb nno ɲa là wəbn' wɔ wɔ rɛ jɛ u'punl.

⁴ Ama binib bà yih bi'ba *Kristo yaab, ka yɛ bɛ nno nɛ là yɛ wɔ rɛ jɛ. Bi taa' miyɛnfuom nɛ ki kɔn' ti'cɛkl ni bɛ rɛ pingɛ kɛ liikɛ *Yesu Kristo cɛrɛ' ti teke' ti'yul ma nno, ti biɛ ki pɛ yiko bo bii ta pɛ. Bi là maaleh bɛ rɛ liɛbɛ kɛ tien tɛ yiko ya yonbɛ nɛ.

⁵ Ama ta tuo' bi'ɲəbu bó fiebu, ɲo tigbɛmɔnmɔnt ya gbɛmɔnt rɛ juore kɛ li tɛ tù tɛ ma bo ni'buol nɛ.

⁶ Kristo yaab ya ciɛnb bɛn wən, bi yɛ biciɛnb bii ba yɛ la, na tɛh nni bonn, kimɛ Uwien ɲa ɲmɔbɛ gɛngɛndɛ. Biciɛnb nno mənən ɲa là wəbn' nni rɛ tien bontɔnn ki pukn.

⁷ Ama bi bɛndɛ' ki ye Uwien gɛndɛ' min nɛ rɛ li tɔkɛh bà ɲa yɛ *Sufmbɛ *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt tɛn u gɛndɛ' Pier mɔ ma wɔ rɛ li tɔkɛh tù Sufmbɛ.

⁸ Kimɛ wà de' Pier mituom wɔ rɛ li tɔkɛh *Sufmbɛ tigbɛmɔnmɔnt nno, wən nɛ de' n'mɔ mituom rɛ li tɔkɛh tù bà ɲa yɛ Sufmbɛ nno.

⁹ Nɛ Saak nin Pier* nin San, bà bi bɛn ki ye bi yɛ Kristo ya taan yaab ya sɛnliɛrb nno bɛndɛ' ki ye Uwien de' nni bupaabu, nɛ ki yoke' min nin Banabas

ya nuɔ ki wuɔn' ki ye ti kpaan' buɔɔbu, tinbi ri jo bà ɲa yé *Sufmbɛ bó, bi'mo ri jo *Sufmbɛ bó.

¹⁰ Bi ye ti li tien bijiinb bó baba nɛ. N'mo ya nun là món nɛn bo nɛ.

Pɔl nin Pier finde' nin tɔb Antiɔk ya du ni

¹¹ Ama Pier là baa' Antiɔk ya du ni uyo wà nnɔ, nɛ n kòle' ki len' nin wɔ, kimɛ wa là kpɛn' sɛn nɛ.

¹² Ki yaan binib ri nɛ Saak saan ki baa ni nnɔ, ki laa' u taakeh ki jinh nin bà ɲa yé *Sufmbɛ nɛ. Ama binib nnɔ lá baa' uyo wà nnɔ, nɛ u dekre' ki ti sere u'ba, kimɛ u là fenge' bà cɛ upunjɛ bo nnɔ nɛ†

¹³ Nɛ Suftɔb mo kpɛn' iɲuɔn ilele ya sɛn tɛn Pier, ki cère' Banabas mo tùre' ki paan' bi'bo.

¹⁴ Ama n laa' ba pɛ tigbɛmɔnmɔnt ya gbɛmɔnt bo ni'donbó ma nnɔ, nɛ n tɔke' Pier bi'ke ya nun bó ki ye: «Sin a yé Suf nɛ, ki teh tɛn wà ɲa yé Suf, ɲa teh tɛn Suf. Bɛ tien' a ji wɔbndeh bà ɲa yé *Sufmbɛ bɛ ri li teh tɛn Sufmbɛ?»

Mitekjim nɛ li cère Uwien ri bù binib bigbɛmɔndɛnb

¹⁵ Bi maa' tinbi ti yé *Sufmbɛ nɛ. Ta te tɛn bà ɲa yé Sufmbɛ,

¹⁶ nɛ ti bɛn ki ye na yé unil teh yiko ye ma bo nɛ la, Uwien li bù wɔ ugbɛmɔndaan, ama wà teke' *Yesu Kristo ki jin' la, Uwien bùh wɔn nɛ ugbɛmɔndaan. Ti'mo teke' *Yesu Kristo ki jin' ɲo Uwien ri bù tɛ bigbɛmɔndɛnb nɛ. Ti teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nnɔ nɛ cère' Uwien bù' tɛ bigbɛmɔndɛnb. Na yé ti teh yiko ye ma bo nɛ la, Uwien li bù tɛ bigbɛmɔndɛnb, kimɛ Uwien ɲa bù nil gbɛmɔndaan ki ye u teh yiko ye ma bo.

¹⁷ Ni yé ti nuunh Kristo bo, Uwien ri bù tɛ bigbɛmɔndɛnb, nɛ bi ye ti'mo yé bibiɛrɛnb la, ni ye nɛ ri ye Kristo sɔnh ki dienh ibiɛre nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu!

¹⁸ Kimɛ n là wiɛ' yiko wà nnɔ n liɛbe' ki paan' u'bo la, n wuɔn' ki ye min nin n'yul ɲa teh ni'donbó nɛ.

¹⁹ Min wɔn *yiko bo, n te tɛn utɛnkpii nɛ. Wɔn nɛ cère' n te tɛn utɛnkpii; wa ji ɲmɔbe tuɔm n'bo. Ni te nnɔ ɲo ri frɛ kɪ li fuobe Uwien yíe ma bo nɛ. Bi taan' ki kpɛ' min nin Kristo uɔɔpɔnpɔn bo nɛ.

²⁰ Nɛn bo, n fuobe la, na ji yé min nɛ fuobe, Kristo nɛ fuobe nni. Kimɛ n fuobe fɛnfɛnnɔ wuɔ ma nɔ, Uwien ya Bijɛ wà yíe nni ki teke' n'kuum ki kpo' nnɔ, n teke' wɔn nɛ ki jin', ki fuobe.

²¹ Nà yé n ye ri tien Uwien ya paabu fɛnm nɛ, kimɛ ni yé kɪ nɛ *yiko bo nɛ Uwien bùh binib bigbɛmɔndɛnb la, Kristo kpo' fɛnm nɛ.

3

Yiko nin mitekjim ya gber

¹ Galasi yaabɛ, ni jòre' nɛ-ɛɛ? Bɛ nɛ fùɔre' ni'yɛnm-i? N tùɔre' ki tɔke' nɛ bi kpɛ' *Yesu Kristo uɔɔpɔnpɔn bo ma bo ɲo!

² N yíe ni jiin nni iniire ya sɔ baba. Ni teh yiko ye ma bo nɛ cère' Uwien de' nɛ Mifuoɲaam bii ni cenge' tigbɛmɔnmɔnt ki teke' tɔ ki jin' ma nnɔ bo nɛ?

³ Ni tien' mila ni'yɛnm gben' ki ti kpɛ nɔ! Ni là cin' nin *Mifuoɲaam ya tuɔm nɛ, bɛ tien' ni ji nuunh ni ti fɔre nin minisaaltuɔm-i?

⁴ Ni laa' nà kɛ ni'fuobm ni nnɔ juore' fɛnm nɛ-ɛɛ? Na ri tuo kɪ juore fɛnm.

† 2:12 Pɔl ye bà cɛ upunjɛ bo ma nnɔ u niireh Sufmbɛ bà teke' Yesu Kristo ki jin' ɲo ki cɛ ki ye bà kɛ teke' Yesu Kristo ki jin' nnɔ n li jɛh ipun ki li pɛ ben Sufmbɛ ya yaajɛbok bo nnɔ nɛ.

⁵ Uwien dienh nɛ *Mifuoŋaanm ki teh miyɔkm ya bont ni'siik ni ma nno, ni teh yiko ye ma bo nɛ cɛrɛ' u teh nno bii ni cenge' tigbɛmɔnmɔnt ki teke' tɔ ki jin' ma nno bo nɛ?

Uwien bɔ' Abraham ugbɛmɔndaan u'tekjim bo nɛ

⁶ Kimɛ nɛ ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nɛ Uwien bɔ' wɔ ugbɛmɔndaan.»

⁷ Nɛn bo, bɛnde mɛn ki ye binib bɔ teke' Uwien ki jin' nno, bɛn nɛ yɛ *Abraham ya yaabii.

⁸ Uwien lɔ juɔ' ki len' u'gbɔnku ni ki ye u li bɔ bɔ nɛ yɛ *Sufmbɛ nno bigbɛmɔndɛnb bi'tekjim bo nɛ. Nɛn bo nɛ u lɔ juɔ' ki tɔke' *Abraham tigbɛmɔnmɔnt tuu ki ye: «Sin bo nɛ n li tien inibol kɛ mimɔnm.»

⁹ *Abraham lɔ teke' Uwien ki jin' nɛ u tien' wɔ mimɔnm. Nno nɛ bɔ mɔ teke' Uwien ki jin' nno, u tien' bi'mɔ mimɔnm tɛn *Abraham.

¹⁰ Tɔ, binib bɔ kɛ teh yiko ye ma bo, ki du nɛn bo nno, bi te Uwien ya nɔnm ni nɛ. Kimɛ nɛ ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Wɔ kɛ nɛ boh nɛ kɛ ke'le' *yiko ya gbɔnku ni nno lɔ, u te Uwien ya nɔnm ni nɛ.»

¹¹ Nɛ yɛ imɔn nɛ, Uwien nɛ rɛ bɔ nil gbɛmɔndaan wɔn Uwien ya nun bɔ ki nɛ u teh yiko ye ma nno bo. Kimɛ nɛ ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Ugbɛmɔndaan li fuobe mitekjim bo nɛ.»

¹² Ama *yiko ya bom nin mitekjim nɛ tɛ. Nɛ yɛ unil teh *yiko ye ma lɔ, yiko nno bo nɛ u li fuobe.

¹³ Kristo de' tɛ ki wiɛ', ki nɛn' tɛ *yiko ya nɔnm ni, ki teke' ti'sensien ki cɛrɛ' mɛ lu' wɔn bo nɛ. Kimɛ nɛ ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bi ku' wɔ kɛ ki lɛkn' uɔ bo lɔ, nɛ yɛ minɔnm nɛ u'bo».

¹⁴ Nɛ tien' nno nɔ ki nɛ *Yesu Kristo bo, bɔ nɛ yɛ *Sufmbɛ mɔ rɛ lɛ Uwien lɔ tien' *Abraham u'mɔnm mɔ nno nɛ. Nno nɛ mitekjim bo, ti'mɔ li lɛ Uwien lɔ pɔn' ki ye u li sɔn nɛ *Mifuoŋaanm mɔ nno.

Yiko nɛ rɛ pien Uwien ya puonl

¹⁵ N'yaabɛ, cɛrɛ mɛn rɛ taa kunɛnnɛnku kuba binib ya fuobm ni ki wɔn nɛ. Unil pole' ki ke'le' u'nɔbɔnfɔrkaal lɔ, uba nɛ rɛ fre ki lɛbrɛ lɛ, ka rɛ fre ki pukn nɛ bɔ mɔ li'bo.

¹⁶ Tɔ, Uwien lɔ pɔn' lipuonl ki de' *Abraham nin u'yaabil nɛ. Na ke'le' ki ye u'yaabii tɛn u niirɛh ligol nɛ, nɛ ke'le' ki ye u'yaabil nɛ. Li tɛ liba nɛ, lɛn si: Kristo.

¹⁷ N yɛ rɛ ye nɔ so: Uwien lɔ cuo' nin *Abraham kujɔtieku nɛ ki pɔn' ki ye kua rɛ saa. Nɛ tien' ibin kobiinan nin ibin pita nɛ ki yaan u de' Moyis *yiko. Yiko nno nɛ rɛ gben kujɔtieku nno ki cɛrɛ Uwien ya puonl rɛ juore fɛnm.

¹⁸ Kimɛ nɛ yɛ yiko bo nɛ binib li lɛ mimɔnm Uwien saan lɔ, na ji yɛ puonl bo nɛ bi li lɛ mɛ. Ama lipuonl bo nɛn nɛ Uwien lɔ juoke' *Abraham.

¹⁹ Nɛ te nno lɔ, bɛ bo nɛ Uwien de' *yiko bugbɛn-i? U lɔ de' wɔ ki pukn' nɛ binib rɛ li bɛndɛ bi'tuɔnbɛrɛ nɛ, ki ti baa uyo wɔ *Abraham ya yaabil lɔ u lɔ pɔn' lipuonl ki de' lɛ nno rɛ baa nɛ. Uwien lɔ cɛrɛ' u'tɔndb nɛ taa' *yiko nno ki de' ucɛndɛnduol*, nɛ u taa' ki de' binib.

²⁰ Binib bile ya siik ni nɛ ucɛndɛnduol tɛ. Ama Uwien bugbɛn nɛ lɔ pɔn' lipuonl nno ki de' *Abraham, nil nɛ lɔ tɛ bi'siik ni.

²¹ Nɛ te nno lɔ, yiko nich nin Uwien lɔ pɔn' ipuonl yɔ nno nɛ-nɛ? Na te nno fiebu! Yiko nno bi li fre ki cɛrɛ unisaal rɛ lɛ limiel lɔ, Uwien bi li nɛ wɔn bo nɛ ki bɔ binib bigbɛmɔndɛnb.

* **3:19** Bi ye ucɛndɛnduol wɔ nno, bi niirɛh Moyis nɛ.

²² Ama *Uwien ya gbɔnku ye ibiere ya tuom co unɛndun ya nib kɛ tiyonbt nɛ. Nɛn bo, Uwien li tien u pɔon' ki ye ma nnɔ kɛ de binib bɔ teke' *Yesu Kristo ki jin' nnɔ bi'tekjim bo nɛ.

²³ Ki yaan Kristo nɛ baa binib nɛ teke wɔ ki ji nnɔ, yiko lɔ co tɛ tiyonbt nɛ, ki gu uyo wɔ Uwien li wuon tɛ mitekjim ya sɛn.

²⁴ Nnɔ nɛ *yiko nnɔ lɔ likeh tɛ ki tɛ baa' uyo wɔ Kristo baa' nɛ, nɔ Uwien bu' tɛ bigbɛmɔndɛnb ti'tekjim bo nnɔ.

²⁵ Ama Kristo tɛ baa' ma, ti teke' wɔ ki jin' nnɔ yiko nɔ ji likeh tɛ.

²⁶ Ninbi bɔ kɛ teke' *Yesu Kristo ki jin' nnɔ, ni yɛ Uwien ya bumu nɛ kɛ nɛ ni'tekjim bo.

²⁷ Ninbi bɔ kɛ bi sɛi' nɛ Uwien ya nɛnm Kristo ya yel bo nnɔ, ni teke' Kristo ya tetem nɛ.

²⁸ Ni yɛ *Yesu Kristo yaab ma nnɔ, borm nɔ ji te ni'ni. Ninbi *Sufmbɛ nin bɔ nɔ yɛ Sufmbɛ, ninbi iyonbe nin bɔ nɔ yɛ yonbe, ninbi bijɛb nin bipiib, ni'kɛ yɛ unibaab nɛ.

²⁹ Ni yɛ Kristo yaab ma nnɔ, ni yɛ *Abraham ya yaabii nɛ, ki li lɛ mimɔnm mɔ Uwien lɔ pɔon' mɛ *Abraham nnɔ.

4

Kristo yaab nɔ ji yɛ yonbe

¹ Tɔ, n ye nɛ ya nɛ si: kibuk kɔ li ji lifaal laan yɛ kibuwawaak uyo wɔ la, ka cɛn' yonb nin kɛn si lifaal ma kɛ nnɔ.

² Ama kɛ laan yɛ kibuk ma nnɔ, kɛ li boh binib bɔ likeh kɛ nin bɔ likeh ki'faal nnɔ nɛ, kɛ tɛ baa uyo wɔ ki'baa sien' ki ye kɛ ji yɛ ucien nnɔ.

³ Ti'mɔ yaam tɛ nnɔ nɛ. Uyo wɔ ta laan lɔ teke' Kristo ki jin' nnɔ, ti lɔ yɛ iyaajɛbok yɔ tɛ unɛndun ni ya yonbe nɛ.*

⁴ Ama nɛ lɔ kpaan' uyo wɔ Uwien sien' nnɔ, nɛ u sɔn' nɛ u'Bijɛ, ki cɛrɛ' upii maa' wɔ, yiko nɔuke wɔ,

⁵ nɔ wɔ nɛ de binib bɔ yiko nɔuke bɛ nnɔ kɛ wiɛ. Nnɔ nɛ u tien' tɛ Uwien ya bumu.

⁶ Ni mɔnbe ki yɛ u'bumu nɛ. Nɛn bo nɛ u sɔn' nɛ u'Bijɛ ya Fuoŋaanm ti'fɛl ni, mɛ cɛrɛh ti yih Uwien ti'Baa.

⁷ Nɛn bo, nɔ ji yɛ yonb, a ji yɛ u'buk nɛ. A yɛ u'buk ma nnɔ, a'mɔ li lɛ u'mɔnm nɛ. Uwien nɛ cɛrɛ' nɛ tɛ nnɔ.

Pɔl ya yɛnm saa' Galasi yaab bo

⁸ Na laan lɔ bɛn Uwien ma nnɔ, ni lɔ pɛ ibule bo nɛ i co nɛ tiyonbt. Ibule nnɔ nɔ yɛ Wien.

⁹ Ama fɛnfɛnnɔ, ni bɛnde' Uwien, wɔn Uwien nɛ cɛrɛ' ni bɛnde wɔ. Bɛ tien' ni nuunh nɛ liebe kɛ paan iyaajɛbok bo? Ya nɔmbe tuom, ka yɛ niba mɔ? Bɛ tien' ni yɛ nɛ liebe kɛ li yɛ i'yonbe?

¹⁰ Ni nɔmbe ibok nɛ ki tɔrɛh ki boh yɛ ibin iba ni nin inɔmaale iba ni nin iwien iba nin uyo uba.

¹¹ N'yɛnm saa' ni'bo, kime n likeh n sɔn' lituonl lɔ nin inunmɔn ki de' nɛ nnɔ lɔ juore fɛnm nɛ.

¹² N'yaabɛ, n gbɔanh nɛ nɛ, li tɛ mɛn tɛn min, kime n tien' n'ba tɛn ninbi bɔ yɛ *Sufmbɛ nɛ. Na bii' nni niba.

¹³ Ni bɛn ki ye iwien yɔ lɔ nɔmbe nni nnɔ bo nɛ n laa' usɛn ki tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt mikpiɛkm.

* **4:3** Bi lɛbre' inɔbon yɔ ki ye: *ta laan lɔ teke' Kristo ki jin' uyo wɔ nnɔ; i kele' Grekmbe ya lenm ni ki ye: «Ti laan lɔ yɛ mubumu uyo wɔ nnɔ nɛ.»*

¹⁴ Nin iwíen nnò là cèrè' n'gbenent ɲa ɲmòbe liikm ma ke nnò, na là senge' nni, ka liike' nni fennm. Ama ni là teke' nni ten n yé Uwien ya tond bii n yé *Yesu Kristo nin u'yul ne.

¹⁵ Ni là ɲmòbe uyensonge wà nnò ji te la? Kime n li fre kí kun ne imòn kí ye ni bi là li fre kí lòkre ni'nunbii mònòn kí de nni la, ni bi là lòkre' yé kí de' nni ne.

¹⁶ Fennfennò, n tòkeh ne tigbemònt ma nnò ne cèrè' n kpende' ni'nennend-ii?

¹⁷ Binib biba te bi'nun mòn be ní li yíe ni'gber ama bi ɲmòbe iyennaale yà nnò ɲa mòn. Bi nuunh be ní bore min nin ninbi ne kí taa ne kí mækn bi'ba.

¹⁸ Ní mòn, ni'nun ní li mòn ní li tuu ki teh ná mòn uyo ke ne, na yé n lá te ni'saan uyo wà baba ne la.

¹⁹ N'bumu, ní liebe' ki wi nni ni'bo ten imerwien ne. Ní lí li wi nni nnò ne kí tí baa uyo wà ni li ɲmòbe Kristo ya tetem.

²⁰ N bi yíe ní li te ni'saan fennfennò wuò ne, kí bende n li len ne ma bo, kime n'yennm ne ñen' ni'ni.

Sara nin Agaar ya gber

²¹ Tòke nni men, ninbi bà yíe yiko ní li ɲuuke ne nnò, na ciuh u teh bà ne-ee?

²² Ní kele' *Uwien ya gbõnku ni ki ye: «*Abraham là ɲmòbe bijieb bile ne. Upiyonb là maa' uba, ne u'po umòn maa' maa' utò.

²³ Upiyonb nnò maa' wà nnò u maa' wò unisaal yíe ma bo ne. Ama u'po umòn maa' wà nnò, Uwien ne là pùon' ki ye u li maa wò.

²⁴ Tigber tuu ya tingi ɲmòbe imesen ile ne; kime bipiib bile bié te ten Uwien là cuo' nin binib kujotieku kua bolm mile nnò ya nennenkun ne. Kuba si: Uwien là cuo' kua nin u'nib Sinayi ya juál bo nnò ne. Agaar ne yé ku ya jotieku ya nennenkun, ne u maa' mubumu mùà ke nnò yé iyonbe.

²⁵ Bi ye Agaar la, bi niireh Sinayi ya juál là te Arabi ya du ni nnò ne. Fennfennò ya Yerusalem te ten upiyonb nnò ne, kime u'nib yé iyonbe ne.

²⁶ Ama Yerusalem wà te paaki nnò, wun ɲa te ten piyonb. Wun ne yé tí'du ki te ten tí'naa.

²⁷ Kime ní kele' *Uwien ya gbõnku ni ki ye:

«Upiñòlò, li poknh,
sin wà ɲa ben merwien nnò,
li yiknh nin uyensonge,
kime upii wà bi wíe' wò ya bumu li yebe,
ki cèn' wà ɲmòbe ce yaamu.»

²⁸ N'yaabe, ninbi ben wòn, Uwien là pùon' lipuonl là nnò bo ne ni yé u'bumu ten *Isaak.

²⁹ Bi là maa' kibuk kà unisaal yíe ma bo nnò là jènde' uyo bo bi là maa' kà *Mifuoñaanm ya tuòm bo nnò. Fennfennò maa' ní bié ki te nnò ne.

³⁰ Tò, ní kele' *Uwien ya gbõnku ki ye ba? Ní kele' ki ye: «ɲòre upiyonb nnò nin u'bié, kime upiyonb nnò ya buk ɲa ɲmòbe sen ken nin upiimòn ya buk ní taan kí ji bi'baa ya faal»

³¹ Nèn bo, n'yaabe, ta yé piyonb ya bumu ama ti yé upiimòn yaamu ne.

5

La liebe men ki kàyonbt ni

¹ *Kristo teke' te ki wíe', ɲò tí la ji ní li te yonbt ni ne. Nèn bo, gore men ki la cèrè niba ní liebe ki cuo ne yonbt.

² Cenge men, min Pòl ne tòkeh ne ki teh: «Ní tuo' bi jié' ni'pun la, Kristo ɲa ji yé niba ni'bo.»

³ N liebe' ki takeh unil wà ke tuo' bi jie' u'punl ne ki teh ní yé liwobl ne ki de' udaan, wò ní li boh yiko nno ke kí tí ghen.

⁴ Ninbi bà nuunh Uwien ní bù ne bigbemòndenb yiko bo nno, ni bore' ni'ba Kristo saan nò, ne ki mun' ni'ba Uwien ya paabu.

⁵ Tinbi ben wòn, ti'dendenl si: Uwien li bù te bigbemòndenb ti'tekjim bo ne. *Mifuoñaanm ne cèrè' ti gu lidendenl nno ní tien.

⁶ Kimé a yé *Yesu Kristo yò la, a jie' a'punl bii nà jie' la, na cieke. Nà cieke si: á teke Kristo kí jì nò a'tekjim ní cèrè á li yíe binitòb ne.

⁷ Ni là cin' mòmòmnm ne, nme ne pien' ne, ni là jì ní li boh gbemònt-i?

⁸ Mi ya pienm nà n'en' Uwien wà yih ne saan.

⁹ Kpòno ya ñake waamu mòmòm cèreh kpòno ke nuuleh ne.

¹⁰ Min wòn, Yonbdaan cèrè' n nmebe midum ni'bo ki ye ni'yenmaale nà bore' nin n'yi. Ama wà taah fènfènm ki bàareh ni'ni nno yíe la, wò ní li yé udaan wà ke, u li lè utudere ne.

¹¹ N'yaabe, n bi bié ki takeh binib ki teh be ní li jeh ipun la, ba jì bi jèndeh nni. Kristo ya dòpòmòm ya gber nà jì bi li cèrè uba ya yènm ní saa.

¹² Cèrè mèn binib bà taah fènfènm ki bàareh ni'ni nno ní li jeh bi'pun haali kí tí fàare bi'ba mòmòm!

Li toreh mèn tòb, kí cèrè Mifuoñaanm ní li pekrehe ne

¹³ N'yaabe, ninbi wòn, Uwien ne yin' ne ki de' ne ki wie'. Ni là dule nèn bo kí li teh ni'yènm yíe nà. Ama ní li yíe tòb, kí li toreh tòb.

¹⁴ Kimé yiko ke taan' ki te yiko uba ni ne, wòn si: «Li yíe a'tò tèn a yíe a'ba ma bo.»

¹⁵ Liike mèn ni'yul bo! Ni te tèn muwènniimu, ki coh tòb la, ni joh migbenm ne.

¹⁶ N takeh ne ne, cèrè mèn Mifuoñaanm ní li pekrehe ne. Nno ne na jì li teh ni'yènm yíe nà.

¹⁷ Kimé unisaal yíe nà bore' nin *Mifuoñaanm yíe nà, ne *Mifuoñaanm yíe nà mò bore' nin unisaal yíe nà. Unisaal yíe nà nà cendeh nin *Mifuoñaanm yíe nà. Nèn bo ne na ní fre kí li teh ni'yènm yíe nà.

¹⁸ *Mifuoñaanm pekrehe ne la, yiko nà jì nmebe tuòm ni'bo.

¹⁹ Tò, unisaal ya yíem cèreh u sòn itùonbiere yà nno, ti ben yè. Yèn si: tìjòknt ya tùon nin linañmaal nin lisònsòndl,

²⁰ nin ibule bo ya paanm nin liñàkjil nin kinènk nin likònkònl nin iponponbe nin ubenpiebe nin kunanierku nin ifinfinde nin umaapàare

²¹ nin ununfòke nin tidèyibr nin unifenjin nin itùontò yà bre tèn yíe. N là tòke' ne itùonbiere nno bó nò, ki liebe' ki takeh ne, binib bà ke teh tuu ya bont nà ní kò Uwien ya bèl ni.

²² Ama *Mifuoñaanm cèrè' binib yíe tòb, ki nmebe uyensonge nin uyenduon nin kuminku, ki nmebe tinimònt, ki muòh binib micècèkm, ki nmebe midum,

²³ ki nme nin tòb, ki coh bi'ba. Yiko nà te kí biin binib bà teh tuu ya bont.

²⁴ Binib bà yé Kristo yaab nno, wie' bi'nisaaltetem tèn bi kpe' mè Kristo ya dòpòmòm bo ne.

²⁵ *Mifuoñaanm ne cèrè' ti fuobe ma nno, cèrè mèn mè ní li pekrehe te.

²⁶ Cèrè mèn ti là li nmebe nacenkpekuont, ki là li dèlkeh tòb, ki là li nmebe ponponbe tòb bo.

¹ N'yaabɛ, nɪ yɛ bi pɪl'n unil u teh nà bre la, ninbi bà *Mifuoŋaanm pekreɛ nɛ nnɔ, nɪ tien suoo, kɪ tore wɔ wɔ rɪ lɛbe kɪ kpɪen usɛn wà mɔn. Nɪ'nɪ wà kɛ rɪ liike u'yul bo kɪ mɔ la kɔ biikm nɪ.

² Li toreh mɛn tɔb ijɛnd nɪ. Nnɔ nɛ nɪ li boh Kristo ya yiko.

³ Unil maaleɛ kɪ teh u yɛ niba nɛ, ka yɛ la, u lɛreh u'ba nɛ.

⁴ Wà kɛ rɪ fiin kɪ liike u'tuonl. U laa' lɪ mɔn la, wɔ rɪ li pɛkeh u'ba u'tuonl nnɔ bo kɪ la taa' lɛ kɪ kpàandeh bi'tɔb yɛ.

⁵ Kimɛ wà kɛ teh nà la, nɪ likeɛ wɔn nɛ.

⁶ Bi wɔknɛ wà Uwien ya gɛr rɪ li nɛndeh u nɛmɔbe tibont tà kɛ nnɔ ya niba bó kɪ dienh wà wɔknɛ wɔ.

⁷ La lɛreh mɛn nɪ'ba, ba leh Wien. Kimɛ unil bule' nà la, u li ce nɛn nɛ.

⁸ Unil teh u'yɛnm yɛ nà la, u li lɛ u'yɛnm yɛ nà ya suul nɛ. Nɪ'tingi si: mikuum. Ama unil teh *Mifuoŋaanm yɛ nà la, u li lɛ *Mifuoŋaanm ya suul nɛ. Nɪ'tingi si: limiɛl là nɛ nɛmɔbe gbɛnm.

⁹ Cɛrɛ mɛn tɪ li teh mimɔnm kɪ la ye tɪ jii'. Kimɛ tɪ tuu kɪ teh mimɔnm la, uyo we nɪ tɪ lɛ lisuul.

¹⁰ Nɛn bo, tɪ nɛmɔbe libɔnl ma nɔ, cɛrɛ mɛn tɪ li sɔnh kɪ nuunɛ binib kɛ ya mɔnm, nɪ'kɛ tu nin tɪ'yaab bà mɔ teke' Kristo kɪ jin' nnɔ.

Tigɛfɔrkaar

¹¹ Liike mɛn, min nin n'yul nɛ keɛle' nɪ gbenge kɪ de' nɛ.

¹² Binib bà wɔbndeh nɛ nɪ li jɛh ipun nnɔ nuunɛ bɛ rɪ li teh tibont binib rɪ li lɛnh bi'yɛnm rɪ li songɛ bi'bo, nɔ bi la jɛnde bɛ Kristo ya dɔpɔnpɔn ya gɛr bo baba nɛ.

¹³ Kimɛ bɛn bà jɛh ipun nnɔ bugbɛn nɛ boh yiko. Bi yɛ nɪ li jɛh ipun nɔ bɛ rɪ li jɛbnɛ bi'ba kɪ teh bɛn nɛ wɔbn' nɛ nɪ jɛ' ipun nɛ.

¹⁴ Min wɔn, ma lɪ li jɛbn n'ba niba bo kɪ kɛnde' tɪ Yonbdaan *Yesu Kristo ya dɔpɔnpɔn bo. Udɔpɔnpɔn nnɔ bo nɛ uɛɛndun wuu ya bont te tɛn tikpir n'bo, nɛ n'yɛnm nɛ ji pɛ tu'bo.

¹⁵ Kimɛ unil jɛ' lipunl bii wa jɛ' la, na ciɛke. Nà ciɛke si: Uwien rɪ tien tɛ binifɛn bɛ.

¹⁶ Uwien rɪ de binib bà kɛ kpe u ya sɛn uyɛnduɔn, kɪ muɔ bɛ micɛɛkɛm. Wɔ rɪ tien nnɔ u'nib kɛ*.

¹⁷ Tɔ, kɪ nɛ dinnɔ kɪ li joh uba la ji nɛmɔbe nni yɛnnɛaabe, kimɛ n jɛnde' *Yesu bo ma nnɔ ya gbɛn juore' kɪ te n'bo nɛ.

¹⁸ N'yaabɛ, tɪ Yonbdaan *Yesu Kristo rɪ juoke nɛ. Ami.

* **6:16** Migbiirm mie ni bi lɛbre' lɛnɔbonl là kɪ ye u'nib kɛ nnɔ nɪ keɛle' Grɛkmbɛ ya lenm nɪ kɪ ye: Uwien ya nib Israel yaab nɛ.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Efɛs yaab nnɔ

Nà wɔngh Kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya táan yà te Efɛs ya du ni nin i'to yà te Asi ya tinfenm ni nnɔ nɛ. U là te lipɛkl ni nɛ ki kɛle' kugbɔnku nnɔ (3:1; 4:1). Pɔl taan' u wɔkn' itáan nnɔ miwɔknm mà kɛ nnɔ mijenjenm bo nɛ ki kɛle' kugbɔnku kuu ni. U kɛle' kù ki de' Kristo yaab bà ɲa yé Sufmbɛ nnɔ nɛ. Kugbɔnku kuu ya mɛɛnkpɛke si: Efɛs yaab rí bɛnde Uwien bonde' wɔ rí sɔn itùon yà nɛ. Ní yé tibont tá là buɔ, Yesu cɛre' binib bɛnde' tù nɛ. Uwien bonde' haali uyoyo ɲo wɔ rí taan ná kɛ te kitink bo nin kutaaku bo nɛ kí taa kí ɲkn Yesu Kristo.

Kí cin liyul 1 kí tì baa 3, Pɔl tɔke' bɛ ki ye: Yesu Kristo nɛ baa' ki kpo' udɔpɔnpɔn bo ki cɛre' bɛn nin Uwien taan' buñɔbu, ki gben' kinɛnk kà lá te bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ nnɔ ya sɛsieke. Nɛn bo, borm ɲa ji te bi'siik ni.

Kí cin iyul 4 kí tì baa 6, Pɔl tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ rí li ɲmɔbe mitekjim nin uyɛnduɔn wà Uwien de' bɛ wù nnɔ, kí li fuobe mifuobfɛnm. Wà kɛle' kugbɔnku kuu nnɔ tɔkeh piicɛb ki teh bɛ rí bɛ rí li yíe bi'puob tɛn Kristo yíe u'táan yaab ma bo, ki kpo' bi'biere bo nnɔ nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. N kieh kugbɔnku kuu rí de bà yé Uwien yaab kí ñɛ *Yesu Kristo bo, ki du u'bo ki te [Efɛs ya du ni] nnɔ nɛ.

² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Uwien tien' tɛ mimɔnm mà Yesu Kristo bo

³ Tí pɛke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. Tí yé wɔn Kristo yaab ma nnɔ nɛ Uwien tien' tɛ u'mɔnm kɛ ya bol. Mimɔnm nnɔ yé paaki bó yaam nɛ, ki yé *Mifuoñaanm yaam.

⁴ Tɔ, u là cɛre' ti yé Kristo yaab nɛ ki gɛnde' tɛ ki laa' wa laan ñɛn' uyɛndun ɲo tì li yé u'yaab, ki là li ɲmɔbe biil u'nun bó. U yíe tɛ nɛ,

⁵ ki juɔ' ki gɛnde' tɛ ki tien' tɛ u'bumu *Yesu Kristo bo. U yíe nɛ ki cɛkre' u'yɛnm ki tien' nnɔ,

⁶ ɲo tì li pɛkeh wɔ u ɲmɔbe ukpɛke wà nnɔ bo nin u tien' tɛ tinimɔnt tà kí ñɛ u'Bijɛ wà u yíe wɔ nnɔ bo.

⁷ Wɔn u'Bijɛ ya sɛm bo nɛ u dɛ' tɛ ki wíɛ', ki fɛrɛ' tɛ ti'biere, ki wuɔn' tɛ u ɲmɔbe tinimɔnt tù yebe kí tì kpɛ ma bo.

⁸ U tien' tɛ tinimɔnt nnɔ ki gbien', ki de' tɛ miyɛnfuom nin mibenm isɛn kɛ ni.

⁹ U cɛre' ti bɛnde' tibonbɔlkaar tà u'yíem bo, u là cɛkre' u'yɛnm wɔ rí tien tù Kristo bo nnɔ.

¹⁰ Ní lá kpaan' uyo la, u li tien tibonbɔlkaar tà nnɔ si: u li taan ná kɛ te kutaaku bo nin ná kɛ te kitink bo nnɔ Kristo rí li yé ni'kɛ ya bɛr.

¹¹ Uwien cɛre' ti yé wɔn Kristo yaab ma nnɔ nɛ ki là juɔ' ki gɛnde' tɛ tì li yé u'yaab. Uwien tɛh tibont kɛ u jeke' ma bo nin u yíe ma bo,

¹² ɲo tinbi bà kpɛ' ki ɲmɔbe lidɛndɛnl Kristo bo nnɔ tì li pɛkeh wɔn Uwien, u ɲmɔbe ukpɛke wà nnɔ bo nɛ.

¹³ Wɔn Kristo bo ne ni'mɔ̀ lã cii' Uwien ya gber. Tù yé tigbɛmànt ne, ki yé tigbɛmɔnmɔnt tà cère' ni ɲmɛrɛ'. Ni teke' wɔ ki jin', ne Uwien diɛke' ne. *Mifuoɲaanm mà u là pùon' ki ye u li de ne mè nnɔ ne yé kudíeku nnɔ.

¹⁴ *Mifuoɲaanm nnɔ bo, ti ben kein ki ye ti li le Uwien bonde' lifaal là ki ble' u dɛ' bà ki wiɛ' bi yé yaab nnɔ. Nɛn bo, cère men tí li pèkeh wɔ u ɲmɔbe ukpieke wà nnɔ bo.

Pɔl kàareh ki dienh Efes yaab

¹⁵ Nɛn bo ne n cii' ni tùɔrɛ' ki teke' Yonbdaan *Yesu ki jin', ki tùɔrɛ' ki yíe Uwien ya nib kɛ ma nnɔ,

¹⁶ ne n tuu ki faareh Uwien ni'bo, ki tiɛn ni'bo n'kaare ni,

¹⁷ ki miɛh ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Wien wà yé ti'Baa ki ɲmɔbe ukpieke nnɔ wɔ ní cère *Mifuoɲaanm ní de ne miyɛnfuom kí wuɔn ne wɔ, ní tùɔrɛ kí bɛnde wɔ.

¹⁸ N miɛh wɔ wɔ ní wende ni'nun bó, ní bende lidɛndɛnl là bo u yih ne nnɔ; kí bende u'faal là mɔn ki ɲmɔbe lisel, u li taa lɛ kí de binib bà yé u'yaab nnɔ;

¹⁹ kí bende kí ye u'tuom yebe ka tí ɲmɔbe mí kpɛ nin bà. U taah mè ki toreh tinbi bà teke' wɔ ki jin' nnɔ. U wuɔn' mituom bugbɛn yebe ki kpɛ ma bo,

²⁰ uyo wà u taa' mè ki mɛkre' Kristo bitɛnkpiib ni, ki taa' wɔ ki kàan' u'nojie bó paaki bó nnɔ nɛ.

²¹ Kristo te nɛn saan ne ki ɲmɔbe mituom ki cɛn' nà kɛ te kutaaku bo ki ɲmɔbe mituom kɛ ya bol nin nà kɛ ɲmɔbe ticíɛnt kɛ ya bol. U'yel cɛn' iyel yà kɛ te. Na yé fɛnfɛnnɔ ya yel baba, lí cɛn' uyo wà we ní nnɔ mɔ ye nɛ.

²² Uwien cère' Kristo nɛ tɛ' tibont kɛ bo litaal, ki tien' wɔ tibont kɛ ya ciɛn. Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul,

²³ nɛ u'taanl yé u'gbɛnɛnt. U te lí'ni ki tí gbɛn', ne Uwien mɔ te u'ni ki tí gbɛn'.

2

Mifuoɲɛnm nin Kristo

¹ Uyo uba ni là teh ibiere ne ki biih Uwien, ki te tɛn bitɛnkpiib u'nun bó;

² ki teh tɛn uɲɛndun yaab, ki boh wà yé isɛnpol ya ciɛn ki te kutaaku nin kitink ya sɛsiɛke nnɔ. Fɛnfɛnnɔ u ya ciɛn ne ɲuuke uɲɛndun ya nib bà ɲa tuo' Uwien ya ɲɔbu bó nnɔ; ki cèreh bí teh u yíe nà.

³ Uyo uba tí kɛ mɔ̀ là te tɛn bí ya nib ne, kí pɛ minisaaltetɛm bo, ki teh tí'yɛnm yíe nà. Tí'nisaaltetɛm nnɔ bo, tí là kpɛ Uwien ní dɛrɛ tí'tub tɛn binitɔb nɛ.

⁴ Ama Uwien nín muɔh binib micɛɛɛkm ní tí kɛnde', ki yíe tɛ ki gbien'. Nɛn bo,

⁵ tinbi bà là te tɛn bitɛnkpiib Uwien ya nun bó, ka boh wɔ nnɔ, u cère' tí liɛbe' ki fuobe nin Kristo. U'juokm bo nɛ ni ɲmɛrɛ'.

⁶ Tí yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ ne Uwien taan' ki mɛkre' tinbi nin wɔn, ki cère' tí kèlɛ' wɔn Kristo saan paaki bó.

⁷ Uwien tien' tɛ nnɔ u'juokm bo nɛ kí ñɛ *Yesu Kristo bo, ɲɔ kí ñɛ dinnɔ kí lí joh wɔ ní wuɔn kí ye u'nimànt yebe ka tí ɲmɔbe tù kpɛ nin bà nɛ.

⁸ Ni teke' *Yesu ki jin' ma nnɔ, ne cère' ni ɲmɛrɛ' Uwien ya juokm bo. Na yé ni'tuom bo nɛ ni ɲmɛrɛ', Uwien ya paabu bo nɛ ni ɲmɛrɛ'.

⁹ Na yé ni'tuon bo nɛ ni ɲmɛrɛ'. Nɛn bo, uba la lí jɛbnh u'ba.

¹⁰ Kimɛ Uwien ne cère' tí jí yé tí yé bíɛnb bà nɔ. Tí yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ ne Uwien tien' tɛ binifɛnb ɲɔ tí lí sɔnh ituonmɔnmɔn yà u là juɔ' ki bonde' yé kí ble' tɛ nnɔ.

Yesu Kristo bo nɛ tí kɛ taan' ki tien' unibaab

¹¹ Nɛn bo, tiere mɛn kɪ ye bi maa' nɛ ma na yɛ Sufmbɛ. U yo uba *Sufmbɛ lɑ yih nɛ bɑ ɲa jɛ' pun nɛ, ki yih bi'ba bɑ jɛ' ipun. Unisaal nɛ jɛ' bi'pun nɛ upunjɛ ya dɛku te bi'bo.

¹² Tiere mɛn kɪ ye uyo nno, na lɑ bɛn Kristo, ka lɑ ɲmɑbe sɛn nɪ lɪ yɛ Israyɛl yaab, ka lɑ te kujɔɛtiɛku kɪa Uwien cuo' kɪ nɪn u'ɲib mibolm mɑ yɛbe, ki pɔon' lipuonl ki de' bɛ nno ni. Na lɑ ɲmɑbe dɛndɛn, ka bɛn Wien ni'fuobm ni kitink kɛ bo.

¹³ Ama ninbi bɑ lɑ jɛnde' Uwien nno, fɛnfɛnnɔ ni yɛ *Yesu Kristo yaab ma nno, Uwien cɛrɛ' ni nɛkn' wɔ kɪ nɛ wɔn Kristo ya sɛm bo nɛ.

¹⁴ Kimɛ wɔn Kristo nɛ cɛrɛ' ti ɲmɑbe uɲɔkpaan. U taan' *Sufmbɛ nin bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ ki tien' linibol liba. U kpo' uɔɔɔɔɔɔɔ bo, ki gbɛn' kinɛnk kɑ lɑ te tɛn liguonl ki bore' bɛ nno.

¹⁵ U cɛrɛ' *Sufmbɛ ya yiko nin u'wɔb nin u'tɛntienm ɲa ji ɲmɑbe tuɔm. U taan' *Sufmbɛ nin bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ ki tien' linibofɛn bi tɛ nin wɔ. U tien' nno nɛ ki cɛrɛ' bi ɲmɑbe uɲɔkpaan.

¹⁶ U kpo' uɔɔɔɔɔɔɔ bo nɛ ki taan' bɑ yɛ Sufmbɛ nin bɑ ɲa yɛ Sufmbɛ ki tien' unibaab ki cɛrɛ' bɛn nin Uwien taan' buɲɔbu. U tien' nno nɛ ki gbɛn' kinɛnk kɑ lɑ bore' bɛ nno.

¹⁷ Kristo baa' ki lɑ tɔke' ninbi bɑ lɑ jɛnde' Uwien nin bɑ lɑ nɛke wɔ nno uyenduɔn ya gber nɛ.

¹⁸ Kristo bo nɛ Mifuoɲaanbaabm cɛrɛ' ti'kɛ laa' usɛn ti nɛkn Baa Uwien.

¹⁹ Nɛn bo, ninbi bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ nno, na ji yɛ cɛnb bii binib bɑ nɛn' niba bɔ nɪ, ama ni ji yɛ Uwien ya nib ya biba nɛ, ki yɛ u'dɛn yaab mɔ.

²⁰ Ni te tɛn kuduku kɪa bi mɛh kɪ ya bont nɛ. *Yesu ya tondɔb nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ nɛ yɛ kuduku nno ya tɛnpuul, nɛ *Yesu Kristo bugbɛn yɛ litɛn lɑ cɔ litɛnpuul nno.

²¹ Wɔn bo nɛ kuduku nno ya bont kɛ tɔ tu'tɔr bo ki kpɛnh, ki ti tien' kuduku kɪa yɛ Yonbdaan yaaku.

²² Ni yɛ wɔn Kristo yaab ma nno, ni'mɔ yɛ kuduku nno ya bont ya tuba nɛ, ki taan' ki tien' libuɔl lɑ Uwien te kɪ nɛ *Mifuoɲaanm bo.

3

Pɔl tɔke' bɑ ɲa yɛ Sufmbɛ tigbɛmɔnmɔnt

¹ *Yesu Kristo ya tuonl bo nɛ min Pɔl te lipɛkl ni ninbi bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ nno bo.

² Ni cii' Uwien ya nimɔnt bo, u de' nni lituonl lɑ rɪ sɔn kɪ de nɛ nno bɔ.

³ U lɑ cɪbrɛ' n'nun bɔ ki cɛrɛ' n bɛnde' u'gbɛbɔlkaar nɛ ki kɛlɛ' tɪ mikpiɛkm kugbɔnku kuu ni waamu.

⁴ Ni kaan' tɪ lɑ, ni li frɛ kɪ bɛnde kɪ ye n ɲmɑbe mibɛnm tigbɛbɔlkaar nno bo. Tɪ wɔngɛh Uwien lɑ li tien nɑ kɪ nɛ Kristo bo nɛ.

⁵ Uwien ɲa lɑ cɛrɛ' uyo bo yaab bɛnde' tigbɛbɔlkaar nno, ama fɛnfɛnnɔ wuɔ Mifuoɲaanm cɛrɛ' u'yaab *Yesu ya tondɔb nin u'ɲɔbonsɔknɔ bɛnde' tɪ.

⁶ Tigbɛbɔlkaar nno si: kɪ nɛ u'gbɛmɔnmɔnt bo, bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ li taan nin *Sufmbɛ kɪ ji Uwien ya faal, kɪ taan kɪ tien unibaab, kɪ taan kɪ li te Uwien lɑ pɔon' lipuonl lɑ nno ni, kimɛ bi'kɛ yɛ *Yesu Kristo yaab nɛ.

⁷ Uwien ya nimɔnt nin u'paabu bo nɛ u cɛrɛ' n yɛ u'tonsɔn, kɪ tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt nno.

⁸ Min wɑ yɛ Uwien ya nib ya gbaarkɛ nno, Uwien tien' nni tinimɔnt kɪ ye rɪ tɔke bɑ ɲa yɛ *Sufmbɛ nno kɪ ye Kristo yɛ lifaal lɑ mɔn kɪ ti kɛnde' nɛ;

⁹ Kí wuon binib ke be ri tũre kí bende Uwien teh ma bo nibonn ná u lá bobn' nê lididiki bo nnò. Wòn Uwien wà ñen' tibont ke nnò nê là bôle' nê u'ba saan haali uyo bo.

¹⁰ U tien' nnò ñò kí ñe u'taanl bo, ná ñmòbe mituom ke ya bol nin ná ñmòbe ticiant ke ya bol ki te paaki bó nnò ri bende Uwien ñmòbe miyenfuom isen ke ni ma bo nê.

¹¹ Nnò nê Uwien là bobn' wò ri tien ná haali uyo bo nnò, u ji tien' nen nê ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

¹² Ti teke' Kristo ki jin' ma ki yé u'yaab nnò bo nê ti ñmòbe usen tí ñekn Uwien nin midum.

¹³ Nen bo nê n gbáanh nê, ni la cère ni'gbenent ri yòre n jinh ijend yà ni'bo nnò bo. Ama cère men n'jend nnò ri li yé ni'bo ukpieke.

Kristo yle te

¹⁴ Nen bo nê n gbaandeh Baa Uwien ya nun bó.

¹⁵ Wòn nê yé kutaaku bo yaab nin kitink bo yaab ke ya Baa.

¹⁶ N mieh wò u'kpieke yebe ki ti kende' ma nnò bo wò ri cère *u'Fuoñaanm ri de nê mituom, ní li yé binib bà ya fêl co nê.

¹⁷ N liebe' ki mieh wò, wò ri cère Kristo ri li te ni'fêl ni kí ti gben nê. Ni teke' wò ki jin' ma nnò bo, n mieh wò wò ri cère ní li faa miyiem ni, kí li se mánmóm,

¹⁸ ñò ninbi nin u'nitòb ke ri fre kí bende Kristo ya yiem yebe ka ñmòbe bién isen ke ni ma bo;

¹⁹ kí bende kí ye u'yiem yebe ki ti gèbre' unisaal ya benm; kí li ñmòbe Uwien ya tetem ke ki ti gben'.

²⁰ Uwien nê li fre kí tien te nê ri li yebe kí cén ti maaleh ná nin ti mieh wò ná, kí ñe u'tuom mà te ti'ni ki sònh itũon nnò bo.

²¹ Wòn si ukpieke u'taanl yaab ni *Yesu Kristo bo yo ke yo haali nin uyo wà ñmòbe gbenm. Ami.

4

Uwien cère' Kristo yaab ke taan' ki tien unibaab

¹ Tò, min Pòl wà te lipèkl ni Yonbdaan bo nnò sureh nê; ní cère ni'tetem ri li selndeh Uwien wà yin' nê nnò;

² kí li jiindeh ni'ba tingi isen ke ni, kí li ñmè nin unil ke, kí li ñmòbe liyenguol, kí li yie tòb, kí li ñmòbe sukle tòb bo.

³ *Mifuoñaanm taan' nê ki tien' unibaab ma nnò, ñikn men kí li te kí ñe unòkpaan bo.

⁴ Uwien cère' ti'ke taan' ki tien' tigbenent tuba nê. *Mifuoñaanm mò te miba nê. Nê Uwien yin' te lidendenl là bo nnò mò te liba nê.

⁵ Yonbdaan te uba nê. Mitekjim mò te miba nê. Uwien ya ñunsii mò te uba nê.

⁶ Uwien te uba nê, ki yé unil ke ya Baa. Wòn nê cén' ná ke te, ki te unil ke ya fêl ni, ki taah unil ke u sònh u'tũon.

⁷ Ama ti'ni wà ke laa' bupaabu Kristo de' wò ki kpaan' ma bo nê.

⁸ Nen bo nê ní kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye:

«U doh paaki uyo wà nnò,
u tuke u cuo' bà tiyonbt nnò nê,
ki de' binib bupaabu.»

⁹ Tò, u don' paaki ya tingi si ba? Ni yé nê ri wuon kí ye u kpié' ki jiire' dèntingi nê.

¹⁰ Wà jiire' dèntingi nnò, wòn nê don' paaki mò ki gèbre' kutaaku ñò wò ri li te ni'ke saan.

11 Wɔn nɛ de' unil kɛ bupaabu. U cɛrɛ' biba yɛ bitondɔ, bitɔb yɛ u'nɔbonsɔknɔ, bitɔb mɔ kpaandɛh tigbɛmɔnmɔnt, bitɔb yɛ bɔ likɛh u'taan yaab*, bitɔb mɔ yɛ Uwien ya gbɛr ya wɔnwɔknɔ.

12 U de' bupaabu nnɔ nɔ wɔ nɔ bonde Uwien ya nib bɛ nɔ li sɔnh u'tuonl, kɔ cɛrɛ u'taanl lɔ yɛ u'gbɛnɛnt nnɔ nɔ kpɛrɛ mitekjim ya sɛn ni nɛ.

13 Nnɔ nɛ ti'kɛ li nɔmɔnmɔbɛ kɔ ti tien unibaab mitekjim ya sɛn ni, kɔ bɛndɛ wɔn Uwien ya Bijɛ mɔnmɔnm, kɔ li yɛ binib bɔ kpɛrɛ' mitekjim ya sɛn ni, kɔ li tɛ tɛn Kristo kɔ ti gbɛn.

14 Nnɔ nɛ ta ji li tɛ tɛn bumu. Ta ji li tɛ tɛn buɛrɛbu bua iɛungbɛgbɛl tureh bu kɔ joh ikele kɛ. Binib ya wɔknɔ mɔ tulndɛh binib nɔ ji nɔmɔbɛ tɛ kɔ pekreh tɛn kutafaaku nɛ tuke tɛ. Nib nɔ ji li lɛrɛ kɔ tuln tɛ nin bi'tonnɛnku.

15 Ama ti li yɛ tɔb, kɔ li tɔkɛh tɔb tigbɛmɔnt. Nnɔ nɛ ti li kpɛrɛ isɛn kɛ ni, kɔ li tɛ tɛn Kristo. Wɔn nɛ yɛ u'taanl ya yul.

16 Wɔn nɛ taan' u'nib kɛ kɔ cɛrɛ' bi tien' unibaab tɛn tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl tutuukɛ i'tɔ bo kɔ tɔrɛ' kɔ co ma bo. Tigbɛnɛnt ya gbɛnɛnbɛl kɛ sɔnh i'tuon mɔnmɔnm la, tigbɛnɛnt nnɔ kɛ kpɛnh nɛ. Kristo ya taanl yaab mɔ yaam tɛ nnɔ nɛ. Bi yɛ tɔb la, litaanl nnɔ kpɛnh mɔnmɔnm nɛ mitekjim ya sɛn ni.

Mitetekpaam nin mitetɛfɛnm ya gbɛr

17 Nɛn bo nɛ n nɔiikɛh kɔ tɔkɛh nɛ tigbɛr tuu nɔ Yonbdaan ya yɛl bo kɔ tɛh: Ni la ji nɔ li fuobɛ tɛn binib bɔ nɔ pɛ Wien bo. Bi'yɛnmaale kɛ pɛ bonfɛnm bo nɛ.

18 Bi'nun nɔ wien. Bi'yufaa nɛ cɛrɛ' ba bɛn niba. Nɛn bo nɛ ba nɔ lɛ Uwien de' u'nib mifuobfɛnm mɔ nnɔ.

19 Ba ji bɛn nɔ mɔn, ka bɛn nɔ brɛ, nɛ kɔ taa' bi'ba kɔ de' lisɔnsɔndl, kɔ nɔaakɛ kɔ tɛh tɔjɔkt ya bonn kɛ ya bol.

20 Ninbi wɔn, na yɛ ni bɛngɛ' nɛn nɛ Kristo bo.

21 Ni lɔ ci' Kristo ya gbɛr nɛ, nɛ bi lɔ wɔkn' nɛ tun nɛ kɔ nɛ wɔn *Yesu Kristo nɔmɔbɛ tigbɛmɔnt tɔ nnɔ bo, bi'ba?

22 Nɛn bo, dɔan mɛn ni'tetekpaam, mɔ yɛ minisaaltetɛm mɔ lɔ saah nɛ kɔ cɛrɛh ni'nun fɔkɛ tibont tɔ lɛrɛh binib nnɔ bo nɛ.

23 Cɛrɛ mɛn Uwien nɔ lɛbrɛ ni'tetɛm nin ni'yɛnm,

24 nɔ nɔ li nɔmɔbɛ mitetɛfɛnm mɔ Uwien tien' mɛ u yɛ ma bo nnɔ. Tigbɛmɔnt nɛ cɛrɛ' mitetɛm nnɔ mɔn, kɔ cuubɛ.

25 Nɛn bo, dɔan mɛn kutonnɛnku. Wɔ kɛ nɔ li tɔkɛh u'tɔ tigbɛmɔnt, kɔmɛ ti taan' kɔ tien' tigbɛnɛnt tuba nɛ.

26 Ni'benku ni bɛn' la, nɔ cuo ni'ba kɔ la tien biɛrɛ, kɔ la cɛrɛ ni'benpiebɛ nnɔ nɔ lu uwien.

27 La de mɛn sɛnpol sɛn uba nin u'tɔ.

28 Wɔ suh la, wɔ nɔ dɔan bunasubu, kɔ li yɛ unimɔn, kɔ li sɔnh ituon nin inunmɔn, kɔ lɛ u yɛ nɔ u'nojɛ bo, nɔ kɔ pu bi'jinb mɔ.

29 Ni la cɛrɛ iɛɔbonbil nɔ li nɛh ni'nuɔn ni. Ama ni yɛ nɔ li len la, nɔ cɛrɛ nɛ nɔ li yɛ iɛɔbon yɔ mɔn, kɔ frɛ kɔ torɛ binib nɔ wiebɛ bɛ ma bo bɛ nɔ kpɛrɛ mitekjim ya sɛn ni, kɔ cɛrɛ bɔ cɛngɛ ni'bɔ nnɔ nɔ lɛ mimɔnm.

30 La cɛrɛ mɛn *Uwien ya Fuɔɔaanm ya yɛnm nɔ saa, kɔmɛ Uwien taa' mɛn nɛ kɔ diɛkɛ' nɛ, kɔ gu lidaali lɔ u lɛ de nɛ kɔ wiɛ.

31 Ni la cɛrɛ ni'benku ni nɔ li tɔ tɔb bo, kɔ la nɔuuh tɔb bo, kɔ la li nɔmɔbɛ benpiebɛ, kɔ la kɔnh nin tɔb jɛr, kɔ la sukreh tɔb, kɔ la cɛrɛ biɛrm miba nin mitɔm nɔ ji nɔ li tɛ ni'ni.

32 Li yɛ mɛn binimɔnb, kɔ li muɔh tɔb micɛɛɛkm, kɔ li fɛrɛh tɔb tɛn Uwien fɛrɛ' nɛ Kristo bo ma bo.

* 4:11 Bi lɛbrɛ' iɛɔbon yɔ kɔ yɛ bitɔb yɛ bɔ likɛh u'taan yaab nnɔ; i kele' Grɛkmɛ ya lɛnm ni kɔ yɛ biwɛnkpaab nɛ.

5

1 Ni yé Uwien ya bumu u yíe ne ma nno, li te men ten won.

2 Li nmabe men miyiem ni'fuobm ni, ten Kristo yíe te ma ki taa' u'ba ki tien' bupaabu nin kitatuorwenk nno. Lituorl nno te ten lefina ne ki nu ki nme, ki songe Uwien ya yenn.

3 Ni yé Uwien ya nib ma nno, na ji kpe be ri li taakeh lisonsandl nin tjaknt ya tñon ke ya bol nin ununföke ya yel ni'ni mñon.

4 Na ji kpe ni li lienh ñabonbil nin jorlenm, ki la lienh tibont ta nmabe tjaknt bo. Na kpe ni li teh ne si: ni li faareh Uwien ne.

5 Tñore men ki bende ki ye wa ke teh lisonsandl nin wa ke sonh tjaknt ya tñon nin wa ke nmabe ununföke lifaacienn na nmabe gbiin Kristo nin Uwien ya bel ni. Wa ke nmabe ununföke lifaacienn bo la, lifaacienn ye u'bo ibule ne.

6 La cere men uba ri taa ghefenn uba ki lere ne. Uwien ya benku ni beh bi ya nib bo ne, kime ba cihi u'ñabu bó.

7 Ni la cere ninbi nin ni ya nibol ri li te gber.

8 Uyo uba ni'mo la te licinñunl ni ne. Fennenn, ni yé Yonbdaan yaab ma nno, ni ji te kuwenwenku ni ne. Nen bo, li fuobe men ten kuwenwenku ni yaab.

9 Kime kuwenwenku cereh ti teh tinimont ke ya bol ne, ki teh na cuube, ki pe tigbemont ya sen bo.

10 Sekn men ki bende na songe Yonbdaan ya yenn.

11 La taa men ni'ba ki kuon binib ba te licinñunl ni ya tñonfennem ni. Ama li ñendeh men bi'gber upaan bo.

12 A ye a take bi buoh ki sonh itñon ya nno ya gber mñon la, ni nmabe ife ne.

13 Ama bi buoh ki teh na ke nno ñen' upaan bo la, na ji buo, ni ji te kuwenwenku ni ne.

14 Kime na ke ñen' upaan bo la, ni ji yé kuwenwenku ni yaann ne. Nen bo ne bi ye:

«Sin wa goh la, a finde,

fii ki ñe bitenkpiib ni,

Kristo li wende ñe.»

15 Nen bo, li ben men, ni li fuobe ma bo, ki la ji ri li te ten ijar, ama wuon men ki ye ni nmabe miyennuom.

16 Uyo wa ni laa' libonl ni tien na mñon la, tien ne men, kime ti te iden ya no bre ne.

17 Nen bo, ji la ye men jar, ama bende men Yonbdaan yie na.

18 La ñuh men daam ki yibeh, kime tideyibr cereh binib teh fennem ne. Ama cere men *Mifuoñaanm ri li te ni'ni ki ti gben.

19 Li dondeh men Yonbdaan, ki li geh iyuon ke ya bol ki ñengeh wo nin ni'fel ke, ki li saakreh tob ya gbenent,

20 ki li faareh Baa Uwien uyo ke nibonn ke bo ti Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo.

Upii nin u'ce li fuobe ma bi'dencenn ni

21 Ni boh Kristo ma nno, li blinh men ni'yul ni'tob ya nun bó.

22 Bipiibe, li blinh men ni'yul ni'cieb ya nun bó ten ni blinh ma ni'yul Yonbdaan ya nun bó nno;

23 kime uje ye u'po ya cien ten Kristo ye u'taanl yaab ya cien ma ne. Kristo ya taanl ye u'gbenent ne, ne u ye u'taanl nno ya Nmienl.

24 Nen bo, bipiib ri li blinh bi'yul bi'cieb ya nun bó isen ke ni ten Kristo ya taanl yaab blinh bi'yul u'nun bó ma bo.

²⁵ Bijebe, wà ke rí li yíe u'po ten Kristo yíe u'taanl ma, ki teke' li'kuum ki kpo' nno.

²⁶ U tien' nno ɲo lè rí li yé Uwien yaal ne, ne ki taa' miñunm nin u'gber ki lùore' li'nib.

²⁷ U yíe be rí baa u'saan, kí li mən ki windeh, kí la ɲmabe jəknt, kí la ɲmabe miin, kí la gbè niba saan, ama be rí li yé biñaanb, kí la ɲmabe biil ne.

²⁸ Nno ne ni kpe uje rí li yíe u'po ten u yíe u'ba ma bo. Uje wà ke yíe u'po la, u yíe u'ba ne.

²⁹ Kime nil ɲa kpele ki senge' u'ba. U jinh ne, ki likeh u'ba mənəmən ten Kristo jindeh u'taanl yaab ma, ki likeh be mənəmən nno.

³⁰ Tinbi Kristo yaab yé u'gbenent ne.

³¹ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nen ne cère' uje kuon' upii la, u li daan u'naa nin u'baa, wən nin u'po rí taan, ne ben bile nno rí taan ki tien unibaab.»

³² Nibonbɔlkaann nno yé niboncienn ne. Min bo, ni likeh Kristo nin u'taanl ne.

³³ Ama tigber bugben likeh ni'mo ne. Uje ke rí li yíe u'po ten u yíe u'ba ma bo. Upii ke mo rí li boh u'ce.

6

Mubumu li fuobe ma bo lidencenl ni

¹ Mubumu, ni yé Yonbdaan yaamu ne, li boh mən ni'naambe nin ni'baambe, kime ni kpe ni li teh nen ne.

² «Li boh a'naa nin a'baa» yé liwɔbkiel lə Uwien de' lə ki pole' lipol ki kpɔbn' lə ne.

³ A pe li'bo la, «A li te liwiél ni ne, kí li ɲmabe limɛfɔkl uɲɛndun wuu ni.»

⁴ Bibaambe, la cère mən ni'bumu ya yɛnm rí li ñeh ni'ni. Ama ní li wubeh mù, kí li pekreh mù, kí li gbierɛh mù Yonbdaan yíe ma bo.

Iyonbe nin i'cenbaambe li te ma bo

⁵ Iyonbe, li boh mən ni'cenbaambe uɲɛndun wuu ni, kí li fenge be imɔnmən, kí li sɔnh bi'tuon nin ni'fɛl ke ten ni te ma bo nin Kristo.

⁶ Ni la li boh be bi'nun ni baba ten ni nuunh binib ne rí li pèkeh ne, ama ní li teh ten ni yé Kristo ya yonbe ne, ki nuunh ní li teh Uwien yíe ná nin ni'fɛl ke.

⁷ Li sɔnh mən ituon nin uyɛnɲmaa, ten ni sɔnh ki dienh Yonbdaan ne, na sɔnh ki dienh nib.

⁸ Ní li ben kí ye wà ke teh ná mən, yé uyɔnb bii wa yé yonb la, mimənm nno bo ne Yonbdaan li suu wə.

⁹ Iyonbe ya cenbaambe, ni'mo rí li teh ni'yonbe mənəmən, kí daan liwɔbl, kí li ben kí ye ninbi nin ben ke te Cenbaa uba ne paaki bó nno ne.

Uwien de' Kristo yaab tijekənwent tà

¹⁰ N li len ná kí fɔre si: li nuunh mən ni'tuəm Yonbdaan saan ɲo u'tocienn rí cère ní li faa.

¹¹ Taa mən Uwien dienh tijekənwent tà ke nno ɲo kí li faa kí fre kí tuobe usɛnpol nin u'cekn ya sɛn ke.

¹² Na yé ti li tɔ nin unisaal ne lituəl. Ama ti li tɔ lituəl nin ná ɲmabe ufaa ke ya bol nin ná ɲmabe ticiɛnt ke ya bol nin ná ɲmabe mituəm ke ya bol kí ɲuuke licinɲunl ya ɲɛndun wuu nɔ nin isɛnpol yà te paaki bó nno ne.

¹³ Nen bo, taa mən Uwien dienh tijekənwent tà ke nno, ɲo uwenbiere ya daali ní fre kí tɔ mənəmən kí ñe len, kí juore kí li se kí faa.

¹⁴ Nɛn bo, bonde mɛn kɪ sere, kɪ li pɛ tigbɛmɔnt bo. Tù yé ni'bo liningbɛnl nɛ kɪ co ni'ciɛk ni, kɪ li pɛ imɔn bo. I yé ni'bo tijekɔnwɛnt tà lèkndɛh ni'fɛl bo nɛ.

¹⁵ Taa mɛn tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm kɪ tien tɛn ni'tacaan, kɪ cère ni'gbɛnɛnt rɪ li ɲaanh tu'tɔkm bo. Tun nɛ cèreh unil ya yɛnm dɔ.

¹⁶ Li taah mɛn mitekjim kɪ tɛh tɛn lipikl uyo kɛ. Ni li taa lɛn nɛ kɪ frɛ kɪ kpiin usɛnpol ubiɛrɔ ya piɛn yà teknh umu nnɔ,

¹⁷ kɪ cère ni'ɲmɛrm rɪ li yé ni'bo tikur ya kɛnpinl, kɪ li ɲuuke *Mifuoɲaanm ya jusiɛk, ni'tingi si: Uwien ya gbɛr.

¹⁸ Li kàareh mɛn uyo kɛ, kɪ cère *Mifuoɲaanm rɪ li toreh nɛ ni'kaare nin ni'miɛbu ni isɛn kɛ ni. Nɛn bo, la gɔh mɛn, kɪ li tuu kɪ kàareh kɪ diɛnh Uwien ya nib kɛ.

¹⁹ Li kàareh wɔ mɛn kɪ diɛnh n'mɔ, ɲɔ wɔ rɪ cère rɪ lá yàare n'ɲɔbu la, rɪ bɛnde n li lɛn ma bo, kɪ de nni lifɛl rɪ tɔkɛ binib tigbɛmɔnmɔnt tuu ya bonbɔlkaar kɪ la bɔlɛ tù.

²⁰ N tɔkɛh tun nɛ kɪ tɛ lipɛkl ni. Nɛn bo, ní li kàareh, Uwien rɪ de nni lifɛl, rɪ tɔkɛ binib tigbɛmɔnmɔnt nnɔ ya bonbɔlkaar, n bi li tɔkɛ bɛ tù ma bo kɪ la bɔlɛ tù.

Ifuondfɔrkɛ

²¹ N yíe ni'mɔ rɪ bɛnde n tɛ ma bo nin n tɛh nà nɛ. Ti'ninje Ticik wà n yíe wɔ u sɔnh Yonbdaan ya tuonl mɔnmɔnm nnɔ li tɔkɛ nɛ n'gbɛr kɛ.

²² N sɔnh wɔ ni'saan nà bo si: wɔ rɪ lá tɔkɛ nɛ ti'gbɛr, kɪ saake ni'gbɛnɛnt nɛ.

²³ Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rɪ de ninbi ti'yaab uyɛnduɔn, kɪ cère ní li yíe tɔb, kɪ li ɲmɔbɛ mitekjim.

²⁴ Uwien rɪ juokɛ binib bà kɛ yíe ti'Yonbdaan *Yesu Kristo miyíɛm mà ɲa ɲmɔbɛ biɛn nnɔ.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Filip yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Filip yé Maseduɔnn ya tinɛnm ya du nɛ. Pɔl joh u'sɛn nle bo nɛ ki tɔke' Filip yaab tigbɛmɔnmɔnt.

Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki wuɔn' ki wɔn nin Filip yaab yíe tɔb ki gbien'. Ní tete nɛ bi lá cuo' Pɔl ki pɛkn' Yonbdaan ya tuonl bo. U te lipɛkl ni ka rí fre kí tore Filip yaab ma nnɔ nɛ ní wi wɔ cɛɛn, kímɛ u cii' binib biba nuunh bɛ rí tuln bɛ nɛ (1:15-17; 2:21; 3:2, 18). Pɔl sɔn' uba ni'bo wɔ rí tí tore bɛ kí cenge tigbɛr nnɔ (2:19-30).

Pɔl faare' Filip yaab bi'pum bo, ki sure' bɛ, bɛ rí li ɲuuke tigbɛmɔnmɔnt nnɔ tinɔjer tule, ki lá cère uba rí tuln bɛ.

Yesu dàan' u là ɲmɔbe ná kɛ, nɛ Uwien taa' tibont kɛ ki ɲukn' wɔ. Nnɔ nɛ Pɔl mɔ dàan' ná kɛ là yé u'bo lifaal nnɔ (3:3-10), ki tuo' ki jèndeh Yesu Kristo bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye bi'mɔ rí tɛkn u'taal ní (3:17; 4:9), kí li ɲmɔbe uyɛnsɔnge uyo kɛ, kí li kpɛ buɔɔbu.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Timote yé *Yesu Kristo ya tonsɔnb nɛ. Ti kieh kugbɔnku kuu tí de bà kɛ yé Uwien ya nib kí ɲɛ *Yesu Kristo bo, ki te Filip ya du ni nnɔ nin bà likeh Kristo ya taanl nin bi'totorb nɛ.

² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl kàareh ki dienh Filip yaab

³ Uyo wà kɛ n tiere' ni'bo lá, n faareh n'Wien ni'bo nɛ.

⁴ N kàareh ki dienh ni'ke uyo wà kɛ la, n kàareh nin uyɛnsɔnge nɛ.

⁵ Kímɛ kí ɲɛ lidaali là n baa' ni'saan kí lá tu dinnɔ, ni toreh nni nɛ n tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt.

⁶ N du ki ye Uwien cin' lituonmɔnmɔnl là ni'ni nnɔ u li sɔn kí tí gben lɛ lidaali là *Yesu Kristo li baa ní nnɔ nɛ.

⁷ Ní kpɛ rí li ɲmɔbe i ya yɛnmaale ni'ke bo, kímɛ n'yɛnm pɛ ni'bo nɛ. Uwien juoke' min nin ninbi kɛ ma nnɔ nɛ cère' ni tore' nni fɛnfennɔ wà n te lipɛkl ni nɔ nin uyo wà n là mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo, ki nuunh binib rí túɔre kí teke tú kí ji nnɔ.

⁸ Imɔn, Uwien nɛ yé umɔnkunl ki ye n yíe ni'ke nin n'fɛl kɛ. Kímɛ n yíe nɛ tɛn *Yesu Kristo yíe nɛ ma bo nɛ.

⁹ N kàareh ná bo si: Uwien rí cère ni'yíem rí li yɛbreh ki joh ɲɔ ni'nun bó rí li wendeh ní li bɛndeh tibont kɛ ya tingi mɔnmɔnm,

¹⁰ ɲɔ kí sekn kí gènde ná mɔn. Nnɔ nɛ ná rí li ɲmɔbe jɔknt, ka rí li ɲmɔbe biil mɔ lidaali là Kristo li baa ní nnɔ.

¹¹ *Yesu Kristo li cère ní li tuu ki teh ná cuube ɲɔ Uwien rí li ɲmɔbe ukpiɛke nin kupɛnpɛku.

Pɔl mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo

¹² N'yaabɛ, n yíe ní bɛnde kí ye ná tu' nni nɔ bo binib cii' tigbɛmɔnmɔnt ki yɛbe nɛ.

¹³ Nɛn bo, sojamɛ bà gu ubɛrciɛn den nin binitɔb kɛ bɛn ki ye Kristo bo nɛ n te lipɛkl ni.

¹⁴ N te lipɛkl ni ma nnə cère' Kristo yaab bà yɛbe du Yonbdaan bo ki gbien', ki laa' lifɛl cɛɛn, ki tɔkeh binib Uwien ya gɛɛr ka fɛnge.

¹⁵ Imɔn, bi'ni biba ɲmɔbe n'bo iponponbe nɛ ki tɔkeh Kristo ya gɛɛr, ki nuunh bɛ rɪ li nieh nin nni. Ama bitɔb mɔ tɔkeh Kristo ya gɛɛr nin iyenmaalmonmon nɛ.

¹⁶ Bɛn wɔn, bi ɲmɔbe miyiem nɛ ki teh nnə, kimɛ bi bɛn ki ye n te lipɛkl ni rɪ mɔ tigbɛmonmont bo nɛ.

¹⁷ Bitɔb nnə bɛn wɔn, bi nuunh bɛ rɪ wuɔn kɪ ye bi cɛn' nni nɛ ki tɔkeh Kristo ya gɛɛr. Bi'yennaale ɲa mɔn. Bi teh nnə ki nuunh n'jend nɛ rɪ yɛbre lipɛkl ni.

¹⁸ Bi tɔkeh Kristo ya gɛɛr nin iyenmaalbiere bii bi tɔkeh tɔ nin iyenmaalmonmon nɛ la, n'baka ɲa kpe len. Nin nɛn kɛ ɲɔ bi'kɛ tɔkeh Kristo ya gɛɛr nɛ. Nɛn nɛ cère' n poknh, ki li tuu ki poknh.

¹⁹ Kimɛ n bɛn ki ye nɛn nɛ li cère rɪ ɲɛ len kɪ ɲɛ ni kàareh ki dienh nni ma nnə nin *Yesu Kristo ya Fuoɲaanm bo.

²⁰ N gu nɛn nɛ nin inunmɔn, ki daan nɛ rɪ li rɪ tien. N li tien nà kpe rɪ tien nɛ nɛ, kɪ li ɲmɔbe lifɛl uyo wuu nɔ tɛn n là ɲmɔbe lɛ ma bo uyo kɛ, kɪ cère n li kpo bii n li fuobe la, binib rɪ li kpiɛkreh Kristo n'bo.

²¹ Kimɛ min wɔn, n fuobe la, Kristo nɛ yé nibonmɔnn, n tí kpo' la, nɪ yé kpele nɛ n'bo.

²² Ama n li biɛ ki fuobe nɛ kɪ sɔn Uwien ya tuonl lɛ rɪ tore binib la, ma ji bɛn n li gɛnde nà.

²³ Nɪ fike' nni nɛ. N bi yíe rɪ kpo kɪ li te nin Kristo nɛ. Nɛn nɛ tu.

²⁴ Ama ninbi bo, n juore' ki fuobe nɛ la, nɪ mɔn.

²⁵ Nɛn bo, n bɛn ki ye ma rɪ kpo, nɪ yé imɔn nɛ. N li juore kɪ li te nin ni'kɛ nɛ, kɪ li toreh nɛ ni'tekjim rɪ li joh inun bɔ, nɪ li ɲmɔbe uyensɔnge,

²⁶ ɲɔ n tí liebe' nɪ ni'saan la, nɪ li jɛbnh ni'ba kɪ ɲɛ *Yesu Kristo cère' n sɔn' ituon yà ki de' nɛ nnə bo.

Li tuu ki cɛ mɛn limuɔl Kristo ya gbɛmonmont bo

²⁷ Nɪ te ma kɛ la, li fuobe mɛn binib ni Kristo ya gbɛmonmont wɔkn' nɛ ma bo. Ni yé n fre' la, n li baa ni'saan. Ma tí baa la, rɪ cii ni'gɛr kɪ ye ni pɛ mitekjim ya sɛn bo monmonm, ki kpe buɲɔbu, ki ɲmɔbe iyenmaale iba, ki mɔh limuɔl liba mitekjim mɔ kpe tigbɛmonmont ya sɛn nnə bo.

²⁸ La sɛn mɛn ni'nennɛndb jɛwaanbu. Nɛn nɛ li wuɔn bɛ kɪ ye bi joh mibolm nɛ, kɪ wuɔn ni'mɔ kɪ ye ni li ɲmɛre. Nɪ yé Uwien yaam nɛ.

²⁹ Kimɛ Uwien ɲa juoke' nɛ ní teke Kristo kɪ ji baba nɛ, ama u juoke' nɛ ní jɛnde u'bo mɔ nɛ,

³⁰ kɪ li mɔh limuɔl là ni là laa' n mɔn' lɛ u'bo, ki cii' n biɛ ki mɔh lɛ fɛnfɛnno nnə.

2

Li jiindeh mɛn ni'ba tingi tɛn Kristo

¹ Kristo bo, ni ɲmɔbe ugbenɛnsaake, u'yíem cèreh ni faakreh, *u'Fuoɲaanm cèreh ni kpe buɲɔbu, ki ɲmɔbe tinimɔnt, ki muɔh tɔb micɛɛkɛm ma nnə,

² nɪ li kpe buɲɔbu, kɪ li yíe tɔb, kɪ li tɛ iyenmaale, kɪ li pɛ usɛn uba bo ɲɔ rɪ li ɲmɔbe uyensɔnge kɪ tí gbɛn.

³ La li ɲmɔbe mɛn nanierku tɔb bo, ki la li wɔngɛh ni'ba. Na ɲmɔbe kpele. Ama nɪ li jiindeh ni'ba tingi, kɪ li buh binitɔb tɛn bɛn nɛ cɛn' nɛ.

⁴ Uba la li nuunh u'tiɛma mɔnm, ama wɔ rɪ li nuunh bitɔb yaam.

⁵ Li ɲmɔbe mɛn mi ya tetem nin ni'tɔb tɛn *Yesu Kristo.

⁶ Wɔn wà nin Uwien kɛ te miba nnɔ,
wa cɛ ki ye wɔn nin Uwien rí li kpɛ.

⁷ Ama u'yɛnm ni nɛ u daan' tibont kɛ,
ki ɲmɔbe utoɲsɔnl ya tetem,
ki tien' u'ba unisaal,
unil kɛ laa' u yé unisaal.

⁸ U jiin' u'ba tingi,
ki tuo' Uwien ya ɲɔbu bó,
haali ki tí kpo'.
U kpo' udɔpɔnpɔn bo nɛ.

⁹ Nɛn bo nɛ Uwien kpian' wɔ ki tí gbien',
ki de' wɔ liyel là cɛn' iyel kɛ,

¹⁰ ɲɔ bà te paaki bó nin bà te kitink bo nin bà te dɛntingi nnɔ kɛ cii' *Yesu ya
yel la,
bɛ rí gbaan kí kpíeke wɔ,

¹¹ ɲɔ inibol kɛ rí len kí ye *Yesu Kristo
nɛ yé tibont kɛ ya Yonbdaan,
kí kpíeke tí Baa Uwien.

Li yé mɛn kuwenwenku uɲɛndun wuu ni

¹² Nɛn bo, n'jɔtiebɛ, ni yé binib bà tuu ki ɲmɔbe mibom nɛ. Ní la ɲmɔbe bom
uyo wà n te ní'saan baba, ama fɛnfɛnnɔ ma te ní'saan ma nɔ, li ɲmɔbe mɛn
mibom ki cɛn' uyo wà n te ní'saan. Tùɔre mɛn kí li boh Uwien, kí li sɔnh itùon
yà wɔngɛh kí tɛh ní ɲmɛrɛ' nnɔ kí tí gbɛn.

¹³ Kímɛ wɔn Uwien nɛ sɔnh ní'ni, kí cɛrɛh ní yíe u yíe nà, kí liɛbɛ' kí cɛrɛh
ní tɛh nè mɔ.

¹⁴ Lí tɛh mɛn tibont kɛ kí la ɲulnh, kí la findeh nin tɔb mɔ,

¹⁵ ɲɔ kí li yé binib bà ɲa ɲmɔbe biil, ka ɲmɔbe jɔknt, kí li yé Uwien ya bumu
mùà mɔn kí tí gbɛn' binib bà ɲa cuube, ka kpe sɛn ya siik ní, kí li te tɛn
kuwenwenku kí wɛndɛh uɲɛndun,

¹⁶ kí li tɔkeh bɛ tigbɛr tà diɛnh limiɛl. Nnɔ nɛ ninbi bo n li jɛbn n'ba lidaali
là Kristo lí baa ní nnɔ, kímɛ n sɔn' lituonl là nin inunmón nnɔ ɲa juore' fɛnm.

¹⁷ Ní'tekjim yé lituɔrl nɛ kí de' Uwien. Nba la, bí lí ku nni. Bí ku' nni la,
n'sɛm mɔ lí tien lituɔrl nɛ kí pukn ní'yaal bó. Ní te nnɔ la, n ɲmɔbe uyɛnsɔngɛ
nɛ kí poknh nin ní'kɛ.

¹⁸ Nɛn bo, ní'mɔ rí lí ɲmɔbe uyɛnsɔngɛ kí lí poknh nin nni.

Pɔlyíe wɔ rí sɔn Timote nin Epafrodit

¹⁹ N daan kí ye Yonbdaan *Yesu de' usɛn la, n lí sɔn Timote ní'saan itàan yíɛ
bo, wɔ rí tí cɛngɛ ní'gbɛr, kí lá tɔkɛ nni ɲɔ n'yɛnm rí duɔn.

²⁰ Kímɛ wɔn ɲa ní la, ma ɲmɔbe min nin wà maaleh ní'bó. Níl ɲa te kí cinbe
kí tɔngɛ ní'gbɛr.

²¹ Bitɔb kɛ nuunh bí'tiɛma mɔnm nɛ, ba tɔngɛ *Yesu Kristo ya tuonl.

²² Ama Timote wɔn, ní bɛn wɔ, kí laa' u sɔn' ma bo. U sɔnh nin nni
tigbɛmɔnmɔt ya sɛn ní tɛn kibuk sɔnh nin kí'baa ma bo nɛ.

²³ Nɛn bo, n tí laa' n'gbɛr ya donbó la, n daan rí pɔk kí sɔn wɔn nɛ ní'saan.

²⁴ N du Yonbdaan bo kí ye min nin n'yul lí baa ní'saan na rí taande.

²⁵ Ama n maale' kí ye ní kpɛ rí cɛrɛ tí'ninɛ Epafrodit rí liɛbɛ ní'saan nɛ. U
yé min nin wà tɛ kí sɔnh, kí tɛ kí mɔh limuɔl liba nɛ, kí yé unil wà ní sɔn' wɔ,
wɔ rí lá de nni ná pore' nni.

²⁶ U'nun món wɔ rí tí rí lɛ ní'kɛ ama u'yɛnm saa' ní tí kɛndɛ', kímɛ ní cii'
u'wien bó.

²⁷ Imòn, u bunge' ki tí benh wò ní kpo nè, ama Uwien muo' wò micéckm. Na yé u muo' wòn baba nè micéckm, u muo' n'mò nè ò n'yensaa la yebre kí pukn.

²⁸ Nèn bo nè n teh tontonm ní cère wò ní liebe ni'saan, ní tí ní tí lè wò ni'yenm ní sange ò n'bugben ya yenm ní duon waamu.

²⁹ Nèn bo, teke wò mèn nin uyensangcièn, kime u yé Yonbdaan yò nè. Li selndeh mèn binib bà kè te tèn wòn.

³⁰ Kime Kristo ya tuonl bo nè u là s'ien' waamu wò ní kpo. Wa là jie u'miel, nè ki sòn' nni lituonl là ninbi nin ni'yul òa bi li fre kí sòn nni lè nnò.

3

Na li cère unil ní li cuube Uwien ya nun bó

¹ Tò, n'yaabè, li poknh mèn Yonbdaan bo. Ní yé ní liebe kí kele nè n là kpiè' kí kele' nè nà nnò nè la, na òaabe n'yenm, kime nèn nè li cère ní ò kinunbònk ni.

² Liike mèn ni'yul bo nin bitonsònbierb; i ya sengbele jeh kí bungreh i'ba nè kí yih nè upunjè.

³ Tinbi ya punjiè nè yé upunjièmòn, kime *Uwien ya Fuoñaanm nè cèreh tí pukeh wò, kí jèbñh tí'ba *Yesu Kristo bo, ka du tí'tiema tuòm bo.

⁴ Nin nèn kè ò min òmòbe usen ní li du n'tiema tuòm bo. Unil ye u òmòbe usen wò ní li du u'tiema tuòm bo la, n òmòbe usen kí cèn' wò.

⁵ Bi maa' nni, wienniin daali nè bi jie' n'punl. N yé Israyel ya bol ya nil nè, kí yé Bensamen ya yaabil. N'baambe kè yé Ebrembe nè. Yiko ya sèn ni wòn, n yé *Farisimbe ya cekl yò nè kí pè u'bo mòmòm.

⁶ N'tuon ya sònm ni, n'nun là món ní jènde Kristo ya taanl yaab nè. Yiko ya sèn ni mò la, ma là òmòbe biil yiko uba bo.

⁷ N là maaleh kí teh nèn kè yé n'bo kpele nè. Ama Kristo bo n laa' ní yé fènm nè.

⁸ Imòn nè, n yin' nibonn kè fènm kime n bènde' *Yesu Kristo n'Yonbdaan ma nnò, nèn nè cèn' nibonn kè. Wòn bo nè n dàan' nibonn kè, kí ye ní'kè yé tibint òa ní li yé wòn Kristo yò nè,

⁹ kí lí tē nin wò kí tí ghen. Na yé n pè *yiko bo ma nnò nè kí yé ugbemàndaan. N teke' Kristo kí jin' ma nnò, nè kí yé ugbemàndaan. Uwien bùh binib bigbemàndenb kí ò mitekjim bo nè.

¹⁰ N yie nibonbaabn nà si: ní li bèn Kristo nè, kí li bèn u mèkrm ya tuòm, kí taan nin wò u'jend ní, kí tí kpo tèn wòn,

¹¹ òa kí lí daan kí ye n'mò li mèkre bitenkpiib ni.

Pòl tiinh kí cuube lisuul ya bùol

¹² Na yé n ye n baa' lisuul nnò ya bùol òa nè, ka yé n ye n yé wà niba òa jì pòrè' wò nè. Ama n mònndeh kí tiinh ní nènndè lè nè, kime *Yesu Kristo nè cuo' nni kí tien' u'yò.

¹³ N'yaabè, ma ye min nènndè' lisuul nnò òa nè. N'nun món nibonn nà bo si: ní sunde nà tien' n'puoli bó nè, kí lí bò mìnòm bo kí joh inun bó.

¹⁴ N tiinh kí cuube lisuul ya bùol nè, òa *Yesu Kristo bo ní lè Uwien yin' tē wò ní de tē lisuul là paaki bó nnò.

¹⁵ Tinbi bà kè tien' binicekrkaab mitekjim ya sèn ni nnò, cère mèn tí lí maaleh nnò. Ní tí òmòbe iyenmaale i'ba í bore' nin yii la, Uwien lí wuon nè i'tingl.

¹⁶ Ní te ma kè la, cère mèn tí lí tuu kí kpe usen wà tí lí là kpe wù kí lá baa' fènfènnò nò.

¹⁷ N'yaabe, ni'ke ri takn n'taal ni, ki li tũreɛh ki sekndeh binib b̃a teh ti l̃a wuon' ñe ki ye ni li teh ma bo nno.

¹⁸ Kime n l̃a kpĩe' ki t̃ake' ñe ño, ki ti t̃akeh ñe f̃en f̃enño wuon nin tinunsiir ki teh binib b̃a yebe ñe ñm̃abe mitetem m̃a c̃ere' bi yih Kristo ya kuum ud̃op̃onp̃on bo f̃enñ.

¹⁹ Bi li ti f̃ore ki juore f̃enñ ñe. Bi' bent ñe ỹe bi' Wien. Bi j̃ebnh bi'ba bi'f̃e ya tũon bo ñe. Bi'ỹenmaale k̃e p̃e ũñendun ya bont bo ñe.

²⁰ Tinbi w̃on, ti ỹe paaki b̃o yaab ñe. Nen bo ñe ti gu nin inunm̃on lidaali l̃a Yonbdaan *Yesu Kristo ti' Ñmĩen li ñe ni' b̃o ki baa ni,

²¹ ki l̃ebre ti' gbeñent t̃a ña ñm̃abe sel nno ki ñenge u' yaar t̃a ñm̃abe ukpieke nno, kime u ñm̃abe mituom w̃o ri c̃ere tibont k̃e ri tuo u' ñobu b̃o.

4

¹ Nen bo, n'yaabe, n ỹie ñe ñe, ki d̃akn' ñe c̃een. Ninbi ñe ỹe n'bo n'ỹens̃onge, ki ỹe n'bo lisuul l̃a bi dienh l̃e w̃a m̃on' ki faake'. Tũore m̃en ki li p̃e Yonbdaan ya s̃en bo nno.

Igbiere

² Efodi nin Sentik, n sureh ñe nibonn ña bo si: Yonbdaan bo ni li lienh ki cĩih t̃ob b̃o.

³ Sin n' tons̃ont̃o, um̃em̃ondaan, n gb̃aanh ñe ñe, a tore b̃e kime bi ỹe bipiib b̃a nin Kleman nin n' tons̃ont̃ob l̃a m̃onde' ki tore' nni tigb̃em̃onm̃ont ya t̃okm̃ ni ñe. Uwien kele' bi' yel limĩel ya gb̃onku ni ño.

⁴ Yonbdaan bo, li poknh m̃en uyo k̃e. N liebe' ki t̃akeh ñe ñe, li poknh m̃en.

⁵ Li ñme m̃en nin binib k̃e. Yonbdaan ya babaadaali nek̃n' ni ño.

⁶ La c̃ere m̃en iyenmaale ri li wĩebe ñe niba bo, ama ni li k̃aareh is̃en k̃e ni, ki li gb̃aanh Uwien, ki li faareh w̃o, ki li mĩeh w̃o ña p̃ore' ñe.

⁷ Nno ñe Uwien ya ỹenduon w̃a c̃en' unisaal ya b̃enñ k̃e nno, li de ñe lif̃es̃ongl, ki c̃ere ni' ỹenñ ri li d̃o ki ñe *Yesu Kristo bo.

⁸ T̃o, n'yaabe, c̃ere m̃en ni' nun ri li m̃on ña k̃e ỹe nibonm̃onn nin ña k̃e k̃p̃e b̃e ri li boh ñe nin ña k̃e cuube nin ña k̃e ña ñm̃abe j̃oknt̃ nin ña k̃e k̃p̃e b̃e ri li ỹie ñe nin ña k̃e ñm̃abe lis̃el nin ña m̃on ki ti' gben' ki ñm̃abe kup̃enp̃eku bo.

⁹ Li teh m̃en ni b̃enge' ña n'saan, ki cĩi' ñe, ki teke' ñe, ki laa' ñe teh ñe nno, ño Uwien uỹenduon ya daan ri li te nin ñe.

P̃ol faareh Filip yaab bi'pum bo

¹⁰ N ñm̃abe uỹens̃onge Yonbdaan bo ki gb̃ien', kime ni ji fre' ki wuon' ki ye ni tien n' b̃o. Ni li l̃a tien n' b̃o ñe, ama na l̃a laa' s̃en ñe ni wuon ki ye ni tien n' b̃o.

¹¹ Ña ỹe ñe te tijiint ni ñe c̃ere' ñe lienh nno, kime ñe b̃enge' ñe li fuobe ma bo is̃en k̃e ni.

¹² N b̃en ñe li fuobe ma bo tijiint ni bii ligb̃el ni. N b̃enge' uyo k̃e, n li fuobe ma bo is̃en k̃e ni. N j̃inh ki gbuokeh bii ñe te mik̃onn la, n ñm̃abe ki gb̃ien' bii ñe ñm̃abe waamu la, n b̃en ri li tien ma.

¹³ Ki ñe Kristo w̃a dienh nni mituom nno bo ñe ñe li fre ki tien ni' k̃e.

¹⁴ Nin nen k̃e, ni tore' nni n' j̃end ni ma nno, ni tien' ni m̃on ñe.

¹⁵ Ninbi Filip yaab m̃onon b̃en ki ye uyo w̃a ñe l̃a siereh Maseduonn ya tiñfenñ ni nno, ninbi baba ña ri la, Kristo ya taanl liba m̃onon ña l̃a ñen' ni'ba ki tore' nni. N l̃a cin' u ya yo ñe ki t̃akeh binib Kristo ya gb̃em̃onm̃ont mit̃iñfenñ nno ni.

¹⁶ N l̃a te Tesalonik ya du ni uyo w̃a nno, ni l̃a ñek̃n' nni ña p̃ore' nni ni g̃ebre' bolm̃ miba.

¹⁷ Na ỹe ñe nuunh mipum baba ñe; ama ñe nuunh ni'pum nno bo, Uwien ri c̃ere ni l̃e mim̃onn ki gb̃ien ñe.

¹⁸ Ni de' nni ná nnɔ, ni'kɛ kɔn' n'nuɔ ni. Nĩ yɛbe ki cɛn' n là ciɛke ná mɔnɔn. Ni sɔn' Epafrodit wɔ ní lá de nni ná nnɔ, n laa' nɛ, nɛ ki ji ɲmɔbe ki gbien'. Nĩ'pum nnɔ tɛ tɛn lituɔrl là mɔn li'nu ɲmɛ, Uwien teke' lɛ, u'yɛnm sɔnge li'bo nɛ.

¹⁹ N'Wien ɲmɔbe ukpiɛke, ki ɲmɔbe lifaal ki gbien' ma nnɔ, *Yesu Kristo bo, u li de nɛ ná kɛ pɔrɛ' nɛ.

²⁰ Cɛrɛ mɛn tí kpiɛke ti'Baa Uwien uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

Ifuondɔrɛ

²¹ Nĩ fuonde binib bà kɛ yé Uwien yaab kí ɲɛ *Yesu Kristo bo nnɔ jɛjɛ kí de nni. Kristo yaab bà tɛ n'saan nnɔ mɔ fuondeh nɛ.

²² Uwien ya nib kɛ fuondeh nɛ. Uɓɛrcien Sesa ya tonsɔnb bà yé Uwien ya nib nnɔ tùɔreh ki fuondeh nɛ.

²³ Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛlɛ' ki de'

Kolɔs yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kolɔs yé Asi ya tinfɛnm ya ducien uba nɛ. Ni naan Pɔl nin u'yul ŋa jon' ni'bo'. U'tonsɔntɔ Epafas nɛ cin' ki tɔkɛ' ni'bo' Yesu ya gbɛr (1:7; 4:12).

Pɔl cii' bitonnɛndɛnb biba wɔknh Kolɔs yaab miwɔknm mà ŋa kpe sɛn ki tɔkɛh bɛ ki tɛh bi li paan iyaajɛbok bo nɛ kí ŋmɛrɛ. U te lipekl ni ka ní fre kí jo ni'bo' ma nnɔ nɛ ki kɛlɛ' kugbɔnku kuu nɔ ki de' bɛ.

Kí cin liyul 1:1 kí tí baa 2:5 Pɔl wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ ŋmɔbe mituɔm tibont kɛ bo, kí yé u'taanl ya yul. Wɔn nɛ kpe bɛ ní li pukeh wɔ.

Kí cin iyul 2:6 kí tí baa iyul 2:23 Pɔl tɔkɛh Kolɔs yaab ki tɛh bɛ ní liike bi'yul bo, kí la li cengeh binib bá wɔknh miwɔknm mà ŋa kpe sɛn nnɔ ya gbɛr, ama bɛ ní li co bi ŋmɔbe mitekjim mà nnɔ kenken.

Kí cin iyul 3 kí tí baa 4:6 Pɔl tɔkɛh bɛ bi li fuobe ma bo itáan ni nin idencɛn ni nin binitɔb nɛ. U tí fɔrɛ' kugbɔnku kuu nɔ nin ifuonde nɛ (4:7-18).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kɛh kugbɔnku kuu tí de

² ninbi ti'yaab bá te Kolɔs ya du ni ki yé Uwien yaab ki du Kristo bo nnɔ. Ti'Baa Uwien ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien Kolɔs yaab bo

³ Uyo wà kɛ ti kàareh ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa Uwien ki dienh nɛ la, ti tuu ki faareh wɔ ni'bo nɛ;

⁴ kímɛ ti cii' ni túrɛrɛ' ki teke' *Yesu Kristo ki jin', ki túrɛrɛ' ki yíe Uwien ya nib kɛ

⁵ kí nɛ lidɛndɛnl là Uwien ble' lè paaki bó ki gu nɛ nnɔ bo. Ni cii' lidɛndɛnl nnɔ bó lidaali là bi cinde' ki tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà yé tigbɛmɔnt nnɔ nɛ.

⁶ Bi tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nnɔ ma bo nnɔ, bi tɔkɛ' tù nnɔ nɛ uyɛndun ni ni'kɛ saan, tù cɛrɛh binib teknh *Yesu ki jinh ki yɛbrɛh ki joh, ki tɛh nà mɔn. Tù là tien' ni'mɔ nnɔ nɛ, lidaali là ni cinde' ki cii' Uwien ya juokm ya gbɛr ki bɛndɛ' tù mɔnmɔnm nnɔ.

⁷ Ti'jɔ nin ti'tonsɔntɔ Epafa nɛ wɔkn' nɛ. U yé ni'bo' Kristo ya tonsɔnl wà ti du u'bo nɛ.

⁸ U tɔkɛ' tɛ *Mifuoŋaanm cɛrɛh ni yíe tɔb ma bo.

⁹ Nɛn bo nɛ haali nin lidaali là ti tí cii' ni'gbɛr nnɔ, ti kàareh ki dienh nɛ ka pieh, ki gbáanh Uwien wɔ ní cɛrɛ u'Fuoŋaanm ní de nɛ miyɛnfuom nin mibɛnm isɛn kɛ ni, ŋɔ ní bɛndɛ u yíe nà kí tí gbɛn.

¹⁰ Nnɔ nɛ ni li ŋmɔbe mitetɛm mà selndɛh Yonbdaan, ki li tɛh nà kɛ sɔnge u'yɛnm, ki li sɔnh itúonmɔnmɔn kɛ ya bol, ki li túrɛrɛh ki bɛndɛh Uwien mɔ ki pukndɛh.

¹¹ Ti gbáanh wɔ ki tɛh u'tuɔm mà ŋmɔbe ukpiɛkɛ nnɔ ní cɛrɛ ni'mɔ ní lɛ mituɔm kí li faa isɛn kɛ ni, kí li níknɛh, kí li ŋmɔbe kuminku mibiikm mà kɛ li tu nɛ ni.

¹² Li faareh mɛn Baa Uwien nin uyɛnsɔnge, kímɛ u tien' nɛ binib bá kpe bɛ ní lɛ bi ya bó u bonde' mimɔnm mà u'bel là yé kuwenwenku ni ki ble' bá yé u'yaab nnɔ.

¹³ Wɔn nɛ fie' tɛ licinɗunl ya tuum saan, ki nɛbre' tɛ ki jon' u'Bije wà u yie wɔ ya bɛl ni.

¹⁴ U'Bije nno nɛ dɛ' tɛ ki wie', ki cɛrɛ' u fɛrɛ' tɛ ti'biere.

Iyoon ya dondeh Kristo

¹⁵ U yé Uwien wà ba lenh wɔ ya nennɛnku nɛ, ki te ki laa' unɛndun ɲa laan te,

¹⁶ Uwien cɛrɛ' wɔn nɛ ɲɛn' tibont kɛ, kutaaku bo yaar nin kitink bo yaar, bi lenh tà nin ba lenh tà, Tibont tà kɛ te kutaaku bo ki ɲmɔbe mituum kɛ ya bol, nin tà kɛ ɲmɔbe ticiɛnt kɛ ya bol, Uwien cɛrɛ' wɔn nɛ ɲɛn' tu'kɛ, nɛ tu'kɛ mɔ yé u'yaar nɛ.

¹⁷ U te ki laa' tibont kɛ ɲa laan te, wɔn nɛ cɛrɛ' tibont kɛ te tu'buol.

¹⁸ Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul, nɛ u'taanl yé u'gbɛnɛnt, Wɔn nɛ yé micincinm, ki yé wà kpɛ' ki mɛkre' bitenkpiib ni, ɲɔ wɔ ní li yé usɛnlier isɛn kɛ ni.

¹⁹ Kimɛ Uwien ya yiem bo nɛ wɔn nin u'yul te u'Bije ni ki ti gben',

²⁰ ki cɛrɛ' u'Bije bugɛn bo, wɔn nin unɛndun taan' buɲɔbu, ɲɔ ni'kɛ ní li yé u'Bije yann, u'Bije ya sɛm mà ɲɛn' ki wule' udɔpɔnpɔn bo nno bo nɛ, u cɛrɛ' unɔkpaan te kitink nin kutaaku bo.

²¹ Uyo uba ni'mɔ là yé binib bà jɛnde' Uwien nɛ, ki yé u'nennɛndb kí ɲɛ ni là ɲmɔbe iyɛnmaale yá í cɛrɛh ni teh ná bre nno bo.

²² Ama fɛnfɛnno Uwien cɛrɛ' ninbi nin wɔn taan' buɲɔbu kí ɲɛ u'Bije tien' u'ba unisaal ma ki tuo' ki kpo' nno bo. Uwien tien' nno ɲɔ ní fre kí sere u'nun bó, kí li yé u'yaab, ki la ɲmɔbe jɔknt, ki la li ɲmɔbe biil mɔ nɛ.

²³ Ama ní li faa mitekjim ni, kí li co kenken. Ní là cii' tigbɛmɔnmɔnt ma nno, tù cɛrɛ' ni ɲmɔbe lidɛndɛn nɛ. Ní la wie lidɛndɛn nno. Bi kpaande' tù utingbɛn bo ya nib kɛ saan nɛ. Nɛ min Pɔl ya tuonl si: ní kpaande tu ya gbɛmɔnmɔnt nɛ.

Pɔl mɔh ki toreh Kristo ya taanl

²⁴ Fɛnfɛnno n jinh ijɛnd yà ni'bo nɔ n'yɛnm sɔnge nɛ; kimɛ Kristo là jin' ijɛnd yà nno, n'mɔ tɔkre' i ya jɛnd nɛ ki jɛndɛh u'taanl là yé u'gbɛnɛnt nno bo.

²⁵ N yé litaanl nno ya tonsɔnl ɲɔ ninbi bo, Uwien de' nni lituonl là nno ní sɔn lɛ nɛ. Lɛn si: ní tɔke nɛ Uwien ya gbɛr kí tí fɔrɛ.

²⁶ Tù yé tigbɛbɔlkaar tà Uwien là bɔlɛ' tù uyo bo yaab nɛ. Nɛ fɛnfɛnno u kpiire' tù ki tɔke' u'yaab.

²⁷ U yie bɛ ní bɛnde tigbɛbɔlkaar nno yé lifaal ki tí kpɛ ma bo nɛ, ki ɲmɔbe ukpɛke bà ɲa yé *Sufmɛ ni. Ní'tingi si: Kristo te ni'siik ni ma nno, ni ɲmɔbe lidɛndɛn ki ye ni li lɛ Uwien ya kpɛke.

²⁸ Tí tɔkeh wɔn Kristo ya gbɛr nɛ, ki gbierɛh unil kɛ, ki taah miyɛnfuom kɛ ya bol ki wɔknɛh unil kɛ ɲɔ unil kɛ ní li mɔn Kristo ya sɛn ni kí tí gben.

²⁹ Nɛn bo nɛ n sɔnh lituonl. Kristo ya tuum mà te n'gbɛn ni ki ɲaanh nno nɛ cɛrɛh n mɔh lituonl bugɛn bo nin inunmɔn.

2

¹ Imòn, n yie ní bende n mäh limuäl là ya tunbu nin inunmón ninbi nin Lawodise yaab nin binitob bà ke ɲa laan laa' nni nin bi'nunbu bo ne.

² N teh nnò ɲo bi'fèl ní li co, be ní li kpe buñobu, kí li yie tob, kí li ɲmabe mibenm kí tì ghen ne. Mibenm nnò ne li cèrè be ní bende Uwien ya bonbalkaann. Nen si: Kristo bugben.

³ Miyenfuom nin mibenm ɲmabe lifaal là ke nnò buo wòn saan ne.

⁴ N tókeh ne nen ɲo uba la taa ñɲmaagber tuba kí lere ne ne.

⁵ Kimɛ nin ma te ni'ni ma ke nnò, n tuu ki maaleh ni'bó ne. N'yenm songe ni'bo, kime n laa' tibont ke te tu'donbó ne ni'bùol, ki laa' ni du Kristo bo nin ni'fèl ke.

Kristo ne dienh limiel

⁶ Ni teke' ki ye *Yesu Kristo ne yé Yonbdaan ma nnò, li pe men u'sen bo.

⁷ Tùɲe men kí tɛbɛn wò, kí cèrè ni'miel ní li juon u'bo. Li faa men mitekjim ni tɛn bi là wòkn' ne ma bo, kí li faareh Uwien yo ke yo.

⁸ Li bɛn men, ki la cèrè uba ní dele kí cuo ne nin tinisaalyenfogber. Tù yé gbefenm ne, ki yé kutonnenku mɔ, ki ñen' unisaal ya yaaɲebok nin isenpol ya ɲuuke uɲendun wuu nɔ saan, ta ñen' Kristo saan.

⁹ Kimɛ Uwien nin u'yul te wòn Kristo ni ne kí tì ghen'.

¹⁰ Ninbi nin wòn Kristo taan' ki tien' unibaab ma nnò ne ni laa' mimòmɛn ke ki tì ghen'. Wòn ne cɛn' nà ke ɲmabe mituom nin ticiɛnt ke ya bol.

¹¹ Ninbi nin wòn taan' ki tien' unibaab ma nnò, ní te tɛn ni jìe' ni'pun ne. Upunjiɛ nnò ɲa yé nisaal jeh ipun ma bo, ama u ñen' Kristo saan ne ki gbendeh minisaaltetem mà cèrèh unil teh ibiɛrɛ nnò ya gber.

¹² Bi sli' ne Uwien ya ñunm ma nnò ní wuon' ki ye bi taan' ki sube' ninbi nin Kristo ne, ne ninbi nin wòn taan' ki mɛkre' mɔ, kime ni teke' Uwien ya tuom mà cèrè' u mɛkre' bitenkpiib ni nnò ki jin'.

¹³ Ni là te tɛn bitenkpiib ne Uwien ya nun bó, kime ni là teh ibiɛrɛ ne, ka yé u'nib' mɔ. Ama u cèrè' ni liebe' ki fuobe nin Kristo, ki fèrɛ' tɛ ti'biɛrɛ ke.

¹⁴ U ɲmire' tigber tà bi là kele' tù kugbònkɛ ni tù biindeh tɛ, ka cendeh nin ti'fuobm kí ñɛ tù ble' iwòb ya nnò bo; kí ghen' kugbònkɛ nnò ya gber Kristo ya dɔpɔnpɔn bo.

¹⁵ Kristo fie' nà ke ɲmabe mituom nin ticiɛnt ke ya bol ya jekɔnwɛnt, ki jin' nè ifɛ binib ke ya nun bó, ki tuke ni'ke ki lindeh wò ní wuon' kí ye udɔpɔnpɔn ne cèrè' u mòn' ki faake'.

¹⁶ Nen bo, la cèrè men uba ní kùon ne kí ye ni la ji nie, ki la ñu nie, ki la cèrè uba ní wòbɛn ne libinl ya nacent nin uɲmaafaan ya nacenku nin *Saba ya daali ya gber bo.

¹⁷ Tu ya bont yé nà li baa ní ya jinjinku ne, ama Kristo bugben ne yé nibonmòn.

¹⁸ La cèrè men bà bɔndeh binib ya nun bó ki teh bi yé binib bà dinge, ki pukeh Uwien ya tondɔ nnò ní juon ne puoli. Bi lienh ki teh bi lenh tibont tideknt yaam, ne ki ɲmabe inisaalyenmaale, ki teh tinacenkenkuont.

¹⁹ Ba tuuke Kristo bo. Ama u'mɔ ne yé liyul. Liyul ne jindeh tigbenɛnt ke, ki cèrèh tigbenɛnt ya bont tuuke tu'tar bó ijire coco tù, ne Uwien cèrèh tù kpienh u yie ma bo.

²⁰ Ni taan' ki kpo' nin Kristo ne ki ñen' isenpol ya ɲuuke uɲendun wuu ya nuò ni. Nen bo, be tien' ni biɛ ki cèrèh bi wòbndeh ki dienh ne i ya kùon tɛn uɲendun ne cèrè' ni fuobe?

* 2:13 Bi lebre' liñobonl là ki ye *ka yé u'nib* nnò; li kele' Grekmbe ya lenm ni ki ye: Ni là yé binib bà ɲa jìe' pun ne.

²¹ Bɛ tien' ni cɛrɛh bi kùɔndɛh nɛ ki tɛh: la taa mɛn niɛ, ki la lɛn niɛ, ki la mɛ niɛ.

²² Nɛn kɛ yɛ iwɔb yà tɛ ki dɛ' tibont tà binib jin' tù ki tĩ gben' la, ta ji ɲmɔbɛ kpɛlɛ nɛ. Unisaal nɛ ɲɛn' i ya wɔb ki wɔknɛh yɛ binib.

²³ Iwɔb bugbɛn ya gbɛr tɛ tɛn miyɛnfuom nɛ ka ji yɛ yɛnfuom. I tɔkɛh unil ya yɛnm yíe wɔ rí li pukeh ná ya gbɛr nɛ, ki cɛrɛh binib tɛh tɛn bi jiindeh bi'ba tingi, ki jɛndɛh bi'ba. Iwɔb nnɔ ɲa yɛ bonn, i toreɛh unisaal wɔ rí li tɛh u'yɛnm yíe ná baba nɛ.

3

Li nuunh mɛn tibont tà yɛ Uwien yaar

¹ Ni taan' ki mɛkrɛ' nin Kristo ma nnɔ, li nuunh mɛn paaki bó ya bont Kristo kɛ ná saan Uwien ya jie bó nnɔ.

² Cɛrɛ mɛn ni'yɛnmaale rí li pɛ tibont tà tɛ paaki bó bo, ki la tɔngɛ tingi ni yaar.

³ Kimɛ ni kpo' nɛ ni'miɛl buɔ Kristo saan, nɛ Kristo mɔ buɔ Uwien saan.

⁴ Kristo nɛ yɛ ni'miɛl. U lá li ɲɛn u'ba upaan bo uyo wà nnɔ ni'mɔ li taan nin wɔ kí ɲɛ upaan bo, kí lɛ u'kpɛkɛ.

Mitɛtkpaam nin mitɛtɛfɛnm ya gbɛr

⁵ Sii ki subn mɛn tibont tà tɛ ni'fuobm ni ki yɛ kitink bo yaar nnɔ. Tun si: lisɔnsɔndl nin linanmaál nin ujɛnniɛkɛ nin i'yɛnmaalbiɛrɛ nin ununfɔkɛ lifaaciɛnl bo. Lifaaciɛnl yɛ unil bo ibulɛ nɛ.

⁶ Nɛn nɛ cɛrɛh Uwien ya benku ni bɛh bá ɲa ciɪh u'ɲɔbu bó nnɔ bo.

⁷ Uyo wà ni là tɛh i ya biɛrɛ nnɔ, ni'mɔ là ɲmɔbɛ mi ya tetɛm nɛ.

⁸ Ama fɛnfɛnnɔ, ni'mɔ rí wíɛ tibont tuu kɛ. Tun si: ubɛnpiebɛ nin tijɛr nin mibiɛrm nin isuk nin iɲɔɔnbil yà ɲɛh ni'ɲuɔn ni nnɔ.

⁹ La tɔkɛh mɛn tɔb tonnɛngbɛr. Ni gben' ni'tɛtkpaam nin mĩ là cɛrɛh ni tɛh tibont tà kɛ nnɔ ya gbɛr,

¹⁰ nɛ ki taa' mitɛtɛfɛnm, ki ji yɛ binifɛnb. Uwien nɛ cɛrɛh ni tuu ki fɛndɛh ki joh, ki nɛngrɛh wɔn wà ɲɛn' nɛ nnɔ. Nnɔ nɛ ni li tùɛrɛ kí bɛndɛ wɔ.

¹¹ Nɛn bo, na ji ɲmɔbɛ wuɔ yɛ Suf nɛ wuɔ ɲa yɛ Suf, ka ji ɲmɔbɛ wuɔ yɛ wà jie' u'punl nɛ wuɔ yɛ wà ɲa jie' u'punl, ka ji ɲmɔbɛ wuɔ yɛ ucaan nɛ wuɔ yɛ wà ya nun ɲa wien, ka ji ɲmɔbɛ wuɔ yɛ uyɔnb nɛ wuɔ ɲa yɛ yɔnb. Ama Kristo nɛ yɛ ni'bo nibonn kɛ ki tɛ unil kɛ ni.

¹² Uwien nɛ gɛndɛ' nɛ ki tien' nɛ u'yaab, ki yíe nɛ. Nɛn bo, cɛrɛ mɛn ni'nun rí li mɔn tinimɔnt bo, kí li muɔh tɔb micɛɛkɛm, kí li jiindeh ni'ba tingi, kí li ɲmɛ nin tɔb, kí li ɲmɔbɛ liyɛnguol,

¹³ kí li ɲmɔbɛ sukɛ tɔb bo. Uba kɔnh nin u'tɔ nibonn niba bo la, bɛ rí li fɛrɛh tɔb. Yɔnbdaan fɛrɛ' nɛ ma nnɔ ni'mɔ rí li fɛrɛh tɔb.

¹⁴ Ni li tùɛrɛh ki tɛh ná si: ní li yíe tɔb nɛ, kimɛ miyíɛm nɛ cɛrɛh binib tùɛrɛh ki tɛ uɲɔkpaan ni.

¹⁵ Kristo ya yɛnduɔn rí li tɛ ni'fɛl ni ki pɛkrɛh nɛ. U ya yɛnduɔn bo nɛ Uwien yin' nɛ ní taan kí li yɛ unibaab. Nɛn bo, li tuu ki faarɛh wɔ mɛn.

¹⁶ Cɛrɛ mɛn Kristo ya gbɛr rí tùɛrɛ kí kpɛ iɲaán ni'fɛl ni. Li wɔknɛh mɛn tɔb, kí li taah miyɛnfuom kɛ ya bol ki gbierɛh tɔb. Li dondɛh mɛn Uwien, kí li gɛh iyuon kɛ ya bol nin ni'fɛl kɛ ki faarɛh wɔ.

¹⁷ Ni liɛnh ná kɛ bii ni tɛh ná kɛ la, cɛrɛ mɛn ni'kɛ rí li yɛ Yɔnbdaan *Yesu ya yɛl bo, kí li faarɛh Baa Uwien wɔn bo.

Kristo yaab li fuobɛ ma bo bi'dɛncɛn ni

¹⁸ Bipiibe, li blinh men ni'yul ni'cieb ya nun bó. Ni kpe bipiib bà pe Yonbdaan bo ní li teh nno ne.

¹⁹ Bijebe, wà ke ní li yíe u'po, ki la cèrè u'benku ni ní li pendeh u'bo.

²⁰ Mubumu, li boh men ni'naambe nin ni'baambe isen ke ni, kime nen ne songe Yonbdaan ya yenm.

²¹ Bibaambe, la cèreh men ni'bumu ya yenm ní li ñeh ni'ni. Ni teh nno la, mu'yenm li saa ne.

²² Iyonbe, li boh men ni'cenbaambe unendun wuu ni isen ke ni. Ni la li boh be bi'nun ni baba ten ni nuunh binib ne ní li pèkeh ne, ama ní li boh be nin ni'fèl ke kí ñe ni boh Yonbdaan ma nno bo.

²³ Ni teh ná ke la, ní li teh nè nin ni'fèl ke ten ni teh ki dienh Yonbdaan ne, na teh ki dienh nib,

²⁴ kí li ben ki ye Yonbdaan Uwien li su ne nin u bonde' mimonm mà ki ble' bà yé u'yaab nno. Ni teh ki dienh Kristo ne, wòn ne cinbe ki yé ni'cenbaa.

²⁵ Wà teh ná bre la, Uwien li dere udaan ya tub u teh ná nno bo ne, kime Uwien ña ñmobe gèngènde.

4

¹ Iyonbe ya cenbaambe, li teh men ni'yonbe ná cuube, ki la li yíe uba ki cen' u'to; kí li ben kí ye ni'mo ñmobe Cenbaa paaki bó.

Igbiere

² Li kàareh men ki la pieh. Ni'kaare ní cèrè ní la gòh kí li faareh Uwien.

³ Ní yekn kí li kàareh ki dienh ti'mo ño Uwien ní de te usen tí wòkn binib u'gber; kí tòke be Kristo ya gbebalkaar tà bo n te lipekl ni nò.

⁴ Ní kàare wò ño ní tòre kí ñen tigbebalkaar nno upaan bo kí tòke tù, n bi li tòke tù ma bo.

⁵ Li ñmobe men miyefuom, kí li te monmonm nin bà ña yé Kristo yaab. Uyo wà ni laa' libònl ní tien ná mán la, tien nè men.

⁶ Cèrè men ni'gber ní li tuu ki ñme kí suòke, ní li jiindeh wà ke ní kpe ní jiin wò ma bo.

Ifuondforke

⁷ Ti'ninje Tíck wà n yíe wò, u yé n'tonsontò Yonbdaan ya tuonl ni, ki sònh lè monmonm nno, li tòke ne n'gber ke.

⁸ N sònh wò ni'saan ná bo si: wò ní tí tòke ne ti'gber, kí saake ni'gbenent ne.

⁹ N li cèrè wòn nin Onesim ne ní tòke. Onesim yé ti'ninje wà kpe ti li du u'bo ne, ne n yíe wò. U yé ni'yò ne. Bi baa' ni'saan la, bi li tòke ne tigber tà ke te ti'buol.

¹⁰ Min nin Aristak wà te lipekl ni nno fuondeh ne. Banabas ya ninje Mark mò fuondeh ne. N là tòke' ne u'bó ño, u lá baa ni'saan la, ní teke wò tinòjer tule.

¹¹ *Yesu wà bi baan' wò Yustus nno mò fuondeh ne. *Sufmbè bà yé Kristo yaab nno ni, ben baba ne sònh nin nni Uwien ya bel ya tuonl. Bi yé binib bà saake' n'gbenent ne.

¹² Ni'yò Epefa mò fuondeh ne. U yé [Yesu] Kristo ya tonsònl ne, ki kàareh uyo ke nin inunmón ki dienh ne ño ní li ñuuke mitekjim monmonm, kí kpére mi'ni kí ti gben, kí li yé binib bà bonde' be ní li teh Uwien yíe ná ke.

¹³ Imòn, n yé u'mònkunl ki ye u'nun món ninbi nin Lawodise yaab nin Herapolis yaab bo cèen ne.

¹⁴ Ti'jo Luk wà yé dòktie nno nin Demas mò fuondeh ne.

¹⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà te Lawodise ya du ni nno, kí fuonde Ninfa nin Kristo yaab bà taakeh u'den nno mò.

¹⁶ Ni kaan' kugbɔnku kuu la, nɪ cɛrɛ bɛ rɪ kaaɔn kù Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnɔ mɔ ni. Ni'mɔ rɪ kaaɔn kùà li ñɛ Lawodise ya du ni kɪ baa ni'saan nnɔ.

¹⁷ Nɪ tɔke Akip kɪ ye wɔ rɪ tùɔre kɪ liike Yonbdaan de' wɔ lituonl là nnɔ, kɪ li sɔnh lɛ mɔnmɔnm.

¹⁸ Inɔbonfɔrkɛ yiɛ nɔ, min Pɔl nin n'yul nɛ ji kieh yɛ kɪ fuondeh nɛ*. La sunde mɛn n jɛndeh ijɛnd yà lipɛkl ni nnɔ bó.

Uwien rɪ juoke nɛ.

---

* **4:18** Kɪ ñɛ kugbɔnku kuu ya cinm kɪ lá baa 4:17 Pɔl lienh nɛ uba kieh, ama wɔn nin u'yul nɛ kele' migbiirm 18.

Kugbɔnkpiɛku kùà Pɔl kɛle' ki de' Tesalonik yaab nnɔ

Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Tesalonik yé Maseduɔnn ya tinfenm ya ducenciɛn nɛ. Pɔl là joh usɛn nle bo ma nnɔ nɛ ki tɔke' ni'bo' yaab Kristo ya gbɛr. Wɔn nin Silfen nin Timote nɛ là tɔke. Tesalonik yaab bà yɛbe ɲa là yé Sufmbɛ.

Sufmbɛ bà là te udu nnɔ ni nnɔ ya biba ɲa tuo' Pɔl ya gbɛr, ki sure' bɛ bi kpɛr' ni'kɛ saan Pɔl nin u'tɔb bo.

Ki cin liyul 1 ki ti baa iyul 3, Pɔl tɔkeh ki teh wɔn nin Tesalonik yaab ya yɛnm sɔnge tɔb bo. Bi du Kristo bo, ki yie tɔb ma nnɔ nɛ u faare' Uwien bi'bo, ki tiere' bɛ wɔn nin u'tɔb là te bi'saan uyo wà nnɔ bi là ɲmɔbe mitetem mà.

Ki cin iyul 4 ki ti baa iyul 5, Pɔl laa' Tesalonik yaab biba ɲa bɛn Yesu ya baam ya gbɛr mɔnmɔnm; nɛ u tũrɛ' ki tɔke' bɛ tũ ni'donbó. Biba laa' bi'yaab biba kpuokeh Kristo ɲa laan biɛ ki baa'. Bi maaleh bà kpuokeh nnɔ li fɔrɛ ma bo ma nnɔ, nɛ Pɔl tɔke' bɛ ki ye bà kpo' nin bà fuobe kɛ tɛ nin Yesu Kristo nɛ, ki là li mɛkre lidaali liba.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Silfen* nin Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu ti de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni, ki yé Baa Uwien nin Yɔnbdaan *Yesu Kristo yaal nnɔ. Uwien ɲ juoke nɛ, ki de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien Tesalonik yaab ya tekjim bo

² Ti tuu ki faareh Uwien ni'kɛ bo nɛ, ki tiɛn ni'bo' ti'kaare ni.

³ Ti tuu ki tiɛn ni'bo' ti'Baa Uwien ya nun bó ki ɲɛ ni'tekjim cɛrɛh ni sɔnh itũɔn ya nin ni ɲmɔbe miyiem ki sɔnh ya nnɔ nin ni ɲmɔbe lidɛndɛnɛl ti'Yɔnbdaan *Yesu Kristo bo ni ti kende' ma nnɔ bo nɛ.

⁴ Ti'yaab bà Uwien yie bɛ, ti bɛn ki ye Uwien nɛ gɛnde' nɛ ní li yé u'yaab.

⁵ Kimɛ ti là tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ ɲa là yé ɲɔbon baba, *Mifuoɲaanm nɛ là cɛrɛ' tũ ɲmɔbe mifuɔm, ki cɛrɛ' ti du ki ye tũ yé tigbɛmɔnt. Nɛ ni bɛn ti là te ni'saan uyo wà nnɔ, ti'tetem là te ma bo. Ti là te nnɔ ɲɔ nɛ ní li mɔn ni'bo nɛ.

⁶ Ninbi tekn' tinbi nin Yɔnbdaan ya taal ni nɛ. Nin ni teke' u'gbɛr ijɛndɛiɛn ni ma kɛ nnɔ, ni ɲmɔbe uyɛnsɔnge wà *Mifuoɲaanm diɛnh wũ nnɔ.

⁷ Nnɔ nɛ Maseduɔnn ya tinfenm ya dutɔ yaab nin Akayi yaab bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nnɔ mɔ li tekn' ni ya taal ni.

⁸ Kimɛ Yɔnbdaan ya gbɛr ɲɛn' ni ya bũl nɛ ki yere' Maseduɔnn ya tinfenm ya dutɔ nin Akayi ya tinfenm ya du kɛ ni. Na yé i ya du ni baba, binib cii' ni'kɛ saan ni teke' Uwien ki jin' ma bo. Nɛn bo, ta ji ɲmɔbe tuba ti tɔke.

⁹ Kimɛ ni'bo' ya nib liɛnh ti là baa' ni'bũl ni teke' tɛ ma bo ya gbɛr nin ni wiɛ' ibule, ki pekɛr' ki paan' Uwien limiel ya daan, wà tuu ki te nnɔ bo ma bo,

¹⁰ ki gu u'Bije *Yesu ɲ ɲɛ paaki bó ki baa ní. U là cɛrɛ' wɔn nɛ mɛkre' bitɛnkpiib ni. Wɔn nɛ ɲmiɛndɛh tɛ Uwien ya bɛnpiebe ni, ki li ɲmiɛn tɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

2

Pɔl liɛnh u sɔn' itũɔn Tesalonik ya du ni ma bo

* 1:1 Liike Itũɔn 17:4, 5.

¹ Ti'yaabe, ninbi mənən bən ki ye ti là baa' ni'buol ni teke' te ma nno ɲa juore' fənɲ.

² Ni bən ki ye bi là jènde' te, ki suke' te Filip ya du ni. Ama nin binib là ɲen' ti'bo kinunbɔnk ma kɛ nno, ti'Wien de' te lifɛl ti tɔke' nɛ u'gbəmɔnmənt.

³ Ti là sureh nɛ ní cenge Uwien ya gber ma nno ta là nuunh tí tuln nil, ka ɲmɔbe yɛnmaalbiere, ka nuunh tí lere kí jí mɔ.

⁴ Ama Uwien bikn' te ki laa' ti kpe' tí tɔke binib u'gbəmɔnmənt nɛ ki taa' tú ki ɲukn' te. Nɛn bo nɛ ta nuunh ti tɔkeh tú la, binib ya yɛnm ní li sɔnge ti'bo, ti nuunh Uwien wà bən ti'fɛl ni te ma bo nno ya yɛnm nɛ ní li sɔnge ti'bo.

⁵ Ni bən ki ye ta kpele ki len' ɲɔɲmaagber tí lere nil, ka kpele ki nuun' tí ɲi nil bo kí lɛ like. Uwien nɛ yé ti'mɔnkunl.

⁶ Ta kpele ki nuun' ninbi bíi nitɔb ní pɛke te, kime ta nuunh penpɛku nisaal saan.

⁷ Ti yé *Kristo ya tondɔ ma nno, ti bi li fre kí wuɔn nɛ kí ye ti ɲmɔbe ukpieke, ama ta tien' nno. Ti là te ní'saan ma nno, ti là duɔn' ti'yɛnm ní'bo tɛn upii ɲaandɛh ma u'bumu, u'yɛnm sɔnge mu'bo u likeh mù nɛ.

⁸ Ti yie nɛ ní tí kende' ma nno, na yé ti'nun mɔn tí tɔke nɛ Uwien ya gbəmɔnmənt baba nɛ. Ninbi bo, ti li tuo kí kpo mənən, kime ni yé binib bà ta gɔh ní'bo nɛ.

⁹ Ti'yaabe, ni tien ti'tuon nin ti'jiinku bó. Ti là tɔkeh nɛ Uwien ya gbəmɔnmənt ma nno, ti là sɔnh ituon nin inunmɔn nɛ ɲɔnku nin wien ni ɲɔ ti là li yé uba bo tukl.

¹⁰ Ninbi bà teke' *Yesu ki jin' nno nin Uwien nɛ yé bimɔnkunb ki ye ti là te ní'saan ma nno ti'tetem là cuube nɛ ka ɲmɔbe jɔknt. Ta là ɲmɔbe bí li biin te ná bo.

¹¹ Ni bən kein ki ye ti là teh ní'ni wà kɛ tɛn bibaa teh u'bumu ma bo nɛ,

¹² ki sureh nɛ, ki saakreh ní'gbɛnɛnt, kí ɲiikeh ki tɔkeh nɛ ki teh ní li ɲmɔbe mitetem mà selndɛh Uwien. Wɔn nɛ yin' nɛ ní kɔ u'bel ní kí lɛ u'kpíeke.

Pɔl pèkeh Tesalonik yaab bi'tekjim bo

¹³ Ti tuu ki faareh Uwien ní'bo uyo kɛ nibonn ná bo nno si: ti là tɔke' nɛ Uwien ya gber, nɛ ni teke' tú, ki tuo' ki ye ta yé nib yaar tú mənbe ki yé Uwien yaar nɛ, kí cèreh ninbi bà teke' Uwien ki jin' nno teh Uwien yie nɛ.

¹⁴ Ti'yaabe, ni tɛkn' Uwien ya táan yaab bà te Sude ya tinfɛnm ní, kí liebe' kí yé *Yesu Kristo yaab nno ya taal ní nɛ. Kime ní'du yaab jènde' nɛ ijend yà nno *Sufmbɛ mɔ là jènde' bɛ i ya jend nɛ.

¹⁵ Bɛn *Sufmbɛ nno nɛ là ku' *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ, kí ku' Yonbdaan Yesu, kí jènde' tí'mɔ cɛɛn. Uwien ya yɛnm ɲa sɔnge bí'bo. Bi yé binib kɛ ya nɛnnɛndɔ nɛ.

¹⁶ Bi piendɛh te ti là tɔke bà ɲa yé *Sufmbɛ tigber tà li cère bɛ ní ɲmɛre nɛ. Bi teh nno nɛ bí'biere yɛbreh kí joh, nɛ Uwien ya benku ní tí gben' kí ben' bí'bo.

Pɔl yie wɔ ní tí lɛ Tesalonik yaab

¹⁷ Ti'yaabe, tinbi nin ninbi dàan' tɔb ní tien' idɛn ile ma nno, tí dɔkn' nɛ cɛɛn nɛ. Ti jende' tɔb nɛ, ama ti tien ní'bó ti'yɛnmaale ní. Nɛn nɛ cère' tí ɲikn' tí tí ní lɛ nɛ.

¹⁸ Nɛn bo nɛ ti yie tí liebe kí baa ní'saan. Min Pɔl mənən bikn' nlen, kí bikn' nle, nɛ *Satan pien' te.

¹⁹ Imɔn, ninbi bo nɛ ti ɲmɔbe lidɛndɛnl nin uyɛnsɔnge. Yonbdaan *Yesu lí baa lidaali là nno, ninbi nɛ lí yé tí'bo lisuul, nɛ ti'yɛnm lí sɔnge ní'bo u'nun bó.

²⁰ Imɔn, ninbi nɛ yé tí'kpíeke nin tí'yɛnsɔnge.

3

¹ Nɛn bo ta ɛ́ ɛ́ fre kɛ́ cuo ti'ba. Nɛn nɛ́ cɛ̀rɛ' ti bobn' ki ye tinbi baba ɛ́ juore Atɛnn ya du ni,

² nɛ́ ki sɔ́n' ti'ninje Timote ni'saan. Timote yé ti'tonsɔ́nlie nɛ́ Uwien ya tuonl ni, kɛ́ tɔ́keh binib *Kristo ya gbɛ́mɔ́nmɔ́nt. Ti sɔ́n' wɔ́ ni'saan wɔ́ ɛ́ saake ni'gbɛ́nɛ́nt nɛ́, kɛ́ cɛ̀rɛ́ ni'tekjim ɛ́ faake

³ ɲɔ́, idɛ́n yíɛ ya jɛ́nd la cɛ̀rɛ́ uba ɛ́ lu mitekjim ya sɛ́n ni. Kimɛ́ ninbi mɔ́nɔ́n bɛ́n ki ye Uwien sien' tɛ́ nnɔ́ nɛ́.

⁴ Ti lá tɛ́ nɛ́'saan uyo wá nnɔ́, ti lá juɔ́' ki tɔ́kɛ' nɛ́ ki ye ti li ji ijɛ́nd. Nɛ́n nɛ́ tien' nɔ́, ninbi mɔ́nɔ́n bɛ́n.

⁵ Ma lá li frɛ́ kɛ́ cuo n'ba ma nnɔ́, nɛ́n bo nɛ́ n sɔ́n' Timote ni'saan, wɔ́ ɛ́ líike ni biɛ́ ki pɛ́ mitekjim ya sɛ́n bo bii na ji pɛ́, kimɛ́ n lá fɛ́nge nba la *usɛ́npol unibiikl la tuln' nɛ́ ki cɛ̀rɛ́' ti'tuonl juore' fɛ́nm nɛ́.

⁶ Fɛ́nfɛ́nnɔ́ nɛ́ Timote ɛ́nɛ́' ni'donbó ki líebe' ní ki lá tɔ́kɛ' tɛ́ tigbɛ́mɔ́nmɔ́nt, ki ye ni biɛ́ ki pɛ́ mitekjim ya sɛ́n bo, ki ɲmɔ́be miyíem. U tɔ́kɛ' tɛ́ ki ye ni'yɛ́nm tuu ki pɛ́ ti'bo nɛ́, nɛ́ ni cieke ní lɛ́ tɛ́ tɛ́n ti'mɔ́ cieke tí lɛ́ nɛ́ ma.

⁷ Ti'yaabɛ́, nnɔ́ nɛ́ ni'tekjim cɛ̀rɛ́' ti ɲmɔ́be ugbɛ́nɛ́nsaake ti'yɛ́nsaaciɛ́n nin ti'jɛ́nd ni.

⁸ Fɛ́nfɛ́nnɔ́, ti ji fuore' ki jiin', kimɛ́ ni pɛ́ Yonbdaan bo mɔ́nmɔ́nm.

⁹ Nɛ́n bo, ta bɛ́n ti li faare Uwien ni'bo kɛ́ ti kpaan ma bo. Kí ɛ́n ninbi bo nɛ́ ti ɲmɔ́be uyɛ́nsɔ́ngciɛ́n ki poknh ti'Wien ya nun bó.

¹⁰ Ti miɛ́h wɔ́ ɛ́nku nin wien ni nin inunmɔ́n ki teh wɔ́ ɛ́ cɛ̀rɛ́ tí tí ɛ́ lɛ́ nɛ́, kɛ́ wɔ́kn nɛ́ kɛ́ tondɛ́ nà pɔ́rɛ' nɛ́ ni'tekjim ni.

¹¹ Ti'Baa Uwien nin u'yul nin Yonbdaan *Yesu ɛ́ ɲɛ́rɛ́ tɛ́ usɛ́n tí frɛ́ kɛ́ baa ni'saan.

¹² Yonbdaan ɛ́ cɛ̀rɛ́ ni ɲmɔ́be miyíem mà nnɔ́ ɛ́ yɛ́brɛ́ kɛ́ gbien; ní li yíɛ tɔ́b nin binib kɛ́ tɛ́n ti yíɛ nɛ́ ma bo.

¹³ Nnɔ́ nɛ́ u li de nɛ́ mituɔ́m, ní li yé u'yaab, ki la li ɲmɔ́be biil ti'Baa Uwien ya nun bó, lidaali lá ti'Yonbdaan *Yesu li baa ní nin u'nib kɛ́ nnɔ́.

4

Mitetem mà sɔ́nge Uwien ya yɛ́nm

¹ Tɔ́, ti'yaabɛ́, ti lá wɔ́kn' nɛ́ ni li fuobe ma bo ɲɔ́ Uwien ya yɛ́nm ɛ́ li sɔ́nge ni'bo. Nɛ́ ni fuobe nnɔ́ nɛ́. Ti gbierɛ́h nɛ́, ki sureh nɛ́ Yonbdaan *Yesu bo, ní li túrɛ́h ki teh nnɔ́ ki joh inun bó.

² Kimɛ́ ni bɛ́n ti lá wɔ́kn' nɛ́ Yonbdaan *Yesu ya wɔ́knm ma nnɔ́.

³ Uwien yíɛ ná si: ní li ɲmɔ́be mitetem mà mɔ́n nɛ́, ki la li teh sɔ́nsɔ́ndl.

⁴ Ni'ni wá kɛ́ ɛ́ bɛ́ndɛ́ u li tien ma kɛ́ li coh u'ba, ki la li kuɔ́ndɛ́h u'ba jɔ́knt, kɛ́ li yé unil wá bi boh wɔ́,

⁵ kɛ́ la li ɲmɔ́be sɔ́nsɔ́ndyɛ́nmaale tɛ́n binib bà ɲa bɛ́n Wien.

⁶ Uba lá li ɛ́ bii u'tɔ́, ki lá lɛ́rɛ́ wɔ́ tu ya gbɛ́r bo, kimɛ́ Yonbdaan diɛ́h binib ya tub i ya biɛ́rɛ́ kɛ́ bo nɛ́. Ti lá tɔ́kɛ' nɛ́ ɲɔ́, kɛ́ líebe' kɛ́ lɛ́rɛ́'.

⁷ Kimɛ́ Uwien ɲa yin' tɛ́, tí li teh ná kuɔ́ndɛ́h tɛ́ jɔ́knt, u yin' tɛ́ tí li ɲmɔ́be mitetem mà mɔ́n nɛ́.

⁸ Nɛ́n bo, wá kɛ́ yíɛ' tigbɛ́r tuu lá, na yé u yíɛ' binib ya gbɛ́r nɛ́, u yíɛ' Uwien wá diɛ́nh nɛ́ *Mifuɔ́ɔ́aanm nnɔ́ ya gbɛ́r nɛ́.

⁹ Ni li yíɛ tɔ́b Kristo bo ma bo wɔ́n, na ji cieke ní ɛ́ kele kugbɔ́nku kɛ́ tɔ́kɛ́ nɛ́ ní li teh ma bo, kimɛ́ Uwien cɛ̀rɛ́' ninbi nin ni'yul bɛ́ndɛ́' ní li yíɛ tɔ́b ma bo ɲɔ́.

¹⁰ Ti'yaabɛ́, ni teh nnɔ́ nɛ́ nin ti'yaab bà kɛ́ tɛ́ Maseduɔ́nn ya tinfɛ́nm ni nnɔ́. Ti'yaabɛ́, ti sureh nɛ́ ní li túrɛ́h kɛ́ teh nnɔ́ ki joh inun bó nɛ́.

¹¹ Cère mɛn ni'nun rí li mɔ́n ní li te suoo. Ni'kɛ rí li likeh ni'yul bo ya gbɛr, kí li jinh ni'nɔ́ɛ bo tɛn ti là tɔ́kɛ' nɛ ma bo,

¹² ɲɔ̀ bà ɲa yé Kristo yaab rí li boh nɛ; nɛ na ji li jinh itɔ́nuɔ̀ bo.

Yonbdaan ya baam ya gber

¹³ Ti'yaabɛ, ti yíe ní bɛnde binib bà kpo' ya gbɛr ɲɔ̀ ki la li te uyɛnsaa ni tɛn bɛnitɔ̀b nɛ, kímɛ bɛn ɲa ɲmɔ́be dɛndɛnl.

¹⁴ Ti teke' ki jin' ki ye *Yesu kpo', ki mɛkre' bitɛnkpiib ni ma nɲɔ̀, nɲɔ̀ nɛ bà teke' wɔ̀ ki jin' ki yaan ki kpo' nɲɔ̀, Uwien li mɛkre bi'mɔ̀ kí taan bɛn nin wɔ́n Yesu.

¹⁵ Imɔ́n, ti tɔ́keh nɛ tigbɛr tà nɔ̀ yé Yonbdaan ya ɲɔ́bon iba nɛ. Yɛn si: Yonbdaan li baa lidaali là nɲɔ̀, tinbi bà li biɛ ki fuobe nɲɔ̀ ɲa li li liere bà kpo' usɛn.

¹⁶ Kímɛ Uwien lá de usɛn la, ti li cii Uwien ya tondɔ̀b ya ciɛn ya nieke bó nin Uwien ya natunl ya muɔ̀ bó. U ya yo nɛ Yonbdaan nin u'yul li ɲɛ paaki bó kí li jiinh ní. Nɛn saan nɛ Kristo yaab bà kpo' nɲɔ̀ li kpiɛ kí mɛkre.

¹⁷ Ni ya puoli bó nɛ Uwien li yuure tinbi bà biɛ ki fuobe nɲɔ̀ nin bɛn tí tuobe Yonbdaan titɛwɔ́gbɔ́nt ni paaki bó. Nɲɔ̀ nɛ ti li tuu ki te nin Yonbdaan uyo kɛ.

¹⁸ Nɛn bo, li taah mɛn tigbɛr tuu ki saakreh tɔ̀b ya gbɛnɛnt.

5

La gɔ́h mɛn ki li gu Yonbdaan ya baam

¹ Ti'yaabɛ, Yonbdaan li baa uyo wá ya gbɛr wɔ́n, na cieke nil rí kele gbɔ́nku kí tɔ́kɛ nɛ,

² kímɛ ninbi mɔ́nɔ́n bɛn kɛin ki ye Yonbdaan ya babaadaali li te tɛn unasu báareh kuɲɔ́nku ma bo nɛ.

³ Uyo wá binib li lienh ki teh bi te uyɛnduɔ́n ni, niba ɲa rí tien bɛ nɲɔ̀, u ya yo nɛ ijɛndciɛn li ci bɛ. Ní li te tɛn imɛrwien ciikɛh utɛnpunb ma bo nɛ, nɛ ba rí frɛ kí ɲɛ len.

⁴ Ti'yaabɛ, ninbi ɲa te cinɲunl ni ma nɲɔ̀ Yonbdaan ya babaadaali ɲa rí ci nɛ tɛn unasu ciikɛh binib ma bo.

⁵ Kímɛ ni'kɛ yé kuwenwenku yaab nɛ, ki yé uwien ni yaab. Ta yé ɲɔ́nku yaab, ka yé cinɲunl yaab mɔ̀.

⁶ Nɛn bo, la cère mɛn ti li gɔ́h tɛn binitɔ̀b. Cère mɛn tí li like, kí li co tí'ba.

⁷ Kímɛ bà gɔ́h nɲɔ̀, bí gɔ́h kuɲɔ́nku nɛ, bà ɲuh ki yibɛh nɲɔ̀, bí yibɛh kuɲɔ́nku nɛ.

⁸ Ama tinbi bɛn wɔ́n, ti yé uwien ni yaab nɛ. Nɛn bo, cère mɛn tí li co tí'ba. Cère mɛn ti'tɛkjim nin ti'yíem rí li yé tí'bo tiɛkɔ́nwɛnt tà lèkndɛh ti'fɛl bo; ti'ɲmɛrm ya dɛndɛnl mɔ̀ rí li te tí'bo tɛn tikur ya kɛnpinl*.

⁹ Uwien ɲa gɛ́ndɛ' tɛ wɔ̀ rí ɲuu tí'bo, ama u gɛ́ndɛ' tɛ tí ɲmɛrɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nɛ.

¹⁰ Tinbi bo nɛ u kpo', ɲɔ̀ ti fuobe bii ti kpo' la, tinbi nin wɔ́n rí li tɛ ki te.

¹¹ Nɛn bo, li saakreh mɛn tɔ̀b ya gbɛnɛnt, kí li toreh tɔ̀b, ni'tɛkjim rí li faakreh tɛn ni teh ma fɛnfɛnnɔ̀ nɔ̀.

Igbierfɔ́rkɛ nin ifuonde

¹² Ti'yaabɛ, ti tɔ́keh nɛ ki teh ní li bɔ́h binib bà sɔ́nh Uwien ya tuonl ni'ni nin inunmɔ́n, ki likeh nɛ Yonbdaan ya sɛn ni, ki gbierɛh nɛ nɲɔ̀.

¹³ Ní li boh bɛ ki gbiekeh, kí li yíe bɛ bi'tuonl bo. Cère mɛn ni'kɛ ya yɛnm rí li dɔ̀ tɔ̀b bo.

* 5:8 Pɔ̀l ya bùol unisaal ya yɛnmaale te u'yul ni nɛ. Nɛ miɲmíennm te tɛn tikur ya kɛnpinl kí líkɛ iɲɛnmaale bo ɲɔ̀ usɛnpol la frɛ yí.

¹⁴ Ti'yaabe, ti gbierɛh nɛ nɪ li tɔkeh bɔ yɛ ikpaayun† nno ki teh bɛ nɪ liike bi'yul bo, kɪ li biendeh bijɛwaandɛnb ya fɛl, kɪ li toreh bɔ yɛ bijiinb, kɪ li ɲmɔbe kuminku binib kɛ bo.

¹⁵ Liike mɛn ni'yul bo, ki la cɛrɛ unil tien' u'tɔ ibiɛrɛ la, wɔ nɪ tu wɔ fɛnl. Ama li nuunh mɛn uyo kɛ nɪ li teh ni'tɔb nin binitɔb kɛ nɔ mɔn.

¹⁶ Cɛrɛ mɛn ni'yɛnm nɪ li sɔnge uyo kɛ,

¹⁷ nɪ li tuu ki kɔareh,

¹⁸ kɪ li faareh Uwien isɛn kɛ ni, kimɛ Uwien yɛ *Yesu Kristo bo nɪ li teh nno nɛ.

¹⁹ La piendeh mɛn *Fuɔɲaannm ya tuonl,

²⁰ ki la yih bi sɔkndeh Uwien ya gbɛr tɔ nno fɛnm.

²¹ Li tɔrɛh mɛn ki fiinh tibont kɛ, tɔ mɔn la, nɪ li ɲuuke tun.

²² Wiɛ mɛn ibiɛrɛ kɛ ya bol.

²³ Uwien, uyɛnduɔn ya daan nin u'yul nɪ cɛrɛ nɪ li yɛ u'yaab kɪ tɪ gben. Wɔ nɪ guure ni'kɛ mɔnmɔnm‡ ɲɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya babaadaali nɪ la li ɲmɔbe biil.

²⁴ Wɔ yin' nɛ nno yɛ umɛmɔndaan nɛ, u li tien nɛn kɛ.

²⁵ Ti'yaabɛ, li kɔareh mɛn ki dienh tɛ.

²⁶ Ni fuonde ti'yaab kɛ mɔnmɔnm.

²⁷ N tɔkeh nɛ Yonbdaan ya yel bo nɛ ki teh nɪ kɔan kugbɔnku kuu nɔ ti'yaab kɛ ya nun bɔ.

²⁸ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nɪ juoke nɛ.

---

† 5:14 Bi li fre kɪ lɛbre bɔ yɛ ikpaayun kɪ bɔ fuobe fɛnfɛnm mɔ. ‡ 5:23 Bi lɛbre' inɔbon yɔ ki ye ni'kɛ mɔnmɔnm nno; † kɛle' Grekmɛ ya lenm ni ki ye: Wɔ nɪ guure ni'yɛnm nin ni'naank nin ni'gbɛnɛnt nɛ.

Kugbɔnlieku kùà Pɔl kɛle' ki de' Tesalonik yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu ya cincinm bi tɔke' ki ye binib bita ne kele' kù, ama Pɔl ne yé kugbɔnku bughɛn ya kɛlm ya sɛnlier. Bi kɛle' kugbɔnkpiɛku ki de' Tesalonik yaab ma nnɔ, ni ya puoli bó ne Pɔl cii' ni' bó ya nib biba lienh ki teh Yonbdaan Yesu liebe' ní ɲɔ. Tigber nnɔ saa' Tesalonik yaab ya yɛnm cɛɛn. Nɛ ba ji bɛn bi li tien ma. Biba daan' ka ji sɔnh tòn. Nɛn nɛ cɛrɛ' Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu wɔ ní saake bi'gbɛnɛnt bɛ ní li co bi ɲmɔbe mitekjim mà nnɔ kenken, ki li sɔnh itùn mɔ.

Liyul 1 ni, Pɔl cin' ki faareh Uwien Tesalonik yaab ya yíem nin bi'tekjim bo nɛ, ki tɔke' ki ye Uwien li dɛrɛ bà jɛndɛh bɛ nnɔ ya tub kí tu lifɛnɔ, kí jɛndɛ bà ɲa boh Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ lidaali là u li baa ní nnɔ.

Iyul 2 ni, Pɔl tɔkeh ná li liere Yonbdaan ya baam usɛn ya gbɛr nɛ. U ye wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó li ɛn u'ba upaan bo, kí tuln binib pɛlpɛl nɛ kí yaan Yonbdaan ní baa ní. U tɔke' bɛ ki ye bɛ ní li se mitekjim ní ní faa.

Iyul 3 ni, Pɔl tɔkeh bà yé ikpaayuon nnɔ ki teh bɛ ní liike bi'yul bo, kí li sɔnh ki jinh bi'ɲɔjɛ bo.

Pɔl tí fɔrɛ' kugbɔnku kuu nɔ nin micɛbm nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Silfɛn* nin Timote nɛ kɛh kugbɔnku kuu tí de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni ki yé ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nnɔ.

² Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Yonbdaan li baa ní ki bu binib tibuur

³ Ti'yaabɛ, ní kpɛ tí li faareh Uwien ni'bo uyo kɛ nɛ, ní yé nibonn ná cuube nɛ, kímɛ ní tùɔrɛh ki teknh *Yesu ki jinh mɔnmɔnm, nɛ ki tùɔrɛh ki yíe tɔb mɔ mɔnmɔnm.

⁴ Nɛn bo nɛ ti tɔkeh Uwien ya táantɔ ni, ti'yɛnm sɔnge ni'bo ki tí kpɛ ma bo, kímɛ nin bi teh nɛ ná bre, ki jɛndɛh nɛ ma kɛ nnɔ ni tùɔrɛh ki mɔh mitekjim ní ki joh inun bó nɛ.

⁵ Nɛn nɛ wɔngeh ki teh Uwien buh tibuur tu'donbó, kímɛ ijɛnd nnɔ nɛ li cɛrɛ Uwien ní ye ni kpɛ ní kɔ u'bɛl là ni jɛndɛh li'bo nnɔ ní.

⁶ Imɔn, Uwien li tien ná cuube nɛ. Binib bà jɛndɛh nɛ nnɔ, u'mɔ li jɛndɛ bɛ nɛ kí tu ni'fɛnɔ,

⁷ kí de ninbi bà jɛndɛh nnɔ nin tinbi lifuorɔ lidaali là Yonbdaan Yesu li puo paaki bó ní nnɔ. U li puo ni'bo ní nin Uwien ya tondtɔɛnɛb nɛ,

⁸ kí li te umupien ni ki we ní. U li dɛrɛ bà ɲa yíe Uwien ya gbɛr nnɔ nin bà ɲa boh ti'Yonbdaan Yesu ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ ya tub.

⁹ Bi'tudɛrɛ nnɔ si: u li cɛrɛ bɛ ní kɔ ijɛndciɛn ní kí li tuu ki te len. U li ɲɔrɛ bɛ kí jɛndɛ u'nun bó, ba ji li lɛ u'tuɔm nin u'kpɛike.

¹⁰ Ní li tien nnɔ lidaali là Yonbdaan li baa ní ɲɔ bɛ ní pɛkɛ wɔ, kí ɲuɔrɛ wɔ kí ɲɛ bà kɛ teke' wɔ ki jin', ki yé u'yaab nnɔ bo nɛ. Ní'mɔ te len, kímɛ ti tɔke' nɛ u'gbɛr ma nnɔ ni teke' tú ki jin'.

* 1:1 Liike 1 Tesalonik 1:1.

¹¹ Nɛn bo nɛ ti kàareh ki dienh nɛ uyo kɛ ɲo ti'Wien rí ye ni kpɛ u'yin, kí li toreh nɛ nin u'tuom ní li teh ni nuunh ní tien mimɔnm mà kɛ nnɔ, kí cɛrɛ ní li sɔnh itùon yà wɔngeh ki teh ni ɲmɔbe mitekjim.

¹² Ni teh nnɔ la, ninbi bo nɛ bi li kpiɛke Yonbdaan Yesu, nɛ u'mo rí kpiɛke nɛ, kí ɲɛ ti'Wien nin wɔn Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm bo.

2

Nà li liere Yonbdaan ya baam usɛn

¹ Ti'yaabɛ, Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin ti'taanm u'saan ya gbɛr bo nɛ ti tɔkeh nɛ ki teh:

² Bi tɔkɛ' nɛ ki ye Yonbdaan ya babaadaali baa' la, ni la cɛrɛ nɛ rí pɔk kí ɲaabe ni'yɛnm, kí la cɛrɛ nɛ rí sɛn ni'fɛl. Nba la, bi li tɔkɛ kí ye *Mifuoɲaanm nɛ cɛrɛ' bi len' tigbɛr nnɔ, mitɔm la, bi li ye tù ɲɛn' tinbi saan nɛ bii tinbi nɛ kɛlɛ' kugbɔnku ki ye nnɔ.

³ La li rí cɛrɛ mɛn uba rí ɲɛ isen iba kí lɛrɛ nɛ. Kí yaan Yonbdaan ya babaadaali rí baa nnɔ binib li yíe Uwien ya ɲɔbu bó ki yɛbe, nɛ wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó, ki juore fɛnm Uwien li dɛrɛ u'tub nnɔ mo li ɲɛn u'ba upaan bo.

⁴ U li yé unɛnnɛnd nɛ, kí ye u cɛn' Uwien nin binib pukeh tibont tà kɛ nnɔ. U li kɛlɛ Uwien ya duku ni mɔnɔn kí yin u'ba Uwien.

⁵ Na tien ki ye n laan là te ni'saan ma nnɔ, n là tɔkɛ' nɛ tigbɛr tuu nɔ-ɔɔ?

⁶ Ni bɛn nà co wɔ fɛnfennɔ. U'yo lá baa' la, u li ɲɛn u'ba upaan bo.

⁷ Kimɛ wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó nnɔ ya tuom mà buo nnɔ ya tùon cin'-a! Ní ji sɛn' wà piendeh mɛ nnɔ nɛ rí dāan mɛ.

⁸ U ya yo nɛ u li ɲɛ upaan bo, nɛ Yonbdaan rí piebe u'bo, wɔ rí kpo. Yonbdaan li baa kí li windeh ma nnɔ nɛ li cɛrɛ ubiɛɔ bugbɛn ya gbɛr rí gbɛn.

⁹ Wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó nnɔ lá baa' la, u li ɲmɔbe *Satan ya tuom nɛ, kí li teh micincilnm nín miyɔkm ya bont kɛ ya bol kí lɛrɛh binib.

¹⁰ U li tien mibiɛrm kɛ ya bol, kí tuln binib bà buoh, kimɛ ba tuo' bɛ rí li yíe tigbɛmɔnt tà li cɛrɛ bɛ rí ɲmɛrɛ ma nnɔ nɛ cɛrɛ' bi buoh.

¹¹ Nɛn bo nɛ Uwien dienh bɛ mituom mà tulndeh bɛ, kí cɛrɛh bi teknh kutonnɛnku kí jinh.

¹² Nnɔ nɛ Uwien li biin bà ɲa teke' gbɛmɔnt kí jin', kí fɛ nà bre ya tienm nnɔ.

Uwien nɛ gɛndɛ' nɛ, cɛrɛ mɛn ni'tekjim rí li faa

¹³ Ti'yaab bà Yonbdaan yíe bɛ, tinbi bɛn wɔn, nɛ kpɛ tí li faareh Uwien ni'bo uyo kɛ nɛ, kimɛ Uwien là gɛndɛ' nɛ haali ucinciɲyo ní ɲmɛrɛ nɛ, kí ɲɛ *Mifuoɲaanm mà teh nɛ u'yaab nnɔ nin ni teke' tigbɛmɔnt kí jin' ma nnɔ bo.

¹⁴ Nɛn bo nɛ u yin' nɛ ní kɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya kpiɛke ni, kí ɲɛ ti tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ bo.

¹⁵ Nɛn bo, ti'yaabɛ, gore mɛn kí li se mitekjim ya sɛn ni mɔnmɔnm, kí li ɲuuke ti là wɔkn' nɛ miwɔknm mà, buɲɔbu ni bii ti kɛlɛ' nà kugbɔnku ni kí de' nɛ nnɔ.

¹⁶ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul nin ti'Baa Uwien wà yíe tɛ, kí tuu kí saakreh ti'gbɛnɛnt, kí cɛrɛ' ti ɲmɔbe lidɛndɛn là mɔn, kí ɲɛ u'juokm bo nnɔ.

¹⁷ Rí saake ni'gbɛnɛnt, kí de nɛ ufaa ní li tuu kí teh nà mɔn ni'tùon ni nin ni'lɛnm ni kɛ.

3

Li kàareh mɛn ki dienh tɛ

¹ Tɔ, ti'yaabɛ, li kàareh mɛn ki dienh tɛ ɲo Yonbdaan ya gbɛr rí li yɛrɛh ni'kɛ saan tontonm, kí li ɲmɔbe ukpiɛke tɛn tù ɲmɔbe ukpiɛke ni'du ni ma bo.

² Li kàareh men, Uwien ri ñen te binib bà bre ni ti kende' nno ya nuo ni, kime na ye binib ke ne teke' ki jin'.

³ Yonbdaan ye umemàndaan ma nno u li de ne ufaa, ki lekni ni'bo, usenpol ubiero la fre ne.

⁴ Ki ñe Yonbdaan bo ne ti du ni'bo ki ye ti take' ne na nno, ni teh nen ne, ki li tuu ki teh nè.

⁵ Yonbdaan ri pekre ni'yenn ni bende Uwien ya yiem, ki li ñmabe Kristo ya minku.

Unil ke ya nun ri li mɔn itùon bo

⁶ Ti'yaabe, ti takeh ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo ne ki teh: ni'yo wà ke ña ye tuonl ya gber*, ka pe ti là wàkn' ne miwàknm mà nno bo la, ní wie u'gber.

⁷ Kime ninbi nin ni'yul ben ki ye ni kpe ni tekn ti'taal ni ne. Ti là te ni'saan uyo wà nno, ta là ye kpaayuoñ†

⁸ ka mieh uba jier ki jinh. Ti là sɔnh itùon nin inunmɔn ne ñonku nin wien ni ño ti la li ye uba bo tukl.

⁹ Na ye ta là ñmabe sen ti ji ni'nuo ni ne, ti là ye tinbi nin ti'yul ri wuon ne miseknm ño ni tekn ti'taal ni ne.

¹⁰ Kime ti là te ni'saan uyo wà nno, ti là take' ne ki ye wà ke ña ye tuonl ya gber la, u la ji mɔ.

¹¹ Nin nen ke ti cii' bi ye ni'ni biba ye ikpaayuoñ ne, ka sɔnh niba nin nitonn, ki cuonh ki kɔh bitob ya gber ni.

¹² Ti takeh bi ya nib ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo, ki teh be ri liike bi'yul bo, ki li te suoo, ki li sɔnh ki jinh bi'noje bo.

¹³ Ti'yaabe, ninbi ben wɔn, la ñende men ni'gbenent mimɔnm ya tienm ni.

¹⁴ Ni'ni wà ña boh ti kele' tigber tà kugbɔnku kuu ni la, ní sekn udaan, ki wie u'gber ño ife ri cuo wɔ.

¹⁵ Ni la taa' wɔ ki tien ten u ye ni'ennend ne ama ní li sureh wɔ, kime u'mo ye ni'yo ne.

Ifuondforke

¹⁶ Yonbdaan uyenduon ya daan nin u'yul ri li dienh ne uyenduon uyo ke isen ke ni. Yonbdaan ri li te nin ni'ke.

¹⁷ Min Pɔl nin n'yul ne kele' ifuonde yii nɔ. N'gbont ke ni n kieh n'yel ma sɔ‡.

¹⁸ Ti Yonbdaan *Yesu Kristo ri juoke ni'ke.

* 3:6 Liike 1 Tesalonik 5:14. † 3:7 Liike 1 Tesalonik 5:14. ‡ 3:17 Ki ñe Kugbɔnku kuu ya cinm ki lá baa 3:16 Pɔl lienh ne uba kieh, ama wɔn nin u'yul ne kele' migbiirm 17.

Kugbɔnkpiɛku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Timote

nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' Timote tigbɔnt tule nɛ. U kɛle' tù ki laa' u caan' Kristo ya táan nɔ ní ji sien' bi li liike yɛ ma bo nɔ Kristo yaab ní faake mitekjim ni nɛ. Timote ya naa yé Suf nɛ ki pɛ Kristo ya sen bo, nɛ u'baa yé grɛk ka pɛ Kristo ya sen bo. Timote là tɛ ki sɔnh nin Pɔl nɛ ki piɛrɛ' wɔ isen yà yɛbe ya jom.

Kugbɔnkpiɛku kuu ni, Pɔl tɔkeh Timote u li tien ma kí liike Kristo ya táan nnɔ nɛ. U tɔke' wɔ ki ye binib biba te itáan nnɔ ni ki wɔknh miwɔknm mà nɔ kpe sɛn (1:3-7; 4:1-4; 6:3-5), ki teh tibont tà te uyɛndun wuu ni nnɔ ya tuba nɔ mɔn, ki teh binib ní dàan upiikuɔn, ki la jinh tijier tubambe. Nɛn bo nɛ Pɔl tɔke' Timote ki ye wɔ ní tiere Kristo yaab kí ye: Uwien n̄n' nà kɛ nnɔ mɔn nɛ.

U wuɔn' wɔ u li tien ma kí gɛnde itáan nnɔ ya ciɛnb, ki gbiere' binib bɛ ní li pukeh Uwien, kí li kàareh wɔ (iyul 2), ki tɔke' itáan nnɔ ya ciɛnb li fuobe ma bo (iyul 3).

Pɔl tɔke' Timote ki ye wɔ ní li likeh itáan nnɔ kɛ mɔnmɔnm (iyul 4-6).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. Uwien ti'N̄mienl nin Yonbdaan *Yesu Kristo wà yé ti'dɛndɛnl nnɔ nɛ ye ní li yé u'tond.

² Timote, n kieh kugbɔnku kuu ní de sín nɛ. A yé n'bumɔnk kí n̄n' ti n̄mɔbe mitekjim mà nnɔ bo nɛ. Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke n̄n', kí muɔ n̄n' mícɛɛkm, kí de n̄n' uyɛnduɔn.

Liike a'yul bo nin biwɔnwɔknb bà tulndeh binib nnɔ

³ N là joh Maseduɔnn ya tinfɛnm bó ma nnɔ, n là sure' n̄n' á juore Efɛs ya du ni, kí pien binib bà te len ki wɔknh miwɔknm mà nɔ kpe sɛn nnɔ nɛ.

⁴ Bi là ji ní li tuuke gbɛyienkaar nin bi'yaajɛb ya yel yà bi findeh i'bo ka gbendeh nnɔ bo. Nɛn nɛ cɛrɛh min̄iɛm bàareh. Na cɛrɛh binib bendeh Uwien bonde' ma bo wɔ ní n̄mien binib kí n̄n' mitekjim bo.

⁵ N là sure' n̄n' á pien bɛ n̄n' bɛ ní li yé binib bà ya fɛl bo nɔ n̄mɔbe jɔknt, kí li yíe tɔb, kí li n̄mɔbe iyɛnmaalmɔnmɔn, kí li n̄mɔbe mitekjimɔnm.

⁶ Binib biba te, ka ji pɛ u ya sen bo, bi tùrɛ' nɛ, ki lienh gbɛfɛnfɛnm,

⁷ ki yih bi'ba *Yiko ya wɔnwɔknb, ka bɛn bi lienh nà nnɔ ya tingi, kí niirɛh nin bi cɛ nà bo nnɔ.

⁸ Ti bɛn ki ye *yiko mɔn nɛ, ní yé unil taah wɔ ki sɔnh itùon ni'donbó lá.

⁹ Tùrɛ mɛn kí cii kí ye yiko nɔ te ki de' nimɔn, ama u te ki de' bà nɔ boh wɔ nin bà yíe' Uwien ya n̄bɔ bó nin bà nɔ pɛ Uwien bo nin bibiɛrdɛnb nin bà yindeh Uwien nin u'bont kɛ nin bà kuuleh bi'naambe nin bi'baambe nin bà kɛ yé binikub nin

¹⁰ isɔnsɔnd nin bà dàan' bipiib ki duɔndeh nin bi'jetɔb nin bà kuɔrɛh iyonbe nin bitonnɛndɛnb nin bà poleh itonnɛnpól nin bà kɛ yíe' miwɔknm mà kpe usɛn nnɔ nɛ.

¹¹ Mi ya wɔknm nɛ pɛ tigbɛmɔnmɔnt tà wɔngeh Uwien ya kpieke nnɔ bo. Uwien uyɛnduɔnciɛn ya daan nɛ taa' tù ki n̄ukn' nni.

Pɔl faareh Yesu Kristo

¹² Yonbdaan *Yesu Kristo nɛ de' nni mituɔm. Nɛn bo nɛ n faareh wɔ. U du n'bo nɛ kí gɛnde' nni ní sɔn u'tuonl.

¹³ Uyo uba n là lienh u'bo fənfenm nɛ, ki jəndeh u'nib, ki bre ka muəh bɛ cɛcɛkm, ama u muə' nni micɛcɛkm, kimɛ ma là bɛn n teh bà, ka laan là teke' wə ki jin' mɔ.

¹⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm yɛbe ki gbien' ma nnɔ nɛ u cɛrɛ' n teke' wə ki jin', ki yie wən nin u'nib kɛ.

¹⁵ Tigber tuu te nɛ, ki kpɛ binib ɾ tuo tu'kɛ. Tun si: *Yesu Kristo baa' uɲɛndun wuu ni, wə ɾ là ɲmien bibierdenb nɛ, nɛ min nɛ yé ubierdaan ki cɛn' bi'kɛ.

¹⁶ *Yesu Kristo muə' nni micɛcɛkm, ɲɔ min wà yé ubierdaan ki cɛn' binib kɛ nnɔ bo wə ɾ wuən u ɲmɔbe sukle ki gbien' ma bo nɛ. Nɛn nɛ li yé kudɛku binib bà li teke wə, ki ji kɛ limiel là ɲa ɲmɔbe ghenm nnɔ bo.

¹⁷ Binib kɛ ɾ li pɛkeh Uwien, kɛ li kpiekreh wə uyo kɛ. Wən nɛ yé Uwenbaabe, nil ɲa lɛnh wə, u yé Uɛrcien wà tuu ki te uyo kɛ nɛ. Ami.

¹⁸ N'buk Timote, n ye ɾ take ɲɛ tigber tà sɔ ki ɲɛ bi là sɔkn' Uwien ya ɲɔbon yà a'bo nnɔ. Ni yen bo kɛ mɔ limuəl là mɔn,

¹⁹ kɛ li ɲmɔbe mitekjim nin iyenmaalmɔnmɔn. Binib biba daan' i ya yenmaale nɛ ka ji ɲmɔbe tekjim.

²⁰ Bi'ni bile si: Himene nin Aleksand. Nɛ n taa' bɛ ki ɲukn' Satan, ɲɔ bɛ ɾ bɛnde kɛ ye na mɔn bɛ ɾ ji ɾ suke Uwien.

2

Li kàareh mɛn ki dienh binib kɛ

¹ Nɛn bo, tigber tà yé tigbɛkpɛikt n li tɔke nɛ si: nɛ li kàareh ki miɛh Uwien, ki gbáanh wə, ki faareh wə ki dienh binib kɛ

² nin bibɛrɛn nin udu ya cɛnɛ kɛ ɲɔ tí li te uyɛnduən ni, niba la ɲaabe ti'yɛnm, kɛ li pɛ Uwien ya sɛn bo, kɛ li yé binib bà ya tetem kpɛ bɛ ɾ li boh bɛ.

³ Nɛn nɛ mɔn Uwien ti'Nmienl ya nun bó ki sɔnge u'yɛnm.

⁴ U yie binib kɛ ɾ ɲmɛrɛ nɛ, kɛ bɛnde kɛ ye u'gber yé tigbɛmɔnt.

⁵ Kimɛ Uwien te uba nɛ. Uɛɛndɛnduəl mɔ te uba nɛ binib nin Uwien ya siik ni. Wən si: *Yesu Kristo wà tien' u'ba unisaal,

⁶ ki tuo' ki teke' binib kɛ ya kuum kɛ kpo', ɲɔ wə ɾ dɛ bɛ kɛ wiɛ nnɔ. Nɛn nɛ wuən' ki ye Uwien yie wə ɾ ɲmien binib u ya yo nɛ.

⁷ Nɛn bo nɛ Uwien gɛnde' nni ɾ li yé *Yesu Kristo ya tond, kɛ li kpaandeh u'gber, kɛ li wəknɛh tù bà ɲa yé Sufmbɛ ɲɔ bɛ ɾ teke wə kɛ ji, kɛ bɛnde kɛ ye tù yé tigbɛmɔnt nɛ. Ma nɛndeh n tɔkeh tigbɛmɔnt nɛ.

⁸ Tɔ, n yie Kristo yaab te nà saan kɛ la, bijɛb ɾ li kàareh, ki findeh inuə, ki la cɛrɛ yɾ ɾ li yé binib bà ya fɛl bo ɲmɔbe tijɔknt ya nuə, ki la li ɲmɔbe benpiebe, ki la li findeh nin tɔb.

Bipiib li ɲmɔbe mitetɛm mɔ

⁹ Bipiib bɛn wən, n yie bɛ ɾ li guoh nɛ kpɛ upii ɾ li guoh ma bo nɛ, ki la cɛrɛ bi guo la, bɛ ɾ li lɛnh bi'fɛ, ki la wəngɛh bi'ba, ki la li luoh yulɔle wà faa, ki la tungeh ɲɔkm ya kɛnjɔnga wà ya daaku faa, ki la bɛlɛh ilaan yà ya daaku faa, ki la guoh wəngolkaar tà ya daaku faa.

¹⁰ Ama bɛ ɾ li sɔnh itɔnmɔnmɔn. Nɛn nɛ mɔn ki de' bipiib bà kɛ lienh ki teh bi pɛ Uwien ya sɛn bo.

¹¹ Bi wəknɛh bɛ uyo wà la, bɛ ɾ li te suoo, kɛ li cɛngɛh nin mibom.

¹² Ma ɾ de bɛ sɛn bɛ ɾ wəkn jɛb, ka ɾ de bɛ cɛnt jɛb bo. Bɛ ɾ li te suoo.

¹³ Kimɛ Uwien là kpɛ' ki ɲɛn' Adam nɛ, ki tuən' ɛfa.

¹⁴ Na yé uwɛ* là lɛrɛ' Adam nɛ, u là lɛrɛ' ɛfa nɛ u saa' likuəl ki bii' Uwien.

* **2:14** Bi ye uwɛ la, bi niireh Satan nɛ. Liike 2 Korɛnt 11:3.

¹⁵ Ama upii juore' ki ηmabe mitekjim nin miyiem, ki pe Uwien ya sen bo monmonm, ka wengeh u'ba la, timer ηa ri cere Uwien la ηmien wə.

3

Kristo ya taan yaab ya senlierl li te ma bo

¹ N ye ri take tigber ta no tu te ne. Unil yie wo ri li likeh Kristo ya taan la, u gende lituonmonmon ne.

² Ni kpe Kristo ya taan yaab ya senlierl ri li ye unil wa ηa ηmabe biil ne, ki li ηmabe upii uba, ki li coh u'ba tibont ke ni, ki li ηmabe miyenm, ki li ye unil wa bi boh wo, ki li teknh bicenb, ki li ye unil wa li fre ki wəkn binib Uwien ya gber monmonm,

³ ki la taa' u'ba ki de daam, ki la ηmabe jer. Wo ri li ηme nin binib ke, ki la findeh nin nib, ki la cere u'nun ri li mon ilike bo,

⁴ ki li likeh u'dencenl monmonm, ki cere u'bumu ri li ciuh litubl, ki ηmabe mibom ni kpe kibuk ri li ηmabe mibom ma bo.

⁵ Kime unil ηa ri fre ki liike u'dencenl monmonm la, u li tien mila ki liike Uwien ya taan yaab-i?

⁶ U la li ye wa ηa wuake' Uwien ya sen ni. U ye unil wa ηa wuake' Uwien ya sen ni la, nba la, u li ηmabe tigbengt, ne ki le utudere ten usenpol.

⁷ Ni kpe ba ηa ye Kristo yaab ri li pekeh wo ne. U te nno la, nil ηa ri len u'bo fenfenm, ne senpol ya dieku mo ηa ri cuo wo.

Kristo ya taan ya totorb li te ma bo

⁸ Kristo ya taan ya totorb mo li ye binib ba bi boh be ne, ki la li ye inuon ilele ya nib, ki la taa bi'ba ki de daam, ki la jinh pont.

⁹ Ki cere joknt la li te bi'fel bo ηo be ri li pe tigbemont ta Uwien kpiire' tu nno bo.

¹⁰ Be ri kpie ki fin be ki liike bi'tetem te ma bo ki yaan. Bi laa' ba ηmabe biil la, bi li fre ki li sonh bitotorb ya tuon.

¹¹ Bipiib ba ye bitotorb mo li ye binib ba bi boh be ne, ki la lienh tob bo fenfenm, ki li coh bi'ba tibont ke ni, ki li ye bipiib ba bi du bi'bo isen ke ni.

¹² Kristo ya taan ya totorb li ηmabe upii uba uba ne, ki li likeh bi'bumu nin bi'dencen monmonm.

¹³ Kime binib ba sonh bitotorb ya tuon monmonm nno ya yel li kpienh ne. Bi ηmabe midum ki ghen' bi teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nno bo.

Na cere' Pol kele' kugbonku kuu no

¹⁴ N kiek ηe kugbonku kuu no ki daan n li baa a'saan na ri wuake ne.

¹⁵ Ma li baa' tonm monon la, kugbonku kuu li cere a bende a li ηmabe mitetem ma Uwien ya nib ni. Binib nno ye Uwien limiel ya daan ya taan ne. Li te ten likpenkenl ne ki co tigbemont ki dienh tu mituam.

Uwien kpiire' tigbealkaar ki wuon' binib

¹⁶ Iman, Uwien bo ya paanm ya gber ta buo u kpiire' tu nno ye tigbecient ne. Kristo ne ye tigber ta buo nno,

ki tien' u'ba unisaal,

ki nen' u'ba upaan bo

*Mifuonaaanm ne wuon' ki ye u ye ugbemondaan,

u cere' Uwien ya tondb laa' wo,

bi kpaande' u'gber ba ηa ye *Sufmbē ni,

ne binib teke' wo unjendun ni ki jin',

Uwien taa' wə u'kpíeke ni ki don' paaki bó.*

4

Miwəknm mə ɲa kpe sɛn ya gbɛr

¹ *Mifuoŋaam len' nɪ wien ki ye ufəforyo binib biba li wiɛ mitekjim ya gbɛr, ki paan isenpol tulndeh binib ki cɛrɛh bi wəknh miwəknm mə nno bo.

² Bi li cɛrɛ binib bə yé iŋuən ilele ya nib, ki yé bitonnendɛnb, ibiere tebe' bi'yennm tɛn kudɛku kua ɲa ɲmɔbe ɲmirm nno, n̄ tɔln bɛ.

³ Binib bugbɛn kùndɛh upiikuən nin tijer tubambɛ ya jim nɛ. Uwien nɛ ɲɛn' tijer nno ɲə binib bə teke' wə ki jin' ki bɛn tigbɛmɔnt nno n̄ li jinh tɔ, ki faareh wə tu'bo.

⁴ Uwien ɲɛn' tibont tà kɛ nno, tɔ mən nɛ. Ti la sɛngɛh tuba, ti jinh tà kɛ la, ti li faareh wə tu'bo.

⁵ Kime Uwien ya gbɛr nin ikaare nɛ mɔngreh nibonn kɛ.

Pəl təkɛ' Timote u li te ma bo u'tuonl ni

⁶ A wəknh Kristo yaab tigbɛr tuu nɔ la, a li yé wən *Yesu Kristo ya tonsɔnl wə mən, ki cɛrɛ Uwien ya gbɛr tà a teke' tɔ ki jin' nno nin miwəknmɔnmɔnm mə a tɔrɛ' ki paan' mi'bo nno n̄ li yé a'bo tijer.

⁷ La tuuke gbeyienkaar, kime ta kpe Wien ya sɛn. Nikn ki li pɛ Uwien ya sɛn bo mənɔnm.

⁸ Unil ɲikndɛh ki tiinh u'gbɛnɛnt n̄ jaare la, nɪ mən nɛ ama nɪ li tore wə waamu nɛ. Unil ɲikndɛh ki pɛ Uwien ya sɛn bo mənɔnm la, nɛn nɛ li tore wə isɛn kɛ ni, kime Uwien ye nɛn nɛ li cɛrɛ binib n̄ li fuobe fɛnfɛnno wuə nin uyo wə wɛ n̄ nno.

⁹ Tigbɛr tuu te nɛ, ki kpe binib n̄ tuo tu'kɛ.

¹⁰ Ti sɔnh ituon nin inunmɔn, ki mɔh limuəl, kime ti ɲmɔbe lidɛndɛnl Uwien limiɛl ya daan bo nɛ. Wən nɛ yé binib kɛ ya ɲmiɛnl. U cinbe ki yé bə teke' wə ki jin' ya ɲmiɛnl nɛ.

¹¹ Wəkn binib tigbɛr tuu, ki təkɛ bɛ ki ye bɛ n̄ li teh nno.

¹² La cɛrɛ uba n̄ yinde ɲɛ a yé kinacɛnfɛnbuk ma nno bo. Ama li yé wə cuube u'lenm n̄, ki ɲmɔbe mitekjim nin mitetɛmɔnmɔnm, ki yé binib, ka ɲmɔbe biil ɲə bə teke' Uwien ki jin' nno n̄ tɛkn a'taal ni.

¹³ Taa a'ba kɛ de *Uwien ya gbɔnku ya kaaam Kristo yaab ni, ki li sureh bɛ, ki li wəknh bɛ haali nin n'baam.

¹⁴ La daan *Mifuoŋaam ya paabu bɔa te a'ni nno. A laa' bɔ kɛ bi là sɔkn' Uwien ya ɲɔbon ya a'bo nin Kristo ya taanl ya cienb là taa' bi'nuo ki paan' a'bo ma nno bo nɛ.

¹⁵ Taa a'ba kɛ de nɛn kɛ, ki sɔn lituonl nno tinɔjɛr tule. Nno nɛ binib kɛ li lɛ a'tuon cuonh ma bo.

¹⁶ Liike a'tetɛm, ki li bɛn a wəknh binib ma bo, ki li ɲikndɛh isɛn kɛ ni. A teh nno la, sin bugbɛn li ɲmɛrɛ, nɛ bə cɛngɛh a'bó nno mɔ li ɲmɛrɛ.

5

A li te ma bo nin Kristo yaab

¹ La gbierɛh jɛciɛn nin jɛr, ama li gbierɛh wə tɛn a'baa, ki li gbierɛh binacɛnfɛnb tɛn a'ninɲɛb,

² ki li gbierɛh ipiiciɛn tɛn a'naambɛ, ki li gbierɛh bijɛfɛnb tɛn a'ninsɛb, ki la kuən a'ba jɔknt nin bɛ.

³ Li toreɛh bikpopiib bə ɲa ɲmɔbe bə likɛh bɛ.

* **3:16** Bi li frɛ ki lebre *Uwien taa' wə u'kpíeke ni ki don' paaki bó* kɛ ye Uwien cɛrɛ' u'kpíeke yebe mɔ.

⁴ Ukpoppii ηmabe mubumu bii iyaabii la, nĩ mən ben ne rĩ kpiε kĩ li toreh bi'den yaab, kĩ wuon kĩ ye bi boh be. Bi teh nno la, bi jiiindeh bi'naambe nin bi'baambe bi lā wube' be ma nno bo ne, kime Uwien ya yenm songe nen bo ne.

⁵ Ukpoppii wā ηa ηmabe wā li likeh wā, ki juore' ki te u'ba kpein la, u du Uwien bo ne, ki tuu ki kaareh ki miεh wā nanku nin wien ni.

⁶ Ama ukpoppii pe lisənsəndl bo, ki teh u'yenm yie nā la, nin u fuobe ma ke nno, Uwien ya sən bo wən, u kpo' ηə.

⁷ Təke bikpopiib tigber tuu nā ηə nib la le bi li dule nā bo kĩ biin be.

⁸ Wā ηa toreh u'yaab, ni'ke tu nin wa toreh u'tiema dencənl ni yaab la, u wiε' mitekjim ya sən ne, ki bre ki cən' wā ηa teke' Kristo ki jin'.

⁹ A li kele ukpoppii wā ya yel bikpopiib ya yel ya gbənkū si: wā tĩ fii' ma, u kun' ticer miba kpein ne, ki ηmabe ibin piluob.

¹⁰ U li yé upii wā sənħ ituonmənən binib ke pəkeh wā i'bo ne. Yen si: u wube' u'bumu mənəmən, ki teke' bicənb, ki səkre' Uwien ya nib ya tāan, ki tore' bijijnb, u'nun mən wā rĩ li sənħ ituonmənən.

¹¹ Bikpopiib bā fāan ben wən, daan be, kime bijeb ya mənku lā cuo' be la, bi li wiε Kristo ya gber ne, kĩ li nuunh be rĩ liebe kĩ kun ticer,

¹² ka rĩ sən bi lā len' ki ye bi li sən Kristo ya tuonl lā nno. Nen bo ne bi li ηmabe libiil.

¹³ Ba ηmabe tuon ma nno, bi li cuonh ki lindeh inien ne. Na yé ba ηmabe tuon baba ne, bi li yé biñəkpəbdənb ne, kĩ li kəh binib ya gber ni, kĩ li lienh gbəfenfənm.

¹⁴ N yie bikpopiib bā fāan nno rĩ liebe kĩ kun ticer ne, kĩ maa mubumu, kĩ li likeh bi'den mənəmən, ki la cère' u'enənnənd rĩ le u li dule nā bo kĩ len ti'bo fəfenm,

¹⁵ kime bikpopiib biba wiε' Kristo ya sən ne ki paan' *Satan bo.

¹⁶ Upii wā teke' Kristo ki jin' ki ηmabe bikpopiib u'den la, wā rĩ li toreh be, ki la cère be rĩ li yé Kristo ya taanl bo tukl, ηə lē rĩ fre kĩ li toreh bikpopiib bā ηa ηmabe bā likeh be nno.

¹⁷ Kristo ya taanl ya ciənb likeh Kristo yaab mənəmən la, bi kpe be rĩ li boh be, kĩ li pəh be mənəmən ne. Ni'ke tu nin bā kpaandeh Uwien ya gber, ki wəknh tū nin inunmən nno;

¹⁸ kime nĩ kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye: «A taa' unε u taanh iji la, ηa rĩ ləle u'ñəbu», ki liebe' ki ye: «Wā sənħ lituonl la, u kpe be rĩ pē wā u'paaku ne.»

¹⁹ Bi biin' Kristo yaab ya ciənb la, na yé mənəkunb bile bii bita ne biin' wā la, la cenge tū.

²⁰ Kristo yaab ya ciənb ya uba tien' ibiere la, kənħ nin wā binib ke ya nun bō ηə bā sien' nno rĩ fenge.

²¹ N sureh ηε Uwien nin *Yesu Kristo nin Uwien ya tondb bā cii' u'ñəbu bō nno ya nun bō ne, li pē n wuon' ηε isen yā nō bo, ki la ηmabe a'ñəbu gbē nā bō, ki la ηmabe gəngəndə mō.

²² A ye á de unil lituonl Kristo ya taanl ni la, la yie tonm kĩ pək kĩ yuon a'nuə u'bo kĩ kaaere kĩ de wā. La kə təb ya biere ni. Cère sin bugben ya tetem rĩ li wien.

²³ A tuu ki bungreh ma nno, la li nūh nūnm baba, li lengeh midaam mō waamu, ηə nē rĩ li toreh a'benku.

²⁴ Bi lenh binib biba ya biere upaan bo ne kĩ yaan kĩ bu be tibuur. Bitəb mō yi ηa kpiireh tonm.

²⁵ Ituonmənən mō te upaan bo ne. Iba lĩ buə mənən la, ya rĩ juore kĩ li buə.

6

Iyonbe nin i'cenbaambe ya gber

¹ Binib bà kɛ yé iyonbe nnò bɛ rí li boh bi'cenbaambe mɔnmɔnm, nǎ kpe bɛ rí li boh bɛ ma bo, ɲò uba la lɛ u li dule ná bo kí len Uwien nin ti'wɔknm bo fɛnfɛnm.

² Iyonbe yà ya cɛnbaambe teke' Kristo ki jin' nnò, í la likeh i'cenbaambe nnò fɛnm, kí ye bi yé i'ninjieb ma nnò bo. Ama yí rí li tùrɛh kí sɔnh lituonl kí dienh bɛ, kímɛ bɛn bà jondɛh i'tuon bo nnò yé bà teke' Kristo ki jin' Uwien yíe bɛ nɛ.

Miwɔknm mà ɲa kpe sɛn ya gber

A li wɔknh binib ná sò, kí sureh bɛ bɛ rí li teh nnò.

³ Unil wɔknh miwɔknm mà bore' miba, ka pɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya gbɛnmɔnt bo, ka pɛ miwɔknm mà kpe Uwien ya sɛn bo la,

⁴ tigbɛngt nɛ yɛbrɛ' nin udaan nɛ wa bɛn niba, kí fɛ miniɛm, kí findeh imɔbon bo. Nɛn nɛ cɛrɛ' ibinbinbe nin ikɔnkɔn nin isuk nin itɛnfuonbiɛrɛ tɛ,

⁵ kí cɛrɛh binib niɛh miniɛm ka gbɛndɛh, kímɛ bi'yɛnmaale ɲa kpe sɛn, nɛ ba bɛn gbɛmɔnt. Bi maaleh kí teh bi paan' Uwien ya sɛn bo la, bi lí lɛ lifaal nɛ.

⁶ Imɔn, unil ya yɛnm sɔnge u ɲmɔbe ná bo, kí pɛ Uwien ya sɛn bo la, nɛn nɛ yé lifaaciɛnl kí de' udaan.

⁷ Kímɛ ta tuke' niba kí baa' unɛndun wuu ní, ka rí tuke niba kí ñɛ u'ni mɔ.

⁸ Nɛn bo, ti ɲmɔbe tijier nin tiwɛngolkaar la, cɛrɛ mɛn ti'yɛnm rí li sɔnge tu'bo.

⁹ Ama binib bà ya nun mɔn lifaal bo nnò luh mibiikm ní nɛ. Tijòrbont tà yɛbɛ, kí brɛ ya mɛnku lí cuo bɛ tɛn kudiɛku, kí cɛrɛ bɛ rí kò mikuum ní kí juorɛ fɛnm.

¹⁰ Kímɛ ilikɛ ya yíɛm yé ibiɛrɛ kɛ ya ñaan ya uba nɛ. Binib biba taa' bi'ba kí de' ilikɛ ma nnò nɛ kí tùrɛ', ka jí pɛ tekjim ya sɛn bo, nɛ kí nuun' bi'ba bo ijɛndɛɛn.

¹¹ Sin Uwien ya nilò, la paan nɛn kɛ bo, kí lí yé unil wà cuubɛ, kí lí pɛ Uwien ya sɛn bo, kí lí ɲmɔbe mitekjim, kí lí ɲmɔbe miyíɛm nin kuminku, kí lí ɲmɛ nin unil kɛ.

¹² Mò mitekjim ya muɔl mɔnmɔnm, kí lí nuunh limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbɛnm. Uwien yin' ɲɛ lí ya miɛl bo nɛ, kí ñɛ lidaali là a len' mɔnmɔnm bimɔnkunb bà yɛbɛ ya nun bó kí yɛ a teke' wò kí jin' nnò.

¹³ N sureh ɲɛ Uwien wà dienh tibont kɛ limiɛl nin *Yesu Kristo wà là kun' imɔn mɔnmɔnm Pɔns Pilat saan nnò ya nun bó nɛ.

¹⁴ Lí boh n tòkɛ' ɲɛ ná kɛ nnò, kí lí wien, kí la lí ɲmɔbe biil kí tí baa uyo wà Yonbdaan *Yesu Kristo lí baa ní nnò.

¹⁵ Uwien sien' uyo wà nnò là baa' la, u lí cɛrɛ wò rí baa ní. Uwien nɛ yé uyɛnduɔn ya daan. Wɔn baba nɛ yé tibont kɛ ya Cɛnbaa, kí yé bibɛrb kɛ ya bɛr, kí yé yonbɛnb kɛ ya Yonbdaan.

¹⁶ Wɔn baba nɛ ɲa rí kpo, kí tɛ kuwenwenku kùà ní uba ɲa rí frɛ kí kò ku'ni. Uba ɲa kpele kí laa' wò, ka lí lí frɛ kí lɛ wò mɔ. Wɔn si kupɛnpɛku nin mituɔm uyo kɛ. Ami.

¹⁷ Tòkɛ binib bà yé bifáadɛnb unɛndun wuu ní nnò kí ye bi la lí ɲmɔbe gbɛngt, kí la lí du lifaal nnò bo, kímɛ lí yé mitafaam nɛ. Ama bɛ rí lí du Uwien bo, kímɛ wɔn nɛ dienh tɛ tibont kɛ kí gbiekɛh ɲò tí lí jondɛh tu'bo.

¹⁸ Tòkɛ bifáadɛnb nnò kí ye bɛ rí lí teh mímɔnm, kí lí sɔnh ituɔn yá mɔn kí gbien', kí lí punh kí la cuɔleh, kí lí gbiinh bi'bont nin binítɔb.

¹⁹ Bí teh nnò la, bí taakeh lifaal là mɔn ka rí saa nɛ kí blinh bi'ba wenlí bo bɛ rí wun lɛ limɛmɔnl.

Tigbeŋrkaar

²⁰ N'yo Timote, li likeh Uwien guun' ηε nà nnɔ mɔnmɔnm. La paan gbefɛnfɛnm bo, kimε tā kpe Wien ya sɛn, ki la paan bi nieh miniεm mā ki maaleh ki teh bi ηmɔbe mibɛnm nnɔ mɔ bo.

²¹ Binib biba lienh ki teh bi ηmɔbe mi ya bɛnm nε ki ture', ka ji pε tekjim ya sɛn bo. Uwien n̄ juoke nε.

Kugbɔnlieku kua Pɔl kele' ki de'

Timote

nnɔ

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnlieku kuu ki de' Timote igbierfɔrke nɛ. U kele' kugbɔnku kuu uyo wà u te lipɛkl ni nnɔ nɛ (2:9). Binib bà yɛbe là wɛ' wɔ nɛ (1:15; 4:10-16). U là bɛn ki yɛ u'kuum ya yo baa'-a (4:6), nɛ u cɛbrɛh u'tonsonlie Timote wà u yɛ wɔ tɛn u'buk nnɔ.

Kugbɔnku kuu tiɛrɛh Pɔl ya fuɔbm bó nɛ. U là sɔn' Yesu ya tond ya tɔn ki wɔkn' binib, ki jin' ijɛnd tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm bo. Pɔl gbierɛ Timote ki tɔke' wɔ ki yɛ wɔ n' tuo ki jɛnd Kristo ya tɔn bo (2:1-13), ki tɔke' wɔ ki yɛ wɔ n' li wɔknh Uwien ya gbɛr mɔnmɔnm (2:14-4:15). Nɛn bo, wɔ n' dɔan inɔbon bo ya finfinde, ki búle bà tɛh tibont tà ɲa kpe sɛn nnɔ ibuɔn, ki tɛkn wɔn Pɔl ya taal ni, ki túrɛ kɛ li pɛ Pɔl nin biwɔnwɔkntɔb wɔkn' nà nnɔ bo.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo, ki tɔkeh binib Uwien pùon' lipuonl ki yɛ u li de bɛ limiɛl là *Yesu Kristo bo nnɔ ya gbɛr.

² Timote, n kiɛh kugbɔnku kuu n' de sin nɛ. A yé n'buk kà n yíe kɛ nɛ. Baa Uwien nin ti'Yonbdaan *Yesu Kristo n' juoke ɲɛ, kɛ muɔ ɲɛ micɛɛkm, kɛ de ɲɛ uyɛnduɔn.

Pɔl saakrɛh Timote ya gbɛnɛnt

³ N faareh Uwien wà n pukeh wɔ nin lifɛl là ɲa ɲmɔbe jɔknt tɛn n'yaajɛb là tɛh ma bo nɛ. N tuu ki tien' a'bó n'kaare ni nɔnku nin wien ni nɛ.

⁴ N tiɛrɛ' a'muɔ bó la, nɛ naan n' pɔk kɛ ɲɛ nɛ, ɲɔ n'yɛnm n' sɔnge kɛ gbien.

⁵ Ma sunde' a ɲmɔbe mitekjimɔnm mà nnɔ bó. A'yɛ Loyis nin a'naa Enis nɛ kpiɛ' ki laa' mitekjim nnɔ. Nɛ n du ki yɛ a'mɔ ɲmɔbe mi ya tekjim nɛ.

⁶ Nɛn bo nɛ n tiɛrɛh ɲɛ, á fikre Uwien là de' ɲɛ *u'Fuɔñaanm ya paabu bùa nnɔ ya tuɔm uyo wà n là yuon' n'nuɔ a'bo, ki káare' ki de' ɲɛ nnɔ.

⁷ Kimɛ Uwien de' tɛ *Mifuɔñaanm mà nnɔ ɲa cɛrɛh ti tiinh jɛwaanbu, ama mɛ dienh tɛ mituɔm nɛ, ki cɛrɛh ti yíe binib, ki coh ti'ba.

⁸ Nɛn bo, li kundɛh Yonbdaan bo imɔn ki là tiinh fɛ, ki là cɛrɛ fɛ n' li ɲmɔbe ɲɛ min wà te lipɛkl ni u'bo nnɔ bo. Ama Uwien ya tuɔm bo, cɛrɛ min nin sin n' li jɛndɛh tigbɛmɔnmɔnt bo.

⁹ Wɔn nɛ ɲmɛn' tɛ, ki yin' tɛ, ki tien' tɛ u'yaab. Na yé ti'tuon bo nɛ u tien' nnɔ, ama u cɛkrɛ' u'yɛnm nɛ ki tien' nnɔ. *Yesu Kristo bo nɛ u tien' tɛ tinimɔnt ki laa' wa laan ɲɛn' uyɛnduɔn.

¹⁰ Fɛnfɛnnɔ wuɔ, ti'Nmiɛn' *Yesu Kristo baa' ki wuɔn' tɛ tinimɔnt nnɔ. Wɔn nɛ gbɛn' mikuum ya tuɔm, ki ɲɛn' limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbɛnm upaan bo kɛ nɛ u'gbɛmɔnmɔnt bo.

¹¹ Tigbɛmɔnmɔnt nnɔ bo nɛ Uwien gɛndɛ' nni n' li yé *Yesu ya tond, kɛ li tɔkeh tú binib, kɛ li wɔknh bɛ tú.

¹² Nɛn bo nɛ n jɛndɛh yíe ya jɛnd. Ama na ɲmɔbe nni fɛ, kimɛ n bɛn n teke' udaan wà ki jin', ki du ki yɛ u li frɛ kɛ guure u ɲukn' nni nà nnɔ kɛ tɛ baa lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

¹³ Li ɲuuke n là tɔke' ɲɛ tigbɛmɔnt tà nnɔ nin mitekjim nin miyíem mà ɲɛn' *Yesu Kristo saan nnɔ. Cɛrɛ tigbɛr nnɔ n' li pekɛrɛh ɲɛ.

¹⁴ *Mifuɔñaanm mà te ti'ni nnɔ ya tuɔm bo, li ɲuuke a cii' miwɔknm mà nnɔ mɔnmɔnm.

¹⁵ A ben ki ye bà kɛ yé Asi ya tinfɛnm ya nib nnɔ kɛ wie' n'gbɛr ɲɔ. Bi'ni biba si: Fijel nin Hemojenn.

¹⁶ Yonbdaan rí muɔ Onesifɔr nin u'den yaab micɛɛkm, kime u sɔbe ki saakreh n'gbɛnɛnt nɛ. Nin n te lipɛkl ni ma kɛ nnɔ, fɛ ɲa cuo' wɔ n'bo.

¹⁷ U baa' Erom ya du ni ma nnɔ, u cuon' ki nuun' nni nin inunmón nɛ ki tĩ laa' nni.

¹⁸ A ben u là tore' nni Efɛs ya du ni ma bo ki cɛn' unil kɛ. Yonbdaan *Yesu rí muɔ wɔ micɛɛkm lidaali là Yonbdaan Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

2

Tuo kí lí jèndeh Yesu Kristo bo

¹ Sin n'buke, cère *Yesu Kristo ya juokm rí li dienh ɲɛ mituɔm Uwien ya sɛn ni.

² A là cii' tigbɛr tà n'saan bimònkunb ligol ya nun bó nnɔ, á taa tù kí tɔke binib bà bi du bi'bo, bi'mɔ li fre kí wɔkn tù binitɔb.

³ A yé *Yesu Kristo ya sojamàn nɛ, a'mɔ rí li jèndeh u'bo.

⁴ Soja sɔnh sojatunl ki yíe wà gènde' wɔ ya yɛnm rí li sɔnge u'bo la, wa ji li pɛ bà ɲa yé sojamɛ ya tùon bo.

⁵ Unil jon' minɔnsenniɛm ka paan' minɔnm ya kùon bo la, wa rí lɛ minɔnm nnɔ ya suul.

⁶ Ukpaal wà sɔnh bukpàabu ni nin inunmón la, wɔn nɛ li kpíe kí ji bukpàabu nnɔ ya jier.

⁷ Cii n tɔke' ɲɛ nà nɔ ya tingi Yonbdaan nɛ li cère á cii ni'kɛ.

⁸ Tiɛre *Yesu Kristo ya gbɛr, u yé *Dafid ya yaabil nɛ. U kpo', nɛ ki mɛkre' bitenkpiib ni. N tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ nínɔ.

⁹ Tun bo nɛ bi jèndeh nni haali ki tĩ lɔlɔ' nni tikudɔkr tɛn n yé udukond nɛ. Ama Uwien ya gbɛr tun ɲa lùo.

¹⁰ Nɛn bo nɛ n ɲmɔbe kuminku ijend kɛ ni, ɲɔ Uwien gènde' binib bà nnɔ bo, *Yesu Kristo bo, bi'mɔ rí ɲmɛre, kí lɛ ukpíe kɛ wà ɲa ɲmɔbe gbenm nɛ.

¹¹ Tigbɛr tuu te nɛ:

«Ti kpo' nin Kristo la,
ti li fuobe nin wɔ mɔ nɛ,

¹² Ti mĩnde' kí pɛ u'bo la,

ti li ji libɛl mɔ u'saan nɛ,

ti ye ta ben wɔ la,

u'mɔ li ye wa ben tɛ nɛ.

¹³ Ta yé gbɛmòndɛnb la,
wɔn tuu kí yé ugbɛmòndaan nɛ,

kime wa rí fre kí yíe u'tiɛma tetem.»

Lí pɛ tigbɛmɔnt ya sɛn bo

¹⁴ Tiɛre binib tigbɛr tuu nɔ, kí tɔke bɛ Uwien ya nun bó, kí ye bi la li findeh ɲɔbon bo, kime ifinfinde nnɔ ɲa pukndeh niba, í tulndeh bà cengeh yí nnɔ nɛ.

¹⁵ Níkn kí li yé unil wà ya tùon mɔn Uwien ya nun bó. Li yé u'tonsɔn wà fɛ ɲa ɲmɔbe wɔ u'tuonl bo; kí li tɔkeh binib tigbɛmɔnt mɔnmɔn.

¹⁶ La paan gbɛfɛnfɛnm bo, ta kpe Wien ya sɛn, kime bà pɛ tu'bo nnɔ tùreh Uwien ya sɛn kí joh nɛ.

¹⁷ Bi wɔknh miwɔknm mà nnɔ bre tɛn linatuɔnɛl nɛ ki bukeh kí joh. Bi ya biba si: Himene nin Filetɔs.

¹⁸ Bi tùre' nɛ ka ji pɛ gbɛmònt ya sɛn bo, kí lienh kí teh Uwien mɛkre' bitenkpiib ɲɔ. Bi lienh nnɔ ma nnɔ nɛ cèreh binib biba wiɛnh bi'tekjim.

¹⁹ Nin nen ke ɲo, Uwien pu' litenpuul là nno faa ne. Bi kele' tigber tà so li'bo: «Uwien ben binib bà yé u'yaab», kí liebe' kí kele' kí ye: «Wà ke yé Uwien yò la, wò rí dàan nà bre ya tienm.»

²⁰ Na yé ñakm nin likkur ya jietienwent baba ne te idencencien ni, ido nin tiyàkr yaar mò te ne. Bi taah tuba kí sònɛ itùonmònman ne, kí taah tutòr kí sònɛ tibr ya tòn.

²¹ Unil dàan' miwòknm mà ɲa kpe sen la, u li naan itùonmònman ya jietienwenku ne. U li yé Yonbdaan yò ne, kí li ɲmòbe u'bo lituonl, kí li yé wà bonde' wò rí li tuu kí teh nà mòn.

²² La paan bifènɛ fɛ tibonbiert tà nno bo. Li nuunh á li teh nà cuube, kí li ɲmòbe mitekjim nin miyiem, kí li kpe uyenduon ya sen. Li te nno nin bà muoh kí yih Yonbdaan bi'fèl bo ɲa ɲmòbe jòknt nno.

²³ Dàan mijòrniem, kime ma ɲmòbe kpele. A ben kí ye men ne bàareh nin ikònkòn,

²⁴ ne na kpe Yonbdaan ya tonsònl rí li kònɛ jɛr. U li yé unimòn ne unil ke bo, kí li freh kí wòknɛ binib Uwien ya gber, kí li ɲmòbe kuminku isen ke ni,

²⁵ kí li pekreɛ binib bà nieh nin wò nin lifèsongl. Nba la, Uwien li cèrɛ bɛ rí lèbrɛ bi'tetem kí bende nà yé tigbèmant,

²⁶ kí liebe kí li maaleh mònmanm, kí ñe usenpol wà dele' kí cuo' bɛ bɛ rí li teh u'yiem nno ya nuò ni.

3

Idenfòrke ya gber

¹ Li ben kí ye idenfòrke li yé uyo wà faa ne.

² Kime binib li yé ifònfuòb ne, bi'nun rí li món ilike baba bo, kí li teh tinacenkekuont, kí li yé tigbengt, kí li sukreh Uwien, ka rí li boh bi'naambe nin bi'baambe, ka rí li faareh bà toreh bɛ, ka rí li boh tibont tà yé Uwien yaar,

³ kí li yé binibierb, ka rí li muoh nib cɛckm, kí li lienɛ tób bo fɛnfɛnm, kí li teh fɛnfɛnm, kí li bre kí gbien', kí li nen nà mòn,

⁴ kí li yé binikuòrb, kí li ɲmòbe lifètònl. Tigbengt li cèrɛ bɛ rí li te tɛn ijùon, kí li fɛ uyendun wuu ni ya bont kí cɛn' Uwien.

⁵ Bi li teh tɛn bi pɛ Uwien ya sen bo ne, ama ka ji tuuke nà yé mitekjim ya tuòm. A la nekɛn bi'ya nib ya bol.

⁶ Kime bi'ni biba teh miyɛnfuom ne kí kòh idencen ni, kí lɛrɛh kí coh mupiliinmu. Ibiere ne gbe mu'fèl bo, ne mu'yenmaale cèrɛ' mù pɛ mù fɛ uyendun ya bont tà ke nno bo.

⁷ Mù tuu kí bengɛh ne, ama mua rí fre kí bende nà yé gbèmant fiebu.

⁸ Yanɛs nin Yanbɛɛ là yìe' Moyis ya ñòbu bó ma bo nno, binib nno mɔ yìenɛh tigbèmant nno ne. Bi ɲmòbe iyenmaalbierɛ, ne bi'tekjim juore' fɛnm.

⁹ Ama bi teh nà nno ɲa rí wuòke, kime binib ke li bende kí ye bi yé ijòr ne tɛn bi là bende' ma kí ye Yanɛs nin Yanbɛɛ yé ijòr nno.

Pòl gbiereh Timote

¹⁰ Ama sin wòn, a paan' n'bo kí ben n wòknɛ ma bo, kí ben n'tetem te ma bo, kí ben n yìe rí sòn yà, kí ben n teke' *Yesu kí jin' ma bo, kí ben n ɲmòbe kuminku nin miyiem nin miñiknm ma bo,

¹¹ kí ben binib jènde' nni ma bo nin n jin' ijènd yà Antiyòk ya du ni nin Ikoniyòm ya du ni nin Lista ya du ni nno. I lɛ jènd ba ne ma jin' yè! Ama Yonbdaan ñen' nni i'ke ni.

¹² Imòn, binib bà ke yìe bɛ rí li pɛ Uwien ya sen bo mònmanm *Yesu Kristo bo nno, bi li jènde bɛ ne.

¹³ Binibierb nin bitonnendēnb bēn wōn, bi li tūōreh ki sōnh itūōnbierē nē, ki li tulndeh binib, ki tī tonde ki tuln bi'ba mō.

¹⁴ Sin wōn, taa a'ba kī de bi wōkn' nē nā kē a teke' nē ki jin' nno. A bēn bā wōkn' nē nno yē bidenb bā.

¹⁵ A bēn *Uwien ya gbōnku ya gber haali a'buwaam ni nē. Tigber nno li fre kī de nē miyēnfuom mā li cēre á teke *Yesu Kristo kī ji nō kī n̄mēre.

¹⁶ Tigber tā kē te *Uwien ya gbōnku ni nno, Uwien nē cēre' bi kele' tū. Tū mōn nē, ki wōngēh binib Uwien ya sēn, ki pekreh bē, ki tūōreh bi'tetem, ki wōknh bē mifuobm mā cuube,

¹⁷ nō Uwien ya nil rī li yē unil wā bonde' ki tī gben', ki n̄mōbe nā li cēre wō rī li sōnh itūōn yā kē mōn.

4

¹ N tōkeh nē Uwien nin *Yesu Kristo wā li baa nī kī li yē ubē, kī bu binifuob nin bitēnkpiib tibuur nno ya nun bō nē ki teh:

² li kpaandeh Uwien ya gber, nī ton bii nī sōnge la, li n̄iikeh, la tuo, li kōnh nin binib ki pekreh bē, kī li n̄mōbe kuminku ki wōknh bē.

³ Kīmē uyo uba we nī, binib n̄a ji li yīe miwōknm mā kpe usēn ya gber, bi li pē bi'yēnm yīe nā bō nē, ki taakeh biwōnwōknb bi'ba saan bē rī li tōkeh bē, bi yīe bē rī li cengeh tigber tā.

⁴ Bi li yīe ka ji li cengeh gbēmōnt, kī pekre kī li cengeh tigbēyienkaar.

⁵ Ama sin wōn, li coh a'ba tibont kē ni, kī li n̄mōbe kuminku ijēnd ni, kī li sōnh a'tuonl. Lēn si: Kristo ya gbēmōnmōnt yā tōkm. Sōn a'tuonl nno kī tī gben.

⁶ Min wōn, bi taa' nni ki tien' lituōrl nō, n'daali baa' ki gben' nē.

⁷ N mōn' limuōl lā mōn, ki sēn' ki baa' n cuube nā saan, ki juore' ki n̄mōbe mitekjim.

⁸ Fēnfēnno n' nōm ya suul ji dō nē ki gu nni. Lī yē binib bā cuube ya suul nē. Yonbdaan wā buh binib tibuur tu'donbō nno li de nni lē lidaali lā u li bu binib tibuur nno nē. Na yē u li de min baba nē, u li de binib bā kē yīe wō ki gu u'baam nno mō nē.

Pōlya n̄ōbonfōrke

⁹ Nikn kī baa n'saan tonm;

¹⁰ kīmē Demas fē unjēndun ya bont ma nno u wiē' n'gber nō ki bure' Tesalonik bō. Krēnskens mō bure' Galasi bō, nē Tit mō bure' Dalmas bō.

¹¹ Luk baba nē te n'saan. A we nī la, sin nin Mark rī li tōke nī, kīmē u li tore nni Uwien ya tuonl nī.

¹² N sōn' Ticik Efēs bō nō.

¹³ A we nī la, á li tuke n'liērkū kua n lā dāan' kū Trowas nī, Karpos den nno, kī li tuke tigbōnt mō nī. A cinbe kī li tien bi taa' tiwēnt ya gbōnt kī tien' tā nno bō.

¹⁴ Alēksand unjmaan tien' nni nā bre cēēn. Yonbdaan nē li tu wō lifēnl.

¹⁵ A'mō rī li bēn u'bō, kīmē u yīe' ti'wōknm pēlpel nē.

¹⁶ N lā nuunh rī lēn' kī fie n'ba bā buh nni tibuur ya nun bō mikpiēkm ma nno, uba n̄a lā sere' n'ciēk bō, bi'kē lā wiē' n'gber nē. Uwien la tōnge bi'biil bugbēn.

¹⁷ Ama Yonbdaan wōn lā sere' n'ciēk bō, ki de' nni mituōm rī wōkn u'gber kī tī gben, nō bā kē n̄a yē *Sufmbē nno rī cii tū. Yonbdaan n̄mien' nni, ki cēre' tibuur ya dēnb n̄a taa' nni kī wiē' icind.

¹⁸ Yonbdaan li n̄ēn nni nā kē bre ni, kī n̄mien nni kī cēre rī kō u'bēl ni paaki bō. Wōn nē si ukpiēke uyo kē. Ami.

Micèbm

¹⁹ A fuonde Prisil nin Akilas nin Onesifor den yaab kí de nni.

²⁰ Erat biε ki te Korεnt ni. Trofim bun nε. Nen bo nε n cεre' u juore' Milε ni.

²¹ Nikn kí baa n'saan kí yaan tiwεrciεnt ya yo ní baa. Ebule nin Pudεns nin Linus nin Klodiya nin Kristo yaab kε fuondeh ηε.

²² Yonbdaan ní li te nin ηε. Wɔ ní juoke nε.

Kugbɔnku kùà Pɔl kɛle' ki de'

Tit
nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Tit yé Pɔl ya tonsɔnlíe nɛ. Tit ɲa yé Suf. U teke' Yesu ki jin' nɛ ki paan' Pɔl bo. U yé unil wà freh ki tùrɛh mimaam nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl cèrɛ' Tit te Krɛt ya du ni ɲɔ wɔ rí gènde Kristo ya taanl là te len nnɔ ya ciɛnb bɛ rí li likɛh litaanl nnɔ ya nib.

U kɛle' Kristo ya taanl ya ciɛnb li fuobe ma bo (1:5-16) nin bi li likɛh litaanl nnɔ ma bo nin bi li wɔknɛh bijɛb nin bipiib nin binacɛnfɛnb nin ijɛciɛn nin iyɔnbɛ bi li fuobe ma bo (2:1-15).

Ni ya puoli bó nɛ u tɔkɛ' Kristo yɔ li fuobe ma bo nin u li tien ma kí lɔkɛ bà wɔknɛh miwɔknɛm mà ɲa kpe sɛn nnɔ. Yesu Kristo kpo' ɲɔ wɔ rí ɲɛn nisaal kɛ nisaal ibiɛrɛ ni nɛ (2:14).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé Uwien ya tonsɔnl nɛ, ki yé *Yesu Kristo ya tond. Uwien nɛ ye rí tore u gènde' binib bà nnɔ bɛ rí tùrɛ kí teke wɔ kí ji, kí cèrɛ bɛ rí bɛnde tigbɛmɔnt tà te Uwien ya sɛn ni,

² kí li ɲmɔbɛ lidɛndɛnl kí ye bi li lɛ limiel là ɲa ɲmɔbɛ gbenm. Uwien wà ɲa nɛndɛh nɛ là pùon' haali uyo bo kí ye u li tien nnɔ.

³ Ti'Nɲmíɛnl Uwien là sien' uyo wà nnɔ nɛ ki cèrɛ' binib bɛnde' u'gɛr kí ɲɛ n tɔkɛh tigɛr tà nnɔ bo. Wɔn nɛ de' nni usɛn n tɔkɛh tigɛr nnɔ.

⁴ Tit, n kieh kugbɔnku kuu nɔ rí de sin nɛ. A yé n'bumɔnk kí ɲɛ ti ɲmɔbɛ mitekjiabaabm mà nnɔ bo nɛ. Baa Uwien nin ti'Nɲmíɛnl *Yesu Kristo rí juokɛ ɲɛ, kí de ɲɛ uyɛnduɔn.

Pɔl ye Tit rí gènde Kristo ya táan ya ciɛnb

⁵ N daan' ɲɛ Krɛt ya dekl bo ɲɔ á sɔn kí tonde lituonl là sien' nɛ, kí gènde binib bà li yé Kristo ya táan ya ciɛnb idu yà kɛ te lidekl nnɔ bo ni tɛn n là tɔkɛ' ɲɛ ma bo nnɔ.

⁶ Kristo ya taanl ya ciɛn li yé unil wà ɲa ɲmɔbɛ biil nɛ, kí li ɲmɔbɛ upii uba, u'bumu rí li yé mubumu mùa ɲmɔbɛ mitekjim, ka yé sɔnsɔnd, ka yé yufaadenb ɲɔ nil là lɛ u li dule nà bo kí biin bɛ.

⁷ Kristo ya taanl yaab ya sɛnlierl sɔnh Uwien ya tuonl ma nnɔ nɛ kpe u la li ɲmɔbɛ biil nɛ, kí la li ɲmɔbɛ gbɛngt, kí la li yé benpiebdaan, kí la taa' u'ba kí de' daam, kí la li ɲmɔbɛ jɛr, kí la jinh pònt.

⁸ Ama wɔ rí li yé wà teknh bicɛnb, kí li yé mimɔnm ya tienm, kí li ɲmɔbɛ miyɛnm, kí li cuube, kí li teh nà sɔngreh Uwien ya yɛnm, kí li coh u'ba,

⁹ kí li pɛ tigɛr tà kpe bɛ rí teke tù kí ji nnɔ bo mɔnmɔnm tɛn bi wɔknɛh wɔ tù ma bo. Nnɔ nɛ u li freh kí li sureh binib kí ɲɛ miwɔknɛm mà cuube nnɔ bo, kí frɛ kí wuɔn bà niɛh nin wɔ nnɔ bi tùrɛ' ma bo.

¹⁰ Binib bà yɛbɛ nɛ yé biyufaadenb, kí lienh gbɛfɛnfɛnm, kí lɛrɛh binib. Binib bà teh nnɔ sɔbɛ kí yé Sufmbɛ nɛ.

¹¹ A pien binib bugbɛn, kímɛ bi wɔknɛh miwɔknɛm mà ɲa kpe bɛ rí li wɔknɛh mè nɛ, kí tulndɛh idɛncɛn iba ya nib kɛ. Tipònt ya jim bo nɛ bi teh nnɔ.

¹² Bi'du ya yɛnfodaan uba mɔnɔn là len' bi'bo kí ye:

«Kɛt yaab tuu kí nɛndɛh nɛ,
kí brɛ tɛn muwɛnbiimu,

ki yé ikpaayuon,
ki maaleh ujin baba bo.»

¹³ U là len' nà nnò yé imòn nɛ. Nɛn bo, mónde bi'bo inun ɲò bɛ ní li ɲmàbe mitekjimònɲm,

¹⁴ ki la tuuke *Sufmbɛ ya gbeyienkaar bo, ki la tuuke binib bà wiɛ' tigbɛmònt ya sɛn blinh iwɔb yà nnò bo.

¹⁵ Jier tuba ɲa yé kuɔl binib bà ya fɛl bo ɲa ɲmàbe jòknt bo. Ama binib bà ya fɛl bo ɲmàbe tijòknt, ba teke' Uwien ki jin' nnò, tijier tubambɛ yé bi'bo likuɔl nɛ. Bi'yenmaale ɲa mɔn nɛ ba ní fre kí bɛnde nà mɔn mɔ.

¹⁶ Bi lienh ki teh bi bɛn Uwien nɛ, ama bi teh nà nnò wɔngɛh ki teh ba bɛn wɔ. Bi ɲmàbe isensen nɛ, ka tuo' Wien ya ñòbu bó, ka ní fre kí tien nà mɔn.

2

Jɛciɛn nin ipiiciɛn nin bifɛnb nin iyonbe bi li te ma bo

¹ Sin wɔn, li wɔknh miwɔknh mɔ cuube tɛn bi wɔknh' ɲɛ ma bo.

² Tòke ijɛciɛn kí ye yɛ ní li coh i'ba tibont kɛ ni, kí li yé binib bà bi boh bɛ, kí li ɲmàbe miyɛnm, kí li ɲmàbe mitekjimònɲm nin miyiɛm nin kuminku.

³ Tòke ipiiciɛn mɔ kí ye yɛ ní li ɲmàbe binib bà pɛ Uwien ya sɛn bo ya tetem, ki la li lienh tòb bo fɛnfɛnm, ki la taa' bi'ba ki de' daam, kí li ɲmàbe igbiermɔnmɔn.

⁴ Nnò nɛ í li fɛh ki gbierɛh bipiijɛfɛnb bɛ ní li yíe bi'ciɛb, kí li yíe bi'bumu,

⁵ kí li ɲmàbe miyɛnm, ki la teh sɔnsòndl, kí li likeh uluo bo ya tùon mɔnmɔnm, kí li yé bipiinimònb, kí li boh bi'ciɛb, ɲò uba la lɛ u li dule nà bo kí len Uwien ya gbɛr bo fɛnfɛnm.

⁶ Li gbierɛh binacɛnfɛnb mɔ bɛ ní li ɲmàbe miyɛnfuom

⁷ tibont kɛ ni. Sin bugbɛn ní li teh nà mɔn ɲò bitɔb mɔ ní paan a teh ma bo. Li wɔknh binib Uwien ya gbɛr ni'donbó ɲò binib kɛ ní li boh miwɔknh nnò.

⁸ Li lienh milɛnm mɔ cuube ɲò bi la niɛh nin ɲɛ, ɲò ifɛ ní cuo bà ɲa yíe ti'gbɛr, kimɛ ba ní lɛ bi li dule nà bo kí len ti'bo fɛnfɛnm.

⁹ Tòke iyonbe kí ye yí ní li tuonh i'cɛnbaambɛ ya ñuɔn bó tibont kɛ ni, kí cɛrɛ i'cɛnbaambɛ ya yɛnm ní li sɔngɛ i'bo, kí la yíɛnh bi ye bà,

¹⁰ ki la suh bi'bont, kí li yé binimònb uyo kɛ ɲò kí li selndɛh ti wɔknh miwɔknh mɔ Uwien ti'Ñmieniɲ ya sɛn bo nnò.

Uwien ya juokm bo nɛ u ɲmiɛndɛh binib

¹¹ Uwien cɛrɛ' ti laa' u'juokm mɔ bo u ɲmiɛndɛh binib kɛ nnò.

¹² Mijuokm nnò nɛ cɛrɛh ti wiɛnh nà kɛ piɛndɛh tɛ Uwien bo ya paanm, ki cɛrɛh ti'mɛnku ɲa koh uɲɛndun ya nib fɛ tibont tà nnò ní, kí cɛrɛh ti coh ti'ba uɲɛndun wuu ní, ki teh nà cuube, ki pɛ Uwien bo mɔnmɔnm,

¹³ kí gu lidɛndɛl là li de tɛ uyɛnsɔngɛ nnò ya daali. Nɛn daali nɛ ti'Wɛnciɛn, *Yesu Kristo, ti'Ñmieniɲ li ñɛn u'kpíɛke upaan bo.

¹⁴ Tinbi bo nɛ u kpo' ɲò wɔ ní ñɛn tɛ itùonbiɛrɛ kɛ ni, kí tien tɛ linibol là ɲa ɲmàbe jòknt, kí yé u'yaal, li'nun món lɛ ní li tuu ki teh nà mɔn.

¹⁵ Kí ñɛ a'ciɛnt bo, a li len nnò nɛ, kí sure binib, kí gbierɛ bɛ, kí la cɛrɛ uba ní yinde ɲɛ.

3

Kristo yò li te ma bo

¹ Tiɛrɛ Kristo yaab kí ye bɛ ní li tuonh gobina nin tibuur ya ciɛnb ya ñuɔn bó, kí li boh bɛ, kí li yé binib bà bonde' bɛ ní li teh nà mɔn,

² ki la lienh nib bo fɛnfɛnm, ki la kɔnh jɛr, kɪ li teh tinimənt, kɪ li ɲmɛ nin binib kɛ.

³ Kimɛ uyo uba tinbi mənən là yé ijər nɛ, ka boh Wien, ki yé binib bà tùrɛ', ki taa' ti'ba kɪ de' tibont tà ti fɛ tù, ti'mɛnku kɔh tu'ni nnɔ. Ti là teh mibiɛrm nɛ, kɪ ponbeh tɔb, kɪ yé binib bà ba yíe ti'nu, nɛ ti'mɔ ɲa yíe tɔb ya nu.

⁴ Ama Uwien ti'Ŋmienl wuən' tɛ u'nimənt nin u'yíem uyo wà nnɔ

⁵ nɛ kɪ ɲmien' tɛ. Na yé ti'tùnmənəm nɛ u ɲmien' tɛ, u muɔ' tɛ micɛɛckm nɛ kɪ ɲmien' tɛ, kɪ ɲɛ u'ɲunsii wà lèbre' tɛ nnɔ nin *Mifuoŋaanm tien' tɛ binifɛnb ma nnɔ bo.

⁶ Ti'Ŋmienl *Yesu Kristo bo nɛ Uwien de' tɛ *Mifuoŋaanm kɪ tɪ gben',

⁷ ɲɔ u'juokm bo u bù' tɛ bigbɛmɔndɛnb ma nnɔ, ti daan kɪ ye ti li lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbenm.

⁸ Tigbɛr tuu tɛ nɛ, nɛn bo nɛ n yíe á li tùrɛh kɪ tɔkeh tù binib, ɲɔ bà teke' Uwien kɪ jin' nnɔ ya nun á li mɔn bɛ á li teh nà mən. Nɛn nɛ mən, kɪ toreh binib.

⁹ Ama a la niɛh jòrniɛm, ki la niɛh nin nib iyaajɛyɛl bo, ki la kɔnh jɛr, ki la findeh *yiko bo. Nɛn kɛ yé fɛnm nɛ, ka ɲmɔbe torm.

¹⁰ Unil cɛrɛh Kristo yaab boreh tɔb la, á gbieri wɔ nba. U yíe la, á gbieri wɔ nle. U tí yíe la, á wiɛ u'gbɛr,

¹¹ kɪ li bɛn kɪ ye ni ya nitunbu tùrɛ' nɛ, kɪ teh ibiɛrɛ, kɪ nuunh u'ba bo utudɛrɛ.

Tigbɛfərkaar

¹² N lá sɔn Atemas bii Ticik a'saan la, á ɲikn kɪ cende nni Nikopolis ya du ni, kimɛ n maale' kɪ ye n li tɛ nɛn saan nɛ tiwɔrciɛnt ya yo.

¹³ ɲikn kɪ tore Senas wà bɛn *yiko mənəmnm nnɔ nin Apolos bi'sɛn ya jom ni, kɪ la cɛrɛ niba á pɔrɛ bɛ.

¹⁴ Nɪ mən ti'tɔb Kristo yaab á bende kɪ ye ɲ kɛ bi'nun á li mɔn bɛ á li teh nà mən nɛ, kɪ li toreh uyo wà ɲ kɛ bɛ á tore, ɲɔ kɪ la li tɛ fɛnm.

¹⁵ Binib bà kɛ tɛ n'saan nnɔ fuondeh ɲɛ. A fuonde tinbi nin bà kɛ ɲmɔbe mitekjiabaabm bi yíe tɛ nnɔ.

Uwien ɲ juoke ni'kɛ.

Kugbónku kùà Pól kẹ̀le' kɪ de'

Filemón

nnọ

Nà wóngeh kugbónku kuu te ma bo

Filemón yé Pól ya jọ nẹ. Pól ɬake' wọ tigbẹmónmònt nẹ u kpẹnde' Kristo yọ. Ní naan u lá yé ufáadaan nẹ kɪ ɲmọbe iyonbe. Uba ya yel si Onesim. Onesim Siere' Filemón saan nẹ kɪ tɪ cende' Pól lipẹkl nɪ kɪ mọ kpẹnde' Kristo yọ. Pól jín' Onesim u'cẹnbaa Filemón saan, kɪ de' wọ kugbónku.

Pól kẹ̀le' kugbónku kùà kɪ de' Filemón nnọ te kɪ de' binib bà taakeh u'den nnọ mọ nẹ (mìgbíirm 2).

Uyo nnọ, iyonbe nẹ lá cẹreh Erom yaab lenh lifaal lá yẹbe. Bi gbiiere' Erom yaab bolm mile la, miba li yé iyonbe nẹ. Bẹn nẹ sònɪh itùon kẹ, nẹ bɪ'cẹnbaambe ɲmọbe mituom bi'bo. Uyo nnọ uyonb siere' u'cẹnbaa saan kɪ lá liebe' ní la, u'cẹnbaa li fre kɪ tien wọ ná bre bii kɪ ku wọ mọnon.

Nẹn nẹ cẹre' Pól kẹ̀le' kugbónku kuu kɪ de' Onesim wọ rí tɪ de u'cẹnbaa Filemón kɪ ye u la jɪ rí liike Onesim tẹn u yé uyonb, ama wọ rí teke wọ tẹn Kristo yaab teknh tób ma bo. Ama Pól ɲa de' Filemón wọbl, u yíe wón nin u'yul rí cẹkre u'yenm kɪ liike u li tien ma bo nẹ. Kristo yaab bikpiekb nnọ ɲa lá li fre kɪ ci kɪ lẹbre binib fuobe ma bo. Ama unil teke' Yesu Kristo kɪ jín' la, mitekjim nnọ lẹbreh u li fuobe ma bo binib nɪ nẹ.

Ifuonde

¹ Min Pól, wà te lipẹkl nɪ *Yesu Kristo bo nnọ nin ti'ninje Timote nẹ kieh kugbónku kuu tɪ de sin Filemón wà yé ti'jọ, kɪ liebe' kɪ yé ti'fonsontọ nnọ,

² kɪ de ti'ninse Afiya nin Akip wà tinbi nin wón mọh limabaabl nnọ nin Kristo yaab bà taakeh sin Filemón den nnọ.

³ Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nẹ, kɪ de nẹ uyenduon.

Pól faareh Uwien Filemón bo

⁴ Uyo wà kẹ n kàareh la, n tien a'bó nẹ, kɪ tuu kɪ faareh Uwien a'bo.

⁵ Kímẹ n cii' bi lienh kɪ teh a du Yonbdaan *Yesu bo kɪ yíe u'nib kẹ.

⁶ Tinbi nin sin kpẹ buñobu mitekjibaabm bo nẹ. Nẹn bo nẹ n kàareh ɲọ Uwien rí cẹre a'tekjim nnọ rí li faa ɲọ á tore binib bẹ rí bende Kristo bo, ti li teh mimónm mà kẹ nnọ.

⁷ N'ninje, a ɲmọbe miyiem ma nnọ cẹre' n ɲmọbe uyensonge kɪ gbien' nẹ n'gbenent saake, kímẹ a cẹre' Uwien ya nib ya yenm dọ.

Pól gbáanh Filemón kɪ dienɪh Onesim

⁸ Tọ, nin Kristo bo n ɲmọbe usen rí ɬake ɲẹ ná kpẹ á li teh nẹ ma kẹ nnọ,

⁹ kɪ nẹ miyiem bo nẹ n yíe n gbáan ɲẹ nibonn niba bo. Imón, min Pól n yé ujecien nẹ, nẹ kɪ liebe' kɪ te lipẹkl nɪ fẹnfennọ *Yesu Kristo bo.

¹⁰ N gbáanh ɲẹ kɪ dienɪh n'buk Onesim nẹ. U yé n'buk, kímẹ n te lipẹkl liẹ nɪ nẹ kɪ cẹre' u paan' Kristo ya sen bo.

¹¹ Wón wà ɲa lá ɲmọbe pukm uyo uba a'saan nnọ, fẹnfennọ u jɪ li ɲmọbe mipukm a'bo tẹn u ɲmọbe mipukm n'bo ma nẹ.

¹² N li cẹre wón wà yé n'yenm nɪ ya níl nnọ rí liebe a'saan.

¹³ Min bi yíe rí cẹre wọ rí juore n'buol nẹ kɪ sere a'taal nɪ, kɪ li toreh nni n te lipẹkl nɪ tigbẹmónmònt bo ma nnọ.

¹⁴ Ama ma yíe ní tien niba ɲa ɲa bɛn. Ma yíe ní wɔbn ɲe á tien mimənm. N yíe á cɛkre a'yɛnm nɛ kɪ tien.

¹⁵ Nba la, Onesim siere' a'saan wɔ ní tien idɛn ile ɲa kɪ liebe ní kɪ ji li tuu ki te a'saan nɛ.

¹⁶ Ama wa ji li te tɛn yonb, fɛnfɛnnɔ u tu nin u'yonb. U yé ti'ninɛ wà ti yíe wɔ nɛ. Min yíe wɔ cɛɛn nɛ ama sin li yíe wɔ ki cɛn'nnɔ, kimɛ u yé a'yonb nɛ, ki yé a'ninɛ mɔ Yonbdaan ya sɛn ni.

¹⁷ Nɛn bo, a tuo' ki ye min nin sin kpɛ buɲɔbu mitekjim bo la, teke wɔ tɛn a bi li teke nni ma bo.

¹⁸ Ní yé u bii' ɲe bii u tí ɲmɔbe a'fɛnl nɛ la, cère lè ní li yé n'yaal.

¹⁹ Min Pɔl nin n'yul nɛ keke' ki ye n li pè ɲe. Ama ma nín yíe ní take ɲe kɪ ye a'mɔ ɲmɔbe n'fɛnl wɔn! Lɛn si: a laa' limiɛl là min bo nnɔ bii ba?

²⁰ Nɛn bo, n'ninɛ, Yonbdaan bo, tien nnɔ kɪ de nni. Wɔn Kristo bo, cère n'yɛnm ní li dɔ.

²¹ N du ki ye a li tuo n'ɲɔbu bó nɛ cère' n kɛɛh ɲe kugbɔnku kuu nɔ. N bɛn ki ye a li tien kɪ cɛn n ye ma bo.

²² A yekn kɪ bonde nni gɔgɔbùol mɔ, kimɛ n daan ki ye kɪ ɲɛ ní'kaare bo Uwien li cère bɛ ní wiɛ nni ní liebe ní ní'saan.

Ifuondɔrkɛ

²³ Min nin Epefa wà te lipɛkl ni *Yesu Kristo bo nnɔ fuondeh ɲe.

²⁴ N'tonsəntəb Mark nin Aristak nin Demas nin Luk mɔ fuondeh ɲe.

²⁵ Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ.

Kugbɔnku kua bi kele' ki de' Ebrembe

nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ ɲa kele' u'yel ku'ni niba saan, nɛ nil mɔ ɲa cinbe ki bɛn u kele' kù ki de' bidɛnb bà. Ama wà kele' kù nnɔ bɛn Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gbɛr mɔnmɔnm.

U kele' ki de' bà nnɔ lii yé Sufmbɛ nɛ, ki pɛ Kristo ya sɛn bo. Bi'gbɛnɛnt cin' ki ɲɛndɛh, ba ji se usɛn nnɔ ni mɔnmɔnm. Nɛn nɛ cɛrɛ' wà kele' kù nnɔ tùɔrɛ' ki tɔkɛ' bɛ bi kpɛɛ' ki cii' miwɔknm mà nnɔ.

Kristo bo nɛ Uwien nin binib liɛbɛ' ki taan' buɲɔbu (1:1-2:18). Wɔn bo nɛ bà teke' ki jin' li fre ki nɛkn Uwien ki lɛ limiɛl (3:1-5:10).

Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn baba nɛ là ɲmɔbɛ usɛn wɔ ní kɔ Uwien ya ninbɔnl ya dubɛnku bó, ki tien lituɔrl binib ya biɛrɛ bo. Kristo baba nɛ yé bitɔtuɔciɛnb ya ciɛn wà ɲa ɲmɔbɛ tɔ, ki kɔn' ki càarɛ' Uwien ya ninbɔnl là tɛ paaki nnɔ.

Bitɔtuɔrkaab là tɛ ligol nɛ, ki tuu ki taah tiwɛnt ki tùɔrɛh ki lɛrɛh. Kristo wɔn taa' u'ba nɛ ki tien' lituɔrl miba kpein ki dɛ' unil kɛ ki wiɛ', ki pɛkrɛ' usɛnfaan ki de' u'yaab.

Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ saakrɛh u kele' ki de' bà nnɔ ya gbɛnɛnt nɛ, ki sɛrɛh bɛ, bɛ ní tɛkn bà là tɛ uyo bo, ki teke' Uwien ki jin' nnɔ ya taal ni (11:1-12:13). U liɛbɛ' ki wɔngeh Kristo yaab li fuobɛ ma bo Uwien ya nun bó nɛ (12:14-13:1-25).

Uwien cɛrɛ' u'Bijɛ nɛ len' nin tɛ

¹ Uyo bo Uwien là ɲɛn' isɛn yà yɛbɛ nɛ ki cɛrɛ' u'ɲɔbɔnsɔknɔ len' nin ti'yaajɛb nà luɔ' bolm miɲɛ.

² Ama idɛnfɔrkɛ yɛ nɔ, u ji cɛrɛ' u'Bijɛ nɛ len' nin tɛ. U cɛrɛ' wɔn nɛ ɲɛn' nà kɛ tɛ, ki gɛndɛ' wɔ ki tien' tibɔnt kɛ ya daan.

³ U'Bijɛ bugbɛn nɛ yé u'kpɛkɛ ya wenwenku, ki naan nin wɔ ki tɛ gben', ki cɛrɛ' u'gbɛr ya tuɔm cɔ tibɔnt kɛ tù sɛ tu'buɔl, ki sɔkrɛ' ki ɲɛn' binib ya biɛrɛ ki gben', nɛ ki don' paaki bó ki tɛ kɛlɛ' Uwien uyɛbm kɛ ya daan ya jɛ bó.

Uwien ya Bijɛ cɛn' Uwien ya tɔndb

⁴ Uwien ya Bijɛ cɛn' Uwien ya tɔndb. Nɛn bo nɛ Uwien yin' wɔ liyɛl là ɲmɔbɛ lisɛl ki cɛn' bi'yɛ.

⁵ Uwien kpele ki tɔkɛ' u lɛ tɔnd ba ki yɛ:

«Sin nɛ yé n'Bijɛ,
dinnɔ nɛ n wuɔn' ki yɛ n yé a'Baa?»

Bii u tɛ kpele ki tɔkɛ' u lɛ ba ki yɛ:

«Min li yé u'Baa,
nɛ wɔ ní li yé n'Bijɛ?»

⁶ Ama uyo wà Uwien yɛ u'Bijɛ wà yé kibukpiɛk nnɔ ní baa unɛndun ni nnɔ, u len' ki yɛ: «U'tɔndb kɛ ní gbɛn ki puke u'Bijɛ.»

⁷ Uwien len' u'tɔndb bɛn bo ki yɛ:

«U cɛrɛh bi tɛ tɛn mitafaam nɛ,
ki liɛbɛ' ki cɛrɛh bi tɛ tɛn umupien.»

⁸ Ama u len' u'Bijɛ wɔn bo ki yɛ:

«Uwien, a yé ubɛr nɛ ki kɛ a'ɛrbiɛk bo,
nɛ a'ɛl ɲa ɲmɔbɛ gbenm.

A likɛh a'ɲib nin mitɛtɛm mà cuubɛ nɛ.

⁹ A yíe ná cuube ne ki nen ná bre.
 Nen bo ne sin wá yé Uwien nnò,
 a'Wien wule' a'yul bo mikpòm,
 ki wuon' ki ye u gènde' ne,
 ki cèrè' a'yenn sange,
 ki de' ne lisel ki cèn' a'tòb ke.»

¹⁰ Uwien tí len' ki ye:
 «Micincinm, sin Yonbdaan ne ñen' kitink,
 ne kutaaku mọ yé a'nuo ya tuonl ne.

¹¹ Nen ke li gben,
 ama sin li tuu ki te ne,
 nen ke li cèrè ten tikpelcer ne.

¹² A li gongonde nen ke ten lilierl ne.
 Imàn, a li lèbre tù ten bi lèbreh lilierl ma bo ne,
 ama sin na ní lèbre, a li tuu ki fuobe ne.»

¹³ Uwien kpele ki tóke' u le tond ba ki ye:
 «Kèle n'nojie bó,
 kí tí baa uyo wá n li cèrè á te a'ennendb bo litaal-i?»

¹⁴ Uwien ya tondb ben wón, bi'ke yé u'tonsónb ne, nisaal na ní fre kí le be nin
 nunbu. U sònhe ben ne bi lá toreh binib bà u li ñmien be nnò.

2

Liike men ni'yul bo nin ni ciilh minmienm ya gber tà nò

¹ Nen bo, ní kpe tí tòrè ki liike tí'yul bo ne nin ti ciilh tigber tà nò, nnò na ní
 la, ti li tòrè usen.

² Uwien ya tondb là tóke' tigber tà uyo bo nnò kpe be ní li du tu'bo ne. Ne wá
 na là tuo' tù, ka bon' wò, laa' utudere wá u kpe wù la,

³ ti'mò na tange' minmienm ya gber tà mòn ten niba nnò la, tinbi ben li tien
 mila kí ñe utudere ní? Yonbdaan nin u'yul ne là kpie' kí tóke' binib tigber
 bugben, ne binib bà cií' tù nnò mọ tóke' tinbi ki ye tù kpe be ní li du tu'bo ne.

⁴ Ne Uwien wuon' ki ye bi tókeh tigber tà nnò kpe be ní li du tu'bo ne, ki cèrè'
 bi teh miyòkm ya bont ke ya bol, ki teh nisaal na ní fre kí tien ná, ki cèrè'
 Mifuoñaanm de' bi'ke bupaabu jeje u yíe ma bo.

Yesu tien' u'ba unisaal ki tien' te Uwien yaab

⁵ Tò, ti tókeh unendun wá we ní nnò ya gber ne. Uwien na cèrè' u'tondb
 ñmòbe u'bo tuòm.

⁶ Ní kele' *Uwien ya gbónku ni niba saan ki ye:
 «Unil yé ba a tien u'bó?
 Bii unisaal yé ba a tange wò?

⁷ A jiiin' wò tingi,
 ki cèrè' a'tondb cèn' wò na wuòke'.
 Ne ki ji kpieke' wò, ki seln' wò,

⁸ ki de' wò mituòm tibont ke bo.»

Uwien de' wò mituòm tibont ke bo ma nnò, niba na sien' na wa ñmòbe tuòm
 ní'bo. Fennennò tinbi ne na laan lenh u ñmòbe mituòm tibont ke bo ma bo.

⁹ Ama ti lenh *Yesu wá Uwien jiiin' wò tingi, ki cèrè' u'tondb cèn' wò na
 wuòke' nnò laa' ukpieke nin lisel kí ñe bi jènde' wò ma u tí kpo' nnò bo. Uwien
 ya nímònt bo ne u teke' binib ke ya kuum ki kpo'.

¹⁰ Imàn, Uwien ne ñen' tibont ke, ne wón bo tu'ke te. U yíe u'bumu mùa yebe
 ní li ñmòbe ukpieke wá u ñmòbe wù nnò ne. Nen bo ne ní mòn wò ní cèrè *Yesu

ni ji ijend ɲo ki li yé wà kpɛ wɔ ní sɔn u'tuonl ki tí gben. Wɔn *Yesu nɛ pɛkre' mɪnmɪnm ya sɛn ki de' Uwien ya bumu.

¹¹ Wɔn nɛ teh binib Uwien yaab. Wɔn wà teh binib Uwien yaab nin u teh bà Uwien yaab nnɔ kɛ ya baa si Uwien nɛ. Nɛn bo nɛ u yin' bɛ u'ninjieɓ nin u'ninsieɓ la, na coh wɔ fɛ.

¹² Ki liebe' ki ye:

«N li cère n'ninjieɓ nin n'ninsieɓ ní bɛnde a yé udaan wà, ki li gɛh iyuon ki pèkeh ɲɛ bi'táan ni.»

¹³ Ki tí ye:

«Min li du u'bo ki tí gben nɛ.»

Nɛ ki tí ye:

«Min nin Uwien de' nni u'bumu mùa nnɔ sɔ.»

¹⁴ Mubumu nnɔ yé binib ma nnɔ nɛ u'mɔ tien' uba unisaal ɲo ki ñɛ u'kuum bo wɔ ní gben usenpol wà ɲmɔbe mikuum ya tuɔm nnɔ ya gbɛr,

¹⁵ kí ñɛn binib bà fɛnge mikuum ki te tɛn iyonbe bi'fuobm kɛ ni nnɔ tiyonbt ni.

¹⁶ Ní yé imàn nɛ, wa baa' wɔ ní tore Uwien ya tondɓ, u baa' wɔ ní tore *Abraham ya yaabii nɛ.

¹⁷ Nɛn bo nɛ ní kpɛ wɔ ní li naan u'ninjieɓ nin u'ninsieɓ ki tí gben, ki li yé bitɔtuɔrcienɓ ya ciɛn wà muɔh micɛɛkm, ki sɔnh Uwien ya tuɔn ni'donbó ɲo kí ñɛ wɔn bo Uwien ní fère binib bi'biere.

¹⁸ *Yesu mɔnɔn nin u'yul jènde' mibiikm ni ma nnɔ, nɛn bo nɛ u li fre kí juɔn binib bà te mibiikm ni.

3

Yesu cɛn' Moyis

¹ Tɔ, n'ninjieɓ nin n'ninsieɓɛ, ninbi bà Uwien yin' nɛ ni taan' ki yé u'yaab nnɔ, cère mɛn ni'nun ní li cɛ *Yesu bo. Uwien sɔn' wɔn nɛ u yé bitɔtuɔrcienɓ ya ciɛn. Ti teke' nɛn nɛ ki jin' ki tɔkeh nɛ binib ya nun bó.

² U gènde' wɔn nɛ wɔ ní sɔn lituonl, nɛ u sɔn' lè ni'donbó tɛn Moyis là sɔn' ni'donbó ma bo Uwien den ni ni'kɛ saan nnɔ.

³ Ama *Yesu kpɛ wɔ ní li ɲmɔbe ukpiɛke ki cɛn' Moyis, kimɛ bi pèkeh wà mɛn' iden nɛ ki cɛn' iden bugbɛn.

⁴ Imàn, iden kɛ ɲmɔbe wà mɛn' yí nɛ, ama Uwien nɛ naan' tibont kɛ.

⁵ Moyis là yé utonsɔnl wà sɔn' itùon Uwien den ni ni'kɛ saan ni'donbó nɛ, ki yé Uwien li tɔke u'nib tigbɛr tà nnɔ ya mɔnkunl.

⁶ Ama Kristo wɔn yé Uwien ya Bijɛ nɛ, ki sɔn' Uwien den ni'donbó. Wɔn nɛ ɲmɔbe ticiɛnt Uwien den. Ti co mitekjim kenken, ti'yɛnm sɔnge ti ɲmɔbe lidɛndɛnl là nnɔ bo la, ti yé iden nnɔ yaab nɛ.

Binib bà teke' Uwien ki jin' nɛ li lɛ lifuorl u'saan

⁷ Nɛn bo nɛ *Mifuoñaanm ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya niɛke bó la,

⁸ ni la ñɛle ni'tub,

tɛn ni'yaajɛb là tien' ma,

uyo wà bi là yíe' Uwien ya ñɔbu bó
ki dɛle' wɔ kupenpelku ni nnɔ.

⁹ Uwien ye:

«Ni'yaajɛb là dɛle' nni kupenpelku ni
bɛ ní liike n li tien ma,

nin bi laa' n tien' nà,

¹⁰ ki tí dukn' ibin pinan ma kɛ nnɔ.

Nɛn bo nɛ n'benku ni piebe' bi'bo,

nε n len' ki ye: bi tuu ki tureh usen nε,
ka toh bε n kpien n yie bε n kpien usen wa.»

¹¹ Nε n'benpiebe ni n pole' ki ye:

«Ba n baa n bonde' bε n saan bε n fuore nno fiebu.» »

¹² N'yaabε, liike men ni'yul bo, ni'ni uba la li nmaabe iyenmaalbiere u'fel bo
yi n pien wo u la teke ki ji njo ki wiε Uwien limiel ya daan ya sen.

¹³ Ama li saakreh men tob ya ghenent daan ke daan, njo ni'ni uba la cere
ibiεre n lere wo, wo n tien uyufaa ki yie Uwien ya njobu bo. Kime ni kele'
*Uwien ya gbɔnku ni ki ye dinno la, ni ye dinno nε ti'no bo.

¹⁴ Imɔn, ti juore' ki co kenken ti la co ma bo mitekjim ki ti fore' la, ti ye Kristo
ya tantɔknlieb nε imɔnmɔn.

¹⁵ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Dinno ni cii' Uwien ya nieke bo la,
ni la nele ni'tub,

ten ni'yaajeb la tien' ma,

uyo wa bi la yie' Uwien ya njobu bo nno.»

¹⁶ To, bi le ba nε la cii' Uwien ya nieke bo, ki yie' u'njobu bo? Na ye binib ba ke
Moyis la nen' bε Esipt ni nno-ɔɔ?

¹⁷ Uwien ya benku ni la piebe' bi le bo ki ti dukn' ibin pinan-i? Na ye binib ba
la tien' ibiεre ki kpokpo' kupenpelku ni nno-ɔɔ?

¹⁸ U la pole' ki ye bi le ba nε n ko u bonde' bε lifuorl udu wa ni nno fiebu? Ba
la yie' u'njobu bo nno nε n-ii?

¹⁹ Imɔn, ti laa' ba kon' udu wa ni Uwien bonde' bε lifuorl nno ni, kime ba teke'
wo ki jin'.

4

¹ Uwien bonde' lifuorl niba saan, ki punon' ki ye u'nib li baa ni'saan ki fuore.
Lipuonl nno bie ki te nε. Nen bo, liike men ni'yul bo, ni'ni uba la taandeh njo
ki la luo lifuorl nno.

² Kime ti cii' tigbenmenjmaakt ten ti'yaajeb la cii' tu ma kupenpelku ni nno nε.
Ama tigber nno nε la tore' bε. Kime bi cii' tu ma nno ba tuo' ki teke' tu ki jin'».

³ Ama tinbi teke' tu ki jin'. Nen bo nε ti li le lifuorl Uwien saan. U la len'
lifuorl nno bo ki ye:

«N'benpiebe ni n pole' ki ye:

«Ba n ko n bonde' bε lifuorl udu wa ni nno ni fiebu.» »

Ama Uwien nin son' ki ghen' u'tuonl haali unɔndun ya cinm nε.

⁴ Kime ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni niba saan wienlole bo ki ye: «Uwien son'
ki ghen' u'tuonl ke ma nno u taa' wienlole daali nε ki fuore'»

⁵ Ni liebe' ki kele' ni'saan ki ye: «Ba n ko n bonde' bε lifuorl udu wa ni nno ni
fiebu.»

⁶ Ba kpie' ki cii' tigbenmenjmaakt nno nε bon' tu, nε ka kon' Uwien bonde' bε
lifuorl udu wa ni nno ni monon la, binitob li bie ki fre ki ko len.

⁷ Nen bo nε Uwien liebe' ki sien' lidaali liba ki yin' ni'daali «dinno». Ni la tete
ki ti wuake' nε u la cere' *Dafid len' ni'daali ya gber ten ni kpie' ki kele' ma
kugbɔnku kuu ni ki ye:

«Dinno ni cii' Uwien ya nieke bo la, ni la nele ni'tub.»

⁸ To, ni ye Sosuwe bi la cere' bi laa' lifuorl la, Uwien nε bi li liebe ki len lidetol
liba ya gber.

* ^{4:2} Bi kpie' ki kele' tigbont ta nno ya tuba ni ni kele' ki ye: «Kime ba tuo' ki paan' ba teke' tu ki jin' nno
bo nε.»

⁹ Nēn nē wuon' ki ye Uwien ya nib biē ki ηmabe lifuorl tēn Uwien là fuore' ma wienlōle daali nno.

¹⁰ Kime wā kē laa' lifuorl Uwien saan la, u sōn' u'tuonl ki gben' nē ki fuoreh tēn Uwien là sōn' u'tuonl ki gben' ki fuore' ma nno.

¹¹ Nēn bo, cēre mēn tī li bēnh ki nuunh tī lē lifuorl nno ηo uba la tēkn ti'yaajeb ya taanl ni kī yīe Uwien ya nōbu bō kī tūre.

¹² Tō, Uwien ya gber ηmabe limiel nē, ki ηmabe mituom mō, ki ηmē ki cēn' jusiek kē jusiek kā ηmē ikēle kē ile. Tū kōh unil ni nē haali ki tī bāareh u'fēl nin u'naank ni, haali ki tī bāareh u'kpōtutuk nin u'suorm ni, ki fiinh ki bēndeh nā kē buo u'fēl ni.

¹³ Uwien nēn' tibont tā kē nno, bonn niba ηa buo u'nun bō, u likeh ki lēnh tu'kē nē, nē ki bēn nā kē te ma bo. Tī li tōke wōn nē ti sōnsōn' ma bo.

Yesu nē yé bitōuorciēnb ya ciēn

¹⁴ Tī ηmabe bitōuorciēnb ya ciēn uba nē. U ya tō ηa te. Wōn si Yesu, Uwien ya Bijē. Wōn nē don' ki tī baa' Uwien saan paaki bō. Nēn bo, cēre mēn tī tūore kī li ηuuke tī teke' nā kī jin' nno kenken.

¹⁵ Tī ηmabe bitōuorciēnb ya ciēn wā nno ηa yé wā ηa nī fre kī muo tē ti'jiint ni ka. Mibiikm tu' u'mō isēn kē ni tēn tinbi, ama wōn ηa tien' biere kē biere.

¹⁶ Nēn bo, cēre mēn tī nēkn Uwien, mijuokm ya daan, ya bērbiek saan nin midum. Nno nē Uwien li muo tē micēckm, kī juoke tē, kī tore tē uyo wā nī cieke tē.

5

¹ Bi gēndeh tōtuorciēn kē tōtuorciēn binib ni nē ki kaandeh wō wō nī li se bi'taal ni ki sōnh Uwien ya tūon, ki taah mipum ki diēnh Uwien, ki teh ituore ibiere bo.

² U li freh ki duōndeh u'yēnm bā ηa bēn niba, ki tūreh nno bo, kime wōn nin u'yul yé unisaal nē ki ηmabe ibiere.

³ Nēn bo nē nī kpē wō nī tien lituorl ibiere bo. Na yé u li tien binitōb ya biere baba bo nē, u li tien u'tiēma biere mō bo nē.

⁴ Nīl ηa nī fre kī nī u'fēl kī ye u yé bitōuorciēnb ya ciēn. Ama Uwien nē yih unil ki teh wō bitōuorciēnb ya ciēn tēn u là tien' Arōn ma bo.

⁵ Nno nē Kristo mō ηa nī' u'fēl kī ye u yé bitōuorciēnb ya ciēn. Uwien nē tien' wō bitōuorciēnb ya ciēn kī tōke' wō ki ye:

«Sin nē yé n'Bijē,
dinnō nē n wuon' ki ye n yé a'Baa.»

⁶ U tī len' ki ye:

«A yé utōuorke nē uyo wā ηa ηmabe gbenm tēn Uwien là nēn' isēn yā ki tien' Melkisedek utōuorke nno.»

⁷ Uyo wā *Yesu là te kitink kīe bo nno u là kāare' Uwien ki muo' cēen, ki gbāan' wō nin tinunsiir, kime wōn nē li fre kī nēn wō mikuum ni. U là jiin' u'ba tingi Uwien ya nun bō ma nno nē u cenge' u'kaare bō.

⁸ Nin u yé Uwien ya Bijē ma kē nno u'jēnd ni nē u bēnde' mibom.

⁹ Uwien cēre' u sōn' u'tuonl nī'donbō ki tī gben'. Nēn bo nē kī nē wōn bo, binib bā kē boh wō nno li lē limiel là ηa ηmabe gbenm.

¹⁰ Kime Uwien nē tien' wō bitōuorciēnb ya ciēn tēn u là nēn' isēn yā ki tien' Melkisedek bitōuorciēnb ya ciēn nno.

La biē ki te mēn tēn mubumu mitekjim ya sēn ni

¹¹ I ya sēn ni, tī ηmabe tigber tū yēbe tī len ama na ciilh tontonm ma nno, tu'tingi ya tōkm faa nē.

¹² Ni ji bi kpe ní li yé biwənwəknɔ nɛ, ama ni biɛ ki nuunh bɛ rí li wəknɔ nɛ bi cinh ki wəknɔ binib Uwien ya gber tà, tu'ciim ɲa faa nnɔ nɛ. Ni ji bi kpe tijier tà kpíɛke nɛ, ama ni biɛ ki ciɛke mibiim nɛ.

¹³ Wà kɛ biɛ ki ɲaanh la, u yé kicɛnfɛndk nɛ, ka rí fre kí bɛnde nà mən nin nà bre.

¹⁴ Binicekrkaab bɛn wən, bi jinh tijier tà kpíɛke nɛ. Bi lɛnh miyɛnfuom nɛ daan kɛ daan ya tòn ni, ki bɛn nà mən nin nà bre.

6

¹ Nɛn bo, la cère mən tí juore bi cinh ki wəknɔ binib Kristo ya gber tà, tu'ciim ɲa faa nnɔ bo. Ama cère mən tí li teh binicekrkaab mitekjim ya sɛn ni ki joh inun bó, ki la liɛbe ní tiboncindkaar bo. Tun si: kí wiɛ mitetem mà bàareh nin mikuum nin kí teke Uwien kí ji ya gber,

² nin tigbɛnɛnt ya sɔkrɛm kí paan iyaaɛbok ye ma bo ya gber nin kí taa inuɔ kí paan unil bo kí kàare kí de wə ya gber nin bitɛnkpiib ya mɛkrɛm ya gber nin Uwien lá li bu binib tibuur ufɔfɔryo ma bo ya gber.

³ Uwien tuo' la, ti li joh inun bó nɛ nin binicekrkaab ya wəknɛm.

⁴ Tɔ, binib laa' Uwien ya wenwenku, ki laa' u'paabu, ki laa' *Mifuɔŋaanm,

⁵ ki cií' Uwien ya gber ya ɲmaa, ki bɛnde' uɲɛndun wà we ní nnɔ ya tuɔm ɲɔ

⁶ kí wiɛ' Uwien ya sɛn la, ní faa nin unil rí fre kí liɛbe kí lèbre bi ya nib ya tɛtem, kime bɛn nin bi'yul liɛbe' kí kpaakeh Uwien ya Bijɛ nɛ udɔpɔnpɔn bo, kí dienh binitɔb usɛn bɛ rí suke wə.

⁷ Tɔ, utaa tuu kí niih, kitink ɲa luoreh sɔngl la, kí lùonh tibonmənəmɔnt nɛ kí dienh bà koh kɛ, nɛ Uwien teh kɛ u'mənm.

⁸ Ama kí pɛh ikonkon nin ipɔn la, kí li juore fɛnm nɛ, Uwien rí tí gbɛn kí wiɛ kɛ minuom, nɛ bɛ rí fɔrɛ kí wɛn kɛ.

⁹ Tí'jɔtieɛ, ti lienh nnɔ mənɔn la, ti bɛn ki ye ninbi kpe usɛn wà mən nɛ, wun nɛ yé minjmiɛnm ya sɛn.

¹⁰ Kime Uwien pɛ tigbɛmɔnt bo nɛ. Wa rí sunde ni'tuon bó, ka rí sunde ni yíɛ wə ma, kí tore' u' nib, kí biɛ kí toreh bɛ ma nnɔ bó.

¹¹ Tí yíɛ ní'ni wà kɛ ya nun rí li mən wə rí li teh nnɔ kí tí fɔrɛ nɛ, ɲɔ kí lɛ ni daan nà nnɔ kí tí gbɛn.

¹² Ta yíɛ kpaayunl rí cuo nɛ ama ti yíɛ ní tekn binib bà kí ɲɛ bi'minku nin bi'tekjim bo, bi lɛnh mimənm mà Uwien lá pùon' bɛ mɛ nnɔ ya taal ni nɛ.

Uwien ya puonl ɲa rí lèbre

¹³ Uwien lá pùon' *Abraham lipuonl ma nnɔ u lá pole' wən bugbɛn nɛ, kime uba ɲa te kí cɛn' wə ɲɔ wə rí pole udaan.

¹⁴ U lá pùon' wə kí ye:

«Imɔn, n li tien ɲɛ mimənm kí gbien,
kí cère á pòrɛ kí gbien.»

¹⁵ *Abraham mɛnde' kí guure' nɛ kí laa' Uwien lá pùon' wə nà nnɔ.

¹⁶ Binib tí rí pole nɛ kí wuɔn kí ye bi len' tigber tà nnɔ te nɛ. Bi poleh wà cɛn' bɛ ɲɔ lipol nnɔ bo uba la ji rí fre kí niɛ tu'bo nɛ.

¹⁷ Nnɔ nɛ Uwien lá yíɛ wə rí tùrɛ kí wuɔn bà li lɛ u'puonl ya mənɛm nnɔ kí ye u'jɛkɛ' wə rí tien nà nnɔ ɲa ɲmɔbe lèbrɛm nɛ. Nɛn bo nɛ u lá pùon' kí liɛbe' kí pole' kí kpɔbn'.

¹⁸ Uwien ya puonl nin u'pòl yé tibont tule nɛ, ka ɲmɔbe lèbrɛm, nɛ wa rí nɛn tibont nnɔ ní fiebu. Nɛn nɛ saakreh tinbi bà sɛn' kí bɔlɛ' u'saan nnɔ ya gbɛnɛnt kí gbiekeh, kí cèrɛh tí tùrɛh kí coh lidɛndɛn lá tí ɲmɔbe lɛ u'saan nnɔ kenken.

¹⁹ Lidɛndɛn nnɔ nɛ cèrɛh ti se ní faa tɛn bi wiɛnh likuluɔnl minuunm ni, lí coh buɲɛrciɛnbu bua ɲmɛkeh ma bo. Tí daan wà nnɔ nɛ kɔn' Uwien ya duku ni

paaki bó, ki tí càare' kukpelciëku kùà bore' kù bolm mile nnò, ki kòn' haali dubenku bó Uwien ya bùul.

²⁰ Tinbi bo nɛ *Yesu liere' ki kòn' ku'ni, nɛ Uwien tien' wò bitòtuòrcienb ya cien uyo wà ña ñmòbe gbenm tɛn u là ñɛn' isɛn yà ki tien' Melkisedek bitòtuòrcienb ya cien nnò.

7

Melkisedek yé ubɛr nɛ, ki liɛbe' ki yé utòtuòrkɛ mɔ

¹ Tò, Melkisedek bugbɛn yé Salɛm ya bɛr nɛ ki liɛbe' ki yé Uwien wà ña ñmòbe Nacɛntò ya tòtuòrkɛ. *Abraham là tòn' nin bibɛrtòb lituàl ki faake' nin bɛ ki liɛbe' ki kunh ní ma nnò wòn Melkisedek nɛ là tuobe' wò, ki tien' wò Uwien ya mɔnm.

² *Abraham là de' wòn nɛ u tòn' lituàl ki faake' ki fie' tibont tà kɛ nnò ya gbiirm piik ya miba. Mikpiëkm liyɛl Melkisedek ya tingi si: Uɛrgbɛmòndaan nɛ. Nlɛ bo u yé Salɛm ya bɛr nɛ. Salɛm ya tingi si: Uyɛnduon ya bɛr nɛ.

³ Ba bɛn u'naa, ka bɛn u'baa, ka bɛn u'yaajɛb mɔ. Wa ñmòbe u'fuobm cin' uyo wà, ka ñmòbe mɔ li tí gben uyo wà mɔ, u tɛ tɛn Uwien ya Bijɛ nɛ, ki tuu ki yé utòtuòrkɛ.

⁴ Ní laa' Melkisedek yé unikpekpɛk ma bo-a! Tí'yaajɛ *Abraham mɔnɔn là taa' u tòn' lituàl ki faake' ki fie' tibont tà nnò ya gbiirm piik ya miba ki de' wòn nɛ.

⁵ Tò, kí ñɛ Moyis ya yiko bo, Lefi ya yaabii yà yé bitòtuòrkaab nnò nɛ ñmòbe usɛn bɛ ní li teknh Israyɛl yaab ya bont ya gbiirm piik ya miba nin bí yé bí'niñjɛb, kí yé *Abraham ya yaabii ma kɛ nnò.

⁶ Melkisedek wòn ña yé bí'lontunku ya nil, nin nɛn kɛ u teke' *Abraham tòn' lituàl ki fie' tibont tà nnò ya gbiirm piik ya miba, nɛ ki tien' wòn *Abraham wà Uwien pùon' wò lipuonl nnò Uwien ya mɔnm.

⁷ Na ñmòbe niɛm, wà yé ucien nɛ tɛh uwaal Uwien ya mɔnm.

⁸ Lefi ya yaabii yà teknh Israyɛl yaab saan tibont ya gbiirm piik ya miba nnò yé binib nɛ, kí li kpo lidaali liba. Ama Melkisedek wà teke' *Abraham saan tibont ya gbiirm piik ya miba nnò *Uwien ya gbɔnku yɛ wòn tuu ki fuobe nɛ.

⁹ Lefi ya yaabii nɛ teknh tibont ya gbiirm piik ya miba Israyɛl yaab saan. *Abraham là gbiire' tibont bolm piik kí taa' miba kí de' Melkisedek ma nnò tí lí frɛ kí yɛ Lefi mɔ là de' nɛ kí ñɛ u'yaajɛ *Abraham bo.

¹⁰ Kímɛ Melkisedek là tuobe' *Abraham uyo wà nnò, kí laa' Lefi laan tɛ u'yaajɛ *Abraham ya sɛm ní nɛ, wà laan là maa' wò.

¹¹ Uwien là de' Israyɛl yaab yiko nɛ. Nɛ u ya yiko nɛ wɔngɛh kí tɛh Lefi ya yaabii nɛ lí yé bitòtuòrkaab. Ní yé bitòtuòrkaab nnò ya tùon bí cère' binib mɔn Uwien ya nun bó kí tí gben' là, tòtuòrkɛ kɛ tòtuòrkɛ bí lí tɛ tɛn Arɔn nɛ. Ba jí bí lí nuunh utòtuòrkɛtò tɛn Melkisedek. Bí'tuon ña ní frɛ kí cère binib ní lí mɔn Uwien ya nun bó kí tí gben. Nɛn nɛ cère' ní kpɛ utòtuòrkɛtò ní baa kí lí tɛ tɛn Melkisedek.

¹² Kímɛ bí lèbre' bí tɛh binib bitòtuòrkaab ma bo là, ní kpɛ bɛ ní lèbre yiko mɔ nɛ.

¹³ Tigbɛr tuu lienh unil wà bo nnò yé udensɛntò ya nil nɛ. Udensɛn nnò ya nil uba mɔnɔn ña kpɛlɛ kí sɔn' Uwien ya ponpuol bo tuonl.

¹⁴ Unil kɛ bɛn kí yɛ tí'Yonbdaan yé Suda ya densɛn ya nil nɛ. Nɛ Moyis ya gbɔnt ní ná saan kɛ u len' bitòtuòrkaab ya gbɛr nnò wà len' níba udensɛn nnò bo.

Yesu yé utòtuòrkɛ tɛn Melkisedek

15 Liike mæn; nà tũre' ki wende' ti'nun bó tigber nnò bo si: utòtuørke uba mò ñen' ki te ten Melkisedek.

16 Wa yé tòtuørke, kí ñe u yé udensen uba ya nil *yiko ye ma nnò bo, u yé utòtuørke kí ñe u'miel là ña ñmòbe ghenm ya tuòm bo ñe.

17 Kime nì kele' u'bo *Uwien ya gbànkú nì ki ye:

«A yé utòtuørke ñe uyo wà ña ñmòbe ghenm ten Uwien là ñen' isen yà ki tien' Melkisedek utòtuørke nnò.»

18 Næn bo ñe bi ghen' yikokpièk nnò, kime wa ñmòbe tuòm, ka toreh mò.

19 Kime Moyis ya yiko ña fre' ki cère' bonn mæn ki tí ghen' Uwien ya nun bó. Ama Uwien yuòn' ki de' tẽ lidendẽl là mæn ki cèn' nì'kẽ. Læn ñe li cère tí nèkn Uwien.

20 Nà pukn' si: Uwien lièbe' ki pole' ki pùon' mò ñe. Bitòtuørketòb nnò Uwien ña pole' ki pùon' bèn bo.

21 Ama *Yesu wòn, Uwien pole' ki pùon' ñe ki tòke' wò ki ye:

«Min Yonbdaan ñe pole' ki pùon', ma ní jìin n'ñòbon:

«A yé utòtuørke ñe uyo wà ña ñmòbe ghenm.» »

22 Næn bo, *Yesu ñe sere' ki cère' Uwien cuo' nin tẽ kujòtieku kùà mæn ki cèn' nì'kẽ.

23 Nibontànn mò si: bitòtuørketòb nnò là te ligol ñe, kime mikuum bo ba rí fre kí li tuu kí te ki sònɔh bi'tuonl.

24 Ama *Yesu wòn tuu kí fuobe ma nnò u li yé utòtuørke ñe yo kẹ yo.

25 Næn bo ñe u li fre kí ñmien binib bà nèkndeh Uwien kí ñe wòn bo uyo wà kẹ te, kime u tuu kí fuobe ñe ki kàareh kí mieh Uwien kí dienh bẽ.

26 *Yesu ñe yé bitòtuørkienb ya cìen wà kpe tí li ñmòbe wò. U yé uñaan ñe, ka te iba nì, ka ñmòbe biil, Uwien bore' wò nín bibièrdènb, kí duon' wò paaki ya paaki kí de' wò ukànkàan.

27 Wòn ña cìeke wò rí li teh idaan kẹ ituørẽ u'tiema biere bo ñò kí yaan kí tien ituørẽ udu ya nìb yì bo tèn bitòtuørkienb ya cìentòb teh ma bo. U taa' u'bugbèn ñe kí tien' lituørɔl bolm miba kpein.

28 Moyis ya yiko là cère' bi teh binib bà bitòtuørkienb nnò mò la teh ibiere tèn binitòb ñe. Yiko nnò ya puoli bó ñe Uwien pole' ki pùon', kí tien' u'Bijẽ bitòtuørkienb kẹ ya cìen. Wòn ñe ña tien' biere fiebu kí li fre kí sòn lituonl nì'donbó.

8

Yesu ñe yé bitòtuørkienb ya cìen imònmò

1 Umèsen wà sò yé umèsenje tí tòkeh tigber tà nò nì: tí ñmòbe u ya tòtuørkienb kẹ ya cìen ya bol ñe, u kẹ Uwien uyèbm kẹ ya daan, ya jìe bó paaki bó,

2 kí sònɔh u'tuonl Uwien te lininbonl là nì nnò. Næn saan ñe yé Uwien ya ninbonmònl. Na yé nisaal ñe tien' lè, Uwien nín u'yul ñe tien' lè.

3 Bi teh unil kẹ bitòtuørkienb ya cìen wò rí li taah tibont ñe kí dienh Uwien, kí li teh ituørẽ mò kí dienh wò. Nnò ñe nì kpe tí'mò ya tòtuørkienb ya cìen mò rí li ñmòbe u li taa nà kí de Uwien.

4 U bi te kitink bo la, wa bi li yé tòtuørke mònòn, kime bitòtuørkaab te kí taah tibont kí dienh Uwien, Moyis ya yiko ye ma bo ñe.

5 Bi sònɔh itùon yà nnò yé tibonmànt tà te paaki bó nnò ya nennnku nín tu'jinjint ñe. Nnò ñe Moyis là ye wò rí tien Uwien ya ninbonl uyo wà nnò, Uwien tòke' wò ki ye: «Tũre kí cenge, á tien lè, lè rí tũre kí li naan n wuòn' ñe lininbonl là ya nennnku lijuol bo nnò.»

6 Ama fènfènnò, Uwien de' *Yesu utòtuørke ya tuonl là nnò cèn' tòtuørke kẹ tòtuørke yaal. Wòn ñe se Uwien cuo' nin binib kujòtieku kùà nnò nì, ñe

kujotieku nno mən ki cən' mikpiekm yaaku, kime Uwien puon' lipuonl là nno mən ki cən' mikpiekm yaal.

Kujotiefenku ya gber

⁷ Tò, nì yé kujotiekpieku kùà là te nno ɲa bi ɲmabe gber tuba la, Uwien ɲa bi li liebe kí cuo nin nib jɔtietaku.

⁸ Imàn, Uwien laa' u'nib ya biil ne ki len' ki ye:

«Min Yonbdaan ne lienh,

uyo uba we nì

nì liebe kí cuo nin Israyel yaab

nin Suda yaab ke kujotiefenku.

⁹ Kujotieku nno ɲa nì li naan nin

n là kpíe' kí cuo' kùà nin bi'yaajeb,

uyo wà n dère',

ki ñen' be Esipt ni nno.

Ba paan' kujotieku nno bo ma nno,

ne n'mo seln' ki daan' be.

Min Yonbdaan ne len' nno.

¹⁰ Yonbdaan liebe' ki ye:

«Iden ye gèbre' la,

n li cuo nin Israyel yaab kujotieku kùà so.

N li kuon n'yikombe bi'yenn ni,

kí keke be bi'fèl bo.

N li yé bi'Wien,

ne be nì li yé n'nib.»

¹¹ Bi'ni uba ɲa ji li wəkn u'to,

uba ɲa ji li wəkn u'ninje kí tɔke wə kí ye:

«wə nì bende Yonbdaan.»

Kime bi'ke li bende nni ne.

Kí cin ibaan kí tì baa binikpekpiekb.

¹² N li fère be bi'biil,

ma ji li tiere bi'biere bó fiebu.»

¹³ Uwien lienh kujotiefenku bó la, nì wuon' ki ye kukpieku nno kpaare' nino.

Kime nibonkpaann ke tì pore' la, nì joh nè n gben ne.

9

Kujotiekpieku ya tuare

¹ Uwien là kpíe' kí cuo' nin binib kujotieku kùà nno u là wuon' be bi li paan isen yà bo kí li pukeh wə ne, ne ki cère' bi ɲmabe bi li pukeh wə nà saan kitink bo.

² Imàn, bi là tien' lininbonl liba ne li ɲmabe tidubent tule. Lininbonl nno ya puke ni frɔknbuol là te nin litebl là bi paakeh li'bo kpono wà bi taah ki punh Uwien nno. Bi yih nen saan ne liboñaanl.

³ Kukpelceencienu kuba ne là bore' upuke nin kudubenku nno. Kukpelcieku nno ya puoli bó ne yé kudubenku. Bi yih nen bó ne libuol là naan ki tì gbien'.

⁴ Bi taa' minòkm ki duore' liponpuol là ki sienh li'bo linubl nno te nen bó ne. Kujotieku ya lekl là bi taa' minòkm ki duore' li'gbenent ke bo nno mo te nen bó ne. Tijier tà bi yih tù *mann nno te minòkm ya senl liba ni ki taake lilekl nno ni. Aron ya kpɛdon wà là bunde' ki puun' nin bi là keke' *yiko itenpenpen yà bo nno mo te lilekl nno ni ne.

⁵ Uwien ya tondb bà bi yih be seriben nno bile ya nennent te lilekl nno ya paaki, ki ɲmabe ifiebe, ki wongeh ki teh Uwien te ni'saan. Bitondb nno ya

fiebe ya sɔnge lieke lilɛkl nnɔ bo bi gbienh nà saan misèm ɲɔ Uwien rí fèrɛ binib bi'biere nnɔ. Bònl ɲa te tí len nè rí li yɛbe tibont nnɔ kɛ bo fɛnfennɔ wuɔ nɔ.

⁶ Bi bonde' tibont kɛ ki sensien' nnɔ nɛ. Bitɔtuərkaab kɛ kɔh upuke ni nɛ idaan kɛ ki tí sɔnh bi'tuonl.

⁷ Ama kudubenku bó wɔn, bitɔtuərɛienb ya ciɛn baba nɛ kɔh ni'bó bolm miba libinl ni. Wa kɔh ni'bó ɲɔ ka tuke wɛnt ya sɛm wɔ rí tí de Uwien wɔn bugben ya biil nin udu ya nib tùrɛ' ki bi' libiil là nnɔ bo.

⁸ Nnɔ nɛ *Mifuoñaanm wuɔn' ki yɛ lininbonkpiɛkl laan biɛ ki te ma nnɔ, usɛn wà joh lininbonnmònl là te paaki bó nnɔ biɛ ki paake nɛ.

⁹ Ní yé kunɛnnɛnku nɛ uyo wuu. Ni'tingi si: bi punh Uwien tibont tà nnɔ nin bi teh ituərɛ ya ki dienh wɔ nnɔ ɲa rí frɛ kí cère wa teh tu ya bont ya fɛl bo rí li wien kí tí gben.

¹⁰ Ní'kɛ yé inisaalbok nɛ, ki likeh tijier ya jim nin midaam ya ñum nin tigbenɛnt ya sɔkrm ki paan' iyaajebok yɛ ma bo. Binib li boh i ya bok nɛ ki tí baa uyo wà Uwien li lèbre nibonfenn.

Kristo wɔn taa' u'bugben nɛ ki tien' lituərɛl

¹¹ Kristo wɔn baa' ki yé bitɔtuərɛienb ya ciɛn ɲɔ wɔ rí cère tí lɛ tí laa' mimɔnm mà nɔ nɛ*. U kɔn' lininbonl là ya tɔl ɲa te, ki mɔn ki tí gben' ni nɛ. Nisaal ɲa tien' li ya ninbonl, nɛ la yé kitink kɛ bo yaal mɔ.

¹² Kristo kɔn' lininbonl nnɔ ni bolm miba kpein nɛ. Wa tuke iwɔjɛ nin inajɛfanfaan ya sɛm nɛ ki kɔn' wɔ rí tí tien lituərɛl, u taa' u'tiema sɛm nɛ ki tien' lituərɛl, ki de' tɛ ki wiɛ' uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm.

¹³ Ní yé bi là taah iwɔjɛ nin inajɛ ya sɛm ki gbienh binib bà bi' bo, ki wíndeh unasɛl ki taah u'fɛntɛm ki pukeh bi'bo, kime bi saa' likuəl ɲɔ bɛ rí ñɛn bi'bo tijɔknt la,

¹⁴ Ní li tien mila Kristo ya sɛm ɲa rí li ɲmɔbe tuɔm kí cɛn nɛn kɛ. Mifuoñaanm mà ɲa ɲmɔbe gbenm cère' Kristo taa' u'ba ki tien' lituərɛl tɛn kitɔtuərɛwɛnk kà ya niba saan ɲa gbɛ, ki de' Uwien ɲɔ u'sɛm rí gben ituonbiere yà te tí fɛl bo ya gbɛr, kí cère tí fɛl rí li wien kí tí gben ɲɔ tí li sɔnh ki dienh Uwien wà fuobe nɛ.

¹⁵ Nɛn bo nɛ Kristo sere' Uwien cuo' nin binib kujɔtiefɛnku kùà nnɔ ni, ɲɔ wɔn Uwien yin' bà nnɔ rí lɛ u pùon' ki yɛ u li tien bɛ mimɔnm mà, mè rí li tuu ki te nnɔ. Nnɔ nɛ Kristo kpo' wɔ rí de bà là te kujɔtiekpiɛku ni ki saa' kù nnɔ, bi'biere ni kí wiɛ.

¹⁶ Imàn, unil kele' u lá kpo' la, bi li tien u'faal ma bo ki ble' la, ní kpɛ u'kuum ya puoli bó, bɛ rí wuɔn kí yɛ u kpo' nɛ, kí yaan kí tien, u kele' kí yɛ bɛ rí tien u'faal ma bo.

¹⁷ Udaan ɲa laan kpo' la, u kele' nà nnɔ ɲa ɲmɔbe tuonl fiebu. U tí kpo' nɛ la, u kele' nà nnɔ ji ɲmɔbe lituonl.

¹⁸ Nɛn bo, Uwien là cuo' nin binib kujɔtiekpiɛku kùà nnɔ mɔnɔn ya cinm, bi là kòrɛ' kiwɛnk ki wule' misèm nɛ, kí yaan kù cin'.

¹⁹ Tɔ, Moyis là kaan' wɔbl kɛ wɔbl *yiko ya gbɔnku ni udu ya nib kɛ ya nun bó, nɛ ki taa' inajɛfanfaan nin iwɔjɛ ya sɛm ki cùuke miñunm, ki taa' kufaaku kuba bi yih kù isɔp nin kukpɛciɛku kuba kù dinge suɔɔ kí mɔn kí cùun' len kí gbɛgbɛ' *yiko ya gbɔnku nnɔ nin udu ya nib bo.

²⁰ Nɛ ki yɛ: «Misèm miɛ wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin nɛ kujɔtieku nɛ ki yɛ ní li ɲuuke kù.»

²¹ Nɛ ki taa' misèm nnɔ kí gbɛgbɛ' Uwien ya ninbonl nin bi taah tiwɛnt tà kɛ ki pukeh Uwien nnɔ mɔ kɛ bo.

* **9:11** Bi kpɛ' kí kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni ní kele' kí yɛ: Wɔ rí cère tí lɛ mimɔnm mà wɛ ní nnɔ nɛ.

²² Kí ñe *yiko ye ma bo, misèm ne ñendeh tibont tà yébe ya jòknt ki cèreh tù mən. Sèm ña ñen' la, Uwien ña ní fère nib bi'biere.

Yesu taa' u'ba ki tien' lituərl bolm miba kpein ne ki ghen' ibiere

²³ Bi teh i ya tuəre ki ñendeh tibont tà yé paaki bó yaar ya nennənku ya jòknt la, ní wuən' ki ye paaki bó yaar tà yé tibonmənt nno mə kpe be ní tien tù ituəre ya mən ki cən' yen ne.

²⁴ Kime Kristo ña kən' lininbonl là binib tien' lè, li yé paaki bó ya ninbonmən' ya nennənku nno ni. Ama u kən' paaki bó yaal bugben ni ne ki ji se ti'ciək bó fənənnə Uwien ya nun bó.

²⁵ Nà yé u kən' len wə ní li tuu ki taah u'ba ki teh lituərl ten bitətuərcienb ya cien tuu ki taah ma tiwent ya sèm ki kəh Uwien ya ninbonl ya dubenku ni binl ke binl ma bo.

²⁶ U bi tien' nno la, u bi jin' ijend mibolm mà yebe ño kí cin haali uñəndun ya cincinyo. Ama fənənnə, idenfərke yie nɔ u taa' u'ba ki wuən' binib bolm miba kpein ne, ki taa' u'ba ki tien' lituərl ki ghen' ibiere ya tuəm.

²⁷ Uwien sien' ki ye unil ke li kpo bolm miba ne, ne ni ya puoli bó wə ní bu binib tibuur.

²⁸ Nno ne Kristo taa' u'ba ki tien' lituərl bolm miba kpein ño wə ní ñen binib bà yebe ibiere ni. U li liebe kí taa u'ba kí wuən nle bo. Na ji yé wə ní ñen binib ibiere ni, ní ji yé wə ní ñmien bà gu u'baam nno ne.

10

¹ Moyis ya yiko yé tibonmənt tà we ní nno ya jinjinku ne. Wa cinbe ki yé tibont bugben ki ti' ghen'. Nən bo ne *yiko nin u cèreh bi tuu ki teh ituərbəab yà binl ke binl ka ñməbe biən nno, ña lí li fre kí cère binib bà nekndeh Uwien nno ní li mən ki ti' ghen.

² I bi freh ki cèreh bà teh yè nno mən ki ti' ghen' Uwien ya nun bó la, bi bi daan' yè ño, kime bi bi li tien yè bolm miba kpein ne, ka ji li ñməbe biil ya yenmaale bi'fəl bo.

³ Ama ituəre nno tuu ki tierreh be bi'biere bó ne binl ke binl.

⁴ Kime inaje nin iwəje ya sèm ña ní fre kí ghen biere.

⁵ Nən bo ne Kristo ye wə ní baa uñəndun wuu ni uyo wà nno u təkə' Uwien ki ye:

«*Ña yie tuəre,
ka yie be ní li punh ñe bont mə,
ama a tien' nni tigbenənt.*

⁶ Bi windeh ituəre yà ya went iponpob bo ki dienh ñe nno,
a'yenm ña sange' i'bo,
bi teh yà ibiere ya fərm bo nno,
a'yenm ña sange' i'mə bo.

⁷ Nən bo ne n təkə' ñe ki ye:
«*N'Wien, min sɔ,
n we ní ní tien a'yiem ne,
ten ní kele' n'bo a'gbənkɔ ni ma bo.*»

⁸ Kristo kpie' ki len' ki ye:
«*Ña yie tuəre,
ka yie be ní li punh ñe bont,
ka yie bi windeh ituəre yà ya went iponpob bo ki dienh ñe nno,
ka yie bi teh yà ibiere ya fərm bo nno mə,
Nən ke ña sange' a'yenm.*»
Ama *yiko ne nín ye be ní li teh i ya tuəre ke.

⁹ Ne ki liebe' ki len' ki ye:

Min sɔ, n we ní rí tien a'yíem nɛ.

Nnɔ nɛ u gben' ituarkpiɛk nnɔ ki taa' u ya tuɔrl ki lèbe'.

¹⁰ *Yesu Kristo tien' Uwien ya yíem, ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl bolm miba kpein, ki cère' ti mɔn ki tí gben' Uwien ya nun bó.

¹¹ Tatuarkɛ kɛ tatuarkɛ tuu ki sieh idaan kɛ nɛ ki sɔnh u'tuon, ki tuu ki teh ituarbaab, ya lí li fre kí ñen nib ya biere.

¹² Ama Kristo wɔn tien' lituɔrl bolm miba nɛ ibiere bo, nɛ ki kɛ uyo kɛ Uwien ya jie bó,

¹³ ki gu haali nin uyo wà Uwien li cère wɔ rí tɛ u'nennɛndb bo litaal.

¹⁴ Kime u tien' lituɔrl bolm miba nɛ ki cère' u ñen' bà ibiere ni nnɔ mɔn Uwien ya nun bó ki tí gben' uyo kɛ.

¹⁵ *Mifuoñaanm mɔ tɔkeh tɛ ki teh nnɔ nɛ. Mí kpiɛ' ki len' ki ye:

¹⁶ «Yonbdaan ye: «Idɛn yíɛ gèbre' la,
n li cuo nin bɛ kujɔtieku kùà sɔ:

N li kɛle n'yikombɛ bi'fɛl bo,

kí kuɔn bɛ bi'yɛnm ni.» »

¹⁷ Nɛ ki liebe' ki ye:

«Ma ji li tiere bi'biere nin bi'biil bó.»

¹⁸ Uwien fère' binib bi'biere la, ba ji li nuunh bɛ rí tien lituɔrl ibiere nnɔ ya fèrm bo.

Yesu bo ti laa' usɛn ti nɛkn Uwien

¹⁹ N'yaabɛ, nɛn bo, ti du ki ye *Yesu ya sɛm bo, ti ñmɔbe usɛn tí kɔ Uwien ya ninbonl ya dubenku ni.

²⁰ *Yesu pekɛrɛ' usɛnfaan wà dienh limiel, kí ñɛ u taa' u'ba ma ki tien' lituɔrl ki cère' kukpɛlɛɛncienku kùà bore' Uwien ya ninbonl bolm mile nnɔ kɛrɛ' nɛ ti ji laa' usɛn tí kɔ lininbonl nnɔ ya dubenku ni.

²¹ Ti ñmɔbe bitɔtuarcienb ya cien uba, wɔn nɛ ñmɔbe ticiɛnt Uwien den.

²² Nɛn bo, cère mɛn tí nɛkn Uwien, kí li ñmɔbe iyɛnmaale yà cuube, kí li ñmɔbe mitekjim kí tí gben. Yesu bo, tí fɛl bo wien nɛ, ka ji ñmɔbe biil liba nin litɔl. Ní tɛ tɛn bi taa' miñunm mà ña ñmɔbe jɔknt nɛ ki sili' tɛ.

²³ Cère mɛn tí li lienh binib ya nun bó ti'dɛndɛnł bó, kí li co lè kenken, ki la li ñɛndeh tí gbenɛnt, kime Uwien wà pùon' nnɔ yé umɛmòndaan nɛ.

²⁴ Cère mɛn ti la gɔh tɔb bo, kí li saakreh tɔb ya gbɛnɛnt ñɔ kí fre kí li yíɛ tɔb, kí li sɔnh ituon yà mɔn.

²⁵ La cère mɛn tí dàan ti'táan ya baam tɛn biba dàan' ma ka ji bàareh, ama tí li cinbe ki saakreh tɔb ya gbɛnɛnt, kime ninbi mɔnɔn bɛn ki ye Yonbdaan ya wengbiin nɛkn ní ñɔ.

²⁶ Ti bɛnde' nà yé tigbɛmònt ñɔ ki cɛkre' ti'yɛnm ki liebe' ki teh ibiere la, tuɔrl ña ji tɛ kí fre kí ñen i ya biere.

²⁷ Nà sɛn' si: tí li gu nin bujɛwaanbu nɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur, kí cère umucɛncien rí wi bà yíɛ' u'ñɔbu bó nnɔ.

²⁸ Ní bɛn ki ye unil saa' Moyis ya yiko ñɔ binib bile bii bita kun' imòn ki ye u mɔnbe ki saa' wɔ la, ba rí muɔ udaan ɛɛɛkm, bi li ku wɔ nɛ.

²⁹ Ní li tien mila ñɔ unil wà yin' Uwien ya Bijɛ fɛnm, ki ye misɛm mà bo Uwien liebe' ki cuo' nin binib kujɔtieku, kí ñen' wɔ ibiere ni ña yé bonn, ki suke' *Mifuoñaanm mà bo Uwien tien' wɔ mimɔnm nnɔ ya tudɛrɛ ña rí li bre kí gbien-i?

³⁰ Imòn, ti bɛn wà len' ki ye:

«Min nɛ lí tu lifɛnl,
min nɛ lí jiin unil kɛ u'tuon kpɛ ma bo,»
ki liebe' ki ye:

«Min Yonbdaan ne li bu n'nib tibuur.»

³¹ Unil lu' Uwien, limiel ya daan ya nuo ni la, ni bre udaan bo ceeen ne.

³² Tire men ni la cin' iden ya ki laa' Uwien ya wenwenku nno ni ya puoli bo na la tien'. Ni la jin' ijend ki gbien', ki juun' ki mæn' limuol la faa ceeen.

³³ Uyo uba bi la suke' ne, ki jende' ne binib ke ya nun bo, ama uyo uba mo ni la sere' bi jendeh binitob ba nno mo ya cieki bo.

³⁴ Ni ye imæn ne, ni la nmire' binib ba te lipekl ni nno ya nunsiiir. Binib fie' ni'bont ne ni tuo' nin uyensonge, kime ninbi nin ni'yul ben ki ye ni nmobe lifaal la mæn ceeen, ki li tuu ki te.

³⁵ N'yaabe, nen bo, la nde men ni'gbenent ni nmobe midum ma nno bo, kime mi li cere ni le lisuul la yebe.

³⁶ Ni kpe ni li nmobe kuminku ne ki fre ki tien Uwien ye na na ki le u poun' na nno.

³⁷ Kime ni kele' *Uwien ya gbönku ni ki ye:

«Ni sien' waamu ne,
uyo wa sien' nno na ji ye bonn,
wa we ni nno

li baa ni wa ri taande.

³⁸ Wa ye ugbemöndaan n'nun bo,

li fuobe u'tekjim bo ne,

ama u liebe' puoli la,

n'yenn na ri li songe u'bo.»

³⁹ Tinbi ben won, ta ye binib ba li liebe puoli ki juore fenn, ama ti ye ba teke' Uwien ki jin' be ni nmere ne.

11

Mitekjim ya gber

¹ To, mitekjim ye ki li du ki ye a daan a li le nibonn na nno, a mænbe ki laa' ne na, ki li du ki ye na lenh tibont ta nin a'nunbu nno mænbe ki te ne.

² Uyo bo yaab ya tekjim bo ne Uwien la len' bi'bo na mæn.

³ Ti teke' Uwien ki jin', ne ki bende' ki ye won ne rien' na ke te na nin u'noamam. Nno ne Uwien ri' ta lenh tibont ta bo ki tien' ti lenh ta.

⁴ Abel la teke' Uwien ki jin', ne ki tien' lituol la mæn ki cen' Kayen yaal, ki de' won Uwien. Nen bo ne Uwien bu' Abel ugbemöndaan ki tuo' u'paabu. Nin Abel kpo' ma ke nno, mitekjim nno bo ne u bie ki lienh.

⁵ Enok la teke' Uwien ki jin', ne won Uwien taa' wo ki don' paaki bo, kuum na jin' wo. Uba na ji laa' wo, kime Uwien taa' wo ki don' u'ba saan na. Ni kele' *Uwien ya gbönku ni ki ye: Uwien ya yenn la songe' Enok bo ne ki yaan u' taa' wo ki don' paaki bo.

⁶ Unil na nmobe tekjim la, wa ri fre ki songe Uwien ya yenn, kime ni kpe wa ke nekndeh Uwien ri teke ki ji ki ye Uwien te ne, ne Uwien li su ba ke nuunh wo.

⁷ Nowe la teke' Uwien ki jin', ne ki tien' buñercencienu ki nmien' won nin u'den yaab. Uwien la juo' ki toke' wo tibont ta ba laan lenh tu, tu la li tien nno bo ne u teke' tu tunajer tule. Nno ne Nowe wuon' ki ye unendun ya nib nmobe libiil Uwien saan. U'tekjim bo ne Uwien bu' wo ugbemöndaan.

⁸ Abraham la teke' Uwien ki jin', ne ki tuo' u'yin, ki bure' Uwien ye u li de wo udu wa wun li ye u'faal nno bo, ki joh ka ben u joh na bo.

⁹ U la teke' Uwien ki jin', ne ki fii' ki ti kan' udu wa Uwien la poun' ki ye u li de wo wu nno ni, ki ye ucaan ni'bo. U la pon' ininbon ne ki koh len. *Isaak nin Sakob ba ye lipuonl nno mo ya faajib ten won nno mo la koh ininbon ne.

10 *Abraham tien' nnò ki gu wò rí la kò udu wà ya dur ya tɛnpuun faa ta ɲmàbe lum ni nɛ. Uwien nin u'yul nɛ kpankpaan' u li mɛ udu nnò ya dur ma bo, nɛ ki mɛn' tũ.

11 Nin Abraham là pore' ki gèbre' wò rí maa kibuk ma kɛ, u'po mɔ tonde' ki yé uɲɔl nnò, u teke' Uwien ki jin' ma nnò nɛ Uwien cère' u maa' kibuk, kimɛ u bɛn ki ye wɔn Uwien wà pùon' lipuonl nnò kpɛ bɛ rí li du u'bo nɛ.*

12 Nɛn bo nɛ wɔn uɲɛbaab *Abraham, wà là nɛke mikuum nnò laa' iyaabii ì yɛbe ka ɲmàbe kɛnku tɛn inɲaabii nin likpentɛngbil.

13 Binib nnò kɛ là ɲmàbe mitekjim nɛ ki tĩ baa' bi'kuum daali ka teke' Uwien là pùon' bɛ nà nnò. Ama bi'tekjim bo nɛ bi juo' ki laa' Uwien pùon' nà nnò nɛ fɔnfɔkm, nɛ bi'yɛnm sɔnge' nɛ'bo, nɛ bi len' binib ya nun bó ki ye bi yé bicɛnb nɛ uɲɛndun wuu ni ki gèbreh.

14 Binib bà lienh nnò wɔngɛh nĩ wien nɛ ki teh bi nuunh udu wà yé bi'yu nɛ.

15 Bi bi maaleh bi ñɛn' udu wà ni bó nɛ la, bi bi laa' libònl ki liɛbe' nɛ'bo ɲɔ.

16 Ama imɔn, bi'nun mɔn bɛ rí kò udu wà mɔn ki gbien' ni nɛ, wun si Uwien den. Nɛn bo nɛ bi yin' Uwien bi'Wien la, na coh wò fɛ, kimɛ u bonde' bɛ udu wà bi li kò u'ni.

17 Abraham là teke' Uwien ki jin', nɛ ki tuo' ki taa' u'bijɛbaab *Isaak wò rí tien lituɔrl uyo wà Uwien bikn' wò wò rí liike u'tekjim nnò nin Uwien là pùon' wò lipuonl ma kɛ

18 ki ye: «*Isaak bo nɛ a'lontunku li nɔbe» nnò.

19 Abraham là bɛn u'yɛnm ni ki ye unil kpo' mɔnɔn la, Uwien li fre ki mɛkre wò. Nɛn bo nɛ Uwien jin' u'bijɛ *Isaak ki de' wò. Nĩ yé mimekrm ya nɛnnɛnku nɛ.

20 *Isaak là teke' Uwien ki jin', nɛ ki tien' *Sakɔb nin Esawu Uwien ya mɔnm ki de' bi'wenl bo.

21 Sakɔb là teke' Uwien ki jin', nɛ uyo wà u bɛnh wò rí kpo nnò, u tien' Yosɛf ya buk kɛ buk Uwien ya mɔnm, ki nĩ' ukpɛndɔ bo ki puke' Uwien.

22 Yosɛf là teke' Uwien ki jin', nɛ u tĩ nɛke mikuum ma nnò u tɔke' uyo wà Israyɛl yaab lá li siere ki ñɛ Esipt ni, nɛ ki tɔke' bɛ bi lá li tien ma u'kpɔb.

23 Moyis ya baambɛ là teke' Uwien ki jin', nɛ ki maa' wò ki bɔlɛ' wò inɲaale ita, kimɛ bi lá laa' u mɔn, nɛ ba fɛnge ubɛr ble' likuɔl là nnò.

24 Moyis là teke' Uwien ki jin', nɛ ki tĩ kpére' ma nnò u yíɛ' ki ye bi la li yih wò Farahɔn ya bisɛ ya buk,

25 ki cɛkre' u'yɛnm ki ye bi jɛndɛh wɔn nin Uwien ya nib la, nĩ mɔn ki cɛn' wò rí li te ibiɛre ni ki jinh uɲmaa wà ɲa rí wuɔke.

26 U là bɛn ki ye bi yuɔndɛh wò Uwien ya Nigɛndkɛ bo la, nĩ mɔn ki cɛn' nin wò rí lɛ Esipt ya faal kɛ, kimɛ u'nun là cɛ, u lá li lɛ lisuul là nnò bo nɛ.

27 U là teke' Uwien ki jin', nɛ ki siere' Esipt ni ka fɛnge' ubɛr ya bɛnpiebe, u'fɛl ɲa wère', kimɛ u tɛ tɛn unil wà laa' Uwien wà ba lenh wò nɛ.

28 U teke' Uwien ki jin', nɛ ki cère' Israyɛl yaab tien' Pak ya nacenku, nɛ ki taa' misɛm ki fanfaan' inaɲuɔn bo, ɲɔ Uwien ya tond wà kuuleh nnò la mɛ Israyɛl yaab ya buɲɛbukpiɛkmu.

29 Israyɛl yaab là teke' Uwien ki jin', nɛ ki puore' miɲunciɛnmɔnmɔnm tɛn bi cuonh liwɛl bo nɛ. Ama Esipt yaab bɛn bikn' nɛ ki luo'.

* 11:11 Migbiirm miɛ ya ciim tɛ bolm mile bo nɛ: Nin Abraham là pore' ki gèbre' wò rí maa kibuk ma kɛ, u'po mɔ tonde' ki yé uɲɔl nnò, u teke' Uwien ki jin' ma nnò nɛ Uwien cère' u maa' kibuk, kimɛ u bɛn ki ye wɔn Uwien wà pùon' lipuonl nnò kpɛ bɛ rí li du u'bo nɛ bii nin Sara là pore' ma kɛ ki tonde' ki yé uɲɔl nnò, u teke' Uwien ki jin' ma nnò nɛ Uwien cère' u maa' kibuk, kimɛ u bɛn ki ye wɔn Uwien wà pùon' lipuonl nnò kpɛ bɛ rí li du u'bo nɛ.

³⁰ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', ne ki taa' iwien ilole ki cuon' ki linde' Seriko ya du, ne liguonjel là guon' wu' nno lu'.

³¹ Ujenkpend Lahab là teke' Uwien ki jin', ne ba ku' ki yekn' won nin binib bà yie' Uwien ya nòbu bó, kime u là teke' Israyel yaab ya pinpingb kucenku manman.

³² N li bié ki len kí ye ba kí pukn-i? N ye ní tùore kí len Gedeyon nin Barak nin Samson nin Jefe nin *Dafid nin Samiel nin *Uwien ya nòbonsaknb ya gber la, uyo li pòre nni.

³³ Bi'ni biba là teke' Uwien ki jin', ne ki faake' nin biberb ki fie' bi' du ki tien' bi'yi, bitab cère' binib kpén' tigbemònt ya sen, bitab laa' Uwien là pùon' nà nno, bitab pi' icind ya ñuon ya fre' ki tien' be niba,

³⁴ bitab kpiin' umufaa, bitab ñmere' ba fre' ki ku' be nin jusiek, bitab ña là ñmabe tuam, ki ji tien' bitadenb, ki ñmabe lifel butòbu ni, ki sen' ki gbele' iduto ya sojambe.

³⁵ Bipiib biba mō là teke' Uwien ki jin', ne Uwien cère' bi mēkre' bi'yaab bà kpo' nno ki jiiin' ki de' be. Bi jēnde' binib biba mō, ki nuunh be ní wīe Uwien ya sen ño kí ñmere ne, ne ba tuo', kime bi là nuunh be ní lá mēkre bitenkpiib ní ño kí lé mifuobm mā mōn ki cēn' fēnfennō yaam ne.

³⁶ Binib biba mō tuo' isuk, bi ñi' be inalēbe, ki lōle' be tikudokr ki pēkn' be.

³⁷ Bi yēke' bitab iten ki ku' be, ki jīe' ki yēkre' bitab nin kanpintajuk, ki ku' bitab nin kijusiek, bitab ña ñmabe bonn, ki cuonh ki lindeh ki guo tipegbonn bii tiwōgbont, bi jēndeh be cēen, ne ki teh be nà bre.

³⁸ Ben bo uñendun ña kpe be ní li yé u'ñib. Ne bi cuonh ki lindeh, ki joh ijuon nin kupenpelku bó, ki koh tijolulnt nin ifele ni.

³⁹ Nin Uwien len' binib nno ke bo nà mōn bi'tekjim bo ma ke nno, ba laa' u là pùon' ki ye u li de be nà nno.

⁴⁰ Kime Uwien là juo' ki bonde' te tibont tà mōn ki cēn' tibont ke. Nen bo ne wa ní cère be ní kpīe kí li yé u sien' be, be ní li yé bidend bà kí dāan te.

12

Ti li ñmabe kuminku ijend ni

¹ Tò, bi ya nib ke yé bimònkunb ne ki guon' ki linde' te ki yēbe cēen. Nen bo, cère mēn tí wīe nà ke yé ti'bo litukl nin ibiere yà jebēh te ikele ke na faa nno, kí li ñmabe kuminku, ki bō minōnm bo ki cuube Uwien sien' te tí sen kí baa nà saan.

² Cère mēn ti'nun ní li cē *Yesu bo. Wōn ne pēkre' mitekjim ya sen, ne ki cēreh mī kpīenh ní donbó ki joh. U tuo' udōpōnpōn bo ya kuum ka sen' fe, kime u là ben ki ye u lá li lé uyensōnge. Fēnfennō u ke Uwien ya berbiek ya jīe bó ne.

³ Imōn, maale mēn Yesu bo, kí liike bibierdenb là ñende' wō ki jēnde' wō ma bo u tuo' ní'ke, ño kí la cère uyensaa ní ñende ní'gbenent.

⁴ Ni mōh ní la li teh ibiere ma, na laan mōn' kí tí baa' ní yé mikuum la, ní kpo.

⁵ La sunde mēn Uwien tōke' ne nà ki de' ne lifel nno bó ten bibaa gbierēh u'bumu ma bo. U ye:

«N'buke, la yie Yonbdaan ya tudere.

U kōnh nin ñe la,

la cère a'yēnm ní saa.

⁶ Kime Yonbdaan yie wà la,

u diēh u ya tub ne.

U ben wà ke yé u'buk nno

u nih wōn ne.»

7 Tuo men kí jì ijend, kime í cekndeh ne ne. Ni yé Uwien ya bumu ma nno ne u dieh ni'tub. Kí le buk te nò kí'baa na dieh kí'tub-i?

8 Uwien na dere' ni'tub ten u dieh u'butomu ya tub ma bo la, na yé u'bumu, ni yé ikpiéb ne.

9 Ni yé ti'baambe bà yé binib nno dieh ti'tub kí cekndeh te ti boh be la, ní li tien mila nò ta jì li tuo Baa wà te paaki bó ya tudere, kí le limiel-i?

10 Imòn, ti'baambe taa' uyo wà kí dieh ti'tub be í cekn te bi yie ma bo nno na fàke, ama Uwien wòn dieh ti'tub ti'monm bo ne, nò ti la nmòbe jòknt ten wòn Uwien na nmòbe jòknt ma bo ne.

11 Bi dere' unil ya tubl itàan yà bo la, u'yenm na sange, ní yé uyensaa ne u'bo. Ama ni ya puoli bó, ní jì yé bà tuo' bi dere' bi'tub kí gbiere' be nno bo uyenduon ne, kí cèreh bi teh nibonn nà cuube.

12 Nen bo, tùre men kí sere, kí li co ní faa.

13 Tùre men kí cubn ní li kpìen isen yà, nò idien la sikre i'tengbiemu ama yè í faake.

Kristo yo li fuobe ma bo

14 Li nuunh men ní li nme nin unil ke, kí li pè Uwien ya sen bo nin ní'fèl ke. Nno na ní la, uba monon na í le wò.

15 Li ben men, kí la cère uba í lúo Uwien ya juokm, kí la cère ní'ni uba í li te ten tsitontont, kí kpìen nò kí tuke fènfenn kí baa bà yebe bo kí tuln be.

16 Li ben men, kí la li teh sònsòndl, kí la li likeh Uwien ya bont fenn ten Esawu là tien' ma kí kuore' u nmòbe kibucienk ya kpele wà nno, kí teke' tijier kí jin' nen saan.

17 Ni ben kí ye ní ya puoli bó ne u jì là lá nuunh u'baa í tien wò Uwien ya monm ne wa cenge' u'bó. Nin u muo' kí gbàan' ma ke nno u'baa na lèbre' yennaale*.

18 Ni nekn' Uwien saan ma nno, na yé ní laa' bíi ní cii' Israyel yaab là laa' nà nin bí cii' nà Sinayi ya juol ya níel nno ne. Bí là laa' umufafaa uba teknh lí'bo píebu píebu, kí laa' ní bíike' cinm, kí laa' kutafaabiiku,

19 kí cii' linatunl liba ya muo bó, kí cii' unieke uba bó. Bí cii' unieke nno bó ma nno ne kí gbàan' kí ye ba jì yie be í liebe kí cii' nòbonl liba kí pukn.

20 Kime unieke nno ye nà nno faa bí'bo ne. U ye:

«Wà ke me' líjuol nno la,
ba ní yé kiwenk monon la,
be í yéke iten kí ku.»

21 Nà là tien' nno là nmòbe bujèwaanbu cèen, ne Moyis len' kí ye: «Bujèwaanbu nmòbe nni haali n'gbenent ke tí nòh.»

22 Ama ninbi wòn, ní nekn' líjuol là bí yih lè Siyón ya juol nno, kí nekn' Uwien limiel ya daan ya du. Wun sí: Yerusalem wà te paaki bó. Uwien ya tondb turbenm te wun ní ne kí jeleh kunacunku.

23 Ninbí baa' licekl là ní nno ya nib yé Uwien ya bukpièkmu mùa ya yel kèle' u'saan paaki bó nno ne. Ní baa' Uwien wà buh unendun ya nib ke tibuur nno saan ne. Ní baa' binib bà cuube, u cère' bí yé u yie be í lí yé bidend bà nno saan ne.

24 Ní baa' *Yesu saan ne. Wòn ne sere' Uwien cuo' nin binib kujotiefenku kùa nno ní. U ya sèm ne puube' kí tien' te binib bà na nmòbe jòknt. U'sèm nno ya gber nme kí cen' Abèl yaam ya gber.

* 12:17 Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne: *Nin u muo' kí gbàan' ma ke nno u'baa na lèbre' yennaale bíi ní u muo' kí lèbre' u'tetem ma ke nno, wa fre' kí lèbre' niba, kime uyo nno gèbre' nò.*

²⁵ Liike mæn ni'yul bo, ki la yie ka ri cenge wà lienh nē nno bó. Moyis là tãke' binib Uwien ya gber kitink bo, ba cenge' u'bó nē ka ñen' utudere ni. Ni li tien mila ño tinbi bá Uwien lienh tē haali paaki bó nno ta tãnge' u'gber la, ti li ñe utudere ni?

²⁶ Wõn wà ya nieke là jenge' kitink uyo bo nno, ti len' fɛnfɛnnɔ ki ye: «N li liebe kí cère kitink ri jenge; na yé kitink baba, kutaaku mɔ ji li jenge nē.»

²⁷ U len' nà ki ye: «Kí liebe kí cère nno» ya tingi si: u ñen' tibont tà kē nno li jenge nē wà ri taa tù kí ble ukele bo, kí daan tà ña ri jenge tun ri li tuu ki te.

²⁸ Næn bo, ti faare mæn Uwien kime u de' tē udu wà ña ri jenge ki yé ti'yu nē. Cère mæn ti li pukeh wà u yie ma bo, kí li tuonh u'ñabu bó, kí li boh wà.

²⁹ Imàn, ti'Wien te tēn umu nē ki wih ki ñereh tibont kē.

13

Kristo yɔ li tien ma ki li sɔnge Uwien ya yɛnm

¹ Li tuu kí yie mæn tɔb tēn ninjieɓ yie tɔb ma bo.

² La sunde mæn kucɛnku ya tekɔm bó, kime biba tekɔh binib kucɛnku nē ki ti teke' biba kucɛnku ka bæn ki ye bi yé Uwien ya tondɔ nē.

³ Li tien mæn lipɛkl ya nib bó tēn ni'mɔ te lipɛkl ni nē, kí li tien bi jèndeh binib bá nno bó tēn bi jèndeh ninbi nē.

⁴ Unil kē ri li boh upiikuɔn. Unil nin u'po la lindɛh tɔb ya puoli bó, kime Uwien li bu binib bá kē teh lisɔnsɔndl nin linanmaál nno tibuur.

⁵ La taa mæn ni'yul kí kpɛle ilike. Cère mæn ni'yɛnm ri li sɔnge ni ñmɔbe ná bo. Kime Uwien mænɔn len' ki ye: «Imàn, ma ri sunde a'bó, ka ri wíe ñe mɔ.»

⁶ Næn bo nē ti'ni unil kē li fre kí ñi lifɛl kí len kí ye:

«N'Yonbdaan nē se n'ciɛk bó,
ma fenge bonn.

Unisaal li fre kí tien nni ba?»

⁷ Li tien mæn ni'ciɛnɔ bá wɔkn' nē Uwien ya gber nno bó, kí liike bi'fuobm là ti fɔre' ma bo, kí tekɔ bi'taanl ni mitekɔjim ya sɛn ni.

⁸ *Yesu Kristo ña lèbreh. U là te ma bo nno u biɛ ki te nno nē dinno ki li tuu ki te nno nē.

⁹ La cère mæn binib ri taa miwɔknm mà kē ya bol ña kpe sɛn kí lere nē. Uwien ya juokm nē dienɔ tē mituɔm la, ni mɔn. Ni cère' tijier ya kuɔn yɛn wɔn la, ya li toreh binib bá pɛ i'bo fiebu.

¹⁰ Ti ñmɔbe liponpuol liba, nē *Sufmbɛ bá yé bitɔtuɔrkaab Uwien ya ninbonl ni nno ña ñmɔbe sɛn bɛ ri ji li'bo ya jier,

¹¹ kime bitɔtuɔrcienɔ ya ciɛn tukeh tiwɛnt tà ya sɛm, ki kɔh Uwien ya ninbonl ya dubɛnku bó ki teh ibiere ya fɛrm ya tuɔrl nno bi ñɛndɛh tù udu ya gbɛ nē ki ti windeh.

¹² Næn bo nē bi là ñen' Yesu udu ya gbɛ ki ti ku', ño u'sɛm ri ñen udu ya nib ya biere.

¹³ Næn bo, cère mæn ti ñe kí cende wà udu ya gbɛ ki mɔ ri tuo bi suke wà isuk ya nno.

¹⁴ Kime ti kɔh udu wà ni kitink kiɛ bo ño ña ri li tuu ki te. Ama ti'nun mɔn ti lá li kɔ udu wà ni wenli bo nno bo nē.

¹⁵ Wõn *Yesu bo, cère mæn ti li pèkeh Uwien uyo kē, kí li geh iyuon ki tãkeh binib ki teh u yé Yonbdaan. Næn nē yé lituɔrl là ti teh lɛ ki dienɔ wɔn Uwien.

¹⁶ La sunde mæn tɔb ya mɔnm ya tienm bó, kí li gbiinh ni'bont nin tɔb. Næn nē te tēn lituɔrl kí sɔnge Uwien ya yɛnm.

¹⁷ Li boh mɛn ni'ciɛnb, kɪ li tuonh bi'ɲuɔn bó, kime bɛn nɛ likeh nɛ, kɪ lá li tɔke' Uwien bi liliike' nɛ ma bo. Ni boh bɛ la, bi li sɔn bi'tuon nin uyɛnduɔn nɛ. Nnɔ ɲa ɲí la, bi li sɔnh kɪ dunh nɛ, nɛ na ɲí tore nɛ.

¹⁸ Li káareh mɛn kɪ diɛnh tɛ. Ti bɛn ti'yɛnm ni, kɪ ye ta ɲmɔbe biil, kime ti nuunh tí li teh ná mɔn nɛ isɛn kɛ ni.

¹⁹ N lí túɔreh kɪ gbáanh nɛ nɛ, ní li káareh kɪ diɛnh nni ɲɔ Uwien ɲí de usɛn ɲí liebe ní ní'saan tonm.

Ikaarforke

²⁰ Uwien nɛ yé uyɛnduɔn ya daan. U cère' ti'Yonbdaan *Yesu wà yé upekraaciɛn nnɔ mɛkre' bitɛnkpiib ni. U ya sɛm bo nɛ Uwien cuo' nin binib kujɔtieku kúa ɲa ɲmɔbe gbenm.

²¹ Uwien bughɛn ɲí cère ní li freh kɪ teh mimɔnm isɛn kɛ ni, kɪ li teh u yíe ná. Wɔ ɲí cère *Yesu Kristo bo, tí li teh ná sɔnge u'yɛnm. Wɔn *Yesu Kristo nɛ si ukpieke uyo kɛ. Ami.

Tigbɛfɔrkaar

²² N'yaabɛ, n gbáanh nɛ nɛ, ɲikn mɛn kɪ cenge n kele' tigbɛr tà ɲí saake ni'gbɛnɛnt nɔ; ma lí kele' ní fɔke mɔnɔn.

²³ Ní li bɛn kɪ ye bi wie' ti'ninje Timote ɲɔ. Ní yé u baa' n'saan tonm la, min nin wɔn lí tɔke kɪ baa kɪ lɛ nɛ.

²⁴ Fuonde mɛn ni'ciɛnb nin Uwien ya nib kɛ. Itali yaab fuondɛh nɛ.

²⁵ Uwien ɲí juoke ni'kɛ.

Kugbɔnku kùà Saak kɛlɛ' kù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Tigber tà te Saak ya gbɔnku ni yé miwɔknm nɛ ki saakreh Kristo ya táan yà te uɛndun ni ni'kɛ saan nnɔ ya nib ya gbɛɛnt. Saak kɛlɛ' tù ki dɛ' binib bà nnɔ lɪ yé Sufmɛ bà teke' Kristo ki jin' nɛ.

Kugbɔnku kuu wɔngeh Kristo yaab miyɛnfuom mà li tore bɛ, bɛ rɪ li fuobe mitekjim ye ma bo nɛ. Unil teke' Uwien ki jin' la, u li sɔnh mitekjim ya tùon nɛ. U' tùon nnɔ wɔngeh ki teh u fuobe mɔnmɔnm Uwien ya nun bó (2:14-26).

Kugbɔnku kuu ni Saak tɔkeh bà ya nun mɔn bɛ rɪ lɛ lifaal nɛ ki teh bi la li likeh bijiinb fɛnm. U tɔkeh bifaaɛnb mɔ ki teh bi taah bi'faal ki teh nà nnɔ nɛ cɛreh bi'faal nnɔ ɲa mɔn (5:1-6).

Kugbɔnku kuu ya farm tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ rɪ li toreh tɔb, kí li kàareh ki dienh tɔb, kí li toreh bà wiɛ' tigbɛmɔnt ya sɛn bɛ rɪ liebe kí paan usɛn nnɔ bo (5:7-20).

Ifuonde

¹ Min Saak, n yé Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. N kieh kugbɔnku kuu ki fuondeh ninbi Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya nib* bà yere' ki te uɛndun kɛ ni nnɔ nɛ.

Li ɲmɔbe mɛn kuminku mibiikm ni

² N'yaabe, *mibiikm mà kɛ ya bol lá tu' nɛ la, cɛre mɛn ni'kɛ rɪ li yé ni'bo uyɛnɲmaacien.

³ Kimɛ ni bɛn ki ye mibiikm lu' ni'bo ɲɔ na wiɛ' ni'tekjim la, mɪ faakreh nɛ ki dienh nɛ kuminku.

⁴ Cɛre mɛn ni'minku nnɔ rɪ tɪ fɔre ɲɔ ní li yé binib bà mɔn ki tɪ gben' ka pɔre' niba.

⁵ Ni'ni miyɛnfuom pɔre' wà la, wɔ rɪ miɛ mè Uwien wà ɲmɔbe tinimɔnt ki dienh binib kɛ faala, ka tiigeh uba nnɔ, nɛ u li de wɔ mè.

⁶ Ama wɔ rɪ miɛ nin mitekjim, ki la li ɲmɔbe yɛnmaale ilele, kimɛ unil ɲmɔbe iyenmaale ilele la, u naan tɛn iɲungbegbel yà kutafaaku joh ki findeh yè nɛ.

⁷ Udaan la li maaleh ki teh u li lɛ niba ti'Yonbdaan saan nɛ.

⁸ U ɲmɔbe iyenmaale ilele nɛ, ka bɛn u li cinbe kí tukn yà u' tùon kɛ ni.

Tijiint nin lifaal ya gbɛr

⁹ Kristo yɔ wà yé ujɪn la, wɔ rɪ li poknh, kimɛ Uwien kpiɛke' wɔ ɲɔ.

¹⁰ Wà mɔ yé ufàadaan la, u'mɔ rɪ li poknh, kimɛ Uwien jiin' wɔ tingi ɲɔ. Ufàadaan li gɛbre tɛn mimɔpuum sokreh ma bo nɛ.

¹¹ Uwien puɔ' ki bɛn' ki se' timuɔr la, tɪ yuɔnh nɛ, nɛ tu'puum rɪ sokre, ka ji ɲmɔbe ɲuɔrku. Nnɔ nɛ ufàadaan nin u' tùon kɛ li juore fɛnm.

Mibiikm ya gbɛr

¹² Unil wà *mibiikm tu' wɔ ɲɔ u ɲikn' ka lu' mi'ni la, Uwien ya mɔnm te u'bo, kimɛ u ɲikn' *mibiikm ni ki tɪ gben' la, u li lɛ limiɛl. Li ya suul nɛ Uwien puɔn' ki ye u li de lɛ binib bà yé wɔ nnɔ.

* **1:1** Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya nib nnɔ li fre kí li yé Uwien ya nib kɛ mɔ.

¹³ *Mibiikm tu' wà la, u la ye Uwien nɛ biike' wɔ, kime niba ɲa ní fre kí sure Uwien wɔ ní tien ná bre, nɛ u'mɔ ɲa ní sure nil wɔ ní tien ná bre.

¹⁴ Ama unil kɛ ya nunfɔke nɛ díɛh wɔ ticuɔr ki coh wɔ.

¹⁵ Unil ɲmɔbe ununfɔke ki gbien' la, u cɛreh u teh ibiere nɛ. Ibiere nnɔ mɔ tí yebre' ki gbien' la, i tukeh wɔ ki joh mikuum ni nɛ.

¹⁶ N'yaab bà n yíe bɛ, la li lɛreh mɛn ni'ba tuu ya bont ni:

¹⁷ Mipum mà kɛ mɔn ki tí ghen', ɲɛh paaki bó nɛ. Mí ɲɛh Uwien wà ɲɛn' tiwenwent tà te paaki nnɔ saan nɛ. Wɔn nɛ ɲa lèbreh, ka jèngeh, ka ɲmɔbe cinñunl mɔ.

¹⁸ U yíe tɛ, ki cɛre' ti tien' u'yaab kí ɲɛ u'gber tà yé tigbɛmànt nnɔ bo, ɲɔ tí li yé u ɲɛn' tibont tà kɛ nnɔ ya sɛnlierb nɛ.

Li cengeh mɛn ki li teh ni ciìh ná nnɔ

¹⁹ N'yaab bà n yíe bɛ, bɛnde mɛn kí ye ní mɔn unil kɛ ní pele itub kí li cengeh nɛ, ama wɔ ní cuo u'lenl, ki la cɛre u'benku ni mɔ ní li beh tontonm,

²⁰ kime unil ya benku ni ben' la, wa ji teh ná cuube Uwien ya nun bó.

²¹ Nɛn bo, wiɛ mɛn ná kɛ li kuɔn nɛ tijɔknt nin mibierciɛnm ya tùon kɛ. Teke mɛn tigber tà Uwien tien' tù ni'ni nnɔ nin lifɛsɔngl, tun nɛ lí fre kí ɲmien nɛ.

²² La cɛreh mɛn ni'yɛnm ní li sɔnge Uwien ya gber ya cengm baba bo, li teh mɛn tù ye ma bo nnɔ mɔ. Na teh nnɔ la, ni lɛreh ni'ba nɛ.

²³ Unil cenge' Uwien ya gber, ka teh tù ye ná nnɔ la, u te tɛn wà liike' u'ba kinunliik ni nɛ.

²⁴ U liike' ki siere' la, i ya tàan bo, u pɔk kí sunde u bi laa' u'ba len ma bo nɛ.

²⁵ Ama unil sekn' yiko ki bɛnde' u yé yikomɔnmɔn, ki yé yiko wà li ɲɛn wɔ ibiere ya yonbt ni, ki pɛ u'bo, ka yé yɛnsundm ya nil, ki teh u ye ma bo la, Uwien ya mɔnm li te udaan bo u'tùon kɛ ni nɛ.

²⁶ Unil ye u pɛ Uwien ya sɛn bo, ka coh u'lenl la, u lɛreh u'ba nɛ. Nɛ u'Wien ya sɛn bo ya paanm nnɔ mɔ yé fɛnm nɛ.

²⁷ Uwien ya sɛn bo ya paanm mà mɔn ki ɲaan wɔn ti'Baa Uwien ya nun bó si: kí li toreh mutɛnkpiibumu nin bikpopiib bi'jɛnd ni, kí li coh a'ba, kí la cɛreh uɲɛndun ya jɔknt kɔh ɲɛ.

2

La buh mɛn uba ki cɛn' uɔ

¹ N'yaabɛ, ninbi bà teke' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo wà ɲmɔbe ukpieke ki jin' nnɔ, ji la ɲmɔbe mɛn gɛngɛnde.

² Kí lɛ uba baa' kí lá kɔn' ni'taanl ya duku ni, ki pii miñɔkm ya gbiɛk, ki guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt; nɛ uɔ mɔ baa' kí yé ujiin, ki guo ikpɛlcɛyɔyɔl la,

³ ni selndeh wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nnɔ cɛɛn nɛ, kí tɔke wɔ kí ye: «Sin, kɛle nɛ saan kibiɛk kà mɔn bo,» kí tɔke ujiin nnɔ mɔ kí ye: «Sin, sere nɛ bó» bii «Kɛle tink ni n'taan bó.»

⁴ Nɛn nɛ wɔngeh ki teh ni ɲmɔbe igɛngɛnde ni'ni, ki buh tɔb tibuur nin iyenmaalbiere.

⁵ N'yaab bà n yíe bɛ, cenge mɛn, Uwien gɛnde' binib bà yé bijiinb uɲɛndun wuu ni ɲɔ bɛ ní li yé bifàadɛnb mitekjim bo, kí li yé Uwien ya bɛl ya faajib. U là pùon' ki ye u li de lɛ binib bà yíe wɔ nnɔ nɛ.

⁶ Ama ninbi yih bijiinb fɛnm nɛ, ki boh bifàadɛnb. Bi lɛ ba wɔbndeh nɛ ki taah nɛ ki jondɛh tibuur-i? Na yé bɛn bifàadɛnb-ii?

⁷ Ben ne ɲa saah *Yesu ya yel-ii? Li ya yeŋaani ne ɲa cère' ni yé Uwien yaab-ii?*

⁸ Tɔ, yiko wà te *Uwien ya gbɔnku ni ki cɛn' u'tɔ nnɔ ye: «Li yíe a'tɔ tɛn a yíe a'ba ma bo.» Ni boh wɔ mɔnmɔnm la, ni teh ná mɔn nɛ.

⁹ Ama ni ɲmɔbe igèngènde n'ni la, ni teh ibiɛre nɛ. Nɛ yiko nnɔ li cère bɛ ní biin nɛ, kimɛ na bon' wɔ.

¹⁰ Wà kɛ boh yiko ya gbɛr kɛ, ka lá bon' tuba mɔnɔn la, wa bon' yiko kɛ nɛ.

¹¹ Kimɛ wà len' ki ye: «La teh naɲmaal nnɔ», wɔn nɛ liebe' ki len' ki ye: «La ku nil mɔ.» ɲa tien' naɲmaal ama ki nín ku' unil la, ɲa bon' yiko nnɔ kɛ nɛ.

¹² Li lienh mɛn, kí li sɔnh tɛn binib bá Uwien li bu bɛ tibuur yiko wà cèreh binib ñɛh ibiɛre ya yonbt ni nnɔ bo.

¹³ Kimɛ wà ɲa muɔh cɛcɛkm la, Uwien mɔ li bu wɔ tibuur, ka ní muɔ wɔ cɛcɛkm. Ama wà muɔh micɛcɛkm ɲa jie buur ya daali.

Mitekjim mà ɲa ɲmɔbe tùon ya gbɛr

¹⁴ N'yaabɛ, unil len' ki ye u ɲmɔbe mitekjim, ka sɔnh mi'tùon la, u ɲmɔbe kpele-ee? U'tekjim nnɔ li fre kí ɲmien wɔ-ɔɔ?

¹⁵ Tɔ, kí lɛ ní'ninɛ uba bíi ní'ninɛ uba ní li te ka ɲmɔbe wɛngolkaar, ka ɲmɔbe daali kɛ daali ya jier,

¹⁶ nɛ ní'ni uba ní jí ní take bɛ kí ye: «Ní'yaam ní li ɲmɛ, tí gole mɛn, kí jí kí gbo,» ka de' bɛ ná pàrɛ' bɛ la, ní ɲmɔbe kpele-ee?

¹⁷ Nnɔ nɛ mitekjim mà mɔ ɲa sɔnh tuonl la, mǐ yé fɛnm nɛ.

¹⁸ Tɔ, uba li ye: «Uba ɲmɔbe mitekjim, nɛ utɔ sɔnh itùon.» N'mɔ li jiiin' udaan kí ye: «Laan wuɔn nni a'tekjim mà ɲa sɔnh tùon nnɔ, ɲɔ min ya tùon ní wuɔn ɲɛ kí ye n ɲmɔbe mitekjim.»

¹⁹ A teke' ki jin' ki ye Uwien te uba nɛ. A tien' ní mɔn nɛ. A nín li bɛn kí ye isɛnpol mɔ teke' ki jin', nɛ ki te bujɛwaancienbu ní.

²⁰ Ujɔr sin, a yíe ní wuɔn ɲɛ kí ye mitekjim mà ɲa sɔnh tùon la, mǐ yé fɛnm nɛ-ɛɛ?

²¹ Tí'yaajɛ *Abraham ya tùon bo nɛ Uwien là ye u yé ugbɛmɔndaan ki cuube u'saan, kimɛ u là tuo' Uwien ya ñɔbu bó nɛ ki taa' u'biɛ *Isaak wɔ ní tien lituɔrl liponpuol bo.

²² A laa'-aa! U là ɲmɔbe mitekjim nɛ ki sɔnh mi'tùon mɔ. U'tùon nnɔ nɛ wuɔn' ki ye u teke' Uwien ki jin' imɔn.

²³ Ní tien' tɛn ná là keke' *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Ní keke' ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nɛn bo nɛ Uwien là bù' wɔ ugbɛmɔndaan,» kí yin' wɔ u'jɔ.

²⁴ Ní laa'-aa! Itùon bo nɛ Uwien bùh unisaal ugbɛmɔndaan, na yé mitekjim baba bo nɛ.

²⁵ Nnɔ nɛ Lahab wà là yé uɛnkpend nnɔ teke' Sosuwe ya tondb kucɛnku, kí take' bɛ kí ye bɛ ní taa usɛnpaankɛ kí liebe kí kun. Nɛn bo nɛ Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan.

²⁶ Tɔ, tigbɛnɛnt ɲa ɲmɔbe fuorku la, tù kpo' ma nnɔ, nnɔ nɛ mitekjim mà mɔ ɲa ɲmɔbe tùon la, mǐ mɔ kpo' nɛ.

3

Li coh mɛn ní'len

¹ N'yaabɛ, lá li nuunh mɛn ní'kɛ ní li yé biwɔnwɔknɔ, kimɛ ní bɛn ki ye Uwien li bu tinbi bá wɔknɔ nnɔ tibuur nɛ ní li faa kí cɛn binitɔb kɛ.

² Kimɛ tí'kɛ biih isɛn yá yɛbe ní nɛ. Unil lienh ka tùreh kí biih la, wɔn nɛ mɔn kí tí gbɛn', kí li fre kí cuo u'ba.

* **2:7** Mighiirm miɛ ya ciim te bolm mile bo nɛ: *Ben nɛ ɲa saah *Yesu ya yel-ii?* Bii bɛn nɛ ɲa saah liyeŋaani là Uwien de' nɛ lɛ nnɔ-ɔɔ?

³ Ti kuəndeh itaan ya ŋuən ni mugbiemu, yǐ ní lí ciih ti'ŋuən bó ŋə tí lí freh ki pekreh yǐ nɛ.

⁴ Liike mɛn, iŋɛrcien yɛbe ki kpɛ ma bo. Ama kutafaabiiku fii' ki tureh yǐ la, biŋɛrkurb taah tiŋɛkurlɛnbɛnt tǎ ki kùreh yǐ, ki cɛreh í joh bi yíe ná bó nno waa nɛ.

⁵ Nno nɛ lilɛnl mǎ yé nibonwawaann tigbɛnɛnt bo, ama lí nín wəngɛh lí'ba ki gbiekɛh tibont tǎ yɛbe ni nɛ. Liike mɛn, kimukuənk lí fre kí cɛrɛ lifuəciɛnl ní teke umu.

⁶ Tǎ, lilɛnl mǎ tɛ tɛn umu nɛ, ki yé mibiɛrm kɛ ŋɛh ná saan ki tɛ ti'gbɛnɛnt bo. Lí kuəndeh ti'gbɛnɛnt kɛ tǐjǎknt, nɛ ki wíndɛh ti'fuobm kɛ. Lilɛnl ya mu nno naan umu wǎ ŋa ní kpiin nno ya mu nɛ.

⁷ Unisaal freh ki lɛrɛh ki coh kumuəku ní ya wɛnt kɛ ya bol nin inuən kɛ ya bol nin tiwɛnt tǎ fuunh kubenku bo kɛ ya bol nin ijɛn kɛ ya bol ki dieh.

⁸ Ama lilɛnl lɛn, uba ŋa ní fre kí cuo lɛ, lí lɛbrɛh ní'kɛ bó nɛ, ki brɛ tɛn tilɔbr, ki kuuleh.

⁹ Ti taah lilɛnl nɛ ki pɛkɛh Baa Yonbdaan, ki liɛbe' ki taah lɛn nɛ ki wiɛnh binib bá wən Yonbdaan Uwien ŋɛn' bɛ, bi naan wǎ nno miŋuəm.

¹⁰ Buŋɔbaabu bú a pɛkɛh wən Yonbdaan Uwien nno, bun nɛ liɛbe' ki wiɛnh binib mǎ miŋuəm. N'yaabɛ, na mən nɛ ní lí tɛ nno.

¹¹ Liŋunbunl liba lí fre kí bunge uŋunbúnun uba ní miŋunm mǎ ŋmɛ nin mǎ lɛlkɛ nba bo-oo?

¹² N'yaabɛ, bukenkenbu lí fre kí lùon isáan-ii*? Bii isiin yǎ bi taah í'bii ki ŋɛh fɛn nno lí fre kí lùon ikɛnkɛn-ii? Nno nɛ liŋunbunl liba mǎ ŋa ní fre kí bunge miŋunm mǎ lɛlkɛ nin mǎ ŋmɛ nba bo.

Miyɛnfuom mǎ ŋɛn' paaki bó

¹³ Unil tɛ ní'ni ki ŋmǎbe miyɛnfuom nin mibɛnm la, wǎ ní cɛrɛ u'tetɛmənəmən ní wuən kí yɛ u ŋmǎbe mɛ, kí lí ŋmǎbe lifɛsəngl, kí lí ŋmǎbe miyɛnfuom u'tuon kɛ ní.

¹⁴ Ama iponponbbiɛrɛ yɛbe ní'fɛl ní, nɛ ní ŋmǎbe kunaniɛrku tǎb bo la, la pɛkɛh mɛn ní'ba kí nɛndɛh kí tɛh ní yé bigbɛmɔndɛnb.

¹⁵ Mǐ ya yɛnfuom ya bol ŋa ŋɛn' paaki bó, ama mǐ yé uɛɛndun nin unisaal ya yɛnfuom nɛ, kí tonde' kí yé usɛnpol yaam.

¹⁶ Kímɛ iponponbe nin kunaniɛrku tɛ ná saan la, fɛnfɛnm nin itùonbiɛrɛ kɛ ya bol mǎ tɛ nɛn nɛ.

¹⁷ Ama miyɛnfuom mǎ ŋɛn' paaki bó nno, ŋa ŋmǎbe jǎknt, nɛ kí diɛnh uyɛnduən, kí cɛrɛh kuŋɔtaaku tɛ, kí cɛrɛh unil muəh u'tǎ micɛɛkm, kí sɔnh itùonmənəmən. Mǐ ya yɛnfuom ŋa ŋmǎbe gɛngɛnde, ka cɛrɛh níl yé ŋuən ilelɛ ya níl mǎ.

¹⁸ Bá nuunh binib ya yɛnm ní lí dǎ nno, bí sɔnh uyɛnduən ya tùon nɛ, nɛ bí'tuon nno cɛrɛh binib tɛh ná cuube Uwien ya nun bó.

4

Uɛɛndun ya jǎ yé Uwien ya nɛnnɛnd nɛ

¹ Ifinfinde nin ikɔ̀nkɔ̀n ŋɛn' la ní'ni? Í ŋɛn' iyenmaalbiɛrɛ yǎ tɛ ní'fɛl ní kí jɛndɛh nɛ nno ní nɛ.

² Ní'nun mǎn tibont bo, ama ná ní fre kí lɛ tǔ. Ní ŋmǎbe iponponbe kí kuuleh ní'tǎb; nín nɛn kɛ ná lɛnh níba. Nɛn nɛ cɛrɛ' ní findeh, kí kɔnh tǐjɛr. Ná ŋmǎbe níba, kímɛ ná miɛh Wien.

* 3:12 Bi lɛbrɛ' liŋɔbnɔl lá kí yɛ isáan nno; lí kɛlɛ' Grɛkmbe ya lɛnm ní kí Olifi ya bíi nɛ.

³ Ni miēh mənən la, na lenh, kime ni'yenmaale ŋa mən. Ni miēh ki nuunh nī ti teh ni'yenm yīe nā nē.

⁴ Ni yé binib bà ŋa cuube Uwien saan nē. Na bēn ki ye unil yīe uṇṇendun la, u yé Uwien ya nennend nē-εε? Wà nuunh wə́ nī jore nin uṇṇendun la, u kpēndeh Uwien ya nennend nē.

⁵ Bii ni maaleh ki teh nā kele' *Uwien ya gbənkū ni ki ye: «Uwien ŋa sè u'Fuoŋaanm mà te ti'ni nno bo nno» yé fēnm nē-εε?

⁶ Ama Uwien juoke' tē ki tī gbien', kime nī kele' u'gbənkū ni ki ye: «Uwien nēn bà ḡmabe tigbengt, ama u teh bà jīindeh bi'ba tingi tinimənt.»

⁷ Li boh mēn Uwien, kī tuobe usenpol nin tijeŋ ŋə́ wə́ nī sēn kī jēnde ni'saan.

⁸ Nēkn mēn Uwien, u'mə́ li nēkn nē. Bibierdenbē, tūore mēn ni'ba. Ninbi iŋuən ilele ya nibē, wende mēn ni'fēl.

⁹ Bēnde mēn kī ye ni te micēcēkm nī, kī li muəh ikumuə. Cère mēn ni'laar nī kpēnde imuə, kī cère ni'yensonge mə́ nī kpēnde uyēnsaa.

¹⁰ Jīin mēn ni'ba tingi Yonbdaan Uwien ya nun bó, ŋə́ wə́ nī kpiēke nē.

La buh mēn təb buur

¹¹ N'yaabē, la lienh mēn təb bo fēnfēnm. Unil lienh u'tə́ bo fēnfēnm bii u biindeh wə́ la, u lienh yiko bo nē fēnfēnm ki teh wa mən. Unil ye yiko ŋa mən la, wa ji boh wə́, ama u nuunh wə́ nī lēbre wə́ kī tien wən yīe ma bo nē.

¹² Uwien baba nē dienh *yiko, kī yé wə́ buh tibuur. Wən nē li fre kī ḡmien unil, kī liēbe kī fre kī ku wə́ mə́. Sin, unilə́, a yé ḡmē nē kī biindeh a'tə́?

La ḡmabe mēn gbengt

¹³ Cenge mēn fēnfēnnə́, ninbi bà lienh ki teh: «Dinnə́ bii wenli, ti li jo wuu ya du nī, kī tī tien libinl liba, kī tien ukpenkpēnde kī lē kpele nno,»

¹⁴ Na bēn nā li wun tu nē? Ni'miēl yé ba? Ni naan ligunl nē. Lī lu' la, na nī wuəke nē lḗ nī pək kī gben.

¹⁵ Nī bi li lienh ki teh: «Yonbdaan Uwien yīe ki cère' ti fuobe la, ti li tien nīc nin nīc nə́ nē.»

¹⁶ Ama fēnfēnnə́ ni ḡmabe tigbengt nē ki wə́ngēh ni'ba. Tu ya gbengt ya bol ŋa mən.

¹⁷ Nēn bo, unil bēn mimənm ya tienm, ka teh mḗ la, u tien' ibiēre nē.

5

Nī bre bifaadenb bo

¹ Cenge mēn fēnfēnnə́, ninbi bifaadenbē: muə́ mēn kī kpiēnde micēcēkm mà lā́ li tu nē nno bo.

² Nī'faal yon'-a! Likuotuul mə́ mən' ni'kpelcer-a!

³ Nī'ŋə́km nin ni'like ya kur kən' itēnmón ŋə́. I ya tēnmón nē li cère bḗ nī biin nē. I li ḡmən nē ten umu nē. Uṇṇendun benh wū́ nī gben nē, nin nēn kḗ ni kùleh lifaal kī cokndeh.

⁴ Liike mēn, bitonsənb bà taan' ni'kpàan ni ya jier, ŋə́ ni yīe' ka pèn' bḗ bi'paaku kḗ nno muəh ku'bo. Nḗ bi'muə́ nno lu' Yonbdaan Uwien, mītuəm kḗ ya daan ya tubl nī.

⁵ Nī te liwiēl nī nē uṇṇendun wuu nī, ki teh nā sōnge ni'yenm, kī jinh kī gbengreh tēn bi jindeh tiwēnt tà́ tū́ nī gbenge bḗ nī kù.

⁶ Nī biin' binib bà ŋa bii' niba kī ku' bḗ, ba kən' bi'ba bo.

Kuminku nin ikaare ya gber

⁷ N'yaabe, li ɲmɔbe mɛn kuminku kɪ tɪ baa Yonbdaan ya baam. Liike mɛn, ukpaal ɲmɔbe kuminku kɔa ya bol. U tɪ ɲi gu uyo wɔ u'kpɔabu ya jier li tien mɔnmɔnm nɛ kɪ cin utɛkpiɛk kɪ tɪ baa utɛfɔrke.

⁸ Ni'mɔ ɲi taa mɛn kuminku, kɪ li faakreh ni'ba, kimɛ uyo wɔ Yonbdaan li baa ɲi nnɔ nɛkn' ɲi ɲɔ!

⁹ N'yaabe, la pɔ mɛn tɔb bo, ɲɔ Uwien la lɔ bu nɛ buur. Liike mɛn, wɔ li bu tibuur nnɔ baa'ki gben'-a!

¹⁰ N'yaabe, li tɔkreh mɛn Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ bɔ lɔ len' Yonbdaan ya yel bo nnɔ ya jɛnd nin bi'minku.

¹¹ Ti lienɲ binib bɔ ɲmɔbe kuminku jɛnd ni kɪ tɪ gben' nnɔ bo nɛ kɪ teh Yonbdaan ya mɔnm te bi'bo. Ni ciɪ' Sɔb lɔ ɲmɔbe kuminku kɔa ya bol, kɪ bɛn Yonbdaan lɔ tien' nɔ kɪ de' wɔ jɛnd nnɔ ya gbenm. Kimɛ Yonbdaan ɲmɔbe lifɛsɔngl kɪ gbien', kɪ muɔh binib micɛɛkm.

¹² N'yaabe, nibonn kɛ ni, la pole mɛn taaku, kɪ niireh nin tink, kɪ la pole bonn niba nin nitɔnn. Nɛn bo, ni len' kɪ ye: «Nɪ te nnɔ la, nɛ ɲi li te nnɔ,» ni tɪ ye: «Na te nnɔ la, ɲi la li te nnɔ», ɲɔ ni la lu Uwien ya buur ni.

Li kɔareh mɛn kɪ dienh biwienɔ

¹³ Ni'ni uba te jɛnd ni la, wɔ ɲi li kɔareh. Ni'ni uba ɲmɔbe uyɛnsɔnge la, wɔ ɲi li gɛh iyuon kɪ dondeh Uwien.

¹⁴ Ni'ni uba bun la, wɔ ɲi yin Kristo ya taanl ya ciɛnb, bɛ ɲi kɔare kɪ de wɔ, kɪ taa mikpɔm kɪ fanfaan wɔ Yonbdaan ya yel bo.

¹⁵ Bi kɔare' nin mitekjim la, Yonbdaan li cɛrɛ uwien nnɔ ɲi faake, kɪ cɛrɛ wɔ ɲi fii. U tien' ibiere mɔnɔn la, u li fɛrɛ wɔ yɪ.

¹⁶ Nɛn bo, li tɔkeh mɛn tɔb ni'tuɔnbierɛ, kɪ li kɔareh kɪ dienh tɔb, ɲɔ Uwien ɲi de nɛ laanfɛ, kimɛ ugɛmɔndaan ya kɔare ɲmɔbe mituɔm kɪ gbien'.

¹⁷ *Eli lɔ yɛ unisaal tɛn tinbi nɛ, kɪ kɔare' nin inunmɔn kɪ ye taa la nii. Nɛ taa ɲa tuore' tink bo haali ibin ita nin inɲaale iluob.

¹⁸ U tɪ liebe' kɪ kɔare', nɛ Uwien cɛrɛ utaa nii', kitink sɔnge' nɛ tijier tien'.

¹⁹ N'yaabe, ni'ni uba tɔrɛ' tigɛmɔnt ya sɛn ɲɔ utɔ jiin' wɔ ɲi la,

²⁰ udaan ɲi li bɛn kɪ ye: «Unil jiin' ubierdaan wɔ tɔrɛ' tigɛmɔnt ya sɛn la, u ɲmien' udaan nɛ, kɪ li cɛrɛ Uwien ɲi fɛrɛ ibiere i yebe.»

Kugbɔnkpiɛku kùà Pier kɛle' kù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pier yé Yesu Kristo ya tond nɛ. U kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Kristo yaab bà te Asi ya tinfenm ni nnɔ. Bi jènde' bɛ ki gbien' kime bi teke' Kristo ki jin' (1:1; 2:11). Nɛn bo nɛ Pier kɛle' kugbɔnku kuu wɔ n saake bi'gbɛnɛnt kí tore bɛ bi'tekjim nin bi'dɛndɛnl ni.

U ye Yesu Kristo ya mɛkrm bitɛnkpiib ni nnɔ nɛ yé lidɛndɛnl nnɔ. Len nɛ cɛrɛh binib tuonh isuk nin bi teh bɛ fɛnfɛnm wà nnɔ tɛn Yesu. U tɔke' bɛ ki ye bɛ n tɛkn Yesu Kristo ya taal ni.

Iyonbe yà ya cɛnbaambɛ nɛ yé Kristo yaab nin bipiib bà ya ciɛb nɛ yé Kristo yaab bɛn wɔn, bi'tetɛm nɛ li cɛrɛ binitɔb n bɛnde mitekjim yé nibonn nà. Mi ya tetɛm nɛ wɔngeh bà nɛ yé Kristo yaab ki teh Kristo yaab nɛ nɛmɛ biil.

Ifuonde

¹ Min Pier, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. N kieh kugbɔnku kuu n de ninbi bà Uwien gènde' nɛ ni yere' ki te Pɔnt nin Galasi nin Kapadosi nin Asi nin Bitini ya tinfenm ni, ki yé bicɛnb ni'bó nnɔ nɛ.

² Baa Uwien là bobn' ki gènde' nɛ haali uyoyo ní li yé u'yaab *Mifuoñaanm bo, kí li boh *Yesu Kristo nɔ u'sɛm n saakre kí luore nɛ nɛ. Uwien n juoke nɛ kí gbien, kí de nɛ uyɛnduɔn mɔ kí gbien.

Uwien muɔ' tɛ micɛɛkm ki nɛmien' tɛ

³ Tí pɛke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U'nimɔnciɛnt bo nɛ u cɛrɛ' ti maa' ki lere' kí nɛ *Yesu Kristo ya mɛkrm bitɛnkpiib ni bo, nɔ tí li nɛmɛ lidɛndɛnl là nɛ nɛmɛ juorm,

⁴ kí lɛ lifaal là mɔn, ka n sa, jɔknt mɔ nɛ n kɔ lè. U bonde' lifaal nnɔ ki ble' nɛ paaki bó nɛ.

⁵ Nɛ kí nɛ mitekjim bo Uwien gu nɛ nin u'tuɔm, ki gu ufɔforyo, uyo wà u li wuɔn upaan bo kí ye ni nɛmɛrɛ'.

⁶ Nɛn bo nɛ ni poknh. Ní yé mibiikm kɛ ya bol saah ni'yɛnm fɛnfɛnnɔ mɔnɔn la, mibiikm nnɔ nɛ n wuɔke.

⁷ Mɛn nɛ wɔngeh ki teh ni nɛmɛ mitekjim mɔnmɔnm bii na nɛmɛ. Miñɔkm yé nibonn nà nɛ n lí li tuu ki te nɛ. Ama bi dondeh mɛ nɛ kí bɛnde mɛ mɔn bii ma mɔn-i. Ní'tekjim nnɔ cɛn' miñɔkm. Ní'tekjim nnɔ bo nɛ, lidaali là *Yesu Kristo li nɛn u'ba upaan bo nnɔ, ni li nɛmɛ kupɛnɛku nin ukpiɛke nin lisel.

⁸ Wɔn wà na laa' wɔ, ki yíe wɔ, ki teke' wɔ ki jin' ka laan lí biɛ ki laa' wɔ. Nɛn bo nɛ ni te uyɛsɔngciɛn wà ta bɛn ti li taa inɔbon yà kí tɔke u'gbɛr nnɔ ni ki poknh.

⁹ Nnɔ nɛ ni laa' nà bo ni teke' *Yesu ki jin'. Nɛn si: ni'nɛmienm.

¹⁰ *Uwien ya nɔbonsɔknɔb là tùɔrɛ' ki fiin' miñɛmienm bugbɛn ya gbɛr, nɛ ki sɔkn' nɛ Uwien bonde' wɔ n de nɛ bupaabu bùa nnɔ ya gbɛr.

¹¹ Bi là fiin' bɛ n bɛnde Kristo ya Fuoñaanm te bi'ní ki tɔke' bɛ nà kɛ nnɔ li tien uyo wà ni nin n lí li tien ma bo nɛ. Mí là juɔ' kí tɔke' bɛ Kristo lá li ji ijɛnd yà nin ni ya puoli bó u lí lɛ ukpiɛke wà nnɔ ya gbɛr nɛ.

¹² Uwien là kpiire' kí tɔke' biñɔbonsɔknɔb nnɔ ki ye tigbɛr nnɔ nɛ yé bɛn nin bi'yul yaar, tù yé bi sɔkndɛh tù ninbi bà nnɔ yaar nɛ. Fɛnfɛnnɔ bà tɔkeh

tigbɛmɔnmɔnt nnɔ nɛ tɔkɛ' nɛ tigbɛr nnɔ kɪ nɛ *Mifuoŋaannm ya tuɔm bo. Uwien nɛ cɛrɛ' *Mifuoŋaannm nnɔ nɛn' paaki bɔ kɪ jɪrɛ' nɪ. U'tondb mɔnɔn ya nun mɔn bɛ nɪ bɛndɛ tigbɛr nnɔ ya tingi nɛ.

Li ŋmɔbe mɛn mitetɛmɔnmɔnm

¹³ Nɛn bo, bonde mɛn kɪ li gu, kɪ li co ni'ba, kɪ li ŋmɔbe lidɛndɛnɪ kɪ tɪ gben kɪ yɛ ni li lɛ bupaabu lidaali lɔ *Yesu Kristo li nɛn u'ba upaan bo nnɔ.

¹⁴ Ni yɛ binib bɔ boh Uwien ma nnɔ, jɪ nɪ dɔan mɛn na laan lɔ bɛn Wien ŋɔ kɪ tɛh tibont tɔ nɪ yɛnm yɛ ma bo nnɔ.

¹⁵ Ama ni la li ŋmɔbe jɔknt ni'tetɛm kɛ ni kimɛ Uwien wɔ yin' nɛ nnɔ ŋa ŋmɔbe jɔknt,

¹⁶ kimɛ nɪ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ yɛ: «Li yɛ mɛn biŋaانب, kimɛ u yɛ uŋaانب nɛ.»

¹⁷ Ni'kaare ni, ni yih Uwien wɔ ŋa gɛndɛh, kɪ bɪh unil kɛ u'tuɔn kpɛ ma bo ni'Baa ma nnɔ, li ŋmɔbe mɛn mitetɛm mɔ wɔngɛh kɪ tɛh ni boh Uwien uyo wɔ ni laan tɛ kitink kɛ bo nnɔ.

¹⁸ Nɪ li bɛn kɪ yɛ Uwien ŋa taa' tibont tɔ ŋa li tuu kɪ tɛ tɛn ilikɛ ya kur bii miŋɔkm nɛ kɪ dɛ' nɛ kɪ wiɛ', kɪ nɛn' nɛ nɪ lɔ guɔrɛ' ni'yaajɛb ya fuobm mɔ, ma ŋmɔbe mɪ kunh nɔ bɔ nnɔ nɪ.

¹⁹ Ama u taa' Kristo ya sɛm mɔ mɔn kɪ cɛn' nibonn kɛ tɛn kipebuk kɔ ya niba saan ŋa gbɛ, ka ŋmɔbe jɔknt nɛ kɪ dɛ' nɛ kɪ wiɛ'.

²⁰ Uwien lɔ gɛndɛ' wɔ kɪ laa' wɔ laan nɛn' unɛndun, nɛ kɪ cɛrɛ' ninbi bo, u taa' u'ba kɪ wuɔn' idɛnfɔrɛ yɛ nɔ.

²¹ Wɔn bo nɛ ni teke' Uwien wɔ mɛkrɛ' wɔ bitɛnkpiib ni, kɪ kpɛkɛ' wɔ nnɔ kɪ jin'. Nɛn bo nɛ ni teke' Uwien kɪ jin', kɪ ŋmɔbe u'bo lidɛndɛnɪ.

²² Ni pɛ tigbɛmɔnt bo ma nnɔ nɛ cɛrɛ' na ŋmɔbe jɔknt. Nɛn bo, nɪ li yɛ tɔb imɔnmɔn tɛn ninjɛb yɛ tɔb ma bo. Tuɔrɛ mɛn kɪ li yɛ tɔb nin ni'fɛl kɛ.

²³ Uwien ya gbɛr nɛ cɛrɛ' ni maa' kɪ lɛrɛ'. Tigbɛr nnɔ ŋa tɛ tɛn nibonn nɔ li saa, tɔ tuu kɪ tɛ nɛ kɪ diɛnh limiɛl.

²⁴ Nɪ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ yɛ:

«Nisaal kɛ nisaal tɛ tɛn timuɔr nɛ,

nɛ nɔ kɛ yɛ u'bo ukpɛkɛ nnɔ

tɛ tɛn mɪmɔpuum.

Timuɔr kuɔrɛh nɛ tu'puum sokrɛh.

²⁵ Ama Yonbdaan ya gbɛr tun tuu kɪ tɛ uyo kɛ nɛ. Tigbɛr nnɔ tun si: bi tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tɔ nnɔ.»

2

¹ Nɛn bo, dɔan mɛn mibiɛrm kɛ ya bol nin mɪlɛrkjim kɛ ya bol, kɪ la ŋmɔbe ŋuɔn ilɛlɛ, kɪ la ŋmɔbe nunfɔkɛ, kɪ la liɛnh kɪ saah tɔb.

² Li febnh mɛn Uwien ya gbɛr bo tɛn kɪcɛnfɛndk febnh ma libiil bo. Uwien ya gbɛr tɛ tɛn mibiim mɔ mɔn nɛ, kɪ li cɛrɛ nɪ kpɛrɛ kɪ lɛ limiɛl Uwien saan,

³ kimɛ ni laa' Yonbdaan ŋmɔbe tinimɔnt ma bo.

Kristo tɛ tɛn litɛnɪ nɛ kɪ co Uwien ya duku

⁴ Nɛkn mɛn Yonbdaan saan. U tɛ tɛn litɛnɪ lɔ fuobɛ nɛ. Binib wiɛ' lɛ, nɛ Uwien gɛndɛ' lɛ, li yɛ u'bo nibonmɔnn.

⁵ Ni'mɔ tɛ tɛn itɛn yɔ fuobɛ nɛ. Nɛn bo, cɛrɛ mɛn Uwien nɪ taa nɛ kɪ mɛ *Mifuoŋaannm ya duku. Nɪ li yɛ licɛkɪ lɔ Uwien gɛndɛ' lɛ kɪ tɛn' bitɔtuɔrkaab, kɪ li tɛh ituɔrɛ kɪ diɛnh wɔ tɛn *Mifuoŋaannm yɛ ma bo, nɛ *Yesu Kristo bo, u li tuo ituɔrɛ nnɔ.

⁶ Kimɛ nɪ kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ yɛ:

«Liikɛ mɛn, n gɛndɛ' litɛnɪ lɔ yɛ n'bo nibonmɔnn,

ki tien' litenl là co kuduku,
 ki ble' Siyɔn ya du ni,
 wà kɛ du li'bo la, fɛ ɲa ní ji wɔ.»

⁷ Ninbi bà teke' ki jin' nnɔ,
 litenl nnɔ yé ni'bo nibonmɔnn nɛ.
 Ama bà ɲa teke' ki jin' nnɔ bo nɛ ní kele' ki ye:
 «Litenl là bidumɛb wíe' lè nnɔ,
 lɛn là tien' litɛnkpíekl là co kuduku,

⁸ ki yé litenl là binib li lɛkeh li'bo,
 ki yé litenl là li gbɔbreh binib mɔ.»
 Bi li lɛkeh li'bo, kímɛ ba tuo' Uwien ya gbɛr,
 nɛ Uwien sien' bɛ nnɔ.

⁹ Ama ninbi yé libol là Uwien gènde' lè nɛ,
 ki yé wɔn ubɛrcien ya tɔtuɔrkaab,
 ki yé linibol là te ki de' wɔn baba,
 ki yé u'nib.
 U gènde' nɛ, ní li kpaandeh u sɔn' itùoncien yà nnɔ nɛ.
 Wɔn nɛ ɲɛn' nɛ licínɲunl ní,
 ki kuon' nɛ u'wenwenku kùla ɲmɔbe kuɲuɔrku nnɔ ní.

¹⁰ Uyo uba na là yé Uwien ya nib,
 ama fɛnfennɔ ní ji yé u'yaab nɛ,
 na là yé u muɔ' binib bà micɛɛkm nnɔ,
 ama fɛnfennɔ ní ji yé u muɔ' binib bà micɛɛkm nɛ.

Li ɲmɔbe mɛn mitetem mà wɔngɛh ki teh ni yé Uwien ya nib

¹¹ N'ɔtíɛbɛ, ní yé bicɛnb nɛ kitink kíɛ bo ki gèbreh. Nɛn bo nɛ n sureh nɛ ní li coh ni'ba unisaal ya yɛnm pɛ tibont tà bo, tù piendeh wɔ u la tien' Uwien yíe nà nnɔ bo.

¹² Ní li ɲmɔbe mitetemɔnnmɔnnm bà ɲa pɛ Wien bo ya nun bó, ɲɔ ní yé bi lienh ki saah nɛ isɛn iba ní ki teh ní teh nà bre mɔnn la, bɛ ní lɛ ní tɔnnmɔnnmɔnnm kí pɛke Uwien u li baa lidaali là.

¹³ Yonbdaan bo, ní li blinh ní'yul udu ya cienb kɛ cienb ya nun bó. Bɛn si: ubɛrcien, wɔn nɛ ɲmɔbe ticiɛnt u'ɗu ya nib kɛ bo,

¹⁴ nín u kàan' binib bà idu ní bɛ ní li likeh yí, kí li diɛh bà teh ibiɛre ya tub, kí li pɛkeh bà teh nà mɔn nnɔ.

¹⁵ Uwien yíe nà si: ní li teh nà mɔn, ɲɔ nɛn bo, bà yé ijɔr, ka bɛn niba nnɔ la frɛ kí yàare ɲɔbu.

¹⁶ Li yé mɛn binib bà si bi'ba. Ní la dule nɛn bo kí li teh nà bre. Ama ní li fuobe ní kpɛ Uwien ya tonsɔnb ní li fuobe ma bo.

¹⁷ Li diɛnh mɛn unil kɛ lisel, kí li yíe ní tɔb bà teke' Kristo ki jin', kí li boh Uwien, kí li diɛnh ubɛrcien lisel.

Tɛkn mɛn Yesu Kristo ya taal ní

¹⁸ Bitonsɔnbɛ, ní li blinh ní'yul ní'cɛnbaambɛ ya nun bó, kí tɔɔre kí li fɛnge bɛ. Na yé ní li teh nnɔ cɛnbaambɛ bà yé binimɔnb, kí dinge baba nɛ, ní li teh nnɔ bà mɔ ya gbɛr faa.

¹⁹ Kímɛ unil ɲa bii' niba ɲɔ bi jèndeh wɔ, u jin' kuminku Uwien bo, ki tuo' ijɛnd nnɔ la, ní yé nibonn nà mɔn nɛ.

²⁰ Ní tien' nà bre ɲɔ bi jèndeh nɛ, ní tuo' ijɛnd nnɔ la, ní ɲmɔbe ku lɛ pɛnpɛku-u? Ama ní tien' nà mɔn ɲɔ bi jèndeh nɛ ní mɛnde' kí tuo' ijɛnd nnɔ la, nɛn nɛ yé nà mɔn Uwien ya nun bó,

²¹ kímɛ Uwien yin' nɛ ní sɔn nà nínnɔ. Kristo mɔ jènde' ní'bo nnɔ nɛ. U tien' nnɔ ɲɔ ní mɔ ní tɛkn u'taal ní nɛ.

²² Wɔn ɲa tien' biere, tonnenku mɔ ɲa ɲen' u'ɲabu ni fiebu.

²³ Bi suke' wɔ, wa jiin', ki jɛnde' wɔ, wa taa' jɛr, ama u taa' u'ba ki ɲukn' wɔ buh tibuur tu'donbɔ ya nuɔ ni nɛ.

²⁴ Wɔn bugben nɛ taa' u'tiema gbɛnɛnt ki teke' ti'biere udɔpɔnpɔn bo, ɲo ibiere ji la ɲmɔbe ti'bo tuɔm, ɲo ti lɛ mifuobm ma cuube. U ya jɛnd ya gbɛn nɛ cɛrɛ' ni laa' laanfɛ.

²⁵ Imɔn, ni lɔ te tɛn ipe yɔ cuon' ki yebre' nɛ, ama fɛnfɛnnɔ ni liebe' nɛ wɔ kpaaɲ nɛ, ki gu nɛ nnɔ saan.

3

Bijɛb nin bi'puob li fuobe ma bo bi'dencɛn ni

¹ Bipiibe, ni'mɔ rɪ li blinh ni'yul ni'ciɛb ya nun bɔ, ɲo bi'ni biba ɲa teke' Uwien ya gber ki jin' mɔnɔn la, ki nɛ bi'puob ya tetem bo, bɛ rɪ teke tɔ ki ji, kɪ lɛ ba tɔke' bɛ gber,

² kime bi li lɛ ni'tetem wien ma bo, ki ɲmɔbe mibom.

³ Ni la tuuke gbɛnɛnt ya mɔnbe bo, ki findeɲ tiyur ki gbiekeh, ki fɛndeɲ ni'ba nin miɲɔkm ya jɛfɛnbont, ki guoh tikpɛlɛr tɔ ɲmɔbe kuɲuɔrku.

⁴ Ama cɛrɛ mɛn ni'mɔnbe rɪ li te ni'fɛl bo, ni li ɲmɔbe liyenguol, kɪ li te suoo. Nɛn nɛ yɛ umɔnbe wɔ ɲa rɪ winde, ki mɔn Uwien ya nun bɔ cɛɛn.

⁵ Nnɔ nɛ uyo bo ya piib bɔ lɔ yɛ Uwien ya nib, ki du u'bo nnɔ, lɔ ɲmɔbe u ya mɔnbe nɛ, kime bi lɔ blinh bi'yul bi'ciɛb ya nun bɔ nɛ

⁶ tɛn Sara. Sara lɔ boh *Abraham nɛ, ki yih wɔ u'cɛnbaa. Ni teh nɔ mɔn ka cɛrɛɲ niba coh nɛ jɛwaanbu la, ni yɛ wɔn Sara ya bum u nɛ.

⁷ Piiciɛbɛ, ni'mɔ rɪ li fuobe nin bi'puob nin miyɛnfuom, kɪ li bɛn ki ye ba ɲmɔbe tuɔm. Li selndeɲ bɛ mɛn, kime ninbi nin bɛn kɛ li taan' kɪ lɛ Uwien ya paabu nɛ. Bun si: limiel lɔ ɲa ɲmɔbe gbɛnm. Ni teh nnɔ la, niba ɲa rɪ pien ni'kaare.

Li teh mɛn nɔ mɔn

⁸ N li len nɔ kɪ fɔrɛ si: ni'kɛ rɪ li ɲmɔbe iyɛnmaalbaabe, kɪ li muɔɲ tɔb micɛɛckm, kɪ li yɛ tɔb tɛn ninjieɲ yɛ tɔb ma bo, kɪ li ɲmɔbe tinimɔnt tɔb bo, kɪ li jiindeɲ ni'ba tingi.

⁹ Ni la tien biɛrm kɪ tu wɔ tien' nɛ mibiɛrm lifɛnl, kɪ la suke kɪ jiin wɔ suke' nɛ. Ni li teh nɔ si: nɪ li miɛɲ Uwien ya mɔnm kɪ diɛnh udaan, kime Uwien yin' nɛ nɪ li teh nɛn nɛ, ɲo ninbi nin ni'yul rɪ lɛ Uwien ya mɔnm.

¹⁰ Kime nɪ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Wɔ yɛ wɔ rɪ li fuobe kɪ li te liwiɛl ni idaan kɛ la,

wɔ rɪ li coh u'lenl,

ki la cɛrɛ tonnenku rɪ li ɲɛɲ u'ɲabu ni,

¹¹ kɪ dɔan nɔ bre,

kɪ li teh nɔ mɔn,

kɪ li nuunɲ uɲɔkpaan nin inunmɔn.

¹² Kime Yonbdaan ya nun cɛ bigbɛmɔndɛnb bo,

nɛ u gbɛ itub ki cengeɲ bi'kaare bɔ.

Ama bɔ teh nɔ bre nnɔ wɔn,

u bulnh bɛn ibuɔn nɛ.»

¹³ Ni'nun mɔn nɪ li teh nɔ mɔn la, ɲmɛ li tien nɛ nɔ bre?

¹⁴ Ni tɪ baa' bɛ rɪ jɛnde nɛ, ni teh nɔ mɔn ma nnɔ bo mɔnɔn la, li te mɛn uyɛnsɔnge ni. La fɛnge mɛn nib, ki la cɛrɛ ni'yɛnm rɪ saa.

¹⁵ Ama li diɛnh mɛn Kristo lisel ni'fɛl nɪ, kime wɔn nɛ yɛ Yonbdaan. Li bondeɲ mɛn ni'ba uyo kɛ unil niire' nɛ ni'dɛndɛnl ya tingi la, nɪ fre kɪ jiin udaan.

¹⁶ Ama ní li jiindeh nin liyenguol nin mibom. Li ñmábe men iyenmaalmónmón, ñó bà lienh ki saah ne isen iba ni, kí ñe ni yé Kristo yaab, ki ñmábe mitetemónmónmá nnó bo nnó ní ji ife.

¹⁷ Ní yé Uwien ya yiem bo ne ni jinh ijend, kime ni teh ná mán ne la, ní mán ki cén' nin ní li teh ná bre ki jinh ijend.

Kristo faake' nin mikuum

¹⁸ Kristo nin u'yul kpo' bolm miba kpein ne binib ya biere bo. Wón wá ña tien' ná bre nnó tuo' kí teke' bà teh ná bre ya kuum ki kpo' ñó wó ní taa ne kí baa Uwien saan. Bi ku' u'nisaalgbenent ama *Mifuoñaanm cère' u mekre' ki fuobe.

¹⁹ Mí cère' u jon' ki tí tóke' bitenkpiib bà lùo ki te lipekl ni nnó mánan tigbemónmánt.

²⁰ Bèn si: binib bà là yíe' Uwien ya ñóbu bó uyo bo nnó, uyo wá Uwien là duón' u'yenm ki cère' ní wuóke' nnó ne. U là duón' u'yenm uyo wá Nowe là te ki teh buñerbu nnó ne. Binikáankaab ne là kón' buñerbu nnó ki ñmère' kí ñe miñunm bo. Bi'ke là te biniin ne.

²¹ Miñunm nnó yé uñunsii wá ñmiendeh ne fénfennó wuó nò ya nennnku ne. Na yé ñunsii wá ñendeh tigbenent ya jòknt, ní yé unil ní taa u'ba kí de Uwien nin iyenmaalmónmón ne. U ya ñunsii ne ñmiendeh kí ñe Yesu Kristo ya mekrm bitenkpiib ni bo.

²² U don' kutaaku bo kí tí kèle' Uwien ya ñójie bó kí ñmábe mituóm Uwien ya tondb nin ná ke ñmábe tí'cient nin mituóm ke ya bol nnó bo.

4

Ijend ya li tu Kristo yaab

¹ Tó, Kristo là tuo' ki jin' ijend u'gben ni. Nén bo, ní'mó ní li ñmábe lifèl ki tuo' kí ji ijend ten wón, kime wá tuo' ki jin' ijend u'gben ni la, wón nin ibiere gbiire' ne,

² ñó uyo wá sien' wó ní li fuobe uñendun wuu ni nnó, wó ní li teh Uwien yíe ná, kí dàan unisaal fe ná.

³ Uyo uba, ní là teh bà ña pè Wien bo yíe ná, ne ní tí wuóke'. Ní là teh lisónsòndl ne, ki teh unisaal fe tibont tà, kí ñuh ki yibeh, kí jinh unifenjin, kí taakeh ki kaah, kí jinh kí ñuh ki yibeh, kí pè ibule bo. Ibule bo ya paanm yé ijuóke ya bonn ne Uwien ya nun bó.

⁴ Fénfennó, bi laa' na ji tuuke bi'sónsòndkèndkaal nnó bo ma nnó, ne ní jin' be, bi ji sukreh ne.

⁵ Ama bi li tóke wá bonde' wó ní bu binifuob nin bitenkpiib ke tibuur nnó, bi sòn' ná ke.

⁶ Nén bo ne bi tóke' bitenkpiib mánan tigbemónmánt. Bi là kpo' binib ke kpúokeh ma bo ne. Bi tóke' be tigbemónmánt nnó ñó Mifuoñaanm bo be ní li fuobe ten Uwien ne.

Kristo yaab li fuobe ma nin bi'tób

⁷ Tibont ke ya gbenm nekn' ní ñó! Nén bo, li ñmábe men miyenuom, kí li coh ní'ba ñó kí li freh ki kàareh.

⁸ Ní li kpíe kí li teh ná si: li yíe men tób nin ní'fèl ke, kime miyiem cèreh binib fèreh tób ibiere ya yebe ne.

⁹ Li teknh men tób kucènkú ki la ñulnh.

¹⁰ Uwien de' unil ke bupaabu jeje ne. Wá ke ní li yé utonsónmónmón wá taah u laa' bupaabu bùa nnó kí toreh bitób.

¹¹ Wà kɛ ye wə rí len la, wə rí len Uwien ya gbɛr. Wà toreh binib la, wə rí li toreh nin Uwien de' wə mituəm mə nnə. Nɛn nɛ li cɛrɛ *Yesu Kristo bo bɛ rí pɛkɛ Uwien isɛn kɛ ni. Wən nɛ si ukpɛkɛ nin mituəm uyo kɛ. Ami.

Bà jɛndɛh Kristo bo nnə, Uwien ya mənɛm te bi'bo

¹² N'jɔtɛbɛ, la cɛrɛ mɛn ni te ijɛndɛn yà ni i sɛnh tɛn umu nnə rí cuo nɛ yəkɛm. I tu' nɛ nɛ rí wuən kɛ ye ni nɛmɔbɛ mitekjim mənɛmɛn bii na nɛmɔbɛ nɛ? Nɛn bo, ni la li maaleh ki teh nɛ yé nibonlurkaann nɛ.

¹³ Ama li poknh mɛn, kɛmɛ ninbi nin Kristo nɛ taan' ki jɛndɛh, nɔ lidaali là u li nɛn u'kpɛkɛ upaan bo nnə ní li te uyɛnsəngɛn ni ki poknh.

¹⁴ Bi sukreh nɛ, kɛmɛ ni yé Kristo yaab la, Uwien ya mənɛm te ni'bo, kɛmɛ *Uwien ya Fuoŋaanm mə nɛmɔbɛ ukpɛkɛ nnə te ni'bo.

¹⁵ Ní'ni uba là cɛrɛ bɛ rí li jɛndɛh wə kɛ ye u ku' unil, bii u sun', bii u tien' nɛn nɛ bre, bii u kən' uba ya gbɛr ni.

¹⁶ Ama u yé Kristo yə ma nnə nɛ bi jɛndɛh wə la, u la cɛrɛ' fɛ rí cuo wə, wə rí li kpɛkɛh Uwien bi yih wə Kristo yə ma nnə bo.

¹⁷ Tibuur ya yo baa' nɔ, nɛ Uwien li kpɛkɛ ki bu u'yaab nɛ. Tə, nɛ yé u cin' nin tinbi bà yé u'yaab la, bà yíe' ka teke' u'gbəmənɛmɛn nnə yaam li tɛ fɔrɛ mila bo?

¹⁸ Ní yé:

«Ugbəmɛndaan ya nɛmɛrɛm li faake la,
nɛ jɛ li te mila wə nɔ kpe Wien ya sɛn, ki yé ubiɛrdaan bo?»

¹⁹ Nɛn bo, bi jɛndɛh bà Uwien ya yíem bo nnə, bɛ rí li tuu ki teh nà mən, ki taa bi'ba kɛ nɛmɛn wən wə nɛn' tibont kɛ, kɛ yé umɛmɛndaan nnə ya nuə ni.

5

Kristo yaab ya cɛnɛb li teh ma bo

¹ Fɛnfɛnnə, n sureh bà yé Kristo yaab ya cɛnɛb ni'ni nnə nɛ. Min mənɛn yé Kristo yaab ya cɛn nɛ tɛn bɛn, ki yé umɔnkunl Kristo jin' ijɛnd yà kɛ nnə bo, ki li lɛ Kristo li nɛn u'kpɛkɛ wə upaan bo nnə. N sureh bɛn nɛ ki teh:

² «Li kpaah mɛn Uwien nɛmɛn' nɛ binib bà nnə, kɛ li likeh bɛ, ki la cɛrɛ nɛn li te tɛn nɛ yé liwəbɛl nɛ ni'bo, ama nɛ rí li yé ni'yɛnm ni, tɛn Uwien yíe ma bo. Ni la sɔnh ki nuunh like, ama cɛrɛ mɛn ni'yɛnm rí li pɛ lituonl nnə bo.

³ Uwien nɛ taa' bɛ ki nɛmɛn' ni'nuə ni. Ni la nɛmɛn bɛ tɛn ni yé bi'yɔnbɛnɛ nɛ, ama ní cɛrɛ ni'tetɛm rí li wəngɛh bɛ, bi li teh ma bo.»

⁴ Nnə nɛ Kristo wə yé bà kpaah u'nib ya cɛn nnə li nɛn u'ba upaan bo uyo wə nnə, ni li lɛ lisuul là nɛmɛn kuŋuorku kua nɔ rí gbɛn nnə.

Kristo yaab kɛ li teh ma bo

⁵ Ninbi bɛfɛnɛ ni'mə rí li blɛnh ni'yul biciɛnɛb ya nun bó.

Kristo yə kɛ Kristo yə rí li jiɛndɛh u'ba tɛngi bitəb ya nun bó, kɛmɛ nɛ kɛle' *Uwien ya gbənku ni ki ye:

«Uwien nɛn bà nɛmɛn tɛgbɛngt,
ama u teh bà jiɛndɛh bi'ba tɛngi tinimɛnɛn.»

⁶ Nɛn bo, li jiɛndɛh mɛn ni'ba tɛngi Uwien, mituəm kɛ ya daan, ya nun bó nɔ wə rí kpɛkɛ nɛ u sɛn' uyo wə wə rí kpɛkɛ nɛ nnə.

⁷ Li taah mɛn nà kɛ cɛkɛ nɛ ki nɛmɛn wə, kɛmɛ wən nɛ likeh nɛ.

⁸ Li coh mɛn ni'ba, ki la gəh, kɛmɛ ni'nɛnnɛnd usɛnpol te tɛn uyɛnbəl nɛ, ki gbokɛ ki lindɛh ni'kɛ saan ki nuunh unil wə rí cuo.

⁹ La cɛbɛ wə mɛn ni'ba, tɔrɛ mɛn kɛ li du Uwien bo, kɛ li bɛn kɛ ye ni'yaab Kristo yaab bà kɛ mɔ te uɛndun wuu ni nnə mɔ jɛndɛh tɛn ninbi nɛ.

¹⁰ Ni li jènde, ama na í wuəke kí gbien. Ni yé Kristo yaab ma nnə nɛ Uwien, tinimònt kɛ ya daan, yin' nɛ ní lɛ u'kpɛkɛ wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Wɔn nin u'yul nɛ li mɔnge nɛ kí tì gben, kí de nɛ mituəm, kí cère ni'tekjim í faake, kí cère niba la fre kí jènge nɛ u'sen ni.

¹¹ Uwien nɛ si mituəm uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

Micèbm

¹² Ti'ninje Silfen* wà n du u'bo nnə nɛ tore' nni n kɛle' inɔbonkàankɛ yiɛ í sure nɛ, kí tɔke nɛ kí ye Uwien ya paabu yé imɔn nɛ. Tùore mɛn kí li ɲuuke bù.

¹³ Ni'tɔb bà Uwien gènde' bɛ, bi te Babilonn ni nnə fuondeh nɛ. N'buk Mark mɔ fuondeh nɛ.

¹⁴ Ní fuonde tɔb mɔnmɔnm tɛn ninjiɛb nin ninsieɛb fuondeh tɔb ma bo.

Uwien í de ninbi Kristo yaab kɛ uyɛnduɔn.

---

* **5:12** Liike Itùon 15:22, 40.

Kugbɔnlieku kua Pier kele' kù nnɔ Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne, ne ki yé micɛbm ya gɛr. Pier wà kele' kù nnɔ ye u'kuum ya yo baa'-a! (1:13) U kele' kù nɔ Kristo yaab ní tiere u'wɔknm bó ne. U take' be ki ye be ní li nɔmabe bi lá nɔmabe mitetem má kí ñe bi'tekjim bo nnɔ, kí li pɛ bi wɔkn' be ná nnɔ bo (liyul 1). Kugbɔnku kuu ya gɛr mɔh nin bitonnenñɔbonsɔknɔ ya tonnenku nin bi'tetefenfenm ne (iyul 2), kí tɔkeh Yonbdaan Yesu li baa ní lidaali lá ya gɛr (iyul 2).

Tɔ, Kristo yaab ya nikpiekb kpo' nɔ Yesu nɔ biɛ kí baa' ní, ne ní beke' binib bá yebe, ba ji ben ní ñen' bá. Ama Kristo yaab gu wɔ ma, nen ne wɔngeh Uwien ya minku, kime u yíe nisaal ke nisaal ní lèbre u'tetem ne.

Pier saakreh Kristo yaab ya gbɛnent be ní li nɔmabe kuminku mitekjim ni, kí li gu lidaali lá Yesu Kristo li baa ní. U tɔkeh be ki teh bi lá gɔh, kime nil nɔ ben lidaali lá u li baa ní.

Pier wà kele' kugbɔnlieku kuu nnɔ ye wɔ ní kele kù uyo wà nnɔ ki laa' bi bende' Pɔl ya gbɔnt tuba bó nɔ (3:15). Nil la nuunh wɔ ní cii bi kele' tigber tá ya tingi u'tiema tuɔm bo (1:20), Mifuɔñaanm ya torm ne yé nibonn ná cieke.

Ifuonde

¹ Min Simɔn Pier, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl ne, ki yé u'tond mɔ. N kieh kugbɔnku kuu ní de ninbi bá teke' *Yesu Kristo wà yé ti'Wien nin ti'Nmienl ki jin' mɔnmɔnm ten tinbi nnɔ ne. Wɔn *Yesu Kristo ne cère' ni teke' wɔ ki jin', kime u yé wà cuube ne.

² Uwien ní juoke ne kí gbien, kí cère ní li nɔmabe uyenduɔncien kí ñe ni ben wɔ, kí liebe' ki ben Yonbdaan *Yesu ma nnɔ bo.

Kristo yɔ li nɔmabe mitetem má

³ U'tuɔm bo ne u de' te ná ke li tore te tí li fuobe, kí li pɛ u'sen bo mɔnmɔnm, kí cère' ti bende' wà yin' te kí ñe u'tiema kpieke nin u'tiema nimɔnt bo nnɔ.

⁴ Tu ya bont bo ne u de' te u lá pùon' ki ye u li de te tibont tà, tù yé tibonciant kí mɔn kí gbien' nnɔ. Tu ya bont ne li cère tibonbiert tà te uyendun wuu ni binib ya nun fɔke tu'bo nnɔ ji lá coh ne menku. Nnɔ ne ni li nɔmabe Uwien ya tetem.

⁵ Nen bo, tùore men kí ñikn kí li nɔmabe mitetemɔnmɔnm kí pukn ni'tekjim bó, kí li nɔmabe miɛnm kí pukn ni'tetemɔnmɔnm bó,

⁶ kí li co ni'ba kí pukn ni'benm bó, kí li nɔmabe kuminku kí pukn ni coh ni'ba ma nnɔ bo, kí li pɛ Uwien ya sen bo mɔnmɔnm, kí pukn kuminku bó.

⁷ Ni pɛ Uwien ya sen bo mɔnmɔnm lá, ní li yíe tɔb ten ninjieɓ yíe tɔb ma bo. Ni yíe tɔb ten ninjieɓ yíe tɔb ma bo lá, ní li yíe binib ke mɔ.

⁸ Kime ní nɔmabe mi ya tetem kí pɛ mi'bo kí joh inun bó lá, mí li cèreh ní li sɔnh itùon, ne itùon nnɔ nɔ ní juore fenm. Mí li cère ní tùore kí bende ti'Yonbdaan *Yesu Kristo mɔ.

⁹ Ama wà nɔ nɔmabe mitetem nnɔ lá, u lenh dɔmudɔmu ne, ki te ten ujuɔn. U sunde' nɔ ki ye Uwien sɔkre' kí ñen' u lá teh ibiere yá nnɔ nɔ.

¹⁰ N'yaabe, Uwien ne yin' ne kí gènde' ne. Nen bo, cère men ni'nun ní li mɔn ní li teh ná wɔngeh ki teh wɔn ne yin' ne kí gènde' ne. Ni teh nnɔ lá, na ní ture kí kɔ biil ni fiebu.

¹¹ Nnɔ nɛ Uwien li teke nɛ tinɔjɛr tule, kɪ cɛrɛ nɪ kɔ tɪ Yonbdaan *Yesu Kristo tɪ Nɪmɪɛnl ya bel lɔ ɲa ɲmɔbe gbenm nnɔ ni.

Li pɛ mɛn Yesu ya tondɔ ya wɔknm bo

¹² Nɛn bo nɛ n li tuu kɪ tiɛrɛh nɛ tibont bugbɛn bɔ nin ni bɛn tɔ ma kɛ, kɪ pɛ bi tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnt tɔ nnɔ bo mɔnmɔnm nnɔ.

¹³ N laan biɛ ki fuobe ma n maale' kɪ yɛ nɪ mɔn nɪ li tiɛn nɛ tibont bugbɛn bɔ ɲɔ ni la gɔh tu'bo nɛ.

¹⁴ Kimɛ n bɛn kɪ yɛ uyo wɔ sɪɛn' n li fuobe ɲa ji yɛbe tɛn tɪ Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul lɔ tɔkɛ' nni ma bo.

¹⁵ Ama n li nɪkn kɪ cɛrɛ n tɪ taa' n'yaam kɪ bure' mɔnɔn la, nɪ li tuu kɪ tiɛn tibont bugbɛn bɔ nɛ.

¹⁶ Tɔ, na yɛ tɪ taa' unisaal ya yɛnfuom ya gbɛyɛnkaar nɛ kɪ tɔkɛ' nɛ tɪ Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin u'tuom ya gbɛr, ama tɪ nunbu nɛ laa' u'yɛbn.

¹⁷ Imɔn, u laa' lisel nin ukpɛke Baa Uwien saan, uyo wɔ wɔn Uwien wɔ ɲmɔbe ukpɛke u yɛbe ka tɪ ɲmɔbe u kpɛ nin bɔ nnɔ lɔ len' kɪ yɛ: «Wɔ sɔ yɛ n'Biɛ, n yɛ wɔ cɛɛn nɛ n'yɛn sɔnge u'bo kɪ gbɛn'.»

¹⁸ Nɛ tinbi mɔnɔn lɔ ciɪ' unɛke nnɔ bɔ paaki bɔ uyo wɔ tinbi nin wɔn lɔ te Uwien ya juɔl bo nnɔ.

¹⁹ Nnɔ nɛ tɪ tɔrɛ' kɪ du kɪ yɛ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ lɔ tɔkɛ' tigbɛr tɔ nnɔ tɔ te. Nɪ mɔn nɪ tɔrɛ kɪ peɛ itub nɛ kɪ cenge tɔ. Tɔ te tɛn lifrl nɛ wendeh nɔ saan biike kɪ gu nɛ nɪ faa ɲɔ litɛnɲɛɲmaasɛl* nɪ wende nɪ fɛl ni.

²⁰ Kpɛ mɛn kɪ bɛndɛ kɪ yɛ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ ya gbɛr tɔ kɛɛ' *Uwien ya gbɔndɛh ni nnɔ, uba ɲa nɪ frɛ kɪ sɔkn tɔ nin u'tiɛma yɛnfuom,

²¹ kimɛ nil ɲa kpeɛ kɪ taa' u'tiɛma yɛm kɪ sɔkn' Uwien ya ɲɔbon, ama *Mifuoɲaanm nɛ lɔ cɛrɛ' binib sɔkn' Uwien ya ɲɔbon.

2

Bɔ wɔknh kutonnɛnku ya gbɛr

¹ Uyo bo binib lɔ te Uwien ya nib ni kɪ yih bi'ba *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ, kɪ sɔknɛh kutonnɛnku tɛn binib te nɪ mɔ ni ma kɪ yih bi'ba biwɔnwɔknɔ, kɪ wɔknh kutonnɛnku nɔ. Bi li taa ucekn kɪ taa miwɔknm mɔ yɛ kutonnɛnku kɪ kuɔn nɪ nɪ kɪ tuln binib, haali kɪ tɪ niɛ mɔnɔn kɪ yɛ ba bɛn bi' Cɛnbaa wɔ dɛ' bɛ kɪ wiɛ'. Bi li tiɛn nnɔ nɛ kɪ nuunh bi'tiɛma tudɛrɛ nɛ Uwien nɪ gben bi'gbɛr na nɪ taande.

² Binib li paan bi'sɔnsɔndl bo kɪ yɛbe. Bɛn bo nɛ binib li len tigbɛmɔnt ya sɛn bo fɛnfɛnm.

³ Bi li yɛ binib bɔ ɲa gbuokeh likɛ nɛ, kɪ taa tiɲɔɲmaagbɛr kɪ lɛrɛ kɪ ji nɛ. Ama bi bonde' haali uyoyo bɛ nɪ bu bɛ tibuur tɔ nnɔ ɲa ɲmɔbe pɛrm; bi'tudɛrɛ mɔ ɲa ɲmɔbe juorm.

⁴ Kimɛ Uwien ɲa dɔan' u'tondɔ bɔ bii' nnɔ ya tub ya dɛrm. Ama u taa' bɛ kɪ wiɛ' kubuokɔ kɔa nɔ ka ɲmɔbe biɛn, kɪ biike ni nɛ, kɪ cɛrɛ' bi lɔ tikurdɔkr kɪ te len, kɪ gu tibuur ya daali.

⁵ Wɔ dɔan' binib bɔ lɔ te uɲɛndun wuu ni haali uyoyo bo ya tub ya dɛrm. Ama u lɔ cɛrɛ' miwuom kun' nin bɔ ɲa boh wɔ ma nnɔ, u lɔ ɲmɛn' Nowɛ nɛ nin binib bilole kɪ pukn'. Wɔn Nowɛ nɛ lɔ tɔkɛh binib tigbɛmɔnt.

⁶ Uwien lɔ dɛrɛ' Sodɔm nin Gomɔr yaab ya tub kɪ cɛrɛ' idu bugbɛn teke' umu kɪ wɪn' kɪ ɲmaare' ɲɔ wenli bo nɛ nɪ li yɛ kudɛku bɔ ɲa li boh wɔ nnɔ bo nɛ.

* **1:19** Migbiirm miɛ ni bi yɛ litɛnɲɛɲmaasɛl la, bi niɛrɛh Kristo nɛ.

⁷ U là ñmien' Löt, ugbemàndaan wà ya yēnm là saa' idu nnò ya nib ya tetem bo ki gbien' nnò nē. Bi là pē lisənsəndl bo nē ki teh bi'yēnm yīe nà.

⁸ Löt nin bēn nē là kò, nē idaan kē u lēnh, ki ciīh bi teh nà kē, nē nī wi wò bi'tuonfēnfēnm nnò bo cēen, kīmē u yē ugbemàndaan nē.

⁹ Nēn nē wuon' ki ye Uwien bēn u li tien ma kī ñēn binib bà pē u'bo mibiikm ni, kī guure tibuur ya daali kī dēre bà ña cuube ya tub.

¹⁰ U li tūore kī dēre bà pē tigbēnēt yīe tibonbiert tā bo, ki fē tijəktnt ya bont ya tienm, ki yindeh Uwien ya yonbdēt nnò ya tub nē.

Biwənwəknb bà wəknh kutonnēnku nnò, ba fēnge bonn, ki ñmabe tigbengt, ki mēngreh lifēl ki sukreh nà kē ñmabe ukpieke paaki bó.

¹¹ Uwien ya tondb bà ñmabe mituom nin ufaa kī cēn' bē nnò mənən ña sukreh ki biindeh nà kē ñmabe ukpieke paaki bó nnò Yonbdaan ya nun bó.

¹² Ama binib nnò yē ijər nē, ki te tēn ipiē, ki te kī de' bē rī li coh yī kī kuuleh. Bi sukreh bà bēn nà nē, ki li kpo tēn tiwēt,

¹³ ki li lē utudere, wun nē yē bi'tuonbiere nnò ya paaku. Bi'yēnm sange bē rī li sənñ isənsəndtuon kuwensiiku nē. Ninbi nin bēn taan' kī jīnh la, bi'yēnm sange bē rī li lereh nē nē. Bi yē tijəktnt nē, ki ñmabe ifē.

¹⁴ Bi'yēnmaale kē pē bīpiib bo nē. Bi teh ibiere nē ka jīreh, ki lereh ki coh bà ya tekjim ña faa. Ba gbuokeh bont nē bi'yēnmaale kē pē tu'bo, ki yē binib bà te mīñuūm nī.

¹⁵ Bi wiē' usenmənən nē ki tūre' ki paan' Bosər ya bije Balam ya sēn bo. Wən Balam nē là yīe ilike ki gbien' kī tuo' bi pēn' wə u tien' nà bre.

¹⁶ Ama Uwien cère' uñuun len' minilm kī biin' Balam kī pien' wən Balam *Uwien ya ñəbonsəknl ya jərtuon.

¹⁷ Biwənwəknb bà wəknh kutonnēnku nnò te tēn iñunbunkuon nē, ki te tēn titəwəlgənt tā kutafaaku tūke tū. Uwien bonde' bē mifēnm nà saan biike cīm ñə.

¹⁸ Bi lienñ tigbengt ya lenm nē ma ñmabe tingi, ki sənñ isənsəndtuon ya bi'mēnku pē i'bo nnò, ki lereh ki coh binib bà wiē' bà tūre' ya sēn na laan wuoke' nnò.

¹⁹ Kī təkēh bē ki teh bi pē bi'bo la, bi li lē liwiēl nē bēn bugbēn jī yē tibont tā teh bē fēnm nnò ya yonbe, kīmē unil teh nà nī tī mēn' wə kī gbien' wə jī li frē kī wiē nē la, u yē nī'yənb nē.

²⁰ Binib bà bende' *Yesu Kristo wà yē Yonbdaan kī yē Uñmīēnl nnò ñēn' bi'ba uñəndun wuu ya jəktnt ya bont ni ñə. Bi liebe' kī kən' tu nī, kī cère' tū mēn' bē kī tī gbien' ba jī li frē kī wiē tū la, bi li tien fēnm kī cēn bi là te mikpiekm ma bo.

²¹ Kīmē ba bi bende' tigbēmənt ya sēn la, nī bi tu nin bē rī bende wū ñə kī wiē Uwien ya gber tā bi là wəkñ' bē tū nnò.

²² Nà li tu bē nnò li wuon kī ye mikpenjēnm miē yē imən nē. Mēn si: «Usēngbēnl liebe' kī jin' u'siint», nē «Bi sīi' fanga kī gben', u liebe' kī tī binbinde' liwəbl nī.»

3

Yonbdaan li li baa nē

¹ N'jətiebē, n kīēh kugbənlieku sə rī de nē. Tu'kē tule ni rī tiēreh nē nī'kē ñə rī tore nē nī li ñmabe iyenmaalmənən nē.

² Li tien mēn *Uwien ya ñəbonsəknb là juo' kī təkē' nē tigber tā nnò, kī li tien Yonbdaan, Uñmīēnl là sən' u'tondb nī'saan bi təkē' nē u'gber tā nnò mə.

³ Ni li kpīe kī bende nà si: idēnfərke ya yo binib li te nē, kī li yē binib bà lēh kī séreh binitəb, kī li fuobe bi'yēnm yīe ma bo,

⁴ ki lienh ki teh: «*Yesu pùon' ki ye u li baa ní-a! U nín ji juore' la? Kime ti'baambe kpo' haali uyoyo nɔ ama ni'kɛ juore' ki te tɛn unɛndun ya cincinyo nɛ.»

⁵ Bi lienh nnɔ ma nnɔ bi sunde' nɔ ki ye Uwien là len' nɛ kutaaku nin kitink ñɛn' haali uyoyo. U taan' miñunm bùol liba ki cère' kitink ñɛn' upaan bo.

⁶ U là liɛbe' ki cère' miñunm yebre' ki kun' nin unɛndun ya nib nin nà kɛ là fuobe uyo bo.

⁷ Ama Uwien len' ki ye kutaaku kuu nin kitink kɛ nɔ li te nɛ ki gu lidaali là u li bu binib tibuur, kɛ gben bà ɲa boh wɔ nnɔ ya gɛr. Nɛn daali nɛ umu li wi kutaaku nin kitink kɛ.

⁸ Ama n'jɔtieɛ, na bi li sunde nibonn niba bó nɛ. Nɛn si: uwien uba te tɛn ibin liturl nɛ Yonbdaan bo, nɛ ibin liturl mɔ te tɛn uwien uba.

⁹ Yonbdaan ɲa rí taande u pùon' ki ye u li tien nà nnɔ bo tɛn binib biba maaleh ma bo. U ɲmɔbe kuminku ni'bo, kime wa yíe uba rí kpo kɛ juore fɛnm, ama u yíe unil kɛ rí lèbre u'tetem nɛ.

¹⁰ Yonbdaan li baa ní lidaali là li ci binib tɛn unasu nɛ. Nɛn daali nɛ kutaaku li gben kɛ tien kuwaaku kɛ gbien, nɛ tibont tà kɛ te ku'bo nnɔ rí wi. Kitink nin tibont tà kɛ te ki'bo nnɔ mɔ li wi.

¹¹ Tibont nnɔ kɛ li wi ma nnɔ, nɛ mɔn, ní li yé bɛ ya nitunbu? Ní kpɛ ní li fuobe Uwien yíe ma bo nɛ, kɛ li boh wɔ,

¹² ki gu lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ rí baa tonm. Nɛn daali nɛ umu li wi kutaaku nɛ limuuwɔl rí donde tibont tà kɛ te ku'bo.

¹³ Ama Uwien là pùon' ki ye u li tien kutɛfɛnku nin kitinfɛnk, kɛ cère tigbɛmɔnt rí li te tu'bo. Ti gu nɛn nɛ.

¹⁴ Nɛn bo, n'jɔtieɛ, ni gu ni'daali ma nɔ, li ñikndeh mɛn ɲɔ u lá baa' la, wɔ rí lɛ ni te uyenduɔn ni, ka ɲmɔbe jɔknt, ka gbɛ niba saan.

¹⁵ Ní li bɛn kɛ ye ti'Yonbdaan mɛnde' ki wuɔke' ma nnɔ, nɛ yé ni ya ɲmɛrm nɛ. U ya sɛn bo nɛ ti'ninɛ Pɔl wà ti yíe wɔ nnɔ kɛle' nɛ kugbɔnku kɛ ñɛ Uwien de' wɔ miyɛnfuom mà nnɔ bo.

¹⁶ U'gbɔnt kɛ ni, u ye wɔ rí len tuu ya gɛr bo la, u lienh nnɔ nɛ. Nibɛmbɛ saan ya ciim faa nɛ, nɛ binib bà ɲa bɛn niba, ka tukn' wɔknm miba bo coh tu'tingi ki lèbreh tɛn bi lèbreh *Uwien ya gbɔnku ni ya gbɛtɔr ya tingi ma bo, ki tulndeh bi'ba.

¹⁷ Nɛn bo, n'jɔtieɛ, n juɔ' ki tɔke' nɛ sɔ. Li bɛn mɛn, ki la cère bà ɲa boh Uwien, ki tùre' nnɔ rí lere nɛ ní paan bi'bo, kɛ lúo ni se usensien wà ki faa nnɔ.

¹⁸ Ama tùre mɛn kɛ li bɛndeh ti'Yonbdaan nin ti'Nmiɛnl *Yesu Kristo ki joh inun bó, kɛ cère u'juokm rí li yɛbreh ni'saan. Wɔn si ukpiɛke fɛnfɛnnɔ nin uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. [Ami].

Tigbont tà San kele' tù nnò Nà wongeh tigbont tuu te ma bo

San nɛ kele' tigbont tuta tuu nò. Wa kele' u'yel tu'ni niba saan.

Kukpiɛku kuu ni ni'ba saan ɲa wongeh u kele' kù ki de' wà. U lii kele' ki de' Kristo yaab biba nɛ, bi paan' binib biba bo bi'wəknm ɲa kpe sɛn bo. Nɛn bo nɛ San kele' kugbɔnku kuu ki tɔke' bà li kàanh kù ki ye bɛ ní liike bi'yul bo nin mi ya wəknm.

Kugbɔnlieku ni, San yih u'ba «ucien nɛ.» U kele' kù ki de' upii uba nin u'bumu nɛ. Upii uba nin u'bumu nnò yé Kristo ya taanl liba nin li'nib nɛ.

U saakreh bà li kàan kù nnò ya gbɛnɛnt bɛ ní li yíe tɔb, kí li pɛ Yesu ya wəknm bo mɔnmɔnm nɛ.

Wɔn unibaab nɛ kele' kugbɔntaaku ki de' uje uba, ki pɛke' wɔ, kime u pɛ tigbɛmɔnt ya sɛn bo, ki toreh Kristo yaab. U liebe' ki lienh ujɛtɔ mɔ bó. U yíe' «ucien» ya ɲɔbu bó, ka teknh cɛnb mɔ (migbiirm 9-10). U ti liebe' ki lienh ujɛtɔ uba mɔ ya gbɛr, u teke' Yesu ki jin' (migbiirm 11-12). U saakreh ukpiɛk nnò ya gbɛnɛnt wɔ ní li pɛ u ya jɛ ya tetem bo nɛ.

Mifuobm ya gbɛr

¹ Ti tɔkeh nɛ ti cii' nà, ti'nunbu laa' nɛ, ti ɲuɔre' nɛ, ti'nuɔ mɛ' nɛ nnò ya gbɛr nɛ. Tigbɛr bugbɛn là te haali tibont kɛ ya cincinyo nɛ, ki yé limiel ya gbɛr.

² Mifuobm nnò ya daan taa' u'ba ki wuɔn' tɛ, ti laa' wɔ nɛ ki kundeh imɔn, ki tɔkeh nɛ *limiel là ɲa ɲmɔbe gbɛnm ya gbɛr. Wà yé limiel ya daan nnò là te nin Baa Uwien nɛ, ki taa' u'ba ki wuɔn' tɛ.

³ Ti cii' nà, ki laa' nɛ nnò, ti tɔkeh ni'mɔ ni ya gbɛr nɛ, ɲɔ tinbi nin ninbi ní li te uɲɔkpaan ni. Ti'ɲɔkpaan nnò yé uɲɔkpaan wà tinbi nin ti'Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ɲmɔbe wù nnò nɛ.

⁴ Ti yíe tí li ɲmɔbe uyɛnsonge kí tí gbɛn nɛ. Nɛn bo nɛ ti kele' tigbɛr tuu nò ki de' nɛ.

Nɛ mɛn licinɲunl ni kí kɔ kuwenwenku ni

⁵ Ti cii' tigbɛr tà *Yesu saan nnò, ti tɔkeh nɛ tun sɔ: Uwien yé kuwenwenku nɛ, cinɲunl ɲa te u'ni.

⁶ Ti lienh ki teh tinbi nin Uwien ɲmɔbe uɲɔkpaan, ki liebe' ki te licinɲunl ni la, ti yé bitonnɛndɛnb nɛ, ta ɲmɔbe gbɛmɔnt.

⁷ Ama ti te kuwenwenku ni tɛn Uwien te kuwenwenku ni ma la, ti ɲmɔbe uɲɔkpaan nin tɔb nɛ. Nɛ u'Bije *Yesu ya sɛm sɔkreh ti'biere kɛ.

⁸ Ti len' ki ye ta ɲmɔbe biere la, ti tulndeh ti'ba nɛ, gbɛmɔnt ɲa te ti'fɛl ni.

⁹ Ti kpiire' ti'biere ki tɔke' Uwien la, u li fɛre tɛ, kí sɔkre ti'fɛl kí ɲɛn nà kɛ bre, kime u cuube nɛ ki yé ugbɛmɔndaan.

¹⁰ Ti len' ki ye ta teh biere la, ti yin' Uwien utonnɛndaan nɛ, nɛ u'gbɛr ɲa te ti'fɛl ni.

2

Kristo nɛ yé ucɛndɛnduol

¹ N'bumu, ma yíe ní li teh biere. Nɛn bo nɛ n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ. Ama unil tien' ibiere mɔnɔn la, ti ɲmɔbe *ucɛndɛnduol uba ti Baa Uwien saan. Wɔn si: *Yesu Kristo ugbɛmɔndaan.

² U taa' u'ba ki tien' lituorl ki de' Uwien ɲo Uwien ní fère te ti'biere nɛ. Na yé ti'yi baba, u li fère unɛndun ya nib kɛ mo yi nɛ.

³ Ti tuo' Uwien ye ná la, nɛn nɛ wɔnghɛ tɛ ki teh ti mɔnbe ki bɛn Uwien.

⁴ Wá kɛ ye u bɛn Uwien, ka tuo' u ye ná la, u yé utonnɛndaan nɛ, nɛ gbɛmònt ɲa te u'fɛl ni.

⁵ Ama wá kɛ boh Uwien ya gbɛr la, wɔn nɛ cinbe ki yíe Uwien ki tɛ gben'. Nnɔ nɛ ti mɔnbe ki bɛn ki ye tinbi nin Uwien tɛ.

⁶ Wá kɛ ye wɔn nin Uwien tɛ la, wɔ ní li fuobe tɛn *Yesu Kristo là fuobe ma bo.

Li yie mɛn tɔb

(San 13:34-35)

⁷ N'ɔtiebɛ, na yé wɔbfɛnl nɛ n kieh ki dienh nɛ, ama ní yé liwɔbkpaal nɛ. Ni là cin' ki paan' *Yesu Kristo ya sɛn bo ma nnɔ, nɛ ki cií' lɛ. Liwɔbkpaal bugbɛn yé tigbɛr tà ni là cií' tù nnɔ nɛ.

⁸ Nin nɛn kɛ ɲo, n kele' liwɔbl là ki de' nɛ nnɔ yé lifɛnl nɛ. Ninbi nin *Yesu Kristo ya tetem nɛ wɔnghɛ ki teh liwɔbl nnɔ mɔn. Kime licinɲunl bɛnh ki gbendeh nɛ, nɛ kuwenwenmònkɔ cin' ki wendeh.

⁹ Wá kɛ ye u te kuwenwenku ni, ki nɛn u'to la, u biɛ ki te licinɲunl ni nɛ.

¹⁰ Wá kɛ yíe u'to la, u te kuwenwenku ni nɛ. Bonn ɲa te u'fɛl bo kí fre kí cère wɔ ní tien ná bre.

¹¹ Ama wá kɛ nɛn u'to la, u te licinɲunl ni nɛ, ki cuonh ka bɛn u joh ná bó. Kime licinɲunl nnɔ juɔn' wɔ ɲo.

Ni'nun la li mɔn unɛndun nin u'bont bo

¹² N'bumu, n kieh tigbɛr tuu ní de nɛ, kime Uwien fère' nɛ ni'biere *Yesu Kristo ya yel bo ɲo.

¹³ N'baambɛ, n kieh tigbɛr tuu ní de nɛ, kime ni bɛn wá te haali tibont kɛ ya cincinyo.

Bifɛnbɛ, n kieh tigbɛr tuu ní de nɛ, kime ni faake' nin usɛnpol ubiɛɔ ɲo.

¹⁴ N'bumu, n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ, kime ni bɛn Baa Uwien.

N'baambɛ, n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ, kime ni bɛn wá te haali tibont kɛ ya cincinyo.

Bifɛnbɛ, n kele' tigbɛr tuu ki de' nɛ, kime ni ɲmɔbe mituɔm,

Uwien ya gbɛr te ni'fɛl ni, nɛ ni faake' nin usɛnpol ubiɛɔ.

¹⁵ La yíe mɛn unɛndun wuu, ki niireh nin tibont tà te u'ni.

Wá kɛ yíe unɛndun wuu la, wa ɲmɔbe Baa Uwien ya yíem.

¹⁶ Kime iyɛnmaalbiere ya te unisaal ya fɛl bo nnɔ nin u ɲmɔbe ununfɔke wá u lɛnh tibont tà bo nnɔ

nin u ɲmɔbe tigbɛngt tà u'faal bo nnɔ

ɲa ɲɛn' Baa Uwien saan,

tu'kɛ ɲɛn' unɛndun wuu ni nɛ,

ki yé unɛndun yaar.

¹⁷ *Unɛndun wuu nin tibont tà binib ya nun fɔke tu'bo nnɔ kɛ li gben, ama wá kɛ teh Uwien yíe ná la, udaan li tuu ki te nɛ.

Nà li tore nɛ ní bɛnde Kristo ya nɛnnɛnd

¹⁸ N'bumu, nĩ sien' waamu nɛ ugbengbenyo rĩ baa. Ni là cii' bi ye Kristo ya nennend li baa nĩ. Fɛnfɛnnɔ wuɔ Kristo ya nennendb baa' ki yɛbe. Nɛn bo nɛ ti bende' ki ye nĩ sien' waamu nɛ ugbengbenyo rĩ baa.

¹⁹ Bi là te ti'cekl ni, nɛ ki siere' ti'saan. Ba li là yé ti'yaab. Bi bi là yé ti'yaab la, bi bi biɛ ki te ti'ni nɛ. Bi siere' ti'saan ma nnɔ, nɛn nɛ wuɔn' tɛ nĩ wien ki ye bi'kɛ ɲa li mɔnbe ki yé ti'yaab.

²⁰ Ninbi bɛn wɔn, Kristo de' nɛ *Mifuoŋaanm ɲɔ. Nɛn bo nɛ ni'kɛ bɛn nà yé tighɛmɔnt.

²¹ Na yé na bɛn gbɛmɔnt nɛ cɛrɛ' n kɛlɛ' tigbɛr tuu ki de' nɛ. Ni bɛn tighɛmɔnt ma nnɔ nɛ cɛrɛ' n kɛlɛ' tũ ki de' nɛ. Ni bɛn ki ye tonnenku ɲa te gbɛmɔnt ni.

²² ɲmɛ yé utonnendaan-i? Na yé wà niɛh ki tɛh *Yesu ɲa yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo-oo? U ya daan nɛ yé *Kristo ya nennend, kĩ niɛh ki tɛh wà bɛn Baa Uwien nin u'Bijɛ.

²³ Wà kɛ niɛ' ki ye wà bɛn Uwien ya Bijɛ la, u niɛ' ki ye wà bɛn Baa Uwien mɔ nɛ. Wà kɛ ye u bɛn Uwien ya Bijɛ la, wɔn nin Baa Uwien kpɛ buŋɔbu nɛ.

²⁴ Ninbi wɔn, cɛrɛ mɛn ni là cii' tigbɛr tã haali micincinnm nnɔ rĩ li te ni'fɛl ni. Tigbɛr tã ni là cii' tũ micincinnm nnɔ te ni'fɛl ni la, ni tɛ nin Baa Uwien nin u'Bijɛ nɛ.

²⁵ U pùon' ki ye u li de tɛ nibonn nà nnɔ, nɛn si: *limiɛl là ɲa ɲmɔbe gbenm nɛ.

²⁶ N kɛlɛ' tigbɛr tuu ki de' nɛ rĩ tɔkɛ nɛ binib bã nuunh bɛ rĩ tuln nɛ nnɔ bó nɛ.

²⁷ Ninbi bɛn wɔn, Kristo de' nɛ *u'Fuoŋaanm nɛ mĩ tuu ki te ni'bo, nɛ na ji nuunh nil rĩ wɔkn nɛ u'gbɛr. *U'Fuoŋaanm nnɔ nɛ wɔknh nɛ ni'kɛ. Mĩ wɔknh nɛ nà nnɔ yé tighɛmɔnt nɛ, ma nendeh. Li tɛ mɛn nin Kristo, *u'Fuoŋaanm wɔkn' nɛ ma bo.

²⁸ N'bumu, li tɛ mɛn nin Kristo fɛnfɛnnɔ ɲɔ lidaali là u li baa nĩ, kĩ ɲɛn u'ba upaan bo binib kɛ rĩ lɛ wɔ nnɔ tĩ li ɲmɔbe midum ɲɔ fɛ la cuo tɛ u'nun bó.

Uwien ya bumu ɲa ji li tɛh biɛrɛ

²⁹ Ni bɛn ki ye Kristo yé ugbɛmɔndaan ma nnɔ, bende mɛn kĩ ye unil wà kɛ tɛh nà cuube la, u yé Uwien ya buk nɛ.

3

¹ Liike mɛn Baa Uwien yíe tɛ nĩ tĩ kpɛ ma. U yíe tɛ ki gbien' haali ki tĩ yin' tɛ u'bumu. Tĩ mɔnbe ki yé u'bumu nɛ. *Uɲɛndun ya nib ɲa bɛn tɛ, kime baa bɛn Uwien yé udaan wà.

² N'jɔtiɛɛ, fɛnfɛnnɔ wuɔ ti yé Uwien ya bumu nɛ. Ama ta laan bɛn ti lá li tɛ ma bo. Ti nín bɛn ki ye Kristo lá li ɲɛn u'ba upaan bo uyo wà nnɔ, ti li naan wɔn nɛ, kime ti li lɛ wɔ, u tɛ ten u li tɛ ma bo nɛ.

³ Wà kɛ ɲmɔbe Kristo bo li ya dɛndɛn la, wà ji ɲmɔbe jɔknt ten Kristo ɲa ɲmɔbe jɔknt ma.

⁴ Wà kɛ tɛh ibiɛrɛ la, u wiɛ' yiko nɛ, kime yiko ya wiɛm yé ibiɛrɛ nɛ.

⁵ Ni bɛn ki ye Kristo baa' uɲɛndun wuu ni wɔ rĩ gben ibiɛrɛ nɛ. Nɛ biɛrɛ iba mɔnɔn ɲa tɛ u'ni.

⁶ Wà kɛ tɛ nin wɔ la, wà ji tɛh biɛrɛ. Wà kɛ tɛh ibiɛrɛ la, wà laa' wɔ, ka bɛn wɔ mɔ.

⁷ N'bumu, la cɛrɛ mɛn uba rĩ tuln nɛ. Wà kɛ tɛh nà cuube la, u yé ugbɛmɔndaan ten Kristo yé ugbɛmɔndaan ma nɛ.

⁸ Wà kɛ tɛh biɛrɛ yé usɛnpol yɔ nɛ, kime usɛnpol yé ubierdaan nɛ haali tibont kɛ ya cincinyo. Nɛn bo nɛ Uwien ya Bijɛ baa' uɲɛndun wuu ni wɔ rĩ gben usɛnpol ya tũon.

⁹ Wà ke yé Uwien ya buk ña ji li teh biere, kime Uwien ya tetem te u'ni. U yé Uwien ya buk ma nnò, wa ñ fre kí tien biere.

¹⁰ Wà ke teh nà ña cuube, ka yíe u'tò la, wa yé Wien ya buk. Nën ne cèreh bi bende bà yé Uwien ya bumu nin bà yé usenpol yaamu.

Li yíe mën táb

¹¹ Ní là cii' tigber tà haali micincinm nnò tun si: «Tí li yíe táb nè.»

¹² La cère mën tí li te ten Kayen. U là yé usenpol ubiero yò nè, ki ku' u'ninje. Be bo nè u ku' wò? U là ku' wò, kime u ya tòn là bre nè, nè u'ninje ye cuube.

¹³ N'yaabe, *uñendun ya nib nèn nè la, la cère mën nè ñ cuo nè yòkm.

¹⁴ Tinbi yíe ti'táb Kristo yaab ma nnò nè cère' ti bende' ki ye ti ñen' mikuum ni ki kòn' mifuobm ni. Wà ke ña yíe u'tò la, u bié ki te mikuum ni nè.

¹⁵ Wà ke nèn u'tò la, u yé unikul nè. Nè ni ben ki ye limiel là ña ñmòbe gbenm ña te nikul ni.

¹⁶ Nà sò cère' ti bende' miyíem ya tingi: Kristo teke' tinbi ya kuum nè ki kpo'. Ní mán ti'mò ñ teke ti'táb ya kuum nè kí kpo.

¹⁷ Unil ñmòbe lifaal uñendun wuu ni, ki laa' nì pòre' u'tò, nè wa tuo' wò ñ ñukre kí tore wò la, u ñmòbe Uwien ya yíem mila bó?

¹⁸ N'bumu, la cère mën tí li yíe táb buñòbu ni, cère mën tí li sònñ itòn ya wògeh ki teh ti mònbe ki yíe táb.

¹⁹ Nèn nè li cère tí bende kí ye ti pè tigbemònt bo. Ní yé ti'yenmaale mònñ nè biindeh tè la, ti'yenm dò Uwien saan nè, kime Uwien cèn' ti'yenmaale, ki ben tibont ke.

²¹ N'jòtiebe, ti'yenmaale ña biindeh tè la, ti ñmòbe midum Uwien saan.

²² Nè ti mie' wò nà ke la, u dienh tè nè nè, kime ti boh u'wòbl nè ki sòngreh u'yenm.

²³ U de' tè liwòbl là nnò si: tí teke u'Bije *Yesu Kristo kí ji, kí li yíe táb, ten wòn *Yesu Kristo tóke' tè ma bó.

²⁴ Wà ke boh Uwien ya wòbl la, u tè nin Uwien, nè Uwien mò tè nin wò. U de' tè Mifuoñaanm ma nnò nè cère' ti ben ki ye u tè nin tè.

4

Ni li tien ma kí bende Mifuoñaanm te bà bo

¹ N'jòtiebe, la li teknh mën binib bà ke lienh ki teh bi ñmòbe *Mifuoñaanm nnò kí jinh, ama ní sekn kí bende kí ye *Mifuoñaanm nè cère' bi lienh kí yaan kí teke be kí ji. Kime bitonnennòbonsòknb ji gbe nè uñendun ni.

² Nà sò li cère ní bende binib bà ñmòbe *Uwien ya Fuoñaanm: wà ke lienh ki teh *Yesu Kristo mònbe kí baa' uñendun wuu ni nin tinisaalgbenent la, wòn nè yé Uwien yò.

³ Wà ke lienh ki teh Kristo ña baa' nin nisaalgbenent la, wa yé Wien yò, u yé Kristo ya nennend yò nè. Ní cii' bi ye Kristo ya nennend li baa ní. Fénfénno wuò u baa' uñendun ni ña.

⁴ Ninbi n'bumu, ní yé Uwien yaab nè, nè ki faake' nin *bitonnennòbonsòknb nnò, kime *Uwien ya Fuoñaanm mà te nì'ni nnò faa kí cèn' Kristo ya nennend wà te uñendun ni nnò.

⁵ Ben yé uñendun yaab nè. Nèn bo nè bi lienh uñendun ya lenm, nè uñendun ya nib cengeh bi'bó.

⁶ Tinbi ben wòn, ti yé Uwien yaab nè. Wà ke ben Uwien nè cengeh ti'bó. Wà ke ña yé Wien yò ña cengeh ti'bó. Nèn nè cère' ti bende' *Mifuoñaanm, mën mà yé tigbemònt nnò te binib bà ni, kí cère' ti bende' usenpol utonnendaan mò te binib bà ni.

Miyiem ñeh Uwien saan ne

⁷ N'jotieɓe, cère mən ti li yíe tɔb, kimɛ miyiem ñen' Uwien saan ne. Wà ke ñmɔbe miyiem la, u yé Uwien ya buk ne, ki ben Uwien.

⁸ Wà ña ñmɔbe yíem la, wa ben Wien, kimɛ Uwien yé miyiem ya daan ne.

⁹ Uwien wuɔn' te u'yíem ma bo sɔ: u sɔn' ní u'Bijɛbaab unɛndun wuu ni ñɔ wɔn bo ti li fuobe ne.

¹⁰ Miyiem nno si ná sɔ: na yé tinbi ne yíe Uwien, Uwien ne yíe te, ki sɔn' ní u'Bijɛ unɛndun ni, wɔ ní lá taa u'ba kí tien lituɔrl kí de Uwien ñɔ wɔ ní fère te ti'biere.

¹¹ N'jotieɓe, Uwien yíe te nno ma nno, ní kpɛ ti'mɔ ní li yíe tɔb ne.

¹² Uba ña kpele ki laa' Wien. Ti yíe tɔb la, Uwien te nin te ne, ne u'yíem te ti'ni ki ti gben'.

¹³ Ná cère' ti ben ki ye ti te nin Uwien ne Uwien mɔ te nin te nno si: u de' te *u'Fuoñaanm.

¹⁴ Tinbi laa' Uwien ya Bijɛ, ne ki kundeh imɔn ki teh u'Baa ne sɔn' wɔ ní unɛndun wuu ni, wɔ ní lá li yé unɛndun ya nib ya Nmienl.

¹⁵ Wà ke lienh ki teh *Yesu yé Uwien ya Bijɛ la, Uwien te nin udaan ne, ne u'mɔ te nin Uwien.

¹⁶ Tinbi ben Uwien yíe te ma bo, ne ki teke' ki jin'.

Uwien yé miyiem ya daan ne. Wà ke ñmɔbe miyiem la, u te nin Uwien ne, ne Uwien mɔ te nin wɔ.

¹⁷ Ná cère' miyiem te ti'ni ki ti gben' ñɔ ti li ñmɔbe midum Uwien li bu binib tibuur lidaali lá nno si: Kristo te ma bo nno, ti mɔ te nno ne unɛndun wuu ni.

¹⁸ Jɛwaanbu ña te yíem ni. Miyiem mɔ mɔn ki ti gben' gbendeh bujɛwaanbu ne. Utudere bo ne binib fenge. Unil wà fenge ña laan ñmɔbe yíem mɔ mɔn ki ti gben'.

¹⁹ Tinbi yíe Uwien, kimɛ wɔn ne kpíe' ki yíe' te.

²⁰ Unil lienh ki teh u yíe Uwien, ka yíe u'tɔ la, u yé utonnɛndaan ne. Kimɛ nil ña yíe u'tɔ wà u lenh wɔ la, wa ní fre kí ye u yíe Uwien wà wa lenh wɔ.

²¹ *Yesu Kristo de' te liwɔbl lá sɔ: unil yíe Uwien la, wɔ ní li yíe u'tɔ mɔ.

5

Teke mən Uwien ya bijɛ ki ji, ki faake nin unɛndun

¹ Wà ke teke' ki jin' ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo la, udaan yé Uwien ya buk ne. Wà ke yíe kibuk ya baa la, u yíe u'buk mɔ ne.

² Ti yíe Uwien ki boh u'wɔb la, nɛn ne wɔngɛh ki teh ti yíe u'bumu.

³ Kimɛ Uwien ya yíem si: ti li boh u'wɔb ne. Ne u'wɔb nno ña faa.

⁴ Wà ke yé Uwien ya buk ne faakreh nin unɛndun. Ti'tekjim ne cèreh ti faakreh nin unɛndun.

⁵ Nɛm yé unil wà faakreh nin unɛndun-i? Wɔn si: wà teke' ki jin' ki ye *Yesu yé Uwien ya Bijɛ.

Yesu Kristo ya mɔnkunb

⁶ Wɔn *Yesu Kristo ne baa' ní nin miñunm nin misɛm*. Na yé u baa' nin miñunm baba ne, u baa' nin miñunm nin misɛm ne. *Mifuoñaanm kundeh imɔn, kimɛ mɔ yé imɔn ne.

⁷ Bi te bimɔnkunb bita ne.

⁸ Ben si: Mifuoñaanm nin miñunm nin misɛm. Ben bita nno ke kpɛ buñɔbu ne.

* **5:6** Yesu Kristo ne baa' ní nin miñunm nin misɛm ya tingi si: Bi sli' wɔ Uwien ya ñunm nin u'kuum ne.

⁹ Ti teknh binib ya m̀nkun la, tí li b̀n kí ye Uwien ya m̀nkun c̀n' binib yu. Uwien ya m̀nkun nn̄o si: u kun' im̀n ki ye *Yesu m̀nbe ki yé u'Bij̄e n̄e.

¹⁰ Wà teke' Uwien ya Bij̄e ki jin' la, u tuo' Uwien kun' im̀n yà nn̄o n̄e. Ama wà ̀a teke' Uwien ki jin' la, u yih wə utoonn̄endaan n̄e, kime wa teke' Uwien kun' u'Bij̄e bo im̀n yà nn̄o n̄e ki jin'.

¹¹ Uwien ya m̀nkun nn̄o si: u de' t̄e limiel là ̀a ̀m̀be ghenm, n̄e u'Bij̄e n̄e yé limiel nn̄o ya daan.

¹² Wà t̄e nin Uwien ya Bij̄e n̄e ̀m̀be limiel nn̄o. Wà ̀a t̄e nin Uwien ya Bij̄e ̀a ̀m̀be l̄̄.

Tigb̄f̄rkaar

¹³ N keke' tigb̄er tuu k̄e ki de' n̄e ̀o ní b̄ende kí ye ninbi bà teke' Uwien ya Bij̄e ki jin' nn̄o, ní ̀m̀be limiel là ̀a ̀m̀be ghenm n̄e.

¹⁴ Ti ̀m̀be midum mà Uwien saan si: ti mīe' wə nà k̄e u'ȳiem bo la, u cengeh ti'bó n̄e.

¹⁵ Ti b̄en u cengeh ti'bó ma nn̄o, ti mīe' wə nà k̄e la, ti du ki ye ti laa' n̄e ̀o.

¹⁶ Unil laa' u't̄o teh ibīere yà ̀a kuuleh la, wə ní k̄are kí de wə ̀o Uwien ní t̄are u'fuobm, ní yé ibīere nn̄o ̀a m̀nbe ki kuuleh n̄e la. Kime ibīere iba t̄e ki kuuleh, ma niireh b̄e ní k̄are kí de binib bà teh i ya bīere.

¹⁷ It̄on yà k̄e ̀a cuube yé ibīere n̄e. Ama nà yé ibīere k̄e n̄e kuuleh.

¹⁸ Ti b̄en ki ye wà k̄e yé Uwien ya buk ̀a ji teh bīere, kime Uwien ya Bij̄e gu wə, n̄e us̄enpol ubīer̄o ̀a ní fre kí tien wə niba.

¹⁹ Ti b̄en ki ye tinbi yé Uwien ya bumu n̄e, ki b̄en m̄o ki ye ū̄endun ya nib k̄e t̄e us̄enpol ubīer̄o ya w̄obl ní n̄e.

²⁰ Ti b̄en ki ye Uwien ya Bij̄e baa' ki wūon' t̄e ti li tien ma kí b̄ende Uwenm̀n n̄e. Ti t̄e nin Uwenm̀n n̄e, kí ñ̄e u'Bij̄e *Yesu Kristo bo. W̄on n̄e yé Uwenm̀n, ki yé limiel là ̀a ̀m̀be ghenm ya daan.

²¹ N'bumu, liike m̄en ní'yul bo nin ibule ya gb̄er.

Kugbɔnlieku kùà San kele' kù nnɔ

Ifuonde

¹ Min ucien, n fuondeh sin ti'naa wà Uwien gènde' ɲe nin a'bumu*. N yíe nɛ imònmò nɛ. Na yé min baba nɛ yíe nɛ, binib bà kɛ bɛn tigbɛmònt nnɔ mɔ yíe nɛ nɛ,

² kí ɲɛ tigbɛmònt tà te ti'fɛl ni, ki li tuu ki te ti'ni nnɔ bo.

³ Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ɲi juoke tɛ, kí muɔ tɛ micɛɛkm, kí de tɛ uyɛnduɔn ɲɔ tí li pɛ tigbɛmònt bo, kí li fuobe miyíem ni.

Li ɲmɔbe mɛn tigbɛmònt, kí li yíe tɔb

⁴ N laa' a'bumu muba pɛ tigbɛmònt bo tɛn Baa Uwien de' tɛ liwɔbl ma bo nnɔ, nɛ n'yɛnm sɔnge' kí gbien'.

⁵ Sin ti'naa, fɛnfennɔ n gbáanh ɲɛ nɛ, cèrɛ mɛn tí li yíe tɔb. Na yé wɔbfɛnl nɛ ɲi kele' kí de' ɲɛ, ɲi yé tí là cii' là haali ucincinyo nnɔ nɛ.

⁶ Miyíem ya tingi si: tí li fuobe Uwien ya wɔbl ye ma bo nɛ. Li ya wɔbl nɛ ni là cii' lè haali ucincinyo nnɔ: «Li fuobe mɛn lí ye ma bo».

⁷ Binib bà tulndeh bi'tɔb yɛbre' uɲɛndun wuu ni, kí lienh kí teh *Yesu Kristo ɲa baa' nin nisaalgbenent. Unil teh nnɔ la, u yé wà tulndeh binib nɛ, kí yé *Kristo ya nennɛnd.

⁸ Liike mɛn ni'yul bo ɲɔ ti'tuonl la juore fɛnm. La juore' fɛnm la, ni lí lɛ lisuul kí tí gben.

⁹ Wà kɛ taah tibontɔr kí pukndeh Kristo ya wɔknm bó, ka fuobe mí ye ma bo la, wa tɛ nin Uwien. Wà fuobe Kristo ya wɔknm ye ma bo la, u tɛ nin Baa Uwien nin u'Bije nɛ.

¹⁰ Wà baa' ní ni'saan ka tuke mi ya wɔknm la, la teke wɔ mɛn, kí la fuonde wɔ mɔnɔn.

¹¹ Kimɛ wà fuonde' wɔ la, udaan nin wɔn kpaan' iyɛ kí sɔn' u sɔnh itùonbiɛrɛ yà nnɔ nínɔ.

Micɛbm

¹² N ɲmɔbe tigbɛr tù yɛbe ɲi tɔke nɛ ama ma yíe ɲi kele tù gbɔnku ni. N daan ɲi baa ni'saan, kí lɛ nɛ, tí tɔke tigbɛr ɲɔ kí li ɲmɔbe uyɛnsɔnge kí tí gben nɛ.

¹³ Ti'naa, a'ninɛ wà Uwien gènde' wɔ nnɔ ya bumu mɔ fuondeh ɲɛ.

---

* 1:1 Ti'naa nin u'bumu lí fre kí ye Kristo ya taanl liba nin lí'nib.

Kugbɔntaaku kùà San kɛle' kù nnɔ

Ifuonde

¹ N'jɔ Gayus, min ucien fuondeh ɲɛ. N yíe ɲɛ imɔnmɔn nɛ.

² N'jɔ, n kàareh ki teh nè ní li mɔn a'bo isen kɛ ni nɛ; á li ɲmɔbe ugbɛnɛnsɔnge mɔnmɔnm, tɛn a'fuobm mɔn Uwien saan ma bo.

³ Ti'tɔb Kristo yaab biba baa', ki lá tɔke' nni a pɛ tigbɛmɔnt bo ma bo nin a fuobe tigbɛmɔnt ni ma bo, nɛ n'yɛnm sɔnge' ki gbien'.

⁴ Nà li cɛrɛ n'yɛnm ní sɔnge kí tí kende si: ní cii n'bumu pɛ tigbɛmɔnt ya sen bo nɛ.

Bi pèkeh Gayus

⁵ N'jɔ, a pɛ Kristo ya sen bo mɔnmɔnm ki teh u'nib nà mɔn nin bi yé bicɛnb ma kɛ nnɔ.

⁶ Bi'mɔ len' Kristo ya taanl yaab saan a yíe binib ma bo. N gbáanh ɲɛ nɛ, li toreh bɛ bi'sencenl ní Uwien yíe ma bo.

⁷ Kimɛ bi cuonh ki sɔnh Kristo ya tuonl nɛ ka teknh niba bà ɲa pɛ Wien bo saan.

⁸ Nɛn bo, ní kpɛ tinbi nɛ ní li toreh bi ya nib, ɲɔ tinbi nin bɛn ní taan kí li tɔkeh binib tigbɛmɔnt.

Diotref nin Demetriyus ya gbɛr

⁹ N lá kɛle' tigbɛr tuba ki de' Kristo ya taanl yaab. Ama Diotref wà yíe wɔ ní li yé ní'kɛ ya sɛnlier nnɔ ɲa tange ti'gbɛr.

¹⁰ Nɛn bo nɛ n baa' ní la, n li tɔke u teh nà kɛ nnɔ. Nɛn si: u lienh ti'bo tigbɛbiert tà kɛ nnɔ. U tien' nɛn kɛ ki ye nà sɔnge' u'yɛnm. Ti'tɔb Kristo yaab baa' la, wa teknh bɛ, nɛ bà mɔ yíe bɛ ní teke bɛ la, u piendeh bɛ, ki ɲuɔh bɛ Kristo ya taanl ni.

¹¹ N'jɔ Gayus, la tɔkre bà teh nà bre; ama bà teh nà mɔn, kimɛ wà kɛ teh nà mɔn yé Uwien yɔ nɛ. Wà mɔ kɛ teh nà bre ɲa bɛn Wien.

¹² Demetriyus wɔn, binib kɛ pèkeh wɔ nɛ. U pɛ tigbɛmɔnt tà bo nnɔ mɔ wɔngeh ki teh u yé unil nɛ. Ti'mɔ pèkeh wɔ nɛ, nɛ a bɛn ki ye ti pèkeh wɔ ma nnɔ ní yé imɔn nɛ.

Micɛbm

¹³ N ɲmɔbe tigbɛr tù yebe ní tɔke ɲɛ ama ma yíe ní kɛle tù gbɔnku ni.

¹⁴ N daan ki ye ní pukn' waamu la, n li lɛ ɲɛ, tí tɔke tigbɛr.

¹⁵ Uwien ní de ɲɛ uyɛnduɔn.

A'jotieb fuondeh ɲɛ. A'mɔ ní fuonde ti'yaab kɛ jɛjɛ kí de tɛ.

Kugbɔ̀nku kùà Sud kele' kù nnɔ Nà wɔ̀ngeh kugbɔ̀nku kuu te ma bo

Kugbɔ̀nku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne. Ku'maam neke Pier kele' kulieku kùà nnɔ ne. Kugbɔ̀nku kuu ya gber mɔ̀h nin bitonnenɔ̀bonsɔ̀knɔ̀ ya tonnenku nin bi'tetefenfenm ne (migbiirm 6-13; 2 Pi iyul 2).

Wà kele' kugbɔ̀nku kuu nnɔ taah Kujɔ̀tiekpaaaku ya gbɔ̀nku ya gber ne, ki ñendeh miwɔ̀knm len ki wɔ̀knh u'yo ya nib. U liebe' ki taah Sufmbɛ ya gbɔ̀nt tuba mɔ̀ ya gber ki kieh u'gbɔ̀nku ni. Ama tigbɔ̀nt nnɔ tun ɲa te Uwien ya gbɔ̀nku ni (migbiirm 9, 14, 15).

U taah inɔ̀bon yà cɔ̀kreh ne ki tɔ̀keh Uwien li dɛrɛ bà yie' u'yiem ya gber ya tub ma bo (migbiirm 3-13). Ama u liebe' ki tɔ̀ke' mɔ̀ ki ye ni kpɛ bɛ rí muɔ̀ bɛ micɛɛɛkm ne kí tore bɛ ɲɔ̀ bɛ rí ñɛ Uwien li dɛrɛ binib ya tub ma nnɔ̀ ni (migbiirm 22-23). Sud kele' u'gbɔ̀nku ni ubenpiebe ya gber la, u yie wɔ̀ rí pien nà bre nin kinunbɔ̀nk ne. U ya benpiebe ɲa bereh ama u ɲmiendeh ne.

Ifuonde

¹ Min Sud, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔ̀nl ne, ki yé Saak ya ninje. Min ne kieh kugbɔ̀nku kuu rí de ninbi bà Baa Uwien yin' ne, ki yie ne, ki cɛrɛ' *Yesu Kristo gu ne nnɔ̀.

² Uwien rí li tuu ki muɔ̀h ne micɛɛɛkm, kí de ne uyenduɔ̀n kí gbien, kí li yie ne cɛɛn.

Uwien li dɛrɛ bà wɔ̀knh nà ɲa kpe sen ya tub

³ N'jɔ̀tiebɛ, n'fɛnm là ton rí kele kugbɔ̀nku kí take ne miɲmiɛnm mà yé ti'ke yaam nnɔ̀ ya gber ne. Ama fɛnfennɔ̀ n laa' nɔ̀ yé n'bo liwɔ̀bl ne rí kele kí de ne kí cɛrɛ ni'fɛl rí li co ɲɔ̀ ní mɔ̀ Uwien tɔ̀ke' u'yaab mitekjim ya gber tà bolm miba kpein nnɔ̀ bo.

⁴ Kime binib biba lɔ̀nbɛ' ki kɔ̀n' ni'ni, ki yé bibiɛrdɛnb, ki sikreh ti'Wien ya juokm ya gber ya tingi ɲɔ̀ bɛ rí fre kí li teh bi'sɔ̀nsɔ̀ndl ne. Bi wiɛ' *Yesu Kristo wà yé ti'Wɔ̀nwɔ̀knbaab, ki yé ti'Yonbdaan nnɔ̀ ya gber. Ní kele' *Uwien ya gbɔ̀nku ni haali uyo ɲɔ̀ ki ye Uwien li dɛrɛ bi'tub.

⁵ Ni bɛn n li tɔ̀ke ne nà ke nnɔ̀ mɔ̀nmɔ̀nm. Nin ni bɛn ma ke nnɔ̀ n yie rí tiere ne kí ye Yonbdaan là ɲmien' Israyel yaab Esipt ni ne. Ni ya puoli bó ne u gben' bi'ni bà ɲa teke' wɔ̀ ki jin' nnɔ̀ ya gber.

⁶ Tiere mɛn Uwien ya tondb bà là dàan' Uwien sien' bɛ nà saan, ki siere' ki dàan' bi'kɔ̀nkuɔ̀n nnɔ̀ ya gber. Uwien lɔ̀le' bɛ ne, bɛ rí li tuu ki lùo, kí li te kubuoku kùà ñɔ̀ ka ɲmɔ̀be bien, ki biike ni, ki gu tibuur ya wengbiin ya daali.

⁷ Liebe kí tiere mɛn Sodam nin Gomɔ̀r ya du nin idutɔ̀ yà kpieke yí nnɔ̀ ya nib là tien' lisɔ̀nsɔ̀ndl ten bitondb nnɔ̀ ma nnɔ̀ ya gber. Bi tien' lisɔ̀nsɔ̀ndl nɔ̀ tɔ̀ kɛnde' haali ki ji tɔ̀ nuunh bɛ rí li duandeh nin tibont tà nin nisaal ɲa tɛ*. Uwien là dɛrɛ' bi'tub, ki kuɔ̀n' bɛ umu wà ɲa rí kpiin ni. Nɛn ne wɔ̀ngeh nà là li tu bibiɛrdɛnb.

⁸ Bibiɛrdɛnb nnɔ̀ mɔ̀ teh ten bɛn ne. Bi pɛ bi'dɛknt bo ne ki sɔ̀nh itùon yà kuandeh bi'tiɛma gbɛnɛnt tɔ̀jɔ̀kt, ki yindeh Uwien ya yonbdɛnt, ki sukreh nà ke ɲmɔ̀be ukpieke paaki bó.

* **1:7** Tibont tà nin nisaal ɲa tɛ ya tingi te bolm mile bo ne: Uwien ya tondb bii tiwent.

⁹Uwien ya tondb ya cien Misel mənən nin *usenpollà kənh uyo wà Moyis ya gbənənt bo nno wà là tuo' ki suke' ki biin' wə ama u là təkə' wə ki ye: «Yonbdaan n' dère a'tub» baba nē.

¹⁰Ama bibiērdənb nno bən wən, bi sukreh ba bən nà nē, ki te tən ipiē, ki maaleh ki teh bi bən nà nno mənən tulndeh bē ki joh nē.

¹¹Ni bre bi'bo, kime bi kpīen' Kayen là kpīen' usen wà nno nē. Bi taa' bi'ba ki de' ilike ya nuunm nē ki tūre' tən Balam, ki yīe' Uwien ya nōbu bó tən Kore là yīe' ma bo, nē ki kpo'.

¹²Ninbi Kristo yaab taan' nī ji tijier la, bi saake ni'ni tən tijoknt nē ki saah ni'jiejin, ki jinh fuəlfuəl, fē ŋa ŋmābe bē, ki maaleh bən baba bó. Bi te tən utaa wà yin' ki bənde' ki juore' nin kutafaaku ka nii' nē; ki te tən isiin yā ŋa lūonh haali i'lonlūonyo mənən, ki kpikre' ki lu', ki kpo' kēkē nē.

¹³Bi sən ihē ya tūon nē ki joh tən miŋunciēm ya ŋungbegbel teh kujujuku miŋunm ya gbē ma bo, ki te tən iŋmaabii yā cuonh ka ŋmābe i joh nà bó. Uwien bonde' mifēm ki ble' bē licinŋunl nī bē nī li te len uyo wà ŋa ŋmābe gbenm.

¹⁴Enək, wà là yé ti'yaaje nlole bo kī cin Adam ya buol nno, là sək'n' Uwien li tien bibiērdənb nno ma bo ki ye: «Li cengeh mən, Yonbdaan nin u'tondb turbenm li baa

¹⁵kī là bu binib kē tibuur; tibuur nī cuo bibiērdənb kē, bi sən' itūonbiere yā kē nno nin bi len' u'bo imebil yā kē nno bo.»

¹⁶Bi yé binib bā ŋulnh uyo kē nē, nē bonn kē bonn ŋa dēkreh bən. Bi pē bi'yēm yīe nà bo nē, ki lienh nin tigbengt, kī təkēh binib tiŋŋmaagbē, ki nuunh bē nī jonde bi'bo.

Igbiere

¹⁷N'jətiebē, ninbi bən wən, tiere mən ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya tondb là juo' kī təkē' nē tigbē tā nno.

¹⁸Bi là təkē' nē ki ye: ufəfəryo binib lá li lè nē, kī li pē bi'yēm yīe nà bo, ka nī li boh Wien.

¹⁹Bən nē boreh binib, ki pē unisaal yīe nà bo, ka ŋmābe *Fuoŋaanm.

²⁰N'jətiebē, ninbi bən wən, ni teke' Uwien ya gbēŋaant tā nno, nī mən tun bo kī li joh inun bó, kī li káareh wə *Mifuoŋaanm ya tuəm bo,

²¹kī li tuu ki te Uwien ya yīem nī, ki gu ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nī de nē limiēl là ŋa ŋmābe gbenm u'nimənt bo.

²²Binib bā maaleh milele nno, muo mən bē micēcēm.

²³Bitəb mō te nī ŋen bē umu nī bē nī ŋmēre. Nī muo bitəb mō micēcēm ama kī li dēkreh ni'ba, ki la miēkeh bi'wəngolkaar mənən, kime bi'tuon nno kuən' tu'mō tijoknt ŋə.

Li pēkeh mən Uwien

²⁴Uwien nē yé wà li fre kī li gu nē nī la lu' sən kē sən nī, kī li cère nī sere wən wà ŋmābe ukpieke ya nun bó, kī li tuu kī ŋmābe uyensənge, kī la ŋmābe biil.

²⁵Wən wà yé Uwenbaabe, ki yé ti'ŋmīenl kī ŋē ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nno si ukpieke nin uyebn nin mituəm nin ufaa tibont kē bo uyo wà gbēbre' nin fēfēnnō wuə nin uyo kē. Ami.

Mikpiirm

Nà wəngəh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi kele' kugbɔnku kuu nɔ uyo wà bi là jèndeh Kristo yaab ki gbiekeh nɛ. Erom ya berb là yie bɛ rí li pukeh bɛ tɛn bi yé iwien nɛ. Kristo yaab biba là tuo' ki jènde' bi'tekjim bo, ama bitɔb ɲa là laa' fɛl ki jènde' bi'tekjim bo.

Tinɛnɛnt nin tijinjint nɛ yɛbe kugbɔnku ku'ni. Tà yɛbe ɲɛn' ní Kujɔtiekpaaaku ya gbɔnku ni nɛ. Inɔnbɛ nin misiɛm mɔ te ku'ni, ama nà kɛ ɲmɔbe ní ye nɛ rí ye bà nɛ. Nà teh nà bre kɛ taan' ki te miɲuncienm ni nɛ, nɛ utunwien nɛ yé nà kɛ bre ya nɛnnɛnku.

Kugbɔnku kuu gbiire' ibɔkɛncien ile nɛ nin kugbɔnku bugbɛn ya tondm ya gbɛr.

Libɔkɛpiɛl ni (1:1–3:22) bi lienh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ni nɔ ya gbɛr nɛ.

Libɔkɛliɛl ni (iyul 4–20) wà kele' kù nɔ laa' tibont nɔ kɛ tideknt yaam nɛ. U wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya Pebuk ki yé limiel ya daan ki ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo.

Iyul 21–22 tɔkeh Uwien yie wɔ rí ɲɛn tibonfɛnt tà nɔ ya gbɛr nɛ.

¹ Tigbɛr tà te kugbɔnku kuu ni nɔ yé tigbɛbɔlkaar tà Uwien tɔke' *Yesu Kristo wɔ rí kpiire tù ki tɔke u'tonsɔnb tibont tà li tien na rí taande* nɛ. Nɛ *Yesu sɔn' Uwien ya tond wɔ rí tɛ tɔke u'tonsɔnl San tigbɛr nɔ.

² San laa' tibont tà kɛ nɔ u kun' imɔn ki ye *Yesu Kristo nɛ wuɔn' wɔ tù, nɛ tù yé Uwien ya gbɛr nɛ.

³ Tigbɛr tà te kugbɔnku kuu ni nɔ ɲɛn' Uwien saan nɛ. Unil wà kàanh tù binib ya nun bó nin bà cengeh tù ki boh tù nɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kimɛ uyo wà ni'kɛ li tien nɔ nɛkn' ní ɲ.

San fuondɛh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ni

⁴ Min San nɛ kele' kugbɔnku kuu ki de' *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnm ni nɔ. Uwien wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní nɔ nin u'Fuɔɲaanm† mà te u'berbiɛk saan nɔ rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

⁵ *Yesu Kristo wà yé umɔnkunmɔn, ki kpiɛ' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni, ki yé uyɛndun wuu ya berb ya cien nɔ mɔ rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

U yie tɛ, nɛ ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl,

ki ɲɛn' tɛ ti'biɛre ni,

⁶ ki tien' tɛ biberb Uwien ya bɛl ni, ki cɛrɛ' ti yé u'Baa Uwien ya tɔtuɔrkaab. Wɔn si ukpiɛke nin mituɔm uyo kɛ. Ami.

⁷ Liike mɛn, u te titɛwɔlgbɔnt ni ki we ní.

Unil kɛ ya nun li lɛ wɔ,

bà là cɔke' wɔ likpaanl nɔ mɔnɔn li lɛ wɔ,

wɔn bo nɛ inibol yà kɛ te utingbɛn bo nɔ

li muɔh ki kpiɛndɛh.

Ni yé imɔn nɛ. Ami.

⁸ Yonbdaan Uwien ye:

«Min nɛ yé micincinm nin migbenm.»

Wɔn nɛ yé wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní,

ki yé mituɔm kɛ ya daan.

* **1:1** *Na rí taande* ya ciim te bolm mile bo nɛ: Nà li tien itáan yie bo bii ná ɲa ɲmɔbe pɛrm. † **1:4** Bi lebre' inɔbɔn yà ki ye u'Fuɔɲaanm nɔ; † kele' Grekmɛ ya lenm ni ki ye: Tibont tulole tà te Uwien ya berbiɛk saan nɔ nɛ.

San laa' Yesu tid:knt yaam

⁹ Min San n yé n'i'ninje nɛ. Min nin ninbi taan' ki jin' ijend, ki ɲmɔbe kuminku *Yesu bo, ki taan' ki yé bibɛɾb Uwien ya bɛl ni. Uwien ya gbɛɾ nin n kundeh imɔn *Yesu bo ma nnɔ, nɛ bi là taa' nni ki jon' lidekl là bi yih lɛ Patmos nnɔ bo.

¹⁰ Yonbdaan ya daali, *Mifuoŋaanm taa' nni, nɛ n cii' uniekɛ uba bó u giere' ufaa bo n'puoli bó ten linatunl

¹¹ ki ye: «Kɛle a laa' nà kugbɔnku ni, kɪ taa kù kɪ sɔn kɪ tɪ de *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinfɛnm ya du ilole ni nnɔ. Idu nnɔ si: Efɛs nin Siminn nin Pegam nin Tiyaŋiir nin Sadɛs nin Filadɛlfi nin Lawodise.»

¹² N jiebɛ' ní liikɛ udaan wà lienh nni. N jiebɛ' ma nnɔ nɛ ki laa' miŋɔkm ya fr ilole.

¹³ ki laa' niba ifr nnɔ ya siik ni ní naan unisaal, ki guo liliɛrfɔfɔkrl, ki buobɛ miŋɔkm ya ningbɛnl u' siik ni.

¹⁴ U'yur pɛn kponkpon tɛn tikunkunt, nɛ u'nun muɔrɛh tɛn umupien.

¹⁵ U'taan windeh tɛn kukurku kua faa bi pule' kù umu ni kù mɔnde', nɛ u'niekɛ mɔ tuorɛh tɛn miŋuncienm nɛ fuh.

¹⁶ U ɲuukɛ iŋmaabii ilole u'nɔjie bó, nɛ kijusiek kà fenbɛ ki ɲmɛ ikɛle kɛ ilɛ nɔrɛh ki ɲɛh u'ɲɔbu ni. U'nun bó muɔrɛh tɛn liwenyul ya wien nɛ.

¹⁷ N laa' wɔ uyo wà nnɔ, nɛ ki lu' u'nintuɔli ki naan utɛnkpii. Nɛ u taa' u'nɔjie ki mɛ' nni, ki tɔkɛ' nni ki ye: «La sɛn jɛwaanbu. Min nɛ yé ukpiɛk nin ufɔrkɛ,

¹⁸ ki yé wà fuobɛ. N là kpo' nɛ, ama fɛnfɛnnɔ n fuobɛ nɛ uyo kɛ, ki ɲmɔbɛ mituɔm mikuum nin kutɛnkpii ku kɛ bo.

¹⁹ Nɛn bo, kɛle a laa' nà, nɛn si: nà tɛh fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ nin nà là li tien.

²⁰ A laa' iŋmaabii ilole yà n'nɔjie bó nnɔ nin miŋɔkm ya fr ilole yà nnɔ yé tibont tà ya tingi buɔ nɛ. Tu'tingi si: iŋmaabii ilole nnɔ yé Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnɔ nɛ†. Ifr ilole nnɔ mɔ yé Kristo ya táan ilole nnɔ nɛ.»

2

Kɛle kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Efɛs ya du ni nnɔ

¹ «Kɛle kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Efɛs ya du ni nnɔ ya ciɛn kɪ ye wà ɲuukɛ iŋmaabii ilole u'nɔjie bó, ki cuonh miŋɔkm ya fr ilole ya siik ni nnɔ, nɛ lɛn' ki ye:

² «N bɛn a sɔnh itùon yà, ki bɛn a ɲikndɛh ma bo, ki ɲmɔbɛ kuminku, ki bɛn ki ye ɲa toh bibiɛrdɛnb ya ɲɔbu bó. N bɛn ki ye a sɛkn' binib bà yih bi'ba n'tondb ɲɔ kà yé bɛ nnɔ, ki bɛndɛ' kɪ ye bi yé bitonnɛndɛnb nɛ.

³ A ɲmɔbɛ kuminku, ki jin' ijend n'bo, a'fɛl ɲa wɔrɛ',

⁴ ama n li kɔn nin ɲɛ nibonn niba bo nɛ, kime ɲa ji yíɛ nni tɛn a là cin' ki yíɛ nni ma bo.

⁵ Tiɛrɛ a là cin' ki ɲmɔbɛ miyíɛm mà ki yaan ki lu' nnɔ bó. Lɛbrɛ a'tɛtɛm kɪ liɛbɛ kɪ li sɔnh a là cin' ki sɔnh itùon yà nnɔ, nnɔ ɲa ní la, n li baa a'saan kɪ lá yuure a'fɛl li'sensienbuɔl.

⁶ Ama a ɲmɔbɛ kupɛnpɛku nibonn niba bo nɛ, kime a nɛn Nikola ya cɛkl ya nib* ya tùon tɛn n'mɔ nɛn yɛ ma bo nɛ.

⁷ «Wà ɲmɔbɛ litubl la, wɔ ní cii' *Mifuoŋaanm tɔkɛh Kristo ya táan ki tɛh bà. Wà kɛ mɔn' kɪ faakɛ' la, n li cɛbɛ wɔ, wɔ ní mɔ busubu bùa te Uwien dɛn ki diɛnh limiɛl nnɔ ya bi.» »

† **1:20** Bi li frɛ kɪ lɛbrɛ *Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnɔ* kɪ ye Kristo ya táan ilole nnɔ ya ciɛnb mɔ. * **2:6** Kugbɔnku kuu baba nɛ lienh *Nikola ya cɛkl ya nib* bó. Licekl nnɔ là wɔknh miwɔknm mà ɲa kɛ sɛn nɛ. Nil ɲa cinbɛ ki bɛn miwɔknm nnɔ ya tingi.

Kele kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nno

8 «Kele kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nno ya cien kɪ ye wà yé ukpiek nin ufórke, kɪ là kpo' kɪ mɛkre' bitenkpiib ni nno nɛ len' kɪ ye:

9 «N bɛn bi jɛndeh nɛ ijɛnd yà nin nɪ'jiint, ama ni nɪn yé bifaadenb nɛ. N bɛn binib bà yih bi'ba *Sufmbɛ ka nɪn ji kpe bɛn *Sufmbɛ ya sɛn nno sukreh nɛ isuk yà. Bi yé *Satan ya taanl yaab nɛ.

10 La fɛnge mɛn ni li ji ijɛnd yà. Ni bɛn-ii! Usɛnpol li biike nɛ kɪ cère bɛ rɪ pɛkn ni'ni biba. Bi li jɛnde nɛ kɪ tɪ baa iwien piik. Bi li ku nɛ mɔnɔn la, li pɛ mɛn n'bo. N li su nɛ limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm.

11 «Wà ɲmɔbe litubl la, wà rɪ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan kɪ teh bà. Wà kɛ mɔn' kɪ faake' la, wa rɪ kpo kɪ lere†.»

Kele kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nno

12 «Kele kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nno ya cien kɪ ye wà ɲmɔbe kijusiek kɪ fenbe kɪ ɲmɛ ikele kɛ ile nno nɛ len' kɪ ye:

13 «N bɛn a kɔ ná saan nno, *Satan ya bɛrbiek mɔ te nɛn saan nɛ. Bi là ku' n'mɔnkunmɔn Antipas ni'du ni nɛ. *Satan kɔ wun ni nɛ. Haali u ya yo mɔnɔn ɲa wiɛ' a'tekjim, a juore' kɪ pɛ n'bo nɛ.

14 Ama n li kɔn nin ɲɛ nibonwawaann niba bo nɛ, kime nɪ'ni biba pɛ Balam ya wɔknm bo nɛ. Wɔn nɛ là gbierɛ' Balak u li tien ma kɪ tuln Israyɛl *yaab bɛ rɪ ɲmɔn titɔtuɔrnɔnt, kɪ tien lisɔnsɔndl.

15 Nikola ya cɛkl ya nib mɔ wɔknh mi ya wɔknbaabm nɛ, nɛ ni'ni bi'ba pɛ mi'bo.

16 Nɛn bo, lèbre a'tetem, nno ɲa rɪ la, n li baa a'saan ná rɪ taande, kɪ taa kijusiek kà te n'ɲɔbu ni nno kɪ tɔ nin binib nno butɔbu.

17 «Wà ɲmɔbe litubl la, wà rɪ cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan kɪ teh bà. «Wà kɛ mɔn' kɪ faake' la, n li de wà tijier tà buɔ bi yih tù *mann‡ nno, kɪ de wà litɛnpɛniɛn liba bi kele' li'bo liyɛfɛnl. Wà teke' litɛnl nno baba ɲa rɪ la, uba ɲa bɛn liyɛl nno.»

Kele kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Tiyaatiir ya du ni nno

18 «Kele kugbɔnku kɪ de Kristo ya taanl là te Tiyaatiir ya du ni nno ya cien kɪ ye Uwien ya Bijɛ wà ya nun muɔreh tɛn umupien, u'táan windeh tɛn kukurku kù faa bi'pule' kù umu ni kù mɔnde' nno, nɛ len' kɪ ye:

19 «N bɛn a sɔnh itùon yà nin a ɲmɔbe miyiem mà, kɪ bɛn a ɲmɔbe mitekjim mà, kɪ bɛn a toreh binib ma bo nin a ɲmɔbe kuminku kù. Fɛnfɛnnɔ a sɔnh itùon yà yɛbe kɪ cɛn' mikpiekm yɛ.

20 Ama n li kɔn nin ɲɛ nibonn niba bo nɛ, kime a cère' Sesabel§, upii wà yih u'ba *Uwien ya ɲɔbonsɔknl nno tulndeh n'tonsɔnb kɪ wɔknh bɛ rɪ li teh lisɔnsɔndl, kɪ li ɲmɔnh titɔtuɔrnɔnt.

21 N de' wà libɔnl wà rɪ lèbre u'tetem, ama wa yíe wà rɪ lèbre u'tetem kɪ wiɛ u'sɔnsɔndl nno.

22 Nɛn bo, wɔn nin binib bà pɛ u'bo kɪ teh lisɔnsɔndl nno ɲa lèbre' bi'tetem kɪ dàan' itùon nno la, n li cère bɛ rɪ ji ijɛnd kɪ gbien,

23 kɪ cère bà pɛ u'bo nno rɪ kpo ɲa Kristo ya táan kɛ rɪ bɛnde kɪ ye min nɛ bɛn ná te unisaal ya fɛl ni. N li jiin ni'ni wà kɛ u'tùon kpe ma bo nɛ.

† 2:11 Kɪ kpo kɪ lere ya tingi si: kɪ li tuu kɪ te umu wà ɲa rɪ kpiin ni kɪ lebreh nɛ. Liike 21:8. ‡ 2:17 Mann yé tijier tà Uwien là de' tù Israyɛl yaab kupɛnpɛlku ni nno nɛ. Mann wà buɔ li frɛ kɪ li yé tijier tà Uwien dienɲ tù binib kɪ nɛ Yesu Kristo bo. Liike San 6:49-51. § 2:20 Niɛ saan bi yɛ Sesabel ma nno, bi niireh unil wà yíe Uwien ya ɲɔbu bó nɛ.

24 «Ninbi bà te Tiyaatiir ya du ni, ka pɛ Sesabel ya wɔknm bo, ka bɛn bi nɛndeh ki yih nà «*Satan ya bonbɔlkaar nnɔ», n tɔkeh ninbi nɛ ki teh ma rí wɔbɔn nɛ ki de nɛ tuktol ki pukn.

25 Ama li ɲuuke mɛn ni ɲmɔbe nà nnɔ mɔnmɔnm ki tɪ baa lidaali là n li baa ní.

26 Wà mɔn' ki faake', ki pɛ n'tuon bo ki tɪ fɔre' la, n li de wɔ ticiɛnt inibol kɛ bo,

27 wɔ rí li ɲuuke bɛ nin ufaa, ki la ɲmɔbe nunsɔnge bi'bo, kí niin bɛ bɛ rí tɪ we tɛn isɛn.

28 N'Baa de' nni miɬuɔm ma nnɔ n'mɔ li cɛrɛ wà mɔn' ki faake' rí li windeh tɛn litɛnɲɛɲmaasel nɛ*.

29 «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ rí cii *Mifuoɲaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.»

3

Kɛle kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Sadɛs ya du ni nnɔ

1 «Kɛle kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Sadɛs ya du ni nnɔ ya ciɛn kí ye wà likeh Uwien ya Fuoɲaanm*, ki ɲuuke iɲmaabii ilole nnɔ nɛ len' ki ye: «N bɛn a sɔnh itùon yà. Binib lienh ki teh a fuobe nɛ ama a kpo' ɲɔ.

2 La gɔh, gore ɲɔ bà ya tekjim benh mè rí gben nnɔ la tonde, kimɛ n laa' a'tuon ɲa mɔn ki gben' n'Wien ya nun bó.

3 Nɛn bo, tiere bi là wɔkn' ɲɛ miwɔknm mà nnɔ bó nin a là cii' mè ma bo. Li ɲuuke mè, kí lèbre a'tetem ki la gɔh. A gɔh la, n li baa a'saan tɛn unasu nɛ, ɲa n bɛnde uyo wà n li baa ní.

4 Ama a'nib biba te Sadɛs ya du ni, ka kuɔn' bi'ba jɔknt. Bɛn nɛ li tɔke nin nni kí li guo tikpɛlcɛpenpiɛnt, kimɛ bi kɛpɛ nnɔ nɛ.

5 Nnɔ nɛ wà mɔn' ki faake' li gole tikpɛlcɛpenpiɛnt. Ma rí ɲmire u'yel limiɛl ya gbɔnku ni fiebu. N li len n'Baa Uwien nin u'tondb ya nun bó kí ye u yé n'yo nɛ.

6 «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ rí cii *Mifuoɲaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.»

Kɛle kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Filadɛlfi ya du ni nnɔ

7 «Kɛle kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Filadɛlfi ya du ni nnɔ ya ciɛn

kí ye wà yé uɲaan,

kí ye ugbɛmɔndaan,

kí ɲmɔbe *Dafid ya dupien,

kí piire' bunafɔbu la,

uba ɲa rí fre kí piin bù,

u tɪ piin' mɔ la,

uba ɲa rí fre kí piire nnɔ,

nɛ len' ki ye:

8 «N bɛn a sɔnh itùon yà, ki bɛn ki ye a'tuɔm ɲa yɛbe. Nin nɛn kɛ a ɲuuke n'gbɛr, ka ye ɲa bɛn nni. Nɛn bo nɛ n piire' ɲɛ bunafɔbu ki yaan', uba ɲa rí fre kí piin bù.

9 Liike-a! N li cèbe ɲɛ *Satan ya taanl yaab. Bi nɛndeh ki teh bi yé *Sufmbe nɛ ka yé. N li wɔbɔn bɛ bɛ rí baa kí lá gbaan a'nintuɔli, kí bɛnde kí ye n yíe ɲɛ.

10 A juore' ki ɲmɔbe kuminku kùà n là ye á li ɲmɔbe kù nnɔ ma nnɔ, n'mɔ li lèkn a'bo ijɛnd yà li baa utingbɛn ya nib kɛ bo kí biike bɛ nnɔ ya yo.

* 2:28 Bi ye litɛnɲɛɲmaasel la, bi niireh Yesu Kristo nɛ. Liike 2 Pier 1:19.

* 3:1 Liike 1:4.

¹¹ N li baa ní na rí taande. Li ŋuuke a ŋmabe ná nnò kenken ŋò uba la lá teke a'suul.

¹² Wà kɛ m̀n' ki faake' la, n li c̀ere wò rí li yé unikpekpiek n'Wien ya duku ni. Wa ji li ñe len fiebu. N li c̀ere wò rí li yé n'Wien yò, kí lɛ n'kpieke, kí li ŋmabe n'yefɛn, kí li yé n'Wien ya du Yerusalemfaan wà li ñe u'saan paaki bó kí jire ní nnò ya nil.

¹³ «Wà ŋmabe litubl la, wò rí cii *Mifuoŋaanm t̀keh Kristo ya táan ki teh bà.» »

Kɛle kugb̀nku kí de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnò

¹⁴ «Kɛle kugb̀nku kí de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnò ya c̀ien kí ye bi yih wà «Ami», u yé um̀nkunm̀n, kí yé ugb̀m̀ndaan, kí yé Uwien c̀ere' wà ñen' tibont kɛ nnò, nɛ len' ki ye:

¹⁵ «N bɛn a sɔnh itùon yà, kí bɛn kí ye ŋa sɔnge, ka ton m̀; a bi li fre kí li sɔnge bii kí li ton.

¹⁶ Ama ŋa ton, ka sɔnge m̀, a te mɛlmɛl nɛ. Nɛn bo nɛ n li sii ŋɛ.

¹⁷ A lienh kí teh a yé ufaadaan nɛ, kí laa' lifaal li yɛbe, bonn ŋa p̀ore' ŋɛ, ka bɛn kí ye a yé ucɛɛkdaan, kí yé unɛndaan, kí yé ujuɔn, kí se licɛnkpenlonlonl.

¹⁸ Nɛn bo nɛ n gbierɛh ŋɛ á dɛ n'saan miŋ̀ɔkm mà bi donde' m̀ umu ni m̀ windeh ŋò kí li yé ufaadaan, kí dɛ n'saan tikpɛlcɛpient kí gole ŋò bi la lɛ á fɛ. Kí dɛ n'saan minunkpɔm kí tien a'nun kí likre.

¹⁹ N yíe bà kɛ nnò, n gbierɛh bɛ nɛ kí diɛh bi'tub. Nɛn bo, c̀ere' a'nun rí li m̀n á lèbre a'tetɛm.

²⁰ Liike mɛn, n se bunarɔbu ni nɛ kí bàandɛh. Wà kɛ cii' n'bó kí p̀ire' la, n li kò u'dɛn m̀n nin wò rí taan kí ji.

²¹ Wà kɛ m̀n' ki faake' la, n li de wò usɛn, wɔn rí k̀ele kiberbiek bo n'yaak saan, tɛn n'm̀ m̀n' ki faake' ma, kí k̀ele' kiberbiek bo n'Baa Uwien yaak saan nnò.

²² «Wà ŋmabe litubl la, wò rí cii *Mifuoŋaanm t̀keh Kristo ya táan ki teh bà.» »

4

Saa laa' Uwien ya bɛrbiek tidɛknt yaam

¹ Ni ya puoli bó nɛ n laa' tidɛknt yaam bunarɔbu buba yɛ paaki bó, nɛ n bi cii' udaan wà ya nieke bó mikpiekm nnò giere' ufaa bo tɛn linatunl ki ye: «Dùo ní rí wuɔn ŋɛ ná wɛ ní nɛ rí tien.»

² I ya táan bo nɛ *Mifuoŋaanm taa' nni, nɛ n laa' kiberbiek kiba se paaki bó, uba kɛ ki'bo.

³ Wà kɛ ki'bo nnò windeh tɛn itɛn yà bi yih yé jaspi nin saduwann i'daaku faa* nnò nɛ. Kugɔnguɔku kuba guɔn' kí linde' kiberbiek nnò kí windeh tɛn litɛn là bi yih lè emolod † nnò.

⁴ Mubɛrbiemu pile nin munan m̀ se kí guɔn' k̀è. Biciɛnb pile nin binan m̀ kɛ mubɛrbiemu nnò bo, kí guo tiwɛnpɛnpient, kí kpɛ miŋ̀ɔkm ya yukpiekpɛ.

⁵ Kiberbiek nnò ya bùol muɔreh piɛbpiɛh tɛn utɛm̀knde. Kuwaaku m̀ ñɛh kí'saan tɛn utaa nɛ tɛngɛh. Timucincint tulole te kí'nun bó tùoo. Timucincint nnò yé Uwien ya Fuoŋaanm‡ nɛ.

⁶ Kiberbiek nnò ya nun bó ní naan miŋ̀uncienm nɛ, kí wien tein kí likɛh kí càareh tɛn lidingl.

* 4:3 Jaspi nin saduwann yé itɛn ya yel nɛ Jaspi yé litɛn là windeh nɛ, nɛ saduwann yé litɛn là m̀n.

† 4:3 Emolod yé litɛn là bɔn tɛn tifer nɛ. ‡ 4:5 Liike 1:4.

Tiwenfuobt tunan ne guon' kiberbiek nno siik ni. Tu'nun bó nin tu'puoli ke yé inunbii ne ñein.

⁷ Kiwenkpiek naan ucind ne, kiliek naan unaje, kitaak ya nun bó naan unil ya nun bó, nnan naan ukaab ne laanh.

⁸ Tiwenfuobt tunan nno ke ñmabe ifiebe iloluob ne, ki ñmabe inun ifiebe nno bo ñein, paaki nin tingi ke. Nónku nin wien ni tù tuu ki geh iyuon ne ki teh:

«Uñaan, uñaan, uñaan,

Yonbdaan Uwien mituom ke ya daan ne yé uñaan.

Wón ne là te, ki bie ki te, ki we ní mǎ.»

⁹ Uyo ke tiwent nno geh iyuon ne ki kpiekreh wǎ ke kiberbiek bo nno, ki ñengeh wǎ, ki faareh wǎn wǎ fuobe uyo ke nno. Tù geh uyo wǎ la,

¹⁰ bicienb pile nin binan nno gbaandeh wǎ ke kiberbiek bo nno ya nun bó ki pukeh wǎ, ki kpiekreh wǎn wǎ fuobe uyo ke nno, ki kpèreh bi'yukpekpie ki blinh kiberbiek nno ya nun bó ki teh:

¹¹ «Yonbdaan Uwien,

sin ne kpe be ní kpieke ñe, kí ñenge ñe, a ñmabe mituom,

kime sin ne ñen' tibont ke,

a yie tù ní li te ne,

ki ñen' tù.»

5

Bi konkonde' kugbǎnku kùà nin Uwien ya Pebuk nno ya gber

¹ N tí laa' wǎ ke kiberbiek bo nno ñuuke kugbǎnku u'nojie ni, kù konkonde'. Bi kele' kugbǎnku nno ya kele ke ile bo ne, ne ki taa' isiweł ki tentebn' ki tí dukn' bolm milole.

² Ne n laa' Uwien ya tondtadaan uba, u kpaandeh ufaa bo ki teh: «Ñme kpe wǎ ní tēbre isiweł nno kí pēre kugbǎnku kuu nǎ?»

³ Ama nil ña te taaku bo bii tink bo bii dentingi, kí fre kí pēre kugbǎnku nǎ kí liike ku'ni.

⁴ Ne n muǎ cēen, kime nil ña te ki kpe wǎ ní pēre kugbǎnku nno kí liike ku'ni.

⁵ Nen saan ne bicienb nno ya uba tǎke' nni ki ye: «La muǎh. Liike, wǎ yé Suda ya bol ya cind, ki yé *Dafid ya yaabil nno mǎn' ki faake'. Wǎn ne li tēbre isiweł ilole nno, kí pēre kugbǎnku nno.»

⁶ Ne n laa' Kipebuk kiba se ki neke kiberbiek nno, tiwenfuobt tunan nno nin bicienb nno ya siik ni. Kipebuk nno ñmabe igbiēn yǎ wǎngeh ki teh bi ku' kē ne. Kí ñmabe iyin ilole nin inun ilole ne. I yé *Uwien ya Fuorfaanm mǎ u sǎn' mē utingben bo ni'ke saan nno ne.

⁷ Kí jon' wǎ ke kiberbiek bo nno saan, ki teke' kugbǎnku nno u'nojie ni.

⁸ Kí teke' kugbǎnku nno uyo wǎ nno, ne tiwenfuobt tunan nin bicienb pile nin binan nno gbaan' ki nintuǎli. Wǎ ke ñuuke kubieku nin miñǎkm ya sēn ne, í gbe lēfina. Isēn nno yé Uwien ya nib ya kaare ne.

⁹ Bi geh iyuonfaan ki teh:

«Sin ne kpe á teke kugbǎnku kuu nǎ,

kí tēbre isiweł nno,

kime bi ku' ñe, ne a'sēm bo a de'

inibol yǎ ke te utingben bo ki lienh ilenbol ke nno

kí de' Uwien.

¹⁰ A tien' be biberb Uwien ya bel ni,

ki cēre' bi yé ti'Wien ya tǎtuorkaab,

ki li likeh binib bǎ ke te utingben bo nǎ.»

¹¹ N biε ki likeh ma nnə, nε ki cii' Uwien ya tondb ya nɔfaam bó. Bi te itur itur ka ηmabe kàanm, ki se ki guən' kiberbiek nnə nin tiwɛnfuobt nnə nin biciɛnb nnə,

¹² ki gɛh iyuon ufaa bo ki teh:

«Kipebuk kà bi ku' kɛ nnə nε kpɛ kɛ rí li ηmabe mituəm nin lifaal
nin miyɛnuom nin ufaa.
Kɛn nε kpɛ bε rí nɛnge kɛ,
kí kpieke kɛ,
kí pɛke kɛ.»

¹³ Nε n tí cii' Uwien nɛn' tibont tà kɛ tù te kutaaku bo nin tà te kitink bo nin tà te dɛntingi nin tà te miɲuncienm ni nnə kɛ gɛh iyuon ki teh:

«Wà kɛ kiberbiek bo nin Kipebuk nnə,
bɛn nε si kupɛnpɛku nin miɲɛgm nin ukpieke
nin ufaa uyo kɛ.»

¹⁴ Nε tiwɛnfuobt tunan nnə tuonh ki teh: «Ami.» Nε biciɛnb nnə mɔ gbaandeh ki pukeh wà kɛ kiberbiek bo nin Kipebuk nnə.

6

Uwien ya Pebuk nnə tɛbre' kugbɔnku nnə ya siwɛl iluob

¹ N biε ki likeh tidɛknt yaam, uyo wà Uwien ya Pebuk nnə tɛbre' isiwɛl ilole nnə ya kpiekɛl nnə, nε n cii' tiwɛnfuobt tunan nnə ya kiba wuure' utɛtɛn yaam ki ye: «Dɛn!»

² Nε n liike' ki laa' utɛnpɛn uba. Wà jɛke wɔ nnə ηuuke butɔnbu. Bi de' wɔ wà mɔn' ki faake' ya yukpɛkpɛ. Wɔn nε mɔn' ki faake' nε u bure' wɔ rí tí rí tí mɔ kɛ faake.

³ Kipebuk nnə tɛbre' lisiwɛliel uyo wà nnə, nε n cii' kiwɛnfuobk nle len' ki ye: «Dɛn!»

⁴ Nεn saan nε utɛnmɔn tohin nɛn'. Bi de' wà jɛke wɔ nnə usɛn wɔ rí cɛrɛ butɔbu rí tien utingbɛn bo ηɔ binib rí li kuuleh tɔb, ki de' wɔ kijusieɛncienk kiba.

⁵ Kipebuk nnə tɛbre' lisiwɛl nta uyo wà nnə, nε n cii' kiwɛnfuobk nta len' ki ye: «Dɛn!» Nε n liike' ki laa' utɛnbɔn. Wà jɛke wɔ nnə ηuuke kilo u'nuɔ ni.

⁶ Nε n cii' niba len' tɛn unil tiwɛnfuobt tunan nnə ya siik ni ki ye: «Tijier ηa rí li sɔbe, nε bi li taa liwentunɲɛnɲl ya paaku nε kí dɛ imuu kilo uba, kí taa liwentunɲɛnɲl ya paaku kí dɛ iji kilo uta. Ama a la mɛ mikpɔm nin midaam.»

⁷ Kipebuk nnə tɛbre' lisiwɛl nnan uyo wà nnə, nε n cii' kiwɛnfuobk nnan len' ki ye: «Dɛn!»

⁸ Nε n liike' ki laa' utɛnnagbok, bi yih wà jɛke wɔ nnə mikuum. Kutɛnkpiiku cuonh ki pɛ u'bo. Bi de' bɛ ufaa kitink ya gbiirm minan bo bɛ rí li kuuleh binib nin kijusiek, kí cɛrɛ mikɔnm nin iwɛnbiere yà puonh nin kumuɔku ni ya wɛnɔr mɔ rí li kuuleh binib.

⁹ Kipebuk nnə tɛbre' lisiwɛl nɲun uyo wà nnə, nε n laa' binib bà là tuo' Uwien ya gbɛr, ki kun' tu'bo imɔn ηɔ bi ku' bɛ nnə ya naanmu liponpuol ya tingi.

¹⁰ Nε binib nnə wuureh ufaa bo ki teh: «Cɛnbaa, sin wà yé uɲaan, ki yé ugbɛmɔndaan nnə, nɲ li wuɔke kí tí kpaan mila bo kí yaan á bu utingbɛn bo ya nib bà ku' tɛ nnə tibuur, kí teke tí'bo kí dɛrɛ bi'tub-i?»

¹¹ Nε bi de' bi'kɛ tilierpenpiɛnt, kí tɔkɛ' bɛ ki yɛ bɛn biε kí li fuoreh ηɔ nɛ rí pukn waamu, kime bi li ku kí tonde bi'ninɲiɛb bi'tonsɔnlieb bà bi bi li ku bɛ tɛn bɛn nnə nε kí yaan.

¹² Kipebuk nno tɛbre' lisiwɛl nluob, nɛ kitink jɛngɛ' ki gbien', uwien bɔnde' dikediki, uɲmaal mɔnde' u'kɛkɛ tɛn misɛm.

¹³ Inmaabii cienh paaki bɔ ki lɔ luh kitink bo tɛn kutafaabiiku nɛ yɔkreh ikenkenkaab.

¹⁴ Kutaaku gbendeh ki joh tɛn bi kondeh kugbɔnku nɛ, ijuɔn nin idek kɛ lɛlɛbre' isensien.

¹⁵ Nɛ utingbɛn bo ya bɛrb nin biciɛnb nin sojambe ya cienb nin bifaadenb nin bifefaab nin iyonbe nin bɔ ɲa yɛ yonbe kɛ bɔle' tiɔlulnt nin ijɔtɛn ni,

¹⁶ ki tɔkeh ijuɔn nin itɛn ki teh:

«Lu mɛn ti'bo ki bɔle' tɛ,
ɲɔ wɔ kɛ kibɛrbiek bo nno la likeh tɛ,
Kipebuk nno mɔ ya benpiebe la tu tɛ.

¹⁷ Kimɛ bi'benpiebcien ya daali baa' nɪ ɲɔ!

ɲmɛ li fre kɪ sere bi'nun bɔ?»

7

Uwien cɛrɛ' bi dieke' u gɛnde' binib bɔ nno

¹ Ni ya puoli bɔ nɛ n tɪ laa' tideknt yaam Uwien ya tondb binan se kitink ya kɛle kɛ inan, ki co ikele inan nno ya tafaam ɲɔ tafaam la ji rɪ jo tink nin ɲuncienm nin subu bo.

² N liebe' ki laa' utondtɔ ɲɛn' liwenpurl bɔ nɪ, ki ɲuuke Uwien limiel ya daan taah nɔ ki diekeh u'nib nno. U yin' Uwien ya tondb binan bɔ Uwien de' be ufaa bɛ rɪ tien kitink nin miɲuncienm nɔ bre nno ufaa bo

³ ki toke' bɛ ki ye: «Cuo mɛn ni'ba, laan la tien mɛn tink nin ɲuncienm nin subu nɔ bre. Cɛrɛ mɛn ti' tien ti'Wien ya dieku u'nib ya yutun bo kɪ yaan.»

⁴ Nɛ n cii' bi tien' Uwien ya dieku binib bɔ bo nno ya ɲɔbu. Bi te binib itur kobk nin pinan nin inan nɛ, ki ɲɛn' Israyɛl yaab ya baamul kɛ ni nɪ.

⁵ Bi dieke' bɔ nno bɛn si:

Suda ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Lubɛnn ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Gaad ya baamul ni binib itur piik nin ile,

⁶ Aser ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Nɛftali ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Manase ya baamul ni binib itur piik nin ile,

⁷ Simeyɔn ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Lefi ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Isaka ya baamul ni binib itur piik nin ile,

⁸ Sabulɔn ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Yosɛf ya baamul ni binib itur piik nin ile,
Bensamen ya baamul ni binib itur piik nin ile.

Inibol kɛ ya nib taan' Uwien nin Kipebuk ya nun bɔ

⁹ Ni ya puoli bɔ nɛ n tɪ liike' ki laa' kuniwulku kuba; nil ɲa rɪ fre kɪ kɔan kɪ cuo bi'ɲɔbu. Bi ɲɛn' inibol yɔ kɛ te uɲɛndun wuu ni, ki lienh ilenbol kɛ nno ni nɛ, ki se kibɛrbiek nin Kipebuk nno ya nun bɔ, ki guo tiliɛrpenpient, ki ɲuuke mubiebisiiu ya fɛr,

¹⁰ ki wuureh ufaa bo ki teh: «Ti'Wien wɔ kɛ kibɛrbiek bo nin Kipebuk nɛ ɲmiɛndeh tɛ.»

¹¹ Nɛ Uwien ya tondb kɛ se ki guɔn' kibɛrbiek nin biciɛnb nin tiwɛnfuobt tunan nno, nɛ ki gbaan' ki dondeh Uwien,

¹² ki teh: «Imɔn, ti'Wien ɲmɔbe mituɔm nin miyɛnfuom nin ufaa. Nɛn bo tɪ li pɛkeh wɔ, ki li kpiɛkreh wɔ, ki li faareh wɔ, ki li ɲɛngɛh wɔ uyo kɛ. Ami.»

¹³ Nε bicienb nno ya uba niire' nni ki ye: «Binib bà guo tiliærpenpient nɔ, bi yé ηmembe? Bi ñen' la?»

¹⁴ Nε n jiin' wɔ ki ye: «N'Yonbdaan, sin nε ben.» Nε u ye: «Bi yé binib bà bi jènde' bε ki gbien' nε. Bi sɔkre' bi'liert Kipebuk nno ya sɛm ni nε tù pende'.

¹⁵ Nεn bo nε bi se

Uwien ya bærbiεk ya nun bó,
ki sɔnh itùon ki dienh wɔ u'duku ni ñonku nin wien ni.

Nε wà kε kibærbiεk bo nno li lèkn bi'bo.

¹⁶ Kònm ηa ji li cuo bε,

ñuñun ηa ji li cuo bε,

kuwienku ya wɔl mɔnɔn ηa ji li sε bε.

¹⁷ Kimε Kipebuk kà te kibærbiεk saan nno

nε li liike bε kí taa bε

kí jo liñunbunl là ya ñunm dienh limiel saan.

Nε Uwien li ηmire bi'nunsiir kε.»

8

Uwien ya Pebuk tεbre' kugbɔnku nno ya siwεl nlole

¹ Uwien ya Pebuk nno tεbre' lisiwεl nlole uyo wà nno, nε paaki ya bont kε ηmile' cim nì wuɔke' ki tì kpaa' tɛn miire pita.

² Nε n laa' Uwien ya tondb bilole bà te u'nun bó ki sɔnh u'tùon nno, bi de' bε inatun ilole.

³ Nε utondtɔ mɔ baa' kí lá sere liponpuol saan ki ηuuke bi sienh liñubl miñɔkm ya sɛn yà ni nno ya liba. Bi de' wɔ liñubl li yebe wɔ rí sε, kí taan nɛn nin Uwien ya nib ya kaare kí de Uwien miñɔkm ya ponpuol là te u'berbiεk ya nun bó nno bo.

⁴ Liñubl nno ya muñii nin Uwien ya nib ya kaare ñεh utond nno ya nuɔ ni, ki fih paaki bó Uwien ya nun bó.

⁵ Nε Uwien ya tond nno taa' liñubseñl nno, ki pεre' umu liponpuol nno bo, ki gbien' lè, kí taa' kí wiε' kitink bo. Nε utaa mεkndeh, kí tεngɛh, kuwaaku te cɛɛn, nε kitink mɔ jènge'.

Inatunkpiek inan ya piebm

⁶ Uwien ya tondb bilole bà ηuuke inatun ilole nno bonde' bε rí piebe.

⁷ Ukpiek piebe' u'natunl, nε bi taa' itetɛn kí taan' nin umu nin misɛm kí wiε' kitink bo.

Nε kitink ya gbiirm mita ya miba wìn',

isiin mɔ ya gbiirm mita ya miba wìn',

nε timɔsɔngt kε mɔ wìn'.

⁸ Ulie mɔ piebe' u'natunl, nε bi taa' nibonn niba kí wiε' miñuncienm ni nì yebe tɛn lijuɔl kí teknh umu. Miñunm nno ya gbiirm mita ya miba kpɛnde' misɛm.

⁹ Nε tibont tà fuobe mi'ni nno ya gbiirm mita ya miba kpo'. Inɛrde ya gbiirm mita ya miba mɔ wewe'.

¹⁰ Nta mɔ piebe' u'natunl, nε liñmaabicenciñl liba teknh umu kí te tɛn kumucincinku kí ñen' paaki bó nì kí lá lu' ikpen nin inñunbun nì.

¹¹ Bi yih liñmaabil nno «Tilobr» nε. Lì lu' miñunm mà ni nno ya gbiirm mita ya miba kpɛnde' tilobr. Nε binib bà yebe ñun' kí kpo', kimε mì jì yé tilobr nε.

¹² Nnan mɔ piebe' u'natunl, nε uwien nin uñmaal ya gbiirm mita ya miba saa' nε nì' bó biike'. Inmaabii ya gbiirm mita ya miba mɔ saa' nε nì' mɔ bó biike'. Nno nε uwien ni ya gbiirm mita ya miba ηa jì wien, kuñonku mɔ ya gbiirm mita ya miba mɔ ηa jì wien.

¹³ Nε n laa' ubenwien uba laanh mitewolkpɔm, ki cii' u wuureh ufaa bo ki teh: «Nɪ li bre binib bo, nɪ li bre binib bo, uyo wà Uwien ya tondb bita bà sien' nno li piebe bi'natun nno, nɪ li bre binib bo.»

Linatunl nɲun ya piebm

9

¹ Uwien ya tond nɲun mɔ piebe' u'natunl, nε n laa' liɲmaabil liba cere' kutaaku bo nɪ ki lá lu' kitink bo. Nε bi de' lè kubùoku kùà ñɔ ka ɲmɔbe bien' * nno ya nañɔbu ya pien.

² Li piire' kubùoku nno ya nañɔbu, nε imuñii iba ñen', ki naan ten bi puuh timaar nε, ki biike' uwien, nε ni'kε saan biike' cɪnm.

³ Nε inacutuɔn ñen' imuñii nno ni ki gbe utingben bo. Bi de' yɪ mituɔm yɪ rɪ li jundeh nɪ wi ten inen.

⁴ Nε ki pien' yɪ, i la mε muɔr, ki la mε sisɔnkt, ki la mε subu buba nin butɔbu, ama yɪ rɪ li jundeh binib bà ɲa ɲmɔbe Uwien ya ñeku bi'yutun bo nno baba.

⁵ Ba de' yɪ sɛn yɪ rɪ li kuuleh binib nno ama yɪ rɪ li jèndeh bε kɪ tɪ baa iɲmaale iɲun. Ijend nno wi ten unen ya luol nε.

⁶ I ya ðen, binib li nuunh mikuum, ka rɪ lε mɛ. Bi li nuunh bε rɪ kpo ama mikuum li tiinh bε nε.

⁷ A laa' inacu nno la, a li ye itaan yà bi bonde' yɪ bε rɪ taa kɪ jo lituɔl nε. I'yul bo te ten bi kpele' yɪ miñɔkm ya yukpekpiε nε, i'nun bó mɔ te ten unisaal ya nun bó.

⁸ Tiyur te i'yul bo ki naan tipiiyur, nε i'ñin mɔ naan ucind ye.

⁹ Nibonn niba lieke i'fɛl bo ki naan tikur. I'fiebe ɲmɔbe kuwaaku ten itaan nε tuke titenlolt ki tiinh ki joh lituɔl.

¹⁰ I'juun mɔ naan inen ya juun nε, ki tɪ fɔre' nin mupienmu. Liluol là i li taah ki jèndeh binib kɪ tɪ baa iɲmaale iɲun nno te yen ni nε.

¹¹ Kubùoku kùà ñɔ ka ɲmɔbe bien' nno ya tond nε yé i'ber. *Sufmbε ya lenm ni, bi yih utond nno Abadɔn nε, ki yih wɔ Apoliyɔn† Grekmε ya lenm ni.

¹² Ijendkpiek gèbre' sɔ. Iyuɔn mɔ we nɪ.

Linatunl nluob ya piebm

¹³ Uwien ya tond nluob mɔ piebe' u'natunl, nε n cii' unieke uba bó, u ñen' miñɔkm ya ponpuol‡ là te Uwien ya nun bó nno ya kele inan bó nɪ,

¹⁴ ki tɔkeh Uwien ya tond nluob wà ɲuuke linatunl nno ki teh: «Lore bitondb binan bà lùò Efrat ya kpenciɛnl ya gbε nno kɪ wiε.»

¹⁵ Nε u lore' bitondb binan nno kɪ wiε'. Bi là bonde' ki ye bi li lore bε li ya binl nin u ya ɲmaal nin u ya wien nin u ya yo nε, bε rɪ ku binib ya gbiirm mita ya miba.

¹⁶ N cii' sojambe bà jeke itaan nno ya ñɔbu, bi là te itur itur ya turbenm nε.

¹⁷ N laa' itaan nno nin bà jeke yɪ nno te ma bo.

Tikur tuba lieke bi'fɛl bo.

Tu'siɛm miba mɔn ten umu,

mitɔm bɔn wiee,

mitɔm mɔ naan mitenñɔkjiem.

Itaan nno ya yul naan ucind ya yul nε.

Umu nin imuñii nin mitenñɔkjiem ñeh i'ñuɔn ni.

¹⁸ Umu nin imuñii nin mitenñɔkjiem nno yé ijendciɛn nε ki ñeh itaan nno ya ñuɔn ni. Tibont tuta nno ku' binib ya gbiirm mita ya miba,

* 9:1 Liike Luk 8:31. † 9:11 Apoliyɔn ya tingi si: «Uduber nε.» ‡ 9:13 Liponpuol nno ya kele kε ya gbε naan iyin nε.

¹⁹ kimɛ itaan nno ya tuom te i'nuon nin i'juun ni nɛ. I'juun nno naan iwɛ nɛ ki nmabe iyul. I taah yɛn nɛ ki jɛndɛh binib.

²⁰ Binib bɑ ɲa kpo' ijɛnd nno ni nno ɲa lɛbrɛ' bi'tetɛm. Bi biɛ ki gbaandɛh ki pukeh isɛnpol nin ibule yɑ bɛn nin bi'yul tien' yɪ nno nɛ. Bi taa' miɲɔkm nin ilikɛ ya kurku nin kukurku kɔa bi yih kɔ blɔnsi nno nin itɛn nin idɔ nɛ ki tien' yɪ. Ibule nno ɲa lɛnh, ka ciɪh, ka cuonh mɔ.

²¹ Binib nno ɲa biɛ ki dɑan' bi'nikul nin bi'ɲɔkɪl nin bi'sɔnsɔndl nin bi'nasubɔ.

10

Uwien ya tond nin kigbɔnwawaak kiba ya gbɛr

¹ N tɪ laa' Uwien ya tondtɔdaan uba, u ɲɛn' kutaaku bɔ ki jiɪnh nɪ kutɛwɔlgbɔnku piibɛ u'bo; gbɛngbɛnjɛpolkɛ guɔn' u'yul tɛn uyukpɛkpiɛ. U'nun bɔ muɔrɛh tɛn uwien, nɛ u'taan mɔ naan umu nɛ teknh cɔlcɔl.

² U ɲuukɛ kigbɔnwawaak kiba u'nuɔ ni kɪ pibre'. U'ɲɔjietaal tɛ miɲuncienm bo, nɛ u'ɲɔgentaal mɔ tɛ liwɛl bo.

³ U wuure' ufaa bo tɛn ucind. U wuure' uyo wɑ nno, nɛ utaa tien' bolm milolɛ bo.

⁴ N yɛ rɪ kɛlɛ itɛtɛn nno yɛ bɑ kugbɔnku ni, nɛ ki ciɪ' uniekɛ uba bɔ u len' paaki bɔ ki yɛ: «Bɔlɛ itɛtɛn nno yɛ bɑ, la kɛlɛ tɔ.»

⁵ Uwien ya tond wɑ n bi laa' u sɛ miɲuncienm nin liwɛl bo nno yuon' u'ɲɔjiɛ paaki bɔ

⁶ ki pole' wɑ tuu ki tɛ uyo kɛ, ki ɲɛn' kutaaku nin tibont tɑ kɛ tɛ ku'bo, ki ɲɛn' kitink nin tibont tɑ kɛ tɛ ki'bo, ki tien' miɲuncienm nin tibont tɑ kɛ tɛ mi'ni nno, ki yɛ: «Na ji li taandɛ.»

⁷ Ama uyo wɑ Uwien ya tond nlolɛ li cin kɪ piebɛ u'naturɪl nno, u ya yo nɛ Uwien ya gbɛbɔlkaar tɑ u lɑ tɔkɛ' tɔ u'tɔnsɔnb biɲɔbɔnsɔknɔ nno li tien.

⁸ N bi ciɪ' uniekɛ wɑ bɔ paaki bɔ nno tɪ yɛ: «Li joh kɪ tɪ tɛkɛ kigbɔnk kɑ Uwien ya tond wɑ sɛ miɲuncienm nin liwɛl bo ɲuukɛ kɛ, kɪ pibre' nɔ.»

⁹ Nɛ n bure' Uwien ya tond nno saan ki tɪ tɔkɛ' wɑ ki yɛ wɑ rɪ dɛ nni kigbɔnk nno. Nɛ u tɔkɛ' nni ki yɛ: «Tɛkɛ kɛ kɪ ɲmɔn. Kɪ li ɲmɛ a'ɲɔbu ni tɛn tisiir nɛ, nɛ ki li to a'benku ni.»

¹⁰ Nɛ n tɛkɛ' kɛ utond nno ya nuɔ ni ki ɲmɔn'. N ɲmɔnh kɛ uyo wɑ nno kɪ ɲmɛ n'ɲɔbu ni tɛn tisiir nɛ. Ama n tɪ nɛlɛ' kɛ ma nno n'benku ni kɛ ji to nɛ kɛrkɛrɪ.

¹¹ Nɛn saan nɛ bi tɔkɛ' nni ki yɛ: «A li biɛ kɪ tɔkɛ inibol yɑ kɛ tɛ uɲɛndun wuu ni, kɪ lienh ilɛnbol kɛ nin biberb nɑ lɑ li tu bɛ ya gbɛr.»

11

Bimɔnkunb bilɛ ya gbɛr

¹ Nɛn saan nɛ bi dɛ' nni inɲɛlɛ ya lɛnbɛnl liba li naan ukpɛndɔ, ki tɔkɛ' nni ki yɛ: «Fiɪ kɪ kpaan Uwien ya duku nin liponpuol, kɪ kɑan binib bɑ gbaandɛh ki pukeh Uwien lɛn nno.»

² Ama ɑ dɑan ki la kpaan kuduku nno ya luo, kimɛ Uwien taa' wɔ ki dɛ' bɑ ɲa yɛ u'yaab nɛ. Bi li faakɛ nin Uwien ya du kɪ wɔbn u'nib kɪ tɪ baa inɲɛmaalɛ pinan nin ilɛ.

³ Nɛ Uwien li cɛrɛ u'mɔnkunb bilɛ rɪ li sɔkndɛh u'gbɛr kɪ tɪ baa iwien liturɪl nin kɔbiilɛ nin piluob, kɪ li guo tikpɛlcɛr* tuba tɔ naan tibɔtɔr.»

* **11:3** Bi lɑ kɛ mikuum biɪ bi tɛ uyɛnsaa ni biɪ bi bɛndɛ' ki yɛ bi biɪ' Uwien nɛ la, bi guoh ni ya kpɛlcɛtunb. Liikɛ Matie 11:21.

4 Bimànkunb bile nnò yé Olifi ya siin ile nin ifr ile nɛ ki se unɛndun ya Yonbdaan ya nun bó.

5 Bi'nennendb nuunh bɛ rí jènde bɛ la, umu uba nɛ li nɛ bi'ñuon ni kí ku bɛ. Wà kɛ nuunh wà rí jènde bɛ la, udaan li kpo nnò nɛ.

6 Bi ñmàbe mituòm bɛ rí cuo utaa uyo wà bi te ki sàkndeh Uwien ya gbɛr, ki ñmàbe mituòm bɛ rí cɛrɛ mĩñunm rí kpɛnde misɛm, ki ñmàbe mituòm bɛ rí cɛrɛ ijend kɛ ya bol rí lu utingbɛn bo uyo wà kɛ bi yíe.

7 Bi tí kun' imàn Uwien ya gbɛr bo ki gbɛn' la, kiwɛnbiik kà li nɛ ní kubùoku kùà ñà ka ñmàbe biɛn ni nnò li jèkɛ bɛ butɔbu kí faake nin bɛ, kí ku bɛ.

8 Nɛ bi'gbɛnɛnt rí juore kí li dɔ upaan bo uduciɛn wà ni bi là kpɛ' bi'Yonbdaan udɔpɔnpɔn bo nnò ni. Bi yih udu nnò ki nɛngreh Sodòm nin Esipt nɛ.

9 Nɛ inibol yà kɛ te unɛndun wuu ni ki lienh ilenbol kɛ nnò li baa kí lá liike bi'gbɛnɛnt nnò kí tí baa iwien ita nin kujenku, ka rí tuo bɛ rí sube bɛ.

10 Bi'kuum li songe utingbɛn ya nib ya yɛnm, bɛ rí li poknh, kí li punh tɔb tibont, kime Uwien ya ñòbonsàknb bile nnò là jènde' bɛ kí gbien'.

11 Ama iwien ita nin kujenku nnò gèbre', nɛ Uwien cɛrɛ' kufuorku kɔn' bi'ni, bi fii' kí sere', nɛ bujɛwaanciɛnbu cuo' binib bà bi likeh bɛ nnò.

12 Nɛ biñòbonsàknb bile nnò cii' uniekɛ uba bó u len' paaki bó ufaa bo ki ye: «Dùo ní mɛn.» Nɛ bi don' paaki kutɛwɔlgbɔnku ni bi'nennendb ya nun bó.

13 U ya yo nɛ kitink jènge' cɛɛn, nɛ uduciɛn nnò ya dur ya gbiirm piik ya miba lu'. Kitink ya jèngm nnò ku' binib itur ilole. Bà sɛn' ka kpo' nnò ya fɛl sɛn' kí tí kɛnde', nɛ bi kpiekɛ' Uwien wà te paaki bó.

14 Ijend nle bo gèbre' sɔ. Nta mɔ ya baam ɲa rí taande.

Linatunl nlole ya piebm

15 Uwien ya tond nlole mɔ piebe' u'natunl, nɛ bidɛnb biba len' paaki bó ufaa bo ki ye:

«Yonbdaan Uwien nin u'Nigendkɛ Kristo nɛ ji si unɛndun wuu ya bɛl.

Libɛl nnò li tuu ki te uyo kɛ nɛ.»

16 Nɛ biciɛnb pile nin binan bà kɛ bi'berbiɛmu bo Uwien ya nun bó nnò gbaan' kí pukeh Uwien

17 kí teh:

«Yonbdaan Uwien, mituòm kɛ ya daan.

Sin wà là te, kí biɛ ki te nnò, tí faareh ɲɛ,

kime a taa' a'tociɛnm nɛ kí jin' a'bɛl.

18 Binib bà ɲa yé a'yaab ya benku ni là ben' a'bo,

nɛ fɛnfɛnnò a'mɔ ya mutuol ji fii' bi'bo.

Uyo wà sɔ a li bu bitenkpiib tibuur,

kí su a'tonsɔnb biñòbonsàknb,

kí su a'nib bà kɛ boh ɲɛ,

biwaab nin biciɛnb kɛ†,

kí gbɛn bà bereh unɛndun nnò ya gbɛr.»

19 Uwien ya duku kùà te paaki bó nnò pĩire', kujotiekɛ ya lɛkl se ku'ni. Nɛn saan nɛ utaa mɛkndeh kí tɛngɛh kí ñmàbe kuwaaku cɛɛn, kitink jènge', nɛ utaa nii' itɛtɛn lu' kí yɛbɛ cɛɛn.

12

Upiitenpunb nin utunwien ya gbɛr

† 11:18 Biwaab nin biciɛnb li frɛ kí li yé ibaan nin binikɛpkɛkb mɔ.

¹ Ni ya puoli bó nɛ micincilncienm miba tien' kutaaku bo. N laa' upii uba nɛ uwien piiɓe u'bo tɛn lilierl, uɲmaal te u'taan ya tingi, iɲmaabii piik nin ile te u'yul bo tɛn uyukpɛkpiɛ.

² Upii nnɔ lá punbe' nɛ, u'mamaayo baa', u benh wɔ́ rí maa, nɛ ki wɔlnh nin imerwien.

³ Micincilntɔm tí tien' kutaaku bo. N laa' utunwien* uba, u mɔ́n tohin ki ɲmɔbe iyul ilole nin iyin piik, ki kpiɛ ubɛryukpɛkpiɛ yul kɛ yul bo.

⁴ Utunwien nnɔ taah u'juul ki preh iɲmaabii ya gbiirm mita ya miba, ki wienh kitink bo. U baa' kɪ lá sere' upii nnɔ ya nun bó ɲɔ kibuk nnɔ tí ñɛn' uyo wá la, wɔ́ rí pɔk kɪ guɔre kɪ nele nɛ.

⁵ Upii nnɔ maa' kibujebuk. Kɛn nɛ lá li ɲuuke inibol kɛ nin ufaa ki la ɲmɔbe nunsɔnge bi'bo. Uwien yuure' kibuk nnɔ ki don' u'ba saan, u'berbiek ya buol.

⁶ Nɛn saan nɛ upii nnɔ sɛn' ki jon' kupenpelku ni, Uwien lá bonde' wɔ́ mifɛnm nɛn bó nɛ. Bi tí li likeh wɔ́ nɛn bó nɛ kɪ tí baa iwien liturl nin kobiile nin piluob.

⁷ Butɔbu buba tien' kutaaku bo. Uwien ya tondciɛnb ya uba bi yih wá Misɛl; wɔ́n nin u'tondb tɔn' nin utunwien nnɔ nin u'mɔ ya tondb butɔbu,

⁸ kɪ faake' nin bɛ, nɛ utunwien nin u'tondb ɲa ji ɲmɔbe sɛn bɛ rí li te paaki bó.

⁹ Nɛ bi ɲɔre' kutunwienku nnɔ. Kú yé uyo bo ya wɛ nnɔ nɛ. Bi yih kun nɛ usɛnpol, kɪ liebe' kɪ yih kú *Satan. Kun nɛ tulndeh uɲɛndun ya nib kɛ. Bi ture' kun nin ku'tondb kɛ nɛ kɪ wiɛ' kitink bo.

¹⁰ Nɛ n cii' unieke uba bó u len' ufaa bo kutaaku bo kɪ ye:

«Uyo wá sɔ́ yé uɲmɛɲmɛryo,

kɪ yé uyo wá tí Wien wuɔ́n' u'tuɔm,

kɪ wuɔ́n' kɪ ye u yé ubɛr,

kɪ wuɔ́n' kɪ ye u'Nigɛndkɛ Kristo ɲmɔbe ticiɛnt,

kimɛ bi ɲɔre' wá biindeh tí yaab Uwien ya nun bó ñɔ́nku nin wien ni nnɔ ɲɔ.

¹¹ Tí yaab nnɔ faake' nin wɔ́ ɲɔ. Kipebuk ya sɛm nin tigbɛr tá bi kundeh imɔ́n tu'bo nnɔ,

nɛ cɛre' bi faake' nin wɔ́.

Ba tɔ́nge' bi'miel haali kɪ tí kpo'.

¹² Kutaaku nin tibont tá kɛ te ku'bo rí li poknh,

kimɛ bi ɲɔre' usɛnpol nnɔ ɲɔ.

Ama nɪ bre kitink nin miɲunciɛnm bo,

kimɛ usɛnpol jiire' ni'bo

nin u'benpiebe,

kɪ bɛn kɪ ye nɪ sɛn' wɔ́ iwenkáankɛ nɛ.»

¹³ Utunwien nnɔ laa' bi ture' wɔ́ kɪ wiɛ' kitink bo ma nnɔ nɛ u sɛn' kɪ paan' upii wá maa' kibujebuk nnɔ bo.

¹⁴ Nɛ Uwien de' upii nnɔ ifieɓe ile ɪ yɛbe tɛn umiekaab yi ɲɔ wɔ́ rí laan kɪ jo kupenpelku bó, Uwien lá bonde' wɔ́ mifɛnm ná saan nnɔ ɲɔ utunwien nnɔ lá nɛ́nde wɔ́. Bi tí li likeh wɔ́ nɛn saan nɛ kɪ tí baa ibin ita nin kujenku.

¹⁵ Nɛn saan nɛ utunwien nnɔ siin' miɲunm mɪ yɛbe tɛn likpenl upii nnɔ ya puoli bó ɲɔ mɛ́ rí puube kɪ tí tuke wɔ́ kɪ bure.

¹⁶ Nɛ kitink tore' upii nnɔ, kɪ yáare' nɛ utunwien nnɔ siin' miɲunm má nnɔ kɔ́n'.

¹⁷ Utunwien nnɔ ya benku ni ben' upii nnɔ bo kɪ tí kɛ́nde', nɛ u bure' kɪ tí tɔ́n' nin upii nnɔ ya yaabii ya sɛn' nnɔ butɔbu. Bi yé binib bá boh Uwien ya wɔ́b, kɪ pɛ *Yesu ya gbɛr bo mɔ́nmɔ́nm nɛ.

* 12:3 Utunwien yé ibiere ya daan ya nennɛnku nɛ.

18 Nε utunwien nno jon' ki tī sere' miñuncienm ya gbε litengbil bo†.

13

Kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nin utunwien nno ya gber

1 N tī laa' kiwenk kiba, kī ñen' miñuncienm ni, ki ηmabe iyul ilole nin iyin piik, ki kpīe uberyukpekpīe yinl kε yinl bo. Nε bi kele' yul kε yul bo liyel, li sukreh Uwien.

2 Kiwenk nno naan unamuun nε, ki'taan yebe ki ηmabe titebiñiint tū fenbe cεen, ki'ñakpon naan ucind yu. Utunwien nno taa' u'faa nin u'berbiek nin u'tocienm kī de' kε.

3 Kiwenk nno ya yul nno ya liba ηmabe kugbieku ten la rī ηmere nε. Ama kugbieku nno bukre'.

Ni cuo' utingben ya nib kε miyokm nε bi ji ñuareh kε.

4 Bi gbaan' ki pukeh utunwien nno, kime wɔn nε de' kiwenk nno mituom. Bi la gbaan' ki pukeh kiwenk nno mo ki teh: «Ŋme te ten kiwenk kie no? Ŋme li fre kī tɔ nin kε butɔbu?»

5 Bi la de' kiwenk nno usen kε rī li lienh tigbengt ya lenm, kī li sukreh Uwien, ki de' kε mituom kε rī li teh tibont haali iñmaale pinan nin ile.

6 Nε kī cin' ki sukreh Uwien ki saah u'yel, ki yih u te nà saan fεnm, ki sukreh bā te u'saan paaki bɔ nno.

7 Bi de' kε usen kε rī tɔ nin Uwien ya nib butɔbu kī faake nin bε. Nε kī de' kε mituom kε rī li ηuuke inibol yā kε te uñendun wuu ni kī lienh ilenbol kε nno.

8 Utingben bo ya nib bā kε ba kele' bi'yel limiel ya gbɔnku ni haali uñendun ya cincim nno li gbaan' kī puke kiwenk nno. Bi lā ku' Uwien ya Pebuk kà nno nε si limiel ya gbɔnku nno.

9 «Wà ηmabe litubl la, wɔ rī cii.

10 Uwien ye bi li cuo wà tiyonbt la,

bi li mɔnbe kī cuo wɔ tiyonbt nε.

U ye bi li ku wà nin kijusiek la,

bi li mɔnbe kī ku wɔ nin kijusiek nε.

Nen bo, Uwien ya nib rī li ηmabe kuminku,

kī li pε Uwien bo mɔnmɔnm.»

Kiwenk kà puo' kitink ni ya gber

11 Nε n tī laa' kiwentak kiba puo' kitink ni, ki ηmabe iyin ile i naan kipebuk yε, nε kī ji lienh ten utunwien nno.

12 Kī lā ηmabe kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nno ya tuom kε, nε kī taah mε kī sɔnh kī dienh kε. Kiwenk kà puo' kitink ni nno wɔbndeh utingben bo ya nib bε rī li gbaandeh kī pukeh kà lā ñen' miñuncienm ni, ki ηmabe kugbieku, kū bukre' nno.

13 Kiwenk kà puo' kitink ni nno teh micincilm cεen, haali kī tī cεreh umu ñeh paaki kī jinh nī tingi, binib kε ya nun bɔ.

14 Bi de' kε mituom kī teh micincilm kī dienh kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nno, kī tulndeh utingben ya nib kε, kī tɔkeh bε kī teh bε rī mε kiwenk kà bi bunge' kε nin kijusiek ηɔ kī faake' nno ya nennεnku.

15 Bi de' kiwenk kà puo' kitink ni nno mituom kε rī kuɔn kufuorku kà ñen' miñuncienm ni nno ya nennεnku ni ηɔ kū rī li lienh, kī cεreh bi kuuleh binib bā kε ηa gbaandeh kī pukeh kū nno.

16 Kī wɔbn' binib kε, biwaab nin bicienb nin bifaaɗenb nin bijiinb nin iyonbe nin bā ηa yé yonbe bi tien' kudīeku bi'nojie bo bii bi'yutun bo.

† 12:18 Bi kpīe' kī kele' tigbont tà nno ya tuba nī kele' kī ye: «N'jon' kī tī sere' miñuncienm ya gbε litengbil bo nε.»

¹⁷ Kudieku nno yé kiwenk kà ñen' miñuncienm ni nno ya yel bii ki'yel ya nōnbl nē. Unil wà ña ñmōbe kudieku nno la, ba ñ cère wō ñ dē bonn, ka ñ cère wō ñ kuore mō.

¹⁸ Fēnfēnno miyēnfuom nē li cère binib ñ bēnde tibont tuu ya tingi. Unil wà ñmōbe miyēnfuom nē li bēnde kiwenk nno ya nōnbl ya tingi. Linōnbl nno yé unil ya yel ya nōnbl nē. Lī te kobiiluob nin piluob nin miluob* nē.

14

Kipebuk nin ki teke' binib bā ki wiē'

¹ N tī liike' ki laa' Kipebuk nno se Siyōn ya juol bo. Binib itur kobk nin pinan nin inan bā ya yutun bo ñmōbe kēn nin ki' Baa ya yel nno te ki'saan.

² Nē n cii' kuwaaku kuba bō paaki bō ñi tuoreh tēn miñuncienm nē fuh bii utaa nē tēngēh ufaa bo. N ciih kuwaaku kua bō nno ñmē mō tēn bibiēñib nē ñih tibēr.

³ Binib nno te Uwien ya bērbiek nin tiwēnfuobt tunan nin biciēnb nno ya nun bō nē ki geh iyuonfaan. Binib itur kobk nin pinan nin inan bā Uwien dē' bē kitink bō ki wiē' nno baba ña ñi la, uba ña ñi frē kī bēngē iyuon nno.

⁴ Ba kuōn' bi'ba jōknt, bi te tēn ujeaan wà ña bēn jē nē, kime ba paan' niba bo, bi pē Kipebuk nno baba bō nē, ki joh kī joh nā kē saan. Uwien dē' bēn nē binib ni kī wiē', bē ñi li yé wōn nin Kipebuk ya nikpiekb.

⁵ Ba bēn tonnenku, nē ka ñmōbe biil mō.

Uwien ya tondb bita take' Uwien ya buur bō

⁶ N tī laa' Uwien ya tond uba, u laanh mitewolkpōm, ki tuke tigbēmōnmōnt tā ña ñmōbe ghenm, wō ñi lā take utingbēn ya nib kē: inibol yā kē te uñēndun wuu ni kī lienh ilenbol kē nno.

⁷ Utōnd nno len' ufaa bō ki ye: «Li boh mēn Uwien, kī li kpiekreh wō, kime u li bu binib tibuur uyo wà nno baa'-a! Li gbaandeh mēn kī pukeh Uwien, wōn nē ñen' kutaaku nin kitink nin miñuncienm nin iñunbun kē ya bol.»

⁸ Utōndlie mō paan' ukpiek nno bo, ki lienh ki teh: «U lu' ño, u lu' ño, uduciēn Babilonn lu' ño. Wun nē taa' u'sōnsōndl kī puon' inibol kē, kī cère' i kōn' Uwien ya tudere ni.»

⁹ Utōnd nta mō paan' bikpiekb bile nno bo, ki lienh ufaa bō ki teh: «Binib bā kē gbaandeh kī pukeh kiwenk nno nin ki'nēnnenku, kī ñmōbe ki'dieku bi'yutun bō bii bi'nuo bō la,

¹⁰ Uwien ya benku ni li be bi'bo kī gbien, wō ñi dēre bi'tub ka ñi muo bē cēcēkm, kī cère bē ñi li te u'tōndb nin Kipebuk ya nun bō kī jēndeh kī lēbreh mitēñākjiēm mā teknh umu ni.

¹¹ Umu wà bi te u'ni kī jēndeh kī lēbreh nno ya muñii li tuu kī dukeh nē uyo kē. Binib bā ñmōbe kiwenk nno ya yel ya dieku, kī gbaandeh kī pukeh kēn nin ki'nēnnenku nno li jēndeh nē ñōnku nin wien ni ka ñi li ñmōbe fuorl.»

¹² Nēn bo, ñi yé uyo wà Uwien ya nib bā boh u'wōb, kī teke' *Yesu kī jin' nno ñi li ñmōbe kuminku nē.

¹³ Nē n cii' uniēke uba bō u len' paaki bō ki ye: «Kēle kī ye: Binib bā ji kpuokeh fēnfēnno Yonbdaan bō nno, Uwien ya mōnm te bi'bo.» Nē *Mifuōñaanm ye: «Imōn, bē ñi li fuoreh kī ñen bi'jiinku, kime Uwien ña ñi sunde bi'bō bi son' itūon ya nno bo.»

Uwien li bu uñēndun ya nib tibuur

* **13:18** Biba maaleh kī teh linōnbl kobiiluob nin piluob nin miluob yé Erom ya bēcien ya yel nē. Bitōb maaleh kī teh linōnbl nno wōngēh unisaal ya bonn nē.

¹⁴ Nε n tɪ liike' ki laa' kutɛwɔlgbɔnpɛnpɛnku kuba, nɪba kɛ ku'bo ki naan unisaal, ki kpɛ miɲɔkm ya yukpekɛ, ki ŋuuke puokɲmaɲmaa uba.

¹⁵ Nε Uwien ya tond uba ŋɛn' nɪ Uwien ya duku ni, ki yin' wɔ kɛ kutɛwɔlgbɔnku bo nnɔ ufaa bo ki ye: «Taa a'puoko nnɔ kɪ cin kɪ li ceh tijier, tijier ya ceceyo baa' ŋɔ, kimɛ utingbɛn bo ya jɛr ben'-a.»

¹⁶ Nɛn saan nɛ wɔ kɛ kutɛwɔlgbɔnku bo nnɔ taa' u'puoko ki cen' utingbɛn ya jɛr kɛ.

¹⁷ N tɪ laa' utondtɔ paaki bɔ, u ŋɛn' nɪ Uwien ya duku ni, ki mɔ ŋuuke puokɲmaɲmaa.

¹⁸ Nε utondtɔ mɔ ŋɛn' liponpuol saan. Wɔn nɛ ŋmɔbe mituɔm umu bo. U yin' utond wɔ ŋuuke puokɲmaɲmaa nnɔ ufaa bo ki ye: «Taa a'puokɲmaɲmaa nnɔ kɪ cecere utingbɛn bo ya sibii yɔ bi taah yɛ kɪ ŋɛh fɛn nnɔ, kimɛ i ben'-a.»

¹⁹⁻²⁰ Nε utond nnɔ taa' u'puoko ki cecere' utingbɛn bo ya sibii nnɔ, ki taa' ki kuore' kubɔciɛnku kɔa bi ŋmengeh isibii ku'ni nnɔ ni. Bi ŋmien' isibii nnɔ dugbaal nɛ. Bi ŋmien' yɛ ma nnɔ misɛm nɛ ŋɛn' kubɔoku nnɔ ni ki puube' ki tɪ baa' kɔnsini kobiita. Utaan se mi'ni la, mɪ li baa u'lenbu. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien ya benku ni ben' binib bo cɛɛn.

15

Ijendfɔrke ya gɛr

¹ Nε n tɪ laa' micincilntɔm kutaaku bo. Nɪ yɛ nibonciɛnn nɛ ki ŋmɔbe kuɲaanku cɛɛn. N laa' Uwien ya tond bilole, bɛn nɛ li cɛrɛ ijend nɪ tu uɲɛndun ya nib kɪ tɪ dukn bolm milole. Ijendfɔrke nɪnɔ, kimɛ yɛn bo nɛ Uwien li tɔɔrɛ kɪ wuɔn u'benpiebe.

² Nε n laa' nibonn nɪba nɪ naan miɲuncɛnm umu te ni'bo, nɪ wien tein ki likɛh ki cɔareh tɛn lidingl, ki laa' binib bɔ mɔn' ki faake' nin kiwɛnk nnɔ nin kɪ nɛnnɛnku nin kɪ yɛl ya nɔnbl nnɔ se nibonn nnɔ saan, ki ŋuuke Uwien de' bɛ tibɛr tɔ nnɔ.

³ Ki gɛh Uwien ya tonsɔnl Moyis nin Kipebuk nnɔ ya yuon ki teh: «Yonbdaan Uwien mituɔm kɛ ya daan, a'tuon yɛ itɔnɔciɛn nɛ ki ŋmɔbe kuɲaanku. A teh nɔ nnɔ nɪ cuube nɛ kɪ yɛ imɔn. Sin nɛ yɛ inibol kɛ ya bɛr.

⁴ Yonbdaan, ŋmɛ li mɛnge lifɛl kɪ la boh ŋɛ? Ŋmɛ te kɪ ye wa nɪ li pɛkeh ŋɛ? Sin baba nɛ yɛ uɲaɛn. Inibol kɛ li baa kɪ lɔ gbaan a'nun bɔ kɪ puke ŋɛ, kimɛ binib kɛ laa' a teh nɔ nnɔ nɪ cuube nɛ.»

⁵ Nɪ ya puoli bɔ nɛ n laa' Uwien ya duku kɔa te paaki bɔ nnɔ pɛire', kun si: kujɔtiɛku ya lɛkl te lininbonl lɔ nɪ nnɔ.

⁶ Nε Uwien ya tond bilole bɔ li cɛrɛ uɲɛndun ya nib nɪ jɛnde kɪ tɪ dukn bolm milole nnɔ ŋɛn' nɪ kuduku nnɔ ni, ki guo tikpɛlcɛnpɛnɛnt tɔ windeh, ki buobe miɲɔkm ya nɪngbɛn bi'siik ni.

⁷ Nε tiwɛnfuobt tunan nnɔ ya kɪba taa' miɲɔkm ya sɛn ilole kɪ de' Uwien ya tond bilole nnɔ. Uwien wɔ tuu kɪ te uyo kɛ nnɔ ya mutuol nɛ gbe isɛn nnɔ.

⁸ Nε Uwien ya kpɛke nin u'tuom cɛrɛ' imuɲii fii' kɪ gbe kuduku nnɔ. Uba ŋa nɪ fre kɪ kɔ ku'ni kɪ tɪ baa ijend yɔ Uwien ya tond bilole li cɛrɛ uɲɛndun nɪ jɛnde yɛ kɪ tɪ dukn bolm milole nnɔ ya gbenm.

16

Uwien ya benpiebe te isɛn ya nɪ ya gɛr

¹ N cii' unieke uba bó u len' Uwien ya duku ni ufaa bo, ki toke' Uwien ya tondb bilole nno ki ye: «Li joh men ki ti taa Uwien ya benpiebe wá te isen ilole ni nno ki wule kitink bo.»

² Ukpiek bure' ki ti taa' ná te u'senl ni nno ki wule' kitink bo. Ne inel ya bre ki wi ki gbien' yèyèke' binib bá ñmabe kiwenk nno ya ñeku ki gbaandeh ki pukeh ki ñennenku nno.

³ Ulie mō taa' ná te u'yaal ni ki ti wule' miñuncienm ni. Ne mī kpēnde' kusebubulku ki naan libonkpil ya sēm. Ne tibont tá kē te mi'ni nno kpo'.

⁴ Nta mō taa' ná te u'mō yaal ni ki ti wule' ikpen nin iñunbun ni. Ne i'ñunm kpēnde' misēm.

⁵ Ne n cii' Uwien ya tond wá ñmabe mituom miñunm bo nno len' ki ye:

«Uwien, a cuube ne,
sin ne lá te, ki biē ki te, ki yé uñaan.

A tien' ná nō ne wuon' ki ye a'buur cuube.

⁶ Kime bi ku' a'nib nin a'ñobonsoknb ne a'mō de' be misēm be í ñu. Bi kpe nen ne.»

⁷ Ne n cii' unieke uba bó liponpuol saan u teh: «Yonbdaan Uwien mituom kē ya daan, a'buur yé imōn ne, ki cuube.»

⁸ Nnan mō taa' ná te u'mō yaal ni ki wule' uwien wá puoreh nō bo, ne u laa' mituom wū í li sienh binib ten umu.

⁹ Kuwólku funfunde' binib, ne bi suke' Uwien wá ñmabe ufaa ki cère' bi jēndeh nno, ka tuo' be í lēbre bi'tetem ño ki kpieke wō.

¹⁰ Nñun mō taa' ná te u'mō ya senl ni ki ti wule' kiwenk nno ya berbiek bo. Ki'bel ya tinfenm kē biike', ne binib jēndeh ki gbiekeh ki ñmōnh bi'lēn.

¹¹ Ijend nno nin inel nno bo ne bi suke' Uwien wá te paaki bó; ka tuo' ki wie' bi'tuonbiere nno.

¹² Nluob mō taa' ná te u'mō ya senl ni, ki ti wule' likpencienl Efrat ni, ne í fuore', ki cère' biberb bá ñen' liwenpurl bó ní nno laa' ñeñebùol.

¹³ Ne n laa' isenpol ita; uba ñen' *utunwien nno ya ñabu ni, utō ñen' kiwenk nno yaabu ni, utō mō ñen' utonnenñobonsoknl yaabu ni. Isenpol nno naan itetie ne.

¹⁴ *Satan ne sōn' yē, í teh micincilm, ki joh utingben kē bo ya berb saan, yē í taan be ño be í tō butōbu Uwien mituom kē ya daan ya wengbiin ya daali.

¹⁵ Yonbdaan ye: «Li cengeh men, n li baa ten unasu ne. Wá ña gōh, ki bonde' u'wengolkaar mō la, Uwien ya mōnm te u'bo, kime wa í cuon cenkpēnlonlonl be í lē u'fē.»

¹⁶ Isenpol nno taan' biberb nno libùol liba ne bi yih ni'saan *Sufmbē ya lenm ni ki teh Amagedonn.

¹⁷ Nlōle mō taa' ná te u'mō ya senl ni, ki ti wule' kitink bó ní, ne unieke uba len' ufaa bo Uwien ya duku ni u'berbiek saan ki ye: «Nì gben' nínō.»

¹⁸ Utaa mekndeh, ki tēgeh, kuwaaku te cēen, ne kitink jēnge' na ñmabe fuul. Haali Uwien tí ñen' binib kitink bo ma, ka laan jēnge' mi ya jēngm.

¹⁹ Kì jēnge' ma nno ne uduciēn Babilonn yekre' bolm mita. Idu kē ya dur mō lulu'. Uwien ne tiere' uduciēn Babilonn ya nib bó. U'benku ni ben' bi'bo ki gbien' ne u dēre' bi'tub cēen, ka muō' be cēcēm.

²⁰ Idek nin ijuon kē fefe'.

²¹ Utaa nīi' ne iteten lulu' binib bo ki kpieke cēen, ne bi suke' Uwien iteten nno bo, kime ijend nno lá bre bi'bo cēen ne.

¹ Nε Uwien ya tondb bilole bā ŋuuke isèn ilole nnō ya uba baa' ki lā tōke' nni ki ye: «Dēn rī wuon ŋe Uwien lā li bu ujenkpendgaar nnō tibuur kī dēre u'tub ma bo. Ujenkpendgaar nnō yé udu nε ki te ikpengol ya gbε.

² Utingbēn bo ya bērb tien' lisənsəndl nin wən nε, nε binib guore' lè utingbēn kε bo ki kən' Uwien ya tudere nī.»

³ *Mifuoraaanm cère' n laa' nā tidεknt yaam nnō ni, nε utond nnō taa' nni ki jon' kupenpelku ni, n tī laa' upii uba jεke kiwēnmónmónk kiba, kī ŋmabe iyul ilole nin iyin piik, kī'gbēnənt kε gbe iyel yā sukreh Uwien.

⁴ Upii nnō guo tiwēnmənmənt tuba tū mōn, ki taa' miñəkm nin iten yā ŋmabe kudaaku nin ilaan yā ŋmabe kudaaku ki fēnde' u'ba. U ŋuuke miñəkm ya sən, lī gbe u'sənsəndtūon. Yēn si: u'juoke nin u'jəknt ya bont nnō.

⁵ Bi kele' liyel lā binib ŋa bēn li'tingi u'yutunl bo. Liyel nnō ya tingi si: «Uducien Babilonn: lijenkpendl nin ijuoke yā te kitink bo ya naa.»

⁶ Nε n laa' upii nnō ŋun' Uwien ya nib yā sēm nin binib bā bi ku' bε *Yesu bo nnō ya sēm ki yibe' tēn u' ŋun' midaam nε.

N laa' wə ma nnō nε nī cuo' nni miyəkm cēen.

⁷ Nε Uwien ya tond nnō tōke' nni ki ye: «Bε tien' nī cuo' ŋe miyəkm-i? N li kpiire' upii nnō nin u jεke kiwēnk kā, kī ŋmabe iyul ilole nin iyin piik nnō ya gbε, kī tōke ŋe.

⁸ A laa' kiwēnk kā nō, kī lā te nε ka jī te. Kī li ŋε nī kubūoku kua ŋō ka ŋmabe bien nnō ni nε, kī bure bε rī tī ku kē. Binib bā Uwien ŋa kele' bi'yel limiel ya gbənkū nī haali uŋəndun yā cincinm nnō laa' kē la, nī lī jī bε, kime kī lā te nε, ka jī te ama kī lī liēbe nī.

⁹ «Fenfennō miyenfuom nin mibēnm nε li cère binib rī bēnde nibonn niε ya tingi. Kiwēnk nnō ya yul ilole nnō yé ijuon ilole yā upii nnō te i'bo nnō nε. I yé biberb bilole mō nε.

¹⁰ Biberb bilole nnō ni, biŋun yā bεl gēbre' ŋō, nluob nε kε fεnfennō wuō, nlole ŋa laan kēle'. U lā kēle' la, wa rī wuoke.

¹¹ Kiwēnk kā lā te, ka jī te nnō yé bēniin nε, kī ŋen' biberb bilole nnō ni, nε ki joh bε rī tī ku kē.

¹² A laa' iyin piik yā nnō, yé binib piik bā lā lī jī libel nε. Bi lā jin' libel la, bēn nin kiwēnk nnō lī taan libel nnō nε, ama la rī wuoke.

¹³ Biberb nnō kε kpaan' buñəbu nε, bε rī taa bi'tuom nin bi'faa kε kī sən kī de kiwēnk nnō.

¹⁴ Bi lī tō nin Kipebuk butəbu, nε kē rī faake nin bε, kime kī yé yonbdēnb kε ya Yonbdaan nε, kī yé biberb kε ya bεrcien. Wən nin binib bā Uwien yin' bε kī gēnde' bε bi yé u'yaab kī pε u'bo mənəmən nnō nε lī faake.»

¹⁵ Nε utond nnō tī tōke' nni ki ye: «A laa' miñunm mā ujenkpend nnō te mi'saan nnō yé inibol yā kε te uŋəndun wuu nī ki lienh ilenbol kε nnō nε.

¹⁶ A laa' iyin piik yā, i yé biberb nnō, nin kiwēnk nnō lī sikre ujenkpend nnō bo, kī fie u'wənt kε, kī cère wə rī lī te limufunl, kī ŋmənŋmən wə, kī taa umu kī sε nā bō sien',

¹⁷ kime Uwien nε de' biberb piik nnō iyenmaale bε rī tien u yīe nā. U yīe nā si: biberb piik nnō rī kpaan buñəbu kī taa bi'bēl kī cēbe kiwēnk nnō kī tī baa uyo wā u lā len' nā nnō rī tien.

¹⁸ «A laa' upii wā nnō yé uducien wā likeh utingbēn bo ya bērb kε nε.»

18

Babilonn ya berm

¹ Nī ya puoli bō nε n tī laa' tidεknt yaam Uwien ya tond uba ŋen' paaki bō ki jīinh nī, kī ŋmabe mituom kī gbien', nε u'wenwenku wende' utingbēn kε bo,

² nε u lienh ufaa bo ki teh:

«U lu' ɲɔ, u lu' ɲɔ, uduɕien Babilonn lu' ɲɔ.

U ji kpende' isenpol ke ya bol ya kɔnkuɔn nɛ.

Inuɔn nin tiwɛnt tɔ yɛ tɔjɔnkt ya bont ki ɲmɔbe isensen ke ji kɔ wun ni nɛ.

³ Kimɛ udu nnɔ nɛ taɔ u'sɔnsɔndl ki puon' inibol ke, ki cɛrɛ' i kɔn' Uwien ya tudɛrɛ ni.

Utingbɛn bo ya bɛrb tien' lisɔnsɔndl nin wu,

nɛ ikpenkpende laa' lifaal li yɛbe u'wiel bo.»

⁴ Nɛ n ti ciɪ' unieke uba bɔ paaki bɔ u lienh ki teh:

«N' nibɛ, nɛ mɛn Babilonn ni,

ki la li te u' nib ya tɔnɔbiɛrɛ ya gbɛr ni,

ɲɔ ki la ji ijɛnd yɔ bi li ji yɛ nnɔ,

⁵ kimɛ udu nnɔ ya nib sɔn' itɔnɔbiɛrɛ yɔ nnɔ yɛbrɛ' ki gbien' ki ti kpiɛ kutaaku nɛ, Uwien ɲa sunde' bi' tɔnɔbiɛrɛ nnɔ bɔ,

⁶ Tien bɛ mɛn bi tien' nɛ ma bo nnɔ,

bi tien' nɛ ibiɛrɛ yɔ nnɔ, jiin bɛ mɛn nnɔ bolm mile bo,

bi la cɛrɛ' ni jin' ijɛnd ma bo nnɔ,

jiin bɛ mɛn nnɔ bolm mile bo.

⁷ Bɛn bɔ la yɛ tigbengt, ki yɛ bɛ rɪ li te liwiel ni, nɪ ti kɛndɛ' nnɔ,

cɛrɛ mɛn bɛ rɪ ji ijɛnd mɔ ki li kaa mikuum ki ti baa nnɔ,

kimɛ udu nnɔ ya nib maaleh bi' fɛl ni,

ki teh bi' du gbɛrɛ' nɛ, ka te tɛn kpɔpii,

ka li li kɛlɛ kuum mɔ fiebu.

⁸ Nɛn bo, ijɛnd li taan ki lu udu nnɔ ya nib bo uwien uba nɛ. Yɛn si:

mikuum nin ikumuɔ nin mikɔnm.

Umu li wi udu nnɔ,

kimɛ Yonbdaan Uwien wɔ bun' tibuur nnɔ ɲmɔbe mituɔm ki gbien'.

⁹ Utingbɛn bo ya bɛrb bɔ ke tien' lisɔnsɔndl nin udu nnɔ, bɛn nin wun jin' liwiel nnɔ, li muɔ ki kpiɛndɛ u'bo, kimɛ u teknh umu, imuɲii dukeh.

¹⁰ Bi li juore ki li se fɔnfɔkm nɛ, kimɛ bi fɛnge bi la ti jɛndɛ udu nnɔ ni nɛ. Bi li lienh ki teh:

«Nɪ brike' a'bo ɲɔ, nɪ brike' a'bo ɲɔ

uducien Babilonn, sin wɔ la ɲmɔbe ufaa nnɔ, nɪ brike' a'bo ɲɔ,

Uwien pɔk ki bun' a'buur ki gbɛn' na taande'.»

¹¹ Utingbɛn bo ya kpenkpend mɔ li muɔh ki kpiɛndɛh udu nnɔ bo, kimɛ uba ɲa ji daanh bi' wɛnt.

¹² Tun si: miɲɔkm nin ilike ya kur nin itɛn yɔ ɲmɔbe kudaaku nin ilaan nin tikpɛlɛpenpiɛnt nin ikpɛlmɔnmɔn nin tikpɛlɛr tɔ dinge suɔ ki windeh nin ikpɛldɛ ke ya bol yɔ ya daaku faa nin isiin yɔ ya dɔ ya daaku faa nin bi taah iluɔbrɪn ki teh tibont tɔ nin bi kpeh tibont tɔ ke ya bol nin kukurku kɔa bi yih kɔ blɔnsi nin tikutɔr nin itɛn yɔ ya daaku faa bi yih yɛ maarb

¹³ nin lɛfina ke ya bol nin tisir tɔ nu ki ɲmɛ ke ya bol nin midaam ke nin mikpɔm nin miyom nin iji nin inɛ nin ipe nin itaan nin titɛnlɔlt nin iyonbe nin binib bɔ bi coh bɛ butɔbu ni.

¹⁴ Bi li len ki yɛ:

«Sin Babilonn, a lɔ fɛ tibont tɔ nnɔ gbɛn' ɲɔ.

A'nacenkpebont tɔ mɔn ki ɲmɔbe kuɲuɔrku nnɔ gbɛn' ɲɔ,

nɪ ɲa ji li lɛ tɔ fiebu.»

¹⁵ Binib bɔ tien' ukpenkpende udu nnɔ ni, ki laa' lifaal nnɔ,

li juore ki li se fɔnfɔkm nɛ ki muɔh ki kpiɛndɛh,

kimɛ bi fɛnge bi la ti jɛndɛ ni' bɔ nɛ.

¹⁶ Bi li lienh ki teh:

«Nɪ brike' a'bo ɲɔ, nɪ brike' a'bo ɲɔ uduɕien Babilonn, nɪ brike' a'bo ɲɔ,

sin wà là te ten upii wà guo tikpɛlcɛpenpien
 nin ikpɛlmónmón nin yà kɛ ya bol ya daaku faa
 ki fɛnde' a'ba nin bi taah miñòkm nin iten yà ya daaku faa
 ki teh tijefɛnbont tà nnò nin ilaan nnò.

¹⁷ Li ya faal kɛ nɛ pɔk ki gben' na taande' nò-ɔɔ?»

Biñɛrkurb nin bi'ciɛnb nin bikpɛntuɔnb nin bà kɛ sɔnh miñuncienm bo ki
 jinh se fɔnfòkm nɛ,

¹⁸ ki likeh udu wà teknh nnò ya muñii, ki wuureh ki teh: «U lɛ udu ba te ki
 baa' uduciɛn wuu nò?»

¹⁹ Nɛ ki yiih titɛnt ki pukeh bi'yul bo, ki muɔh ki kpɛɛndeh ki wuureh ki teh:

«Nì brike' a'bo nɔ, nì brike' a'bo nɔ,
 uduciɛn Babilonn nì brike' a'bo nɔ,
 biñɛrdɛnb kɛ nì' a ya faal bo nɛ ki faake'.
 Nɛn kɛ nɛ pɔk ki lá gben' na taande' nò-ɔɔ?»

²⁰ Tibont tà kɛ te kutaaku bo nì li poknh,
 Uwien ya nib nin *Yesu ya tondb nin
 *Uwien ya ñòbonsòknɛ nì'mò nì li poknh,
 uduciɛn nnò ya berm bo,
 kime Uwien bun' udu nnò ya nib tibuur
 bi tien' nɛ mibiern mà nnò bo ki kun' nɛ imòn.

²¹ Nɛ Uwien ya tondtòdaan uba yuure' litɛnl liba li yɛbe ten linèciɛnl ki wiɛ'
 miñuncienm nì, nɛ ki ye:

«Bi li bere uduciɛn Babilonn ufaa bó ma sò.
 Nìl nɔ ji li lɛ wù fiebu.

²² Ba ji li cii biɛñib nin yonyuonb
 nin wopieb nin natunpieb bó udu nnò nì.
 Utonsònl uba mɔnɔn nin utò nɔ ji li te u'ni.
 Ba ji li cii naal bó u'ni.

²³ Frl nɔ ji li wende u'ni,
 ba ji li cii uje nin upii bà kuɔn' tɔb,
 na laan wuòke' ya yuon bó u'ni,
 udu nnò ya kpenkpend nɛ là cɛn' binib kɛ utingbɛn bo.
 U'nib là taa' inòke nɛ ki lɛrɛ' inibol kɛ.»

²⁴ Liebe' ki nì, *Uwien ya ñòbonsòknɛ nin u'nib bà kɛ bi ku' bɛ utingbɛn bo
 nnò u ya du nɛ si bi'kuum.

19

Bà mɔn' ki faake' ya yuon nin Uwien ya Pebuk ya piikuɔn

¹ Nì ya puoli bó nɛ n cii' unieke uba bó paaki bó ten kuniwulku ya nieke, u
 teh:

«Aleluya,
 ti'Wien nɛ ñmiɛndeh binib.
 Wɔn nɛ si ukpieke nin mituɔm,

² kime u'buur yé imòn nɛ, ki cuube.
 U bun' ujenkpendgaar wà taa' u'ònsòndl
 ki puon' binib kɛ utingbɛn bo nnò tibuur,
 ki tu' u là ku' u'tonsònb bà nnò ya fɛnl».

³ Nɛ kuniwulku nnò tí ye:

«Aleluya,
 Babilonn ya muñii li tuu ki dukeh nɛ uyo kɛ.»

⁴ Nɛ biciɛnb pile nin binan nnò nin tiwɛnfuobt tunan nnò gbaan' ki pukeh
 Uwien wà kɛ kiberbiek bo nnò, ki teh:

«Ami! Aleluya!»

⁵ Nēn saan nē unieke uba len' kibērbiek nno saan ki ye: «Ninbi, biwaab nin biciēnb bā yé ti'Wien ya tonsōnb ki boh wō nno ni'kē rī li pēkeh wō mēn.

⁶ Nē n tī cii' unieke uba bō tēn kuniwulku ya nieke, a li ye miñunciēnm nē fuh bii utaa nē tēgeh. Unieke nno teh:

«Aleluya,

Yonbdaan Uwien mituōm kē ya daan caan' u'bel ŋō.

⁷ Cēre mēn tī li poknh, kī li ŋmōbe uyēnsōnge kī gbien,

kī li kpiēkreh wō,

kimē Kipebuk nno ya piikuōnyo baa' ŋō.

Nē ki'po bonde' u'ba ŋō.»

⁸ Uwien de' wō usēn wō rī gole tikpēlcēr tā mōn ki piēn ki windeh.

Tikpēlcēr nno wuōn' ki ye Uwien bō' u'nib bigbēmōndēnb nē.

⁹ Nē uba take' nni ki ye: «Kēle kī ye: «Uwien ya mōnm te u yin' binib bā bē rī ji Kipebuk ya piikuōnjier nno bo,» nē kī tī ye: «Tigbēr tuu cinbe kī űēn' Uwien saan nē.»

¹⁰ Nēn saan nē n gbaan' udaan nno ya nun bō rī puke wō, nē u take' nni ki ye n la tien nno, kimē u'mō yé min nin n'tōb bā yé *Yesu ya mōnkunb nno ya tonsōntō nē. A li puke Uwien baba nē. *Yesu kpiire' tigbēmōnt tā nno yé Uwien là cēre' *u'Fuōñaanm tore' u'ñōbonsōknb bi sōkn' tigbēr tā nno nē.

Unil wā jeke utenpien ya gber

¹¹ Nē n tī liike' ki laa' kutaaku yē, utenpien uba puo' nī, wā jeke wō nno bi yih wō umēmōndaan nin unimōn nē. U buh binib tibuur, kī tōh butōbu ni'donbō nē.

¹² U'nun muōreh tēn umupien nē. U kpiē iberyukpēkpiē ligol. Liyel liba te u'bo, wōn baba ŋa rī la, uba ŋa bēn li'tingi.

¹³ U guo kulierku kuba nē ku'kēkē yé misēm, bi yih wō Uwien ya ñōbonl.

¹⁴ Nē Uwien ya sojambe pē u'puoli, kī jeke itēnpien, kī guo tiliert tū piēn ki windeh.

¹⁵ Nē kijusiek kà ŋmē penpen nōreh kī űēh utenjekl nno ya ñōbu ni. U li taa kēn nē kī ku inibol. U li ŋuuke bē nin ufaa kī la ŋmōbe nunsōnge bi'bo, kī niin bē tēn bi taanh kī mēreh isibii kī űēndeh i'ñunm ma bo, kimē Uwien mituōm kē ya daan ya mutuol fii' bi'bo kī gbien'-a!

¹⁶ Liyel liba te u'lierku nin u'pēnl bo. Lēn si: «Biberb kē ya bercien nin yonbdēnb kē ya Yonbdaan.»

¹⁷ Nē n laa' utond uba se uwien bo, kī wuureh ufaa bo kī yih inuōn yā kē ya bol jinh tunōnt yī rī baa kī ji Uwien bonde' ujinciēn wā nno.

¹⁸ Yī rī baa kī ji biberb nin sojaciēnb nin bifēfaab nin itaan nin bā jeke yī nin binib kē, bā yé iyonbe nin bā ŋa yé yonbe nin biwaab nin biciēnb kē ya nōnt.

¹⁹ Nē n tī laa' kiwēnk nno nin utingben bo ya berb nin bi'sojambe taan', bē rī tō utenjekl nno nin u'sojambe butōbu.

²⁰ Nē bi cuo' kiwēnk nno nin utonnnēñōbonsōknl nno mō. Wōn nē là tien' micincilnm kī de' kiwēnk, kī lere' binib bā kiwēnk nno ya ñēku te bi'bo bi gbaandeh kī pukeh kī'nēnnēnku nno. Bi taa' bi'kē bile bi fuobe nē kī tī wiē' kumubūoku kuba ni mitenñōkjiēm te len kī teknh.

²¹ Bā sīēn' nno wōn, utenjekl nno taa' kijusiek kà nōreh kī űēh u'ñōbu ni nno nē kī ku' bē, nē inuōn kē baa' kī jin' bē kī tī gbo'.

¹ Nε n ti laa' Uwien ya tond uba n̄en' kutaaku b́o ḱi j̄iinh ńi ḱi n̄uuke kubùoku kùà n̄o ka n̄mabe biēn n̄n̄o ya pien nin tikudàkcenciēnt u'n̄uò n̄i,

² ḱi baa' ḱi cuo' utunwien n̄n̄o. U yé uyo bo ya wε n̄n̄o nε. Bi yih w̄an nε usenpol, ḱi liēbe' ḱi yih w̄o *Satan. U taa' tikudàkr n̄n̄o ḱi l̄ole' w̄o, w̄o n̄ li l̄uò ḱi t́i baa ibin liturl,

³ ḱi taa' w̄o ḱi wiε' kubùoku kùà n̄o ka n̄mabe biēn n̄n̄o n̄i, ḱi b̄iin', ḱi p̄iin' ipien, ḱi p̄ole' n̄o utunwien n̄n̄o j̄i la lere nib ḱi t́i baa ibin liturl n̄n̄o ya gbenm. Ibin n̄n̄o gèbre' la, bi li wiε w̄o nε, w̄o n̄ tien iwenkàanke.

⁴ Nε n laa' muberbiemu muba, b̄a b̄aareh ḱi kaah mu'bo n̄n̄o, Uwien de' bε usen bε n̄ bu binib tibuur, ḱi laa' binib b̄a l̄a kun' im̄n̄ *Yesu bo, ḱi kpaande' Uwien ya gber n̄o bi ku' bε n̄n̄o ya naanmu. Bi m̄ekre' nε ḱi jin' libel nin Kristo ibin liturl. Ben n̄a gbaan' ḱi puke' kiwēnk n̄n̄o b̄ii ḱi n̄enn̄enku, ka n̄mabe ḱi diēku bi'yutun bo b̄ii bi'n̄uò bo.

⁵ Uwien m̄ekre' ben nε mikpiēkm. Bitenkpiit̄ab b̄a s̄ien' n̄n̄o ibin liturl n̄n̄o n̄a gèbre' la, b̄a n̄ m̄ekre.

⁶ Binib b̄a kp̄iε' ḱi m̄ekre' bitenkpiib n̄i n̄n̄o Uwien ya m̄onm te bi'bo, kime Uwien nε bore' bε ḱi tien' u'yaab. B̄a n̄ kpo ḱi lere. Bi li yé Uwien nin *Kristo ya t̄otuorkaab nε, ḱi li yé biberb nin *Kristo ibin liturl.

Satan ya lum

⁷ Ibin liturl n̄n̄o gèbre' la, Uwien li c̄ere bε n̄ n̄en *Satan lipekl n̄i ḱi wiε,

⁸ w̄o n̄ jo ḱi t́i lere inibol ȳa kε te utingben kε bo, ḱi t́i taan ȳe, ȳe n̄ t̄o but̄abu. Inibol n̄n̄o ya yel si Ḡog nin Maḡog* nε. Bi yebe ten likpentengbil nε.

⁹ Bi gbe utingben bo n̄i'kε saan, ḱi jebe' udu w̄a Uwien ȳie w̄u, u'nib te u'n̄i n̄n̄o, nε umu n̄en' paaki b́o n̄i ḱi l̄a win' bi'kε.

¹⁰ Nε Uwien c̄ere' bi cuo' usenpol w̄a lere' bε n̄n̄o, ḱi wiε' kumubùoku kùà m̄iten̄n̄ok̄jiem te len ḱi teknh n̄n̄o n̄i, kiwēnk n̄n̄o nin utonn̄en̄n̄abons̄aknl te n̄a saan n̄n̄o. Bi li tuu ḱi te n̄en saan nε uyo kε ḱi j̄endeh ḱi l̄ebreh n̄onku nin wien n̄i.

Lidaali là Uwien li bu binib kε tibuur

¹¹ N laa' k̄iberb̄ecenciēnk k̄iba ḱi pien, ḱi laa' w̄a kε ḱi'bo n̄n̄o. Kitink nin kutaaku gben' u'nun b́o kpekp̄el ka s̄ien' bonn.

¹² Nε n laa' bitenkpiib, biciēnb nin biwaab kε se k̄iberbiēk n̄n̄o ya nun b́o. Nε bi p̄ibre' tigb̄ant, ḱi liēbe' ḱi p̄ibre' kut̄oku limiel ya gb̄onku n̄in̄o. Bi bun' bitenkpiib tibuur, w̄a kε l̄a s̄on' ma bo. Bi bun' bε ten n̄i k̄ele' ma bo tigb̄ant n̄n̄o n̄i nε.

¹³ M̄in̄unm l̄a jin' binib b̄a kε n̄n̄o, m̄i n̄en' bε n̄i. Mikuum l̄a jin' b̄a bi te kutenkpiiku n̄i n̄n̄o m̄o n̄en' n̄i, nε Uwien bun' bε tibuur w̄a kε l̄a s̄on' ma bo.

¹⁴ N̄en saan nε bi taa' mikuum nin kutenkpiiku ḱi wiε' kumubùoku n̄i. Kumubùoku n̄n̄o nε yé mikuliem.

¹⁵ Nε bi taa' binib b̄a kε ya yel n̄a k̄ele' limiel ya gb̄onku n̄i n̄n̄o m̄o ḱi wiε' kumubùoku n̄n̄o n̄i.

21

Kutefenku nin kitinfēnk ya gber

¹ N laa' kutefenku nin kitinfēnk, kime kutekpaaku nin kitinkpaak n̄n̄o n̄a j̄i te. M̄in̄unciēnm m̄o n̄a j̄i te.

² N laa' Uwien ya du Yerusalēmfāan n̄en' u'saan paaki b́o n̄i ḱi m̄on ten ujēfaan w̄a bi d̄uun' w̄o ḱi tuke ḱi joh u'c̄e b́o.

* **20:8** Uwien ya n̄abons̄aknl Esek̄iel l̄a yih Uwien ya n̄enn̄endb nε Ḡog nin Maḡog.

³ Nε n cii' unieke uba bó, u len' ufaa bo kiberbiek nno saan ki ye: «Liike men, Uwien ya kankuon ji te binib ni ne. U li koh nin be, ne be ri li ye u'yaab, ne won bugben ri li ye bi'Wien.

⁴ U li nmire bi'nunsiir ke, kuum nin kumuo nin jend nin kpiende na ji li te, kime tibonkpaar nno ke ghen'-a.»

⁵ Nen saan ne wa ke kiberbiek bo nno len' ki ye: «Fenfennn n teh tibont ke tifent ne.» Ne ki ti len' ki ye: «Kele tigber tuu, kime tu te ne, ki kpe be ri li du tu'bo.»

⁶ Ne ki toke' nni ki ye: «Ni'ke tien' ki ghen'-a! Min ne ye micincinm nin mighenm. Unuun nmabe wa ke la, n li de wo linunbunl la ya nunm dienl limiel wa ri pe niba.

⁷ Wa ke man' ki faake' ne li si tu ya bont ke. N li ye u'Wien ne u'mo li ye n'buk.

⁸ Ba sen' bujewaambu nin ba na fore' Kristo ya sen ni nin ba teh ijuoke ya bont nin binikub nin isonsond nin binokdenb nin ba pe ibule bo. Bi'ke ya tuon nin bi'lenm na kpe ghemont ya sen. Bi'buol si kumubuoku kua ni mitenokjiem te len ki teknh nno ne. Nen ne ye mikuliem.»

Yerusalemfaan ya gber

⁹ Uwien ya tondb bilole ba nuuke ijendforke isen ilole ni nno ya uba baa' ki la toke' nni ki ye: «Den, ri wuon ne uje faan wa Kipebuk li kuon wo nno.»

¹⁰ *Mifuonnanm cere' n laa' na tideknt yaam nno ni ne utond nno taa' nni ki don' lijofokrl liba bo, ki wuon' nni Uwien ya du Yerusalem u nen' u'saan paaki bo ki jinh ri.

¹¹ Uwien ya wenwenku wendeh wu ki cere' u windeh ten litenl la ya daaku faa, ki windeh ten litenl la bon ten lidingl ki likeh ki caareh.

¹² Liguoncencienl liba ne la guon' udu nno, ki nmabe inafuon piik nin ile. Uwien ya tondb piik nin bile se inafuon nno ke saan. Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya yel kele' inafuon piik nin ile nno ke bo.

¹³ Inafuon ita te lenpuoli bo, ita te nintuoli bo, ita te ugen bo, ita mo te ujie bo.

¹⁴ Liguoncencienl nno se iten piik nin ile bo ne. Kipebuk ya tondb piik nin bile ya yel kele' iten nno ke bo.

¹⁵ Uwien ya tond wa lienh nni nno nuuke minokm ya kpendo wo ri kpaan udu nno nin u'nafuon nin u'guoncencienl nno.

¹⁶ Udu nno la te ten kangbonga ne, u'kele ke inan ya pien kpe. Ne u taa' ukpendo nno ki kpaan' udu nno, ki laa' ikele inan nno, wa ke ya fokn te mikpaanm itur piik nin ile ne. U'paaki ya fokn mo kpe nno ne.

¹⁷ U kpaan' *liguonl nno ki laa' ni te kobk nin pinan nin minan ne. U kpaan' binib kpaandeh tibont ma bo ne.

¹⁸ Bi la taa' iten ya bi yih ye jasp nno ne ki men' liguonl nno. Udu nno ke la ye minokm ma wien, ki windeh ki likeh ki caareh ten lidingl ne.

¹⁹ Bi la taa' iten ya ya daaku faa ke ya bol ne ki monge' liguonl nno ya tenpuul.

Likpiekl ye litenl la bi yih le jasp nno ne,

liliel ye litenl la bi yih le safir nno ne,

litaal ye litenl la bi yih le agati nno ne,

nnan ye litenl la bi yih le emolod nno ne,

²⁰ nuun ye litenl la bi yih le sadoniks nno ne,

nloub ye litenl la bi yih le kaneliann nno ne,

nlole ye litenl la bi yih le krisolate nno ne,

* 21:17 Mikpaanm nno ya fokn kpe ki cin kunokpendunku ki ti fore inobii ne.

niiin yé litenl lá bi yih lè belil nnò nɛ,
 nwɛ yé litenl lá bi yih lè topasi nnò nɛ,
 piik yé litenl lá bi yih lè kalsedoni nnò nɛ,
 piiknba yé litenl lá bi yih lè yasente nnò nɛ,
 piiknle yé litenl lá bi yih lè ametisi nnò nɛ.

²¹ Bi lá taa' litenl lá ya daaku faa bi yih lè perl nnò piik nin ile nɛ ki tien' udu nnò ya nañuon piik nin ile nnò. Nañobu kɛ nañobu lá jin' litenl liba nɛ. Ki taa' miñakm mà windeh ki likeh ki càareh tɛn lidingl nnò ki cìe' mifenm mà dɔ udu nnò ya benku ni nnò.

²² Ma laa' udu nnò ni bi pèkeh Uwien kuduku kùà ni, kimɛ Yonbdaan Uwien mituom kɛ ya daan nin Kipebuk nnò te udu nnò ni, nɛ binib pèkeh bɛ.

²³ Udu nnò ya nib ɲa nuunh wien nin ɲmaal rí li wendeh u'ni, kimɛ Uwien ya wenwenku nɛ wendeh wù, nɛ Kipebuk nnò yé u'fɾl.

²⁴ Inibol kɛ li cuon u'wenwenku ni, nɛ utingben bo ya berb li tuke bi'bont tà dienh bɛ ukpieke kí baa u'ni.

²⁵ Udu nnò ya nañuon li tuu ki yɛ uyo kɛ nɛ, nɛ na ji li biire u'ni.

²⁶ Bi li taa tibont tà dienh inibol kɛ ukpieke nin lifaal kí baa u'ni.

²⁷ Nibonn ná kɛ yé tijoknt ya bonn ɲa rí kɔ u'ni. Binib bà teh ijuoke ya bont nin bà ya tòn nin bi'lenm ɲa kpe gbemònt ya sɛn nnò mɔ ɲa rí kɔ u'ni. Binib bà ya yel kele' limiel ya gbɔnku ni nnò baba nɛ li kɔ u'ni. Kugbɔnku nnò yé Uwien ya Pebuk nnò yaaku nɛ.

22

¹ Uwien ya tond nnò wuon' nni miñunm mà dienh limiel ya kpen u windeh tɛn lidingl ki likeh ki càareh. Mí ñɛh Uwien nin Kipebuk nnò ya bɛrbiek saan nɛ.

² Limiel ya subu se mifenm mà dɔ udu nnò ya benku ni nnò ya siik ni nɛ, ki te ukpen nnò ya kele kɛ ile, ki lùonh bolm piik nin mile libinl ni. Bù lùonh ɲmaal kɛ ɲmaal nɛ. Bu'fɛr yé kuɲaaku nɛ ki buuh inibol kɛ.

³ Uwien wɛ' ná kɛ miñuom ɲa ji li te udu nnò ni. Uwien nin Kipebuk ya bɛrbiek li te udu nnò ni nɛ, nɛ Uwien ya tonsɔnb rí li pukeh wɔ.

⁴ Bi li lɛ u'nun bó, nɛ bi li kele u'yel bi'yutun bo.

⁵ Na ji li biire u'ni, nɛ binib nnò ɲa ji li nuunh fɾl, ka ji li nuunh wien rí wende bɛ, kimɛ Yonbdaan Uwien nɛ li wendeh bɛ. Bi li yé biberb nɛ uyo kɛ.

Yesu ya baam ya gber

⁶ Uwien ya tond nnò tɔke' nni ki ye: «Tigbɛr tuu te nɛ, ki kpe bɛ rí li du tu'bo. Yonbdaan Uwien wá lá cère' u'ñabonsaknb sɔkn' u'gber nnò, nɛ sɔn' ní u'tond wɔ rí lá wuon u'tonsɔnb tibont tà li tien' na rí taande.»

⁷ *Yesu len' ki ye: «Li cengeh mɛn, n wɛ ní na rí taande.» Wá kɛ tùɔre' ki ɲuuke Uwien ya gber tà te kugbɔnku kuu ni nɔ ki tɔkeh ná laan teh nin ná lá li tien nnò ya gber la, Uwien ya mɔnm te u'bo.

⁸ Min San nɛ cii' tibont tuu bó ki laa' tù mɔ. N cii' tu'bó, ki laa' tù ma nnò, nɛ n gbaan' utond wá wuon' nni tù nnò ya nun bó rí puke wɔ.

⁹ Nɛ u tɔke' nni ki ye n la tien nnò, kimɛ u'mɔ yé min nin n'tɔb bà yé *Uwien ya ñabonsaknb nin bà tùɔre' ki ɲuuke kugbɔnku kuu ya gber ya tonsɔntɔ nɛ. A li puke Uwien baba nɛ.

¹⁰ Nɛ ki tí tɔke' nni ki ye: «La bɔle Uwien ya gber tà te kugbɔnku kuu ni nɔ, kimɛ tù li tien uyo wá nnò nek'n' ní ɲɔ.

¹¹ Wá bre la, wɔ rí li teh ná bre ki joh. Wá yíe tijoknt ya tòn la, wɔ rí li kuɔndeh u'ba tijoknt ki joh. Wá yé unimɔn la, wɔ rí li teh tinimònt ki joh. Wá yé Uwien yɔ la, wɔ rí juore kí li yé Uwien yɔ.»

¹² *Yesu tí ye: «Li cengeh mæn, n we ní na rí taande, kí li tuke lisuul rí lá su unil ké u'tuonl kpé ma bo.

¹³ Min né yé micincinm nin migbenm, ukpiék nin uförké.»

¹⁴ Binib bá sákreh bí'liert nnó Uwien ya mænmm te bí'bo. Bën né nmabe usen bé rí má limiél ya subu ya bii, kí ñé bunañóbu kí kó udu nnó ní*.

¹⁵ Ama bá teh ijuoke ya bont nin biñókdenb nin isónsònd nin binikub nin bà pé ibule bo nnó, bí'ké fé itulon nin tigber tà ña kpe gbemònt ya sen né, né ki pé tu'bo. Bën li juore saali né.

¹⁶ «Min *Yesu né sòn' ní n'tond wó rí lá tóke né tigber tuu n'táan ni. N yé Dafid ya yaabil né, kí wien ten litenñemaasel.»

¹⁷ *Mifuoñaanm nin Uwien ya Pebuk ya jekpen ye: «Dën.»

Wà ké cii' la, u'mó rí ye: «Dën.»

Uñuñun nmabe wà ké la, wó rí dën,
wà yé miñunm mà dienh limiél la,
wó rí dën kí ñu, kí la pé niba.

Tigberkaar

¹⁸ N gbieréh wà ké ciih tigber tà te kugbónku kuu ni, kí tókeh ná laan teh nin ná lá li tien nnó ya gber nnó né. Wà ké taa' tigbetor kí pukn' tigber nnó bó la, Uwien li cère ijend ya bi len' i'bó kugbónku kuu ni nnó rí lu u'bo.

¹⁹ Wà ké kùore' kugbónku kuu ya gber la, Uwien ña rí cèbe wó, wó rí má bi len' limiél ya subu búa bó kugbónku kuu ni nnó ya bii, ka rí cère wó rí kó u'du wà bi len' u'bó kugbónku kuu ni ná ni má.

²⁰ Wà tóke' tigber tuu ké nnó ye: «Imònn né n we ní na rí taande.»

Imònn, Yonbdaan Yesu, dën.

²¹ Yonbdaan *Yesu rí juoke binib ké.

---

* **22:14** Bi kpié' kí kele' tigbont tà nnó ya tuba ni ní kele' kí ye: «Binib bá boh tí'gber tà te kugbónku kuu ni nnó Uwien ya mænmm te bí'bo né.»